

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік
университеті

Министерство образования и науки Республики Казахстан
Государственный университет имени Шакарима
города Семей

Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған

«ТӘУЕЛСІЗДІК: ТАРИХЫ, БҮГІНГІСІ, БОЛАШАҒЫ»

Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
ЖИНАҒЫ

МАТЕРИАЛЫ

Международной научно-практической конференции

«НЕЗАВИСИМОСТЬ: ИСТОРИЯ, СОВРЕМЕННОСТЬ, БУДУЩЕЕ»

посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан

II - ТОМ

9 желтоқсан
Семей, 2016

Главный редактор:

ректор Государственного университета имени Шакарима города Семей,
доктор исторических наук, профессор **М.Г. Ескенди́ров**

Редакционные коллегии:

Б.Ж. Атантаева, доктор исторических наук, профессор, проректор по воспитательной работе и социальным вопросам ГУ им. Шакарима г. Семей,

Л.Д. Давид, доктор PhD, профессор, проректор по науке и коммерциализации ГУ им. Шакарима г. Семей

М.К. Каримов, кандидат исторических наук, профессор, директор научного Центра исторических исследований им. М. Козыбаева ГУ им. Шакарима г. Семей

Р.Д. Ахметова, кандидат исторических наук кафедры истории Казахстана

Е.П. Евлампиева, кандидат биологических наук, доцент, руководитель отдела науки ГУ им. Шакарима г. Семей

Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған «ТӘУЕЛСІЗДІК: ТАРИХЫ, БҮГІНГІСІ, БОЛАШАҒЫ»; Халықаралық ғыл.-тәж конф. (Семей 2016 жылы, 9 желтоқсан): Баяндамалар жинағы **«НЕЗАВИСИМОСТЬ: ИСТОРИЯ, СОВРЕМЕННОСТЬ, БУДУЩЕЕ»**, **ПОСВЯЩЕННОЙ 25-ЛЕТИЮ Независимости Республики Казахстан.** Межд. научно-прак. конф. (Семей, 9 декабря 2016 года): Сборник докладов / гл. редактор **М.Г. Ескенди́ров.** – Семей: ГУ имени Шакарима города Семей, 2016. - 543 стр. казахский, русский, английский, 2 том.

ISBN 978-601-7346-95-9

Жинаққа Қазақстан Республикасының егеменді ел ретінде жеткен жетістіктерімен алға қойған мақсаттары сараланып, ғылым мен білімді дамытудағы саяси және әлеуметтік-экономикалық саладағы заманауи зерттеулер мен даму перспективалары жөніндегі мақалалар енгізілген.

© *Государственный университет имени Шакарима города Семей, 2016*

3 СЕКЦИЯ

БҮГІНГІ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БІЛІМ ЖҮЙЕСІНІҢ ДАМУЫ

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ В СОВРЕМЕННОМ КАЗАХСТАНЕ

УДК 502.64:504.062:378

Бельгибаев М.Е.

д.г.н., профессор, Государственный университет имени Шакарима г. Семей

ГЕОЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ

В 2006 году была принята Концепция перехода Республики Казахстан к устойчивому развитию на 2007-2024 годы. Разработаны и утверждены правительством целевые показатели перехода к устойчивому развитию. Концепция устойчивого развития подробно изложена в журнале «Экологическое образование в Казахстане», 2008, №5. Геоэкология и природопользование, как и экология, имеет непосредственное отношение к Концепции устойчивого развития, как управляемое системно-сбалансированное развитие, не разрушающее окружающую природную среду и обеспечивающее выживание и безопасное длительное существование цивилизации.

В последние десятилетия геоэкология как новое научное направление далеко продвинулась вперед в роли междисциплинарной науки, синтезируя данные биологии и экологии с одной стороны, и географии и геологии, с другой [1,2,3,4,5,6]. Как отмечал известный философ Н.П. Федосеев «любая интеграция знаний - это не слияние, не взаимное растворение наук, а их взаимодействие, взаимообогащение в интересах совместного решения комплексных проблем, каждая из которых изучается специальной наукой в каком-то одном аспекте» [7].

Приходится удивляться насколько длительным был период до понимания и становления нового научного направления - ландшафтной экологии или геоэкологии. Хотя её истоки и основания уже просматривались в работах В.В. Докучаева, А.И. Воейкова, Г.Н. Высоцкого. Л.С. Берга, К.Д. Глинки. Н.М. Сибирцева и других ученых.

Г.С. Розенберг [8] считает, что экология - развивающаяся наука и ее понятийный, методический и теоретический аппараты еще не устоялись (так, продолжаются дискуссии даже об основном объекте изучения экологии). Г.С. Розенберг провел анализ 66 определений понятия «экология» и сделал вывод о достаточно четком разделении этих представлений на три группы: «биологические», «общественные» и «смешанные». Геоэкология относится, видимо, к третьей «смешанной» группе.

Если экология (термин введен в науку в 1866 г. немецким биологом Эрнстом Геккелем) относится к «развивающейся» науке с многочисленными определениями, то что можно сказать о новом научном направлении - геоэкологии? Естественно, она находится еще на стадии развития и становления, хотя уже появились многочисленные учебные пособия и отдельные учебники для вузов, как в СНГ, так и в дальнем зарубежье [9,10]. Все учебники и учебные пособия для вузов привести здесь невозможно. Только в России издано уже несколько десятков учебников по геоэкологии для специалистов различного направления и профиля [9,10].

Новое научное направление - геоэкология, получило особенно бурное развитие в последние 25-30 лет. Такое явление отмечается как в СНГ (особенно в России), так и в дальнем зарубежье (в основном, в некоторых странах Европы и в США). Причем, понятие

«геоэкология» используется двояко: в географии (физической и социальной), где впервые зародился термин «ландшафтная экология» или «геоэкология» [11], а также в геологии.

Появление геоэкологии обусловлено, с одной стороны, потребностью познания экологических проблем на географическом уровне с помощью методов географии, с другой – объективными процессами расширения и коэволюции (взаимопроникновения и взаимоприспособления) географических и экологических знаний.

Одним из первых авторов, предложивших понятие «геоэкология», является крупный немецкий географ Карл Тролль [11]. Он отмечает: «В своем обзоре результатов исследования с помощью аэрофотосъемки во всем мире я предложил в 1939 г. использовать этот метод также и для исследования малоизученных земель в качестве задачи географических исследований в будущем. Позднее я определил ландшафтную экологию как «изучение основных комплексов, обусловленных взаимоотношениями между живыми сообществами и их средой в данной части ландшафта». К.Тролль считает, что биогеоценология (по В.Н. Сукачеву) идентична термину «ландшафтная экология», предложенного им в 1939 г. Далее он пишет: «Для того чтобы улучшить взаимопонимание ученых разных стран, я недавно предложил термин «геоэкология» [11].

Н.Ф.Реймерс [12] предлагает следующее определение геоэкологии: «Экология географическая (геоэкология ландшафтная) - раздел экологии, основанный на приложении экологических закономерностей к географическим процессам». Я.Г.Машбиц отмечает, что развитие системы географических наук характеризуется усилением в ней роли человека, а также появлением ряда сквозных направлений. Среди них - гуманизация, социологизация и экологизация географии. Появление и усиление внимания к ландшафтной экологии (геоэкологии) не случайно. На стыке географии и экологии появляется возможность выявления новых закономерностей взаимоотношения природы и общества. Известный географ Д.Л. Арманд по поводу геоэкологии отметил: «Термин Тролля «ландшафтная экология», может быть, ближе бьет в цель, чем применяемый у нас термин «геофизика ландшафта» [13].

Некоторые авторы понятие «геоэкология» представляют как науку, изучающую только влияние антропогенных процессов на природную среду и биосферу. Подобное определение находим у авторов учебника «Основы геоэкологии» Белозерского Г.Н., Вуглинского В.С., Лаврова С.Б., Ласточкина А.Н., Морачевского В.Г. и других: «Геоэкология - наука, изучающая необратимые процессы и явления в природной среде и биосфере, возникающие в результате интенсивного антропогенного воздействия, а также близкие и отдаленные во времени последствия этих воздействий. Такое определение геоэкологии позволяет считать ее наукой географической; более того, она представляет собой один из самых современных разделов общего географического знания, являясь, по существу, интегративной его формой» [9]. Нам представляется, что геоэкология изучает не только антропогенные ландшафты, но и природные, не измененные деятельностью человека ландшафты.

Представление о предмете геоэкологии по автору данной статьи сводится к следующим положениям (определению). Геоэкология исследует структуру, функционирование и эволюцию открытых динамических систем - ландшафтов (экосистем): обмен веществ, энергии и информации между компонентами природных и природно-антропогенных ландшафтов, влияние и взаимосвязь абиотических компонентов на биоту, связанную с зональными условиями и влиянием антропогенных факторов на среду обитания биоты и население с учетом биологического (биотического) и биохимического круговорота веществ (от ландшафта до географической оболочки и биосферы в целом). При этом изучаются в комплексе природные и природно-хозяйственные подсистемы, т.е. речь идет о географо-экологических, экономических и социальных взаимосвязях и взаимоотношениях с ландшафтами, экосистемами, анализе эволюции и прогноза определенной территории для рационального использования и охраны природных ресурсов и устойчивого

развития. Эволюция (или развитие) ландшафтов (экосистем) подразумевается в прошлом, настоящем и будущем временных интервалах, и аспектах.

Говоря об объекте геоэкологии, некоторые авторы ведут речь только о геосферах или рассматривают его в рамках биосферологии. Такие исследования на высшем таксономическом уровне, безусловно, необходимы. Но если не проводить исследования по геоэкологии на уровне типологических единиц ландшафтоведения - ландшафтов, урочищ и фаций, проводимые работы могут потерять прикладное значение. В структуре природных компонентов ландшафта - горные породы, почвы, атмосфера (климат), органическое вещество (биота), наиболее важную ландшафтообразующую и биотическую роль играют три компонента: атмосфера (климат), почвы и биота. Мы не отрицаем роль других компонентов, но в геоэкологии ведущую роль играет, очевидно, экосистемный подход, т.е. учитывается значение и роль биоты ландшафта, тесно взаимосвязанной с климатом и почвой. Ярким примером, подтверждающим данное положение о трех «узловых» биогеоценотических компонентах ландшафта (или экосистемы) является схема строения биоценоза и его внутренние взаимосвязи. Экотоп и биоценоз составляют единую систему - биогеоценоз. Биогеоценоз немислим вне экотопа, своей основы, состоящей из почвы и климата.

В принципе, в сочетании литосферы и педосферы (почвы) основную биотическую роль играет почвенный покров. Таким образом, речь идет о трех ведущих биотических «узловых» компонентах ландшафта - климате (атмосфера), почве и биоте, о их взаимодействии в формировании биологической продуктивности и биомассы, в целом экосистемы. П. Дювиньо и М. Танг [14] рассматривают взаимоотношения и взаимосвязи между климатом, почвой и биомом (у нас «биота») - более низкая таксономическая единица.

Эти авторы отмечают: «Почва не возникает внезапно из материнской горной породы, а медленно развивается и «вызревает» под воздействием климата, произрастающей на ней растительности и населяющих её организмов. Существует своеобразная тройственная зависимость, члены которой взаимно влияют друг на друга. Это и есть экосистема в прямом смысле этого слова, которая эволюционирует, пока не достигнет состояния равновесия» [14].

Выделяют два главных цикла в развитии природных экосистем, ландшафтов и почво-биоклиматический и биогеоморфологический. Для нас важен первый цикл. Биоклиматический цикл развития обусловлен космическими и общепланетарными природными явлениями, распределением на поверхности планеты солнечной радиации и динамикой атмосферы; растительность и почвы в этом цикле эволюционируют вместе с климатом [15].

Эти положения объективно подтверждают и уточняют предлагаемый нами методологический принцип о ведущих биогеоценотических «узловых» компонентах ландшафта - климата (атмосфера), почвы и биоты - основных внутренних структурах геоэкологии, определяющих функционирование автотрофного биогенеза и развития ландшафта в целом. Названные и приведенные выше биотические «узловые» компоненты ландшафта являются по существу и экологическими компонентами, обеспечивающими сбалансированный биогеохимический круговорот веществ и принципы организованности биосферы. Определение понятия «экологические компоненты» приведено в «Экологическом энциклопедическом словаре» [16]. Устойчивость ландшафтов и экосистем, как известно, определяется биогеоценотическими условиями, длительным функционированием и биологической продуктивностью экосистем, одним из наиболее важных показателей биотического потенциала ландшафта [17,18,19].

Таким образом, различная степень благоприятности (и комфортности) абиотической среды, абиотических компонентов влияет на развитие, функционирование и эволюцию биоты, ее продуктивность, что в сущности, на элементарном уровне определяет содержание геоэкологии.

Выше была отмечена тройственная зависимость основных «узловых» компонентов ландшафта. Значение их важно не только для структуры геоэкологии. Они играют также очень важную роль в физической географии, в ландшафтоведении. Их действие и

последовательность влияния можно расположить в следующий ряд: климат, биота, почвы. Наиболее главным, ведущим компонентом в биогеоэкологическом процессе является климат (если не принимать во внимание антропогенный фактор, который во многих случаях является определяющим). Глобальное потепление климата уже оказывает свое влияние на компоненты ландшафта и изменение последнего в различных природных зонах Земли [20,21,22].

Геоэкология и «природопользование» неразрывные, близкие и взаимосвязанные понятия, направленные в конечном итоге на рациональное использование, воспроизводство и охрану природных ресурсов с учетом новейших научных разработок и достижений. Полное определение и содержание понятия (термина) «природопользование» приведено в «Экологическом энциклопедическом словаре» [16]: «Пока, до окончательного определения формального места в системе наук, «природопользование» следует наряду с охраной окружающей человека среды относить к естественным наукам в целом, так как истоком «природопользования» были география и экология, продолжающие оставаться ведущим теоретическим базисом «природопользования».

Для нас очень важно, что при констатации истоков «природопользования», также как и «геоэкологии» указывается та же «родительская пара»: география и экология. Это, естественно, в какой-то степени сближает эти два неравнозначных понятия, поэтому сочетание «геоэкология и природопользование» взаимно дополняют друг друга. В связи с этим сочетание - «геоэкология и природопользование» на законном основании должно входить в методологию и методы геоэкологических исследований и рационального научно обоснованного использования и охраны природных ресурсов.

В геоэкологии вполне закономерно и обоснованно применимы программа и методика биогеоэкологических исследований, достаточно хорошо разработанные и апробированные [17], а также изучение особенностей биологического и биогеохимического круговорота веществ. Используются также известные методы географических исследований (Методы географических исследований. Географический энциклопедический словарь. Понятия и термины. М.: Советская энциклопедия, 1988), некоторые методы биологических и экологических исследований, почвоведения (в частности, «экология почв», «охрана почв» и др.), климатологии и других смежных наук.

Профессор С. П. Горшков из МГУ в 1997 году отметил, что геоэкология будет одной из главных наук в следующем столетии. Нам остается присоединиться к такому оптимистическому и уже объективному прогнозу (начало XXI века) развития нового научного направления - геоэкологии. Приведем мысли этого же автора о роли геоэкологии в более широком понимании и использовании: «Нельзя замыкать геоэкологию только на проблемах природопользования, хотя она и служит ему. Но если посмотреть на проблему шире, то геоэкологию можно отнести к числу наиболее важных областей знания, призванных обеспечить выживание человечества. В частности, геоэкологическая проблема устойчивости биосферы не может быть решена без привлечения геоисторических данных, включая палеогляциологические сведения. И такого рода научные направления, никак не связанные с природопользованием, тоже подпитывают геоэкологию» [23]. Геоэкология является также основной экологического образования и устойчивого развития общества.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бельгибаев М.Е., Белый А.В. Аридизация семиаридной зоны Казахстана // География и природные ресурсы (Новосибирск). - 2002. №3. - С.134-139.
2. Бельгибаев М.Е. Развитие экзогенных процессов в Казахстане в условиях потепления климата // Самоорганизации и динамика геоморфосистем. Матер. XXVII Пленума Геоморфологической комиссии РАН. - Томск: Изд-во Института оптики атмосферы СО РАН, 2003. — С. 149- 150.

3. Бельгибаев М.Е. Опустынивание и развитие аридных форм рельефа в Казахстане // Геоморфология Центральной Азии. Матер. XXVI Пленума Геоморфологической комиссии РАН и международного совещания. — Барнаул: Изд-во Алтайского ун-та, 2001. — С.43-46.
4. Бельгибаев М.Е. Динамика эоловых потоков в различных геосферах Земли // География в школах и вузах Казахстана - 2008. - № 4. — С.6-11.
5. Бельгибаев М.Е. Геоэкология - развитие, структура и методы //Современные проблемы геоэкологии и созологии. Доклады к Междунар. научно-практической конференции. — Алматы: Шартап, 2001. — С.11-21.
6. Бельгибаев М.Е. Концептуальные основы геоэкологии // Экологическая методология возрождения человека и планеты Земля. Матер. Первого Междунар. Конгресса. -Ч.1. - Алматы, 1997. - С.222-226.
7. Федосеев Н.П. Проблема социального и биологического в философии и социологии // Вопросы философии, 1976, №3. - С. 74.
8. Розенберг Г.С Анализ определений понятия «экология» // Экология. — 1999. — №2. — С.89-98.
9. Основы геоэкологии (Под. ред. В.Г. Морачевского). — С.-Петербург: Изд-во СПб ГУ, 1994. — 352 с.
10. Петров К.М. Геоэкология: основы природопользования. — Санкт-Петербург: Изд-во СПб ГУ, 1994. — 216 с.
11. Тролль К. Ландшафтная экология (геоэкология) и биогеоценология. Терминологическое исследование // Известия АН СССР. Серия географическая. 1972. — №3. — С. 114-120.
12. Реймерс Н.Ф. Природопользование. Словарь-справочник. - М.:Мысль, 1990. — 638 с.
13. Арманд Д.Л. Французские исследования «в науке о пейзаже» // Известия АН СССР. Серия географическая. — 1971. - №6. - С.117-120.
14. Дювиньо П., Танг М. Биосфера и место в ней человека. (Экологические системы и биосфера). М.: Прогресс, 1973. - 267 с.
15. Почвоведение/ Под ред. И.С. Кауричева. М.: Агропромиздат, 1989. - 720 с.
16. Экологический энциклопедический словарь. - М.: Издательский дом «Ноосфера», 1999. 930 с.
17. Программа и методика биогеоценологических исследований / Отв. ред. Н.В. Дылис. - М.: Наука, 1974. - 402 с.
18. Родин Л.Е., Базилевич Н.И. Динамика органического вещества и биологический круговорот зольных элементов и азота в основных типах растительности земного шара. М.-Л.: Наука, 1965. - 254 с.
19. Проблемы биогеоценологии / Под ред. Е.М. Лавренко и Т.А. Работнова. — М.: Наука, 1973. - 234 с.
20. Будыко М.И. Климат в прошлом и будущем. - Л.: Гидрометеиздат, 1980. —350 с.
21. Горшков В.Т., Кондратьев К.Л., Шерман С.Г. Изменение глобального круговорота углерода: принцип Ле-Шателье в реакции биоты на изменение концентрации углекислого газа в атмосфере // Известия Всесоюзного географического общества. — 1989. — Вып. 5. — Сообщение II. с. 361-368
22. Воробьев А.Е., Пучков А.А. Человек и биосфера: глобальное изменение климата. — Ч. I, Ч. II. — М.: Изд-во Российского университета дружбы народов, 2006. —912 с.
23. Горшков С.П. Геоэкология — новый уровень междисциплинарной интеграции // Вестник Московского ун-та, Серия География. 1997. №3.

МЕТОДИКА ИЗУЧЕНИЯ ПОНЯТИЙ И АКСИОМ ТЕОРЕТИЧЕСКОЙ МЕХАНИКИ

Анализ результатов констатирующего эксперимента и практики преподавания теоретической механики преподавателями на лекционных занятиях показывают, что, только формулируются понятия и аксиомы, после чего уже на практических занятиях предлагается решить задачи, в которых необходимо применить эти понятия и аксиомы.

Учебные предметы, которые усваивают студенты, представляют собой системы научных понятий как обобщенных знаний о существенных признаках предметов и явлений. Усвоение учебного предмета и представляет, в частности, формирование соответствующих понятий [1].

Учебная литература по теоретической механике [2] обычно подходит к изложению понятия и аксиом формально: дается определение понятий и формулировка аксиомы и достаточно не вскрывается их конкретное содержание, не приводятся пояснений. Опыт обучения данной дисциплине говорит, что многие студенты при таком изложении понятий и аксиом усваивают их неудовлетворительно: они медленно запоминают формулировки; эти формулировки остаются для них формой без конкретного содержания; в силу этого студенты затрудняются применять понятия и аксиому в конкретных случаях. Чтобы избежать указанного, в изучении понятий и аксиом полезно опереться на конкретный материал, на факты, известные студентам из практики. Но и этого недостаточно. Чтобы сделать понятия и аксиомы активным запасом знаний, на который можно опереться при доказательстве теорем, полезно на занятиях проводить несложные упражнения (решить простые задачи), требующие применения аксиом.

Решение задач связано с мыслительной деятельностью, которая состоит из умственных действий. Л.Н.Ланда пишет: «Не зная мыслительных операций из которых складываются процессы думания при решении определенных задач, нельзя этим процессам целенаправленно и эффективно учить и ими управлять [3, с.13.]. Следовательно, чтобы обучать студентов усвоению аксиом теоретической механики им надо предложить задачи, решение которых требуют выполнения мыслительных операций, из которых складываются процессы думания по применению аксиом.

Процесс усвоения понятия и аксиомы – это процесс выполнения студентами определенных действий, процесс решения с их помощью соответствующих задач. Это означает, что без решения задач по применению понятий и аксиом полноценного усвоения данного вида знаний произойти не может. В связи с этим перед преподавателем теоретической механики встает задача правильного подбора задач. На разных этапах процесса усвоения понятий и аксиом задачи выполняют разные функции: на первом этапе – мотивационную, на втором – служат раскрытию деятельности (определение понятия или формулировка аксиомы), подлежащей усвоению, на всех последующих – выступают как средства усвоения этого понятия или аксиомы.

Обеспечение усвоения сводится к тому, чтобы студенты: 1) научились применять понятия или аксиомы, 2) быстро и безошибочно запомнили их, 3) понимали каждое слово в их формулировках. В зависимости от характера изучаемого материала, наличие учебного времени, уровня развития студентов и других факторов преподаватель выбирают один из следующих способов ознакомления студентов с новым понятием и аксиомой.

I способ. Студенты подготавливаются к самостоятельному определению понятия или формулированию аксиомы.

II способ. Студенты готовятся к сознательному восприятию, к пониманию нового понятия или аксиомы, формулировка которой им сообщается затем в готовом виде.

III способ. Преподаватель сам формулирует новые понятия и аксиомы без какой-либо предварительной подготовки, затем сосредоточивает усилия студентов на их усвоения и закрепления.

При осуществлении первых двух способов используется эвристический метод, в аудитории создается проблемная ситуация, которая способствует самостоятельному «открытию» студентами нового понятия (аксиомы). Это повышает их интерес к занятиям, способствует развитию творческих способностей, но требует определенной затраты учебного времени, а нередко расплывает внимание студентов на второстепенные детали, отвлекает их от основной идеи новой темы.

Третий способ в методической литературе иногда осуждается, считается догматическим. Однако требование всегда пользоваться только эвристическим методом – это и есть проявление догматизма. Многие преподаватели успешно используют третий способ наряду с первыми двумя.

По отношению к понятиям теоретической механики (более абстрактные понятия) в обучении необходимо обеспечить в неразрывной связи два процесса: сам процесс формирования понятий и процесс их усвоения. Первый процесс заключается в выделении главных признаков (или признака), составляющих содержание понятия. Второй – в том, чтобы в определенной ситуации с «участием» этих понятий студент смог бы их распознать и использовать при решении практических задач.

Введение нового понятия или новой аксиомы первым или вторым способами проходит обычно более организованно и при большей самостоятельности и активности студентов в тех случаях, когда используется метод целесообразных задач. Преподаватель заранее подготавливает и четко формулирует специальные подготовительные задачи. Эти задачи преподавателю лучше составлять самому, учитывая специфику работы в своих аудиториях. Именно на эту сторону обращается внимание в приводимом ниже примеры.

В одних случаях можно составить такие задания (задачи), чтобы на их основе студенты легко и быстро сформулировали определение нового понятия.

Пример 1. Как показаны на рис. 1 к двум точкам абсолютно твердого тела А и В приложены соответственно системы сил \vec{F}_1 и \vec{F}_2 , которые равны по модулю и противоположные по направлению. Такая система сил называется парой сил. Сформулировать определение понятия «пара сил».

Рис. 1.

На основе условия задания студенты сформулируют определение понятия «пара сил»: *парой сил называется система двух параллельных сил, равных по модулю, противоположных по направлению и приложенных в разных точках тела.*

При изучении понятий теоретической механики задания составляются таким образом, чтобы студенты построили соответствующий рисунок и смогли достаточно быстро выделить те признаки нового понятия, которые необходимы для формулирования определения понятия.

Пример 2. На рисунке 2 изображено качение колеса по горизонтальной дороге, которое является примером плоскопараллельного движения. Описав движение точек колеса относительно плоскости чертежа сформулировать определение понятия «плоскопараллельное движение».

Определение понятия: плоскопараллельное движение вид движения абсолютно твёрдого тела, при котором траектории всех точек тела располагаются в плоскостях, параллельных заданной плоскости.

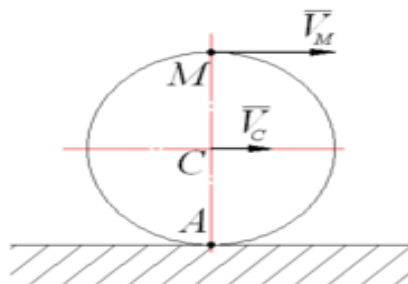

Рис. 2.

Пример 3. Приступая к изучению аксиомы 1 (статика – раздел теоретической механики), преподаватель предлагает следующую задачу.

По рисунку 3 на абсолютно твердое тело приложены две силы \vec{F}_1 и \vec{F}_2 , точки приложения которых A и B. Под действием этих сил данное тело находится в равновесии. Попробуйте сформулировать соответствующую аксиому.

Рис.3.

Студенты формулируют аксиому 1: *Две силы, приложенные к абсолютно твердому телу, будут уравновешены (эквивалентны нулю) тогда и только тогда, когда они равны по модулю, действуют по одной прямой и направлены в противоположные стороны.*

Аксиома 1 определяет простейшую уравновешенную систему сил, так как опыт показывает, что свободное тело, на которое действует только одна сила, находится в равновесии не может.

Пример 2. Приступая к изучению аксиомы 2, преподаватель предлагает следующую задачу.

Рис.4.

Как показано на рисунке 4 на абсолютно твердое тело приложены сила \vec{F} и две силы \vec{F}_1 и \vec{F}_2 , равные по модулю и противоположные по направлениям. Точки приложения которых A и B. Попробуйте сформулировать соответствующую аксиому. Задачу студенты решают свободно, опираясь на первый закон Ньютона, уже известным из физической механики и аксиому 1.

Студенты формулируют аксиому 2: *Не нарушая состояния абсолютно твердого тела, к нему можно прикладывать или отбрасывать силы тогда и только тогда, когда они составляют уравновешенную систему, в частности, если эта система состоит из двух сил,*

равных по модулю, действующих по одной прямой и направленных в противоположные стороны.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Крутецкий, В. А. Основы педагогической психологии/ В. А. Крутецкий. - Москва: Просвещение, 1972. - 184 с.
2. Тарг С. М. Краткий курс теоретической механики: Учебник для вузов. 18-е изд. — М.: Высшая школа, 2010. — 416 с.
3. Ланда Л.Н. Умение думать как ему учить? – М.: Педагогика, 1975. – 97 с.

УДК 94.62

Абдикаримов М.О.

к.п.н., доцент, директор Педагогического института
Государственного университета имени Шакарима города Семей

ПРИМЕР ЛИЧНОСТИ Н.А. НАЗАРБАЕВА В ВОСПИТАНИИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ

Процесс воспитания строится на четко обозначенных психолого-педагогической наукой законах и закономерностях становления личности. Это сложный и многогранный процесс, предполагающий усвоение человеком системы гуманистических ценностей, которые составляют основу его мировоззрения, жизненных ценностей и культуры.

Научная педагогика, житейская практика, основанная на многовековом опыте народного воспитания, использует огромный комплекс технологий, методик, ведущих к становлению предполагаемых качеств. Среди них особое место отводится примеру в воспитании, как наиболее приемлемому и оптимальному пути становления личности молодых людей. Особенность примера, как метода воспитания заключается в наличии особого механизма самовоспитания и коррекции. Опираясь на имеющийся идеал, пример, человек может самизменить свои жизненные цели, вносить изменения в собственные мировоззренческие установки, регулировать и корректировать свои действия.

Исключительно большое воспитательное значение в этом случае имеют положительные образцы, примеры деятельности других людей. Народная мудрость гласит, что для духовного развития личности нужны три условия: большие цели, большие препятствия и большие примеры. Вот почему в процессе формирования личностных качеств подрастающего поколения широкое применение находит положительный пример как метод воспитания. Мыслители неоднократно отмечали высокую педагогическую эффективность данного метода. Древнеримский философ Сенека утверждал: «Трудно привести к добру нравоучениями, легко – примером».

Сущность положительного примера как метода воспитания состоит в использовании лучших образцов поведения и деятельности других людей для возбуждения у учащихся стремления (потребности) к активной работе над собой, к развитию и совершенствованию своих личностных свойств и качества преодолению имеющихся недостатков.

Следует учитывать то, что хотя пример как метод воспитания основывается на подражательной деятельности детей, его психолого-педагогическое значение не сводится только к приспособительной деятельности. Воспитательный пример способен оказывать сильнейшее влияние на развитие сознательности и моральных чувств человека.

Различные психолого-педагогические исследования показывают, что идеалы молодежи воплощаются в конкретных людях. Становление суверенного Казахстана, сопровождавшееся структурными изменениями во всех сферах жизнедеятельности общества, не могло не привести к утрате старых ценностей и установок. Те образы и примеры, которые

служили основой воспитания, в какой-то момент оказались невостребованными, общественное сознание приобрело неустойчивый, аморфный и неопределенный характер.

К счастью, казахстанцам не приходится искать пример, образец воспитания на стороне. В жизни страны нет такой сферы, где бы ни прослеживалась роль и влияние Первого Президента Нурсултана Абишевича Назарбаева. С его именем связана стабилизация и модернизация экономики, повышение качества и стандартов жизни, демократизация политической системы, построение основ правового государства и гражданского общества, создание условий для реализации прав и свобод человека в обществе, сохранение и укрепление межнационального и межконфессионального согласия, превращения страны в центр всемирного диалога религиозных конфессий.

Колоссальная внутренняя энергия, необычайная концентрация воли, решительность и мудрость позволили Н.А. Назарбаеву стать не просто Президентом страны, а настоящим национальным Лидером, олицетворяющим Казахстан не только в глазах собственного народа, но и за рубежом. Все это позволяет рассматривать личность Елбасы как пример служения своей Родине, своему народу, как образец воспитания. И его роль и значимость в построении всей дальнейшей идеологии развития молодежи нельзя переоценить.

Представляется принципиально важным изучение студенческой молодежью жизненного пути Н.А. Назарбаева. Главный урок, который они получают при этом – человек сам творец своей судьбы. Только непрерывный и кропотливый труд над самим собой позволил состояться личности Н. Назарбаева, который рос и воспитывался в простой семье. Вот как он пишет о себе: «В последнее время мода кичиться «пролетарским» происхождением неожиданно сменилась другим поветрием: искать и во что бы то ни стало находить у своих предков «голубую кровь». Не было её в нашем роду никогда. Я – сын, внук и правнук чабанов, то есть вовсе не из дворян. Все мои предки жили здесь, у подножия Алатау».

Принципиальным положением, стержнем воспитания подрастающего поколения выступает овладение молодыми людьми ценностного отношения Президента Казахстана Нурсултана Назарбаева к человеку труда - активному производителю материальных и духовных ценностей. Альтернативой концепции потребительского общества, которая стала широко распространяться в мире с 60-х годов XX века, является идея Н. Назарбаева об Обществе Всеобщего Труда. Именно ценностное отношение к труду способно культивировать в обществе понимание того, что государство - не бесконечный донор, а партнер, создающий условия для роста благосостояния граждан. Отправной точкой становления мировоззрения казахстанцев должна стать мысль, высказанная Главой государства: «каждый человек, независимо от профессии и должности, должен спросить себя: что я сделал для того, чтобы побороть инерцию, прежде всего в самом себе?»

Грамотное молодое поколение - удачная стратегия Н. Назарбаева в построении стабильно развивающегося государства. Любая критика относительно роли и значимости Первого Президента в данном направлении рассыпается перед реализованными инициативами Лидера Нации. Воспитательное значение личного примера Елбасы во многом зависит от его авторитета. Следует учитывать то, что молодежь подражает взрослым лишь в том случае, если те пользуются авторитетом. Чем выше авторитет, тем сильнее влияют на сознание и поведение молодежи.

Использование личности Первого Президента как примера воспитания несет в себе и значительные риски. Их преодоление кроется в педагогической тактике использования. Приводя примеры из жизни и деятельности Елбасы, следует уделять внимание не столько на их расхваливании, сколько на осмыслении их моральной сущности. Большую роль играют не разъяснительные мероприятия, а организация содержательной и разнообразной воспитательной работы.

Для того, чтобы придать работе по использованию жизненного кредо и творческо-созидательных идей Первого Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева в образовательном процессе последовательность и системность, нами обоснована

концепция создания сети воспитательно-образовательных Центров «Казахстанский путь». Цель создания сети воспитательно-образовательных Центров «Казахстанский путь» заключается во внедрении новой методики обучения и воспитания, обеспечивающую личностную и социальную самореализацию подрастающего поколения.

Реализация названной цели возможна при решении следующих задач:

1. Использование в содержании образовательных и воспитательных программ жизненного кредо и творческо-созидательных идей Главы государства.

2. Путем внедрения программ дополнительного образования, основанных на использовании жизненного кредо и творческо-созидательных идей Главы государства и современных образовательных средств, внедрить новые методики обучения и воспитания.

Работа воспитательно-образовательных Центров «Казахстанский путь» имеет системный и точечный характер. Целенаправленная воспитательная работа Центров по реализации программ дополнительного образования направлена на воспитание передовой части молодежи, что позволит успешнее решать вопросы социального лифта.

В подготовке проекта Концепции сети воспитательно-образовательных Центров «Казахстанский путь» принимали участие эксперты в области образования и воспитания Англии, Франции, Южной Кореи, а также ученые-педагоги Казахстана.

Воспитательно-образовательные Центры «Казахстанский путь» относятся к системе дополнительного образования. Реализация Программы позволяет осуществить идею государственно-частного партнерства в области воспитания и образования. Предполагается привлечение бизнес-сообществ к реализации программы создания сети воспитательно-образовательных Центров «Казахстанский путь».

УДК: 378.046.4

Мусатаева И.С.

к.п.н., Государственный университет имени Шакарима города Семей

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИКТ-КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ

Одними из важных задач Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы являются повышение престижа профессии педагогов и повышение их качественного состава, а также обеспечение качественной подготовки конкурентоспособных кадров [1].

Развитие системы образования в наше время бесспорно зависит от информационных технологий и компьютерных сетей. Информатизация практически всех сфер жизнедеятельности сформировала неизвестную предыдущим поколениям новую информационную образовательную среду. Зачастую сами обучающиеся быстрее педагога овладевают новыми информационными технологиями, и поэтому педагогу важно соответствовать их уровню владения ИКТ. Работа в информационно-образовательной среде приводит к необходимости совершенствования профессиональной компетентности педагогов, ключевым компонентом которой является ИКТ-компетентность. ИКТ-компетентный педагог активно и повсеместно использует дополнительное цифровое оборудование (видео, фото, интерактивные доски, аудио оборудование и др), имеет профессиональные навыки выступлений с использованием программных сред и цифровых образовательных ресурсов, эффективно использует ИКТ инструменты управления учебным процессом – электронные журналы, базы данных учащихся, банки образовательных ресурсов, а также активно участвует в информационном образовательном пространстве.

Обзор исследований повышения уровня ИКТ-компетентности педагогов показывает, что есть некоторые разногласия между желанием педагогов и их неумением целесообразно использовать информационно-коммуникационные технологии в педагогической

деятельности. При этом с каждым днем все больше возрастают требования к уровню профессиональной деятельности педагога, а они не всегда готовы к созданию и использованию информационного пространства.

Педагоги на сегодняшний день умеют создавать графические и текстовые документы, умеют применять электронные дидактические и педагогические программные средства, владеют навыками организации поиска информации в Интернете. Они также самостоятельно разрабатывают и используют в учебном процессе различные цифровые образовательные ресурсы: презентации, электронные таблицы, тестовые оболочки, обучающие программы на различных носителях, электронные учебники, учебные интернет-ресурсы, различные интерактивные дидактические материалы. Очень активно используются электронные энциклопедии, учебные видеофильмы, документальные видеофильмы, текстовые и графические материалы, аудиоматериалы, виртуальные опыты, интерактивные тесты и из технических средств: смарт телевизоры, мультимедийные проекторы, возможности интерактивной доски и др. Однако, большая трудоемкость подготовки информационных ресурсов, нежелание педагога использовать преимущества цифровых ресурсов, низкий уровень ИКТ-компетентности самих педагогов, препятствуют созданию информационно-образовательного пространства и достижению эффективности информатизации образовательного процесса.

Как отмечают ученые, использование педагогами информационно-коммуникационных технологий в различных видах деятельности способствует повышению эффективности образовательного процесса, повышению уровня их методической и научно-исследовательской работы [2]. Можно отметить, что качество обучения в первую очередь зависит от мастерства педагога от его умения интегрировать методику преподавания предмета и методику использования ИКТ.

Повышение уровня профессионализма педагога предполагает постоянное повышение их квалификации, в том числе и повышение уровня ИКТ-компетентности. Так на базе Центра инновационных технологий совместно с кафедрой Информатики и информационных технологий постоянно организовываются такие курсы как «Применение ИКТ в учебном процессе», «Технология создания электронных учебников», «Возможности интерактивной доски в учебном процессе», «Компьютерная графика и дизайн» и др. Все приобретенные навыки, развитые способности и умения, сформированные компетенции преподавателями применяют в ходе занятий и воспитательных мероприятиях, при проведении семинаров. В завершении слушатели курсов проводят мастер-классы и открытые занятия с демонстрацией приобретенных навыков, умений, компетенций.

В ходе курсов педагоги-слушатели также разрабатывают дистанционные курсы для размещения их в портале образовательного учреждения, что в настоящее время является актуальным для развития электронного обучения. Наибольшую сложность составляет подготовка соответствующих дидактических материалов для данных курсов.

При проведении курсов повышения квалификации, направленных на повышение уровня ИКТ-компетентности учителей школ одним из главных достигнутых результатов можно отметить повышение мотивации педагогов к совершенствованию своей ИКТ-компетентности и к использованию цифровых образовательных ресурсов и средств ИКТ.

Мировыми организациями рассматривается и предлагается применять один из трех подходов к информатизации школы, которые связаны с соответствующими стадиями профессионального развития педагогов, осваивающих работу в ИКТ-насыщенной образовательной среде. Первый подход – «Применение ИКТ» – требует от учителей способности помогать учащимся пользоваться ИКТ для повышения эффективности учебной работы. Второй – «Освоение знаний» – требует от учителей способности помогать учащимся в глубоком освоении содержания учебных предметов, применении полученных знаний для решения комплексных задач, которые встречаются в реальном мире. Третий – «Производство знаний» – требует от учителей способности помогать учащимся, будущим гражданам и работникам, производить (порождать) новые знания, которые необходимы для

гармоничного развития и процветания общества[3].

Международными экспертами для работы педагогов в рамках подхода «Производство знаний» выделяются следующие умения:

- разрабатывать цифровые образовательные ресурсы и выстраивать учебную среду;
- использовать ИКТ в качестве инструмента для формирования у учащихся способности производить знания и развивать свое критическое мышление;
- поддерживать рефлексию как необходимую составную часть учебной работы;
- создавать в среде учащихся и своих коллег обучающиеся сообщества или «сообщества знаний» [3].

Для профессионального развития ИКТ-компетентный педагог способен продемонстрировать другим учителям, как при выполнении проектной деятельности можно использовать ИКТ для производства новых знаний. А также способен использовать средства ИКТ для повышения производительности своего труда. При этом происходит оптимизация производительности, продуктивности и коммуникаций (например, пользование электронными таблицами для мониторинга успеваемости обучаемых); переход от аналоговых технологий к цифровым; применение средств ИКТ: оборудования (настольные компьютеры, ноутбуки, планшетники/КПК); программного обеспечения (текстовый редактор, блог, ресурсы в вики-формате и другие инструменты общения).

Очень важно, что педагог с высоким уровнем ИКТ способен:

- определить виды деятельности, которые эффективнее выполнять с использованием ИКТ;
- найти коллег, работников службы технической поддержки или других людей (включая учащихся), которые могут стать помощниками, наставниками или единомышленниками в использовании ИКТ;
- определить наиболее подходящее средство ИКТ для выполнения работы;
- выявить изменения по сравнению с традиционным способом выполнения работы, которые свидетельствуют о преимуществах использования ИКТ.

Современные тенденции развития информационных технологий позволяют сделать вывод, что сегодня и в будущем значение уровня ИКТ-компетентности педагога для повышения качества образования будет возрастать.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы, утверждена указом Президента РК № 205 от 1.03.2016 г. – Астана, 2016
2. <http://pravmisl.ru/> - Кручинина Г.А. Информационно-коммуникационные технологии в деятельности преподавателя.
3. «Структура ИКТ-компетентности учителей. Рекомендации ЮНЕСКО», Редакция 2.0 - Русский перевод, 2011 г. –ООН по вопросам образования, науки и культуры (ЮНЕСКО) 7, place de Fontenoy, 75352 PARIS 07 SP - UNESCO 2011

УДК: 37:372.8

Оралканова И.А.

доктор PhD, руководитель Офис регистратора,
Государственный университет имени Шакарима города Семей

ХАРАКТЕРИСТИКА МОДЕЛИ ГОТОВНОСТИ ПЕДАГОГОВ К РАБОТЕ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Реформы в сфере образования в Республике Казахстан имеют гуманистическую направленность, где особое место занимает образование лиц с ограниченными

возможностями в развитии. Во всем мире общепринятой тенденцией является инклюзивное образование, которое подразумевает совместное обучение и воспитание детей с особыми образовательными потребностями с детьми, не имеющими таких ограничений. Инклюзивное образование обеспечивает доступ всех категорий детей к качественному образованию, устранению препятствий связи с миром и интеграции в общество в целом. Инклюзивное образование – это новый взгляд на систему образования, отражающий все более распространяющуюся гуманность общества по отношению ко всем членам общества в независимости от физических, интеллектуальных, национальных расовых и других особенностей.

Распространение идеи инклюзивного образования актуализировало необходимость изучения такого феномена, как «готовность педагогов к работе в условиях инклюзивного образования» или «профессиональная компетентность педагогов в инклюзивном образовании». Подготовка современного учителя, способного к реализации инклюзивного образования, оказывается чрезвычайно актуальной и сложной задачей для высшей педагогической школы, ведь речь идет о содержательно-мировоззренческой, духовно-нравственной, профессиональной подготовке педагога, способного самостоятельно, творчески и адекватно отбирать и использовать технологии, пригодные для работы с конкретными образовательными группами, будь то дети с ограниченными физическими и интеллектуальными возможностями, дети разных социальных групп, проживающие в мегаполисе или селе и др. Несмотря на то, что готовность учителей к реализации инклюзивного образования рассматривается в психолого-педагогических исследованиях как основной фактор его успешности, в настоящее время в отечественной теории и практике нет однозначного подхода к определению указанных выше понятий.

Для достижения готовности педагогов к работе в условиях инклюзивного образования, создания поэтапного решения вопроса формирования данной готовности в нашем исследовании был использован метод моделирования. Создание модели необходимо для определения целей и задач каждого этапа подготовки педагогов, подбора адекватных и оптимальных средств достижения, как тактических целей, каждого этапа, так и общей стратегической цели исследования. Процесс формирования готовности педагогов к работе в условиях инклюзивного образования имеет свойственные только ему цели, содержание, формы и методы и базируется на определенной методологической системе. Одной из наиболее существенных характеристик любого научного исследования выступает совокупность идей, положений, теорий и подходов, которые автор выбирает в качестве методологических оснований своего научного поиска. Это совершенно правомерно, так как именно в этих характеристиках виден тот теоретический каркас, «призма», сквозь которую и с позиций которой понимается сущность изучаемого, моделируются представления о ней, осуществляется поиск механизмов, средств и условий совершенствования, эффективного развития. Ниже представлена разработанная нами структурно-содержательная модель (рисунок 1), которая позволила отобразить основания формирования готовности педагогов к работе в условиях инклюзивного образования. Как мы определили готовность педагогов к работе в условиях инклюзивного образования является ключевой в развитии инклюзивного образования. На основе разработанной модели, ставится целью формирование данной готовности, где понятие «формирование готовности педагогов к работе в условиях инклюзивного образования» нами определяется как системный, перманентный процесс становления и дальнейшего развития готовности педагогов к работе в условиях инклюзивного образования, требующий соблюдения определенных этапов и условий.

Основой для построения разработанной нами модели служит государственный и социальный заказ на педагога, готового к работе в условиях инклюзивного образования.

Целью модели является формирование готовности педагогов к работе в условиях инклюзивного образования.

В нашем исследовании *методологической основой* формирования готовности педагогов к работе в условиях инклюзивного образования послужили следующие теории:

- теория деятельности (С.Л. Рубинштейн, А.Н. Леонтьев, П.Я. Гальперин);
- теория мотивации поведения А. Маслоу.

Основными подходами в исследовании послужили:

- культурологический подход (Е.Б. Бондаревская, О.С. Газман, В.Б. Новичков, Л.А. Белякова, Б.Т. Лихачёв, Н.Е. Щуркова, Ю.Г. Азаров);
- деонтологический подход (К.М. Кертаева);
- акмеологический подход (А.А. Бодалев, А.А. Деркач, Б.А. Тургунбаева);
- компетентностный подход (И.А. Зимняя, Д. Иванов);
- аксиологический подход;
- андрагогический подход (И.А. Колесникова, С.И. Змеев, Б.А. Тургунбаева);
- комплексный подход в развитии личности (Ж.И. Намазбаева);
- системный подход.

Для раскрытия процесса готовности определены 3 компонента модели формирования:

- мотивационно-ценностный,
- содержательный,
- операционально-деятельностный.

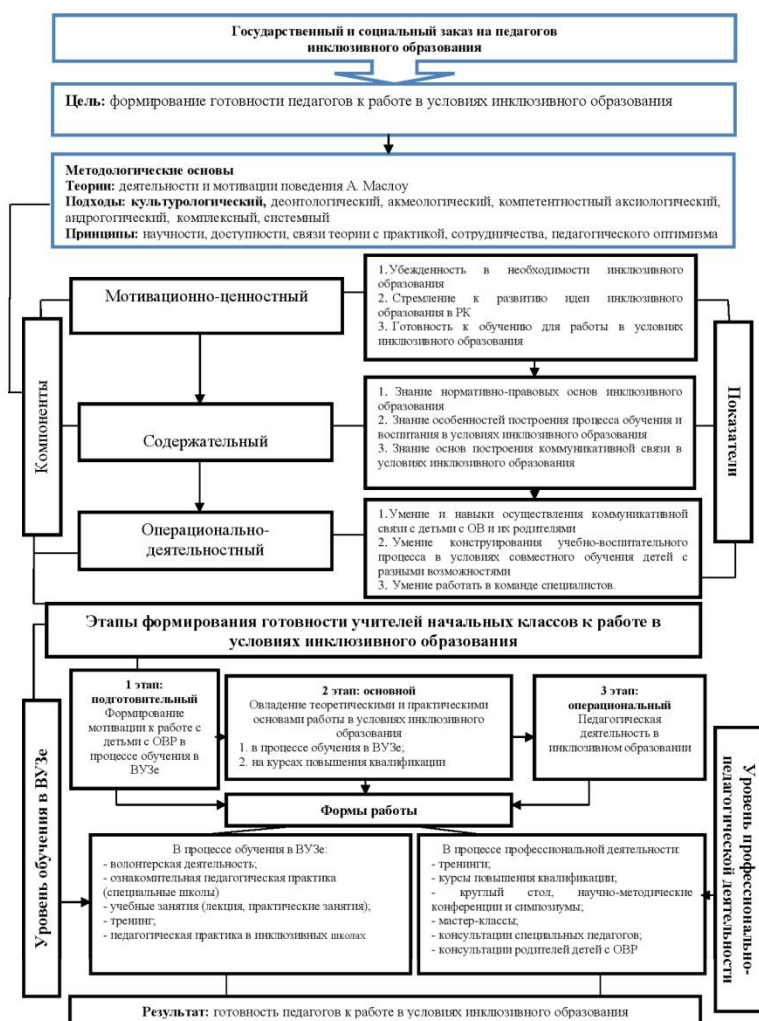

Рисунок 1 - Модель формирования готовности педагогов к работе в условиях инклюзивного образования

Так *мотивационно-ценностный компонент* – непосредственное выражение установки в профессиональном поведении (последовательное поведение по отношению к субъектам инклюзивного образования), готовность к проявлению психологических качеств. Природа отношений зависит от восприятия и понимания другого человека, а восприятие другого человека регулируют деловые и ценностные ориентации. Как мы указывали в параграфе 2.1 «Компоненты готовности педагогов к работе в условиях инклюзивного образования» мотив является побудителем к деятельности, что дает нам основание полагать, что от уровня мотивации к работе в условиях инклюзивного образования, зависит качество деятельности. При этом формирование мотивов к работе в условиях инклюзивного образования будет рассматриваться как процесс интериоризации целей инклюзивного образования, ценностей профессиональной деятельности.

Мотивационно-ценностный компонент характеризуется осознанием ценности инклюзивного образования. Мы считаем, что показателями данного компонента являются: 1) принятие самой идеи инклюзивного образования как ценности; 2) признание равных прав детей с ограниченными возможностями в развитии и принятие детей как ценности; 3) готовность к обучению и саморазвитию для работы в условиях инклюзивного образования.

Педагог, признавая идею инклюзивного образования, выражает свое субъективное отношение, отражающее гуманное развитие современного общества по отношению к детям с ограниченными возможностями. Как отмечали эксперты, самое главное в инклюзивном образовании – это признание детей как ценность, вне зависимости от их физических и других возможностей. Лишь приняв инклюзивное образование как ценность, учитель может быть готовым к саморазвитию для работы в условиях инклюзивного образования, т.к. у него закладывается установка, что как член гуманного, демократического общества, признающий ценность каждого его члена, деятельность должна отражать данное отношение.

При неразрывном и последовательном развитии рассмотренных показателей, мы можем рассчитывать на формирование мотивационно-ценностного компонента, т.е. психологической готовности учителя к работе в условиях инклюзивного образования. Как указывает в своем исследовании доцент Литовского университета A.Galkiene, учитель: непосредственно вникает в разнообразие возможностей и нужд учеников, думает уже не об отдельных группах учащихся, а обо всех вместе, и таким образом, изменяет свое сознание к процессам демократии. Соответственно, основным результатом сформированности мотивационно-ценностного компонента является ценностно-смысловая насыщенность, т.е. «ученик как ценность» и «манифестирующая» толерантность, т.е. «Я принимаю инаковость как норму».

Следующий компонент структурно-содержательной модели формирования готовности педагогов к работе в условиях инклюзивного образования – *содержательный*. Как отмечал известный немецкий педагог-дефектолог П. Шуман, чем ниже уровень психического развития ребенка, тем выше должен быть уровень образования учителя. Данное высказывание подтверждает идею о необходимости особого знания для работы в условиях инклюзивного образования.

Признавая ученика как ценность, учитель осознает необходимость в саморазвитии для работы в условиях инклюзивного образования. Основными показателями данного компонента являются:

- знание основ инклюзивного образования;
- знание нормативно-правовых основ включения детей с ограниченными возможностями в УВП общеобразовательных организаций;
- знание требований к физическому доступу детей с ОВР;
- знание особенностей построения урока в условиях инклюзивного образования.

Следующий компонент – *операционально-деятельностный*. Данный компонент отражает практические навыки педагога в педагогической работе в условиях инклюзивного образования. Показатели операционально-деятельностного компонента:

– умение и навыки осуществления коммуникативной связи с детьми с ограниченными возможностями в развитии и их родителями;

– умение конструирования учебно-воспитательного процесса в условиях совместного обучения детей с разными возможностями;

– умение работать в команде.

Главным ориентиром в деятельности учителя в работе в условиях инклюзивного образования должно стать: ориентирование не на результат обучения или выполнения требований стандарта, а на самого ученика как на ценность. Тогда между людьми не будет деления на группы, по каким-либо критериям.

В отличие от традиционной системы, где в триаде субъектов выступает «Учитель-Ученик-Родитель», в условиях инклюзивного образования учитель – член «команды специалистов».

Важно, чтобы учитель в работе от доминирующей роли перешел к новому пониманию: осознание недостатка знаний в области специальной педагогики, особенностей физических и психологических особенностей детей с ограниченными возможностями в развитии, умение просить и принимать помощь специалистов.

Умение учителя «подчинить» свое «профессиональное Я» знаниям других специалистов, мы относим к «золотому правилу инклюзивного образования», где все действия учителя должны быть направлены на эффективное включение детей с ограниченными возможностями в общеобразовательную систему.

В формировании готовности педагогов к работе в условиях инклюзивного образования выделяем 3 этапа в двух уровнях. Первый уровень подразумевает процесс обучения студентов в ВУЗе, а второй этап – в практической профессиональной деятельности. Этапы формирования готовности: подготовительный, основной (теоретический) и операционально-деятельностный.

На первом этапе – *подготовительном* – формируется мотивация к работе с детьми с ограниченными возможностями в развитии в процессе обучения в ВУЗе.

Второй этап является *основным*, где в процессе обучения в ВУЗе или на курсах повышения квалификации педагоги овладевают теоретическими и практическими основами работы в условиях инклюзивного образования.

Третий этап – *операциональный* – характеризуется непосредственной педагогической деятельностью в инклюзивном образовании. Указанные компоненты измерялись по следующим уровням: адаптивный, репродуктивный и оптимальный. К *адаптивному уровню* было отнесено недостаточное осознание и неполное принятие учителями идеологии и философии инклюзивного образования, отсутствие желания работать с детьми с ограниченными возможностями развития, фрагментарность представлений о формах, методах и средствах эффективного инклюзивного образования детей.

Репродуктивный уровень характеризуется условным соответствием критериям готовности педагогов к работе в условиях инклюзивного образования: наличием слабой мотивации к получению знаний в области инклюзивного образования детей с ограниченными возможностями развития, недифференцированными теоретическими представлениями об организации инклюзивного образования, слабым усвоением способов решения профессиональных задач в процессе инклюзивного образования.

Оптимальный уровень отражает соответствие готовности педагогов критериям и показателям готовности к инклюзивному образованию детей: наблюдается осознанность, самостоятельность, рефлексивность в поиске решения учебно-профессиональных задач, понимание и принятие идеологии инклюзивного образования, личностная ориентированность и направленность сознания на инклюзивное образование детей.

У педагогов данного уровня, уровень мотивации высокий, они проявляют эмпатию и толерантность, признают ценность инклюзивного образования и детей вне зависимости их возможностей, имеют глубокую убежденность в том, что способности детей с ОВР индивидуальны и безграничны, обладают системными, целостными, полными, глубокими

знаниями об особенностях работы с детьми с ограниченными возможностями в развитии, умениями конструировать, прогнозировать, оценивать, давать описание результата обучения детей в условиях инклюзивного образования, готовы к работе в «команде» с родителями и другими специалистами.

В процессе исследования были выявлены наиболее оптимальные формы работ с будущими учителями и учителями-практиками. Формы работы были разделены на два уровня: уровень обучения в ВУЗе, т.е. формы, предусмотренные для работы со студентами и уровень профессиональной деятельности, формы для формирования готовности учителей-практиков. К формам работы, направленных на формирование готовности будущих педагогов нами отнесены:

- волонтерская деятельность;
- ознакомительная педагогическая практика (специальные и инклюзивные школы);
- учебные занятия (лекция, практические занятия);
- тренинги;
- педагогическая практика в инклюзивных школах.

В процессе профессиональной деятельности в целях формирования готовности педагогов к работе в условиях инклюзивного считаем целесообразным применение следующих форм:

- курсы повышения квалификации;
- круглый стол, научно-методические конференции и симпозиумы;
- мастер-классы, тренинги;
- консультации специальных педагогов;
- консультации родителей детей с ОВР.

Как мы уже отмечали, формирование готовности не заканчивается в ходе обучения в ВУЗе или прохождения курсов повышения квалификации, это длительный процесс, требующий системного рассмотрения компонентов и этапов формирования готовности педагогов к работе в условиях инклюзивного образования.

УДК 340.12

Олейник Ю.В.

ст. преподаватель,

Костанайский социально-технический университет имени академика З.Алдамжар

ПРЕПОДАВАНИЕ УГОЛОВНОГО ПРАВА РК ПРИ КРЕДИТНОЙ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ

Кредитная технология обучения для Казахстана новая, но не для мировой практики высшего образования организация учебной деятельности студента. Поскольку школы не применяют кредитную технологию совсем, а вузы Казахстана только перешли к ней.

Кредитная технология основана на принципах:

- построения индивидуальной образовательной траектории студента;
- преобладания самостоятельной работы студентов при изучении дисциплины;
- систематического контроля за результатами самостоятельной работы;
- оценивания учебных достижений на основе накопительной системы оценок [1].

Учебный процесс в высших учебных заведениях традиционно сформировался подобным образом, что почти все темы освещаются в лекциях, что в совокупности дает систематизированные начала научных познаний по предмету, выявляет состояние и перспективы развития соответствующей области науки. Но, традиционная лекция имеет и недостатки.

Во-первых, часть студентов приучается к бездеятельному восприятию сторонних мнений, не желая или не успевая понять и творчески проанализировать сказанное преподавателем.

Во-вторых, в силу различного уровня подготовленности и способностей студентов, особенно в потоковых аудиториях, одни успевают понять, другие – только автоматически записать слова лектора. Это не дает возможности индивидуализировать обучение.

В-третьих, что касается конкретной дисциплины, а именно преподавания «Уголовного права РК» влечет за собой необходимость использования понятийного аппарата. Это в то же время и усложняет восприятие студентами учебного материала, и затрудняет работу преподавателя в вопросе поддержания постоянного интереса к дисциплине. По этой причине преподавателю просто необходимо разъяснять учащимся специальный смысл некоторых юридических терминов.

В-четвертых, погрешностью преподавателя является также недоговорка о реальных трудностях и проблемах, стоящих перед законодателем и правоприменителем в сфере уголовно-правовой борьбы с преступностью. В этом случае, можно выслушать студентов по поводу известным им лично фактах ошибочного применения уголовного закона, безнаказанности преступников, либо обсудить информацию по указанным проблемам, фигурирующую в СМИ.

В-пятых, еще одним немаловажным моментом является отражение преподавателем личной позиции относительно так называемой гуманности уголовного закона. При этом он нередко проводит исторический экскурс относительно того, что в некоторых странах жесткие наказания снижали уровень преступности. Но многовековой опыт показал, что эффективность уголовно-правового регулирования зависит не от жестокости или мягкости, как таковой, а от справедливости.

Несмотря на то, что данная технология введена в учебный процесс на всей территории Казахстана, преподаватели и студенты встречаются с рядом трудностей.

Во-первых, вопрос о соотношении лекционных, семинарских (практических), лабораторных часов, отводимых на изучение учебного предмета, и самостоятельной работы студента (СРС). Это наиболее болезненный вопрос, так как он связан с учебными нагрузками преподавателей и определением количества штатного профессорско-преподавательского персонала.

Во-вторых, в условиях изменения нравственного, социального, экономического положения студентов, быстротечного роста объема информации и постоянного обновления познаний только лекции и другие виды аудиторных занятий не могут обеспечить должное качество профессионального образования. В результате были предложены *новые принципы организации СРС*.

В-третьих, самостоятельность - это способность систематизировать, планировать и регулировать свою деятельность без непосредственного постоянного руководства и практической помощи со стороны руководителя. Поскольку самостоятельность - это черта личности, а не каждая черта личности реализуется в деятельности в полном объеме. Самостоятельной работой является обучение умениям осмысленного чтения, развитие навыков понимания текстов. Наибольшую трудность для студентов представляет чтение научных монографий и статей. В отличие от учебных пособий они не адаптированы для учебных целей и для соответствующей категории студентов. Сталкиваясь со сложным для восприятия стилем научного текста, некоторые студенты испытывают значительные трудности в его понимании и поэтому ограничиваются механическим заучиванием формулировок. Для приобретения широкого видения проблемы *не все студенты стараются:*

1. познакомиться с темой по базовому учебному пособию или другой рекомендуемой литературе, выявить основные идеи, раскрывающие данную проблему; сверить их определения со справочниками, энциклопедией;

2. подготовить план-проспект раскрытия данной проблемы; выявить неясные вопросы и подобрать дополнительную литературу для их освещения;

3. составить тезисы выступления на отдельных листах для последующего внесения дополнений и подготовить доклад или реферат для сообщения на семинаре;
4. проанализировать собранный материал для дополнительной информации по темам семинара;
5. готовясь к выступлению на семинаре, по возможности, проконсультироваться с преподавателем;
6. относиться к собранному материалу как к источнику будущих исследований [2].

В-четвертых, студент не выясняет, и в определенных случаях, преподаватель, не разъясняет представление о том, какие качества он может или должен приобрести в результате освоения дисциплины «Уголовное право РК», понимает ли он, что ему необходимо для этого сделать.

В-пятых, при такой организации обучения студентов препятствует отсутствие соответствующего нормативно-правового обеспечения, монографического обеспечения, утвержденного МОН РК, необходимой психолого-педагогической готовности вузовских кадров, для формирования которых требуется время.

В-шестых, кредитная технология обучения, применяемая пока в сжатом виде. Главные преимущества кредитной технологии могут проявиться только после серьезной перестройки учебного процесса, которая предполагает переход к асинхронной организации обучения студентов. Асинхронное обучение студентов требует отказа от формирования академических групп, сохраняющих постоянный состав в течение всего периода пребывания студентов в вузе. Преимуществом асинхронного обучения является осуществление на практике индивидуального подхода к обучению студентов с учетом его возможностей и способностей, что означает право студента определять скорость обучения, сроки пребывания в вузе и в значительной мере содержание своего профессионального обучения. Такая форма организации учебного процесса, несомненно, повышает мотивацию студентов к получению качественного образования.

При изучении дисциплины в условиях образовательных реформ Уголовное право Республики Казахстан изучается в форме проблемной лекции, семинара-диспута, учебной дискуссии, «мозгового штурма», уголовно-правового диктанта, с помощью компьютерных технологий обучения.

Таким образом, учитывая сложность и многогранность проблемы качественной и всеобъемлющей подготовки специалиста уголовного права на юридическом факультете вуза, разработки и реализации в этой связи инновационных педагогических технологий, необходимо отразить формирование у студентов необходимых навыков специально-правового мышления, и, прежде всего, в уголовно-правовой сфере. На решение именно этой задачи должна быть сориентирована вся система мероприятий педагогического воздействия на будущего специалиста уголовного права, так как именно социально-правовое мышление как часть правосознания и необходимый элемент правовой культуры будущего юриста позволяет успешно реализовывать себя в правоприменительной деятельности.

Сегодня становится, очевидно, что рыночная среда требует большего, чем просто знаний в определенной области. Конкурентоспособный специалист должен очень хорошо ориентироваться в своих профессиональных вопросах, уметь принимать решения, налаживать отношения с людьми, вести переговоры, контактировать с клиентами, партнерами, подчиненными, а то и с иностранными коллегами. Он должен постоянно совершенствоваться, уметь ориентироваться в мире информации, искать новые решения и совмещать долговечность, качество, комфорт, и минимальные затраты. Все эти качества являются обычным набором среднего специалиста претендующего на хорошее рабочее место на Западе, и эти же стандарты уверенно входят и на наш рынок труда. Задача же среднего и высшего профессионального образования состоит в том, чтобы удовлетворить потребности общества в грамотных специалистах, - и, на данный момент, самым эффективным, хотя и не очень простым способом сделать это остается внедрение западной или кредитной системы образования.

ЛИТЕРАТУРА

1. Приказ Министерства образования и науки Республики Казахстан от 20 апреля 2011 года № 152 «Об утверждении Правил организации учебного процесса по кредитной технологии обучения» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 28.01.2016 г.)
2. Учебно-методический комплекс дисциплины «Уголовное право РК. Общая часть», «Уголовное право РК. Особенная часть»

УДК 62-50:663

Исмайылов А.Е.¹, Сейтбекова Г.О.², Исмайлова Г.Е.³

к.т.н. Алматинский технологический университет¹,

ст.преподаватель, Алматинский технологический университет²,

преподаватель, Южно-Казахстанский педагогический университет³, г.Шымкент

ХАРАКТЕРИСТИКИ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ, ПРИМЕНЯЕМЫХ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Целью информатизации системы образования является новая модель подготовки специалистов, ориентированная не столько на получение конкретного знания, сколько на способность самостоятельно пополнять его, умения ставить и решать профессиональные задачи, изменять трудовые функции в зависимости от требований предъявляемых современным обществом, владеть информационными и коммуникационными технологиями, обладать творческим мышлением [1-2].

Рассмотрим более подробно характеристики информационно-коммуникационных технологий, применяемых в системе образования.

Компьютерные презентации занятий или их фрагментов являются наиболее распространенным способом использования преподавателями информационных технологий при проведении уроков. Под презентацией понимают набор слайдов, содержащих мультимедийные объекты для представления и передачи информации. Широкое использование мультимедийных презентаций в учебном процессе можно объяснить легкостью освоения программы MS Power Point, необходимой для их разработки, и большим количеством возможностей этой программы таких как, размещение текста, таблиц, схем, диаграмм, рисунков, фотографий, видео, которые можно сопровождать звуком и анимационными эффектами. Использование мультимедийных презентаций позволяет сделать урок более наглядным, повысить уровень восприятия материала, сконцентрировать внимание учащихся на важных моментах изучаемой темы, тем самым повысить качество усвоения материала.

Учебные видеоматериалы не так часто применяются в учебном процессе, так как их очень мало в связи с тем, что содержание учебных кинофильмов должно полностью соответствовать программе дисциплины. На создание фильмов уходит масса времени, и очень часто учителя привлекают к этой работе учеников. Демонстрация учебных фильмов позволяет заменить преподавателя как источника новой информации, помогает ознакомиться с новым материалом на основе непосредственного восприятия того или иного явления, довести до обучающихся основные понятия, сформулировать определения, положения, разъяснить и проиллюстрировать их, а также сделать выводы. Специальные кинопроекторы позволяют сконцентрировать внимание на важных моментах объяснения нового материала. Опыт преподавателей различных дисциплин, применяющих на своих занятиях видеофильмы, показывает, что обучающиеся более эффективно воспринимают просмотренный материал, активно участвуют в его обсуждении, развивают наглядно-образный тип памяти, профессиональную наблюдательность, учатся правильно и красиво говорить, отстаивать и доказывать свою точку зрения.

Электронные словари, справочники, энциклопедии, пособия и учебники являются довольно таки распространенными обучающими средствами в настоящее время. Происходит это в связи с тем, что электронные издания, в отличие от таких же «бумажных», обладают рядом преимуществ, например: наличием мультимедийных объектов, гиперссылок и др. На данный момент существует большое количество электронных изданий словарей, энциклопедий, справочников, к которым учащиеся чаще всего обращаются при самостоятельной работе. Что касается электронных учебников и учебных пособий (не надо путать с отсканированными «бумажными» книгами), то их используют как на занятиях, так и при самостоятельной работе. Электронных учебников и пособий также достаточное количество, так как педагоги, несмотря на трудоемкость процесса их создания, всё-таки разрабатывают и внедряют их в учебный процесс. Создавая учебники, преподаватели стремятся к тому, чтобы каждый из учебников являлся уникальным: отражал важные моменты, классификации, данные, исторические факты, содержал богатый иллюстративный материал, видеоматериал.

Пакеты прикладных программ изучаются учащимися абсолютно всех специальностей. В настоящее время информационные технологии широко внедряются во все сферы деятельности человечества, поэтому специалистам, в том числе и специалистам младшего звена практически любой отрасли необходимо владеть профессиональным программным обеспечением, т.е. прикладными программами по профилю специальности. Под прикладными программами понимают программы, предназначенные для решения задач в определенной области без использования средств программирования. Овладение профессиональными пакетами прикладных программ является залогом конкурентоспособности и востребованности на современном рынке труда, а также соответствует международным требованиям уровня подготовки специалиста. Как показал анализ литературы, на разных специальностях изучают различные программы и связано это с различием трудовой деятельности специалистов разных профессий и должностей.

Обучающие программы и системы используются для передачи знаний и развития навыков учащихся. Существуют обучающие системы фирм «Физикон», «IC: Репетитор», «Кирилл и Мефодий» и др. Но они не всегда содержат тот материал, который необходим для аудиторных занятий. В связи с этим преподаватели самостоятельно или с помощью квалифицированных специалистов разрабатывают обучающие программы, которые затем успешно применяют на своих занятиях.

Программы-тренажеры предназначены для усовершенствования каких-либо умений или навыков. Чаще всего они также как и обучающие программы разрабатываются преподавателями, не смотря на большие трудовые и временные затраты, потому что их использование на занятиях дает ряд преимуществ: обычно они содержат большое количество различных тренировочных заданий; помогают сократить время на приобретение и отработку навыков и др.

Системы виртуальной реальности - это системы неконтактного взаимодействия, реализующие иллюзию непосредственного присутствия пользователя в стереоскопически представленном мире. В последнее время преподаватели все чаще стремятся использовать в своей деятельности такие системы, так как они позволяют получать практические навыки работы с различными программными и аппаратными системами, оборудованием, по каким-либо причинам не доступными в реальном времени и пространстве. Системы виртуальной реальности используются при профессиональной подготовке специалистов в области физической культуры, астронавтики, архитектуры, медицины и др.

Досуговые или игровые программные средства позволяют обеспечить различные виды игровой и учебно-игровой деятельности учащихся. Анализ данного вида программ показывает, что они чаще всего сочетают в себе элементы азарта и тренажа, реже позволяют отрабатывать или приобретать какие-либо навыки, формируют операционное, алгоритмическое мышление, развивают логику. Учащиеся обычно очень охотно работают с таким видом программ.

Тестовые и контролирующие программы позволяют быстро установить обратную связь с обучающимися, внести коррективы в их знания, стимулировать подготовку к каждому занятию. А также экономить время преподавателя, снизить уровень тревожности и эмоционального напряжения при контроле знаний, объективно выставлять оценки. Вследствие объективности выставления оценок, учащиеся адекватно оценивают свои возможности и тем самым критически относятся к своим успехам. Использование тестовых и контролирующих программ помогает проверить знания при проверке домашнего задания, при выполнении практических работ, при проведении уроков и олимпиад, при проведении экзаменов, как по дисциплинам, так и итогового междисциплинарного экзамена по специальности.

В современном процессе обучения преподаватели находят широкое применение не только программным продуктам, но и средствам коммуникации (электронной почте, локальным и глобальным сетям), а также развивается и укрепляет свое положение дистанционное образование.

Проведенный анализ показал, что большинство программных продуктов для поддержки учебного процесса предназначено для изучения общеобразовательных дисциплин, однако силами самих преподавателей (или под их руководством с помощью соответствующих специалистов и учащихся), разрабатываются и успешно внедряются программные продукты и по специальным дисциплинам.

Преимущества применения информационных технологий на занятиях в средних специальных и профессиональных учебных заведениях подтверждаются теми преподавателями, которые их активно используют на своих уроках. Использование инфокоммуникационных технологий позволяет совершенствовать учебный процесс, реализовать новые подходы к обучению, организовать самостоятельную, творческую деятельность, выстраивать индивидуальные траектории обучения, предоставить новые способы поиска и обработки информации, увеличить долю экспериментальной и исследовательской деятельности учащихся, мотивировать учащихся к изучению материала, сохранить интерес к предмету на протяжении всего времени его изучения, расширить кругозор и повышать познавательную активность, вырабатывать потребность к непрерывному самообразованию, повысить качество и эффективность усвоения знаний.

ЛИТЕРАТУРА

1. Захарова, И.Г. Информационные технологии в образовании / И.Г. Захарова. – М.: Издательский центр «Академия», 2003. – 192 с.
2. Зверева, М.И. Формирование информационно-мировоззренческой культуры учащихся / М.И. Зверева // Педагогика. – 2005. -№ 8. – С. 45 - 50.
3. Коленко, Ю.В. Использование информационных технологий как средства формирования профессиональной компетентности курсантов военных ВУЗов: автореф. дис...канд. пед. наук: Ставрополь, 2005. – 23 с.
4. Сергеева, М.Г. Перспективные технологии обучения в профессиональном образовании / М.Г. Сергеева // Специалист. – 2009. - №1 – с.26-31.

ТРАДИЦИОННЫЕ И ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРЕПОДАВАНИЯ УГОЛОВНОГО ПРАВА

Слово «инновация» появилось в исследованиях ученых 19 века и означало введение отдельных элементов культуры в другую среду. Инновационное правовое обучение представляет совокупность нововведений, выраженных в системе действий и операций учебной деятельности, которые позволяют быстро и эффективно достичь прогнозируемого и диагностируемого результата правовой обученности. Они становятся весьма результативными в школах и образовательных учреждениях нового типа, где проводятся многочисленные эксперименты, осваиваются незнакомые для массового обучения педагогические технологии.

Интерактивные технологии обучения - это такая организация процесса обучения, в котором невозможно неучастие ученика в коллективном, взаимодополняющим, основанным на взаимодействии всех его участников процесса обучающего познания.

Думается, что традиционное обучение является, прежде всего, классическим, т.е. оно всегда актуально и не может полностью устареть настолько, чтобы его полностью заменить. Ведь в условиях традиционного обучения было воспитано несколько поколений людей, которые смогли приобрести прекрасные знания, умения и навыки. Нельзя думать о том, что традиционное обучение однозначно имеет негативный характер. Напротив, оно проверено практикой, имеет многочисленные апробации и совершенствования, что позволяло такой системе изменяться и улучшаться. Конечно в условиях введения различного рода инноваций, очень интересно и полезно расширить круги традиционного обучения.

Таким образом, можно с уверенностью сказать, что в условиях динамичности общественной жизни появились сильные потребности в изменениях даже, казалось бы, универсальных форм обучения. Поэтому в современной практике необходимо сочетать традиционные и инновационные технологии обучения, имеющие свой предмет исследования, освоение которого является важнейшей составной частью подготовки специалиста-правоведа на факультетах и в юридических вузах страны.

Актуальность проблемы подготовки будущего специалиста «уголовного права» заключена во всевозрастающей роли элементов правоохранительной системы РК в процессе установления основ гражданского общества, верховенстве закона и соблюдении прав и свобод личности как базовых принципов правового государства, провозглашенных в Конституции Республики Казахстан.

Уголовное право - это базовая отрасль права, изучение которой имеет целью обеспечение будущих юристов знаниями и навыками в области основных прав человека - права на жизнь, права на собственность, права на неприкосновенность, честь и достоинство личности, защиты граждан от преступных посягательств и обеспечение сохранности конституционных основ государства и общества. Изучение состояния вопроса существующей теории и практики позволил выделить ряд противоречий: между возросшим уровнем правонарушений в стране и недостаточно эффективной деятельностью правоохранительных органов; между возросшей потребностью общества и государства в подготовке высококвалифицированных юридических кадров и отсутствием адекватных для этого организационно-педагогических условий; между проводимыми широкомасштабными педагогическими исследованиями и отсутствием адекватного эффекта в повышении качества подготовки юриста; между объективными потребностями преобразования процесса обучения студентов юридических вузов и традиционными подходами к их подготовке.

Перечень противоречий можно было бы продолжить, но и приведенная совокупность доказывает, что обсуждаемый вопрос относится к одной из актуальных задач теории и методики профессионального образования.

Вышеуказанное в целом на теоретико-методологическом уровне выражается в форме научной проблемы: как обеспечить повышение качества подготовки юристов в условиях динамично происходящих социально-экономических процессов в стране?

Для решения этой проблемы, необходимо:

1. определить психологические, педагогические предпосылки и практические основания разработки системы комплексного внедрения достижений педагогической инноватики в процессе подготовки будущих юристов по курсу «Уголовного права»; рассмотреть подготовку студентов к будущей правоприменительной деятельности в сфере уголовной юстиции как важной социально-значимой педагогической проблемы; раскрыть исторический аспект решения проблемы усиления практической направленности обучения будущих юристов, т.д. [1];

2. определить системный подход к преобразованию теоретико-правовой и практической подготовки студентов; принцип профессиональной направленности; рассмотрение теоретической подготовки, практического освоения навыков и будущей правоприменительной деятельности как взаимосвязанных педагогических систем;

3 при проведении лекционного занятия по дисциплине «Уголовное право» использовать технологию формирования критического мышления, путем :

- актуализации уже имеющихся знаний, их диагностирование, активизации внимания учащихся к проблеме. Студенты, основываясь на собственном багаже знаний, самостоятельно определяют цели познавательной деятельности на занятии. Это побуждает их вспомнить, что они знают о том или ином предмете или явлении. Цель – активизация обучаемого, побуждение его интереса к теме. Основными методическими приемами являются: составление кластера, «мозговой штурм»;

- осмысления, то есть получение новой информации, понятий, идей, соотнесение новой информации с имеющимися знаниями. Цель преподавателя– добиться понимания учащимися изучаемого, увязать новые знания с уже имеющимися. Основными приемами являются изучение текста, его анализ, работа с его частями, составление схемы, «продвинутая лекция»;

- рефлексии состоит в закреплении полученных знаний, осмыслении приобретенной информации, преломлении ее в сознании, формулировании «собственного» нового знания, включающего новые понятия, идеи и т. п. Используемые приемы: обсуждение, обмен мнениями, короткая дискуссия, написание эссе, мини-сочинения, взаимопрос [2];

4 использование новых информационных технологий и интернет-ресурсов в учебном процессе (научные, учебные, учебно-методические, справочные, демонстрационные материалы, нормативные документы, , а также электронные периодические издания, электронные библиотеки, базы данных, справочные ресурсы, образовательные сайты, программные продукты, размещенные в интернете). С использованием интернет-ресурсов внедряются новые методы обучения: дистанционное обучение, обучение в интерактивном режиме. Такая форма предполагает обмен текстовыми сообщениями при помощи электронной почты и мобильного телефона, поиск информации в интернете, ведение блогов и сайтов с обновляемым содержанием.

Таким образом, можно с уверенностью сказать, что в условиях динамичности общественной жизни появились сильные потребности в изменениях даже, казалось бы, универсальных форм обучения. Поэтому в современной практике необходимо сочетать традиционные и инновационные технологии обучения. Применение интерактивных форм организации обучения в полной мере позволяет организовать учебное пространство в рамках образовательного дискурса, способствует не только усвоению знаний по дисциплине «Уголовное право», но и формирует качественно новый образ студента, способного критически мыслить, разрешать трудные ситуации, адаптироваться к изменяющимся

условиям жизнедеятельности. Чтобы быть успешными и не растерять студентов в конкурентной борьбе, колледжи и ВУЗы должны давать не только знания, но и формировать навыки, умения использования этих знаний, применение теории на практике. Думается, использование интерактивных и инновационных методов в обучении позволит оптимизировать образовательный процесс, поможет сделать его более интересным и насыщенным.

ЛИТЕРАТУРА

1. Анцыферова Л.И. К психологии личности как развивающейся системы. /Психология формирования и развития личности. //Под ред. Л.И. Анцыферовой. М., 2001. - С. 3-19.
2. Загашев, И. О. Критическое мышление. Технология развития / И. О. Загашев, С. И. Заир-Бек. – СПб.: Скифия, 2002. – С. 169–173.

ӘОЖ 004.42 (076.1)

Сладкова М.Ю., Махатова В.Е., Бекбаева З.А.

Х. Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті

ИНФОРМАТИКА КУРСЫН ОҚЫТУДА ОҢТАЙЛАНДЫРУ ЕСЕПТЕРІН МОДЕЛЬДЕУ НЕГІЗІНДЕ МОДУЛЬДІК ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚҰРАСТЫРУ

Қазіргі кезде мемлекет алдында білімді, іскер, білікті, шығармашылықпен жұмыс істейтін орта буын мамандарды тәрбиелеу қажеттілігі туындап отыр. Осыған байланысты білім беру жүйесінің жаңаруы заман талабына айналып отыр, әсіресе ол информатикалық мектептің профилді курсына қатысты. Ал оқушылардың интеллектуалдық қабілеттерін анықтап, оны оданәрі дамытуда оқыту технологияларының маңызы зор. Технология ұғымына әртүрлі анықтама беріледі. Соның біреуін келтіретін болсақ:

Педагогикалық технологиялар – бұл білімнің басымды мақсаттармен біріктірілген пәндер мен әдістемелердің, оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудың өзара ортақ тұжырымдамамен байланысқан міндеттерінің, мазмұнының, формалары мен әдістерінің күрделі және ашық жүйелері, мұнда әр позиция басқаларына әсер етіп, ақыр аяғында оқушының дамуына жағымды жағдайлар жиынтығын құрайды. Жаңа білім парадигмасы бірінші орынға баланың білімін ғана емес, оның тұлғасын, білім арқылы дамуын қойып отыр [1].

Бүгінгі таңда оқытушылар өз тәжірибелерінде әр түрлі оқыту технологияларын қолдануда. Бұл оқыту технологиясының ерекшелігі тұлғаның танымдық қабілеттерін және танымдық процестерді дамытуға, сондай-ақ тұлғаның қауіпсіздігін, өзін-өзі өзектілендіру, өзін-өзі бекіту, қарым-қатынас, ойын танымдық және шығармашылық қажеттіліктерін қанағаттандыруға, белсенді сөздік қорын дамытуға бағытталады. Солардың бірі – модульді-блоктық технология.

Қазіргі уақытта ақпараттық технологиялардың күннен-күнге дамып, өндірісте қолданылуына байланысты компьютермен модельдеуге деген сұраныстың арта түскені анық. Осы мәселені шешуде алдыңғы кезекте мамандардаярлаудың алатын орны ерекше.

Қолданбалы есептерді шешуде ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қолданылуы модельдеу алгоритмі негізінде жүзеге асырылады. Қолданбалы есеп алдымен формалды математикалық тілге аударылып, оның нақты объект, үдеріс немесе жүйелерге арналған математикалық модельдері құрылуы қажет.

Бұл мақалада модельдеудің әмбебап түрлерінің бірі математикалық моделдеуді қарастырайық. Ол моделденетін физикалық үдеріске физикалық модель құрмай-ақ, объект жөнінде мағлұмат алуға мүмкіндік беретін математикалық қатынастар жүйесін сәйкестендіреді.2

Математикалық модель математикалық терминдермен берілген, формула немесе теңдеулермен өрнектелген және түпнұсқаның маңызды сипаттамаларын (белгілерін) сақтайтын нақты объектілер, үдерістер немесе жүйелердің түпнұсқасына жуық ұсынылуы болып табылады [2].

Біздің мақсатымыз математикалық модельдің аналитикалық құру принципін алайық, оның ішінде оңтайландыру есептерін мектеп оқушыларына оқытудың модульдік технологиялары арқылы жетілдіру.

Математикалық модельдеу тақырыбын өткенде сабақтан жалпы мақсаты оқушыларға оңтайландыру есептерін модельдеуді меңгерту, танымдық белсенділіктері мен пәнге деген қызығушылықтарын арттыру, пәнаралық байланысты дамыту.

Модульді-блоктік технология – жеке бағдарлы технология, өйткені ол әр оқушыға өз мүмкіндігіне қарай жұмыс істеуіне, әр түрлі әрекетте өзін-өзі көрсете білуіне толық жағдай жасайды. Модульді-блоктік оқытуда міндетті түрде оқу материалының мазмұны блокпен беріледі. «Блок», «модуль» ұғымы бірінің орнына бірі жұмсала береді, екеуі де ірілендіріліп, ықшамдалып берілген оқу материалының бөлігі. Модульдік технологияның теориялық негіздеріне тоқталған шетел ғалымдарының (И.Б.Сенновский, П.И.Третьяков, Т.И.Шамова, П.А.Юцявичене т.б.) және қазақстандық ғалымдардың (К.Жаксылықова, З.Бейсенбаева, М.Жанпейісова т.т.) зерттеу еңбектері бар. Осы еңбектерге сүйене отырып, модульді-блоктік технология арқылы оңтайландыру есептерін модельдеуін оқытудың мынадай мүмкіндіктерін атап айтуға болады.

Пәннің мазмұны біршама аяқталған бірнеше бөліктерге (модульге) бөлініп беріледі, ол бөліктер ақпаратты жіктеу (теориялық материалды) көзі және оны іс жүзінде қолданудың әдістемелік нұсқауы қызметін атқарады. Оқытушы мен оқытушы субъект-субъектілік қарым-қатынасқа түседі, оқушы модуль мазмұнын игеруде өзінің барлық мүмкіндігін пайдаланады, өз бетімен ізденеді, білімін толықтырады, өзін-өзі бағалайды, яғни қабілетін, игерген білім деңгейін байқайды. Модульдік оқытуды ғалымдар «адамның өзін-өзі дамытуы, оқу арқылы өсу, алға жылжу мәселесінің шешімін табудағы ең тиімді жол» деп бағалайды. Ондай тұжырым модульдің мынадай артықшылықтарының негізінде жасалып отыр.

Модульдің өзіне тән құрылымы болады. Ол құрылым мынадай:

1.Әрекеттің жоспары жасалады. Оны жасау үшін

- Модульдің (бөліктің) басты идеясын айқындау;

- Оқу материалының мазмұнын блокқа бөлу;

- Басты мақсатты айқындау;

- Басты мақсаттан шығатын нақты мақсатты айқындау, модульді құрастыру нақты мақсатты бірнеше жеке мақсаттарға бөлу, модульдің оқу элементтерін нақтылау.

2.Ақпарат блогі, яғни оқу материалының мазмұны беріледі. Ол модульдің басты, нақты мақсаттарына сай болады.

3.Оқу материалының мазмұнын тиімді игерудің жолдарын көрсететін әдістемелік нұсқау, ол жазбаша түрде беріледі. Онда оқу материалының мазмұнын қалай тиімді игеруге болатындығы, тапсырманы орындаудың жолы, қажетті материалды қайдан табуға болатындығы т.т.көрсетіледі.

Біздің курсымыз келесі модульден тұрады:

1) Математикалық модель құру. Осы модульдің ішінде келесі блоктарға бөлінеді:

- нақты объект немесе үдерісті мұқият талдау;

- оның мейлінше маңызды қасиеттері мен сипаттамаларын бөліп алу;

- мәндері объект қасиеттері мен сипаттамаларына әсер ететеін айнымалыларды, яғни параметрлерді анықтау;

- логикалық– математикалық конструкция, теңсіздік, теңдік, теңдеулер, шектеулер арқылы объект, үдеріс немесе жүйелердің ішкі байланысын айқындау;

- логикалық– математикалық конструкция, теңсіздік, теңдік, теңдеулер, шектеулер арқылы сыртқы байланысын анықтау және сипаттау қажет.

2) Компьютерлік модель құру. Осы модульдің ішінде келесі блоктарға бөлінеді:

- объект, үдеріс немесе жүйелердің құрылымын модельдеуші алгоритмдерді құру;
- сәйкес компьютерлік программалық жабдықтарды пайдалану.

3) Компьютерлік эксперимент жүргізу. Осы модульдің ішінде келесі блокқа бөлінеді:

- табиғи және есептеу эксперименті негізінде объект, үдеріс немесе жүйелердің модельдеу нәтижесін алу.

4) Модельдеу нәтижесін талдау.

5) Құрылған модельдің адекваттылығын тексеру. Осы модульдің ішінде келесі блокқа бөлінеді:

- модельдерді түзету (коррекция).

6) Есептеу экспериментін жүргізу. Осы модульдің ішінде келесі блокқа бөлінеді:

- модельдерді іске қосу.

Модуль мазмұнын құрастыруда мынадай талаптарға мән беріледі:

1. Модульге ену. Онда оқушылардың игерген білім деңгейлері тексеріледі. Оқушылар объект модель ұғымын, ақпараттық модель ұғымын, модельдер классификациясының негізгі түрлерін, модельдердің әрбір кластық сипаттамасын, модельдеудің негізгі принциптері мен идеяларын білуі тиіс. Оқушылардың тірек білімдерінде кешілік байқалса, мұғалім оны түзетудің жолдарын қарастырады. 2. Әр модульдің соңында тест, кроссворд, сконворд шешу, бақылау жұмыс, өзіндік жұмыс арқылы аралық және ағымдық бақылау жұмысы жүргізіледі. Оның мақсаты – оқу элементтерін игерудегі оқушылардың біліміндегі ол қылықтарды анықтау және жою. Егер бақылаудың нәтижелері теріс болса, онда кез келген блоктан бастап, модульді жаңадан өтуге мүмкіндік беріледі. 3. Модульді өтіп болғаннан кейін оны қабылдау жұмысы жүргізіледі. Оның мақсаты – оқушылардың модуль бойынша жалпы білім деңгейін анықтау [3].

Қорыта келе, оқыту технологияларының, қай түрінің болмасын, басты мақсаты – нәтижеге бағдарланған білім беру. Оқыту технологияларын оқыту үрдісіне енгізу жалпы білім беруді тиімді ұйымдастыруға, білім алушылардың белсенділігін арттыруға, өзінің барлық мүмкіншілігімен жұмыс істеуге, өз бетімен білімін толықтыруына, кез келген жағдайдан шығудың жолын білуіне мүмкіндік жасайды. Осыған орай оқыту үрдісіне педагогикалық технологияларды енгізу мәселесі ғылыми-әдістемелік тұрғыдан жан-жақты зерттелуде.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Оспанова З. Модульдік оқыту технологиясы тиімділігін арттыру // Информатика негіздері №3, 2012. – 12б.
2. Халықова Г.З., Қадырбекова Б.А. «Компьютерде модельдеу негіздері». Оқу құралы. – Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ, 2012. – 3-17 б.
3. Қ.Балбекова “Ұлт тағылымы” Қазақстан 2030 №3, 2010. – 49б.

ӘОЖ 37.015.3:372.4

Игембаева К.С.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІ

Еліміздің әлеуметтік-экономикалық дамуының стратегиялық бағыттарына сәйкес білім беру жүйесін дамыта отырып әлемдік білім кеңістігіне ықпалдастырудағы негізгі бағдар - адамды қоғамның ең маңызды құндылығы ретінде танып, оның рухани жан дүниесінің дамуына көзқарастары мен шығармашылық әлеуетінің, танымдық біліктілігі мен мәдени құндылықтарының жоғары деңгейде дамуына, жеке тұлғаның қалыптасуына жағдай жасау.

Әрбір мұғалім шығармашыл жұмыс жасаған жағдайда ғана еліміздің саналы, дарынды азаматтарын тәрбиелеп шығаруға мүмкіндігі бар. Шығармашылық іздену -мұғалімнің еңбегіне, біліміне, ой-өрісінің толысуына көп көмегін тигізеді. Бүгінде мұғалімнің басты міндеті – педагогикалық технологиялар арқылы оқушының интеллектуалдық, шығармашылық деңгейін жоғарылатып, жекелігін, тұлғалығын қалыптастыру. Сондықтан, оқушыларды шығармашылыққа баулуға мамандарды, оның ішінде болашақ мамандарды даярлау – бүгінгі күнгі көкейтесті мәселелердің бірі болып табылады.

Тұлғаның шығармашылық қабілетін дамыту, оның шығармашылық белсенділігін қалыптастыру күрделі әрі жан-жақты процесс. Бұл мәселеге теоретик және практик-ғалымдар өз зерттеулерінде әр тұрғыдан келеді. Оқушыны шығармашылыққа баулу қажеттігін Я.А.Коменский, Ж.Ж.Руссо, А.Дистервег, И.Г.Песталлоци, К.Д.Ушинский, т.б. еңбектерінде көрініс тапты. Сол сияқты әл-Фараби, Ж.Баласағұн және т.б. ойшылдардың еңбектерінде тұлғаның қасиеттері сарапталынып, олардың бала дамуындағы ролі көрсетілген. Ы.Алтынсарин, А.Байтұрсынов, Ж.Аймауытов, М.Жұмабаевтар да қазақ баласының шығармашылыққа бейімдігін ерекше ашып көрсетеді.

Шығармашылыққа баулудың психологиялық ерекшеліктерін, баланың, оның ішінде бастауыш сынып оқушысының шығармашылығын қабілетін дамыту жолдарын П.П.Блонский, Л.С.Выготский, С.Л.Рубинштейн, Қ.Жарықбаевтар қарастырды.

Көптеген ғалымдар бастауыш сынып оқушыларының шығармашылығын дамыту мәселесін жекелей қарастырады. Олардың ішінде көрнекті ресейлік педагогтар Д.Б.Эльконин, В.В.Давыдов, Л.В.Занков, И.П.Волковтар бастауыш сынып оқушыларының шығармашылығын дамытудың принциптерін анықтады [1].

Қазіргі кезеңдегі білім берудің жаңа парадигмасы жағдайында жеке тұлғаның шығармашылық бағыттылығын қалыптастыру - оқушының оқу-танымдық іс-әрекеттегі шығармашылық қызығушылығына тікелей байланысты. Шығармашылық қызығушылық – тұлғаның ізденімпаздық қабілет сапасын дамытудың негізгі өзегі болып табылады. Себебі өмірдегі құндылықтардың барлығы да жаңашылдық бағыттар арқылы ғана іс-әрекетке тұрақты шығармашылық қызығушылық нәтижесінде танылып, болашақта өміршең дамуына мүмкіндік алады. Сондықтан шығармашылық қызығушылықты жеке тұлғаның дамуына, оның рухани жетілуінде мәні терең, мотивациялық, білімділік бағдар құндылығы ретінде танылуының маңызы зор. Сол себепті бұл мақалада оқушылардың бойындағы шығармашылық қабілеттіліктерді психологиялық әдістермен зерттеу нәтижелерімен таныстырмас бұрын, бұл мәселенің оқу процесінде қаншалықты маңызды екендігіне теориялық талдау жасауды жөн көрдік.

Көтеріліп отырған мәселенің өзектілігі Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында, ҚР стратегиялық дамуының «Қазақстан - 2030» бағдарламасында, ҚР білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында, ҚР «Білім» бағдарламасында мемлекеттік саясаттың басты принциптері ретінде жеке адамның шығармашылық әлеуетін дамыту, білім берудің дамытушы сипатын арттыру мәселелерінде басты міндеттер қатарында қойылған [2].

Адамзаттың ұлт ретінде қалыптасуы, ұлттың шығармашылық әлеуеті де әр жеке тұлғаның шығармашылық деңгейімен анықталады. Сондықтан зерттеушілер өркениетке жетудің жолын әр адамның шығармашылық қызығушылық деңгейімен, жаңашылдық болмысымен байланыстырады [3].

Шығармашылық - бұл адамның өмір шындығында өзін-өзі тануға ұмтылуы, ізденуі. Өмірде дұрыс жол табу үшін адам дұрыс ой түйіп, өздігінен сапалы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі қажет. Адам бойындағы қабілеттерін дамытып, олардың өшуіне жол бермеу, оның рухани күшін нығайтып, өмірден өз орнын табуға көмектеседі. Өйткені адам туынды ғана емес жаратушы да. Бұл үлкен жауапкершілік артатын күрделі мақсат. Оны шешу үшін ең алдымен оқыту мазмұны жаңартылып, әдіс-тәсілдің озығы өмірге келуі, олар әрбір азаматтың жеке басының қасиеттерін, қабілеттерін дамытып, шығармашылығын, талантын ұштайтындай болып ұйымдастырылуы қажет. Сонда ғана мектептерден өз өміріне

өзгеріс енгізе алатын, өз бетінше өмір сүру жолдарын тандай алатын азаматтар тәрбиеленіп шығады. Баланы бастауыш сыныптардан бастап шығармашылық ойлауға, қалыптан тыс шешімдер қабылдай алуға, практикалық әрекеттерге дайын болуға әкелудің жолдарын көрсету керек. Шығармашылық - бүкіл тіршіліктің көзі. Адам баласының сөйлей бастаған кезінен бастап, бүгінгі күнге дейін жеткен жетістіктері шығармашылықтың нәтижесі [4].

Тұлғаның шығармашыл болуына ықпал етудің түрлі аспектілері бойынша ТМД елдерінде психология мен педагогика саласында жеке тұлғаны қалыптастыру мәселесіне елеулі үлес қосқан ғалымдар бар. Олардың еңбектерінде бұл мәселенің: шығармашылық-танымдық іс-әрекет нәтижесі ретінде (М.И.Махмутов, А.М.Матюшкин, П.И.Пидкасистый, С.Т.Шацкий, Т.И.Шамова т.б.), шығармашылықтың психологиялық табиғатын талдау (С.Л.Рубинштейн, А.В.Морозова, Б.М.Теплов, И.А.Зимняя т.б.), шығармашылық қажеттілікті дамыту (В.С.Шубинский, В.И.Андреев, Л.С.Выготский, В.А.Якунин т.б.) бағыттарын қарастырады.

Бастауыш сынып оқушыларын шығармашылыққа баулуда ең алдымен баланы шығармашылық іс-әрекетке қатыстыру үшін қажетті жағдай туғызу керек. М.Монтессори, Л.С.Выготский, Н.С.Лейтес және т.б. психологтардың айтуынша бастауыш саты жасындағы балалардың әуесқойлығы, қабылдағыштығы ерекше дамитын уақыт, сондықтан осы кезеңде оқушыларды шығармашылыққа баулу едәуір белсенді жүргізілуі қажет [5].

«Шығармашылық» ұғымына энциклопедиялық сөздікте «ешқашан бұрындары болмаған жаңа сапалы нәрсені тудырушы қызмет» деген анықтама берілген. Ал қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігінде «шығармашылық ойлаудың» субъективтік жаңа өнімнің жасалуымен және оны жасау жөніндегі танымдық іс-әрекеттің өзіндегі жаңа түзілімдермен сипатталатыны, бұл жаңа түзілімдердің мотивацияға, мақсаттарға, бағамдауларға, мағына-мәндерге қатыстылығы айтылады. Сонымен қатар, оның дайын білімдер мен біліктерді қолдану процестерінен, репродукциялық ойлаудан ерекшеленетіні де аталып өтеді. И.П.Волков шығармашылық ұғымын тереңдете келіп, бастауыш сынып оқушысы үшін шығармашылық деп «оқушы игерген білімін, білігін, әдістерін тиісті жерде қолдана отырып, баланың өзі үшін пайдалы және жаңалық болып есептелетін іс-әрекеттің нәтижесін» атауды ұсынады. Біз де осы анықтамаларды негізге ала отырып бастауыш сынып оқушысын шығармашылыққа баулу деп оқушыны қоршаған ортадағы заттар мен құбылыстардың себеп-салдарларын өз бетімен түсіне білуге ұмтылуға итермелеу, оған қажетті жағдайлар тудыруды айтуды дұрыс көреміз. Жалпы педагогикалық әдебиеттерде оқушыларды шығармашылыққа баулу мәселесі бұрыннан қарастырылған. Мәселен, педагогика ғылымының негізін салушы Ян Амос Коменский «Ақылы өткір, білімге талапты, алғыр шәкірттер болады. Олар басқаларға қарағанда оқуға аса қабілетті, зерек болмақ. Ондай шәкірттерді ақылды түрде қолдап, асықпай, білім алуына, уақыттан озып, күшін ретсіз сарп етіп, қажырын кемітіп, қанатын қайырып алмасына жәрдемдесу» керектігін ескерткен қағидасы оқушының қиялына қозғау салатын адам ұстаз екендігін, ұстаздың да шығармашылық тұлға болуы қажеттілігін көрсетеді. Я.А.Коменскийдің идеяларын әрі қарай дамытушылар Ж.Ж.Руссо, И.Г.Песталлоци, А.Дистервег болды.

Шығармашылыққа баулу іс-әрекет үстінде дамиды. Тұлғаның даму процесінде шығармашылық белсенділіктің орын ерекше. Тұлғаның дамуы – адамның сандық және сапалық өзгерістерінің барысы мен нәтижесі. Даму нәтижесінде адам биологиялық түр және әлеуметтік тіршілік иесі ретінде жетіледі. Адамның биологиялық сипаты морфологиялық, биохимиялық, физиологиялық өзгерістерді қамтитын тән-дене дамуынан көрінеді. Ал әлеуметтік даму оның психикалық, рухани, интеллектуалдық кемелденуінен байқалады. Іс-әрекет барысында адамның жан-жақты және біртұтас тұлғалық дамуы жүріп жатады, оның қоршаған дүниеге көзқарасы, қарым-қатынасы қалыптасады. Балалар іс-әрекетінің негізгі түрлері – ойын, оқу, еңбек [6].

Мектеп оқушыларының шығармашылық қызығушылығын қалыптастыру өте маңызды, күрделі және көп салалы мәселе болып есептеледі. Шығармашылық дегеніміз – бұл адамның өмір шындығында өзін-өзі тануға ұмтылуы, ізденуі. Өмірде дұрыс жол табу

үшін адам дұрыс ой түйіп, өздігінен саналы, дәлелді шешімдер қабылдай білуге үйренуі керек. Адам бойындағы қабілеттерін дамытып, олардың өшуіне жол бермеу адамның рухани күшін нығайтып, өзін-өзі тануына көмектеседі [7].

Балалардың шығармашылық қабілетін дамыту, оны шығармашылыққа баулу әсіресе оқу барысында белсенді жүргізіледі. Ол шығармашылық қабілетке ие оқушының іс-әрекетінен байқалады. Шығармашылық қабілеттің белгілері қандай? Жалпы, шығармашылық қабілет туа пайда бола ма? Осындай сұрақтарға жауап алу үшін бірнеше пікірлерді салыстырып қарау қажет. М.Мұқанов, Қ.Жарықбаевтар нышан мен қабілеттің бір-бірінен ерекшелігін ескеру қажеттігін көрсетеді. М.Мұқанов нышан адамда іштен туа пайда болатын нерв жүйесінің кейбір анализаторларының ерекшеліктері екендігін дәлелдей келіп, нышанды тұқым себумен салыстырады. Себілген тұқымның өсуі топыраққа, ылғалға және күн нұрына байланысты. Өсудің бұл түрін қабілеттің даму процесімен ұқсастыруға болады.

Шығармашылық процеске даярлауды мектеп қабырғасында жүзеге асыру мәселесі педагог-ғалымдардың назарында болды. Білім беру жүйесінің негізгі міндеттері ретінде қоршаған әлемді шығармашылықпен қабылдауды дамыту үшін қажетті өз бетінше ойлана алатын мектеп оқушыларын қалыптастыру қарастырылды. XX ғасырдың 70-жылдарында мектеп оқушыларын проблемалық оқытуды ұйымдастыру тәжірибеде жүзеге асырыла бастады. Н.Г.Алексеев пен Э.Г.Юдин оқытудың проблемалық түрде ұйымдастырылуы оқушылардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруды бірден жақсартады деп санады. Ол жөнінде ізденушілер: «Бұл жердегі ең қажетті мәселе мынада: оқытуда зерттеу әдісін қолдану талап етіледі. Оқушылар негізгі ғылымға байланысты дайын білімнің жиынтығын біліп қана қоймауы керек. Оқушылар оқытушының басқаруымен білімді немесе оның қажетті элементтерін өз беттерінше игере алуы керек жағдайда болуы қажет. Бұл өз кезегінде оқытуды ұйымдастыру процесінде оқушылар алдына жаңа мәселелерді үздіксіз қойып, оларды біртіндеп қиындату процесіне айналдыруды көздейді. Басқаша айтқанда, оқыту процесінің құрылымын проблемалық жағдаяттар құрайтын болады. Сондықтан да бұл тәсіл осылай аталады», - деп жазды [8].

XXI ғасыр білімін адамның шығармашылық қызығушылықтарының дамуы, оның өзінің жеке тұлғалық дамуы деп түсіну қажет. Бұл - әр адамның өзін-өзі жасампаздықпен қайта құра алуы, қоғамдық талаптар тұрғысынан өзіне сыни баға бере алуы, айналаны өзгертуге қатыса алуы. Білім арқылы адамның интеллектуалдық, рухани күші артып, жеке тұлғасы қалыптасады. Шығармашылық қызығушылық әлеуеттің дамуы жаңашылдықтың қажеттілігін сезіну арқылы, оған деген өзінің сенімдерін қалыптастыру арқылы көрінеді де, өз білімін, танымын кеңейтуге негіз болады.

Оқушының шығармашыл тұлғасын қарастыру оның көптеген сапалық қасиеттерінен тұрады:

1) *когнитивтік (танымдық) сапалары* – қоршаған әлемді түсінуі, құбылыстардың мәнін білуге ұмтылуы, танымдық ынтасының тұрақтылығы т.б.

2) *креативтілік (шығармашылық) сапалары* – ойлау белсенділігі, шығармашылық шабыт, қиял, болжай білу, ой тереңдігі, қарама-қайшылықтарды көре білу немесе сезу; өзекті мәселені табу; шығармашылық қызығушылығының тұрақтылығы т.б.;

3) *әдіснамалық (ұйымдастырушылық) сапалар* – тапсырманың мақсаты мен мәнін түсіну, мақсатқа жетуде іс-әрекетті оңтайлы ұйымдастыру, нәтижеге жетудегі табандылық, рефлексиялық ой-санасы, коммуникативтік қабілеттері т.б.

Шығармашылық іс-әрекетке деген ынта-ықыласты оятуда мынадай оқыту қызметтерінің маңызы зор: оқудағы жетістікті қамтамасыз ету; оқыту формаларының түрлерін жетілдіру, оқу материалының мазмұнын оқушылардың ерекшеліктеріне сәйкес құру, білімді меңгерудің әдіс-тәсілдерін оңтайландыру, жаңа педагогикалық технологияларды пайдалану, мұғалім мен оқушының жағымды ықпалды әрекеттерін жетілдіру, шығармашылық оқытуды кеңінен пайдалану т.б.

Бүгінгі бастауыш мектебінде оқу әрекеті басым. Сабақтарда әсіресе тіл және математикадан оқушылар үнемі білімдік жаттығулар типтес есептер шығарумен айналысады.

Әрине мұндай жағдайды қанағаттанарлық деп айтуға болмайды. Мұндай жаттығулар орындау, бір шешім іздену, оны өз күшін байқау мүмкіндігінен айырады. Ал ілуде бір кездесіп қалатын тыс жаттығулар тек өте жақсы оқушылардың орындауы үшін беріледі, өйткені ол бірақ бала үшін міндетті тапсырма емес.

Біздің ойымызша бүгінгі бастауыш сынып оқушыларының кез келгені шығармашылық тапсырмалар шешуді табыспен меңгере алады. Ол үшін мына төмендегі шарттар орындалуы тиіс:

Біріншіден, баланың шығармашылық қабілеттерін дамыту ісін ерте бастан қолға алу. Мысалы біз тіл үйрету үшін баланың туған сәтінен бастап сөйлесе бастаймыз. Немесе музыканттар жан-ұясында үнемі музыка естіп өскен баланың сол өнерге қабілеті өте ерте ашылады. Осыны басқа қабілеттер дамытуға пайдалануға болады.

Екіншіден, баланың жүйелі, тұрақты ұйымдастырылған шығармашылық әрекеттер, жағдайында болуы. Ерекше ойды талап ететін әлеуметтік қарым-қатынастар шығармашылық қабілеттер дамытуға тиімді әсер етеді деп ойлаймыз.

Үшіншіден, шығармашылық жұмыстар баланың ойлау мүмкіндігінің ең жоғарғы деңгейіне жетуі керек. Күн асқан сайын ол деңгей биіктей беретіндей болуы қажет. Осындай тынымсыз ой қызметі ғана бала дамуына үлкен нәтиже береді.

Төртіншіден, және ең негізгі шарт-бала әрекеттің әр түрімен айналысуға, тыңдауына деген еркіндігінің болуы. Баланың жұмыс пен айналысуға деген қызығушылығы, қанша уақыт айналысамын десе де өз еркі болуы керек. Мұндай қызығушылық, қажеттілік, табысқа жетудің бірден-бір кепілі болып табылады. Бірақ балаға берілетін еркіндік үлкеннің, қамқорлығын, көмегін талап етеді. Міне, бұдан шығармашылық қабілеттер дамытудың бесінші шарты шығады. Сондықтан мұғалімдерге оқушылардың мектепте оқып жүрген кезінде олардың ойлау белсенділігін дамытып, білім мен біліктерін өмірдің жаңа жағдайында пайдалана білуге үйрету қажеттілігі туындайды. Бұл міндеттердің жүзеге асуы оқушылардың шығармашылық іс-әрекеттерін оңтайлы ұйымдастыруға тікелей байланысты. Шығармашылық танымдық іс-әрекет нәтижесі болып табылады. Танымдық іс-әрекетті ұйымдастыру мәселесі бойынша зерттеу жұмыстарын ғалымдар А.Әбілқасымова, Р.Омарова, С.Смаилов, Ж.Караев, С.Бағалиева, Т.Сабыров және т.б. жүргізгені белгілі.

Бастауыш сынып оқушылары шығармашылыққа баулу әдістемесін жүзеге асыру бастауыш сыныптар мұғалімдерінің бұл істі дұрыс ұйымдастыра алуымен тікелей байланысты. Сондықтан, шығармашылық іс-әрекетін жүргізуге, оқушыларды шығармашылыққа баулуға болашақ мамандарды даярлау өз алдына жеке, өзекті мәселе болып табылады.

Осыған орай, бұл тақырыпта болашақта психологиялық эксперименталдық әдістердің көмегімен зерттеу жұмысы, мақсат ретінде қойылды. Себебі дарынды, бәсекеге қабілетті тұлғаларды оқытып, психологиялық тұрғыда қалыптастыру, қандай аспектілерге көңіл бөлу керектігін қажет етеді. Сол себепті, бұл тақырыпты эксперименталдық сипатта өрбіту жөн.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қоянбаев Н.П. Педагогика. – Алматы, 2003. – 154 б.
2. Назарбаев Н.Ә. Әлеуметтік –экономикалық жаңғырту-Қазақстан дамуының басты мақсаты. Қазақстан халқына жолдауы. - Астана, 2012. – 7 б.
3. Мұқанов М.М. Ақыл-ой өрісі. – Алматы: Жазушы, 1989. – 171 б.
4. Кішібаева Д.Ж. Бастауыш сынып оқушыларының шығармашылық іс-әрекетін пәнаралық байланыс негізінде қалыптастыру. – Шымкент, 2006. – 142 б.
5. Фридман Л.М., Кулагина И.Ю. Психологический справочник учителя. - М.: Просвещение, 1991. – С.124.
6. Альтшуллер Г.С. Творчество как точная наука. -М.: Советское радио, 1979. - 179 с.
7. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. - М.: Просвещение. 1987. – 256 с.
8. Абульханова-Славская К.А. Структура совместной деятельности. – М.: Наука, 1988. – 24 с.

Султанова Г.А.

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті

ОҚУ ЖҮЙЕСІНДЕ ПРОГРАММАЛЫҚ ҚАМСЫЗДАНДЫРУДЫ ҚҰРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Компьютердің дамыған уақытында кез-келген кәсіпорындар ресурстарға қойылатын жоғары талаптардан тұратын мәселелерді шешу үшін пайдаланылатын деректердің көлемдерінің ұлғаюымен және ақпараттық жүйелердің күрделілігінің артуымен байланысты мәселелерге жолығуда. Жүйелердің бір қалыпты жұмысты атқару үшін, есептеу инфрақұрылымының жұмыстарын оңтайландыруға және қолдап отыруға бағытталған тиімді программалық қамтамасыз етудің бар болуы тиіс. Ақпаратты қолдануда программалық қамсыздандыруға, программалық өнімдерге, құралдарына қойылатын талаптар өте көп. Осыған байланысты сенімділік, жедел жұмысты орындау, мүмкіншіліктерді барынша қолдану, құжаттың толық болуы, даму мүмкіндіктері секілді қажеттіліктер программаны толық қамтамасыз ете алмауы мүмкін емес.

Ең алдымен, негізгі терминдер мен анықтамаларды қарастырып өтейік. Техникалық сөздікте технология сөзі грек тілінен «techne» өнер, шеберлік, ал «логия» сөзін ширек мағынада алатын болсақ өнім өндіру әдістері, оны жасау, құрастыру, жағдайдың өзгерісі, материалдардан дайын өнім алу үшін қолданылатын үрдістер делінген. Ғылыми тілде айтатын болсақ, «шикізатқа» әсер ету тәсілдері, өндірістің жұмыстарына сәйкес келетін материалдар мен жартылай материалдар және жартылай фабрикаттар дейміз. Энциклопедиялық сөздікте технология ғылымының тапсырмасы мен қорытындысын физикалық, химиялық, механикалық және т.б заңдылықтарда анықтамалық және өндірістік үрдістер кезінде тәжірибе жүзінде шынайы экономикалық тиімді жолын табу болып табылады. Түсіндірме сөздігінде технология – “белгілі бір салада өндірілетін үрдістердің кешені, сонымен қатар өндіріс тәсілдерінің ғылыми түсіндірмесі” делінген [1].

Сонымен, аталған түсініктемелер негізінде программа құру технология түсінігін барлық технологиялық үрдістердің ортақтасуы, бұл программаның құжаттылығын басталатындығын ұғынуға мәжбүрлейді. Әрбір үрдіс кейбір әдістер мен құралдарды қолданумен негізделеді. Көптеген әдебиеттерде басқа да технология мен программалау жайлы түсініктер кездеседі. Сонымен қатар программалық инженерия түсінігі өндіріске жақын, яғни программа әзірлеуге жүйелік тәсілде пайдалану, программалық құралдарды құру және жою мағынасына сәйкес келеді. Программалау технологиясында мен инженерияның оқу пәні негізіндегі айырмашылығы, тану мен материалды жүйелеу болып табылады. Программалау технологияда және инженерияда ең алдымен барлық әдістері мен тәсілдері және программалық құралдардың қажеттеліктері орындалады. Негізгі талап программалық құралдар құру үрдісін құру және олардың құрылу реті мен орындалу құралдарына қойылады. Екі жағдайда да қажет тәсілдер қолданылса да оларды шатастыруға болмайды.

Бұл жағдайда сенімділік программалық құралдардың ең қажетті ерекшелігі деген мағынада қолданылады. Программалау технологиясын программалық құралдардың технологиясы ретінде қарастырамыз, ал программалық кескіндемесі адам ойынан құрастырылады. Сонымен, соңында технология өнімі негізінде сенімді программалық әдіс пайда болды. Алдыңғы айтылған қажеттіліктердің барлығы өнім өндіруде, программа дайындауға қолданылады. Белгілі бір программалық өнім құру кезіндегі басты мақсат бұл программаның сенімді, жүйелі, өмір сүруі ұзақ болуға негізделеді [2].

Программалық қамсыздандыруды құру технологиясы бұл компьютерлерде тиімді және сенімді жұмыс істейтін, үнемді программалық қамсыздандыру құру үшін инженерлік

принциптер жүйесі. Программалық қамсыздандыруды құру технологиясында рәсімдері және құрылғылары болып бөлінеді. Келесі әдістер мәселені шешуде қамтамасыз етеді:

- жоспарлау және жоба құны;
- жүйелік және программалық талаптарды талдау;
- деректердің және программаның құрылымын, алгоритімін жобалау;
- кодтау;
- тестілеу;
- жеткізу.

Программалық қамсыздандыруды құру технологиясында сайман құрылғылары автоматтандырылған немесе автоматты түрде қолдау көрсететін әдістерді қамтамасыз етеді. Сайман құрылғылары программалық қамсыздандыруда автоматтандырылған кескіндеме жүйесіне қосылуы мүмкін.

Қолданушыларға программалық қамсыздандырудың құрылуы мен кеңінен қолдану негізіне, оны басынан бастап қолдану мен қолданыстан шыққанға дейінгі жағдайына әсер ететін құрылу моделі және өмірлік циклі жатады. Программалық өнімнің мезгіл сайын қайталанатын өңдеу, енгізу және даму үрдісі оның өмірлік циклы дейміз. Программалық қамсыздандырудың қазіргі замағы нарығы программалық қамсыздандырудың тез және сапалы болуын, ал оның ары қарай іске асуы ұзақ мерзімді және сенімді болуын талап етеді. Осыған жету үшін программалық өнімнің өмірлік циклын жақсы ұйымдастыру және ұқыпты жоспарлау керек [2]. Өмірлік циклінің бірнеше модельдері бар және олардың әр қайсысының өзіндік әдістемесі болады. Сонымен қатар өмірлік циклінің өзіне тән бес кезеңі бар және олардың арасындағы модельдері мен қорытындылары тығыз байланысты. Әрбір кезеңнің атауы мен қысқаша мазмұнына тоқталайық:

1. Техникалық тапсырма:
 - тапсырма қойылымы;
 - тиімділік критерияларын таңдау;
 - ғылыми зерттеу жұмыстарын жүргізу;
 - техникалық тапсырманы өңдеу.
2. Сызбалық жоба
 - кіріс және шығыс деректерінің құрылымы;
 - тәсілдердің шешімін анықтау;
 - жалпы алгоритм;
 - сызба жобасының құжатын өңдеу.
3. Техникалық жоба:
 - кіріс және шығыс деректерінің құрылымын анықтау;
 - алгоритмдерді өңдеу;
 - деректер формасы;
 - тілдің семантикасы және синтаксисі;
 - программа құрылымы;
 - техникалық құралдар кескіндемесі;
 - жұмыс жоспары.
4. Жұмыс жобасы
 - программалау;
 - құжаттардың құрылуы;
 - сынақтан өткізу үшін жобаны дайындау және жүргізу;
 - сынақтың нәтижесі бойынша құжаттарды және программаларды түзету.
5. Енгізу
 - жолдау үшін құжаттар мен программаларды жеткізу;
 - актілерді рәсімдеу;

– алгоритм және программа қорына жеткізу [2].

Жоғарыда аталған кезеңдерге сүйене отырып программаны қамсыздандыруды құруға мүмкіндік алынады. Аталған бес кезеңді орындай келе, жұмыстың нәтижесінде белгілі бір дайын программалық орта алынады.

Нәтижеде программалық қамсыздандыруды құру үрдісінде мамандар немесе ұйымдастырушылар кәсіби ойлау қабілеттері біршама жоғары деңгейде қалыптасады. Программалық қамсыздандыруды құру тиімділігін талдау және жобалау, іске асыру және де оның сапасын бағалау деген сияқты дағдылары қалыптасады. Сонымен қатар, программалық өнімнің жобалау және шығару әдістері, құру принциптері, программалық қамсыздандыруды қолдайтын сайман құрылғыларымен жұмысты қабылауы және құрылымы, программалық қамсыздандыруды құрушылар ұжымында жұмысты ұйымдастыру әдістері қалыптасады. Программалық қамсыздандыруды құруды жетілдіру еңбек нарығында аса қажет. Программалық қамсыздандыруды құруды жобалаудың және жетілдірудің күрделі мәселелерін шешуге мүмкіндік беретін кәсіби білім мен машықтарға қол жеткізеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Рудаков А.В., Технология разработки программных продуктов. СПб.: Академия, 2006. – с.208.
2. Гагарина Л.В., Кокорева Е.В., Виснадул Б.Д., Технология разработки программного обеспечения. Учебное пособие / под.ред. Л.В. Гагариной. СПб.: ИД «ФОРУМ», ИНФРА-М, 2012. –с.400.

УДК 004.588

Тюлепбердинова Г.А., Исабаева С.Н.

Египетский университет исламской культуры «Нур-Мубарак», г. Алматы

РОЛЬ ДИСЦИПЛИНЫ «ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ» ПРИ ПОДГОТОВКЕ ПОЛИЯЗЫЧНЫХ КАДРОВ

Поскольку одним из существенных направлений модернизации системы подготовки инновационных кадров является подготовка полиязычных кадров для нашего государства, то и стало основанием для смены парадигмы образования, которая уходит своими корнями в систему образования Казахстана, позиционировавшуюся как «Знания, умения, навыки», к парадигме компетентного подхода. Этому фактору также способствуют перемены жизненного уклада всего общества, где рыночные отношения делают актуальным вопрос постоянного саморазвития уровня подготовки специалиста после окончания вуза.

Особенно это проявляется в сфере информационно-коммуникационных технологий как в наиболее динамично развивающейся отрасли. В этой связи следует отметить, что система профессионального образования должна не только давать знания, умения и навыки, но и формировать личность специалиста таким образом, чтобы он был способен поддерживать необходимый уровень своей компетентности в профессиональной деятельности, путем постоянного саморазвития и адаптации к тем реалиям, которые диктуют рынок, общество и технологии.

В исследованиях работ В.И. Звонникова, М.Б. Чельшевой и др. отмечается, что в основе компетентного подхода заложена ориентация «свободного развития человека», основанная на творческой инициативе личности и профессиональном саморазвитии, что должно впоследствии повысить конкурентоспособность и мобильность специалиста на сегодняшнем рынке труда [2, 8].

Вышесказанное свидетельствует об актуальности вопросов формирования у студентов-бакалавров профессионального обучения таких качеств и компетенций, необходимых, с одной стороны, для ведения профессиональной деятельности

непосредственно в области информатики, информатизации, педагогики и т.д., с другой стороны, необходимо сформировать компетенции, ориентированные на воспитание профессионального саморазвития личности будущих специалистов. Для этого необходимо развивать компетенции личностного характера, которые в дальнейшем могут способствовать формированию новых компетенций, необходимых для поддержания конкурентоспособности специалиста в выбранной сфере деятельности, либо для получения смежной квалификации.

Сущность понятия «компетенции личностного характера» отражено как надсистемные компетенции или метакомпетенции. По нашему мнению, на воспитание профессионального саморазвития личности оказывают влияние такие метакомпетенции, как самопознание и самореализация.

Мы считаем, что выделенные метакомпетенции составляют мотивационную часть организации учебного процесса и проявляют себя на протяжении всего учебного процесса, который может проявляться как в одной дисциплине, цикле дисциплин, так и обучении в целом, в то время как профессиональные компетенции формируются ближе к окончанию учебного процесса. С этой позиции метакомпетенции можно рассматривать как фактор, способствующий формированию профессиональных компетенций.

Проведенный анализ определений и понятий «самопознание» и «самореализация», представленных в педагогической литературе, позволяет нам вывести следующие определения – метакомпетенция, самосознание представляет собой осознание и накопление потенциала личности студента в предстоящей профессиональной деятельности, которая формируется через такие компоненты, как самообразование, самоорганизация и самовоспитание личности. Накапливаемый потенциал личности формирует некий фундамент, от «прочности» которого зависит качество и многообразие формируемых в дальнейшем профессиональных компетенций.

Метакомпетенция самореализация – является продолжением самопознания, проявляющаяся в реализации накопленного потенциала личности студента, через самовыражение и самоутверждение. Самовыражение протекает в тесной связи с формированием профессиональных компетенций, и чем лучше сформированы компетенции, тем выше будет самовыражение. По мере того как крепнут профессиональные компетенции, возрастает и самоутверждение.

В рамках поставленной задачи исследования нами определено, что формирование метакомпетенции самореализация в свою очередь открывает дальнейшие перспективы для саморазвития личности, генерируя процессы самопознания. Таким образом, сформированные метакомпетенции на одной дисциплине способствуют формированию компетенций на другой смежной или продолжающей цикл дисциплине, проявляя метапредметную функцию.

В соответствии с учебным планом задачей дисциплины «Информационно-коммуникационные технологии» становится формирование общекультурных и профессиональных компетенций, таких как – способность осуществлять подготовку и редактирование текстов, отражающих вопросы профессионально-педагогической деятельности; – способность самостоятельно работать на компьютере (элементарные навыки); – готовность к применению технологий формирования креативных способностей при подготовке специалистов; – способность проектировать и оснащать образовательно-пространственную среду для теоретического и практического обучения специалистов.

Анализируя компетенции, которые должны быть сформированы на выходе дисциплины «Информационно-коммуникационные технологии», можно заключить, что компетенции могут быть сформированы генерацией когнитивных процессов, организованных во время аудиторных занятий, по традиционной форме обучения. Однако, чтобы сформировать компетенции, традиционных форм обучения будет недостаточно, так как для их формирования необходимы методы, генерирующие стратегическое мышление или метакогнитивные процессы не только на аудиторных занятиях, но и при выполнении самостоятельной работы.

Содержание рабочей программы дисциплины при применении метода проектов вносит свои специфические коррективы, каковыми являются такие особенности, как организация самостоятельной работы студентов таким образом, чтобы проектирование не имело хаотичный характер, а поддавалось отслеживанию траектории выполнения проектов преподавателем, при этом нужно «вооружить» студентов необходимым инструментарием.

Для этого при разработке содержания рабочей программы дисциплины «Информационно-коммуникационные технологии» была произведена инверсия модулей таким образом, чтобы в начале изучаемой дисциплины можно было ознакомить студентов с инструментами для дальнейших разработок проектов. В качестве инструментов применяются: облачные технологии, технологии создания презентационного материала и технологии создания электронных конспектов. После чего идет классический перечень тем изучения дисциплины, однако построенных на основе метода проектов, то есть студенты при изучении какой-либо темы самостоятельно, но под контролем преподавателя изучают её, разрабатывая электронный конспект, презентационный материал и размещают его на своих облачных ресурсах. Затем на «догоняющих» аудиторных занятиях идет обсуждение самостоятельно изученного материала.

Облачные технологии в основном применяются как облачные хранилища файлов и папок проектов студентов. Удобство технологии связано еще и с тем, что есть возможность ведения мониторинга на какой стадии находится проект студента путем предоставления доступа к файлам и папкам различным пользователям. Эта же особенность дает возможность сбалансировать уровень группы студентов путем ознакомления отстающих студентов с материалом успевающих студентов. Кроме того, некоторые поставщики облачных ресурсов предоставляют услугу SaaS или предоставление программного обеспечения как сервис, что дает возможность использования офисных программ в режимах многопользовательского доступа и режиме on-line.

Технология создания сайта при помощи конструктора позволяет создавать свои персональные сайты без затрачивания времени на изучение технологий web-программирования. Для студентов первых курсов изучение этой технологии будет первым шагом для изучения таких дисциплин, как web-дизайн и web-программирование, а также созданный персональный сайт будет служить в качестве электронного портфолио студента, на котором будут размещаться все завершённые электронные конспекты, презентационные и рабочие материалы.

Вышеописанные технологии позволяют осуществить связь «студент – преподаватель», что существенно повышает контроль за выполнением заданий. Кроме того, эти технологии «вооружают» студентов новыми инструментами, которые за счет предоставленного удобства в использовании и генерируя интерес к новому могут использоваться в дальнейшем при обучении или в профессиональной деятельности.

Для закрепления теоретического материала используется методика, в основе которой заложена идея представления теоретического материала в виде опорных сигналов. Студенты сначала знакомят с технологией опорных сигналов, а затем сами структурируют изученный материал, публикуя его на своем сайте и размещая в облачных ресурсах.

При создании презентационного материала студентам сначала представляются рекомендуемые преподавателем различные технологии, позволяющие разрабатывать презентационные материалы. Затем дается задание самим найти и изучить одну или более альтернативных технологий с последующей разработкой на их основе презентационных материалов. Все разрабатываемые материалы размещаются в облачных ресурсах, а готовые демонстрируются на персональном сайте.

Таким образом, студенты в течение обучения данного предмета выполняют несколько индивидуальных проектов с последующей защитой каждого проекта.

Защита проектов проходит в виде доклада по какой-либо теме с демонстрацией своих разработок, в которые входит: персональный сайт, опорные конспекты и презентационный материал.

Выполнение проектов оценивается по балльно-рейтинговой системе. Это дает определенные преимущества по расстановке приоритетов при распределении учебной нагрузки студентов.

По дисциплине «Информационно-коммуникационные технологии» баллы распределены таким образом, чтобы простимулировать самостоятельную работу студентов и их активность на аудиторных занятиях. Самостоятельная работа студентов стимулируется установкой временных рамок по выполнению различных заданий, при этом качество выполнения работ оценивается группой студентов. Активность на аудиторных занятиях стимулируется путем поощрения участвующих в обсуждении студентов.

Установка на приоритет изучения материала самостоятельно генерирует процессы формирования метакомпетенции самопознания. Самопознание формируется за счет существенного увеличения времени, затрачиваемого на самоподготовку. При этом установленные критерии позволяют студентам самоорганизовать свое время, затрачиваемое на выполнение заданий. С каждым последующим заданием чередование процессов самоподготовки и самоорганизации приводит к более рациональному использованию затрачиваемого времени на его реализацию. Таким образом, проходя неоднократный цикл, эти процессы приводят к самовоспитанию личности студента. По истечению какого-то времени начинает формироваться метакомпетенция самопознание, выражаясь в возникновении целеполагания на приобретение студентами профессиональных компетенций.

По мере постепенного формирования профессиональных компетенций начинает выделяться формирование метакомпетенции самореализация. Самореализация накопленного потенциала находит свое отражение в самовыражении при демонстрации выполненного задания или проекта. При этом оценивание выполненной работы группой студентов приводит к генерации метакогнитивных процессов, направленных на личностное саморазвитие студента для формирования профессиональных компетенций. Те студенты, чьи работы нашли хороший отклик в аудитории, начинают самоутверждаться, проявляется это в выполнении еще лучших работ. Таким образом, по мере накопления опыта в самостоятельном изучении материала и адаптировавшись под построение аудиторных занятий, студенты начинают «раскрывать» свой потенциал, постепенно формируя метакомпетенцию самореализация.

В свою очередь, чем лучше самореализовалась личность студента на дисциплине «Информационно-коммуникационные технологии», тем увереннее будет формироваться метакомпетенция самопознание при изучении более сложных профессиональных дисциплин.

Благодаря применению метода проектов, качество сформированных компетенций студентов существенно повысилось и решило дилемму применения концепции «Чему учить по дисциплине «Информационно-коммуникационные технологии» – информационным технологиям или базовым знаниям информатики?». Ответ стал очевиден – надо учить базовым знаниям информатики при помощи информационных технологий.

Подводя итоги, приходим к выводу о целесообразности применения методики обучения на основе метода проектов для формирования метакомпетенций, позволяющих систематизировать мотивационную составляющую компетентностной модели обучения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Николаев А.М. Методика формирования метакомпетенций у студентов-бакалавров по дисциплине «Информатика» на основе метода проектов // Современные наукоемкие технологии. – 2015. – № 9. – С. 158-161;
2. Тюлепбердинова Г.А., Жусупова А.Б. Информатизация системы технического и профессионального образования// Материалы научно-практической конференции «информационно-коммуникационные технологии в образовании взрослых» Алматы 19-20 мая 2011 года, С. 192-193.
3. Тюлепбердинова Г.А., Унайбаева Р.К. Особенности подготовки специалистов технического образования // Материалы научно-практической конференции

УДК 681.3

Сладкова М.Ю., Махатова В.Е., Бекбаева З.А.
Х. Досмұхамедов атындағы Атырау мемлекеттік университеті

МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ТУРАЛЫ

Мультимедиа термині латын тілінің “multy” (көп) және “media” (орта) деген сөздерінің бірігуінен құралған екендігі белгілі. Сондықтан да, мультимедиялық жүйеге арналған оқулықтарды, ғылыми еңбектерді саралай келе бұл терминге “Ақпараттық орта” деген мағына беруге болады. Ал, ақпараттық орта түсінігін белгілі бір ортада ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы ақпаратты ұсыну мен өңдеуге бағытталған арнайы ұйымдастырылған процесс деп қабылдай аламыз.

Қазіргі таңда мультимедиаға зерттеуші ғалымдар түрліше анықтама береді, атап айтсақ:

Мультимедиа - әртүрлі типті ақпараттарды компьютердің ұсыну мүмкіндігін дамытатын және адамның мультисенсорлық табиғатына негізделген технология (D.Little).

Мультимедиа - екі не одан да көп типті ақпараттарды интерактивті формада біріктіру (D.H.Jonassen).

Мультимедиа - әртүрлі формада ұсынылған ақпараттарды біріктіруге мүмкіндік беретін компьютердің аппараттық және бағдарламалық құралдары кешені (И.И.Косенко).

Мультимедиа - графика, гипермәтін, дыбыс, анимация, бейнемәліметтерді пайдалануға мүмкіндік туғызатын аппаратты-бағдарламалық құрал (И.Вернер).

Осы орайда, мультимедиаға және оған қатысты ұғымдарға өздігімізше анықтама бере кетейік.

Мультимедиа - компьютерлік графикамен, суреттермен, бейнеақпараттармен, анимациямен, мәтіндермен, жоғары сапалы дыбыстармен жұмыс істеуді қамтамасыз ететін интерактивті жүйе.

Кез-келген қарым-қатынас тілінде әртүрлі мағынада қолданылатын сөздер бар. Сол секілді «Мультимедиа» сөзін де бірнеше мағынада қолдана аламыз.

Яғни, мультимедиа –

- әртүрлі типті ақпараттарды өңдейтін құралдарды жасаудың, пайдаланудың тәртібін анықтайтын технология;
- әртүрлі типті ақпараттарды өңдеу мен ұсыну технологиясы негізінде құрылған ақпараттық ресурс;
- түрлі типті ақпараттарды өңдеу мен ұсынуға мүмкіндік беретін компьютерлік бағдарламалық жабдық;
- пайдаланушыға барынша тиімді әсер ету мақсатында түрлі бағдарламалық және техникалық құралдарды пайдаланатын ақпараттық технологиялар спектрі.

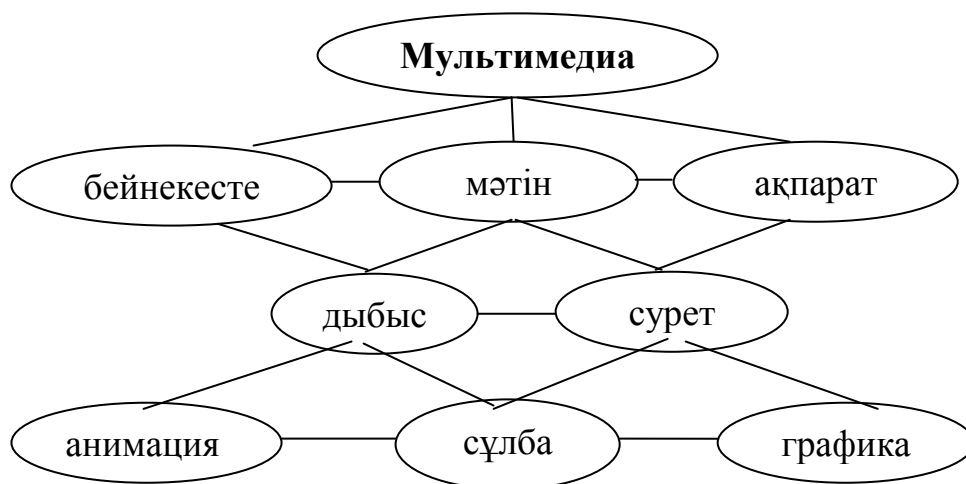
Мультимедиялық технологиялар - әртүрлі типті мәліметтерді дайындау, өңдеу, біріктіру, ұсыну әрекеттерін аппараттық және бағдарламалық жабдықтарды пайдалану арқылы жүзеге асыратын технологиялар (әдістер мен тәсілдер) жиынтығы.

Білім берудегі мультимедиа - біріншіден, таным процесінің жоғарылауына септігін тигізетін, екіншіден, білім беру мазмұнын интерактивті формада ұсынатын дидактикалық аппаратты-бағдарламалық құрал.

Мультимедияның бағдарламалық құралдары – кез-келген типті ақпаратты интерактивті режимде пайдалануға мүмкіндік беретін компьютердің бағдарламалық жабдықтары.

Мультимедиалық ресурстар - мультимедиалық құралдар және арнайы бағдарламалық жабдықтар көмегімен дайындалған ақпараттық өнімдер.

Мультимедианың дамуы бейнетехникалық және дербес компьютерлік технологиялардың өркендеуі нәтижесінде жүзеге асуда. Мультимедиа статикалық (мәтіндік, кестелік, графиктік) және динамикалық (анимациялық, бейнелік), дыбыстық ақпараттарды талапқа сай дәрежеде ұсынуды іске асырады. Оның жалпы сипатын 1-ші суреттегідей бейнелей аламыз.

Сурет 1 - Мультимедианы құрайтын әртүрлі типті ақпараттар

Мультимедиа түрліше ақпаратты ұсынудың немесе пайдаланудың әртүрлі әдістерін қолдануға мүмкіндік береді. Біз қазіргі күнге дейін мультимедианың кейбір түрлерін күнделікті тұрмыста қолданып келдік. Мысалы, бейне-сабақтар - мультимедианың құрамдас бөлігі. Бейне-сабақтарды қолдану мен презентацияларды демонстрациялау оқу құралы ретінде қиялды, абстрактілі ойлауды, оқытылатын оқу материалына және пәнге қызығушылықты арттырады. Презентациялар бір жағынан оқушыларға жаңа материалды (иллюстрация, фотосуреттер, бейнелік, дидактикалық материалдар, т.с.с.) көрнекті түрде көрсету құралы болса, екінші жағынан, мұғалімдерге осы материалдарды және оны қолдану арқылы сабақты меңгерту процесін жеңілдетеді. Бейне-сабақтар педагогикалық технологияның алға басқан тағы бір қадамы.

Мультимедиа құралдарына, оқыту процесінде әртүрлі типті ақпараттарды ұсынушы, кез-келген оқыту құралдарын жатқызуға болады. Олар:

- дыбыстық құралдар (CD-ойнатқыш, магнитофон т.б.);
- телерадио жүйелері (телеқабылдағыш, радиоқабылдағыш, оқыту теледидары, DVD-ойнатқыш т.б.);
- проекциялық құрылғылар (графопроектор, мультимедиалық проектор, оверхед проектор, бейнепроектор, интерактивті проектор);
- интерактивті тақта;
- ақпарат көбейткіш құралдар (микрофильмдеу құралдары, ксерокс, ризограф);
- компьютерлік құралдар;
- телекоммуникациялық жүйелер мен желілер (кабельдік, спутниктік, оптоволокондық желілер т.б.).

Мультимедиалық технологияларды білім беруде қолдану мынадай педагогикалық мақсаттарға бағытталады:

- 1) Ақпараттық қоғамда студенттің, оқушының тұлғалық іс-әрекетін дамыту:
 - жеке тұлғаның ойлау деңгейін жоғарылату, оның бойында білім қорын қалыптастыру мақсатында психологиялық-педагогикалық әрекеттер қарқынын арттыру;

• қабылдау, есте сақтау секілді іс-әрекеттерді жүзеге асыру іскерлігін қалыптастыру және дамыту;

• имитациялау, модельдеу процестерін ұйымдастыру негізінде студенттер мен оқушылардың экспериментті-зерттеушілік қызметтерді орындау ебдейлігін қалыптастыру.

2) Үздіксіз білім беру жүйесіндегі оқыту процесінің барлық деңгейін жандандыру:

• мультимедиалық технологиялардың мүмкіндіктерін пайдалану есебінен оқыту процесінің тиімділігін, сапасын арттыру;

• түрлі пәндік ортада ақпарат өңдеу құралдарын пайдалану арқылы пәнаралық байланысты тереңдету;

• мультимедиа-ресурстарды тиімді пайдалану негізінде ашық білім беру идеясын дамыту.

Қазіргі таңдағы өзіндік іс-әрекетті қалыптастырудағы мультимедиалық технологиялар:

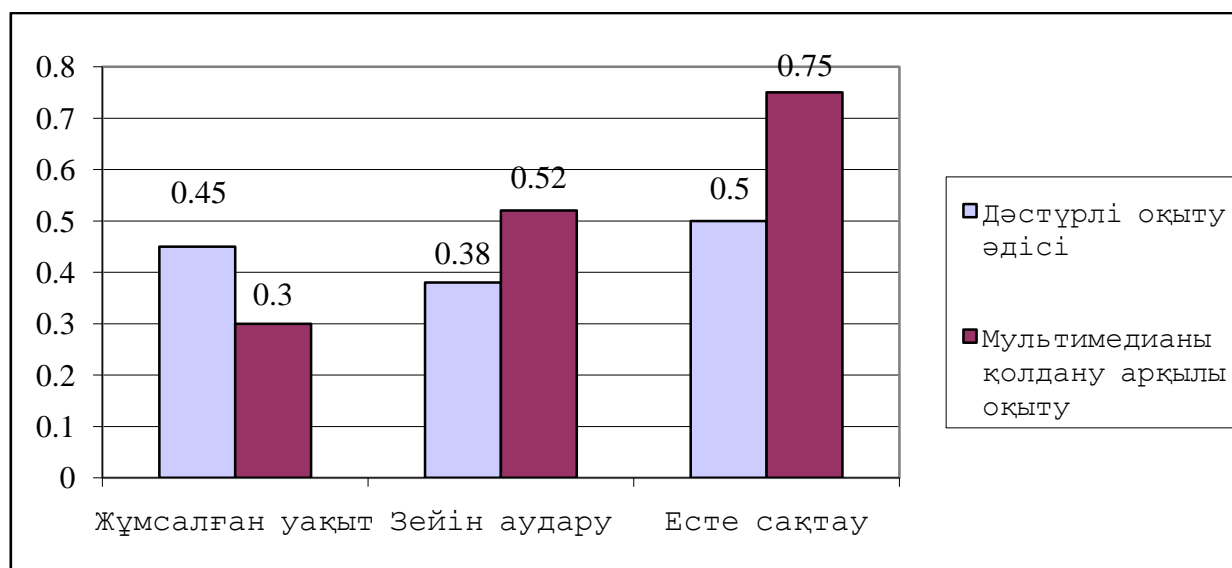
• микро және макроәлемдегі күрделі құбылыстар мен процестерді модельдеу арқылы оқытуды жүзеге асыруға;

• әртүрлі физикалық, химиялық, биологиялық, әлеуметтік т.б. өте жылдам немесе жай өтетін құбылыстарды кез-келген уақытта оқып үйренуге мүмкіндік беру мәселелерін шешуге бағытталуы керек.

Мультимедиа технологиясын оқытуда пайдаланудың жаңа бағыттарының бірі – компьютерлік желілерде теле және бейнеконференциялар ұйымдастыру.

Мультимедиалық технологиялар интернет-технологияның да дамуына тікелей әсер етіп отыр. Электрондық пошта арқылы дыбыстық және бейне хабарларды қабылдау, жіберу немесе интернет арқылы байланысқа түскен адамның бет-бейнесін компьютер мониторынан көріп отыру - мультимедианың жемісі. Бейнеконференциялар ұйымдастыруда дыбыстық және бейнелік хабардың сапасын төмендетпей ұсыну мультимедиалық құралдардың жүзеге асыратын іс-әрекеті. Мультимедиалық технологиялардың көмегімен бүгінгі таңда кез-келген адам өзі жөніндегі мәліметтерді, фотосуреттерді, тіпті, өз дауысын интернет желісіне шығаруға мүмкіндік алып отыр. Интерактивті негіздегі мультимедиалық технологиялар интернет желісі және CD-курстар арқылы ауыл мектептерінің әлемдік ғылым, білім жетістіктерінен оқшау қалып қою мәселесін де шешуге мүмкіндік береді.

Мультимедиалық технологияларды пайдалану мен дәстүрлі оқыту әдістері арасындағы айырмашылықты 2-суреттен көруге болады.

Сурет 2 - Мультимедиалық технологиялардың оқыту процесіндегі тиімділігінің көрсеткіші

Диаграммадан көріп отырғанымыздай, мультимедиалық технологияларды пайдаланып оқыту, атап айтқанда, мынадай нәтижелерге қол жеткізеді:

- оқуға кететін уақыттың үнемделуіне;
- оқу мотивациясының жоғарылауына;
- зейін аудару нәтижесінде оқу материалын толық түсінуге;
- алынған білімнің ұзақ уақыт есте сақталуына.

Сонымен, мультимедиалық технологиялардың тиімділіктері мынада:

- әрбір пайдаланушының қабілеті мен ерекшелігін ескере отырып, олардың оқу мотивациясын арттыруға септігін тигізеді;

- түрлі типті ақпараттарды біріктіріп ұсыну арқылы оқытудың интерактивтілік ұстанымын қамтамасыз етеді, өйткені, әртүрлі типті ақпаратты пайдалану адамның әртүрлі сезім мүшелері арқылы оқу материалын жан-жақты қабылдауына ықпал етеді;

- нақты, күрделі де қиын, белгілі көлемде шығын мен ұзақ уақытты қажет ететін экспериментті модельдеуді жүзеге асырады;

- құбылыстар мен процестерді динамикада көрсету арқылы абстрактілі ақпараттарды көрнекі тұрғыда ұсына алады;

- макро және микро әлемдегі нысандарды визуалдауға мүмкіндік береді;

- білім беруге жұмсалатын шығынның азаюына ықпалын тигізеді.

Заманауи мультимедиялық құралдармен жұмыс істеу оқушыларды ұқыптылыққа, нақтылыққа, берілген тапсырмалардың нәтижелі орындалуына, басты мәселеге назар аударуға баулиды, сондай - ақ, мультимедиялық құралдармен жұмыс істеу оқушылардың өзінің жеке іс - әрекетін дұрыс жоспарлауға, дұрыс шешім қабылдай алуға тәрбиелейді.

Қорыта айтқанда, мультимедиялық технологиялардың қай түрін алсақ та, олардың тиімділігі тек қана мұғалімнің шеберлігімен және осы шеберлікті шыңдай түскендігімен ғана шын күшіне ие бола алады. Сондықтан білім алушылардың ынтасын арттыруға арналған әдістемелік құралдардың жүйесі мен амалдары әр мұғалімнен оларды терең игеруін, іске асыруын және оған сай болатын іскерлікті талап етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Григорьев С.Г., Гриншкун В.В. Использование мультимедиа-технологий в общем среднем образовании// Интернет-издание, <http://www.ido.rudn.ru/nfpk/mult/>, 2008.
2. Есжанов А. Электрондық мультимедиа: ресурстары мен құралдары //Қазақстан мұғалімі, 16 сәуір, 2008.
3. Егорова Ю.Н. Теоретические и практические аспекты мультимедиа технологии: монография.-Ч.:НАНИ ЧР, 2009.
5. Досжанов Б.А. Мультимедиа және оның техникалық құрамы. Оқу құралы. – Қызылорда:ҚМУ, 2009.
6. Вымятнин В.М., Демкин В.П. и др. Мультимедиа-курсы: методология и технология разработки. -Томск, 2011.

УДК:671.13

Курманбекова Г.А.

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНА БІЛЕЙІК

Қазіргі білім беру саласындағы өзгерістерді дұрыс қабылдап, оқытудың озық технологияларын меңгермейінше сауатты, бүгінгі заман талабына сай ұстаз болу мүмкін емес. Осы орайда белгілі педагог К. Ушинскийдің «Мұғалім- өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім, ал оқуды, ізденуді тоқтатысымен оның мұғалімдігі де жойылады» деген пікірімен келіспеске болмайды. Ұстаздардың ортақ мақсаты жеке тұлғаны

қалыптастыру болса, оқушы бойынан табылатын жақсы қасиеттің бәрі мұғалімнің бойында болуы керек. Республикамыздың қазіргі таңдағы білім беру саласындағы әртүрлі инновациялық технологиялардың өмірге келіп, оларды жетілдіру ісініңкең қанатжаюы бүгінгі заман талабына лайықты елеулі жетістік болып саналады. Мұның өзі ең алдымен жаңа технологияны меңгеру барысында оқытушы-ұстаздың кәсіби білімін арттырып, интеллектуальдықденгейін көтеруге игі әсерін тигізетіні хақ. Өйткені, өзін -өзі дамытып, маман ретінде оқу – тәрбие үрдісін тиімді жолмен жетілдіре білген ұстаз студент жастардың игеруге тиісті пән материалына деген олардың ерекше ықыласын оятады. Ал, инновациялық технологиялар студенттердің өз бетінше ойлай білуіне, сыртқы ортамен қарым-қатынас жасау барысында өздігінен пайымдауға, алдарына қойған мақсат-міндеттерін жүзеге асырып, қорытынды жасай білуіне дағдыландырады. Міне, осындай жүйелер арқылы «өзіндік даму» жүзеге асады. Соның негізінде өзіндік тәрбие, білім алу жүйелері қалыптасады, яғни жекетұлғаның барлық қасиеттерінің ерекше дамуына жол ашады. Білім беру жүйесі білім беру қызметтерінің бәсекеге қабілеттілігін ішкі, сондай – ақ халықаралық рыноктарда қамтамасыз етуі, Қазақстан халқының басым көпшілігінің бәсекеге қабілеттілік проблемасын саналы түрде қалыптастыруы, адамдардың бәсекеге қабілетті болуға, бәсекеге қабілетті ұйымдар мен кәсіпорындарда жұмыс істеуге, бәсекеге қабілетті елде өмір сүруге талпыну қасиеттерін қалыптастыруы қажет. Білім беру модернизациясы тиімді және сұранысқа не кәсіптік білім беруді дамытуға жаңа серпін беруі керек. Білім беру жүйесінде инновацияны енгізу, қабылдау мен жетілдірудегі тоқтаусыз үрдіс ретінде, күнделікті білім беру қызметінің бөлігі ретінде қарауды талап етеді. Білім беру жүйесі құрылымының өзі қоғам үшін, өмір сүріп отырған деңгейінде сақтап қалу үшін оның тамыры табиғатта, біздің қоғамның негізінде жатқанын түсіну керек. Дәл сол себептен қоғам құрылымындағы әрбір маңызды өзгеріс өзімен бірге білім беру жүйесін де жаңалыққа тартады. «Тәуелсіз елге – білікті маман» демекші, педагогикалық шеберліктің негізі, білім мен тәрбиені ұштастырумен қатар – педагогтардың инновациялық қызмет, жаңа технологияны меңгере білуінде және оны өз тәжірибесінде қолдана алуында. Педагогикалық білім беруді реформалау, педагогикалық кадрлардың көп деңгейлік дайындығына көшу, парасатты еңбек нарығында мамандардың бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету жағдайларында болашақ мұғалімдер мен оқуды енді ғана бітірген жас ұстаздардың кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру мәселесі өзекті мәселелердің біріне айналды. Педагогтың міндеті – рухы мықты, жан дүниесі бай, жан – жақты жетілген жеке тұлғаны қалыптастыру. Жас ұрпақтың дарыны мен талантын ашу, шығар-машылық ойлау қабілетін жетілдіру, олардың өзіне деген сенімін нығайту, бір сөзбен айтқанда өмірде өз жолын өзі таңдауына түрткі болу – ұстаздар қауымының бүгінгі таңдағы абыройлы борышы. Жақсы педагог-оқытушы - қазіргі таңда қоғам үшін аса қымбат қазына болып есептелмек. Бәсекеге қабілетті Қазақстан, бәсекеге қабілетті қазақстанның қарышты экономикасы десек те, жақсы экономикадан демеу алатын, қуатты әлеуметтік мемлекеттің қабілетті халқы үшін де ең қажеттісі – білімділік. Қазіргі таңда кез-келген оқыту технологиясы мұғалімнен терең теориялық, психологиялық, педагогикалық, әдістемелік білімді, үлкен педагогикалық шеберлікті, өз шәкірттерінің жан дүниесіне терең үңіліп, оны ұғына білуді талап етеді. Сондықтан студенттің рухани өсуіне жағдай туғыза алатын, жаңалықтарды қабылдауға даяр, өз әрекетіне өзгеріс енгізе алатын педагогтар ғана бүгінгі қоғамның мүддесі мен әр баланың үрдісінен шыға алады. Оны ойы жүйрік, ақылы жетік, бәсекеге қабілетті, өзгерістерге бейім, жеке тұлғаны тек қана педагог қалыптастыра алады. Инновация – жаңалық, жаңашылдық, өзгеріс деген ұғымды білдіреді. Инновация құрал және процесс ретінде әлдебір жаңалықты ендіру деген сөз. Педагогикалық процесте инновация оқыту мен тәрбиенің тәсілдері, түрлері мақсаты мен мазмұнына, мұғалім мен оқушының бірлескен қызметін ұйымдастыруға жаңалық енгізуді білдіреді. Оқыту жүйесінің қандай түрі болмасын, олар белгілі бір әдістемеге негізделеді. Әдістеме жан-жақты және өз орнында дұрыс қолданылса, өтілетін әрбір тақырыптың мазмұны да ойдағыдай ашылып, оқушылардың меңгеруіне жеңіл тиеді. Әдетте әдістеме өз-өздігінен келе қоймайды. Ол көп жылдар бойғы ұстаз қызметінің іс-тәжірибесімен, күнделікті сабақ беру процесімен тығыз

байланысып жатады. Осылардың негізінде әр мұғалімнің бойында, ойында әдістеменің озық үлгілері жинақталады. Сонымен қатар олар күнделікті жұмыс тәжірибесінде озат мұғалімдердің шеберліктерінде пайдалана алатын болады. Бұлардың барлығы, сайып келгенде, әдістеменің белгілі бір жүйелікті қалыптастырады. Жаңашыл мұғалімдер практикум, конференция, іскер ойын сияқты әдістерді енгізіп отыр. Мұның өзі оқытушының бірыңғай мақсатын - өзін-өзі дамыту, өзін-өзі тәрбиелеудегі еңбегін ортақ арнаға тоғыстырады. Сондықтан да оқушылардың ой-өрісін, ұлттық мәдениетін, ұлттық рух пен сана-сезімін дамытып, алғыр тұлғаны қалыптастыруда тәрбие жүйесіндегі инновациялық іс-әрекеттердің ендірілуі үлкен жетістіктерге жетелеуде. Жаңа технологияны меңгеруде мұғалімнің жан-жақты білімі қажет. Мұғалім жаңа педагогикалық технологияны біріншіден – оқып үйренеді, екіншіден – меңгереді, үшіншіден – жаңа педагогикалық технологияларды тәжірибеде қолданады, төртіншіден – оны дамытып, нәтижесін тексереді. Жоғары оқу орны өміріне еніп отырған жаңа технологиялардың ерекшелігі - өсіп келе жатқан жеке тұлғаны жан-жақты дамыту. Бұрынғы оқушы тек қана тыңдаушы, орындаушы болып келсе, ал қазіргі оқушы өздігінен білім іздейтін жеке тұлға екендігіне ерекше мән береміз. Жүйелі білім беру мен студентті жан-жақты дамытуда инновациялық технологиялардың бүгінгі таңдағы ролі өте жоғары. Оқытудың инновациялық технология бойынша әдістемелік жүйесі, осы мақсатта сапалы нәтижеге жеткізуге мүмкіндік беретін танымдық іс-әрекеттер түрлерінің мазмұнымен тікелей байланысты. Сондықтан инновациялық әдіс-тәсілдерді оқыту үрдісіне енгізу барысы танымдық іс-әрекеттер түрлерінің мазмұнын, белгілі деңгейде белсенділігін көздейді. Инновациялық оқыту: оқушының мүмкіндігі мен шамасына қарай мәселенің байыбына барып, үлгі көрсетер өнегелеріне еліктеп, тағылымдық жолдарын қабылдау, оған шығармашылық тұрғыдан пайымдау жасауға үйрету. Сонымен қатар шығармашылық ойлау мен бастамашыл іс-әрекеттегі саналылықты өрістетуге зерттеушілік тұрғыдан белсенділігін жетілдіріп, іс-әрекетке бейімділігін, қызығуын қалыптастыратын жол. Инновациялық оқытуда мұғалім көшбасшылық міндет атқарғанмен, жүзеге асырылатын істің бәрін өз қолына алмайды, менің айтқанымдай болсын деп қарамайды, әміршілік жолды ұсынбай режиссерлік міндет атқаруға бейімделеді. Теориялық, мазмұндық мәнді меңгеріп, шығармашылықты дамыту барысында мұғалім бағдар бергенімен, оған тікелей жетекшілік жасамайды, қайта қалым қалып, ретіне қарай қатардағы рөлді ойнайтын, шәкірттерімен тепе-тең құқықтығы серіктес болады. Сабақ барысында шығармашылық басқарушы рөлдерді бөлгенде, диалогте өмірдегідей нақтылыққа жақындауына мән береді. Инновациялық оқыту дәстүрлі дидактикамен қатарласа жүргенімен, оның өзіндік айырмашылықтарымен өзгешеліктеріне мән беруге тура келеді. Мәселен, оқытудағы ұстаным мектептегі оқыту бағдаламасында көсетілген нұсқауды орындап, ондағы мағлұматтарды беру, оны қайталап пысықтап меңгерту болса, инновациялық оқытудағы мақсат-іс-әрекет барысында оқушының қабілетін оятып, түрлі жағдай жасау арқылы олардың өзінше әрекеттенуіне бағдар беріп, шығармашылыққа талпындыру. Жаңа ақпараттық технологияны қолдану арқылы оқушылардың танымдылық іс-әрекетін ұйымдастыра отырып кәсіби құзыреттілігін дамыту. Еліміздің білім беру жүйелерінде ХХІ ғасыр жастарына білім беру мен тәрбиелеу бағытында сан алуан жұмыстар жүргізілуде. Сол себепті, оқушыларға білім беруде жаңа ақпараттық оқыту технологияларын қолдану, инновациялық бағытта жұмыс жасау заман талабына сай талап етілуде. Соңғы жылдары жаңа ақпараттық технологиялар заман ағымына сай күнделікті сабаққа компьютер, электрондық оқулық, интерактивті тақта, интернет, электрондық пошта, телеконференция, On-line сабақтар арқылы іске асырылуда қолдану айтарлықтай нәтиже беруде. «Қазіргі заманғы жастарға ақпараттық технологиямен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа білім беру өте қажет» деп, – Елбасы атап көрсеткендей жас ұрпаққа білім беру жолында жаңа ақпараттық технологияны қолдану арқылы оқушылардың танымдылық іс-әрекетін ұйымдастыра отырып кәсіби құзыреттілігін дамыту оқу үрдісінде пайдаланудың маңызы зор. Заман талабына сай жаңа технология әдістерін үйрету, бағат-бағдар беруші – мұғалімдерміз. Кез-келген кәсіп иесі жаңа тұрмысқа,

жаңа оқуға, жаңа қатынастарға бейімделуі тиіс. Осы үрдіспен бәсекеге сай дамыған елдердің қатарына енуді ұмытпауымыз керек.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Әбілқасымова А.Е., СадықовТ.С. «Жоғары мектепте білім берудің дидактикалық негіздері» Алматы., ғылым, 2003
2. Балкенов Ж. Студенттерді шығармашылық іс-әрекетке оқытудың ғылыми-дидактикалық негіздері. Қарағанды, 2005 ж.
3. Кеңеш Ә.С «Болашақ мұғалімдердің әдістемелік дайындық жүйесін дамыту» Астана 2003
4. Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан - 2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. 2012 жыл 14 желтоқсан

УДК 004.588

Тюлепбердинова Г.А., Исабаева С.Н.

Египетский университет исламской культуры «Нур- Мубарак», г. Алматы

ПОДГОТОВКА БУДУЩЕГО ТРЕХЯЗЫЧНОГО СПЕЦИАЛИСТА В УСЛОВИЯХ СТАНОВЛЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА

Одним из наиболее важных направлений развития всех сфер деятельности современного человека является глобальная информатизация общества. Сегодня с уверенностью можно сказать, что во всем мире и в Казахстане, в частности, идет процесс становления информационного общества. В этой связи наблюдается резкий рост спроса на специалистов в области информатики, в частности, на трехязычного профессионала.

В квалификационной характеристике такого специалиста отмечено, что трехязычный профессионал - это специалист, который:

- получил специальное образование в области своего специальности на трех языках и занимается созданием, внедрением, анализом и сопровождением профессионально-ориентированных информационных систем в области (экономики, юриспруденции, социальной и др.);

- является профессионалом в области применения информационных систем,

- решает функциональные задачи, а также управляет информационными, материальными и денежными потоками в предметной области с помощью таких информационных систем.

Таким образом, информатику-аналитику в своей будущей профессиональной деятельности предстоит анализировать, прогнозировать, моделировать и создавать информационные процессы и технологии в рамках профессионально-ориентированных информационных систем. Все это предопределяет потребность сбалансированного включения в стандарт дисциплин предметной области информатики и профессионально-ориентированной области.

Все сказанное в полной мере касается подготовки информатиков-аналитиков для сферы образования.

Анализ действующих стандартов подготовки такого специалиста свидетельствует, что требование квалификационной характеристики, касающееся того, что будущий специалист должен обладать знаниями *перспективных информационных технологий* проектирования, создания, анализа и сопровождения профессионально-ориентированных (в данном случае - педагогических) информационных систем не может быть достигнута в полной объеме без совершенствования содержания самого стандарта.

Несмотря на то, что вопросы качественной подготовки специалистов на такие должности, как «методист-организатор информатизации образования», «завуч по информатизации образования», «проректор по информатизации», «разработчик обучающихся

курсов», «специалист по дистанционному образованию» и пр. обсуждались неоднократно в печати существенных изменений в стандарт внесено до сих пор не было.

Основными недостатками, на наш взгляд, действующего стандарта является, во-первых, не всегда рациональное использование учебного времени при освоении дисциплин ввиду дублирования некоторого круга вопросов в различных дисциплинах. Во-вторых, не в полной мере требования стандарта учитывают перспективы развития самих информационных технологий, процессов, связанных со становлением информационного общества. В-третьих, стандарт не ориентирован на существенные динамичные изменения самой предметной области (системы образования) - процессы его модернизации.

Приведем лишь несколько примеров, касающихся дублирования содержания в различных предметах. Так, вопросы оценки качества программ обсуждаются абсолютно с одинаковых позиций в нескольких курсах. В соответствии со стандартом, в содержание курса «Информатика и программирование» включена тема «Основные этапы компьютерного решения задач; модульные программы; объектно-ориентированное программирование; критерии качества программы; диалоговые программы; дружелюбность». В рамках курса «Разработка и стандартизация программных средств и информационных технологий» обучаемым предложено освоить темы «Оценка качественных и количественных характеристик программного обеспечения» и «Оценка эффективности программных средств». Еще раз изучать аналогичное содержание предстоит в рамках курса «Информационный менеджмент».

Аналогичный подход в содержательном наполнении стандарта можно встретить и при включении в него тем, связанных с этапами разработки программного обеспечения вообще и информационных систем, в частности. Так, при изучении курса «Разработка и стандартизация программных средств и информационных технологий» студенты знакомятся с темой «Организация проектирования программного обеспечения (ПО); этапы процесса проектирования». Аналогичные темы изучаются ими в процессе освоения курса «Проектирование информационных систем». Не обойдена эта тема и в курсе «Информационный менеджмент», которая там звучит так: «Организация управления для различных этапов организации ИТ и ИС: разработка, внедрение и эксплуатация, состав и содержание работ».

И это лишь некоторые примеры, перечень которых можно продолжить.

Особое внимание следует уделить вопросу необходимости совершенствования образовательного стандарта подготовки информатика-аналитика для сферы образования в связи со становлением информационного общества.

Как известно, у разных людей различная психологическая устойчивость к процессам информатизации. Сегодня актуален широкий круг проблем, которые фактически можно отнести к социальным последствиям информатизации. Среди них, вопрос точного определения предельно допустимых нагрузок на психику у различных социальных групп в условиях возрастающих потоков информации, проблема компьютерофобии; компьютеромания и многие другие. Исследование этих проблем ведется в рамках нового научного направления - информационной психологии.

Представляется крайне важным в стандарт подготовки информатика-аналитика включение отдельной дисциплины - компьютерной психологии, объем которой должен быть значительным и изучаться она должна, по нашему мнению, на протяжении 5 - 6 семестров. Завершать эту дисциплину необходимо разделом «Информационная безопасность личности в информационном обществе».

Заметим, что содержание включенного в стандарт курса «Информационная безопасность» в значительной степени технократично, частично рассматривает нормативно-правовые аспекты информационной безопасности и совершенно не затрагивает нравственно-психологических проблем возникающих в информационном обществе и путей их преодоления. Между тем, учеными установлено, что завсегдатаи виртуально мира гораздо в большей степени, чем в мире обычном, подвержены внушению и гипнозу. Существует

реальная угроза их «зомбирования», в частности через игровые программы или с использованием элементов нейро-лингвистического программирования через программы-вирусы. Следует обратить внимание на то, что за рубежом уже давно наблюдение за соблюдением прав граждан в этом отношении - компетенция специальных уполномоченных по защите прав граждан в информационных системах [4].

В рамках курса «Компьютерная психология» целесообразно предусмотреть формирование навыков исследовательской деятельности и организацию нескольких исследовательских практик.

Что касается третьего выделенного нами недостатка стандарта - его неориентированность на существенные динамичные изменения самой предметной области - процессы его модернизации, то проблема гораздо более глубокая. Представляется, что стандарт крайне несбалансирован в этой части. Дисциплин, ориентированных на изучение системы образования вообще, общей методике, в частности, в стандарте крайне мало.

Существует и еще один важный аспект проблемы подготовки информатиков - аналитиков для сферы образования, которого следует коснуться. Сегодня в Казахстане идет интенсивный процесс перехода на многоуровневое образование, что обусловлено, прежде всего, процессом интеграции Казахстана в европейскую систему образования, инициированную подписанием Болонской декларации. Авторы ряда публикаций считают целесообразным вести подготовку специалистов указанного профиля в рамках магистерской программы «Информатика в образовании». Представляется, что переход к подобной системе подготовки информатиков-аналитиков для сферы образования не только не улучшит сегодняшнего положения дел, но и сведет к минимуму те положительные результаты, которые удастся достигнуть за счет реализации программ специалитета. Это связано с тем, что качественная подготовка в области информатики и информационных технологий, что является важной составляющей подготовки информатика-аналитика, возможна при медленном поступательном развитии соответствующих компетенций обучаемых, при освоении ими достаточно больших объемов знаний, умений и навыков в области информатики и ИКТ. Более того, успех во многом зависит и от того, насколько интенсивно идет процесс развития процедурного и критического мышления обучаемых. Последнее наиболее успешно может реализовываться в процессе преподавания дисциплин информатического цикла, а с другой стороны, как отмечают психологи, интенсивное развитие мышления индивида возможно вплоть до двадцати лет.

Другой стороной этой проблемы является лоббирование вопроса о необходимости убрать из перечня специальностей, по которым педвузу разрешено готовить специалистов, тех, которые непосредственно не связаны с подготовкой учителей. При формальном подходе к решению этого вопроса педвузы могут не получить государственный заказ на подготовку будущих информатиков - аналитиков для сферы образования, чего допустить категорически нельзя. Ни один вуз, кроме педагогического в полной мере не может обеспечить качественной подготовки будущего специалиста в соответствии с квалификационной характеристики информатика-аналитика для решения следующих задач:

- внедрение методов информатики в предметной области;
- развитие возможностей и адаптация профессионально-ориентированных информационных систем на всех стадиях их жизненного цикла
- создание информационно-логических моделей объектов, разработка нового программного и информационного обеспечения в предметной области,
- применение методов системного анализа и алгоритмов математического программирования при адаптации информационных систем в предметной области и др.

В заключение отметим, что подготовка компетентного, конкурентоспособного специалиста информатика-аналитика для сферы образования - проблема крайне важная, актуальность которой постоянно повышается, что обусловлено динамичным процессом становления информационного общества.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Роберт И.В., Козлов О. А. Концепция комплексной, многоуровневой и многопрофильной подготовки кадров информатизации образования //Информатика и образование, № 11, 2005.
2. Роберт И.В., Козлов О. А. Концепция комплексной, многоуровневой и многопрофильной подготовки кадров информатизации образования //Информатика и образование, № 12, 2005.
3. Венгеров А.Б. Информационная ситуация может способствовать как прогрессу, так и деградации общества //Компьютер и право, № 1, июнь 1994.
4. Семенова З.В. Проблема совершенствования образовательных стандартов подготовки будущего информатика-аналитика в условиях становления информационного общества // Современные проблемы науки и образования. – 2006. – № 4. – С. 84-86;
5. Тюлепбердинова Г.А., Жусупова А.Б. Информатизация системы технического и профессионального образования// Материалы научно-практической конференции «информационно-коммуникационные технологии в образовании взрослых» Алматы 19-20 мая 2011 года, С. 192-193.
6. Тюлепбердинова Г.А., Унайбаева Р.К. Особенности подготовки специалистов технического образования // Материалы научно-практической конференции «информационно-коммуникационные технологии в образовании взрослых» Алматы 19-20 мая 2011 года, С. 72-73;

УДК: 377.5

Ашимов А.К.

Екибастузский колледж инженерно-технического института им. К. Сатпаева

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ТЕХНИЧЕСКОГО И ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

В последние годы в Казахстане вышли ряд новых нормативных документов, которые создают условия для выхода из всемирного экономического кризиса путем создания трудового потенциала экономического сопровождения развития промышленно-производственного комплекса страны. Поэтому важно рассмотреть проблемы дальнейшего развития системы технического и профессионального образования в аспекте вопросов, которые имеют место в связи с перспективами экономического развития страны.

Строительство нового Казахстана поставило перед системой образования глобальную цель, а именно: осуществлять на практике подготовку конкурентоспособных кадров на уровне международных требований. Достижению этих целей были направлены Государственная программа развития образования в Республике Казахстан и Закон «Об образовании». Структуры этих документов были предопределены концептуальной идеей по созданию совершенно новой образовательной среды в стране. Согласно этим документам, вхождение Казахстана в мировое образовательное пространство осуществляется путем решения следующих вопросов:

- а) обновления структуры и содержания всех уровней образования;
- б) совершенствования обучения, введением инновационных технологий;
- в) дальнейшего развития национальной системы по оценке качества всех уровней образования.

В настоящее время структура казахстанской системы образования приводится в соответствие с критериями классификации образовательных программ Международной стандартной классификации образования МСКО, рекомендованной ЮНЕСКО. Такая структура предусматривает реализацию не только профессиональных образовательных программ различных уровней, но и специализированных учебных программ, учебных программ дополнительного образования и образования для взрослых. Это необходимо для качественного прорыва в подготовке кадров технического, профессионального и

обслуживающего труда, что вызвано постоянным ростом масштаба и сложности задач индустриально-инновационного развития Казахстана в условиях глобализации производственных процессов и перехода страны в целом к «экономике знаний».

Создание высокоэффективной национальной системы непрерывного технического и профессионального образования является одним из основных условий для обеспечения устойчивого экономического роста страны, социальной стабильности казахстанского общества, механизмом поддержания устойчивой занятости молодежи, ее социальной защиты в условиях развития рыночной экономики. При этом можно сказать, что изменилась парадигма образования от «образования на всю жизнь» до осмысления необходимости и возможности «образования на протяжении всей жизни». Поэтому повсеместно в учебных заведениях страны внедряются передовые технологии и методики, новые способы передачи знаний и развития мотивации обучающихся [1].

Следующим новшеством является переход 12-летнему обучению. При этом учебные программы 11–12 классов будут рассчитаны на полноценную предпрофильную подготовку и профильное обучение. Они предполагают широкую возможность для выбора учащимися индивидуальной формы обучения.

Необходимо отметить, что в Законе «Об образовании» серьезные изменения претерпела существующая структура и содержание технического и профессионального образования: подготовка квалифицированных кадров должна осуществляться как на базе 10 классов, так и на базе общего среднего образования в профессиональных лицеях, училищах, колледжах и в высших технических школах. Однако оказалось недостаточным создание только благоприятного правового поля для подготовки кадров не только по массовым, но и по редким профессиям. Появилась необходимость принятия Государственной Программы по развитию системы технического и профессионального образования. Это было вызвано необходимостью обеспечения отраслей экономики и работодателей квалифицированными специалистами технического и обслуживающего труда.

Программой предусмотрено осуществление всех мероприятий в два этапа:

Первый – институциональной модернизации

Второй – устойчивого развития

В настоящее время осуществляется первый этап. Перед учебными заведениями Программой поставлено множество новых задач, в частности: совершенствование подготовки кадров с новым опережающим содержанием как перспективной основы для формирования среднего класса, обеспечивающего стабильное экономическое развитие страны. Решение этих и других вопросов зависит не только от имиджа учебных заведений, но и от самих учащихся, от отношения родителей, работодателей и общественности к системе непрерывного профессионального образования.

Учащиеся, начав изучать основы своей профессии в системе начального и среднего профессионального образования, смогут стать истинными мастерами своего дела. Работодатели с удовольствием будут брать тех, кто прошел школу профессионального мастерства, а не вузовское образование без должной практической подготовки.

Новые образовательные программы, которые создаются в рамках Государственной Программы, нацелены на формирование у обучающихся базовых и специальных компетенций. В этих условиях они всегда будут более привлекательными как для самой молодежи, так и для работодателей. Если ранее выпускникам начальных и средних профессиональных учебных заведений систематически отказывали в устройстве на работу, то в новых условиях (совместно с работодателями) будет внедряться новая система организации производственного обучения и профессионально-технической и технологической практики на конкретном рабочем месте, куда выпускники могут прийти по окончании учебного заведения. Для трудоустройства выпускников совместно с органами занятости будут созданы системы содействия [2].

Доля обучающихся в системе непрерывного профессионального образования, в частности желающих продолжить обучение в вузах, будет увеличена до 30 %, а среди них возрастет до 20 % доля выпускников, получающих повышенный уровень квалификации по более наукоемким специальностям. Для этого вузам уже сегодня необходимо решить на уровне правительства вопрос о приеме выпускников средних профессиональных учебных заведений по новой системе вступительных экзаменов или тестов. Эту систему нужно проводить как в вузах, так и в средних профессиональных учебных заведениях, повышая их образовательный уровень, позволяющий им поступать в вузы. Такой подход к проблеме набора абитуриентов из числа выпускников средних профессиональных учебных заведений повысит имидж этих учебных заведений, а профессиональное мастерство выпускников, оканчивающих вуз, только выиграет от этого.

Другая важная проблема – это разработка, составление и заключение меморандумов с объединениями работодателей, с представителями крупных предприятий по вопросам подготовки, переподготовки и повышения квалификации кадров. Опыта по составлению такого соглашения ранее не было у учебных заведений. Главная задача – подготовка специалистов с универсальными и гибкими навыками, способными непрерывно повышать свой образовательный уровень. Только в этих условиях будет выполнена основная задача намеченной Программы.

Техническое и профессиональное образование будет соответствовать развитию производственных технологий. К 2020 году каждый гражданин РК будет иметь возможность получения профессионального образования на требуемом работодателем уровне. Каждому будет представлен постоянно обновляемый набор модульных программ профессиональных квалификаций для эффективной адаптации к запросам рынка труда. Обучение и переподготовка кадров будет осуществляться не только в колледжах и профессиональных лицеях, но и в учебных центрах фирм, создающих и применяющих высокие технологии, центрах развития квалификаций, которые дополняют профессиональные лицеи. Повысится престиж технического и профессионального образования. Востребованность выпускников учебных заведений технического и профессионального образования снизит уровень безработицы. Возрастет потенциал выпускников ТиПО для продолжения профессионального образования. В целях подготовки специалистов для инновационной экономики будет внедрена современная независимая от учебных заведений система сертификации, оценки, подтверждения навыков и квалификаций выпускников организаций технического и профессионального образования. Работодатели будут активно участвовать в определении содержания образовательных программ и квалификационных требований к выпускникам учебных заведений ТиПО. Среднее образование станет частью казахстанского и глобального образовательного пространства. Оно будет базироваться на лучшем международном опыте инновационных технологий и содержания образования.

Особую роль в активизации подготовки кадров технического и обслуживающего труда будут играть государственные, частные работодатели. Социальное партнерство в подготовке кадров технического и обслуживающего труда будет развиваться по следующим направлениям: совершенствование законодательной базы для активизации участия бизнес-структур в подготовке кадров; активное участие работодателей в работе национального и отраслевых советов по развитию ТиПО; участие профессиональных ассоциаций в системе НОК, сертификации навыков и компетенции по международным требованиям; участие отраслевых советов в разработке национальной квалификационной системы, профессиональных стандартов, квалификационных требований к профессиям и специальностям ТиПО; привлечение высококвалифицированных специалистов предприятий к педагогической деятельности в учебных заведениях системы ТиПО [3].

Для работы в соответствии с международными стандартами, а также чтобы полностью заменить иностранную рабочую силу в Казахстане, необходимо создать современные инновационные программы и начать по ним подготовку педагогических

кадров для начальных и средних учебных заведений. Эти педагоги должны быть способны совместно с работодателями внедрить новую систему производственного обучения на конкретном рабочем месте. При этом необходимо проводить независимую оценку качества подготовки кадров и их сертификацию по более, чем 70 специальностям и профессиям, постоянно увеличивая долю выпускников учебных заведений, получивших повышенный уровень квалификации.

Стратегия занятости в условиях мирового кризиса должна быть направлена на полномасштабную совместную работу с профессиональными учебными заведениями по переобучению и переподготовке кадров. Основное направление реформ в условиях кризиса – организовать переподготовку специалистов на базе существующих учебных заведений, чтобы каждый, кто хотел бы работать по новой профессии, мог бы получить такую возможность.

Поэтому будущее Казахстана зависит от дальнейшей модернизации профессиональных учебных заведений, способных поднять экономику и осуществить развитие базовой инфраструктуры страны.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алимов М. Какие кадры решают все?: О проблемах подготовки специалистов средне-специальной квалификации // Central Asia Monitor.- 2010.
2. <http://www.bnews.kz/ru/news/post/64185/>
3. Высшее образование в Республике Казахстан / Обзор нац. политики в области образования.- Б.м.и.: Б.и., 2007.- 256 с.

УДК: 796.015.5.84

Дуйсебаев Б.Т., Божиг Ж., Аbugалиев Б.Н.

Карагандинский государственный университет им. академика Е.А.Букетова

ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ СПОРТИВНО-МАССОВЫХ МЕРОПРИЯТИЙ В Г. КАРАГАНДЫ

Изменение социально-экономической ситуации в Казахстане, переход Казахстанского спорта к рыночной экономике, активизация процессов его коммерциализации и профессионализации, значительное расширение международного и сокращение внутреннего спортивного календаря в конце XX века и в начале XXI века привели к преобразованию существующих в республике систем проведения спортивных соревнований и их направленности.

Цель любых соревнований – пропаганда физической культуры и спорта, а также привлечение людей к здоровому образу жизни [1].

А для этого нужно, чтобы любые соревнования, будь то первенство коллектива физической культуры или чемпионат республики, были проведены на должном организационном уровне.

В последнее время при подготовке кадров по специальности 5В010800 - физической культуре и спорту уделяется недостаточно внимания работе с технической документацией, необходимой для проведения соревнований, и их подготовке, а если это и делается, то в той области или в том виде спорта, по которому готовится специалист [2].

В начале XI столетия руководство казахстанского спорта занялась внедрением спортивного менеджмента и маркетинга, особенно в области проведения спортивных соревнований, так как их количество стало резко сокращаться, а расходы на их проведение - расти.

Актуальность исследования связана с необходимостью осмысления серьезных и качественных изменений, которые произошли в мире спорта в настоящее время. Проведение

соревнований в спорте высших достижений в условиях рыночной экономики следует рассматривать как спортивно-развлекательную услугу с целью получения дополнительных внебюджетных средств за счет привлечения наибольшего количества зрителей, телевидения, радиослушателей, спонсоров, рекламодателей и т.д. [3]. Развитие отдельных видов профессионального спорта в Казахстане как сферы спортивно-развлекательного бизнеса предполагает необходимость маркетингового подхода к организации и проведению соревнований, ориентированного, прежде всего, на зрелищность и получение доходов.

Все это обуславливает актуальность исследования управления соревнованиями. В суверенном Казахстане спорт обретает все более весомое значение, с каждым годом проводится все больше спортивных состязаний самого высокого уровня. Это является следствием успешного проведения в жизнь принципов государственной политики, направленной на развитие физической культуры и спорта, пропаганду среди казахстанцев здорового образа жизни.

В последние годы в Карагандинской области удалось изменить отношение к физической культуре и спорту. Проявляется это не только во вводе в строй новых спортивных объектов, но и в количестве и ранге прошедших за прошедший год соревнований, в результатах выступления спортсменов области на международной арене, в отношении к детскому, массовому и инвалидному спорту. Серьезные изменения произошли и в структуре управления массовым спортом и спортом высших достижений.

Карагандинская область на сегодняшний день располагает достаточными спортивными ресурсами для проведения соревнований Республиканского и международного уровня, как по зимним, так и по летним видам спорта.

Одним из крупнейших спортивных мероприятий 2015 года стала X летняя Спартакиада «Арай-2015» среди городов области в г. Жезказган, в которой приняли участие 9 команд, представлявшие города Карагандинской области: Караганды, Шахтинск, Сарань, Каражал, Жезказган, Темиртау, Приозерск, Сатпаев, Балхаш. Соревнования проводились по 12 видам спорта.

В 1-2 этапах Спартакиады приняли участие 6674 спортсмена (Караганда — 850, Сарань — 250, Балхаш — 2287, Сатпаев — 600, Жезказган — 620, Шахтинск — 723, Каражал — 309, Приозерск — 548, Темиртау — 487). Всего в 1-3 этапах участвовали 7294 спортсмена.

Нами было проведено социологическое исследование: проанализировано общественное мнение жителей о проводимых в городе спортивных мероприятиях, степень вовлеченности горожан в спортивный досуг. Исследование проводилось методом анкетного опроса. Были охвачены две категории населения – школьники старших классов и студенческая молодежь, взрослые жители, всего 100 человек.

Таблица 1. В какой мере вас интересует спорт, спортивные состязания? (в % от числа опрошенных в каждом исследовании)

Не интересует	26
Мало интересует	21
В какой-то мере интересует	22
Во многом интересует	19
Чрезвычайно интересует	11
Затрудняюсь ответить	1

При этом повышенный интерес к спорту, спортивным соревнованиям и участие, и зрительский явно концентрируется среди самых молодых мужчин.

Таблица 2. В какой мере вас интересует спорт, спортивные состязания? (с точки зрения возраста и полового признака, в % от числа опрошенных в исследовании)

Социально-демографическая группа	Мало интересует	Интересует в какой-то мере	Интересует во многом и чрезвычайно
Пол			
Мужчины	24	24	52
Женщины	65	21	14
Возраст			
15-19 лет	33	22	45
20-45 лет	42	25	33
Образование			
ниже среднего	55	18	27
Среднее	43	24	33
выше среднего	42	25	33

На вопрос «Каков уровень спортивных мероприятий, которые вы посещаете?» наиболее популярными у болельщиков оказались местные и региональные соревнования (49%), на втором месте – национальные соревнования (30%), на третьем – международные (21%).

Тем респондентам, которые посещают спортивные мероприятия, был задан вопрос «Соревнования по какому виду спорта вы посещаете чаще всего?». Самыми посещаемыми и соответственно самыми зрелищными оказались командные виды спорта: футбол (53%), хоккей (27%), волейбол (20%). Причем среди посетителей футбольных и хоккейных матчей в два с половиной раза больше мужчин. В то время как среди волейбольных фанатов мужчин и женщин примерно поровну.

Респондентам, которые не посещают подобные мероприятия, был задан вопрос «Почему вы не посещаете спортивные мероприятия?» Главная причина, а, возможно, наиболее популярная отговорка, почему респонденты не посещают спортивные мероприятия, – это отсутствие времени (39%). Еще 32% просто не нравится ходить на такие мероприятия. 9% респондентов считают, что соревнования неинтересны. На дороговизну билетов сослалось всего 10%, а на недостаток информации – 10%.

Общее отношение населения к физической культуре, степень их вовлеченности в спорт. Большинство респондентов - 82% - теоретически согласны с тезисом, что физическая культура необходима человеку. 13% опрошенных убеждены в том, что хорошая спортивная форма способствует успеху в жизни. Категоричных отрицательных ответов только 5%.

Респонденты в ходе исследования также оценивали деятельность городских спортивных учреждений. Выяснилось, что наиболее посещаемыми являются бассейны. На втором месте по посещаемости находятся стадионы и спортивные площадки, хотя их работа вызывает наибольшие нарекания. Треть опрошенных жителей довольна работой оздоровительных секций (шейпинг, гимнастика, атлетическая гимнастика и т.п.); каждый четвертый, посещающий платные спортивные секции, также удовлетворен ими.

Таблица 3. Оценка работы физкультурно-спортивных учреждений (в % от числа опрошенных)

Вид учреждения	Пользуюсь	Удовлетворен	Не удовлетворен	Затрудняюсь ответить
Плавательные бассейны	41,8	43,3	12,7	2,2
Оздоровительные секции	60,4	32,1	5,2	2,3
Платные спортивные секции	60,8	25,7	10,4	3,1

Стадионы, спортивные площадки	60,1	23,5	14,9	1,5
Бесплатные спортивные секции	65,3	21,6	11,6	1,5
Спортивные школы	69,4	20,9	8,2	1,5

Итак, мы пришли к выводу, что в спортивных соревнованиях решаются те же задачи, что и в физическом воспитании в целом. Кроме того, они – действенный стимул систематических занятий спортом, способствующий развитию физической культуры и спорта в стране.

Мы обосновали содержание и необходимость применения функций менеджмента в системе спортивного соревнования в целом и некоторых спортивных соревнований, в частности. Определили оптимальный состав организационного комитета по подготовке и проведению соревнования. Определили значимость, последовательность и содержание основных элементов процесса подготовки и проведения соревнования, правил соревнований по видам спорта, календарного плана спортивных соревнований и положения о проводимом соревновании.

Выводы.

1. К сожалению, интерес к спорту среди жителей исключительно телевизионный, зрительский, но даже здесь он почти весь сосредоточен в слое молодых горожан мужского пола. Интерес к спорту - это преимущественно интерес болельщика, следящего за спортивными состязаниями и победами со стороны.

2. Вовлеченность в персональные занятия спортом и даже посещение стадионов, где происходят спортивные соревнования, на порядок уступают зрительскому интересу.

Наиболее популярными по посещению оказались местные и областные соревнования, на втором месте – республиканские соревнования, и только потом – международные. Самыми посещаемыми и соответственно самыми зрелищными оказались командные виды спорта: футбол, хоккей, волейбол. Представления о спорте преимущественно связаны с национально-государственным престижем на международной арене.

3. Основная причина и отговорка, почему не посещают спортивные мероприятия или не занимаются спортом, – это отсутствие времени.

ЛИТЕРАТУРА

1. Литвиненко С.Н. Спорт для всех: социально-педагогические технологии. Москва: изд-во ТПФК, 2005. – 356 с.
2. Галкин В.В. Экономика спорта и спортивный бизнес/ Учебное пособие. Москва: Кнорус, 2006. - 320 с.
3. Гостев Р.Г. Физическая культура и спорт в современных условиях. Москва: Еврошкола, 2005. - 418 с.

УДК 372.314.57.1

Молчанова Л.С., Садвакасова Н.А., Михайлова Л.В.

Карагандинский государственный университет им. Е.А.Букетова

К ВОПРОСУ РАЗВИТИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Инклюзивное образование - процесс развития общего образования, который подразумевает доступность образования для всех, т.е. приспособления к различным нуждам всех детей, что обеспечивает доступ к образованию для детей с особыми образовательными потребностями.

Инклюзия - это не значит просто собрать всех детей «в кучу», а наоборот, она способствует тому, чтобы каждый ученик чувствовал себя принятым, чтобы его способности и потребности учитывались и были оценены. Инклюзия - это подход, при котором учитывается разнообразие учеников, при котором учебные планы и цели подстраиваются под их способности и потребности. В этом процессе важна роль учителей и специальных педагогов, которые приносят свой опыт и знания для того, чтобы каждый ребенок мог учиться с наибольшей для себя пользой.

Стремление к тому, чтобы дети с особыми образовательными потребностями воспитывались и обучались вместе со своими нормально развивающимися сверстниками, становится сегодня главной областью приложения сил многих родителей, воспитывающих ребенка с отклонениями в развитии. Отчасти этому способствует определенная либерализация системы образования, расширяющая права учащихся и их родителей, декларирующая гарантии равного доступа к образованию для всех категорий детей и создающая многочисленные прецеденты инклюзии на разных ступенях и этапах образовательного процесса.

Работа по внедрению инклюзивного образования проводится в несколько этапов: изучение и анализ причин возможного неполноценного участия ребенка – инвалида в образовательном процессе и социальной изоляции; анализ отечественного и зарубежного опыта инклюзивного образования, создание нормативно – правовой базы; создание в школе инклюзивной среды; разработка рекомендации по развитию инклюзивного образования.

Образовательный процесс школы построен по принципу полного вовлечения ребенка - инвалида во все виды деятельности. Принципы инклюзивного образования: ценность человека не зависит от его способностей и достижений; каждый человек способен чувствовать и думать; каждый человек имеет право на общение и на то, чтобы быть услышанным; все люди нуждаются друг в друге; подлинное образование может осуществляться только в контексте реальных взаимоотношений; все люди нуждаются в поддержке и дружбе ровесников; для всех обучающихся достижение прогресса скорее может быть в том, что они могут делать, чем в том, что не могут; разнообразие усиливает все стороны жизни человека.

Расписание занятий для ребенка – инвалида соответствует общеобразовательным нормативно-правовым актам Республики Казахстан. Учитель, ведущий занятия с ребенком данной категории, занимается календарно-тематическим планированием, в рамках которого отдельно планируется работа с детьми с вышеуказанной категорией в рамках общеобразовательного учебного процесса и варьируют время, затраченное на тех или иных учащихся в соответствии с их успеваемостью и способностями. При этом детям с отклонениями в развитии уделяется немного больше внимания, поскольку у них усвоение материала идет немного медленнее. Снижается темп ведения урока, им даются только те задания, которые позволяют отработать какие-то базовые знания. Однако на общеобразовательный процесс, как и на успеваемость других детей это не влияет.

Организация совместного обучения предусматривает не только вовлечение детей с ограниченными возможностями в образовательный процесс, но и их активное участие в жизни школы. Примером этому могут служить утренники, школьные и городские олимпиады, развлекательные мероприятия в рамках школьной программы. При этом ребенок с особенностями в физическом развитии не только является зрителями таких мероприятий, но и принимают активное участие в них. Совместное проживание школьной жизни усиливает совместную социализацию детей и позволяет преодолеть сложившиеся в обществе стереотипы по отношению к инвалидам.

Главной трудностью является - сломать настроенное, местами даже негативное отношение всех участников данного процесса к совместному обучению.

Во-первых, родители детей, которые развиваются типичным образом, иногда высказывают опасение, что присутствие в классе детей, которые требуют особой поддержки, может задерживать развитие их собственного ребенка. Однако же, опыт показывает

обратное. Успеваемость детей, которые развиваются типичным образом, не падает, а часто их оценки оказываются даже выше в условиях инклюзивного образования, чем в обычном классе массовой школы. Имеются свидетельства, согласно которым школы, наиболее успешно включающие и обучающие детей с ограниченными возможностями, в то же время оказываются самыми лучшими для всех остальных детей. И наоборот: самые лучшие школы для всех детей являются лучшими и для детей с ограниченными возможностями. В отношении поведения, социального развития и успехов в учебе, особенно в разговорной речи, достижения детей, обучающихся в школе, придерживающейся инклюзивной формы образования, значительно выше. А отношение сверстников к нетипичным детям напрямую зависит от наличия твердой позиции взрослых и климата в классе в целом. Наблюдения американских специалистов показывают, что те, кто, до школы посещал детские сады вместе с детьми с ограниченными возможностями, относились к ним спокойнее и с большим пониманием, чем даже учителя, впервые начавшие работать с ними.

Во-вторых, среди учителей и членов администрации школы проявилось настороженное отношение к таким детям. Исправить ситуацию позволила работа со СМИ, серия тренингов и семинаров, проводимая совместно с родителями и учителями по проблемам совместного обучения.

Идея инклюзивного образования действительно займет свое место в образовательном процессе только в том случае, если она овладеет умами учителей, станет составной частью их профессионального мышления. Требуется специальные усилия, чтобы это произошло. Опыт внедрения инклюзивного образования показывает, что учителя и другие специалисты не сразу начинают соответствовать тем профессиональным ролям, которые требуются для данной формы обучения. Они проходят несколько стадий: начиная с явного или латентного сопротивления, переходя к пассивному, а затем и к активному принятию происходящего. Специалисты испытывают страх: «Смогу ли я сделать это?» Они боятся не справиться и потерять работу, боятся ответственности, боятся рисковать. Страх и неуверенность также связаны с тем, что специалисты боятся, что не будут полностью контролировать происходящее, что им придется просить о помощи учеников, родителей или педагогов, тем самым, признав, что они не имеют ответов на абсолютно все вопросы. Советы, которые дают в таких случаях, просты: нужно делать свое дело, несмотря ни на что.

Именно поэтому в рамках программы развития образования на 2011-2020 годы предусмотрено постепенное развитие инклюзивного образования, чтобы дети с ограниченными возможностями действительно имели возможность полноценно учиться и получать знания наравне с остальными [1].

Сильной стороной специализированного обучения всегда считалась концентрация внимания на индивидуальности каждого учащегося. С приходом в общеобразовательную школу учащихся с особыми образовательными потребностями преподаватели будут сознавать важность общения с каждым ребенком как с личностью. Педагоги, занимающиеся специальным образованием, признают, что система общего образования зарекомендовала себя как эффективная для учащихся с ограниченными возможностями. Преподаватели общеобразовательной школы в свою очередь обращаются к системе специального образования в поисках новых методик, позволяющих улучшить результаты учащихся с особыми потребностями.

Однако главные участники проекта инклюзивного обучения – дети, - как ни странно, практически не заметили того, что в их классе появился новый ученик, отличающийся от них как по внешнему виду, так и по поведению. За всё время работы данной программы не было отмечено ни одного сколько-нибудь существенного конфликта между детьми. Видимо, чем раньше происходит включение детей с ограниченными возможностями в общую группу, тем успешнее нам удаётся изменять привычный стереотип о неполноценности инвалидов в нашем обществе.

Мы видим, что существенных трудностей по вхождению детей с ограниченными возможностями в школьную среду не возникает. Они воспринимают себя как равных по отношению к другим ученикам, соответственно и обратное отношение тоже как к равным.

Техническое оснащение школы даёт возможность ребёнку с особенностями в физическом развитии без особых затруднений включаться в образовательный процесс и во внешкольные мероприятия.

Подготовка преподавательского состава позволяет таким детям приобрести полный объём знаний, необходимых в будущем для поступления в высшие учебные заведения и построения дальнейшей карьеры. И самое главное, меняется оценка детей с ограниченными возможностями своего места в этом мире, в нашем обществе, в нашей стране.

Дети-инвалиды обеспечиваются специальным оборудованием для более качественного образования. Это, прежде всего, компьютеры и обучающие программы. Кроме того, учитываются особенности детей. Например, для ребёнка с ДЦП – специальная клавиатура; если ребёнок слепой, то есть специальная программа, позволяющая управлять ею без зрения [2,3].

Таким образом, инклюзия – это процесс развития предельно доступного образования для каждого в доступных школах и образовательных учреждениях, формирование процессов обучения с постановкой адекватных целей всех учеников, процесс ликвидации различных барьеров для наибольшей поддержки каждого учащегося и максимального раскрытия его потенциала.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кулагина Е.В. Образование детей с ограниченными возможностями здоровья. Опыт коррекционных и интеграционных школ / Е. В. Кулагина // Социологические исследования. – 2009г. – № 2. – С. 107–116.
2. Левченко И. Ю., Приходько О. Г. Технология обучения и воспитания детей с нарушениями опорно-двигательного аппарата. М.: Издательский центр «Академия», 2001 – 192 с.
3. Шипицына Л.М., Мамайчук И.И. Психология детей с нарушениями функций опорно-двигательного аппарата. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. М. Гуманит. изд. центр Владос. 2004. С. 368.

ӘӘЖ 796:37.035.6

Абугалиев Б.Н., Алипбеков Б.М., Кожан С., Байлау Ж.
Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті

ҰЛТТЫҚ СПОРТ - ЖАСТАРҒА ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ НЕГІЗГІ ҚҰРАЛЫ

Бүгінгі таңда елімізде жүріп жатқан жаңарту процесі ұлттық спорт өнерін және ондағы рухани құндылықтарды қазіргі тәрбие ісіне кеңінен пайдалануға қолайлы жағдайлар туғызып отыр. Әсіресе ұлттық күрес өнерін қайта жаңаруына байланысты бүгінгі ұрпақ тәрбиесіне қажеттілігі нақты сезілуде. Оның өзі ұлттық спорттағы күрес түрін жаңа айқындамалармен толықтыра түсетін асақүрделі педагогикалық проблема болып табылады.

Мұндай проблема жасөспірімдердің алдында дене тәрбиесіне спорттық күрестің ұлттық түрлерін пайдалануға, жалпы адамгершілік құндылықтарды бойына сіңірген, рухани дүниесі бай, жан-жақты мәдениетті тұлғаны тәрбиелеу міндетін қойып отыр. Елімізде дене тәрбиесі мен спорт бағыттарында Қ.І. Адамбеков, А.О.Аяшев, Б.У.Алимханов, Қ.А.Құланов, Ж.Бөжиг сынды ғалымдар өз еңбектерінің негіздері ретінде жасөспірімдердің дене тәрбиесі дайындығын дамытуға арнаған.

Ж.А.Қасымбеков «Спорт және дене тәрбиесі арқылы жасөспірімдердің патриоттық

қасиеттерін қалыптастырудың педагогикалық шарттары» атты өзінің диссертациялық жұмысында жоғарғы сынып оқушыларының патриоттық қасиеттерін қалыптастырудың критерилерімен деңгейлерін, сондай-ақ моделін құрастырады. Дене шынықтыру мен спорт арқылы патриоттық тәрбие берудің әдістемесі әзірлеген [1].

Біз ұлттық спорт ойындарында патриоттық тәрбие беруде жасөспірімдердің бойында патриоттық тәрбие қалыптастыратынын өзіміздің ғылыми еңбегімізде талқылап қарастырып тәжірибелік жұмыстарда қолданамыз.

Ерлік жауынгерлік дәстүрлер туралы білімдерін жианақтап, мақсатты түрде пайдалану. Жауынгерлік ерлік тәрбиесін жүзеге асыруда жасөспірімдердің өзін-өзі тәрбиелеуін басты назарда ұстағаны жөн. Олардың өзіндік талпынысын қолдап, тұрмыс-тіршілікке қажет деген идеяларын жүзеге асыруға көмектесіп отыруға өзін-өзі тәрбиелеуде еңбек әрекетіне аса мән бергенді түсінген жөн.

Ұлттық ойындар жіктелері педагогикалық процесті ұйымдастыру формаларының бірі болып табылады. Ұлттық ойындар педагогиканың дәстүрлі әдістері болып табылады. Көркемдік-эстетикалық және дене тәрбиесінің бөлінбейтін бір бөлігі саналатын ұлттық ойындарда адам өмірінің бейнесі, тұрмыс-тіршілігі, салт-дәстүрі, еңбегі, халықтық намыс, ерлік, батылдық туралы көзқарастары жатыр.

Ұлттық ойындарда жылдамдық, шеберлік, әдемі әсем қимылдар, шығармашылық ойлау қабілеттері көрініс тапқан. Өз өміріміздің серігі болғандықтан, ұлттық ойындар іс-әрекеттерінен үлгі-өнеге үйреніп, өзінше ой түйініп, патриоттық сана қалыптасады. Ұлттық ойындардың тәрбиелік мүмкіндіктері жасөспірімдердің патриоттық сезімдеріне игі әсерін тигізеді.

Ұлттық ойындар жасөспірімдерге патриоттық тәрбие беру процесінде мына жағдайларда қолданылады:

- патриоттық білім беру ұғымдарын меңгеру жіктелесі ретінде;
- тәрбиенің бір бөлігі ретінде;
- аудиториядан тыс жұмыс жіктелесі ретінде.

Жасөспірімдерді патриотизмге тәрбиелеуде қазақ этнопедагогикасы материалдары жіктелесі жасөспірімдердің оқу-тәрбие жүйесін жетілдіру болып табылады. Жасөспірімдердің ұлттық мәдениетін, ұлттық сана-сезімін қалыптастырып, өз халқының ұлттық ерекшеліктерін оқу-тәрбие процесінде пайдалануға негіз салады.

Біздің зерттеуімізде ұлттық спорттық ойындар негізінде жасөспірімдерге патриоттық тәрбие беру этнопедагогикалық материалдарды терең әрі жан-жақты зерттеп, ғалымдар жинақтаған білімдер мен іс-тәжірибелерді байыта енгізу жағдайында ғана мүмкін болып отыр.

Демек, этнопедагогиканың өзі патриоттық тәрбиенің дамуына ықпалын тигізеді. Сонымен қатар патриоттық тәрбие күрделі адамзат бірлестігі элементтерінің бірі болып табылады. Адам белгілі бір (рухани, материалдық, мәдени) ортада өмір сүреді, бұл орта басқа ортамен, толып жатқан арқаулармен байланысқан.

Қазақтың ұлттық спорт өнерінің негізінде жасөспірімдерге патриоттық тәрбие беру қоғамның экономикалық мәдени, саяси және басқа да сұраныстарына жауап ретінде көрінеді, сондықтан да патриоттық тәрбие әлеуметтік организмге тән барлық толып жатқан компоненттер базасында патриоттық тәрбие қалыптасады.

Ал, қандай да болмасын жеке адам белгілі бір ұлт өкілі болғандықтан, оның генетикалық, әлеуметтік негіздерін этнопедагогика мен этнопсихология ғылымдары қарастырады. Жеке тұлғаның екі жоспарда талдану қажет, іс-әрекет жоспарында және оның дамуын көрсететін, тұлға сапасы мен қасиеттерінің өзгеру жоспарында. Тұлғаны әртүрлі іс-әрекет түрлеріне дайындау мақсатында оны жан-жақты дамытумен және оны қалыптастыру мәселесімен айналысатын болғандықтан, этнопедагогика үшін бұл бағыттың маңызы өте зор.

Бұл процесте тұлғаның, жасөспірімдердің ой-санасын тың мәліметтермен кемелдене түседі, сезімі ұшталып, бойында рухани қажеттенулер пайда болып, белгілі бір іс-әрекетке итермелейді. Сондықтан жасөспірімдерді патриоттыққа тәрбиелеу барысында алдымен

патриоттық білім беріп, патриоттық сана қалыптастыру, патриоттық сезімін оятып, патриоттық іс-әрекетке бейімдеу қажет.

Мұнда патриоттық сананы тұлғаның ішкі жан дүниесінің қозғалыстары деп қарастыратын болсақ, ол сезімнен және іс-әрекеттен көрніс береді. Педагогика, психология, философия, әлеуметтану т.б. ғылыми әдебиеттердегі патриотизмге қатысты ой-пікірлермен бірге, мерзімді басылымдардағы жекелеген ғалымдардың мақалаларын зерделеу барысында біз жасөспірімдерді патриотизмге тәрбиелеудің бағыттарын нақтылау қажет екендігіне көз жеткіздік.

Психология ғылымы мен педагогика ғылымының өзара байланысында өмірдің тәрбиелік сұранысынан туындаған ауқымды бөлімі ол - педагогикалық, психологиялық ерекшелік. Патриоттық тәрбие проблемасын қарастыруда, педагогикалық, психологиялық ерекшеліктерді пайдалану жасөспірімдердің әлеуметтік мінез-құлықтарын жобалауға және патриоттық тәрбие беруді жетілдіруге бағыттталып отыр.

Біздің пікірімізше психологиялық, педагогикалық ерекшеліктер арқылы, жасөспірімдерді патриоттық сезімге тәрбиелеуде әрбір жас өреннің өзіне тән дербестік, психологиялық ерекшеліктерінің мәнін айқындау және қазіргі кездегі жағдайына баға беру, алдағы уақытта даму мүмкіншіліктерін жобалау, нақтылы ұсыныстар жасау болып табылады [2].

Патриоттық тәрбиенің танымдық, адамгершілік өлшемдері, оның бірлігі, жасөспірімдердің алған білімдеріне терең, жан-жақты қорытынды жасай білулеріне дағдыландырып, өмірдің күрделі жағдайларына байланысты өзіндік өмірлік бағыттарын өздерінің таңдауына әсер етті.

Талдау жұмыстарымызға қарағанда ұлттық спорт негіздерінде жасөспірімдерге патриоттық тәрбие беруге себебші болатын этнопедагогикалық білімдері мен ерекшеліктерін айқындағанымен оны қалыптастырудың бүгінгі уақыт талаптарына сай айқындау қажеттілік болып саналады.

Сонымен біз жоғарыдағы ғалымдардың пікірлеріне сүйіне отырып, жасөспірімдерді патриотизмге тәрбиелеудің бір бағыты өзін-өзі Отанының патриоты болуға бейімдеу деп ұйғардық.

Жасөспірімдерді патриотизмге тәрбиелеу мемлекет ұстанып отырған басты идеялардың бірі болып отыр.

Қазақ халқының дәстүрлі ұлттық ойындарын зерттеп, алғаш рет жүйелеген ғалым М.Гуннер.

Ол өзі жинаған қазақ халқының ұлттық ойындарын ескере отырып оларды мынадай белгілері бойынша саралауды ұсынады:

- жалпы сипаттағы ойындар;
- кедергі және күрес элементтері бар ойындар;
- ашық жердегі ойындар;
- қысқы уақыттағы ойындар;
- демалысқа арналған ойындар;
- ат спорты ойындары;

Мұндай ұсынысты М.Гуннер арнайы сөз етпестен бұрын қазақ халқының ұлттық ойындары мен спорттық ойындары арасында шектеу келтіреді [3].

Біз өзіміздің зерттеулерімізде іс-жүзінде тәжірибеден өткізе отырып бесінші және жетінші сынып оқушыларын жауынгер болып қалыптасуында төмендегідей ойындарды ойнатып және олардың мазмұнымен таныстырдық.

- Тартыспақ - арқан тарту, садақ тарту, аударыспақ;
- Шабыстық - қылыштасу, сермелесу;
- Тастамақ - арқан тастау, шалма түсіру, бұғау салу;
- Атыспақ - тас ату, мылтық ату;
- Алыспақ - белдесу, күресу.

«Дәлдеп атып жауды өлтір, дәлдеп айтып дауды өлтір», «Сегіз қырлы балықты, тоғыз

қырлы жігіт алады» дегендей жасөспірімдерді жауынгерлік өмірге дайындайтын ұлттық ойындар ерекше орын алады.

Қазақ халқы - рухани зор байлықтың мұрагері. Халқымыздың ежелгі спорт ойыны «Қазақ күрес» Бұл ойын адамның денесін ширатып, бұлшық еттерді қатайтады, төзімділікке, батылдылыққа, ептілікке, керек кезінде тез ойланып, шешім таба білуге машықтандырады. Сонымен қатар ол ел қорғаудың ұлттық өнері.

Осы орайда ұлттық өнерімізді жасөспірімдер арасында дамытып халқының спорттық күресін мадақтау, насихаттау, жетілдіру мақсатында жасөспірімдер арасында «Қазақ күрестен» көптеген жарыстар өткізілді. Бұл дегеніміз қазақтың ұлттық күресін жасөспірімдердің жалпы қазақстандықтардың ұлттық мақтанышына айналдыру.

Бабаларымыздың мирас етіп қалдырған ұлттық күрес өнерін жоғалтпай шымыр батыр ұрпақ тәрбиелеу. Осы айтылғандардың барлығы жасөспірімдерді тәрбиелеуде ұлттық спорт өнерінде көп жылдар жиналған мұра ретінде пайдалану арқылы даярлықты қалыптастыру үшін өте маңызды деп есептейміз. Біз халқымыздың ұлттық спорт мұрасын пайдалану үлгісінде қазақ халқының дене шынықтыру мәдениетін әлеуметтік, тарихи, шаруашылық өмір аясында қарауға талпыныс жасадық.

Сондықтан да дене шынықтырудың маңызы еңбек етудің мән – мағынасымен өзара байланысты қазіргі таңда қарастырылды. Қазақ халқының дене шынықтыру дәстүрін жүйелеу жұмысы, оның әлеуметтік – мәдениеттанушылық және педагогикалық мән-мағыналарына жасалған талдау көрсетіп бергендей, олардың жасөспірімдерді дене шынықтыру саласында тәрбиелеудің қажеттілігіне жауап береді.

Қазақ халқының сан ғасырлық тарихында жасөспірімдерді адамгершілікке, еңбекқорлыққа тәрбиелеу мен қатар жалпы дене дайындығы жоғары маңызға ие және дене сапаларын дамытып жетілуіне дәстүрлі ұлттық ойындар шешуші міндет атқарған.

Жасөспірімдердің тұлғасы мықты, денесі шымыр, қимылы ширақ, әрі епті болуы үшін ұлттық ойындар арқылы түрлі – түрлі дене шынықтыру әдістерін қалыптастырған.

Бұл істердің жүзеге асуы оқытушылардың оқу-тәрбие жұмысына шығармашылық көзқарас тұрғысынан келуімен тығыз байланысты. Қазақстан жағдайындағы патриоттық тәрбие оқу және оқудан тыс тәрбие жұмыстарының бірлігінде, жасөспірімдердің дербес ерекшеліктерін есепке ала отырып, тәрбие әдістерін және тәрбие ісі жіктемесін мақсатты түрде таңдап, олардың үздіксіз өзгеруі мен күрделенуінің, көп түрлі болуының нәтижесінде ғана жүзеге аспақ.

Ұрпақ тәрбиесімен айналысатын әрбір оқытушы өз тәрбие жұмысының негізгі мақсатын от жүрегі Отан деп соғатын жастар тәрбиелеу деп алса, ұлт болашағына, ел тыныштығына сеніммен қарауға болады.

Сонымен, жас ұрпақты тәрбиелеу жұмысы қазіргі білім жүйесінің қажетті компоненті болып табылады. Тәрбиенің күрделі процесінің маңызды бір қыры жасөспірімдердің патриоттылыққа бағдарланған тұлғасын тәрбиелеу болуы тиіс. Жастарды патриоттық рухта тәрбиелеу тек қоғам мен мемлекеттің сұраныстарына ғана емес, әрбір жас өреннің дара тұлғалық дамуына бағытталған педагогика ғылымының қазіргі бағыттарына да сәйкес келуі қажет. Өйткені отанға сүйіспеншілік адамның өзін тұлға ретінде сезінуіне, өз елін мақтан тұтуына, өзін онымен байланысты сезінуіне мүмкіндік береді, ал бұл болса, оның өмірде өзіне сенімді болуына, рухани және адамгершілік құндылықтарының артуына септігін тигізеді.

Ғылыми зерттеулерді оқып-үйреніп талдауда, педагогикалық тәлім-тәрбиеде, жасөспірімдерге патриоттық тәрбие беру ғылымының теориясын өз алдына дербес проблема ретінде анықталғанын және ол үнемі зерттеп отыруды қажет ететіндігін көруге мүмкіндік берді.

Біздің ойымызша патриотизмге негізделген тәрбие жұмысын жүргізуде мектеп оқушыларының проблемасы ерекше мәнге ие болады. Себебі оқушылар болашақ маман ретінде қалыптасып, өмірлік ұстанымын айқындап, өркениетті елдер қатарына қосылуда өздерінің үлкен септігін тигізеді.

Өркендеудің құтты қасиеті іспеттес бір ұғым бар. Ол - патриотизм. әрине, мәселе көп шуылда емес, бүлкілдеген күре тамырды бойлап қуалап, санды- санаға бәтуаны-берекеге айналдыруға көмектесетін сиқырлы сезім жайлы. Ол томағы-тұйыққа емес, салмақты саликалыққа бастайды, жансызға жан береді. Ортақ иманға айналса, алмайтын қамалы жоқ. Осының бәрін бір ғана «патриотизм» деген» ұлы ұғымға сиғызсақ, уақыттан алыс кетпес едік деп ойлаймыз. Өйткені ол өзің жаралған топырақпен өскен ортаға деген ізгі сезімді ғана білдірмейді. Аясы әлдеқайда кең ұғым. Тіршілікте төл табиғи орта ерекшеліктерін тиімді пайдалану, алғы ұрпақтар тәжірибиесі арқылы жинақталып, тарихи зерде кілтіне айналған патриотизмді өркениет мүддесіне қолдана білу де сол тектен. Ең бастысы елдің бірлік, халықтың қасиет - қазыналарын қастерлеу мен ертеңге деген сенім сияқты сезімдерді оятатын да осы патриотизм. Оның қоғам дамуына айрықша орын алатын құдіретті рухани факторға айналуының сыры да осында жатыр.

«Бірінші байлық - денсаулық» - деген қағиданы пір тұтқан халқымыз тән сұлулығына ерекше мән берген. «Тәні саудың - жаны сау!», «Ауру - астан», «Тән жарасы мен жан жарасы - егіз», - деп дене тәрбиесіне ерекше көңіл бөлген. Сәби жарық дүние есігін ашып келген сәттен бастап оны күн сайын тұзды сумен шомылдыру, маймен сылау, қазы мен қойдың құйрығын сорғызу, саумал беру оның шымыр да ширақ болып өсуіне ықпал жасаған. «Шынықсаң шымыр боласың» деген ұстанымға сүйенген көшпелі жұрт жас ұрпақтың дене күтіміне бей-жай қарамаған. Ұлттық ойындар ата-бабамыздан бізге жеткен, өткенмен бүгінді байланыстыратын баға жетпес байлығымыз, асыл қазынамыз. Сондықтан оны үйренудің, күнделікті тұрмысқа пайдаланудың заманымызға сай ұрпақ тәрбиелеуде пайдасы зор. Сонымен қатар, ұлттық ойындарды дене шынықтыру сабағында қолдана білу қажет.

Ұлтымыздың қимыл-қозғалыс ойындары өзінің мазмұнымен көлемі жағынан тәрбиелік әрекет болып табылады. Ұлттық ойындарды игере отырып, қимыл-дағдыларды тірек ететін әр алуан ойын қимылдары қолайлы дәлдікпен қалыптасқан ерекше ептілікпен көрінеді [4].

Білім - бүгінгі өмірдің ең үздіксіз дамымалы сатысының бірі. Жас ұрпаққа осы заман талабына сай білім мен тәрбие беретін сауатты, патриот мамандар даярлау мәселесін шешу жолдары Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі «Білім беруді дамыту тұжырымдамасында» кеңінен қарастырылған. Мысалы «Білім беру саласында қалыптасқан ахуал республиканы дамытудың қазіргі әлеуметтік-экономикалық және саяси жағдайларына және жоғарғы дамыған елдердің прогресшіл тәжірибесіне сәйкес келеңсіз құбылыстарды болдырмау, түбегейлі ұжымдық құрылымдық қайта құрулар, білім берудің мазмұнын жаңарту және мамандар даярлаудың сапасын жетілдіру қажет екенін көрсетеді» деген жолдар жоғарыдағы айтылғандардың дәлелі [5].

Біздің зерттеуіміздегі көкейкесті мәселе болып отырған ұлттық спорт мәселесі жөнінде көптеген ғалымдар еңбектерінен көрніс табады деп сенеміз.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Қасымбеков Ж.А. Спорт және дене тәрбиесі арқылы жасөспірімдердің патриоттық қасиеттерін қалыптастырудың педагогикалық шарттары: автореф. ... п.ғ.к.: 13.00.01. – Түркістан, 2006. – 30 б.
- 2 Төлеубеков Р.К. Қазіргі әлеуметтік мәдени ортаның жеке тұлғаның қалыптасуына ықпалы // Ұлағат. - 1999. - №2. - Б. 3-7.
- 3 Ғ.Тәшімбаев «Күш атасы естеліктер». - Алматы, 1990. - 336 б.
- 4 Құралбеков Н. Халық педагогикасындағы қазақтың ұлттық ойындары. - Алматы, 1994. – 3 б.
- 5 Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім берудің дамыту тұжырымдамасы // Қазақстан мұғалімі. – 2004. - №2-3 (3141), 20 қаңтар. – 2 б.

Садвакасова Н.А., Сонникова Н.С., Касымова Н.У., Казизова Д.В.
Карагандинский государственный университет им. Е.А.Букетова

ПРИЧИНЫ ДЕФОРМАЦИИ ОПОРНО-ДВИГАТЕЛЬНОГО АППАРАТА У ДЕТЕЙ И ИХ ПРОФИЛАКТИКА

С позиции физиологических закономерностей осанка ребенка является динамическим стереотипом и в младшем возрасте носит неустойчивый характер, легко изменяясь под действием позитивных или негативных факторов. Неодновременное развитие костного, суставно-связочного аппарата и мышечной системы в этом возрасте служит основой неустойчивости осанки. Такая неравномерность развития уменьшается со снижением темпов роста, а с прекращением роста человека стабилизируется. Осанка зависит от состояния нервно-мышечного аппарата ребенка, психики и степени развития мышечного корсета, от функциональных возможностей мышц к длительному статическому напряжению, эластических свойств межпозвоночных дисков, хрящевых и соединительных образований суставов позвоночника, таза и нижних конечностей. В различные возрастные периоды жизни ребенка осанка имеет свои особенности.

Бытовыми причинами деформации опорно-двигательного аппарата являются: отсутствие навыков правильного стояния (равномерного распределения тяжести тела на обе ноги); неумение сохранить правильную позу во время сидения за столом или партой (сильный наклон плеч вперед); длительная опора на левый или правый локоть; большой угол наклона спины при далеко отодвинутом стуле.

Все это является результатом недостаточного внимания взрослых к формированию общей культуры поведения ребенка, включающей владение правильными позами, умение равномерно распределять вес своего тела, сохранять вертикальное положение.

Профилактика нарушений осанки – процесс длительный, требующий от ребенка осознанного отношения и активного участия. Ребенку необходимо неоднократно объяснять (на доступном уровне) и показывать, что такое правильная осанка, что необходимо делать для ее поддержания. А дети подготовительных групп уже могут сами характеризовать правильную осанку.

Профилактика нарушений осанки у дошкольников осуществляется на занятиях по физическому воспитанию, плаванию, музыкальных занятиях и т. д. Большое влияние на формирование правильной осанки оказывают родители. В старших возрастных периодах родители осуществляют контроль за навыками правильной осанки в быту и различных видах деятельности и отдыха. Детям необходимо как минимум:

1. Обеспечить условия для формирования правильной осанки – прежде всего перечисленные выше меры профилактики ее нарушений и хорошее общее физическое развитие.

2. Знать, что такое правильная осанка, как именно надо правильно стоять, сидеть и двигаться не сутулясь.

3. Сознательно относиться к своему здоровью и одной из главных его опор – позвоночнику. Доводить навык правильной осанки до автоматизма с помощью специальных упражнений. Их в арсенале лечебной физической культуры очень много [1].

Основным средством профилактики нарушения осанки является правильная организация статико-динамического режима, который включает в себя полный спектр ситуаций, связанных с регулированием нагрузок на опорно-двигательный аппарат ребенка. По направленности эти воздействия могут иметь как повреждающий характер (например, длительное нахождение в неправильных статических позах), так и лечебный (физическая культура и лечебная гимнастика).

Принимая во внимание ситуацию широкого распространения нарушений осанки среди современных детей, можно сказать, что статико-динамический режим, направленный на предупреждение или устранение нарушений, должен сопровождаться постоянным и тотальным «ортопедическим надзором» со стороны родителей и преподавателей.

Выработка и закрепление навыка правильной осанки происходит и во время выполнения различных общеразвивающих упражнений, при которых обязательно сохраняется правильное положение тела, а также упражнений в равновесии и на координацию. Широко используются игры с правилами, предусматривающими соблюдение хорошей осанки.

Так же значительную роль в образовании нарушений осанки играет внешняя среда. Влияние неблагоприятных факторов внешней среды на формирование неправильной осанки велико. К таким факторам относятся: удержание родителями ребенка за одну руку на прогулке, что способствует формированию поясничного сколиоза; привычка спать на одном боку; мягкая постель, высокая подушка служат моментом для бокового искривления позвоночника; неправильная осанка в детском саду и дома, а также длительное сидение неблагоприятно влияет на ребенка, т.к. ослабляет связочно-мышечный аппарат и понижает его сопротивляемость к различным статическим отягощениям.

Утомляясь, ребенок теряет способность поддерживать необходимое для прямого положения тела сокращение разгибателей спины. Возникает условный рефлекс, сопровождающийся принятием неправильной позы.

Осанка не бывает врожденной – она формируется в течение всего дошкольного детства и закрепляется в школьном возрасте. Систематические, целенаправленные занятия физическими упражнениями укрепляют опорно-двигательный аппарат ребенка [2].

Занятия лечебной физической культурой содействуют укреплению и повышению сопротивляемости организма к рецидивам болезни, а также к последующим заболеваниям и их осложнениям. Главное средство лечебной физической культуры – специально подобранные, методически оформленные физические упражнения. Они, подобранные в соответствии с особенностями нарушения, при определенном темпе и последовательности (с учетом резервных возможностей организма), оказывают многогранное физиологическое воздействие. Под влиянием физических упражнений активизируются дыхание, кровообращение, обмен веществ, улучшается функциональное состояние вегетативных центров, повышается устойчивость организма к нагрузкам и неблагоприятным влияниям внешней среды.

Физические упражнения подбираются в соответствии с возрастом и физической подготовленностью занимающихся. Продолжительность занятий в среднем от 15 до 45 мин. На занятиях используется принцип рассеивания нагрузки, когда для выполнения упражнений последовательно вовлекаются различные группы мышц; кроме того, в занятия включаются дыхательные упражнения, которые, как правило, ведут к снижению физиологической нагрузки. Как правило, темп в занятиях должен быть средним, все упражнения следует выполнять ритмично, без рывков и чрезмерных усилий.

Физические упражнения могут быть с предметами и без них, они могут быть направлены на выработку координации движений, на равновесие, могут быть связаны с преодолением сопротивления или с расслаблением мышц или же проводится в статическом напряжении. Эффективность определяется показателями общего состояния занимающегося, его адаптацией к нагрузке, состоянием внутренних органов, координацией движений, тонусом мышечной системы.

В лечебной физической культуре используются главным образом гимнастические упражнения в связи с тем, что они легко дозируются. С помощью гимнастических упражнений можно изменить скорость, темп, амплитуду движения, рычаг, и.п. (исходное положение), площадь опоры, усиление. Все это обеспечивает точный характер движений и целенаправленное воздействие на организм.

Гимнастические упражнения делят, в свою очередь, на: общеразвивающие для определенных мышечных групп (мышц верхних конечностей, нижних конечностей, мышц брюшного пресса, спины); упражнения с предметами и без предметов; рефлекторные упражнения – для детей первого года жизни, основанные на безусловных рефлексах; пассивные упражнения – выполняемые инструктором без усилий со стороны ребенка; активные – выполняемые ребенком самостоятельно; пассивно-активные – выполняемые частично с помощью инструктора, частично самостоятельно; упражнения в расслаблении – выполняемые с максимальным снижением тонуса мускулатуры; дыхательные – упражнения с изменением характера или продолжительности фаз дыхательного цикла; при этом выделяются статические и динамические дыхательные упражнения (статические дыхательные упражнения с изменением ритма, глубины дыхания, с произнесением звуков, с сопротивлением; динамические – дыхательные упражнения, сочетающиеся с движением конечностей или туловища); изометрические упражнения – гимнастические упражнения, выполняемые в статическом режиме, без изменения длины мышечного волокна; корригирующие упражнения – специальные гимнастические упражнения, направленные на устранение деформаций опорно-двигательного аппарата, коррекцию осанки и стоп; упражнения на координацию; упражнения в равновесии; упражнения прикладного характера – в основных двигательных действиях естественного типа (ходьба, бег, прыжки, лазания, метания); спортивные виды физических упражнений – элементы спортивных игр, плавание, велосипед, лыжи; подвижные игры – занимают особое место в физическом воспитании ребенка, комплексно воздействуя на организм, развивая двигательные навыки, обеспечивая высокую эмоциональную насыщенность занятия.

В.К. Добровольский, выявил четыре основных механизма лечебного действия физических упражнений: тонизирующего влияния, трофического действия, формирования компенсаций, нормализации функций [3].

Действие физических упражнений многообразно. Оно проявляется комплексно (например, в виде одновременного тонизирующего и трофического влияния). В зависимости от отклонения осанки можно подобрать такие специальные физические упражнения и такую дозировку нагрузки, которые обеспечат преимущественное действие одного механизма.

Задачи лечебной физической культуры при нарушении осанки:

1. Нормализовать трофические процессы;
2. Создать благоприятные условия для увеличения подвижности позвоночника;
3. Способствовать правильному взаиморасположению частей тела;
4. Систематически закреплять навык правильной осанки;
5. Выработать общую и силовую выносливость мышц туловища и повысить уровень физической работоспособности.

Основные средства лечебной физической культуры, используемые при нарушении осанки у детей, - это физические упражнения и массаж.

Физические упражнения (ФУ) – ведущее средство в профилактике нарушений осанки. Общеразвивающие упражнения (ОРУ) используются при всех видах нарушения осанки и вызывают улучшение кровообращения и дыхания, улучшают трофические процессы. ОРУ используются из различных исходных положений, для всех мышечных групп, регулируя общую нагрузку занятия. Они могут выполняться с предметами и без них, с использованием тренажеров. ФУ подбираются в соответствии с видом нарушения осанки. Упражнения, обеспечивающие коррекцию имеющегося нарушения осанки, называются корригирующими (или специальными), их выполнение приводит к устранению дефекта. Корригирующие упражнения различают: симметричные, асимметричные.

1. Симметричные упражнения. При выполнении данных упражнений сохраняется срединное положение линии остистых отростков. При нарушении осанки во фронтальной плоскости выполнение данных упражнений выравнивает тонус мышц правой и левой

половины туловища, соответственно растягивая напряженные мышцы и напрягая ослабленные, что возвращает позвоночник в правильное положение.

2. Асимметричные упражнения способствуют выравниванию остистых отростков в срединное положение. Чаще всего используются при сколиозе и требуют высокого профессионализма при подборе. При нарушении осанки во фронтальной плоскости и в грудном отделе изменяется исходное положение верхних и нижних конечностей, придавая телу асимметричное положение [4].

Следовательно, всегда есть шанс исправить положение, используя корригирующие приемы и движения, которые следует применять при заболеваниях опорно-двигательного аппарата. Под влиянием регулярных занятий физическими упражнениями мышечная система ребёнка укрепляется, что предупреждает формирование неправильной осанки. Под влиянием специальных физических упражнений позвоночник делается более подвижным, устраняются дефекты физиологической кривизны, укрепляются мышцы спины и грудной клетки, также создаётся мышечный корсет, который удерживает позвоночник в правильном положении.

ЛИТЕРАТУРА

1. Козырева О.В. Лечебная физкультура для дошкольников при нарушениях опорно-двигательного аппарата. М.: Просвещение, 2003
2. Козырева О.В. Комплексная физическая реабилитация дошкольников с нарушением осанки// Дошкольное воспитание-№12-1998
3. З.С. Макарова «Проблема здоровья детей с нарушением развития» М. 2001
4. Епифанов Е.А. Лечебная физическая культура: Учебное пособие. ГЭОТАР-Медиа. 2006

ӘӨЖ 796.41:37.035.6

Бөжиг Ж., Дуйсебаев Б., Саликов Н.К., Альхан А.
Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ПӘНІН ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРУ МЕКТЕПТЕРІНДЕ ОҚЫТУДЫҢ МАҚСАТЫ

Дене тәрбиесі - пәнін оқытудың басты мақсаты оқушының дара қабілеттерін айқындауға, өздігінен жетілуіне ықпал етуге бағытталған оның тән мәдениетін қалыптастыру, жалпы дамытушы бағыттағы дене жаттығуларымен қаруландыру. Дене тәрбиесі пәнін оқытудың басты міндеттері:

- дене жаттығуларымен шұғылданудың мәдени-тарихи, физиологиялық негіздері туралы оқушылардың білімдерін қалыптастыру;
- саналы түрде қимыл-қозғалыстар орындауға, оларды дене мүшелеріне нақтылы ықпал ету жолдарына үйрету;
- таныс жаттығуларды күрделендіріп, жаңа жаттығуларды үйрету арқылы қимыл-қозғалыс тәжірибесін жинақтап, қимыл әрекетін дамыту;
- дене жаттығуларын орындау біліктілігін арттыру арқылы дене бітімін қалыптастырып, қимыл-қозғалыс мәдениетін, қабілеттерін жетілдіру;
- дене жаттығуларымен өз беттерімен шұғылдануға жағдай жасап, ұйымдастырушылық біліктілігін қалыптастыру.

Дене шынықтыру пәнінің көпқызметтік санаттары төмендегідей құрамды бөліктерден тұрады: қимыл-қозғалыс реакциясы; дене тәрбиесі; спорт.

Қимыл-қозғалыс рекреациясы - экологияның адам ағзасына жайсыз әсерінің алдын алу құралы ретіндегі әр түрлі физикалық жаттығулар және ол әсерлердің зардаптарын болдырмау, жаңа әлеуметтік жағдайларға бейімделу.

Дене тәрбиесі: жалпы дамытушылық бағыттағы дене шынықтыру әрекетін оқушылардың меңгеруі арқылы дене тәрбиесі мәдениетін қалыптастыру. Дене шынықтыру әрекеті әлеуметтік тәжірибеге негіз-деледі, оның құрамына білім, қимыл әрекеттері тәсілдері және қажеттіліктер енеді [1].

Бастауыш мектеп оқушыларының дене тәрбиесі мәдениетін қалыптастыратын дайындықтың басым түрлері: теориялық (ғылыми түсініктер), дене тәрбиесі саласындағы заңдылықтар туралы мәліметтер; практикалық (жеке дара қимыл-қозғалыстық қабілеттілік қалыптастыру); қимыл-қозғалыс әрекеттері тәсілдерінің қалыптасуы; қимыл-қозғалыс сапаларының дамуы.

Спорттың кең таралған түрлерінің ең қарапайым элементтері (жеңіл атлетика, гимнастика, спорттық ойындар, шаңғы спорты, жекпе-жектер, жүзу). Дене тәрбиесі пәнінің мазмұны негізгі мектептегі "Дене тәрбиесі" пәнінің мазмұны негізінде дамытылады. Дене тәрбиесі пәні дене тәрбиесі білім саласына енеді. Дене тәрбиесі пәні оқытудың бастауыш сатысындағы мемлекеттік білім берудің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Дене тәрбиесі пәні базистік оқу жоспарында мектептің бастауыш сатысында міндетті түрде оқытылатын пән ретінде берілген. Дене тәрбиесі пәні бойынша оқу бағдарламаларының түрлері дене шынықтыру пәні білім берудің негізгі бағдарламасы негізінде жүзеге асырылады. Дене тәрбиесі пәнінен білім беру бағдарламасының мазмұны мына бөлімдерді қамтиды:

1. Дене және спорт жаттығуларының негізгі түрлері.
2. Сауықтыру мен салауатты өмір сүру жолдары.
3. Дене бітімін дұрыс қалыптастыру, қимыл-қозғалыс қабілеттіліктерін жетілдіру.
4. Әлеуметтік, материалдық және арнаулы жағдайлар.

Дене тәрбиесі пәні бойынша оқу жүктемесінің көлемі базалық оқу жоспарында дене тәрбиесі міндетті пән ретінде көрсетілген.

Дене тәрбиесінің теориясы - дене тәрбиесі ілімі мен әдістемесінің қоғамда алатын орнын зерттейді. Дене тәрбиесінің әдістемесі - дене тәрбиесінің ерекшеліктерін, заңдылықтарын белгілеп, талдайды. Спорттық жаттықтыру-оны өткізу әдістемесін, мерзімі мен кезеңдерін, артықшылықтарын айқындайды. Бұл дене тәрбиесі маманының кәсіптік деңгейін көрсетеді. Ғылыми мәні мен тәжірибе нәтижелерін жинақтай отырып, бұл ілім адамның дене тәрбиесі үрдісінің заңдылықтарын ашып береді.

Дене мәдениеті - адамдардың дене қуатының жетілуі үшін пайдаланылатын қоғамдық - материалдық (спорт ғимараттары, құрал-жабдықтар) және рухани (арнаулы білім, ғылыми тәжірибе) байлығын құрайтын халықтың жалпы мәдениетінің бір саласы. Ол негізгі дене мәдениеті, спорт, сауықтыру, қолданбалы дене мәдениеті болып табылады. Негізгі дене мәдениеті - адамдардың өз шама-шарқына қарай таңдап алған кәсіби және спорт мамандығын жетілдірудің негізі. Ол жалпы білім беретін мектептерде, оқу-тәрбие мекемелерінде қолданылады әрі егде кісілерге денсаулығын нығайтуға, жұмысқа ынтасын, төзімділігін арттыруға көмектеседі. Спорт адам психологиясының орнықтылығын, дене қуатының жетілуін қамтамасыз етеді. Спорт қимылының негізгі мақсаты - спорттың бір түрінен жоғары жетістіктерге жету, сол арқылы адамның қабілет-қарымын, ептілік қасиеттерін қалыптастыру. Қолданбалы дене мәдениеті - кәсіптік және әскери дене мәдениеті деп екіге бөлінеді. Ол өмірге аса қажет сан алуан қимыл-әрекеттерді игеруге, дене тәрбиесі арқылы әскери және азаматтық мамандықтарды жақсы меңгеріп, терең түсінуге бағытталады. Сауықтыру дене мәдениетіне - емдеу дене мәдениеті жатады. Оның мақсаты организмнің уақытша жоғалған функциялық мүмкіндіктерін қалпына келтіру. Гигиеналық дене мәдениеті - жаттығушылар организмдерінің жұмыс істеу қабілетін арттыруға қызмет етеді. Сабақ барысында, жұмыста (дене шынықтыру, өндірістік гимнастика) күнделікті демалыста (таңертеңгі бой жазу, серуендеу, саяхат т.б.) қолданылады [2].

Дене мәдениеті қызметтерін - арнаулы және жалпы дене мәдениеті қызметтері деп екіге бөледі. Жалпы дене мәдениеті қызметтеріне мыналар жатады: Нормативтік қызмет-адамның қимыл-әрекетін тиімді мөлшерлеген оқу бағдарламасынан, президенттік

сынамалардан және еліміздегі спорт разрядтарының нормаларынан тұрады. Эстетика қызметі - әсемділікке деген құштарлықты дене сымбаттылығы, әсем қимыл-қозғалыс арқылы қанағаттандыру. Хабарлау қызметі - адамның мүмкіндігін жетілдіру жолдарын жинақтап хабарлау. Қарым-қатынас қызметі-адамдардың бір-бірімен араласуы, өзара түсінісу жолдары, тәрбие қызметі - адамның эстетикалық, адамгершілік, зейіндік, еңбек сүйгіштік қасиеттерін қалыптастыру.

Арнаулы дене мәдениеті қызметтері: білімділік қызметі - дене мәдениетін оқу-білім арқылы қимылдың ептілігі мен дағдысын қалыптастыруға пайдалану. Қолданбалы қызмет - келешек жұмысқа дайындау үшін қолданылатын арнаулы дене тәрбиесінің жүйесі. Тынығу қызметі - дене тәрбиесі жаттығуларын қолдану арқылы белсенді демалыс, адам организмінің уақытша жоғалтқан функциялық мүмкіндіктерін қалпына келтіру. Спорт дегеніміз-әр түрлі жаттығулардың көмегімен жоғары жетістіктерге қол жеткізуге бағытталған өнер түрі. Спорт, бұқаралық спорт (барлық адамдар қатыса алады) және жоғары көрсеткіштер спорты (чемпионаттар, олимпиадалар т.б.) деп бөлінеді. Дене қуатының тынығуы - жаттығу жасау арқылы белсенді демалыс ұйымдастыру. Ол дене тәрбиесі жаттығуларының көмегімен адамның көңілін көтеріп, бір әрекеттен екінші әрекетке көшіреді. Дене қуатын қалпына келтіру - адам организмінің ауырған жеріне массаж жасау, булау, су процедуралары арқылы емдеп, қалпына келтіру, дене қуаты қасиетін үйлесімді дамытып, жан-жақты дайындығын жоғары деңгейге жеткізу. Дене қуаты білімі - адамды қимыл ептілігі мен дағдыға үйрету және теориялық біліммен қаруландыру [3].

Дене тәрбиесі жүйесі дегеніміз - әлеуметтік - экономикалық, заңдылық пен ғылыми әдістемелік, нормативтік бағдарлама негіздерінің жиынтығы және республикада дене тәрбиесі мәселесін үйлестіріп отыратын әрі басшылық ететін ұйымдар мен мекемелер. Дене тәрбиесі жүйесінің басты мақсаты - күш-қуаты мықты, жан-тәні сау, елімізді қорғауға әзір, шығармашылық жұмысқа құштар, жан-жақты дене тәрбиесі дайындығынан өткен адамдар тәрбиелеу. Бұл мақсат төмендегідей жалпы міндеттерге негізделеді: Білім беру міндеттері - қимылдың ептілігі мен дағдысын меңгеру және дене тәрбиесі көлемінде арнайы білім беру.

Сауықтыру міндеттері-дене тәрбиесі жаттығулары көмегімен денсаулықты күшейту.

Тәрбиелік міндеттер - адамгершілік-жігерлілік қасиеттерді қалыптастыруға, өнегелі, көркемдік танымдарды үйренуге негізделген. Дене тәрбиесі жүйесінің мазмұны қоғамның әлеуметтік-экономикалық, заңдылық, ғылыми-әдістемелік, бағдарлама-нормативтік және ұйымдастыру негіздерінен көрінеді. Дене тәрбиесі жүйесі қоғамымыздың басқа әлеуметтік-экономикалық жүйелерінен, саясатпен, ғылыммен, мәдениетпен тығыз байланысты. Бұл байланыстардың, объективті негізі - дене тәрбиесі жүйесінің қоғамдық өндіріске кіретіндігінде. Жүйе қоғамдық өнім шығармаса да сол ортаға өндірістік қатынастардың иесі-адам арқылы әсер етеді. Ол адамның әлеуметтік жағдайын қалыптастырып, қоғамдық қатынастарды жетілдіреді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Тұрыскелдина М.Т. Дене шынықтыру оқыту әдістемесі. –Алматы., 1999. /б.83/.
2. Қасымбекова С., Тайжанов С. Дене тәрбиесі. –Алматы. 2005. /б. 32/.
3. Тойлыбаев Б. Бастауыш мектеп оқушыларына дене тәрбиесін беруде халықтық педагогика элементтерін пайдалану. пед. ғыл. канд. дис. автореф. Алматы,1998, /б.14-16/.

ОСОБЕННОСТИ ШКОЛЬНОГО ОСНАЩЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Центральное положение инклюзивного образования – право родителей на выбор форм обучения детей-инвалидов на основании медико-социального заключения: интегрированное, на дому, в стационарном лечебном учреждении. Тем самым перед родителями впервые открывается узаконенная возможность отдать ребенка-инвалида в обычную школу – в специализированный класс или для совместного обучения со здоровыми детьми.

Школа как инклюзивное сообщество: быть инклюзивным - означает искать пути для всех детей, быть вместе во время обучения (включая детей с инвалидностью). Инклюзия – это принадлежность к сообществу (группе друзей, школе, тому месту, где живем) Инклюзия означает - раскрытие каждого ученика с помощью образовательной программы, которая достаточно сложна, но соответствует его способностям.

Инклюзия учитывает как потребности, так и специальные условия и поддержку, необходимые ученику и учителям для достижения успеха. В школе с инклюзивным образованием каждого принимают и считают важным членом коллектива. Ученика со специальными потребностями поддерживают сверстники и другие члены школьного сообщества для удовлетворения его специальных образовательных потребностей. Существуют некоторые правила в школе с инклюзивным образованием: все ученики равны в школьном сообществе; все ученики имеют равный доступ к процессу обучения в течение дня; у всех учеников должны быть равные возможности для установления и развития важных социальных связей; планируется и проводится эффективное обучение; работники, вовлеченные в процесс образования, обучены стратегиям и процедурам, облегчающим процесс включения, т.е. социальную интеграцию среди сверстников; программа и процесс обучения учитывает потребности каждого ученика; семьи активно участвуют в жизни школы; вовлеченные работники настроены позитивно и понимают свои обязанности [1]. Обычный учитель может быть успешен при условии, если: он достаточно гибок, ему интересны трудности и он готов пробовать разные подходы; он уважает индивидуальные различия; он умеет слушать и применять рекомендации членов коллектива; он чувствует себя уверенно в присутствии другого взрослого в классе; он согласен работать вместе с другими учителями в одной команде.

Система инклюзивного образования включает в себя учебные заведения среднего, профессионального и высшего образования. Ее целью является создание безбарьерной среды в обучении и профессиональной подготовке людей с ограниченными возможностями. Данный комплекс мер подразумевает как техническое оснащение образовательных учреждений, так и разработку специальных учебных курсов для педагогов и других учащихся, направленных на развитие их взаимодействия с инвалидами. Кроме этого необходимы специальные программы, направленные на облегчение процесса адаптации детей с ограниченными возможностями в общеобразовательном учреждении [2].

Школьное оборудование для детей-инвалидов - необходимая составляющая инклюзивного образования, открывающая детям с ограниченными возможностями путь к обучению вместе со своими сверстниками.

Необходимо для детей-инвалидов с нарушением опорно-двигательного аппарата у входа в школу установить пандус. Пандус должен быть достаточно пологим, чтобы ребенок на коляске мог самостоятельно подниматься и спускаться по нему. Ширина пандуса должна быть не менее 90 см. Необходимыми атрибутами пандуса являются ограждающий бортик (высота - не менее 5 см) и поручни (высота - 50-90 см), длина которых должна превышать

длину пандуса на 30 см с каждой стороны. Ограждающий бортик предупреждает соскальзывание коляски. Двери должны открываться в противоположную сторону от пандуса, иначе ребенок на коляске может скатиться вниз. Вход в школу рекомендуется оборудовать звонком для предупреждения охраны.

Для детей-инвалидов по зрению крайние ступени лестницы при входе в школу необходимо покрасить в контрастные цвета. Лестницы в обязательном порядке должны быть оборудованы перилами. Дверь тоже необходимо сделать яркой контрастной окраски. На стеклянных дверях яркой краской должны быть помечены открывающиеся части.

Коридоры по всему периметру школы необходимо оснастить поручнями. Ширина дверных проемов должна быть не менее 80 - 85 см, иначе человек на инвалидной коляске через нее не пройдет. Для того чтобы человек на коляске смог подняться на верхние этажи, в школьном здании должен быть предусмотрен хотя бы один лифт (возможно, понадобится ограничить доступ в него остальных учащихся), а также подъемники на лестницах. Если в школе есть телефон-автомат, его надо повесить на более низкую высоту, чтобы ребенок, на инвалидной коляске смог им воспользоваться.

Для детей-инвалидов по зрению необходимо предусмотреть разнообразное рельефное покрытие полов: при смене направления меняется и рельеф пола. Это может быть и напольная плитка и просто ковровые дорожки. Крайние ступени внутри школы, как и при входе, нужно покрасить в яркие контрастные цвета и оборудовать перилами. Названия классных кабинетов должны быть написаны на табличках крупным шрифтом контрастных цветов. Необходимо дублировать названия шрифтом Брайля.

В школьной раздевалке детям-инвалидам нужно выделить зону в стороне от проходов и оборудовать ее поручнями, скамьями, полками и крючками для сумок и одежды и т.д. Также можно для этих целей выделить отдельную небольшую комнату.

В столовой следует предусмотреть непроходную зону для учащихся-инвалидов. Ширину прохода между столами для свободного передвижения на инвалидной коляске рекомендуется увеличить до 1,1 м. Желательно, чтобы эти столы находились в непосредственной близости от буфетной стойки в столовой. В то же время нежелательно детей-инвалидов сажать в столовой отдельно от остальных одноклассников.

В школьных туалетах надо предусмотреть одну специализированную туалетную кабинку для инвалидов с нарушением опорно-двигательного аппарата (в том числе и инвалидов-колясочников) размерами не менее 1,65 м на 1,8 м. Ширина двери в специализированной кабине должна составлять не менее 90 см. В кабине рядом с одной из сторон унитаза должна быть предусмотрена свободная площадь для размещения кресла-коляски для обеспечения возможности пересадки из кресла на унитаз. Кабина должна быть оборудована поручнями, штангами, подвесными трапециями и т.д. Все эти элементы должны быть прочно закреплены. Не менее одной раковины в туалете следует предусмотреть на высоте 80 см от пола. Нижний край зеркала и электрического прибора для сушки рук, полотенце и туалетная бумага располагаются на такой высоте.

В читальном зале школьной библиотеки часть кафедры выдачи книг необходимо понизить до уровня не выше 70 см. Несколько столов также нужно сделать на такой высоте.

Книги, находящиеся в открытом доступе, и картотеку рекомендуется располагать в пределах зоны досягаемости (вытянутой руки) человека на коляске, т.е. не выше 1,2 м при ширине прохода у стеллажей или у картотеки не менее 1,1 м.

В учебных классах ребенку-инвалиду необходимо дополнительное пространство для свободного перемещения. Минимальный размер зоны учебного места для ребенка на коляске (с учетом разворота инвалидной коляски) - 1,5 x 1,5 м.

Детям-инвалидам с нарушениями опорно-двигательного аппарата около парты следует предусмотреть дополнительное пространство для хранения инвалидной коляски (если ребенок пересаживается с нее на стул), костылей, тростей и т.д. Ширина прохода между рядами столов в классе должна быть не менее 90 см. Такая же ширина должна быть у входной двери без порога. Также желательно оставить свободным проход около доски,

чтобы ребенок на коляске или на костылях смог спокойно перемещаться там. Если занятия проходят в классе, где доска или какое-либо оборудование находится на возвышении, это возвышение необходимо оборудовать съездом.

Детям-инвалидам по зрению нужно оборудовать одноместные ученические места, выделенные из общей площади помещения рельефной фактурой или ковровым покрытием поверхности пола. Необходимо уделить внимание освещению рабочего стола, за которым сидит ребенок с плохим зрением и помнить, что написанное на доске нужно озвучивать для того, чтобы он смог получить информацию. Парты ребенка со слабым зрением должны находиться в первых рядах от учительского стола и рядом с окном. Когда используется лекционная форма занятий, учащемуся с плохим зрением или незрячему следует разрешить пользоваться диктофоном - это его способ конспектировать. Пособия, которые используются на разных уроках, должны быть не только наглядными, но и рельефными, чтобы незрячий ученик смог их потрогать.

Детям-инвалидам по слуху необходимо оборудовать ученические места электроакустическими приборами и индивидуальными наушниками. Для того чтобы слабослышащие дети лучше ориентировались, в классе следует установить сигнальные лампочки, оповещающие о начале и конце уроков.

Для обеспечения безопасности и беспрепятственного перемещения детей с инвалидностью по школьной территории следует предусмотреть ровное, нескользкое асфальтированное покрытие пешеходных дорожек. Имеющиеся на пути небольшие перепады уровней должны быть сглажены. Ребра решеток на пешеходных дорожках должны располагаться перпендикулярно направлению движения и на расстоянии друг от друга не более 1,3 см. В нескольких местах с бордюрного камня тротуара должен быть устроен съезд шириной не менее 90 см. Для этого рекомендуется покрыть поверхность дорожки направляющими рельефными полосами и яркой контрастной окраской. Оптимальными для маркировки считаются ярко-желтый, ярко-оранжевый и ярко-красный цвета [3].

Итак, понятие «включающее образование» представляет собой такую форму обучения, при которой учащиеся с особыми потребностями: посещают те же школы, что и их братья, сестры и соседи; находятся в классах вместе с детьми одного с ними возраста; имеют индивидуальные, соответствующие их потребностям и возможностям учебные цели; обеспечиваются необходимой поддержкой.

Следовательно, у учеников есть возможность активного и постоянного участия во всех мероприятиях общеобразовательного процесса, адаптация как можно менее навязчива и не содействует выработке стереотипов, мероприятия направлены на включение ученика, но достаточно для него сложны. Индивидуальная помощь не отделяет и не изолирует ученика. Появляются возможности для обобщения и передачи навыков.

ЛИТЕРАТУРА

1. Актуальные проблемы интегрированного обучения. М.: Права человека, 2001.
2. Екжанова Е.А., Резникова Е.В. Основы интегрированного обучения: пособие для вузов. М.: Дрофа, 2008.
3. Инклюзивное образование: право, принципы, практика / Н.В. Борисова, С.А. Прушинский. М., 2009.

ҰЛТТЫҚ ОЙЫН АРҚЫЛЫ ЖАЛПЫ ДАМУ ЖАТТЫҒУЛАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Дәстүрлі дене шынықтыру жеке адамның жүйкесі мықты, тәні сау болып қалыптасуының құралы ғана емес, келешек ұрпақты оқыту мен тәрбиелеудің маңызды сыңары адам өміріне, қоғамға, этностың өзін-өзі сақтауына қатысы бар мәдениеттің элеуметтік қажетті элементі болып табылады. Дәстүрлі халық ойындарын дене шынықтыру сабағында спорттық жаттығулармен ұштастыру үшін мектеп жасына дейінгі 7-жастағы балаларға тепе-теңдікті сақтауға арналған жаттығу ойындары және жалпы даму жаттығулары арқылы ұлттық ойынды кірістіре отырып сабақ өткізу әдістерін ұсынамыз.

Салмақты тепе-теңдікте ұстау қызметі ағзаның қалыпты өміршеңдігін қамтамасыз ететін маңызды көрініс. Салмақтың тепе-теңдігін сақтау шеберлігі кеңістікте орын ауыстыруға оның ішінде баланың ойын ойнауына, басқа да кез-келген қызметіне қажеттілік болып табылады. Тепе-теңдікті ұстау қасиеті балада қозғалыс тәжірибесі жинақталған соң, бірте-бірте қалыптасады. 7-жастағы баладан тепе-теңдікті сақтау жаттығу ойындарын нақты орындау талап етілмейді [1].

Тепе-теңдікке арналған ойындардың жаттығу элементтері әр түрлі тәсілмен орындалады, сондықтан үрдіс барысында баланың айрықша көңілі бөлініп, тер төгіп киналып, мықшындап жұмыс жасауына тура келеді. Тепе-теңдік жаттығулары тек қана спорттық негізде үйретілсе бала зерігіп, шаршап жалығуы мүмкін сондықтан оны әсерлі, эмоционалды ұлттық ойын түрлерін кірістіре отырып ойнатқанда олар тез қабылдап машықтанады. Мысалы: «Арынды арқан» ойынын ойнау барысында балаларға ағаш көпірден өтіп су жылғасынан өтіп, арқан үстінен басып орындықта жатқан ойыншықтарға жетіп, оны алып жаңағы жүрген жолын кері қайталап тәрбиешіге ойыншықты әкеліп беруі керек. Осылай бір қимыл қозғалысты бірнеше рет қайталағаннан кейін ол бекиді. Ойын барысында әр түрлі ойын құралдарын пайдалану қажет. Мысалы: жерге сызылған сызықтан аттау, шеңберлерден адымдау төртбұрышты резина құрал үстімен жүру т.б. Ойынды үйрену сәтінде бала бірден оң аяқ одан кейін сол аяғын адымдап басады деп күтуге болмайды. Кейбір бала сызықты /шеңберді/ бір аяқпен аттап, екінші аяғын бірге көтеріп алып өтеді. Осыған байланысты ойын сәтінде ойналатын құралдарды бір-бірінен 40-50 сантиметр қашықтықта орналастыру керек. Сонда бала бір шеңберден өтіп, екінші шеңберге келгенде аяғының арасын ашып аттап, адымдап өтуге ыңғайлы болады. Тепе-теңдікті сақтай отырып бірнеше ойын құралынан ұзын жіңішке рейка ағаштарынан, биік емес бөренелерден /ара қашықтығы 20-30 сантиметр/ екі аяқты да жұмыс жасатып адымдап аттауды қайталаймыз. Күн өткен сайын ұлттық ойын элементтерін күрделендіреміз, балалар заттан затқа мысалы, жәшіктен-жәшікке, не болмаса астын көтеріп қойған жақтауы жоқ орындық үстінен адымдап өтеді. Тепе-теңдікті сақтауды дамытатын келесі бір ойын элементі бір орында тұрып өз денесін айналдыруды барлық балаға бір сәтте өткізген пайдалы, бірақ тапсырманы әр бала өз деңгейінде, ыңғайлы қарқынымен орындап, керек болса, қозғалысты тоқтатқысы келген сәтте тоқтатады [2].

7-8-жастағы балаларға арналған ұлттық ойындар негізінде берілетін жалпы дамыту жаттығулары құралсыз, азғантай сағат көлемінде өткізіледі. Бұл жастағы бала ағзаның буын сүйектерінің барлығын қимылдатып, қозғалысқа келтіре алмайды. Олардың қозғалыс координациясы әлсіз дамыған, өз денесінің жеке бөліктері: тұлға, қол, аяқтарына әлі дұрыс басшылық жасай алмайды. Көбіне тіпті бала тәрбиешінің көрсеткенін де қайталап сол қалпында жасай алмайды. 7-8-жасар балалармен жалпы даму жаттығу элементтері бар ұлттық ойындарды өткізген сәтте ұсақ заттар мен ойыншықтарды қолдана отырып, имитациялық еліктеу сипатындағы қимыл-қозғалысты дамытатын нақты тапсырмалар беру керек. Отырып тұру жаттығу ойындарын бала орындық арқалығынан, гимнастикалық ағаш

/рейка/ кабырғадан, ұзын таяқтан қолымен ұстап тұрып орындайды. Бұндай ұлттық ойын түрлері: Сақина салу, Қайықта, Қоңырау, Балық аулау, Қамшы тағы да басқа халық ойындары баланың арқасын тіке ұстап, басын төмен түсіріп жүрмей тепе-теңдігін сақтауға көмектеседі. Келесі отырып тұру элементтері бар ойындар аяқтың ұшымен тұрып емес, табанға күш түсіріліп орындалады. Алға қарай ұмсына иілу ойындарын ойнау барысында балаларға аяқтарын бүкпей ойнауды естеріне салу керек, себебі көбіне бұл ойын элементінде аяқты бүгіп орындаудан отырып-тұру жаттығулары қайталанып кетеді, ал егер бала тапсырманы ұмытып, мән бермей немесе рефлекспен аяғын бүгіп ойнаса, оны ескертусіз солай қабылдаған жөн, бұл талаптың мүлтіксіз орындалуы міндетті емес.

Жалпы дамыту жаттығу элементтері бар ұлттық ойындар негізінен баланың тұрған қалпында екі аяқтың арасы аздап ашылып, параллелді қойған жағдайда орындалады. Бала қолдарын төмен жіберіп, арқасына жасырып, болмаса бүйіріне таянып тұрады. Ойын барысында көптеген жаттығулар жерге арқасынан жатып, етпетімен ішімен жатып, отырып, екі тізесімен төрт тағандап отырып орындалады. Сабақ барысында балаларға таныс заттар қолданылады. Керісінше білмейтін нәрсемен жұмыс жасауға тапсырма берген жағдайда балалар өте қатты алаңдап, таныс емес затты сипап, онымен ойнап, тәрбиешінің айтқанын нашар тыңдап айтқанды орындамайды. Педагог балаларға қандай бір затпен ойнауды ұсына отырып, балаларға оның қасиеті мен ерекше сипатын айтып таныстырады. Мысалы: қамшының ағаш саптан тұратынын, оны сермеген сәтте қолда мықты ұстау керектігін, сабынан ұстамаса түсіп кететінін, ертедегі ата-бабамыз қамшыны не үшін пайдаланғанын, немесе ұршық доп дегеніміз не?, ол жүннен қалай иіріліп тоқитын жіпке айналады, бұрыңғы көшпенді өркениет әлеміндегі балалардың резеңке доптың орнына ұршық допты қалай пайдаланғанын түсіндіреді. Төменгі топтарда сабақ барысында ойнауға пайдаланылатын заттар бала санына сәйкес болу керек. Ал егер заттар барлығына бірдей жетпей қалса (доп, ойыншық т.б.) ол бала өте ренжіп, сабаққа деген ынтасы азайып, не болмаса агрессивті көңіл күймен басқа бала қолындағы ойыншықты тартып алуға әрекет жасайды. Заттармен жұмыс барысындағы ең қарапайым ойын жаттығулары қамшымен, орамалмен жасалатын жұмыс түрлері. Әр түрлі-түсті орамалдармен, ойыншықтар, қамшы, доптар балаларды өзіне тартып, қызықтырады. Ойын барысында: негізінен сары, жасыл, көк түсті орамалдар, ойыншықтарды енгізуді ұсынамыз. Ойын сәтінде заттарды жерге қойып жаттығатын болған соң қызыл, ақ түстен жасалған орамалдарды (ойыншық, доп, қамшы) пайдалану керек емес. Ойын барысында орамалды (допты т.б.) бір түстен бір-бірден берген тиімді. Ал әр түрлі түсті зат қолдарына тисе балалар өзді-өзді салыстырып, ашық өнді таңдап, өздеріне ұнаған реңі бар нәрсе қолдарына тимесе реніш басталады. Бұл сабақ барысында ойын жаттығуларын орындап, ойнауға өз кедергісін тигізеді [3].

Жыл басында балалар бірін-бірі танымайтын, бір-біріне үйренбеген кезде тәрбиеші ойын бастамас бұрын оларды атын атап қасына шақырып, ойын құралдарын қолдарына айтып отырып ұстатады. Мысалы, «Ақниет мына ойыншықпен сен ойнайсың, Ақмерей мына ұршық сенікі, Алдияр осы қамшы саған жоғалтпа. Кім ойыншықты алды кейін тұрың. Ал кім алған жоқ, Алшын сен неге алмайсың? Кел мына ойыншық қамшы сенікі» деп балаларды тартамыз. Кейін балалар өздігінен дербес үйреніскен кезде педагог ойын құралдары салынған жәшікті бөлменің ортасына қойып, балалар оған жақындап өздері алады. Ойын аяқталған соң балалар өз беттерімен ойын құралдарын алған жерлеріне апарып салып, тәрбиешіге жинақтауға көмектеседі. Жалпы даму жаттығу ойындары сәтінде бір-екі заттан артық нәрсе пайдаланудың қажеті жоқ. Ең бастысы осы ойын сәтінде бала өз демін ішінде ұстап қалмау керек. Баладан дұрыс дем алуды қимыл-қозғалыспен ұштастыруды талап ету әлі ерте. Баладан ойын барысында нақты қимыл-қозғалысты анық орындауды талап етуге де болмайды. Балалардың барлығының бір сәтте қозғалысын дұрыс қамтамасыз ету үшін «Қайықшылар» ойынын ойнатамыз. Мысалы, балалар ұзын орындықта немесе жерге (кімнің үстіне) бірінің артына бірі ыңғайланып отырады.

Тәрбиеші оларға қарама-қарсы отырып, күтуші апай соңғы баладан кейін отырып, ұзын екі таяқпен екі жақтан ұстайды. Ортада отырған балалар әлгі таяқтың екі жағынан оң

қолмен және сол қолмен ұстап, апайлардың таяқты көтерген бағытына қарай алға, артқа, екі қапталға қозғалып, шайқалып, қимылдайды. Бұл ойынды тұрып орындауға да болады. «Қайықшы» ойыны баланың қалыпты дем алуын жақсартып, аяқ қол бұлшық етін дамытады [4].

Тепе-теңдікті сақтауға арналған жаттығу ойындары және жалпы даму жаттығулары арқылы ұлттық ойындарды ойнау дағдысы бір күнде емес, бірнеше жыл аралығында меңгеріледі. 3-жастағы балаларға осы тепе-теңдікті сақтау және жалпы даму жаттығулары негізінде жалпылама қарапайым элементтері бар ойындарды үйретіп, оны әр түрлі тәсілмен бірнеше рет қайталап, баланы дұрыс қимыл-қозғалыс негізінде шыдамды болуға үйретеміз.

Мектептің табалдырығын жаңа ғана аттап отырған балалар бақшасында болмаған, топтасып әрекет жасап халып таспаған балалар үшін дене шынықтыру сабағын бірден бастап кету мұғалім үшін де қиындық келтіреді. мысалы, бағдарлама бойынша бірінші кластың оқушыларына гимнастика сабағы «Сапқа тұру және қайта өзгеріп тұру сабағынан басталады. Осындағы сабақ тұру колоннада бір – бірден жүру т.б. толып жатқан ұғымдарды оқушыларға бірінші күннен бастап түсіндіре қою қиынға соғатыны белгілі. Дене шынықтыру сабағында халық ойындарының пайдалану мұғалімнің күнбе-күнгі сабағына әзірлеген кезінде белгіленіп, сабақ жоспарында көрсетеді. Халық ойындарын сабақтың басында да, ортасында да, сонында да пайдалануға болады. Меселе оның мұғалім үшін қиыншылығында емес, балалардың бірден күрделі ұғымдар мен қимылдарын меңгеріп алуының күрделігінде. Сондықтан алғашқы он-он бес минут уақытты мұғалім халық ойындары мен бастап балалардың қимыл бірлігі халыптасып, бір-бір біріне жақындата бастаған кезде ойының сабаққа біртіндеп көшкені жөн. Алғашқы бірнеше сабақ бойы мұғалім ойыннан негізгі материалға, одан қайта ойынға одан әрі және ойынға көшіп, қайтадан негізгі материалды өтеді де сабақтың аяғын ойынмен бітіреді. Бұл әрине мұғалімнің шеберлігіне, оқу материалдарын өткізуді күн ілгері егжей-текжелі ойластыруына, сабаққа мұқият әзірлігіне байланысты зертеулермен тәжірибилерге қарағанда халық ойындарын сабақтың ортасында пайдалану оқушылардың дене шынықтыру сабағындағы арнайы материалдарды дұрыс түсініп ұғынуына негізделеді. Бастауыш сынып оқушылардың дене шынықтыру сабағындағы арнайы материалдарды дұрыс түсініп ұғынуына негізделеді [5].

Бастауыш сынып оқушыларының назары тұрақты болмайды. Көп жағдайларда дене жаттығуларын мұғалімнің көрсетуі бойынша қайталай береді. Ал, мұғалім балалардан жаттығуды өз бетерімен жасайын талап еткенде олардың көпшілігі дұрыс орындамайды, сондай-ақ олардың қимыл бірлігі бұзылады. Балалардың назарын сабаққа аудару үшін мұғалім сабақтың ортасында 5-10 минут осы сабаққа ұқсас халықтық қимыл халықтық ойындарын ойнатып, олардың көңілдерін басқа жаққа аударады да, осының негізінде пайда болған ерік – жігерлерін негізгі материалға аударады. Ал, ойында сабақтың аяғында көбіне оқушылар негізгі оқу материалдарын меңгерген кезде қолдануға болады. Сабақ бітуге бес он минут қалғанда біртіндеп ойынға көшкен жөн. Сабақтың аяғында ойын элементтерін пайдаланғанда мұғалім өте ұқыпты болса мұндайда көбінесе, баяу қимылды ойынды пайдаланған жөн. Өйткені, оқушылардың үзіліз кезінде байсалды дем алуына нұқсан келмеу жағын ескерген орынды.

«Ойын дегеніміз жаттығу, ол арқылы бала өмірге әзірленеді» деген П. Ф. Лесгафтың пікіріне көңіл бөле отырып біз мектеп табалдырығын алғаш аттап отырған балалардың ұжымын ұйымдастыруға, олардың дене шынықтыру сабағын сүйіп оқуына жету үшін халық ойындарын тәрбие құралы деп таптық халық ойындарын бағдарламаның қимыл ойындары деген бөліміне ғана пайдаланып қоймай, әр сабақтың мақсатына қарай, сонымен бірге мазмұнына сай, сабақ кезеңдеріне қарай пайдалануға тырыстық халық ойындарының бағдарламада көрсетілілген ойындардың орнына қолданумен бірге оқу сағаттарын оқу жылды барысындағы ауарайының алмасуына байланысты және мектептің материалдық жағдайын ескеріп жоспарлауға тырыстық. Олай дейтініміз, жоғарыда аты аталған мектептердің тек біреуінде ғана арнайы дене шынықтыруға арналған спорт залы бар.

Қалған мектептердің бәрінде де мұндай мүмкіншілік жоқ. Осыған орай халық ойындарының көбінесе күзде, жазғы тұрымғы ауа райының қолайлы уақыттарына келтіруді ойластырдық [6].

Сонымен бірге мұғалім де өз шәкірттерінің мінез – құлқын, қабілетін ой өрісін қимыл- қозғалысын тексереді, зертейді. Осыған орай кластағы оқушыларды бірнеше шағын топтарға бөліп, оларды бір-бірімен теңесіп, бірдей дамып жетілуін қамтамасыз ету жағын ойды. Кластағы оқу үлгерімінің жоғарғы көрсеткішке жетуінің ең басты шарттарының бірі- оқушыларды мақсаттас бір ұжымға біріктіру болып табылады. Берік ұжым- саналды тәртіптің сапалы оқудың бірінші клас оқушыларының алғашқы күннен-ақ оқу мен тәртіпке, ұйымшылдыққа қалыптастырудан басталады. Сыныпта жүргізілетін тәрбие жұмыстарының негізіне халық ойындары жатады деп біз батыл айта аламыз.

Бірінші сынып оқушылары үшін (алғашқы күннен бастап) қимыл ойындарының ішінен алдымен көпшілік болып ойнайтын ойындарды таңдап алу керек.

Осындай халық ойындарының бірі – «Сүзеген бұқамен айқасу». Ойын мектеп ауласында, дене шынықтыру сабағына арналған кең алаңда өткізіледі. Мұғалім оқушыларды қатар тұрғызып, алдымен ойынның атын атап, мазмұнымен таныстырады. Ойнау тәртібін, ойын ережесін ойында әркім өзін қалай ұстайтынын, т.б.

Мұғалім балалардың жеті қимылдауын қолдарының жұмыс істеу қабілетінің тездету мақсатымен, олардың нерв жүйелерін жетілдіруге арналған, ойылар жүйелерін дамытуды көздейтін ойындарды басқа пәндеде қолданады.

Егер ойында таппақ болса, онда мұғалім оқушыларға сол таппақты алдымен өзі айтып сонан кейін хор мен айтқызады. Жеке оқушыларға айтыпқызып, түсінбеген сөздеріне көңіл аударады. «Сүзеген бұқамен айқасу» ежелгі халық ойыны, ол туралы балалар отпасында айтылатын әңгіме ертегіден таныс. Бұл балаларды ойынға ынталандырмай қоймайды. Олар мұғалімнің әр сөзін ұғып алуға тырысады, ойындағы таппақты тез жатап алады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Дулатұлы М.шығармалары., мақалалар мен зерттеулер. 2-томдық, Алматы., Ғылым, 1997, /б.30/.
2. Ушинский К.Д. избр..пед.. соч., Т.1. М., АПН РСФСР,1994. /б.26/.
3. Мендалиев Б.М. Ұлттық дәстүрлі халық ойындарының қазіргі кезеңдегі қажеттілігі // Ұлт тағылымы., 2005 №6 /б.52/.
4. Мендалиев Б.М. Халық ойындарының этнопедагогикалық маңызы// Қазақстан мектебі., 2004 ж. №5 /б.29/.
5. Мендалиев Б.М. Дәстүрлі халық ойындары мектеп жасына дейінгі баланың өсіп-қалыптасуындағы негізгі фактор ретінде // Ғылым және жастар IV –ші Республикалық ғылыми –тәжірибелік конференция материалдары,-Ақтау., 2005 ж. /б.90/.
6. Чернышевский Н.Г. избр. пед. Произведения. М., АПН РСФСР, 1993, /б.97/.

ӘОЖ 327(47)(510) “18”

Наубаева Х.Т., Қанғабыл І.К.

І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті,
Талдықорған қаласы

ҚАЗАҚСТАН ПЕДАГОГИКАСЫ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ НЕГІЗГІ КЕЗЕҢДЕРІ

Қазақ халқының ұрпақ тәрбиелеу жөніндегі сонау көне ғасырлардан келе жатқан тәжірибесін, қазақ хандығы құрылған кезеңнен (XIV-XV ғ.ғ.) бастап қарастыру, тарихи-әлеуметтік тұрғыдан алып қарағанда дұрыс емес. Өйткені кешегі өткен тарих беттері -

Шығыс мәдениетінің қайнар көзі болып саналатын ұлы Даланы мекендеген түркі тектес (тілдес) халықтардың, одан әрі ғұндар мен сақтардың бір елді, бір жерді мекендеп, оны сыртқы жаулардан қорғап, бір тілде сөйлеп, бір дінге сеніп, әлем мәдениетінің қалыптасуына тендесі жоқ үлес қосып, бүгінгі түркі халықтарына ортақ мәдениет пен тарихтың көне бастауы болғанын бүгінгі ұрпақ өмір тәжірибелерінен көріп отыр.

Зерттеуші ғалымдар А. Қасымжанов, Ж. Алтаевтың: “Біз тарихқа ХІҮ-ғасырдың басынан бастап “қазақ” деген атпен еңсек те, мыңжылдық мәдениеті, философиясы, әдебиеті, тарихы бар халықпыз...” деген ғылыми тұжырымдары жоғарыда айтылып кеткен ойларымызға дәлел болып тұр.

Қазақ халық педагогикасының тарихын адамзат дамуының қоғамдық құрыл бірнеше кезеңге бөліп қарастыру қажет. [1]

Алғашқы қауымдық құрылыс кезеңі тапсыз қоғам болды. Адамдар өздерінің іс-әрекеттерін көпшілік болып топтасып, бірге атқарып отырған. Мұндағы тәрбие жас пен жыныс ерекшеліктеріне қарай қоғамдық сипат алды. Ұл балалар садақ тарта білді, аң аулауға көмектесті, қыз балалар үй жұмыстарына араласты, киім пішті, тұрмыстық салт-дәстүрлердің рәсімдеріне қатысты.

Алғашқы адамдар Қазақстан территориясының Арпаөзен, Қаратау, Тәңірқазған, Шарбақты және Ұлытау өңірлерін мекен еткен.

Қағанат сол кездегі өркениетті Византия, Араб Халифаты және Қытай империяларымен дипломатиялық қарым-қатынас жасап отырды. Ұлы Түркі қағанаты бүгінде Түркия, Қазақстан, Өзбекстан, Қырғызстан, Түрікменстан, Ресейдегі — Татарстан, Башқұртстан, Якутия (Саха), Чувашия т. б. Қытайдағы Шығыс Түркістан (Шынжаң өлкесі), Еуропадағы Венгрия, басқа да Шығыс Еуропа территориясын мекендеген халықтардың бастарын қосып, шығысында Алтай таулары, батысында Карпат таулары, солтүстігінде Сібір жондары, ал оңтүстігінде бүгінгі Қытай қамалына (Темір қақпа) дейінгі орасан зор территорияны иеленген. [2]

Тәуелсіз Қазақстандағы жаһандану үдерісі әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдар алдына түбегейлі реформалау міндетін қойып отыр. Әлемдік өркениетке ену жағдайында түбірлі әлеуметтік-экономикалық және саяси өзгерістердің негізінде ұлттық мәдениет пен руханиятты жаңғыртудың мүмкіндіктерін толық жүзеге асыру қажеттілігі туындап, педагогика ғылымын әрбір халықтың ұлттық ерекшелігіне сай жетілдіру мәселесін қарастыру көзделуде.

Кеңес дәуірінде педагогика ғылымы шектен шыққан идеологиялану нәтижесінде үлкен дағдарысқа ұшырағанын жоққа шығаруға болмайды. Педагогиканың идеологиямен етене теңестіріліп, түгелінен мемлекеттік бола түсуі әлеуметтік шындықтың нақты қайшылықтарын сыни және объективті түрде талдау мүмкіндігін шектеді. Педагогика ғылымының тұжырымдамаларын қоғамдық өмірдің ағымын өзгертуге болатын әлеуметтік технология ретінде қолдану бұрынғы кеңес заманындағы педагогикалық білімнің тиісті деңгейде дами алмауына себепші болды.

Педагогика ғылымы саласындағы дағдарыстың себебі болатын тағы бір құбылыс рухани мәдениеттің бедерсізденуі болып табылады. Бұл үрдістер қазақ халқының ұлттық дүниетанымының өзіндік қайнар көздері мен түп-тамырларын елемеуге әкеліп соқтырды. Педагогикалық ілімдер тәрбиенің абстрактылы, қайшылықсыз үлгілері ретінде қарастырылды. Мұндай жағдайлар ресми мәдениеттің идеологияланған кеңістігінде ғана қалыптасуы мүмкін еді. Ал нақты өмірде, әсіресе қазақ халқының бай рухани әлемімен және ұлттық психологиясымен түйіскенде бұл теориялар әр түрлі қайшылыққа толы қорытындылар жасайтыны айғақталды. Сырт көзге дұрыс болып көрінетін абстрактылы қағидаттар халықтың тіршілік әлемінен, тәрбие ортасынан оқшау тұрғандықтан, өзінің дүниетанымдық маңыздылығы мен әлеуметтік құндылығын жоғалта бастады.

Педагогикалық теорияның мемлекеттік идеологияның ықпалында болуы, ұлттық рухани мәдениеттің ерекшеліктерін елемеушілігі отандық педагогикалық ілімнің әлемдік педагогикалық бірлестіктен оқшаулануына алып келді. Әлемдік педагогикалық мектептердің

негізгі бағыттарымен идеялық текетірістік жағдайында болу өзара тиімді дүниетанымдық және әдіснамалық үнқатысуды жүргізу мүмкіндігін шектей түскен болатын. Біздің педагогиканың томаға-тұйықтығы тәрбие мен білім беру мәселелерінің практикалық шешімін іздеуде догматизм мен әдіснамалық әлсіздікке әкеліп соқтырды. Екінші жағынан, педагогика ғылымындағы осындай қайшылықтардың тамырлары әлеуметтік жаттану үдерістерімен астасады. Бұл адамның меншіктен жаттануы, өзінің ұлттық тарихы мен халықтық педагогикасынан жаттануы, тіпті адамның өз мәнін, тарихы мен мәдениетін, тілі мен дінін жатсынуы болып табылады. Соның салдарынан адамдар әлеуметтік үдерістердің қарапайым құралы мен объектісіне айналды. Сондықтан қазіргі тәуелсіз Қазақстан жағдайында халқымыздың рухани ахуалына сәйкес педагогика ғылымы өз мазмұнын әлеуметтік жаттануды еңсеру жолдары мен ерекшеліктерін анықтауға бағыттауы тиіс. Мұның өзі біздің ұлттық болмысымызға сай қазақ педагогикасының әдіснамасын жасауды қажет етеді. Қазақ педагогика ғылымы әлемдік педагогика тұрғысынан қазақтың ұлттық рухы, менталитеті мен тәрбие ерекшеліктерінің қалыптасуы мен даму тарихын тұжырымдай отырып, өз бойында әлемдік мәдениеттің жетістіктерін жинақтап, жалпыадамзаттық тәрбие тәжірибесін танытатын ғылым болуы тиіс.

Біздің ойымызды Әзірбайжанның белгілі түріктанушы-ғалымы З.Наджип: “...түркі тілдес халықтардың көне жазба әдебиетін қалыптастыруда бүгінгі татар, башқұрт, өзбек, қазақ, қарақалпақ, түрікмен, әзірбайжан халықтарының ата-бабалары белгілі дәрежеде үлес қосты”,— деп, дәлелдей түседі. Ал белгілі ғалым Айдаров: “...Орхон ескерткіштерінен түркі тайпаларының тарихы, мәдениеті, тілі мен әдебиеті, әдет-ғұрпы, салт-санасы жөнінде толып жатқан деректер табылады...”,— деп, ұлттық салт-дәстүр мен тәлім-тәрбие жөнінде маңызды пікірлер тұжырымдайды.

Көне мұралардың ішіндегі бізге кеңірек мәлім болғандары Орхон-Енисей бойынан табылған, тасқа қашап жазылған VI-VIII ғ.ғ. ескерткіштер: түркі көсемі Білге қаған, Күлтегін батыр мен ақылгөй Тоныкөк құрметіне қойылған құлпытастар. Оларда ұлы Түркі қағанаты халықтарының тұрмысы мен салты, мәдениеті мен жауынгерлік жортуылдары айшықты да мәнерлі тілмен өсиет сөз үлгісінде баяндалады. Бұларда қазіргі қазақтардың сөз саптау үлгісіне жақын шешендік өнердің дәстүрлі формалары айқын байқалады. Орта ғасырлық түркі тілді әдебиеттің таңдаулы туындыларынан да ұшыраспайтын бұл жазуларда тәңірінің “Жарлығымен” болатын бектер мен қара халықтың қағанға адал берілгендігі, қағандардың қараларды билеп-төстеуі жайында сөз қозғалады. Мәселен, “Егер сен, түркі халқы, өз қағаныңнан, өз бектеріңнен, өз отаныңнан жырақ кетпей, бірге жүрсең, сен өзің де бақытты өмір сүресің, өзіңнің отбасыңда болсаң, ешнәрседен мұқтаждық көрмейсің...” деп, бек пен қара халықты бірлікке шақырады. Түркі халқына қамқорлық жасау мәселесі де тас жазулардың өзекті арқауы (“Ер жүрек халық, күшті халық”, “Бізге жеңіс әперген жер-суымыз (Отанымыз)) деп білу керек” т. б.

Ежелгі түркілердің ауызекі поэзия дәстүрі бізге IX ғасырда ғұмыр кешкен әнші, әрі сазгер небір тамаша күй шығарған Қорқыт атаның есімін жеткізді. Ол адамзат өмірінің соншалықты қысқалығына наразы болып, пенде атаулыны ажал құрығынан құтқармақ болды. Қорқыт өзінің жанын жегідей жеген ой-сезімдерін қазалы жанның үрейін, өлімнен қашып құтылудың амалын қобыздың азалы күйімен, поэзиялық көркем тілмен баяндайды. Ол эпос үлгісіндегі поэзиялық мұра ретінде біздің дәуірлерімізге жетті. Онда Сыр бойын мекендеген көшпелі тайпалардың тұрмысы мен әдет-ғұрпын, діни наным-сенімдерін бейнелейтін мәліметтер көптеп кездеседі. Олар тәлімдік жағынан да аса қызықты дерек болып табылады. Мәселен, “Анадан өнеге көрмеген қыз жаман, атадан тағылым алмаған ұл жаман... Менмен, тәкаппар адамды тәңірі сүймейді... Ақылсыз балаға ата дәулетінен қайран жоқ... қонағы жоқ, қараша үйден құлазыған тұз артық.. Әйелдің төрт түрі болады: оның бірі ниеті қара әйел, екіншісі — нысапсыз әйел, үшіншісі - үйдің құты болған әйел, төртіншісі – кесірлі әйел...” деп келетін Қорқыттың нақыл сөздері өз мәнін күні бүгінге дейін жоймай келеді.

IX—X ғасырларда ұлы Түркі қағанаты бірнеше мемлекеттерге (карлұқ, Түркеш, Қарахан, Қыпшақ, Ұйғыр, Хазар, Қимақ т.б.) бөлініп, Араб Халифаты империясының Орта Азия мен Қазақстан территорияларына үстемдік жүргізулеріне әкеліп соқты. Арабтар ислам дінін уағыздаумен бірге ғылым мен білім де әкелді. Нәтижесінде түркі халықтарының ұлы ғалымдары: Фараби, Фердоуси, Авиценна, Бируни, Низами, Науаи, Қашқари, Яссауи, Баласағұн және басқалары араб тілі мен мәдениетін меңгерді. Оның үлкен прогрессивтік маңызы болды. Көптеген шаһарларда діни медреселер ашылды, ғылым мен білім деңгейі артты. Медреселер діни ілімдермен ғана шектеліп қалмай, арифметика, медицина, жақаннама (философия), дінтану, астрология сияқты әлемдік маңызы зор дәріснама беруді басты мақсат етті. Бұл жерде қазақ топырағындағы Отырар қаласында дүниеге келген, Шығыстың екінші Аристотелі атанған ғұлама ғалым Әбу Насыр әл-Фарабидің (870-950) еңбегіне ерекше болды. Ол математика, музыка, логика, философия, психология ғылымдарының негізін салды. Өмір бойы ғылым жолына беріліп өмірінің көбін Сирия, Дамаскіде өткізді. Ол бірнеше ұлттардың тілін білген, ғылым-білім жолында бар өмірін сарп еткен ғалым.

Адамгершілік, азаматтық жолды, ғылым-білімді мақсат тұтқан ғалым шетте жүрсе де атамекенін бір сәт естен шығармаған шынайы патриот азамат болды.

Көне мәдениет көздері – Отырар, Сығанақ, Исфиджаб қалалары жалынға оранды. Қалалар қиратылып, мешіт, медреселер, сауда дүкендері, кітапхана қорлары талқандалып жоқ болды [3].

Тарихтың бұл беті — Шыңғысхан империясының тарихымен бірге өрбиді. Бір кезде Шыңғысхан, Бату, Жошы, Тоқтамыс, Ақсақ Темір империясының отар елі болған Ресей, кейін сол империядан ыдырап, бөлініп шыққан халықтарды (өзбек, татар, ноғай, Сібір (Көшім), Қырым, Астрахан хандықтарын) өз империясының отар еліне айналдырды[4].

Қазақ хандығы жаңа мемлекет болып қалыптасуы барысында (1470-1718 ж.ж.) 250 жылдай тәуелсіз ел болып, дербес өмір сүрді. Бірнеше ауыр қасіреттерді, жойқын соғыстарды басынан кешіріп, тіпті жер бетінен жойылып кете жаздады.

Қазақ жерінің байлығына қызыққан Ресей мен Қытай империялары құпия келісім-шарт жасасып, қытай — жоңғарларды, ал Ресей — қалмақтарды бізге қарсы айдап салды.

Осындай саяси оқиғалар қазақ халқының әлеуметтік-экономикалық дамуын тежеді. Көне ғасырлардан бері қалыптасып келе жатқан ғылым мен білімнің, тарих пен мәдениеттің одан әрі дамуына қажетті жағдайлар туғыза алмады.

Қазақ халқының өзіндік мәдени, рухани, әдеби ұлттық дәстүрі қалыптасты. Қазақ ұлтының дамуы мен қалыптасуына зор үлес қосқан хандар мен сұлтандар, билер мен жыраулар, батырлар мен ақындар: Жәнібек, Керей, Асанқайғы, Мұхаммед-Хайдар Дулати, Қадырғали Жалайыр, Қасым, Есім, Хақназар, Тәуекел, Тәуке, Қазтуған, Ақтанберді, Шал, Әнет, Төле, Қазыбек, Әйтеке, Әбілқайыр, Абылай, Бұқар, Қабанбай, Бөгенбай, Наурызбай, Райымбек, Сырым т.б. көптеген адамдар болды. Аузы дуалы ақылгөй жыраулар мен шешен билер жалпы жұртқа өнегелі сөздерімен, өлең-жыр толғауларымен зор ықпал етіп, халықты ел болуға, берекелі бірлікке шақырып, қоғамдық өмір сахнасына шыға бастады.

Қазақ жырауларының толғау тебіреністері, билердің шешендік-қанатты сөздері өзінің тәлімдік шарапаты жағынан ғана емес, сонымен бірге рухани, эстетикалық, отаншылдық мәні жағынан да аса маңызды болды. Жыраулар жауынгерлік заманда хандар мен бектердің, қолбасшы батырлардың ақылгөй кеңесшісі болып, жорыққа бірге аттанды, ру-тайпаларына басшылық етті, сұрапыл қанды майдан көріністерін жырға қосты, ерлікті мадақтады, шейіт болған батырларды жоқтап, ел қайғысын бөлісті.

XV-XVII ғасырлардағы жыраулар шоғырынан өздерінің тәлімдік идеяларымен Асанқайғы, Шалкиіз, Жиёмбет, Бұқар жырау секілді дала философтары ерекше көзге түскен еді. Халқының қамын жеп, оның береке-бірлігін, келешектегі бағытын, келер күнін аңсаған Асанқайғы (XV ғ.) өз отандастарының алдағы тағдыры не болмақ деген толғаныспен күн кешті. Содан да болар, ел аузында оның есіміне “қайғы” деген ат қосақталып, аңызға айналды.

Қазақтың халық педагогикасының ең алғашқы іргетасының қалана бастауына негіз болған Асанқайғының, Мұхаммед-Хайдар Дулати, Қадырғали Жалайыр, Қазтуған, Шалкиіз, Үмбетей, Сыпыра, Доспамбет, Бұқар, Жиёмбет, Марғасқа т.б. көптеген ақын-жыраулардың шығармаларын атап өткен жөн.

XV-XVII ғасырларда өмір сүрген қазақ ақын-жырауларының поэзиясынан ғасырлар сырын, халықтың салт-дәстүрін, ой-арманы мен тілек мақсатын айқын аңғарамыз. Өйткені, жыраулар толғауларынан халықтың небір нәзік сырлары, мұң-мұқтажы, ой-толғанысы, қуаныш-сүйініші, келер ұрпаққа айтар өнегелі өсиеті өзекті орын алған. Яғни, олар халықтың тәлім-тәрбие мектебінің ұлағатты ұстаздарының рөлін атқарды.

Бұл жайында “қазақтың көне тарихы” атты кітапта: “XIX ғасырдың 20-жылдарында Ресей өкіметі қазақ арасында хандық үкіметті біржолата жойып, ел басқарудың жалпы ресейлік тәртібін жақындатуға тырысты...”, — деп, қазақ елінің отар елге айналғаны жайында әңгімелейді.

Қазақ жеріне қоныстана бастаған орыстар шұрайлы егістік жерлерді, мал жайылымдарын заңсыз тартып алды, бағынбағандарды жазалады. Мектептер мен шіркеулер салынып, балаларды шоқындыру мен орыстандыру саясатын жүргізді. Патшалы Ресей бай-сұлтандардың балаларына арнап орыс-қазақ мектептерін ашты.

Осындай мақсаттағы оқу орындары Қазақстанда 1789 жылы Омбы қаласында “Азиатское училище” және 1841 жылы Батыс Қазақстандағы Бөкей ордасында қазақ бай-феодалдарының мектептері ашылды. Орыстандыру, отарлау саясатын қатты сынаған Мұрат Мөңкеұлының, Шортанбай Қанайұлының, Дулат Бабатайұлының шығармалары халық арасында кең тарады. Отарлау саясатына қарсы Сырым Датұлы, Исатай Махамбет, Кенесары Қасымұлы бастаған ұлт-азаттық көтерілісі Қазақстан даласында 15-20 жылға созылды.

Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, А. Құнанбаев сияқты қазақ демократ-ағартушыларымен достасып, олардың саяси-идеялық, ағартушылық көзқарастарының қалыптасуына игі әсерін тигізді.

Қазақ даласында білімнің дамуы мен қалыптасуына белгілі қоғам қайраткері, педагог, этнограф, жазушы және ағартушы Ыбырай Алтынсарин өте үлкен еңбек сіңірді. Ы.Алтынсарин патшалы Ресейдің орыстандыру, шоқындыру және байлардың балаларына жеке мақсаттары үшін білім беруді көздеген саясаттарын батыл айыптады. Орыс-қазақ мектептерін ашу туралы мәселелерді насихаттаумен қатар, Алтынсарин тәрбие жұмысы барысында қазақ халық ауыз әдебиетінің үлгілерін пайдалануды қуаттады. Осы принцип негізінде құрастырылған өзінің “Қазақ хрестоматиясын” (1879 ж.) жазып, ұсынды.

Сөйтіп, педагогика, психология және әдістеме ғылымдары жеке ғылым болып шықты. Алайда Кеңестік педагогикалық ғылыми-зерттеу жұмыстарында халық педагогикасына терең мән берілмей, көп жағдайда коммунистік тәрбие тұрғысынан зерттеу талап етілді. Балалар мен жастарға жан-жақты тәрбие беруде үлкен жауапкершілікті мойындарына алған пионер-комсомол ұйымдары негізінен коммунистік тәрбие принциптеріне сүйенді.

Қазақ мектептері, негізінен, ауылды жерлерде орналасқандықтан, оның материалдық-техникалық базасына көп мән берілмеді. Мектептегі оқу-тәрбие жұмысының бағдарламалары, әдістемелік нұсқаулар ұлттық тәлім-тәрбиенің ерекшеліктерімен санаспаған, орыс тілінде жазылған еңбектердің аудармалары арқылы жүзеге асырылды.

Педагогика бұл-адамзат ғылымының ең ежелгі және қоғам дамуының ажырамас саласы болып табылады. Себебі: педагогикалық білім ұғымы ұрпақты білімге дайындау немесе тәрбиелеу мен байланысты адам әрекетінің ерекше аймағына кіреді. Педагогика барлық ғылымдар сияқты философия ғылымы аясында қарастырылды. Ежелгі грек философтарды Гераклит, Демокрит, Фальс, Сократ, Аристотель, Платон, т.б. ғылымдарының педагогикаға қосқан үлесі зор. «Педагогика» деген ұғым көне грек елдерінде б.э.б. 2,5 жылда пайда болған дейді. Педагогика деген сөз, яғни тәрмин, көне грек тілінен шыққан, ол балаларды ертіп жүру, баланы жетектеп мектепке апаруы деген сөз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қалиев С. Қазақ этнопедагогикасының теориялық мәселелері және тарихы. – Алматы: “Білім” 2004 ж.-21б.
2. Табылдиев Ә. Қазақ этнопедагогикасы. – Алматы: “Санат” 2001 ж.-154б.
3. Қалиев С., Молдабеков Ж., Иманбекова Б. “Этнопедагогика” - Астана. 2005 ж.-45б.

ӘОЖ 37.01:813.2 (7Қ)

Жұмағалиев О.Ж.

«№8 жалпы орта білім беретін көркемдік-эстетикалық білім және тәрбие беру мектеп-кешені» КММ, Семей қ.

БІЛІМ БЕРУДЕ КЕМБРИДЖ ТӘСІЛДЕРІН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

“Өзге емес, өзім айтам өз жайымды...”

Қасым Аманжолов

«Ұстаздың биігі ойлана қарасаң биіктей береді, үніле қарасаң, тереңдей береді, қол созсаң қарсы алдында, айналсаң артында тұрғандай» - деп Сократ айтқандай Егеменді еліміздің алдыңғы қатарлы отыз мемлекеттің қатарына қосылуға табандылықпен жылжу саясаты қоғамымыздың барлық саласында түбегейлі өзгерістер енгізіп, жаңа талаптар қойылып отыр. Соның ішінде болашақ ұрпаққа әлемдік деңгейде білім беру мақсатына орай білім мазмұнына жаңаша қарау - басты міндеттердің бірі.

Бүгінгі күні заман өзгерісіне ілесемін деген ұстаз Кембридж жобасы бойынша курстан өтуде. Мен де 2012 - 2013 оқу жылында Өскемен қаласындағы «Өрлеу» БАҰО АҚ ШҚО ПҚ БАИ базасында біліктілік арттыру курсынан өтіп, біліктілігімді арттырдым. Заман өзгерген сайын білім беруде қолданатын әдіс - тәсілдер де жаңарып, түрленіп отырады. Курстың негізгі жаңалығы - мұғалімнің балаға дайын білім беруінен алшақтап, баланы білімді өз бетімен игеруге құлшындырады. Білім ала отырып, бала осы білімін өмірде қолдана алуға әрекет етеді. Ұлы Абай 15 - ші қара сөзінде « ... есті адам орынды іске қызығып, құмарланып іздейді екен - дағы...» - дейді [1,4 б]. Жас ұрпақты іздендіру, ізгілендіру әр ұстаздың шеберлігін талап етеді. Бағдарламаның басты міндеті - мұғалімдерге педагогикалық тәжірибесін жетілдіру мен бағалауға бағыттау, оқыта отырып, баланың ерекшелігін қалыптастыру, белсенділігін арттыру, өз бетінше шешім қабылдауға, ой түйіндеуге дағдыландыру.

Білім беру саласында түбегейлі өзгерістер болып жатыр. Бұл өзгерістер мұғалім жұмысына жаңа талаптар қоятыны белгілі. Қазіргі білім беру үдерісі мұғалімнен балаға білімді «дайын күйінде» беруді емес, керісінше, білімді әр оқушы өз мүмкіндігі шегінде өзі ала алатындай орта туғызуды талап етеді. Мерсер (2005) құрдастар тобындағы өзара қарым - қатынас оқуда маңызды рөл атқаратынын көрсетті. Оқушылар жұпта немесе топтарда жұмыс істегенде, олар «мұғалім - оқушы» сұхбаты түріндегі өзара іс қимылға қарағанда мейлінше «симметриялы» болып табылатын өзара іс қимылға тартылады, осылайша, негізделген дәлелдерді әзірлеуде және қадағаланатын оқиғаларды сипаттауға түрлі мүмкіндіктерге ие болады деген. Ынтымақтастық оқу - өзара іс - әрекет жасау философиясы, ал бірлескен жұмыс соңғы нәтижеге немесе мақсатқа жетуге ықпал етуге бағытталған өзара әрекеттің құрылымы болып табылады [1,7 б].

Ынтымақтастық оқу - оқыту мен оқуға білім беру тәсілі, бұл проблемаларды шешу, тапсырмаларды орындау немесе әлдебір өнім жасау үшін бірлесіп жұмыс істейтін жұмысшылар тобы дегенді білдіреді. Ынтымақтастық оқу - оқуды табиғи әлеуметтік әрекет ретінде қабылдауға негізделген, оған қатысушылар бір - бірімен әңгімелеседі және осы әңгімелесу арқылы оқуды жүзеге асырады.

Ынтымақтастық оқыту жағдайында білім алушылар түрлі көзқарастағы пікірлерді естіп, өздерінің идеяларын дұрыс қалыптастыруды және оны қорғай білуді үйренетіндіктен, олардың алдына әлеуметтік, сондай - ақ эмоционалдық тапсырмалар қойылады. Сол арқылы, білім алушылар өздерінің ұғым - түсініктерін қалыптастырып, және де оқулықта ұсынылған түсініктерге немесе сарапшылардың пікірлеріне ғана сенуден бас тартуды үйрене бастайды. Ынтымақтастық оқыту барысында білім алушылар құрбы - құрдастарымен қарым - қатынасқа түсуде, өз пікірлерін айтуға және оны қорғауға мүмкіндік алады [2,25 б].

Әрбір сабақта топтық жұмыс арқылы бірлесе әрекеттенген тиімді. Ж.Пиаже бұл туралы былай жазады: «Адамның ақылы өзін таниды, яғни психологиялық тілмен айтқанда, басқа заттармен немесе басқа ақылдармен қатынаста ғана болады». Қарым - қатынас дегеніміз - өзімізді басқаларға бейімдеу деген сөз. Топтық жұмыс оқушыларға ұжымдық жұмыс қалыптастырып, бірлескен жұмыстың қызықты, әрі тартымды әрекет екендігін көрсетеді, оқушылардың жалпы еңбекке деген ынтасын арттырады. Өмірге «мен» қағидасынан гөрі «біз» тұжырымының анағұрлым пайдалы екенін аңғарады.

Оқушыларды психологиялық тұрғыдан оқуға дайындау қажет. Әдетте сабаққа келгендердің бәрі дерлік оқуға белсене араласып кетуге дайын емес, өйткені олардың өздерін ыңғайсыз сезінуі мүмкін. Мұның себептері де баршылық:

- өзіңе көтеріңкі жауапкершілік жүктеуі және содан қаймығу, жүрексіну;
- оң нәтиженің шығуына күмәндану, жазалаудан немесе күлкі, мазаққа жығылудан қаймығу;
- еріншектік пен шаршағандық
- назарын жинақтай аламау.

Оқушылардың сабақ барысында барлық шарттылықтардан арылып, ойлау аппаратын белсенділендіріп, жұмысқа толық ниеттеліп, қызу кірісіп кетуін бірінші мезетте ойсергектер арқылы жүзеге асыруға болады. Ойсергектер арқылы оқушылар өздерін жеңіл сезінеді, ашылады, әрқайсысы біртұтас ұжымның өкілі ретінде алда күтіп тұрған бірлескен күрделі жұмысты атқаруға дайындалады [3,19 б].

Сыныпта ынтымақтастық атмосферасын қалыптастыру оқушылармен бірлесе топ ережесін құрудан басталады. Ережені оқушылар жеке - жеке құрып, топта талқылап, ортақ топ ережесін шығарып, сол ережені ұсынады. Бұл оқушыларды өз - өзін реттеуге, бір - бірлерінің пікірімен санасуға үйретеді. Сабақта оқушылардың бір - біріне деген сенімдерін арттыру, достық қарым - қатынас, ынтымақтастық қалыптастыру мақсатында бір - біріне бүгінгі күнге жақсы тілектер айту, т.б тренингін өткізуден бастаған жөн. Осындай тренингтерді өткізу арқылы оқушылардың бір - біріне деген жақсы көзқарастары қалыптасып, бір - біріне құрметпен қарауға дағдыланады.

Оқушылар қандай да болмасын жұмыс пен тапсырманы орындау үшін және сәтті нәтижеге жеті үшін бір - біріне тәуелді (жағымды тұрғыдан) екендігін, бір - бірімен байланысты екендігін сезінуі керек. Оқушылар бір - бірімен әрекеттесуі үшін тиімді жағдайлар жасау қажет: парталарда оқушылар бір - біріне қарап отырып, оларда бірлескен әрекеттердің нәтижесін көрсетуге болатын материалдар болуы керек, оларға өзара әрекеттесуді қажет ететін тапсырмалар беру керек. Оқушылар бір - біріне жәрдемдесу, өзара пікір алмасу, бірін - бірі демеу, бірін - бірі үйрету арқылы өз оқуын жақсарта түседі. Жауапкершілік тек жақсы оқитындарға жүктеліп қана қоймай, барлық оқушыларды да қамтуы қажет. Сабақта жоғарыда аталғандар ескерілсе, сабақта ынтымақтастық атмосферасы нағая түседі, сабақтың сапасы арта түседі. Өз тәжірибемнен мысал келтірер болсам, ойлан, жұптас, талқыла әдісін қолданған кезде, алдымен оқушылар жеке ойлап, жұппен диалог құрып, топта талқылау арқылы бір - бірінің пікірімен санасып, жетпеген жерін толықтырады. Осылай бір - бірімен байланысқа түсуі арқылы ынтымақтастық қалыптасады.

Топтық жұмыс оқушыларға бірігіп жұмыс істеу мүмкіндігін тудырып қана қоймай, ұйымшылдыққа тәрбиелейді. Топқа бөлініп, бірлесіп жұмыс жасау - ынтымақтастықты қалыптастырудың бірден бір жолы. Сол себепті күнделікті сабақтарда оқушыларды топқа бөліп отырғызу керек. «Жалғыз жүріп жол тапқанша, көппен жүріп адас» - деген мақалдың

мағынасын түсініп, жолдастарына көмектескен жөн. Сабақта топпен орындайтын тапсырмалар жиі берілуі керек. Мысалы, постер дайындау, мәтін беріп, бір - біріне түсіндіру, бірлесіп топта талқылау, т.б. Осындай тапсырмаларды орындау барысында оқушылардың сабаққа деген қызығушылықтары оянып, әр берген жауабына ұпай жинап, сол сабақтың соңына топ басшысының бағалауына әсер ететінін біліп, сабаққа белсене қатысуға барынша талпынып отырады. Топ мүшелерінің кезекпен сөйлеуі де, бұрын сабаққа көп қатыспайтын оқушыларды ашылуына да септігін тигізеді. Топпен бірлесе жұмыс істеу барысында оқушылар алған білімдерін қорытындылай, талдай, жүйелей отырып, шығармашылық қабілеттерін, білім, білік, дағдыларын қалыптастырады [4,53 б].

Оқушылар бірлесе жұмыс істеуде өз ойымен қатар өзгенің ойымен де санаса отырып, бір - біріне түсіністікпен қарауды үйренеді. Бір - бірін тыңдап, сенім артып, қолдау көрсетуді үйренеді. Ұжыммен бірлесе еңбектеніп, өздерінің осы жұмысқа өз үлесін қосқандығын сезінгендері олардың қандай да болмасын жетістікке жеткендігі.

Сондықтан Кембридж тәсілдерін сабақта қолданудың маңызы өте зор. Кембридждік бағдарлама бір - бірімен байланысты жеті модульден тұрады:

- 1) Білім беру мен білім алудағы жаңа тәсілдер;
- 2) Сыни тұрғыдан ойлау;
- 3) Білім беру үшін бағалау және оқуды бағалау;
- 4) Білім берудегі АКТ пайдалану;
- 5) Талантты және дарынды балаларды оқыту;
- 6) Оқушылардың жас ерекшелігіне сәйкес білім беру және оқыту;
- 7) Білім берудегі басқару және көшбасшылық.

Кеңестік білім жүйесінен келе жатқан мектептердегі дәстүрлі сабақ оқушылардың танымын жетілдіруге кедергі жасайтын еді. Бағдарлама аясындағы жеті модуль бойынша өткізген сабақтарымда оқушылардың сабаққа қызығушылығы артқанын байқадым. Сабақтың бір сарынды өтпей, сабақты ұйымдастыруда сыныпты сабаққа психологиялық дайындаудан бастап, тренингтер арқылы шағын топтарға бөліп, сондай - ақ жұппен жұмыс жасату оқушының белсенділігін арттыратынына көзім жетті. Сондықтан білім беру мен оқытудың қазіргі заманғы әдістер мұғалімнің күнделікті тәжірибесінде қарастырылуы тиіс [5,79 б].

Бұл модульдің барлығын бір сабаққа кірістіру мүмкін емес, бір сабақта кемінде үш - төртеуін кірістіруге тырысамын. Атап айтқанда: білім беру мен білім алудағы жаңа тәсілдер. Мен жаңа әдістер ретінде «Диалог арқылы оқытуды» басты назарға алуға тырысамын. Оның негізінде оқушы мен оқушы, оқушы мен мұғалім арасында өзіндік ой - пікірді жүйелеу амалы қарастырылады. Ол ұжымдық және өзара білім алмасуға жағдай туғызады. Бұл тәсілмен оқыту топпен әңгімелесу, сұхбаттасу, «миға шабуыл» логикалық сұрақ - жауап әдістері арқылы жүзеге асады. Топпен жұмыс жасау арқылы тұйық балалардың да тапсырманы талқылауға еркін араласа бастағанын аңғарып жүрмін [8,2 б].

Сын тұрғысынан ойлау стратегияларын пайдалану оқытудың әр түрлі формаларын қолданып, оқушылар өз ойларын анық жеткізуге, қателесуден қорықпау керектігіне, өз бетімен жұмыс істеу дағдыларын жетілдіруді, ізденіске баулып, естіп, көріп, білгенін түйіндеп, пайдалана білуге үйретуді көздейді. Әр уақытта сабақта оқушылардың сыни ойлауын дамыту мен сындарлы көзқарасты қалыптастыруды басшылыққа аламын. Сын тұрғысынан ойлау технологиясының дәстүрлі оқытудан басты айырмашылығы - білімнің дайын күйінде берілмеуі. Осы арада оқушылардың арасынан дарынды оқушылар анықтала бастайды. Дарынды оқушылар топта өзіндік пікірлерімен ғана емес, көшбасшылық қасиетімен таныла бастайды. Олар топтық жұмыста белсенділік танытып, қасындағы серіктесіне бағыт беріп, кей жағдайда белсенді емес оқушылардың ашылуына да көп көмегін тигізеді [6,112 б].

Оқыту үшін бағалау және оқуды бағалау - білім сапасының нәтижесі, яғни көрсеткіші. Оқушыға оқыту үшін бағалаудың маңызы зор. Мұғалімдер мен балалар үшін өздерінің қандай мақсатқа жетуді көздейтінін, мақсатқа жету өлшемдерін түсіну не үшін керек екенін білу маңызды. Осыған байланысты бағдарлама критерийлі бағалау тәсілдерін де

қарастырады. Мен өз тәжірибемде қалыптастырушы бағалаудың бір неше түрін қоданамын. Әрине, қалыптастырушы бағалаудың нақты түрлері жоқ, сондықтан қалай түрлендіремін десе де, ол - мұғалімнің өз шеберлігі. Алғашқы сабақтар топтамасынан - ақ мен оқушыларды бір - бірін «Екі жұлдыз, бір тілек» арқылы бағалауды ұсындым. Бұл бағалауды қолданғандағы менің ең негізгі мақсатым - өзгені бағалау арқылы өзінде жоқты табу немесе өзгенің жетістігі арқылы өз кемшілігін тауып, оны түзетуге бағыттау. Бұл - оқушыларды ынталандыратын бірден - бір тәсіл екендігіне көз жеткіздім. Оқушының жетістігін қолдану оның өзіне деген сенімділігін арттыра түседі. Кері байланыс жасау - оқушының оқуын жақсарту үшін қажет нәрсе. Жалпы аталған тәсілдерді сабақта тиімді қолданысқа енгізу арқылы баланың танымдық белсенділігін арттыруға, өз бетінше білім алуға, шығармашылығын қалыптастыруға ықпал етеді, оқушылар оқудың қызықты жеңіл өткендігін, ұжымда белсене жұмыс жасауға үйреткендігін, білімнің тереңдігі, әрі тиынақтылығы артатындығын баяндайды. Яғни, оқушы өз ой - пікірін ашық еркін айтады, бір - бірін тыңдауға үйренеді [7,27 б].

Білім берудің мазмұнына енгізіліп жатқан өзгерістер мен жаңалықтардың барлығы да оқушылардың жеке және жас ерекшеліктерін ескере отырып, қажеттіліктері мен қызығуларына сай білім беруге бағытталып отыр. Сабақ беруде мұғалім оқушылардың жас ерекшелігін негізге алуы керек. Тапсырмаларды да меңгере алатындай, сұрақтарға дұрыс жауап іздей алатындай етіп қою керек. Сол кезде сабақ күтілген нәтижеге қол жеткізеді.

Сабақ барысында мынандай талаптар басшылыққа алынуы қажет:

1. Мұғалім оқыту кезінде билік жүргізу әдісінен арылуы қажет;
2. Оқыту кезінде сабақта басты білім беретін тұлға мұғалім емес, осы білімді қызыға қабылдауға дайын оқушы болуы тиіс;
3. Оқушы дербестігін, белсенділігін дамыту қажет;
4. Оқу, дамыту жұмысын ұтымды жүргізу үшін баланың табиғи талабын, қасиетін дер кезінде айқындау керек.

Бағдарлама аясында мен қалай өзгердім дейтін болсам:

- дәріс оқудан өз бетімен білім алып, өз тәжірибемді жетілдірдім;
- топтық, диалогтық тренингтер жүргізуді үйрендім;
- АКТ технологияларды тиімді пайдалануды үйрендім;
- оқушының тұлғалық дамуын жетілдіру қажеттілігін түсіндім;
- қалыптастырушы және жиынтық бағалауды, өз - өзіне есеп беруді, рефлексивті кері байланысқа түсуді үйрендім;
- әр адамның айтылған ой - пікірі құнды болатындығын ескердім;
- мұғалімдердің көшбасшылығын дамытуға бағыт көрсеттім.

Сонымен сөзімді қорытар болсам, болашақта жоғарыда атап өтілген өзгерістерді жетілдіріп, сабақ өткізудің техникасы мен тәсілдерін түрлендіріп, оқыту үшін ресурстар көздерін толықтыруды жоспарлаймын.

Әр уақытта бала білімін алға қоюшы ұстаз үлкен көрсеткішке қол жеткізу жолында талмай талаптанып, шаршамай еңбектенеді. Сол кезде ғана еліміз көкке шарықтап, басқа елге елді танытады. Елді өсіретін де, елді төмен түсіретін де - білім. Сондықтан қолда бар амалдарды тиімді пайдана білу сіз бен біздің үлесімізде, құрметті әріптестер!

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының 2015 – жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы // Егеменді Қазақстан, 28 – желтоқсан, 2003 ж.
2. «Қазақстан мектебі» ғылыми- педагогикалық журналы. № 12, 2002.
3. Б. Әбдіғұлова «Білім берудегі жаңа үрдістер» // «Қазақ тарихы» журналы, №5, 2005 ж.
4. М. Валиева «Білім беру технологиялары және оларды оқу – тәрбие үрдісіне енгізу жолдары» /Әдістемелік нұсқау/.
5. З. Қарабаева «Жаңа педагогикалық технология негізінде оқушылардың шығармашылық қабілетін қалыптастыру» // «Қазақстан тарихы» әдістемелік журнал, № 12, 2004 ж.

6. «Жаңа педагогикалық әдістер», - «Ресей баспасы», 2011
7. Тарих журналы, 2010
8. Сын тұрғысынан ойлау арқылы оқытудың тиімділігі bilimdiler.kz/.../1569-syn-turgysynan-oylau-arkyly-okytudyn-tiimdil...

УДК 372.878

Байделинова А.Т.
Школа-сад № 14, г. Семей

ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В РАБОТЕ С ДЕТЬМИ ДОШКОЛЬНОГО И ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА НА УРОКАХ МУЗЫКИ

В современном мире технический прогресс развивается очень активно, с каждым днем появляются все более новые и новые технологии. Почти каждый современный человек имеет дома компьютер, сотовый телефон, умеет обращаться с фото- и видеокамерами. Сегодня в каждой школе есть компьютеры, компьютерные классы. Человечество использует новые технологии себе во благо, в том числе, и для обучения.

В школах есть предмет «Информатика», где учащиеся учатся работать на компьютере, постигают азы работы в Интернете, создают различные программы, тесты и т.д.

Многие считают, что использование компьютера возможно на «технических» предметах, например, на физике, математике, химии и т.д. На мой взгляд, использование компьютера возможно на любом уроке, например, на музыкальном. Важно, что вы будете использовать. Сам компьютер не дает никакой информации по предмету, нужны определенные программы.

Музыка и компьютер – совершенно совместимые вещи. Хотите, чтобы учащиеся ходили к вам на уроки без пропусков, ловили каждое ваше слово? Используйте современные технологии, и результат не заставит вас ждать.

Очень часто на уроках музыки применяются такие формы работы, как подготовка учениками докладов и рефератов. Появление Интернета и наличие в нем текстовой и иной информации позволяет учащимся довольно легко получить интересующий их материал и монотонно рассказать его на уроке. При работе над презентацией это становится невозможным. Для подготовки презентации ученик должен провести огромную научно-исследовательскую работу, использовать большое количество источников информации, что позволяет избежать шаблонов и превратить каждую работу в продукт индивидуального творчества. Ученик при создании каждого слайда в презентации превращается в компьютерного художника (слайд должен быть красивым и отражать внутреннее отношение автора к излагаемому вопросу). Данный вид учебной деятельности позволяет развивать у ученика логическое мышление, формирует навыки. В процессе демонстрации презентации ученики приобретают опыт публичных выступлений, который, безусловно, пригодится в их дальнейшей жизни. Включается элемент соревнования, что позволяет повысить самооценку ученика, т.к. умение работать с компьютером является одним из элементов современной молодежной культуры.

При закреплении знаний, используя программу Power Point, можно организовать групповую деятельность учащихся: совместное творчество по созданию слайдов учителя и учеников создает благоприятный психологический климат, формирует умение работать в группе. Также с помощью разнообразных технологий, реализуется гуманистическая философия образования, целью которых является не только трансляция знаний, а выявление, развитие, рост творческих интересов и способностей каждого ребенка, стимулирование его самостоятельной продуктивной учебной деятельности. Одной из таких технологий и является проектная методика. Сегодня метод проектов позволяет эффективно решать задачи личностно-ориентированного подхода в обучении подрастающего поколения. Проектная

методика характеризуется высокой коммуникативностью и предполагает выражение учащимися своих собственных мнений, чувств, мыслей, активное включение в реальную деятельность, принятие личной ответственности за продвижение в обучении. С помощью проектной методики на уроке можно достичь сразу нескольких целей - побудить ребенка к творчеству, закрепить изученный материал, создать на уроке атмосферу праздника и украсить кабинет красочными работами детей. Подготовить, оформить и представить проект – дело гораздо более долгое, чем выполнение традиционных заданий. Проект ценен тем, что в ходе его выполнения, школьники учатся самостоятельно приобретать знания, получать опыт познавательной и учебной деятельности. Организуя работу над проектом важно вовлечь в работу всех учащихся класса.

В своей практике я использую следующие виды проектов:

Игровые – ролевые проекты, например, драматизация песен. Ролевая игра имеет большое значение для развития личности школьника: принимая на себя различные роли, он сопереживает, начинает ориентироваться в отношениях между людьми, проявляет заложенные в нем творческие возможности.

Информативно-исследовательские проекты - рефераты, презентации. Например, «Виды русских народных песен», «Жизнь и творчество композитора», «История одного музыкального инструмента».

Творческие проекты – создание видеоклипа в программе Movie Maker.

Одни проекты оформляются дома самостоятельно, другие, требующие помощи со стороны учителя, создаются в классе. Главное – не подавлять инициативу ребят, с уважением относиться к любой идее, создавать ситуацию «успеха». Кроме того, самостоятельный выбор содержания и способов деятельности способствует развитию эмоциональной сферы личности, ее способностей, склонностей, интересов. Ориентируясь на те цели и задачи, которые стоят перед учителем музыки, и зная запросы учащихся в современном мире, я и применяю в своей работе данную методику.

(Опыт работы в школе показал, что в развитии интереса к предмету нельзя полагаться только на содержание изучаемого материала. Если учащиеся не вовлечены в активную деятельность, то любой материал вызовет у них созерцательный интерес к предмету. Для того чтобы разбудить в школьниках активную деятельность, им нужно предложить проблему интересную и значимую. Метод проектов позволяет школьникам перейти от усвоения готовых знаний к их осознанному приобретению.

Применение компьютера и других технических средств на уроке музыки – это не самоцель. Развитие общества сегодня диктует необходимость использовать новые информационные технологии во всех сферах жизни. Современная школа не должна отставать от требований времени, а значит, современный учитель должен использовать компьютер в своей деятельности, т.к. главная задача школы - воспитать новое поколение грамотных, думающих, умеющих самостоятельно получать знания граждан.

Применяя новые информационные технологии на уроке музыки, нельзя забывать о том, что это урок общения с искусством. Вот почему так важно не «подменить» его общением с компьютером, не «засушить» урок, не превратить его в технический практикум. Для этого есть уроки информатики. Увлеченный новой методикой, мудрый учитель использует только те её открытия, которые помогут раскрыть, развить и реализовать способности ребёнка.

ЛИТЕРАТУРА

1. Атласова Е.А. Инновационные технологии в музыкальном воспитании дошкольников. – Москва. 2016 г.,
2. Самышкина Т.А. Инновационные технологии на уроках музыки. - Волгоград. 2016 г.

ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДЕГІ МАТЕМАТИКАНЫҢ РӨЛІ

Заманауи жоғарғы мектеп білім беруді және жалпы қоғамды дамытуда біршама өзгерістердің орын алуымен сипатталады. Жаңа заманның бояулары анықырақ көріне бастады. Қазіргі ғасыр - ғылыми-техникалық прогресс пен жоғарғы технологиялар ғасыры. Жоғарғы оқу орындарында ғылыми жұмыстарды жүргізу барысында жинақталған тәжірибенің үлесі санның жаңа сапаға өтетін шекке жетті. Жоғарғы оқу орындарында педагогикалық үрдістердің ғылыми шығармашылығы толық жинақталған концепциялары жаңа ғылымға толы жана технологияларды меңгеру мен құрудың жаңа жетістіктеріне жетуге көмектеседі және қоғамды мәдени және экономикалық тұрғыдан дамытуға мүмкіндік береді.

Қарастырылып отырған мәселелердің өзектілігі мына төмендегі себептер арқылы анықталады:

- ғылыми-техникалық прогресстің дәуірі;
- ЮНЕСКО құжаттарының декларацияларында жоғарғы білімді дамыту негізгі бағыты кадрларды кәсіби дайындаумен байланысты болуы қажет сонымен қатар бітірушілердің ғылыми өндірісті толық қамту жүйесін құру қажеттігі көрсетілген;
- Қазақстан Республикасының инновациялық экономикасын құрумен;
- біріңғай еуропалық білім беру және ғылыми кеңістікті және Қазақстанның Болонск процесстеріне ұмтылуын құру [1].

Қоғамды әлеуметтік-экономикалық тұрғыдан дамыту кезінде білімнің рөлі біршама кеңейді. Білім бұл қоғамды дамытуда заманауи қозғаушы күш болып табылады. Сол себептен де алға басушылыққа болжау жасау үшін біздің елдегі және әлемдегі білім беру жүйесі туралы қарапайым түсініктерді білу қажет. «Педагогика» және «Психология» ғылымдары құнды тарихи тәжірибелерді жинақтады, олар қазіргі заманғы ғылыми білім мен адам мәдениетінің бір бөлігі болып табылады, сол себептен де әлемнің толық ғылыми суретін педагогика мен психология бойынша білімі жоқ маманды дүниетанымындағы бұл ғылымдарды қоспау мүмкін емес болып отыр. Заманауи қоғамның ізгілендіру мен ізгілігі өмірдің барлық саласында психология мен педагогиканың әдістерін кең көлемде қолдана бастады. Адамның кәсіби және өмір сүруде табыстарға жетуге ұмтылуы әлемде болып жатқан өзгерістерді үнемі зерттеуді, олардың қозғалысының заңдылықтарын анықтауды, болжамдар жасай білу мен осы болжамдардың нәтижесінде нақты жобаларды жасай білуі қажет.

Психологиялық білімсіз педагогикалық жұмыстың ізгілік сипаттамаларын қамтамасыз ету мүмкін емес. Психологиялық зерттеулердің нәтижелерінің педагогикалық зерттеулермен сәйкестендіру арқылы жеке тұлғаның қалыптасу механизмдерін, психикалық үрдістердің даму заңдылықтарын анықтауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, педагогика білі туралы жалғыз ғылым, оның құрамына психологиялық білімнің мағыналы массиві мен «жұмыс жасаушылардың» педагогикалық ғылым мен білім беру тәжірибелерін жетілдіру жұмыстары кіреді [2].

Педагогикалық зерттеулер туралы айту кезінде ең алдымен оның нәтижелерінің қолданбалы сипаттары туралы айтамыз, ал психолого-педагогикалық зерттеулер туралы сөз қозғаған кезде - білім беру жүйесі мен оның қалыптасу жүйесінде адам туралы алынған білімді объективті сипаты туралы айтамыз.

Ғылыми шығармашылық жаңа білімді өндіру саласы ретінде ғылыми ізденістің анықталған тиімді бағдарламасын талап етеді, сонымен қатар жалпы білімнің теориясы мен практикасының рөлін қарастырады. Ол үшін психолого-педагогикалық зерттеулер түсініктерінің айырмашылықтарын ажырата білу қажет және сонымен қатар бұл

түсініктердің нысанды, затты, мақсаттар мен тапсырмаларды және білім берудің теориясы мен практикасынның қатынастарын анықтау кезінде көрініс табады.

Білім беру үрдістерін талдау, үлгіге келтіру және жобасын жасау үшін педагог-практик немесе психолог-практик, педагог-психолог, зерттеу жүргізушілер сәйкес бағдарламаны таңдауы туралы сұрақтар маңызды жұмыстардың бірі болып табылады.

Қазіргі заманауи түсінік бойынша басқаруды жоспарлау жұмыстары болашаққа болжам жасауға негізделген әрекеттер болып саналады. Анықтаушы әрекеттерді жүргізу, бағалы-мәнді болжамдар, оларға негізделген болжамдар толық бағдарлама негізінде сипатталады.

Білім беру жүйесінде тиімді бағдарламаны жасау психолого-педагогикалық зерттеулердің сапасымен анықталады, ол өз кезегінде білім беру жүйесінде педагогика мен психологияның бірлесіп жұмыс жасауының нәтижесі арқылы анықталады.

Білім берудің теориясы мен тәжірибесінде негізгі үш бағдарлама бөліп көрсетіледі: дәстүрлі кейде оны классикалық, гуманистік немесе дәстүрлі емес және гуманитарлы.

Біздің жұмысымызда «ғылым» түсінігі қарастырылады. Ғылым деп әдетте әлемнің ғылыми суретінің негізінде жатқан негізі бар және тексеруден өткен жүйені айтады [3]. «Ғылым» деген термин арқылы сонымен қатар ғылыми білімнің белгілі бір саласын айтады. Бірақ ғылым – бұл іс-әрекеттер туралы объективті білімнің теориялық тұрғыдан жүйеге келтіру мен таңдау бойынша адам әрекетінің саласы болып саналады; қоғамдық білімнің негізгі формасы болып табылады.

Білім- адамның танымдық әрекеттерінің нәтижесі мен ақпарат-мәлімет арасындағы айырмашылықты білу қажет. Білім үнемі жүйелі және жүйелілігінің нәтижесінде құрал-саймандық болып табылады. Дәл осындай түсінік арқылы білім адамның тиімді әрекеттерінің және оның дүниетанымының бір бөлігі болып табылады.

Ғылымның мына төмендегі белгілерін бөліп көрсетуге болады:

- 1) ол қоғамның қажеттіліктерінің нәтижесінде пайда болады;
- 2) әрбір ғылымның өзіндік зерттеу пәні бар;
- 3) ғылымға өзіндік категориялық құралдарының болуы тән;
- 4) әрбір ғылымның өзіндік зерттеу әдістері бар;
- 5) ғылым табиғаттың объективті дамуы заңдылықтары, қоғам, адам және оның түйсігі туралы дұрыс және жалпыланған білім жүйесін қарастырады;

Бұл белгілерге сәйкес психолого-педагогикалық ғылыми пән жүйесі мына төмендегі түрде көрініс табады.

Психолого-педагогикалық білімдегі қажеттіліктер жеткіншек ұрпақтарды тәрбиелеу қажеттілігімен бірге пайда болды. Алғашқы кезде мұндай білімдер халық ауыз шығармашылықтарында түрленеді (ертегілер, аңыздар, дастандар, мұраларда және т.б.), содан кейін – философиялық зерттеулерде қолданылды. Педагогика жеке ғылым ретінде XVII ғасырларда бөлініп шықты, монофактуралық өндірістің өсу кезеңі пайда болған кезде адамдардың көп санын станоктарда жұмыс жасауға үйретуді жылдам жүргізу қажеттілігі туындады. Ғылыми білім оқыту үрдістерін технологияландыруға мүмкіндік берді. Соңғы төрт мың жылдықтың ішінде педагогика жалпы ортақ нысаны бар ғылымның жүйесі болып қалыптасты, бірақ зерттеу пәндері түрлі бағытта болып (оны қарастыру аспектілері) [4].

«Психология» түсінігі XVI-XVII ғасырларда ғылыми қолданыста пайда болды; көбінесе неміс дінтанушысы Гоклениус есімімен байланыстырылады. Ғылыми-философиялық тіл түсінігін алғаш рет неміс ғалымы Х.Вольф XVIII ғасырда енгізді. Алғашқы кезде философиялық пән ретінде дамып, кейін экспериментальді физиологияның ойларының арқасында ол кезде сана түсінігі ретінде жанды зерттеудің тапсырмаларын алға қойған жеке ғылым ретінде дамыды. Психологияның жеке ғылыми пән ретінде дамуы 1879 жыл болып саналады. Бұл жылы В.Вундт Лейпциг университетінде философия кафедрасының жанында экспериментальді психология зертханасын ашты, содан кейін осы күнге дейін жұмыс жасап жатқан алғашқы психологиялық институтты ашты. Содан кейін осы сияқты институттар

әлемнің көптеген елдерінде ашыла бастады. Осылайша академиялық психология қалыптаса бастады, яғни ғылыми-зерттеу психологиясы өз алдына өзіндік танымдық тапсырмаларды қойды.

XIX ғасырдың соңында психологиялық білімдерді педагогика, медицина, еңбек шығармашылықтарында және басқа түрлі салаларда қолдана бастады. Осылайша адамның тіршілік саласын жетілдіру үшін ұсыныстар түрінде өзінің жұмыстарын ұсынатын қолданбалы психология пайда болды. XX ғасырдың басында психологияның басқа формалары қалыптаса бастады, өмірде қатты қиыншылыққа түскен және ауыр зардап шеккен адамдарға көмек беретін- психологиялық практика саласы пайда болды, адам өмірінің түрлі салаларында экспериментальді тәжірибе мен академиялық білім нәтижелері арқылы психология салаларын біріктіретін психология салалары пайда болды.

Академиялық, қолданбалы және практикалық құраушылар қазіргі таңда бір-бірімен өзара байланысқан негізгі салаларды білдіреді, олар толығымен «психология» түсінігіне біріктірілген.

Қазіргі таңда өзіне тән мәселелері бар тәжірибенің түрлі салаларында сұраныстарға сәйкес топтары бөлініп көрсетіледі. Бұл мәселелердің әдетте кешендік сипаттары бар және оларды көптеген пәндер жасап шығарады. Пән аралық зерттеулердің құрамына психологияның енуі ол саланың түсінігін, әдістерін, түсіндірме шарттарын байытатын кезде ғана өнімді болып саналады. Психология басқа ғылымдармен байланысқа түсе отырып жаңа ойлар мен қарастыру жолдарымен байытылады [5].

Оның ішінде психолого-педагогикалық зерттеулер үшін маңызды психологияның бір саласы оқыту мен тәрбиелеудің психологиялық мәселелерін зерттейтін педагогикалық-психология саласы маңызды сала қатарына жатады.

Педагогикалық психология мына төмендегілерді зерттейді:

1) танымдық әрекеттерді қалыптастыру мен жеке тұлғаның қоғамда маңызды сапаларын қалыптастыруға мақсатты бағытталған психологиялық мәселелер;

2) оқытудың оптимальді дамыту әсерін қалыптастыруды қамтамасыз ететін шарттар.

3) оқушылар мен тәрбиеленушілердің жеке психологиялық ерекшеліктерін есепке алу мүмкіндіктері;

4) педагогтар мен оқушылар арасындағы және оқыту ұжымының арасындағы психологиялық өзара байланыс.

5) педагогикалық жұмыстардың психологиялық сұрақтары [6].

Осылайша, педагогика және психология да бірінғай нысан шеңберінде жеке пәнге ие болып отыр. Педагогика мен психологияның тығыз байланысы оларды психолого-педагогикалық ғылымның бірінғай жүйесі ретінде қарастырып, шартты түрде – психологиялық-педагогикалық ғылым деп атайды.

Білім беру жүйесін зерттеудің құрамына теориялық және қолданбалы аспектілер біріктіріледі: ол білім бері тәжірибесінде құбылыстарды сипаттап қана қоймайды сонымен қатар оны құрудың тұрақты әдістерін де көрсетеді. Оқыту үрдістерін заңдылықтарын анықтау заманауи педагогикалық жүйелердің негізін жасаумен байланысты. Оның үстіне педагогикалық білімнің гуманитарлық сипаттамаларын есепке алу қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Мынбаева А.К. История, теория и технологии научной деятельности высшей школы: Монография. – Алматы, 2010. – 257 с.
2. Борытко Н.М. Методология и методы психолого-педагогических исследований: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2009. – 320 с.
3. Бреслав Г.М. Основы психологического исследования. – М.: Смысл; Издательский центр «Академия», 2010. – 496 с.
4. Волков Б.С., Волкова Н.В., Губанов А.В. Методология и методы психологического исследования: Учебное пособие для вузов. – М.: Академический Проект, 2010. – 382 с.

5. Мынбаева А.К. Основы педагогики высшей школы: Учебное пособие. – Алматы, 2010. – 171 с.
6. Педагогическая психология: учеб. для студентов вузов, обучающихся по специальности 031000 «Педагогика и психология», 033400 «Педагогика». – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2006. – 399 с.

УДК 378.126/372.852.046.14

Жунисбекова Ж.А.¹, Керимбекова Р.А.², Абитиярова А.А.¹

Южно-Казахстанский государственный университет им. М.Ауэзова¹,
Институт повышения квалификации педагогических работников по Южно-Казахстанской области (Филиал АО «Национальный центр повышения квалификации педагогических кадров «Өрлеу»)², Шымкент

К ВОПРОСУ ОБ ИНТЕНСИФИКАЦИИ СОВРЕМЕННОГО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Реформы в общеобразовательной и профессиональной школе, которые набирают силу, вызваны потребностями общества, они являются составной частью общественного развития, важнейшим фактором социально-экономического прогресса.

Перед педагогами всегда стояли важнейшие задачи по обучению и воспитанию специалистов - будущих руководителей экономической, социальной и культурной жизни и деятельности общества.

Сегодня необходима перестройка традиционной системы обучения, внедрение стройной системы содержания и технологий обучения, основанной на достижениях психологии и дидактики, в которых воплощен коллективный разум и опыт многих поколений психологов-теоретиков, ученых-педагогов и педагогов-практиков.

Преподавателям высших учебных заведений необходимо решать следующие задачи: повысить качество образования и воспитания; обеспечить более высокий научный уровень преподавания каждого предмета, добиться прочного овладения основами наук, улучшить нравственное воспитание, эстетическое и физическое развитие; усовершенствовать учебные планы и программы, учебники и учебные пособия, методы обучения и воспитания; устранить перегрузку обучаемых, чрезмерную усложненность учебного материала; усилить политехническую, практическую направленность преподавания.

При решении этих задач не обойтись без опоры на педагогическую теорию, на ее новые, оригинальные исследования, носящие фундаментальный характер. Только используя современные достижения в педагогической науке можно добиться качественных изменений профессиональной деятельности педагогов, а значит, и в коренных преобразованиях педагогической практики [1].

Содержание образования составляет систему знаний, умений, навыков, качеств личности, которые обусловлены требованиями общества и к достижению которых направлены усилия преподавателей и студентов.

Учебный процесс должен быть организован таким образом, чтобы обеспечивать условия полноценного развития личности студента. Правильный выбор форм организации учебной деятельности становится залогом того, что процесс обучения будет интересным, полезным, студенты будут активными, способными самостоятельно решать поставленные перед ними задачи.

Учебный процесс и его организация направлены на реализацию основных компонентов содержания образования: знаний, умений и навыков, опыта творческой деятельности и личностных отношений. Умелый выбор формы процесса обучения позволяет реализовать эту направленность более результативно, а итогом становится повышение уровня обученности студентов.

Форма организации учебного процесса — выражение учебно-воспитательного взаимодействия преподавателя и студента. Выбор формы определяется числом участников взаимодействия, местом, временем и условиями его осуществления.

Видами обучения А.С. Калюжный называет специфическую организацию учебного процесса, раскрывающую подход к передаче обучаемым системы знаний, навыков и умений [2].

Организационная система, в том числе и учебный процесс, успешно функционирует только в том случае, когда четко соответствует целям, задачам и содержанию обучения, включает в себя планирование, контроль и корректировку учебного процесса.

Форма обучения представляется единством целенаправленной организации содержания, обучающих средств и методов. Единичная и изолированная форма обучения (лекция, семинарское и лабораторное занятие) имеет частное обучающе-воспитательное значение. Она обеспечивает усвоение студентами конкретных фактов, обобщений, выводов, отработку отдельных умений и навыков. Система же разнообразных форм обучения, позволяющая раскрыть целостные разделы, темы, теории, концепции, применить взаимосвязанные умения и навыки, имеет общее обучающее воспитательное значение, в результате формирует у студентов системные знания и личностные качества. Необходимость разнообразия форм организации обучения обусловлена своеобразием содержания образования, а также особенностями восприятия и усвоения учебного материала учащимися. Содержание учебного материала требует соответствующей, адекватной формы организации обучения, определяет ее характер: место в процессе обучения, временную продолжительность, структуру, методическое оснащение. Различные сочетания этих компонентов дают возможность создавать разнообразие и многообразие форм обучения.

Профессиональная подготовка и переподготовка педагогических кадров требует существенной перестройки системы повышения квалификации, отхода от утративших актуальность стереотипов построения дополнительного образования.

Одной из важных и актуальных задач современного высшего образования является его интенсификация посредством использования активных и интерактивных методов обучения, использования информационных технологий, создание обучающих систем, активизации работы самих обучаемых.

Как показывает практика подготовки будущих специалистов в различных профессиональных областях, наиболее эффективными оказываются методы активного обучения, так как они работают не только на когнитивном уровне, но и на смысловом, эмоциональном и поведенческом.

В современной отечественной и зарубежной педагогике и психологии существует немало исследований проблемы воздействия на личность различных активных методов обучения (Г.М. Андреева, Н.Н. Богомолова, Ю.Н. Емельянов, Е.С. Кузьмин, Л.А. Петровская, А.Е. Абылкасымова, М.Е. Есмухан, Д. Рахымбек, Л.Т. Исакова и др.). Сегодня активное обучение понимается как комплексная социально-дидактическая технология, включающая в себя ряд методов психологического воздействия и реализуемая в различных формах.

Обобщение исследований использования системы методов активного обучения в различных областях образования, позволяет заключить, что с их помощью можно решить целый ряд задач, трудно достижимых в традиционном обучении. К их числу относятся: формирование опыта интерактивного решения профессиональных проблем; увеличение скорости принятия решений; повышение сензитивности; расширение тезауруса профессиональных реакций в проблемных ситуациях; развитие оценочных, аналитических, рефлексивных и прогностических умений, а также умений интерпретации поведения и трансформации новых знаний в практические действия; умение управления стилем своего поведения за счет осознания оценок окружающих [3].

С нашей точки зрения, современная модель высшего профессионального образования должна обладать высокой мобильностью, приоритетом интерактивных методов обучения,

каскадностью индивидуальных и групповых проектов развития профессиональной компетентности. Главный акцент в моделях подобного типа сделан на субъективной включенности педагога в процесс повышения профессиональной компетентности. Педагог должен не просто получить психологическую информацию, но успеть апробировать различные возможности ее использования, «пристроить» ее к своему профессиональному опыту. В условиях временных ограничений достижение обозначенной цели возможно за счет широкого использования системы методов активного обучения.

Активные методы обучения, в отличие от традиционных, предполагают непосредственное участие обучаемых в формировании необходимых знаний, навыков и умений.

Активные методы обучения в настоящее время заслуженно получили большое развитие и широко внедряются в учебный процесс, так как способствуют выявлению и развитию таких качеств личности, как дисциплинированность, ответственность, чувство долга, умение взаимодействовать с коллективом, и направлены на формирование необходимых для конкурентоспособного специалиста профессиональных и личностных качеств.

Активные методы обучения основаны на принципах проблемного обучения. А.С. Калюжный отмечает, что проблемное обучение предполагает отличную от традиционного структуру учебного занятия, состоящую из трех компонентов [2]:

- актуализация опорных знаний и способов действия;
- выявление и усвоение новых понятий;
- применение открытых знаний с целью формирования умений и навыков в конкретной сфере учебной или профессиональной деятельности.

Большое значение в активизации процессов обучения имеет комплексное и целенаправленное использование технических средств, однако главное в учебном процессе — активность студента. Наиболее эффективной формой повышения активности студента являются деловые игры. Игровая имитация различных процессов позволяет поставить студента в обстановку условной действительности, требующую от него знаний и навыков.

К активным методам обучения традиционно относятся деловые игры, социально-психологический тренинг, ролевые игры, активное социальное обучение, методы актуализации творческого потенциала. Несмотря на различие названий и техники проведения занятий подобного типа, как справедливо подчеркивает А.А. Вербицкий, их объединяет акцент на активности личности в обучении, которая обеспечивается дидактическим построением и является одной из основных предпосылок достижения целей обучения.

Деловые игры — разновидность творческой деятельности, главным мотивом которой является не ее результат, а сам процесс. Игра — это уникальный механизм аккумуляции и передачи коллективного опыта. В процессе игры происходит овладение способами решения жизненных задач, усвоение образцов, правил и норм поведения в различных ситуациях и, кроме того, находит свое проявление активная позиция ее участников.

К активным методам обучения можно отнести и метод групповых дискуссий, когда нескольким студентам дается одинаковое задание, которое они должны выполнить вначале индивидуально, а затем посредством группового обсуждения — принять общее решение.

Опыт активного обучения показывает, что с помощью его форм, методов и средств можно достаточно эффективно решать целый ряд задач, которых трудно достигнуть в традиционном обучении: формировать не только познавательные, но и профессиональные мотивы и интересы; давать целостное представление о профессиональной деятельности; учить практической работе, формировать социальные умения и навыки взаимодействия и общения, индивидуального и совместного принятия решений, воспитывать ответственное отношение к делу.

Существуют и другие положительно зарекомендовавшие себя методы, которые можно целенаправленно применять при соответствующих запросах и передаче

соответствующих учебных содержаний: инструктаж, микроучеба и программированное обучение.

Инструктаж является давно испытанным методом при усвоении таких, например, навыков, как обслуживание приборов, усвоение ремесленных умений, или навыков пользования компьютерными программами. Они работают по простому принципу: «Показал — сдал».

Микроучеба хорошо подходит студенту для корректирования поведения и часто используется на различных курсах или при выполнении учебных упражнений. Студент выполняет упражнение, другие вместе с ним и под руководством преподавателя начинают обсуждать ход его выполнения и совместно искать возможные пути его решения. Очень хорошо в этих случаях использовать видеокамеру, это помогает детальнее проводить анализ и проверку решений.

Программированное обучение в наши дни благодаря развитию персональных компьютеров переживает новый расцвет.

Учебные программы не могут заменить собой занятие. Во время семинара обучаемые не должны слишком долго в одиночку работать с учебными программами — достаточно получаса.

Основная цель методов активного обучения - оказать воздействие на личность специалиста, способствующее развитию различных видов психологической компетентности. Выбор средств психологического воздействия, направленных на повышение компетентности, должен быть адекватен тем компонентам профессиональной психологической компетентности, развитие которых является первоочередной задачей для данной группы педагогов, что определяется в результате предварительной диагностики [4].

Анализ отечественных и зарубежных исследований в области подготовки будущих специалистов, а также наш опыт работы показывают, что наиболее перспективными могут считаться имитационные методы активного обучения.

К имитационным методам традиционно относят проблемные лекции и семинары, тематические дискуссии, мозговой штурм, круглый стол, мультимедийное обучение, стажировку, научно-практические конференции. Преимуществом этой группы методов является возможность большого охвата информации, многостороннего рассмотрения проблемы, вместе с тем они не позволяют максимально повысить статус активности каждого участника и не погружают его в профессиональный контекст, приближенный к реальности.

Преимуществом этих методов, с нашей точки зрения, является максимальная индивидуализация обучения, содержательность изменений в индивидуальном опыте слушателя, освоение имитационной реальности как средства обучения.

Таким образом, для правильного выбора методов обучения преподаватель должен учитывать такие факторы, как цель использования метода, его педагогические функции, положительные и отрицательные стороны и др. Необходимо подчеркнуть, что все виды занятий с использованием методов активного обучения имеют свое назначение, рациональную область применения и определенные особенности. Подлинной активизации учебного процесса в системе высшего образования можно достичь только при условии их комплексного применения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Колеченко А.К. Энциклопедия педагогических технологий: Пособие для преподавателей. – СПб.: КАРО, 2006. – 368 с.
2. Калюжный А.С. Психология и педагогика: Учеб. пособие для студентов. – Н.Новгород: НГПУ, 2007.
3. Мынбаева А.К., Садвакасова З.М. Инновационные методы обучения, или Как интересно преподавать: Учебное пособие. – Алматы, 2009. – 344 с.

4. Панфилова А.П. Инновационные педагогические технологии: Активное обучение: учеб.пособие для студ.высш.учеб.заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2009. – 192 с.

УДК 371.351

Керимбеков М.А.¹, Калыбекова Г.Ж.², Койшибаева Н.И.²

Институт повышения квалификации педагогических работников по Южно-Казахстанской области (Филиал АО «Национальный центр повышения квалификации педагогических кадров «Өрлеу»)¹

Южно-Казахстанский государственный университет им. М.Ауэзова, Шымкент²

НЕКОТОРЫЕ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ

Современный период развития общества характеризуется бурным развитием информатизации и компьютерных технологий, которые позволяют обеспечить достоверными, исчерпывающими своевременными знаниями во всех общественно значимых областях человеческой деятельности.

Основные направления государственной политики Правительства Республики Казахстан в области информатизации образования были определены законодательными нормативными документами и программами, которые ориентируют работников образования на повсеместное использование возможностей новых информационных технологий, методов и средств информатики с реализацией идей развивающего обучения, повышения эффективности и качества подготовки молодых специалистов к успешной деятельности в условиях развитого информационного общества [1].

Эта миссия может быть возложена на общеобразовательную школу, то есть на учителей, которые должны не только знать теоретические основы компьютерных технологий, уметь пользоваться вычислительными, техническими, программными средствами, но и быть подготовленными к организации учебного процесса на уровне современных требований.

Парадигма современного образования предполагает, что готовность к учебной деятельности является внутренней индивидуальной потребностью личности и не может полностью определяться извне. В связи с этим появилась необходимость вновь обратиться к одной из фундаментальных проблем науки - к проблеме развития у учащихся познавательных интересов и познавательной активности. Именно интерес в обучении определяет активность школьника, его инициативу, положительное отношение к учению, обеспечивает «ситуацию успеха», способствует самореализации личности ученика и педагога.

Проблема интереса и его развития в обучении не нова. Его значение, как утверждали многие педагоги прошлого (Я.А.Коменский, Ж.-Ж.Руссо, К.Д.Ушинский, Л.Н.Толстой и др.), определяет его главную функцию как возможность привлечения ученика к учению, сделать само учение приятным и успешным.

В психологических исследованиях ряда ученых (Л.И.Божович, А.Н.Леонтьев, С.Л.Рубинштейн и др.) при рассмотрении проблемы познавательного интереса были сделаны выводы, что интерес можно рассматривать и как мотив деятельности, и как качество личности.

Ученые-педагоги (А.К.Маркова, А.В.Усова, Н.Д.Хмель, Г.И.Щукина и др.), анализируя объективные возможности познавательного интереса с позиции действенных средств обучения, рассматривают формирование познавательного интереса качества личности и определяют его как цель процесса обучения, имеющую самостоятельную ценность.

Активизация познавательной деятельности при обучении - одно из основных направлений совершенствования учебно-воспитательного процесса в школе. Сознательное и прочное усвоение знаний происходит в процессе активной умственной деятельности. Поэтому работу следует организовать так, чтобы учебный материал становился предметом активных действий ученика. Исходя из этого, важнейшими факторами активизации познавательной деятельности учащихся являются:

- сотрудничество учащихся и учителя;
- самостоятельная работа на уроке;
- применение фронтальной, групповой, индивидуальной форм работы;
- дифференциация обучения;
- контроль знаний, умений, навыков;
- использование занимательного практического материала;
- создание проблемных ситуаций;
- поощрение учащихся;
- проектные работы [2].

Для активизации познавательной деятельности учащихся в старших классах необходимо постоянно держать руку на пульсе, используя различные методы и приёмы обучения. Умение самостоятельно приобретать знания, умело применять их на практике, самостоятельно критически мыслить, грамотно работать с информацией, быть коммуникабельным - все эти задачи решает использование компьютерных технологий.

Важное место в комплексе задач обучения занимает проблема активизации мыслительной деятельности обучаемых. Современная концепция обучения сегодня состоит в том, что учащийся должен учиться сам, а учитель – осуществлять мотивационное управление его учением, т.е. мотивировать, организовывать, координировать, консультировать его деятельность, развивать интерес к учению.

Исследователи-педагоги считают, что для активизации мыслительной деятельности учащихся и эффективности обучения уроки должны строиться по принципу логических (мыслительных) заданий, т.е. создания проблемных ситуаций и проблемного изложения материала. Проблемное обучение ставит своей целью так освещать учебные вопросы, чтобы с необходимостью вызывать самостоятельную мыслительную деятельность учащихся, а через нее обеспечивать активное, целенаправленное внимание, восприятие, запоминание и т.д. К этому ведет такое изложение материала, когда учитель лишь сообщает фактический материал, описывает явления с тем, чтобы учащиеся сами нашли его сущность (причины, закономерные связи, значения), сделали необходимые выводы, опираясь на уже имеющиеся у них знания, жизненный опыт, применили их к решению поставленных вопросов и задач [3].

Ключевой проблемой в решении задачи повышения эффективности и качества учебного процесса является активизация учения учащихся. Ее особая значимость состоит в том, что учение, являясь отражательно преобразующей деятельностью, направлено не только на восприятие учебного материала, но и на формирование отношения учащихся к самой познавательной деятельности. Деятельность протекает более эффективно и дает более качественные результаты, если у учащихся имеются сильные, яркие и глубокие мотивы, вызывающие желание действовать активно, преодолевать неизбежные затруднения, настойчиво продвигаясь к намеченной цели. Учебная деятельность идет более успешно, если у учеников сформировано положительное отношение к учению, есть познавательный интерес и потребность в познавательной деятельности, а также, если у них воспитаны чувства ответственности и обязательности. Очень важно, чтобы вступая в сложный взрослый мир ученик имел такие качества личности, как умение анализировать, решать проблемы, умение самостоятельно принимать решения, применять знания в своей практике, творить. И задача педагога состоит в том, чтобы развивать у учащихся познавательный интерес, творческое отношение к делу, стремление к самостоятельному добыванию знаний и умений, применения их в своей практической деятельности [4].

В первом случае речь идет о самостоятельной познавательной деятельности учителя и учащихся. А во втором – о деятельности учащихся. Во втором случае в понятие познавательной активности мы включили интерес, самостоятельность и волевые усилия школьников.

На сегодняшний день актуальным является путь, который основывается на личностной позиции учащегося в учебной деятельности, что предполагает поиск интенсивных методов обучения. Поиск различных форм организации учебной деятельности, методов и приемов обучения, влияющих на развитие самостоятельности учащихся, является одной из основных задач учителя.

Выделяется три уровня познавательной активности, определяя их по образу действия: воспроизводящая, интерпретирующая и творческая активность. Находясь на воспроизводящем уровне познавательной активности, учащийся должен научиться воспроизводить при необходимости полученные знания или умения. Название интерпретирующего уровня познавательной активности говорит само за себя: уже имея некоторые знания, необходимо научиться интерпретировать, или трактовать их в новых учебных условиях, отталкиваясь от привычных образцов. Творческий уровень познавательной активности характерен для учащихся, которые не только усваивают связи между предметами и явлениями, но и пытаются найти для этой цели новый способ.

В качестве основополагающего принципа следует рассматривать принцип проблемности. Путем последовательно усложняющихся задач или вопросов создать в мышлении учащегося такую проблемную ситуацию, для выхода из которой ему не хватает имеющихся знаний, и он вынужден сам активно формировать новые знания с помощью учителя и с участием других слушателей, основываясь на своем или чужом опыте, логике. Таким образом, учащийся получает новые знания не в готовых формулировках учителя, а в результате собственной активной познавательной деятельности. Особенность применения этого принципа в том, что оно должно быть направлено на решение соответствующих специфических дидактических задач: разрушение неверных стереотипов, формирование прогрессивных убеждений, экономического мышления [5].

Следующим принципом является обеспечение максимально возможной адекватности учебно-познавательной деятельности характеру практических задач. Практический курс всегда являлся составной частью профессиональной подготовки учащихся. Суть данного принципа заключается в том, чтобы организация учебно-познавательной деятельности учащихся по своему характеру максимально приближалась к реальной деятельности. Это и должно обеспечить в сочетании с принципом проблемного обучения переход от теоретического осмысления новых знаний к их практическому осмыслению.

Не менее важным при организации учебно-познавательной деятельности учащихся является принцип взаимообучения. Следует иметь в виду, что учащиеся в процессе обучения могут обучать друг друга, обмениваясь знаниями. Для успешного самообразования необходимы не только теоретическая база, но и умение анализировать и обобщать изучаемые явления, факты, информацию; умение творчески подходить к использованию этих знаний; способность делать выводы из своих и чужих ошибок; уметь актуализировать и развивать свои компьютерные знания и умения.

Очень важно, чтобы учебно-познавательная деятельность учащихся носила творческий, поисковый характер и по возможности включала в себя элементы анализа и обобщения. Процесс изучения того или иного явления или проблемы должны по всем признакам носить исследовательский характер. Это является еще одним важным принципом активизации учебно-познавательной деятельности: принцип исследования изучаемых проблем и явлений.

Для любого учебного процесса важным является принцип индивидуализации - это организация учебно-познавательной деятельности с учетом индивидуальных особенностей и возможностей учащегося. Для обучения этот принцип имеет исключительное значение, т.к. существует очень много психофизических особенностей, которые требуют применять такие

формы и методы обучения, которые по возможности учитывали бы индивидуальные особенности каждого учащегося, т.е. реализовать принцип индивидуализации учебного процесса.

Не менее важным в учебном процессе является механизм самоконтроля и саморегулирования, т.е. реализация принципа самообучения. Данный принцип позволяет индивидуализировать учебно-познавательную деятельность каждого учащегося на основе их личного активного стремления к пополнению и совершенствованию собственных знаний и умений, изучая самостоятельно дополнительную литературу, получая консультации.

Активность как самостоятельной, так и коллективной деятельности учащихся возможна лишь при наличии стимулов. Поэтому в числе принципов активизации особое место отводится мотивации учебно-познавательной деятельности. Главным в начале активной деятельности должна быть не вынужденность, а желание учащегося решить проблему, познать что-либо, доказать, оспорить.

Принципы активизации учебно-познавательной деятельности учащихся, также как и выбор методов обучения, должны определяться с учетом особенностей компьютеризации учебного процесса. Помимо принципов и методов, существуют также и факторы, которые побуждают учащихся к активности, их можно назвать еще и как мотивы или стимулы учителя, что бы активизировать деятельность учащихся за компьютером [6].

В процессе исследования нами было выявлено, что теоретические основы формирования и развития познавательной активности учащихся посредством применения компьютерных технологий в психолого-педагогической литературе не получили должного освещения, поэтому нами были выявлены психолого-педагогические условия развития познавательной активности.

Первое условие - определение уровня, с которого следует начинать формирование и развитие новых умений, необходимо заранее выяснить потенциальные возможности школьников.

Второе условие - наличие полной ориентировочной основы формирования и развития умственной деятельности.

Третье условие - организация учебного процесса с применением компьютерных технологий в соответствии с этапами формирования умственной деятельности.

Четвертое условие - детализация учебного процесса с учетом ориентировочных основ, которые составляют в соответствии с психолого-педагогическими, физиологическими особенностями ученика.

Пятое условие - наличие постоянного контроля за формирующим и развивающим процессом в соответствии с теорией поэтапного формирования умственных действий.

Шестое условие - переход от наблюдения развития творческой деятельности к ее оценке согласно критериям.

На основе выявленных дидактических условий были определены компоненты поэтапного развития познавательной деятельности и компьютерных умений и навыков учащихся в процессе обучения:

- цели и задачи, определяемые требованиями информатизации образования, предъявляемыми на данном этапе к системе общего среднего образования;
- содержание, определяемое методологическими, теоретическими, психолого-педагогическими основами информатизации образования;
- организационные подходы формирования и развития познавательной активности посредством применения компьютерных технологий.

Для раскрытия содержания методики формирования и развития познавательной активности школьников нами были выделены следующие компоненты:

- мотивационный;
- ориентационный;
- содержательно-организационный;
- эмоциональный;

- оценочный.

Таким образом, можно сделать следующие выводы:

1. Познавательная деятельность с использованием компьютерной техники и технологий является одной из важнейших составляющих учебно-воспитательного процесса.
2. Произведен достаточный анализ теоретико-методологической литературы, который позволил утверждать то, что процессе развития познавательной активности школьников с использованием компьютерных технологий основывается на концептуальных положениях: информатизации сферы образования, автоматизации и компьютеризации деятельности человека, психологической теории поэтапного формирования умственных и интеллектуальных действий П.Я.Гальперина, Н.Ф.Талызиной, и осуществляется посредством информационных технологий.
3. Выявлены дидактические условия формирования и развития познавательной активности школьников посредством применения компьютерных технологий.

ЛИТЕРАТУРА

1. Реан А.А., Бордовская Н.В., Розум С.И. Психология и педагогика. – СПб: Питер, 2006. – 432 с.
2. Рапацевич Е.С. Золотая книга педагога. - Минск: Современная школа, 2010. - 720 с.
3. Муканов М.М. Возрастная и педагогическая психология – Алматы: Мектеп, 1999. – 142 с.
4. Педагогический энциклопедический словарь / Гл.ред.Б.М.Бим-Бад. - М.: Большая Российская энциклопедия, 2010. - 528 с.
5. Жунисбекова Ж.А., Л.Т.Искакова и др. Развитие познавательного интереса учащихся начальной школы в процессе обучения математике // Педагогический менеджмент и прогрессивные технологии в образовании: сб.статей XVII Межд.научно-метод.конф. - Пенза, 2009. - С. 76-77.
6. Щукина Г.И. Проблема познавательного интереса в педагогике – М.: Педагогика, 2001 – 350 с.

УДК 37.012

Агумбаева А.Е.¹, Мұхатбек А.²

к.э.н., и.о.доцента¹, гр. ГМУ-409², ГУ имени Шакарима города Семей

ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ ФИНСКОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

На сегодняшний день образование в Казахстане доступно каждому. Для этого каждому выпускнику необходимо справиться со сложными экзаменами, и постараться получить грант из ограниченного количества, предоставляемых государством.

Казахстанцы - выпускники школ все больше трудятся для прохождения заключительных экзаменов, порой перегруженных нагрузками отборочных турах. В этой связи считаем, что было бы намного лучше обратить внимание на само образование. Если для пополнения своего опыта обычно прибегают к лучшим образцам для заимствования нам бы хотелось рассмотреть опыт новой системы образования Финляндии, как возможного для внедрения в будущем в Казахстане.

Система финского образования включает в себя: дошкольное воспитание (дети в возрасте до 7 лет), обязательное общее образование (9-летняя основная школа), среднее образование (гимназии и профессионально-технические училища) и высшее образование (университеты и приравненные к ним ВУЗы).

Что касается дошкольного образования, то выяснилось, что в год предшествующий поступлению ребенка в школу, в Финляндии предусмотрено дошкольное образование в детских садах. Начиная с 6 лет, ребенка в игровой форме обучают всеми необходимыми

знаниями и навыками, которые потребуются ему для усвоения школьной программы на первом этапе. При этом дошкольное образование бесплатно, и с 2015 года участие в нем ребенка стало обязательным.

Для общеобразовательной школы в Финляндии, как и в Казахстане предусмотрена учеба, начинающаяся с 7-летнего возраста – с момента поступления ребенка в школу, колледж или лицей. В общеобразовательной школе учатся 9 лет: до 13 лет дети учатся в младшей школе, потом переходят в старшую, где остаются до 16 лет. В государственных школах обучение бесплатное. Общее образование в Финляндии обязательно и это относится не только к финским детям, но и также к детям иностранных граждан постоянно проживающих в Финляндии. Страна гордится своей 100% грамотностью населения.

Интересен факт, что в финских школах принята 10-балльная система оценок. Школьные учебники, принадлежности – бесплатные. Кроме того, ученики ежедневно получают в школе бесплатные горячие обеды. Если расстояние от дома до школы превышает 5 км, транспортные расходы учащихся оплачиваются муниципалитетом. Муниципалитеты же получают от государства субсидии на содержание основных школ, причем размер субсидии зависит от экономического положения каждой данной коммуны и иногда составляет 100% расходов.

Важно отметить, что учебный год состоит из 190 рабочих дней. Обучение ведется только в дневную смену, а по субботам и воскресеньям школы не работают. Учеба заканчивается в конце мая или в начале июня большим весенним праздником, после чего дети уходят на летние каникулы.

Новый учебный год, обычно, начинается в середине августа. В середине осени, на Рождество и в конце февраля детей отпускают на недельные каникулы.

По окончании основного обучения после общеобразовательной школы учащиеся имеют возможность продолжить учебу в гимназии (3 года), дающей законченное среднее общее образование, или в профессионально-техническом училище (от 1 до 4 лет).

Финские гимназии сами отбирают учеников на основе их успеваемости в общеобразовательной школе своих учеников на основе их успеваемости в общеобразовательной школе. В гимназии обучение ведется по курсовой системе, поэтому классического разделения на классы нет. Обязательно преподаётся ряд дисциплин: финский и шведский языки, один или два иностранных языка, математика, химия, география, биология, религия (изучается и в основной школе), музыка или рисование, физкультура, гигиена.

Обучение в гимназии заканчивается сдачей государственных письменных экзаменов по родному языку (финскому или шведскому), по второму государственному языку страны, по иностранному языку, а также по математике или по гуманитарным дисциплинам. После этих экзаменов выпускники получают в торжественной обстановке белые фуражки и начинают именоваться абитуриентами. Сдача студенческих экзаменов дает право поступать в любое высшее учебное заведение.

Профессиональное обучение в Финляндии есть альтернатива учебе в гимназии, и они называются профессиональными училищами. Они отбирают новых учащихся преимущественно на основе их успеваемости в школе, но некоторые организуют и вступительные экзамены. Спектр профессиональных училищ в Финляндии столь широк, что охватывает все сферы деятельности: широк: от лесного хозяйства до спорта и искусства. Всего около 75 специальностей. Подготовка в профтехучилищах длится три года и предоставляет также возможность продолжения учебы в высшем учебном заведении. В учебный план обязательно включена практика. Также возможна процедура получения профессиональной квалификации путём сдачи экзаменов экстерном.

И наконец, система высшего образования в Финляндии представлена двумя самостоятельными направлениями, это – университеты (и приравненные к ним ВУЗы) и высшие профессиональные школы.

Как оказалось, университеты, по роду своей деятельности, больше сориентированы на научно-исследовательскую работу, на основе достижений которой, и ведется обучение. Здесь можно получить, как первоначальную ученую степень бакалавра, так и высшую степень магистра с последующей защитой диссертацией и присвоением лицензиата или доктора наук.

Как правило, для получения степени бакалавра требуется три года (минимум 120 т. н. учебных недель), а для получения степени магистра – около пяти или шести лет (160-180 учебных недель).

В то же время высшие профессиональные школы свою работу основывают на тесной связи с деловой и хозяйственной жизнью конкретного региона. Учебные программы обязательно включают в себя практику на фирмах и предприятиях, а по окончании четырехгодичного обучения выпускники получают научную степень бакалавра в выбранной области знаний.

На высшие профессиональные школы следует обратить особое внимание тех, кто собрался получать европейский диплом в Финляндии. Поступить в такой ВУЗ легче, чем в университет, а финские предприятия всегда с удовольствием принимают выпускников этих школ на работу.

Платы за обучение в высших учебных заведениях Финляндии – нет, но студенты должны сами оплачивать жилье, питание и другие текущие расходы. Финские студенты имеют право на получение стипендий, а также банковской ссуды под небольшой процент.

Высокого уровня достигла система обучения взрослых, к которой относятся народные и рабочие училища, «летние университеты», «открытые университеты» и учебные центры для безработных. В них ежегодно занимается более 600 тыс. человек.

Обучение в университетах доступно всем, и никакой платы за учебный семестр не взимается.

Очень много преимуществ у Финских студентов. Ведь и в Казахстане можно частично или полностью внедрить эту систему. Что на мой взгляд первое, повысит интерес учащихся к учебе, повысит качество преподавания.

Проанализировав опыт финской системы образования, взятой нами в качестве перспективного опыта для Казахстана, мы считаем, что нашему государству необходимо и дальше плодотворно развивать уровень образования в гимназиях и средних школах на одном уровне, сделать программу обучения одинаковой для них, то есть преподносить школьную программу, как в гимназии, так и в средней школе по одним программам, расширяя и углубляя их с точки зрения возможностей обучающихся (требуется индивидуальный подход) снижая тем самым дифференциацию между учащимися. Все обучающиеся должны иметь одинаковый уровень обеспечения образованием, что уравнивает их шансы поступить в вузы.

Кроме того, мы твердо убеждены, чтобы улучшить уровень образования в нашей стране, государству необходимо создавать благоприятные возможности для выпускников как школ, профтехучилищ, так и ВУЗов путем организации обязательного прохождения практики на предприятиях страны, выделять больше грантов, организовывать различные олимпиады, снабжать учреждения образования техникой способствующей развитию приобретаемых специальностей.

Описанный нами детальный обзор финской системы образования приведен нами с целью показать сбалансированность и взаимосвязь отдельных форм обучения на разных этапах, поддержанное государством Финляндии на высоком уровне, что в итоге приносит выдающиеся результаты у молодежи как после окончания школы, так и при получении диплома о высшем образовании. Казахстану, стремящемуся улучшить интеллектуальную составляющую у казахстанцев необходимо, как нам кажется, перенимать положительные, «продвинутого» уровня опыты государств, сумевшие решить подобную задачу на своем примере.

ЛИТЕРАТУРА

1. Об образовании. Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года № 319-III
2. Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2005-2010 годы. Утверждена Указом Президента Республики Казахстан от 11 октября 2004 года.
3. А.Д. Кайдарова «Опыт формирования содержания педагогического образования в зарубежных странах и Казахстане: сравнительный анализ.» Алматы, Журнал «Білім - Образование.» Изд-во «Комплекс», 2006 г.
4. Р.А. Куатбекова «Основы обеспечения жизнеспособности инновационных технологий в вузах на современном этапе.» Алматы, Журнал «Білім - Образование.» Изд-во ЖШС «Сигнет Принт», 2008 г.
5. А. Турисбек «К вопросу об оплате труда государственных служащих» Алматы, Журнал «Фемида», № 5, 2003 г.

УДК 37.091.39:51(043.3)

Момбиева Г.А.¹, Қойшыбаева Н.И.¹, Жунисбекова Д.А.²

Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы¹

М.Әуезов ат.ОҚМУ, Шымкент²

МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН МАТЕМАТИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІ ШЫҒАРУДАҒЫ ДАҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ КЕЙБІР ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев халыққа Жолдауында: «12 жылдық білім беруге өту жағдайында оқушыларды арнайы кәсіпке бейіндік оқытуда шығармашыл білімнің қалыптастырылатындығына, оның әлеуеттік мүмкіндігінің күшеюіне байланысты, білім беру жүйесінде заманауи педагогикалық және инновациялық технологияларды пайдалану қажет», «Білім мен ғылымды өз дәрежесінде меңгерген елдер ғана әлемдік дамудың алдында болады. Біз халыққа білім беру және ғылымды дамыту, оларды реформалау ісін барынша қарқынды жолға қоюымыз керек». Білім және ғылымсыз бірде-бір саланың ілгерілеуі мүмкін емес. «Математика» пәніне қатысты есептерді шығаруда оқушыларға терең математикалық білім берумен бірге, олардың кәсібіне байланысты математикалық есептерді шешу кезінде математика элементтерін тиімді қолдана білуге үйрету бүгінгі күннің өзекті мәселесі болып табылады.

Математиканы оқытуда есепті шығару үлкен рольге ие. Өйткені есеп шығару арқылы тек қана үйрету әдістерін және белгілі есептер жүйесін шешу тәсілдерін ғана үйреніп қоймай сонымен қатар пәннің шынайлығы анықталады. Оқытудың толық нәтижесіне жету үшін оқушы алған білімін практикалық есептерді шешу барысында қолдана білуі қажет. Осындай кадам, есептерді шешу негізгі мақсат және оқыту құралы бола алады [1].

Есептерді шешу математикалық пәндер циклін оқытуда оқушыларды оқыту-тәрбиелеу процесінде негізгі элементтердің бірі болып саналады. Оқытудың бұл түрі ойлау қабілетін қалыптастырады және дамытады.

Оқушыларға қажетті есептерді шешуге ұсыну оқытушының шеберлігіне байланысты.

Берілген есепті шешу арқылы оқушы нені меңгеруі керек және нені есте сақтауы керек және т.б.

Есепті шығару ықпал етеді:

1. Оқылған математикалық заңдар мен заңдылықтарды практикалық қолдануға.
2. Оқушыларға арнайы математикалық білік пен дағдыларды қалыптастырып оны дамытуға.
3. Оқушыларға пән аралық байланысты және зерттеушілік дағдыларды қалыптастыруға.
4. Оқушыларға есептерді жанжақты талдап шешуге [2].

Әдістемелік әдебиеттерге талдау жасай келе есепті шешу дегеніміз – онсыз дұрыс нәтиже алынбайтындай, есептің шартындағы берілгендер мен белгісіз өлшемдердің арасындағы қайшылық шешілетіндей белгілі бір анықталғын жүйенің тізбектеліп орындалуы.

Мектеп математика курсының мазмұны екі бөлімнен тұрады. Бірінші – теориялық материал (түсінік және анықтама, математикалық фактілер және теоремалар, тұжырымдарды дәлелдеу және есепті шешу).

Екінші – теориялық материалға сәйкес есептер.

Математикалық оқытуда нәтижеге жету оқушылардың сабақта және үйде қандай есепті, қандай ретпен және қандай көлемде шығару керектігіне байланысты.

Сондықтан математикалық есептерді шығаруға үйретуге оқытуды ұйымдастыру барысында оқытушы есептердің дұрыс тізбегін құруда қиындықтарға кезігеді.

Әдістемелік оқулықтарда математикалық есептерді классификациялаудың түрлі тәсілдері келтірілген. Әрбір классификация белгілі бір дидактикалық есептерді шешу үшін белгілі бір деңгейде оқушыға да оқытушыға да көмегін тигізеді.

Кеңінен таралған классификациялау оқу курсына байланысты арифметикалық, алгебралық, геометриялық болып бөлінеді [3].

Өз кезегінде бұл есептердің топтары шешу барысында қолданылатын амалдарға қарай және бөлінеді.

Мысалы, алгебралық есептер:

- теңдеу немесе теңдеулер жүйесін құру арқылы шешілетін есептер;
- дәлелдеуге арналған есептер;
- теңбе-тең түрлендіруге арналған есептер.

геометриялық есептер:

- есептеуге арналған;
- дәлелдеуге арналған;
- салуға арналған.

Бұлай бөлу жалпылама ғана болып есептеледі.

Оқытушы бұл классификацияның өзіндегі есептерді қосымша анализ жасап оларды нақты дифференциялайды. Есептерді жалпы түрде стандартты және стандартты емес деп классификациялауға болады. Стандартты есептер бұл белгілі бір алгоритммен, әдіспен шығарылатын есептер.

Стандартты емес есептерге бұл шешімі белгілі бір алгоритмге келмейтін есептерді жатқызамыз. Оларға кейбір логикалық және олимпиадалық есептерді жатқызуға болады.

Геометриялық есептердің классификациясын қарастырайық. Геометрия курсына жақсы меңгеру үшін оқушының логикалық ойлай білуі, дәлелдемелік талдау жасай білуі, ережелерді негіздей білуі қажет. Сонымен бірге оқушының кеңістікті елестете білуі де үлкен мәнге ие. Геометрия курсына оқуда сызбаны зерттеу, одан мәліметтерді анықтау, ойша сызбаны түрлендіре білу міне осының бәрі қиындықтарды тудыратыны анық [4].

Геометрияның жүйелік курсына оқу барысында оқушының жеке ерекшеліктерін ескеру керектігі дифференциациялық оқытудың керектігіне алып келеді. Оқытушы алгебралық есептерді шешуге үйретуге қарағанда геометриялық есептерді шешуге үйретуде көптеген қиындықтарға кездеседі.

Стандартты алгебралық есептерді шешу барысында берілген есепті шешу амалдарының аймағы қарастырып отырған тақырып аумағынан алынады. Кейбір түрлендірулерден кейінгі пайда болған есепті шешу амалдары соңғы есептің тақырып аумағынан қарастырылады.

Мысалы:

$$\log_2(x^2 + 1) = \log_{\frac{1}{2}}(x - 1)$$

Бұл теңдеуді шешуге логарифмді жаңа негізге көшіру формуласын пайдаланамыз:

$$x^2 + 1 = \frac{1}{x-1}$$

Пайда болған теңдеу үшінші дәрежелі алгебралық теңдеуді шешу тақырыбына келеді.

Алгебралық есептер өз бойында есептің шешімін қай тақырыптан, ережеден іздеу керектісін көрсетіп тұрады.

Геометриялық есептерде есепті шешу жұмысы басқаша. Бір бөлімнің есептері әртүрлі тәсілмен, әртүрлі геометриялық фактілерді және әдістерді қолдану арқылы шешіледі. Мысал ретінде келесі есептерді қарастырайық.

Дәлелде:

$$R = \frac{abc}{4S}, \quad r = \frac{2S}{a+b+c},$$

мұндағы a, b, c - үшбұрыш қабырғалары;

S - үшбұрыш ауданы;

R, r - үшбұрышқа сырттай және іштей сызылған шеңбердің радиусы.

Бірінші формуланы шығару үшін ешқандай чертеж пайдаланбай-ақ синустар

$$S = \frac{1}{2}bc \sin \alpha$$

теоремасы мен үшбұрыштың ауданы

формуласын қолданып және оларды

теңбе-тең түрлендірсек жеткілікті.

$$R = \frac{a}{2 \sin \alpha}$$

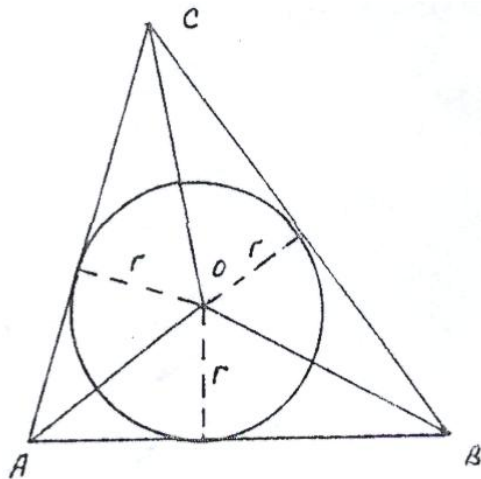
Синустар теоремасынан $R = \frac{a}{2 \sin \alpha}$ теңдеуін аламыз. Оң бөлігінің алымы мен бөлімін bc -ға көбейтіп келесі теңдеуді аламыз.

$$R = \frac{abc}{2bc \sin \alpha}, \text{ мұндағы } 2bc \sin \alpha = 4S.$$

$$R = \frac{abc}{4S}.$$

Сонда

Ал екінші формуланы шығару үшін чертеж және оған қосымша сызбалар жүргізу қажет болады.

1 сурет

Шеңбер центрін үшбұрыш төбелерімен қосамыз. Сонда ABC үшбұрышы ABO , BCO и CAO үш үшбұрышқа бөлінеді. Осы үшбұрыштардың табандары ретінде берілген үшбұрыштың қабырғаларын алсақ онда олардың биіктігі шеңбердің радиусына тең болады.

Сонда

$$S(ABC) = S(ABO) + S(BCO) + S(CAO) = \frac{1}{2}r \cdot AB + \frac{1}{2}r \cdot BC + \frac{1}{2}r \cdot AC = \frac{1}{2}r(a+b+c)$$

Дәлелденді.

Оқулықтағы бір бөлімдегі сырттай ұқсас есептерді біріктіретін ортақ ештеңе жоқ. Оның біреуін шығарып көрсету екіншісіне ешқандай көмек көрсетпейді.

Геометриялық есептердің әрқайсысы өзінше ерекше. Оларды шешу үшін қосымша сызбалар салу, олардан мәліметтерді алу, қажетті теоремалар мен формулаларды қолдану керек болады. Қажетті амалдарды іздестіру белгілі бір тақырып аумағын ғана қарастырмайды. Бұл геометриялық есептерді шығаруға оқушыларды үйретуге қиындық тұғызады [5].

Геометриялық есептерді шешуде сызбаларды пайдалана білу, олардан қажетті мәліметтерді ала білу өте үлкен мәнге ие.

Бұл қабілеттерді қалыптастыру үшін геометриялық есептердің жүйесін құру қажет. Бұл кезде есептерді шешу жолдарының (қолданылуы, ойы) қайталануы өте қажет.

Жоғарыда келтірілген мысалдар ортақ оймен біріккенімен оларды шешу бір-бірін қайталамайды.

Бұндай мысалдардың тізбегі оқушыға бақылаушылық тұрғыдан әсер етеді және есепті шығаруға үйретуге ыңғайлы жағдайлар тұдырады, өзіндік ойлау стилін қалыптастырады.

Келтірілген мысалдардағы есептерді өзара байланысқан есептер жүйесі деп атаймыз.

Өзара байланысқан есептер жүйесін екі бөлімге бөліп көрсетуге болады. Олар: негізгі және творчестволық.

Негізгі бөлімде бағдарламадағы материалдар және оқытудың негізгі нәтижелері көрсетіледі. Негізгі бөлімде оқушының творчестволық жұмыс жасауына қажетті мәліметтер қамтылады. Есептердің біртіндеп күрделене түсуі, олардың арасындағы жүйелік байланыс, қажетті әдістемелік қамдану оқушыларға өз бетінше жұмыс жасауға негіз болады.

Әрине есептер жүйесін бұлай екіге бөлу шартты түрде ғана. Себебі бұл оқу материалдарының күрделілігіне, сыныптың мүмкіндігіне тікелей байланысты.

Өзара байланысқан есептер жүйесі келесі әдістемелік шарттарды қанағаттандырулары қажет.

1. Есептер қарапайымнан күрделіге қарай реттелуі керек. Бұл кезде оқушыға мөлшерленген түрде көмек көрсетілу жағдайы міндетті түрде қарастырылуы қажет.

2. Оқушылардың есептер жүйесімен жұмыс жасауы ойлау процесінің негізгі кезеңдерін модельдеуі қажет.

3. Оқушылардың математикалық мүмкіндіктерін дамытуға ықпал етуі қажет.

4. Есептер жүйесі дифференциациялық оқытуды жүзеге асырушы қызметін атқаратындықтан, жүйе, есептердің кең диапозонын қамтуы, қарапайымнан күрделіге қарай ауысуы, сонымен қатар олимпиадалық есептерді қамтуы қажет.

5. Планиметриядағы өзара байланысқан есептер жүйесі стереометрияда жалғасын табуы қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Әбілқасымова А.Е. және т.б. Орта мектепте математика есептерін шығаруға үйретудің әдістемелік негіздері. – Алматы, 2004. – 125 б.

2. Искакова Л.Т. Методическая система дифференцированных задач как условие контроля и учета результатов обучения математике в средней школе: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. – Алматы, 2005. – 42 с.

3. Билялова Ж.Т. Бастауыш сыныптарда математиканы оқытуда оқу есептерін пайдалану әдістемесі: пед.ғыл.кандидаты ... дис.авторефераты. – Алматы, 2000. – 26 б.

4. Шуакбаева Р.С. Жоғары сынып оқушыларын көпжақтарға берілген есептерді компьютер көмегімен шығаруға үйрету әдістемесі: пед.ғыл.кандидаты ... дис.авторефераты. – Шымкент, 2007. – 26 б.

5. Баймаханова Л.А. Педагогикалық бағдарламалық құралдарды қолданып бастауыш мектеп оқушыларын математика есептерін шығаруға үйрету әдістемесі: пед.ғыл.кандидаты ... дис.авторефераты. – Алматы, 2009. – 27 б.

ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ОРТА МЕКТЕПТЕРІНДЕ МАТЕМАТИКА ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ ЖАҢАШЫЛДЫҚТАР

Қазіргі уақыт тәуелсіздігін алған Қазақстан Республикасы үшін ғылыми-техникалық, инновациялық ілгерілеуге негізделген әлеуметтік-экономикалық дамуымен сипатталады. Осы бағытта ақпараттық технологиялардың, әртүрлі бағыттарда арнайы дайындалған компьютерлік бағдарламалардың қоғам салаларына тереңінен енгізілуі білімі мен кәсіби біліктілігі ғылым мен техника дамуына сәйкес келетін мамандарды талап етіп отыр. Сондықтан да болашағына немқұрайлы қарамайтын әрбір ел өзінің білім беру жүйесін жаңа әдістер мен технологияларды қолдана отыра жетілдіруге назар аударады. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында елімізде білім беру жүйесі міндеттерінің бірі ретінде ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіптік шыңдауға бағытталған сапалы білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау анықталған [1]. Қазақстан Республикасының «Ақпараттандыру туралы» Заңы еліміздегі ақпараттандырудың құқықтық негіздерін белгілейді, электрондық ақпараттық ресурстар мен ақпараттық жүйелерді құру, пайдалану және қорғау кезінде туындайтын қоғамдық қатынастарды реттейді [2]. Осы орайда жалпы білім беретін орта мектептердегі гелметрия пәнін барынша жеткілікті көлемде түсіндіру математика пәніндегі көкейкесті мәселеге айналды.

Жалпы білім беретін орта мектептің «Алгебра және анализ бастамалары» пәнін оқытуда ақпараттық технологиялардың жаңа мүмкіндіктерін, оның ішінде пәнге арнайы дайындалған компьютерлік бағдарламаларды қолдану қазіргі кезде қай қырынан алсақ та аса тиімді. Компьютерлік бағдарламалар арасындағы үйретуші бағдарламалар жаңа ұғымдарды беруге үлкен мүмкіндіктер береді, яғни оқытудың дәстүрлі әдістемесін сақтай отыра, жаңа сапаны қамтамасыз етеді. Оның негізінде көрнекіліктерді жаңарту, яғни тиімділігін арттыру, оқушының танымдық қызметінің белсенділігін көтеру, бейнелі ойлау механизмдерін жетілдіру жатыр.

Қарастырылып отырған алгебра пәні бойынша «Функциялардың негізгі қасиеттері» тақырыбын оқытуда мұғалім келесі тақырыптарды оқушыларға жеткізіп, мәні мен мағынасын түсіндіруі тиіс: функциялар және олардың графиктері; функциялардың графиктерін қарапайым түрлендіру; жұп және тақ функциялар; тригонометриялық функциялардың периодтылығы; функциялардың өсуі мен кемуі; тригонометриялық функциялардың өсуі мен кемуі; функцияларды зерттеу.

Бұл тақырыптар мектеп оқушыларының игеріп әкетуіне жеңіл берілетін тақырыптар емес екендігі аян. Сондықтан да мұғалім дәстүрлі әдістемемен қатар ақпараттық технологияларға жүгіне отыра оқушылардың білімі мен іскерлігін дамытуға бағытталған үйретуші компьютерлік бағдарламаларға сүйене алады.

Негізінен алғанда компьютерлік бағдарламалар көмегімен оқыту бұл динамикалық үрдіс. Оның дамуындағы негізгі тенденциялар компьютерлерді оқу үрдісінде пайдалану аясын кеңейтуге байланысты. Бүгінде еліміздің нарығында кездесетін компьютерлік бағдарламаларға зерттеу жүргізсек арнайы математика пәніне жасалған саналуан фирмалар мен жеке қолданушылардың өнімдері бар. Мысалы Ресейде дайындалған «Математика 5-11 классы. Практикум» («1С»), «Все задачи школьной математики» («Просвещение-Медиа»), «Математика абитуриенту» («Новый диск»), «Математика 5-11. Новые возможности для усвоения курса математики» («Дрофа»), «Интерактивная математика. 5-9 классы» («Дрофа»), «Курс математики базовый. Для школьников и абитуриентов» («Медиа Хаус»), «Алгебра. 7-

11 класс» («КУДИЦ», «Кордис & Медиа»), Зеленоград мектебінің математика пәнінің оқытушысы Ю.М.Астратовтың бағдарламалары: «Теорема Виета» (8-9 сыныптар үшін), «Решение линейных уравнений» (5-7 сыныптар үшін) «Решение линейных неравенств» (8-9 сыныптар үшін) т.с.с., Біздің елімізде электрондық оқулықтарды шығарудағы таныс ұйым ол – Ұлттық ақпараттандыру орталығы. «Математика» (1-10 сыныптар үшін) электрондық оқулықтары көптеп жасалып қолданыс табууда. Осындай бағдарламалардың басым бөлігі: 1) оқыту, 2) жаттығу, 3) бақылау деп аталатын алгоритм негізінде дайындалған. Сондықтан да мұндай бағдарламалар мұғалім мен оқушыларға жақсы көмекші ретінде қызмет етуде.

Кез келген өнімнің артықшылықтарымен бірге кемшіліктері де қатар жүретін болғандықтан да арнайы бағдарламалық өнімді таңдағанда олардың сабақтың мақсатына, міндеттеріне, формасына, сабақ түріне сәйкес келуін ескеру қажет.

Арнайы бағдарламалық құралдарды алгебра және анализ бастамалары пәнін оқытуда пайдалану: оқушылардың мотивациялық негізін арттыруға; шығармашылық қабілетін дамытуға; математикалық ойлауын қалыптастыруға; оқушыларды зерттеу жұмыстарына жұмылдыруға; өзін-өзі басқаруға; есте сақтау қабілетін, логикалық ойлауын дамытуға мүмкіндік береді.

Белгілі бір бағытта жасалған компьютерлік бағдарламалар қазіргі заманғы компьютерлік технологиялардың жетістіктерін, яғни жоғары сапалы графиканы, анимацияны, дыбыстық қолдауды, бейнероликтерді және мультимедияның басқа да құралдарын пайдалануы тиіс. Оқытудың тиімді жүйелерін жасағанда компьютерлік жүйе мен оқушының өзара қатынасындағы дидактикалық және психологиялық талаптар мен принциптерді ескеру керек. Өзін-өзі оқытуға арналған компьютерлік бағдарламалардың айрықша ерекшелігі мұғалім мен оқушы арасындағы тікелей немесе қандай да бір техникалық құралдар бойынша сұхбаттық өзара әсердің болуында. Осы себепті де арнайы бағдарламаларды таңдағанда компьютерлік оқыту бағдарламаларының интерактивтілігі, яғни оқушының сұрақтары мен іс-әрекетіне дереу жауап беру мүмкіндігі бар екенін, оның үстіне мәселені анықтай түсуге, мәліметтерді беруге, оқушыға ақпаратты ұсына алатындағын да ескеру керек.

Егер оқушы мен компьютер арасында тығыз қарым-қатынас байқалса, бұндай оқытуды интерактивті деп атайды. Әдетте, мұндай қарым-қатынас оқушылар қандай да бір тапсырманың шешімін табуға тырысқан кезде байқалады. Интерактивті оқытудың басты мақсаты – оқушыларды өз бетінше тапсырманың жауабын табуға үйрету. Оқушыларға дайын жауаптарды берген кезде олардың ақыл-ой белсенділігі өспей қалады. Ал әлдебір мәселені өздері шешіп үйренген кезде ақыл-ой белсенділігі артады.

Пәнді оқыту кезінде қолданбалы бағдарламаларды қолдану арқылы нақты бір ақпаратты бергенде төмендегі принциптерді қанағаттандырылуы тиіс:

1. қолданбалы бағдарламалық жабдықта оқу материалдары белгілі бір жастағы оқушылардың меңгерген білім жүйесіне сәйкес келіп, оқушының үйренген тілінде жатық баяндалуы қажет. Басқаша айтқанда, оқу материалдарының баяндалуы оқушыға түсінікті болу керек, бірақта, өте жеңіл болмауы тиіс. Өйткені, материал жеңіл болса, оқушының оған деген қызығушылығы азаяды.

2. қолданбалы бағдарламалық жабдықтар ақпаратты көрнекі қабылдауға, ал жоғары сыныптардың оқушыларына арналғаны ақпаратты логикалық ойлау арқылы қабылдауға бағытталған болуы керек.

3. қолданбалы бағдарламалық жабдықтар оқушылардың көрнекі, сондай-ақ, логикалық ойлауын да дамытуы қажет.

Мұғалім оқушыларға белгілі ақпаратты хабарлайды, яғни түсіндіріп айтып береді. Және де мұғалім барлық оқушылар ол ақпаратты толықтай қабылдады деп ойлайды. Бірақ, мұғалім бір мезгілде 25-30 оқушыны оқыта отырып, оқыту қарқынын, ақпаратты түсіндірудің мән-мағынасын әрбір оқушының ерекшеліктеріне сәйкестендіре алмайды, себебі ол ерекшеліктер саналуан. Көптеген мұғалімдер сабақты «орташа қарқынмен» жүргізіп, орташа оқитын оқушылардың «ыңғайына» қарайды. Мұндай қарқынмен сабақ

өткізу барлық оқушылар үшін ыңғайлы емес. Себебі нашар оқитын оқушылар бұл «орташа қарқынға» ілесе алмай, яғни мұғалімнің айтқанын меңгеріп түсіне алмай, қалып қояды. Бұл жағдайда мұғалім «асығыстық» жасады деуге болады. Ал, мұғалімнің айтқанын тез қабылдайтын оқушылардың дамуында тежеу басталып, ол оқушылар меңгеретін материал «жеңіл» болып, мұғалім оны «баяу» баяндағандықтан жалыға бастайды. Сонымен қатар, мұғалім «орташа» оқитын оқушының білім деңгейін ескере отырып сабақты жүргізетіндіктен білімнің белгілі бөлігі меңгерілмей қалады. Ал қолданбалы бағдарламалық жабдықтың көпдеңгейлілігі дидактикалық критерилерге жауап береді. Білім алу мазмұнын таңдауда ғылымилық, жүйелік, түсініктілік, үздіксіздік, бірізділік, өміршеңдік сияқты оқытудың негізі принциптерін басшылыққа алу керек; оқытудың әдіс-тәсілдерін таңдауда көрнекілік, оқытуда оқушылардың белсенділік пен саналылық принциптерін, оқытудың мазмұны мен міндеттеріне байланысты оқытудың әр түрлі әдістерімен үйлестіру басшылыққа алынады.

Бүгінгі күнге дейін жасалған әртүрлі талдарулар, жүргізілген сауалнамалар неізінде нақтылай айтатық болсақ «Тригонометриялық функциялар» тақырыбын өткенде «Үздіктерге арналған тригонометрия» бағдарламасын қолдануға болады, яғни оқушы теориямен танысқаннан кейін тесттік тапсырмаларды орындай бастайды. Керек кезінде оқушы жауабын тексереді немесе теориясын оқиды, графикті немесе шешімін көре алады. Әрбір оқушы өз темпімен жұмыс істейді, бір есепті түсініп шешкеннен кейін екіншісіне өтеді. Берілген бағдарлама бойынша оқыту ұйымының формасы өзіндік жұмыс дәрежесі өзгермелі жеке жұмыспен сипатталады. Программаның қолданылуы қарапайым. Технологиямен таныс оқушы компьютерде мұғалімсіз де жұмыс істей алады, сонымен қатар программада көптеген нұсқаулар беріледі.

Алгебра сабағында ақпараттық технологияның екі түрі қолданылады: *презентация* және *слайд-шоу*. Олар оқушыларға материалды түсінікті және көрсетілімді түсіндіруге мүмкіндік береді.

Презентация мұғалімнің фронтальді жұмысының ақпараттық қамтамасыз етуі болып табылады және де ол слайдтардан тұрады. Берілген ақпараттың негізгі формалары – мәтін, суреттер, сызбалар [3].

Сабақта электрондық құрылғылардың әр түрлері қолданылады:

- аудио-видео түрдегі бейнелеулер мен көрсетілімдер;
- алынған болжамдар мен шешімдерді қайтадан тексерумен, проблемалық сұрақтарды қою және өзінде иллюстративтік материалдардың үйлесуі бар қосымша;
- тест, кроссворд, басқатырғыш түрінде білімді өзіндік және фронтальды тексеру;
- бір сабақта білімнің әр түрлі саласын кірістіре отырып, әлемді қабылдау бейнесін қамтып, материалды толығымен көрсетуге мүмкіндік беретін тақырып бойынша сабақтың формасын жасап шығару;
- Visual Basic бағдарламалау тілін қолдана отырып, сабақтарға электрондық берілімдер жасап шығару ол оқушының компьютермен үздік байланысына (объективті-бағытты программаны қабылдаған, оқытушымен орындалады) болады.

Оқыту үрдісінде жиі қолданылатын ақпараттық технологияларды екі топқа бөлуге болады:

- Жергілікті желі мен әлемдік INTERNET – (методикалық нұсқаудың электронды түрі, дистанционды оқытудың сервері, қосымшалары) қолданатын желілік технологиялар.
- Жергілікті компьютерге бағытталған технологиялар (оқу-үйрету бағдарламасы нақты процестегі компьютерлік модельдер, демонстрациондық бағдарламалар электронды тапсырмалар, бақылаушы бағдарламалар, дидактикалық материалдар) [4].

Оқытуға бағытталған құралдар. И.В.Роберт дәстүрлі оқыту процесіне тиімді деп, оқытуға бағытталған бағдарламалық құралдарды пайдаланудың келесі методологиялық мақсаттарын көрсетті:

- Оқыту процесін жекешелендіру және дифференциалдау;
- Қателерді диагностикалаумен және байланыспен бақылау жасауды іске асыру;

- Оқу әрекетінің өзін-өзі бақылау және өзін-өзі коррекциялауды (түзету) іске асыру;
- Қиын есептеу жұмыстарын компьютермен орындау есебімен оқу уақытын ұту;
- Оқу ақпаратын визуаландыру;
- Оқу процесін немесе көріністі модельдеу;
- Шынайы тәжірибе немесе экспериментті компьютерде жасанды түрде жүргізу жағдайында лабораториялық жұмыстар жүргізу;
- Әртүрлі жағдайда қолайлы шешім табу біліктілігін қалыптастыру;
- Белгілі бір ойлау түрін дамыту (мысалы: бағдарламалық бейнелеу құралдары арқылы немесе ойын жағдайларын қою арқылы);
- Танымдық әрекет мәдениетін қалыптастыру және т.б.

Оқытудың ақпараттық технологиясы – білімді жаңаша беру мүмкіндіктерін жасау (педагогикалық іс-әрекетті өзгерту), білімді қабылдау, білім сапасын бағалау, оқу-тәрбие үрдісінде оқушының жеке тұлғасын жан-жақты қалыптастыру үшін ақпараттық технологияның қосымшасы деп түсіну керек.

Білімді ақпараттандырудың негізгі мақсаты – «оқушыларды ақпараттық қоғам жағдайында тұрмыстық, қоғамдық және кәсіби салалардың іс-әрекетіне толық, тиімді араластыру» болып табылады.[5]

Алгебра және анализ бастамалары пәніндегі жоғарыда біз атап өткен тақырыптар арасында функцияның графигімен жұмыс істеуге алып келетін тақырыптар бар. Бұл тақырыптардың барлық оқушылар үшін игеруге жеңіл емес екендігі анық. Сондықтан да тақта алдында графиктерді сызып көрсету мүмкін болғанымен де анимация араластыру арнайы бағдарламаларсыз мүмкін емес.

Мысалы

- функциялар және олардың графиктері;
- функциялардың графиктерін қарапайым түрлендіру;
- тригонометриялық функциялардың периодтылығы;
- функциялардың өсуі мен кемуі;
- тригонометриялық функциялардың өсуі мен кемуі;

функцияларды зерттеу тақырыптарына арнайы анимациялық бағдарлама «Flash анимация бағдарламасын» қолдану орынды. Бұл бағдарлама бүгінде өзінің құралдары бойынша ыңғайлылығымен ерекше сұранысқа ие болып отыр. Аталмыш бағдарлама құрамында:

- векторлық графика;
- анимацияларды қолдау;
- интерфейстің интербелсенді элементтерін құру мүмкіндігі;
- әртүрлі графикалық форматтарды қолдау (сонымен қатар растрлы графикалы да);
- Flash фильмдерді HTMLформатына қосу;
- Flash фильмдерін Web- браузерде көру мүмкіндігі;
- әртүрлі визуальді саймандардың болуы арқасында функция графигінің барлық қырын ашып көрсету мүмкіндігі болады.

Білім мен ғылым салаларындағы ақпараттық жүйелердің негізгі міндеті – білім беру мен ғылыми салада ақпараттық жүйелерді қолданудың ғылыми негіздемесін жасау, білім берудегі ақпараттық жүйелердің ғылыми бағыттарын анықтау, ол: ақпараттық жүйелердің білім саласындағы әлеуметтік үйлесіміне талдау жасау; компьютерлік техника, жаңа ақпараттық технологияларға байланысты пәндерді ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету; оқу орындарын уақыт ағымына байланысты аппараттық құралдармен қамтамасыздандыру; мамандарды даярлаудың педагогикалық-психологиялық негіздерін анықтау; дүниежүзілік білім стандартына жақындау, ашық оқыту әдісін пайдалану.

Қай қырынан алып қарасақ та оқу үрдісінде ақпараттық технологиялар мен бағыттары бойынша арнайы компьютерлік бағдарламаларды қолдану өзінің тиімділігін танытады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының Білім туралы Заңы // [www. zakon.kz](http://www.zakon.kz)
2. Қазақстан Республикасының Ақпараттандыру туралы Заңы // www. zakon.kz
3. Абильдин Е.Г., Балапанов Е.Қ. Интернетке кіріспе. –Алматы: Бастау,1999. – Б.30-31.
4. Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании.- Москва: Академия высшей школы, 2003. -С.12-13
5. Фридман Л.М.Педагогический опыт глазами психолога.- Москва: Педагогика, 1987. – С.224-225

УДК: 371.13

Жунисова И.Ж.

Алматинский Технологический Университет

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Современные подходы к обучению английскому языку подчеркивают важность использования компьютера на уроках, а проект и презентация - это возможность выразить свои собственные идеи в удобной для детей творчески продуманной форме.

Использование информационных технологий в сочетании с методом проекта позволяет школьникам практически применять свои знания, умения и навыки, потому и является одной из форм организации исследовательской и познавательной деятельности, при которой успешно реализуется кооперативная коллективная деятельность, позволяющая повысить мотивацию изучения английского языка.

В центре внимания такого рабочего процесса стоит сам ученик с возможностью свободного выражения своего мнения. Дети находят практическое применение знанию иноязычной речи.

Для меня, учителя, такой метод открывает безграничное поле деятельности для организации работы над самыми разнообразными темами, на разных шагах обучения, с детьми разных возрастов. Пользуясь своим личным опытом, могу сказать, что такая организация учебной деятельности дает возможность каждому ребенку не только выразиться, показать свои умения, знания и навыки, но и получить положительную оценку.

Более того, в своей педагогической деятельности я пришла к выводу, что в современных условиях, учитывая большую и серьезную заинтересованность учащихся информационными технологиями, я могу использовать эту возможность в качестве мощного инструмента развития мотивации на уроках английского языка.

Из своего опыта, могу утверждать, что учитель, который применяет образовательные компьютерные программы на уроках английского языка, обязан знать, что любая образовательная технология должна соответствовать следующим методическим требованиям:

- *концептуальность*: научная концепция, включающая психологическое и социально-педагогическое обоснование достижения образовательных целей;
- *системность*: наличие всех признаков системы (логичность построения процесса взаимосвязь всех его частей целостность);
- *эффективность*: гарантия результатов, соответствующих образовательным стандартам;
- *гибкость*: возможность варьирования в содержании для обеспечения комфортности и свободы взаимодействия педагога и учащихся с учетом конкретных условий педагогической деятельности;
- *динамичность*: возможность развития или преобразования используемой технологии;

- *воспроизводимость*: возможное использование технологий другими учителями в данном учебном образовательном учреждении или в других.

При этом, хочу заметить, что несомненным преимуществом использования компьютерных технологий является перенос центра тяжести с вербальных методов обучения на методы поисковой и творческой деятельности учителя и учащихся.

На уроках английского языка я придерживаюсь применения “проникающей технологии”, иными словами для меня применение компьютера не самоцель, а эффективный инструмент развития умений и навыков детей.

Кроме того, в процессе работы я использую нестандартные методы обучения: ролевые игры, дискуссии, интерактивные обсуждения, круглые столы, интегрированные уроки, которые развивают языковую компетенцию учащихся и их социально активную позицию.

Уроки с использованием презентаций Microsoft Power Point.

На мой взгляд, современные педагогические технологии такие, как формы уроков с использованием презентаций Microsoft Power Point

- помогают реализовать личностно-ориентированный подход в обучении,
- обеспечивают индивидуализацию и дифференциацию обучения с учётом способностей детей, их уровня обученности, склонностей и т.д.

При традиционных методах ведения урока главным носителем информации для ученика выступает учитель, он требует от ученика концентрации внимания, сосредоточенности, напряжения памяти. Не каждый ученик способен работать в таком режиме. Психологические особенности характера, тип восприятия ребенка становятся причиной неуспешности. При этом современные требования к уровню образованности не позволяют снизить объем информации, необходимой для усвоения учеником на уроке.

Применение компьютерных презентаций в учебном процессе позволяет интенсифицировать усвоение учебного материала учащимися и проводить занятия на качественно новом уровне, используя вместо аудиторной доски проецирование слайд-фильмов с экрана компьютера на большой настенный экран или персональный компьютер (ноутбук) для каждого учащегося.

Эффективность воздействия учебного материала в виде презентаций на учащихся во многом зависит от степени и уровня иллюстративности материала. Визуальная насыщенность учебного материала делает его ярким, убедительным и способствует интенсификации процесса его усвоения. Компьютерные презентации позволяют акцентировать внимание учащихся на значимых моментах излагаемой информации и создавать наглядные эффектные образцы в виде иллюстраций, схем, диаграмм, графических композиций и т.п. Презентация позволяет воздействовать сразу на несколько видов памяти: зрительную, слуховую, эмоциональную и в некоторых случаях моторную.

Использование компьютерной презентации на уроке позволяет:

- повысить мотивацию учащихся;
- использовать большое количество иллюстративного материала;
- интенсифицировать урок, исключив время для написания материала на доске;
- вовлечь учащихся в самостоятельный процесс обучения, что особенно важно для развития их общеучебных навыков.

В данном случае компьютер служит средством для поиска необходимой информации, а также стимулом для формирования речевых высказываний.

В своей педагогической практике я широко использую презентации.

Красочно оформленные презентации вызывают большой интерес на начальном этапе обучения. Презентации решают проблему использования наглядного материала. Например, если раньше приходилось вырезать и приклеивать картинки на доску, то сейчас с помощью Интернет можно найти картинки и рисунки и сразу вставить на слайд. Если картинок много, то оформить несколько слайдов. Детям очень нравятся презентации.

Создание презентаций требует творческого подхода со стороны учителя и просто хорошего знания компьютера.

Таким образом, компьютер не заменяет учителя на уроках английского языка, а является эффективным помощником, позволяющим повысить качество обучения и эффективность контроля. В настоящее время использование компьютера в учебном процессе очень актуально.

Сегодня новые методики с использованием презентаций Microsoft Power Point противопоставляются традиционному обучению английскому языку. Эта форма организации уроков является наиболее доступной для работы учителя и применения ее на уроках в нашей школе. Формы работы с использованием презентаций Microsoft Power Point на уроках английского языка включают:

- изучение лексики;
- обучение диалогической и монологической речи;
- отработку грамматических явлений.

К числу современных образовательных педагогических инновационных технологий можно отнести:

- технология подготовки учащихся к Единому государственному экзамену по английскому языку;
- ИКТ на уроках английского языка;
- технология развития критического мышления;
- проектные методы обучения;
- технология использования в обучении игровых методов: ролевых, деловых другие видом обучающихся игр.

Освоение новых технологий - процесс довольно длительный: учитель не только должен познакомиться с этими технологиями, но и принять их и постепенно включать в свою практическую педагогическую деятельность, чтобы организация учебного процесса проходила творчески, с использованием интересных форм работы, основанных на использовании новых педагогических технологий.

Согласно стратегии модернизации образования, одной из главных целей общего образования является формирование ключевых компетентностей в интеллектуальной, коммуникационной, информационной и прочих сферах. Применение информационных технологий позволяет сочетать фундаментальные и практические знания, развивать способности мышления, изучать процедуры и технологии, а не просто факты. Использование информационных технологий на уроке английского языка способствует развитию у учащихся самостоятельности и способности к самореализации, развивает способность к созидательной деятельности, готовность к сотрудничеству, терпимость к чуждому мнению, умение принимать решение.

В процессе информатизации образовательного учреждения создается качественно новое информационно-образовательное пространство, в котором увеличивающийся информационный поток заставляет всех участников процесса переходить от модели накопления знаний к системе овладения навыками самообразования. Возрастает значение мотивированности обучаемого и его способности работать самостоятельно.

Использование возможностей компьютера на уроках английского языка трудно переоценить: использование мультимедийных обучающих программ с использованием английского языка создает прочную основу для учащихся, так как мы живем, работаем и учимся в мире этих технологий. Выполнение проектных заданий и письменных работ с применением ИКТ способствует развитию умения работать с клавиатурой, выполнять различные операции на компьютере, искать, оценивать и отбирать необходимую информацию в Интернете.

Эффективность использования ИКТ дает нам умелое сочетание передовых технологий при обучении английскому языку:

- общекультурное развитие учащихся;
- совершенствование навыков владения компьютером;
- совершенствование языкового уровня;

- индивидуализацию обучения;
- самоутверждение учащихся;
- повышение мотивации в изучении иностранного языка;
- эстетичность презентации учебных материалов;
- совершенствование процесса проверки работ учащихся;
- повышение авторитета учителя («идет в ногу со временем»).

В наше время расширение возможностей использования ИКТ и Интернета позволяет сделать уроки более разнообразными.

1. Обобщающие уроки по страноведению позволяют расширить представления учащихся о стране изучаемого языка.

2. Уроки-презентации нового материала по различной тематике помогают сфокусировать внимание учащихся на изучаемом материале, лучше его запомнить и усвоить.

3. Уроки с использованием интерактивных досок и специально разработанного к ним программного обеспечения.

4. Уроки с использованием Интернет-ресурсов повышают интерес учащихся к предмету, позволяют привлечь большое количество полезного и актуального материала.

5. Уроки по формированию отдельных видов речевой деятельности отличаются от традиционных уроков своей необычностью и новизной, повышением самостоятельности учащихся.

6. Уроки с использованием онлайн тестирования, которое широко представлено в Интернете, стимулирует самостоятельную работу учащихся, формирует навыки работы в Интернете.

7. Проектная деятельность – создание своих собственных проектов – включает поиск информации в Интернете, ее отбор, оформление результатов поиска в виде мультимедийных презентаций, документов MicrosoftWord и т.п.

8. Использование обучающих программ и игр вносит разнообразие в учебный процесс, облегчает подготовку учителя и помогает учащимся лучше усвоить и закрепить изучаемый материал.

Использование новых информационных технологий расширяет рамки образовательного процесса, повышает его практическую направленность. Повышается мотивация учащихся в образовательном процессе и создаются условия для их успешной самореализации и социализации в будущем.

1. Обобщающие уроки по страноведению позволяют расширить представления учащихся о стране изучаемого языка.

2. Уроки-презентации нового материала по различной тематике помогают сфокусировать внимание учащихся на изучаемом материале, лучше его запомнить и усвоить.

3. Уроки с использованием интерактивных досок и специально разработанного к ним программного обеспечения.

4. Уроки с использованием Интернет-ресурсов повышают интерес учащихся к предмету, позволяют привлечь большое количество полезного и актуального материала.

5. Уроки по формированию отдельных видов речевой деятельности отличаются от традиционных уроков своей необычностью и новизной, повышением самостоятельности учащихся.

6. Уроки с использованием онлайн тестирования, которое широко представлено в Интернете, стимулирует самостоятельную работу учащихся, формирует навыки работы в Интернете.

7. Проектная деятельность - создание своих собственных проектов - включает поиск информации в Интернете, ее отбор, оформление результатов поиска в виде мультимедийных презентаций, документов MicrosoftWord и т.п.

8. Использование обучающих программ и игр вносит разнообразие в учебный процесс, облегчает подготовку учителя и помогает учащимся лучше усвоить и закрепить изучаемый материал.

Они позволяют:

- тренировать различные виды речевой деятельности и сочетать их в разных комбинациях,
- помогают осознать языковые явления,
- сформировать лингвистические способности,
- создать коммуникативные ситуации,
- автоматизировать языковые и речевые действия,
- обеспечивают возможность учёта ведущей репрезентативной системы, реализацию индивидуального подхода и интенсификацию самостоятельной работы учащегося.

Использование новых информационных технологий расширяет рамки образовательного процесса, повышает его практическую направленность. Повышается мотивация учащихся в образовательном процессе и создаются условия для их успешной самореализации и социализации в будущем.

Таким образом, современность предъявляет всё более высокие требования к обучению и практическому владению английским языком в повседневном общении, профессиональной сфере. Объёмы информации растут, и часто рутинные способы её передачи, хранения и обработки являются неэффективными. Использование информационных технологий раскрывает огромные возможности компьютера как средства обучения.

Более того, внедрение в учебный процесс использования мультимедийных программ вовсе не исключает традиционные методы обучения, а гармонично сочетается с ними на всех этапах обучения: ознакомление, тренировка, применение, контроль. Но использование компьютера позволяет не только многократно повысить эффективность обучения, но и стимулировать учащихся к дальнейшему самостоятельному изучению английского языка

ЛИТЕРАТУРА

1. Нурлыбаева А.Н. Возможности проектных технологий в формировании умений самоуправляемого обучения // Иностр. языки в школах Казахстана. - 2003. - №4
2. Полат Е.С. Метод проектов на уроках иностранного языка // Иностр. языки в школе. - 2000. № 2-3.
3. Бұзаубақова К.Ж. Жаңа педагогикалық технология А. 2004
4. Селивоник С.В., Янюк Н.А Проблемы использования интерактивных методов в школе [электронный ресурс]. http://www.rusnauka.com/23_D_2009/Pedagogica/49550.doc.htm

УДК: 371: 316. 647.5

Мұсабаев Д.Қ., Садыков Қ.И., Бөдеев М.Т., Назарова Ю.М.
Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРУ МЕКТЕПТЕРІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Бір әлеуметтік субъектінің өзге де әлеуметтік, саяси, этностық, конфессиялық және әлеуметтік субъектілердің ерекшеліктеріне төзімділікпен қарауын, яғни дүниетану, діни, әлеуметтік-саяси, мәдени, ұлттық және этикалық плюрализмді мойындауды толеранттылық деп түсінуге болады. Ол әлеуметтік серіктестердің теңдік, өзіндік дербес ерекшеліктерді сақтай отырып өзара қарым-қатынас орнату, біреудің ар-ожданына нұқсан келтірмей, келісімге келе отырып әрекет етуді болжайды.

Сонымен қатар толеранттылықты адамгершілік құндылықтардың мәнін құрайтын құндылық ретінде де қарастыруға болады. Толеранттылық жеке тұлғалардың өзара қарым-қатынасы кезіндегі адамгершілік ұстанымдары, басқа адамды түсіне білу, күнделікті тұрмыс-

тіршіліктегі әлеуметтік-мәдени қарым-қатынастың барлығында жеке тұлғаның адамгершілік қасиеттеріне сүйене отырып диалог орнату құралы ретінде қызмет етуі мүмкін.

Елбасы Н.Ә. Назарбаев өзінің ел халқына жолдаған Жолдауында «Біз қазақ халқына, біздің мәдениетіміз бен тілімізге қатысты тарихи әділдікті қалпына келтірдік. Этникалық, мәдени және діни әралуандыққа қарамастан, елімізде бейбітшілік пен саяси тұрақтылықты сақтадық. Қазақстан 140 этнос пен 17 конфессияның өкілдері үшін туған шаңырағына айналды. Азаматтық татулық пен ұлтаралық келісім – біздің басты құндылығымыз. Көпұлтты еліміздегі татулық пен келісім, мәдениеттер мен діндердің үндесуі әлемдік эталон ретінде танылған»-деді [1].

Қазақстан Республикасы тәуелсіздік алған жылдардан бастап, өзіндік ұлттық және діни сананың көтерілу кезеңіндегі және қоғамдық өмірдің барлық салаларындағы көптеген өзгерістермен сипатталатын жаңа тарихи даму кезеңді бастан өткеруде. Қазақстанның өзге көршілес мемлекеттермен салыстырғанда басты ерекшелігі – түрлі ұлт пен ұлыс өкілдерінің бейбіт өмір сүрулерін, қоғамдағы тұрақтылықты қамтамасыз етудегі мемлекеттік керемет саясатты ұстануы.

Жеке тұлғаның толеранттылығын тәрбиелеу мәселесінің күрделілігі мен ауқымдылығы нақты да, дәл құрылған үйлесімді іс-әрекеттерді талап етеді. Ол үшін білім беру мекемелерінде оқушылардың толеранттылығын қалыптастырудың педагогикалық технологиясын құрған дұрыс. Ал ондай технология құру үшін балалардың бойында толеранттылықты қалыптастырудың бағыт-бағдар беруші жолдарын қарастырған жөн.

Оқушы жастардың толеранттылықтарын қалыптастыру, олардың толерантты әрекет етуді саналы түрде түйсінулеріне, басқа адамдармен қарым-қатынас орната білу, шыдамдылық, сезімталдық, жауапкершілік секілді құндылықтарды игеруіне бағытталған педагогикалық іс-шара. «Толеранттылық», «толерантты іс-әрекетке дайын болу» секілді түсініктерге жүргізілген зерттеулер мынадай басты жолдарды анықтауға мүмкіндік берді:

- толерантты тұлға – өзін және өзін қоршаған адамдарды түсінетін, алайда өзінің ұстанымына сүйенетін, жеке пайдасы үшін идеал құндылықтарынан бас тартпайтын тұлға;
- білім берудің қазіргі таңдағы даму сатасында, жастардың толеранттылықтарын мақсатты қалыптастыру мәселесін қою және оны шешу мүмкіндігі жоғары.

Жеке тұлғаның толеранттылығын тәрбиелеу мәселесі күрделі болып саналатындықтан, аталған бағыттағы жұмыстарды нақты жоспарлау керек. Ондай жоспарды құру үшін балалардың толеранттылықтарын қалыптастыру іс-шараларын қайта құрып, ол процесс сәтті іске асуға қажет ерекшеліктерді анықтау қажет.

Толеранттылықты қалыптастыру мәселесі төңірегінде зерттеу жұмыстарын жүргізген ғалымдар қоғамтану және тарих пәндерін жастардың толеранттылықтарын қалыптастырудағы шешуші факторлар деп санайды. Олар әңгіме-сұхбат, іскер ойындар, дебаттар, алға қойылған мәселелерді шешу, туындаған жағдайды түрлі қырынан қарау секілді дербес тұлғаны бағыттайтын-бағдарлайтын қағидаларды ұйымдастыруды қарастыратын білім беру процесіне ерекше орын береді. Білім беру процесін жобалау үшін оқушы өзін танымдық іс-әрекеттің нағыз субъектісі ретінде сезінетін кеңістіктің болуын, оның белгілі бір міндеттерді шешуін және қатысуын ескеруі керек [2, 3].

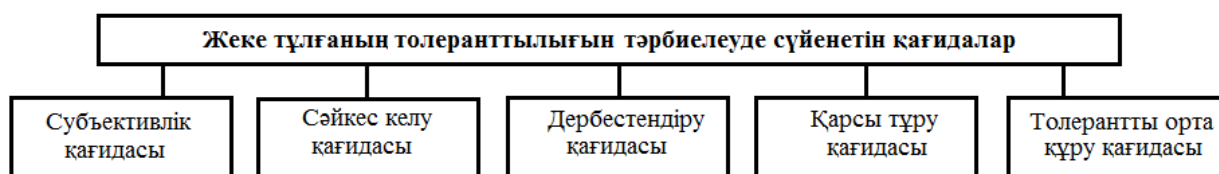
АҚШ мемлекетінің атақты ғалымы, балаларға арналған философияның дамыту институтының директоры М. Липман балалардың философиялық білімдеріне арнап құрылған технологиясын ұсынады. Ол құндылықтар білім мен бейбіт өмірді сүюді тасымалдаудың рефлексіті іс-әрекетті әдісіне сүйенеді. Оның пікірінше тасымалдаудың тиімді байланысы – бұл балаларда ақыл-ой және әдептілік дағдыларын дамытатын философияны жүйелі түрде оқыту. Ғалымның теориялық-педагогикалық және философиялық тұжырымдамасы екі алғышартқа сүйенеді: біріншіден, адамның саналылығына, екіншіден, білім адамның зорлық-зомбылық көрсетуін едәуір төмендететін қоғам институтына айналатынына сену [4].

Жоғарыда аталған авторлар мектеп оқушыларының бойында толеранттылықты пән арқылы қалыптастыру жолдарын ұсынады және тұжырымдамаларын құрады. Ал біздің

пікірімізше балаларды толерантты, сабырлы болуларын қалыптастыруда алғашқы әскери дайындық сабағының алатын орны ерекше болуы тиіс. Себебі өз елінің қорғаушысы өз жерін қорғап қана қоймай, сонымен қатар әскери қызмет жолында кезігетін қиындықтарға төзу, өзге ұлт өкілдеріне құрметпен қарау, өз қызметін жауапкершілікпен атқару секілді қасиеттерді бірінші кезекте алғашқы әскери дайындық сабағында бойына сіңіреді.

Осыған орай, орта білім беру мекемелерінде оқушылардың білім деңгейлерін тереңдете түсуі, атап айтқанда алғашқы әскери дайындық пәнінің атыс және саптық дайындық, тактикалық дайындық, әскери топография секілді бөлімдерін игерумен қатар, Отан алдындағы борыш, әскери қызмет атқаруда кезігетін қиындықтарды жеңе білу, қын жағдайда көмекке келе білу тақырыптарына қосалқы семинарлар, кездесулер ұйымдастырған дұрыс. Бұл білім алудың ғылымилығы, жүйелілігі, саналылығы және беріктігі сияқты дидактикалық қағидаларға сәйкес келеді. Демек, алғашқы әскери дайындық пәні арқылы оқушылардың толеранттылығын қалыптастыру және нығайта түсу процесі ғылыми дидактикалық тұрғыдан дұрыс әрі жүйелі құрылуы тиіс.

Аталған мәселе бойынша жүргізілген ғылыми-әдістемелік еңбектерді талдай келе, білім беру жүйесінде жеке тұлғаның толеранттылығын тәрбиелеуде қолдануға болатын қағидаларды 1-суретте беріп отырмыз.

1-сурет. Білім беру мекемелерінде оқушының толеранттылығын қалыптастыруда қолданылатын қағидалар

Осы қағидаларға сүйене отырып, қоршаған ортамен жақсы қарым-қатынас орната алатын, өзге ұлт өкілдеріне, олардың салт дәстүрлерін құрметтейтін тұлға қалыптастыруды болжаймыз.

1. Субъективтік қағидасы – баланың белсенділігіне, оның өздік тәрбиесін ынталандыруға, басқа адамдармен жақсы қарым-қатынас орнатудағы әдептілікке сүйенуді болжайды.

2. Сәйкес келу қағидасы – тәрбие процесі ұйымдастырылатын әлеуметтік жағдайды тәрбиелеудің мазмұны мен әдіс-тәсілдерінің сәйкес келуін болжайды.

3. Дербестендіру қағидасы – әрбір оқушының өмірде өз орын табуын және жан-жақты ашылуына мүмкіндік беретін, толерантты сана-сезімге тәрбиелейтін дербес жолды анықтауды болжайды.

4. Қарсы тұру қағидасы – балалардың бойында кез-келген қиындыққа қарсы тұра білу, оған қарсы әрекет етуді қалыптастыруды болжайды.

5. Толерантты орта құру қағидасы – оқу орнында ізгілікті қарым-қатынас орнатуды қалыптастыру.

Толерантты мәдениеттің өмірлік тәжірибесінен туындайтын білім беру кеңістігінің үлгісін құрып, сол процеске қатысушылардың толерантты қарым-қатынастарын қамтамасыз ету үшін мынаны ескеру қажет:

- оқушылардың сана-сезімдерінің мәндік құрылымын дамытуға бағытталған және оларды өмірде кездесетін қиыншылықтарды жеңе білуге даярлаудың мақсатты параметрлерін өзгерту;

- білім беру процесінің мазмұнын толеранттылық идеяларымен толықтыра отырып қайта құру;

- балалардың толерантты сана-сезімін дамытуға арналған білім беру және тәрбиелеу процесінің технологиясын жаңарту;

- білім беру процесінің алуан-түрлілігін, өзгергіштігін, ұйымдастырылу жүйесінің икемділігін, сондай-ақ балалардың қызығушылығын ескеруге қабілетті бағытқа өзгерту;
- оқытушының ізгілікті педагогикалық ұстанымға көшуін іске асыра отырып, сылбырлықты жеңе білу.

Сонымен, жалпы білім беру мекемелерінде жастарды толеранттылыққа тәрбиелеу үшін келесі бағыттар бойынша жұмыстар жүргізу керек: жалпы орта білім беру стадианттарында қарастырылмаған әлеуметтік-гуманитарлық пәндер бойынша (философия, әлеуметтану, психология, өлкетану, этнография) білімді тереңдету, балалар мен жасөспірімдермен сабақ өткізу, сауық кештерін ұйымдастырудың дәстүрлі емес әдіс-тәсілдерін белсенді түрде қолдану. Аталған бағыттар бойынша жұмыс жүргізу үшін жалпы білім беру мекемелерінде арнайы педагогикалық технология құру керек.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы.
2. Никольский А.В. Историко-обществоведческое образование как фактор формирования толерантности // Преподавание истории и обществознания в школе. - 2002. - № 5.- С.25 -31.
3. Кинкулькин А.Г. О толерантности в курсе обществознания // Преподавание истории и обществознания в школе.- 2002.- №8. - С. 21-27.
4. Липман М. Обучение с целью уменьшения насилия и развития миролюбия // Вопросы философии. -1996. - № 5.- С. 110-121.

ӘОЖ: 929:82

Сұлтанғалиева Р.Б.¹, Мұханбетова Ж.Ө.²

ф.ғ.к,¹ 2 курс магистранты², М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік университеті, Орал қаласы

С.ЕЛУБАЙДЫҢ «АҚ БОЗ ҮЙ» РОМАН-ТРИЛОГИЯСЫНДАҒЫ КЕЙІПкерлер ӘЛЕМІ: Ұлттық болмыс және ұлттық характер

Ақиқатты жазар жазушы, қаламы үшкір қаламгер Смағұл Елубай өзіне тән жазушылық үнімен, ұлт тарихының қилы кезең көріністерін, ұлттық болмысты, ұлттық кейіпкерді шебер сомдауымен ерекшеленіп, жаңашыл ізденістерімен дараланып, қазақ прозасында өзіндік із қалдырды.

Жазушының ұлт тарихын насихаттайтын, сұрапыл кезеңнің сұсты көріністерін көз алдымызға әкелетін, тарихи ақтандақтарды бүгінгі жас ұрпақтың санасына жеткізетін шоқтығы биік туындыларының бірі – «Ақ боз үй» роман-трилогиясы. Трилогия ХХ ғасырдың жиырмамыншы-отызыншы жылдарындағы қызыл үкіметтің асыра сілтеушілігінен туған зобалаң жылдардың ауыр зардаптарын, қылышынан қан тамған озбырлықтарын, қуғын-сүргін оқиғаларын, ұлттық дәстүрімізді, рухани құндылықтарымызды жоғалту көрініс тапқан тоқырау заманынан сыр шертеді.

Шығармадағы әр кейіпкердің ішкі жан-дүниесіне терең үңіле білген жазушы шиеленіске толы оқиғалар арқылы кейіпкерлердің өзіндік тұлғасын таныта түсуді мақсат етеді. «Ауыл жастары Хансұлу, Шеге, Ждақай, Қозбағар, Бұқарбай, Сұржекей, бұлардан ересек Бұлыш, Балқия; Мажан балалары Мотан, Шотан, Қапан – бұлардың қасында Әзберген (Пахраддиннің бауқеспе болып кеткен інісі); Шәріп, Қауқаш, Мажан бай мен Пахраддин бай (бұлар орташа болып есептеледі); Асан, Апанас, Қалашников – большевиктер, партия қызметкерлері; ескілікті көп білетін, көпті көрген Дәу апа (Бұлыштың шешесі), ауыл-үй арасының сөзшең кемпірі Торқа (Қозбағардың шешесі) – бәрі де бүгін мен келер күнді бірге атқарысып жатқан, бірақ, ойы да, ісі де әрқилы, қарама-қарсы мінез-пиғылдың адамдары.

Осы кейіпкерлер шыққан тегіне, өскен ортасына қарамай, өмірді түсінуі, ұғуы жағынан ойда жоқта топтасып, жұптасып, ойда жоқ тұстан дара кетіп, адасқанның алды жөн, арты соқпақ жайларды бастарынан кешіреді» [1, 56 б.]. Автор осы секілді әр қилы кейіпкерлердің мінез-құлықтары, іс-әрекеттері арқылы жаңадан орнап жатқан саясаттың, тәртіптің тигізер зардабын шынайы суреттейді.

Романда Пахраддин бейнесі асқан шынайылықпен сомдалған. «Пахраддин кең иықты, мол денелі, сақал-шашы көкбурыл тарта бастаған ат жақты, сұлу көзді, келбетті кісі» [2, 18 б.]. Бұл портрет арқылы кейіпкердің сыртқы түр-әлпеті, кескін-келбеті ғана емес, сонымен бірге оның мінез-құлық ерекшеліктері, толық образы айқындалады. «Айрықша сұлу мінезді Пахраддин – байлығы тасып бара жатпаса да, ел арасында әділ билігімен, тілді, шешендігімен атағы шыққан сырбаз да сұңғыла жан, ауыл ағасы» [3, 80 б.]. Романның өн бойында сан қилы оқиғаға кезіксе де, кәмпескелеуге ұшырап, қуғындалса да, құлазыған елсіз далада аштықтың азабын тартса да, Пахраддин көркем мінезімен, байсалдылығымен, шыдамдылығымен, кеменгерлігімен көрінеді. Автор «Пахраддиннің портреті белгілі әдебиет зерттеушісі, академик Зейнолла Қабдоловтан алынды. Сол кісінің мәдениеті, сөйлеу тәсілі, сөз саптауы, жүріс-тұрысы, кеменгерлігі, ақылдылығы, кербездігі – бәрі Пахраддинге берілді» [4],- дейді сұхбатында. Ел сыйлаған би қалпынан, қуғындауға ұшырап, елсіз шөл далада нәр боларлық азық таба алмай шыбын жаны шырқырап жатса да, сабырлы, байсалды қалпын сақтай білген Пахраддинге таң қаларымыз анық. Пахраддиннің шыдамды болуына қиын күнде қолдаушысы болып, әрдайым жанынан табылған аяулы жары, Хансұлуының анасы, сұлу мінезді Сырғаның да септігі бары айқын.

Жүрегіне ізгілік ұялаған, ибалы да инабатты Сырға образы жазушы тарапынан ерекше ілтисипатпен суреттеледі. «Босаға жақта ас қамымен үнсіз қозғалып жүрген ашаң тұлғалы Сырға бәйбіше бұрқылдап қайнаған самауырдың оң бүйірін ала сызыла кеп тізе бүкті. Жаңа түскен келіндей бір тізерлей отырып шайсандықтан су жаңа орыс фарфорын шығарып, қытай жібегімен сүртіп, жұмыртқадай тізілтіп қойып жатыр» [2, 55 б.]. Сырбаз талғам иесі Сырға үсті-үстіне шиеленіскен оқиғалардың бәріне түсіністікпен қарайды, Пахраддинге кінә тақпайды, болып жатқан қиындықтың бәрін заманнан көреді. Пахраддиннің де ханшасындай сыйлайтын жарының аштықтан бұратылып, көз алдында солып бара жатқаны жанына батады. «Жүрегі шымырлады Пахраддиннің. Жан дүниесі алай-дүлей болды. «О, кер заман! Кер заман!» - деп іштей күңіреніп кетті. Мына Сырға аяғын керіліп басатын кербездің өзі емес пе еді?! О, кер заман, көрмегенді көрсеттің-ау, сен заман! Қайран асығым, асылым, Сырға. Әйел затының падишасы – Сырға. Қыз күнінде сені жұрт бейіштен үзіліп түскен гүл ме деуші еді. Сені қолға түсіру көктегі жұлдызды көксегенмен тең еді. Қайран кермиығым, кербезім! Керілген кер маралым! Кенеп дорбаны иығыңа салғаныңды көргенше, Пахраддиннің шыққыр көзі неге шықпайды» [2, 224 б.]. Бұл – жаралы арыстандай аһ ұрған Пахраддиннің ішкі жан айқайы.

Романда асқан шеберлікпен суреттелген образ – ақ боз үйде сыланып бой жеткен, Пахраддин бай мен Сырғаның қанаттыға қақтырмай өсірген қызы Хансұлу образы. «Ай сырғасы дір етіп, ақ тамағы бүлкілдеп төмен қарап ойлана қалыпты Хансұлу. Қасы, көзі қиылып бір тізерлеп, шоқиып қана отыр» [2, 259 б.]. «Қарлығаштың қанатындай дірілдеген қиғаш қас. Тұнық, қара нәркес көз. Қайқы кірпік. Алма мойын. Омырауы толық. Құмырсқа бел» [2, 373 б.]. «Хансұлу.... үстінде белін шүберекпен қынай бұған қара-барқын камзол. Басында ақ жаулық, иегінің астынан орап тартып алған. Бұтында – шалбар. Аяғында – етік. Аш белі бұрандаған, арық, сұңғақ бойлы Хансұлу» [2, 395 б.]. Шебер сомдалған образ. Романның өн бойында ерке, наз қылығы мен тік мінезін қатар, үйлесімді ұстай білген Хансұлу өмірі өзгеріп, сан-саққа жүгіріп отырады. Бірақ, өмірі әр алуан күйге түссе де, мінезі, жан-дүниесі, өмірге деген құлшынысы, басқалардың оған деген көзқарасы еш өзгермейді.

Сыншы Б.Сарбалаұлы роман-трилогиядағы Хансұлудың ерекше болмысы турасында былайша тұжырымдайды: «Бойжеткен Хансұлу. Нағыз Ару, Ана, Адам Хансұлу. Хансұлу десе, Хансұлу! Бұл енді Смағұлдың ғана сәтті сомдаған кейіпкері емес, қазақ әдебиетіндегі

өзгеше бір Қазақ қызы, Қыз Жібек, Баян сұлу, Ұлпан, Әйгерім, Тоғжандар қатарын толықтыратын дара тұлға десек дұрыс» [5, 11 б.]. Хансұлу өмір қиындығын көп көреді. Мәпелеп өсірген әке-шешесінен, ақылшы Дәу апасынан да айырылады, қорғаны боп жүрген күйеуі Шеге де «шпион» деген жала жамылып, бірнеше рет қамалады. Бұның бәріне Хансұлу қасқайып қарсы тұрып, балалары Түгелханын ержеткізуді, Үмітін бойжеткізуді ғана ойлайды. Алғашқы «Ақ боз үй», «Мінәжат» романдарында бетінен жел қақпай, етегіне шаң тимей, тал шыбықтай бұралып, ойын-сауықтың ортасында қол жетпес жақұттай жарқырап бой жеткен Хансұлу, соңғы «Жалған дүние» романында жасы жетпіске жетіп, самайын ақ шалған, қарақаттай жанарын мұң торлаған кәрі бейне ретінде көрінеді.

Шығармадағы Хансұлудың жары, Түгелхан мен Үміттің әкесі Шеге Қаспақовтың образы қарама-қайшылықта суреттелген бейне. Бір кезеңдерде билікке араласып, жаңашылдықты қолдап, ел алдында құнды пікір айтып жүрген саналы, салиқалы, білімді, ақылды жігіттің тағдырдың тәлкегіне ұшыраған, «таптық жау», «шпион» деп айыпталып, азапты күндерді басынан кешіп, жарынан, балаларынан алыста жүрген халі кімді де болса бей-жай қалдырмайды. Еш айыбы болмаса да тройканың шешімімен жеті жылға Сібірге айдалған Шегенің көрген азабын, мына суреттеуден-ақ көруге болады. «Жүдеу, арық. Сақал-шашы өсіп кеткен. Үстінде – көнетоз пиджак, шалбар. Аяғында – сірісі жырық, қисық табан етік. Басында біреуден қалған ескі кепкі. Жел «уф» десе ұшып кетердей әлсіз, жадау. Тірі аруақ, көлеңке тәрізденіп жылжиды, баяғы Шеге жоқ, тепсе, темір үзетін» [2, 391 б.]. Тіпті, түрме ішіндегі төбелестер, бастықсымақтардың соққыға жыққаны, күйзеліс, қайғы Шегенің жүйке жүйесіне әсер етіп, талма ауруына шалдықтырады. Оған себеп, Шегенің істемеген жұмысы, жұмсалмаған жері қалмайды. Ангара жағасындағы Богучан деген жердегі лагерь бұны тіпті азапқа салады. Ағаш кеседі, кескен ағаштарын атпен жағаға сүйрейді, сорттап сал жасап, өзенге ағызады. Шеге күннен-күнге қияли болады, өзімен-өзі сөйлесетін жағдайға жетеді, Хансұлу мен Түгелханның бейнесін көз алдына елестетіп тілдесіп жүреді. Осы бір суреттеулер қызыл үкіметтің асыра сілтеушілігінен туған зобалаң жылдардың шырмауына шырмалған дәрменсіз ұрпақтың ауыр тағдырынан мағлұмат бергендей. Шеге бостандыққа шықса да кеңеске деген сенімі жоғалады. Кеңеске үркіп, болашағына күмәнмен қарайды, ертеңі не боларын білмейді, енді қай күні қандай айып тағар екен деген ой маза бермесі анық.

Жазушы рухы биік, өр кейіпкер ретінде Бұлыштың анасы Дәу апаны алады. Жасынан ерлігімен, батылдығымен танылған Дәу апаға ешкім қарсы шыға алмайды. «Дәу апаның бейнесі екі адамның бейнесінен жасалды. Оның мінезі менің шешемнің мінезі болса, дәулігі, биіктігі Алуаш жеңешемнің түр-келбетінен алынды» [4] - дейді жазушы. Қызыл үкімет «бандит» деп жала жапқан Бұлыш қаза тапса да, жайына қалдырмай артында аңырап қалған анасы Дәу апаны қамауға алады. Батыл ана ол кезде де беріспейді, соңғы демі қалғанша қарсыласып бағады. «Қайда әлгі, Сұржекей дегендерің?! Шақыр бермен, көзіме көрінсін! Әкесінің құны қалғандай атқа мінгелі аңдығаны Бұлыш болып еді. Күн бермеп еді, құмға қашса да қуғындап, елден, жерден бездіріп, ақыры өліп құтылып еді, осы «қызыл көздің» құрығынан. Енді Бұлыштың өзінен ала алмаған өшін шешесінен алмақ екен ғой. Құдайдан безген жендет. Шақыр бермен. ЕНКВ болмақ тұрмақ, анау мұртты құдайы – Сталиннің кіндігінен салбырап түссе де, ит терісін басына қаптайын, харам неменің!» деп, Дәу апа ат қора түрмені басына көтеріп дар-дар айқайлады» [2, 357 б.]. Жүректілігін танытқан Дәу апаның қайсар мінезі, қайтпас қиқарлығы, шынайы болмысы оқырман бойында батылдықты оятады, «арам қолмен берген ас» деп, нәр татпаған күйі теріс қарап алты күн жатып, тар қапаста жан тапсыруы таң қалдырады.

Шығармада Дәу апаның немересі, Бұлыш мерген мен Балқия сұлудан қалған жалғыз тұяқ Едіге сонау бала кезінен Хансұлуға қорған болар азамат, қолғабысын тигізер жәрдемші болады. Ауылдың ер-азаматтары майданға аттанып, Хансұлу тәрізді жас келіншектердің бәрі дерлік мал бағуға шығып, шықпағаны жан-жаққа қаражұмысқа айдалып жатқан заманда, «бір отарколхоз малы мойныңда: өлтірсең, жоғалтсаң – сотталасың. Өстіп шыбын жанын шүберекке түйіп жүргенде, көмекке осы бала Едіге келді. Қалай қуанбасын Хансұлу.

Арқасын тауға сүйегендей болып қалды» [2, 161б.]. Есейе келе қайнысы Едіге баяғы қазақ қырылған ашаршылық туралы деректер жинап, кітап жазып жүрген жазушы ретінде танылады. Едіге сол бір сұрапыл заманның сұсты күндері, халықтың ауыр тұрмысы, ашаршылықтың зардабы жайлы сол заманды көзбен көрген Хансұлу секілді көненің көздерімен сыр шертісіп, айтқан әңгімелерінен керектісін көкейге тоқып, жазып алып отырады.

Жазушы романды Едіге мен Өктем үннің диалогы арқылы өрбітеді. Едіге осы бір қым-қуыт тіршіліктен көңілі қалып, өмірден түңіліп кеткен еді. Өмірге лағнет айтқан Едігені Өктем үн тез арада өз орнына түсіре қояды. «Өлім келмей тұрып өмірдің қадірін біліңдер» - демей ме?! Едігеге айту арқылы барша адамзатқа Өктем үннің де жеткізгісі келіп тұрғаны осы бір ой. Өктем үн одан сайын күшейе түсіп, Едігенің жасаған қателіктерін бетіне басады. Едіге ызаға булығыады, халықтың түбіне жеткен «ішкенге маз, жегенге тоқ» болып жүрген Өктем үн секілділер екендігін айтады, кімнің қолында тары болса, соның артында қыт-қыттап жүретін тауыққа ұқсатады, құрдымға кетіп бара жатқан қазақтың тілі мен дініне жанашырлық етер азаматтың жоғына қынжылады. «Кете берді Едіге. Осы кеткені кеткен. Кейін қайтпақ емес. Біржола кетеді. Мына заман, мына қоғам, мына тозақ тірліктен өстіп, қашып құтылады. Қашып барады Едіге... Жоғалады. Сөйтіп, тағы бір Жер бетіндегі проблема бітеді. Сталиннің айтқаны келсін. «Адам бар ма – проблема бар, адам жоқ па – проблема да жоқ» деген... Едігемен ұстасқан, Едігемен тістескен заман!!! Кер заман!!! Мен жеңілдім. Сен жеңдің. Мен жалғыз да, сен – көпсің. Сен қал! Мен кеттім! Қарамды батырдым. Қош..... Дүниеден осылай өтті Едіге» [2, 511 б.]. Осылайша елінің болашағын, ұрпағының келешегін ойлап жан ауыртқан Едігенің де дәм-тұзының таусылар уақыты келген еді.

Профессор Т.Сыдықов «Ақ боз үй» трилогиясындағы Едіге бейнесі турасында: «Трилогияны табандап, түсініп, талдап оқып шыққан адам Едіге қоғамына риза болмады, ойлағаны отарлап алған елдің астамшылығынан іске аспаған соң көкірегінде қыжылы оянып, уақытын тозаққа балап, одан құтылудың жолын іздеді, тоқырау заманы талайдың түбіне осылай жетпеді ме деген сұрақ қоюы кәдік» [6, 109 б.] – деп тұжырымдайды.

Жазушы келер күннің жұмбағын болжап, лайықты шешімін тауып, елді бітістіріп, алдағы күннен хабар беріп отыратын көріпкел ретінде Лабақ ахунды суреттейді. «Лабақ ахун деген дін адамының прототипі ауылымыздағы Сұлтан ахуннан алынды. Ертеректе жиырмасыншы жылдары ашаршылық кезінде қаза болды» [4] - дейді жазушы сұхбатында.

Лабақ ахунды ауыл адамдары әулиедей сыйлайды, ахунның тау тауға соғылатын, теңіз ернеуінен шығатын заманды болжап, көбірек тілге алуынан алдағы уақытта халқының басынан өтетін зұлмат күндерден хабар беріп отырғандығын байқаймыз. Лабақ ахун бейнесінің романдағы суреттелуіне тоқталсақ: «Ай астындағы үйден ақ шапанды, ақ сәлделі, сақал-шашы аққудай, ұзын бойлы, сексеуілдей құраған тірі аруақ шал шықты. Қолында домбыра. Лабақ ахун еді бұл» [2, 58 б.].

Кәрі жырау үлкен қоңыр домбырасын күмбірлетіп абыз әуенге салған кезде жұрт сілтідей тына қалып тыңдайды. «Лабақ ахун өлең сөзді қылыштай жарқылдатып ата дұшпанмен, бейне, өзі алысып жатқандай аласұрды. Кәрі жанары от шашып, бүкіл қайрат-қыжалы ыршыған он саусақтан саз боп ышқынып, қызыл тілден оқтай борап жатты» [2, 60 б.]. Жыр-дастандарды көштей тізіп, жиналған қауымның таңдаған жырын көсілте жырлайды. Ел арасынан бірлік кеткен, тыныштық жоғалған уақытта да ауыл халқы Лабақ ахунға жүгінеді. Шаршау дегенді білмейтін қарт абыз дана сөздерімен жұртты түгелдей аузына қаратады, оның келуімен бірге ынтымақ та, бірлік те күшейеді, дау-жанжал, ұрыс-керіс сап тыйылады. Ахун құты қашып, өкіметтің салған құрығынан босай алмай дағдарып отырған жұртына жайлы қоныс боларлық жер іздейді. Хорезм, тәжік, түрікпен елдерінен жайлылық таба алмай, ақыры Ауғанстанға тоқталады, жұрты бір ауыздан келісіп, көш алдын өзі бастап жолға шығады.

Романда көрініс тапқан тағы бір оқиға – есінен танып, аштықтан бұратылып, жарық дүниемен қош айтысып жатқан Пахрадиннің Лабақ ахунмен тілдесуі. «Айтқаным келіп,

болжағаным болды ма? Тау тауға соғылар, теңіз ернеуінен шығар, мағырыптан бір от, машырықтан бір от көрінер дегенмін. Аспаннан Ғайса түсер, жерден Мәді шығар дегенмін. Адамзат ғарасат майданына жиналар. Сол жерде Құдайдың жүзін көрер. Құдай алдында һәмме адам ұлына ұлы сот болар дегенмін. Сол күнге жеттік, міне!» [2, 252 б.] - дейді ахун. Ел-жұрттың, жастардың азғындағанын, бейіт тыныштығын бұзып, мешіттерді құлатып, аштыққа ұшырап, тышқан аулап күн көріп, жан-жаққа бытырап кетіп жатқандығын жеткізеді.

Осылайша өрілген Лабақ ахун бейнесі романның діни сарынын күшейте түседі.

Жазушы Смағұл Елубай «Ақ боз үй» трилогиясындағы кейіпкерлерінің өмір жолдары арқылы өрбіген әр қилы оқиғалар, шым-шытырыққа толы өмірлік жол тораптары мен оған деген өзіндік көзқарастары, кейіпкерлерінің сол оқиғалардан шығу жолдары, іс-әрекеттері арқылы көркем идеяны шебер жеткізе білген. Осы ерекшелігі тұрғысынан да қаламгер өз оқырмандарын кейіпкерлердің әлеміне енгізіп, шығармада баяндалған оқиғаларға араластырып, баурап алып кетеді. Бұл трилогияның негізгі идеясының тереңдігі мен автордың толық жеткізе білуіне байланысты болса, ал негізгі идеяны жеткізе білу – жазушының асқан шеберлігінде.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Базарбаев М. // Ақ боз үй // Кітапта: Р.Нұрғали. Жеті томдық шығармалар жинағы. Қазақтың 100 романы. Астана : Фолиант, 2005.
2. Елубай С. Ақ боз үй: Роман-трилогия. Алматы: Атамұра, 2008. – 520 бет.
3. Жанұзақова Қ. «Ақ боз үй» трилогиясындағы адам мен қоғам мәселесі // Қазақстан мектебі, №1, 2010. – 80 бет.
4. Қаламгермен сұхбат. Алматы, 23 тамыз, 2016 жыл.
5. Сарбалаұлы Б. Смағұл соқпағы // Қазақ әдебиеті, №23-24, 25 қазан, 2007 жыл.
6. Сыдықов Т. С. Тамұқтан жеткен үн немесе Смағұл Елубайдың «Ақ боз үй» трилогиясының философиялық астары // XIX ғасыр әдебиетін оқыту мен зерттеудің өзекті мәселелері және Шернияз Жарылғасұлының әдеби мұрасы: Халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары. – Алматы: Қазақ университеті, 2007. – 109 бет.

УДК:371,13

Базарова Д.А.

Алматинский Технологический Университет

ВНЕДРЕНИЕ НОВЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Иностранный язык - это учебный предмет, который в силу своей специфичности (создание для обучающихся искусственной языковой среды из-за отсутствия естественной) предполагает наиболее гибкое и широкое использование различных технических средств обучения. Поэтому не удивительно, что в преподавании иностранного языка новые возможности, открываемые мультимедийными средствами, нашли самое разнообразное применение.

Основную роль здесь, конечно, играют мультимедийные средства. Но хотелось бы сначала сказать несколько слов об использовании на уроке несложных мультимедийных документов, которые может сделать сам преподаватель в программе MicrosoftWord, и презентаций (PowerPoint). Они просты в исполнении и применении, но роль их в интенсификации урока и повышении его эмоционального воздействия на учащихся велика.

Достоинством документов Word является их относительно небольшая ёмкость и простота создания. Преподаватель может разрабатывать их для конкретных ситуации, темы

и группы, бесконечно разнообразя варианты. При этом такие документы не теряют достоинств мультимедиа: они яркие, красочны, позволяют учащимся работать в индивидуальном режиме, расширяют возможности работы.

Так, например, электронный вариант теста даёт учащимся возможность перемещать объекты в пределах документа, расставляя их на нужные места, удалять их, группировать в соответствии с заданием, вставлять необходимое, и т.д.

К сожалению, навыками программирования могут похвастаться лишь некоторые учителя информатики; преподаватели других дисциплин зачастую владеют компьютером лишь на уровне среднего пользователя-любителя. Однако некоторые нехитрые уловки позволят и здесь предусмотреть, скажем, элементы самоконтроля в проверочном тесте. Например, учащимся даётся тест с пробелами или таблицами, в которые они должны впечатать свои ответы. Выполненный тест распечатывается на принтере или “сбрасывается” на дискету для оценки преподавателем, после чего учащимся предлагается нажать кнопку “непечатаемые знаки” и сверить свои ответы с ключами, напечатанными здесь же в режиме “скрытый текст”. Конечно, такой способ нельзя применять постоянно, но в другом тесте можно “запаролить” вход в ключи, сообщая пароль только после того, как самостоятельные работы уже сданы на проверку, сделать текст ключей белым и предложить после окончания работы выделить определённые строки и изменить цвет текста, и т.д. [6, с.15]

Ценность созданных учителем презентаций состоит в том, что материал в них даётся учащимся компактно, в нужной последовательности; в нём нет ничего лишнего, всё “работает” на достижение целей и задач конкретного урока, в отличие от готовых фильмов и слайдов. Кроме того, под презентацию можно “подложить” текст, максимально соответствующий теме урока с информативной и лексической точек зрения. При повторном просмотре презентации текст может быть отключен, а учащимся дано задание озвучить слайды самостоятельно. Таким образом, преподаватель избавляется от необходимости адаптировать для учащихся готовый текст и тратить драгоценное время урока на “шумовую” информацию, что практически неизбежно при пользовании готовыми презентациями; кроме того, материал презентации чётко рассчитан по времени.

Но, конечно, наиболее сильное воздействие на учащихся оказывают мультимедийные средства. Они стали объективной реальностью нашего времени, и преподаватель иностранного языка просто не может не воспользоваться возможностями, которые они предоставляют для обучения реальной коммуникации на иностранном языке. Вместе с ними в школу приходят новые формы и методы обучения, новая идеология мышления. По ранее принятой в школе модели обучения:

- в центре технологии обучения - учитель;
- между учащимися идет негласное соревнование;
- учащиеся играют пассивную роль на занятиях;
- суть обучения - передача знаний (фактов).

Новая модель обучения, которая должна прийти ей на смену, основана на следующих положениях:

- в центре технологии обучения - учащийся;
- в основе учебной деятельности - сотрудничество;
- учащиеся играют активную роль в обучении;
- суть технологии - развитие способности к самообучению и коммуникативной компетенции обучаемых.

Основные группы задач, решаемые с помощью мультимедиа, включают в себя:

- поддержку учебной работы учащихся;
- обеспечение реальной коммуникации с носителями языка;
- обеспечение доступа всех участников учебно-воспитательного процесса к быстро растущим информационным фондам, хранящимся в централизованных информационных системах;

обеспечение взаимодействия между педагогами, обмен педагогическим опытом и дидактическими материалами.

Наиболее доступным из мультимедийных средств следует признать так называемый электронный учебник. По типу организации и способу доставки обучающемуся мультимедийные учебники бывают трех видов:

- на CD-ROM с или без печатного приложения;
- на Интернетовских сайтах с или без печатного приложения;
- на CD-ROM, но с привязкой к некоторым Интернетовским сайтам, с печатным приложением или без такового.

Чем же так привлекают мультимедийные (электронные) учебники преподавателей и студентов? Дело в том, что знания, обеспечивающие высокий уровень профессиональной квалификации, всегда подвержены быстрому изменению. Электронные учебники позволяют отслеживать эти изменения и, таким образом, обеспечивать высокий уровень подготовки специалистов.

Достоинства электронных учебников:

Наглядность представления материала (использование цвета, иллюстраций, звука, видео, анимации и т.д.).

Быстрая обратная связь (встроенные тест-системы обеспечивают мгновенный контроль за усвоением материала).

Интерактивный режим позволяет учащимся самим контролировать скорость прохождения учебного материала).

Возможность регулярной корректировки учебника по мере появления новых данных (электронный учебник располагается в одном определенном месте виртуального пространства, доступ к которому имеют миллионы людей; для того, чтобы добавить или исправить что-либо, достаточно внести изменения в один файл, и завтра миллионы людей будут иметь отредактированную версию старого учебника).

Простота в применении.

Недостатки существующих сейчас электронных учебников:

Отсутствие реального учёта возрастных особенностей заявленного круга обучающихся.

Отсутствие “привязки” к конкретному лексическому и грамматическому материалу программы, по которой занимается обучаемый.

Проработка в каждом из учебников всего 1 - 2 лексических тем и отсутствие серии учебников, соблюдающих преемственность лексико-грамматического материала.

Ограниченные возможности групповой и коллективной работы.

Отсутствие реальной коммуникации, которую невозможно запрограммировать даже в интерактивном режиме.

Перечисленные недостатки не дают возможности использовать электронные учебники в качестве основного средства обучения, в особенности в школе, оставляя им вспомогательную, в основном тренировочную, роль.

У телекоммуникации в этом смысле возможностей гораздо больше, хотя в силу нерешенных пока технических и методических проблем в настоящее время её роль ещё скромна. Но не кажется более фантастикой и проведение уроков с помощью сети в режиме on-line. Подобные экспериментальные уроки проводятся преподавателями некоторых ВУЗов для своих филиалов в отдалённых населённых пунктах и базовых подготовительных учебных заведений; рейтинги подобных уроков достаточно высоки.

Сейчас же учителя используют телекоммуникации преимущественно для внеклассной работы с учащимися по отдельным экспериментальным проектам, как дополнение к существующим учебным курсам и предметам.

Современное общество предъявляет повышенные требования к образованию и общему развитию учащихся, эффективности усвоения программы. Необходимо научить каждого ребенка за короткий промежуток времени получать, перерабатывать, оценивать и

использовать в практической деятельности большой объем информации. Очень важно организовать процесс обучения так, чтобы ребенок активно, с интересом и увлечением работал на уроке, видел плоды своего труда и мог самостоятельно их оценить. [22, с.18]

Помочь учителю в решении этой непростой задачи может сочетание традиционных методов обучения и современных информационных технологий, в том числе и компьютерных с использованием ресурсов Интернет. Использование компьютера на уроке позволяет сделать процесс обучения мобильным, строго дифференцированным, индивидуальным и интерактивным.

Современный компьютер сочетает в себе возможности телевизора, видеомагнитофона, книги, калькулятора, телефона и является универсальным инструментом, способным моделировать различные языковые ситуации, он может быстро и эффективно реагировать на действия и запросы учащегося. Этот способ обучения также весьма привлекателен и для учителей: помогает им лучше оценить способности и знания ребенка, побуждает искать новые, нетрадиционные формы и методы обучения, дает простор для педагогического творчества. При этом компьютер не заменяет учителя, а только дополняет его, играя роль инструмента, который при грамотном использовании значительно повышает эффективность педагогического процесса.

С появлением компьютерных сетей в широком доступе в образовательных учреждениях и дома школьники и учителя приобрели возможность оперативно получать необходимую информацию из любой точки земного шара. Через глобальную телекоммуникационную сеть возможен мгновенный доступ к мировым информационным ресурсам.

Английский язык, как и любой другой, выполняет коммуникативную функцию, поэтому как учебный предмет он является одновременно и целью, и средством обучения. В Интернете опубликовано несколько миллиардов мультимедийных файлов на английском языке, содержащих учебно-методическую и научную информацию, что позволяет организовывать оперативную консультационную помощь, моделировать научно-исследовательскую деятельность, проводить виртуальные учебные занятия (семинары, лекции) в режиме реального времени.

При подготовке к уроку учителя английского языка имеют возможность использовать материалы различных отечественных и зарубежных сайтов. Британским советом был проведен Интернет-опрос преподавателей с целью выяснить: какие Интернет-ресурсы чаще всего используются при обучении. Среди наиболее используемых учителя назвали чаты, он-лайн словари, блоги и виртуальные обучающие среды. 10% опрошенных не используют Интернет на уроках.

В Интернете можно найти большое количество сайтов, разработанных специально для тех, кто изучает английский язык. Представленные материалы, можно использовать как на уроке, так и для самостоятельной работы дома.

На сайте LearnEnglish (<<http://learnenglish.britishcouncil.org/ru>>) представлены аутентичные аудио и видеоматериалы, тексты для чтения, игры, тесты для учащихся разного возраста с разным уровнем владения языком. Материалы могут быть использованы на любых этапах урока.

Преимущества внедрения Интернет-технологий в процесс обучения английскому языку в настоящее время не вызывает сомнений. Не подлежит сомнению также позитивное влияние различных форм синхронной и асинхронной Интернет-коммуникации (электронной почты, чата, форумов, веб-конференций) на формирование иноязычной коммуникативной компетенции обучающихся.

Ресурсы сети являются бесценной базой для создания информационно-предметной среды, образования и самообразования людей, удовлетворения их личных и профессиональных интересов и потребностей. Однако само по себе наличие доступа к Интернет-ресурсам не является гарантом быстрого и качественного языкового образования. Методически неграмотно построенная работа учащихся с Интернет - ресурсами может

способствовать формированию у них не только ложных стереотипов и обобщений о культуре страны изучаемого языка, но и даже расизма и ксенофобии.

Наиболее распространенные формы телекоммуникации (т.е. коммуникации посредством Интернет-технологий) - электронная почта, чат, форум, ICQ, видео-, веб-конференции и др. Первоначально они были созданы для реального общения между людьми, находящимися на расстоянии друг от друга, а сейчас они используются в учебных целях в обучении иностранному языку.

Информационные ресурсы сети Интернет содержат текстовый, аудио- и визуальный материал по различной тематике на разных языках. Учебные Интернет-ресурсы (ИР) создаются исключительно для учебных целей.

В англоязычной литературе выделяются пять видов учебных ИР:

hotlisthunt sampler scrapbook

webquest

Эти термины на русский переводятся с помощью транслитерации. Структура и методическое содержание каждого из этих ИР состоит в следующем:

Хотлист (список по теме) - список сайтов с текстовыми материалами по изучаемой теме. Чтобы его создать, нужно ввести ключевое слово в поисковую систему.

Мультимедиа скрэпбук (мультимедийный черновик) коллекция мультимедийных ресурсов, в отличие от хотлиста, в скрэпбуке кроме ссылок на текстовые сайты есть еще фотографии, аудиофайлы и видеоклипы, графическая информация, анимационные виртуальные туры. Эти файлы могут быть легко скачены учащимися и использованы как информативный или иллюстративный материал при изучении определенной темы.

Трежахант (охота за сокровищами) кроме ссылок на различные сайты по изучаемой теме содержит и вопросы по содержанию каждого сайта. С помощью этих вопросов учитель направляет поисково-познавательную деятельность учащихся. В заключение учащимся задается один более общий вопрос на целостное понимание темы (фактического материала). Развернутый ответ на него будет включать ответы на более детальные вопросы по каждому из сайтов.<Приложение>

Сабджектсэмпла - следующая ступень сложности по сравнению с трежахантом. Также содержит ссылки на текстовые и мультимедийные материалы сети Интернет. После изучения каждого аспекта темы учащимся нужно ответить на поставленные вопросы, но вопросы направлены не на фактическое изучение материала (как в предыдущем случае), а на обсуждение дискуссионных тем. Учащимся нужно не просто ознакомиться с материалом, но и выразить и аргументировать свое мнение по изучаемому дискуссионному вопросу.

Вебквест (интернет-проект) - самый сложный тип учебных Интернет-ресурсов. Это сценарий организации проектной деятельности учащихся по любой теме с использованием ресурсов сети Интернет. Он включает в себя все компоненты четырех указанных выше материалов и предполагает проведение проекта с участием всех учащихся. Один из сценариев организации ПД может быть следующим. С начала весь класс знакомится с общими сведениями по теме, затем учащиеся делятся на группы, каждой группе достается определенный аспект темы. Учителю необходимо подобрать для каждой группы необходимые ресурсы в соответствии с изучаемым аспектом. После изучения, обсуждения и полноценного понимания конкретной проблемы в каждой первичной группе учащиеся перегруппировываются так, чтобы в каждой новой группе было по одному представителю первичной группы. В процессе обсуждения все учащиеся узнают друг от друга все аспекты обсуждаемой проблемы.

Каждый из пяти видов учебных Интернет-ресурсов вытекает из предшествующего, постепенно усложняясь и тем самым позволяя решать более сложные учебные задачи. Первые два направлены на поиск, отбор и классификацию информации. Остальные содержат элементы проблемного обучения и направлены на активизацию поисково-познавательной деятельности учащихся.

ЛИТЕРАТУРА

1. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Под ред. Е.С. Полат. - М.: Издательский центр "Академия". 2000.
2. Нурлыбаева А.Н. Возможности проектных технологий в формировании умений самоуправляемого обучения // Иностран. языки в школах Казахстана. - 2003. - №4
3. Полат Е.С. Метод проектов на уроках иностранного языка // Иностран. языки в школе. - 2000. № 2-3.

УДК 37.013

Ахметова И.Ә., Абдрашева Б.Ж., Нурланова С.С., Туткышева Г.Т.
Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті

БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ДАРЫНДЫ БАЛА ВИКТИМИЗАЦИЯСЫ

Дарынды деп өз қатарларынан әлде қайда дамыған немесе ерекше бір зейіні бар (музыкалық, көркемдік, спорттық т.б. қасиеттер бар) балаларды айтады; ғылыми тұрғыдан кәдімгі сөзде оларды жиі вундеркиндтер деп те айтады.

Дарынды балалардың виктимизациясы күні бүгінге дейін толық шешілмеген әлеуметтік-психологиялық мәселе болып қалуда. Арнайы білім беру мекемелері және дарынды балаларға арналған лицейлер мен гимназиялардың оқушылары мен түлектерінен алынған сұрау нәтижелері оларға оқытушылар тарапынан ешқандай психологиялық және физикалық қысым көрсетілмейтінін көрсетеді. Оқытушылардың барлығы дерлік ешқашан қарым-қатынас кезінде ешбір қысым танытпағанын белгіледі.

Алайда, зерттеулер мектептерде мұғалімдер тарапынан оқушыларға психологиялық-физикалық зорлық көрсетілген жағдайлардың барын дәлелдеді.

Дарынды балаға деген зорлық-қысымдық қатынастардың функционалды әсер ету процесі, нәтижесінде бала зорлық құрбанына айналып, виктимдік физикалық, психологиялық және әлеуметтік белгілерге ие болады.

Қысым түрлері:

- *Физикалық зорлық* – балаға физикалық және ішкі жан ауыртпалығын әкелетін, қасақана істелетін физикалық әрекеттер.
- *Эмоционалдық* немесе *психологиялық қысым* – баланың қабілеттеріне айтарлық зиян келтіретін мақсатты деструктивті әрекеттер.
- *Сексуалды қысым* – сексуалды қажеттілік-терді өтеуге баланы зорлықпен қолдану.

Буллинг- көпшілік алдында құрдастар тарапынан көрсетілетін физикалық қысым түрі. Бұл қысым түрі білім беру мекемелерінде кең етек алды. Шаралар қолданылғанымен бұл мәселе әлі күнге дейін өз өзектілігін әлі жоғалтпады. Буллингке көбіне дарынды балалар ұшырап жатады. Суицидке итермелейтін бірден-бір себеп – буллингтен кейінгі баланың қиындықты жеңе алмауы.

Қысымның қай түрі болмасын, олар дарынды балалардың өзін-өзі жетілдіруіне кедергі келтіреді. Дегенмен, біршамасы келген күйзелісті оңай жеңе алады.

Дарынды балаларға қысым көрсетілу себептері:

- Оқу, өнер, спорттағы бәсекелестік;
- Қарапайым балалардан ерекшелігі;
- Ата-аналардың баланың жетістіктеріне қанағаттанбауы;
- Оқытушылар тарапынан сексуалды тілектері.

Дарынды балалардың мінез-құлықтары мен жеке тұлғасының кейбір ерекшеліктері, оларды құрдастырының түсінбеуіне, олардың өзара қарым-қатынасында дау-жанжал кездесуіне және тіпті басқа балалардың оларды шеттетуіне әкелуі мүмкін [1, 24].

Оған мыналар себеп болады:

- серіктесін тыңдай алмау;
- доминанттылыққа ұмтылу;
- бірге ойнайтын ойындарда өзіне ұйымдастырушы ролін алу;
- өз білімін көрсетуге ұмтылу;
- ересектердің зейінін өзіне аудартуға әрекет ету;
- табысы өзінен төмендеу балаларға қатысты шыдамсыздық таныту;
- басқаларды дұрыстау әдетінің болуы.

Л.Хоменгуерт дарынды балаларды шеттетудің тағы бір мүмкін болатын себебін көрсетеді: «ойы жоғары болуына орай, дарынды балаларға өз құрбыларының ойындары қызықсыз болуы мүмкін».

Өз құрбыларымен өзара әрекетінде қиындықтар кездескендіктен немесе олардың себептерін түсінбеуінен, балалар ересектермен және үлкен балалармен достасуға ұмтылады. Бірақ үлкен балалармен қарым-қатынасы кезінде, оларда қияндық тууы мүмкін. Себебі, үлкен балалардың дене-физикалық дамуы озық болады, сондықтан дарынды балаларға мұндай қоғамда лидер болу қиынға түседі.

Қозғалу дағдыларының дамуы алға басқан үлкен балалар сияқты бір нәрсені жасай алмағандықтан, дарынды бала өздерінің адекватты еместігі мен өзіндік бағалаудың төмен болып қалыптасуына әкелуі мүмкін. Өйткені, олар өздерінің жетістіктеріне өте сыншыл болып келеді. Адамдармен қарым-қатынасында өзінің мүмкіндіктері туралы пікірлері кесірін тигізеді. Сондықтан дарынды баланың өз әрекетін іске асыруда «Мен» концепциясы маңызды болып табылады.

Дарынды балалармен қарым-қатынаста келесі жағдайларды ескерген жөн:

✓ Көптеген зерттеушілер дарынды балаға жылылық, оны қабылдау, сүю және сыйлау қажет деп санайды.

✓ Бала мен ата-ананың қарым-қатынас стилі туралы мәселе аса ауқымды зерттелген. Ғалымдар баланы қатты бақылауға алу, күш көрсету, қысым көрсету сияқты стильдер дарынды тұлғаны дамытуға мүмкіндік бермейді деп санайды.

✓ Р.Хесс және В.Шипман өзара әрекетті ата-аналық стильдері императивті және инструкторивті деп бөлді. Императивті стиль үшін мынадай бұйрықтар сәйкес келеді: «Мен айтқан секілді жаса ...», «Тыныш отыр...». Ата-аналар баласының айтқандарын бұлжытпай орындауын күтеді. Олардың қатынасы ересектің беделіне негізделеді. Мұндай стиль балада пассивтік және тәуелділік пен конформизмді дамытады.

✓ Дарынды балаларда әділеттілік сезімі болады. Адамгершіліктің ерте дамуы қабылдау мен таным процестерінің дамуы алға басуымен байланысты.

✓ Олар қоршаған ортадағы әділетсіздікке өте сезімтал болады, өздеріне және айналадағыларға үлкен талаптар қояды.

Түзету шаралары:

- Реабилитациялық орталықтармен бірлескен жұмыс;
- Психокоррекциялық және терапиялық сабақтар;
- Кезеңді психологиялық кеңестер.

«Дарындылық — іс — әрекеттің белгілі бір саласында ерекше бір жетістікке жетуге жағдай жасайтын, адамның қабілетті дамуының жоғарғы дәрежесі». Белгілі зерттеуші Н. С. Лейтес қабілетті балалардың 3 категориясын анықтап берген болатын:

Бірінші категория — ой-өріс қабілеті ерте жастан байқалған балалар.

Екінші категория — жеке бір іс-әрекет түрімен белгілі бір мектептегі ғылым түріне қабілеттілігімен көзге түскен оқушылар.

Үшінші категория — дарындылық күш-қажырымен ерекшеленетін оқушылар[2, 41].

Ой-өріс қабілетімен ерте жастан көзге түскен оқушыларға мектептегі оқу кезіндегі қарқындылық тән. Кейбіреулерінің ақыл-ойы табанды түрде дамиды да өз қатарластарын басып озады. Олардың ақыл-ойының кемеңгерлігі сонша — оларды байқамау мүмкін емес. Мұндай балалар 3-4 жастан оқуды, жазуды, сызуды үйренеді де, өсе келе белгілі бір ғылым

түрлерімен шұғылданады. Олардың қызығушылығы ауысып отырғанымен, ақыл-ойға салмақ салатын пәндерге деген талпынысы төмендемейді.

Бала дарындылығының байқалмайтын жағдайлары да кездеседі. Кейде тіпті баланың есейген шағында сирек кездесетін қабілеттері көрініс тауып жатады. Балалардың бойында белгілі бір қабілеттердің жарқын көрінісі, ой-өріс деңгейінің жалпы көрінуімен, дамуымен, ғылымның, өнердің арнайы бір саласына бейімделуімен сипатталады.

Үшінші категорияға жататын оқушылар жалпы дамуы жағынан өз қатарларының алдына шықпайды. Бірақ ақыл — ойының өзіндік ерекшеліктерімен өзгешеленеді. Оқушы пікірінің ерекшелігі мен дербестігінде, сұрақты әр қырынан қарастыруында болып табылады.

Дарынды бала ересектерге қарағанда, әлі адам ретінде қалыптаспағанын, болашағы алдында, қабілеттерін ашуды қажетсінетінін естен шығармаған жөн. Бала қабілеті — арнайы құбылыс, дарынды балалар жаңа жағдаяттарда аса сезімтал болады. Сондықтан да, дарынды оқушылармен жұмыс істейтін мұғалімдердің де арнайы даярлығы болуы тиіс [3].

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Д.Б. Богоявленская Рабочая концепция одаренности /Педагогика, 1998.-257б.
2. Е.С.Белова Одаренность малыша : раскрыть, понять, поддержать/ М.: Академия, 1998.-251 б.
3. <http://azbyka.kz/daryndy-balalardy-anyktau-olardyn-kabiletin-zhetildiru>

УДК: 378

Елеусизова Г.С.

Казахский Университет Международных Отношений и мировых языков имени Абылай хана,
г. Алматы

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДА ПОРТФОЛИО НА ЗАНЯТИЯХ ПО ИКТ

*«Казахстанский путь 2050: единая цель, единые интересы, единое будущее»
Н.А.Назарбаев*

В своём очередном ежегодном Послании народу Казахстана Президентом республики были озвучены ряд ключевых проблем, стоящих перед страной, решение которых во многом будет определять развитие государства не только на ближайшее время, но и на отдалённую перспективу, а также намечены приоритетные направления и цели, стоящие перед обществом. «Наш путь в будущее связан с созданием новых возможностей для казахстанцев. Развитая страна в XXI веке - это активность, образование и здоровье граждан» [1].

Также Президент страны неоднократно отмечал, что система высшего образования должна готовить специалистов такого уровня, которые будут востребованы не только в Казахстане, но и в странах мирового сообщества. На сегодняшний день, очевидно, что получение высшего образования в нашей республике вновь стало престижным, однако его качество не всегда соответствует международным образовательным стандартам. Для решения столь важной задачи вузам необходимо более активно внедрять передовые образовательные и информационные технологии в процесс подготовки высококвалифицированных специалистов, активно сотрудничать с международным вузовским сообществом заимствуя накопленный им образовательный опыт. Реализация подобных задач позволит вузам нашей республики войти на мировой образовательный рынок услуг и занять в нем достойную нишу, закрепиться в рейтинге ведущих университетов мира.

Следовательно, ВУЗы должны своевременно реагировать на запросы руководителей предприятий к выпускникам, совершенствовать методику преподавания, содержание курсов

с целью обеспечить подготовку выпускников к работе в условиях жесткой конкуренции на рынке труда. Поэтому обучение будущего специалиста должно характеризоваться не только высокой теоретической подготовленностью, но и практической направленностью преподавания дисциплин в форме решения различных ситуационных задач [2].

За повседневными делами не всегда видно и не всегда осознается тот факт, что мы живем в переломный момент развития человеческой цивилизации. Наука и основанные на ней высокие технологии стали основным фактором в трансформации экономических и политических отношений.

Ведущие страны мира превращаются в информационные общества, т.е. общества, базированные на знаниях. Мы активно используем инновационные методы, которые основаны на использовании современных информационных технологий. Они направлены, в первую очередь, на повышение качества подготовки студентов, которые активизируют свои творческие способности и самостоятельность в изучении материала и актуализацию своего творческого потенциала.

При изучении некоторых тем дисциплины «Информационно-коммуникационные технологии» студентами различных специальностей используется метод портфолио (Performance Portfolio or Portfolioc Assessment). Это одна из современных образовательных технологий, в основе которой используется метод достоверного оценивания результатов образовательной и профессиональной деятельности.

Метод портфолио, если его рассматривать в широком смысле, применим для любой практико-результативной деятельности, которая используется в сфере образования. «Портфолио» - слово итальянского происхождения (мужского и среднего рода), которое обозначает портфель. Данный метод на Западе возник из-за проблемного обучения. Чаще всего, в нашем понимании портфолио – это сбор и анализ информации в процессе обучения и результаты учебной деятельности. В портфолио необходимо собрать и систематизировать доказательства, которые служат способом системной рефлексии на собственную учебную или педагогическую деятельность, а также представить результаты деятельности в одной или более областях. В дальнейшем портфолио подается для текущей оценки компетентностей или конкурентоспособного выхода на рынок труда[3].

На занятиях данный метод используется как конечный результат учебной деятельности по конкретной теме. Например, изучив такие темы как Информация, Логотипы, Техническая информация, Информационная экономика, студенты готовят портфолио на конкретный продукт, для которого самостоятельно разрабатывают рабочую кампанию. В процессе работы над данной работой, студенты должны выбрать продукт, придумать для него название, слоган, создать логотип или эмблему товара, представить все в грамотно оформленной презентации и защитить свой продукт. Возможно также представление в виде flash-презентации, создание которой также рассматривается в процессе изучения дисциплины.

Для студентов языковых специальностей при изучении дисциплины «Информационно-коммуникативные технологии» появляется возможность изучения понятия языкового портфолио и создания его на практике. Студенты узнают о структуре языкового портфолио, которое соответствует типу Европейского языкового портфолио. Благодаря такой работе студенты ведут систематическую, непрерывную оценку и самооценку своих учебных достижений.

Данный метод должен внедряться на первых курсах, чтобы по прошествии всего обучения у студента был готовый языковой портфолио, который является одним из результатов его учебной деятельности, а также демонстрационным материалом при устройстве на работу.

Идея использования портфолио, как технологии, при изучении любого предмета возможна. Существуют небольшие трудности и противоречия во внедрении данной инновационной технологии в учебный процесс. Но вместе с тем учебные портфолио дают новый толчок развитию проблемы оценки, показывают возможные направления

обновления традиционной системы и, в конечном счете, формирует свое понимание самого процесса обучения.

Следует отметить, что в числе стратегических направлений развития профессионального образования особое место должно занять укрепление и модернизация материально-технической базы и инфраструктуры образовательных учреждений, включение их в глобальную сеть Интернет и локальные информационные сети, А также оснащение казахстанских вузов современным оборудованием, приборами, лабораториями, материалами, что обеспечит как повышение качества учебного процесса, так и поддержку вузовской науки.

Таким образом, обеспечение высокого качества образования и подготовки специалистов - это основная задача в области образования, которая позволит нашим гражданам успешно конкурировать на мировых рынках труда.

ЛИТЕРАТУРА

1.<http://e-history.kz/ru/contents/view/1777>

2.Дуйсебаева А.Б. Некоторые аспекты методики преподавания информатики студентам экономических специальностей. // Поиск №4 / 2007 Научное приложение Международного научно-педагогического журнала «Высшая школа Казахстана» Министерство образования и науки РК, 2007, стр.244-247

3.Бабина Е.И. Языковой портфолио как инструмент оценивания и развития учащегося.

ӨӘЖ:521:12

Жакпарова Г.А.

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

ЖАҢА ҒАСЫРДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ ЖӘНЕ ОНЫ ОҚУ-ТӘРБИЕ ҮРДІСІНЕ ЕНГІЗУ ЖОЛДАРЫ

Қазіргі заман талабына сай білім беру- бұл қоғам мүшелерінің адамгершілік, интеллектуалдық, мәдени дамуының жоғары деңгейлік және кәсіби біліктілігін қамтамасыз етуге бағытталған тәрбие беру мен оқытудың үздіксіз үрдісі екендігі белгілі. Осы орайда оқушылардың танымдық қабілетін дамыту, білім сапасын арттырумен қатар ақыл-ой шығармашылық белсенділіктерін жетілдіру үшін жеке пәндерді оқытудың тиімді әдістері мен тәсілдерін іздестіру, қазіргі білім беру саласының алдындағы өзекті мәселелердің бірі болып отыр.

«Біз өзіміздің болашағымызды, жеке балаларымыздың болшағын қандай күйде көргіміз келеді осыны айқындап алатын уақыт жетті» деп көрсетілген Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың 2030 жылға арналған стратегиялық бағдарламасында. Сондықтан еліміздегі ұлттық қоғамды кемелдендіру ел болашағы-жас ұрпақты жаңа инновациялық әдісте рухтық тәлім және білім негіздерімен қаруландырып, қалыптастыру қажет. Білім мен тәрбие ажырамас егіз ұғым.Ұлы данышпан Әл-Фараби «Тәрбиесіз берген білімнің күні қараң» деген сөзі осынын дәлелдесе керек. сондықтан бүгінгі ұрпақтарға, білім-ғылым нәрін берумен қатар, өз халқымсыздың тығылым қағидаларын жеке тұрғыда үйретіп, игерудің маңызы зор. Себебі, бүгінгі бала ертеңгі ата-ана, бала тәрбиелеуші, халық өкілі, ел намысын қорғаушы, ата- бабалардың ісін жалғастырушы мәңгілік күш. сол себепті жалпы білім беретін орта мектептерде бұл мәселені жолға қою, яғни егеменді елімізге қазақ қоғамын қалыптастыру –басты міндет. Парасатты да саналы азамат болу үшін бүгінгі таңдағы жас ұрпақтың білімін терең әрі жан-жақты болғанына не жетсін. елбасы 2030 жылға арналған бағдарламасында жас ұрпаққа жан-жақты білім беру, оны дамытудың ерекшелігі айтылған. Мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқыту үрдісін ұйымдастыру жаңа педагогикалық технологияның түрін, қолдану ерекшелігін ендіруді міндеттеп отыр. Ал инновация дегеніміз-

белгілі бір жүйедегі ішкі өзгерістер. Педагогикалық инновация дегеніміз- педагогикалық жүйедегі жаңашылдық.

Сабақ - оқытуды ұйымдастырудың негізгі түрі. Демек, әрбір сабақ - оқу үрдісіндегі шешуші буын, сондықтан ол- оқытуды жетілдіру, қажетті түрлендірулер мен мақсатты нәтижеге жетуді ойластыратын орталық, сонымен бірге жоғары шеберлікті үнемі қажет ететін, дамуды керек ететін, даму үстіндегі сапалы оқуды іздестіретін үрдіс. Осыған орай, оқыту барысында әр түрлі педагогикалық технологиялары жасалып, мектеп практикасына енгізілуде:

- Іскерлік ойын технологиясы
- Проблемалық және интеграциялап оқыту;
- Шаталовтың интенсифікация оқытуы;
- Дьяченконың ұжымдық технологиясы
- Эрдниевтің блоктап оқытуы;
- Деңгейлеп оқыту;
- Модульдеп оқыту;
- Дамыта оқыту технологиясы

Ал енді жоғарыда айтылған оқытудың педагогикалық технологияларын оқу-тәрбие процесіне біртіндеп енгізетін болсақ, онда білім сапасын арттыруға, оқушылардың дамуына бақылау жасауға, оған сәйкес бағалауға, басқару тиімділігін жетілдіруге мүмкіндік болатыны дәлелденіп отыр. Сондықтан да бірқатар мектептерде жүргізіліп жатқан тәжірибелердің басты міндеті дәл осындай оқытудың жаңа педагогикалық технологиясын оқыту процесіне енгізу болып отыр.

Математикалық ойындар- сыныпта жүргізілетін жұмыстардың ең қызықтысы. Ойынның қандайда түрі болмасын өзіне тартады. сыныптағы оқушылардың ойлау қабілеттері бірдей болмайды. Сондықтан да математика сабағынада әр сыныптағы оқушының жас ерекшеліктеріне қарай және білім деңгейіне сай сабақтың түрін тауып, сол тақырыптарды игеруді мақсат ету керек. Бұған оқушылардың қызығушылығын арттырудың бір-көзі – математикалық ойын элементтерін қолдану. Бұл айтып отырған мәселе оқушылардың ойлау қабілеттерін арттырады. “Ойын дегеніміз ұшқын, білімге құштарлық пен еліктеудің маздап жанар оты” деп В.Ф.Сухомлинский айтқанындай ойын ақылды, ойды, тапқырды алғырлықты дамытады. Сабақта ойын элементтерін пайдалану оқушылардың ой-өрісін, танымдылық белсенділігін арттырады. Теорияны практикамен ұштасшытуға жол ашады. Алайда ойынды үнемі оқу процесінде қолдануға, ұзақ уақыт созуға болмайды. Ойын белгілі бір уақытта жүзеге асырылып, сабақ кездерінде нұқсан келтірмейтіндей жымдасып жатуы тиіс. Жаңа Оқыту технологиясы алға қойған мақсатқажетудің тиімділігін қамтамасыз ететін оқытудың әдіс, құрал және түрлерінің жүйесі арқылы оқыту мазмұнын жүзеге асыру жолы. «Технология» — techne — өнер, шеберлік және logos – ғылым, заң бір сөзбен айтқанда технология дегеніміз шеберлік (өнер) туралы ғылым. Қазіргі заманғы оқыту технологиялары педагогикалық және психологиялық ілімдер негізінде құрылған дамытушы, тұлғалық бағдарлы, мақсатты технология болып табылады. Оқу процесін технологияландыру басқа ақыл – ой талабына ғана негізделген

Педагогикалық әдебиеттерде педагогикалық технология ұғымы үш деңгейде қолданылады. Жалпы педагогикалық деңгей. Педагогикалық технология берілген аймақтағы, оқу орнындағы білім беру процесін тұтас сипаттайды. Бұл тұрғыдан педагогикалық жүйемен мағыналас оған оқытудың мақсаты, мазмұны, құралдары мен әдістерінің жиынтығы, тіпті процестегі субъектілер мен объектілердің (олардың өздерін алмағанда) іс-әрекетінің алгоритмі кіреді. Жеке пәндік — әдістемелік деңгей. Бұл жерде педагогикалық технология жеке пән әдістемесі ретінде қолданылады, яғни ол бір пән, бір сынып, бір мұғалім шеңберінде оқыту мен тәрбиелеудің белгілі бір мазмұнын жүзеге асыру үшін қолданылатын әдістер мен құралдардың жиынтығы. Элементтік модульдік деңгей. Мұнда оқу тәрбие процесінің

жекеленген бөлігінің технологиясы қарастырады жеке іс әрекет түрлерінің технологиясы, ұғымдарды қалыптастыру технологиясы жеке тұлғалық қасиеттерді тәрбиелеу технологиясы, сабақ технологиясы, жаңа білімді игеру технологиясы, өзбетімен (өздік) жұмыстехнологиясы.

Оқытудың жаңа технологиясын пайдалану-сапалы білім негізі.

Оқытудың қазіргі технологиялары

- 1.Бағдарламалап оқыту технологиялары.
- 2.Компьютерлік технология.
- 3.Дамыта оқыту технологиясы.
- 4.Оқытудың модульдік технологиясы.
- 5.Бейімді-бағдарлы оқыту технологиясы.
- 6.Ойын арқылы оқыту технологиясы.
- 7.Тірек сигналдары арқылы оқыту технологиялары.
- 8.Деңгейлік саралап оқыту технологиялары.
- 9.Проблемалық оқыту технологиясы
- 10.Тесттік технология.

Бала білімін оқушы деңгейінен шығармашылық деңгейге жетелеуде дамыта оқыту, проблемалық оқытудың орны да ерекше. Дамыта оқыту технологиясын қарастыратын болсақ, ол ең алдымен «Нені дамыту керек?» деген сұрақтарға жауап іздестіруіміз керек.

1. Сезімін, түйсігін.
2. Қабылдауын, тұшынуын, ынтасын.
3. Зейінін, еске ұстауын.
4. Ұғынуын.
5. Ойлау, қиялдау, болжау қабілетін.
6. Ерік қайратын.
7. Оқу, іс-әрекетін, дағды, машықтарын.
8. Жауапкершілігін, дербестігін, өз бетінше ізденісін дамытады.

Модульдік оқыту технологиясының артықшылықтарына мына төмендегілерді жатқызуға болады:

1. Оқу мазмұнының мақсатының алдын-ала қойылуы, нақтылануы оқу нәтижесін бағалаудың объективтілігін арттырады;
2. Оқушының пәндер бойынша барық класстағы оқу-танымдық қызметінің мазмұны мен структурасын анықтайтын оқу процесінің жобасы жасалады;
3. Дидактикалық процестің бүтіндей берілуі іске асырылады;
4. Педагогикалық қызметтегі мұғалім мен оқышының қарым-қатынасының, өзара түсіністігінің жаңа жүйесі қалыптасып интерактивтік әдістеме жүзеге асырылады;
5. Инновациялық қызметтің ұйымдастырылуының жаңа формасы мен оның негізгі принциптері жасалады;
6. Бұл жүйе оқушылардың білім алуға деген қызығушылығын арттырып,білім сапасын тұрақтандыруы тіпті оны көтеруі де мүмкін;
7. Оқу пәнін танып-білу, оқушылардың танымдық-шығармашылық қызметінің белсенділігін арттыратын дидактикалық модуль жасалады;
8. Мұғалім- шығармашылық жұмысқа-ақпараттық дамытушы модуль жасауға төселеді. Ахмет Байтұрсынұлы өзінің «Мектеп керектері» деген еңбегінде былай деп жазған: «...мұғалім қандай болса, мектеп нем сондай болмақшы. Яғни, мұғалім білімді болса, білген білімін басқаға үйрете білетін болса, ол мектептен балалар көбірек білім біліп шығады. Солай болған соң, ең әуелі, мектепке керегі-білімді педагогика, методикадан хабардар, оқыта білетін мұғалім ».

Қазіргі мектеп жағдайында оқыту мен тәрбиенің соңғы тәсілдерін игерген, нақты тәжірибелік іс-әрекет үстінде өзіндік даңғыл жол салуға икемді шығармашыл педагог-зерттеуші, сондай-ақ интегративті ойлауға қабілетті ойшыл мұғалім қажет.

Елбасы Н.Ә.Назарбаев мемлекетіміздің болашақ дамуына арналған «Қазақстан2030» бағдарламасында жоғары білімнің сапалылығы, адамсүйгіштігі және ғаламдануы арқылы мәдениет жасауға, интеграцияға ерекше мән бергені белгілі. Интеграциялық оқытуды жүзеге асыру, оның ғылыми деңгейін арттыру, тұтастылығында оқушылардың танымдық әрекетіне тән дағдыларды қалыптастыру міндеті қазіргі кезде алдымызға қойылған мәселелердің бірі болып табылады.

Интеграциялық оқытуды жүзеге асыру оқушылардың танымдық қызығуы мен білім сапасын арттырумен қатар, бір сабаққа бірнеше оқу пәндері мақсатының бірігуіне мүмкіндік береді. Бұл әр пәндік мазмұнды қосып біріктіріп жіберу немесе бірнеше пәнді бір пәнмен алмастыру емес, әрі пәндік құрылымды жоққа шығармайды, керісінше, оған қондырғы ретінде қызмет етеді. Жалпы қарастыратын болсақ Интеграция дегеніміз-пәндердің өзара байланысын жоғары деңгейде нақтылы түрде іске асыру. Интеграция тұтастықты қалыптастырып, білімді жүйелеу мен жинақтауда әр түрлі ғылымдарды біріктіреді. Пәндердің өзара байланыс деңгейі оқушылардың білімін зерттеу, талдау, жүйелеу сияқты негізгі дидактикалық міндеттер арқылы шешіледі. Мұғалімдердің тәжірибесінде жиі кездесетін интеграцияны жүзеге асырудың жолы- сабақтарды бір мұғалім арқылы жүргізіп, бірнеше пәндер бойынша біріккен сабақтар білімнің жинақталуы яғни әр түрлі пәндерден алған білімдерін синтездеу. Демек, бүгінгі мектептің мақсат-міндеті әр оқушының жеке тұлғалық қадамына жол ашу болып отыр. Мұндағы бар салмақ мектеп айнасы болып есептелетін мұғалім иығына түспек. Мектеп, білім берусаласындағы мақсат, міндеттер мұғалім санасынан, мұғалім жүрегінен шықпайынша, белгілі бір нәтиже береді деп айту артық болады. Баланы дарынды, бойында күш-қуаты жеткілікті екендігіне сендіру ұстаз бойындағы құдіретті күш. Өйткені, сенім үлкен жеңіске жетелейді. Терең біліммен қоса сапалы тәрбие беру- әрбір ұстаздық абыройлы борышы.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. В.И. Андреева. Педагогика творческого саморазвития. Казань. 2011
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы // Алматы 2010.6-б
3. Қазақстан Республикасында 2015жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы//Астана. 2004. 3-4б.
4. С.Е. Шишов. Понятие компетенции в контексте проблемы качества образования // «Государство и образование», 2012. 88-б
5. Б.А. Тұрғынбаева. Мұғалімнің шығармашылық әлеуметін біліктілікті арттыру жағдайында дамыту.: теория және тәжірибе // Алматы. 2015, 174-бет

ӘӨЖ:563.15

Қабышева Н.У.

№ 142 жалпы білім беретін орта мектеп, Алматы қ.

СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АЗАМАТТЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН КҮШЕЙТУ

Бүгінгі таңда ХХІ ғасыр табалдырығын еркін аттаған азат ұрпаққа тәлім – тәрбие және білім беруді жетілдірудің басым бағыттарын айқындау педагогика ғылымы мен озат тәжірибенің көкейкесті мәселелерінің бірі болып отырғаны анық. Болашақ мұғалімдер жаңа заманның интеллигентиялық өкілдері ретінде кәсіби біліктері мен қабілеттерін, ізеттілік көзқарастары және тұлғалық қасиеттері арқылы ел мүддесіне сай қызметке даярлау Н.Д.Хмель жасаған біртұтас педагогикалық процесс теориясы негіз болары анық. Қазақстан Республикасында педагогиканың адамзаттық өркениет құбылыстарымен терең байланыстылығы, ол үрдісті байыпты зерттеп, зерделеу Тәуелсіз Қазақстанның жалпы адамзаттық мәдени-ғылыми даму жолындағы үлесін айқындап, рухани өсудің болашақ биіктерін саралап көрсетеді. Елбасы Н. Назарбаев айтқандай: «Әрбір мәдениет-

өркениеттердің бір-бірімен жанасып, ортақ тіл тауып араласуы арқасында ғана өзінің дербес тұтастығы мен ұқсастығына қайта қол жеткізе алады, өзінің бұрынғы бастауларына оралады. Өйткені, мәдениеттер арасындағы байланыстар үрдісінде шын мәніндегі құнды қазыналардың көкейтесті қажеттілігі барған сайын айқындала түседі» Қазіргі заманның педагогика ғылымында адамның тұлғалық қарым-қатынасында гумандық қасиетті қалыптастырудың ең тиімді мүмкіндіктерін, жолдарын зерттеу, қарастыру басты мәселеге айналып отыр. Адамның тұлғалық бейнесі көрсеткіштерінің бірі – гумандық қасиет болуы, бүкіл адамзаттық құндылықтардың біріне саналады. Қазақстан Республикасының әр аймағы бойынша өлкетану курсының бағдарламалары мен әдістемелік материалдар кешенін жазып, жинақ ретінде шығарса, ол оқушылар бойында қазақстандық патриотизмді қалыптастыруда атқарылған жүйелі жұмыс болып саналар еді; Сондай-ақ қазіргі философиялық, педагогикалық әдебиеттерде «патриотизм» сөзі (грек тілінде *patris* – Отан) Отан, өз халқына деген сүйіспеншілік деп түсіндірілсе, үлкен энциклопедияда, «патриотизм – Отанға деген сүйіспеншілік, оған берілгендік, өзінің іс-әрекеттерімен оның мүддесі үшін қызмет етуге ұмтылу» деп анықтама берілген. Интернационализм – латынның «*inter* – аралық, *patio* – ұлт, халық сөздерінен құралған. Оның мәнісі ұлтаралық, халықаралық сезім дегенді білдіреді. Патриотизм мен интернационализм ұғымдары бір-бірімен тығыз байланысты, екеуі де еліне, халқына, ұлтына, сондай-ақ басқа елдер мен халықтарға сүйіспеншілікпен, құрметпен қарау деген сөз. Ал Қазақстандық патриотизм дегеніміз осы елде тұрып, тіршілік етуші барлық халықтарға деген достық қатынасқа тәрбиелеу болып табылады. Оқушыларға «патриотизм» дегеннің адамның бойына туа біткен биологиялық қасиет емес, ол-әлеуметтік, тарихи тұрғыда отбасы, ауыл-аймақ, білім және тәрбие беретін мектебі арқылы жастардың бойына біртіндеп қалыптастырылатын сүйіспеншілік сезім екендігіне көздерін жеткіздік. «Ұлтжандылық» сезімнің туған өлкеге, туып өскен жерге, ел қорғаған батырларға, өнер адамдары мен еңбек ардагерлеріне деген сүйіспеншіліктен туатыны, елжандылық қасиеттің бүкіл адам баласын сүюмен, гуманизммен байланысты екені нақтылы мысалдармен өмірмен байланыстырыла түсіндірілді. Патриотизм мен интернационализм ұғымдары бір-бірімен тығыз байланысты, екеуі де еліне, халқына, ұлтына, сондай-ақ басқа елдер мен халықтарға сүйіспеншілікпен, құрметпен қарау деген сөз. Ал Қазақстандық патриотизм дегеніміз осы елде тұрып, тіршілік етуші барлық халықтарға деген достық қатынасқа тәрбиелеу болып табылады. Оқушыларға «патриотизм» дегеннің адамның бойына туа біткен биологиялық қасиет емес, ол-әлеуметтік, тарихи тұрғыда отбасы, ауыл-аймақ, білім және тәрбие беретін мектебі арқылы жастардың бойына біртіндеп қалыптастырылатын сүйіспеншілік сезім екендігіне көздерін жеткіздік. «Ұлтжандылық» сезімнің туған өлкеге, туып өскен жерге, ел қорғаған батырларға, өнер адамдары мен еңбек ардагерлеріне деген сүйіспеншіліктен туатыны, елжандылық қасиеттің бүкіл адам баласын сүюмен, гуманизммен байланысты екені нақтылы мысалдармен өмірмен байланыстырыла түсіндірілді. Азаматтық сезімнің негізгі құндылықтары: адамның жеке басы, оның өмірі мен қызметі, туып-өскен ортада материалдық және рухани құндылықтар жасаудағы іс-әрекеті, айналасындағы еңбек, өнер адамдарының адами ізгі қасиеттерін терең сезініп, еліктеуі, олардың еңбектегі және өнер саласындағы табыстарына мақтаныш сезіммен қарауы, туған тілге, ұлттық өнерге, туған өлке тарихына деген қызығушылық білдіруі, сүйіспеншілік әсем сезімдердің жеке тұлғаның бойынан көрініс табуы екені пайымдалды. Ұлтжандылық сезімнің негізгі құндылықтары: адамның жеке басы, оның өмірі мен қызметі, туып-өскен ортада материалдық және рухани құндылықтар жасаудағы іс-әрекеті, айналасындағы еңбек, өнер адамдарының адами ізгі қасиеттерін терең сезініп, еліктеуі, олардың еңбектегі және өнер саласындағы табыстарына мақтаныш сезіммен қарауы, туған тілге, ұлттық өнерге, туған өлке тарихына деген қызығушылық білдіруі, сүйіспеншілік әсем сезімдердің жеке тұлғаның бойынан көрініс табуы екені пайымдалды. Ал ұлттық сезіммен Қазақстандық патриоттық сезімнің бірлігі интернационалдық, гуманистік сезімді туғызатыны, Қазақстан халықтарының әлем халықтарының мәдениетіне сүйіспеншілік, достық сезіммен қарайтыны оны жүз жылдың жыршысы Жамбыл Жабаевтың совет халықтары достығын жырлауынан, шынайы

патриоттық іс-әрекетті тәрбиелеуден туатындығына оқушылардың көзін жеткіздік. Оны іске асыруда мына мақсаттар басшылыққа алынды: тәрбие процесі үздіксіз және дамытушы процесс деген біртұтастық көзқарасты басшылыққа ала отырып, мұражай материалдары негізінде оқушылардың бойында туған өлкеге деген сүйіспеншілік сезімді ұялату; мұражай материалдары арқылы, оқушылардың патриотизмге деген көзқарасын қалыптастырумен бірге эстетикалық сезімдерін жетілдіріп, еңбекке, өнерге деген құштарлық сүйіспеншілік сезімдерін ояту; оқу-тәрбие процесінің біртұтас үрдіс екеніне аса жоғары мән беріп, сабақ процесінде оқушы бойына сіңірілген білім, білік, дағдыларды сыныптан тыс тәрбие жұмыстарында жалғасын тауып өрістей түсуіне мүмкіндік туғызу; азаматтық тәрбиенің нәтижелік көрінісі ретінде оқушылардың шығармашылық еңбектерін талдай отырып, сөз өнеріне деген талғамы мен талантын ұштай түсу, сөйтіп олардың келешекте өмірден өз орнын таба білуіне бағыт-бағдар беру. Сыныптан тыс жұмыстарда оқушылардың пән сабақтарында игерген білім, білік, дағдыларын ары қарай дамытуға, оларды іскерлік қабілетіне қарай топтастырып қоғамдық істерге белсене қатыстыруға мүмкіндік туғызылады, достықты, жолдастықты нығайтуға, жеке бастық және қоғамдық мүдделерді біріктіруге оң әсер етеді. Бұл мәселелер өлкетанудың кіріктірілген бағдарламасында жан-жақты қарастырылды. Өлкетанудың таңдау курсының кіріктірілген бағдарламасын жасауда төмендегі принципті ұстандық: Әдептілік, имандылық, иейірімділік, қайырымдылық, ізеттілік, қонақжайлылық құндылықтары қалыптасқан халқымыз осы асыл да абыройлы қасиеттерін жас ұрпақтың ақыл- парасатына азық ете білу үшін, әрбір тәрбиеші, ұстаз халық педагогикасын, сан ғасырларда қалыптасқан салт- дәстүрлерді, әдет-ғұрыптарды жан-жақты терең білумен қатар, өзінің бойына адамдық құндылықтарды терең сіңірген, рухани жаны таза адам болуы шарт. Ол рухани адамгершілік тағылымдарды өркениетті өмірмен байланыстыра отырып, білім берудің барлық кезеңдерінде негізге алғаны жөн. Сонда ғана өзінің міндетін айқын сезіне білетін, мінез құлқы жетілген саналы адам қалыптасады. Жетілген мінез-құлқы – бұл үш нәрсенің: жүректің, ақылдың және қолдың бірлігі мен келісімі. Егер бала өзінің жүрегін тыңдауға үйренсе және тек қана жүрегінің айтқанын істейтін болса, онда ол өмірден өз орнын табады да, Жер үстіндегі Адамның қызметін атқарады. Бұл мақсатқа нағыз Мұғалімдердің қатысуымен ғана қол жеткізуге болады. Балаларды сүйетін және өзінің ісіне берілген Мұғалім ғана мейірбан адамның қалыптасуына баға жетпес көмек көрсетуге қабілетті. Рухани тәрбие өзінің қуатын әлемнің әрбір құбылысынан алуы мүмкін. Олай болса, кез келген оқу пәні балалардың адамгершілігін, жақсы мінез-құлқын қалыптастыру құралы бола алады. Алайда соңғы кезде үлкен мен баланың қарым-қатынасы, мұғалімнің оқушыға деген қарым-қатынасы үнемі байланыспай келгені ешкімге де құпия емес. Балалардың өзінің мұғаліміне деген жақсы көрушіліктен барынша шалғай жатқан қорқыныш, жек-көру, сыйламау сияқты сезімдерді бастан кешіретіні жиі кездеседі. Мұның себебі, мұғалім мен оқушылардың жеке бастарының сапасы мен оқу әдістерінің сапасына байланысты болуы мүмкін. Мұғалім әрбір сабақты жан-тәнімен беріле оқытуды, бала жанына әсер ететін құндылықтарды қалыптастыруды өзі үшін сақтау қажет. Үлкен адам қай жерде болмасын өзі рухани белсенділік танытатын болса, сол арқылы тәрбие бере алады. Шын мәнінде жалпы адамзаттық құндылықтар ұғымына енетін өмір құбылыстарының бәрін сабақтардың кез келгенінде көрсетуге болады. Бүгінгі таңда үлкендерге балалардың ынтасы мен назарын өзіне аударуға қол жеткізу оңайға түспейді. Баланың рухани – адамгершілік тағылымына кері әсер етуші факторлар: соғыс ойыншықтары, жат қылықты жариялайтын фильмдер, бейнетаспалар және компьютерлік ойындар бар. Сондықтан мектептен тыс кездегі сабақтарды ұйымдастыруда мұғалім барынша тапқырлық танытқаны жөн. Оқушының толерантты ақыл-есі өзінің ұлттық, халықтық мәдениетін уағыздай алу үрдісінде және басқа да этностар мен халықтардың мәдениетінің даму және жүру құқығын мойындау үрдісінде қалыптасады. Оның кең көлемде болуы балалардың біртекті этникалық ортада, мемлекеттік тілде оқытатын мектептерде дамып және өсуіне тәуелді. Біздің мектеп ролінен алатын болсақ – ол кіші жастағы оқушыларды мемлекеттік тілде тәрбиелеп, оқыту және «.өз мәдениетін терең білу – басқаларға

қызығушылық қарым-қатынастың фундаменті. Ал көптеген мәдениетпен танысу – рухани баю және даму негізі» делінген Қазақстан Республикасының этномәдениетті білімділік концепциясына негізделі отырып, мектептің іс-әрекетінің мақсаты анықталды: этнопеддагогика және этнопсихология моральдарының негізінде дүниені тануға қабілетті адамгершілігі мол, рухани бай тұлға қалыптастыру. Мектептің рухани-адамгершілік тәрбиесінің міндеттері: өзгені түсіне білуді, жақсылық жасауды, өзара қарым-қатынастардың қоғамдық қабылданған нормаларының бағыт- бағдарларынан адаспау, дау-жанжалды жағдайды бағалау жолымен шешу және одан этикалы шығуды іздеу біліктерін қалыптастыру.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Формирование личности школьника (целостный процесс) -М.;Педагогика,2012г.
2. Межпредметные связи в процессе преподавания основ наук в средней школе. Ответ.ред. Зверев И.Д.-М: Педагогика, 2011 г.-320с.
3. Максимова В.А. Межпредметные связи и совершенствование процесса обучения – М.Просвещение,2014.-143с.

УДК: 377.5

Маранова Н. В.

Торгайский гуманитарный колледж им. Н. Кулжановой, г. Аркалык

ПОЛИКУЛЬТУРНОЕ МУЗЫКАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В КАЗАХСТАНЕ

В нашей стране проблема поликультурного образования приобрела особую актуальность в 90-е гг. прошлого столетия, когда в условиях социально экономических и политических реформ сложилась новая образовательная ситуация, обусловленная процессами этнизации содержания образования, возрастания роли родного языка в обучении, идей народной педагогики в развитии личности.

Одним из ведущих принципов музыкального образования в этих условиях выступает принцип культуросообразности, предполагающий то, что воспитание должно основываться на общечеловеческих ценностях культуры и строиться в соответствии с ценностями и нормами тех или иных национальных культур, специфическими особенностями, присущими этническим традициям тех или иных народов, не противоречащих общечеловеческим ценностям.

Взаимодействие личности с культурой - многосоставной процесс, в котором можно выделить три вида отношений:

- а) личность осваивает культуру, являясь объектом культурного воздействия;
- б) личность функционирует в культурной среде как носитель и выразитель культурных ценностей;
- в) личность сама создает (порождает) культуру, будучи субъектом культуротворчества.

Рассматривая музыкальную культуру как определенный способ и поле деятельности человека, а также результат реализации его сущности, выражающий синтетическую характеристику развития человека, можно заключить, что становление и развитие культуры личности происходит в зависимости от того, какую музыкальную культуру человек осваивает и на основе каких ценностей он формируется.

Музыкальное образование признается приоритетной стратегией становления и развития личности человека как носителя ценностей музыкальной культуры общества в течение всей жизни. Современное музыкальное образование на различных ступенях его развития и направленности характеризуется высокой плотностью инновационных процессов, в основе концепций которых заложена национальная идея. Развитие инноваций в педагогике

тесно связано с процессами модернизации образования, с его направленностью на личность обучающихся, развитие их культуры. Осмысление современных проблем музыкального образования неизбежно приводит к необходимости понять, что личность определяется не степенью образования и характером ее музыкальной деятельности, а уровнем музыкальной культуры. И именно в этом контексте особую актуальность приобретает компонентный состав его содержания.

Одной из главных задач музыкального образования в этой связи выступает развитие у детей и учащейся молодежи культуры, которая наиболее отчетливо проявлялась бы в отношениях личности к окружающей многомерной, поликультурной музыкальной действительности.[1]

Речь идет о поликультурности в музыкальном образовании, под которой следует понимать интегративность содержания и ее признание, педагогическое решение задач формирования взаимоотношения этносов и национальных культур в ареалах регионов страны и мира. Не случайно поэтому обновленная парадигма музыкального образования тесно связана в настоящее время с поликультурной ориентацией содержания педагогического процесса, с актуализацией учета этнических, региональных, государственных и планетарных особенностей, сопряжения музыкальных ценностей всех участников межэтнического и межкультурного диалога.

Действительно, проблема диалога в культуре выходит на существенные характеристики культуры, важнейшей из которых является универсальным принципом, который организует мышление человека, обеспечивает саморазвитие культуры, воспроизводство личности, способность к коммуникации. Все исторические и культурные явления выступают продуктом общения, взаимодействий, следствием взаимоотношений с самим собой, социумом, с универсумом.

Обозначенные реалии обуславливают необходимость строить образовательный процесс на основах и полной реализации национально-культурных запросов, и учета межкультурных личностных отношений. Поэтому, выявленные тенденции к осуществлению поликультурного аспекта музыкального развития личности приобретают все большую актуальность в области педагогики музыкального образования.

В аспекте времени поликультурность в музыкальном образовании проявляется в постоянном отборе и накоплении духовно-нравственного опыта, включающего культурные образцы и артефакты различных исторических эпох. В аспекте пространства поликультурность предстает как следствие расширения представлений о музыкальных культурах мира и проявляется во включении присущих им культурных артефактов в содержание образования. Вследствие этого, при отборе содержания музыкального образования важно учитывать:

во-первых, социокультурное окружение обучающихся (этнический и конфессиональный состав, установки и предубеждения, господствующие в окружении); индивидуальные интересы к проблемам поликультурного общества в целом или отдельных социокультурных групп;

во-вторых, этнические, социальноэкономические особенности регионов (причины компактного проживания этносов, ведущие формы их хозяйственной деятельности);

в-третьих, изменяющуюся социокультурную ситуацию в регионах, стране и мире (процессы сближения стран, этнических и конфессиональных групп, развитие конфликтов и их причины, культурную экспансию и формирование национализма и т. д.);

в-четвертых, учитывать личностные возможности отдельного человека и всего коллектива образовательного учреждения.

Следует подчеркнуть, что поликультурность человека, людей, народов и наций не столько формируют, сколько она сама настойчиво развивается, опираясь, прежде всего, на непреходящие ценности музыкальной культуры, общечеловеческие и национальные.[2]

Наряду с временной характеристикой, императивом и парадигмой поликультурности во все времена было музыкально-творческое начало. Достаточно констатировать, что все

народы - равноправные создатели музыкальной культуры конкретного региона, великой музыкальной культуры России, ценностей мировой музыкальной культуры. И в этом смысле музыкальные культуры всех народов страны и мира рядоположены. Создание самобытных национальных музыкальных культур и одновременно принятие культур других народов, стремление к единению в музыкально-творческом взаимодействии определяют два модуса построения содержания музыкального образования - национальнокультурный и поликультурный.

Вышеизложенное позволяет выделить следующие основополагающие педагогические моменты в освоении и воспроизведении человеком современной окружающей музыкальной действительности:

а) необходимость ценностного осмысления музыкально-образовательных процессов в контексте развития полинациональной музыкальной культуры;

б) признание поликультурности как исторически обусловленного естественного проявления музыкального творчества;

в) осознание потребности проникновения в коллективное и индивидуально-авторское музыкальное творчество;

г) стимулирование эмоциональной и интеллектуальной сфер в поиске человеком самостоятельных путей к обретению целостной картины музыкально-культурной реальности;

д) включение диалогической парадигмы в процесс освоения и воспроизведения национальных и общечеловеческих ценностей музыкальной культуры, как способа «проникновения людей друг в друга через познание предмета» (Сократ).

Педагогическое содержание процесса освоения и воспроизведения целостной картины окружающей музыкальной действительности детерминировано принципом «культуросообразности», подвержено изменениям, обусловленным эволюцией музыкального творчества, системным подходом к развитию музыкальной культуры. Таким образом, аксиологические параметры подхода к поликультурности как к содержанию музыкального образования, и как к его цели, позволяют ввести ее в контекст социального пространства и времени в качестве саморазвивающегося явления. Если поликультурность, в широком смысле слова - это стержень культуры общества, то поликультурность в музыкальном образовании - это способ включенности его в социокультурный контекст, потребность и способность воссоздавать в своем содержании все ценности музыкальной культуры и дополнять эту целостность личностно-ценностным отношением. Личностноценностное отношение в музыкальном образовании - это цель, которая определяет путь целостного музыкально-культурного развития и самосовершенствования личности.[3]

Татарский просветитель КаюмНасыри утверждал: «Сколько языков знаешь - столько раз ты человек». На наш взгляд данные слова напрямую соотносятся с характеристикой развитого музыкально-культурно человека, знающего ценности музыкальной культуры разных народов, а именно они обогащают душу, делают жизнь духовно богаче.

В заключении подчеркнем, что национальнокультурное взаимодействие позволяет интегрировать в музыкально-образовательный процесс все достижения прошлого и настоящего, стимулировать поликультурную способность мышления человека, готового к преобразованиям окружающего музыкального мира, обеспечивая, таким образом, его поступательное развитие.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кобозева, И. С. Национально-ориентированное непрерывное музыкальное образование: теоретико-методологический аспект: монография / И. С. Кобозева
2. Вендрова Т.Е. ;Пигарёва И.В. “Воспитание музыкой” М., 2001г.
3. Джердималиева Р.Г. “Методические рекомендации в помощь преподавателям и студентам по улучшению учебно-методической работы” А-та.,1999 г.

МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНДА АУЫТҚУШЫЛЫҒЫ БАР ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ПСИХОЛОГИЯДАҒЫ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Қазіргі таңда ауытқуы бар балалар мен жасөспірімдердің мінез-құлықтары жалпы дамуында айрықша орын алады. Осы кезеңде даму -үрдісінің қалыптасуының жеткіліксіз деңгейлерінің нәтижесінде мінез-құлқында қиындығы бар балалар мен мұндай балалардың еркін дамып жетілмеуі оның іс-әрекетін, мінез-құлқын бақылап, басқарып отыруға кедергі болуға, яғни өзінің іс-әрекетіне қойылатын талап пен мінез-құлқын үйлестіре алмайды. Мінез-құлқында ерекшеліктер жас кезден байқалады және оның дегбірсіз қимылы, орынсыз айқайы, ұйқысының нашарлығымен сипатталады. Бұндай бала төбелескіш, басқа құрбыларымен тату ойнай алмайтын, өркөкірек болады.

Ауытқуы бар балалар мен жасөспірімдердің мінез-құлықтары психикалық дамуы уақытша тежелген, баяулаған, тез ашуланшақ, уайымшыл, өзін төмен санайтын, мінезінде психопатиялық формалар кездесетін, козу күйін дәрі-дәрмек беру арқылы тежейтін, кәмелетке жасы толмаған құқықтық тәртіп бұзушы, ақыл-ойы кем жасөспірімдер мен балалар жатады. Басқаша айтсақ жағымсыз дау жанжал шығаратындар.

Мінез-құлқында ауытқушылығы бар жасөспірімдердің психикалық даму ерекшеліктерінде кездесетін кемшіліктеріді іздестіріп, одан әрі оларды өрістетуге үшін қалыпты дамыған балалардың мінез-құлығымен салыстыра отырып, зерттеу қажеттілігіне аударады.

Баланың жоғарғы дәрежедегі мінез-құлқындағы психологиялық қызмет деңгейінің де түрліше болатындығын ескеру керек. Мінез-құлық бірден пайда болмайды, өсе келе пайда болады. Алайда осы мінез-құлықтарды байқағанда кемістігін аңғарып қалғандай болсақ, ондай олқылықтарды қалайша толықтыруға болады және сол кемістіктерді бұдан, былайғы даму кезеңдерін де жоюды, жандандырудың әдіс-тәсілдерін іздестіру керек.

Осы орайда бала кемістігін қарапайым психологиялық жаттығулар арқылы түзетуге болады.

Кеңес ғалымдарының, яғни Л.С.Выготский, Н.Л.Коломинский, В.Н.Мясищев, Б.И.Пинский, С.Я.Рубинштейн, К.С.Лебединская, Г.В.Грибанова пікірлері бойынша мінез-құлқында ауытқушылығы бар балалардың тұлғасының дамуы қалыпты жағдайдағы жасөспірімдердің тұлғасының даму заңдылықтарына сай болып келеді. Сондықтан, мінез-құлқы ауытқушы болған балаларды дұрыс тәрбиелеу жұмысы, арнайы мекемелерде жүргізіліп отырған жағдайда, ол қоршаған ортасына барабар түрде қарым-қатынас жасауға, өз бетінше жұмыс жасап, өмір сүруі әбден мүмкін. Алайда, бұл балалардың тұлғасын дұрыс бағытта қалыптастыру және тәрбиелеу өте қиынға соғады, өйткені олардың дамуы екінші рет шиеленіскен себептермен байланысты мидың органикалық зақымдалу жағдайында жүріп жатады. Мінез-құлықтарында ауытқылары бар жасөспірімдерді дұрыс тәрбиелеу үшін мұғалімдер мен тәрбиешілер олардың тұлғасының қалыптасуына қиындық туғызатын ерекшеліктері жөнінде хабардар болуы тиіс.

Осы тұрғыдағы жасөспірімдердің бір қатар ерекшеліктері, олардың жоғары жүйке әрекетінің зақымдануымен, таным іс-әрекеттерінің, эмоционалды еріктік сфералары және т.б. қасиеттерінің толық жетілмегенімен ескеріледі. Бұл ерекшеліктер, өз кезегінде салғырттық, әлсіздік, енжарлық және жұмысқа қабілеттілігін төмендеуін қамтамасыз етеді.

Кейбір мінез-құлқында ауытқушылығы бар балалардың балалардың мінезі тұйық, ешқандай адамдармен араласпау қасиеттері де байқалады. Бұның бәрі олардың

тұлғалық құрылымына өзіндік із қалдырып отыруы сөзсіз. Алайда, мінез-құлқында ауытқушылығы бар балалардың тұлғалық құрылымдарының негізгі компоненттері қалыпты жағдайдағы жеткіншектердікіндей болып келеуін әрқашанда ескеруіміз керек [1].

Белгілі психолог, ғалым С.Л.Рубинштейн өз еңбегінде, мінез-құлықтан, қоршаған ортамен ағзаның байланысын жүзеге асыратын ұйымдастырылған іс-әрекетті белгілі түрде айыруға болады, - деп өз пікірін айтқан.

Дегенімен, психикалық дамудың әр кезеңіндегідей, жасөспірім үшін маңызды болып іс-әрекеттің негізгі түрлері саналады. Жасөспірімнің тұлғалық дамуының қайнар бұлағы негізгі іс-әрекетпен ғана тамдамағанымен, сол негізгі әрекет оның бойында маңызды өмірлік қажеттіліктерді қалыптастырып, өскелең ұрпақтың бейнесін анықтайды.

Жасөспірімдік жас кезеңіне тән ерекшеліктерді және олардың айналысатын түрлі іс-әрекеттерінің ықпалын зерттеу нәтижесі, көптеген ғалымдардың пікірін, яғни мінез-құлқында ауытқушылығы бар балалардың тұлғасының қалыптасуында негізгі орынды еңбек іс-әрекеті алады, - деген қорытынды жасауға түйіндейді. Бірақ балалармен тұлғалық дамуы еңбек іс-әрекетінің бөлек түрлері арқылы іске аспай, сол іс-әрекеттерді белгілі бірлік жүйесіне байланысуын ұйымдастыру жолмен ғана жүзеге асып отырады. Мұндай ұйымдастыру жүйесі, жеткіншектің тұлғалық қалыптасуына еңбектің нәтижелі психологиялық ықпалымен қамтитын, белгілі мінез-құлқы ауытқушы болған балалардың жұмыс моделін құрастыруға мүмкіндік береді [2].

Жасөспірімдік жас, қауіп-қатерлі топқа енетін кезең болып саналады. Белгілі кеңес психологтары мен педагогтарының, яғни Л.С. Выготский, Д.Б.Эльконин, Л.И.Божович, Л.В.Мудрик, В.А.Сухомлинский, В.Т.Властовский, И.С.Кон, И.А.Невскийдің еңбектерінде жеткіншек кезеңінің ерекшеліктері баяндалған.

Жасөспірімдік кезең, баланың психикалық сферасының барлық жағын өзгертетін кезең. Ерекше өзгерістер интеллектуалдық әрекетінің дамуында болып жатады. Жасөспірімдік кезеңге әсіресе, танымдылыққа ұмтылу, өз пікірінің қалыптасуы, интеллектуалдық мәселелерге шығармашылық көзқараспен қарау, тән болып келеді. Сонымен қатар, жасөспірімдік жаста өзіндік дамуына байланысты дене бітімі өзгеріп, психологиялық дисгармония пайда болады. Бұл өзгерістер жасөспірімдердің бойына әртүрлі әрекеттердің пайда болуына әкеліп соғады, яғни оларда шыдамсыздық, дөрекілік, жиі кездеседі. Өзіндік сана-сезімі мен өзін-өзі бағалауы белсенді түрде қалыптасып, өз тұлғалық қасиеттеріне қоршаған адамдардың бағалауына қызығушылық пайда болады. Қызығуында маңызды өзгерістер байқалады және рухани қажеттіліктері дамып, құндылы бағыт иерархиясы, өзіндік дүниетанымы, қоғамға, өзге адамдарға, өзіне көзқарасы қалыптаса бастайды. Жасөспірімдік кезеңнің ерекше зейінді аудартатын, бұл әлеуметтік-психологиялық және биологиялық жағдайы, балалалық шақтан ересектік кезеңге өтуі. Осыған байланысты, психикалық ерекшеліктердің өзгеруі және басқа қасиеттердің пайда болуы бір қатар психологиялық қиындықтарды тудырады [3].

К.К.Платонов "мінез-құлық" терминіне кең танылған тарихи жинақталған мағынаны бекітуін ұсынған, яғни мінез-құлық - бұл оның субъективті құрамдарын ескермей-ақ, іс-әрекеттің сыртқы көрінісі болып табылады, деп белгілейді[4].

Л.И.Божович, В.А.Крутецкий, Т.В.Драгуновтің зерттеулерінде, жалпыға бірдей мектеп оқушыларының көбісінде, өз жасына сай адамгершіліктік-өнегелі ұғымдар дұрыс талқылауы көрсетіле отырып, барлық жастағы оқушыларда мінез-құлықтың адамгершіліктік нормалары жөнінде білімі дұрыс бола бермейтіні де анықталған. Мұндай бұрмалы білімнің себебі: тәрбие үрдісінің дұрыс басқармағанында, дұрыс түсінбеген фактілерге зейінді көбірек бөлгендікте, ересектердің өз беттерінше талдауға талаптануында, - деп түсіндіріледі. Л.И.Рувинский өз зерттеулерінде мінез-құлықтың адамгершіліктік бағалау қызметі мен психологиялық механизмдердің, білімдер және қасиет аралық байланыс орнату шарт ретінде қарастырған. Нәтижесінде автор, адамгершіліктік-өнегеліліктің құнды саналы-эмоционалды меңгеру концепциясын ұсынды[5].

Кеңес психологы А.Н.Леонтьев, мінез-құлықтың мотивін теориялық тұрғыда түсінуіне көп үлесін қосып, осы мәселеге бағытталған бір қатар зерттеулерді, кең тұрғыда жүргізген.

А.Н.Леонтьев, мотивті өзекті қажеттілікке жауап беретін, яғни оны қанағаттандыру шарасы ретінде көріне отырып, мінез-құлықты белгілі жүйемен ұйымдастыратын зат деп, - анықтады. Бақыланған мінез-құлықтың бір қажеттілік мотивациясында әртүрлі заттар орындалуы мүмкін.

А.Н.Леонтьев, зерттеу жүргізу барысында, қажеттілік өз бетінше мінез-құлықтың мотиві бола алмайтынын көрсетті, өйткені мұқтаждық күй ретінде ол ағзаның тек бағытталмаған белсенділігін ғана тудыруға және мұқтаждықтан пайда болған күштің толық жойылуына дейін, оны белгілі деңгейде күшейтіп немесе әлсіретіп тұруға қабілетті болады.

А.Н.Леонтьев, толық мотив үшін, яғни мінез-құлықты белгілі бір жүйеге бағыттау үшін, кемінде екі мотивациялық факторлар қажет деген шешімге келді: ол қажеттілік және мотив. Сонымен "мотив" дегеніміз — іс-әрекетке, белгілі бір қылықтырға итермелеуші күш. Бұл баланың қажеттіліктері, қызығушылықтары, құмарлықтары және эмоциялары болуы мүмкін. А.Н. Леонтьев қажеттілік пен мотив арасындағы айырмашылықты, тек мінез-құлық мотивациясындағы үрдіс ретіндегі әртүрлі рөлінде ғана емес, басқада деп ұйғарды.

Қандай да болмасын қажеттіліктің, қанағаттану немесе қанағаттанбау дәрежесі субъективті тұрғыда ғана көрінеді, демек санасыз түрде эмоцияда ғана көрініс береді. Ал мотив адам санасында мінез-құлық бағытталған объект немесе мақсат ретінде көрінеді. Қандай болмасын мінез-құлықты бағалау, оны бір нормалармен, ережелермен салыстыруды ұйғарды [6].

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Леонтьев А.Н. Деятельность, сознание, личность. – М., 1995. – 25 с.
2. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1998. 128 с.
3. Божович Л.И. Проблемы формирования личности. /под. ред. Д.И. Фельдштейн. Москва-Воронеж, 1995. – 325 с.
4. Намазбаева Ж.И. Развитие личности учащихся вспомогательной школы: Дис. докт. психол. наук – М., 1996.
5. Намазбаева Ж.И. Психология. Алматы, 2005. 290 с.
6. Сабирова Р.Ш. Исследование динамики самосознания личности студентов современного ВУЗа: Автореф. дис. канд. психол. наук. –Алматы, 1998. - 28 с.

УДК 372.8:3

Сабиева А.Ж.

Кызылординский государственный университет имени Коркыт ата

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЯ К РАБОТЕ С СЕМЬЕЙ

В основе подготовки учителя к работе с семьей ученика должны лежать принципы взаимного доверия и уважения, поддержки и помощи, терпения и терпимости.

Значительное место в системе работы классного руководителя с родителями учащихся отводится психолого-педагогическому просвещению. Накопление психолого-педагогических знаний родителей должно быть тесно связано с развитием их педагогического мышления, практических умений и навыков в области воспитания. Необходимо, чтобы информация носила предупреждающий характер, была бы основана на практической целесообразности, демонстрировала опыт, конкретные факты. Это обуславливает отбор содержания, а также форм организации педагогического просвещения.

Важность взаимоотношений школы и семьи акцентируется во всех документах и методических изданиях, предназначенных для школы (в общих программах, в законе просвещения и т. д.), а также в трудах известных педагогов.

Работа педагогических коллективов школ с родителями осуществляется в двух направлениях: с коллективом родителей и индивидуально. В практике сложились наиболее рациональные ее формы: общие и классные собрания родителей, коллективные и индивидуальные консультации, беседы, лекции, конференции, посещения семей учащихся, оформление различных по форме и содержанию текстовых материалов, фотомонтажи, выставки работ учащихся[1].

Коллективная беседа на классном собрании при решении педагогических задач помогает учителю выяснить мнение родителей по отдельным вопросам воспитания (система наказаний и поощрений ребенка и др.).

Интервьюирование - проводимый по определенному плану устный опрос, при котором запись ответов респондента проводится либо исследователем, либо механически [1].

Интервью применяется учителем тогда, когда нужно провести изучение мнения нескольких родителей по одному или нескольким вопросам одновременно.

Анкетирование - метод получения информации посредством письменных ответов на систему заранее подготовленных и стандартизированных вопросов с точно указанным способом ответов [2].

Анкетирование как метод исследования позволяет, учителю одновременно получить массовую информацию. Например, нужно знать, какие трудовые поручения дети имеют, каков их характер (разовые, постоянные) и др. Анализируя анкеты, обобщая их, учитель может сделать вывод о том, как решается вопрос воспитания детей в семьях, сравнить полученные данные с данными предыдущих лет, увидеть тенденцию развития.

Специфика применения опросов в педагогических обследованиях такова, что кроме получения информации о настроениях, взглядах опрашиваемых возможна постановка задачи формирования мнений, что может достигаться логикой построения, расположения и содержанием вопросов. Это позволяет рассматривать анкеты как диагностическое средство, делать опрос отправной точкой в системе учебно-воспитательных мероприятий. Как показывает практика, формирующая функция анкеты повышает достоверность данных, в том числе и о развитии индивидуального сознания [3].

Но анкетирование может не дать обстоятельных результатов. Мы уже говорили о том, что не всегда в анкете родители; дают истинный ответ. Иногда эти ответы требуют уточнения. Тогда учитель одновременно дает анкету для заполнения родителям, их детям (или проводит устный опрос) и сам отвечает на поставленные вопросы, используя свои наблюдения за поведением ребенка. Так, например, учителю интересно будет узнать, как семья занимается вопросами нравственного воспитания детей. Одновременно дается анкета для заполнения родителям (можно это сделать на классном собрании), затем детям (можно и устно опросить родителей и детей по этим вопросам).

Для выявления тенденции в развитии отдельных качеств личности ребенка можно договариваться с родителями о ведении дневника наблюдения за ребенком. Этот дневник родители ведут на протяжении продолжительного времени, при встрече с учителем обсуждают результаты наблюдений, намечают новые перспективы и конкретные задачи на ближайшее время.

Итак, разнообразная работа учителя с семьей ученика требует от него определенных навыков и умений:

- использовать полученные в педагогическом учебном заведении знания в практической работе с родителями;
- хорошо видеть перспективу развития каждого ребенка и помочь семье наметить пути ее осуществления;
- установить добрые взаимоотношения с семьей ученика, уметь поддерживать деловые контакты с родителями с учетом их возраста и индивидуальных различий;

- с учетом конкретных условий жизни каждой семьи помочь родителям выбрать правильные пути и средства для достижения поставленной цели;
- спланировать работу с родителями учащихся, составить план по классного педагогического всеобуча на основе изучения уровня воспитанности учеников своего класса;
- видеть в родителях своих помощников, уметь мобилизовать их на помощь учителю в школе;
- поддерживать авторитет родителей в семье, оказывать ей помощь в духовном обогащении и укреплении ее нравственных основ ;
- подготовить и провести родительское собрание [4].

Успех в работе учителя с семьей ученика будет тогда, когда отношения с родителями будут строиться на высоком уважении интересов семьи, родительского авторитета, на всемерном содействии семье в ее духовном обогащении и тем самым в ее культурном и моральном влиянии на детей.

Индивидуальная работа с родителями и другими взрослыми членами семьи учащегося сложна и разнообразна. Индивидуальное общение, если оно продуманно построено учителем, как правило, результативно.

Преимуществом индивидуальной работы является то, что, находясь наедине с учителем, родители откровеннее рассказывают ему о своих проблемах, затруднениях, иногда касаясь тех внутрисемейных отношений, о которых никогда бы не сказали при посторонних. Это рождает неукоснительное правило: содержание индивидуальной беседы должно оставаться достоянием только беседующих. Родители должны быть уверены, что все доверительно рассказанное учителю останется между ними, что- любая откровенность в адрес учащегося, любая оценка его поведения и наклонностей, высказанная учителю, не будет при случае использована ему во вред, разглашена.

Семья должна учить ребенка не только законам человеческого существования, но и законам совместного проживания. Ребенок должен знать, когда можно и нужно включать и выключать музыку в доме, как вести себя в общественных местах, как вести разговор с незнакомым человеком, как вести себя в транспорте. Большая социальная значимость целенаправленного общения с семьей заключается в том, что, направляя по нужному руслу воздействия родителей на детей, учитель влияет и на перестройку внутрисемейных отношений, способствует совершенствованию личности самих родителей, тем самым повышает уровень общей культуры населения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Лобанов А.А. Основы профессионально – педагогического общения. М., 2002.
2. Кукушин В.С. Введение в педагогическую деятельность. - Ростов-на-Дону, 2002.
3. Карпова Г.Ф., Михайлычев Е.А. Методика изучения личности учащихся ПТУ. М., 1989.
4. Зимняя И.А. Педагогическая психология. М.: Логос, 2004. -384 с.

УДК351.852.11: 004.738.1(045)

Газизов А.А.

Казахский Университет экономики, финансов и международной торговли, г.Астана

РАЗРАБОТКА САЙТА БИБЛИОТЕКИ ВУЗА – НОВОЕ НАПРАВЛЕНИЕ В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ ОБСЛУЖИВАНИЯ

Библиотека является важнейшей частью информационной инфраструктуры университета. Развитие новых технологий, широкое распространение баз данных и электронных изданий позволили создать принципиально новую среду информационно-библиотечного обслуживания читателей и расширить само культурное пространство библиотеки. Универсальный по содержанию книжный фонд библиотеки представляет собой

собрание научной, учебной и художественной литературы. Эффективное содействие образовательному и научно-исследовательскому процессам в университете, организация доступа читателей к мировому информационному потоку, трансляция традиций мировой и отечественной культуры – главные цели развития библиотеки.

В 2013 году библиотека КАТУ вступила Ассоциацию библиотек вузов Республики Казахстан (АБВ РК) и с тех пор принимает участие в работе ежегодных конференций АБВ РК.

Основной вехой новейшего времени является масштабный проект – работа с автоматизированной библиотечной информационной системой "Ирбис", приобретенной университетом в конце 2002 года. Эта информационная система позволяет совершенствовать методы библиотечного труда и создавать максимум удобств в обслуживании читателей.

Начиная с 2002 года в библиотеке ведется электронное каталогизирование. Сегодня электронный каталог включает в себя информацию об активной части фонда, о новых поступлениях отечественных и иностранных документов, диссертаций, трудах штатных преподавателей КАТУ. Освоение и использование системы позволили ввести в действие электронный каталог, который начал работать с 2004 года, а после внедрения иRFID технологий и совмещения с программой «Ирбис» ввести в действие электронную книговыдачу, которая начала работать с 1 сентября 2014 г. на абонементе учебной литературы. В течение учебного года вниманию читателей предлагаются многочисленные книжные просмотры и тематические выставки, проводятся тренинги и семинары по использованию электронных ресурсов

Читателями научной библиотеки КАТУ являются:

- студенты КАТУ
- магистранты КАТУ
- докторанты КАТУ
- профессорско-преподавательский состав КАТУ
- сотрудники КАТУ

Структуру библиотеки составляют 6 отделов. Все они активно работают по различным направлениям библиотечного, информационно-библиографического обслуживания и культурно-просветительной деятельности. В коллективе библиотеки трудятся 40 сотрудников. В основном это высококвалифицированные специалисты (более 85%), имеющие высшее образование. Сотрудники библиотеки принимают участие в городских, республиканских и международных научно-практических конференциях, семинарах, творческих конкурсах.

Научная библиотека ведет работу и документацию на основании:

- Приказа Министерства образования и науки РК «Правила по формированию, использованию и сохранению фонда библиотек государственных организаций образования» № 44 от 19 января 2016 г.

Сейчас в научной библиотеки КАТУ им. С. Сейфуллина есть возможность доступа к электронным книгам численность которого составляет не менее 7000 тысяч учебников: из них около 2-х тысяч учебников на казахском языке, более 3-х тысяч на русском и не менее 1500 тысячи на английском языке. Ниже в таблице представлены источники казахстанской и зарубежной электронной литературы, которыми располагает библиотека.

Таблица – 1 Ресурсы

Казахстанские электронные ресурсы	Зарубежные электронные ресурсы
Республиканская межвузовская электронная библиотека Казахстанская национальная электронная библиотека Портал Учет.kz Нормативно-правовые акты РК adilet.zan.kz Обзор законодательных и нормативных документов в сфере сельского хозяйства РК	ЭБС "Издательство ЛАНЬ" Российская научная электронная библиотека "Университетская библиотека онлайн" Обзор СМИ на polpred.com Онлайн книги Math.ru Портал Aup.ru Техническая литература Vamper.info Elsevier SpringerLink THOMSON REUTERS CAB Direct VetMed Resource

В библиотеке имеется электронный каталог. Электронный каталог (ЭК) - это библиотечный каталог в машиночитаемой форме, работающий в реальном режиме времени и предоставленный в распоряжение пользователей. Электронный каталог обеспечивает доступ к ресурсам каталога не только пользователям данной библиотеки, но и удаленным клиентам.

Рисунок – 1 Электронный каталог

В начале 2016 года был разработан сайт научной библиотеки КАТУ им С.Сейфуллина. На этом сайте читатели научной библиотеки могут воспользоваться такими сервисами как: электронный каталог, возможность узнать о новых поступлениях книг, что очень удобно получить доступ к вестнику наук КАТУ, а также, к библиотечным ресурсам, книги в дар.

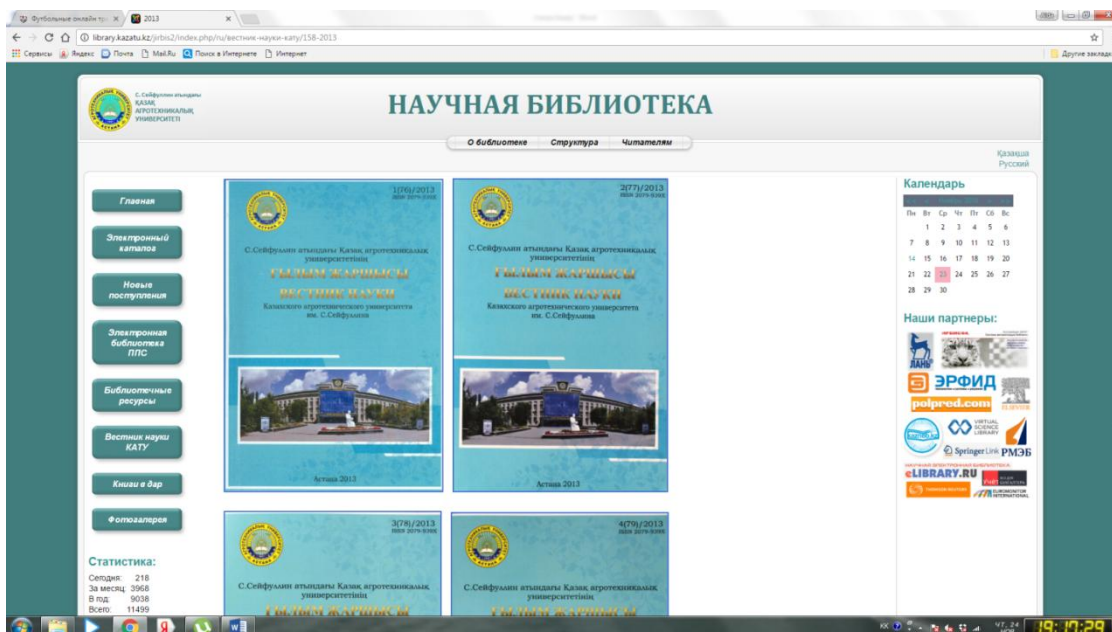

Рисунок 2- Сайт КАТУ имени С. Сейфуллина

Представьте себе возможность, не стоять в очередях за книгами, да и когда отстоишь свою очередь окажется что в наличие ее нет.

В перспективе разрабатывается возможность размещение электронных книг на сайте.

У многих вузов Казахстана не имеется сайта научной библиотеки, либо они не многофункциональны.

В сравнениях с сайтами научных библиотек казахстанских вузов, КАТУ имени С.Сейфуллина имеется хорошая основа для развития в электронном библиотечном сервисе.

Возможности научной библиотеки КАЗНУ им. Аль-Фараби и Назарбаев университета, которые также имеют собственные сайты заметно различаются от сайта КАТУ имени С.Сейфуллина.

Таблица – 2. Сравнение возможности сайтов библиотек

Казахский национальный университет им. аль-Фараби	Библиотека Назарбаев университет
У сайта библиотеки аль-Фараби больше функциональной возможности, такие как ссылки на социальные сети, дизайнерская оформление сайта интересней, имеется ключевой поиск, трех язычный сайт.	Обратная связь (чат) Больше ресурсов и базы данных Есть форум с вопросами и ответами. Имеются различные онлайн услуги

Считаем необходимым сайту научной библиотеки КАТУ им. С.Сейфуллина, поработать над оформлением своей страницы, добавить электронные книги а также, пополнить сайт необходимыми ресурсами и включить такие возможности как: обратная связь, размещение информации на социальных сетях, добавить ключевой поиск по словам и сделать сайт трёхязычным.

ЛИТЕРАТУРА

1. www.library.kazatu.kz

АВТОМАТИЗАЦИЯ БИБЛИТЕЧНЫХ РЕСУРСОВ ВУЗА - ОСНОВА ДОСТУПНОСТИ И ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ

Сегодня главная задача библиотеки – совершенствование качества обслуживания за счет повышения эффективности доступа к информационным ресурсам, это связано и с реформами высшего образования, изменением процесса и содержания обучения, новыми технологиями.

Автоматизация библиотеки вуза – это не только создание электронного каталога, но и обеспечение всех производственных процессов компьютерами и соответствующими программами.

Библиотеки, внедряющие новые технологии, должны учитывать, что насыщение рабочих мест библиотекарей компьютерами с отдельными, не связанными между собой арм – это не автоматизация, а скорее механизация работы. Данные должны вводиться один раз и затем многократно использоваться, что экономит материальные ресурсы и время библиотекарей.

Прежде чем выбирать программное обеспечение, необходима единая компьютерная сеть. Если такая база создана, можно смело строить планы на будущее. Библиотеки вузов должны учитывать тенденции развития высшего образования и занимать активную позицию в этом процессе [1,2].

Казахстан сейчас находится в стадии устойчивого развития библиотечных информационных систем и автоматизации. В последнее время в библиотеках быстрыми темпами растёт использование технологии RFID (Radio Frequency Identification) для организации обслуживания читателей, а также контроля перемещения книг, видеокассет, CD и других объектов фондов хранения. RFID-технология уже используется в ряде казахстанских библиотек.

RFID – радиочастотная идентификация. RFID тэг состоит из компьютерного чипа и антенны, обычно напечатанной на бумаге или другом гибком носителе. Самое простое объяснение: RFID – штрих код с беспроводным электромагнитным RFID терминалом. На этом вся похожесть и заканчивается, так как RFID более совершенная технология, чем штрих коды. RFID тэга не должен обязательно находиться в прямой видимости для считывания, а может быть прочитан даже если он встроен в предмет (например: книга или упаковка). В тоже время тэги может содержать намного более сложную информацию в отличие от штрих кода. В применении к библиотеке это может быть название книги или ее автор. Объем хранимой информации – это одна из особенностей RFID технологии, которая постоянно совершенствуется [3].

Становится, очевидно, что в библиотеках технология RFID имеет ряд несомненных преимуществ перед традиционным штрихкодом и заменяет штрихкодирование или начинает использоваться параллельно. О внедрении RFID-технологий начали активно говорить на библиотечных конференциях, например на конференции LIBCOM, с начала 2000-х годов. Несмотря на возникающие у коллег проблемы и трудности, преимущества RFID не могли не привлечь внимание.

Рассмотрим, как происходит процесс автоматизации системы RFID в вузе. Ниже представлены основные этапы этого процесса.

1. Маркировка книг rfidметками

2. Внесение маркированную книгу в библиотечную систему Ирис64

3. Изготовление электронного читательского билета

4. Автоматизированная книговыдача/книгосдача

5. Контроль выноса книг

6. Автоматизированная инвентаризация

Мобильный RFID считыватель, с установленным программным обеспечением ЭРФИД-М, используется для маркировки объектов учета, проведения инвентаризации и поиска предметов.

При проведении RFID-инвентаризации отпадает необходимость снимать книги с полок, благодаря чему работник может легко обрабатывать фонды. Таким образом, данное решение позволяет делать инвентаризацию фондов намного эффективнее.

Основные преимущества, полученные в результате использования системы:

- легкость применения
- увеличение скорости основных процессов, связанных с выдачей и приемом книг
- упрощение процесса инвентаризации
- повышение сохранности фондов.

В коммерческой деятельности всегда важен такой параметр, как прибыль от инвестиций. Любая компания, инвестируя свои средства, ожидает увеличения прибыльности

и сравнивает их с затраченными ресурсами на внедрение новой технологии. Но необходимо понимать, что библиотеки не являются коммерческими организациями, так же как и школы или коммунальные службы. В данной ситуации цель внедрения новых технологий – предоставление новых услуг и усиление существующих. Этот аспект делает очень сложным точное обоснование внедрения новых технологий в таких учреждениях.

Один из самых главных факторов, который коммерческий подход о прибыли от инвестиций не затрагивает – удовлетворенность потребителя услуг. И как раз сфере услуг и соответственно и библиотеках, удовлетворенность потребителя является фактором показывающим эффективность деятельности данного учреждения. Степень удовлетворенности можно измерить различными способами: прямой порос посетителей, оценка частоты использования предлагаемых сервисов и так далее. В случае с библиотеками может возникнуть множество различных и непредвиденных нюансов, например, пользователи могут посчитать, что самостоятельное выписывание книг, взятых в библиотеке – перекладывание работы библиотекаря на их плечи. Или, возможно, посетители захотят больше человеческого общения, а не скорости обслуживания.

Дальнейшее развитие телекоммуникационных технологий в библиотеках будет определяться общемировыми тенденциями развития телекоммуникаций, в том числе переходом на новые стандарты Интернета, развитием технологий мобильной связи в целом и мобильного Интернета в частности, ставкой на беспроводные технологии связи.

Существенное развитие технических систем, протоколов и решений Интернета повлечет за собой изменение автоматизированных библиотечных технологий.

Актуальные задачи библиотек в этой области формулируются следующим образом:

- создание мобильных библиотечных порталов, которые обеспечат поиск, заказ и резервирование литературы через мобильные устройства (телефоны, коммуникаторы и т. п.). Перспективным направлением является технология «books on demand» (книги по требованию), распространение которой связано с созданием современных систем учета авторского права и электронных платежей с использованием Интернета;

- создание и развитие программных комплексов для проведения интегрированного поиска информации на основе библиотечных порталов с использованием протокола SRW/SRU;

- создание и развитие программных комплексов для доступа к информации и обслуживания читателей на основе использования технологий доступа к полнотекстовым ресурсам: OpenURL, 3M SIP, NISO NCIP;

- создание и развитие программных средств для комплектования библиотек на основе доступа к информационным ресурсам издательств и поставщиков с использованием веб-сервисов и программных агентов;

- интеграция поисковых порталов библиотек с виртуальным образовательным пространством на основе использования российского стандарта «Метаданные информационных образовательных ресурсов», стандартов LOM и IMS LRMS;

- интеграция с финансовыми системами для учета и проведения электронных финансовых транзакций;

- интеграция с универсальными зарубежными системами идентификации и авторизации (Athens, Microsoft Passport, Certificates, Shibboleth).

С учетом возможных потерь информационных ресурсов и разрушений БД библиотек страны в результате технических сбоев в работе компьютерной техники или умышленных преступных действий в Интернете возникает необходимость создания национальной системы страхования электронных ресурсов библиотек.

Сводный каталог библиотек Казахстана будет служить правовой, технической и организационной основой системы страхования электронных ресурсов библиотек — участниц проекта СКБР.

Для этого предполагается создать организационную, нормативную и технологическую основы передачи соответствующих файлов библиотек участниц проекта СКБР на национальный уровень хранения.

В целях реализации функции страхования предполагается создать необходимую информационно-техническую, технологическую и материальную инфраструктуру получения, архивирования, хранения и возврата библиотекам страховых копий электронных ресурсов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Буга П. Библиотеки университетов-центры информационного обеспечения [текст] /п. Буга// высшее образование в россии. - 2005. - № 3. - с. 147-158
2. Беляева И.Р., Самойлова Л.И. Библиотека вуза - центр распространения знаний, духовного и интеллектуального общения [текст] /И.Р. Беляева// университетская книга. - 2006.-№6.-с.31-34
3. http://rtlservice.com/ru/company/blog/ispolzovanie_rfid_v_bibliotekah/. Использование RFID в библиотеках

ӘӨЖ :371.13

Сағымова А.С.

Алматы технологиялық университеті

КӘСІБИ ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ

«Қазақстан халқын топтастырудың аса маңызды факторы болып табылатын мемлекеттік тілді меңгеру – Қазақстан Республикасының әрбір азаматының парызы» деп «Қазақстан Республикасының Тіл туралы» заңында анық көрсетілген.[1]

Қазақстанның әрбір азаматына қазіргі заман талабына сай жан-жақты білім беріп, өз бетімен ой тұжырымдайтын, өздігінен ойлай білуге талпынуда ықпал ететін – оқытушы қауым. Сондықтан да ұстаздар мен оқытушыларға сабақ түрлерін жетілдіріп, оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін пайдалана сабақ беру, оқыту үдерісін ізгілендіру, оның практикалық бағытын дамыту, яғни «*инновациялық процесс*» немесе педагогикалық жаңалықтар енгізу сияқты маңызды әрі жауапкершілігі жоғары міндеттер жүктеледі.

Білім беру жүйесі алдында тұрған талаптарды жүзеге асыру жолында ғалымдар мен педагогтар танымдық іс - әрекетті дамыту әдістерін іздестіруде

И. П. Павлов «жақсы әдіспен талантты емес адам көп нәрсе жасайды, ал нашар әдіспен ұлы адамның өзі де текке жұмыс істейді» - деген болатын. Міне, сондықтан да жеке тұлғаны оқыту мен дамытудағы белгілі әдістердің рөлін бағалай отырып, қоғам дамуының әр кезеңінде адам ақыл-ойының «терең қайнарына бойлай алатын» әдістерді пайдалану жолындағы ізденістер мен ұсыныстар бүгінгі таңда өзекті деп саналады. Қазіргі таңдағы еліміздегі білім беру жүйесіндегі ең басты міндеті – білім берудің ұлттық модуліне көшу арқылы жас ұрпақтың білім деңгейін халықаралық дәрежеге жеткізу. Қазіргі заман талабына сай пән оқытушысы ғана болу аз, оқытушы - ұстаз, инноватор, иннотехник болуы тиіс. Мұғалім иннотехник дәрежесіне көтерілу үшін инновациялық технологияларды меңгеру керек, содан кейін пән бойынша қандай тақырыпқа пайдалану керектігіне тиімді зерттеу жүреді. Яғни әрбір инновациялық технологияларды меңгереді, содан кейін меңгерген технологияларды апробациядан (сабақ барысында қолдану) өткізеді, мұғалім талдау жасай отырып, тақырыпқа сай технологияны таңдайды.

Білім берудің төрт қағидасын ұсынған ЮНЕСКО:

- білім алу – өзін-өзі тану;
- білім алу – іс-әрекет жасау;
- білім алу – білу, үйрену;

– білім алу – бірге өмір сүру бағыттары, деп көрсетіп берді.

Бұл бағыттар білім алушының қоғамын кеңейтетіні сөзсіз. Оқытудың жаңа технологиясы оқу орындарында оқу үдерісіне қажетті әдіс, тәсіл, амал, дидактикалық талап секілді психологиялық-педагогикалық іс-әрекеттердің жүйелі кешені ретінде пайдаланылады. Ол тіл үйренушінің тәртібіне, оқу ынтасына, оқу іс-әрекетіне игі әсер етумен қатар, педагогиканы нақты ғылымға жақындату, мұғалімдердің интеллектуалдық, шығармашылық қызметі болып табылатын педагогикалық іс-тәжірибесінің нәтижелілігіне, жинақылығына ұтымды әсер ететіндей оқу-тәрбие үдерісінің басты күре тамырының рөлін атқарады. Олай болса, педагогикалық технология – оқу тәрбие үдерісінің шығармашылықпен терең ойластырылған көптеген факторлардың үйлесімділігі, оқыту мен тәрбиенің тиімділігін қамтамасыз ететін жанды құрамдас компоненті[2].

Оқытуды жаңаша ұйымдастыру, әрбір пәннің ғылыми сипатын арттырып, жоғары деңгейге жеткізу тәжірибеде өз нәтижесін берері сөзсіз. Өзге тілді аудиторияларда инновациялық үрдістерді меңгерту, қолдану мен жүзеге асыру педагогтан үздіксіз шығармашылық ізденісті талап етеді. Білім беру жүйесінде инновациялық үрдістер мәселесін қазіргі кезде көптеген қазақстандық – Е.Ш.Қозыбаев, Д.Н.Күлібаев, С.Д.Мұқанова, Н.А.Әбішев, Н.Д.Хмель, Ш.Т.Таубаева, И.Безруков, И.А.Носков және шетелдік Л.Е.Капто, В.С.Лазарев, А.М.Моисеев, М.М.Поташник, Т.И.Шамова сияқты ғалымдар көтеріп келеді.

Инновациялық үрдіс білім беру сияқты күрделі әлеуметтік жүйе үшін аса қажет екендігін өмірдің өзі-ақ дәлелдеп берді. Жаңа технологияны меңгеруде педагогтардың жан-жақты әрі терең білімді болуы шарт және олардың алдында сапалы білім беру міндеті тұр. Осы орайда Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев Қазақстан халқына Жолдауында: «Білім беруді жаңартуды жалғастыру қажет. Жоғары оқу орындарының инновациялық қызметке өту тетіктерін әзірлеу, білімнің сапасын көтеру және қолжетімділігін кеңейту үшін білім беруді қолдаудың жаңа қаржылық –экономикалық құралдарын енгізу керек. Сапалы білім беру Қазақстанның индустриалдық-инновациялық дамуының негізі болуы тиіс», - деп атап көрсеткен [1]

Енді инновация ұғымына тоқталайық. «Инновация» ұғымы кейбір ғалымдардың еңбектерінде «жаңа», «жаңалық енгізу» деп көрсетілген.

«Инновация» термині ағылшынның «innovation» деген сөзінен шыққан, аудармасы «жаңашылдықты енгізу»[3] Бұл терминді «жаңалық», «жаңашылдық», «өзгеріс» деп түсінуге болады.

Инновация, сонымен, жаңалық жеткізуші, жаңаланып жатқан жүйеге өзгеріс беретін құрал. Жаңалығы болмаса, инновация мәнсіз.

С.Тілеуова мен А.Әліпбектің еңбектерінде «білім жүйесіндегі инновация – білім мақсатына жаңашылдықты енгізуді көздейді. Ол – оқыту мен тәрбиенің жаңа әдісі мен түрлерін, жаңа мазмұнын әзірлеуге қолданылып отырған педагогикалық жүйені тарату мен енгізу, жаңа технологияларды әзірлеу, білім беру жүйесінің мақсатын, мазмұнын, әдісін, түрлері мен басқа компоненттерін көздейтін жүйелі сипат » деп анықтама берілген.

Озық педагогикалық тәжірибенің бір түрі болып табылатын жаңашылдық (инновация) және педагогикалық зерттеудің бірегей үлгісін көрсеткен Ресейдің ғалымдары мен педагогтары И.П.Волков, Т.И.Гончарова, И.П.Иванов, Е.Н.Ильин, С.П.Лысенкова, Н.П.Шетинин, В.А.Кериновский, Е.А.Ямбург, В.А.Кериновскийдің және т.б.еңбектері мұғалім қауымның игіліктеріне айналды.

Инновациялық үдеріс – бұл күнделікті тәжірибеде өз алдына бөлек жаңалық ретінде танылған нақты ауқымды бірлік. Инновациялық үдеріс – нәтижесі қолданымға енген теориялық және практикалық идеялар. Оқытушы бұл орайда жаңалық авторы, зерттеуші, дайындаушы және оны пайдаланушы[2] Инновация көптеген ізденістер мен үлкен қауым педагогтардың іс-тәжірибесінің нәтижесінен пайда болады. Жаңа технологиялардың өркендеуі оқу үдерісінде интербелсенді әдістер мен интербелсенді оқытумен жалғасады. «Интербелсенді әдістер» тіркесін оқушылардың өзара әрекет етуіне жағдай жасайтын әдістер, ал «интербелсенді оқытуды» өзара әрекет етуге негізделіп құрылған оқу деп түсінуге

болады. Интербелсенді әдістердің мәні – әрбір оқушының өзге оқушылармен өзара белсенді байланыста болып, оқытушымен бірлесе отырып, түрлі техникалық құралдарды да пайдалана белгілі бір нәтижеге жетуі интербелсенді оқуда студент білімді өздігімен игереді. Оның мақсаты – күнделікті болмысты адам мұқтаждарына сәйкес түбегейлі өзгерту, «кұзырлылық» (компетенция) тұжырымы бойынша құзырлардың (компетенциялардың) қалыптасуына тиімді орта мен жағдай жасау. Мұнда студент өз біліміне деген жауапкершілікті түсінеді, білімді өздігімен игереді, өзіне қажет білімді айқындайды. Ал оқытушы студенттердің қабілеттерін дамытуда олардың өзіндік көзқарастарын қалыптастыруға, оны дамытуға, ақпаратты өздігімен игеруге, талдауға, шешім қабылдауға, мазмұн құруға, мәселелерді анықтап, оны шешу жолдарын қарастыруға, келіссөздер мен пікірталастар жүргізе білуге, өз пікіріне басқаны иландыра білуге және бітімге келуге әрекеттендіреді. Осылайша студенттің өз біліміне деген жауапкершілігі артады, бастамашыл, белсенді болуға дағдыланады.

Тәжірибеде жиі қолданылатын әдістер рөлдік, іскерлік, оқыту ойындары, түрлі тапсырмалар мен жаттығулар, топсеруендер (экскурсия), жарыстар, көрмелер, қойылымдар, интерактивті әдіс, білім алушы оқытушы ретінде, көрнекі құралдар қолдану, талқылау, пікірталас, симпозиум, келіссөздер мен медитация т.б.

Сапалы білім беру жолы тек қана белсенді және интербелсенді әдістерді қолдануда ғана емес, оқыту үдерісінде барлық әдістер мен оқу деңгейлері маңызды. Сабақты жүргізу әдісі әр жағдайда оның мақсатына, білім алушылардың дайындық деңгейіне, оқытушының тәжірибесіне байланысты таңдалған жөн. Оқытудың жаңа технологиясы студенттің адамгершілік қасиеттерді иемденуінің басты тәсілі өзара сұхбаттасу, қоғамда қарым-қатынас жасау, басқаны түсіну дегенді меңзейді, яғни диалог – оқу мен оқытудың басты құралы деп айтуға болады. Әлемді тануда сұхбатты өмірдің мәні деп ұғу ерте кезден-ақ белгілі болған. Қазақ халқының ұлттық философиясы да диалогтық, сұхбаттасу (диалог), қатынасу әрекеттерінің тұлғаның танымдық қасиетін дамытатынын дәлелдей түседі.[3]

Осы орайда білім беру үрдісінде қолданылатын инновациялық әдіс-тәсілдердің бірнеше түріне тоқтала кетейік.

1. «Дизайн» мамандығы бойынша білім алушы студенттерге арналған Кәсіби қазақ тілі оқулығында «Дизайн түрлері» тақырыбы бойынша «Сән үйінде» деген тақырыпта сұхбат берілді.

Сұхбатты негізге ала мынадай тапсырмалар орындалды:

1. Сұхбатты оқыңыздар.

2. Сән үйі қызметкері мен қонақ арасындағы диалог бойынша өзара жұптасып сұхбаттасыңыздар.

3. «Дизайн түрлері» тақырыбы бойынша өздеріңіз сұхбат құрыңыздар.

4. Сұхбаттағы кездесетін кәсіби сөздерді тауып, мағынасын түсіндіріңіздер, жазып алыңыздар.

Осы тақырып аясында студенттердің оқытушының жетекшілігімен өздік жұмысын орындау барысында, ең бастысы, оқушылармен эвристикалық, шығармашылық мақсат-міндеттерді іске асыруға болады. Қазіргі кезде бұларды «ашық», ал шетелде «креативтік» деп те атайды. Оларды іске асыру үшін «миға шабуыл» (ары қарай – МШ) технологиясын қолдануға болады. Бұл технологияның мақсаты – шығармашылық тұрғыда ойлауды дамыту. МШ технологиясының тиімді жақтары:

1) оқушылар өз ойын қысқа әрі нақты айтуға дағдыландырады;

2) МШ негізінде іскерлік ойын ұйымдастыруға болады;

3) шабуылға қатысушылар бір-бірін тыңдауды үйренеді (бұған басқа сөйлеушінің жауабын толықтырған, өрбіткен оқушыларды ынталандырып, қолдап отыратын оқытушы болысады);

Оқытудың жаңа технологиясын шебер меңгерген тәжірибелі және жаңашыл ұстаздар сұхбаттың (диалогтың) оқу үрдісінде алар орнының ерекше екенін атап көрсетеді.

2. Көрнекілік оқытушылардың шығармашылық ізденісін, әдістеме жаңалықтарына сергектікті, оны сабақ өткізу барысында шебер пайдалана білуді талап етеді. Бұдан біз сабақта қолданылатын көрнекілікке үлкен жауапкершілікпен қарау керек екенін байқаймыз. Көрнекілік әдісіне Я.К.Коменский мен К.Д.Ушинский жоғары баға береді. Көрнекілік дерексіз түйсіктер мен сөздерге емес, оқушы тікелей қабылдайтын нақты бейнеге құрылатынын, нақтыдан дерексізге, түйсінуден ойлауға қарай оқыту соншалық табиғи және айқын психикалық заңдылыққа негізделетінін айтады. «Көрнекі оқытудағы басты мақсат – байқағыштыққа, оймен топшылауға жаттықтыру және өзінің байқағандарын сөзбен айтып бере білуге, сондай-ақ одан логикалық қорытынды шығаруға үйрету болып табылады», – деп жазды К.Д.Ушинский. Оқыту сапасының төмендігі осы көрнекілік принципіне аса мән бермеуге де байланысты екені тәжірибеден де байқалуда.

Оқытудың көрнекілігі дидактиканың негізгі принциптерінің бірі екені белгілі. Әсіресе қазақ тілі сабақтарында көрнекілікті дайындаудың маңызы ерекше. Сабақта қолданылатын көрнекілік тілдік ұғымдарды (материалдарды) түсіндіруді жеңілдететін, көрнекілік арқылы түсіндірілген тақырып оқушының ойында берік сақталатынын, білім алушының елестету қабілетінің дамитынын, теориялық білімінің практикамен байланысын нығайтатынын көреміз. Сабақтың қызғылықты өтуінің бірден бір кепілі деп те осы әдісті айта аламыз. Көрнекілікті сабақтың кез-келген бөлімінде, атап айтқанда, жаңа сабақты түсіндіру, бекіту, қайталау, жаттығу жұмыстарында да қолдануға болады.

Теориялық білім мен практикалық дағды алуда оқытушы сөзі мен көрнекіліктің қабысып жатуы оқыту жұмысындағы тіл үйретушінің білгірлігі мен шеберлігін байқатады.

Қазақ тілі сабағында қолданылатын көрнекіліктердің түрі көп. Олар: кескінделген және экранды-дыбыстық болып екіге бөлінеді. Кескінделген көрнекі оқу құралдарына кесте, сызба-сұлба, фото-сурет, оқиғалы картиналар, үлестірме дидактикалық кеспе қағазы т.б. жатады. Экранды-дыбыстық құралдарға кинофильм, диафильм, диапозитив, фонохрестоматиялар, таспа жазулары, күйтабақтар, графопроекторға арналған транспаранттар, электронды оқулықтар мен электронды оқу құралдары, компьютер, интербелсенді тақта жатады. Өмір сүріп отырған ғасырымыз – ғылым мен техника ғасыры, жаһандану ғасыры. Осыған сай білім беру жүйесінің құрылымы, мазмұны білім берудің әдіс-тәсілдері мен құралын тиімді пайдалануды, көп еңбекті, ізденісті қажет етеді. Жоғары оқу орындарында жаңа технологиялар арқылы инновациялық әдіс-тәсілдерді қолдана білім беру – бүгінгі күннің басты талабы. Соңғы уақыттарда жиі қолданылатын, тиімді нәтиже беретін көрнекі құрал – **интербелсенді тақта мен проектор**. Интербелсенді тақта білім алушының жұмысын жеңілдетеді, мейлінше терең жұмыс істеуге, уақытты үнемдеуге үлкен мүмкіншілік тудырады.

3. Оқытудың белсенді әдістері мен тиімді түрлерінің бірі ретінде **түрлі ойындарды** айта аламыз. Д.Б.Эльконин, Л.С.Выготский, В.Я.Платов, Е.И.Пассов, М.Люшер сияқты психологтар мен әдіскерлердің тұжырымдауынша, ойындар жеке тұлғаның әлеуметтік тұрғыдан қалыптасуында үлкен рөл атқарады және жас ұрпақтың бір-бірімен қарым-қатынас жасауына ерекше ықпал ететін құрал ретінде қолданылады. Сабақтың сапалы да қызықты өтуінің бірден-бір жолы – оны түрлі ойын элементтерін қолдана жүргізу. Өтілетін тақырыптарға байланысты мазмұны мен мағынасы сәйкес келіп жататын ойындар тіл үйренушінің сабақ үрдісінде жалықпай серги түсуіне әсер етеді, шығармашылық қабілетін оятады. Ойынның маңызы туралы В.А.Сухомлинский былай деп жазды: «Ойын дегеніміз – орасан зор жарық терезе, осы терезе арқылы баланың рухани дүниесіне қоршаған дүние туралы түсініктері, ұғымдардың ширақ тасқыны келіп құйылады. Ойын дегеніміз – ынтымақ пен құмарлықтың отын жағатын ұшқын, – дейді. Өзін қоршаған ортаны, өмір сүріп отырған айналасындағы заттар мен құбылыстарды, адамдар арасындағы қарым-қатынасты білу, сезіну ойын негізінде жүзеге асады.

Қазақ тілінде сөйлеуге, қарым-қатынас жасауға, қатысымдылыққа үйрету кезінде әрі ойын, әрі тапсырма ретінде ойынды қолдану кеңінен өріс алып келе жатқан үдеріс десе де болады.

Оқытушы ойынды өткізер алдында өзі жоспар құрып алуы қажет. Ол жоспар әдістемелік тұрғыдан алып қарағанда мынадай шарттарға жауап беруі тиіс:

- ойынның өтілетін сабақтың тақырыбы мен мазмұнына сәйкес келуі;
- ойынға бөлінетін уақыттың нақты белгіленуі;
- ойынның ойлану түрінің топ болып ойнау, кішірек топ болып ойнау т.б. нақтылануы;
- ойынға қажетті материалдардың түгел дайындалып қойылуы;
- қолданатын сөздер мен сөз тіркестері, мақал-мәтелдер, тақпақтар, өлеңдердің таңдалып алынуы;
- пысықталатын грамматикалық, фонетикалық, лексикалық материалдардың анықталуы;
- өтілетін ойынның өту барысының жоспары жасалуы.

Өзге тілді студенттердің сөздік қоры да, білім қоры да аз болады, сондықтан олар мен мұғалім қазақ тілінде еркін тілдік қарым-қатынасқа түсе алмайтыны белгілі. Мұндай жағдайда жаңа сабақты өту, өткен сабақты пысықтау қиындығы туындайды. Егер мұғалім осы кезде сабаққа балалардың қызығушылығын арттыру мақсатында қатысымдық (коммуникативтік) ойындарды дұрыс пайдалана білсе, сабақ нәтижелі болары сөзсіз. Ол үшін қатысымдық ойындардың негізгі талаптарын есте сақтау керек.

Біз сапалы білім беру мәселесі төңірегінде белгілі ғалымдардың ой-пікірлерін саралай келе, оқытудың бірнеше инновациялық әдіс-тәсілдеріне тоқталдық. Оқытудың инновациялық әдіс-тәсілдерін пайдалану – бүгінгі күннің басты талабы. Педагогикалық жаңа технологияны қолдану сабақты сапалы түрлендіруге және жаңашыл жобалар жасауға негіз болады.

Жаңа заманның жан-жақты дамыған адамын тәрбиелеудің оңай еместігін ескеріп, педагогтар оқытуды ізгілендіру аспектілерін тиімді пайдаланып, шығармашылықпен еңбек етуге тиіс.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. «Қазақстан Республикасының Тіл туралы» заңы 1997ж.11 шілде № 151-1.
2. Кішібаева Д Ж., Н.Есмұрзаев. Жаңашыл педагогтардың шығармашылығын оқу-тәрбие үдерісінде қолдану жолдары. Білім беру және ғылым: даму көкжиегі. Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. Алматы.- 2010ж. 26.03. 250-252
3. ҚР-ның Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. Астана:- 2011ж. 28.01.66
4. Тілеуова С, Әліпбек А. Сыртқы бөлім студенттеріне арналған оқу-әдістемелік құрал. Шымкент.- 2006ж. «Педагогика».
- 5.Назирова А. Мектептегі инновациялық технологияның орны. Алматы: Бастауыш мектеп. 2004. №2. 34 б.
7. Әлімов А. Интербелсенді әдістерді жоғары оқу орындарында қолдану. Алматы: 2009. 81-83 б.

ӘӨЖ 371.01 Б87

Жұмабаева Б.Н, Буханова Д.У.
КММ №47 жалпы орта білім беретін мектеп

ЖАС ҰРПАҚ – ЕЛ ТІРЕГІ, ЕРТЕҢІМІЗДІҢ КЕПІЛІ

Әр адамның күнделікті тіршілігіне ерекше өзгеріс енгізе қоймаған қоғамнан кетіп, жаңа ғасыр өз өмірімізде жаңа бір дәуірдің басталғанын мойындатуда. Көкжиегімізде көрініп тұрған нұрлы болашағымызға жету жолдарының жақсы нышандары бүгінгі қоғам тіршілігінің әртүрлі салаларынан көрініс табуда. Солардың бірі-әлеуметтік орны мен ақпараттар қызметінің салмағы жағынан ерекше болып табылатын білім беру жүйесі. Олай

дейтініміз бұл саладағы әрекет қоғамның бір жеке мүшесінің тағдырына қатысты емес, еліміздің ертеңгі күнгі әлеуметтік күшіне, тұрмыс деңгейіне, өркениеттілігіне әсер ететін кешенділігімен сипатталады.

Даму жолындағы қоғамда ең алдымен білім дамуға тиісті. Ал білімді дамытатын сол үрдістің субъектілерінің принципті түрдегі жаңа әрекеттері мен жаңа қарым-қатынас нормаларын меңгеруі болып табылады. Жаңа қоғамдағы білімге айырықша көңіл аударарлық мәселе білім емес, оны меңгеруге деген қабілеттілік, есте сақтау емес, психиканың негізгі механизмі-ойлау, шыдамдылық емес, оқу үрдісіне деген белсенділік, оқу нәтижелеріне жету арқылы өз орнын анықтау; жауапкершілік; жай оқу емес, жеке, қоғамдық, кәсіби өмірді нұрландыру үшін оқу.

Білім-тоқтаусыз, толассыз үрдіс. XXI ғасыр білімін адамның қызығушылық-тарының дамуы, оның өзінің дамуы деп түсіну ләзім. Бұл-әр адамның өзін-өзі жасампаздықпен қайта құра алуы, қоғамдық талаптар тұрғысынан өзіне сыни баға бере алуы, айналаны өзгертуге қатыса алуы. Білім арқылы адамның интеллектуалдық, рухани күші артып, тұлғалылығы қалыптасады.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын жүзеге асыру – он екі жылдыққа көшу және кәсіби міндеттерді өздігінен, шығармашылықпен шеше алатын, қызметтің жеке және қоғамдық мәнін түсінетін және оның нәтижесіне жауапты қарайтын құзырлы, бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыруды қамтамасыз ететін білім берудің тиімді жүйесін құруды көздейді.

Еліміздегі білім беру саласын дамытуда мемлекет тарапынан зор қолдаулар табылып, реттеліп жатыр. Сондай-ақ, қазіргі таңда білім берудің жаңа үлгісін ендіру тұлғаны дамыту үдерісі ретінде тәрбиеге баса назар аударылуда. Соған байланысты мұғалім мен оқушының тұлғалық-бағдарлы өзара қарым-қатынасы маңызды орын алып отыр. Мұнда тұлғаны рухани тәрбиелеуге, адамның адамгершілік жағынан келбетінің қалыптасуына ерекше мән беріледі. Сондай-ақ, білім беру факторларының: мектеп, отбасы, әлеуметтік ортаның кірігуі көзделеді.

Еліміздегі білім беру жүйесін жетілдірудің басты мақсаты — еліміздегі білімнің сапасын және бәсекеге қабілеттілігін арттыру болып табылады.

Бұл мақсатқа жету үшін төмендегідей міндеттер

-оқу процесіне заманауи әдістемелер мен технологияларды енгізу;

-«Назарбаев Зияткерлік мектептері» дербес білім беру ұйымының тәжірибесін қазақстандық білім беру жүйесіне тарату;

-педагогикалық кадрлардың кәсіби дайындық деңгейін арттыру;

-педагогикалық базалық білім беру стандарттарын, мектеп мұғалімдері мен ЖОО оқытушыларының біліктілігін арттыру талаптарын жаңарту;

-мектепке дейінгі тәрбиенің жаңа сапасына көшу. Қазіргі кезде әлемде мектепке дейінгі тәрбие мектепке дейінгі білім беруге ауысуда. Балаларды ерте жастан оқытуға көшу жүзеге асуда;

-кадрлар даярлауды экономика қажеттілігіне сәйкес келтіру;

-білім саласына әлемнің үздік жетістіктерін енгізу;

-Мемлекеттік білім беру жинақтау жүйесін дамыту;

Білім беруді жаңарту оқушылардың білімін ғана емес, оларды қолдану дағдыларын, атап айтқанда, функционалдық сауаттылығын немесе құзыреттілігін қалыптастырады.

Елбасының тапсырмасы бойынша оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытудың ұлттық жоспары әзірленіп, бекітілді. Қазіргі заман талабы – көптілді оқыту және көптілді меңгерген маман дайындау.

Жас ұрпақ-ел тірегі ертеңіміздің кепілі. Әрбір ұстаздың міндеті мектеп оқушыларын отан сүйгіштікке, ақыл-ойын жан-жақты дамытуға, ұмтылуға тәрбиелеу. «Қыран-түлегіне қайыспас қанат сыйлайды, ұстаз-шәкіртіне талап сыйлайды» деген халқымыздың қанатты сөзі ұстаз арқылы дарыған талаппен ұрпақтың алысқа ұшатынын меңзеген. «Еліміздің ертеңі бүгінгі жас ұрпақтың қолында, ал жас ұрпақтың тағдыры ұстаздың қолында» деп білім қызметкерлерінің бірінші құрылтайында сөйлеген сөзінде Елбасы айтқандай ұстаздарды өз

Отанын шексіз сүйетін, еліміздің болашығына, оның гүлденуіне аянбай үлес қосатын білімді жеткеншектерді даярлау міндеттері күтіп тұр.

Қазіргі таңда біздің Республикада білім берудің жаңа жүйесі дайындалып, әлемдік білім беру кеңістігінде енуге батыл қадамдар жасалынауда. Білім берудің мазмұны жаңарып, оларды технологиялық-педагогикалық тұрғыдан жетілдіру қажеттігі туындауда. Білім беру деңгейіндегі озық технологияларды пайдаланудың мақсаттұйрете жүріп, үйрену.

Білім беру саласында озық технологиялардың енуі мұғалімнің ойлану стилін, оқыту әдістемесін өзгертеді. Менің математика пәнін оқытуда озық технологияларды пайдаланудың басты мақсаты – оқушыларға білім беру процесінде көмектесу. Оған: оқыту бағдарламалары, оқытуда қолдануға арналған электрондық оқулықтар, тексеру бағдарламалары мен тестік, өзіндік жұмыстар ерекше орын алады.

Орыс педагогі К.Д.Ушинский айтқандай, қазіргі заман талабына сай, әр мұғалім, өз білімін жетілдіріп, ескі бірсарынды сабақтардан гөрі, жаңа талапқа сай инновациялық технологияларды өз сабақтарында күнделікті пайдаланса, сабақ тартымды да, мәнді, қонымды, тиімді болары сөзсіз. Бұл жөнінде Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 8-бабында «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп атап көрсеткен. Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев жолдауында айтқандай: «Болашақта өркениетті дамыған елдердің қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Қазақстанды дамыған 50 елдің қатарына жеткізетін, терезесін тең ететін – білім». Сондықтан, қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдында оқыту үрдісінің технологияландыру мәселесін қойып отыр. Оқытудың әртүрлі технологиялары сарапталып, жаңашыл педагогтардың іс– тәжірибесі зерттеліп, мектеп өміріне енуде.

Қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты- бәсекеге қабілетті маман дайындау. Мектеп – үйрететін орта, оның жүрегі- мұғалім. Ізденімпаз мұғалімнің шығармашылығындағы ерекше тұс - оның сабақты түрлендіріп, тұлғаның жүрегіне жол таба білуі. Ұстаз атана білу, оны қадір тұту, қастерлеу, арындай таза ұстау - әр мұғалімнің борышы. Ол өз кәсібін, өз пәнін, барлық шәкіртін, мектебін шексіз сүйетін адам. Өзгермелі қоғамдағы жаңа формация мұғалімі – педагогикалық құралдардың барлығын меңгерген, тұрақты өзін-өзі жетілдіруге талпынған, рухани дамыған, толысқан шығармашыл тұлға құзыреті. Жаңа формация мұғалімі табысы, біліктері арқылы қалыптасады, дамиды. Нарық жағдайындағы мұғалімге қойылатын талаптар : бәсекеге қабілеттілігі, білім беру сапасының жоғары болуы, кәсіби шеберлігі, әдістемелік жұмыстағы шеберлігі. Осы айтылғандарды жинақтай келіп, жаңа формация мұғалімі-рефлексияға қабілетті, өзін-өзі жүзеге асыруға талпынған әдіснамалық, зерттеушілік, дидактикалық-әдістемелік, әлеуметтік тұлғалы, коммуникативтілік, ақпараттық және тағы басқа құдыреттіліктердің жоғары деңгейімен сипатталатын рухани-адамгершілікті, азаматтық жауапты, белсенді, сауатты, шығармашыл тұлға.

Нәтижеге бағытталған білім моделі мен басқарудың жаңа парадигмасы аясында жекелеген ұғымдар мен нормаларды және тиімді педагогикалық технологияларды меңгеру үшін педагогтардың кәсіби мәдениетін дамытуға бағытталған оқу қажеттіліктері туындайлап отыр.

Біліктілік арттыру жүйесінде педагогтардың оқу қажеттіліктері нақты білімнің мәнін түсінуге, соның нәтижесінде өзіндік іс-әрекетке енуге және жеке өміріндегі тәжірибені жетілдіру мақсаттарына байланысты қалыптасады

Қорыта келгенде, мектептің мемлекет алдындағы жауапкершілігі жоғары болуы қажет. Өйткені жас баланың бойына адамгершілік негіздерін қалыптастырып, білім нәрінен сусындатар, өзінің дәстүрінен алшақтатпай, туған тілін, салт-дәстүрін қажетті деңгейде үйрету-басты міндет. Осындай мақсат, міндеттерді үнемі ұстанып отырған мектептің жетер жетістігі, бағындырар биігі зор болмақ.

Мектеп еш уақытта қоғамның, мәдениеттің, ғылым мен білімнің жаңалықтарынан тыс қалып қоймай, үнемі оқушылардың бойына іскерлік пен дағдыларды қалыптастырып, дүниетанымдарының кең болуын қамтамасыз етіп отырғаны жөн. Ал қоғамның

жаңалықтарынан алшақтау, дамыған мектептен білім алған оқушының теориялық және практикалық білімдері, ақпараттың дамып отырған уақытында жеткіліксіз болып қала бермек. Міне сондықтан мектептің білім мазмұнын қайтадан қарап, заман талабына сай өзгерту, бүгінгі таңдағы басты мәселеге айналып отыр. «Елдің дамуы оның білім беру жүйесі арқылы бағаланатын болады»-деп Елбасы айтқандай, шынында да білім беру бүгінгі таңда үлкен капиталға айналу үстінде.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. 2012 жылғы 14 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты атты Қазақстан халқына Жолдауынан. (www.akorda.kz);
- 2.«Болашағы зор балапан» мақаласы, «Айқын» газеті, 1.03.2013.
3. Еркебаева Г.Ф.Қазақстан Республикасының ұлттық білім беру жүйесінің міндеттері, бағыттары мен мазмұны. Халықаралық ғылыми-практикалық конференция. Шымкент, 2011. – Б.6-9.
4. Смирнова С.А. Педагогика: теории, системы, технологии. –М., 2006.

ӘӨЖ: 371.01

Нуркенова Г. А., Байжулданова Г. Б.

«№34 жалпы орта білім беретін мектеп»ЖММ бастауыш сынып мұғалімдері, Семей қаласы

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ОҚУ МЕН ТӘРБИЕ ПРОЦЕСІНДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ҚАЗІРГІ ЗАМАН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Қазақстан Республикасы жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандартында «Бастауыш мектепте оқытудың мақсаты: оқушыларды оқуға сауатты жазуға үйрету, негізгі тілдік ұғымдармен таныстыру, өз ойымен пікірін еркін жеткізе алатын жеке тұлғаны тәрбиелеу» деп атап көрсеткен. Осы мақсатты жүзеге асыруда педагог-ғалымдар оқытудың жаңа технологиясын іздестіріп, ұсынып, бізге таңдау мүмкіндігін туғызып отыр. Кез келген технология терең теориялық білім, үлкен педагогикалық шеберлікті, баланы түсіне білетін психолог болуды талап етеді.

«Технология – практикада іске асатын нақты педагогикалық жүйе, жоба» деп белгілі ғалым В.П. Беспелько, ал Ф.М. Монахов: «Педагогикалық технология дегеніміз – оқыту үрдісін жобалау, ұйымдастыру мен жүргізудің ойластырылған моделі» - деп түсіндірді.

Ал, жиырмасыншы ғасырдың басында ұлттық ойшылымыз Ж. Аймауытов: «Сабақ беру – үйреншікті жай ғана шеберлік емес, ол жаңаны табатын өнер» - деген екен. Осы технологиялар тарихын, оның элементтерін, құндылығын, қажеттілігін айқындау бізге қалып отыр. Осыған дейінгі оқытылып келген дәстүрлі оқыту балалардың оқуға деген ынтасын төмендетті. Осы кемшілікті толтыру мақсатында көптеген жаңа технологиялар пайда болды.

1. «Дамыта оқыту технологиясы» авторлары: Д.В. Эльконин, В.В. Давыдов, Занков тағы басқалар.

Олар мынадай мақсат қойды:

- Оқу мақсаты қойылады. Мысалы: а – дауысты. Неге? Балалар - өздері «а» -ны созып айтып көрсетеді. Не байқадың? Дауысымыз еркін, ашық шықты, созық деп оқушы өзі айтады.

Ғылымилығы:

- Төсек-төсегі. Не байқадық? Төсек деген сөзге і – ні қосып едік к әрпі г әрпіне өзгерді. Ендеше «Дауысты і әрпі түбірге қосылғанда түбір соңындағы дауыссыз к-г дыбысына өзгереді. деп ережені оқушы өзі қорытады. Осы әдісті 3-сыныпта өткен «Тұрлаусыз мүшелер» тақырыбында қолдандануға болады. Бастауыш пен баяндауыш

тақырыбымен таныс оқушыға Болат келді. Оқушы оқыды. Екі сөйлемге бір сөзден қос деген тапсырма беремін. Болат **сабақтан** келді. Оқушы **тез** оқыды. Сол сөздерді қосып, алып тастап сөйлемді оқыту. Не байқадық? Қандай сұрақтар қойдық? Белгілі атқаратын қызметі бар ма? Ол тұрақты ма, тұрақсыз ба? дей келе «Тұрлаусыз мүшенің» даяр ережесін бере салмай өздеріне іздетіп, жауапты салыстыртып, саралап, содан қорытындыны шығарттық, сондықтан оқушы тұрлаусыз мүшені қиналмай табатын болды. Дамыта оқыту жүйесіндегі қойылатын сұрақтар проблемалы, ойлауды, пайымдауды қажет ететіндей етіп берілуі тиіс.

- Оқиға ары қарай қалай жалғасады?

- Қандай өзгеріс болар еді?-деп сұрап, мәтінді әр оқушы түрліше жалғастырды.

Соңынан «ұнаған кейіпкерге хат» жаздыруға болады. Бірнеше оқушы жағымсыз кейіпкерге арнап жазыпты. Оқушының қатесіз жазуға, әдемі жазуына да әсері зор. Талдау-бірлескен ізденіс. Ізденіс барысында мұғалім оқушының көңіл-күйін, ой-пікірін байқап, бағыт беріп, шығарма ойының бала жүрегіне жетіп, ар-ұят, қайырымдылық т.б. тамаша қасиеттер бала бойына жұғысты болады.

Үнемі сабақта ғылымилық жағына көңіл бөліп отырған дұрыс.

Д.О. ерекшелігі: сұрақ проблемалы, ойлауды, пайымдауды көздеу керек. Кез келген мәтінді салыстыра білу керек. Баланың қиялын дамытады. Салыстыру арқылы өткен материалдар мен жаңа білім арасындағы логикалық байланыстарды анықтауға үйренеді. Тиімді пайдаланса, оқуға деген қызығушылық артады.

Дамыта оқытуда мұғалім тек танымдық іс-әрекетті ұйымдастырушы ғана болуы тиіс. Бастауыш сынып оқушыларының танымдық қызығушылығын дамыту дегеніміз- оқушының шығармашылық қабілетін ойлау мен практикалық әрекет арқылы дамыту. Ойлауға үйрететін сабақ- дамыта оқыту сабақтары деп білеміз. Осы орайда «Әдебиет үйірмесін» ұйымдастыру тиімді. Сыныптағы оқушылардың оқу жылдамдығы нашар болды. Осы тәсілден кейін артты

«Әдебиет үйірмесі» сынып 2 немесе 3 топқа бөлінеді. Әр бала өз нұсқауын топта бөліп алады.

1. Сілтеме табушы- Қызықты жерін тауып, дауыстап оқиды.

2. Іздеуші- Мәтінге қатысты қызықты ақпарат . шырша неге жасыл, шегірткенің түрлері т.б мәліметтер жинады

3. Дәнекер- Мәтінді өмірмен байланыстыру

4. Сұрақ қоюшы- Кім мәнді, ерекше, ұтымды сұрақ қояды

5. Сөз тапқыш- Қызықты жұмбақ, мақал-мәтел ұсынады. Кейіннен мақал –мәтелге байланысты сурет салу, мәтін мазмұныны сай жұмбақ, жаңылтпаш құратып күрделендірдім.

6. Мінездеме беруші-

7. Суретші- Өз қалауынша сурет салады, одан көрме ұйымдастыру

8. Жазушы- Мәтін ішінен жазушының негізгі ойын білдіретін сөйлемді көшіріп, оған өз ойын қосып, пікірін білдереді.

3. Осы технологияның негізін салушылар: А.С. Выготский, С.Л. Рубиншеин, П.Я. Гальперин де жеке тұлғаның барлық сапаларын тұтас сәйкестікке дамытуға арнаған. Сол себепті оқытушы балаға әсер етер 3 факторды да білу керек.

1. Биологиялық фактор (туа біткен, оқу кезіндегі қабілеті)

2. Әлеуметтік фактор (өмір сүретін орта, мінез-құлық, ақыл-ой)

3. Баланың белсенділігі

Мысалы: 3-сыныпта Абай «Қыс» өлеңі

- Ең ұтымды сұрақ иесі

- Киелі деп отырғаны не? (қар, қатқан мұз)

С. Шәймерденов «Қар» мәтіні тек қарға байланысты тапсырма қар ұлпалары қызық Қар ұлпалары қалқып келеді. Қар ұлпалары құсша қонады. Қар жұлдыз сияқты. Қар жабысқақ. Су болып сырғанады»- деп мәтін ішінен қарға байланысты сөздерді теріп алады. Осыны шығарма жазуда қолданады.

б) 3-бөлім «Әдістеме» ғылыми негізде құрылады. «Әліппе» оқулығы бойынша сөз, мәтін оқу

- теріп оқу
- буын санына қарай оқу
- Әріп санына қарай оқу
- Көлденең оқу
- Тігінен оқу
- Тауып оқу
- Бір буынды сөзді оқу т.б.

Математика

	0				

-4	+7	+4	0-6	1	+4	-6
				Д		

Өзін-өзі тану үшін оқушы тапсырманың қатесін табу керек. Кестедегі «сандық» сөзі шықпаса, н, ы, с, д, а, қ әріптері болмай, басқа әріп шықса тапсырма дұрыс емес. Бала ойланады, өз қатесін табады. Қазір осы бағытта мектептерде «Өзін-өзі тану» пәндік сабақтар өтуде.

2. Ж. Қ. Қараевтің «Денгейлеп саралау» технологиясы Жаңа буын оқулықтары осы технологияға негізделген.

- мүмкіндік деңгей
- міндетті деңгей

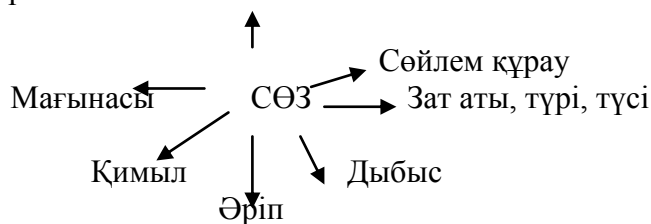
Бұл технологиялардан ұтарымыз: жеке дара қабілетін айқындаймыз, дамуы көрініп тұрады, сабаққа қызығушылығы артады. Бірақ осы технологияның қиындығы бар. Мұғалім барлық тапсырманы тексеріп үлгеруі, қатесін түсіндіру керек, оны айтпаса келесі деңгейге көтеріле алмайды. Бүкіл сыныпты тексеру өте қиын. Алайда мұғалім өзіне кімге қандай көмек керектігін айқындауына болады.

Білім сапасын арттырудың маңызды құралы – жаңа технологияны енгізу. Әуелі оны мұхият зерттеп, саралап алу керек.

Педагогика ғылымының кандидаты, «**Модульдық технологияны оқытудың**» авторы Марал Мәденқызы Жанпейісованың еңбегімен таныстым. Соның жеке элементтерін сабақта қолданып көрдім, жақсы нәтиже берді. Күнтізбе календарлық жоспарды бірнеше модульға бөлеміз.

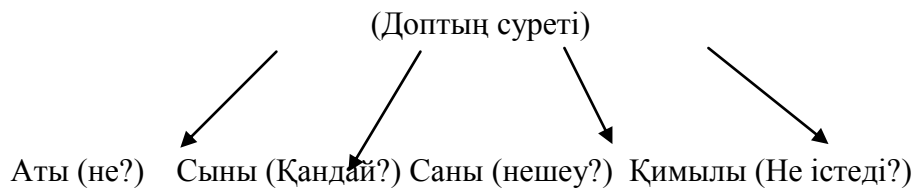
«Сөз» тақырыбын бастағанда 1 модульға бірнеше тақырып кіреді.

- «Сөз» дегенде не айтуға болады?
- Сөз таптары

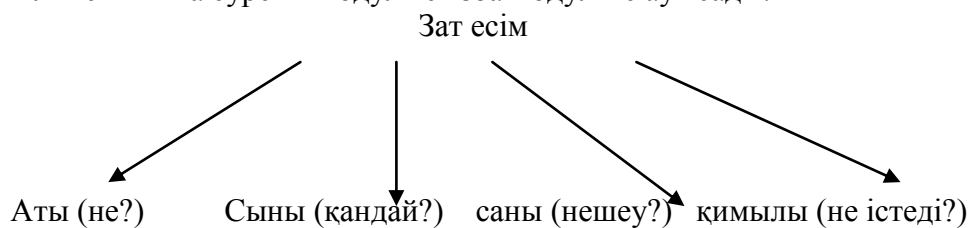
Ары қарай осы модульдың жеке мағыналары ашыла береді. Әр тақырыптарды өткенде алдыңғы ұғым қайталанып, пысықталып отырады. Бұл технологияның ерекшелігі: басты тұлға оқушы, оқулық, сонан кейін барып мұғалім.

1-сыныпта суретті модуль қолданамын

(Осындағы доп орнына кез келген затты қойып оқушы талдай береді. Кейін оқушы «Заттың атын білдіретін сөздер», «заттың сынын т.б.», «Заттың қимылын – ді өткенде оқушы ережені өзі айтып, өзі қорытады.

Ал 2-сыныпта суретті модуль сызба модульге ауысады.

Бұл бақылау нысаны. Осыған қарап оқушы өзін-өзі тексереді. Міндет- мақсат жүктеледі. Оны орандау үшін оқушы ойланады. Сөз орнына басқа сөз қойып, білімді тәжірибеде сынап білуге икемделеді.

Сызба модуль «Ана тілінде» мәтінді талдау кезінде түрлендіріп өткізуге болады. Соңынан әр оқушы өз сызбасын сызып ұсынады, топ сол сызбаны салыстырып, өз сызбасын қосып «баяндама» жасайды. Қай топта мәтін мазмұны кең ашылса сол жеңеді.

«Абай» мәтінін талдау үшін 3 топ құрылады.

1 топ – «Әдебиет лотосын», 2 – топ «Сызба модуль», 3 – топ «Болжау кестесін» құрады. Даяр мәтін бойынша мысал, ертегі мәтін құрауға болады. Қорыта келгенде жаңа технологияның элементтерін енгізу мемлекеттік стандартта жылжымалы көп бағыт, нақта міндет, еркін көзқарас, іздену, пікір айту, жеке оқушы, топпен жұмыс істеуге, баланы өзін-өзі тексеріп бағалауына әсерін тигізеді.

Мысалы: Рейтинг бойынша топқа бөліп бағалаймыз. 1 топта (4 оқушы) онда даму деңгейі әр түрлі оқушы отырады, олардың даму сапасы да әр түрлі, нашар оқушы топ ішінде отырып ұпайды көп алуы мүмкін. Топ жетекшісіне соңында сөз беру керек. Ол кімнің белсенділік көрсеткенін, кімнің көп қатыспағанын айтып береді. Оқушы өзара сынға үйренеді. «Білім биржасын» да қолдануға болады. Жаңа экономикалық ұғым, мамандықпен таныса отырып, өз ұпайын санап, жеке жауап парағына жазып, биржадағы қорын біліп, мүмкіншіліктерін саралайды.

Ол үшін ойын ережесін алдын-ала бекітіп алу керек. Осы ережені бұлжытпай орындауға оқушы даяр болсын.

Ойын ережесі:

- Адал, әділ ойна;
- Жеңілгенді табалама;
- Жеңсен қуан, бірақ мақтанба;
- Білмегеніңді басқадан үйрен;
- Өз қатеннен қорытынды шығар.

Осы технологиялар жемісті болу үшін мынаны есте ұстауымыз керек

1. Уақыт керек.
2. Ойын ашық айтуға рұқсат беру
3. Әр түрлі пікірді қабылдау
4. Белсенді әрекетін қолдау

5. Қолайсыз жағдайда баланы әжуаға айналдыруға жол бермеу.

6. Сын тұрғысынан ойлауды бағалау.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Жанпейісова М. М. Модульдік оқыту технологиясы, Алматы, 2006 ж
2. Кукушин В. С. Современные педагогические технологии. Ростов – на – Дону, 2003 г.
3. Серімбетова С. Оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту, Бастауыш мектеп журналы, Алматы, 2008 ж, №5
4. Рахымжанова А. Т. Оқушылардың ойлау процесін және шығармашылығын жаңа технологияны пайдалану арқылы дамыту, Әдіскер мұғалім журналы, Алматы, 2007 ж, №4
5. Занков Л. В. Беседы с учителями М. Просвещение, 1998 г
6. Элькони - Давыдов В. В. Проблемы развивающего обучения М. Просвещение, 1998 г.
7. Бизяева А. А. Ойлайтын мұғалім психологиясы: педагогикалық рефлексия, Алматы, 2004 ж
8. Таубаева Ш. Т. Оқытудың қазіргі технологиялары. Бастауыш мектеп, 2005 ж. №3

УДК 372.8

Карташёва А.Н.

Атырауский государственный университет имени Халела Досмухамедова

ПОТЕНЦИАЛ РУССКОГО ЯЗЫКА В ДЕЛЕ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ

В Законе Республики Казахстан «Об образовании» указывается, что одним из основных принципов государственной политики в области образования является единство обучения и воспитания [1].

Воспитание гражданственности и патриотизма - главная задача системы образования. В Концепции воспитания в системе непрерывного образования Республики Казахстан под патриотическим воспитанием понимается систематическая и целенаправленная деятельность организаций образования и воспитательных структур по формированию гражданской позиции и патриотического сознания, чувства верности своей Родине, правовой и политической культуры, развитого национального самосознания, любви и уважения к языку, истории и обычаям казахского народа, сохранения и развитию его лучших традиций, изучения, приятия и освоения культур других народов Казахстана, готовности к выполнению гражданского долга и конституционных обязанностей по защите интересов страны [2].

Русский язык на неязыковых факультетах обладает большими возможностями в деле воспитания у студентов чувства любви к родному краю, гордости за свой народ. Одним из ведущих направлений в обучении русскому языку должна быть ориентация на формирование функциональной грамотности студентов, в частности, грамотности чтения.

Отбор учебного материала для формирования коммуникативных навыков, его адаптация в соответствии с конечными целями обучения заключается не просто в упрощении грамматической и лексической стороны текста, но и в использовании определенных фреймов, позволяющих закрепить речевые навыки студентов для применения их в стереотипных ситуациях.

Содержание таких лексических тем и микротем, как «Республика Казахстан», «Символы государства», «Халел Досмухамедов», «Астана - столица РК», «Наш город», «Казахстанские олимпийцы», «Казахские народные традиции, обычаи и обряды» и др., изучаемых по предмету «Русский язык» на занятиях и в рамках самостоятельной работы студентов под руководством преподавателя, представляют большие возможности для работы по воспитанию у студентов активной гражданской позиции, чувства гордости за свою Родину.

Известно, что базовой, структурной единицей обучения русскому языку является учебно-научный текст, его понимание, анализ, умение выполнить задания по тексту, ответить на вопросы (грамотность чтения).

Покажем этапы работы с текстом «Казахстан – суверенная республика».

I. Предтекстовые задания:

1. Объясните значения слов патриотизм, патриот, гражданственность.
2. Что означает понятие казахстанский патриотизм?

II. Прочитайте текст.

Суверенитет – это совокупность прав наций на свободу выбора социального и политического строя, на территориальную целостность, экономическую независимость и т.д.

Верховный Совет Казахстана 25 октября 1990 года принял Декларацию о государственном суверенитете Республики Казахстан. Этот акт выразил волю народа, стремление к созданию достойных и равных условий жизни для всех граждан республики

Суверенитет провозглашён. Он проявляется и осуществляется в охране и защите национальной государственности, а именно, в возрождении и развитии самобытной культуры, традиции и языка.

С момента провозглашения суверенитета Казахстана утверждается неделимость и неприкосновенность его территории.

Суверенитет проявляется в том, что в собственности Казахстана находится земля и её недра, вода и воздушные пространства, растительный и животный мир и другие природные, культурные и исторические ценности. В этой связи суверенная Республика Казахстан самостоятельно организует экологическую защиту природы и её населения.

Декларация о суверенитете содержит утверждение о том, что Казахстан имеет право на собственные внутренние войска, органы государственной безопасности и другие учреждения, способные обеспечивать суверенитет Республики.

7 мая считается Днём создания армии Республики Казахстан.

16 декабря – День независимости Республики Казахстан.

Республика Казахстан принята в ООН и представлена на уровне посольств во многих странах мира.

Суверенная республика Казахстан имеет свои символы – герб, флаг, гимн, которые являются священными и подлежат охране.

Благодаря Президенту Н.А. Назарбаеву впервые Казахстан обрел юридически оформленный статус независимого государства, признанного мировым сообществом.

За 25 лет суверенного развития Казахстан вошел в число 50 самых развитых стран мира, досрочно реализовал Стратегию-2030, начал осуществление Стратегии-2050, Плана нации "100 конкретных шагов: современное государство для всех".

Сегодня Казахстан – лидер модернизации и развития среди стран СНГ.

Триумфальное Председательство в Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе, Астанинском саммите, председательство в Организации «Исламская конференция», Шанхайской организации сотрудничества, Совещании по взаимодействию и мерам доверия в Азии, Евразийском экономическом союзе – это выдающиеся свершения, которые стали возможны благодаря мудрой и эффективной политике Елбасы Н.А. Назарбаева.

III. Послетекстовые задания:

1. Объясните значение слов и словосочетаний суверенитет, территориальная целостность, независимость, декларация, самоопределение, правовое государство, природные ресурсы.
2. Определите способ образования слов суверенит, самоопределение, триумфальный.
3. Подберите синонимы к слову независимость, флаг, гимн, герб, республика.
4. Что означают аббревиатуры ООН, СНГ? Определите их род.
5. Переведите на русский язык слово елбасы.
6. Составьте вопросы к тексту

7. Подберите определения к существительным, определите тип связи слов в словосочетаниях: флаг, гимн, герб, символы, суверенитет.

8. Выпишите из текста сложноподчиненные предложения, сделайте синтаксический разбор одного из предложений.

9. Определите тип и стиль текста.

10. Определите тему текста.

11. Разделите текст на микротемы

12. Назовите средства связи предложений в тексте.

13. Найдите слово-тему.

14. Определите коммуникативную задачу текста.

15. Найдите данное и новое текста.

16. Составьте тезисный план текста, подготовьтесь к пересказу.

17. Напишите эссе на одну из предложенных тем: «Мой независимый Казахстан». «25 лет Независимости Республики Казахстан: мой взгляд на страну и мир», «Как я понимаю казахстанский патриотизм», «Новый Казахстан в новом мире».

На занятиях в качестве дидактического материала широко используем пословицы, поговорки, цитаты, которые способствуют патриотическому воспитанию учащихся. Даем студентам русские пословицы с заданием найти в казахском языке их эквиваленты: Любовь к Родине сильнее смерти. На чужой стороне Родина милей вдвойне. Родина – мать, умей за неё постоять. Любовь к родине на огне не горит и на воде не тонет. В родном краю сокол, в чужом – ворона. Человек без Родины, что соловей без песни. Где не жить – Родине служить. Родину, как и родителей, на чужбине не найдёшь и др.

Аналогичную работу студенты выполняют с казахскими пословицами о Родине (объяснение их значений, перевод на русский язык, нахождение эквивалентов). Например: Гүл өз жерінде ғана – гүл, адам өз отанында ғана - адам (Цветок лишь на своей поляне – цветок, человек лишь на родине – человек). Үйде оңбаған, Түзде де оңбайды (Если не нашёл счастье дома, не обретешь и на чужбине). Туған жердей жер болмас, туған елдей ел болмас (Нет земли лучше Родины, нет людей лучше, чем на Родине) и др.

Одним из приемов изучения русского языка является заучивание стихов. Студенты заучивают и выразительно читают такие стихи, как «Песня Казахстану» Сырбая Мауленова, «Отчизна» Фаризы Унгарсыновой, «Моя Республика» Сабита Муканова, «Казахстан» Жамбыла Жабаева и др.

Воспитанию у студентов чувства патриотизма способствует также работа с текстами краеведческой тематики, проведение экскурсий в музеи, по достопримечательностям города и области, посещение мемориального комплекса «Хан Ордасы Сарайшык», знакомство с биографией знаменитых земляков, так как «любовь к родному краю, знание его истории - основа, на которой только и может осуществиться рост духовной культуры всего общества» [3].

Включение в учебный процесс текстов и материалов патриотического дискурса способствует духовно-нравственному становлению студенческой молодежи.

ЛИТЕРАТУРА

1. Закон РК «Об образовании» от 27 июля 2007 г. № 319 (статья 3, п.5).
2. Концепция воспитания в системе непрерывного образования Республики Казахстан от 16 ноября 2009 года № 521 [Электронный ресурс]: Концепция // Режим доступа: gipkso.kz/files/pages/43/Концепция.doc, свободный.
3. Лихачев Д.С. Любить родной край // Отечество. Краеведческий альманах. Вып. 1.-М.: Профиздат, 1990. - С. 7.

Қырықбаева С.М.

өнертану кандидаты, қауым.профессор, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ.

**БОЛАШАҚ ӨНЕР МАМАНДАРЫНЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН
ЖЕТІЛДІРУДІҢ МАЗМҰНЫ**

Егеменді еліміздің ең басты мақсаты өркениетті елдер қатарына көтерілу болса, ал өркениетке жетуде жан-жақты дамыған, рухани бай тұлғаның алатын орны ерекше. Қазіргі білім берудің басты мақсаты да сол жан-жақты дамыған, рухани бай жеке тұлға қалыптастыру болып табылады.

XXI ғасырда әлемдік өркениет төрінен орын алуы үшін, Қазақстанның жан-жақты дамуының бірден-бір жолы ғылымды әр қырынан меңгеру қажет болып отырғаны белгілі. Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев Қазақстан халқына «Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ!» атты Жолдауында: «Ұлттық білім берудің барлық буынының сапасын жақсартуда бізді ауқымды жұмыс күтіп тұр ... Сондықтан оларға заманауи бағдарламалар мен оқыту әдістемелерін, білікті мамандар ұсыну маңызды» - деген [1]. Қазіргі заман талабына сай, Елбасының халыққа Жолдауы білім беру ісінде де жыл сайын өзгерістер енгізіп отыр. «Жаңа технологиялық құзірет» бағдарлай білу өз бетінше білім беруде стратегиялық міндеттерін табысты шешуге мүмкіндік береді: таңдай білу, талдай білу, өзгерте білу, сақтай білу, жеткізе білу, жүзеге асыра білу», -деп атап көрсеткен. Осыны жүзеге асыруда жаңа формацияның педагогы қажет. Мұғалімдердің жаңа ұрпағы, білім деңгейі жөнінен әрдайым саналып келгендей, біршама емес, әлдеқайда жоғары болуы тиіс.

Рухани бай, жан-жақты дамыған жеке болашақ өнер мамандарындағы ең басты қасиеттердің бірі – кәсіби құзыреттілік. Бұл – бүгінгі күннің талабы. Білім берудегі ескі мазмұнның орнына жаңасы келуде. Инновациялық іс-әрекетті бойына сіңірген болашақ өнер мамандарының кәсіби өкзыреттігін жетілдіру жолдары: *өзін-өзі өзектендіру, өзін-өзі тану, өзін-өзі дамушы тұлға* ретінде қалыптастыруға бағытталған.

Қазақстан Республикасының егемендік алуына сәйкес білім беру саласында, соның ішінде мұғалімдерді кәсіби даярлауда да бірқатар өзгерістер болды. Осы орайда, білім берудің сапасын көтеру жоғары білім беру құрылымдарын реформалауда оқытудың жаңа ақпараттық технологияларын ендіруді, педагогикалық процесті жетілдірумен қатар, болашақ өнер мамандарының кәсіби құзыреттілігін қалыптастыруда үздіксіз педагогикалық білім алуының маңызы мынадан көрінеді:

- кәсіби даярлық кезеңінде оның бойына педагогикалық тәжірибенің шынайы жағдайларында қажетті білімдер мен дағдыларды өз бетінше алуға мүмкіндік беретін қабілеттерді қалыптастыру;

- өзінің кәсіптік-шығармашылық әлеуетін жетілдіру;

- студенттердің мектепте технологиялық білім алу жағдайлары мен мазмұнын дамытуға ықпал ету.

Мұндай жағдайларда болашақ өнер мамандарының жетекші кәсіптік қасиеттеріне мыналар жатады:

- шығармашылық ойлауын дамыту;

- кәсіби белсенділік;

- ақпаратпен жұмыс істеудің әдіснамалық білімдері мен тәсілдерін меңгеру;

- іс-әрекеттің жаңа түрлерін меңгеруге дайындығы мен қабілеттілігі;

- кәсіби-тұлғалық даму мен жетілуге деген қажеттілік.

Сондықтан, бүгінгі күнде болашақ өнер мамандарының отандық білім беру жүйесіндегі жаңа идеялар мен өзгерістердің маңызын түсінуі және оны жастардың еңбек дайындығы барысында жүзеге асыруы ерекше сипат алып келеді [2, 55 б.].

Педагогикалық процесс - еңбек процесі. Ол қандай болмасын еңбек процесі тәрізді, қоғамның қажетін айқындайтын мақсатты шешуге бағытталуы керек. Педагогикалық процестің ерекшелігі тәрбиелеуші мен тәрбиелеушінің еңбегінің бірлігінде шешіледі. Онда олардың өзіндік қарым-қатынасынан келіп, өзара педагогикалық ықпал жасалады.

Жеке тұлғаның кәсіби даярлығын қалыптастыру тұтас педагогикалық процестің негізінде іске асыруға болады деген - педагог, ғалым Н.Д.Хмель. Олай болса, сәндік-қолданбалы өнер туындылары жас жеткіншектерді, ұрпақты жақсы мінез-құлықтарға, адамгершілікке, батылдыққа, Отан алдындағы, ата-ана алдындағы парыздыққа, адалдыққа, қырағылыққа, байқампаздыққа т.б. оқытып тәрбиелеуде зор үлес қосатынына сеніміміз мол [3].

Жоғары педагогикалық білім беру жүйесінде болашақ өнер мамандарының кәсіби құзыреттіліктерін жеделдету критерийлерін ажыратып көрсетуге болады:

1) *Объективті критерийлер* (болашақ өнер мамандарының өзінің кәсіби іс-әрекетіне қаншалықты сәйкес, әлеуметтік тәжірибеге қосар үлесі қандай екендігіне қатысты). Жоғары тігін бұйымдарын құрастырудағы еңбек көрсеткіші, әртүрлі мәселелерді шығармашылықпен шеше алу біліктері, конструкциялау даярлау негіздері, т.б жататындығын атап өтеді.

2) *Субъективті критерийлер* (болашақ өнер мамандарының мамандығы қаншалықты оның табиғатына, қабілеттері мен қызығушыларына сәйкес қаншалықты ол өз ісінен қанағат табатындығымен байланысты). Болашақ өнер мамандарының еңбегіндегі субъективті критерийлерге кәсіби-педагогикалық бағыттылық, кәсіби құзыреттілік, кәсіптің маңыздылығын, оның құндылығын түсіну, маман иесі ретінде өзіне позитивті көзқарастарының болуы жатады.

3) *Нәтижелі критерийлер* (болашақ өнер мамандары өз ісіне қоғам талап етіп отырған нәтижелерге қол жеткізіп отыр ма деген мәселе тұрғысынан қарастырады). Біреулер нәтиже ретінде студенттер білімдерінің стандартқа сай болуын алса, енді біреулер олардың қарым-қабілетін дамытуды алады, ал кейбіреулері студенттердің өмірге дайындығын басты назарда ұстайды, ал оқыту нәтижесі біз үшін баланың психологиялық функцияларын жетіліп, өзінің педагогикалық әрекеті арқылы алған білімдерін өз өмірлік мәселелерін шешуге қолдана алуы.

4) *Шығармашылық критерийлер* (болашақ өнер мамандары өз кәсібінің шекарасынан шыға алуы, сол арқылы өз тәжірибесін, еңбегін өзгерте алуы жатқызылады). Шығармашыл болашақ өнер мамандары үшін біреудің тәжірибесін қайталағаннан гөрі өз жаңалықтарын, білгендері мен түйгендерін басқаларға ұсына алуының, шығармашылық бағыттылықтың болуының мәні зор.

Кәсібиліктің бірден келе салмайтындығы белгілі, оны әр болашақ өнер маман ерте ме, кеш пе меңгеруі тиіс. А.Маркова оның кезеңдерін төмендегідей етіп бөледі:

- болашақ өнер мамандарының өз мамандығына бейімделу кезеңі;
- мамандықта өзін-өзі өзектендіру кезеңі;
- мамандықты еркін меңгерген кезең;
- мамандықта шығармашылық деңгейге жеткен кезең

Осылайша ғалым кәсіби құзыреттіліктің сипаттамасын шебер- мұғалімнің, жаңашыл-мұғалімнің, зерттеуші- мұғалімнің, кәсіби дәрежесіне көтерілген мұғалімдердің жиынтық бейнесі ретінде қарастырады.

Сонымен қатар болашақ өнер мамандарының «өзіндік жаңалығы» болуы қажет. Ғылым жаңалығын түрлендіруде өз үлесін қосу арқылы жасаған нәтижелі жұмысы өзгелердің тәжірибесін толық көшірмей, жаңа ортаға икемдеп, өзіндік іс-әрекет жиынтығы арқылы айтарлықтай нәтижеге қол жеткізу керек. Қазіргі кәсіптік-педагогикалық қызмет қандай мұғалімді талап етеді. Болашақ өнер мамандары – студенттердің жеке тұлғасын дамытуға басымдық беретін, күрделі әлеуметтік-мәдени жағдайларда еркін бағдарлай алатын, шығармашылық процестерді басқара алатын, адам туралы ғылымның жетістіктерін, оның даму заңдылықтарын, ақпараттық оқыту өнерін терең меңгерген жан-жақты дамыған шығармашыл тұлғаны талап етеді.

Ал, білім беруде **кәсіби құзырлы маман** иесіне жеткен деп мамандығы бойынша өз пәнін жетік білетін, студенттің шығармашылығы мен дарындылығының дамуына жағдай жасай алатын, тұлғалық-ізгілік бағыттылығы жоғары, педагогикалық шеберлік пен өзінің іс-қимылын жүйелілікпен атқаруға қабілетті, оқытудың жаңа технологияларын толық меңгерген және білімдік мониторинг негізінде ақпараттарды тауып, оларды таңдап сараптай алатын, отандық және шетелдік тәжірибелерді шығармашылықпен қолдана білетін кәсіби болашақ өнер мамандарын айтамыз.

Жаңа технологияны меңгеруде болашақ өнер мамандарының жан – жақты, білімі қажет. Қазіргі болашақ өнер мамандарына қойылатын талаптар:

- 1) педагогикалық процесте жүйелі жұмыс жүргізе алатын;
- 2) педагогикалық өзгерістерге тез төселетін;
- 3) жаңаша ойлау жүйесін меңгере алатын;
- 4) білімді, іскер, шебер болу керек – деп түйіндейміз

Жаңа педагогикалық технологияның ерекшеліктері – өсіп келе жатқан жеке тұлғаны жан –жақты дамыту. Инновациялық білімді дамыту, өзгеріс енгізу, жаңа педагогикалық идеялар мен жаңалықтарды өмірге әкелу. Бұрынғы студент тек тыңдаушы, орындаушы болса, ал қазіргі студент – өздігінен білім іздейтін жеке тұрға екендігіне ерекше мән беруіміз керек [4, 35 б.].

Тәуелсіз ел тірегі – білімді ұрпақ десек, жаңа дәуірдің күн тәртібінде тұрған мәселе – білім беру, ғылымды дамыту. Өркениет біткеннің өзегі, ғылым, тәрбие екендігіне ешкімнің таласы жоқ. Осы орайда білім ордасы – мектеп, ал мектептің жаны – мұғалімдердің басты міндеті - өз ұлтының тарихын, мәдениетін, тілін қастерлей және оны жалпы азаматтық деңгейдегі рухани құндылықтарға ұштастыра білетін тұлға тәрбиелеу.

Бәрімізге белгілі, біздің қоғам аса күрделі жағдайларды бастан кешірді. Өтпелі кезеңге тән өмірдің ауыртпалықтарын ешкім жоққа шығара алмайды. Бірақ адам қандай жағдайда да өзінің биік адамгершілік сипаттарын, кісілік қасиеттерін сақтап қалуға тиіс. Тәрбиенің осы жақтарын қазақ жастарының санасына кішкентайынан терең енгізу қажет. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында да мектеп студенттары бойында адамгершілік және тұрмыс негіздерін қалыптастыру, азаматтыққа тәрбиелеу және олардың ақыл – ойын айқындау басты міндет екендігі айтылған. Олай болса, қоғам болашағы- жас ұрпақтың бойына адамгершілік, ізгілік, мейірімділік, ақыл-ой, сана-сезім қалыптастыратын салауатты тәрбие беру мазмұнын жаңаша құру қажет. Осы орайда, «Сабақ беру – үйреншікті жай шеберлік емес, ол – үнемі жаңадан жаңаны табатын өнер» деген, Жүсіпбек Аймауытовтың сөзін айта кету артық болмас.

Кәсіби білім беруде болашақ маман иелерінің іскерліктері мен дағдысын өз мамадығына дұрыс қалыптастыру үшін кадрлар даярлауда дәрістер жүргізудегі жаңа технологияларды қолданудың маңыздылығы оларды нарық жағдайы мен әлемдік өркениеттегі даму бағыттарымен, ел, аймақ, экономикасына тигізетін әсері, рөлі, туралы мәліметтерді терең меңгереді.

Жаңа технологиялық тәсілдерді меңгерген сайын, шебер студент қабілетіне лайық жаңа шеберлік көкжиегіне қарай бағыттап, ізденіске жетелейді. Жаңа ақпарат көздерін пайдалану студенттерге ғылым негіздерін өз бетінше жүйелі жинауға үйретеді. Ал сыни ойлауға үйрету, кез-келген бұйымды жетілдіру мүмкіндігі бар екенін ұғындыру, өз кәсіби білім кеңістігін, кәсіби шеберлік деңгейіне жеткізіп, өнертапқыштық жолында өз ізденісін түпкі нәтижеге дейін апару қасиеттерін қалыптастырады. Жеке тұлғаның саналық қасиеттері оның белгілі кәсіп саласы аймағындағы қызметінде айқындалып, ашылады. Жеке тұлға белгілі бір техникалық үйірмелерге қатысып, өз идеяларын жүзеге асыру үшін ұдайы ізденісте, өз білім қорын танымдық қабілетін ақпарат көздері арқылы және жаңа технологиялармен танысып, білімдерін үнемі толықтырып отырғанда ғана кәсіби шеберлік шыңына жете алады, және тұлғаның саналық қасиеттері оның белгілі кәсіп саласы аймағындағы қызметінде айқындалып, ашыла түседі.

Қазіргі техниканың дамып жатқан заманында өскелең ұрпаққа білім беру талаптары өзгерді. Болашақ өнер мамандары заман ағымына байланысты алдындағы отырған студентке саналы емес сапалы білім беруге көшті. Нәтежеге бағытталған білім беру жағдайында болашақ өнер мамандарының ақпараттық-коммуникациялық құзырылығы мен ақпараттық мәдениетін қалыптастыру қазіргі таңда үздіксіз педагогикалық білім беру жүйесіндегі ең көкейтесті мәселелердің біріне айналып отыр. Оның ең басты себебі оқу үрдісінде студенттің бойында барлық керек ақпаратты қалыптастыру қиын, өткені егер осыдан 50-60 жыл бұрын мектепте ақпарат беруші жалғыз мұғалім болса, қазіргі таңда студент ақпаратты теледидардан, Интернеттен, ең құрғанда радиодан ақпаратты алады, студенттің сабаққа деген қызығушылығы төмендейді, бойына білім қалыптастыру ауырлай түседі. Көмекке ақпараттық-коммуникациялық технологиялар келеді, қазіргі заманның студентін кәсіби құзырлы маман ретінде тәрбиелеу үшін болашақ өнер мамандарының ақпараттық құзырлығын қалыптастыру ең өзекті мәселе болып отыр.

Болашақ өнер мамандар компьютерлік сауаттылықпен, кәсіби құзырлықты аражігін ажырата білуі керек. Компьютерлік сауаттылық дегеніміз мұғалімдердің ақпараттық технология құрылғылары бойынша жалпы түсінігі, дербес компьютер ішіндегі орналасқан Windows операциялық жүйенің стандартты қосымшаларымен Office-тік бағдарламаларымен жұмыс жасай алатындығы, онда өз деңгейлері қарастырылған. Көп мұғалімдер Word текістік редакторында мәтін жаза алса, PowerPoint бағдарламасында презентацияларды жасай алса, сол жасалған дүниесін педагогикалық процесте қолданылмаса, онда ол өзінің компьютерлік сауаттылық деңгейін көтерген болады да ақпараттық құзырлығы қалыптаспайды. Компьютерлік технологиялардың даму жағдайындағы ақпараттық сауаттылыққа К.А.Каймин «компьютермен өз бетінше жұмыс істей білу, компьютерлік техниканың көмегімен есептеу, жазу, сурет салу, ақпараттарды іздеу дағдылары мен біліктерінің болуы» деп анықтама береді.

Соңғы жылдарда білім беру жүйесіне енген «құзырылылық» немесе «құзіреттілік» ұғымы- жеке қасиеттері мен білім, білік, дағды, іс-тәжірибесі, түсінігінің бірлігін сипаттайды.

Қазіргі уақытта құзырылылықтың бірнеше түрі бар, соның бірі-ақпараттық – коммуникациялық құзырлылық М.В.Лебедев мен О.Н. Шилова болашақ өнер мамандарының ақпараттық-коммуникациялық құзырлылығын «оқу, тұрмыстық, кәсіби міндеттерді ақпараттық жән коммуникациялық технологиялардың көмегімен шеше білу қабілеттілігі» деп анықтайды

Құзырлылық бұл күнделікті өмірдің нақты жағдайларында пайда болатын проблемалар мен міндеттерді тиімді түрде шешуге мүмкіндік беретін қабілеттілік. Ақпараттық-коммуникациялық технологияны бәсекеге қабілетті ұлттық білім беру жүйесін дамытуға және оның мүмкіндіктерін әлемдік білімділік ортаға енудегі сабақтастыққа қолдану негізгі мәнге ие болып отыр. Білім беруді ақпараттандыру білім салаласының барлық қызметіне ақпараттық технологияны енгізу және ұлттық модельді қалыптастыру қазақстандық білім беруді сапалы деңгейге көтерудің алғы шарты.

Аталған бағыттарды дамыту үшін құқықтық-нормативтік, материалдық-техникалық, ғылыми-әдістемелік және ақпараттық жағынан қамтамасыздандыру болашақ өнер мамандарын даярлаудың негізгі бағыттарының біріне айналып отыр.

Білім беруді қайта құру болашақ өнер мамандарынан үлкен дайындықты талап етеді. Олай болса, олардың тұлғалық қасиеттері мен мамандық құзырлықтарына жоғарғы талап қойылады. Қазіргі уақытта мұғалім білім беру жүйесіндегі кез келген қайта құрулардағы педагогикалық процестің негізгі субъектісіне айналып отыр.

Қазіргі мектепке шығармашылық ізденіс қабілеті дамыған, жаңа педагогикалық технологияларды жете меңгерген мамандық шеберлігі қалыптасқан болашақ өнер маман қажет. Бір уақытта педагог, психолог және оқу-процесін ұйымдастырушы технолог бола білуі қажет. Сонымен қатар студенттің шектеусіз қабілетін дамыта алатындай білім берудің әлемдік кеңістігін құруға қабілетті білуі шарт.

Басқаша айтақанда, білім беруді ақпараттандыру процесі болашақ өнер мамандарының дайындық деңгейі мен мамандық сапасына үлкен талап қояды. Ол мұғалімнің өзін-өзі дамуына, өзіндік білім аулына және шығармашылық түрде өздігіне қызметтерін іске асыруға мүмкіндік береді. Сондықтан мұғалімдер үшін жаңа ақпараттық технологияны өз қызметтеріне еркін пайдалана білуіне, оқыту құралы ретінде пайдалану бағытары бойынша білімдерін көтеру және қайта даярлау курстарының мазмұнын өзгертіп, жасақтау қажеттілігі туындады. Педагог мамандардың біліктілігін көтеру және қайта даярлауда ақпараттық әлемде оқу-тәрбие процесін ұйымдастырудан негізгі құралдарын, және әдістермен формаларды кез-келген уақытта таба білуіне мүмкіндік тұғызу. Мұндай жағдайда болашақ өнер мамандары өзін-өзі дамытуына және өздігінен білім алуына мүмкіндік алады.

Бұл жағдайда дамытудың өзектілігі - жаңа ақпараттық-коммуникациялық технологияны оқу- тәрбие процесіне жан-жақты, әрі еркін пайдалана білуге үйрету дайындау кезеңдерінің сапалығымен анықталады.

Қазіргі заман талабына сай адамдардың мәлімет алмасуына, қарым-қатынасына ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың кеңінен қолданысқа еніп, жылдам дамып келе жатқан кезеңінде ақпараттық қоғамды қалыптастыру қажетті шартқа айналып отыр. Осы орайда келешек қоғамымыздың мүшелері – жастардың бойында ақпараттық мәдениетті қалыптастыру қоғамның алдында тұрған ең басты міндет деп санаймын.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Назарбаев Н.Ә.«Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы. – Астана, 14 желтоқсан 2012.
2. Хузина С.А. Новые информационные технологии как фактор повышения квалификации начального профессионального образования: диссер.на соис.ученой степени кандидата пед.наук. – Екатеринбург,1997. С. 112.
3. Хмель Н.Д. Педагогикалық процесс – біртұтас оқу негізі //Хабаршы. Педагогика сериялар. – Алматы, 3 (18) 2003. – Б. 39-45.
4. Құдайбергенова К. Құзыреттілік тұғырының басты басымдылықтары //Жоғары мектеп. – Алматы, № 3(3) 2010. – Б. 30-36.

ӘОЖ 376 – 056.26:004

Қырықбаева С.М.¹, Абилова А.Д.²

өнертану кандидаты, қауым.профессор¹, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ.²

СТУДЕНТДЕРДІҢ КӨРКЕМ ШЫҒАМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

«Жаңа технология» ұғымы Ресейде жиырмасыншы ғасырдың соңғы он жылдықтарында ақпараттың қалыптасу процесінде пайда болды. *Жаңа технологияның басты мақсаты* – адамның ақпараттық технологияға талдау беруі үшін ақпаратты жасауы және соның негізінде белгілі бір әрекетті жасауда шешім қабылдауы. Ақпараттық технологияны ақпараттың тараушылық түріне, оны өңдеудің құралына әдістеріне қарай екі түрге бөліп қарастырады: *дәстүрлі* (қағаздағы - адамның жұмысындағы құжаттарды пайдалануға негізделеді) және *жаңа* (компьютерлік) – есептегіш техниканың құралдарын кең көлемде пайдалануға негізделген.

Оқыту процесінде жаңа технологияны пайдалану:

- оқу-тәрбие процесінің барлық деңгейлерін белсендендіруді;
- болашақ мамандарды көпсалада дамытуды;
- қоғамды ақпараттандыру жағдайында болашақ еңбек мамандарын өмірге даярлауды;

- көлемді ақпарат процесіне негізделген әлеуметтік тапсырысты жүзеге асыруды қамтамасыздандырады.

«*Жаңа технология*» ұғымы компьютердің пайда болуымен және кең көлемде білім беру жүйесіне ендірілуімен байланысты. Компьютерді кәсіби тапсырмаларды шешу үшін пайдалана білу маман даярлығының міндетті компонентінің біріне айнала бастады. Сондықтан білім берудің алдына студенттерді жаңа технологияны көркем шығармашылықта пайдалану міндеті қойылып отыр.

«*Жаңа технология*» болса, жиырмасыншы ғасырдың соңында, ғылым мен техниканың ерекше дамып, ғылыми-техникалық революцияның негізі қаланған кезеңде кең өріс ала бастады. В.М.Глушковтың пайымдауынша, компьютерлік технология кешенді ғылым мен инженерлік, немесе арнайы пәндерден тұрады, шығармашылықты, жобалауды, ойлап табуды, баға берудің, жасап шығаруды, компьютерленген жүйені функционалдау (іске қосу), олардың әлеуметтік тәжірибедегі әсері мен қолдану аясының негізі болып табылады. ЮНЕСКО-ның құжаттарында «*компьютерлік технология*» терминіне үлкен мағына берілген: ақпарат жинау, талдау мен өңдеу, оған қоса ақпаратты өңдеу құралдары, микропроцессорларды басқа да электрондық жүйелермен үйлестіре білу.

Жаңа технологияны былайша топтастыруға болады: көркем компьютерлік технология; инженерлік-компьютерлік технология; иллюстративті-компьютерлік технология, іс-құжаттық компьютерлік технология, когнитивті-компьютерлік технология және т.б.

Солардың ішінде «*Жаңа технологияны көркем шығармашылықта қолдану*» дегенді – бағдарламалық әрі дербес компьютердің аппарат құралдарын кең көлемде көркем сурет өнерінің дәстүрлі түрлерінде пайдалану деп түсіну қажет. Жаңа технология түрлерінің атқаратын міндеттері әртүрлі.

Көркем-компьютерлік технология негізінен кескіндеме, сурет, сәндік-қолданбалы өнер, көркем және кітап графикасы, мүсін және т.б. графикалық пәндерге бағытталады. Әйтсе де, ол компьютерлік пәндерді толығымен ауыстыра алмайды. Өзіне тән «Adobe Photo Shop», «Adobe illustrator», «Corel Draw». «Fractal Design Painter», «3D Studio Max» және т.б. мүмкіндіктеріне қарай бағытталап жасалған арнайы бағдарламалармен шектеледі.

Иллюстративті-компьютерлік технология белгілі бір ақпаратты (текст, аудио жазбалар және т.б.) көруге бағытталады немесе оқуға көмекші құрал ретінде пайдаланылады. Компьютерлік технологияның бұл түрі арқылы білім алушы бағдарламаны үйренеді және мультимедиа технологиясының көмегімен кез-келген пәндегі ақпараттарды алып қарауға мүмкіндік алады. Иллюстративті компьютерлік технология, сондай-ақ ғылыми ізденістердің нәтижелері мен графикалық мазмұнда жиі қолданылады.

Іс-құжаттық компьютерлік технология офистік тапсырмаларды шешуде: графиктер мен диаграммалар құрастыру, кесте таблицаларды көркемдеу және т.б. құжаттарды өңдеуге графикалық көркемдеу, факстарды, фирмалық стиль жасау және т.б. қолданылады.

Когнитивті-компьютерлік технология болса, бағдарламалық қамсыздандыру мен бағдарламаның интерфейстерін жасауға, әсіресе, тестік шешімдерді қабылдайтын бағдарламаларға бағытталады [1].

Сонымен, жоғарыда айтылғанның бәрі жаңа технологияны күнделікті өмірде (киноиндустрия, компьютерлік моделдеу және дизайн, білім беру саласы, полиграфия, үш көлемдегі графика және анимация, сәулет, видео өндіріс, мультимедиа және т.б.) кең көлемде пайдалануға болатынын дәлелдейді.

Жаңа технологияның даму деңгейі, алдымен, түбегейлі жаңару мен жетілдіру тенденциясына апаратын ақпараттық және бағдарламалық құралдардың жағдайымен айқындалады. Ақпараттық-бағдарламалық сипаттама арқылы білім жүйесіндегі дидактикалық процесті дамыту бағытына септігін тигізіп отырады.

Жаңа технология құрамы үш бағытты қарастырады: жеке техниканы пайдалану арқылы ақпараттық жүйенің техникалық жағдайын қамтамасыз ету, ақпаратты бағдарламалық өңдеуден өткізу техникасы және негізгі ақпаратты белгіленген бағдарлама бойынша техникадан өндеп шығару.

Барлық өндірістік міндеттер, алдымен, *функционалдық жүйе* бөліктерімен біріктіріледі. Ал, функционалдық жүйе бөліктері басқарудағы міндеттермен және іс-әрекеттің түрлерімен белгіленеді. Жүйе бөліктері немесе міндеттері өндірістік, маркетингтік, қаржылық, есептік, кадрлық, шұғыл болып келеді. *Функционалдық міндеттерді атқаруда үш жүйе бөліктері қызмет атқарады*: бағдарламамен қамтамасыз ету, ақпаратпен және техникамен қамтамасыз ету.

Жаңа технологияны пайдалану, оқытудың мақсаты мен мазмұнын өзгертіп, оқытуды ұйымдастыруда жаңа әдістер мен формалардың төмендегідей мүмкіндіктерін байқатады:

- студенттердің-болашақ еңбек мамандарының жеке қабілеттерін ашуға және олардың жеке тұлғалық қасиеттерінің жетік дамуына;
- студенттердің танымдық қабілеттерінің қалыптасуына және шығармашылығының, өздігімен жетілуіне ұмтылуға;
- оқыту мен тәрбиелеу процесі мазмұнын, формалары мен тәсілдерін үнемі жаңартып отыруға септігін тигізеді [2].

Студент жастар жаңа технологияны толық меңгермей, оның күрделі де қызықты әдістері мен жолдарын зерделемей, алдында тұрған жаңа технологияға қатысты тапсырмаларды шешуі мүмкін емес.

Жоғары оқу орындарында мамандардың кәсіби даярлығын ұйымдастыруда компьютерлік технологияны пайдалану реттілікті болжайды: оқытудың құралдары, пәнді зерттеу, кәсіби тапсырмалардың шешімін іздестіру. Сонымен бірге білім алушыларға мынадай білім дағдыларын меңгертуді көздейді: педагогикалық аспаптық құралдардың тұжырымдамалық тұрғыда жасалуын; оқу-ақпараттық ортаның жас маман даярлығының өзінің кәсіби ортасына бейімделе білуін; жаңа технология арқылы студент жастардың көркем шығармашылық тапсырмаларды шешудегі даярлық деңгейін. Болашақ мамандардың компьютерлік технологияны пайдаланудан практикалық білім негіздерінен тәжірибе жинақтауын қажет етеді.

Жаңа технологияны меңгеру: олардың атқаратын міндеттерін; жұмыстың негізгі қағидаларын, қолдану саласын білуді; технологиялардың ұсынған негізгі функционалдық мүмкіндіктерін білуді; бағдарламалық құралдармен жұмыс жасау тәсілдерін жетік білуді, оларды шығармашылықпен практикада пайдалануды қарастырады.

Жіктеме шартты түрде төрт бағытты қарастырады: компьютерлік технологиялар, компьютерлік технологиялардың құралдары, кәсіби іс-әрекет түрлері, ғылыми-зерттеу жұмысы.

Бірқатар ғалымдардың еңбектерінде осы проблеманың кейбір бағыттары бойынша мынадай компоненттер қарастырылған:

- мазмұнды компоненттер – бұл бүгінгі білім беру мазмұнына компьютерлік технология негіздерін енгізуді, компьютерлік технология құралдары мен әдістерін барлық оқу пәндеріне пайдалануды болжайды (А.П.Ершов, В.С.Леднев, Е.И.Машбиц, И.В.Роберт, А.Я.Савельев және т.б.);
- іс-әрекеттік компонент - ақпараттық процесте өнер жүйесіндегі ақпараттық процестердің мәнінде және басқарудың жалпы теориясының негізінде оқыту процесінің ақпараттық моделін құруды көздейді;
- компьютерлерді математикалық статистика әдістерін жүзеге асыру үшін пайдаланады;
- оқытудағы формальды және технологиялық мақсаттарға, нәтижелерге және т.б. оқыту технологиясы компоненттеріне мазмұндық сипаттама беріледі (А.И.Берг, В.П.Беспалько, Н.Ф.Талызина, Б.С.Гершунский және т.б.).

Жоғарыда айтылғандар студент жастардың жаңа технологияны көркем шығармашылыққа пайдалануға даярлау проблемасының теориялық зерттеулерде әлі де болса, нақты шешімін таба қоймағанын, мамандар жаңа технологияны көркем шығармашылыққа пайдалануға даярлау процесінен бірегей тұжырымдаманың жоқтың қасы.

Әдетте, қайсыбір міндеттердің шешімі болмасын, зерттеуді *әдіснамалық тәсіл* ретінде, зерттеу объектісін қарастыратын көзқарас ретінде, зерттеудің жалпы стратегиясын басқарудың принципі ретінде, іс-әрекеттің жалпы мақсаты мен стратегиясын анықтайтын тәсілдердің жиынтығы ретінде қарастыратын стратегиялық таңдауды болжайды. Зерттеушілер мұндай тәсілді зерттеудің негізгі *әдіснамалық бағдары* ретінде анықтайды (В.А.Беликов, И.В.Блауберг, Т.А.Ильина, Э.Г.Юдин және т.б.).

Бүгінгітаңда студенттердің жаңа технологияны көркем шығармашылыққа пайдалануға даярлау нақты тәсілдер кешенінің көмегімен шешімін табады. Біз соларды негізге ала отырып, мынадай тәсілдерге аса мән береміз: жүйелілік, технологиялық, тұлғалық-бағдарлық және іс-әрекеттік. Бұл тәсілдер студенттердің – болашақ кәсіптік білім мамандарының жаңа технологияны көркем шығармашылық қабілетін қалыптастырудың жоғары тиімділігін қамтамасыздандырады. *Жүйелілік тәсілдің* негізгі міндеттері: объект мақсатының тапсырмаларын нақтылау, зерттеу объектісінің құралдарын жасау; жүйелі талдаудың әдіс-тәсілдерінің көмегімен қорытындыланған модельді құру болып табылады. *Технологиялық жүйеде* Т.А.Ильинаның, В.Д.Симоненконың, Н.В.Фоминнің қағидалары негізге алынады: педагогикалық технология жеке және дербес принциптерді, адамдардың және материалдық-техниканың мүмкіндіктерін оңтайлы жүзеге асыруды ескере отырып іс-әрекет тәсілдің негізінде құрылады; педагогикалық әрекеттер мақсатқа сәйкес құрылады; негізге алынатын педагогикалық технологияның элементі, *бір жағынан*, жаңадан өндірілуі керек, *екіншіден*, жоспарлаған білім алушылардың жетуіне кепілдік беруі керек; іс-әрекет нәтижесінің көрсеткіштері, диагностикалық жоспарлары, өлшемдері педагогикалық технологияның құрамдас бөлігі болып табылады. *Тұлғалық-бағдарлық тәсіл* болашақ өнер маманының тұлғалық көзқарасын, оның кәсіби білімі мен іскерлігін бірлікте, яғни тұлғаны білікті маман ретінде қарастырады. *Іс-әрекеттік тәсіл* білім беру стандартының жобасында көрініс алады және технологиялық білім беру тұжырымдамасын әдіснамалық тұрғыда бағдарлаушының бірі болып табылады. Іс-әрекеттік тәсілдің негізгі қағидасы – бұл білім беру процесіндегі және тұлғаны дамытудағы іс-әрекеттің жетекші рөлі.

Жаңа технологияны оқытуда пайдалану – уақыттың талабы. Бүгінгі күннің басты міндеті, компьютерлерді оқытуда жинақталған тәжірибелерге жан-жақты талдау бере отырып, компьютерлік оқытуды бағдарламалық және әдістемелік тұрғыда қамтамасыздандыру болып табылады.

ҚР-ның «Білім беру туралы» заңының басты міндетінің бірі – білім беру жүйесін ақпараттандыру, оқытудың жаңа технологиясын енгізу, бүкіләлемдік коммуникация желісіне шығу мәселелесі. Бұл *тұжырымдаманың* негізінде студентті қазіргі қоғам сұранысына қарай, өзінің күнделікті әрекетінде компьютер құралдарын қажетті деңгейде пайдалана алатындай, жан-жақты дамыған тұлға ретінде тәрбиелеуді; информатика мен коммуникациялық техника құралдарын пайдалану дағдысын қалыптастыруды, шығармашылық қабілетін іскерлігін дамытуды, компьютерлік даярлықты тұрақты түрде, үздіксіз оқудың барлық кезеңдерінде жүзеге асыруға бағыттаймыз. Ақпараттандырылған қоғамда өнер саласы мамандарының *үздіксіз компьютерлік даярлығының басты мақсаты* болып:

- студенттерді ақпараттық орта жағдайында компьютерлік технологияны кәсіби іс-әрекеттерге пайдалануға даярлау;
- ақпараттық қоғам тұлғасының менталитетін қалыптастыру;
- ақпараттық қоғамда компьютерлік технологияның теориясы мен практикасын меңгерген тұлғаның өзін-өзі дамытудағы қабілетін қалыптастыру;
- әлеуметтің ақпараттануының тез өзгермелі жағдайында өз-өзінің үздіксіз білімін жетілдіруге қажеттілігі мен қабілетін қалыптастыру табылады[3].

Үздіксіз компьютерлік даярлықты біз, ақпараттық және компьютерлік технологияны кәсіби мақсатта меңгеру мен пайдалану және білім беру стандарттарының пәндер саласында компьютерлік технологияны пайдалану талаптарына сәйкес білім беру мен кәсіби іс-әрекетті ақпараттандыру міндеттерін шешу арқылы қоғамды ақпараттандыру мақсаттарын жүзеге асырудың көпсатылы процесі деп түсінеміз.

Әдетте, студенттерді компьютерлік технологияны кәсіби іс-әрекеттерде пайдалануға даярлау процесі *күрделі ұйымдастырылатын объект болып* саналады. Мұндай объектіні зерттеудің аса ынғайлы әдісіне жүйелілік тәсілін жатқызуға болады. Іс-әрекеттің түріне қарай тұлғалық әлеуеттің құрылымы өзгереді. *Тұлғалық әлеует* адамның кәсіби даярлығының жиынтығы және іс-әрекет субъекті ретіндегі физиологиялық, психологиялық, әлеуеттік қасиеті деген түсінік береді.

Тұлғаның қалыптасуы, оның сапалық өзгерісі іс-әрекет барысында жүзеге асады. Тұлғаны іс-әрекеттің алғы шарты, нәтижесі деп қабылдауға болады. Студенттердің компьютерлік технологияны кәсіби іс-әрекеттерде пайдалануға даярлығын қамтамасыздандыратын оқу-танымдық әрекеттерді жобалау психологиялық-педагогикалық міндеттің бірі болып табылады.

«Компьютерлік технологияны пайдалануға даярлық – тұлғаның компьютерлік технологияны кәсіби іс-әрекеттерде пайдаланудағы тәжірибесін меңгеру деңгейін көрсететін және мотивациялық, интеллектуалдық-мазмұндық, эмоционалды-еріктік, эксперттік-аналитикалық компоненттерін біріктіретін тұлғаның қозғалысты дамудағы сапасы. Мотивациялық компонент кәсіби іс-әрекеттерде компьютерлік технологияны пайдалануға мотивтік, қызығушылықтың, қажеттіліктің, құндылықтардың болуын болжайды. *Интеллектуалдық-мазмұндық компонент* компьютерлік технологияны кәсіби іс-әрекеттерде пайдалану ерекшеліктері мен пайдалану іскерліктерін меңгеруі туралы білімінің болуын көздейді. *Эмоционалды еріктік компонент* компьютерлік технологияны іс-әрекеттерде пайдалану қажеттігін олардың біліктілігін арттырудың шарты ретінде түсінуді.

Шығармашылық-іс-әрекеттік компонент компьютерлік технологияны кәсіби іс-әрекеттерде шығармашылықты үйлесімділікте пайдалану іскерлігі мен дағдының болуын қарастырады. *Эксперттік-аналитикалық компонент* компьютерлік технологияны пайдаланудағы өзінің іс-әрекетіне оң баға бере білу қабілетінің болуына назар аударады [4].

Біз сонымен бірге студенттердің компьютерлік технологияны кәсіби іс-әрекеттерде пайдалануға даярлығын қалыптастыру мақсатында *оқу мазмұнына* аса мән береміз. Оқу мазмұнының негізін жалпығылыми және кәсіптік білім, іскерлік, дағды жүйесі құрайды. Бұл ҚР-ның Жалпыға міндетті білім беру стандарттарында көрініс алады. Мамандардың пайымдауынша, қабылданған стандарттар мен пәндер жүйесі, *бір жағынан*, білім беруде күні бүгінге дейін, жаратылыс ғылымы мен техникалық сала мамандарының даярлығында көрініс алып келе жатқан технократтық тенденцияларды жоюға мүмкіндік берсе, *екіншіден – тұлғаның ұжымнан оқшауланбай, бірге қалыптасуына, оның өзін-өзі көрсету үшін жағдайлар жасауға септігін тигізеді.* Олар білім алушыларға білім алу бағдарламасын, әлем көрінісін, бүгінгі қоғамның деңгейінен шығатындай білімді меңгеруін, қазіргі мәдениеттің кәсіби, әлеуметтік-гуманитарлық және техникалық компоненттерін меңгеруін қалыптастыруды қамтамасыздандырады, кәсіби біліктілігі жоғары, қоғамның бүгінгі өміріндегі күрделі проблемаларының шешімін таба білетін мамандарды даярлауды көздейді.

Бұл студенттердің компьютерлік технологияны кәсіби іс-әрекеттерде пайдалануға даярлау процесі, кәсіби даярлық мазмұнының бір компоненті болып табылады. Яғни, оларды оңтайлы басқарған жағдайда ғана, басқалар сияқты тиімді жүзеге асатын болады. Бұл студенттер үшін компьютерлік технологияны өздерінің іс-әрекетінде пайдалану даярлығын, тұлғаны қалыптастыруды қажет ететін жаңа сапа болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Грузенберг С.О. Гений и творчество: Основы теории и психологии творчества.- М.:Красанд, 2010.-264с
2. Кадирбаева Р.І. Болашақ мұғалімдерді оқушылардың шығармашылық қабілетін дамытуға кәсіби даярлаудың ғылыми педагогикалық негіздері. Пед.ғыл.док.дисс. Алматы.2010.
3. Исабек Н.Е. Студенттердің компьютерлік графиканы кәсіби іс-әрекеттерде пайдалануға даярлау. Пед.ғыл.кан.дисс.Алматы.-2005.

4. Исабек Н.Е. Студентерді компьютерлік технологияны кәсіби іс-әрекеттрде пайдалануға даярлаудың теориялық және практикалық негіздері. Пед.ғыл.док.дисс.Алматы.-2010.

УДК: 372.8

Отешова А.К., Әйімбетов Б.С., Отекова Н.А.
Қазақ-Орыс Халықаралық университеті, Ақтөбе қаласы

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазақтың кең - байтақ өлкесінде білім ісінің пайда болып, даму тарихы да өзінің ішкі бастауларын сонау ерте замандардан алады. Қазақстан жерінде, әсіресе, оның отырықшы аудандарында орта ғасырлық ерте дәуірінде-ақ (ҮІІ-ҮІІІ ғ.ғ.) көптеген мектептер (мұсылманша бастауыш оқу орны) мен медреселер, діни білім беретін ортадан жоғары оқу орындарында жұмыс істей бастағаны тарихтан белгілі. Ертедегі Испиджаб, Тараз, Сайрам, Түркістан, Отырар, тағы басқада қалаларында көптеген медреселер болған, олардың жалпы саны 84-ке жеткен. Ауылдық жерлерде мектепте молдалар (татар, башқұрт, т.б.) ұстаздық еткен. Оқыту ақысы халықтан жиналған. Балалар қыс, күз айларында оқыған. Оқу мерзімі 4 жыл, оқуға 7 жастан бастап қабылдаған, жыл аяғында емтихан тапсыру мектеп бітіргені үшін балаға ресми куәлік тапсыру тәртібі сақталмаған. Медреселер мұсылмандық рәсімдерін таратушы оқу орны болып қана қоймай, ірі мәдениет орталығы ретінде де қызмет атқарған. Бұл оқу орындарында заңтану, тарих, логика, философия, математика, астрономия, медицина, т.б. пәндер енгізілген.

1922-23 оқу жылдары Академиялық орталық ұлт мектептері төл оқулықпен, бағдарламамен қамтамасыз етуде біраз шараларды іске асырды, төл тілімізде 14 оқулық шығарылды. Олардың ішінде "Физика", "Грамматика", "Алгебра", тағыда басқа бар. Бұл оқулықтарды жазуға қазақ зиялыларының алдыңғы қатарлы топ өкілдері: А.Байтұрсынов, М.Жұмабаев, Ж.Аймауытов, М.Әуезов, С.Асфендияров, Т.Жомартбаев, Қ.Сәтбаев, Ә.Ермеков, Т.Жолдыбаев, т.б. қатысты.

Республикада жоғары білімді кадр даярлауда Алматы қаласында тұңғыш ашылған Абай атындағы Қазақтың педагогикалық институты үлкен рөл атқарды. 1929 жылы араб алфавитінен латын графикасына көшті. 1940 жылы латын алфавитінен орыс жазуына көшу ісі өркениет жолындағы тағы бір үлкен соққы болды. Оқу-ағарту саласындағы осындай үлкен бұрмалаулар ұлт мәдениетінің дамуына кері әсерін тигізді. Неміс-фашист басқыншылары шабуылына байланысты көпшілік ер мұғалімдер майданға, Отанды жаудан қорғауға аттанды, оқушылар болса колхоз, совхоз шаруашылығына көмектесіп, майдан қажетін өтеуге ат салысты. 1945-60 жылдары мектептер мен онда оқитындар саны күрт өсе бастады. 1950-60-шы жылдары тың игеруге байланысты мектептердің саны күрт өскенімен, қазақ мектептері көбірек жабылып, оның орнына орыс-қазақ және орыс мектептері көбірек ашылды. 1980-90 жылдары елімізде жаппай халыққа орта білім беру саласында біраз жұмыс жүргізілді. Соның бірі-мектепке 6 жастан бастап қабылдау. Еліміз егемендік алғаннан кейін білім негіздерін демократиялық, интеграциялық принциптерге орайлас әр баланың жеке-дара ерекшеліктері мен қабілеттерін ескере отырып, оқытып, тәрбиелеу талап етілді. Осы жайттар ұлт мектептерінің жаңа бағдарламаларынан елеулі орын алды. Арнаулы білім салаларына икемі бар балаларға арналған лицей, гимназия, колледж, медреселер сияқты мектептің жаңа түрлері ұйымдастырылды.

Қазақстан Республикасының білім беру саласындағы Заңдары Қазақстан Республикасының Конституциясына негізделеді. Осы Заң және Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік-құқықтық актілеріне сәйкес мемлекеттік саясат принциптері айқындалады [1].

Кәсіптік мектепте оқу мерзімі - 2-3 жыл, кәсіптік лицейде - 3 жыл, ерекше күрделі кәсіптер бойынша, сондай-ақ бірегей жабдықтарға қызмет көрсетуге байланысты жұмыстар

үшін - 4 жылға дейін болады. Кәсіптік бастауыш білім, кәсіптік мектептер мен кәсіптік лицейлерде негізгі жалпы білім беру базасында алынып, жалпы орта білім алумен ұштастырылады және ол еңбек қызметінің түрлі бағыттары бойынша білікті еңбек қызметкерлерін даярлауға бағытталған. Кәсіптік орта білім колледждерде, училищелерде негізгі, жалпы білім беру базасында конкурстық негізде алынып, жалпы орта білім алумен ұштастырылады және ол кәсіптік орта білім алып шығатын мамандар даярлауға бағытталған. Колледжде, училищеде оқу мерзімі - 3-4 жыл. Ұқсас мамандықтар бойынша жалпы орта және кәсіптік бастауыш білімі бар азаматтардың қысқартылған, жеделдетілген бағдарламалар бойынша кәсіптік орта білім алуына болады. Кәсіптік орта білім колледждерде, негізгі жалпы орта білім алумен ұштастырылады және ол кәсіптік орта білім алып шығатын мамандар даярлауға бағытталған. Жалпы және кәсіби орта мектептерді бітірген жастар университеттерде, институттарда, академияларда және соларға теңестірілген оқу орындарында білім алады. Жұмысшылар мен мамандардық басшы қызметкерлердің біліктілігін арттыру және оларды қайта даярлау арнаулы білім асыру мекемелерінде, кәсіпорындарында, ғылым мен оқу орталықтарында ұйымдастырылады. Қосымша білім беру үшін дене шынықтыру-сауықтыру, техникалық, мәдениеттану, тіл және басқа бағыттағы мекемелер жүйесі құрылады. Оларды Білім министрлігі және жергілікті өкімет басқару органдары бекітеді. Сонымен, білім мен тәрбие беру - бұл республика азаматтарының құзыретін және адамгершілік, ақыл-ой, мәдени дамуының жоғары деңгейін қамтамасыз етуге бағытталған үздіксіз педагогикалық процесс. Қазақстан Республикасында жастарға білім беру процесі халқымыздық ұлттық дәстүр салтына, мәдениетіне, экономикасына және саяси өміріне негізделіп іске асырылады. Республикада "Білім туралы" Заңды жүзеге асырудың маңызды жолының бірі - болашақ мұғалімдерді мектепте халықтық педагогика негізінде жүргізілетін тәлім - тәрбие ісіне даярлау. Бұл бағыттағы басты мақсат - оқушыларды адамгершілікке, имандылыққа тәрбиелеу болып табылады [2].

Қазіргі Қазақстан қоғамында әлеуметтік-лингвистикалық жүйені реттеу мен жетілдіру жүріп жатыр. Адам өз бейімділігіне лайықты жұмыс істегенде, барын сала кіріскенде ғана еңбегінің жемісін көреді. Ғалым Қ.Жарықбаевтың айтуынша: “Адам үшін іс-әрекетінің қашан да қоғамдық әлеуметтік мәні зор. Іс-әрекеттің саналылығы мен мақсаттылығы, жоспарлылығы мен жүйелілігі оның ең басты белгілері болса, алда тұрған міндетті шешу, яғни ойлаған істен белгілі бір нәтиже шығару – оның екінші бір басты белгісі болып табылады”. Сондықтан ересектердің мемлекеттік қазақ тілін үйренуге бейімділіктері мен белсенділіктерін айқындау мәселесінің зор әлеуметтік мәні бар. Өйткені қоғамымыздың болашақ даму деңгейі осы мәселенің қай дәрежеде шешілуіне тікелей байланысты.

Қазақстан Республикасындағы әлеуметтік-экономикалық өзгерістер және жүріп жатқан күрделі жаңғыру үдерісі жағдайында бүгінгі таңдағы түбегейлі мәселе – адамды іс жүзінде қоғамдық дамудың басты тұлғасы ету заңды құбылыс. Ересек тіл үйренушінің әлеуметтену үдерісі де заман талабына сай болып отыр. Д.В.Ольшанский: “Тұлға дегеніміз – қарым-қатынастың, сонымен бірге адамдармен байланысудың толып жатқан басқа да түрлерінің нәтижесі”, - деген пікір білдірген. Б.Г.Ананьев тұлғаның дамуының әлеуметтік мәселелеріне тоқтала келіп: “Тұлға – тарихи дамудың белгілі бір кезеңінде, белгілі бір қоғамдық-экономикалық формацияда, белгілі бір ұлттық құрамы бар елде қоғамның жеке адамға көптеген экономикалық, саяси, құқықтық, адамгершілік және т.б. әсерлерінің нысанасы”, - деген анықтама береді. Демек, ХХІ ғасырдың бастапқы кезеңін басынан кешіріп отырған 120 ұлттан құралған тәуелсіз Қазақстан қоғамы да тіл үйренуші мемлекеттік қызметшілерге жан-жақты әсер етеді. Қазақ тілін мемлекеттік қызметшілерге жеделдете оқыту үдерісіне тіл үйренушінің тұлғалық дербестігіне баса көңіл бөлу, оқыту мен тәрбиелеуде оның өзіндік дамуын жеке тұлғаға бағдарланған тәсіл арқылы жүзеге асыру тән. Осыған байланысты қазіргі білім мен біліктілікті арттырудың дамуында жаңа тенденциялар байқалады. Негізгі күш тіл үйренушінің тілдік тұлғасын дамытуға, оның қалыптасуы мен жетілуіне жұмсалады.

Қазақ тілін жеделдете оқытудың мақсаты - тілдік тұлғаның өзін дамытуы мен өзін жетілдіруіне мүмкіндік жасау. Оқытудағы бағдар материалдың құрылымы мен нақты жағдайларды логикалық тұрғыдан түсініп, талдау және өнімді қатысымдық әрекет нәтижесінде жаңа білім алудың тәсілдерін ашу, қоғам алдындағы нақты мәселелерді шеше білуге бағытталады. Қазіргі уақытта біліктілікті арттыру жүйесінде мемлекеттік тілді оқытуда жеке тұлғаның өмірі, құқығы мен бостандығы жоғары құндылық болып саналатын Қазақстан Республикасының Конституциясы басшылыққа алынады, білім беруді ізгілендіру мен демократияландыру ұстанымдары анықтайды. Ол «білгір адам» парадигмасын ауыстыратын «білікті тұлға», «қатысымдық тұлға», «құзыретті тұлға» парадигмасы болып табылады.

Әлемдік практикада өткен ғасырдың 40-жылдарында қолданысқа ене бастаған «үздіксіз білім беру» термині ересек адамдарға білім беру жүйесі ретінде қарастырылады. Дәстүрлі өмірлік білім беру идеясының орнына өмір бойы білім алу идеясын басшылыққа алудың дұрыстығы заман талабынан туындап отыр. Жеделдете оқыту жүйесі педагогикалық жүйелердің бөлігі бола отырып, адамның белгілі бір деңгейдегі еркіндік дәрежесін жүзеге асырады, яғни оны сол мезетте қажет болатын белгілі бір іс-әрекетке бағыттайды. Өз кезегінде жеке тұлға өз қатысымдық құзыреттілігін дамытуға ұмтыла отырып, тілдік тұлға деңгейіне көтеріледі. Өз бетімен білімін жетілдіру жеке тұлғаның барлық ішкі жүйелерін біртұтастыққа жұмылдыруға мәжбүр етіп, оған жаңа қырынан танылуға, құндылықтары мен қызығушылықтарын жаңадан бағыттауға және өзін жетілдіріп, қайта құрылуға мүмкіндік береді. Адамзат дамуының тарихи және әлеуметтік тәжірибесі дүниетаным, шығармашылық, терең білімділіктің негізі – тіл екендігін көрсетті. Тіл жеке тұлғаның даму ұстанымдарын, сенімін жүзеге асырады, дүниеге деген қайталанбас көзқарасын білдіреді, болып жатқан жағдайға әсерлену қабілеттілігін көрсетеді.

Мемлекетіміз жүргізіп отырған тіл саясаты бойынша қоғамымыздағы әрбір азаматтың мемлекеттік қазақ тілін тегін үйренуіне толық құқығы бар. Бүгінгі тіл үйренуге мұқтаж ересек қауым мемлекеттік тілді меңгеру арқылы өздерінің экономикалық жағдайларын жақсарту мүмкіндіктерінің кеңейетініне толық көзі жетіп отыр. Сонымен қатар, өздері мекендеп отырған елдің, отандас болып отырған ұлттың тілін меңгеру арқылы қазақ топырағының, қазақ ұлтының алдында адамгершілік борыштарын ақтап шығатындарын сезінуде. Ерназарова бұған қатысты: “Оқытудың мазмұны тілді үйренушінің мақсатынан туындайды. Ал мақсат экстралингвистикалық факторлардың ықпалымен қалыптасатын қоғам мүшесінің қажеттілігінен туындайды. Қажеттілік мазмұны тілді үйренушінің қарым-қатынас жасайтын ортасының әлеуметтік сипатына тәуелді болып келеді”, - деп жазады. Ал білім беру мазмұнында тілді оқытудың маңызы ерекше, адам тіл арқылы қоршаған ортаны таниды, басқалармен тілдік қарым-қатынасқа түседі, логикалық ойлау қабілеті дамиды, ақпараттар қабылдайды, өз ойын ауызша да жазбаша да жатық жеткізе алу мүмкіндігіне ие болады.

XXI ғасырда әлемдік өркениет төрінен орын алуы үшін, Қазақстанның жан-жақты дамуының бірден-бір жолы ғылымды әр қырынан меңгеру қажет болып отырғаны белгілі. Елбасымыз Қазақстан халқына «Бәсекеге қабілетті халық үшін», «бәсекеге қабілетті экономика үшін» - деген жолдауында: «Білім беру реформасы – Қазақстанның бәсекеге нақтылы қабілеттілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін аса маңызды құралдың бірі» - деген. Қазіргі заман талабына сай, Елбасының халыққа Жолдауы білім беру ісінде де жыл сайын өзгерістер енгізіп отыр. «Жаңа технологиялық құзірет» бағдарлай білу өз бетінше білім беруде стратегиялық міндеттерін табысты шешуге мүмкіндік береді: таңдай білу, талдай білу, өзгерте білу, сақтай білу, жеткізе білу, жүзеге асыра білу», -деп атап көрсеткен. Осыны жүзеге асыруда жаңа формацияның педагогы қажет. Ыбырай Алтынсарин сөзімен айтқанда мектептің жұмыскер жүрегі – ұстаз. Яғни, негізгі білім қазығы –бастауыш сынып мұғалімдерінен үлкен үміт күтері сөзсіз. Осы міндеттерді жүзеге асыруда әр сыныптың ерекшелігі білім деңгейіне сай болуы қажет.

Оқушылардың шығармашылық белсенділігін арттыруда әр сабақ мазмұнына сәйкес суреттер салу, диафильмдер жасау, ребус, сөзжұмбақ құрастыруды дағдыға айналдырып отыру. Есте сақтау қабілеттерін арттыруда берілген мәтіндерді, өлең-шумақтарды, аңыз-әңгімелерді оқушы есінде көбірек сақтап қалу мақсатында түрлі кестелер толтырылды. Бұл ретте басты ұстаным - бастауыш сынып оқушыларына сабақты жоғарғы қызығушылықпен өткізу екендігін баса айту қажет. Әр тақырыпты өткенде, таңдау кезінде алдымен ой қозғалады. Сабақтың кейбір кезеңдерінде оқушылардың сабаққа белсенділігін арттыруда өз ойын жазбаша жазуын, логикалық ойлауын үнемі қарастырылады. Оқушылардың сөйлеу мәдениетін, өзін-өзі ұстауын, өз ойын еркін жеткізуі, оқушы бойында инабаттылық тәрбиесінің қалыптасуына үнемі көңіл бөлініп отырады.

Болашақтың бәсекесіне қабілетті ХХІ ғасыр шәкіртін тәрбиелеу білім беру саласының еш назарынан тыс қалған емес. Соған сай ұстаз - ізденімпаз ғалым, нәзік психолог, тынымсыз еңбеккер, ортаның ұйтқысы, жан-жақты шебер, терең қазыналы білімпаз, гуманист, белсенді патриот болғанда ғана қоғамның мықты да білікті, жоғарғы мәдениетті, жан-жақты дамыған, шығармашылығы жоғары жеке тұлғаны қалыптастырып, тәрбиелейтінімізге нық сенімдімін. Әр ұстаз – ХХІ ғасыр мұғаліміне сай болу үшін – ізденімпаз ғалым, нәзік психолог, жан-жақты шебер, тынымсыз еңбеккер, терең қазыналы білімпаз, кез-келген ортаның ұйытқысы болу керек.

Сондықтан баланы жеке тұлға ретінде өздігінен дамуға итермелеуіміз керек. Себебі жаңа білім парадигмасы бірінші орынға баланың білім алу арқылы өз бетінше дамуын қойып отыр. Бұл мақсатқа жетуде өз бетінше жұмыстардың алар орны ерекше.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Білім туралы. Об образовании: Қазақстан Республикасының Заңы – Алматы: Литера, 2000.
2. Г.Қ.Нұрғалиева, С.Мусин. Салыстырмалы педагогика – Алматы: Ғылым, 1999.
3. К.Құдайбергенова. Құзырлылық – тұлға дамуының сапалық критерий «білім сапасын бағалаудың мәселелері: әдіснамалық негізі және практикалық нәтижесі» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференцияның материалдары. 2008.

ӘӨЖ: 159.9.018

Сатиева Ш.С., Нұрмұхамет А.Т.

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

«САНДЫРАҚ ГЕНЕРАТОРЫ» (DELIRIUM GENERATOR) ТЕХНИКАСЫ НЕМЕСЕ «МАҒЫНАСЫЗ КӨП СӨЙЛЕУ» ҚАБІЛЕТІ

Қазіргі заманғы Қазақстанның жастары – ХХІ ғасырда еліміздің болашағын айқындайтын жаңа ұрпақ. Мемлекет Басшысы кезекті Жолдауында жастарға ерекше назар аударып, «... Жастар – болашағымыздың тірегі. Мемлекет жаңа буынның алдында барлық есіктер мен жолдарды ашты [1]. Мемлекеттік жастар саясатының бір бөлігі креативті ырғақты жастарымыздың күш-жігерін ояту. Соның бір формасы ретінде біз өзіміздің жастармен жұмыс жүргізуде нейролингвистикалық бағдарламаны пайдаланудамыз. Нейролингвистикалық бағдарламаның, «Сандырақ генераторы» (delirium generator) техникасы немесе «мағынасыз көп сөйлеу» қабілетін пайдалану арқылы жастарда креативті ой қалыптастыру қарым – қатынаста қажетті техниканың бірі бола бастады.

Сандырақ — шындыққа сәйкес келмейтін, түзетуге болмайтын ойлар немесе шындыққа сәйкес келмейтін қате пікір [2]. Осы техниканың атауы сәл ерекше болып келеді, бұл «мағынасыз көп сөйлеуді» білдіреді. Немесе сандырақ тудыра алу қабілеті деп айтуға да болады. Бұл техника кімге және не үшін керек, десек, бұл техниканы пайдалану барысында креативті ассоциативті ойлау, аяқ асты шешім табу мен тығырықтан жаңа идея мен жол таба алу қабілетін дамытуға болады. Бұл техника нейролингвистикалық бағдарламалауды (НЛБ)

дамытуға, кез келген мәселе бойынша кез келген адаммен қарым-қатынас дағдыларын дамытуға арналған. НЛБ техникасының басты ерекшелігі мына преамбула болып табылады: кез – келген әңгіме, заттардың бір– бірімен байланысы бар ма, жоқ па, ол туралы ойланбастан, мылжындап сөйлей беру барысында жаңадан ой тудыру. Бұл НЛБ – дың Мега-Техникасы – сандырақ генераторы деп аталады. Ережеге сәйкес, бұл техника «НЛБ-Тәжірибе» курсының 2-ші сегментінде «Сөйлеу үлгісі» сөйлеу әдістерін үйренген кезде орындалады. «Мағынасыз көп сөйлеу» қабілеті – бұл тұлғааралық тартымдылықтың негізі болып табылады. Көпшілділік, бұл өз-өзімен, адамның табиғи қабілеті және қарым-қатынас жасау мүмкіндігі болып табылады. Бұл табыс дағдысын кәсіби тұрғыда да, жеке қатынастарда да анықтайды. Кейбір адамдарда бұл қабілет жүйелі даярлауға байланысты жақсы дамыған, кейінірек олар осы қабілетті қолдайтын психологиялық ортаны қалыптастырады. Ал бұл дағдыны даярламайтын басқа адамдарда, басқа психологиялық «қорғау» дамыған, ол – сәтті қарым-қатынас жасау қабілеті болмағанға сену. Жеке тұлғаның табысты, көпшіл болып қалыптасуының алғышарттары неден тұратынын білесіздер ме? Кез келген адаммен кез келген тақырыпта әңгімелесу негізі, өз алдына дамыған, ұқсастыққа байланысты, қарым – қатынас механизміне көшу болып табылады. Яғни сөз тіркесін, әңгімені ассоциативті құрастыра алу. Сонымен, оқып жүргенін шың мәнінде пайдалы және қажетті ақпарат екеніне кәміл сенімді болу үшін, алған ақпаратынды әрқашан тәжірибе жүзінде тексеру керек. Төменде берілген жаттығулар жүйелі сөйлеу механизмін дайындайды. Сандырақ генераторын оқу кезіндегі ең маңыздысы – бұл жүйелі жаттығуларды міндетті түрде орындау. Американдық психологтар есептеуінше вербалды қарым қатынаста сөздік ақпарат 1/6 құрайды, ал денелік тіл (интонация, қарқын, екпін, тыныс алу) сөздік емес 5/6 яғни 55% (қимыл, ым – ишара, 38% - дауыс (қарқыны, тембрі, ырғағы), ал 7% өз сөзі вербалды бөлімге 5-20 % ақпарат береді, ал қалғандары вербалды емес бөлімге жатады.

Осыған орай, қотыр торғайдың лингвистикалық тұзағын құрдық. №1 жаттығу: Лингвистикалық пирамидалар. Алдымен пирамиданың басты көлемі қаланады. Ол басқа деңгейге қызмет көрсетеді. Адам өз өмірінің құндылықтарын белгілейді, ол біреуге материалды жетілу және ертеңгі күнге деген сенімділік болса, келесіге –жақсы отбасы, сүйікті жар мен бақытты балалары. –атақ және әлеуметтік бедел, билік, таным. Бұл тізімді жалғастыра берсек болады, себебі адамдағы құндылықтар сан түрлі. Өмірлік құндылықтарды белгілеу кезеңі, пирамиданы құрастыруда басты назар мен маңызды болып табылады. Осы кезеңде қателік жіберілсе, онда адамның өмірлік қағидалары да өзгеріске түседі[3].

Мысалы, қотыр торғай (Казак ертегісі). Бір қотыр торғай шеңгелге қонып отырса, қотырының қатпарланған аузын шеңгелдің тікенегі сыдырып кетіпті. Торғай ашуланып: – Қап бәлем, сені ешкіге айтпасам! — деп, ешкіге келіп: – Ешкі, ешкі, ана шеңгелдің сылдырмағын неге жемейсің?

Қотыр торғай өміріндегі лингвистикалық пирамида

Бұл жаттығу ұқсас объектілерді, заттарды, адамдарды іздеу үшін миыңызды жаттықтырады. Сіздің ойлау қабілетіңіздің ерекшелігін тезірек дамытуға мүмкіндік береді. Жаттығудың мақсаты: жалпылау дағдысын дамыту (фреймды үлкейту), бір рет жалпылау (фреймды кішірейту) және ұқсастыққа көшу. Фрейм (Frame) — санада концепт түзеуші оқиға бірліктерінің бірінен кейін бірінің жүйелі, тәртіпке сай өтілуін қадағалайтын ақпараттар жинағы, концептілік жүйенің құрылымдық элементтерін танытатын қарапайым нобай [4]. Жаттығуды бастамас бұрын, мынаны түсініп алу керек, сөздерді (біздің әңгімемізді құрайтын) олардың мағыналарына байланысты әртүрлі топтарға бөлуге болады (лингвистикалық пирамидаларға). Мысалы, қотыр торғай – ол ертегідегі кейіпкер немесе торғай (кімге қалай көбірек ұнайды) болады. Егер бұл ұғымды жалпылайтын болсақ, фреймды үлкейту, онда ертегі кейіпкері, ал егер одан да үлкен фреймды қолдансақ ол мультипликация болады. Немесе құс - сүтқоректілер тобынан болады. Ертегі мазмұнын талдасақ, Ешкі: – Оны жемек түгіл, өзім лақтай алмай жатырмын. Торғай: – Қап бәлем қасқырға айтпасам! – Қасқыр, қасқыр, ана ешкіні неге жемейсің? Қасқыр: – Оны жемек түгіл, өзім байдың жабағысын жеп, тауыса алмай жатырмын. Торғай: – Қап бәлем, сені жылқышыға айтпасам! – Жылқышы, жылқышы, ана қасқырды неге ұрып алмайсың? т.с.с. Егер бұл ұғымды жекелендірсек, фреймды кішірейтсек, онда ертегі кейіпкері жайлы мынаны айтуға болады: ертегіде бейнеленген торғай, ол шеңгелді жақсы көреді, ол ертегіде бәріне не себепті ашуланғанын айтады: «қатпарланған қотыры барын айтады». Оның көлемі кішкентай. Ол ұшқанды жақсы көреді, т.с.с. Егер ол торғай болса, онда оның түрлері көп: дала торғайы, үй торғайы, үнді торғайы, шөл торғайы т.с.с. Қотыр торғай үлкейтілгенде, жалпыландырылған фреймда – ол құс. Онда осы санатқа мыналарды да жатқызуға болады: бүркіт, қарлығаш немесе сұңқар. Зерттеуші В.А.Маслова «... елестету, схема, картина, фрейм, сценарий (скрипт), гештальт» сияқты бірліктерді адам танымындағы ақпараттарды сыртқа шығаруда қолданылатын тілдік құрал деп есептеген [5]. Қотыр торғай өміріндегі кешенді эквиваленттілік техникасын қарастырсақ, бұл жаттығу әртүрлі заттардың немесе заттың эмоциямен байланысы үшін ұқсастығын тудыру арқылы миыңызды жаттықтырады, сөздік қорды жинақтауға мүмкіндік береді. Жаттығудың мақсаты: әртүрлі заттар немесе эмоциялар үшін ұқсастықтарды құрап үйрену. Тапсырманы бастамас бұрын, әр адамда ойлап табатын бірегей қабілеті бар екенін түсініп алу керек. Осыған орай екеуінің (және одан көп), алғашқыға қарағанда, заттармен және оқиғалармен мүлде байланысы жоқ ұқсастық тізбегін құрай алады. Қызғылт сары көңіл – күй қотыр торғайға көңілді өмір сүруге көмектеседі. Бұл

жаттығу әңгімеге барлық мүмкін заттарды, түсініктерді, эмоцияларды қосқанда, ассоциативтік қатар ойлап тауып, сіздің миыңыздыңзаттарға «баламалы» қарау арқылы дамуына мүмкіндік береді. Қызғылт түс. Бұл түс жайлы, көңілді, бақытты өмірді бейнелейді. «Қызғылт» өмір- бұл бақыт, тепе- теңдікті білдіреді. Сары түс – жеңілдік пен қуанышты, сабырсыздықты, нұр сәулені білдіреді. Қуаныштың, күн шапағатының нышаны. Сары түс адамды болашаққа бағыттайды, жаңалыққа талпындырады, заманауилыққа, дамушылыққа құштар етеді. Бұл түсті таңдаған кез келген адам қиындықты тезірек жеңуге құлшынып, тезірек босап шығудың амалын іздеп тұрады. Өзгерісті жиі қалап тұрады, сары түске құмар адамға тұрақсыздық тән. Тілдесу дағдысының және жосықсыз тақырыптарға арналған сандырақ генератор әңгімелерін дамыту. Қотыр торғай үнемі өз «Сандырақ генераторын», жолына түскеннің барлығын, әңгімеге қосу арқылы айта отырып (оның жағдайында – ренішін айтып) жаттығады. Осылайша, «Сандырақ генераторы» техникасы барысында, серіктесіңіз, тақырыпқа мүлде сай келмейтіндей, сөз немесе сөз тіркесін айтады. Серіктесіңіз айтқан сөзді немесе сөз тіркесін естігеннен кейін, бірінші қатысушы оны өз әңгімесіне қосып жіберуі керек. Одан кейін оның әңгімесінде «логикалық ойлау» арқылы айтқан затты немесе тіркесті тапқаннан кейін, серіктесіңіз келесі сөзді айтады. Тапсырманы біткеннен кейін, ұқсастық арқылы жаттығуды орындап, басқа тапсырмаға көшеміз. Жаттығуды орындау үшін 5-10 минут керек. Сол үшін кездейсоқ сөздер әңгімеге логикалық тұрғыда қосылуы маңызды. Өзін – өзі жетілдірудің немесе дамытудың шегі жоқ.

Тұлғаның өзіндік сана-сезімі өзін іс-әрекеттің субъектісі ретінде сезінетін психологиялық үрдістер жиынтығы. Өзіндік сана-сезім адамның шынайы бітімін көрсетеді. Жастардың өзін шынайы және дұрыс, қалыпты бағалауға үйренгені маңызды.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» атты Қазақстан халқына Жолдауы
2. Жантану атауларының түсіндірме сөздігі. — Алматы: "Сөздік-Словарь", 2006. - 384 бет. ISBN 9965-409-98-6
3. Қотыр торғай Ақтөбе 2009ж.
4. Википедия сайты. www.wikipedia.org (дата обращения 10.11.16)
5. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика.-М., 2003.

УӘЖ 371.01

С22

Сарина Н.У., Жумабаева Б.Н.

№47 жалпы орта білім беретін мектебі, Семей қ.

12 ЖЫЛДЫҚ БІЛІМ БЕРУДЕ ОҚЫТУ ПӘНДЕРІНЕН ОҚУШЫ БОЙЫНА АҚПАРАТТЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ МҮМКІНДІКТЕР

Білім беру жүйесі - сабақтастығы бар білім беру бағдарламалары мен әр түрлі деңгеймен бағыттағы мемлекеттік білім беру стандарттары жүйесінің, оларды әртүрлі ұйымдастыру құқықтық формадағы, типтегі және түрдегі білім беру мекемелерінде іске асырушы тармақтардың, сонымен бірге білім беруді басқару органдары жүйесінің жиыны.

Білім беру жүйесі қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуында жетекші роль атқарады, сондай – ақ оны әрі қарай айқындай түседі. Ал білімнің қалыптасып, дамуының жалпы шарттары философияның негізгі мәселесі – рухтың материяға, сананың болмысқа қатынасы тұрғысынан зерттелетін ілім , таным теориясы деп аталады. Таным теориясының басқа ғылыми теориялардан түбірлі айырмашылығы – ол білімнің қалыптасуы мен негізделуінің жалпы ұстанымдарын, объективтік қатынастарды қалыптастырады. Орыс педагогі К.Д. Ушинский айтқандай, қазіргі заман талабына сай, әр мұғалім, өз білімін

жетілдіріп, ескі бірсарынды сабақтардан гөрі, жаңа талапқа сай инновациялық технологияларды өз сабақтарында күнделікті пайдаланса, сабақ тартымды да, мәнді, қонымды, тиімді болары сөзсіз. Бұл жөнінде Қазақстан Республикасы «Білім туралы» Заңының 8-бабында «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желілерге шығу» деп атап көрсеткен. Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев жолдауында айқандай: «Болашақта өркениетті дамыған елдердің қатарына ену үшін заман талабына сай білім қажет. Қазақстанды дамыған 50 елдің қатарына жеткізетін, терезесін тең ететін – білім». Сондықтан, қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдында оқыту үрдісінің технологияландыру мәселесін қойып отыр. Оқытудың әртүрлі технологиялары сарапталып, жаңашыл педагогтардың іс – тәжірибесі зерттеліп, мектеп өміріне енуде.

Қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты - бәсекеге қабілетті маман дайындау. Мектеп – үйрететін орта, оның жүрегі - мұғалім. Ізденімпаз мұғалімнің шығармашылығындағы ерекше тұс - оның сабақты түрлендіріп, тұлғаның жүрегіне жол таба білуі. Ұстаз атана білу, оны қадір тұту, қастерлеу, арындай таза ұстау - әр мұғалімнің борышы. Ол - өз кәсібін, өз пәнін, барлық шәкіртін, мектебін шексіз сүйетін адам. Өзгермелі қоғамдағы жаңа формация мұғалімі – педагогикалық құралдардың барлығын меңгерген, тұрақты, өзін-өзі жетілдіруге талпынған, рухани дамыған, толысқан, шығармашыл тұлға құзыреті. Жаңа формация мұғалімі табысы, біліктері арқылы қалыптасады, дамиды. Нарық жағдайындағы мұғалімге қойылатын талаптар: бәсекеге қабілеттілігі, білім беру сапасының жоғары болуы, кәсіби шеберлігі, әдістемелік жұмыстағы шеберлігі. Осы айтылғандарды жинақтай келіп, жаңа формация мұғалімі- рефлексияға қабілетті, өзін-өзі жүзеге асыруға талпынған әдіснамалық, зерттеушілік, дидактикалық-әдістемелік, әлеуметтік тұлғалық, коммуникативтілік, ақпараттық және тағы басқа құзыреттіліктердің жоғары деңгейімен сипатталатын рухани-адамгершілікті, азаматтық жауапты, белсенді, сауатты, шығармашыл тұлға. Нәтижеге бағытталған білім моделі мен басқарудың жаңа парадигмасы аясында жекелеген ұғымдар мен нормаларды және тиімді педагогикалық технологияларды меңгеру үшін педагогтардың кәсіби мәдениетін дамытуға бағытталған оқу қажеттіліктері туындай отыр. Біліктілік арттыру жүйесінде педагогтардың оқу қажеттіліктері нақты білімнің мәнін түсінуге, соның нәтижесінде өзіндік іс-әрекетке енуге және жеке өміріндегі тәжірибені жетілдіру мақсаттарына байланысты қалыптасады. Осы заманғы мұғалім оқуға үлкен потенциалдық мүмкіндіктермен келеді. Сондықтан олардың функционалдық сауаттылықтарын кәсіби шеберлікпен ұштастыру үшін нәтижеге бағытталған білім беру үлгісінде мақсатты түрде білім беретін, қалыптастыратын, дамытатын андрогогикалық процесс қажет. Басқаша айтқанда ересектерге арналған, жалпы және кәсіби білімнің қажеттілігін дамыту, ғылым, білім мен мәдениет жетістіктері арқылы адамдардың жалпы мәдениеті мен әлеуметтік белсенділікті дамытуға бағытталған танымдық іс-әрекетке ынталандыру үшін білім беру. Қазіргі білім беру парадигмасы «білікті адамға» бағытталған білімнен «мәдениет адамына» бағытталған білімге көшуді көздейді. Бұл білім беру жаңаша ұйымдастыру- оның философиялық, психологиялық, педагогикалық негіздерін, теориясы мен тәжірибесін тереңірек қайта қарауды қажет етеді. Сондықтан бүгінгі күні еліміздің білім жүйесінде оқыту үдерісін тың идеяларға негізделген жаңа мазмұнын қамтамасыз ету міндеті тұр. Француз қайраткері «Адамға оқып – үйрену-өмірде болу, өмір сүру үшін қажет» дегендей оқыту процесін технологияландыру, осыған сәйкес оқу бағдармаларын жасау, ғалымдар мен жаңашыл педагогтардың еңбектерімен танысу жұмыстары мұғалімдердің үздіксіз ізденісін айқындайды. Жаңа педагогикалық технологиялардың негізгі мәні- пассивті оқыту түрінен активті оқытуға көшу, оқу танымын ұйымдастырудағы бастамашыл-дығына жағдай туғызу, субъективтік позицияны қалыптастыру. Білім сапасын арттыру және нәтижеге бағытталған үлгіге беталуы барысында мұғалімдер мемлекеттік стандарт берілген нәтижелерге жетуде кәсіби шеберлікпен меңгерген зерттеу біліктері мен дағдылары нәтижесінде проблеманың шешімін таба алатын, ақпараттық – коммуникативті мәдениеті жоғары тұлғалық - дамытушылық функцияны атқарады. Қазіргі заман адамның осы құзыреттілікті меңгере отырып, тек «кәсіби икемділігін

оңтайландыруды қамтамасыз ету ғана емес, іске асырылу мүмкіндігін үнемі оқып – үйрену және өзін-өзі жасау талабын қалыптастыра алады. Қазақстандағы білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы жобасында Қазақстанда оқытындарды сапалы біліммен қамтамасыз етіп, халықаралық рейтингілердегі білім көрсеткішінің жақсаруы мен қазақстандық білім беру жүйесінің тартымдылығын арттыру үшін, ең алдымен, педагог кадрлардың мәртебесін арттыру, олардың бүкіл қызметі бойына мансаптық өсуі, оқытылуы және кәсіби біліктілігін дамытуды қамтамасыз ету, сондай-ақ педагогтердің еңбегін мемлекеттік қолдау мен ынталандыруды арттыру мәселелеріне үлкен мән берілген. Осыған байланысты қазіргі таңда еліміздің білім беру жүйесіндегі реформалар мен сындарлы саясаттар, өзгерістер мен жаңалықтар әрбір педагог қауымының ойлауына, өткені мен бүгіні, келешегі мен болашағы жайлы толғануына, жаңа идеялармен, жаңа жүйелермен жұмыс жасауына негіз болары анық. Олай болса, білімнің сапалы да саналы түрде берілуі білім беру жүйесіндегі педагогтердің, зиялылар қауымының деңгейіне байланысты.

Бүгінгі таңда Қазақстан бүкіл әлемдік білім кеңестігіне енуде. Білім беру жүйесінің моделі өмір талабына қарай өзгеруде. Сондықтан заман талабына сай жаңа мазмұнда білім беруді ұйымдастыру 12 жылдық оқытуға көшумен тікелей байланысты. Ондағы өзекті мәселе әлемдік білім кеңестігіне шығудағы Қазақстанның жаңа ұлттық білім моделін қалыптастырудың тиімді жолын анықтауында.

12 жылдық білім берудің негізгі мақсаты - еліміздегі білім беру жүйесінің құрылымы мен мазмұнын толықтай өзгерте отырып, заманына сай мектеп құру және дамып келе жатқан қоғамда өмір сүруге икемді, қоғам пайдасына қарай өзін-өзі толық жүзеге асыруға дайын білімді, шығармашылыққа бейім, құзыретті және бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру. Олардың білімді де, білікті, саналы да сапалы азамат боп жетілуі мұғалімге тікелей байланысты. Демек, өз ісіне берілген, жаңалықты жатсынбай қабылдайтын, ұлттық қасиеттеріміздің асылдарын асқақтата отырып, шәкіртінің жанына құятын ұстазды ғана бүгінгі күннің лайықты тұлғасы деуге болады. Жаңа формация педагогы рухани байлығы мол, жаңашылдыққа талпынатын шығармашыл тұлға болуы керек. Білім берудің бұл моделі әлемнің 80% астам елдерінде қолданылады екен. Еуропа Кеңесінің Декларациясына (1992ж) сай дүниежүзінде 136 мемлекетте 12-жылдық білім жүргізілуде, оның ішінде АҚШ, Жапония, Германия, Франция, Финляндия, ТМД елдерінен Украина, Өзбекстан, Балтық мемлекеттері көшті. Бұл – соңғы жиырма-отыз жылда ғылым мен техниканың орасан жетістіктерге қол жеткізіп, жаңа технологиялардың қоғам өмірінің әртүрлі саласында кеңінен енгізілуіне байланысты туындаған жағдай. Сондықтан жастарды жаңа кезеңнің талаптарына сай тәрбиелеу үшін оларға жаңа мазмұнды, жоғары деңгейде білім беру қажет. Дәстүрлі орта білім беру әрі қарай оқудың, мамандық алу мен өмірде табысқа жетудің негізі болып табылады. Мектеп түлектері әрі қарай оқу мен өздігінен білім алуы қалыптастыратын, нарық экономикасы жағдайында олардың бәсекеге қабілеттілігі факторы болып табылатын сапалы білім алулары керек. Республиканың дамуына жаңаша қарқын беруді қамтамасыз етуге және оның әлемнің бәсекеге қабілетті 50 елдің біріне айналуына бағытталған Еліміздің Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауында: «Білім беру реформасы – Қазақстанның бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін маңызды құралдардың бірі. Бізге экономикалық және қоғамдық модернизация қажеттілігіне сәйкес, қазіргі заманғы білім беру жүйесі қажет»- деп айтылған. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және азаматтық құндылықтар мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау, оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық ғаламдық коммуникациялық желіге шығу» - делінген.

Осыған орай бүгінгі ұстаздардың алдында оқушыға білім, білік, дағдыларын игертіп қана қоймай, қабылдауын, ойлауын, қиялын, сезімдерін, ерік-жігерлерін, яғни жан-жақты,

азат, шығармашыл, өз бетімен жұмыс жасай білетін, бәсекеге қабілетті жеке тұлғаны дамыту міндеттері де тұр.

Оқыту технологиясы мен әдістеме ғылымы -бір-бірімен егіз ұғым. Соның бірі «Нені оқыту керек?», «Не үшін оқыту керек?», «Қалай оқыту керек?» деген сұрақтарға жауап іздесе, ал оқыту технологиясы «Қалай нәтижелі оқытуға болады?» деген мәселенің шешімін іздейді. Олардың мақсаты бір, яғни оқытудың тиімді жолдарын қарастыру. Оқытудың тиімді жолдары оқытудың әр түрлі әдістері арқылы анықталады.

Көптеген жаңа технологиялармен қатар соңғы кездері барлық оқыту пәндерінен ақпараттық технологияларды жиі қолданылуда. Жаңа ақпараттық технологиялар дегеніміз – білім беру ісінде ақпараттарды даярлап, оны білім алушыға беру процесі. Бұл процесті іске асырудың негізгі құралы компьютер болып табылады, сол себепті қазіргі мектепке шығармашылық ізденіс қабілеті дамыған, жаңа педагогикалық технологияларды жетік меңгерген, мамандық шеберлігі қалыптасқан, жаңа ақпараттық технологиялардың тілін білетін мұғалім қажет.

«Ақпараттық технология» терминін академик В.М. Глушков енгізген. Білім беру процесін ақпараттандыру оқушыға білім беру мен байланысты болғандықтан, В. Глушковтың анықтауынша, «Ақпараттық технологиялар» ақпаратты өңдеу мен байланысты процестер болып табылады. Ал білім беруде компьютерді және оның құралдарын пайдалана бастаған кезде оқытудың ақпараттық технологиялары ұғымы пайдаболды. А. Горячевтің тұжырымдауынша, «Ақпараттық технология»- мәтіндік редактор, электрондықкесте,мәліметтербазасы, графиктік редактор, мультимедия және коммуникациялық технологиямен сипатталады. Р. Әбдірәсілова болса, «Ақпараттық технологияны» оқыту құралдары жүйесінің элементі деп қарастырады. Жаңа ақпараттық технологияның негізгі ерекшелігі – бұл оқушыларға өз бетімен немесе бірлескен түрде шығармашылық жұмыспен шұғылдануға, ізденуге, өз жұмысының нәтижесін көріп, өз-өзіне сын көзбен қарауына және жеткен жетістігінен ләззат алуға мүмкіндік береді. Ол үшін мұғалім өткізетін сабағының түрін дұрыс таңдай білуі қажет. Пәнді оқытуда ақпараттық технологияларды қолданудың мүмкіндіктері өте мол. Мысалы:пәнді оқытуда интерактивті тақтамен жұмыс жасауда оқушылардың қызығушылығын танытып қана қоймай, шығармашылық қабілеттерін дамыту мен қатар жаңа ақпараттық технологияны меңгеруге, оны пайдалана алуына мүмкіндік береміз. Сабақта интерактивті тақтаның элементтерін пайдалану, дайындалған арнайы тапсырмаларды тыңдап қана қоймай, көздерімен көріп, оны жетік түсінуге дағдыланады.Ақпараттық технологияларды жүзеге асырудағы тағы бір мүмкіндігі – ол электронды оқулық. Электрондық оқулық - бұл дидактикалық әдіс – тәсілдер мен ақпараттық технологияны қолдануға негізделген түбегейлі жүйе. Электронды оқулықпен оқыту оқытушының оқушымен жеке жұмыс істегендей болады. Дәстүрлі оқытуда кейбір оқушылар түсінбей қалған материалды оқытушыдан қайталап сұрай беруге кейде қысалады, сол себептен оқушылар тақырыпты дұрыс қабылдай алмауына әкеліп соғады. Ал электронды оқулықпен жеке жұмыс істеуінің арқасында сол тақырыпты бірнеше қайталап оқуына, тыңдауына, тіпті түсінбеген сөзді бөліп анықтама бөлімінен қарауға көмегін тигізеді, оқулықты тек сабақта ғана емес, оқушы үйіне алып та пайдаланады.

1. Электрондық оқулық тек қана оқушы үшін емес, мұғалімнің дидактикалық әдістемелік көмекші құралы да болып табылады
2. Жаңа ақпараттық технологияның басты тиімділігі – бұл мұғалімге сабақтарын оқу үрдісін түбегейлі өзгертуге, оқытудағы пәнаралық байланысты күшейте отырып, оқушылардың дүниетанымдарын кеңейтуге және қабілеттерін көре біліп, оны дамытуға толық жағдай жасауы..
3. Қазіргі заманның даму қарқыны мұғалімдерден шығармашылығын жаңаша, ғылыми-зерттеу бағытында құруды талап етеді.
4. Компьютер және ақпараттық технологиялар арқылы жасалып жатқан оқыту процесі оқушының жаңаша ойлау қабілетін қалыптастырады

5. Бүгінгі таңдағы ақпараттық қоғам аймағындағы оқушылардың ойлау қабілетін қалыптастыратын және компьютерлік оқыту ісін дамытатын жалпы заңдылықтардан тарайтын педагогикалық технологиялардың тиімділігі жоғары болмақ.
6. Ақпараттық технологияны сабақта қолданып, жақсы жетістіктерге жетуге болады.
7. Оқу үдерісінде сабақты жаңа ақпараттық технологиялар негізінде, яғни электронды оқулықпен өту, оқушы мен оқытушы үшін де тиімдірек. Мұнда оқушылар сабақ мазмұнын, яғни лекция тезисін оқулықтан емес, компьютерден оқып, сол бойынша дидактикалық тапсырмаларға жауап береді.
8. Сабақтың тапсырмалары интерактивті тақтада көрсетіліп тұрады және әр оқушы алдындағы компьютерден де көре алады. Төмендегі жүйені оқушы әр блокқа мұғалімнің көмегімен немесе нұсқауымен кіре отырып, қалаған тапсырмаларын орындай алады.
9. Сабақтың тақырыбы жазылған блокқа кірген уақытта, онда сабақтың тақырыбы жазылып тұрады
10. Сабақтың мақсаты жазылған блокта сабақтың мақсаты, міндеті айқындалады
11. Лекция тезисі блогында лекция материалдары беріледі.
12. Ақпараттық материалдар блогында интернеттен алынған немесе қосымша әдебиеттерден алынған материалдар енгізіледі.
13. Білім бақылау тапсырмаларында оқушылар тест тапсырмаларына жауап береді және оның жауабын бірден көре алады.
- Құқықтық нормативтік құжаттар блогында сабақтың стандарттары, типтік оқу жоспары, перспективлік жоспары ұсынылады
14. Сабақтың типі, түрі блогында сабақтың практикалық немесе лекция, жаңа білім беру т.б. түрлерін көре алады.
15. Зертханалық жұмыстар блогына кіргенде, жұмыстың орындалу барысымен, қолданылатын құрал-жабдықтармен танысады.
16. Жаттығу жұмыстары, есептер блогына кірген оқушы есептер шығарып, жаттығу жұмыстарын орындайды.
17. Дидактикалық тапсырмалар блогына қалаған оқушы онда кестелер, хронологиялық кестелер, сызбалар, ребустар т.б. тапсырмалар түрімен танысады.
18. Нәтижесінде құзыреттілік-бағдарланған білім беру моделін жүзеге асырудың ерекшелігіне оқушылардың түйінді және пәндік құзыреттерін қалыптастырады
19. Жалпы алғанда, жаңа білім беру моделінің жүзеге асырылуы мектептегі білім берудің мазмұндық та шынайы вариативтілігін жүзеге асыруға және білім беру сапасын үздіксіз жетілдіру принципін жүзеге асыруға мүмкіндік беретін болады деп есептейміз.

Қорытындылай келе, сабаққа қойылатын қазіргі заман талаптары мұғалімнен зор шеберлікті қажет етеді. Мұғалім сабақ үрдісінде материалды дайын күйінде бермей, оқушы ізденісіне жол ашатындай әдіс –тәсілдерді таңдап алуы қажет. Сонда ғана оқушы шын мәнінде өзіндік ойлау қабілеті бар жеке тұлға болып қалыптасады. Сабағымыздың тәрбиелік мәнін ұлы ойшыл, қытай философы Конфуцийдің «Естігенді ұмытпаймын, көргенді есте сақтаймын, ал өз ақыл-ойыммен істеген ісімді түсінемін» деген сөздері дәлелдей түспек. Сондықтан да әрбір оқушының қабілетіне қарай білім беруде оны дербестікке, ізденімпаздыққа, шығармашылыққа тәрбиелеуді жүзеге асыратын жаңартылған инновациялық технологияны меңгеріп, жаңашыл әдіс-тәсілдерді пайдалануымыз қажет. БҰҰ- ның шешімімен «XXI ғасыр- ақпараттандыру ғасыры»- деп аталды. Сабақта жаңа ақпаратты технологияларды пайдалана отырып, оқушылар бойынан төмендегі қабілеттерді дамытуды өз алдымызға мақсат етіп қоямыз:

1. *Білім, білік дағдыларын дамытуға қызығушылығын арттыру;*
2. *Жауапкершілікпен міндеттерін қалыптастыру;*
3. *Есеппен талдау жасау дағдыларын үйрету;*
4. *Логикалық және ақпараттық ойлау қабілеттерін дамыту;*
5. *Өз бетінше ізденуге үйрету және компьютерлік сауаттылыққа тәрбиелеу;*
6. *Алған білімдерін өмірде қолдана бідуге тәрбиелеу.*

Өйткені, мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқу үрдісін ұйымдастыру жаңа инновациялық технологияларды ендіруді міндеттейді

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Білімзаңы. Алматы, 2007 ж.
2. С.Т.Мұхаметжанова, Ж.Ә. Жартынова, Интерактивті жабдықтармен жұмыс жасаудың әдіс-тәсілдері. Алматы, 2008ж.
3. Т. Жұмажанова, С. Дүйсебаев, Ә. Мамырова, З. Көпбаева, «Қазақ әдебиетінің» әдістемесі. Алматы «Білім», 2003.
4. А. Иманбаева, Оқу-тәрбие үрдісін ақпараттандыру ділгірлігі. Қазақстан мектебі, №2, 2000
5. Педагогика журналы №2-2009ж.
6. Бөрібаев Б, Балапанов Е. Жаңа ақпараттық технологиялар. – Алматы, 2001.
7. Сарыпбеков Ж. Информационные технологии – будущее образовательной системы // Казахстанская правда -1996. №6165. 2-августа
8. Б.Ә. Әбдікәрімова. «Жаңа ақпараттық технологияларды кредиттік оқыту жүйесі бойынша студенттің өздік жұмысын ұйымдастыруда қолдану» // ҚарМУ Хабаршысы: Педагогика сериясы. Қарағанды. №3. 2005. Б.100-105.
9. Абылайхан С.М. Қазіргі педагогикалық технологиялар. Лекциялар жинағы. Қарағанды 2008ж.
10. Манабаева А.Ш., Абылайхан С.М., Алшынбаева Ж.Е. Қазіргі білім беру технологиялары. Оқу-әдістемелік құралы. Қарағанды, Санатбаспасы, 2007, 80б.

УДК-81'221.2

Бимурзина А.А., Арынбаева Р.А.

Южно-Казахстанский государственный университет им.М.Ауэзова, г.Шымкент

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ В ОБУЧЕНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ РУССКОМУ ЯЗЫКУ В УСЛОВИЯХ КРЕДИТНОЙ ТЕХНОЛОГИИ

В данный момент процесс объединения казахстанской системы образования в европейское образовательное пространство делает актуальным вопросы увеличения социальной компетентности студентов и создания благоприятных условий для их личностного, профессионального и социального развития в условиях кредитной системы обучения. Известно, что в основе кредитной технологии обучения лежат личностно-развивающиеся отношения, которые напрямую влияют на формирование профессиональной компетенции будущих специалистов. Личностно-развивающиеся отношения становятся своеобразной средой для современного человека, который познает мир, формируется как профессионал. Главным критерием качества подготовки специалистов должна быть конкурентоспособность выпускников на рынке труда и их востребованность.

Основной целью университета является предоставление студентам качественного обучения. И в этом плане преподаватель играет главную роль. Стремление к улучшению качества преподавания, изучение современных инновационных технологий, использование интерактивных методов обучения, приспособления к современным условиям рынка - все это работает на улучшение качества преподавания, т.е. на выполнение общей цели университета.

Университет является составной частью общества, поэтому не может не реагировать на изменения внешней среды. Изменения внешней среды влияют и на процесс обучения, который наталкивает на поиск новых методов преподавания. И в связи с этим программа практического курса русского языка обновляется, адаптируется к изменениям, происходящим в обществе.

И все очевиднее, становится проблема внедрения в учебной процесс новых интерактивных технологий обучения. Мы придерживаемся того определения, что

интерактивная технология обучения - это технология активного взаимодействия студентов с субъектами обучения, основным принципом организации которого является включенность каждого обучаемого в учебный процесс.

К интерактивным методам относятся: метод беседа-полилог, презентации, дискуссии, работа в группах, дебаты, учебные конференции, метод критического мышления и другие. Эти методы способствуют развитию коммуникативных навыков студентов, творческому переосмыслению полученных сведений из науки и другие.

В процессе работы со студентами особое внимание уделяется творческим заданиям, которые вызывают у них интерес, пробуждают инициативу и активность, развивают самостоятельность. На основе такой работы делается обобщение итогов формирования умений и навыков.

Здесь студенты показывают свою творческую активность, реализуемую на русском языке: умение выступать на заданную тему, умение понимать и слушать других, умение правильно задавать вопросы, аргументировано отстаивать свою точку зрения и т.д.

Использование различных, активных методов обучения приводит к выводу о том, что индивидуальная и групповая работа студентов - это взаимодополняющие процессы активизации познавательной и коммуникативной деятельности обучающихся.

Основной целью преподавания дисциплины «Профессиональный русский язык» в казахских группах университета является совершенствование русской речи в различных сферах словесной коммуникации, но с приоритетом речи учебно-профессиональной. Профессиональная направленность преподавания русского языка предполагает обучение языку специальности, освоение студентами общенаучной и узкоспециальной терминологии, развитие навыков работы с учебно-научной литературой по специальности, но при этом студенты должны научиться применять полученные знания в конкретных ситуациях. Изучение русского языка помогает студентам проникнуть в тайны изучаемых наук, прочитать в подлиннике произведения как русской, так и зарубежной художественной литературы, воспринимать новую информацию с помощью СМИ, Интернета на русском языке.

Но как добиться результативности на занятиях русского языка? Каким образом нужно включить каждого студента в процесс познавательной деятельности? Сформировать эти умения у студентов можно, выполняя на занятиях по русскому языку различные ситуативные упражнения, так называемые учебно-педагогические игры, сближающие реальную коммуникацию.

Обилие информационных источников, новейшие средства обучения и инновационные технологии представляют большие возможности для формирования поликультурной личности в контексте современного образования. Умение компетентно и плодотворно обсуждать жизненно важные проблемы, умение доказывать и убеждать, аргументировано отстаивать свою точку зрения и опровергать мнения оппонентов, т.е. владения культурой дискуссий и полемики, должно стать обязательным качеством у наших студентов. Сегодня преподаватель использует в своей деятельности и нетрадиционные формы обучения студентов. На наш взгляд, это связано с изменением стиля педагогического мышления, ориентированного на эффективное решение образовательно-воспитательных задач, на усиление самостоятельной творческой деятельности студентов.

Поэтому в учебном процессе с целью формирования культуры речи, мы стараемся активно внедрять интерактивные методы обучения: диспут, дискуссия, интервью, ролевая игра, учебная конференция и т.д. Необходимость приобретения студентами опыта ведения диалога, дискуссии, приобщения к творческой деятельности, способность к моделированию ситуаций приобретают все большее значение в нашей жизни. И все это ориентирует на проведение творческого занятия, способствующего активным методам работы студента.

Игра - это форма деятельности в условных ситуациях, направленная на воссоздание и усвоение общественного опыта, фиксированного в социально-закрепленных способах осуществления предметных действий [1, 106]. Действительно, чтобы жить и действовать в

реальном мире, человек моделирует действительность. Даже люди самых серьезных профессий «проигрывают» наиболее ответственные ситуации своей деятельностью. К игре мы обращаемся, например, когда планируем предстоящий важный разговор или анализируем причины какой-либо неудачи.

Игра - простейший и очень эффективный способ моделирования, поэтому ее с успехом можно применять в учебной практике, создавая необходимые условия, имитирующие или воспроизводящие реальное общение. Игра дает возможность облечь познание мира в формы, не похожие на обычное обучение: здесь и фантазия, и самостоятельный поиск ответа, и новый взгляд на известные уже факты и явления, пополнение и расширение знаний, установление связей. С возрастом, пишут психологи, потребность в игре не исчезает, меняется лишь ее характер и уменьшается время, которое ей уделяют.

Игра на занятии становится активной формой учебного процесса, в ходе которой моделируется определенная ситуация. При этом во время такого занятия важно создать у учащихся игровое состояние - специфическое, эмоциональное отношение. Знания, приобретаемые во время игры, становятся для каждого учащегося лично значимыми, эмоционально окрашенными, и это помогает ему глубже понять и усвоить изучаемый материал. И такая трудная задача требует от студента мобилизовать все умения, побуждает осваивать и расширять свои знания, расширяет его кругозор и, самое главное, заставляет овладевать комплексом важных умений, в первую очередь, коммуникативных.

В методике преподавания языка выделяется несколько разновидностей учебных игр: имитационные, символические и исследовательские. Имитационные игры ассоциируются с игровым моделированием реальности. Символические игры основаны на четких правилах и игровых символах, а исследовательские игры связаны с новыми знаниями и способами деятельности [2, 80]. На практических занятиях по русскому языку со студентами мы стараемся использовать ролевые (имитационные) игры, игры-дискуссии, так как они предполагают достаточно высокий уровень владения языком. Ролевые игры представляют собой ряд проблемных задач, в которых основная цель – прийти к согласию или наладить взаимодействия с партнерами. В таких играх обязательно формируется социально-ролевые отношения участников. Каждая деловая игра является как бы завершением и обобщением пройденного материала, так как знание программного материала позволит студентам с определенной активностью принять участие в проводимой игре. Успешность проведения игры на занятии в целом зависит от преподавателя, который должен тщательно подготовить игру, организовать ее, умело ввести студентов в нее, заинтересовать их.

Деловая игра делится на три части: подготовку, собственно игру и подведение итогов. Перед началом учебной игры дается задание по ситуации, максимально приближенной к реальным условиям будущей работы. В подготовку условий игры должно входить уточнение количества участников, определение роли каждого из них. Избрав тему, преподаватель разрабатывает сценарий игры, в котором определяет цель и содержание ситуации, взятой из практики будущей специальности студентов. Далее на предшествующем занятии преподаватель объясняет студентам: что представляет собой данная игра, описывает начальную ситуацию, распределяет роли, выдает каждому необходимую «стартовую» информацию, рекомендует нужный справочный материал. В ходе самой игры студенты поступают так, как будто все происходит в действительности: по каждой конкретной ситуации они стараются принять правильное решение. После проведения игры подводятся итоги: достигнута ли цель, дается характеристика каждой из выступавших команд, отмечается активность отдельных студентов, делается обобщение по теме игры.

Как показывает практика, игра на занятии - дело серьезное. Методически верно организованная игра требует много времени для подготовки, максимальной активности учащихся, способствует сотрудничеству преподавателя и студентов в процессе обучения.

Дискуссия как активная форма обучения основывается на проблемной ситуации, создаваемой на занятии. В ходе проведения дискуссии происходит развитие критического

мышления у студентов, которые находят ошибки в рассуждениях противника, которые вникают быстро в мысли оппонентов и находят ответы на них. Как известно, существуют три вида дискуссии: проводимые самими студентами без ведущего; под руководством студента-ведущего, с участием преподавателя.

Дискуссия - это коллективное обсуждение конкретной проблемы, вопроса или сопоставление разных позиций, информации и т.д. Мероприятие это сложное, и его эффективность зависит от следующих причин:

- актуальность выбранной проблемы;
- информированность, компетентность дискуссантов;
- владение ведущим методикой дискуссии;
- адекватное восприятие дискуссантами друг друга и руководителя дискуссии;
- соблюдение правил регламента и т.д.

Во время дискуссии оппоненты могут либо дополнять друг друга, либо противостоять один другому. В первом случае больше будут появляться качества, присущие диалогу, во втором - дискуссия будет носить характер спора, т.е. отстаивание своей позиции. Как правило, в дискуссии присутствуют оба эти элемента.

Остановимся на методике проведения дискуссии. Каждая дискуссия обычно проходит три этапа развития: ориентация, оценка, консолидация. На первом этапе происходит процесс «ориентации» и адаптации участников дискуссии к самой проблеме, друг к другу, к руководителю, общей атмосфере. Стадия «оценки» представляет собой ситуацию сопоставления информации, различных позиций. На последнем этапе «консолидации» предполагается выработка единых или компромиссных решений, мнений.

На занятиях по русскому языку мы проводим игру - дискуссию, способствующую формированию у студентов навыков правильной русской речи. Для того, чтобы студенты были хорошо проинформированы и подготовлены к предстоящей дискуссии, необходимо до начала занятия сообщить тему и вопросы, выносимые для обсуждения. Преподаватель проводит консультации для контроля над подготовкой, для разъяснения возникших вопросов. Кроме того, создаются команды с позициями «за» и «против».

Из числа студентов выбирают ведущего для руководства и контроля за ходом дискуссии. Он должен уметь руководить выступающими, оппонентами, организовать коллективное обсуждение и т.д. В начале дискуссии студент - ведущий произносит вступительное слово, в котором определяет цель и задачу занятия, дает краткую характеристику темы, ее значимость в курсе. Затем группа - докладчик точно и кратко излагает основные положения рассматриваемой проблемы, используя для этого конкретные факты или примеры. Группа - оппонент задает вопросы группе - докладчику, критикует за логику изложения, аргументацию и т.д.

После каждого выступления участников дискуссии студент - ведущий подводит итог сказанному. В конце дискуссии подводятся итоги студентом - ведущим, и объявляется та точка зрения, к которой пришли дискутирующие группы.

Мы считаем, что наиболее удачными для развития учебно-профессиональной речи и для отработки профессионального общения являются занятия, проводимые в форме учебной дискуссии и конференции. Так, студентам была предложена тема для обсуждения предстоящей дискуссии «Вполне допустимо употребление жаргонной и нецензурной лексики на страницах художественных произведений». Предварительно на предыдущем занятии была проведена работа по тексту «Лексические единицы текста»: чтение текста, знакомство с содержанием текста, составление глоссария текста, т.е. определение значений незнакомых слов. Кроме того, обсуждались вопросы касающиеся этой темы: что такое жаргонизмы? надо ли разрешать употреблять жаргонизмы в учебных и госучреждениях? и другие.

На практических занятиях по русскому языку можно проводить обучение научному стилю и в форме беседы-полилога. Для организации такой работы студентам предлагается текст по политологии «Субъективные основы и субъекты политики».

Студенты выписывают терминологическую лексику, слова-организаторы, слова-конкретизаторы и определяют их значения, логические функции. Кроме выделения в тексте терминов, активизации знаний студентов о словах- организаторах и словах-конкретизаторах с ними проводится работа по использованию в речи, в беседе-полилоге синтаксических конструкций сложноподчиненных предложений. Затем преподаватель объясняет, что наиболее характерные для научного стиля СПП представляют из себя синтаксические конструкции, которые организуют высказывания, выстраивают в определенной последовательности лексико-фразеологический материал. На занятии также активизируются знания по СПП, повторяется порядок его разбора. После этого разбирают несколько придаточных предложений, идет опрос по СПП, выясняется его специфика. В заключение преподаватель подводит студентов к осознанию того, что СПП используется в научном стиле в большей степени потому, что обладает большими возможностями для передачи мыслей и суждений, им свойственна строгая логичность.

Студенты выполняют упражнения по составлению из двух простых предложений СПП с придаточными причины; по замене придаточных предложений распространенными обстоятельствами. Обращается внимание студентов на то, что в научной речи широко используются СПП с придаточными причины, поскольку в науке раскрываются причинные связи явления действительности.

Вся рассматриваемая работа организуется с учетом подготовленности аудитории и задач, поставленных преподавателем для организации беседы- полилога. Беседа-полилог организуется системой вопросов следующих в композиционной последовательности информации предложенного политического текста. Завершающим этапом беседы-полилога является написание сочинения с использованием СПП и лексических средств научного стиля русской речи на одну из предложенных тем: «Современное состояние русского языка характеризуется «загрязнением языковой среды», «Нужны ли заимствованные слова в русском языке».

Итак, использование на занятиях по русскому языку дидактических игр разного типа является формой обучения, значительно активизирующей процесс формирования коммуникативной компетенции в учебно-профессиональной сфере общения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Краткий психологический словарь. – М.,1985
2. Ахметов Н.К., Хайдаров Ж.С. Игра как процесс обучения. – Алма - Ата, 1985
3. Гойхман О.Я., Надеина Т.М. Речевая коммуникация . – М.,2009

ӘӨЖ: 947.1/9

Дәуметова С.Т., Шаихова Ж.Е., Абдыкаримова А.П.
Алматы технологиялық университеті

ТӘУЕЛСІЗДІКТІҢ ТҰҒЫРЫ БІЛІМДІ ЖАСТАРДА

Тәуелсіз Қазақстан Республикасының арғы-бергі тарихына көз жүгірткен адам ұлтымыздың биіктерге талпынысын байқары анық. Өткен ғасырда Сұлтанмахмұт Торайғыров:

«Қараңғы қазақ көгіне,
Өрмелеп шығып күн болам.
Қараңғылықтың көгіне,
Күн болмағанда кім болам,»

-деп жазған еді. Ол кезде қазақтың басым бөлігі сауатсыз болса, қазір ұлтымыз сауаттылық жағынан әлем мемлекеттерінің ішінде он сегізінші орынды иеленеді.

Тәуелсіз мемлекеттің шаңырағын көтеруші Тұңғыш Президентіміз Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев егемендік алған жылдардағы алапат дағдарыстың қарқынына қарамастан «Болашақ- жастардікі», «Болашақ – білімде» деген бастауымен өз алдына қойған мақсаттарын күні бүгінге дейін ел игілігі үшін атқарып келеді. Ұлт Көшбасшысы жергілікті жердегі билікке, оқу орындарының басшыларына қатаң талап қоюының нәтижесінде біз – ғылым жолындағы ырғақты дамуымызды сақтап қалдық. 1997 жылдан кейін экономика қайтадан даму ырғағын бастаған кезден, толығымен түскен бюджеттен Елбасының қаражат бөлген басты саласы осы ғылым-білім жүйесі болды. Тәуелсіздік жылдарынан бастап білім саласындағы елеулі өзгерістер 1- кестеде көрсетілген [1].

Кесте -1 Тәуелсіздік жылдарындағы білім саласының бірқатар инновациялық жаңару қарқындылығы

Жылдар	Ғылым -білім саласының жетістіктері
1993	«Болашақ» бағдарламасы бойынша талантты жастардың шет елде ең таңдаулы оқу орындарында білім алуы үшін мемлекеттен арнайы қаражат қарастырылды
1997	«Қазақстан -2030» Қазақстан азаматтарының білімін, денсаулығын, әл-ауқатын жақсартуға бағытталған даму стратегиясы
1999	Білім саласының заңдары қайта қаралып, қабылданды
2000	Барлық Жоғарғы оқу орындары толық компьютерлендірілді
2005	Қазақстан білім ошақтары тегіс компьютерлендіріліп, бұл саладан ТМД аумағында жеке дара көш бастады
2007	Мектептерге интерактивті тақталар қойылып, оларды интернет жүйесіне қосу жұмысы басталды
2008	Елімізде «Жүз мектеп жүз аурухана бағдарламасы» өз жұмысын бастады
2010	Елбасының бастамасы бойынша Қазақстанда білім мен ғылыми-зерттеу қызыметінің дамуына мүмкіндік беретін Назарбаев зияткерлік университеті алғашқы студенттерін қабылдады
2012	Ел Президентінің «Қазақстан – 2050» Стратегиясы Мәңгілік ел болу мұратына негізделген Қазақстан халқына жаңа Жолдауы
2013	Дамыған 30 елдің қатарына қосылудың алғы шарттары EXPO -2017 белгіленді

Тәуелсіздік дәуірінің алғашқы кезеңінен бастап Қазақ елінің ішкі сыртқы мемлекеттік саясатын анықтауда ұлтаралық қатынас мәселесіне аса ыждаһаттылықпен қарауға үндейтін Елбасының күретамыр көзқарасы оң сипатын тауып келеді. Мемлекет басшысы өнер мен әдебиет қайраткерлерінің еңбегін бағалап, мемлекеттік тілді, ұлттық өнер мен мәдениетімізді жан-жақты игерумен қатар, өзге ұлт тілдері мен өзге де ұлт мәдениеттерін құрметтеуді қатар ұстап келеді [2].

Білім саласындағы Қазақстанның жарқын болашағы үшін Ғарышты игеру мақсатының маңызы зор. Өйткені, қазіргі замандық ғарыштық спутниктердің және олардың қызметтерінің тұтас инфрақұрылымдарын әзірлей отырып, ғарыш кеңістігіне шығу дегеніміз елдің бәсекелестік қабілетінің басты өлшемдерінің бірін айқындаушы факторлардың бірі болып табылады. Қазіргі күні әлемнің ең мықты елдерінің арасындағы басты тайталастардың бірі осы кеңістікті игеру мәселесіне қатысты. Болашақта осы кеңістіктегі өз орнымызды айқындай алатын болсақ, бұл біздің қорғаныс қабілетіміздің артуына, ұлттық қауіпсіздігіміздің нығаюына, ақпараттық байланыс құралдарының дербес дамуына, ауа-райын болжау мүмкіндігіміздің жетілуіне, геодезия және картография жұмыстарының дамуына, табиғи ресурстарымызды барлау, іздестіру және қорғау жұмыстарына жалпы

экономикамыздың дамып, оның артуына үлкен ықпалын тигізеді. Өзінің заманға сай ғарыш қызметін ұйымдастыруда Қазақстан әлемнің көптеген елдерінен оза отырып, қазіргі күні төмендегідей нәтижелерге қол жеткізді:

– Құрамында «KazSat-2» «KazSat-3» ғарыштық аппараттары және оларды жерден басқарудың екі кешені (негізгі және резервтік) бар спутниктік байланыс және хабар таратуға арналған ғарыштық жүйесі құрылды.

– «KazEOS-1» және «KazEOS-1» оптикалық ғарыштық аппараттары мен спутниктерді жерден басқару кешені және Жерді қашықтан зондтау (байқап көру) деректерін қабылдап, өңдеп, оларды дайын өнім түрінде түпкілікті тұтынушыға дейін жеткізе алатын екі арнаулы жер үсті кешені бар Жерді қашықтан зондтаудың ғарыштық жүйесі құрылды.

– Қазақстан Республикасының аумағында тұтынушыларға сапалы және кепілдігі бар координаттық – уақыттық және навигациялық қызметтерді көрсетуге арналған жоғарғы дәлдікті спутниктік навигациялаудың жерүсті инфрақұрлымдары қалыптасты.

– Ғарыш саласының білікті кадрлық ортасы және сала кәсіпорнының ғылыми-инженерлік құрамы қалыптасып, жетіліп келеді. Ғарыштық техникалардың арнаулы конструкторлық-технологиялық бюросы жасақталынды [3].

Экономикада болып жатқан күрделі үдерістер, өндірістің жеткілікті емес деңгейіндегі қайтарымы, әсіресе дәстүрлі түрде әлеуметтік сала деп аталатын бағыттарда күрделі ахуал қалыптастырды. Осы жылы айтарлықтай қаржылық қиындықтарға қарамастан, бізге білім берудің мемлекеттік мекемелері желісін сақтап қалу мүмкін болды. Аталған саладағы ахуал аса күрделі күйінде қалып отыр. Білім және ғылым қызметкерлері жұмыстарын ұйымдастырудың қанағаттанғысыздығы, материалдық және әлеуметтік-тұрмыстық қамтамасыз етудің жеткіліксіздігі салдарынан олар өздерінің жұмыс орындарын тастап кетуде. Кез-келген қоғам үшін бұл – апатты жағдай. Осы үдерісті тоқтату үшін бізге жедел түрде білім беру жүйесінің жалпы мемлекеттік негізгі қағидаттарын қалыптастыру мәселесін айқындау керек (Н. Назарбаев).

Қалыптасқан әлеуметтік -экономикалық реформаларды жүргізу білім беру жүйесі мен отандық кадрларды дайындауға оң ықпалын тигізді. Тәуелсіздіктің алғашқы жылдары Қазақстан елді халқаралық аренада ілгері жылжытуға және әлемдік стандарттарға сәйкес келетін экономиканы, қаржыны, саясатты, мәдениет пен мемлекеттің толыққанды қызметі үшін өмірлік маңызы бар басқа да бағыттардағы реформаларды жүзеге асыруға қабілетті мамандарды қажетсінді.

90- жылдар мен 2000- жылдардың басындағы тұрғындардың миграциясы, оның ішінде жоғарғы білікті кадрлардың шет елдерге көптеп кетуі оларды тез алмастырумен және халықаралық деңгейдегі жаңа мамандарды дайындаумен байланысты ел алдында күрделі проблемалар тұрды. Тәуелсіздіктің 20 жылында жеке адамдардың, қоғам мен мемлекеттің сұранысын қанағаттандыруға, адам ресурсы дайындығы сапасын жоғарылатуға бағытталған бірқатар прогрессивті құрылымдық реформалар жүргізіліп, нәтижесінде білім берудің жаңа жүйесі қалыптастырылды 2- кестеде көрсетілген [4].

Білім саласының 20 жылдық даму процесі

Білім беру жүйесі

Жылы, % үлесі, саны

Жылы, % үлесі, саны

Интернетке қосылған мектептер үлесі	2001ж. - 17%	2010ж. - 98%
-------------------------------------	--------------	--------------

Техникалық және кәсіптік білім беру мекемелері саны

1991ж. - 718 мекеме

2010ж. - 894 мекеме

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту нысандарының саны	1991ж. -0 мекеме	2010ж. - 167 мекеме
---	------------------	---------------------

Орта білім беру нысандарының саны

1991ж. - 9 мекеме

2010ж. - 770 мекеме

«Болашақ» бағдарламасы стипендиаттары саны	1994ж. - 187 білім алушы	2010ж. - 7611 білім алушы
--	--------------------------	---------------------------

Соңғы жылдары білім беру жүйесін қаржыландыру 7,5 есеге өсті. Егер 2001 жылы білімге арналған бюджет шығындарының үлесі ІЖӨ-нің 3,2 пайызын немесе 103,1 млрд. құраса, 2007 жылы 480,7 млрд. теңге немесе ІЖӨ-нің 3,7 пайызы болды. Ал 2010 жылы ол 898,8 млрд. теңгеге немесе ІЖӨ-нің 4,2 пайызына жетті. Оылайша 2011 жылы білім беруге арналған мемлекеттік инвестициялар 2001 жылмен салыстырғанда 8,7 еседей артты. Қазақстан 2009 жылы Адам дамуы индексі бойынша алғаш рет жоғарғы деңгейлі елдер қатарына енді (82 -орын). Ал 2010 жылдың өзінде бұл көрсеткіш бірден 16 пунктке жақсарып, Қазақстанның 66- орынға орнығуына мүмкіндік берді.

Халқаралық деңгейдегі отандық кадрларды дайындау бойынша оң қадамдардың бірі халқаралық «Болашақ» стипендиясын тағайындау болды. 1993-2010 жылдар аралығында 7 мыңнан астам адам аталған бағдарламаның стипендияты болды. 2010 жылы Қазақстан Республикасының Білім беруді дамытудың 2010-2020 жылдарға арналған үшінші мемлекеттік бағдарламасы қабылданса, ол білім беруден мектепке дейінгіден бастап жоғарғы білімге дейінгі барлық деңгейін түбегейлі модернизациялауға бағытталды. Бүгінде Қазақстан Еуропа білім беру кеңістігінің (Болон үдерісі) толыққанды мүшелігіне өткен Орталық Азиядағы тұңғыш мемлекет болып табылады. Жоғарғы білім беру қайта құрамдалып, кадрларды дайындаудың үш сатылы моделі (бакалавриат- магистратура – PhD докторантура) енгізілді [5].

Бұл кезеңде Қазақстан ғасырға теңесетін ғажайып жолды жүріп өтті. Бұл жолда бәрі де болды. Ұлт ретінде жұтылып кетудің қасіретті қаупі қара бұлттай торлаған ауыр саяси-экономикалық жағдайда еліміз өз тәуелсіздігін жариялады. Парасатты басшы мен ел бірлігі арқасында Тәуелсіздіктің қаймағы бұзылмай 25 жылға жетті. Бүгінде әлем жаңалықтарына төтеп берердей білімді жастары, білікті қарлары бар, болашағы зор тұғырлы мемлекет қатарындамыз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Серік Өмірбаев. Биіктерге бастау. Дала мен қала – 2012. 21 мамыр. 6-7 бет
2. Смағұл Елубай. Тәуелсіздік тағдыры. История Казахстана. 2016/11. 9-11 бет.
3. Сұңғат Әліпбай. 25 жылдың 25 сәті. Егемен Қазақстан 7-қазан 2016. 3 -бет.
4. Н. Назарбаев. Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің бірінші жылдығына арналған салтанатты жиналыста сөйлеген сөзінен. Алматы қаласы. 1992ж. 16 желтоқсан.
5. www. egemen.kz “Егеменнің арнаулы жобасы” 14 желтоқсан 2011ж.

УДК 8 Қаз (12)

Қ-43

Курманғалиева Б.К.

«Т.Аманов атындағы №16 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ, Семей қаласы

ТӘУЕЛСІЗДІК ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ

*«Мұратымыз – Мәңгілік Ел! Тәуелсіз мемлекетіміз Еуразияның осынау алып кеңістігінде мәңгілік өмір сүретін болады. Мәртебесі биіктеп, өсе берсін, өркендей берсін
Ұлы Дала елі – Мәңгілік Ел – Тәуелсіз Қазақстан!
Н.Назарбаев «Ұлы Дала ұлағаты»*

Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың: «Сонымен біз тәуелсіз мемлекет құрдық. Өз тарихымызда тұңғыш рет осындай қалыпта, осындай аумақта құрдық. Біздің уақытымыздың бұлжымас

фактісі, міне, осы!» – деген сөздері ғалам кеңістігінде уақыт бейнесінде таңбаланып қалған тарихи сөздер.

Бұл жыл – еліміз үшін мерейлі жыл. Қазақстан Тәуелсіздігіне – 25 жыл. Тарихи тұрғыдан алсақ, үлкен мерзім емес. Бірақ Президентіміздің бастауымен еліміз барлық бағытта да елеулі жетістіктерге жетті. Жиырма бес жыл мерзім біздің мемлекетіміз үшін қалыптасу кезеңі болып қана қойған жоқ, бүгінгі күні еліміз өзгелерге үлгі болатын деңгейге жетті. Өркениет көшінің бел ортасынан орын алдық. Ел Тәуелсіздігімен тел өскен ұрпақ әлемнің маңдайалды елдеріндегі қатарластарымен үзеңгі қағыстыратын дәрежеге жетті. Өз тарихында «мың өліп, мың тірілген» қазақ Елбасының сындарлы саясатының арқасында бүкіл әлемге танылды.

«Мен үшін елімді дамыған мемлекеттердің сапына тұрғызып, санатына қосудан үлкен мақсат жоқ» дейді Қазақстан Республикасы Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев. Осы мақсаттарға қол жеткізуде талмай еңбек етіп келе жатқан мемлекет басшысы Тәуелсіздігіміздің 25 жылдығы қарсаңында «Ұлы Даланың ұлағаттары» атты еңбегін жариялады. Еңбектің өн бойы тұнып тұрған тағлым. Халық көшін алға бастар даңғыл жол.

Ширек ғасыр ішінде еліміз жеткен жетістіктер аз емес. Сыртқы саясатта бірнеше елдермен дипломатиялық қарым-қатынасқа түсіп, бірнеше елдерде өз елшіліктерін ашты. Сауда-экономикалық, мәдени-әлеуметтік байланыстар орнады.

Біз бүгінгі таңда барлық алыс-жақын мемлекеттермен достық қарым-қатынас орнатқан, 130-дан астам ұлттар мен ұлыстар өзара келісімде өмір сүріп жатқан елміз. Біз барлық конфессиялар мен тілдер құрметтелетін, тәуелсіз өркендеген Қазақстанда өмір сүріп жатырмыз.

Елбасы «100 нақты қадам» - Ұлт жоспарын ұсынды. Онда халық көптен күткен ұтымды шешімдер бар.

Елбасы: «Ұлттың бәсекелестік қабілеті бірінші кезекте оның білімділік деңгейімен анықталады. Әлемдік білім кеңістігіне толығымен кіру білім беру жүйесін халықаралық деңгейге көтеруді талап ететіні сөзсіз», - деген. Яғни, бүгінгі ұрпақ білімсіз болса, жерасты байлығымыздың арқасында экономикамыздың қарқынды дамығанынан келер еш пайда жоқ. Аға ұрпақты алмастыратын бүгінгі жастар білімді болса ғана, қазақ халқы іргелі елдермен иық тірестіріп, еңсесі биік болмақ.

Осы ширек ғасыр уақытында еліміздің білім саласында да оң өзгерістер болды. Қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты - бәсекеге қабілетті маман дайындау. 12 жылдық білім беру жүйесіне көшу – әлемдік білім кеңістігіне еркін енуді көздейтін заман талабынан туындап отырған басты мәселе. Әлемдегі барлық мемлекеттер белгілі бір уақыт өткен сайын өздерінің білім беру жүйесін, оқыту әдістемесін жетілдіріп отырады. 12 жылдық білім берудің басты мақсаты – өзінің және қоғамның мүддесінде өзін-өзі белсенді өсуге дайын, өзгермелі даму үстіндегі ортада өмір сүруге бейім, бәсекеге қабілетті және құзіртті, шығармашыл, білімді тұлғаны дамыту және қалыптастыру. Бүгінде білім беруде нәтижелі жетілдірудің құралы ретінде практикада жаңа оқыту технологиясын кіргізуге батыл шаралар қолдану. Сондықтан Қазақстан Республикасында гуманитарлық білім беру тұжырымдамасы ойлай білетін және шығармашылықпен жұмыс істейтін қабілеті бар тұлғаны қалыптастыруға бағытталған.

Тәуелсіздік алған жылдарда мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту бойынша бес жылдық ұлттық жоспар қабылданды. Бұл Ұлттық жоспар – білім саласын жетілдірудің негізгі бағыттары. Ұлттық жоспарда функционалдық сауаттылықтың негізгі механизмдері мен ерекшеліктері сараланып көрсетілген.

Жаңа формация мұғалімі- рефлексияға қабілетті, өзін-өзі жүзеге асыруға талпынған әдіснамалық, зерттеушілік, дидактикалық - әдістемелік, әлеуметтік тұлғалы, коммуникативтілік, ақпараттық және тағы басқа құдыреттіліктердің жоғары деңгейімен сипатталатын рухани- адамгершілікті, азаматтық жауапты, белсенді, сауатты, шығармашыл тұлға.

Қазақстандағы білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы жобасында Қазақстанда оқитындарды сапалы біліммен қамтамасыз етіп, халықаралық рейтингілердегі білім көрсеткішінің жақсаруы мен қазақстандық білім беру жүйесінің тартымдылығын арттыру үшін, ең алдымен, педагог кадрлардың мәртебесін арттыру, олардың бүкіл қызметі бойына мансаптық өсуі, оқытылуы және кәсіби біліктілігін дамытуды қамтамасыз ету, сондай-ақ педагогтердің еңбегін мемлекеттік қолдау мен ынталандыруды арттыру мәселелеріне үлкен мән берілген.

Ел Тәуелсіздігінің 25 жылдығы қарсаңында жарық көрген Мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаевтың «Ұлы Дала ұлағаттары» атты еңбегінде: «Ұстаздық – ұлағатты кәсіп, мәртебелі мамандық. Ұлы қаламгер әрі ұстазы болған Мұхтар Әуезовті оның үздік шәкірті академик Зейнолла Қабдоловтың «Менің Әуезовім» деп айрықша атауы, ерекше қадір тұтуы елге үлгі болды. Халқымыздың тарихында ұлт ұстаздары болған. Әйгілі Ахаңның – Ахмет Байтұрсыновтың туған халқына ұстаздық етудегі еңбегі ерліктің аса жоғары үлгісі десек, кез келген ұстаз «ондай болмақ қайда деп, айтпа ғылым сүйсеңіз» деген абыз Абайдың сөзін өз мамандығын меңгерудің мәңгілік үлгісі деп қабылдауы керек. Міне, сонда үлгі дариды, дәріс даналықтың жолын ашады», - деген жолдар бар. Ұстаз деген ұлағатты атқа берілген осыдан артық қандай баға болуы керек? Қай заманда да ұстаз мәртебесі биік тұрады сөзсіз. Жаһандану заманында ұлттық бәсекеге қабілетті болудың көрсеткіші – білім деңгейімен өлшенеді. Ескендір Зұлқарнайын өз ұстазын «Мен ұстазыма әкемнен кем қарыздар емеспін. Әкемнен өмірді алсам, Аристотельден сол өмірге керектінің бәрін алдым» деп еске алатын болған екен. Ел Тәуелсіздігінің мәңгілік болуы білімді де білікті ұрпақ қолында.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Н.Назарбаев. Ұлы Дала ұлағаттары. «Егемен Қазақстан», 8 қараша, 2016 жыл.
2. Мектеп оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары./ Қазақстан Республикасы

УДК: 378.147.88

Сериков Н.С., Лашук М.Ю.

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, г. Астана

ВНЕДРЕНИЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРОЕКТИРОВАНИЯ И РАЗРАБОТКИ СТУДЕНЧЕСКИХ НАНОСПУТНИКОВ СТАНДАРТА «CUBESAT» В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС НА БАЗЕ ЕВРАЗИЙСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. Л. Н. ГУМИЛЕВА

Спутниковые технологии являются важнейшим компонентом при изучении космического пространства и Земли. В настоящее время отмечается значительный рост числа запусков космических аппаратов, масса которых составляет от 1 до 10 кг. Наряду с крупнобюджетными аппаратами, существуют маленькие, так называемые, наноспутники. Традиционно такие спутники используются для обучения и отработки новых технологий, однако сфера их применения постоянно расширяется [1].

Сегодня наноспутники – это приоритетные разработки не только для образовательных учреждений, но и для всех космических компаний, так как их производство и запуск стоит относительно недорого. Благодаря невысокой стоимости и доступности технических решений, запуск студенческого наноспутника позволяет провести различные научные эксперименты независимо от возможных носителей аппарата [2].

Современные наноспутники отличаются относительно большой функциональностью, несмотря на свой малый размер. Их область применения широка — от попыток дистанционного зондирования Земли до космических наблюдений [3].

На рисунке 1 изображено количество запусков наноспутников, которые были произведены с 2000 года по 2015 год и рассчитан приблизительный прогноз на 2016 год.

Рисунок 1. Число запусков наноспутников

На момент 22 января 2016 года всего запущено на орбиту 491 наноспутник, из них 431 был разработан на основе стандарта CubeSat. Таким образом 90% всех наноспутников приходится на «CubeSat», что делает его основным стандартом для разработки наноспутников [4].

На данный момент в основном применяются три международных стандартных кубических платформ, которые используются для создания наноспутников: CubeSat 1U с размерами 10x10x10 см, CubeSat 2U с размерами 10x10x20 см, CubeSat 3U с размерами 10x10x30 см [5].

Появление стандарта «CubeSat» связано с необходимостью решения одной из важнейших проблем подготовки специалистов в космической отрасли — проблемы проведения практических занятий. С одной стороны, практические работы по созданию и эксплуатации реальных, пусть даже простейших, спутников могли бы существенно повысить уровень подготовки будущих специалистов. С другой стороны, такие работы требуют значительного времени и попросту не вписываются в учебные планы, а необходимые для этого финансовые средства слишком велики даже для бюджетов крупнейших учебных центров. Поэтому исходные предпосылки предложенные в 1999 г. профессором Стэнфордского университета (США) Р.Твигсом заключались в следующем: 1) Уменьшение времени разработки спутника до 1-2 лет. Достигается за счет стандартизации конструкции. 2) Уменьшение затрат на производство спутника. Это достижимо благодаря широкому использованию, так называемых Commercial Off The Shelf (COTS) компонентов, т.е. обычной электроники вместо специализированных космических электронных компонентов. 3) Активно привлекать студентов, магистрантов на всех этапах работ по проектированию, созданию и использованию спутника. В результате развития этой концепции специалистами из Стэнфордского университета были созданы стандарты на спутники «Cubesat» [1].

Основная цель создания спутников типа «CubeSat» — повышение качества образования в аэрокосмической отрасли. Благодаря появлению стандарта студенты получили возможность в течение одного двух лет участвовать в полном цикле работ над реальным космическим проектом: от выработки концепции, конструирования, изготовления и наземных испытаний до эксплуатации спутника на орбите [6].

Проведя анализ современного рынка космических аппаратов, мы убедились в том, что наноспутники это перспективные технологии в космосе. Сегодня большинство крупных высших учебных заведений мира имеют программы по созданию университетских малогабаритных космических аппаратов (КА) – наноспутников. Примером тому могут служить Берлинский технический университет и Самарский государственный аэрокосмический университет им. С. П. Королева. В будущем наш университет планирует

разработку своих наноспутников и создание конструкторского – технологического бюро «Аэрокосмическое и специальное машиностроение».

Наноспутники - перспективное направление привлечения молодежи к космической тематике. Учитывая современное развитие электроники, микропроцессоров и других технологий, небольшие студенческие группы при финансировании учебных заведений вполне способны создать малые КА. Участвуя в разработке конструкции, электронной платформы и изготовлении инженерной модели, студенты существенно повышают уровень своей профессиональной подготовки. Основной целью проекта является научно-образовательная составляющая, формирование научной школы по созданию малых космических аппаратов и соответствующей наземной инфраструктуры, подготовка для страны высококвалифицированных специалистов в области космических технологий.

В нашей работе для проектирования наноспутника мы выбрали стандарт «CubeSat». Для разработки и создания наноспутника необходима лабораторно-технологическая база. Наша кафедра располагает учебно-научным лабораторным кабинетом, оснащенный оборудованием такого рода как 3D Printer, паяльные станции, осциллографы, электронный микроскоп, микрометры, блокпитания и компьютеры. Также имеется класс компьютерного моделирования, в котором имеются рабочие места с лицензионным программным обеспечением.

Рисунок 2. Учебно-научный лабораторный кабинет

Этапы создания спутника: первый этап: доказательство возможности создания Евразийским национальным университетом полноценного спутника; второй этап: привлечение специалистов, формирование творческого коллектива, рабочий семинар потенциальных участников, сбор финансовых средств; третий этап: разработка и изготовление базовой платформы стандарта «CubeSat»; четвертый этап: интеграция систем, полный цикл наземных испытаний, тестирование и сертификация; пятый этап: запуск на орбиту, проверка его функционирования и управления спутником. Данный проект мы планируем реализовать в течение 2-3 лет.

С помощью программы Parametric Technology Corporation Creo мы собрали проектную сборку наноспутника, присваивая ему условный индекс «EnuSat» - студенческий наноспутник Евразийского национального университета. На рисунке 3 приведен предлагаемый нами проектный облик EnuSat. Он из стандарта CubeSat 3U. Каркас спроектировали в программе PTC Creo, бортовую аппаратуру загрузили из источников и собрали в сборку [7].

Конструктивно спутник будет представлять собой каркас, выполненный из анодированного алюминия. 4 грани являются рельсами, по которым спутник скользит в

момент отделения от ракеты-носителя. На боковых поверхностях будут находиться солнечные батареи. Там же будут располагаться антенны приемника и передатчика. Один юнит будет служить для бортовой аппаратуры, второй для полезной нагрузки или для научных целей.

К основным элементам бортовой аппаратуры нашего спутника относятся: бортовой компьютер, система энергосбережения, система связи, система управления ориентацией и стабилизацией [8].

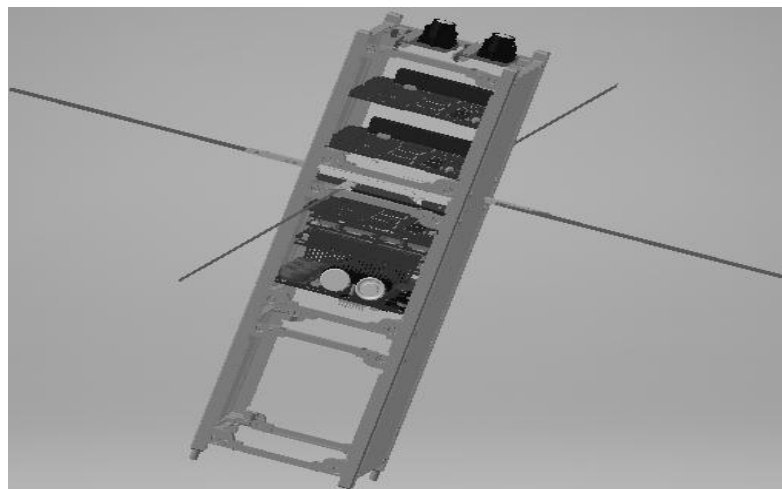

Рисунок 3. Проектный облик наноспутника

Наша система энергоснабжения будет состоять из солнечных батарей, обеспечивающих его энергией на освещенной стороне орбиты, и аккумуляторных батарей, питающих бортовые системы на теневой стороне орбиты и запаасающих энергию солнечных батарей. В качестве солнечной батареи будут использоваться солнечные элементы на основе Si либо GaAs, размещенные на корпусе спутника. Анализ энергетических бюджетов показал, что запас энергии на борту спутника будет составлять от 10 до 20 Вт. Для передачи телеметрии и команд будет применяться J-режим любительской радиосвязи, то есть для передачи данных со спутника применяется диапазон 430 МГц, а для передачи команд на спутник — диапазон 144 МГц. Точность ориентации большинства запущенных к настоящему моменту единичных «CubeSat» невелика и составляет около 10° . Для определения положения спутника на орбите будет использоваться приемники системы GPS. Наш проект будет применять пассивные способы управления тепловым режимом (специальные облицовка, окраска). Поскольку возможности активного управления температурой на борту весьма ограничены, выходом из ситуации является разработка такой компоновки, при которой батареи будут «подогревать» теплом от других элементов спутника. Поэтому вся бортовая аппаратура должна будет находиться в первом юните.

В качестве полезной нагрузки мы предполагаем испытать двигательную установку (ДУ). ДУ для сверхмалых спутников, способная обеспечить изменение параметров их орбиты в широком диапазоне, является новой технической задачей. Такая установка должна быть экономичной, надежной, обеспечивать частые включения и выключения в состоянии невесомости и глубокого вакуума.

Используя двигательную установку в качестве полезной нагрузки, возможно продлить срок работы наноспутника на орбите. Также использование такой аппаратуры значительно расширяет возможности наноспутников. Прежде всего, это касается группировок кубсатов, совместно решающих определённые задачи. Сохраняя заданное расстояние относительно друг друга с помощью маневрирования, наноспутники смогут сканировать огромные площади нашей страны.

В дальнейшем мы планируем с двигательной установкой провести расчеты переходов с одной орбиты на другую, рассчитать массу и надежность наноспутника, провести расчеты

числовых данных систем электроснабжения и теплового обеспечения, и подготовить экономическую часть.

ЛИТЕРАТУРА

1. Д. А. Храмов. Миниатюрные спутники стандарта «CubeSat». ISSN 1561-8889. Космічна наука і технологія. 2009. Т. 15. № 3. С. 20–31.
2. Павлов А.М. Выбор концепции и создание в лабораторных условиях двигательной установки для наноспутника. Молодежный научно-технический вестник №09, сентябрь 2012. Издатель ФГБОУ ВПО "МГТУ им. Н.Э. Баумана". Эл №ФС77-51038. ISSN 2307-0609.
3. Л. А. Макриденко, С. Н. Волков, В. П. Волков, В. П. Ходненко. Концептуальные вопросы создания и применения малых космических аппаратов. Вопросы электромеханики Т. 114. 2010, стр 15-26.
4. Кашарин А. В., Глебанова И. И Анализ современного состояния рынка наноспутников как подрывной инновации и возможностей его развития в России-ISSN 2072-0297 «Молодой ученый» №7 (111), Апрель 2016 г., стр 855-867.
5. Официальный сайт наноспутника стандарта «CubeSat» [Электронный ресурс]URL: <http://www.cubesat.org/> (Дата обращения: 5.09.2016).
6. Л. А. Макриденко, К. А. Боярчук. Микроспутники. Тенденции развития. Особенности рынка и социальное значение. Том №102. Вопросы электромеханики. Приборы и сферы использования космических аппаратов дистанционного зондирования Земли. Итоги и перспективы развития. Труды НПП ВНИИЭМ, 2005, стр 12-27.
7. Сайт clyde-space.com [электронный ресурс] – Режим доступа <http://www.clyde-space.com/>(Дата обращения: 7.09.2016).
8. В. Н. Гуцин. Основы устройства космических аппаратов: Учебник для вузов. – М.: Машиностроение, 2003. – 272 с.: ил.

УДК 512.56, 512.57

Луцак С.М.

Евразийский Национальный университет им. Л. Н. Гумилева, г. Астана

К ВОПРОСУ О СЛОЖНОСТИ

Вопрос о сложности строения решеток квазимногообразий отчасти является философским. Что значит сложность в отношении строения решеток квазимногообразий? И где лежит грань между сложным и нет? В настоящей работе мы поговорим о существующих к настоящему времени мерах сложности строения решеток (относительных) квазимногообразий для классов алгебраических систем фиксированной сигнатуры. Все классы алгебраических систем считаем *абстрактными*, то есть замкнутыми относительно изоморфизмов[1].

Вопрос о том, что считать сложностью решетки квазимногообразий, и какие решетки квазимногообразий являются сложными (согласно определенному критерию), а какие - нет, изучался многими авторами [1, 2]. Хорошо известны две меры сложности строения решеток квазимногообразий: *иррациональность* (*невычислимость* множества всех их конечных подрешеток) и *Q-универсальность*.

Решетка квазимногообразий $L_q(\mathbf{K})$ называется *иррациональной*, если множество всех конечных подрешеток в решетке $L_q(\mathbf{K})$ *невычислимо*, то есть не существует алгоритма, который по заданной конечной решетке определял бы, вложима эта решетка в рассматриваемую решетку квазимногообразий или нет. Эта концепция сложности строения решеток квазимногообразий была введена в 2007 г. профессором К. Германном. Первый

пример квазимногообразия \mathbf{K} (а именно, квазимногообразии унар), такого что множество всех конечных подрешеток в решетке $Lq(\mathbf{K})$ невычислимо, был построен А. М. Нуракуновым в работе [3]. Второй пример построен им же в квазимногообразии всех точечных абелевых групп [4]. Существование квазимногообразий с таким свойством говорит о том, что решетки квазимногообразий могут быть чрезвычайно сложными. Отметим, что Г. Биркгоф в 1945 г. и А. И. Мальцев в 1966 г. независимо поставили вопрос о том, какие решетки изоморфны решеткам квазимногообразий. Эту проблему в настоящее время называют проблемой Биркгофа-Мальцева [1], которая ввиду сказанного выше может оказаться сложнее, чем ожидалось.

Другая мера сложности строения решеток квазимногообразий была введена М. В. Сапиром в работе [5] и выражается понятием Q -универсальности. Согласно М. В. Сапир, квазимногообразии \mathbf{K} является Q -универсальным, если для любого квазимногообразия \mathbf{K}' конечной сигнатуры решетка $Lq(\mathbf{K}')$ является гомоморфным образом некоторой подрешетки в решетке $Lq(\mathbf{K})$. Сейчас известно очень много различных Q -универсальных квазимногообразий [1, 2, 4-6].

Более того, многие авторы считают, что если решетка квазимногообразий имеет сложность, согласно одному критерию, то, наиболее вероятно, что она будет иметь сложное строение и согласно другому критерию [1, 6]. В работе [6] была найдена связь между этими двумя свойствами, упомянутыми выше. А именно, было доказано, что класс \mathbf{K} всех систем сигнатуры σ является Q -универсальным тогда и только тогда, когда он содержит подкласс \mathbf{K}' , такой что множество всех конечных подрешеток решетки $Lq(\mathbf{K}')$ невычислимо. В этой связи возникли следующие проблемы [2, 6]. Верно ли, что любой Q -универсальный класс систем \mathbf{K} фиксированной сигнатуры содержит подкласс, такой что множество всех конечных подрешеток решетки $Lq(\mathbf{K})$ не вычислимо? Существует ли класс \mathbf{K} , не являющийся Q -универсальным, но, тем не менее, обладающий указанным выше свойством? В работе М. В. Швидефски [2] был дан положительный ответ на первый вопрос для почти всех известных к настоящему времени Q -универсальных квазимногообразий. Автором показано, что и на второй вопрос ответ положителен, а именно, существует класс \mathbf{K} алгебраических систем фиксированной сигнатуры, такой что множество всех конечных подрешеток решетки $Lq(\mathbf{K})$ невычислимо, и, в тоже время, сам класс \mathbf{K} не является Q -универсальным.

Отметим также, что наличие в решетках квазимногообразий континуума так называемых «плохих» элементов, то есть элементов не имеющих покрытий, также говорит о сложности строения этих решеток. Поскольку в этом случае подквазимногообразие данного квазимногообразия \mathbf{K} (с таким свойством), не имеет бесконечного независимого базиса квазитожеств относительно \mathbf{K} [1]. Данный вопрос в настоящее время изучается А.В. Кравченко и А. О. Башеевой.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Горбунов В. А. Алгебраическая теория квазимногообразий. -Новосибирск: Научная книга, 1999 - 368 с.
- 2 Швидефски М. В. О сложности решеток квазимногообразий // Алгебра и логика. - 2015. - №3. -с.381-398.
- 3 Nurakunov A. M. Unreasonable lattices of quasivarieties // Internat. J. Algebra Comput. - 2012. - №22(3). - с. 1-17 .
- 4 Нуракунов А. М. Решетки квазимногообразий точечных абелевых групп // Алгебра и логика. - 2014. - №53. -с. 372-400 .
- 5 Sapir M. V. The lattice of quasivarieties of semigroups // Algebra Universalis. - 1985. -№21. - с. 172-180.

УДК 796.03

Агумбаева А.Е., Тарасова Д.А.

Государственный университет имени Шакарима города Семей

РАЗВИТИЕ СПОРТА В СОВРЕМЕННОМ КАЗАХСТАНЕ

Сфера физической культуры и спорта выступает в качестве одной из перспективных площадок, способствующих прочной социальной консолидации общества, независимо от возраста и социального статуса, формированию нации единого будущего. В современном мире спорт и здоровый образ жизни наряду с экономическим развитием находятся в числе ключевых показателей качества жизни граждан, рассматриваются и являются важным аспектом социальной занятости населения. В конечном итоге, спорт становится символом общенационального единства, солидарности и выступает в качестве одного из важнейших аспектов формирования основ нового казахстанского патриотизма, чувства гордости и солидарности со своей страной.

Занятия физической культурой и спортом являются одним из наиболее доступных и эффективных механизмов оздоровления населения, его самореализации и развития, средством борьбы против асоциальных явлений. В 2009 году принят Закон Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам физической культуры и спорта», которым определены субъекты физкультурно-спортивного движения в стране и ведомственная принадлежность врачебно-физкультурных диспансеров, а также предусмотрен запрет на ликвидацию или перепрофилирование физкультурно-оздоровительных, спортивных и спортивно-технических сооружений, находящихся в государственной собственности и др.; подписан Закон Республики Казахстан «О ратификации Международной Конвенции о борьбе с допингом в спорте»; на законодательном уровне увеличены с 8 до 24 МРП размеры пожизненных ежемесячных выплат заслуженным спортсменам и тренерам.

Отмечается положительная тенденция в развитии инфраструктуры спорта. Так, количество спортивных сооружений в 2010 году по всей республике превысило 31 тысячу единиц, из них 20166 единиц приходится на сельскую местность и 1717 в частной собственности. По сравнению с 2009 годом число всех объектов увеличилось на 936 единиц, на 721 - в сельской местности и на 690 - в частной собственности.

Количество проводимых по всей стране спортивно-массовых и физкультурно-оздоровительных мероприятий возрастает ежегодно. Только в 2010 году проведено свыше 17 тысяч спортивно-массовых мероприятий, в которых приняли участие свыше 3,5 млн. человек.

За прошедший четырехлетний период традиционными стали спартакиады, турниры по видам спорта, соревнования среди спортивных семей «Стартуем вместе», массовые забеги, а также месячник по сдаче Президентских тестов, в каждом из которых принимает участие более 2 млн. человек.

Впервые по всей территории Казахстана одновременно стартовал традиционный международный «Олимпийский день бега», состоялись первые «Юношеские сельские спортивные игры». В массовом забеге 2010 года участвовали более 459 тыс. человек.

Активное развитие получили национальные виды спорта, которыми на сегодняшний день занимаются свыше 166 тыс. человек (в 2009 году - 123 тыс. человек). Этому способствовало проведение ежегодных чемпионатов, республиканских и международных турниров, в том числе первый Чемпионат мира по «Тогызкумалак», первые Юношеские сельские спортивные игры, чемпионаты мира и Азии по «Қазақ күресі», Игры Народного

спорта на призы Президента Республики Казахстан, открытие в спортивных школах и клубах отделений по национальным видам спорта.

По итогам 2010 года охват населения всех возрастов, систематически занимающегося физической культурой и спортом, составил 17,7% или 2,8 млн. человек и увеличился по сравнению с показателем 2009 года на 347,4 тыс. человек. Имеющиеся условия свидетельствуют о принятых мерах по совершенствованию физического воспитания детей дошкольного и школьного возраста.

За период 2007-2010 годы в республике создано 16 детско-юношеских спортивных школ (ДЮСШ), количество занимающихся в них достигло 240 380 детей и подростков. На сегодняшний день, данный показатель составляет 423 ДЮСШ и занимающихся свыше 240 тысяч детей или 10,0% от общего количества учащихся. Введены 3-х часовые занятия по физической культуре в 6 769 общеобразовательных школах, что составляет 98% от их общей численности. В 48 высших учебных заведениях республики открыты спортивные клубы. В стране действует около 23 тысяч спортивных секций, в которых занимаются свыше 664 тысячи детей или 26,8% от общего числа учащихся общеобразовательных школ (2,5 млн. школьников). В республике работает 1725 спортивных клубов, в том числе 106 детско-юношеских клубов физической подготовки, 530 детских подростковых клубов, 1020 физкультурно-оздоровительных клубов и 113 профессиональных клубов по видам спорта, где занимается 289 тысяч человек. На сегодняшний день создано 11 региональных школ-интернатов для одаренных в спорте детей, где обучаются 3003 перспективных учащихся и 4 республиканских с общим охватом - 1191 человек.

Таким образом, в республике отмечаются положительные сдвиги по привлечению к занятиям физической культурой и спортом инвалидов. В стране более 486 тыс. инвалидов, составляющих 3 % населения, из них 45% человек не имеют противопоказаний к занятиям спортом. Среди данной категории лиц 13000 человек занимаются физической культурой и спортом, что составляет 6,5 %. (2009 г. было 6,0 %). Сегодня в республике 127 инвалидов являются действующими мастерами спорта Республики Казахстан по различным видам спорта. В 2010 году 41 человек выполнили норматив мастера спорта, 24 мастера спорта международного класса. Ежегодно организуются и проводятся более 70-ти спортивно-массовых мероприятий, республиканского и международного уровней среди спортсменов-инвалидов, в которых принимают участие более 1,5 тыс. человек. В целях материального стимулирования спортсменов-инвалидов в 2008 году установлены единовременные выплаты за высокие достижения на Паралимпийских играх.

Отмечаются положительные сдвиги и в вопросах пропаганды физической культуры, спорта и формирования здорового образа жизни населения. В 2008 году создан частный спортивный телеканал «Казахстан Спорт-1», на котором транслируют международные программы и спортивные передачи Республики Казахстан.

Следствием развития массового физкультурно-спортивного движения в стране являются высокие достижения отечественных спортсменов на чемпионатах мира и Азии, Олимпийских и Азиатских играх.

Необходимо отметить положительные результаты казахстанских спортсменов на международной арене. На XXIX летних Олимпийских играх 2008 года в Пекине было завоевано 13 олимпийских наград, из них 2 золотых, 4 серебряных и 7 бронзовых, заняв в неофициальном зачете 29 общекомандное место. В 2010 году казахстанские спортсмены приняли участие на XXI зимних Олимпийских играх в Ванкувере (Канада). После 12 лет перерыва на зимней Олимпиаде завоевана серебряная медаль. По итогам выступлений на Олимпиаде в десятку сильнейших спортсменов мира вошли 7 казахстанских атлетов. Спортсмены страны на чемпионатах мира 2010 года по летним Олимпийским видам спорта завоевали 11 медалей, на чемпионатах Азии 50 медалей, кубках Азии 6 медалей, Евразийских играх 131 медаль.

Впервые в 2010 году молодежная сборная Казахстана приняла участие в 1-х летних Юношеских Олимпийских играх в Сингапуре, по итогам которых завоевано 2 золотых, 2

серебряных, 2 бронзовых медали, обеспечив 24-ое место из 204 стран участниц с количеством 3 500 спортсменов.

Вместе с тем, учитывая возрастающую конкуренцию спортсменов, быстро изменяющиеся требования международных спортивных организаций, необходимо внедрение новых подходов в организации учебно-тренировочного процесса с учетом, постоянного совершенствования форм и методов подготовки спортсменов, дальнейшего развития системы воспитания спортсменов республики от новичка до мастера международного класса.

Анализ сильных и слабых сторон, возможностей и угроз в отрасли физической культуры и спорта показал, что сильными сторонами мы можем назвать постоянный рост количества спортивных сооружений; привлечение всех социальных слоев населения к занятиям физкультурой и спортом, в том числе инвалидов; наличие материального стимулирования спортсменов и их тренеров за высокие достижения в профессиональном спорте, в том числе паралимпийском и т.д. Среди слабых сторон отмечают низкий уровень доступности спортобъектов для инвалидов; отсутствие специализированных или адаптированных спортивных сооружений, оборудования и инвентаря для инвалидов; низкая заинтересованность у детей к занятиям спортом и т.д. Такая тенденция может привести к таким угрозам как снижение количества и отток талантливых «будущих» спортсменов, вследствие отсутствия возможностей для их развития (инфраструктуры); слабое развитие некоторых видов спорта (из-за отсутствия крытых спортсооружений); разрушение имеющейся материальной базы; снижение числа самостоятельно занимающихся физкультурой и спортом и т.д. Хотя сохраняются возможности для роста отрасли как наличие современных спортивных объектов для проведения тренировочных занятий спортсменов; передача спортивных объектов с балансов министерств на баланс муниципалитетов в целях обеспечения доступности объектов для массового населения; рост количества молодых спортсменов; рост доли населения, активно занимающегося физической культурой и спортом; приобщение к занятиям физической культурой и спортом всех социальных слоев населения.

За период независимости Казахстана активное развитие получили более 20-ти национальных видов спорта. Активное развитие получили национальные виды спорта, которыми по итогам 2014 года занимаются свыше 265,7 тыс. человек (2012 г. - 229,9 тыс. чел., 2013 г. - 250,9 тыс. человек.). Создаются условия для проведения на высоком организационном уровне национальных конноспортивных соревнований. Отечественный спорт высших достижений также ориентирован на реализацию конкретных задач и направлений развития. За период независимости в республике выстроена система подготовки профессиональных спортсменов от начального этапа до высшего спортивного мастерства. В Казахстане функционируют 109 республиканских федераций по видам спорта, 40 из которых - по олимпийским, 7 федераций по национальным, 3 федерации по инвалидным и 59 федераций по неолимпийским видам.

С целью повышения квалификации ведущие спортсмены и тренеры, начиная с 2013 года, получили возможность обучаться в рамках Международной стипендии Президента Республики Казахстан «Болашак» в странах ближнего и дальнего зарубежья.

Важнейшим результатом является международное признание достижений отечественных спортсменов. Общенациональным спортивным триумфом стало проведение в Казахстане VII зимних Азиатских игр 2011 года, где сборная страны завоевала первое место, установив рекорд всех предыдущих Азиатских игр по количеству завоеванных медалей. Знаковым событием в спортивной жизни Казахстана стало участие на XXX летних Олимпийских играх 2012 года в г. Лондоне, где команда Казахстана впервые в истории поднялась на 12 место в неофициальном командном зачете среди 205 стран мира.

В рамках совершенствования законодательства отрасли в 2014 году принят Закон Республики Казахстан «О физической культуре и спорте», отвечающий современным потребностям развития отрасли.

Представленный обзор развития казахстанского спорта свидетельствует о наличии положительных тенденций, характеризующих выход отрасли на устойчивые приоритеты развития. При этом существуют и проблемы.

На основе анализа текущей ситуации можно выделить следующие проблемы отрасли:

- 1) низкий охват населения систематическими занятиями спортом и физической культурой по сравнению с ведущими зарубежными странами;
- 2) сфера спорта недостаточно раскрывает объединяющую нацию идеологию единства и патриотизма;
- 3) недостаточная интеграция социально уязвимых слоев населения в массовый спорт и физическую культуру;
- 4) отсутствие скоординированной стратегии проведения научных исследований в области спорта и физической культуры, включая социологические опросы населения;
- 5) слабое использование потенциала государственно-частного партнерства;
- 6) недостаточное информационное сопровождение, включая популяризацию здорового образа жизни через интернет-ресурсы;
- 7) слабо развитая спортивная инфраструктура в сельской местности;
- 8) низкий охват детей, систематически занимающихся детско-юношеским спортом;
- 9) дефицит квалифицированных кадров, в том числе в сфере спортивного менеджмента и бизнеса, а также по адаптивной физкультуре;
- 10) низкая оснащенность спортивным инвентарем, особенно в сельской местности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Международная конвенция против апартеида в спорте (Заключена 10.12.1985 г.) // Международное публичное право. Сборник документов. Т. 1. М.: БЕК, 1996. - С. 487-491.
38. Международная хартия физического воспитания и спорта (Принята в г. Париже 21.11.1978 г. на 20-ой сессии Генеральной конференции ЮНЕСКО) // Свод нормативных актов ЮНЕСКО. М.: Международные отношения, 1991.-С. 186-190.
2. Соглашение о сотрудничестве в области физической культуры и спорта государств-участников Содружества Независимых Государств (Заключено в г. Ялте 25.05.2007 г.) // Бюллетень международных договоров. 2008. - № 11. - С. 31-35.1. Судебная практика
3. Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 г. (с последующими изменениями)
4. Концепция развития физической культуры и спорта Республики Казахстан до 2025 года. Утверждена указом Президента Республики Казахстан от 11 января 2016 года № 168.

УДК: 371.13

Раева К.М.

Алматинский Технологический университет г.Алматы

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ «ВЕБ-КВЕСТА» НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Основной целью обучения иностранному языку на современном этапе является формирование иноязычной коммуникативной компетенции. Коммуникативная компетенция дает возможность человеку войти в чужую культуру, получать, анализировать, передавать информацию и получать ответ. Применение информационно-коммуникационных технологий играет немалую роль в формировании коммуникативной компетенции, так как они не только реализуют личностно-ориентированный подход в образовании XXI века, но и образование XXI века невозможно без компьютерных средств в эпоху информационного развития общества, широкого применения компьютеров и с учетом создания общемировой компьютерной информационной сети Интернет. Широкий спектр компьютерных учебных

материалов позволяет внедрять информационно-коммуникационные технологии в различные формы обучения (аудиторную, внеаудиторную, дистанционную, комбинированную). Учащиеся посвящают достаточно много времени Интернету, задача учителя научить их использовать его ресурсы для изучения иностранного языка. Существует ряд заданий с использованием ресурсов Интернета, одним из них и является «веб-квест». Образовательный веб-квест – (webquest) – проблемное задание с элементами ролевой игры, для выполнения которого используются информационные ресурсы Интернета. Веб-квест – это сайт в Интернете, с которым работают учащиеся, выполняя ту или иную учебную задачу. Разрабатываются такие веб-квесты для максимальной интеграции Интернета в различные учебные предметы на разных уровнях обучения в учебном процессе. Они охватывают отдельную проблему, учебный предмет, тему, могут быть и межпредметными. Особенностью образовательных веб-квестов является то, что часть или вся информация для самостоятельной или групповой работы учащихся с ним находится на различных веб-сайтах. Тематика веб-квестов может быть самой разнообразной, проблемные задания могут отличаться степенью сложности. Результаты выполнения веб-квеста, в зависимости от изучаемого материала, могут быть представлены в виде устного выступления, компьютерной презентации, эссе, веб-страницы, веб-сайта и т.п. Разработчиками веб-квеста как учебного задания является Берни Додж, профессор образовательных технологий Университета Сан-Диего (США). Им определены следующие виды заданий для веб-квестов:

- Пересказ – демонстрация понимания темы на основе представления материалов из разных источников в новом формате: создание презентации, плаката, рассказа.
 - Планирование и проектирование – разработка плана или проекта на основе заданных условий.
 - Самопознание – любые аспекты исследования личности.
 - Компиляция – трансформация формата информации, полученной из разных источников: создание книги кулинарных рецептов, виртуальной выставки, капсулы времени, капсулы культуры.
 - Творческое задание – творческая работа в определенном жанре – создание пьесы, стихотворения, песни, видеоролика.
 - Аналитическая задача – поиск и систематизация информации.
 - Детектив, головоломка, таинственная история – выводы на основе противоречивых фактов.
 - Достижение консенсуса – выработка решения по острой проблеме.
 - Оценка – обоснование определенной точки зрения.
 - Журналистское расследование – объективное изложение информации (разделение мнений и фактов).
 - Убеждение – склонение на свою сторону оппонентов или нейтрально настроенных лиц.
 - Научные исследования – изучение различных явлений, открытий, фактов на основе уникальных он-лайн источников.
- Веб-квест имеет следующую структуру:
- введение (Introduction) – краткое описание темы веб-квеста;
 - задание (Task) – формулировка проблемной задачи и описание формы представления конечного результата;
 - порядок работы и необходимые ресурсы (Process) – описание последовательности действий, ролей и ресурсов, необходимых для выполнения задания (ссылки на интернет-ресурсы и любые другие источники информации), а также вспомогательные материалы (примеры, шаблоны, таблицы, бланки, инструкции и т.п.), которые позволяют более эффективно организовать работу над веб-квестом;
 - оценка (Evaluation) – описание критериев и параметров оценки выполнения веб-квеста, которое представляется в виде бланка оценки. Критерии оценки зависят от типа учебных задач, которые решаются в веб-квесте;
 - заключение (Conclusion) – краткое описание того, чему смогут научиться учащиеся, выполнив данный веб-квест;

- использованные материалы (Resources) – ссылки на ресурсы, использовавшиеся для создания веб-квеста;

- комментарии для преподавателя – методические рекомендации для преподавателей, которые будут использовать веб-квест. Данная структура является основой, которую при необходимости можно изменить, но 4 элемента должны обязательно присутствовать в каждом образовательном квесте: введение, задание, выполнение, оценивание. Веб-квест является комплексным заданием, поэтому оценка его выполнения должна основываться на нескольких критериях, ориентированных на тип проблемного задания и форму представления результата. Б. Додж рекомендует использовать от 4 до 8 критериев, которые могут включать оценку:

- исследовательской и творческой работы, качества аргументации, оригинальности работы, навыков работы в микрогруппе, устного выступления, мультимедийной презентации, письменного текста и т.п. Применение веб-квеста при изучении иностранного языка преследует несколько целей:

- развитие информационно-коммуникационной компетенции, о внедрение информационно-коммуникационных технологий в образовательный процесс, о знакомство учащихся с методикой использования веб-квестов при обучении иностранному языку, организация самостоятельной работы учащихся, развитие умения работать в сотрудничестве. Для работы по использованию веб-квестов было выбрано несколько тем: «Take a trip along the Thames»

<http://sites.google.com/site/pestretsovawebquestthames/> – 10 класс; «TeenSlang»
<http://sites.google.com/site/pestretsovateenslang/> – 9 класс; «JunkFoodorHealthyfood»
<http://sites.google.com/site/webquestjunkfoodorhealthyfood/> – 8 класс. Данные веб-квесты были созданы с помощью конструктора сайтов Google. С их содержанием можно ознакомиться на указанных сайтах. Литература 1. Dodge B. Some Thoughts About WebQuests. 1995-1997. – http://webquest.sdsu.edu/about_webquests.html

Использование технологии веб-квеста как способ повышения мотивационной деятельности студентов с наступлением эры все возрастающего международного сотрудничества и обмена информацией между различными странами большое место в жизни человека занимает умение работать с Интернет- ресурсами. Это требует соответствующих навыков и умений, которые, как известно, сами по себе не формируются. Современный уровень развития общества, уровень развития мировой образовательной системы предъявляет жесткие требования к человеку как личности. Он должен обладать навыками самостоятельной работы: уметь анализировать и находить правильное решение без посторонней помощи; обладать критическим мышлением; творчески подходить к решению проблем; объективно оценивать сложившуюся ситуацию; рефлексировать накопленные знания и умения; уметь применять эти знания и приобретенные навыки в новых порой нестандартных ситуациях. В настоящее время задача преподавателя заключается не только в том, чтобы вооружить обучаемых современными знаниями, но и научить студентов добывать самостоятельно эти знания, уметь усваивать их, опираясь на уже изученное. Для достижения этих целей служит технология Веб-квест (WebQuest). Веб-квест – это дидактическая структура, в рамках которой планируется увлекательная поисковая деятельность студента при помощи Интернета и других средств информации. Впервые методику Веб-квестов в 90-годы предложили американец Берни Додж и австралиец Том Марч. Работу над Веб-квестом можно использовать на всех ступенях обучения, а также в сфере обучения взрослых, так как преподаватель при его составлении учитывает уровень обучаемых и владение ими необходимыми компетенциями. Применение этой методики в работе со студентами, изучающими иностранные языки, способствует созданию у студентов устойчивого интереса к изучению иностранного языка и совершенствованию речевых умений и навыков, приобщению к чтению художественной, публицистической и специальной литературы на иностранном языке, совершенствованию интеллектуальных способностей личности, получение эстетического и познавательного интереса, реализации

креативного потенциала. Задача Веб-квеста состоит не в том, чтобы обрушить на голову студента огромный объем фактических знаний. Он должен быть составлен так, чтобы студент мог самостоятельно приобретать и усваивать полученные знания. Обычно работа над Веб-квестом начинается с постановки проблемного вопроса или с создания проблемной ситуации, которые должны мотивировать студента, побудить у него интерес к данной проблеме, чтобы он смог начать свою поисковую деятельность. После введения темы студентам предлагаются задания, которые составляются преподавателем в зависимости от темы и учитывая уровень студента. Все задания выполняются, как правило, в рамках групповой работы. Для организации работы по выполнению заданий преподаватель должен сделать ссылки на печатные источники, а также ссылки на источники в Интернете. Всё это обеспечивает целенаправленный поиск необходимой информации. Описание процесса позволяет обеспечить эффективный поиск необходимых знаний для решения поставленных задач. Веб-квест включает в себя также презентацию результатов поисковой работы в виде слайдов, Интернет-страницы, документа WORD или в любой другой форме. В конце выполнения Веб-квеста студенты получают возможность критически проанализировать свою работу и дать ей оценку, а также оценить работу других. Преподаватель может, в свою очередь, оценить поисковую работу студентов. В процессе работы над Веб-квестом центром достижения знаний является студент. Преподаватель перестаёт быть основным источником знаний для студентов. Он становится лицом, помогающим эффективно овладеть полученными знаниями. Он формулирует задания, подыскивает источники и ссылки в интернете, выполняет консультативную роль, создаёт учебную обстановку, при которой учение происходит в рамках творческой учебной мастерской. В связи с тем, что современный человек находится в непрерывном процессе приобретения знаний, внедрение Веб-квеста в учебный процесс позволяет студенту самостоятельно организовывать своё учение, регулировать и направлять его. Веб-квест основывается, таким образом, на конструктивистском подходе к обучению. Он позволяет эффективно использовать Интернет-ресурсы в учебном процессе и успешно формировать мотивацию и интерес при обучении студентов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Dodge B. Some Thoughts About WebQuests. 1995-1997. – http://webquest.sdsu.edu/about_webquests.html
2. Инновационные образовательные технологии: теория и практика/ под редакцией к.п.н. Е.А. Сухановой, Томск, UFO- Plus, 2008.
3. Использование инновационных образовательных технологий в системе обучения, Елисеева Е.В., Брянск, 2007. 8. Традиции и инновации в методике обучения иностранным языкам – СПб: изд-во КАРО, 2000

ӘӨЖ: 81 ^23

Сатиева Ш.С., Нурбаева Т.С.

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

«ТЫҢДАУШЫ ПРОФИЛІН ҚҰРУ» ӘДІСІ АҚПАРАТТЫ ҚАБЫЛДАУДА ТЫҢДАУДЫҢ ЖЕКЕ СИПАТТАМАЛАРЫН АНЫҚТАУДЫҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ

Қазіргі уақытта бүкіл тарихи, мәдени адамгершілік, рухани құндылықтарымыз жаңа заман тұрғысынан қайта бағаланып отыр. Сонымен қатар төл мәдениетіміз, салтымыз, дәстүріміз, тіліміз, ұлттық намысымыз, табиғи ортамыз, ұлттық мәдениетіміз бекіп, жаңғырып, дамып келе жатырған кезінде «әр халықтың ұлттық өзгешелігін, ерекшелігін зерттеп біліп, тауып, шешіп қамту керек» деген талапты жүзеге асыру әбден қажет.

Философиялық, психологиялық және педагогикалық зерттеулерден «мәдениет» ұғымының сипаттамасының көп екендігін байқаймыз. «Мәдениет» ұғымын ежелгі философтар «Жанды жетілдіру» деген мағынада қарастырыған. Кейінірек мәдениет сөзі «білім беру», «даму», «қабілеттілік», «құрметтеу» сияқты мағыналарға ие бола бастады. Уақыт өте келе, тәрбиелеу, оқыту деген ұғыммен қатар, кең мағынада білім беру, ағартушылық деген мағыналарда да қолданылған. Демек, бізге үйреншікті болып кеткен «мәдениет» ұғымының тәрбие мен біліммен байланыстылығының тамыры сонау көне заманнан бастау алады. Білімсіз және тәрбиесіз адам еш уақытта мәдениетті бола алмайтыны ақиқат, олай болса, білім мен тәрбие барлық халықтар мәдениетінің қайнар бұлағы болып табылады [1].

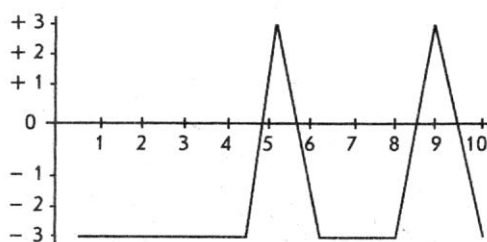
Осыған орай, сөйлеу тілін тыңдауды дамытуды, индивидуалды аудитордың профилін қалыптастыру сапалы білім алған, танымдылығы жоғары, құзыретті, бәсекелестіктің негізі бола алады. Еліміздің жаһандық дүниеде даралануы білімді, жігерлі, ұлттық санасы рухани бай жас ұрпақ арқылы іске асады. Тыңдау процесі басқа сөйлеу тілінің арасында жетекші орын алады. Оған есту және бір мезгілде сөйлеу тілін түсіну және қолдануы бойынша ең көп таралған, сондай-ақ жалпы уақыттың 45% құрайды. Тыңдау ішінара толық емес, қанағаттанарлық, өте жақсы қанағаттанарлықсыз болуы мүмкін. Ол көптеген факторларға байланысты: тіл жүйесін, сөйлеу ақпаратты ұсыну, қызықты және маңызды тақырып, немесе қоршаған ортаға шудың дәрежесі, аудитор жеке психологиялық сипаттамалары. Психикалық даму көңіл және жады қасиеттері ретінде тыңдау үшін осындай маңызды қасиеттері бар [2].

Сөз акустикалық модальдылықта белсенді тілдік құралдардың қолданылуымен байланысты. Әртүрлілігімен (монологты және диалогты сөзді салыстыру), жағдай (салмақты-қобалжулы сөз), тілді білу дәрежесі (сауатты-сауатсыз), жағдайға байланысты (тұлғааралық қарым-қатынас және сөз сөйлеу). Сөйлеу процесі мен сөйлеудің туындауы кездейсоқ диагностикалық емес. Бұрынғы замандағы гректер оған мынандай үлкен мағына берген «Сені көру үшін, сөйле». Сөйлеуді тілдік белгілердің қолданылу белсенділігі мен жиілігіне қарай бөлуге болады. Бұл экстра және интроверттік тұлғалардың ерекшеліктерін анықтауға тән. Диагностика барысында, дауыс ерекшеліктері қолданылуы мүмкін. Қатты дауыстап әрі анық сөйлейтін адамдар, өзіне сенімді, жоғары дәрежелі кейде агрессивті адамдар болып келеді. Ақырын әрі баяу сөйлейтін адамдар, сенімсіз, әлеуметтік маңызы аз адамдар делінген.

Қобалжу деңгейі әсіресе, сөз сөйлеген кезде, өте қызықты көрінеді. Бұл жағдай барлығына маңызды. Тіпті білікті лектор, әртістер, саясаткерлер белгілі бір қобалжуды сезінеді. Бұл жауапкершілік пен өзін жақсы ұстай алуынан болады. Бұл қобалжу кейде шектеулі формаларды көрсетеді. Мысалы: логневроз, логофобия, логонемот т.с.с. [3].

«Тыңдаушы профилін құру» әдістемесі сөйлеудегі ақпаратты қабылдауда тыңдаудың жеке сипаттамаларын анықтаудың негізі ретінде қобалжуға бейімділікті бағалайды. Тәжірибе жүзінде, бұл дауыстық деректер қабылдауды ұйымдастыру кезінде жаһандық тәуелділігі ескерілмеген болса ақпарат 70- 80% дейін жоғалады. Жақсы есту, талқылау тақырыбы қызығушылық, тілдік ерекшеліктерін жақсы білу, сыртқы араласудың болмауы, спикердің сөйлеу мәтінін дұрыс ұйымдастыру (мысалы, оңтайлы мөлшерлемесі, ашық артикуляция, логика, мәнерлеп сөйлеу), жағымды тұрақты көңілдің болуы. Сонымен қоса, жүйке жүйесі қасиеттерінің өте жақсы сомасы, жүйке жүйесінің қасиеттері мен күші, осындай интроверсия ретінде жеке қасиеттер - барлық осы көрсеткіштер тыңдауды жақсарту және ақпараттың жоғалуын азайту үшін көмектеседі. «Тыңдаушы профилін құру» әдісі тыңдаудың жеке сипаттамаларын анықтау мақсатында өз кемшіліктерін талдауға мүмкіндік береді. Бұл сынақ тыңдаудың, яғни ақпаратты қабылдаудың түрлі аспектілеріне қатысты сұрақтарға жауап береді. Осы арқылы графикалық ось бойымен өз ұстанымын атап өту үшін, сұрақтар талдамасы жасалынады. X-осінде тік осі бойынша сұрақтар санын тізімдейді де қабылданатын ақпараттар талданады - жауап +3 -3 үшін бағалау дәрежесіне сәйкес келетін ұпай кеңейтілген шкаласы бойынша табылады: +3- маған өте тән; +2- маған тән; +1- кейде; -3 - ешқашан мүмкін емес; -2 - әдетті жағдайда, -1 - іс жүзінде ешқашан, 0 - білмейді.

Оны келесі суреттен (Сурет 1) көруге болады:

Сурет 1 Тыңдаушы профилін құру

Тыңдаушы профилін құру аудиторға арналған сұрақтар тізімінен тұрады:

1. Мен ақпаратты қабылдаған кезде басқа нәрсеге көңілімді тез аудар аламын?
2. Мен ақпаратты қабылдаған кезде тыңдап тұрғандай түр жасай аламын?
3. Мен жай ғана сыпайы болу үшін тыңдаймын?
4. Егер сөйлеп тұрған адам баяу сөйлесе мен қиялдаймын ?
5. Мен ақпаратты қабылдаған кезде тыңдаудан жалықсам да, орташа тыңдай аламын?
6. Мен ақпаратты қабылдаған кезде жиі айтылып тұрған сөзді бөлемін?
7. Мүмкін, мен ақпаратты қабылдаған кезде, өзімнің жауаптарымды тындамаймын?
8. Мен ақпаратты қабылдаған кезде, асығыс қорытынды жасаймын?
9. Мен ақпаратты қабылдаған кезде, еске негізгі фактілерді сақтауға тырысамын?
10. Мен ақпаратты қабылдаған кезде, сөйлеушіге теріс ықпал жасаймын ?

Назар аударатын жәйт - алғашқы 5 сұрақ негізгі сапалы тыңдауды бағалауға арналған.

Егер тест жауаптары төмен дәрежеде көрсететін болса, ол жеке тұлғаның, өзінің ақпаратты қабылдаған кезде тыңдау жағынан кемшіліктерінің себептерінен екендігін болжауға болады. 6, 7, 8 – ші сұрақтар негізінде аудитор келесідей қасиеттердің оның шыдамсыздық, ол 9 – ы сұрақ жад қасиеттерін бағалауды дәлелдеуге байланысты екендігін ескертеді. Ал 10 – ы сұрақ аудитордың эмоционалды тұрақтылық, объективті деректер оның жеке қызығушылығы қабілетіне байланыстылығын көрсетеді. Жеке тұлғаның, өзінің ақпаратты қабылдаған кезде естігенді мазмұндап айтып беруі, аудитор қасиеттерін талдау және осындай бақылау сұрақтарға жауап ретінде объективті өлшемдер ретінде пайдалануға негізгі фактілер лауазымдарды листинг және психологиялық қызметіне қабылданған критерийлер арқылы көрсетіледі. Тексеру тізіміне: Апаратты қабылдаған кезде тыңдау процесі қандай? Апаратты қабылдаған кезде тыңдау тиімділігін қалай түсіндіруге болады? Апаратты қабылдаған кезде тыңдауды бағалаудың объективті өлшемдері қандай?

Тыңдалымға байланысты ғана емес, ақпарат және орындалуы ауызша нұсқаулардың өте үлкен үлесі процесінде тыңдау эмоционалдық реңктері сөйлеу, және көбінесе дәл осындай дыбыстық және құбылыстар жатады. Мысалы, әлде қайда сенім туралы ақпаратты сөйлеу қарқыны, күші және тембрі, дауыс, интонацияның маңыздылығы зор. Бұл қасиеттер жиынтығы аудиторияны жақсы тану үрдісінде жағымды эмоцияларды көрсетеді. Соның негізінде жеке тұлғаның есту ерекшеліктерін ("сергек құлақ"), ең алдымен, оның қабілетін дамытады. Жиі дамытылатын көрсеткіштер ақпаратты жақсы тану сезімдерінің мысалы, телефон қызметтері, сенім, тұтастай алғанда, кеңес беру, әңгімелесу барысында және жеке кездесулер барысында кәсіби маңызды қасиеттер қалыптасады. Қолда бар эксперименттік деректер көрсеткендей тану эмоциялары сөйлеу барысында жасына, жынысына, білім деңгейіне, интеллектуалдық даму, музыка даярлауға ақпарат нәтижелерінің тәуелділігі байқалады. Жалпы психологиялық маңызынан басқа, бұндай зерттеулер қолданбалы, тәжірибелің қолданылуы, ең алдымен дағдыландыру барысында дауысты анықтау және синтездеу жүйесінде, қылмыстық-сот сараптамасын жүргізу кезінде, қалаған бағыттағы

ақпаратты қалыптастыруда, дыбыстық және психикалық ақауларды анықтау кезінде, өнер саласында, мысалы сахналық өнер кезінде т.с.с. көптеген салаларда пайдалануға мүмкіншілік береді [4].

Осындай, терең білімдер студенттерде құзыреттілік «білім», «білік» және «дағды» сияқты ұғымдарды қамтуға әсерін тигізеді. Алайда, бұл білім, білік, дағдының сипаттамаларының жаңаша жай ғана жиынтығы емес, сонымен бірге ол білім алушылардың шығармашылық іс-әрекет тәжірибесі мен құндылық бағдарларының жүйесін де көрсетеді. Осы негізде, қазіргі заманның студент тұлғасын қалыптастыру, олардың кәсіби маман ретінде көрінісін білдіретін құзыреттілігін қалыптастыру білім беру саласындағы маңызды мәселенің бірі екендігі даусыз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. <http://www.izden.kz/diplomdyk-zhumys/psihologiya/66> Ғылыми жұмыстар жинағы. © izden.kz
2. Психология и этика делового общения. Теоретические основы психологии и этики делового общения. Для студентов. – М.: СГУ, 2002. – 57 с.
3. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии: Учеб. пособие/В. Д. Балин, В. К. Гайда, В. К. Горбачевский и др., Под общей ред. А. А. Крылова, С А. Маничева. – СПб: Питер, 2000. - 560с
4. Психодиагностические методы в комплексном лонгитюдном исследовании студентов / Под ред. А.А. Бодалева, И.М. Палея, М.Д. Дворяшиной. М., 2014. 248с.

УДК 378:372.854

Әбілқасова С.О., Алмагамбетова С.Т., Калимолдина Л.М.

Алматы технологиялық университеті

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДАҒЫ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ ХИМИЯДАН ЭЛЕКТРОНДЫҚ ОҚУЛЫҚТЫ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Қазақстан экономикасында болып жатқан қазіргі заманғы жағдайлар мен процесстер бәсекелік орта жағдайында өзінің кәсіби қызметін жүзеге асыруға қабілетті химик-технологтарды дайындауда техникалық инновациялар нарығының дамуын талап етеді. Ғылыми-техникалық прогресстің дамуының қарқыны Қазақстандағы инновациялық жүйенің қалыптасуы жоғары білім ордаларынан инновациялық типтегі шығармашылық ойлауға қабілетті, жаңашыл ақпараттарды тауып, талдай алатын мамандарды дайындауды қажет етеді. Алға қойылған мұндай міндеттерге жету үшін оқу процесінде электронды оқулықты үнемі пайдалану қажет.

Қазіргі ақпараттандыру заманында жоғары оқу орындарында оқулықтарды пайдаланумен қатар, электрондық ақпарат көздерін, соның ішінде электрондық оқулықтарды пайдалану студенттердің ой-өрісін дамытып, білімдерін тереңдетіп, танымдық белсенділігін арттырады, логикалық ойлау жүйесін қалыптастырып, шығармашылығын дамытады [1,15б.].

Электрондық оқулық пен оқытудың негізі мақсаты - оқыту процесін үздіксіз және толық деңгейін бақылау, сонымен қатар ақпараттық ізденіс қабілетін дамыту болып табылады. Осы уақытқа дейінгі білім беру саласында тек оқытушының айтқандарын немесе оқулықты пайдалану қазіргі заман талабын қанағаттандырмайды. Оқу процесінде компьютерлік оқулықтар, есептер жинақтары, энциклопедиялар, тестілеу мен бақылау, анықтамалық жүйелер және басқа да оқытудың компьютерлік құралдары (ОКҚ) кеңінен қолданыс табуда. ОКҚ-ын білім берудің ақпараттық технологияларының негізгі бір түрі ретінде қарастыруға болады. Білім берудің кез келген саласында «Электрондық оқулықтарды» пайдалану жоғары оқу орындары студенттерінің танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, ойлау жүйесін қалыптастыруға шығармашылықпен еңбек етуіне

жағдай жасайды. Сондықтан қазіргі ақпараттандыру қоғамында электрондық оқулықтарды пайдаланбай, студенттер оқу процесін толық меңгере алмайды.

Электрондық оқулық дегеніміз – мультимедиялық оқулық, сондықтан электрондық оқулықтың құрылымы сапалы жаңа деңгейде болуға тиіс. Электрондық оқулық студенттердің уақытын үнемдейді, оқу материалдарын іздеп отырмай, өтілген және студенттің ұмытып қалған материалдарын еске түсіруге зор ықпал етеді. Студенттердің өзіндік жұмыс дайындауында мазмұны қиындау бір үлкен тақырып бойынша қосымша бейнехабар және клиптерді пайдалану қажетті элемент болып табылады. Электрондық оқулық таңдап алынған ақпаратты көшіріп алуға мүмкіншілік туғызады [2,376.]. Электрондық оқулықтың ең қажет элементі - аудиохабарлар. Берілген тақырып бойынша бейне-дәрістер тыңдауға, химия сабағынан виртуалды зертханалық жұмыстарды орындауға болады.

Электрондық оқулықты пайдалану оқытушының да ғылыми-әдістемелік потенциалын дамытып, оның сабақ үстіндегі еңбегін жеңілдетеді. Оқытудың әр сатысында компьютерлік тесттер арқылы студентті жекелей бақылауды, графикалық бейнелеу, мәтіндері түрінде, мультимедиялық, бейне және дыбыс бөлімдерінің бағдарламасы бойынша алатын жаңалықтарды іске асыруға көп көмегін тигізеді. Электрондық оқулықтарды қарапайым оқулықтарға қарағанда пайдалану ыңғайлы және оларда өзін – өзі тексеру жүйесі бар. Осы электрондық оқулықтың *артықшылығы* болып табылады. Сондықтан, өзін – өзі тексеру жүйесі студент пен оқытушының арасындағы байланысын алмастырады. Электрондық оқулықтарды пайдалану студенттердің, танымдық белсенділігін арттырып қана қоймай, логикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға шығармашылықпен еңбек етуіне жағдай жасайды [3,60б.].

Студент әр пән бойынша оқу материалын көру арқылы қабылдауды қамтамасыз ететін түрлі суреттер, сызбалар, фотосуреттерді көре алады, тест тапсырмаларын орындай алады. Сондай-ақ электронды оқулықтарды сабақта пайдалану кезінде студенттің бұрын алған білімдерін кеңейтіп, өз бетімен шығармашылық жұмыстар орындайды. Әрбір оқушы таңдалған тақырып бойынша тапсырмалар орындап, виртуалды зертханалар қорытындысын шығарып, карталар және схемалармен жұмыс жасауға дағдыланады. Оқытушы үшін электрондық оқулық бұл күнбе-күн дамытылып отыратын ашық түрдегі әдістемелік жүйе, оны әрбір оқытушы өз педагогикалық тәжірибесіндегі материалдармен толықтыра отырып, ары қарай жетілдіре алады.

Қазіргі ақпараттандыру қоғамында электронды оқулықтарды пайдаланбай алға жылжу мүмкін емес, сондықтан электронды оқулықтың құрылымы сапалы жаңа деңгейде болуы тиіс.

Бір жағынан электрондық оқулықтың келеңсіз жақтары да бар. Жоғары оқу орындарының студенттері өзіне қажетті ақпараттарды толығымен ғаламтор көздерінен алады. Ғаламторда керекті ақпараттар, материалдар қазақ тілінде айтарлықтай толық емес. Сондай-ақ, психологиялық, педагогикалық талаптардың, пәнаралық байланыстардың жоқтығы сияқты кемшіліктер. Көрнекілік материалдарда бірыңғай таңдау, студенттің жеке ерекшеліктерін, денсаулық жағдайын және оқып үйретудегі мамандық бойынша бағыты ескерілмейді. Ең үлкен кемшілігі - фрагменттік бағдарлама. Ол материалды толық қамтуы немесе оқулықтарды толық аудару, берілген материалдағы санитарлық, гигиеналық нормалардың сақталмауы, компьютердің графикалық мүмкіншілікті қолданылуының нашарлығы және әлсіздігі.

Оқытушыларға және студенттерге арналған кітаптар, көрнекі және техникалық құралдар оқулықтың мазмұнына сәйкес жасалады. Электрондық оқулық – негізгі мәтіндегі және мәтіннен тыс компоненттерден тұратын жүйе. Әр компоненттерінің өзі жеке бөліктерден – элементтерден тұрады, оны сызба түрінде былай көрсетуге болады:

Оқулық					
Мәтіннен тыс компоненттер			Негізгі мәтін		
Меңгеруді ұйымдастыру аппараты	Иллюстративті материал	Бағдарлау аппараты	Негізгі	Қосымша	Түсіндірме

Мәтін – оқулықтың негізгі компоненті. Негізгі мәтінде теориялар мен заңдар, химиялық элементтер және олардың қосылыстары туралы мәліметтер, құбылыстар мен ұғымдардың белгілері және анықтамалары, қорытындылар мен жалпылаулар, зертханалық және тәжірибелік жұмыстарға нұсқаулар беріледі.

Жоғары оқу орындарының оқулықтарында қосымша мәтіндерінде биографиялық және ғылыми мәліметтер, кесте түріндегі сандық мәліметтер, анықтамалар берілген. Түсіндірме мәтіннің элементтеріне жататындар: оқулыққа, оның бөлімдері мен тарауларына кіріспе; ескертулер мен түсініктемелер, сөздіктер, анықтамалар, суреттер, диаграммалар, графиктерге түсініктер, формулалардың және өлшем бірліктерінің жиынтық кестелері т.б.

Мәтіннен тыс компоненттердің меңгеруді ұйымдастыру аппаратына сұрақтар мен есептер, нұсқау материалдар, кестелер, жаттығулар жатады. Мәтінмен байланысты қызметіне қарай иллюстративті материалдар: жетекші, теңдес мәнді және көмекші деп үшке жіктеледі [4,136.].

Электронды оқулық, әсіресе химия сабағынан өте ауқымды және қажетті көрнекі құралдардың басым бөлігін алмастыра алады. Мысалы, улы заттарды оқып-үйренгенде виртуалды әлем біздің денсаулығымызға нұқсан келтірмейтіндей химиялық эксперименттер жасауға мүмкіндік береді. Электрондық оқулық көмегімен қажетті құрал-жабдықтар болмаған жағдайда химиялық тәжірибелерді кең көлемде жүргізуге болады. Слайд-дәрістерді қолдану көрнекілікті, дәстүрлі әдістермен салыстырғанда, кең ауқымды ақпарат пен жоғары дәрежелілігін қамтамасыз етеді.

Химияның қазіргі кездегі екпінді дамуы мен күрделенуінен оны оқыту әдісі де өзгеріп, жетілдіріліп отырады. Қазіргі заманға сай химия оқулығы – бұл ғылыми тереңдік пен педагогикалықтың материалды қызықты баяндаумен үйлесімділігі болып табылады. Ол оқу процесіне техникалық ақпарат құралдарын (компьютер, телевидение және т.б.) жиі кірістіруді ескереді [5,456.].

Қазіргі жоғары оқу орындарындағы кредиттік жүйеге байланысты бір дәріске аз уақыт беріледі, студенттерге көп материалдарды өз беттерінше игеруіне тура келеді. Химия пәнінен бір ғана тақырыпты өткенде қосымша көптеген оқулықтармен қатар электрондық оқулықтарды да пайдалану қажет болады. Мысалы, «Химиялық элементтердің периодтық жүйесі» тақырыбында периодтық жүйенің ашылу тарихы, периодтық жүйенің маңызы сияқты т.б. бөлімдері дәріс барысында қамтыла алмайды. Оларды студенттер өз беттерінше оқып танысып, электрондық оқулықтармен дұрыс жұмыс істей білуі тиіс.

Электрондық оқулықтармен жұмыс істей алу мүмкіндіктерін тексеру мақсатында 1-курс студенттеріне тапсырмалар берілді. СӨЖ (студенттің өзіндік жұмысы) бойынша «Негізгі химиялық түсініктер» тақырыбына өзіндік жұмыс дайындағанда, екі студент қана химиядан электрондық оқулықтарды пайдалана отырып орындаған, ал көпшілігі интернет ресурстарынан қысқаша материалдарды пайдаланған болып шықты. Алдыңғыларының жұмыстары сапалы, берілген тапсырма толығымен орындалған болып шықты. Кейінгілерінің жұмыстары сапасыз, тапсырма толығымен орындалмаған, көпшілігі ғаламторда қазақ тілінде материалдың аздығынан деген себептер айтты.

Химия пәнінен қазақ тіліндегі электрондық оқулықтар саны аз, есесіне орасан мол қазақ тіліндегі оқулықтарды кітап сөрелерінен табуға болады. Электрондық оқулықтармен қатар, химиялық анықтамалықтар, қосымша және көмекші құралдар, терминологиялық

сөздіктерді қазақ тілінде еркін пайдалануға мүмкіндік туылса студенттерге де, оқытушыларға да үлкен жеңілдік болар еді.

Білім берудің негізгі мақсаты – білім мазмұнын жаңартумен қатар, оқытудың әдіс-тәсілдері мен әр түрлі құралдарын қолданудың тиімділігін арттыруды талап етеді. Осы мақсатты жүзеге асыруда ақпараттық технологияны, электрондық оқулықтарды пайдалану маңызды роль атқарады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Зимина О.В. Печатные и электронные учебные издания в современном высшем образовании: теория, методика, практика/М.: Изд. МЭИ, 2003. -336 с.
2. Береснева Е.В. Современные технологии обучения химии. М.:Центрхимпресс, 2004.
3. Қақатаева Б.Р. Болашақ химия мұғалімінің әдістемелік біліктілігін қалыптастыру технологиясы// «Хабаршы». Жаратылыстану сериясы, 2008. №1(3). 60-64 бб.
4. Нұғыманұлы И.Н. Химический язык и обучение химии//Алматы. 1992.
5. Беспалько В.П. Образование и обучение с участием компьютеров/М.:Изд. Моск. психол.-соц. ин-та. 2002. -352с.

УДК 502/504;574

Зайнуллина А.Ш., Абильсеитов Б.Т.
Алматинский технологический университет

РОЛЬ ОБРАЗОВАНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

В Алматинском Технологическом Университете дисциплина «Химия» и «Экология и устойчивое развитие» читается на 1 курсе. В настоящее время в связи с новыми тенденциями, вызовами и проблемами экологическое образование должно подняться на качественно новый уровень, что связано с противоречием между требованиями, предъявляемыми к человеку современная эпоха глобальных экологических катастроф, и реальным уровнем экологической культуры молодежи [1].

Одной из основных причин ухудшения экологической ситуации в стране является низкий уровень экологической культуры общества. В этой связи формирование экологической культуры является основной задачей, стоящей в экологической сфере [2,3]. Поэтому вопрос внедрения экологических учений во все этапы образования становится в настоящее время всё более актуальным. Целью экологического образования является постепенное формирование на протяжении жизни экологических знаний, экологической культуры, активной жизненной позиции по вопросам защиты окружающей среды [4-6]. Поэтому реализацию экологического просвещения необходимо начинать с раннего возраста и на протяжении всего обучения (например, «Экознайка» в начальных классах, «Юный эколог», «Экологический патруль» - в старших классах) [7]. Особо следует отметить, что экологическое образование должно быть построено по индивидуальным образовательным траекториям с учетом возрастных особенностей.

Экологическое образование направлено на формирование систематических знаний о взаимодействии природы и общества, умений и навыков изучения и охраны окружающей среды.

Экологическое образование должно носить непрерывный характер, начиная с раннего детства, далее в средней школе, а затем в ВУЗе. В процессе непрерывного экологического образования главенствующая роль принадлежит высшим учебным заведениям. Экологическое образование должно сформировать экологическое мировоззрение и экологической культуры студентов. По статистике 15% руководителей высшего эшелона в мире принимают решения, от которых зависит судьба 85% ресурсов планеты [4].

Поэтому наша цель дать нашим студентам, будущим инженерам-технологам необходимую экологическую подготовку. Экологическая культура как один из главных

факторов в гармонизации отношений общества и природы становится в настоящее время всё более актуальной. И первостепенную роль в этом процессе играют экологическое образование и воспитание [8].

Экологическое образование – это последовательный процесс обучения и воспитания человека, который ставит перед собой цель формирования системы научных и практических знаний. В систему экологического образования входят несколько принципов: научность, интеграция, непрерывность, систематичность и взаимосвязанность раскрытия различных аспектов экологии [9]. Экологическому образованию принадлежит интегративная роль и на него возложено решение следующих педагогических функций:

- формированию и развитию целостной картины мира;
- формированию способностей прогнозировать как свою, так и деятельность других людей;
- нравственное воспитание в процессе обучения, формирование нравственных ценностей, направленных на осознание студентами своей роли в создании гармоничных отношений между обществом и природой

В настоящее время наиболее часто применяют следующие модели экологического образования:

1. однопредметная
2. многопредметная
3. смешанная.

Каждая из этих моделей имеет свою специфику и преимущества. Выбор модели зависит от цели, дисциплины и задачи, которую ставит перед собой преподаватель.

Целью экологического образования в ВУЗе является перестройка мировоззрения студентов таким образом, чтобы девиз экологов «Думай глобально, действуй локально!» стал методологическим ориентиром в формировании мировоззрения и экологической культуры.

Современная экология является результатом межпредметного синтеза нескольких разделов естествознания и ряда гуманитарных наук [10].

Межпредметные связи выполняют в обучении экологии ряд функций: методологическую, образовательную, развивающую, воспитывающую, конструктивную функции.

Существуют несколько видов межпредметных связей: внутрицикловые и межцикловые. Виды межпредметных связей делятся на группы, исходя из основных компонентов процесса обучения.

Содержательно-информационные межпредметные связи делятся по составу научных знаний, отраженных в программах экологических курсов, и бывают: фактические, понятийные, теоретические.

Кафедра «Химии, химической технологии и экологии» Алматинского Технологического Университета готовит студентов по двум специальностям: «Химическая технология органических веществ» и «Экология». Для реализации межпредметных связей и реализации экологического подхода к изучению курса химии можно студентов химиков и экологов объединить для решения общей задачи, связанной с химическими проблемами экологии, экологическими проблемами химических, нефтегазоперерабатывающих, заводов, горнорудных, угледобывающих шахт, экологическими проблемами промышленных городов.

При изучении процесса круговорота углерода, кислорода, серы, азота и других элементов по экологии студенты должны акцентировать внимание на том, как ведет себя то или иное вещество в атмосфере, почве водной среде и какие воздействие они оказывают на биологические системы. На основе межпредметных связей полученные данные связывают с составом, строением и свойствами веществ на основе знаний, полученных при изучении дисциплины «Химия».

Знания по химии позволяют экологам решать задачи наиболее безвредного вхождения промышленного производства в природные циклы, делая его частью какой - либо

экосистемы. При оценке состояния объектов окружающей среды или качества готовой продукции знания химических методик химико-аналитического контроля, позволяет получить информацию, необходимую для последующего принятия решений о предотвращении поступлений вредных веществ в атмосферу. На лабораторных работах по химии можно провести анализ продуктов питания на содержание нитратов и связать полученные результаты с темой: «Экология здорового питания». Связь химии с экологией дает возможность раскрыть особую роль химии в сложившейся экологической ситуации. Можно привлечь студентов к исследовательской работе. Дать задания по СРС например, по изучению состояния природной среды их родного города, «Экология и окружающая среда Алматы», «Экология Алматы и устойчивое развитие» и многие другие.

На основе межпредметных связей у студентов формируются умения решать межпредметные познавательные задачи разных видов: 1) объяснять природные явления и процессы с помощью знаний смежных предметов; 2) решать задачи комплексного характера; 3) выполнять экспериментальные работы межпредметного характера; 4) осуществлять перенос знаний из смежных предметов; 5) составлять многостороннюю комплексную характеристику комплексных проблем, например, экологических.

Большой интерес у студентов вызывают количественные задачи межпредметного содержания, требующие для своего решения применения знаний по математике, физике, химии[11].

Задачи с химико-экологическим содержанием можно разделить на три типа [2-3]:

1. Задачи с химической характеристикой природных объектов;
2. Задачи об источниках загрязнения, видах загрязнителей окружающей среды;
3. О природозащитных мероприятиях и ликвидации последствий загрязнения;

Экологическая культура как один из главных факторов в гармонизации отношений общества и природы становится в настоящее время всё более актуальной. И первостепенную роль в этом процессе играют экологическое образование и воспитание. В этой связи перед преподавателями экологических дисциплин стоят большие задачи и предъявляются повышенные требования, так как они несут ответственность за экологическую культуру и воспитание будущих специалистов, а значит и за будущее нашего общества и мира в целом.

ЛИТЕРАТУРА

1. Парахонский А.П. Роль образования в формировании экологической культуры // Успехи современного естествознания. 2005. № 2. С. 46-47.
2. Парахонский А.П. / Роль образования в формировании экологической культуры // Успехи современного естествознания. 2005. № 2. С. 46-47.
3. Степанов С.А. / Формирование экологической культуры молодежи в рамках образования // Вестник РУДН, серия Психология и педагогика. 2008 . № 4. С.69-73
4. Захлебный А. Н., Дзятковская Е. Н., Грачев В. А. / Концепция общего экологического образования в интересах общего устойчивого развития // Вопросы современной науки и практики . 2012. № С39. С. 55-59.
5. Моисеев Н.Н. / Экологическое образование и экологизация образования // Экология и жизнь. 2010. №8. С. 4-6.
6. Мухоматдинова Л.А. / Экологическое образование как основа воспитания экологической культуры человека // Природоохранное сотрудничество: Россия, Монголия, Китай. 2010. № 1. С.187-189.
7. Захлебный А.Н., Дзятковская Е.Н. / Новые перспективы развития школьного экологического образования // Современные наукоемкие технологии. 2005 . № 10. С.19.
8. Чуйкова Л. Ю. / Концепции экологического образования, построенные на идее формирования экологической культуры. // Гуманитарные исследования. 2012 . № 2. С342-35211.
9. Тюрикова Г.Н., Ладнова Г.Г., Тюрикова Ю.Б. / Социальная экология 2-издание // М.: «Академия» 2012.С 78-85.

10. Зайнуллина А.Ш., Жайлау С.Ж. Проблемы межпредметных связей в преподавании органической химии в технологическом ВУЗе. - Материалы Международной научно-практической конференции «Стратегия развития пищевой и легкой промышленности», 4 июня 2004 г., Алматы, стр. 339-341.
11. Безуевская В.А. Химические задачи с экологическим содержанием //Химия в школе №3, 2000. С.59-61.

УДК 37.012

Агумбаева А.Е., Мүфтиев Б.Ө.

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

ҚАЗАҚСТАННЫҢ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ БҮГІНІ МЕН ЕРТЕҢІ

Әлеуметтік-экономикалық дамуда білім беру жүйесі жетекші орын алуда. Себебі, білімді ұрпақ – ел ертеңі. Сол себепті, қазіргі білім беру жүйесінің мақсаты – бәсекеге қабілетті маман дайындау. Мектеп – үйрететін орта, оның жүрегі - мұғалім. Бүгінгі таңдағы мұғалімдердің міндеті – нақтыланған білімді қызықты әрі пайдалы етіп оқушыларға жеткізу. Нарық жағдайындағы мұғалімге қойылатын талаптар: бәсекеге қабілеттілігі, білім беру сапасының жоғары болуы, кәсіби шеберлігі, әдістемелік жұмыстағы шеберлігі.

Өскере дамып келе жатқан әлемде білім – ең негізгі бағаланушы ресурс болып табылуда. Барлық мемлекеттерде білімге негізгі көңіл бөлінуде. Осы орайда, заман талабына сай маманданған педагогтардың кәсіби мәдениетін дамытуға бағытталған оқу қажеттіліктері туындылап отыр.

Біліктілік арттыру жүйесінде педагогтардың оқу қажеттіліктері нақты білімнің мәнін түсінуге, соның нәтижесінде өзіндік іс-әрекетке енуге және жеке өміріндегі тәжірибені жетілдіру мақсаттарына байланысты қалыптасады.

Ересектерге арналған, жалпы және кәсіби білімнің қажеттілігін дамыту, ғылым, білім мен мәдениет жетістіктері арқылы адамдардың жалпы мәдениеті мен әлеуметтік белсенділікті дамытуға бағытталған танымдық іс-әрекетке ынталандыру үшін білім беру шараларын жетілдіру қажет. Қазіргі білім беру парадигмасы «білікті адамға» бағытталған білімнен «мәдениет адамына» бағытталған білімге көшуді көздейді. Бұл білім беру жаңаша ұйымдастыру- оның философиялық, психологиялық, педагогикалық негіздерін, теориясы мен тәжірибесін тереңірек қайта қарауды қажет етеді.

Сондықтан бүгінгі күні еліміздің білім жүйесінде оқыту үдерісін тың идеяларға негізделген жаңа мазмұнын қамтамасыз ету міндеті тұр.

Қазақстандағы білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы жобасында Қазақстанда оқитындарды сапалы біліммен қамтамасыз етіп, халықаралық рейтингілердегі білім көрсеткішінің жақсаруы мен қазақстандық білім беру жүйесінің тартымдылығын арттыру үшін, ең алдымен, педагог кадрлардың мәртебесін арттыру, олардың бүкіл қызметі бойына мансаптық өсуі, оқытылуы және кәсіби біліктілігін дамытуды қамтамасыз ету, сондай-ақ, педагогтердің еңбегін мемлекеттік қолдау мен ынталандыруды арттыру мәселелеріне үлкен мән берілген. Осыған байланысты қазіргі таңда еліміздің білім беру жүйесіндегі реформалар мен сындарлы саясаттар, өзгерістер мен жаңалықтар әрбір педагог қауымының ойлауына, өткені мен бүгінгі, келешегі мен болашағы жайлы толғануына, жаңа идеялармен жаңа жүйелермен жұмыс жасауына негіз болары анық. Олай болса, білімнің сапалы да саналы түрде берілуі білім беру жүйесіндегі педагогтердің, зиялылар қауымының деңгейіне байланысты. Дәстүрлі білім беру жүйесінде білікті мамандар даярлаушы кәсіби білім беретін оқу орындарының басты мақсаты – мамандықтарды игерту ғана болса, ал қазір әлемдік білім кеңестігіне ене отырып, бәсекеге қабілетті тұлға дайындау үшін адамның құзырлылық қабілетіне сүйену арқылы нәтижеге бағдарланған білім беру жүйесін ұсыну – қазіргі таңда негізгі өзекті мәселелердің бірі.

Қазақстан Республикасының 12 жылдық білім беру ұжырымдамасында педагог кадрлардың кәсіби-тұлғалық құзыреттілігін қалыптастыру басты мақсат екендігін атай келе, 12 жылдық білім беруде педагог төмендегідей құзыреттіліктерді игеруі міндетті деп көрсетілген.

1. Арнайы құзыреттілік- өзінің кәсіби дамуын жобалай білетін қабілеті.

2. Әлеуметтік құзыреттілік- кәсіптік қызметімен айналысу қабілеті.

3. Білім беру құзыреттілігі – педагогикалық және әлеуметтік психологияның негіздерін қолдана білу қабілеті.

Ендеше құзыреттілік дегеніміздің өзін қазіргі заман талабына сай педагог қауымының өзін-өзі өзгерте алу қабілеттілігі деп түсінуге болады. Білім саясатындағы түбегейлі өзгерістерді күнделікті оқу үрдісінде берілетін тапсырмалардан бастау қажет екендігі айқын көрсетілген. Студенттер оқытушы қауымнан тек білімге ғана емес, өмірге үйрететін қабілеттілікті қажет етіп отыр. Демек, болашақ педагогтеріміз осы ақпараттық қоғамнан қалыспай: жедел ойлаушы: жедел шешім қабылдаушы: ерекше ұйымдастырушылық қабілетті: нақты бағыт- бағдар беруші болып шығуы - бұл қазіргі заманның талабы. Міне, құзыреттілік қалыптастыру дегеніміздің өзі болашақ мұғалім - қазіргі студенттердің шығармашылық қабілеттерін дамыта отырып ойлаудың, интеллектуалдық белсенділіктің жоғары деңгейіне шығу, жаңаны түсіне білуге, білімнің жетіспеушілігін сезінуге үйрету арқылы ізденуге бағыттауды қалыптастырудағы күтілетін нәтижелер болып табылмақ. Бұның өзі өз кезегінде қазіргі ұстаздардан шәкіртті оқытуда, білім беруде, тәрбиелеп өсіруде белгілі бір құзыреттіліктерді бойына сіңірген жеке тұлғаны қалыптастыруды талап етеді.

Психологтер де, педагогтер де адамның рухани интеллектуалдық, кәсіби шығармашылықпен өзін-өзі дамытуы өмірінің әр кезеңінде әр қалай деп көрсетеді. Мысалы, ұлы педагогтер А.Дистерверг, К.Ушинский, А.Макаренко, В.Сухомлинский, т.б мұғалімдік еңбекті адамтану ғылымы, адамның жан дүниесі, рухани әлеміне бойлай алу өнері дей отырып, педагогикалық шеберліктің дамуына зор үлес қосқан. Осы тұрғыдан алып қарағанда педагогикалық шеберлік-кәсіби әрекетті жоғары деңгейге көтеретін мұғалімнің жеке қасиеттерінің, оның білімі мен білігінің жүйесі.

Ең бірінші кезекте мұғалімнің «өзіндік жаңалығы» болуы қажет. Ғылым жаңалығын түрлендіруде өз үлесін қосу арқылы жасаған нәтижелі жұмысы өзгелердің тәжірибесін толық көшірмей, жаңа ортаға икемдеп, өзіндік іс- әрекет жиынтығы арқылы айтарлықтай нәтижеге қол жеткізу керек. Қазіргі кәсіптік-педагогикалық қызмет қандай мұғалімді талап етеді. Мұғалім – оқушылардың жеке тұлғасын дамытуға басымдық беретін, күрделі әлеуметтік-мәдени жағдайларда еркін бағдарлай алатын, шығармашылық процестерді басқара алатын, адам туралы ғылымның жетістіктерін, оның даму заңдылықтарын, компьютерлік оқыту өнерін терең меңгерген жан- жақты дамыған шығармашыл тұлғаны талап етеді.

Қазақ мектебінің бүгінгі жайы мен ертеңі, оқушылардың білімділік және тәрбиелік деңгейі шешуші дәрежеде мұғалімге, ата-анаға және қоғам қауымдастығына жүргізілген жұмыстарға, ізденісіне байланысты. Бастауыш сыныптарға арналған бағдарламалар педагогикалық үрдісті жаңаша қарауды талап етеді. Педагогика ғылымында баланы оқыту мен тәрбиелеудің мақсаты – жан-жақты дамыған жеке тұлға қалыптастыру болса, оқытудағы негізгі мақсат - өздігінен дамуға ұмтылатын жеке тұлғаны қалыптастыру. Жеке тұлғаның дамуында маңызды роль атқаратын оқушының өз бетінше жұмысын тиімді ұйымдастыра білу; сол арқылы материалды саналы меңгертудің жүйесін жасау; оқушының түрлі дара қабілеттерін арттыру.

Өз бетінше жұмыс қазіргі жеке тұлғаны қалыптастыру және тәрбиелеуде, білім берудің приоритетін түбегейлі өзгертуде, яғни бұрынғыша оқушыны пәндік білім, біліктердің белгілі бір жиынтығымен қаруландыруды түбегейлі өзгертуде.

Өзіндік жұмыстың негізгі мақсаты оқушылардың танымдық міндеттерін қалыптастыру, шығармашылық қабілеттері мен қызығушылығын жетілдіру, білімге құштарлығын ояту. Мұғалім сабақта әдіс - тәсілдерді пайдалана отырып, балалардың ұсыныс - пікірлерін еркін айтқызып, ойларын ұштауға және өздеріне деген сенімін арттыруға

мүмкіндік туғызып отыру қажет. Әдіс – тәсілдер арқылы өткізген әрбір сабақ оқушылардың ойлануына және қиялына негізделіп келеді, баланың тереңде жатқан ойын дамытып оларды сөйлетуге үйретеді. Түрлі әдістемелік тәсілдер пайдалану арқылы қабілеті әртүрлі балардың ортасынан қабілеті жоғары баланы іздеп, онымен жұмыс жасау, оны жан - жақты тануды ойлап, оқушылардың шығармашылық деңгейін бақылап отыру әрбір мұғалімнің міндеті.

Отбасының жетекшілік маңызы онда тәрбиеленіп жатқан адамның тән-дене және рухани дамуына әсер етуші ықпалдар мәні мен мағынасының тереңдігіне тәуелді келеді.

Ата-ананың ұйымдастыру және бағыттаушы ролін, ата-анамен бала арасындағы өзара қатынастың сипатын, бала тәрбиесіне әсер ететін жанұяның мақсатты адамгершілік бағыттарын, баланың жанұядағы араласатын іс-әрекетінің алуан түрлілігін, ата-ананың тәрбие құралдарын, тәсілдерін, әдістерін пайдалана алу қабілеттерін, баланың белсенділігінің дәрежесін көруге болады.

Ата-ана арасындағы, ата-ана мен бала арасындағы, балалардың арасындағы өзара қатынас педагогикалық процестің тәрбиелік механизмдері болып табылады.

Тәуелсіз ел тірегі – білімді ұрпақ десек, жаңа дәуірдің күн тәртібінде тұрған мәселе – білім беру, ғылымды дамыту. Өркениет біткеннің өзегі, сғылым, тәрбие екендігіне ешкімнің таласы жоқ. Осы орайда білім ордасы – мектеп, ал мектептің жаны – мұғалімдердің басты міндеті - өз ұлтының тарихын, мәдениетін, тілін қастерлей және оны жалпы азаматтық деңгейдегі рухани құндылықтарға ұштастыра білетін тұлға тәрбиелеу.

Егеменді еліміздің ең басты мақсаты өркениетті елдер қатарына көтерілу болса, ал өркениетке жетуде жан-жақты дамыған, рухани бай тұлғаның алатын орны ерекше. Қазіргі білім берудің басты мақсаты да сол жан-жақты дамыған, рухани бай жеке тұлға қалыптастыру болып табылады.

Рухани бай, жан-жақты дамыған жеке тұлғадағы ең басты қасиеттердің бірі - тіл байлығы, өз ойын нақты, терең мағыналы әрі көркем жеткізе білетін, шешен де ойлы сөйлей білетін, Абайша сөйлегенде сөзі жүрекке жылы тиетін, сөз құдіретін игерген адамдарда да тұлғалық қасиет болады. Рухани адамгершілікке тәрбиелеудің басты мақсаты оқушылардың белсенді өмірлік жолын, қоғамдық борышқа саналы көзқарасын, сөз бен істің бірлігін қамтамасыз етіп, адамгершілік нормаларынан ауытқушыларға жол бермеуді қалыптастыру болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. ҚР 2005-2010 жылдарға арналған білімді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы
2. Дамитов Б.К. Жоғары білім бойынша заңды және нормативті құжаттар жинағы. ҚР Білім және Ғылым Министрлігі.- А., 1996.-132б.
3. Современное состояние высшего образования в Республике Казахстан// Вестник высшей школы- А., 2005.-С.92.
4. Закон Республики Казахстан от 27.07.2007 N319-3 «Об образовании»
5. <http://www.edu.gov.kz>
6. Алшанов Р. Частное образование в Казахстане: становление и современные вызовы // Казахстанская правда, 2007, 2 ноября, №175
7. Данилова Т.В. Методика оценки конкурентоспособности вузов// Качество и конкурентоспособность в 21 веке: материалы 5 Всероссийской научно-практической конференции.- Чебоксары: Изд-во Чуваш.ун-та., 2006.-С.137. OECD, 2006, Education at a Glance: OECD Indicators 2006.-257 с.

ТАЛАНТТЫ ЖӘНЕ ДАРЫНДЫ БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУ ЖАЙЫНДА

Қай оқытушы болсын студенттерге сапалы білім беруде жоғары нәтижеге қол жеткізу үшін соған қолайлы орта туғызуға мән береді. Талантты және дарынды балаларды оқыту дегеніміз – ойлауды, талқылау мен жан-жақты жоспарлауды талап ететін күрделі мәселе. Әртүрлі теория мен стратегиялар студенттерді оқытудың мазмұнын анықтауға қажетті бағдарламалар деп түсінеміз. Тәжірибеге негізделген талдау студенттердің қажеттіліктерін қанағаттандыруда көпшілік студентке талантты және дарынды балаларға арналған тапсырмаларды іріктеп оқыту арқылы нәтижелі оқу деңгейіне жететіндігін көрсетті.

Оқытушы студенттің талантты немесе дарынды екенін қалай анықтай алады? деген сұрақтың мазмұндық жағы әртүрлі. Мәселен, бала бір пәннен ғана емес, бірнеше пәннен біз күткеннен әлдеқайда жоғары деңгейде болуы мүмкін. Филология факультетінде оқитын кейбір студенттер әдебиеттік пәндерден гөрі, тіл саласына қатысты пәндерге бейім болып, тілдік талдауларды еш қиындықсыз жүргізе алады. Яғни біреуі сөйлеуге бейім болса, кейбірі жазуға, жазбаша түрде талдау, саралау жасауға икемді келеді. Сондықтан осындай студенттердің қабілетін, біліктілігін, әлеуеттік мүмкіндіктерін ашып көрсетуі үшін оларға жағдай туғызу керек.

Зерттеушілер талантты және дарынды балалардың бойында мынадай қасиеттер болатындығын айтады: *есте сақтау қабілетінің жоғары болуы; ақпаратты тек біліп қана қоймай, оны дұрыс пайдалана алуы; оқу үдерісінің қалай жүретінін басқалардан гөрі жақсы біліп, өздерінің оқуын реттей алуы; жоспарлауға көп жұмсаса да, жоспарын тез жүзеге асыруы; ақпаратты толықтырып, олардың қайшылықтарын анықтап, мәніне тезірек жетуі; өзгелерге қарағанда ойлау қабілеті жақсы ұйымдастырылған, оқуда және проблемаларды шешуде балама шешімдерді көріп, қабылдай алуы; қызығушылығын арттыру үшін күрделі ойын мен проблемаларға ұмтылуы; ерте жасынан бастап ерекше қабілеттерін ұзақ уақытқа шоғырландыра алуы; ерте жасынан сөйлей, оқи және жаза білуі* т.б. [1, 67].

Яғни оқу үдерісінде «ерекше» балалардың мүмкіндігін байқаудың, оны басқалардан ажырата алудың сабақты қызықты әрі тартымды өткізуге ықпалы зор. Себебі баланың бәріне ортақ берілген тапсырмалар оларды қызықтырмай, басқалардан бұрын жылдам орындап, бос отыруға әкелуі мүмкін. Сондықтан оларды ынталандыратын, ары қарай терең ойлануға жетелейтін қиын да күрделі тапсырмаларды жекелей ұсыну тиімді болмақ.

Оқытушы талантты және дарынды балаларды оқытуда мыналарға мән беруі керек секілді:

- баланың оқу қажеттілігін анықтап алуы;
- инклюзивті тәжірибеге сүйене отырып, түрлі тәсіл ұсына білуі;
- талантты және дарынды балалардың түсініктерін ажырата алуы;
- талантты және дарынды балалар үшін түрлі тәсіл ұсынуы;
- күрделі тапсырмалар құруға арналған тәсілдерді білуі;
- талантты және дарынды балалар үшін топта бірлескен тапсырмаларды жоспарлай алуы; дағдыларын анықтай алуы;
- «ерекше» балаларды оқытуда даралап оқытуға мән беруі;
- тереңдетілген тапсырмаларды әзірлеп, талдау алуы т.б.

Оқытушы ретінде белгілі бір тақырып бойынша топқа ортақ тапсырма беріп, барлығының орындауын талап етемін. Ол тапсырмаларды талантты және дарынды балалар оңай, тез арада аяқтап шығуы мүмкін. Тапсырма толық орындалып болған соң, міндетті түрде топтан кері байланыс аламын. Сол кезде студент алдағы уақытта қандай мәселеге басты назар аудару керектігін нақтылап атап көрсетеді. Студенттердің талап-тілектерін

ескере отырып, талантты және дарынды балалар үшін жеке-жеке тапсырма, күрделі мәселелерді қамтитын сұрақтар беремін. Сол арқылы оқу үдерісінің әлдеқайда нәтижелі болатынына көз жеткізе аламын.

Мысалы, қазақ диалектологиясы пәнінен жүргізілген семинар сабақта талантты және дарынды балалар деп саналатындарға жоғары деңгейлі күрделі тапсырма ұсындым [2, 85]. Оларды бір топқа біріктіріп, топтық жұмыс жүргізуін талап еттім.

1-тапсырма

1. Оңтүстік сөйленістерінің басты ерекшеліктерін сипаттап көрсет.

2. Батыс және оңтүстік сөйленістерінің түйісетін шегі, шегарасы қайсы?

3. Оңтүстік және батыс сөйленістеріне тән ортақ сипаттар

4. Оңтүстік және батыс сөйленістерінің пайда болуына, шығуына әсер еткен жағдайлар

Осы сұрақтарды ұсынып, мен студенттің материалды қаншалықты деңгейде игергенін, теориялық білім сапасының дәрежесін анықтай аламын. Яғни тапсырманы орындап болған соң күтілетін нәтиже, табыс критерийлері мынадай болуы керек деп топшыладым:

Талантты және дарынды балалардың өзін шартты түрде **А, В, С** деңгейлі деген үш топқа бөлдім.

А тобына жататын төмен деңгейлі студенттер мына критерийлерге жауап беруі тиіс:

1. Оңтүстік сөйленістеріндегі басты ерекшеліктерді атайды, бірақ неліктен басты ерекшеліктері екенін таратып сипаттай алмайды;

2. Батыс және оңтүстік сөйленістерінің түйісетін шегін, шегарасын айтады, неліктен түйісетіндігін, қандай негізге сүйеніп екеуінің шегін айқындаймыз дегенді айта алмайды.

3. Батыс және оңтүстік сөйленістерінің ортақ сипаттарын көрсеткенімен, фонетикалық, лексикалық, грамматикалық ортақ ерекшеліктерін нақтылай алмайды.

4 Осы сөйленістердің пайда болуына әсер еткен жағдайларды санамалап көрсете алмайды.

В тобына жататын орта деңгейлі студенттер мына критерийлерге жауап беруі тиіс:

1. Осы сөйленістерге тән басты ерекшеліктерді сипаттап, неліктен басты ерекшелігі дегенге түсініктеме береді.

2. Оңтүстік және батыс сөйленістерінің түйісетін шегарасын географиялық орналасуымен түсіндіреді.

3. Сөйленістердің екеуіне де ортақ сипаттарды нақты мысалдармен ажыратып, түсіндіре алады.

4. Сөйленістердің шығуына ықпал еткен жайттарды нақты пікірлерге сүйеніп, сипаттап бере алады.

С тобына жататын жоғары деңгейлі студенттер мына критерийлерге жауап беруі тиіс:

1. Басты ерекшеліктерді сипаттап қана қоймай, оны ғылыми тұрғыдан дәйектеп, осы ерекшеліктерге қосымша ретінде мыналарды да қосуға болады деп, өз ұсыныс, идеяларын алға тартады.

2. Екі сөйленістің түйісу шегарасын географиялық орналасуымен де, тарихи деректермен де, ғылыми тұрғыдан да салғастыра отырып, түсіндіріп бере алады.

3. Екеуіне де ортақ ерекшеліктерді тіл тарихымен байланыстырып, ғылыми негізде салыстыра отырып дәлелдей алады.

4. Сөйленістердің шығуына әсер еткен жайттарды туыстас түркі тілдері материалдарымен салыстырып, оларды бүгінгі қолданыстағы шынайы тілдік деректер арқылы нақты көрсете алады, ғылыми тұрғыдан дәлелдеуге айрықша мән береді, ғалымдардың еңбектерінен дәйектемелер келтіреді, батыс және оңтүстік сөйленістерінің бір-бірінен айырмашылықтарын ажырата білудің қажеттілігі қанша? деген сауалға да тұшымды жауап бере алады.

Осы секілді тапсырма беру арқылы талантты және дарынды балалар өз ішінен іріктеліп шығады, олардың жауаптары критерийлерге сәйкес келуіне қарай бағаланады.

2-тапсырма

1. Қазақ тіліндегі жергілікті тіл ерекшеліктері сипатына қарай қандай сөйленістік топтарға бөлінеді? Бұлай бөлуді ғалымдар қай қағидатқа сүйеніп негіздеген?

2. Диалектілердің келешегі бар ма? Яғни уақыт өте келе олардың мүлдем жойылып кетуі мүмкін бе? Әлде жоқ па? Осыны мысалдармен қалай дәлелдей аласыз?

Аталған сұрақтарға дәйекті түрде нақты жауап берілуі тиіс. Жауаптары ғылыми негізге қазықталған, нақты дәлелдемелерге сүйенген, сенімді түрде болуы керек. Бұл тапсырмада талантты және дарынды балалар деп аталатындарға жұптасып екеуара сұхбаттасуға мүмкіндік беріледі. Сұрақтарды бір-біріне қоя отырып, әрі белсенді тыңдайды, әрі белсенді түрде жауап береді. Қосымша да сұрақтар қояды. Идеяларымен бөліседі, ортақ тұжырым жасайды. Бар ойын мәселені талқылауға шоғырландырады.

Яғни екеуара пікірлесу арқылы материалды жақсы түсініп, өз іс-әрекетінде (практика жүзінде) қолдануына мүмкіндік алады.

Бұған оқулық, монографиялар, әдістемелік құралдар, лингвистикалық карта, интерактивті тақта, флипчарт, парақшалар, түрлі-түсті қарындаштар, бор, алдын ала дайындалған сауалдама кестесі т.б. ресурстарды пайдалануға болады.

Қысқаша айтқанда, осы сияқты тапсырмаларды беру арқылы талантты және дарынды балалардың оқуға, тануға, білуге белсенділіктерін арттырып, өз мүмкіндіктерін жан-жақты көрсетуіне жағдай жасауға болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Студентке арналған нұсқаулық. Бірінші басылым. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ, 2015. – 185 б.

2. Қалиев Ғ., Сарыбаев Ш. Қазақ диалектологиясы. Оқулық. – Алматы: Ана тілі, 1991. – 200 б.

ӘӨЖ: 316.62:324

Сатиева Ш.С., Юсупова Л.А.

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

СТРЕСС МЕНЕДЖМЕНТ – ҚАҚТЫҒЫСТАРДЫ БОЛДЫРМАУДЫҢ НЕГІЗДЕРІ

"Жанжал" (конфликт) сөзі латын тілінен аударғанда "қақтығыс" дегенді білдіреді. Ағылшын социологы Э.Гидденс жанжал екі жақтан жұмылдырылған күрестің қайнар көзі, әдістері мен құралдары қандай екеніне тәуелсіз әрекет етуші адамдар мен топтардың арасындағы шынайы күрес деп көрсетті. Жанжалдар - адамдар арасындағы өзара қатынас және әлеуметтік байланыстың ең мәнді жағы, сондықтан кең мағынада олар әлеуметтік деп қарастырылады. Ғалымдардың пікірінше, жанжал "қарама-қайшы бағытталған мақсаттардың, мүдделердің, пікір позицияларының, оппоненттер көзқарастарының немесе өзара әрекеттесу субъектілерінің қақтығыстары" немесе әлеуметтік қауымдастық пен индивидтердің қарама-қайшы тенденциялары мен мүдделерінің артуымен сипатталатын адамдар қатынасы, әлеуметтік топтар, әлеуметтік институттар, қоғам жүйесіндегі қарама-қайшылықтардың дамуының жоғары сатысы [1]. Конфликт элементтері: екі қатысушы немесе конфликттің екі жағы; жақтардың қызығушылығы мен құндылықтардың өзара сәйкессіздігі; қарама-қарсы жақтың қызығушылығын, жоспарын бұзуға бағытталған мінез-құлық; басқа жаққа әсер ету үшін күш қолдану; екі жақтардың мінез-құлығы, әрекеттерінің қарама-қайшылығы. Сыртқы орта сипаты, үшінші қатысушының болуы; қатысушылардың өзіндік ерекшеліктері: агрессивтілік, авторитеттілік. Конфликттік қатынастың стратегиясы мен тактикасы: жақтардың өзара тәуелділігі, яғни бір адамның белсенділігі басқа адамның әрекетін анықтайды, ал бұл әрекет бірінші субъектінің жауап реакциясын тудырады. Жағдайды конфликтілік деп ұғыну, яғни екі жақ бір-бірінің әрекетін мақсатына жетудегі,

әдейі жасалынған қастық деп бағалайды. Мінез-құлық стратегияларын таңдау: компромисске келу немесе рационалды шешім қабылдау [2]. Қоғамдық дамудың бағыттарының кездесуі ақпарат саласында бәсекеге түседі. Саяси мағынадағы жанжал анағұрлым үлкен жанжал болып саналады. Олар қызығушылықты арттырады. Зерттеу үшін келесі саяси жанжалдар таңдалды- биліктік, билікті- экономикалық, этноконфессионалды, конфенционаларалық. Әлеуметтік жанжалды саясаттандыру барысында өзекті сауалдарды анықтап алған жөн және БАҚ осы жүйеде қатысумен мәселелерді шешу нұсқаларын ұсыну қажет. Мәселені шешудің деңгейі мен жағдайы. Ресейлік әлеуметтік саясаттандыру жанжалдануда БАҚ жүйелік қатысуын зерттеу жұмыстары кездеспейді. Берілген мәселемен философия, әлеуметтану, саясаттану т.б. еңбектерімен байланысты. Ғылым әлемінде бұл мәселеге М Вебер, Э. Дюркгейм, Г Зиммель, Т. Парсонс, Г Алмонд, Д. Истон сияқты зерттеушілер зең қойып, қызығушылық танытқан. Әлеуметтік жанжалдың әртүрлігін анықтауға мына ғалымдардың жұмысы үлес қосқан Л. Козер, Д Галтунг, Р Даль, Р Дарендорф, Э Тоффлер, П. Бурдьё, Л Санистебан, С. Хантингтон, әлеуметтік жанжалды алдын алу үшін және мағынасын терең ашу үшін К. Митчелл, Л. Крисберг, Дж Рубин, Д. Пруитта сияқты зерттеушілердің жұмыстары ықпал еткен. Әлеуметтік жанжалды барлық салада түпкілікті зерттеу және динамикалық көрсеткіштерінің әрекеттері К. Боулдинг, М Дейч, С. Шикман еңбектерінде көрсетілген, әлеуметтік жанжалдың жалпы қағидалары К. Райт, Д. Бернард еңбектерінде де көрсетілген [3].

Біздің зерттеу назарымызға жарияланымдар, теле – радиобағдарламаларға арналған әлеуметтік жанжалдар: өңірлік органдары-атқарушы және заң шығарушы билік, өңірлік атқарушы билік органдары мен органдар жергілікті өзін-өзі басқару субъектілері саясат және экономика, ұлттық бағдарлы топтарының мүдделері өкілдерінің, діни конфессиялар, сондай-ақ жағдайларда туындайтын байланысты ұйымдастыруға және өткізуге байланысты сайлау науқанына шоғырланған көптеген шаралар болды. Барлығы 108 басылымдардың, журналдар мен газеттер, 20-дан астам теле - және радио бағдарламалары талданды. Алынған нәтижелердің тәжірибелік маңыздылығы әлеуметтік парадигманың әзірленуі. Соның нәтижесінде, конфликтология жүйе ретінде деңгейлік түсініктемелерді зерттеуге мүмкіндік береді. Құрылымдық қақтығыс - бұл тұрақты элементтер, динамикалық, өзара байланысты және ұйымдастыратын тұтас жүйесінің жиынтығын құрады. Элементтері құрылымы - объективті мәні (көзі) қақтығысын білдіретін мәні алшақтық қатысушылар арасындағы дау; себептері, мүдделері, тараптардың ұстанымдарын, халқымен, негізінде қарама-қайшылықтарды, ауыспалы сол немесе өзге нысанын немесе сатысын қақтығыс; тараптар қақтығыс, т. е. субъектілері, тікелей немесе жанама түрде тартылған дау үшін билік мәртебесі мен ресурстары саласындағы саясат құралдары; жанжалды сипаты; қақтығыстар т.с.с. Категориялық қайшылықтар маңызды ұғымымен түсіну үшін табиғат пен мәнін әлеуметтік жанжал ретінде көрсетуге іргетасын объективті жағдайлар, онда ол жүргізіледі және қызмет етеді. Қарама-қайшылықтар қоғамда өзіндік ерекше түрде ашып көрсетеді, оның мәні басым қозғаушы күші болып табылады. Әлеуметтік қақтығыс, объективті және субъективті қайшылықтар, проявляющихся өзара іс-қимыл тараптар өзгеше атмосфераға толы болды, бүкіл жүйесі мәнінде қарама-қайшылықтар, кез келген мұқтаж, тиісті рұқсат көрсете отырып айналды. Мысалы, тәсілі рұқсат кейбір қайшылықтар бар саясат саласындағы, жатуға мүмкін емес саясат, экономикалық саласында, және керісінше. Ішкі және сыртқы қайшылықтар, негізгі және негізгі емес, антагонистік және антагонистикалық емес, құрылымдық және функционалдық болып бөлінеді. Бір қарама-қайшылықтар болуы мүмкін оған тән тұтас бір тарихи дәуірі басқа - шағын уақыт- кезеңіне жеткізіледі.

Осылайша, қақтығыс табиғаты бойынша түрлі салаларымен, қоғам өмірінің байланыстығын анықтауға болады. Әлеуметтік жанжал жағдайды субъект пен әлеуметтік процес барысымен түсіндіріледі. Бұл жағдайлар оның мүдделеріне қысым жасалмайды, ал қажеттілік қанағаттандырылмаса, онда тиісті дәрежесі жағымсыз жағдайда туындайды.

Осыған орай, У.Вейтен, М.Ллойд еңбегіндегі стресс менеджменті туралы қарастырылған [4]. «Стресс» терминін көптеген ғалымдар мағынасын әртүрлі жағдайларда

пайдаланды. Томас Houlmz екі адамның күрделі талаптарын қозғау, (мысалы, ажырасу сияқты) ынталандыру оқиға ретінде стрессті анықтайды. Ганс Селе сияқты басқа да ғалымдар стрессті, оқиғаларға аландаушылық туындаған физиологиялық қозудың жауабы ретінде анықтайды. Бірте-бірте, психологиялық ғылымға көзқарасы оның бастапқы нүктесін жеңіске бастайды. Ричард Елазар мен оның әріптестері әзірлеген стресс бұл транзакциялық моделі. Бұл үлгіде жеке тұлғаны ынталандыру емес, қатерді сезінуі, реакция, ынталандыру және жауап арасындағы өзара іс-қимыл барысындағы арнайы, емес әрекеттерді стресс дейді. Елазар сараптамасы бойынша, ұқсас оқиғалар бір адамға стресс болуы мүмкін және басқа адамдар үшін стрестік жағдай емес екенін көрсетеді. Мысалы, кейбір адамдар үшін үлкен аудитория алдында қарым қатынас жасау шынайы рахатты әрекеттерді орындауға арналған мүмкіндік болады. Басқа адамдар үшін, ол жағымсыз, азапты уақыт кезеңі болуы мүмкін. Осылайша, Лазарус олардың өзара іс-қимыл арқылы анықталғандай стресс сипаты, ынталандыру емес, деген қорытындыға келеді [5]. Стресс кезінде адам оқиғаларды бағалауға және оларға бейімдеуге қалай әрекет жасауға болатындығына байланысты әрекет етеді. Бұл теория тұрғысынан, біз қауіп төндіретін немесе біздің саулығымыз үшін қауіп ретінде қабылданатын кез келген мән-жайлар ретінде стрессті анықтауымызға болады. Сондықтан стрестік жағдайлармен оларды жеңуге біздің қабілетіміз бен күшімізді сезінуге болады. Бұл болашақта біздің дене қауіпсіздік қауіп-қатер, өзін-өзі бағалау, бедел немесе ақыл әрекетке қауыптың алдын алу жүсеге асырады. Стресс - күрделі ұғым, сондықтан толығырақ бұған қарап көрейік. Күнделікті өмірде стресс сөзі, әдетте, апат, соғыс немесе табиғи апат ретінде қорқынышты нәрсе кескініне дейін ерекшеленеді. Аталған іс-шаралар, күмән жоқ стресстік болып табылады. Оған ғылыми-зерттеулер, әдетте мазасыздану, депрессия, және нашақорлық осындай апаттардың өсуінен зардап шеккен адамдар т.с.с. нәрселердің бәрі адам бойында мазасыздандық тудырады.

Осындай ерекшеліктердің алдын - алуында студенттермен превентивтік жұмыстардың жүргізілуі маңызды.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Анцупов А. Я., Шипилов А. И. Конфликтология.— М.: ЮНИТИ. 2011.
2. Ликсон Ч. Конфликт. — СПб.: Питер, 2007.
3. Наследов А.Д. Математические методы психологического исследования. СПб. 2006.
4. Weiten W., Lloyd MA. Psychology Applied to Modern Life: Adjustment in the 90s. 4th ed. Pacific Grove, California: Brooks / Cole Publishing Co., 1994. P. 60-93
5. Lazarus R. S., Folkman S. Stress, appraisal and coping. N.Y.: Springer, 1984.

ӘОЖ 044.413

Султанова Г.А.

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті

ПРОГРАММАЛЫҚ ҚАМСЫЗДАНДЫРУДЫ ҚҰРУДА ТЕХНИКАЛЫҚ ТАПСЫРМАНЫ ОРЫНДАУ ЖОЛДАРЫ

Қазіргі уақытта жаңа технологиялардың жылдам қарқынмен дамуына байланысты, программалық қамсыздандыруды құрудағы технологияларда өзгеруде. Программалық қамсыздандыруды құрушылар қазіргі нарықта бірден-бір қажет етілетін мамандар болып табылады. Программалық қамсыздандыруды құру барысында техникалық тапсырмаларды жетілдірудің актуалды мәселелерін шешу үшін әртүрлі мүмкіндіктерге қол жеткізеді. Программалық қамсыздандыруды құру құрамына жүйелік және арнайы программалық өнімдер, сонымен бірге техникалық тапсырма енеді.

Программалық қамсыздандырудың талаптарын орындаудағы мақсаттардың бірі ақпараттандыру болып табылады. Жоғарыда айтып өткендей мекеме қызметінің

жұмыстарын нақты ақпараттар арқылы орындаушыға көрсету қажет, ал мекеменің жұмысын басшысымен қойылған тапсырмалары мен мәселелерін программалық қамсыздандыруды құруда енгізу арқылы шешуге тырысу қажет. Техникалық тапсырманың ақпараттық бөлімі толығымен аяқталған және архивтеліп қысылған болуы тиіс. Техникалық тапсырма ақпараттардан тұратындықтан, программалық қамсыздандыруды құру технологиясы дәлелденуі және зерттелуі үшін тапсырыс беруші мәліметтер береді. Техникалық тапсырманы орындауда келісім сөздерді ауызша жүргізуде пайда болған әртүрлі көзқарастарды, қарама-қайшылықтарды қиыстыра білу қажет [1].

Техникалық тапсырма бастапқы құжат болып табылатындықтан, оның негізінде жаңа өнімді жобалау бойынша барлық жұмыстар жүргізіледі. Ол өнім өндіруші кәсіпорынның және тапсырыс берушінің келісімен немесе тапсырушының тапсырмасымен келісіп отырып жаңа өнімнің жобасы жасалады. Техникалық тапсырма жобаның орындалу үшін қажет, ал жобаны тапсырыс беруші қабылдайды. Тапсырыс беруші мекеменің мәселелерін толықтай жан-жақты қарастырып талқылап береді. Техникалық тапсырманың кескіндеме бөлімі басынан аяғына дейін дұрыс айтылса, онда тапсырыс берушіге орындаушы мен жалпылама тіл табысуы оңай болады. Осындай жағдайда ғана тапсырманы орындаушы сіздің мәселеніздің шешілуіне біршама шығармашылықпен өз алдына жекеше қарайды. Көптеген жобаның іс жүргізушілері техникалық тапсырманы өздері жазады. Тапсырманы іске асыру барысында идеялар пайда бола бастайды. Мұнда ең бастысы техникалық тапсырманы кепілге алынған жұмысты орындай білуі тиіс. Өйткені ең төменгі сатысы программа деңгейінде жоғары, жан-жақты қарастырылып алынса, онда техникалық тапсырманың орындалуы жақсы қарқынмен орындалады.

Техникалық тапсырманы орындаудағы міндет, бұл топ адамдарының жұмыс істеу барысын ұйымдастыру үрдісі. Бұл базалық мәтініне қарай барлық жұмыс орындалады. Жұмыстың нақты жазбаша құжатының арқасында барлық шығармашылық өңдеуді өзгерту және бастапқы параметрлеріне сәйкес талдау анықталады.

Техникалық тапсырманы құрудағы мақсат бұл жұмыс коммуникацияға қызмет етеді. Бұл жобада әртүрлі тілде сөйлейтін бірнеше топтар қатысуы мүмкін. Өңдеушілер командасы, компания директоры, орындаушылар тобы ары қарай программалық қамсыздандыруды құруда пайдаланады. Программалық қамсыздандыруды құру-шығармашылық үрдісті түсіну үшін оның негізгілерін бірінші кезеңге орналастыру. Қызметтік функционалы және өз білімдерінен келе шығып тапсырма нәтижесі туралы өзінің қияли көрінісі әрбір адамда болуы тиіс. Жүргізілген жұмысты бағалау критерийлері үшін мұнда айқын қажеттіліктері шығады. Бұл жағдайда техникалық тапсырманы үрдістегі барлық қатысушылар арасындағы байланыстың маңызды каналы [1].

Техникалық тапсырманы құрудың негізгі мақсаты, программалық өнімге қойылатын талаптар, өңдеудің кезеңдері және мерзімдері анықталған қабылдау-тапсыру сынақ үрдісінің реттелген құжаты болып келеді. Техникалық тапсырманы құруда тапсырыс берушінің және орындаушының өкілдері қатысады. Бұл құжаттың негізінде тапсырыс берушінің талаптары, техникалық алдыңғы жетістіктерін талдау, ғылыми-зерттеу жұмысының орындау нәтижесі, жобалық зерттеу, ғылыми болжау жатады.

Техникалық тапсырманы құру келесі жолдармен орындалады. Ең бастысы орындалатын функциялардың жиынын орнату, сонымен қатар негізгі деректердің мінездемелері мен тізімін жасау қажет. Одан соң көрсету тәсілдері мен мінездемелерінің нәтижесін анықтау. Ары қарай программалық қамсыздандырудың жұмыс істеу ортасын анықтау, оларға техникалық құрылғыларының параметрлері және нақты жинақтау, операциялық жүйені қолдану нұсқасы жатады. Техникалық тапсырма келесі бөлімдерден тұрады:

- кіріспе;
- атауы және қолдану саласы;
- құру үшін негіздемелер;
- құру бағыттары;

- программаға немесе программаның өнімдерге техникалық тапсырмалар;
- технико-экономикалық көрсеткіштері;
- құру кезеңдері және сатылары;
- қабылдау және бақылау тәртібі;
- қосымшалар.

Программаның ерекшелігіне байланысты әрбір бөлімнің қызметін қарастырамыз.

1. Кіріспеде программалық өнімді программаны қолдану саласы бойынша қысқаша мінездеме және қолданылатын объект болуы керек. Кіріспенің негізгі бағыты құрудың актуалдығын қарастыру және көрсету [2].

2. «Атауы және қолдану саласы» бөлімінде программаның атауы көрсетіледі, программаны қолдану саласына қысқаша мінездеме көрсету қажет.

3. «Құру үшін негіздемелер» бөлімінде келесі тәсілдер көрсетіледі:

- құруды жүргізуде негізгі құжат. Мұндай құжатқа жоспар, бұйрық, келісім шарт жатады;

- құжатты бекіту уақыты және бекітілген жұмысты ұйымдастыру;
- құрудың тақырыптық атауы және шартты белгілері.

4. «Құру бағыттары» бөлімінде программаның функционалдық және пайдаланушылық бағыттары көрсетілуі тиіс.

5. «Программаға немесе программаның өнімдерге техникалық тапсырмалар» бөлімі келесі бөлімшлерден тұрады:

- функционалдық мінеземелерге қойылатын талаптар;
- сенімділікке қойылатын талаптар;
- техникалық құрылғылардың параметріне және құрамына қойылатын талаптар;
- ақпараттық және программалық үйлесімділікке қойылатын талаптар;
- таңбалауға және орауға қойылатын талаптар;
- тасуға және сақтауға қойылатын талаптар;
- арнайы талаптар [2].

6. «Технико-экономикалық көрсеткіштері» бөлімінде келесі жұмыстар көрсетілуі тиіс: экономикалық тиімділігі, жылдық қажеттіліктің болжамы, құрудың экономикалық артықшылығын шетелдік үлгілермен немесе аналогтармен және отандық өнімдермен салыстыру бойынша салыстыру.

7. «Құру кезеңдері және сатылары» бөлімінде құру кезеңінде және жұмыс мазмұнына қажетті сатыларды орнату (дайындалған, келісілген және бекітілген программа құжатының тізімі) сонымен қатар тәртіп бойынша құру мерзімін орындаушылар анықтау.

8. «Қабылдау және бақылау тәртібі» бөлімінде жұмысты сынақтан өткізу түрлері және жұмысты қабылдауда жалпы талаптар көрсетіледі.

9. «Қосымшалар» бөлімі техникалық тапсырмада келесі қажеттіліктерді әкеледі:

- ғылыми-зерттеу және басқа жұмыстардың тізімі;
- құру барысында алгоритмдер схемасы, кестелер, сипаттамалар, негіздемелер, есептер және басқа да құжаттар қолданылуы мүмкін;
- өндеудің басқада шығу көздері.

Техникалық тапсырманы орындауда жоғарыда көрсетілген бөлімдерді жан-жақты, толықтай қарастырып орындайтын болса, онда программалық өнім едәуір өте жақсы деңгейде түзіледі.

Программалық қамсыздандыруды құру үшін техникалық тапсырманың бастапқы шарттары нақты анықталған, барлық негізгі ақпараттар көрсетілген, жұмыстың бағалау критерийлері қойылған, заң бойынша жауап беріледі. Техникалық тапсырманың қосымшалары мен келісім шартымен сатып алынса, онда ол заңды күшіне ие болады. Барлық шарттары келісілген жағдайда жұмыстың құны, енгізу мерзімі, кепілдеме қызмет көрсету қажеттілігінде келесі қарама-қайшылықтарды әкеледі, олар жүйке жүйесінің тозуы және

уақыттың жоғалуы. Жұмыстың соңында барлық жақтар бірге орындаған жұмыстың нәтижесімен келіседі [2].

Программалық камсыздандыруды құруда техникалық тапсырманы құру және шешу жолдары, сонымен қатар қолдану саласына бағытталған программалық орталар жатады. Ол жұмыстың функционалдық мүмкіндіктерін кеңейтіп, техникалық тапсырманы құру үрдісіне басқару және бақылау жұмыстарын орнатады. Программалық камсыздандыруды құруда нақты бір ақпараттық жүйені жасау кезінде құрылған техникалық тапсырмалардың жиынтығын құрайды. Бұл жұмысқа нақты бір объектінің қызметін сипаттайтын әртүрлі деңгейдегі тапсырмаларды жүзеге асырушы қолданбалы программалар пакеті енеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Рудаков А.В., Технология разработки программных продуктов. СПб.: Академия, 2006. – с.208.
2. Гагарина Л.В., Кокорева Е.В., Виснадул Б.Д., Технология разработки программного обеспечения. Учебное пособие / под.ред. Л.В. Гагариной. СПб.: ИД «ФОРУМ», ИНФРА-М, 2012. –с.400.

УДК 372.893

Айтуганова Ж.Т., Тургынбаева А.А.
Алматинский технологический университет

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОЛЛЕКЦИЙ ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ

Современный этап развития образования характеризуется устойчивыми тенденциями к фундаментализации, формированию ключевых компетенций, созданию условий для реализации личностно-ориентированной парадигмы образования, для дифференциации и индивидуализации образовательного процесса. В связи с этим изменяются взгляды на деятельность педагога, роль которого должна измениться от роли простого транслятора знаний к достаточно сложной роли организатора деятельности обучающихся по приобретению новых знаний, умений и навыков.

Важно отметить, что в таких условиях *главной целью современного образования* является обеспечение качественного образования для каждого обучающегося в соответствии с его интересами и склонностями, развитие и воспитание учащихся, формирование их активной позиции в образовательном процессе, не только вооружение учащихся суммой знаний, но и формирование современного мышления школьников, их познавательных способностей.

В ходе реализации личностно-ориентированного, культурологического, компетентностного подходов как факторов необходимости формирования ключевых компетенций (готовности учащихся использовать усвоенные знания, умения и способы деятельности в реальной жизни для решения практических задач) существенной проблемой является поиск разумного баланса между используемыми знаниевым и деятельностным подходами и определение потребностей системы образования в необходимых высокоэффективных средствах обучения.

Важно понимать необходимость баланса между такими подходами, поскольку очевидна нецелесообразность опоры только на знаниевый подход с акцентом только на формирование системы знаний у учащихся, или, наоборот, с акцентом только на деятельностный подход в его ограниченном понимании, как обучение, направленное на формирование практических умений и навыков. Ведь взаимосвязь знаний и способов деятельности очевидна: с одной стороны знания, в отрыве от деятельности, могут оставаться бесполезными, а, с другой стороны, деятельность невозможна без предмета деятельности,

так как всякая деятельность протекает в некоторой среде, в некоторой области действительности.

При этом реализация относительно новой методологии деятельностного подхода порождает потребность в традиционных «бумажных» и цифровых образовательных ресурсах, которые позволили бы на практике перейти от обучения, носящего преимущественно информационный характер и направленного в основном на исполнительскую деятельность, на формирование личности, умеющей ориентироваться и принимать обоснованные решения в условиях современной информационной среды, владеющей приемами творческой деятельности и способной не только усваивать готовое знание, но и генерировать новое.

Создание цифровых образовательных ресурсов (ЦОР) определено в качестве одного из основных направлений информатизации всех форм и уровней образования в Казастане. Развитие индустрии информационных услуг сферы образования, включающей производство ЦОР и программно-методического обеспечения, наряду с созданием и развитием телекоммуникационных структур отдельных образовательных учреждений и отрасли в целом, систем контроля качества образования составляет основу формирования инфраструктуры информатизации образования.

Под **ЦОР понимается информационный источник**, содержащий графическую, текстовую, цифровую, речевую, музыкальную, видео-, фото- и другую информацию, направленный на реализацию целей и задач современного образования. В одном цифровом образовательном ресурсе могут быть выделены информационные (или информационно-справочные) источники, инструменты создания и обработки информации, управляющие элементы.

Развитие индустрии информационных услуг сферы образования, включающей производство ЦОР и программно-методического обеспечения, наряду с созданием и развитием телекоммуникационных структур отдельных образовательных учреждений и отрасли в целом, систем контроля качества образования составляет основу формирования инфраструктуры информатизации образования.

В одном цифровом образовательном ресурсе могут быть выделены информационные (или информационно-справочные) источники, инструменты создания и обработки информации, управляющие элементы.

Цифровой образовательный ресурс может быть представлен на CD, DVD или любом другом электронном носителе, а также опубликован в телекоммуникационной сети.

Важно отметить, что ЦОР не может быть редуцирован к бумажному варианту, так как при этом теряются его дидактические свойства.

Понятие цифрового образовательного ресурса вытекает как из понятия обычных «бумажных» информационных источников (таких как книги, журналы, газеты, учебники, пособия и пр.) и содержательного материала, распространяемого с помощью электронных средств массовой информации (таких как радио и телевидение), так и из уже ставшего традиционным понятия педагогического программного средства, которое существенно изменялось в течение последних тридцати лет.

Тенденцией современного этапа информатизации образования является всеобщее стремление к выработке единых педагогических подходов к разработке и использованию различных цифровых образовательных ресурсов, таких как электронные справочники, энциклопедии, обучающие программы, средства автоматизированного контроля знаний обучаемых, компьютерные учебники, тренажеры и другие. Попытки обеспечения подобного единообразия явно просматриваются и в стремлении к учету и объединению разрозненных цифровых образовательных ресурсов в специализированные коллекции (каталоги) для более эффективного дальнейшего использования в системе образования. В то же время разработка, каталогизация (создание коллекций), экспертиза и использование всех, без исключения, цифровых образовательных ресурсов должны осуществляться в строгом соответствии с системой требований, порождаемой потребностями современной системы образования.

Из вышесказанного следует, что комплексное использование возможностей средств информационных и телекоммуникационных технологий в образовании, приводящее к реальному повышению эффективности обучения, может быть достигнуто за счет разработки, каталогизации и использования многофункциональных цифровых образовательных ресурсов, соответствующих насущным потребностям учебного процесса, особенностям содержания, методов и форм обучения.

Кроме этого, важно отметить, что в современной психологии отмечается значительное положительное влияние использования цифровых ресурсов в обучении на развитие у учащихся творческого, теоретического мышления, а также формирование, так называемого, операционного мышления, направленного на выбор оптимальных решений. В ряде психологических исследований указывается на создание возможностей эффективного формирования у школьников модульно-рефлексивного стиля мышления при использовании ЦОР в учебном процессе.

Основной дидактической целью использования каталогизируемых цифровых ресурсов в обучении являются сообщение сведений, формирование и закрепление знаний, формирование и совершенствование умений и навыков, повышение мотивации к учению, контроль усвоения и обобщение и другие.

Система образования в настоящее время испытывает существенную потребность в качественных цифровых образовательных ресурсах, которые на практике позволили бы:

- организовать разнообразные формы деятельности обучаемых по самостоятельному извлечению и представлению знаний;
- применять весь спектр возможностей современных информационных и телекоммуникационных технологий в процессе выполнения разнообразных видов учебной деятельности, в том числе, таких как регистрация, сбор, хранение, обработка информации, интерактивный диалог, моделирование объектов, явлений, процессов, функционирование лабораторий (виртуальных, с удаленным доступом к реальному оборудованию) и др.;
- привнести в учебный процесс наряду с ассоциативной напрямую информацию за счет использования возможностей технологий мультимедиа, виртуальной реальности, гипертекстовых и гипермедиа систем;
- объективно диагностировать и оценивать интеллектуальные возможности обучаемых, а также уровень их знаний, умений, навыков, уровень подготовки к конкретному занятию по дисциплинам общеобразовательной подготовки, соизмерять результаты усвоения материала в соответствии с требованиями государственного образовательного стандарта;
- управлять учебной деятельностью обучаемых адекватно интеллектуальному уровню конкретного учащегося, уровню его знаний, умений, навыков, особенностям его мотивации с учетом реализуемых методов и используемых средств обучения;
- создавать условия для осуществления индивидуальной самостоятельной учебной деятельности обучаемых, формировать навыки самообучения, саморазвития, самосовершенствования, самообразования, самореализации;
- оперативно обеспечить педагогов, обучаемых и родителей актуальной своевременной информацией, соответствующей целям и содержанию образования;
- создать основу для постоянного и оперативного общения педагогов, обучаемых и родителей, нацеленного на повышение эффективности обучения.

Каталогизацию и создание коллекции цифровых образовательных ресурсов следует производить с учетом того, что их внедрение в учебный процесс происходит в соответствии с двумя основными направлениями.

Цифровые образовательные ресурсы, внедряемые согласно *первому направлению*, включаются в учебный процесс в качестве «поддерживающих» средств в рамках традиционных методов исторически сложившейся системы образования. В этом случае информационные ресурсы выступают как средство интенсификации учебного процесса,

индивидуализации обучения и частичной автоматизации рутинной работы педагогов, связанной с учетом, контролем и оценкой знаний обучаемых.

Второе направление внедрения цифровых образовательных ресурсов представляет собой более сложный процесс, приводящий к изменению содержания образования, пересмотру методов и форм организации учебного процесса, построению целостных курсов, основанных на использовании содержательного наполнения таких ресурсов в отдельных учебных дисциплинах.

В данном случае речь идет о том, что основой для создания, описания, каталогизации и применения цифровых образовательных ресурсов должны выступать *психологический принцип деятельности и психологический принцип «выращивания»*.

Согласно *первому принципу*, развитие учащегося основывается на активном присвоении им с помощью преподавателя общественно-исторических способов деятельности или средств общения. Обучение при этом выступает как организация условий присвоения учащимися тех или иных форм общения и деятельности. В ходе реализации этого принципа возможно внедрение цифровых образовательных ресурсов, как по первому, так и по второму направлению.

Согласно *второму принципу*, признается двойственный характер педагогического воздействия. С одной стороны, реализуя социальный заказ, педагог управляет становлением личности, с другой – управление осуществляется на основе сознательного учета педагогом индивидуальных качеств учеников. «Выращивание» личности обучаемого происходит в условиях организации самоопределения последнего, при максимальном осознании характера усваиваемой деятельности (только в этом случае он считает ее «своей»). Когда изменение учащегося в целом остается субъективно самоизменением, педагог может лишь способствовать желаемому изменению, создавая через общение с ним «естественные условия». При этом знания «отдаются» ученику под сформированную в процессе предыдущего учебного общения потребность. Внедрение цифровых образовательных ресурсов в ходе реализации этого принципа осуществляется по вышеописанному второму направлению.

Указанные принципы наиболее адекватно и полно отражены в личностно-ориентированной модели обучения. Цель ее – содействовать развитию обучаемого как личности, сформировать у него потребности в самообразовании и самоопределении в учебных и жизненных ситуациях с осознанием личной ответственности. Знания, умения и навыки в этой модели рассматриваются не как цель, а как средство развития личности обучаемого, что порождает специфические потребности системы образования в информационных источниках.

В то же время вне зависимости от вышеотмеченных направлений и подходов цифровые образовательные ресурсы должны содержать систематизированный материал по соответствующей научно-практической области знаний, обеспечивать творческое и активное овладение учащимися знаниями, умениями и навыками в этой области. Цифровые образовательные ресурсы должны удовлетворять потребностям образовательной деятельности и психолого-педагогическим требованиям, отличаться высоким уровнем исполнения и художественного оформления, полнотой информации, качеством технического исполнения, наглядностью, логичностью и последовательностью изложения.

Важной, с точки зрения потребностей образования, особенностью многих существующих цифровых образовательных ресурсов является их интерактивность, наличие обратной связи. Обратную связь в триаде "педагог – образовательный ресурс – обучаемый" можно разделить на два основных вида: внешнюю и внутреннюю.

Внутренняя обратная связь представляет собой информацию, которая поступает от образовательного ресурса к обучаемому в ответ на его действия при выполнении упражнений. Такая связь предназначена для самокоррекции учебной деятельности самим обучаемым. Внутренняя обратная связь дает возможность обучаемому сделать осознанный вывод об успешности или ошибочности учебной деятельности. Она побуждает учащегося к

рефлексии, является стимулом к дальнейшим действиям, помогает оценить и скорректировать результаты учебной деятельности. Внутренняя обратная связь может быть консультирующей и результативной. В качестве консультации могут выступать помощь, разъяснение, подсказка, наталкивание и т.п. Результативная обратная связь также может быть различной: от сообщения обучаемому информации о правильности решенной задачи до демонстрации правильного результата или способа действия.

Информация *внешней обратной связи* поступает к педагогу, проводящему обучение с использованием цифровых образовательных ресурсов, и учитывается педагогом для коррекции методических подходов по организации деятельности обучаемого и режима функционирования ЦОР.

ЛИТЕРАТУРА

1. Туенбаева Қ.Т. Білім беру порталы жағдайында мұғалімдердің қашықтықтан өзара әрекеттестік әдістемесі дис. ... п.ғ.к. – Алматы, 2010. –129 б.
2. Федосеев А.А. Проектирование учебной деятельности как методическая основа внедрения информационных технологий в образование // Системы и средства информатики. – М.: Наука, 1995. – Вып. 5. – С. 160-163
3. Григорьев С.Г., Гриншкун В.В., Краснова Г.А. Основные принципы и методики использования системы порталов в учебном процессе. // В сб. научн. ст. "Интернет-порталы: содержание и технологии", Вып. 2. ГНИИ ИТТ "Информика". - М.: Просвещение. - 2004. - С.56-84.

УДК 378(574)

Халилова Р.Г.

Государственный университет имени Шакарима города Семей

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Общеизвестно, что образование является одним из приоритетных направлений и ключевых индикаторов развития во всех цивилизованных странах мира. Образование - ключевой фактор стабильности и развития общества. Система высшего образования Республики Казахстан за годы своего становления претерпела серьезные качественные трансформации, которые носят позитивный характер. По признанию многих авторитетных организаций Казахстан является одним из лидеров в построении конкурентоспособной образовательной системы, отвечающей последним веяниям времени и соответствующей принятым международным стандартам. К тому же, наше молодое суверенное государство не отказалось от бесплатного образования, несмотря на все трудности.

В настоящее время отечественная система образования проходит путь постепенной интеграции в международную образовательную систему. Казахстан, подписав Болонскую декларацию, открыл для себя дверь в мировую образовательную систему. Сегодня Казахстан сделал конкретные шаги в модернизации образования.

Что касается казахстанской модели среднего образования, то на сегодня одной из актуальных тем остается введение 12-летнего образования. Своевременность перехода отечественной образовательной системы на новые рельсы обусловлена рядом факторов, негативно влияющих на уровень развития системы образования Казахстана, среди которых особое место занимает устаревшая система оценки учебных достижений, которая не способна стимулировать учащихся. При этом наблюдаются недостаточное развитие личностных, гражданских и нравственных качеств, низкий уровень осознания собственных интересов и перспектив.

В связи с этим глава страны Нурсултан Назарбаев сообщил, что система 12-летнего среднего образования должна функционировать уже к 2020 году. В подписанном главой

государства законе «Об образовании» предусмотрено введение новых подходов к развитию образования, в том числе переход на 12-летнее среднее образование, реструктуризация системы профессионального образования, развитие национальной системы оценки качества образования, повышение статуса педагогического работника. С введением 12-летнего среднего общего образования наша страна становится на одну ступень с другими развитыми странами мира: в начальной школе будут преподаваться интегрированные предметы, будут выявляться способности и интересы ребенка, а в 11-12 классах будет осуществляться профильная подготовка.

К учебникам предъявляются новые требования, они будут развивающими, двухуровневыми. Первый уровень – базовый, второй уровень – продвинутый. Учебники предполагают самостоятельную работу, для того чтобы ученик мог самостоятельно заниматься и изучать дополнительный материал. Учитель должен уметь оценивать способности ученика, знать, в какую сферу может пойти работать каждый ученик и, как ему над собой работать. Он должен уметь раскрывать эти способности.

Кроме того, сегодня школа станет полиязычной: учитель, особенно в профильном классе, должен уметь преподавать предметы на английском языке. Соответственно возрастает роль английского языка в школах. Главная цель, стоящая перед учителями и учениками школы, – это развитие поликультурной личности, знающей обычаи и традиции своего народа, владеющей несколькими языками, способной осуществлять коммуникативно – деятельностные операции на трёх языках во всех ситуациях, стремящейся к саморазвитию и самосовершенствованию. В своих выступлениях и обращениях Президент страны Н. А. Назарбаев неоднократно говорил о важности и значимости развития полиязычия для многонационального казахстанского общества.

В сфере высшего профессионального образования крайне актуальна задача повышения качества подготовки кадров. Система высшего и послевузовского образования предусматривает движение от общего к частному, то есть сначала человек получает широкое образование по какому-либо направлению, а затем постепенно переходит к более узкой подготовке через образовательные программы, ориентированные на специализацию. Такая система, с точки зрения методики и идеологии обучения, позволяет на студенческой скамье развивать у студента способности и навыки к обучению на протяжении всей жизни, приобретать навыки межличностного общения. Она обеспечивает достаточно четкую реализацию получения знаний. Многоуровневая система соответствует характеру именно университетского образования, основная цель которого состоит в подготовке широко образованных людей, готовых работать в условиях повышения требований к профессиональной мобильности, умеющих отойти от стереотипов и предложить новые идеи и принять решения стратегической важности.

В настоящее время в Республике Казахстан осуществлен переход на трехступенчатую модель подготовки кадров: бакалавр — магистр — доктор PhD. На всех этих ступенях введена кредитная технология обучения. Для улучшения содержания образования предусматривается совершенствование и гармонизация государственных общеобязательных стандартов образования по всем уровням, корректировка учебных планов и программ с учетом внедрения инновационных образовательных технологий.

Переоценивая все стороны кредитной системы обучения можно все с большей уверенностью говорить о ней как об инструменте повышения качества образования. Данная система оказывает позитивное воздействие на все стороны образовательной деятельности. Именно кредитная технология обучения обязывает вуз создавать максимально благоприятные условия для учебы студентов: обеспечивать их учебниками и другими информационными источниками, создавать условия для самоподготовки, читальные залы, выход в Интернет, работа на компьютерах, обеспечивать учебный процесс преподавателями высокого уровня квалификации, качественным преподаванием, разнообразными учебными программами, актуальными для рынка труда.

Внедрение кредитной технологии обучения обуславливает высокие требования к кадровому составу, учебно-методическому обеспечению, материально-технической базе и самое главное самому студенту и к его ответственному отношению к учебе. При кредитной технологии усиливаются требования к самостоятельной работе студентов, достигается унификация объема знаний, демократичность академической стратегии вуза. Преимуществом кредитной технологии обучения является также то, что она требует постоянного совершенствования педагогического мастерства, повышения квалификации организаторов учебного процесса, обмена передовым опытом. У наших студентов появляется свободный доступ ко всем уровням университетского образования зарубежных стран, право выпускников бакалавриата и магистратуры на трудоустройство в любой стране.

Внедрение кредитной технологии обучения в вузах Казахстана невозможно без учета современных мировых тенденций в сфере образования, без изучения и обобщения зарубежных кредитных технологий обучения. Можно с уверенностью утверждать, что в Казахстане сформировалась своя национальная модель кредитной технологии обучения. Об этом свидетельствуют принципы организации, планирования учебного процесса и оценка учебных достижений.

Итак, можно с уверенностью сказать, что в Республике Казахстан уже сформирована эффективно функционирующая казахстанская система образования, достигнут качественно высокий уровень обучения и подготовки кадров, позволяющий Казахстану занять достойное место в современном мире.

ЛИТЕРАТУРА

1. Закон Республики Казахстан «Об образовании» № 319-III от 27.07.2007 года (с изменениями и дополнениями по состоянию на 09.04.2016 г.)
2. Назарбаев Н.А. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана. - Астана, 2012.
3. О Государственной программе развития и функционирования языков в Республике Казахстан на 2011-2020 годы: Указ Президента Республики Казахстан от 29 июня 2011 года № 110.
4. Региональная программа по развитию полиязычия на 2015-2018 учебные годы.

УДК: 37.017.4

Смирнова Е.С.

Томский государственный педагогический университет

ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ ЧУВСТВА ПАТРИОТИЗМА УЧАЩИХСЯ В ТРУДАХ ЗАРУБЕЖНЫХ И КАЗАХСТАНСКИХ УЧЕНЫХ

Основной задачей празднования 25-летия Независимости Республики Казахстан является продвижение общенациональной патриотической идеи «Мәңгілік Ел» и ее ценностей, которые являются ядром консолидации казахстанского общества для дальнейшего успешного развития [1].

«Мәңгілік Ел» – это национальная идея нашего общеказахстанского дома, мечта наших предков. За 22 года суверенного развития созданы главные ценности, которые объединяют всех казахстанцев и составляют фундамент будущего нашей страны. Они взяты не из заоблачных теорий. Эти ценности – опыт Казахстанского Пути, выдержавший испытание временем [2]. Общенациональная патриотическая идея «Мәңгілік Ел» основана на укреплении и развитии казахстанской идентичности и единства.

В Казахстане патриотическое воспитание молодежи - это часть государственной молодежной политики страны. Заинтересованность общества в воспитании человека способного к сотрудничеству и межкультурному взаимодействию, обладающего чувством ответственности за судьбу страны, находит отражение в важнейших документах -

Государственной Программе развития образования и науки Республики Казахстан, Законе Республики Казахстан «Об образовании», Концепции воспитания в системе непрерывного образования Республики Казахстана, Концепции укрепления и развития казахстанской идентичности и единства, ежегодных Посланиях Президента Республики Казахстан народу Казахстана и др.

Патриотическое воспитание традиционно находится в фокусе изучения представителей различных наук. Однако, на наш взгляд, дальнейший теоретический анализ идей формирования чувства патриотизма у учащихся старших классов следует проводить сквозь призму различных подходов к этому явлению.

Представителями идеологического подхода к пониманию сущности понятия «патриотизм» относятся И. Кронштадский, Н. И. Алексеев, Н. А. Бердяев, Г. В. Плеханов, Б. П. Вышеславцев, И. А. Ильин, А. В. Карташев, С. А. Левицкий, Н. О. Лосский, Л. И. Шестов, Е. С. Троицкий, О. А. Платонов. Они считали, что патриотизм опирается на строгую иерархию духовных ценностей и осознание духовного самоопределения личности учащегося. «В основе патриотизма, - писал И.А. Ильин, - лежит акт духовного самоопределения. Патриотизм может жить и будет жить лишь в той душе, для которой есть на земле нечто священное, которая живым опытом испытала объективность и безусловное достоинство этого священного - и узнала его в святынях своего народа». В этом контексте, опираясь на систему ценностей, учащиеся должны осознать свою духовную силу и мощь, здоровье, чувство гордости и удовлетворения от своего образа жизни и мысли. Д. И. Фонвизин подчеркивал: «Ты должен посвятить Отечеству свой век, коль хочешь навсегда быть честный человек» [3].

Теоретические основы патриотического воспитания школьников, с точки зрения идеологического подхода, раскрыты в трудах зарубежных ученых, таких как Дэвид Брикер (David Bricker), Джоан Бёрстин (Joan Burstyn), Джеймс и Эллен Жиарелли (James M Giarelli, Ellen Giarelli), Джерилин Фей Кель (Jerilyn Fay Kelle), Дональд Уоррен (Donald Warren), Джон Ковалески (John Covaleskie).

Социально - философский подход раскрывает патриотизм как отражение духовности человека и общества в целом. Представители этого подхода рассматривают патриотизм, как нравственный принцип. Т. С. Мальцев, Г. А. Илизаров, Г.Н. Филонов определяют патриотизм как комплекс субъективных качеств личности, проявляющихся в отношениях и деятельности человека при выполнении им социально-ролевых функций [4]. В рамках данного подхода Норманн Ни и Саншайн Хиллигус (Norman Nie, Sunshine Hillygus) изучали проблемы влияния некоторых личных качеств на гражданское самосознание индивида. Задачи исследования философских аспектов формирования патриотических качеств личности и ее мировоззренческих позиций также решаются в трудах российских ученых Г.Н. Филонова, В.И. Лутовинова, И.Б. Котова, Е.Н. Шиянова и др.

Социологический подход отмечает патриотизм как ценностную ориентацию, основа которой лежит в ценностном отношении личность-родина, нравственно-эмоциональной связи, единстве этнических, географических, религиозных, культурных, исторических и эстетических характеристик в понятии Родина. Так, например, А.Н. Выршиков и М.П. Бузский выделяют 4 уровня общественного патриотического сознания: государственный, российский, национальный, местный или региональный. Разработкой понятия «социальный капитал» (social capital), которое имеет прямое отношение к вопросу патриотического воспитания, занимались такие американские социологи как Пьер Бурдьё (Pierre Bourdieu), Джеймс Колман (James Coleman), Роберт Патнэм (Robert Putnam), а также Фрэнсис Фукуяма (Francis Fukuyama), Лин Нэн (Lin Nan), И. Уинтер (I. Winter) и др.

Сторонники педагогического подхода к понятию «патриотизм» делают акцент на нравственно-эмоциональное «присвоение» бытия и истории государства. Основой этого подхода является установление эмоциональной связи человека со своей страной, проявление патриотического сознания, поведения и отношений, результатом этого будет выступать духовное освоение феноменов Родины и Отечества. Представитель педагогического подхода

Б.Т. Лихачев считает, что воспитание патриота – одна из краеугольных задач образовательного учреждения. Решая проблему гражданского воспитания учащейся молодежи, образовательные учреждения, прежде всего, сосредоточивают свои усилия на формирование у учащихся старших классов ценностного отношения к явлениям общественной жизни [5].

Профессионально-педагогической подготовке будущих учителей к деятельности по патриотическому воспитанию школьников посвящены работы Б.Ф. Павлова, И.И. Бурлаковой, Н.В. Ипполитовой, В.В. Дьяченко, Г.В. Здеревой и др.

Крупнейший представитель педагогической мысли второй половины XVIII века А.Н. Радищев основной задачей воспитания считал формирование человека, обладающего гражданским сознанием, высокими нравственными качествами, любящего больше всего свое Отечество. «Твердость в предприятиях, неутомимость в исполнении суть качества, отличающие народ российский... О народ, к величию и славе рожденный!» - восклицал Радищев. [6]. Аспекты практического осуществления патриотического воспитания старшеклассников в США освещаются в трудах Фей Хансен (Fay R. Hansen), Дэвида Саффелла (David C. Saffell), Кэтрин Бергер Кей (Cathryn Berger Kaye).

Особое внимание в русле теоретического анализа патриотического воспитания следует уделить понятию «казахстанский патриотизм». В Государственной программе по патриотическому воспитанию граждан РК казахстанский патриотизм определяется как осознанная ответственность каждого гражданина за судьбу, безопасность, будущее своей Родины. Строить здоровое общество и сильное государство может только человек, воспитанный в духе патриотизма. Это должна быть уникальная личность, готовая внести свой вклад в построение правового государства и гражданского общества [7].

Стержнем формирования чувства патриотизма у учащихся Казахстана выступает духовное и историческое наследие казахского этноса. Она обогащается путем использования гуманистического, нравственного потенциала всего полиэтнического народа Казахстана. Насколько мы сегодня заложим учащимся основные принципы любви к нашей Родине - суверенному Казахстану, настолько завтра, будущее поколения воплотят в реальность наши мечты и надежды. К.Бурханов отметил, что «Каждый гражданин благодаря самосознанию может способствовать реализации государственной идеологии, которая необходима обществу. Но необходимо отметить, что существует проблема формирования государственного самосознания как у подрастающего поколения» [8].

По словам Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева, «сегодня на повестку дня выходит необходимость формирования нового казахстанского общественного сознания, адекватного сути проводимых в стране преобразований. Несомненно, в него должны войти элементы общечеловеческой культуры, современные знания и национальные традиции. Следовательно, несмотря на меняющийся мир и новые социальные требования к сфере образования, задача системы образования остается неизменной - воспитание полноценного и конкурентоспособного гражданина, раскрытие роли знаний не только с точки зрения получения экономической выгоды, но и с точки зрения воспитания будущих поколений - думающих, ответственных перед обществом и сопереживающих за страну граждан. Эти элементы должны прививаться каждому человеку в социальных институтах: семье, школе, университете» [9].

Б. Абдыгалиев считает, что «В основе казахстанского патриотизма должен лежать казахский патриотизм, который может формироваться на основе уважения к государству, почтения к истории, традиции, культуре и языку самого казахского этноса» [10].

Исследование сущности казахстанского патриотизма в контексте общенациональной идеи отражено в трудах отечественных политологов А. Калмырзаева, А. Бектурова, А. Бижанова, У. Касенова, С. Жусупова, С. Дьяченко, Б. Абдыгалиева, Д. Ешанова, О. Мусина, Е. Карымсакова, Р. Кадыржанова, Л.Ю. Зайниевой, Д.А. Калетаева, М.А. Биекенова, Л.А. Байдельдинова, А. Нысанбаева, Г. Шойкина, А. Нурмагамбетова, Ш. Омарова, М.С. Машан,

Р.К. Турысжановой и др., основные концептуальные положения которых послужили теоретическими предпосылками для решения исследуемой проблемы.

Несомненно, что для формирования чувства патриотизма у старшеклассников современная школа должна располагать соответствующими педагогическими кадрами. Вопросам формирования чувства патриотизма будущих учителей в условиях целостного педагогического процесса посвятили свои работы Г.О. Медетбекова, А.К. Нургалиева, А. К. Калимолдаева, Л.С. Ахметова, А. С. Карпыкбаева, и др. В своих работах авторы раскрыли сущность педагогической деятельности будущего учителя по патриотическому воспитанию учащихся старших классов; модель готовности будущего учителя к решению задач патриотического воспитания учащихся старших классов; система, технология и модель процесса подготовки будущего учителя к решению задач патриотического воспитания учащихся старших классов в контексте формирования у них потребности в здоровом образе жизни.

Проблемы патриотического воспитания школьников в Республике Казахстан изучали С.Б. Омарова, З.У. Имжарова, Ж.А. Макатова, К.К. Жампеисова и др. Ими раскрываются такие вопросы как единство и взаимосвязь основных подходов к осуществлению патриотического воспитания учащихся старших классов.

Процесс осуществления патриотического воспитания учащихся с помощью средств народной педагогики в своих работах предложили Р.Н. Кенжебаева, Ж.Н. Калиев, А.А. Бейсембаева, Н.А. Мухамединова, Л.Т. Сейдахметова. По мнению этих ученых, наиболее эффективно будет осуществляться процесс формирования чувства патриотизма у учащихся старших классов через труд, игру, слово, общение, искусство и произведения устного народного творчества.

Е. К. Утегенов говорил о необходимости воспитания будущего защитника Отечества в учебно-воспитательном процессе общеобразовательной школы: «Перед школами в настоящее время стоят задачи создания наиболее эффективных условий для формирования нравственного поведения учащихся. Общеобразовательные учреждения должны воспитывать гражданина и патриота, раскрывать способности и таланты учащихся, готовить их к жизни в высокотехнологичном конкурентном мире [11].

Ж.А. Касымбеков считал, что формировать чувство патриотизма у учащихся старших классов необходимо через использование средств физического воспитания и спорта.

Акцент на военно-патриотическое воспитание старшеклассников в своих работах делали Е.С. Салтанов, У.К. Санабаев и др. Такой подход к решению задач патриотического воспитания ученые обосновывают тем, что разнообразные формы военно-патриотического воспитания учащихся наряду с общими формами воспитания, позволят наиболее целенаправленно формировать чувство и сознание патриотизма у современных старшеклассников. У.К. Санабаев считает целью военно-патриотического воспитания - выработку у учащихся старших классов глубокого понимания патриотического долга, готовности встать на защиту Родины. Е.С. Салтанов видит военно-патриотическое воспитание старшеклассников как процесс решения задач по укреплению целостности и единства страны, упрочению дружбы народов республики Казахстан.

Многие исследования и научные труды отечественных авторов высвечивают отдельные аспекты патриотического воспитания, такие как мировоззренческие, нравственные и гуманистические: А.Х. Аргынов, Р.А. Жумаханова, А.А. Бейсембаева, Е.З. Батталханов, Л.А. Байсеркеев, О. Салимбаев, В.А. Ким, К. Болеев, К.К. Пралиев, Х.М. Рахимбекова и др.

А.А. Бейсенбаева в своем научном труде «Патриотическое воспитание старших школьников на основе казахских героических эпосов» уточнила сущность, структурные компоненты и функции понятия «патриотизм», «патриотическое воспитание», разработала механизм внеклассного патриотического воспитания на основе казахских героических эпосов [12].

Т.В. Имангулова считает, что «главной целью изучения регионального компонента и краеведения является воспитание личности патриота и гражданина многонационального Казахстана, знающего и любящего свой край, город, село (его традиции, памятники природы, истории и культуры) и желающего принять активное участие в его развитии» [13]. Основная мысль ее научной работы заключается в том, что патриотическое воспитание старшеклассников может осуществляться средствами регионально-краеведческого компонента. А.Б. Халменова в процессе формирования патриотических качеств личности также отдает главную роль процессу краеведческой деятельности в общеобразовательной школе.

Г.Е. Утегулов в процессе формирования чувства патриотизма уделяет внимание использованию средств информационно-коммуникационных технологий, которые открывают для всех субъектов воспитательного процесса новые возможности для осуществления задач патриотического воспитания. ИКТ способствует развитию интереса у старшеклассника к познанию истории своего народа.

Формирование чувства патриотизма у старшеклассников должно быть основано на героической истории казахского общества, которая способствует не только нравственному развитию личности, но и формированию гражданственности. Возрождая традиции нашего народа и достижения предшествующих поколений, мы создаем условия для движения в будущее, и в этом процессе главную роль отдается образованию. Процесс образования является фактором обеспечения мира и стабильности в нашем государстве путем воспитания учащихся в духе толерантности, согласия и патриотизма.

В условиях продолжающейся модернизации всей системы общественных отношений в Республике Казахстан проблема формирования чувства патриотизма и гражданских ценностей в молодежной среде обретает особую актуальность. Анализ последних научных исследований по обозначенной проблеме свидетельствует об устойчивом интересе ученых к вопросам формирования чувства патриотизма личности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Концепция празднования 25-летия Независимости Республики Казахстан «25 лет Единства и Созидания», утвержденная указом Президента Республики Казахстан от 28 марта 2016 года. - <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1600000220>
2. Послание Президента Республики Казахстан «Нұрлы Жол - путь в будущее» 11 ноября 2014 года. – http://adilet.zan.kz/rus/docs/K14002014_2
3. Платонов О.А. Энциклопедический словарь русской цивилизации. – СПб.: Святая Русь, 2004. – 117 с.
4. Словарь философских терминов. Научная редакция профессора В.Г. Кузнецова. М.: ИНФРА-М, 2007. – 408 с.
5. Лихачев Б.Т. Педагогика. – М.: Юрайт-М, 2011. – 123 с.
6. Толстой Л.Н. Воспитание и образование // Родительское собрание. – 2004. – № 4. – С.3-30.
7. Государственная программа патриотического воспитания граждан Республики Казахстан на 2006-2008 годы. – <http://adilet.zan.kz/rus/docs/T060000200>
8. Байтелесов Ж. Политика и общество // Круглый стол в Мажилисе: развитие и укрепление патриотизма молодежи Казахстана через призму образовательной системы, Пресс-служба Аппарата Мажилиса Парламента РК. – 2009. – С.17-32.
9. Послание Президента Республики Казахстан «Казахстанский путь-2050: Единая цель, единые интересы, единое будущее» от 17 января 2014 года – <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400002014>
10. Абдыгалиев Б. Новые приоритеты национальной политики Казахстана // Свободное общество. – Астана – №1 (1). – С. 69- 72.

11. Утегенов Е.К. Педагогические условия воспитания будущего защитника Отечества в учебно-воспитательном процессе общеобразовательной школы: автореферат дис. канд. пед. наук. – Туркестан, 2007. – 25 с.
12. Досмамбетова Ш.Б., Уразалиева Р.М. Особенности гражданско-патриотического воспитания в казахской этнопедагогике // Молодой ученый. – 2013. – №11.1. – С. 29-31.
13. Имангулова Т.В. Патриотическое воспитание старшеклассников средствами регионально-краеведческого компонента (на примере предмета "География"): автореферат дис. канд. пед. наук. – Алматы, 2009. – 25 с.

ӘОЖ: 372.894

Каримова А.Ж., Жадренова Н.Н.
«№47 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ, Семей қ.

ПӘНДІК ОЛИМПИАДАЛАРҒА ОҚУШЫЛАРДЫ ДАЙЫНДАУ ЖҰМЫСТАРЫН ЖҮРГІЗУДІҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

Білім жүйесі ел өміріндегі стратегиялық маңызды сала болып табылатындығы белгілі. Ал, оқу процесіндегі дәстүрлі әдістердің озық заман талабына жауап бере алмайтындығы өз – өзінен түсінікті. Бүгінгі уақыт талабына сәйкес білім беруді одан әрі жетілдіру оқу тәрбие процесіне озық тәжірбиені, ғылыми жетістіктерді енгізуді талап етеді. Белгілі педагог Ш.А. Амонашвили «Оқушылардың білімін арттыру, пәнге қызықтыру үшін оқытуды, жалпы алғанда ең бірінші, оқушылардың неге қызығатынын анықтап алып, содан соң бастау керек» дейді.

Қазақстан Республикасының 2015 жылға білім беруді дамыту мәселелерінің негізгі мақсаты – білім беру жүйесінің барлық деңгейінде қоғамның талаптарына сәйкес келетін білімді, кәсіби біліктілігі жоғары, бәсекеге қабілетті тұлғаны тәрбиелейтін білім негізін қалыптастыру.

Бүгінгі мақсат – әрбір оқушыға түбегейлі білім мен мәдениетінің негіздерін беру және жан – жақты дамуына қолайлы жағдай жасау. «Инновация» - бұл нақты қойылған мақсатқа жетуде ойға алынған жаңа нәтиже. Нақты мақсат дегеніміз не? Нақты мақсатқа қандай әдіс – тәсілдердің көмегімен жетуге болады? Оқу мақсатының жүйесінде берілген мақсаттың негізгі категорияларын пайдалана отырып, педагог өз еңбектерінің нәтижесі туралы ақпарат алуға мүмкіндік алады. Демек мақсат пен нәтиже – жаңалыққа бет бұрудың кілті. Инновациялық үрдістің негізі – жаңалықтарды қалыптастыру, қолдану, жүзеге асырудың тұтастық қызметі. Кез келген жаңа әдіс жекелік сондай – ақ уақытша жоспарға жатады, бұл яғни, мұғалім үшін өтілген материал тәрізді.

Қазіргі таңда мектептің алдында тұрған негізгі міндеттердің бірі – оқушылардың шығармашылық қабілетін ашып, толыққанды қоғам құруға өзінің барлық мүмкіндігін жұмсайтын шығармашылыққа қабілетті жеке тұлға қалыптастыру.

Қазіргі мектеп мұғалімдерінің алдында тұрған басты міндет – оқушылардың шығармашылық білім дағдыларын қалыптастыру.

Жас ұрпаққа пәнді тиімді ұғындырудың бірі – жаңа технология негіздері болып табылады. Сонымен бірге өскелең ұрпақтың ақпарат құралдарымен жұмыс жасай білуіне назар аударған жөн.

Педагогикалық технология дегеніміз – тәжірбиеде жүзеге асырылатын, белгілі бір педагогикалық жүйенің жоспары делінген.

Қазіргі таңда қолданыста жүрген елуден астам педагогикалық технологиялардың ішінде, пәндік олимпиадаларға оқушыларды дайындауда тиімдісі деңгейлеп оқыту және проблемалық оқыту.

Деңгейлеп оқыту технологиясының негізін салушы: В. Фирсов, М.В. Монахов, Ж.А. Қараев. Негізгі идеясы: әр оқушының жеке ерекшелігі мен қабілетіне қарай бейімдеу.

I деңгей тапсырмасы: жаттап алуға лайықталған болуы керек; алдыңғы сабақта жаңадан меңгерілген білімнің өңін өзгертпей қайталап, пысықтауына мүмкіндік беру; тапсырмалар жаңа тақырып үшін типті және өмірмен байланысты болуы қажет;

II деңгей тапсырмасы: өтіп кеткен материалдарды реттеуге және жүйелеуге берілген тапсырмалар; оқушының ойлау қабілетін жетілдіруге берілетін тапсырмалар;

III деңгей тапсырмасы: танымдық – іздену түріндегі тапсырмаларды орындаубарысында оқушылар жаңа тақырып бойынша меңгерген алғашқы қарапайым білімдерін жетілдіріп, тереңдетумен қатар, ол тағы да жаңа білімді меңгеріп, өзі үшін жаңалық ашуы тиіс; өздігінен мысалдарқұрастыру, өмірден алынған мәліметтер негізінде диаграмма, графиктер салу, ой қорытуға арналған, дағды қалыптастыратын тапсырмалар;

IV деңгей тапсырмасы: оқушылардың жинаған өмірлік тәжірибесі мен қалыптастырған ұғым, түсініктерінің, қиялы мен белсенді ой еңбегінің нәтижесінде жаңаша, бұған дейін болмаған, белгілі бір дәрежеде олардың жеке басының икемділігін байқататын дүние жасап шығуына негізделген тапсырмалар;

Бұл технологияның тиімділігі: таланттылар өздерінің қабілеті мен икемділігін одан әрі бекіте түседі [2,15].

Проблемалық оқытудың басқа әдістерден ерекшелігі – білім оқушыларға дайын күйінде ұсынылмайды, керісінше, олардың алдына белгілі бір проблеманы өз бетінше шешу міндеті қойылады. Осылайша іздену әрекеті барысында шешімді оқушылардың өзі тауып, білімді игеруге жол ашады. Проблемалық оқыту «проблема», «проблемалық сұрақ», «проблемалық тапсырма», «проблемалық жағдай» деген ұғымдарды қамтиды. Проблемалық тапсырмалар оқушыны логикалық ойлауға, ғылыми іздену жолына бағыттайды. Проблемалық тапсырмалар сезімге молырақ әсер етеді де, оқушының қызығушылығын, білімге іштей құмартушылығын дамытады. Құмартушылық, қызығушылық оқушыны өздігінен ізденуге жетелейді. Ізденіссіз шығармашылық ойлау жоқ [2,16].

Проблемалық тапсырмаларды орындау барысында:

- бір сұраққа әртүрлі ой айтылады;
- қарама – қайшылықтарға жеткізіп, оны шешу тәсілін табуға ұсынылады;
- нақты сұрақтар қойылады;
- проблемалық сұрақтар қойылады (жетіспейтін немесе артық мәліметтер, әдейі жіберілген қателер, қарама – қайшылықтар, бірнеше жауаптары бар есептер);

Бұл технологияның тиімділігі: оқушылар алған білімдерін іс жүзінде қолданады, ғылыми жобаларға дайындық жүргізіледі, оқушылар ақпарат іздеп, ақпаратпен алмасады, оқушының ізденуіне жағдай туады, қандай да бір мәселенің керекті фактісін, шешімін таба білуге үйретеді. Болашақта Қазақстанды әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті 50 елдің қатарына қосатын күдіретті күш – білімге тән болса, білімді тиянақты меңгерту, шығармашыл шәкірт тәрбиелеу басты ұстаздың міндеті. Сондықтан пәндік олимпиадаларға оқушыларды даярлауда мұғалім мына шарттарды есте ұстауы керек.

- өз білімін үздіксіз жетілдіру;
- жаңа ақпараттық технологиялармен үнемі танысып оқып шығып, сабақ үрдісіне тиімдісін пайдалану;
- мемлекеттік білім стандартына сай білім беру;
- тест тапсырмаларын, сынақ тапсырмаларын түрлі нұсқа бойынша даярлау.
- шығармашылықпен жұмыс істеу;
- түпкі нәтиже – білім сапасына қол жеткізу; [3,10].

«Ұрпағы білімді халықтың болашағы бұлыңғыр болмайды» дегендей жас ұрпаққа сапалы, мән-мағыналы, өнегелі тәрбие беру, оқушының қалыптасқан даралығын анықтап, жігер-қайратын ескеріп, ұлттық мәдениетімізді, салт-дәстүрімізді бойына сіңірген ұрпақ тәрбиелеу – қазіргі мұғалімдердің басты мақсаты демекпін.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Кудрявцев Т.В. Проблемное обучение – истоки, сущность, перспективы. Москва, 1991., 25-26-б.
2. Кобдикова Ж.У. Орта мектепте білім аруды технологияландыру. Алматы, 2002., 15-17-б.
3. Мұқашева А.Н. Инновациялық технологиялар // Білімдегі жаңалықтар. № 3. 2004., 10-11-б.
4. Алдабергенов Қ.Н. Оқушыларды тәрбие жұмысына тарту // Қазақстан мектебі. № 11. 2004., 8-12-б.

ӘОЖ 004.378.096 (574)

Сланбекова А.Е., Каменова Ш.К., Хасенова А.А.

Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті Қарағанды

FLASH ТЕХНОЛОГИЯСЫН ПАЙДАЛАНЫП БІЛІМ БЕРУДІ АҚПАРАТТАНДЫРУ

Бүгінгі таңда технологияның қарқынды дамуына байланысты компьютерлердің графикалық мүмкіндіктері күннен - күнге үлкеюде. Қазіргі компьютерлердің мүмкіндігіне байланысты программалар да аз жасалып жатқан жоқ. Соның ішінде, қазіргі кезде анимация жасауда көп қолданысқа ие Flash программасы. Бұл программаны көбінесе Web - сайттарды құруда да көп қолданады. Сондай - ақ мультфильм жасаушылар үшін бұл программаның орны ерекше. Соңғы кезде электронды оқыту өнімдері нарығында, Macromedia технологиясын егізінде жасалған және тәжірибесі жоқ компьютер қолданушысына программалық өнімдер жасау мүмкіндігін беретін оқу құралдары мен мультимедиялық оқулықтар саны көбейіп барады. Қазір Flash - технологиясы кең қолданылып жатқан технология болып табылады.

Ғылым саласында көптеген ойындар және түрлі қызықты бағдарламалар жасау үшін Flash секілді программалар қолданылады. Flash технологиясы анимация жасаушылар үшін өте қолайлы программа, өйткені ол төмендегі сапаларға ие: жинақтылық, интерактивтілік, мультимедиялық, көп салалығы және қолайлылық.

Сондай - ақ компьютер жадында өте аз орыналуы мен тез жүктелетіндігі Flash пайдаланушылары үшін үлкен мүмкіндіктер туғызады.

Қазіргі уақытта жас балалар шетелдік мультфильмдер мен киноларды көруге өте құмар. Өйткені шетелдік фильмдерде түрлі анимациялық және дыбыстық эффекттер көп қолданылады. Бірақ, ондай фильмдердің көпшілігі тәрбиелік мағынадан тыс қалып қойған. Қазір технологияның дамуына байланысты, жасөспірімдер кітап оқудан көрі жаңадан шығып жатқан кино, мультфильмдерді көруді жөн көреді. Қазіргі кезде көп балалар ойнайтын ойындарда балалардың ойлау қабілетін, психологиясын және сол секілді балалардың болашағында жан – жақты дамып, білімді де ақылды, жақсы қасиеттерге ие балаларды тәрбиелеу үшін қолданылған іс шаралар көп кездесе бермейді.

Соңғы уақытта Flash программасы өте танымал. Көбісі Flash - жаңа өнім деп ойлайды, бірақ бұл олай емес. 1995 жылы векторлық анимацияға арналған Future Splash Animator шағын программасы шықты. Ал екі жылдан кейін 1997 жылы Macromedia компаниясы бұл программаны дамытып, Flash атты жаңа өнім шығарды.

Қазіргі кезде Flash - бұл біріктірілген әмбебап қосымша. Бұл бағдарламада біз анимацияны, дыбыстарды пайдаланып пайдаланушыға қызықты етіп жасауымызға болады. Осы бағдарламалық тілдерде жұмыс жасаған тұтынушыға өте ыңғайлы және тиімді болып келеді. Сонымен қатар, Photoshop және HTML, ActionScript бағдарламалық тілі арқылы да көптеген қажетті суреттер, сайттар, анимациялар жасауға мүмкіндіктер бар. Сол себепті, тәрбиелік мағыналарға ие, жаңа жылдық мини ертегі неге жасамасқа. Осы мақсатымызға жету үшін, бізге, Flash технологиясын білу өте маңызды рөл атқарады. Демек Flash - тің

атқартын қызметтері қарапайым, векторлы графика негізіндегі анимациялық проектерді жасауға негізделген бағдарлама және итерактивті қолдаушысы бар. Flash суретшілер мен дизайнерлерге өз Web проектiлерiн толықтырып, анимация және дыбыстаулар жасауға мүмкіндік беретін жұмыс құрылғысы.

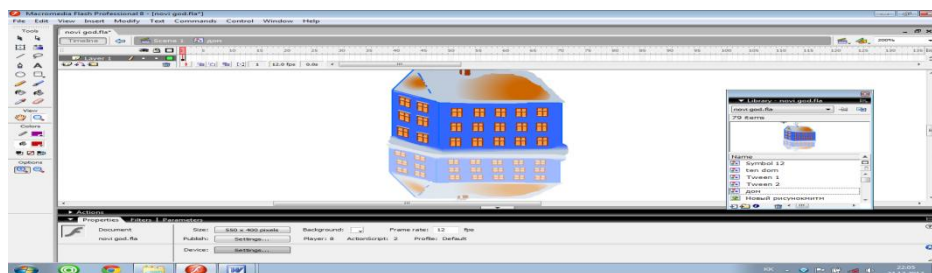
Flash технологиясының құрамына мыналар кіреді:

- векторлық графика;
- анимацияларды қолдау;
- интерфейстің интербелсенді элементтерін құру мүмкіндігі;
- әртүрлі графикалық форматтарды қолдау (сонымен қатар растрлы графикалы да);
- Flash фильмдерді html форматына қосу;
- Flash фильмдерін Web - браузерде көру мүмкіндігі;
- әртүрлі визуальді саймандардың болуы.

Жұмыс барысында Flash мүмкіндіктерімен көптеп таныса аламыз. Жобаны орындау кезінде әркім өзіндік дизайнымен ерекшелене алады. Бұл жұмысты орындалуы жағынан аса қиын емес және қызығы мол.

Ең алдымен фильмнің қалай өрбитінін ойластырып алуымыз қажет. Ойластырғаннан кейін сол бағыт бойынша жұмысымызды жалғастыра аламыз. Ашылған жұмыс үстеліне өзіне қажетті фондық суреттерді импорттауымыз керек. Ол үшін File>Import >Import to library командасын қолданып бірінші кілттік кадрға фондық сурет қоямыз(1 - сурет). Бұл жерде айта кететін бір жайт фондық суретті өзіміз де салуымызға болады. Жұмыстың ерекшелігі сол әркім барлығын өз қалауынша жасай алады.

Егер жұмыс үстелінде кітапхана болмаса оны Window→ library командасын орындау арқылы шақырып алуға болады немесе Ctrl+L жылдам басу батырмаларын басу арқылы.

1 – сурет. Кадрға фондық сурет қою

Фондық суретке жаңа элемент қосу үшін жаңа қабат қосуымыз қажет.

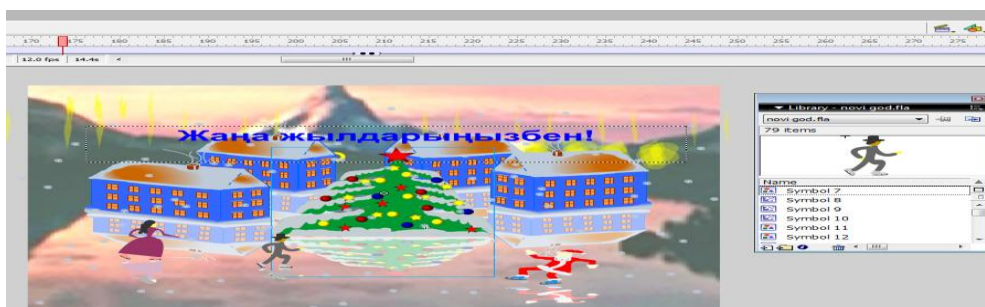
2 – сурет. Қосымша қойылатын сурет

Қосымша қойылатын суреттер жеке редакторланады(2 - сурет). Қосылған элементтерді қозғалысқа келтіру үшін Insert→Timeline→Create Motion Tween командасын тандаңыз. Әр элементке жеке қабат қосуды ұмытып кетпеу керек. Кілттік кадрлар санының аралығын алдында ойластырған фильм сценарийі бойынша өз қалауыңызша қоюға болады. Сол сияқты қосымша элементтер қосу өз еркіңізде.

Жаңа фондық сурет қосу үшін алдыңғы фон аяқталған кілттік кадр сонына жаңа бос кадр қосамыз. Оған басқа фондық суретті әкеліп орналастырғанда, ол автоматты түрде кілттік кадрға айналуы керек.

Ендігі кезекте дыбыс еңгізу. Ол үшін жаңа Guide Layer қабатың қосамыз

Бұл қабатты келесі жолменде қосуға болады Insert→Timeline→Motion guide. File→Import→Import to library командасын таңдаңыз, ашылған терезеде дыбыстық файлды ерекшелеп, Открыть батырмасын басыңыз(3 - сурет).

3 – сурет. Фондық суретке символдарды орналастыру

Тандалған файл кітапханада орналасады. Оны іске қосу үшін Guide Layer қабатын ерекшелеп кітапханадағы файлды тышқанның сол жақ батырмасымен ұстап тұрып жұмыс үстелене әкелеміз. Дыбыстық файлды фильмнің соңғы кілттік кадрына дейін жылжытып отырамыз. Дайын болған жұмысты тексеру үшін Ctrl+Enter пернелерін басып, тексеріп көрсеңіз болады.

Ескере кететін жайт: бұл жұмыстың қорытындысы топта қанша студент бар сонша түрлі болып шығады. Жобаның қалай шығатыны сіздердің дизайндық қабілеттеріңіз бен қиялдарыңызға байланысты!

Алдымызға қойған мақсатымыз интерфейсін қолдануға ыңғайлы, әдемі, түсі қанық тандалған суреттерді ауыстыру бағдарламасын жасау. Бұл жұмыста қалаған нәтижеге жету үшін Flash ортасында қарастырдық. Жалпы анимация жасау бойынша алдына, тіпті шаң қақтырмайтын бұл компанияның құралы арқылы көптеген жұмыстарды атқаруға болады. Ол алдымен жұмыс кезінде әдемі анимация арқылы қолданушының жалықпай жұмыс жасауына ықпал етеді.

Flash ортасы осындай мини ертегілер мен анимациялар т.б. жасау өте ыңғайлы. Ол графикаға арналған редакторды, дыбыс, анимация құралдарын біріктіреді және интерактивті мультимедиялық өнімдерді жасауға мүмкіндік береді. Flash көмегімен Web-графикаға арналған үнемді жарқын анимация, интерактивті пішін, ойын, интерактивті тұсаукесер және т.б. жасауға болады. Flash программасын білу тек Web-дизайнерлерге пайдалы ғана емес, сонымен қатар мұғалімдерге, суретшілерге және көптеген басқа пайдаланушыларға өз идеяларын анимация арқылы білдіруге көмектеседі. Қазіргі кезде арнайы студиялар да қажет емес.

Қолданушылардың көбісі Flash программасы тек анимацияны істеуге арналған деп ойлайды. Бірақ олар Flash-тың статикалық суреттерді жасауға болатын мықты құралдары бар екенін ұмытады. Flash статикалық суреттерді салуға, оларды дайын элементтерден құрауға, әртүрлі тәсілдермен модификациялауға, сәйкес растрлық суреттерді вектрлық суреттерге аударуға мүмкіндік береді. Flash-бұл әмбебап программа, ол әр түрлі суреттерді құруға арналған үлкен құралдар жиынтығын береді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Macromedia Flash программасының мүмкіндіктерін пайдаланып электрондық оқу басылымы жасаудың әдістемелік негізі. А.Алдабергенова, Информатика негіздері, №2 – 2009ж
2. Андерсон Э., Дел Лима М., Джонсон С. Macromedia Flash MX 2006; пер. с англ. Латышевой Д.А. – М.: НТ Пресс, 2005.-543, [1] с.: ил,-(Визуальный курс)
3. Рейнхард Р., Лотт Д. Macromedia Flash MX ActionScript. Библия пользователя.: Пер с англ. – М.:Издательский дом «Вильяме», 2003.-1280с.:ил.-парал.тит.англ.
4. <http://perevod.nur.kz/ru-kz.html>

ҮШ ТІЛДЕ БІЛІМ БЕРУ - ҚАЗАҚСТАННЫҢ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІ ДАМУЫНЫҢ БАСЫМ БАҒЫТЫ РЕТІНДЕ

Жалпы білімнің жүйесі - қоғам дамуымен бірге дамып, әрдайым үнемі өзгеріп отырады. Ол әр елдің экономикалық ерекшеліктеріне қарай қалыптасып, үнемі үздіксіз жетіле отырып, барынша күрделене түседі. Қазақстан Республикасы Тәуелсіздіктің 25 жылында еліміздің экономикалық және әлеуметтік дамуымен қатар білім беру жүйесін жаңғырту мақсатында кезең-кезеңімен реформалар жүргізіп келеді. Білім жүйесіне енгізіліп отырған реформалар біздің болашағымызға салынып жатқан даңғыл жол деп айтуымызға болады. Себебі, қай мемлекеттің болсын даму жолы, яғни экономикалық-әлеуметтік жағдайына тікелей апарар жол – сол елдің білімінің дамуы болып табылады. Яғни, болашақта бәсекеге қабілетті мемлекеттер қатарына ену міндеті бәсекеге қабілетті жас маман мойнына жүктелетін абыройлы да, жауапты міндет болып отыр. [1] Бүгінгі таңда мемлекетіміздің білім беру саласы өркениетті әлемнен өзіне лайық орын алу үшін адамзат тәжірибесіндегі озық үлгі, тиімді үрдістерді өз білім беру жүйесіне енгізе отырып, дамудың жаңа сатыларына көтеріліп келеді.

Халқымыз ежелден тіл абыройын биік көтеріп, «Өнер алды – қызыл тіл» деп, сөз өнерін бар өнердің алдына қойып, жоғары бағалаған. тіл тек адамдар ара қарым-қатынас жасау құралы ғана емес, қайта онан да маңыздысы, ол белгілі бір ұлттың ұлттық сана-сезімі, халықтың халықтық қасиеті, оның жалпы тарихы, әдет-ғұрпы, мәдениеті қатарлыларды тұтастай өз бойына қамтып жататын күрделі ұғым. Бір азаматтың өз ана тілімен қоса өзге бір ұлттың тілін жеттік игеріп, сол ұлт азаматтарымен еркін тіл табыса білуін үлкен біліктіліктің белгісі деуге болады. Азаматтарымыздың қазіргі ай сайын алға ілгерлеп, күн сайын жаңарып, тез қарқынмен дамып бара жатқан өзгерісшең өмірге ойдағыдай сәйкес келу үшін, қос тілді біліп қана қоймай, қайта көп тілді білуі қажеттілікке айналуға.

Бүгінгі таңда елімізде «Көптілділік» мәселесі көкейкесті мәселелердің бірі болып саналады. Елбасымыз сол үшін де тілдердің үштұғырлылығын міндеттеп отыр. Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев Қазақстан халықтары Ассамблеясының 12 сессиясында: «Қазақстандықтардың жас ұрпағы кем дегенде үш тілді білулері тиіс: қазақ, орыс, ағылшын тілдерін еркін меңгерулері қажет»-деп, Еуропадағы мектеп түлектері мен студенттерінің өзара бірнеше тілде еркін сөйлесулері қалыпты жағдайға айналғандығын атап өтті. Кем дегенде үш тілді меңгеру-заман талабына айналып отырған қажеттіліктердің бірі. [2]

Қазіргі таңда адам қызметінің барлық салаларында жаһандану үрдісі орын алғандықтан, білім беру саласы да жетілдіруде. Сол себептен ақпараттық-коммуникативтік құзырлықпен қатар, көптілділік бүгінгі уақытта әлемдік білім беру қоғамдастығының кеңістігін қалыптастыратын білім беру құзырлығының басты бағыттарының бірі ретінде анықталды. [3]

«Үштұғырлы тіл» туралы идеяны мемлекет басшысы 2006 жылдың қазанында өткен Қазақстан халқы ассамблеясының XII құрылтайында жария етті. Ал 2007 жылғы “Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан” атты халыққа жолдауында “Тілдердің үштұғырлылығы” атты мәдени жобаны кезең-кезеңмен іске асыруды ұсынды. Қазақстан халқының рухани дамуымен қатар, бұл идея ішкі саясатымыздың жеке бағыты болып белгіленді. [7] Яғни, идеяның негізі мынадай: Қазақстанды бүкіл әлем халқы үш тілді бірдей пайдаланатын жоғары білімді мемлекет ретінде тануы керек. Олар: қазақ тілі – мемлекеттік тіл, орыс тілі – ұлт-аралық қарым-қатынас тілі және ағылшын тілі – жаһандық экономикаға ойдағыдай кірігу

тілі. Басқаша айтқанда, үштұғырлы тіл идеясын мынадай әрі қарапайым, әрі түсінікті формуламен көрсетуге болады: мемлекеттік тілді дамытамыз, орыс тілін қолдаймыз және ағылшын тілін үйренеміз.[2]

Бүгінгі білім беру жүйесі модернизацияланған заманда көп тілді меңгертуге аса назар аударылып, жан-жақты жол ашылған. «Келешекке кемел біліммен», -деп Елбасы Н.Ә.Назарбаев ұстаным еткендей, келешекке терең біліммен қадам басып, әлемдік білім кеңістігінің құпияларына үңіліп, қоғамға бейім, өз қабілетін таныта алатын, жан-жақты дамыған, бірнеше тілді меңгерген құзіретті тұлғаны қалыптастыру басты мақсаттардың бірегейі болып отыр.

Бүгінгі таңда Қазақстанның білім беру жүйесіндегі басым бағыттардың бірі – жаңаша инновациялық көптілді білім беру моделін құру болып табылады. Заманауи мектеп бітірушілеріне шет тілін сапалы меңгеру – өмірден туындап отырған қажеттілік. Ғылым мен техниканың қарқынды дамуы шет тілін еркін меңгеру сұранысын жоғарылатып, теориялық және практикалық білімді терең де сапалы меңгеру шеберлік пен дағдысын талап етіп отыр. Көп тілді оқыту негізінде бейімдеу – дамыған тұлғаның әлемдік өркениетін кеңістігіндегі бәсекеге қабілеттілік кепілі.

Шет тілі бойынша пән терминологиясын білу қиынға соғады, Себебі, ол сөздер ағылшын тілі сабағында қолданыла бермейді. Сол себепті, жекелеген пәндерді ағылшын тілінде оқыту заман талабы. Осы бағытта мектептерде көп тілдік орта қалыптастыруда кешенді әрекеттер ұйымдастырылуда. Жекеленген пәндер ағылшын тілінде оқылады. Бұл оқушылардың пәнге деген қызығушылығының артуына септігін тигізеді. Білімді дайын қалпында қабылдамай, оны өздігімен қалыптастырудың тұлғаны дамытатындығы, өздігімен құрастырылған білімнің есте ұзақ мерзімде сақталатындығы тәжірибе жүзінде дәлелденіп келеді. [4]

Қазіргі таңда Қазақстан қоғамының әлеуметтік-экономикалық, рухани қалыптасуының жаңа міндеттерін іс жүзінде асыруға дайын жас ұрпақты тәрбиелеудің негізгі факторларының бірі- көптілді білім беруді жолға қою болып табылады. Көптілді білім- көп мәдениетті тұлғаны қалыптастырудың өзегі. Бүгінгі таңда көп тілді оқыту – жас ұрпақтың білім кеңістігінде еркін самғауына жол ашатын, әлемдік ғылым құпияларына үңіліп, өз қабілетін танытуына мүмкіндік беретін қажеттілік. Үш тілде оқыту – заман талабы десек, оның негізгі мақсаты: бірнеше тілді меңгерген, әлеуметтік және кәсіптік бағдарға қабілетті, мәдениетті тұлғаны дамыту және қалыптастыру. Қазақ тілі мемлекеттік тіл, ал орыс тілі мен шетел тілдерінің бірін білу тұлғаның ой-өрісін кеңейтеді, оның «сегіз қырлы, бір сырлы» тұлға болып дамуына жол ашады, ұлтаралық қатынас мәдениетін, толлеранттілігін және планетарлық ойлауының қалыптасуына мүмкіндік туғызады. Маманға шет тілін меңгеру кез-келген шетелдік ортада өзін еркін ұстап, жаңа кәсіптік ақпараттар легіне немесе жалпы ақпараттық ғаламшарға бейімделу мүмкіндігіне ие болады. Әр адамның түрлі әлеуметтік қызметтерінде жеткен жетістіктерінің нәтижелері түрлі болмақ, сол себептен шетел тілін оқытудың мақсаты тек нақты білім іскерліктерін біліп қана қоймай, сондай тілдік тұлғаны қалыптастыру болып табылады, оған шет тілі «өмір заңдылықтарында» және «нақты жағдаяттарда қарым-қатынас жасай алу үшін» қажет болмақ.[5]

Көптілділік – қазақ қоғамы дамуындағы маңызды фактор. Қазіргі Қазақстанның тілдердің көптүрлілігі әртүрлі этникалық құрамға байланысты сипатталады. Қазіргі таңда елімізде 130 -дан астам ұлттар мен ұлыстар тұрады. Олардың 63,1% - қазақтар, 23,7% - орыстар, 2,1% - украиндар, 2,9%- өзбектер, 1,3% - татарлар, 1,4%- ұйғырлар, 1,1%- немістер, және басқа ұлт өкілдері - 4,4%.

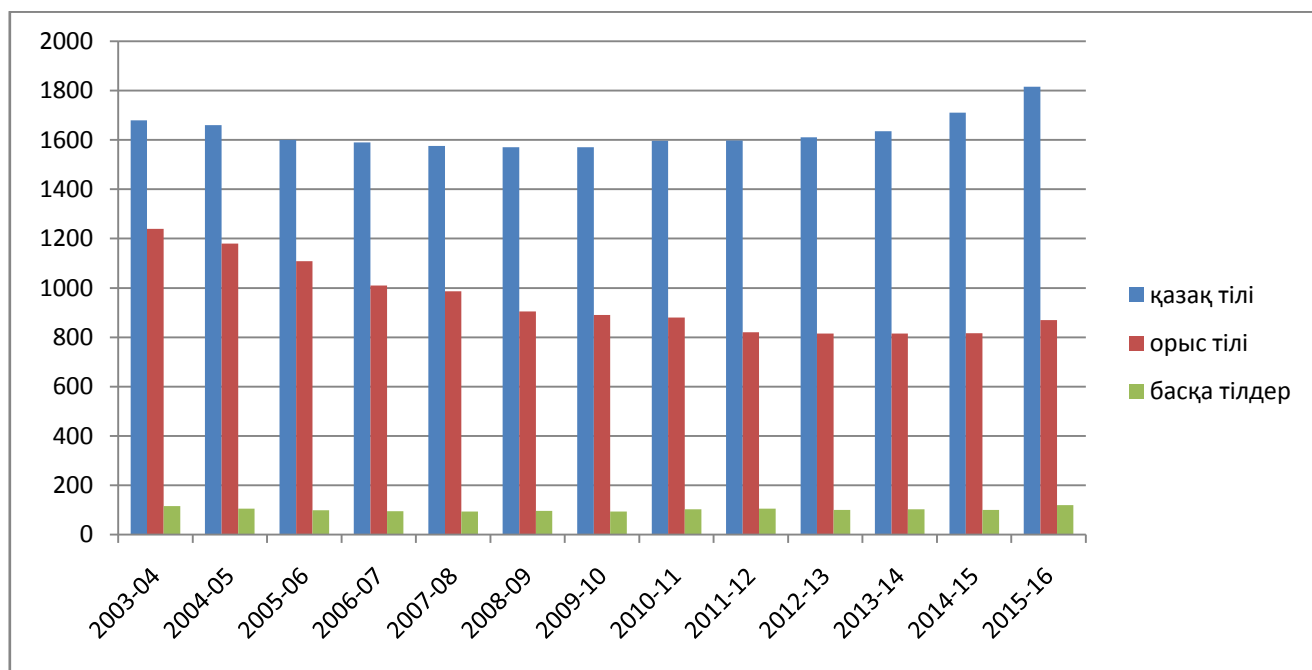
Еліміздің Президенті Н.Ә. Назарбаев өзінің жолдауларында Қазақстан сияқты көп ұлтты мемлекетке көптілділіктің маңызды орын алатынын баса айтады. Қазақ халқының тілді меңгеру статистикасын қарасақ, деңгейлердің әртүрлігін байқаймыз. Словяндық этностар ішінде ауызша қазақ тілін түсінетіндер: 25,3 % орыстар, 21,5 % украиндар, 19 %

белорустар және 20,9 % поляктар, 24,7 %-немістер. Түрік тілдес ұлттардан : 95,5 %-өзбектер, 93,7 %-ұйғырлар, 92,7 %-қырғыздыр.

Қазақ ұлтының 3 тілді меңгеру статистикасын байқасақ: қазақ тілі- 98,4 % түсінеді, 93,2 % -оқып, жаза алады; орыс тілі -92,1 % түсінеді, 79,1 % оқып, жаза алады; ағылшын тілі- 17,5 % түсінеді, 9 % оқиды және жаза алады, 2,9 % тек оқи алады. [6]

Тілдерді меңгеру қазақ тілін негізге ала отырып параллелді жүзеге асырылуы тиіс, төмендегі кестеде Қазақстан мектептерінде қазақ тілінде білім алушылар саны 2008-2009 оқу жылынан бастап біртіндеп өсіп келеді. 2010-2011 оқу жылынан бастап орыс тілде білім алушылар саны төмендеп, қазірге дейін бір қалыпта келеді. Бұл факт қазақ ұлтының да біртіндеп өсіп келе жатқандығымен байланыстырылады.

Жалпы білім беретін мектептердегі білім беру тілдері бойынша оқушылар саны, мың адам.

Қазіргі кезеңде Қазақстанның 32 ЖОО-да үш тілде білім беріледі, 5,5 мыңнан астам студент үш тілде білім алады.[6] Қазіргі Білім және ғылым министрлігі жоспары бойынша 2023 жылы Қазақстан 3 тілде білім беру жүйесіне толық көшіп бітуі тиіс. Ал биылдан бастап 1-ші сынып оқушылары ағылшын тілін аптасына 2 сағаттан оқитын болады. Білім және ғылым министрлігі 2020-шы жылға дейінгі әзірленген бағдарлама аясында осындай жоспар түзіп отыр. Бүгін бұл туралы арнайы бирфинг барысында вице-министрі Такир Балықбаев мәлім етті. Сондай-ақ, алдағы уақытта Ұлттық бірыңғай тестілеуде ағылшын тілінде сынақ пәні қосылуы мүмкін. Үш тілде білім беру реформасы биылдан бастап, жаңа қарқын алатын болды. Нақтыласық, алдағы оқу жылында 1-сыныпқа барар балалар ағылшын тілін аптасына 2 сағаттан оқып отырмақ. Әйтпесе, 2013 жылы енгізілген бағдарламаға сәйкес, ол 1 сағаттан беріліп келген еді. Ал жалпы үш тілде білім беру жүйесі 2023-шы жылға дейін ел аумағын түгел қамтып бітуі тиіс деген үлкен жоспар құрылған. [8]

Көптілділік жүйесін енгізуде мынадай ұсыныстар ескерілу керек ойлаймын:

1. Мектептерде көптілді білім беру тиімді ұйымдастыру үшін оның нормативтік базаны жақсартуды қарау қажет, яғни, Қазақстан Республикасындағы көптілді білім беруді дамыту тұжырымдамасы ұсынымдарын белсенді пайдалану керек.

2. Жақын және алыс шетелде дәлелденген бірегей көптілдік тәжірибесін енгізу.

3. Дамушы басқа елдердегі көптілділікті зерттейтін, оқу бағдарламаларын, оқу-әдістемелік кешендерін әзірлеуді жүзеге асыратын, полилингвистикалық оқытумен айналысатын ғылыми-зерттеу институтын, орталығын құру.

педагогикалық көптілді білім беру оқушыларды, студенттер мен ересектерге мониторинг технологиялық карталарды жүргізу

4. Үш тілде оқитын тәжірибелік топтар мен сыныптарға мониторинг жүргізу.

5. Қазақстан этникалық топтарының тілдері инновациялық полилингвистикалық оқыту әдістемесін жасау

Менің ойымша, үш тілде білім беру ісінде атқарылып жатқан жұмыстардан шығатын қорытынды мынадай:

- үш тілді білім беру- бұл мектептердете, ЖОО-да оқу пәндерін үш тілде аудармасыз оқыту;

- әрбір білім алушы Қазақстан Республикасының азаматы қазақ, орыс, ағылшын тілдерін жетік біліп шығады;

- көптілді меңгеру еңбек нарығында да жоғары бағаланады;

- алыс және жақын шетелдерде тілдік көмекті қажет етпейді;

- үш тілді еркін меңгеру арқылы көп ақпараттық ресурстарға ие бола алады;

- жоғары дамыған мемлекеттермен бәсекелестікке қабілетті болады.

Үштұғырлы тіл өмірлік қажеттіліктен туындаған идея. Қай заманда болсын, бірнеше тілді меңгерген мемлекеттер мен халықтар өзінің коммуникациялық және интеграциялық қабілетін кеңейтіп отырған. Сондай-ақ, бүгінгі Еуропада да көп тілді меңгерушілік жалпыға ортақ норма болып саналады. Яғни, бүгінгі таңда Қазақстан үшін үштұғырлы тіл – елдік бәсекеге қабілеттілікке ұмтылуда бірінші баспалдағы. Өйткені, бірнеше тілде еркін сөйлей де, жаза да білетін қазақстандықтар өз елінде де, шетелдерде де бәсекеге қабілетті тұлғаға айналады.

Ендеше жас ұрпақтың қазақ тіліне деген сүйіспеншілігін, өзге тілдерді оқып білуге деген қызығулары мен ұмтылыстарын арттыру арқылы олардың Отанға деген махаббаттарын оятып, өз тағдырын ел тағдырымен мәңгілікке байланыстыратын ұрпақ болып қалыптасатынына кәміл сенемін!

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Марат АҚҚҰЛ, «Егемен Қазақстан». 30-Жел-2011 «Білімді ұрпақ – ұлт болашағы»
2. http://www.akorda.kz/kz/category/poslaniya_narody. Қазақстан Республикасы Президентінің Ресми сайты
3. Солташұлы Ы. Заман Талабы – көптілді болу. // Ақиқат. 26 қараша- 2012 ж. № 11. 14-15 б.
4. Егемен Қазақстан», 29 қаңтар 2011 жыл
5. Солташұлы Ы. Заман Талабы – көптілді болу. // Ақиқат. 26 қараша- 2012 ж. № 11. 14-15 б.б. Агентство Республики Казахстан по статистике.
6. URL:stat.gov.kz/faces/wcnav_externalId/homeNumbers Population (дата обращения: 28.01.2016).
7. Назарбаев Н.Ә. (Қазақстан халқына жолдауы). Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан. – Астана, 2007
8. Веб-сайт ASTANATV.KZ <http://astanatv.kz/news/show/id/46092.html>

Усманова Р.С.

Коммунальное государственное учреждение «Средняя общеобразовательная школа № 1 им. Н.Г. Чернышевского» города Семей

ПОРТФОЛИО КАК АЛЬТЕРНАТИВНЫЙ СПОСОБ ОЦЕНИВАНИЯ

Много проблем существует в образовательном процессе, но самая главная из них - это оценивание учащихся. Новые социальные условия, процесс обновления образовательных структур, переход их в режим развивающего обучения вновь обращают внимание учёных и педагогов – практиков на эту проблему. Организовать любую деятельность, в том числе учебно-познавательную, без оценивания невозможно, так как именно этот процесс является одним из компонентов деятельности, её регулятором, показателем результативности. Оценивание является процессом, а оценка её результатом. Оценивание-это способ коррекции деятельности обучаемых, с помощью которого учитель определяет уровень подготовленности ученика. Оценка - суждение о качестве выполненной работы, об успехах и недостатках в деятельности обучающихся [1,с.142].

Легко войдя в школьную практику разных стран и принимая различные формы, отметки быстро приобрели социальную значимость, став инструментами давления на учащихся. Недостаток традиционной оценочной системы, основанной на отметках как стимуляторах учения, обнаружился уже в середине 19 века, когда возникла теория свободного воспитания, направленная против любого подавления личности ребёнка. В дальнейшем педагоги также сталкивались с вопросами усовершенствования оценочной сферы влияния отметок и их отрицательного воздействия на формирование личности школьника. В некоторых странах Европы и России были осуществлены опыты по обучению без отметок. В связи с этим возникла огромная и неразрешимая, на первый взгляд, проблема оценивания, возникла необходимость изменить сам подход к оцениванию ученика, а это предполагает изменение философии оценки. В центре внимания должен быть ученик, его деятельность, устремления, что требует нового подхода – обучение учащегося самоорганизации своей деятельности, что в свою очередь порождает требования заменить учительские оценки содержательной самооценкой учащихся. Вот почему в последнее время появился портфолио, ведь он являлся альтернативным способом оценки. [2,с.35]

В современной школе становятся реальностью различные формы контроля качества образования. Одним из способов индивидуальной оценки знаний обучающегося специалисты считают «портфолио достижений». Благодаря такому досье можно судить об учебных, творческих и коммуникативных способностях выпускников образовательных учреждений. [3,с.1]

Портфо́лио (итал. portfolio — 'портфель, папка для документов' → англ.) — собрание образцов работ, фотографий, дающих представление о предлагаемых услугах организации (фирмы) или специалиста. Этот термин встречается в образовании как подборка сертифицированных достижений, наиболее значимых работ и отзывов на них. [4] . Ещё одно определение предложено Д.Майером: «Портфолио – это целенаправленная коллекция работ учащегося, которая демонстрирует его усилия, прогресс, достижения в одной или более областях. Коллекция должна вовлекать учащегося в отбор его содержания, определения критериев его отбора; должна содержать критерии для оценивания портфолио и свидетельства о рефлексии учащегося» [5,с.57] .Известно, что как и само слово портфолио, так и основная идея собрания работ не есть изобретение 20 века. В прошлом веке итальянским словом « портфолио» называли альбом с фотографиями, а в эпоху Ренессанса художники и архитекторы привозили с собой портфолио, когда они заявляли свои претензии на своё место в академии художеств или на строительный проект. При помощи представленных в портфолио документов можно было не только составить себе впечатление

о качестве работы, но и о профессиональном пути претендентов. В этом смысле как идея, так и термин портфолио применяется до сих пор среди художников и фотографов. В области финансовой системы термин портфолио применяется для обозначения выставления напоказ состояния ценных бумаг предприятий или частных владельцев. [2,с.33]

По целям различаются портфолио, как способ оценивания учебных достижений и так называемое портфолио курсов, основной целью которого – позитивно влиять на сам процесс обучения. В первом случае обычно говорят о «портфеле» или «папке достижений», в который помещаются уже готовые, выбранные и специально оформленные («доведённые до ума») работы. Они подходят для того, чтобы отразить образовательную биографию и уровень достижений ученика. В случае предметного портфолио – форма, которая доминирует в настоящее время в Европе – речь идёт о документации работ школьника в рамках определённого курса и служит по преимуществу именно как инструмент самого обучения, хотя оценивание этих шагов обучения также может иметь место. Из этих «предметных портфолио» могут, в качестве их завершения, возникнуть и папки достижений. Основной смысл портфолио «показать всё, на что ты способен» [2,с.42]. Таким образом, «портфолио – это форма непрерывной оценки в процессе непрерывного образования, которая смещает акценты от житейских факторов традиционной оценки к гибким условиям оценки альтернативной... Учебное портфолио легко интерпретируется в профессиональные и служебные системы оценки, что даёт возможность раннего формирования профессионально значимых умений учащегося» [6,с.46].

Основное назначение портфолио в период предпрофильной подготовки - это накопление документальных подтверждений того, что ученик может обоснованно претендовать на занятие места в классе с определённым профилем обучения. Эти документальные подтверждения будут относиться к его успехам в обучении и внеучебным интересам, которые прямо или косвенно связаны с выбранной сферой обучения или будущей профессиональной деятельностью. Портфолио в системе профильного обучения служит для накопления документальных свидетельств успешности школьника по выбранному профилю, обеспечивая ему рейтинговое место в группе одноклассников либо соискателей конкурсного места в высшее учебное заведение. Таким образом, назначением портфолио является своеобразная инвентаризация частных результатов ученика, которые складываются в общую картину его учебной самостоятельности по выбранному профилю обучения. В широком смысле слова портфолио - это способ фиксации, накопления и ранжирования индивидуальных объективных успехов школьника. В некоторых случаях оно может быть дополнено разделом, в котором отражены данные взаимной оценки старшеклассниками друг друга или результаты субъективного самооценивания. [7,с.1]

В зависимости от того, с какой целью собирается портфолио и в чем состоят особенности его содержания, можно выделить следующие виды портфолио. В зависимости от цели, которая отражает результат, ради которого собирается портфолио, существуют: а) портфолио – собственность (собирается для себя); б) портфолио – отчет (собирается для преподавателя).[3,с.1]

В эксперименте по предпрофильной подготовке предлагается использовать портфолио в качестве одной из составляющих образовательного рейтинга выпускников основной школы, наряду с результатами итоговой аттестации.

Существует огромное множество видов защиты портфолио, такие как: письменные комментарии о проделанной работе. Также наиболее популярной становится презентация. Учащийся презентует содержание своего портфолио на родительской или ученической конференции, общешкольном родительском или классном собрании, совете старшеклассников и другое. Критерии оценки презентации портфолио (по пятибалльной системе): самостоятельность, определение сроков создания портфолио, отражение собственной позиции ученика (самооценка) относительно представленных работ; процесс решения проблем; логика рассуждения и культура речи. [8,с.139]

Важность изменения форм оценивания учебных достижений подчеркивают очень многие авторы. При этом исходят из положения, которое в настоящее время уже ни у кого не вызывает сомнения, а именно, что формы оценивания оказывают решающее влияние на процессы обучения, которые ему предшествуют. Из этого вытекает, что, изменяя процедуру оценивания учебных достижений, мы оказываем существенное влияние и на сам учебный процесс. Таким образом портфолио, как метод оценивания, претендует не только на более адекватное отражение действительных достижений, но и на то, чтобы быть инструментом повышения качества процессов учения. [2,с.75].

Анализ литературы, посвященный применению портфолио в обучении, убедительно показывает, что в идее портфолио заключены большие возможности для модернизации школьного обучения, то есть для совершенствования процесса обучения в свете новых требований, предъявляемых в настоящее время в школе. Ценность портфолио состоит в том, что вокруг него и в связи с ним может быть выстроен такой учебный процесс, который позволяет развивать или формировать компетентности, которые выдвигаются миром образования и труда как необходимые каждому человеку для активного участия в жизни современного демократичного информационного общества.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ксензова Л.Ю. Оценочная деятельность учителя. - М, 2000 с.176
2. Загвоздкин В.К. Портфель индивидуальных учебных достижений – нечто большее, чем просто альтернативный способ оценки // Школьные технологии. – 2004. - № 3.- с. 32 –76.
3. Спаская Л. А. Технология портфолио в современном образовании.
[http://nsportal.ru/shkola/raznoe/library/portfolio-uchenika\(06.10.2013\)](http://nsportal.ru/shkola/raznoe/library/portfolio-uchenika(06.10.2013))
4. Википедия». ru.wikipedia.org>(5.10.2013)
5. Новикова Т.Г. Нужен ли портфолио российскому школьнику? // Методист. - 2004. - № 5. – с. 56 – 59.
6. Новикова Т.Г. Папка индивидуальных достижений - «портфолио»// Директор школы.- 2004. - № 7.- с. 45 – 48.
- 7.З.М.Молчанова, А.А.Тимченко, Т.В.Черникова; Под ред. Т.В.Черниковой Личностное портфолио старшеклассника: учеб.-метод. пособие/-2-е изд., стереотипное -М.; Глобус,2007.- с.128
8. Новикова Т.Г. Оценивание с помощью портфолио Т. Новикова // Нар. образование. – 2006. – №7. – С. 137 – 141

УДК: 811.161.1

Жетписбаева М.А.

Карагандинский государственный университет им. академика Е.А. Букетова

КОММУНИКАТИВНО-ДЕЯТЕЛЬНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ВТОРОГО (НЕРОДНОГО)

Важность предмета «Русский язык» в школах с нерусским языком обучения определена статусом русского языка как средства межнационального общения в Республике Казахстан, его значимостью в создании полиязычного пространства.

В связи с изменившейся практикой казахстанского языкового образования были обновлены Типовые программы по предмету «Русский язык» в школах с нерусским языком обучения. Обновленные программы предусматривают преемственность содержания языкового образования на основе уровневой модели овладения неродным языком в соответствии с общеевропейской рамкой владения языками (CEFR). В Типовых учебных программах при распределении уровней обозначено, что учащиеся начальных классов должны овладеть русским языком на элементарном уровне А1, А2 (начальный уровень).

Предполагается, что выпускники школ с нерусским языком обучения будут владеть русским языком на продвинутом уровне В2. Для каждого уровня обозначены требования к практическому владению языком по четырем видам речевой деятельности в форме ожидаемых целей обучения предмету [1]. Очевидно, для реализации этих требований в современной методике преподавания русского языка как второго (неродного) необходимо определение методологических основ, среди которых особое место занимает такая категория, как подход.

Подход в лингвистике чаще трактуется как общая теоретико-практическая позиция, определяющая следующие аспекты:

- стратегию и принципы обучения;
- тактику, методы и приёмы обучения русскому языку (в данном случае русскому как второму).

Единая классификация подходов филологического образования сегодня до конца не выработана. Принято рассматривать три компонента, определяющие подход к обучению: лингвистические, дидактические, психологические основы обучения, а также рассматривать подход в узком и широком смысле. Подход к обучению в узком смысле предполагает опору в обучении на один из ключевых компонентов системы преподавания: лингвистический, дидактический или психологический. Подход к обучению в широком смысле означает, что стратегия, метод обучения опирается на совокупность базисных для методики наук.

Лингвистические, дидактические, психологические группы подходов рассмотрены Т.М. Балыхиной, которая к числу интегрированных подходов относит коммуникативно-деятельностный [2,24]. Сущность *коммуникативно-деятельностного подхода* в проекции на языковое образование сводится к следующему: обучение неродному языку, нацеленное на формирование способности к межличностной и межэтнической коммуникации, должно носить деятельностный характер, который выражается во внешней и внутренней активности обучающегося.

В основе данного подхода лежит идея теории деятельности (Л.С. Выготский [3], А.Р. Лурия [4], А.Н. Леонтьев [5] и др.), согласно которой последняя рассматривается как активное взаимодействие человека с окружающей действительностью. В ходе этого взаимодействия человек выступает как субъект, оказывающий целенаправленное воздействие на объект и тем самым удовлетворяющий свои реальные потребности. Реализовать подлинно коммуникативно-деятельностный подход в обучении языкам можно при условии, если оно будет спланировано не с точки зрения интересов преподавания, а с точки зрения специфики процессов усвоения учащимися языка. Специфика эта заключается в том, что усвоение учащимися чужого языка возможно лишь в условиях общения, приближающегося по своим основным характеристикам к реальному общению. Общение в данном случае трактуется как взаимодействие, в ходе которого коммуниканты, воздействуя друг на друга при помощи знаков (в том числе языковых), организуют совместную деятельность.

Отсюда очевидно, что, во-первых, любое общение (непосредственное и опосредованное) начинается с мотива и цели, т.е. с того, ради чего что-то говорится, воспринимается на слух, читается, пишется и с какой целью. Следовательно, в обучении второму языку необходимо создавать мотивы каждого речевого и неречевого действия учащихся.

Во-вторых, общение есть не просто целенаправленный обмен информацией, а активное взаимодействие участников этого процесса, цель которого чаще всего носит «неязыковой» характер. Язык в этом случае выступает лишь в качестве средства осуществления такого взаимодействия. Поэтому важно, чтобы обучающиеся с самого начала учились общаться на изучаемом языке в естественной форме, присущей носителям этого языка.

Коммуникативно-деятельностная направленность преподавания русского языка в школах с нерусским языком отражена в целях обучения и в формулировке требований к

уровню подготовки обучающихся. Интегративный характер данного подхода предусматривает органическое соединение сознательных и подсознательных компонентов в процессе обучения, что проявляется в параллельном овладении знаниями и речевыми навыками и умениями.

Коммуникативно-деятельностный подход ориентирует урок по языку на обучение общению, в процессе которого решаются воображаемые или реальные задачи. Средством осуществления данной деятельности служит спонтанное общение на основе ролевых игр, проблемных ситуаций. Коммуникативно-деятельностный подход предполагает также:

- максимальный учет индивидуально-психологических, возрастных, национальных особенностей обучающихся, их интересов;
- выбор в качестве объекта обучения четыре компонента речевой деятельности: слушание, говорение, чтение, письмо;
- создание на занятиях и поддержание у обучающихся потребности в общении;
- усвоение в процессе общения коммуникативно и профессионально значимой и представляющей общекультурную ценность информации;
- активная мобилизация речемыслительных резервов и предшествующего речевого опыта, использование коммуникативных стратегий, позволяющих передать содержание высказывания, в том числе при недостаточной сформированности языковой базы (стратегии уклонения, компенсаторные стратегии);
- использование разных способов общения: интерактивного, перцептивного, информационного;
- формирование и развитие коммуникативной компетенции.

В условиях языковой ситуации Казахстана коммуникативно-деятельностный подход видится оптимальным, так как речевые навыки и умения будут сопровождаться постепенным увеличением из класса в класс знаниевого компонента и акцентуализацией в обучении на речевую деятельность и овладение языком как средством общения.

На начальном этапе обучения русскому языку как второму необходимо учитывать следующие особенности:

- 1) доминирование речевой и коммуникативной направленности содержания учебного процесса;
- 2) опора на представления младшего школьника об окружающем мире;
- 3) отказ от письма и чтения как видов речевой деятельности, то есть организацией устного вводного курса в первом полугодии первого класса;
- 4) построение учебных занятий на основе ситуаций общения с активным проигрыванием социальных ролей.

Условия окружающей среды, вызывающие потребность выражения мысли, должны стать основой освоения русского языка. Поэтому важно провести методическую минимизацию окружающей действительности с целью приблизить процесс освоения русского языка к естественным условиям общения. Как известно, чтобы говорить на социально-бытовые темы с носителями языка, можно обойтись 1000-1500 единицами, а чтобы понимать на слух речь, нужно владеть 3000 единиц, чтобы читать, понимая текст, необходим запас слов в 6000 единиц [6]. При обучении русскому языку как второму состав лексического минимума для каждой ступени овладения языком должен идти по направлению от слов, имеющих значение конкретного предмета, конкретного действия, конкретно воображаемого признака, к словам с абстрактным значением, меняясь в процентном соотношении. Кроме того, приводимые реалии из жизни и потенциальные коммуникативные задачи в качестве экстралингвистического материала должны быть отобраны с учетом соответствия окружающему миру школьников и их потребностям общения.

На основании того, что объективная действительность состоит из определенных аспектов, последние представляются в виде тем общения, объединяемых в определенную систему – «прообраз» реальной действительности; каждый аспект действительности

отражается в памяти человека в виде когнитивных структур. Так, стереотипная ситуация «Знакомство» предполагает следующую когнитивную структуру: Приветствие. – Ответное приветствие. – Побуждение к знакомству и самопредставление. – Ответное самопредставление. – Реакция на знакомство. Так, в Типовой учебной программе по предмету «Русский язык» для 1-4 классов уровня начального образования (с нерусским языком обучения) предусмотрена тема «Все обо мне». В рамках освоения указанной темы ученик должен научиться выражать такие речевые интенции, как приветствовать, отвечать на приветствие, прощаться, знакомиться, рассказать о себе, реагировать на представление собеседника и др. При этом он овладевает определенными грамматическими конструкциями: Здравствуй! Здравствуйте! Привет! До свидания! Пока! Меня зовут Мне семь лет. Как тебя зовут?

Программой предполагается, что на начальном этапе обучения неродному языку не все обучающиеся могут выражать свои интенции вербально, т.е. они проходят так называемый «период молчания», или период активного слушания, выражая свое понимание звучащей речи жестами, указанием на предмет и т.д. Понимание – всегда нечто большее, чем говорение, способность детей понимать не следует недооценивать, так как они привыкли понимать свой первый язык из различных контекстных подсказок. Хотя они, возможно, понимают не все, что они слышат на своем родном языке, они понимают несколько важных слов и расшифровывают остальные, используя различные подсказки для толкования смысла. При поддержке учителя они начнут использовать свои навыки понимания для толкования смысла на втором языке.

В течение периода молчания учитель не должен принуждать детей принимать участие в устном диалоге, заставляя их повторять слова. Устные диалоги должны быть односторонними, при этом речь учителя предоставляет ученику полезные возможности для восприятия языка.

Через некоторое время каждый ребенок (девочки часто быстрее, чем мальчики) начинает говорить отдельные слова (школа, дом) или шаблонные короткие фразы («Что это?», «Это моя книга», «Не могу», «Это автомобиль») в диалогах или в виде неожиданных заявлений. Постепенно дети составляют фразы, состоящие из одного слова, которое запомнили, добавляя к нему слова из своего лексикона («карандаш», «синий карандаш», «синий и красный карандаш») или одной формулировки, которую они запомнили, добавляя к ней свои собственные данные («Это мой стул», «Пойдем играть»).

Тема общения как отражение фрагмента действительности будет определять отбор обслуживающих его языковых средств. В сознании человека внешний мир фокусируется как в виде когнитивных структур, отражающих номинативную картину мира, например, применительно к ситуации «Знакомство» – имена человека, этикетные формулы приветствия и знакомства, так и в виде когнитивных структур, отражающих предикативные отношения части и целого, производителя действия и действия, предмета и его признака и т.д. (Я ученик гимназии имени М.Жумабаева. Ты сам оформил этот постер? Красивый альбом!).

При формировании речевых и коммуникативных навыков учащихся русская грамматика должна закрепляться как система, обслуживающая ход мысли ребенка. Учащимся необходим готовый арсенал лексико-грамматических средств, из которого бы они в определенной речевой ситуации выбирали соответствующую лексико-грамматическую модель на основе сформированной ассоциативной связи между понятием и группой лексико-грамматических средств.

Анализ значений всего комплекса синтаксем (наименьших единиц синтаксиса), данного Г.А.Золотовой [5], позволяет выделить семантические типы элементарных высказываний, состоящие из независимых или предикативно сопряженных синтаксем. Семантические типы высказываний обслуживают любую тему: о чем бы ни говорил человек, он оперирует семантическими типами элементарных высказываний, что определяет отбор для учащихся того или иного уровня обучения наиболее активных грамматических конструкций в рамках тематического минимума. Основополагающим

принципом отбора является принцип частотности употребления тех или иных семантических типов элементарных

В системе обучения речевой деятельности на втором (неродном) языке целесообразно использовать репродуктивные и продуктивные методы обучения: от моделирования слов, словосочетаний и предложений – к творческим работам большого объёма и к моделированию адекватных речевым ситуациям текста. Глубокое понимание, постижение закономерностей построения устного или письменного высказывания, знакомство со стилистическими ресурсами языка необходимо для самостоятельного применения знаний и умений при создании собственного текста разных видов в устной и письменной форме. Поэтому работу с семантическими типами элементарных высказываний следует воспринимать как единый процесс, обеспечивающий развитие речевых коммуникативных навыков, где речевая деятельность обучающихся также развивается и в учебном речевом общении и строится как разговор на определённые ситуации, темы, позволяет решать важные речевые задачи.

ЛИТЕРАТУРА

1. Типовая учебная программа по предмету «Русский язык» для 1-4 классов уровня начального образования (с нерусским языком обучения) [Электронный ресурс]. Код доступа <http://nao.kz/loader/fromorg/2/25>
2. Балыхина Г.М. Методика преподавания русского как неродного, нового: Учебное пособие для преподавателей и студентов. – М.: Издательство Российского университета дружбы народов, 2007. – 167 с.
3. Выготский Л.С. Проблемы общей психологии // Собр.соч.: В 6 т. – М., 1982.
4. Лурия А.Р. Основные проблемы нейролингвистики. – М., 1975.
5. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.
6. Акишина А. А., Коган О. Е. Учимся учить. – М.: Русский язык. Курсы, 2012. – 266 с.
7. Золотова Г.А. Синтаксический словарь: репертуар элементарных единиц русского синтаксиса. Изд. 2-е, исправленное. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 440 с.

УДК: 372.85

Сускина О.Н.¹, Ибраева Л.С.²

Коммунальное государственное учреждение «Средняя общеобразовательная школа № 1 имени Н.Г.Чернышевского» г. Семей¹

Государственный университет имени Шакарима города Семей²

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПЛАНИРОВАНИЯ УРОКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОБЛАСТИ «ЕСТЕСТВОЗНАНИЕ» В СОВРЕМЕННОЙ ШКОЛЕ

В инструктивно-методическом письме МОН РК «Об особенностях организации образовательного процесса в общеобразовательных школах Республики Казахстан в 2016-2017 учебном году» отмечается, что «естественнонаучное образование формирует у учащихся понятия о природных явлениях и закономерностях, раскрывает научные методы познания природы, призвано дать возможность учащимся осознать не только мир природы, но и своё место в изменяющемся мире, и направлено на формирование их мировоззренческих, культурологических и практико-ориентированных характеристик, интеллектуальных и творческих способностей, критического мышления на основе развития функциональной грамотности, воспитание системы ценностных и личностных качеств» [1]. Данное указание направлено на достижение конечных целей основного среднего образования - формирование общей культуры личности, адаптация личности к жизни в обществе, создание основы для осознанного выбора и освоения профессии, специальности и общего среднего образования - создание образовательного пространства, благоприятного для обеспечения академической подготовки обучающихся к продолжению образования в

вузе и профессионального самоопределения на основе развития навыков широкого спектра [2].

Выполнение указанных целей и задач обучения требует правильного планирования урока. Современные способы постановки цели урока позволяют четко построить весь урок.

В качестве одного из способов постановки целей на современном уроке можно рассмотреть применение SMART-критериев.

SMART – это мнемоническая аббревиатура, содержащая первую букву каждого из пяти английских слов, которая используется для постановки целей и задач.

Согласно объяснению Джорджа Дорана, данная аббревиатура включает в себя пять критериев планируемой цели [3]:

SPECIFIC – конкретная. Цель, которую формулирует педагог, должна быть конкретной, чёткой и понятной.

MEASURABLE – измеримая. Чтобы цель была измеримой, учителю необходимо подумать над критериями измерения промежуточного и конечного результатов. При неизмеримой цели невозможно будет определить уровень её достижения.

ACHIEVABLE – достижимая. При постановке цели педагог должен учитывать все имеющиеся у него ресурсы. Конечно, на современном уроке необходимо ставить достаточно высокие цели, требующие определённых усилий. В то же время цели не должны быть завышенными или заниженными. В конечном итоге и те, и другие цели потеряют свою значимость.

REALISTIC – реалистичная. Цель обязательно должна быть ориентирована на результат. При формулировке цели необходимо помнить, что важны не только объём выполненной работы, но и конечный результат.

TIMED – определённая по времени. Формулируя цель, педагог должен чётко представлять себе сроки её достижения. Цель должна быть выполнима за определённый промежуток времени.

Для повышения мотивации учащихся к процессу обучения можно рекомендовать классификацию образовательных целей в соответствии с таксономией Б. Блума [4]. Таксономия – это учение о принципах и практике классификации и систематизации. Согласно таксономии Б. Блума, образовательные цели разбиваются на три области: когнитивную, аффективную и психомоторную.

Когнитивная (познавательная) область. Сюда входят цели от запоминания и воспроизведения учебного материала до решения проблем, при котором ученик переосмысливает имеющиеся знания и применяет их в новых условиях. К данной области относится большая часть целей обучения, выдвигаемых педагогами на каждом уроке.

Аффективная область. Умения в этой области отражают эмоциональную реакцию школьника. Аффективные цели находятся в тесной связи с человеческими взаимоотношениями.

Психомоторная область. Умения в этой области описывают способность ребёнка выполнять манипуляции с различными инструментами. Психомоторные цели связаны с развитием практических навыков учащихся.

Согласно таксономии Б. Блума все мыслительные навыки можно рассмотреть следующим образом: знание, понимание, применение, анализ, оценка, творчество.

На уровне знания цели соответствуют механическому воспроизведению изученного материала. Например, на уроке химии в 9 классе по теме «Азотная кислота и ее соли» школьники просто повторяют новые сведения об азотной кислоте.

Цели, относящиеся к уровню понимания, должны быть направлены на то, чтобы учащиеся могли изложить изученный материал своими словами. На этом этапе ребята с пониманием по-своему рассказывают о новом материале. В этом помогает учитель, который формулирует цели на уровне применения, предполагающие практическое использование учеником полученных знаний при выполнении заданий различной степени сложности. В связи с этим школьники выполняют различные упражнения, опираясь на новые знания.

Чтобы продемонстрировать уровень анализа, школьники должны уметь разделить пройденный материал на отдельные части и определить взаимосвязь между ними. Например, ребята разделяют материал на следующие части: строение молекулы азотной кислоты, ее физические и химические свойства, получение, а также особенности ее солей.

На уровне оценки учащиеся представляют своё личное отношение к изученному материалу. Они определяют качество усвоения данной темы.

Для того чтобы продемонстрировать уровень творчества, ученики применяют свои творческие возможности для представления рассмотренного материала в новой форме. Школьники прогнозируют области возможного применения полученных знаний об азотной кислоте и ее солях в жизненных ситуациях.

Цель обучения определяет то, чему стремится научить учеников учитель, конкретизируя свои «стремления» в вопросах:

- Какие знания необходимы ученикам?
- Какие ключевые идеи должны усвоить ученики?
- Какие вопросы должны быть проанализированы и исследованы учениками?

Результаты обучения демонстрируют учителю степень успешности его деятельности по достижению запланированных целей обучения на уроке.

Результаты обучения должны быть:

- ориентированы на личность ученика;
- выражены в форме глагола, характеризующего приобретённый навык;
- согласованы с общей целью обучения учеников [5].

ЛИТЕРАТУРА

1. Об особенностях организации образовательного процесса в общеобразовательных школах Республики Казахстан в 2016-2017 учебном году: Инструктивно-методическое письмо. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2016. – 277 с.
2. Постановление Правительства РК № 292 «О внесении изменений и дополнений в постановление Правительства Республики Казахстан от 23 августа 2012 года № 1080 "Об утверждении государственных общеобязательных стандартов образования соответствующих уровней образования"», Астана, 2016.
3. Идришева З.Е., Ултанбаева С.Е. Практическое руководство по проведению Исследования в действии. – Астана: АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы» Центр педагогического мастерства, 2015. – 42 с.
4. Омарова Ж.З. Таксономия образовательных целей на уроке химии на тему «Сера и её соединения» с применением SMART-критериев // Химия в Казахстанской школе. 2015. №6. С.6-11. (Журнал).
5. Руководство для учителя. Первый (продвинутый) уровень, АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», 2012. – 280 с.

Имангалиева М.Е.

ШЖҚ «Талдықорған медициналық колледжі» МКК

БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНДЕ АКТЕРЛІК ШЕБЕРЛІК АРҚЫЛЫ ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ ШЕБЕРЛІГІН ДАМУ

"Театр кез келген сабаққа көмекке келеді және де ол үшін жасандылықтың қажеті жоқ тек оның формалық қана емес, әдістемелік қабілетін түсіну қажет."
О.Лапина, театртанушы әрі оқытушы

Педагогикалық шеберлік үнемі жетіліп отыруды қажет ететін балаларды оқыту мен тәрбиелеу өнері. Ол өнерге балаларды сүйетін және өз қалауымен жұмыс істейтін әр педагогтің қолы жетуі мүмкін. Педагог – өз ісінің шебері, жоғары мәдениетті, өз пәнін терең меңгерген, ғылым мен өнердің тиісті салаларынан хабардар, жалпы, әсіресе балалар психологиясының мәселелеріне қанық, оқыту мен тәрбиенің әдістемесін жетік игерген маман. [2]

Заман ағысына сай біліммен қаруланған ой-өрісі жоғары, зерделі, жан-жақты дамыған маман – уақыт талабы. Кеше ғана көк туын желбіретіп шаңырақ көтерген егемен елімізді өркениетке жетелейтін білім бастауында мектеп, ал сол мектепте жас ұрпақ бойына білім негізінің мәңгілік іргетасын қалаушы- ұстаз тұрады. «Мұғалімдер- қоғамның ең білімді, ең отаншыл, білгілеріңіз келсе, ең «сынампаз» бөлігі болып табылады», – деп Елбасы Н. Ә. Назарбаев бекер айтпаса керек. Сондықтан да бүгінгі таңда тәуелсіз елімізге білікті маман, өз ісінің шебері қажет. Ал педагогикалық шеберліктің негізі неде?

Шебер педагог білімді, тәжірибесі мол, жан-жақты бола отырып, оқушыларды жеке тұлға етіп қалыптастыру мақсатында білім мен тәрбиені ұштастыра алуы қажет. Әр оқушының дарындылығын айқындау, олардың дамуына қолайлы жағдайлар жасау, мектеп, жанұя, мұғалімнің ролін анықтау, студенттер мен мұғалімдер ұжымын қалыптастыру – педагогикалық шеберлікті жетілдіруге негізделеді деп есептейміз.

Мұғалімнің шығармашылық әлеуеті жайында педагог-психологтар В.И.Андреева, Т.Г.Браже, Ю.Н.Кулюткина, М.Г.Мерзляковский, И.О.Мартынюк, В.Г.Рындак зерттеген. [3]

«Тәуелсіз елге – білікті маман» демекші, педагогикалық шеберліктің негізі, білім мен тәрбиені ұштастырумен қатар – педагогтардың жаңа технологияны меңгере білуінде және оны өз тәжірибесінде қолдана алуында. Педагогикалық көзқарас бойынша, «технология» ұғымы – дәстүрлі оқыту әдістерінен басқа, ерекше үлгіде ұйымдастырылған «педагогикалық өндіріс» деген пікір өз уақытында педагог-ғалымдар тарапынан сынға алынғаны белгілі. Осы сыннан соң бірте-бірте «педагогикалық технологияны» оқыту үрдісінің құрамдас бөлігі ретінде сипаттап, оны дидактикалық үрдістер мен оқыту құралдарымен жабдықтауда жаңа ақпараттық технологияға негіздеу туралы мәселе қозғалады. Ұстаз өз пәнін ғана емес, дүние сырын, қоғамдағы өзгерістерді, адам мінездерін, өнердің қуат әсерін білетін жан болуы қажет.

Біздің ойымызша, инновациялық технологиялар оқытуды ізгілендіру, яғни оқу құралдарын оқушылардың өздігінен танымдық іс-әрекетінде пайдалануға көмектеседі. Оқытудың инновациялық әдіс-тәсілдерін пайдаланудың шарттарының өзі мұғалімнің әрдайым ізденісте, өздігінен білім алудың жағдайын туғызады. Ол педагогикалық шарттарға:

- инновациялық ізденіс қажеттілігі;
- инновациялық әдіс-тәсілдер жайлы білім;
- инновациялық әдіс-тәсілдерінің тиімді жолдарын қарастыру;
- инновациялық әдістерді меңгеру;
- инновациялық әдіс-тәсілдерді пайдалану және білім беруді ұйымдастыру

формалары;

➤ инновациялық әдіс-тәсілдерінің нәтижесінің болуы; инновациялық әдіс тәсілдердің озық тәжірибелерін бекіту жатады.

Инновациялық іс-әрекетті басшылыққа ала отырып, педагогикалық шеберліктің басқа құрауыштарының маңыздылығын жоққа шығармаймыз.

Адам қажырлы еңбегімен табиғатты өзгертсе мұғалім жалпы жасампаз еңбегімен **жаңа адамды** қалыптастырып, дамытып, жетілдіріп өмірге дайындайды. Оқушыларын тек біліммен қаруландырып қана қоймай, назарын, білгендерін жадында сақтауға, қабілетін, ойлауын, тіл шеберлігін ұштауға, дүниеге деген құштарлығын, өмірге деген көзқарасын дұрыс қалыптастырып, ықыласын, сенімін, төзімділігін, іскерлігін, ізденімпаздығын тағы басқадай танымдық қасиеттерін жетілдіріп, адамгершілігі мол азамат етіп тәрбиелеуді өзінің өмірлік мақсаты, ізгілік мұраты деп санайды. [2]

Педагогикалық шеберлік – тек қана мұғалімнің жалпы, жан – жақты және әдістемелік сауаттылығы ғана емес, ол – әр сөзді оқушылырға жеткізе білу, олардың толық қабыл алуы. Ұстаздық шеберлік: 1) мұғалімнің өмірге көзқарасы, оның идеялық нанымды, моральды бойына сіңірген адам екендігі; 2) пәнді жетік білген, ойын толық жеткізетін және оқушылардың бойында әдеп, әдет, дағды сияқты моральдық нормаларды сіңіре білгендігі; 3) оқыту мен тәрбиелеудің әдіс – тәсілдерін меңгерген, білгенін қызықты да, тартымды өткізе алатын, педагогикалық әдеп пен талантын ұштастырған адам ғана шеберлікке ие болады.

Педагогикалық шеберлікте педагогикалық техника деп аталатын мәселеге мән беріледі. Мұғалім әр сөзін дұрыс сөйлеп, нық айтуы тиіс, оның жүріс – тұрысы, қозғалысы, отырып – тұруы оқушыларға ерсі болмайтындай дәрежеде болуы керек.

«Актерлік шеберлік арқылы педагогикалық шеберлікті дамыту» тақырыбындағы шығармашылық жұмысымды іздену барысында К.С.Станиславский жазған

актер шығармашылығының ғылыми сахналық теориясымен байланыстыру арқылы педагогикалық мамандықты кәсіби тұрғыдан дамытуға болатындығын дәлелдей түсті. К.С. Станиславский «Менің өмірім, өнерім» атты кітабында «Әртіс өз бетімен, өз еркімен іштей және сырттай жұмыс жасауы тиіс және жеке рөлмен іштей және сырттай жұмыс, кездесетін тосын жағдайлар, кідіріс, әрекет, әрекетті бағалау, конфликт және оларды шешу, костюм, гримм, көркемдік безендірулер, бұлардың бәрі оқушылардың таным, үрдісін: қиялын, талғамын, есін, ойлауын, зейінін, қабілетін дамытып қана қоймай, өзін көпшіліктің ортасында еркін әрекет етуіне, ойын ортаға ашық сала білуге, адам бойында бала кезден қалыптасып қалған кейбір ұялшақтық, қорқақтық шешімге келе алмаушылық деген сияқты жағымсыз факторлардың болуына әсер етеді». Сахна жүйесі мен оқыту жүйесін байланыстыру әдісін көпетеген елдерде оқу орындарында кеңінен қолданып жүр. Мәселен, Чехославакияда Мейерхольдтың «Моторлы қозғалыс кардинациясы» ілімін әлі күнге дейін мектеп оқытушылары қолданып келеді. Бұл ілімде оқытушы өз қимыл- әрекетін басқара алуы, үйлесімді жест, әдемі мимика, жағымды дауыс тембрі т.б. қарастырылады және оған арнайы жаттығулар жасалады. [1]

Жүйе жасау үрдісінде К.С. Станиславский орыстың материалистік физиологиясын салушы И.М. Сеченевтің «Мидің рефлексі» атты еңбегін пайдаланады. Содан соң Павловтың шартты рефлекс туралы ашқан жаңалықтарын байланыстыра келе кейіпкержандылық өнерінің негізгі принципі; сана арқылы санадан тысқарылыққа, ерікті түрден еріксіздікке бару арқылы кейіпкер образын ашатын актерге сахнада шабыт беретін, сахнаның сыр құпиясын ашып берді.

К.С. Станиславский жүйе жасау үрдісіндегі И.М Сеченевтің «Мидің рефлексі» туралы ілімін қолдануы, актердің сахнада ашылуына жол берсе, ал педагогикада оқытушы шеберлігін қалыптастыруға байланысты пайдалануға болатындығы ескеріледі. Мәселен: ұзақ тәжірибелі зерттемелердің көрсеткіштері бойынша жас жеткіншектердің 40 пайызы жасқаншақтықтан жапа шегеді екен. Жасқаншақтық және өзіне- өзі сенімсіздіктің емі, не нәрседен көп қорықса, сол мәселені шешушінің ролін өзіне орындату. Рөлді орындау барысында оқушы әлсіз, ұяң кейбір жерлерін ұмытып, өзінің шынайы қалпынан басқа адамның кейпіне келеді. Аяғында жұмысының нәтижесінен рахат табады, осындай бөгде

кейіпкерлердің жан дүниесіне ене келе кемшілік жерлерін байқайды. Қоғаммен байланысты мінез- құлық, дағдыны қалыптастырады. Тапсырма қиындаған сайын ол өзінің күш жігерін, іскерлігін түгел пайдаланады. Тапсырманы қайтсем дұрыс орындаймын деген ой, оның басқа жағымсыз факторларының қабаттасуына мұрша бермейді. Бұл мен емес, менің кейіпкерім деген- міндет оның ойынша қол жеткізу мүмкін емес болып көрінетін әрекеттерді орындауына мұрса береді. Осылайша түрлі кейіпкерлерді сомдаудың барысында өзіне тиесілі сенімділік пайда бола бастайды. «Сана арқылы санасыздыққа, ерік арқылы еріксіздікке, шарттыдан шартсыздыққа» ауысу үрдісі жүреді. Режиссура классиктері; К.С. Станиславский, В. Немирович-Данченко, В. Мейерхольд, А. Таиров, А. Папов пластика іліміне зор көңіл бөлген. Атақты режиссер, өнер қайраткері халық әртісі, профессор Маман Байсеркенұлы өзінің «Сахна және актер» атты кітабында «Ерттеулі аттай көз тартар ерекше бітім, адам тәнінің көркемдік қасиеттері жойылып барады. Әсемдіктің орнына әсемпаздық, сұлулықтың орнына сұмпаиылық, көріктілік орнына кердеңдеушілік, адыраңдаған, едірендеген, ербеңдеген тұрпайы қимылдар мен қозғалыстар көбейіп кетті. Соның салдарынан сөз бен сымбаттың келісімділігі өзара үйлесім өрнегін таппайтын болды»- деп ренішпен жазады. Сол секілді оқытушылардың тек сөз әрекетімен ғана емес тұлға қимыл-әрекетімен де жаттығуы керек екенін естен шығармаса дейміз. Егер жазушы алдына белгілі бір мақсат қойса, ол оның сол тақырып жөнінде айтайын деген идеясы болып есептелінеді. Режиссерлерде де көкейкесті мақсат болады, сол іспеттес оқытушылардың да ашылатын жаңа тақырыбының негізгі түйіні мақсаты, идеясы бар. Оқушыларды шығармашылық ізденісі арқылы көру, есту зейіндерінің көлемін кеңейтіп дамыту барысында ойын, арифметикалық есептеу, тіл мәдениеті, дауыс тембрі, дұрыс қимыл, әдемі жест, қарапайым қимылдар, орындықта шусыз отырып тұру, аяқтың адымын дұрыс алу т.б. әрекеттерге арналған жаттығулар жасалынады. [1]

Педагогика пәнінде тақырыптар өте бай. Мысалы; «қанатты сөздер» тапсырмасында оқушылар сабақ соңында оқып шыққан мәтіндерден, қай оқушы қай жерде оқу мәнерін бұзды, қай сөзде дыбыс екпінін дұрыс қоймады, деген кемшіліктерді талдаумен сабақты аяқтайды. Қай кезде рөлдік ойындар ойналады. Мысалы: сот, хатшы, айыпталушы, адвокат, куәгерлер т.б. Бұл рөлдік ойындар оқушылардың сөйлеу мәдениетін, пікір таластыру мәдениетін, сөйлеу мазмұндылығына құралады. Онымен қоса образдық талғам, сенімділік, жест, мимика үйлесімділігі де есепке алынады. Ойын сабақ соңында ойналып, талданады. Әрине оқушылар кәсіби әртіс боламғандықтан олар кейіпкерлерді шамалары келгенше, өз қиялының зердесі жеткенінше сомдайды. Дегенімен, өз тәжірибиемнен біліп түйгенім, олардың жастық жалындары, білуге, үйренуге құштарлығы, адами тазалығы жеке тұлға ретінде қалыптасуына үлкен нәтиже береді.

Білімгерлердің әр дайындықта (репетицияда) кейіпкерлеріне жаңа мінез (образ) жасау арқылы біреудің жан- дүниесіне кіруге үйренеді, өздерінше философиялық тұрғыдан талдау жасайды. Бізге белгілі кәсіби деңгейді көтерудің мынадай салалары бар:

- Кәсіби бағыт;
- Кәсіби білімділік;
- Педагогикалық техника;
- Педагогикалық қабілеттілік;
- Педагогикалық мәдениет;

Осы айтылған салалардың бәрін «актерлік шеберлік арқылы педагогикалық шеберлікті дамыту принципіне сүйене отырып қалыптастыруға болатынына көз жеткіздік.

Ішкі органикалық – эмоционалды кедергілерді жеңудің ең қысқа жолы ол – театрландырылған ойындар арқылы берілген жол. Ойлау және сөйлеуді үйрену, сөздің құпияларын тану, әлемдегі заттар мен құбылыстарды сезіну, өзін –өзі тәрбиелеуде таптырмайтын құрал.

«Актерлік шеберлік» арқылы жеке тұлғаның эстетикалық талғамын адамгершілік рухани қабілетін әдеби шығармашылық қиялының дамуына және қалыптасуына жағдай жасау.

1. Білімгерлердің жеке шығармашылығын дамыту
2. Жалпы мәдениеттілігін дамыту.
3. Театр өнер саласындағы білім тәжірибиесін, дағдысын қалыптастыру.
4. Сахна заңдылықтарын, қозғалыс техникасын, сөйлеу шеберлігін (ырғақты интонация, логикалық сөйлеу т.б.) қалыптастыру. [1]

Спектакльмен жұмыс, сахнада жасалынатын сахналық тренинг- жаттығулар мен этюдтардан бастап, қимыл қозғалыс дағдыларының шығармашылық үйлесімділігіне, әрбір мәтіннің өзіндік құпия кілтін табуға және оны өзгеше дауыспен (қайғылы, қуанышты, ашулы, құпиялы т.б.) бөліп айта білуге үйрету. Комплексті ырғақты, әуенді икемді ойындар мен жаттығулар тұлғаның қоршаған ортамен үйлесуіне еркін де мәнерлі қозғалуына әсерін тигізеді. Актерлік шеберлік арқылы педагогикалық шеберлікті дамыту бірнеше тарауларға бөлініп, жүйелі түрде мақсатқа жетуді көздейді. [4]

Педагогикалық шеберліктің негізі – балалардың өз еркімен дамуына жол ашу, оқу – тәрбие процесінде оқушылармен педагогикалық ынтымақтастықтар жұмыс атқарудың формаларын, әдістерін дамыту, шәкіртке деген қамқорлық пен сүйіспеншілікті арттыру педагогикалық шеберліктерінің басты сипаты болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Байсеркенұлы М. «Сахна және актер» Алматы, 1992ж.
2. Көшімбетова С. «Оқу-тәрбие үрдісінде оқытудың инновациялық әдіс-тәсілдерін пайдаланудың педагогикалық шарттары», пғк дисер Тараз, 2004, 113-б.
3. Якушева С.Д. Основы педагогического мастерство Москва «Академия» 2009 г.
4. //Білім шапағаты 2010 №2 Жумадилова С.М. «Актерлік шеберлік» арқылы педагогикалық шеберлікті дамыту

УДК 37.01:13

Феталиева Н.Ю.

Карагандинский Государственный Университет им. Е.А.Букетова

ФИЛОСОФИЯ ОБРАЗОВАНИЯ КАК ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПАРАДИГМА

Сама сфера образования сегодня включена в ряд глобальных проблем современности, таких как экологическая, демографическая, социальная и др. Уже это, в свою очередь означает ее актуальность. Кроме того, глобальные проблемы обозначают общемировые проблемы: они касаются всех и могут быть разрешены всем человечеством. Как это возможно?

Здесь не только необходимо осознание проблемы на уровне мирового масштаба, но и осознание значимости вариантов их разрешения для общества и мира в целом. Поэтому наличие философской рефлексии здесь очевидно. В свою очередь это шанс возрождения самой философии. Поиски же путей гармоничного объединения человечества – основная проблема философской глобалистики.

Таким образом, само образование далеко не чуждо философии. Ведь оно более древняя, глубокая область бытия, нежели экономика, политика и др. Оно ближе человеческой сущности, поскольку составляет основу человеческого бытия, заключающегося в становлении – образовании. Платон указывает, что государственная должность, состоящая в воспитании мальчиков и девочек гораздо значительнее самых высоких должностей в государстве [1, 98]. Президент нашей Республики, Назарбаев Н.А. отмечает, что «конкурентоспособность нации определяется уровнем ее образованности» [2, 3].

То есть, само значение образования для человека, общества и государства огромно и бесспорно. И это не удивительно, поскольку именно оно является непосредственным и работоспособным агентом будущего. Отсюда следует, что человек-образование-общество –

это единая система, и наличие кризиса в одном из составляющих частей автоматически означает кризис другого. Так в результате прагматизации образования (преобладание технологической и выхолащивание гуманитарной и гуманистической составляющей, отсутствие понимания универсальности знания) возникает серьезная социальная проблема – экологический кризис, и как следствие, через свою деятельность человек становится опасен для себя самого.

Затрагивая проблему образования, мы приходим к проблеме человека. Это еще раз показывает необходимость философского осмысления образовательной среды. Поэтому возникновение философии образования не является случайным. Разработка ее проблем, задач и функций как никогда актуальна.

Во-первых, это несоответствие внутреннего содержания образования с внешними изменившимися условиями, то есть неизбежно транслируемая система знаний, умений и навыков, которые необходимо усвоить каждому, беспомощна при решении задач и проблем, стоящих перед современным человеком. Поэтому он осознает бессмысленность в получении образования, что приводит к проблеме отчуждения человека от образовательной сферы. Отсюда, падение престижа образования и статуса университета. Этому также способствовала прагматическая направленность последнего, разведение гуманитарного и технического образования, забвение гуманитарных культуuroобразующих, а значит человеческих ценностей. И как следствие, субъект-объектная парадигма отношений и также догматическое отвлеченное понимание самих образовательных категорий: прежде всего, самого образования, гуманитарного образования, идеи университета и некоторых других.

Во-вторых, установившаяся информационная модель общества ставит новую проблему отношения человека и компьютера. Обучающийся (человек), посаженный за компьютер, попадает в мир заданный, поскольку в нем уже все известно, нужно только найти правильный ответ (задачный уровень). Это влечет за собой отсутствие интереса и способности к самостоятельным открытиям. Таким образом, обучающийся (человек) занимается псевдодеятельностью в псевдореальности. К тому же он вообще перестает ценить живое общение: здесь культура общения без личного присутствия, но в режиме диалога. Сам компьютер в будущем может реально претендовать на роль учителя. Поэтому нужно определить его место в образовательном процессе и, вообще, осознать необходимость отношения человечества к технике как к средству, но не как к цели.

В-третьих, с образованием новых независимых государств изменился и социальный заказ на образовательную деятельность. Встала проблема необходимости вхождения в мировое образовательное пространство. Система же образования, существуя по старым государственным стандартам, не смогла нормально функционировать в условиях рынка. Отсюда невостребованность ряда специалистов или их перепроизводство. Выпускник прежней системы, человек – профессионал в области только своего знания оказался не способным к перестройке совмещению и организации новых видов деятельности, то есть оказался не способным и к саморазвитию.

Поэтому реформирование образовательной системы в нашей Республике также нуждается в осмыслении. Например, идея непрерывного образования приравнивается к прохождению пяти образовательных уровней. С позиций же философии образования эта идея и есть формирование потребности в непрерывном образовании в самом человеке. Отсюда идея самообразования. Или указание на изменение содержания образования от знаниецентрического к компетентностному. С точки зрения же философии образования, в результате подобного изменения получим человека – специалиста, владеющего определенной суммой знаний, умений и навыков, то есть компетентного только в какой-либо области. Скорее изменение должно привести к личностноцентристскому образованию. Тогда на выходе будем иметь человека универсальной направленности, а компетентность здесь всего лишь свойство личности.

Таким образом, ясно, что педагогика сама не может разрешить «собственные» проблемы, что доказывают многочисленные реформы и нововведения, оказывающиеся часто

безуспешными. Потому что эти проблемы касаются не только образовательного процесса, но и человека и общества. Отсюда, беспомощность педагогики и возникновение философии образования как необходимости осмысления кризисной ситуации бытия человека и становления его в современном мире (в частности в сфере образования).

Современный мир же сегодня может быть представлен новым мировидением – синергетикой. Образование, согласно ее позиций, является открытой системой, в которой, как и в любой другой подобной системе, господствуют не порядок, стабильность и равновесие, а неустойчивость, нелинейность и хаос. То есть, есть смысл говорить о синергетике как методологии нового научного знания, и системы образования в частности [3;55-70].

Ответом на вызов этим актуальным проблемам, считаю, является философия образования, которую мы определяем как образовательную парадигму со сложившимся проблемным полем, задачами и функциями.

Относительно возникновения философии образования в периодических изданиях представлены две основные точки зрения. Первая – это взгляд самих педагогов, которые считают, что философию либо вообще следует «удалить» из педагогики, либо отождествить с ней. Вторая – это взгляд философов, по мнению которых, философия образования также или признается самостоятельной областью знания или нет. Но и в том и в другом случае философы (в отличие от педагогов) признают наличие в образовательной сфере проблем, носящих философский характер.

Поэтому возникновение философии образования является оправданным. По моему мнению, в ее проблемное поле входит интроспективное рассмотрение исходных образовательных категорий, раскрытие их смысла, и как следствие, переориентация образовательной деятельности. Но самая главная проблема – это преодоление отчуждения от образовательной сферы. Результат разрешения первой проблемы заложит тот необходимый фундамент в построение новой образовательной парадигмы, решение же второй проблемы означает понимание образования как принципиально гуманитарного, культуuroобразующего, а значит подлинно человеческого.

Необходимо сконструировать образовательную сферу, ориентированную на формирование человека универалистской направленности. Это, в свою очередь, идея принципиально гуманитарного образования. Гуманитарный с латинского означает, относящийся к человеческому обществу, человеку и его культуре. Значит центром, такового образования, является человек, а не сумма знаний, умений и навыков. Обращенность к человеку указывает на необходимость философского осмысления образовательной среды.

С позиций философии образования можно попытаться наполнить забытым содержанием, возродить сами образовательные категории. Например, образование, гуманитарное образование, университет как идею универсального образования.

Образование - не есть сумма знаний, умений и навыков, а есть образование. Образование себя с помощью образа, который человеку нужно самостоятельно найти и восстановить. Поэтому он должен работать с текстом (первоисточником), где есть возможность выхода на смысл, а значит воссоздание мысли автора через себя. Это и будет подлинным становлением, образовыванием человека, личности благодаря его собственной работе. То есть, образование, по преимуществу, есть самообразование.

Гуманитарное образование – это не совокупность социально-гуманитарных дисциплин, а имманентная основа самого образования. Это есть культуuroобразующее, а значит подлинно человеческое образование. Но научить человека работать таким образом и сформировать у него потребность в самообразовании должна именно образовательная среда.

Университет – высшее учебное заведение, ориентированное не столько на формирование человека-профессионала, интересы которого касаются лишь узких сфер знания (как правило, прагматических и технизированных), сколько на личность, человека универсального знания, осознающего свою ответственность перед обществом и миром в целом.

Через такую идею образования представляется возможным преодоление отчуждения человека от образовательной среды, возрождение системы образования и статуса университета, а значит и философии именно в век технологий.

Важно, что с помощью нового мировидения, синергетики можно еще глубже понять смысл и его значение для человека и общества. Синергетические категории (нелинейность и неустойчивость, флуктуации и бифуркация, самоорганизация и аттрактор, необходимость и случайность, порядок и хаос) работают в этой системе.

Образование как образование. Здесь идея синергетики о самоорганизации как о самообразовании.

Гуманитарное образование как культуuroобразующее. Здесь идеи нового мировидения о синтезе культур (Восточной и Западной), гуманитарного и технического образования, микрокосма – человека и макрокосма – мира.

Университет как вуз, ориентированный на формирование личности. Идеи синергетики о нелинейности мышления, состоянии хаоса, самоорганизации др.

Итак, сегодня система образования стоит перед необходимостью решения проблем, связанных с поиском путей и способов формирования совершенно иной и культуры мышления, и культуры организации всех видов коммуникации, и культуры организации любого вида профессиональной деятельности. Что по своему инновационному потенциалу действительно может обеспечить максимальную степень самостоятельности и готовности каждого члена общества к наиболее эффективным видам деятельности в новых социальных реалиях, соответствующих идеалам построения гражданского общества, утверждения рыночных отношений и создания правового государства. Естественно, что подобная смена социального заказа на качество выпускников системы образования потребует коренного и действительно инновационного изменения процессов организации всех видов образовательной деятельности. Для чего нужен поиск путей и способов формирования «качественно иной рефлексивной культуры мышления», привитие «иной, новой культуры организации всех видов коммуникации», разработка стратегий по овладению «иной культурой организации любого вида деятельности вообще» [4, 118-119].

Ясно, что выше обозначенная проблема находится в состоянии разработки, представляя собой обширное поле для исследовательской деятельности.

ЛИТЕРАТУРА

1. См. Платон Диалоги: Пер. с древнегреч. – М.: ООО «Издательство АСТ»; Харьков: «Фолио», 2001.
2. К конкурентоспособному Казахстану, конкурентоспособной экономике, конкурентоспособной нации: (Послание Президента народу Казахстана) // Индустриальная Караганда. – 2004 (23 марта). - № 34.
3. См. Венгеров А. Синергетика и политика // ОНС. – 1993. - № 4.
4. Батулин В.С. Состояние и проблемы постсоветского образования в контексте теории деятельности // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2012. – №7. – С. 114-120.

УДК 82-1: 821.512.122

Тулегенова Ш.И.

А.Байтұрсынов атындағы Қостанай мемлекеттік университеті

«ЖАСАУЫЛ ҚЫРҒЫНЫ» ДАСТАНЫНДАҒЫ КЕЙШТЕУ ҚҰРАЛДАРЫ

Фольклор, ауыз әдебиеті сонау ықылым заманнан бері қарай ғасырдан ғасырға жалғасып, халық жадында келеді, мәңгі жалғаса бермек. Қазақ халық поэзиясынан сусындап өскен ақын, ауыз әдебиеті нұсқаларын жырларына үлгі-өрнек ете отырып, «қалың елдің

күндегі тұрмыс қазанында қайнап пісіп, дүниеге келген» халықтық тілді өз сөзімен қолданып, айтпақ ойын шашыратпай түйіп, дәл де айқын етіп, айшықтап, әсерлеп жеткізе білген, яғни, ақын жырларының «ел аузынан түспейтін» құндылығы – осы халықтығында жатса керек.

Сазды Әйет Сарыарқада Түйемойнақ,
Сарыжайлау, сабатына бие байлап,
Отырып уық тастам көшпелі елдер
Ететін ала шаңдақ үнемі ойнақ.
Тірілген шыбын-шіркей шілде шалып,
Көк майса құлпырған кез жер жасарып.
Өткен күз ел көшкеннен бермен қарай
Қонбаған жалғыз ауыл ірге салып [1,520].

«Жасауыл қырғыны» дастаны осылай басталады. Кедір-бұдырсыз, мінсіз құйылған өлең. Себебі – буын, бунақ саны өзгермейді (Н.Ахметбеков жырларында буын, бунақ саны үнемі біркелкі сақталып отырады) Бұл өлеңнің ырғағын да бірқалыпқа түсіріп, әуенге салып айтуға жеңілдетеді. «Ақын тілі сөздің дұрыстығының, тазалығының, дәлдігінің үстіне, көрнекті, әуенді болу жағын да талғайды» (А.Байтұрсынов). оның үстіне жер, ел атауларына орай соған үндес, әрі күш беретін, әрі айқындай түсетін, дәлірек айтқанда, эпитетті (айқындауды) – «заттың, құбылыстың айырықша сипатын, сапасын анықтайтын суретті сөздерді» (З.Қабдолов) пайдаланған сарыарқаның алдына сазды Әйетті, Сарыжайлаудан кейін сабат сөзін алуы өлеңге көрік те, беріктік, күш-қуат беріп тұр. Өлең төрт буынды түбірлі ұйқаспен қамшыдай шебер өрілген.

«Уық тастам» - қазақ менталитетіне ғана сай өлшем. Оқыған сәтте көкейіңе қонып, көкірегіңді оятып, ұлттық сезіміңді қытықтап, жаныңды әлдебір сағынышқа бөлейді.

Ақын синоним сөздерді таңдап алады. Бұл жерде басқа қай өлшемді алса да дәл осындай болып шықпас еді. Мәселен «уық тастамның» орнына «он қадам», «он метр», «таяқ тастам» десен де әсері жоғарғыдай болмасы анық. «Ететін ала шаңдақ үнемі ойнақ» та жайдан-жай айтыла салынбаған. Бұл оқушыға алдағы болар оқиғаны меңзету, «жасауыл қырғынына» апарар, соған бастар, соған барар жол.

«Тірілген шыбын-шіркей шілде шалып» кез келген ақынның тіліне орала бермейтін тіркес. Ақын бұл жерде шілденің жылуының бар тіршілікті, тіпті шыбын-шіркейге дейін тірілткенін бейнелей айтып отыр. «Көк майса құлпырған кез жер жасарып» - жерге жан бітіріп, оның сонылығын «жалғыз ауыл ірге салып» ел қонбағандығымен дәлелдей жеткізеді.

Бұдан әрі дастан «Жағалап жанбауырлай Бестөбені, Ызғындай қызыл-жасыл көш келеді» деп жалғасады, қандай әдемі сурет?! «Жанбауырлай» дейді автор. Бұл сөз көбіне-көп бауырымен жорғалаушыларға, соның ішінде жыланға байланысты айтылған. Ақын соны әдейі көштің қандай көш екендігін жеткізу мақсатында алған. Өйткені, көш жәй көш емес, елге бүлік алып келе жатқан көш. Кейін «Айбыны жұрт көңіліне қорқу салды, Аңсызда бір аждаға келгендей боп» деп бұл тұспалын нақтылай түсіп, еселей жеткізеді.

Көш Шаңдақкөлге «еңкейіп келе жатыр». Ақын тағы да синоним сөздерді таңдап қолданған. «Жақындап», «таяп», «жуықтап», «жанасып» демейді, «еңкейіп келе жатыр» деп көзбен көріп тұрғандай айтады.

«Жағаның жасыл тартқан балқашында, көш алдында тіккен шатыр көрінеді. Шатырдың тіреулері жалт-жұлт етеді. Ішінде күжілдеген кілең бөрі, жамбастарында селебелер жарқылдайды. Жасыл сырлы керегелер жайылып, оқалы үзік, дөдегелер ат үстінен сырықпен көтеріліп жабылад».

Жанды сурет жалғаса түседі:

Тартылып жібек белбеу, шым зерлеген,
Ақ киіз оймышталған күн көрмеген,
Алтындап шаңырағына шоқ орнатып,
Шеңбері шымқай күміс күмбезденген.

Ақ үйлер жұмыртқадай қатарласып,
Иесіз жер ен даланы мысы басып,
Бәрінің тәңірісіндей ортасында
Аңғарын бір ақ орда тұрған ашып.
Қаңтарып ылғи жарау атты парлап,
Нарларды қызыл бұйра шапқатарлап.
Қақтырып қайың қазық, желді тартып,
Тулатып асау, тағы құлын байлап.

«Селебе», «дөдеге», «оқалы үзік», «белдеу» қазір жиі айтыла бермейтін көне сөзге (арахизмге) айналып бара жатқан киіз үйге байланысты атаулар. Ал «Шапқатарлау» - түйені айқастырып қаңтару екен. «Алтындап шаңырағына шоқ орнату» да көбімізге беймәлім әшекей. «Қызыл бұйра» нарлар, «қайың қазық», «асау, тағы құлын» тың айқындаулар.

Одан әрі хан ордасының іші-сырты суреттеледі. Ертедегі, аңыз әңгімелер оқып, батырлық, ғашықтық эпостарды жаттап айтып өскен ақын қиялға бай. Көргенін қалт жібермейді, сезімтал да аңғарғыш. Бәрін көз алдында жандыдай елестетеді. Сондықтан сен де сол хан сарайын көріп тұрғандайсың.

«Ылғи шонжарлар жиналған ордада сары қымыз сапырылып, қырық кісі бұйым емес хан ордасы лық толып, дәл осы күн тығыз. Ауылдан аулағырақ бір дінгек тұр. Сырғауылдан ұзын желді тарттырған және бір ат байлайтын, шамасы ат шаптырым (асырап айту!) ағаш керте жасалған. Қамшыларын ерлерінің басына іліп, бәрі жаяу жүріп келеді. Ордаға тексеріп, аты-жөнін әбден біліп, рұқсатпен кіргізеді. Желіге қатар-қатар мал – буыршын, боталы інген, нар байланған. Семіз ат, тайлы бие ноқталанып, желіні толтыруға ыңғайланған. Жұрт қақырмай, жөтелмей шарт жүгініп, қатты күліп, бейсауат сөз сөйлемейді. Ызындап шыбын даусы естілмейді. Үстіне бұлған ішік жамылып, екі көзі шарт жұмылып, үйді де, әскерін де сайлап, хан ақ аюдың бөстегінде отыр. Жанында тап беріп бір кісіге шабатындай терісіне жандандырып жүн тыққан жолбарыс, босағада жабысып қарауыл тұр. Шектеулі ыдыс-аяқ шылдырлап, алтын-күміс шай құралы жарқырайды. Хан тұсында қынабынан суырылып, өткір қылып салбырап ілулі тұр».

Ханның кескін-келбеті де ерекше. Болып жатқан, болғалы тұрған оқиғаның ішінде өзің жүргендей күй кешесің.

Төртбақты адам екен бойы тапал,
Қайқы мұрт, бурыл жирен селдір сақал.
Қой көздер тарамданып тарғыл тартқан,
Отты ұшын зәреңді алып оқтай атар.
Дөң мұрын иегіне біткен еңке,
Секілді кесек томар жатқан келтек.
Кетеді кейде ілгері, кейде кейін,
Сөйлесе басындағы алтын телпек..
Ежелден елде өшпенді кегі бардай,
Түнеріп ашылмайды хан қабағы..
Бұл қазақ қайдан білсін ханның ырқын?
Кернеген тәкаппарлық іші-сыртын.
Бір кенеп көкірегін, шаңқ етті хан
Кірпідей тікірейтіп селдір мұртын.

Хан образы өз сөздері арқылы да ашыла түседі:

Жауап бер, жарлығыма көне ме елің?
Ас, ғұшыр, малдан зекет бере ме елің?
Арқада ардаланып кетіпсіңдер
Ортаңда болмаған соң төрелерің.
...Үш жүздің баласының ордасы бұл,
Жоқ сенің менен басқа иелерің.
Қолымнан ешкім бөліп ала алмайды,

Сен қазақ, азығым да, атым да сен.

Нұрхан оқиғаны суреттеуге асқан шебер: «Ел жатып, түн аударып (бейнелі сөз!) дамылдаған. Түндіктерді жамылмаған бір үй жоқ. Ала таңға бір ұйқыдай қалғанда дауылдаған бір екпін қатты соғады. Көп жылқы көлдің бойын дүрілдетіп, жалқұйрықтары суылдатып, гуілдетіп, тұяқтары су сабатын солқылдатып, қалың елдің үстімен өтіп барады. Тақырда ат тұяғын тақылдатып, тебініп үзенгісін шақылдатып, жылқыны үсті-үстіне сойылдап, қайың құрықты шатырлатып сындырып, қараңғыда балта, кетпен жоғалып (бейнелеп айту), сойыл біткен оңайлықпен таптырмай, таңасқан арқандаулы аттар да кикудан үрке шауып, арқандарын үзіп кеткен, жау қарқыны қатты. Қойшының да тай-тулағы жоғалып, аспанды қара бұлт басқан, көзге түртсе, көргісіз, анда-санда найзағай жарқылдайды (Егіздеу – параллелизм!) «Екі ұдай нәрсені, құбылысты, ұғымды, сезімді қатар қойып, жұптап суреттеу» - З.Қабдолов өлеңнің эмоциялық қуатын күшейте түскен.

Зар қағып қатын-бала еңіреді,
Ың-жың боп кетті ауылдың төңірегі,
Ит үріп, түйе боздап, қой дүркіреп,
Сиырлар азан-қазан мәңіреді.
Жау қақты көн қарағай дабылдарын,
Дабылдың естігенде ел қағылғанын –
Тығылды қыз-келіншек жер ошаққа,
Жамылып ат, түйенің жауларын.
Ауылды қаптаған жау келе басты,
Найзаның ұшыменен түндік ашты, -
Қалған ел қамтамада қайда барсын? –
Тұра алмай жауға қарсы үйге қашты...»

Нұрхан ақын кейіпкерлерінің істеген ісі арқылы жауыздығын көрсетіп, халықты одан түңілдіреді.

Ақын поэмалары мен өлеңдерінде бейнелі, бедерлі сөздер жиі ұшырасады: «Торғайдың тусыраған қара отына жылжымай айдау жеген мал күрмелді», «Халықты қайырымымен қандырушы еді», «Дүниенің домбырасын бұрай-бұрай», «Ыңырсып сары самаурын келді қайнап», «Қабағы бір жабылып, бір ашылып, желдетіп құйды аспаннан қара нөсер», «Өкпек жел мұз өкпесін жегідей жеп, іркілдеп жөнелді қар егіле кеп», «ойрандап зымыстанның ақ қаласы» (Ақ қала деп автор қарды айтып отыр), «Күнгей бет көңілденіп сала берді», «Көтерем көк сиыр да көтеріліп, бұтына байлап келді қойдың санын», «Ұяттың оты көзден шашылып тұр, сәбилік өткелінен өтпегендей», «Сыры бар сыпасынған сыртындағы, шаланы көрсетпейді ұртындағы»... Неткен бедер, неткен бейнелі сөздер.

Теңеулері де жаңа, дәл: «Желгенде жер үйіріліп қала берді, бетіндей диірменнің дөңгеленіп», «Қайғының мас болғандай нашасына», «Ұмтылды төсегінен тұрды Балым, ұядан ыршып ұшқан ала үйректей», «Сәбидей алақанын шапалақтап», «Жыланша қыс та келді жерді жалап», (Өрі бейнелі сөз!), «Желігіп желді күнгі көшкен бұлттай, жөнелді қалың сарбаз соғысарға», қымызды піспектеген кемпірдей-ақ, көк аспан көк сабасын күрпілдетті»...

Көріп отырсыздар, зер салып оқыған адамға бірден аңғарылатыны – ақын өлеңдері халықтық нақышқа толы.

Қоңыр жел, зауал ауа екіленіп,
Үйілген жал-жал қарды екі бөліп,
Ала бұлт Ақжайықтан ойнап шығып,
Шығысты шыр айналды шеті келіп.

Автор алғашқы екі жолда көктем желіне жан бітіріп, оны іс-қимыл үстінде көрсете, екінші екі жолда ала бұлтқа тіршілік беріп, оны Ақжайықтан ойнатып шығарып, бір шетімен Шығысты шыр айналдыртады. Сөйтіп өлеңді құбылтып, құлпырта түседі. Құбылтудың (троптың) бұл кейіптеу түрі. «Кейіптеу – ертегілер мен аңыз әңгімелерде жиі қолданылатын тәсіл» (З.Қабдолов). сонымен бірге бұл гипербола! Шумақта айқындау да, аллитерация, ассонанс та, образды сөз де бар. Өлең динамикасы қуатты, иірімді. Оқиға – іс-әрекет бірінші

жолда басталып, екінші, үшінші жолға ұласып, алғашқысы кейінгілеріне поэтикалық екпін беріп, төртінші жолда түйінделеді. «Поэтикалық энергия – ақындық рухтың сәулесі» (Тұрсынжан Шапаев).

Нұрхан ауыз әдебиетінде жиі ұшырасатын троптың бір түрі – ұлғайтуды (гипербола) орнымен дәл тауып қолдана біледі:

Алтыншаш арқасында алпыс өрім,
Көрінер күн шұғыласы бұрымынан.
Шұрқырап жылқысы өсті буырылдан,
Тозаңы күндік жерден суырылған.
Ай қасқыр сиыр өсті ақ бауырдан,
Әукесі ақтүндіктей қатпарылған.
Мысалды Ұлытаудың бұлағындай,
Қаймақ, сүт, май шұбырып ақтарылған.

Асырып айту осындай-ақ болар! Бірақ сенімді! Өйткені ақын сендіріп айта білген!

Бұл халық поэзиясында бар дәстүр. Дәстүр – шығармашының өзіне дейінгі ақын-жыраулар поэзиясының озық үлгілерінен үйренуі, әсерлеу, бейнелеу құралдарын, өлеңнің өлшем-өрнектерін өз өлеңдерінде сол қалпында қайталамай, орнымен қолдана білуі, дамытуы. Дәстүрсіз жаңашылдық жоқ. Ақын бұрынғы ақын-жыраулар дәстүрін сақтай отырып, өзіндік үнін, бет-бейнесін, бедерін, қолтаңбасын табуы керек. Ол талант қарымына байланысты. Әйтпесе бұрынғы ақындар айтып кеткен, жүріп өткен жолдан аса алмай, солардың көлеңкесінде қалады. Ал шын талант иесі өз соқпағын табады. Сөйтіп дәстүр жаңашылдыққа бет бұрады. Жаңашылдық қайтадан дәстүрге жетелейді. Осы үрдіс осылайша ғасырлардан - ғасырға жалғаса береді.

«XV-XVIII ғасырлардағы жыраулар мен ақындар халық ауыз әдебиетінің көптеген жанрлық үлгілерін пайдаланып, ұстартқан болса, бұл дәуірдегі жыраулар мен ақындар мұрасынан олардың көркемдік тәсілдерінен кейінгі дәуір ақындарының талайы үлгі алғандығы аңғарылады. XV-XVIII ғасырлардағы жыраулар мен ақындар қолданған сөз тіркестері мен жыр жолдарының, бірқатар көркемдік әдістері мен кейбір ойлардың кейінгі ақындарға сол күйінде, не өзгерген, ұстарған жағдайда кездесуі олардың арасындағы дәстүрлі байланысты танытады».

Нұрхан да өзіне дейінгі халық поэзиясының бедерлі, бейнелі көркем, нақыштарынан гүлдерден бал жинаған бал арасындағы бойына нәр, күш-қуат алған. Сөйтіп оны өз жырларында сәтті қолданған.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Ахметбеков Н. «Жасауыл қырғыны». Амангелді.-Алматы: Жазушы, 1990 ж.
2. Әдебиеттану. Терминдер сөздігі. Екінші басылуы. Алматы, 1998 ж.

УДК 4 Р(07)
К 13

Кажигулова Г.К.

КГУ «Средняя общеобразовательная школа №16 им.Т.Аманова»
города Семей

ФОРМИРОВАНИЕ МОТИВАЦИИ КАК СПОСОБ АКТИВИЗАЦИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Мышление - это навык, его можно развить и улучшить, если знать как. Одним из важных условий в преподавании русского языка как второго является мотивация учебной деятельности. Выбор приёмов и методов обучения проводится с учетом потребностей целей и интересов учащихся. Существует ряд механизмов формирования мотивации:

познавательный интерес, стремление к самореализации, мотив успеха, коммуникативный интерес, эмоциональный фон урока.

На основании анализа урока мотивации учащихся в группах с казахским языком обучения были определены следующие целевые ориентиры в изучении русского языка:

-решение проблемы перехода от знания - догмы, в знания - мысли, выдвижение на первый план активных форм организации учебного процесса;

-создание условий для самореализации, саморазвития личности и выдвинуты следующие задачи обучения:

- активизация общения

- ориентация урока на успех ученика;

- создание комфортной атмосферы для общения, взаимодействия, сотрудничества.

Исходя из данных задач обучения, активная познавательная деятельность невозможна без эмоционального, интеллектуального, волевого напряжения. С этой целью в практике преподавания русского языка возможно использование технологии встречных усилий учителя и учащихся (ТВУ). Данная технология состоит из нескольких этапов. Содержание первого этапа (разминка)- психотренинговые упражнения, обязательно связанные с темой урока, цель которого- создать эмоциональный настрой на совместную учебную деятельность. На контрольно-подготовительном этапе используется прием «Погружение», который проводится по «учебной цепочке» в форме «Передай другому». Прохождение третьего этапа - постановка цели, создание ситуации вызова. Цель «вызова» заключается в создании ситуации преодоления.

На различных уроках был апробирован прием «Цель и цели», когда цель урока составляется по плану, предложенному учителем.

На этапе «Сотворчество», главной целью которого является поддержка интереса, активности, усилий, возникших на других этапах и сведение этих усилий в совокупное знание по данной теме можно использовать прием «кластера», направленного на создание коллективного опорного сигнала, когда идеи группируются в определённые блоки и располагаются вокруг ключевого слова.

На рефлексивном этапе урока идет осмысление результатов работы, где используется приём «эссе»- выполнение пятиминутного письменного задания, которое помогает учащимся определить уровень усвоения материала по изучаемой теме.

В практике обучения русскому языку в группах с казахским языком обучения целесообразно использование когнитивной методики, которая заключается в преподавании языка на познавательной основе.

Стандартизированный план урока в рамках когнитивной лингвометодики складывается из следующих компонентов:

1. Сообщение темы и цели урока
2. Общая характеристика семантического поля
3. Характеристика языковых средств
4. «Проблемные точки», «дискуссия»
5. Анализ текстов
6. Тренировочные упражнения

Элементы когнитивной лингвометодики были использованы на уроке русского языка по теме «Качество языковой личности». Учащимся было предложено с целью определения семантического поля понятий «добро» и «зло» составление терминологической карты по схеме: лексическое значение, оценочность, сравнение, составление текстов- доказательств и проведение дискуссии по темам : «Зло есть то, что уничтожает жизнь или препятствует ей», «Добро то, что служит сохранению и развитию жизни», «Не будь зла, мы просто не смогли узнать, что такое добро». Использование данной методики способствует развитию познавательной активности, разговорной речи и логического мышления учащихся.

Мотивация изучения предмета, активным действиям учащимся в процессе самостоятельного «открытия» новых знаний, разнообразию информации и способов

действий в процессе учебного труда, обогащению словаря учащихся способствует создание энциклопедии одного слова. Эта работа проводится при изучении раздела «Лексика» и заключается в том, что учащиеся рассматривают лексическое значение, этимологию слова, подбирают слова- синонимы, слова- антонимы, родственные слова, приводят примеры использования данного слова в русских пословицах и пословицах народов мира, в афоризмах и крылатых выражениях, в названиях и текстах художественных произведений, в названиях газет, журналов, рекламных приложений, художественных и документальных фильмов, картин художников.

Работа по созданию энциклопедии одного слова позволяет развивать у учащихся ключевые компетенции по русскому языку. Знакомясь с лексическим значением слова в толковом словаре, учащиеся одновременно узнают об орфоэпических нормах и грамматических формах данного слова, об употреблении их в речи. Работа со словарями синонимов, антонимов, фразеологизмов, со сборниками пословиц и поговорок обогащает словарный запас учащихся, формирует навыки точного и правильного употребления слова в той или иной ситуации, позволяет избегать речевых ошибок и недочетов, делает их речь яркой и выразительной. Все это способствует формированию лингвистической компетенции учащихся. Использование различных источников информации, интернет-ресурсов позволяет формировать культуроведческую компетенцию.

Данные психолого-педагогические и методические уровни преподавания русского языка в группах с казахским языком обучения способствует формированию положительных мотиваций к усвоению знаний, интеллектуальному развитию и творческому мышлению учащихся.

ЛИТЕРАТУРА

1. Белобородов Н.В. Социальные творческие проекты в школе. - М.:АРКТИ,2006.
2. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология-М.: Народное образование, 2001.
3. Пахомова Н.Ю. Метод учебного проекта в образовательном учреждении. - М: АРКТИ, 2003
4. Савенков А.И. Игры, дающие старт исследовательской деятельности.// Директор школы, 2004, №1,стр. 46-50.
5. Савенков А.И. Исследование на дому. Методические рекомендации// Исследовательская работа школьников, 2002, №1, стр. 34-35, №2 стр. 73-78.

ӘӨЖ: 373.37

Нурланова С.С., Ахметова И.А., Келгенова А.Қ.
Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті

ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

*"Халықтың кемеліне келіп өркендеп өсуі үшін
ең алдымен азаттық пен білім қажет".
Шоқан Уәлиханов*

Жалпы білімнің жүйесі – қоғам дамуымен бірге дамып, әрдайым үнемі өзгеріп отырады. Ол әр елдің экономикалық ерекшеліктеріне қарай қалыптасып, үнемі үздіксіз жетіле отырып, барынша күрделене түседі.

Бүгінгі жаңа қоғамда мұғалімнің ішкі жан дүниесі де жаңаша, демек болашақ ұрпақтан үлкен үміт күтілуде.

Білім ордасы - жас ұрпаққа сапалы білім, саналы тәрбие беру, бірнеше ғасырлар бойы жиналып сақталған мұраларын келешек ұрпақ игілігіне жеткізе алатын мәдени ошақтар,

ұлттық тәлім – тәрбие орталығына айналмақ. Ұлттық мектеп тағдыры қай қилы заман да да, қай ұлттың болсын көзі ашық, көкірегі ояу, ұлтжанды азаматтарын толғандырып келген ең өзекті мәселелердің біріне саналды.

Тәуелсіздік алған алғашқы күннен-ақ Қазақстан білікті мамандар даярлау мен білім саласын әлемдік стандарттарға сай реформалау мәселесіне баса назар аударды. Тәуелсіздікті баянды етуде білімнің маңыздылығын жоғары бағалап, экономикалық және қаржылық қиындықтарға қарамастан осы салаға барынша қолдау көрсетті.

Халқымызда “Білекті – бірді, білімді – мыңды жығады” деген ұлағатты сөз бар. Білімнің шындығында да баға жетпес үлкен рухани қару екендігі, тек рухани қару ғана емес, сонымен қатар аса зор өндіргіш күш екендігі белгілі. Расында да, білімнің қуатына тең келетін басқа идеялық-рухани күш, қуат көзі жоқ екені шындық. Сондықтан да, күллі әлемдік жаңа идеология ең әуелі білімнің теңдессіз күшіне арқа сүйейді. Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстанның білімге негізгі басымдық беріп отырғандағы басты себебі содан. Өйткені, білім – тек ғылымның іргетасы ғана емес, сонымен бірге тасы өрге домалаған еңсесі биік елдермен терезесі тең мемлекет болудың күретаымыры, ел дамуының алтын арқауы. Білім бар жерде даму, жетілу, кемелдену үрдісі бір сәтке толастамайды. Табыстың көзі, жақсы өмір сүрудің түп қазығы білімде жатқанын ұлы Абай да жақсы айтқан: “Балаң білімді, парасатты болсын десең, малыңды аяма”, – дейді ол. «Қазақстан – 2030» Стратегиясында: “Ел келешегі жас ұрпақ тәрбиесіне тікелей байланысты”, – деп айрықша атап айтылған [1.56-57].

Бүгінгі кезеңде отандық білім берудің ұлттық моделін құруға байланысты қыруар шаруалар атқарылу үстінде. Ал, бұл мәселе төңірегінде іргелі ғылыми-зерттеу жұмыстарының жүргізіліп жатқанына оншақты жыл болды. Қазір осыған орай республикамызда заңнамалық және нормативтік-құқықтық база қайтадан құрылу жолында. Нақтылай түссек, халықаралық стандарттарға сәйкестендірілген қазақстандық білім беру жүйесіндегі реформалар жүзеге аса бастады. “Ертеңін ойламаған ел азады” дейді халық даналығы. Барын бағалап отыратын, ұрпағына үмітке сай білім беріп, тәрбиелейтін ел озады. Ел көңілін аударған “Интеллектуалды ұлт – 2020” ұлттық бағдарламасының басты мақсаты да осы – қазақстандықтардың жаңа буынын тәрбиелеу, сөйтіп бүгінгі ғаламдық дамудың арқа сүйейтін негізгі байлығы – бәсекелестікке қабілетті адам капиталын қалыптастыруға негізделген. Білімі қаншалықты жоғары мемлекеттің бүгінгі әлемдік қауымдастықта бәсекелестікке қабілеттілігі соншалықты биік болмақ. Осы жағдайда ерте бастан өркениетті мемлекеттерде интеллектуалдық бәсекелестік жүріп жатқаны даусыз. Қазіргі кездегі білім беру жүйесінің ендігі бір міндеті – жастардың білім алып қана қоймай, алған білімін үздіксіз дамытып, оны бойына сіңіріп, тәрбиелі, әдепті, бір сөзбен айтқанда, интеллектуалды-үйлесімді болуын қамтамасыз ету. Жаңа көзқарас ұлтты ойлануға, ойлауға үйрету арқылы қалыптан тыс көкжиекке көз жіберуге тәрбиелеу, білімді өз бетінше зерделеу, технологиялар мен инновациялардағы жаңалықтарды жүзеге асыра білу бейімділігімен бағаланады. Жастарымызды осындай мақсатта тәрбиелеуге біздің зор мүмкіндігіміз бар екендігіне дау жоқ. Міне, бүгінгі интеллектуалдық мектептерге қойылатын талаптар осыларға негізделген. Ағымдағы ғасыр адамзат баласының алдына шешімі күрделі әрі іргелі мәселелерді қойып отыр. Әлем жаһандану дәуіріне қадам басумен бірге тұтастану, бірігу, кірігу үдерісіне батыл бет бұруда. Соны ерте түсінген әлем елдері мен олардың білім жүйелері жаһандану үдерісіне үн қосып, бұдан әрі дамудың жаңа стратегиялары мен жобаларын ұсынуда. Мұны Мемлекет басшысы біліп, көріп, сол күрделі қиын кезеңнен елімізді қайткенде аман алып шығудың қамын ойластырып жүргені жалпақ жаһанға аян. Кез келген білімнің айқын мақсат-мүддесі болады. Біздің қазіргі жағдайымыздағы оның негізгі мақсаты – елдік сана мен мемлекетшілдік рухты қалыптастыру, ұлтсыздықпен күресу, Тәуелсіздікті баянды ету болуы керек.

Қазіргі таңда Қазақстан бүкіл әлемдік білім кеңестігіне ену табалдырығында. Өмір ағымына қарай білім беру жүйесінің моделі күрделі өзгерістерге ұшырап отыр. Сондықтан заман талабына сай жаңа мазмұнда білі беруді ұйымдастыру 12 жылдық оқытуға көшумен тікелей байланысты.

Ондағы өзекті мәселе әлемдік білім кеңестігіне шығудағы Қазақстанның жаңа ұлттық білім моделін қалыптастырудың тиімді жолын анықтауында. Елбасы Н.Ә.Назарбаев білім мен ғылым қызметкерлерінің екінші съезінде «Болашақта еңбек етіп, өмір сүретіндер - бүгінгі мектеп оқушылары. Мұғалім оларды қалай тәрбиелесе, Қазақстан сол деңгейде болады. Сондықтан жүктелетін міндет өте ауыр» деген болатын. Осы ғылым мен білімнің негізін тереңдету нәтижесінде ғана еліміз өзінің елдігін басқа елдер алдында көрсете алады. Ал ел тағдыры оның келешекте кемелді ел болуы мектептің қандай негізде құрылуына байланысты болмақ [2.11-12].

«Біздің стратегиялық міндетіміз - бәсекеге қабілетті елдердің қатарынан лайықты орын алу» деп елбасшымыз әңгіменің басын ашып айтқаны бар 12 жылдық білім берудің негізгі мақсаты еліміздегі білім беру жүйесінің құрылымы мен мазмұнын толықтай өзгерте отырып, заманына сай мектеп құру. Олардың білімді де, білікті, парасат пайымы мол, саналы да сарабдал азамат боп жетілуі тәлім мен тәрбие беретін мұғалімге тікелей байланысты. Мұғалімге артылатын сенім жүгі соншалық ауыр дей отыра, сонымен қатар оның ұлағатты ұлы жол екенін естен шығарып алмаған жөн. Демек, өз ісіне берілген, жаңалықты жатсынбай қабылдайтын, ұлттық қасиеттеріміздің асылдарын асқақтата отырып, шәкіртінің жанына құятын ұстазды ғана бүгінгі күннің лайықты тұлғасы деуге болады. Өз ойымнан түйгеннің бір шеті мынада жатыр. Жаңа көз - қарастағы мұғалім - рухани байлығы мол, өз ісінің шеберіне айналу және жаңашылдыққа талпынатын шығармашыл тұлға болуы керек. Әрине, өз мүмкіндіктеріне баға беретін әлемдегі білім беру кеңестігінің даму бағытын, болып жатқан әртүрлі интеграциялық процестерде бағдарлай алатын деңгейін естен шығармаған жөн [3.8-9].

Қазақстандағы білім беру саласын жетілдіру бойынша Мемлекет Басшысы Н.Ә.Назарбаев 2012 жылғы 14 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында түбегейлі жаңа мақсаттар қойылып, білім саласы жеке жетілдіру бағыты ретінде көрсетілген.

Еліміздегі білім беру жүйесін жетілдірудің басты мақсаты - еліміздегі білімнің сапасын және бәсекеге қабілеттілігін арттыру болып табылады. Бұл мақсатқа жету үшін төмендегідей міндеттер қойылып, шешімі табылады деп ойлаймыз:

*оқу процесіне заманауи әдістемелер мен технологияларды енгізу;

*«Назарбаев Зияткерлік мектептері» дербес білім беру ұйымының тәжірибесін қазақстандық білім беру жүйесіне тарату;

*педагогикалық кадрлардың кәсіби дайындық деңгейін арттыру;

*педагогикалық базалық білім беру стандарттарын, мектеп мұғалімдері мен ЖОО оқытушыларының біліктілігін арттыру талаптарын жаңарту;

*мектепке дейінгі тәрбиенің жаңа сапасына көшу. Қазіргі кезде әлемде мектепке дейінгі тәрбие мектепке дейінгі білім беруге ауысуда. Балаларды ерте жастан оқытуға көшу жүзеге асуда;

*кадрлар даярлауды экономика қажеттілігіне сәйкескелтіру;

*білім саласына әлемнің үздік жетістіктерін енгізу;

*Мемлекеттік білім беру жинақтау жүйесін дамыту.

Білім беруді жаңарту оқушылардың білімін ғана емес, оларды қолдану дағдыларын, атап айтқанда, функционалдық сауаттылығын немесе құзыреттілігін қалыптастырады.

Тәуелсіз Қазақстанның жоғары білім жүйесінің қалыптасуы мен дамуы Қазақстан Республикасы дүниежүзілік қауымдастықпен нарықтық экономикалы ел деп танылып отыр. Тәуелсіздіктің қысқа жылдары аралығында мемлекетіміз дүниежүзілік қауымдастықпен кіріге отырып, экономикалық өсудің жоғары қарқынымен ерекшеленді. Осыған байланысты, қоғамдық даму деңгейінің, экономикалық қуаттылықтың және елдің ұлттық қауіпсіздігінің белгісі ретіндегі адами ресурстардың, білім беру жүйесінің рөлі мен маңыздылығы артады. Білім - әлемдегі өркениетті дамыған елдердің барлығында дерлік дамудың негізгі көрсеткіші мен негізгі басыңқы бағыты болып табылады. Шын мәніне келгенде, елдер тек тауарлар мен

қызметтер өндіре отырып бәсекелеспейді, сонымен бірге олар қоғамдық құндылықтар жүйесі мен білім беру жүйесі арқылы бәсекеге түседі. Қазақстан Республикасының әлемдегі бәсекеге қабілетті 50 елдің қатарына ену міндеті елде ғылыми сыйымды технологиялық білімі бар, басқарушылық қабілетке ие, нарықтық экономикада дұрыс бағыт таңдай алатын жоғары білікті мамандар болған кезде және дүниежүзілік нарықтық экономиканың қажеттіліктеріне жауап беретін тиімді білім беру жүйесі құрылғанда шешіле алады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Білім туралы. - Об образовании: Қазақстан Республикасының Заңы. - Алматы: Литера, 2000. - 96 б.
2. Қ.Жарықбаев, С.Қалиев. Қазақтың тәлім-тәрбиесі. - Алматы: Сана, 1995.
3. 2012 жылғы 14 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты атты Қазақстан халқына Жолдауынан. (www.akorda.kz);

ӘӨЖ 811.512.122.

Испандиярова А.Т.

А.Байтұрсынов атындағы Қостанай мемлекеттік университетінің аға оқытушысы

КҮРДЕЛІ СӨЗДЕРДІҢ ТАБИҒАТЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ТҮРЛЕРІ

Күрделі сөздер құрылымы жағынан да, жасалуы жағынан да, сөз таптарына телінуі жағынан да алуан түрлі болып келеді.

Күрделі сөздер: күрделі біріккен сөздер, күрделі кіріккен сөздер, күрделі қос сөздер, күрделі қысқарған сөздер және тіркескен болып бөлінеді.

Қазақ тіліндегі кіріккен сөздерге бәйшешек, белбеу, қонағасы, биыл, бүгін, тоқсан, қарлығаш тәрізді сөздер жатады. Тіл мамандарының қай-қайсысы болмасын кіріккен сөздерге компоненттері дыбыстық өзгеріске ұшырау салдарынан бастапқы тұр-тұрпатынан өзгерген сөздерді жатқызады. Мысалы: бәйшешек, бәйтерек сөздерінің құрамындағы бәй деген элемент әуел баста бай формасында болғаны, кейін соңғы компоненттердегі жіңішке дауысты дыбыстың ықпалынан «а» фонемасы, «ә» фонемасына айналып, бәйшешек, бәйтерек болып қалыптасып кеткені мәлім.

Біріккен сөздерге: қарабауыр, асқазан, ұлтабар, көксерке, итмұрын, қарақұс, аққу тәрізді сөздер жатады. Біріккен сөздер біріншіден кейбір жұрнақтар арқылы туынды сөздің жасалуына негіз болады. Мысалы, ақсақалды, аққудай т.б. Екіншіден, кейбір терминдік атаулардың құрылымын жасауға қатысады. Мысалы: тасбақа, өнеркәсіп, құндыз [1,7].

Күрделі қысқарған сөздер әрі ықшамдалып, әрі бірігіп жасалады. Күрделі қысқарған сөздер ғылыми-техникалық, қоғамдық-саяси терминологияда, мекеме, ұйым аттарында ұшырасады. Күрделі атаулар мынадай жолдармен ықшамдалады:

а) Күрделі атаудың әрбір сөзінің басқы дыбысынан құралады: ТМД, АҚШ, ХҚТУ.

ә) Күрделі атаудың құрамындағы алғашқы сөзінің басқы дыбыстарынан құралады: ҚазМУ, АлМи;

б) Күрделі атаудың құрамындағы әрбір сөздің басқы буындарынан құралады: партком, совхоз, обком ;

в) Күрделі атаудың құрамындағы алғашқы сөздің басқы буыны мен соңғы сөздің бірігуінен құралады: мединститут, пединститут т.б. [2, 97].

Күрделі сөздердің келесі бір түрі — тіркескен сөздер. Мысалы, су жылан, түлкі тымақ, қоңыр ала, көк ала, он бес, сатып ал, екі жүз, алып қайт, күні кеше т.б. Осындағы су жылан, түлкі тымақ сөздері зат есімдерден; көк ала, қоңыр ала сын есімдерден; екі жүз, он бес сан есімдерден; сатып ал, алып қайт етістіктерден; күні кеше үстеуден жасалып тұр [2,88].

Жоғарыда аталып өткен күрделі сөздердің бір түрі күрделі кіріккен сөздер жайлы профессор Қ.Жұбанов өз пікірін білдірген. Ол кісі 1930 жылдардың өзінде-ақ қандай сөздерді кіріккен сөз дейміз, кіріккен сөздердің қандай белгісі болады деп сауал қойып, соған берген жауабында: «Бірнеше сөзден құралған болса да, кіріккен сөздер бір-ақ нәрсені атайтын, бір-ақ сөздің орнына жүретін болу керек. Екінші, кіріккен сөз болу үшін, мұның ішіндегі жеке сөздердің әрқайсысы сөйлемде өз алдына бір-бір мүше болмай, бәрі жиналып барып сөйлемнің бір-ақ мүшесі болу керек... Үшінші, кіріккен сөздердің қайсы біреулерінде біреуінің не екеуінің де формасы жай қалпындағыдан өзгеріп басқа түрге түседі. Төртінші, кіріккен сөздердің бір айырмасы — мұнда екпін біреу-ақ, онда кірігуші сөздердің ең соңғысында ғана болатындығы» — деп тұжырымдайды [3, 223].

Профессор Н.Сауранбаев қазақ тіліндегі изафеттік топтың түрлеріне тоқтала келіп: «Бірінші топтың өзгешілігі — олар синтаксистік шеңберден шығып, морфология, оның ішінде сөз тудыру жүйесіне айналған тәсіл... Изафеттің бұл түрі қазір тұтас бір атау болып ұғынылады» — дейді. Мысалға, қаламұш, баскиім, желбеу дегендерді келтіреді де сөйлемге бір мүше болатынын айтады [4, 21].

Қазақ тіл біліміндегі біріккен сөздерді зерттеумен шұғылданған екінші тіл маманы Г.Жаркешева: «...біріккен сөз дегеніміз семантикалық бір мағынаны білдіретін, сөйлемнің бір ғана мүшесі болатын, біріккен екі сөздің аралығына дыбыс үндесу заңы әсер ететін сөздер деп түсіну керек» [5,82], — дейді. Сонымен, Г.Жаркешева біріккен сөздердің ерекшеліктері дегенге мағына тұтастығын, сөйлемге дербес бір ғана мүше болуын, компоненттерінің қалыптасуына дыбыс үндесу заңы қатысуын жатқызады.

Түркі тектес халықтарда көп қолданылған, олардың сөздік қорындағы сөздік тұлғалардың бірі — қос сөздер. Сондықтан көптеген ғалымдардың назарын аударып зерттеу еңбектерінің объектісі болды. Қос сөздерге арнайы жазылған еңбек деп Н.К.Дмитриевтің еңбегін атауымыз керек. Автор башқұрт тілі деректерінің негізінде қос сөздердің жасалуы, түрлері, мағыналары жөнінде ғылыми тұжырымдар жасайды. Осы мәселе төңірегіндегі зерттеулерді сала-салаға бөліп, саралағанда, морфологиялық, этимологиялық, стилистикалық тұрғыда қарастырылған бірталай еңбектерге кездесеміз.

А.Есенғұлов көне түркі жазба ескерткіштеріндегі қос сөздердің табиғатын көрсетсе, Ә.Керімов қос сөздерді құрамына қарай қайталама және қосарлама қос сөздер деп бөледі. Негізгі көпшілігі таза түркі сөздерінің қосарлануы арқылы жасалған дей отырып, кірме сөздерді де айқындайды: Екі сыңары да араб сөзі: мал-мүлік, екі сыңары да парсы сөзі: парә-парә, бір сыңары араб, бір сыңары түркі сөзі: шәһар-бол, мал-товар, қазғу-хасрәт [6, 49-45]. А.Есенғұлов: Көне түркі жазба ескерткіштерінде қос сөздердің қосарлама түрі қолданылады да қайталама қос сөздер кездеспейді», — деп көрсетеді [7,138]. Тағы бір атап өтетін жайт: Көне жазбаларда қос сөздердің орын тәртібі өте тұрақты. Егер сыңарларының орнын ауыстырса, қос сөз болудан қалады. Мысалы: қыз-оғул — қыз бала, оғул-қыз — балалар, қыз-кудуз — қыз бала, кудуз-қыз — әйел [7,139].

А.Байтұрсынов өзінің еңбегінде қос сөздерге былай анықтама береді: «Қос сөз дегеніміз — қосарынан айтылатын бір өңкей есімді сөздер. Қос сөз екі түрлі болады, біреуі нәрсенің көбін атайды, екіншілері айыра атайды. Алдыңғысы жалпылағыш қос сөз деп соңғысы жалқылағыш қос сөз деп айтылады» [8,45], — дейді. Жалпылағыш қос сөздерге: аяқ-табақ, төсек-орын, ер-тұрман, киім-кешек, бақа-шаян сияқтыларды жатқызса, жалқылағыш қос сөздерге: жел-бау, жүк-аяқ, ер-батыр, есен-аман, өмір-қопса, шекті-бай, төсек-ағаш т.б. жатқызады.

А.Байтұрсынов қос сөздерді жалпы екіге бөліп қарастырса, белгілі тіл маманы Ж.Сауранбаев қазақ тіліндегі қос сөздерді бес топқа бөліп көрсетеді.

1. Мәндес қос сөздер (қыз-келіншек).
2. Қайшы мәндес қос сөздер (үлкен-кіші, ыстық-суық).
3. Сыңар мәндес қос сөздер (алай-дүлей, кәрі-құртаң).
4. Қайталама қос сөздер (тау-тау, бес-бестен).
5. Қоспа буынды қос сөздер (ап-ауыр, ұп-ұзын, тәп-тәтті) [9, 64].

А.Қайдаров, Н.Сауранбаевтың қос сөздерді беске бөліп жіктегенін қостай келе, қос сөздердің осы бес түрі барлық сөз таптарына да ортақ екенін, бірақ қос сөздердің қай-қайсысы да кемінде екі сөзден құралатындығын, оның әрбір сыңарының кейде толық мағыналы, кейде мағынасы жоқ сөз болатыны белгілі дейді. Ол зерттеушілердің екі сөзден құралатындығына сүйеніп, қос сөздерді сөз тіркесі түрлеріне жатқызатындығын да айтып өтеді.

А.Қайдаров кейбір басқа еңбектерде қос сөздерді сөз тіркесі дегенмен, олардың сөз тіркесінен төмендегідей айырмашылығы барлығын көрсетеді.

Бір сыңары өздігінен мағына бере алмайтын қос сөздер сөз тіркесіне жатпайды. Қос сөздердің екі сыңары да мағыналы болғанымен, бір сөздің орнына қолданылады. Қос сөздердің әрбір сыңары басқа тілге калька бойынша аударылмай, тек мағынасы жағынан аударылады. Қос сөздердің сыңарының мағыналық жағынан жақындастығы соншалық, оларды бірыңғай мүшелер сияқты айтуда арасына кідіріс жасап айтуға болмайтындығын А.Қайдаров өзінің еңбегінде айтып өтеді [10,12].

Жасалу тәсілі жағынан алғанда, қос сөздер жалаң және күрделі түрлерге бөлінеді. Қос сөздердің жалаң түрі – дефис арқылы жазылатын қос сөздер. Профессор А.Ысқақов осы жалаң қос сөздердің негізгі екі түріне: қайталама қос сөздер, қосарлама қос сөздер деген атау береді [1, 107].

Қос сөздердің күрделі түрі үтір арқылы жазылады және екі сөзден ғана емес, одан да көп сөзден, тіпті екі сөйлемнен жасалады. Бұл жайтты анықтаған Кеңесбаев былай дейді: «жалаң қос сөздерге қарағанда, күрделі қос сөздер, көбінесе, метафоралық мағынада айтылады. Бұл есептен олар «идиомдық» немесе «фразалық» қос сөздер бола алады. Оларға мынадай мысалдар келтіреді: «ұзын-арқан, кең тұсау», «үлде мен бүлдеге оранып», «айрандай аттап, күбедей пісіп», «бір сырлы, сегіз қырлы», «алалы жылқы, ақтылы қой», «әулиеге айтып, қорасанға қой айтып». Оның айтуынша қос сөздер деп атау үшін сызықшамен жазылу шарт емес, яғни тілімізде бір-біріңсіз айтылуға келмейтін тиянақты сөздерді қос сөздер деп тануға болады» [11, 93].

Осы тұрғыда біздің тоқталатын мәселеміз — қос сөздердің стильдік жағынан зерттелу жайы. Қос сөздердің қолданыстағы мән-маңызы қаншалықты, оларды пайдаланудан ұтарымыз не, ойды бейнелі, әсерлі жеткізуде олардың ролі қандай дегенде, кімнің қандай пікір айтқанын, дәлелін төмендегіше сипаттап шығамыз. «Ойды ажарлы беруде «фразалық» қос сөздердің маңызын алдымен І.Кеңесбаев дәлелдейді. Ол «шалқып, басып жүргенде» дегеннен гөрі «айрандай аттап, күбедей пісіп жүргенде» деген тіркесі ойды әсерлі жеткізеді», — дейді. Стилистика тұрғысынан қос сөздердің қолданылу жайына алғаш көңіл аударған ғалым Ф.Мұсабекова. Ол қос сөздерді зат есімдік тұлғада қарастырып, сөйлем ішіндегі қолданылуына, стильдік мән-мазмұнына түсініктеме береді. Ғалым қос сөздерді қолданудың сөйлем мағынасына әсерін былайша көрсетеді: «Көшені араладық» дегенде немесе «көше-көшені араладық» деген екі сөйлемде айтылып тұрған ой мағыналас, бірақ бұл екі сөйлем арасына мағыналық жағынан тепе-теңдік белгісін қоюға болмайды, себебі «көше-көшені араладық» дегенде, даралап, бөліп-бөліп айырып, әлденеше көшені аралағаны айқын берілсе «көшені араладық» дегенде, даралау көптік ұғымнан гөрі жалпылық ұғым басым беріледі. [12, 133].

Жоғарыда айтылған пікірлердің бәрін қорытындылай келе, қос сөздердің стилистикасы мынадай мәселелердің айналасында болған:

1. Қос сөзді қолданудың сөйлем мағынасына әсері.
2. Қос сөздердің экспрессивті-эмоционалдық мағыналары.
3. Қос сөздерді қолданудың ұтымдылығы.
4. Жеке жазушылардың қос сөздерді қолдану ерекшелігі.

Сонымен, күрделі сөз, оның табиғаты мен морфологиялық құрылымы және түрлері жайындағы жоғарыда айтылған мәліметтерді жинақтай келгенде, күрделі сөз кемінде екі түбірдің бірігуінен, тіркесуінен немесе қосарлануынан жасалады. Күрделі сөздің құрамындағы сыңарлар әр басқа ұғымды емес, бәрі жиналып келіп бір ғана ұғымды

білдіреді. Күрделі сөздің шыққан тегі — сөз тіркесі. Тілдің даму барысында сөз тіркестері семантикалық жағынан да, морфологиялық жағынан да, синтаксистік жағынан да тұтасып, бір бүтін ұғымды білдіруінен күрделі сөздер жасалған.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Ысқақов А. Қазіргі қазақ тілі.- Алматы: «Ана тілі», 1991 ж. -320 б.
2. Аханов К. Грамматика теориясының негіздері. – Алматы: «Мектеп», 1972 ж.-240 б.
3. Жұбанов Қ. Қазақ тілі грамматикасы бойынша зерттеулер.- Алматы, 1975 ж. -180 б.
4. Сауранбаев Н. «Қазақ тіліндегі құрмалас сөйлемдер жүйесі» Алматы, «Мектеп» 1948 ж. - 150 б.
5. Жаркешова Г. Біріккен сөздер мен сөз тіркестерінің орфографиялық сөздігі.- Алматы: «Жалын», 1960 ж.-140 б.
6. Кәрімов Ә. Қазақ әдеби тілінің қалыптасу тарихы мен даму жолдары.- Алматы, 1981 ж. - 240 б.
7. Есенғұлов А. Көне түркі жазба ескерткіштеріндегі қос сөздер және олардың қазақ әдеби тіліне қатысы жайында. – Алматы, 1982 ж. -150 б.
8. Байтұрсынов А. Тіл тағлымы. – Алматы: «Ана тілі», 1992 ж. -110 б.
9. Сауранбаев Н. Қазақ тілі педучилищеге арналған. – Алматы: «Жазушы», 1953 ж.-150 б.
10. Кеңесбаев І. Қазақ тіліндегі фразалық қос сөздер. - Алматы, 1950 ж. -190 б.
11. Мұсабекова Ф. Қазақ тілінің практикалық стилистикасы.- Алматы, «Мектеп» 1982 ж.-145 б.

А 82 УДК 811.512.122.

Ақдаулетова Ж.А.

аға оқытушысы, А.Байтұрсынов атындағы Қостанай мемлекеттік университеті

ІС ТӘЖІРИБЕЛЕРДЕГІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕР

Мектептерде педагогикалық тәжірибені зерттеу, жинақтау ісі күрделі және шығармашылық мәселелердің бірі болып табылады. Педагогикалық тәжірибе - оқыту, білім беру және тәрбие тәжірибесі, дәлірек айтсақ нәтижесі оқушының жеке тұлғалық сапаларынан көрінетін, белгілі бір мақсатпен ұйымдастырылатын педагогикалық процесс. Көпшілік мұғалімнің педагогикалық тәжірибесі – бұл педагогикалық ғылымының жетістіктерін қолданып жұмыс істеп жатқан білім беру ұйымдарының тәжірибесі. Озат педагогикалық тәжірибе сөзін түрліше түсінеміз. Кең мағынада озат педагогикалық тәжірибе - мұғалімнің шеберлігінің жоғары деңгейі, тұрақты педагогикалық нәтиже беретін оқыту және тәрбие тәжірибесі. Мұғалімнің тәжірибесінде жаңалық болмауы мүмкін, бірақ ол ғылымда белгілі принциптерді, әдістерді табысты түрде қолданып, басқа мұғалімдерге үлгі болып, озат тәжірибесі басқа мектептерге таратылады.

Педагогикалық озат тәжірибенің тар мағынасы: шығармашылық ізденіс, жаңалығы бар тәжірибе, жаңашылдардың тәжірибесі. Мұндай педагогикалық тәжірибе өте құнды, себебі ол мектеп тәжірибесіне жаңалық енгізеді. Сондықтан, бірінші кезекте осы тәжірибені талдап, баға беріп, тарату керек. Жай шеберлік пен жаңашылдық арасындағы айырмашылықты көру қиын, себебі мұғалім ғылымда белгілі принциптер мен әдістерді қолданып, қол жеткен жетістіктермен шектелмейді, жаңа әдістерді қолданып, немесе ескі әдіс-тәсілдерді тиімді етіп ұштас-тырып, бірте-бірте жаңашыл болады, олай болса кез келген жақсы тәжірибені мектептің тәжірибесіне енгізуге болады, бірақ жаңашыл мұғалімдердің іс-тәжірибесін жан-жақты талдап, қорытындылап, тарату керек [1].

Озат педагогикалық тәжірибенің белгілері, оған қойылатын талаптар.

Бірінші белгісі – қоғам дамуының бағытына, әлеуметтік сұранысқа сәйкестігі. Озат мұғалімдер мен білім беру ұйымдарының қызметкерлері өмір талаптарына сай жұмыс істеп, педагогикалық процесті жетілдірудің тиімді жолдарын табады.

Озат тәжірибенің екінші белгісі – педагогикалық қызметтің тұрақты, жақсы нәтижелері. Педагогикалық «өнім» - оқушылардың білім, іскерлік, дағдыларының, жалпы дамуының, тәрбиелілігінің деңгейі.

Мұғалім сабақтарын дұрыс бағалап, оқушылардың білім сапасын тексеріп, жауап алынатын сұрақтар:

- оқушылардың бағдарламадағы оқу материалын меңгеруі;
- өз беттерімен білім ала білуі;
- білімдерін шығармашылықпен тәжірибеде қолдануы;
- оқушылардың жалпы дамуы [2].

Білім сапасы оқушылардың байқампаздығынан, талдау, жинақтау, абстракциялау іскерлігінен, оқу материалымен жұмыс істеу жолдарын анықтаудан, іс-әрекеттің жүйесін белгілеуден, өз іс-әрекетін бақылап, оған керек жағдайда түзетулер енгізуінен көрінеді. Оқушылардың тәрбиелілігі олардың пікірлерінен, мінез-құлқынан, жүріс-тұрысынан байқалады. Озат тәжірибенің үшінші белгісі - оқыту, тәрбие, дамуда тұрақты, жақсы нәтижелерге жету үшін мұғалімдер мен оқушылардың өз күштері және құралдарын орнымен жұмсауы. Оқушыларға шамадан тыс қосымша тапсырмалар беріп, басқа пәндерді меңгеруге зиян келтіріп, білім сапасын көтеретін тәжірибе озат тәжірибе деп есептелмейді.

Жаңалық – озат тәжірибенің төртінші белгісі. Педагогикалық озат тәжірибе оқу-тәрбие жұмысын үнемі дамытып және жетілдіріп отырады. Сондықтан, әрбір мұғалім еліміздегі жаңашыл ұстаздардың бай тәжірибесін, белгілі педагогтар мен психологтардың ғылыми еңбектерін терең зерттеп, олардың ұсынбаларын өз ісінде шеберлікпен пайдаланғаны жөн.

Мектептерде педагогикалық тәжірибені зерттеудің кейбір талаптары бар. Олар: мұғалімнің өз тәжірибесін өзі зерттеп жинақтауы, педагогикалық еңбек шеберлерінің жұмыс жүйесін зерттеу және жинақтау; бір педагогикалық тақырып бойынша бірнеше мұғалімдердің іс-тәжірибелерін зерттеу және жинақтау; жаңашыл мұғалімдердің озат тәжірибесін тарату және оны тәрбие процесіне енгізу; педагогикалық ғылыми-зерттеу институттарының басшылығымен оқу және тәрбие салаларында орын алып отырған мәселелерді тауып, оны шешуге ат салысу.

Оқыту мен тәрбиенің тиімді тәсілдері мен әдістерін табуда мұғалімнің өз тәжірибесін өзі зерттеп, жинақтау ісі – әрі қиын, әрі үрделі мәселелердің бірі. Мұғалім оқыту мен тәрбие салаларындағы орын алып отырған бір мәселені шешу үшін әдіс-тәсілдерді тандап алып, олардың оқушыларға ықпалын сабақ тәрбиелік іс-шаралар арқылы бақылайды. Мұғалім зерттеу арқылы түскен материалдарды талдап, қорытындысын үнемі дәптерге жазып, оқушылардың ынтасы мен таным қабілетін даму жолдарын іздестіріп, өз жұмысындағы жетістіктер мен мүмкіншіліктерді көріп, оларды жоюдың тиімді жолдарын табу үшін педагогикалық әдебиеттермен танысады. Мұғалім өз мектебіндегі немесе көршілес мектептердегі тәжірибелі мұғалімдердің тәрбие жұмыстарымен танысып сабақтарына қатысып, олардың оқыту мен тәрбие әдістерін өзінің әдістерімен салыстырып, тиісті қорытындылар жасап, зерттеу жұмысының құжаттарын, атап айтсақ, сабақ жоспары, күнтізбелік-тақырыптық жоспар, оқушылардың жазба жұмыстары, дәптерлері, сынып жетекшісінің оқу-тәрбие жұмысының жоспары, оқушылардың баяндамаларын жинақтайды. Солардың ішіндегі үздік мақалаларға назар аударсақ.

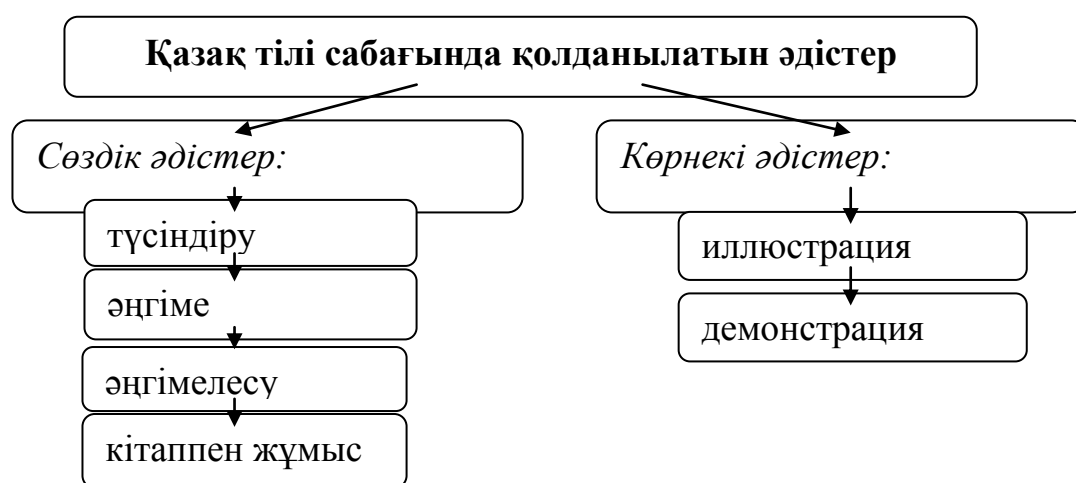
Қостанай облыстық тілдерді оқыту орталығының оқытушысы Қ.Ырғызбаева *«Қазақ тілін оқытуда интербелсенді тәсілді қолданудың ерекшеліктері»*, Қарасу ауданы тілдерді оқыту орталығының әдіскері Т.Әлім *«Қазақ тілін оқытудағы көркем-әдеби шығармалардың рөлі»*, Сарыкөл ауданы тілдерді оқыту орталығының оқытушысы Л.Мурсалина *«Қазақ тілін оқытудағы саяхат-сабақтың үлгісі»*, Қостанай ауданы тілдерді оқыту орталығының оқытушысы С.Нұрғазина *«Тыңдаушыларға қазақ тілін үйретудегі ұтымды грамматикалық*

құрылымдар» тақырыптарында оқыту сабақтары бойынша өздерінің әдіс -тәсілдерімен, тәжірибелерін, инновациялық оқыту технологияларын аталған мақалаларында көрсетеді.

Қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімі Ж.Т.Жансағымова №62 ЖББОМ «Қазақ тілі сабағында қолданылатын әдіс-тәсілдер түрлері» деген мақаласында мынадай әдіс- тәсіл түрлерін көрсетеді.

Оқыту әдістері - оқытудың мақсат-міндеттеріне сай оның мазмұнын оқушыларға меңгертуде мұғалім мен оқушылардың қолданатын амал-тәсілдері мен құралдарының жиынтығы болып табылады. Мұғалім оқыту әдістерінің көмегімен оқушыларға білім беріп, олардың тәжірибелік әрекетін ұйымдастыруда өзінің іс-әрекетін оқушылардың таным әрекетіне басшылық етумен байланыстырады.

Мұғалім оқытудың нәтижесін арттыруда оқыту әдістеріне қатысты амал-тәсілдерімен қатар оның құралдарын да пайдаланады дей келіп, қазақ тілі сабағында қолданылатын әдістер:

Мұғалім осылай әдістерді ажыратады да, «Оқыту үрдісінде ең көп тараған дәстүрлі әдіс - сөздік немесе мұғалімнің ауызша баяндау әдісі. Бұл әдіс оқыту процесінде басқа әдістерге карағанда жетекші роль атқарады. *Көрнекілік әдістер* оқу материалын оқушылардың көзімен көріп, нақтылы түсінулеріне мүмкіндік береді. Бұған демонстрация, иллюстрация тәсілдері жатады. Тәжірибелік әдістердің ішінде ең көп қолданылатыны — *жаттығу* әдісі. Оқу барысында теориялық ережелер мен қағидаларды қайта пысықтап, тиянақты меңгеру жаттығу арқылы орындалады. Ауызша жаттығу оқушының оқу материалын ауызекі баяндауға дағдылану мақсатын көздейді» [3] -деп, жұмыс түрін әдіске айналдырып жіберді. Бұл жерде жұмыс түрі деп жатқанымыз- *жаттығу*, бұл әдіс бола алмайды.

Ақмола облысы, Целиноград ауданы

Қосшы №1 орта мектебі

Ахметжанова Сұлушаш Секенқызы

«Қазақ тілін оқытуда жаңа технологияларды қолдау тәсілдері» атты мақаласында, қазіргі кезде мектеп мұғалімінің алдында тұрған маңызды, жауапты міндеттердің бірі – оқушыға тиянақты білім беру. Ол үшін мектеп мұғалімдері оқытудың тиімді әдіс – тәсілдерін өз тәжірибелерінде тандап алады.

Жаңа технологияларды күнделікті сабақ үрдісінде пайдалану оқыту мақсатында жетудің тиімді жолдарын көрсетеді. Оқыту әдістерін пайдалану арқылы мұғалім оқушының белсенділігін, шығармашылық ізденістерін арттырады, пәнге деген қызығушылығын оятады. Қазіргі оқыту барысында қолданылып жүрген көптеген технологиялар жеке тұлғаның жетілуіне, оқудың тиімділігінің негізін құрауға бағытталған.

«Әрбір сабақтың мазмұнына сай әдістер мен тәсілдерді дұрыс таңдап, саралап, даралап оқыту керек, сонда ғана мемлекеттік тілдің жоғарғы деңгейде оқытылуы оқушы санасына сіңірлетін білімнің сапасымен өлшенеді» –деп жазады.

Қазіргі таңда, көптеген іс- тәжірибелерде осы мәселелерді көтеріліп жүргеніне көзіміз жетті.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Исабаев Ә. Қазақ тілін оқытудың дидактикалық негіздері: көмекші оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 1993. – 159 б.
2. Әбілқайев А. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. –Алматы: Санат, 1995. -175 б.
3. Нұржан Ж. Қазақ тілін оқыту технологиясы (екінші басылым). Әдістемелік оқу құралы. – Ақтөбе, 2010 ж.

УДК 81.116

Хаирова Г.М., Рахметова А.Т., Сатибекова К.Д., Есенбаева С. Ж.
Государственный университет имени Е. А. Букетова города Караганды

ПОЛИЯЗЫЧИЕ-ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ПОЛИКУЛЬТУРНОЙ ЛИЧНОСТИ

Язык – это духовная сокровищница, в которую веками люди вкладывают свои приобретения. Нет, это не деньги, конечно. И это даже ни драгоценные камни. Это другие ценности: мелодичные слова, певучие фразы. Слова любви, дружбы, гнева. Слова науки и культуры.

Язык -очень чуткая и емкая система: она способна удовлетворить потребности всех людей с их разнообразными особенностями и интересами.

Родной язык – это часть национальной культуры и очень важная часть каждого носителя этой культуры. Бесспорно, национальный язык нужно беречь, но знать и уважать другие языки столь же необходимо, как любить свой родной язык.

К счастью, жители других стран начинают все бережнее и бережнее относиться к своему родному языку как к неотъемлемой части родной культуры. Они понимают, что без знания родного языка легко утратить свои корни, потерять свою личность, стать никем. Ведь давно известно, что язык отражает индивидуальное для каждой нации видение окружающего мира и представление о нем. Перестав пользоваться родным языком, человек лишает себя какой-то важной части своей личности, превращается в другого человека.

Но это не значит, что нужно замыкаться в себе и не обращать внимания на языки других народов. Наоборот, очень полезно, на мой взгляд, знать хотя бы один иностранный язык. Это знание поможет общаться с людьми других наций, поможет завести новых друзей. Кроме того, знание иностранного языка обогащает, потому что человек погружается в другую культуру «изнутри», он может читать книги, смотреть фильмы и слушать музыку на языке-оригинале. Значит, он сможет лучше понять людей из другой страны или даже с другого континента. Тем самым, человек, на мой взгляд, расширяет свой опыт и по-другому смотрит на мир: более свободно и широко.

Таким образом, язык и человек неотделимы друг от друга. В самой природе человека уже заложено наличие языка. Несомненно, развитие человеческой цивилизации и каждой страны в отдельности влечет за собой и развитие национальных языков.

Сегодня, в век технологизации и глобализации, наблюдается активизация процесса поиска эффективных условий, механизмов воспитания молодежи, способной к диалогу с другими культурами. История общества показывает, что процветание общества зависит не только от экономики и техники и даже не от общей культуры, а от культуры слова. И действительно, подготовка разностороннего специалиста, обладающего высоким уровнем

культуры (в том числе и культуры слова) – главная проблема образования сегодня. Реалии современного этапа развития общества, языковая ситуация в Казахстане – многонациональном, с многовековой историей, в которой переплелись народы, нации, культуры, в настоящее время диктуют необходимость разработки основных методических принципов и подходов к формированию коммуникабельной языковой личности.

По мнению Президента Н.Назарбаева "...Казахстан уникален и силен своей многонациональностью. На его земле сформировалось уникальное поликультурное пространство... Поликультурность Казахстана - это прогрессивный фактор развития общества. Евразийские корни народов Казахстана позволяют соединить восточные, азиатские, западные, европейские потоки и создать уникальный казахстанский вариант развития поликультурности".

Поликультурное образование в Республике Казахстан на сегодняшний момент является одним из главных направлений в системе средне – специального и высшего образования. Именно образование является важнейшим этапом в процессе формирования и развития поликультурной личности, этапом, когда осознанно формируются основные ценности и жизненные принципы. Именно Полиязычие способно предоставить студенту благоприятную среду, обеспечивающую гармоничное сочетание развития гуманистических общечеловеческих качеств личности с возможностью полной реализации его национально-культурных, этнических потребностей. Следует заметить, что в современных условиях образ жизни человека определенным образом унифицируется, стираются многие национальные различия, теряется связь человека со своими корнями, обесценивается нравственный опыт предыдущих поколений. Поэтому перед преподавателем стоит важнейшая задача – использовать весь свой уникальный опыт и знания культурных традиций народов и этносов, общечеловеческих ценностей и мировой культуры в создании благоприятной образовательной и воспитательной среды, способствующей формированию социально-активной личности.

Несомненно, основой формирования поликультурной личности является полиязычие. Полиязычие рассматривается как действенный инструмент подготовки молодого поколения в условиях взаимосвязанного и взаимозависимого мира. В этой связи понимание роли языков в современном мире ставит перед нами вопрос обучения языкам и повышение уровня языковой подготовки. Система принципов обучения в системе полиязычия: казахский язык – русский язык – английский язык.

Владение несколькими языками всегда расширяло коммуникационные и интеграционные способности стран и народов. Знание языков ценилось еще во времена древнего Египта, где толмачи занимали на иерархической лестнице привилегированное положение и часто освобождались от налогов. И вот уже в современной Европе многоязычие является общепринятой нормой.

Таким образом, Казахстан, взяв курс на овладение его гражданами тремя языками, исходит из сегодняшних реалий – триединство языков будет являться свидетельством конкурентоспособности страны. Лингвистическое богатство влечет мощный социально-психологический эффект «открытого мышления», заряженного на поиск нового знания. Сами граждане, свободно владеющие несколькими языками, будут конкурентоспособными личностями как внутри страны, так и за рубежом. Иными словами, мы имеем дело с весьма прагматичной идеей.

Важно отметить, что в условиях многонационального Казахстана предложенное триединство языков является существенным фактором укрепления общественного согласия. При этом надо подчеркнуть, что приоритетное внимание развитию трех языков отнюдь не означает, что без внимания остаются другие языки народов Казахстана. Многообразие культур и языков – это национальное достояние Казахстана. Начиная с первых лет независимости государством проводится самая либеральная на всем постсоветском пространстве языковая политика, гармонично учитывающая интересы всего народа

Казахстана. Она на деле обеспечивает соблюдение языковых прав всех этносов нашей страны, обеспечивает свободный выбор языка общения, воспитания, обучения и творчества.

Действительно, в нашей стране выработана уникальная формула развития культуры и языков всех этносов, которой мы можем и должны гордиться. Вместе с тем мы помним, что «вопрос государственной важности, тесно связанный с патриотизмом, – вопрос государственного языка». Это подтверждается мировым опытом. Вспомним хотя бы, сколько прилагалось усилий Францией для укрепления, а также поддержки отечественной культуры и государственного языка в условиях конкуренции с внешним миром. Мы знаем, сколько мигрантов постоянно прибывает в Великобританию и ФРГ, но везде государственный язык играет главенствующую роль.

Казахстан в данном смысле не является исключением. Президент страны на XII сессии АНК подчеркнул: «Государственный язык – это такой же символ, как флаг, герб, гимн, с которых начинается Родина. И он призван объединять всех граждан страны». Сейчас создаются все возможности для овладения казахским языком. В госучреждениях и на предприятиях открываются курсы, издаются и распространяются научно-методические материалы. По поручению главы государства материально поощряются сотрудники госорганов неказахской национальности, владеющие государственным языком. Многие наши сограждане осознают свой патриотический долг – учиться казахскому языку. К тому же пришло понимание, что знание государственного языка является фактором личной конкурентоспособности, карьерного продвижения в любой сфере деятельности.

Но работа по развитию государственного языка должна быть еще более глубокой и последовательной. Подрастающее поколение надо учить казахскому, начиная с детского сада. Очень важно, чтобы эта работа не носила разовый характер, не превращалась в кампанейщину, а, напротив, имела стратегическое значение. Следует совершенствовать методику обучения языку, модернизировать ее с учетом современных требований. Нужны новые учебники, методические пособия, в том числе на электронных носителях. Следует поддерживать инициативы национально-культурных центров и объединений в данном направлении. В этом плане весьма интересен и положителен опыт русских и славянских объединений по организации курсов обучения государственному языку.

С другой стороны, необходимо учитывать ключевую потребность в сохранении позиций русского языка. Всем нам ясна роль русского языка как языка межнационального общения, и понятны его интеграционные функции.

В Конституции РК закреплено, «что в государственных организациях и органах местного самоуправления наравне с казахским официально употребляется русский язык». Поэтому введение делопроизводства на казахском языке не означает прекращения использования в государственных органах русского языка. Все государственные органы должны четко соблюдать действующее законодательство в языковой сфере.

Справедливости ради надо заметить, что в нашем информационном пространстве русский язык играет значимую роль. В обозримом будущем знание русского языка будет оставаться фактором личной конкурентоспособности. В этом нет никаких сомнений.

И, наконец, третья составляющая идеи связана с необходимостью изучения английского языка. Сегодня знание английского, по существу, открывает окно в большой глобальный мир с его колоссальным потоком информации и инноваций. Овладение этим иностранным языком дает возможность обучения за рубежом в лучших вузах мира и создает возможность получения практического опыта в передовых странах планеты. Знание английского языка – это обязательное требование для делового общения и ведения бизнеса в любой точке мира.

Президент страны Н.А. Назарбаев поставил высокую планку перед отечественным образованием. Оно должно стать конкурентоспособным, высококачественным, таким, чтобы выпускники казахстанской школы могли легко продолжать обучение в зарубежных вузах.

Актуальность поликультурного и полилингвального обучения определяется всеобщей мировой тенденцией к интеграции в экономической, культурной и политической сферах.

Полилингвальное обучение мы понимаем как целенаправленный процесс приобщения к мировой культуре средствами нескольких языков, когда изучаемые языки выступают в качестве способа постижения сферы специальных знаний, усвоения культурно-исторического и социального опыта различных стран и народов.

Казахстан, оставаясь полиэтническим и поликонфессиональным государством, переживает на сегодня сложный и противоречивый период своего культурно-языкового развития, о чем свидетельствует сложившаяся языковая ситуация, характеристика которой дана в Концепции языковой политики Республики Казахстан. Следует отметить, что практически во всех документах в области языковой политики стрелковой идеей является необходимость овладения несколькими языками.

Известно, что только то государство может успешно развиваться и гармонично вписаться в ряд ведущих стран мира, которое сумеет создать для своих граждан достойные условия для приобретения качественного и современного образования. В этой связи новое звучание приобретает проблема языкового образования. Исходным при этом является идея о том, что изучение любого языка должно сопровождаться изучением культуры носителей этого языка. Причем этот процесс должен протекать синхронно, не в отдельных плоскостях. В связи с этим было бы правомерно говорить о полилингвокультурном образовании, результатом которого должно стать многоязычие граждан общества. Слагаемыми этого многоязычия должны явиться родной язык, который закрепляет осознание принадлежности к своему этносу, казахский язык как государственный, владение которым способствует успешной гражданской интеграции, русский язык как источник научно-технической информации, иностранные и другие неродные языки, развивающие способности человека к самоидентификации в мировом сообществе. Поэтому изучение иностранного языка как одного из главных индикаторов адаптации человека к новым социально-политическим и социально-культурным реалиям становится в настоящее время актуальной научно-теоретической и научно-практической задачей. Кроме того, объективно возникла необходимость по-новому осмыслить сложившиеся в период независимости традиционные концепции языковой политики и языковой ситуации.

Главной целью обучения студентов английскому языку это развитие поликультурной личности, способной на социальное и профессиональное самоопределение, знающей историю и традиции своего народа, владеющей несколькими языками, способной осуществлять коммуникативно-деятельностные операции на трех языках во всех ситуациях, стремящейся к саморазвитию и самосовершенствованию.

Английский язык является родным для более чем 400 000 000 человек, живущих в 12 странах мира, к которым относятся: США, Канада, Англия, Австралия, Новая Зеландия и др. В более чем в 30 странах мира, таких, например, как Индия, Сингапур, Филиппины, Малайзия, Бирма, и многих других, он широко используется в государственных масштабах наравне с национальными языками. Английский язык занимает 1 место в мире среди иностранных языков, изучаемых в средней и высшей школах, а также на различных курсах системы образования взрослых. В Казахстане, например, английский язык изучают порядка 70 % учащихся и студентов средних и высших учебных заведений. Владение английским языком становится нормой для научно-технической интеллигенции большинства развитых стран. Он является основным средством общения при контактах иностранных туристов с обслуживающим персоналом на всех континентах. Полагают, что в настоящее время около 1 миллиарда людей, то есть 1/5 населения нашей планеты, в той или иной степени владеют английским языком.

В наше время английский язык играет чрезвычайно важную роль в таких сферах человеческой деятельности, как наука, техника, экономика, торговля, спорт, туризм. Когда шведские, немецкие или даже японские учёные хотят сообщить своим иностранным коллегам о своих открытиях или поделиться интересными результатами, они публикуют научные статьи в журналах, выходящих на английском языке. Этот язык стал международным языком в авиации и судоходстве. Английский язык выступает в качестве

рабочего языка абсолютного большинства международных научных, технических политических и профессиональных международных конференций, симпозиумов и семинаров. Подводя итоги сказанному, можно с уверенностью утверждать, что английский язык в современном мире выполняет такую же важную роль, которую в Европе в средние века играла латынь.

Владение казахским, русским и иностранным языками становится в современном обществе неотъемлемым компонентом личной и профессиональной деятельности человека. Все это в целом вызывает потребность в большом количестве граждан, практически и профессионально владеющих несколькими языками и получающих в связи с этим реальные шансы занять в обществе более престижное как в социальном, так и в профессиональном отношении положение. Я уверена, что разумное, грамотное и правильное внедрение трехязычия даст возможность выпускникам наших школ быть коммуникативно-адаптированными в любой среде.

ЛИТЕРАТУРА

1. Послание Президента Республики Казахстан Стратегия «Казахстан - 2050»
2. Национальный план действий по развитию функциональной грамотности школьников на 2012-2016гг.
3. Концепция развития системы образования РК

УДК 371.035.6

Тажобекова Г.С.

учитель школы №29 имени А.Молдагуловой, г.Шымкент

ИННОВАЦИОННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Одной из актуальных проблем во всем мировом сообществе является повышение качества образования. Решение этой проблемы неразрывно связано с переосмыслением цели и результатов образования, оптимизацией способов и технологий организации образовательного процесса, модернизацией содержания образования. Содержание образования представляет собой педагогически адаптированный социальный опыт человечества, тождественный по структуре (но не по объему) человеческой культуре. Оно состоит из трёх основных структурных элементов: опыта познавательной деятельности, фиксированного в форме ее результатов – знаний; опыта осуществления известных способов деятельности – в форме умения действовать по образцу; опыта творческой деятельности – в форме умения принимать эффективные решения в проблемных ситуациях.[1].

В современных условиях модернизации и интенсивного развития мирового сообщества конкурентоспособность выпускника системы образования Республики Казахстан как на национальном, так и на глобальном рынке труда будет определяться его умением мыслить и действовать самостоятельно, делать собственный выбор и нести за него ответственность, решать нетрадиционные задачи, используя приобретаемый опыт. Особенно важную роль при этом будет играть наличие у учащегося определенного информационного капитала, определяющего уровень интеллектуального развития личности. Для формирования и накопления этого информационного капитала необходимо, чтобы учащиеся уже в школе начали осваивать те навыки и технологии, с которыми они обязательно столкнутся в своей будущей профессиональной деятельности [2]. Именно поэтому вопрос о том, какие инновационные образовательные технологии можно использовать для наиболее эффективной поддержки, сопровождения и оценивания учебной деятельности учащихся, становится особенно актуальным. Что же такое “инновационное обучение” и в чём его особенности? Инновационное обучение (от англ. innovation – нововведение) – новый подход к обучению, включающий в себя личностный подход, фундаментальность образования,

творческое начало, профессионализм, использование новейших технологий. Актуальность инновационного обучения состоит в использовании личностно-ориентированного обучения, а также поиске условий для раскрытия творческого потенциала ученика.[3].

Сегодня не возникает сомнений в необходимости использования информационно-компьютерных технологий на уроках не только дисциплин естественно-научного цикла, но и на уроках гуманитарной направленности. Задачи, стоящие перед учителем-словесником при применении информационных технологий, несколько отличаются от целей и задач других учителей-предметников. Задачи эти предполагают работу с текстом, с художественным словом, с книгой.

Учителю русского языка необходимо сформировать прочные орфографические и пунктуационные умения и навыки, обогатить словарный запас учащихся, научить их владеть нормами литературного языка, дать детям знание лингвистических и литературоведческих терминов. Бесспорно, помощником в решении этих задач являются ИКТ[4]. В своей педагогической деятельности при использовании ИКТ я выделяю несколько направлений: использование готовых программных электронно-образовательных ресурсов; работа с программами MS Office (Word, Power Point, Microsoft Publisher) при подготовке и проведении уроков, а также внеклассных мероприятий по предмету; работа с ресурсами Интернета; создание собственных электронно-образовательных материалов. Я хочу остановиться на некоторых видах работы с информационно-компьютерными технологиями. Необычайно интересно использование на уроках презентаций, выполненных в программе Power Point. Включение таких презентаций в учебный процесс приводит к целому ряду положительных эффектов: – возбуждает живой интерес к предмету познания; – повышает результативность труда учащихся и учителя; – психологически облегчает процесс усвоения материала; – обогащает урок эмоциональной окрашенностью; – расширяет общий кругозор учащихся. Презентации учебного материала можно использовать на любых этапах урока в зависимости от цели, которую преследует учитель.[5].

Интерактивная доска позволяет расширить привычные рамки обучения, предоставляя учащимся возможность самим выполнять те или иные действия: выделить нужную орфограмму, распределить слова по столбикам, заполнить таблицу и т. д. Очень удачным обычно является использование слайдовых презентаций при защите учебных, научно-исследовательских, творческих проектов. Безусловно, метод проектов – это инновационная интерактивная технология, позволяющая формировать исследовательские навыки учащихся, активизировать их деятельность, применять полученные ими знания на практике.[6].

Использование электронно-образовательных ресурсов при работе над проектами, создание презентаций позволяют стимулировать деятельность учащихся, осуществлять рефлексию процесса. Каждый учитель знает, как оживляет урок использование видеоматериалов, которые можно включить в презентацию. Так, например, на уроке по творчеству Александра Блока очень заинтересовал учащихся просмотр «Живого журнала» о поэте. Нельзя не сказать об исключительной возможности показа отрывков из театральных спектаклей, художественных фильмов по тому или иному произведению. Это всегда одни из самых любимых уроков учащихся. Так, например, при проведении урока-дискуссии по пьесе Чехова «Вишневый сад» очень удачным оказался просмотр монолога Лопатина из спектакля театра «Современник». Таким образом, применение ИКТ на уроках литературы также приводит к целому ряду положительных результатов: – создание учителем и учащимися медиатеки, включающей в себя презентации по биографиям и творчеству писателей; – повышение качества обучения; – усиление мотивации учащихся к изучению предмета; – рациональное распределение времени урока. Работа с программой Microsoft Publisher дает возможность получить реальный продукт своей деятельности в виде газеты, журнала, книжки-малышки, буклета и т. д. Она используется для оформления результатов групповой работы, выпуска информационных листов. Так, например, нами была оформлена программа к школьному спектаклю по повести А. С. Пушкина «Барышня-крестьянка». Электронные словари и энциклопедии позволяют мобильно получить дополнительные знания и

использовать их на уроке. Среди таких полюбившихся электронных изданий программа «Словари школьника», которая включает в себя толковые словари Ожегова, Даля, Ефремовой, Лопатина, словарь синонимов, словарь иностранных слов и т. д. Бесценна помощь таких словарей и энциклопедий при подготовке домашних заданий, а также при подготовке к различным интеллектуальным конкурсам и олимпиадам по предмету. Особенно хочется отметить возможность подготовки качественного дидактического материала. Это могут быть программы-тренажеры, тесты различной сложности, индивидуальные задания, карточки, наглядный материал.[7].

А сколько вариантов проведения словарной работы для учителя русского языка и литературы. Дидактический материал, представленный в компьютерном варианте, повышает производительность труда учителя и учащихся на уроке; увеличивает объем использования наглядности на уроке; экономит время учителя при подготовке к уроку. Применение ИКТ эффективно при подготовке и проведении учителем различных форм урока: мультимедийной школьной лекции, урока-наблюдения, урока-семинара, урока-практикума, урока – виртуальной экскурсии. Использование ИКТ на уроках русского языка и литературы позволяет наполнить уроки новым содержанием, результатом такой работы становится всестороннее развитие учащихся и учителей, повышение качества образования. Эффективность учителя определяется, прежде всего, одним из главных его результатов: готовностью и способностью выпускников школы нести личную ответственность не только за собственное благополучие, но и благополучие общества, в котором он живет.

ЛИТЕРАТУРА

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. — Переиздание — М.: Педагогика-пресс, 2012. — С. 5.
2. Воронщиков С.Г. Учебно-познавательная компетентность школьников: опыт системного конструирования. // Завуч. Управление современной школой. — №6. – 2007.
3. Андреев В.И. Педагогика творческого саморазвития. Инновационный курс. Книга 2. Изд-во Казанского университета. – 1988 г., 153с.
4. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения. – М., 1987г., 240с.
5. Ипполитова Н.А. Совершенствование механизмов речи школьников на уроках русского языка // Русский язык в школе.- 1995. -№3.-С. 3-8
6. Ксензова Г.Ю. Перспективные школьные технологии. – М.: Педагогическое общество России, 2000г., 224 с.
7. Поташкина Ю.А. Обучение русскому языку.- Воронеж, 2004 – 203 с.

ӘОЖ 616.89-008.441.44

Жанибекова Г.О., Шарап Ә.Ж.
М.Әуезов атындағы ОҚМУ, Шымкент қ.

ЭМОЦИОНАЛДЫҚ КҮЙІНУ СИНДРОМЫНЫҢ ПЕДАГОГ КӘСІБИ ІС-ӘРЕКЕТІНЕ ӘСЕРІ

Психологиялық сөздікте эмоция анықтамасы: эмоция (латынның «emoveo»-«толғану», «күйзеліс» мағынасын береді) субъект қажеттіліктеріне объективті қасиеттермен негізделген құбылыстар және ситуациялардың өмірлік мәнін жанама түрде уайымдаудың психологиялық бейнесі. Адамға эмоция не үшін қажет екенін анықтай келе, олардың функциялары мен рөлдерін бір-бірінен ажырату қажет. Эмоция функциясы -бұл ағзадағы эмоциялар атқаратын жұмыс. Біржақты табиғи белгі, ал олардың рөлі -бұл эмоцияны қандай да бір жағдайда көрінуінің сипаты мен дәрежесі, ол функциялармен немесе табиғи белгісінен басқа да бір жағдайға әсер етумен анықталады. Эмоция рөлі оң және теріс болуы мүмкін. Эмоция функциясы өз мақсатына сәйкес табиғатынан тек қана оң болуы тиіс.

«Теріс» эмоциялар (ашу, ыза және т.б.) И.Б. Додонов пікірі бойынша «оң» эмоцияларға қарағанда неғұрлым маңызды биологиялық рөл атқарады. «Теріс» эмоция – бұл ағзадағы қауіп, үрей белгісі. «Оң» эмоция – бұл қайтарылған саулық белгісі. Соңғы белгі жөнінде сөз қозғаудың реті жоқ, себебі жақсы жағдайға эмоциялық бейімделу тез қалыптасады. Үрей белгісі болса қауіп аластатылмайынша берілуі тиіс. Осының салдарынан тек қана «теріс» эмоциялар тоқырау болып келеді. Бұл жағдайларда адам денсаулығы шын мәнінде қатерге ұшырайды.

“Эмоционалды күйіну” терминін 1974ж. американдық психиатр Дж.Х. Фрейденбергер кәсіби көмек кезіндегі толық эмоционалды атмосферада клиенттер мен пациенттермен қарқынды және тығыз қарым-қатынаста болатын сау адамдардың психологиялық жағдайларын сипаттау үшін еңгізген.

О.В. Бойко «психикалық күйіну феномені» терминін қолданды. Оның мағынасын «тұлғаға мамандықтың жағымсыз әсерінің пайда болуы» деп түсіндіреді. Эмоционалды күйіну синдромы – адамдармен жұмыс істейтіндердің яғни оқытушылардың ең қауіпті кәсіби ауруы. Эмоционалды күйіну синдромы педагогтың кәсіби іс-әрекетіне ықпалы жайлы мәселесі психология ғылымында өзекті мәселе болып табылады. Оқытушының педагогикалық іс-әрекеттегі спецификасы қарым-қатынас заңдылығымен, белсенді эмоционалды әрекеттестіктен тұрады. Сонымен қатар, студенттердің тұлғалық психикалық дамуын басқару оқытушының басты іс-әрекеті болып саналады. Мұны тек саналы түрде өзінің пайда болған эмоциясын ретке келтіре алатын: басқаның ойы мен өз ойының ашықтығын, сезімін, өзіне және өзінің студенттеріне сене алатын, қиындықты жеңе білуге қабілетті педагог ғана жемісті іске асыра алады. Кәсіби күйіну-бұл синдром, психологиялық күйіну және эмоционалды күйіну құрылымына байланысты көзқарастар бар. Қазіргі мәліметтерге сүйенсек, «психологиялық күйіну» әлеуметтік - аймақ кәсібінде көрінетін физикалық, эмоционалды және ақыл-ой қажуының күйі деп түсіндіріледі. Д. Гринбердің пікірі бойынша «күйіну» эмоционалды, және когнитивті физикалық мазасыздануды сипаттауды келесі белгілермен көрсетеді: жоғары сезімінің азаюы, денсаулығының нашарлауы, жұмыс ретінің өзгеруі, өзін бағалаудың төмендеуі т.б.

Кәсіби күйіну синдромы- бұл адам-адам қатынасында жұмыс жасайтын: мұғалімдер, әлеуметтік қызметкерлер, психологтар, менеджерлер, дәргерлер, жуналистер, кәсіпкерлер, саясаткерлерде болатын ең қауіпті кәсіби дерт. Алғашқыда бұл термин өзіндік дәрменсіздік, қажу, әрекетсіздік күйі ретінде анықталды. Ең алдымен зерттеуші мамандардың бірі К.Маслач өз «Эмоционалды күйіну-аяушылық үшін төлемі» атты еңбегін жазды. Адам-адам формасында жұмыс жасаушы маманға қарым-қатынастың түрлі аспектілерін үнемі эмоциямен нақтылап отыруы тиіс. Олар мәселені белсенді түрде қою және шешу, зейінді қабылдау, визуалды, дыбыстық және жазбаша ақпаратты тез қорытындылап, есте сақтау, шешім қабылдау қажет.

Н.А. Аминова мен Л.Г. Федоренконың зерттеулері бойынша 20 жылдан кейін педагогтарда «эмоционалды «күйіну» басталады, 40 жылға қарай барлық мұғалімдер «күйінеді». Одан бұрын, жүйке жүйесіне шалдыққан пациенттерге қарағанда жас педагогтардың көрсеткіш деңгейлері әлеуметтік бейімделуге төмен болып, іс-әрекеттерінде дөрекілік, сенімсіздік, мазасыздық пайда бола бастайды.

Кәсіби күйінудің кезеңдері:

Бірінші кезең:

-Эмоцияның тұншығуы басталады:маман оны байқаған болады: бәрі дұрыс сияқты, бірақ жаны жайсыз және көңілсіз;

-Жақсы эмоциялар жоғалады;

-Беймазалықтың, қанағаттанбаушылық туындайды

Екінші кезең:

-Оқушылармен, әріптестермен түсінбеушілік туындайды;

-Әріптестердің немесе оқушылардың арасында араздық ара- қатынас ақырын көріне бастайды, басында жақатпаушылық содан кейін тітіркенудің тұтануы болады.

Үшінші кезеңі:

-Адам өмірдің қымбат екені туралы ойлауда тұйықталып, өмірге, әлемге деген эмоционалдық қарым-қатынастына, тіпті жеке өмірінеде, барлығына селқос, қауіпті болады.

Оқытушының кәсіби іс-әрекетінде қысым жайлы бірнеше авторлар (Водопьянова Н. Е., Старченкова Е. С. және т.б.) маңызды анықтама береді. Оқытушылардың арасында психосоматикалық және невротикалық күйінудің жоғарылауының пайда болуын атап көрсетті. [1]. Педагогтың кәсіби іс-әрекетінде үлкен эмоционалдық қысымға, әртүрлі педагогикалық ситуацияларға, оқытушы еңбегіндегі кәсіби қиыншылықтар мен жауапкершілікке байланысты «эмоционалдық күйіну» синдромының дамуы жоғарылауда. Оның салдарынан агрессивтілік, тұлғаның адамгершілік-құндылық ориентациясының жағымсыз жағына қарай өзгеруіне, тітіркенгіштік, мазасыздыққа алып келеді. Бұл ретте, мұғалімнің жұмыс істеу ерекшеліктері, эмоционалдық дағдылары, оның эмоциялық өзін-өзі реттеуі, стресске төзімділігі оның кәсіби маңызды қасиеттер құрылымына енуі керек. [2]. Бұл кәсіби деформация толыққанды оқу үдерісін басқаруға, қызмет көрсетуге, қажетті психологиялық көмек көрсетуге кедергі келтіреді. Нақты педагогикалық тәжірибе көрсеткендей, бүгінгі күні өте анық байқалатын факті ретінде студенттерге деген қызығушылығының жоғалуын, оны жеке тұлға ретінде қабылдамауын, кәсіби қарым-қатынаста эмоциялық жағынан жеңілдету қажет. Бейқамдылық, мазасыздық, қамқорсыздық жалпы дезадаптацияланған педагог, физикалық және эмоциялық азыңқы, өз мамандығына, өзіне сенімін жоғалтқан адам оқушыларға үйлесімді жаңа қызмет шарттарын енгізуге көмектесе алмайды. Осыған байланысты эмоционалдық күйіну симптомын қалыптастыратын негізгі себептерін анықтап, алдын алу шараларын жүргізу қажет.

Эмоционалдық күйіну синдромының (burnout) қатарына тұлғалық деформация феномендері және көпөлшемді құрылым, психологиялық уайым салдарынан туындайтын теріс жинақ, күнделікті жоғары эмоционалдық шиеленісті қарым-қатынас жатады. Кәсіби қарым-қатынаста күйіну ұзаққа созылатын стресстің жауап реакциясы болып табылады. [3].

Педагогикалық қызметте маңызды компоненттерінің бірі болып оның мотивациясы табылады. Педагогикалық қызмет мотивациясы құрылымын мынадай бөліктерге бөлуге болады: сыртқы себептері – мотив жетістіктері, белгілі бір білім беру мекемесінде беделді жұмыс, еңбекке ақысын төлеудің адекватты себептері. Ішкі себептері – бағдарлану үрдісі мен өз қызметінің нәтижесі, тұлғалық және кәсіби өсу мотиві, өзін-өзі белсендіру, өзін-өзі жетілдіру мотиві.

Сондықтан, оқытушының кәсіби іс-әрекетіне байланысты эмоционалдық күйіну синдромын зерттеу проблемаларын табысты шешу мақсатында К. Замфирдің әдістемесі мен А. Реаннің модификация әдістемесі көмегі арқылы анықтауға болады. Осы әдістемені таңдау себебіміз, сұрақтарға жауап берген кезде зерттелінуші тұлғалық алаңдаушылық жағдайлардың бүгінгі ерекшеліктеріне бағдарланады. Жауаптарда өзінің ережелері мен жағдайды субъективті қабылдауы, кәсіби қызметімен байланысты алаңдауы көрсетіледі.

Мектепте жұмыс жасайтын психолог күйзелісті шақыртқан жағдайларда, педагогтарға жиі көмек көрсетуге мәжбүр. Біріншіден психологтың міндеті кәсіби күйінуінің алдын –алу бойынша жұмыс жүргізуді іске асыру болып табылады.

Осылайша оқытушыларда эмоционалды күйіну синдромының белгілері мыналарды қалыптастырады: басқа адамдардың мазасыз жағдайын түсіне білу мен өзінің сезімдерін дұрыс білдіре білу, белсенді тыңдай білу, шиеленісті жағдайды ретімен шеше білу, еркін түрде пікір алмасу оқытушының кәсіби іс-әрекетінде және тұлғалық өзіне-өзі баға беруінде жетістікке жету мотивациясын жоғарылатады.

Қорыта келе, эмоционалды күйіну синдромының қауіптілігі оған күн өткен сайын ілгерілеу мен таралу тән екендігінен тұратындығын атап өту қажет. Бұл үдерісті тежеу өте күрделі болады. Осы қырында әралуан психосоматикалық аурулардың асқынуы, жаңа аурулардың дамуы мен тіпті қан құрамының өзгеруі мүмкін. Осы кезеңде өзін жайлы ойлау әрекеттері әрине, күтілген нәтижені бермейді. Және тіпті дәрігердің кәсіби көмегі де шапшаң

жеңілдеуге алып келмейді. Сондықтан ең абзалы-эмоционалды күйіну синдромының пайда болуының алдын алу, «оны тамырымен тұншықтыру» керек.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Водопьянова, Н. Е., Старченкова, Е. С. Синдром выгорания: диагностика и профилактика. / Водопьянова Н. Е.- СПб. : Питер, 2005.-212 с.
2. Пряжников, Н. С., Ожогова, Е. Г. Стратегии преодоления синдрома «эмоционального выгорания» в работе педагога : Психологическая наука и образование. -№2.-2008. -С. 108
3. Ронгинская, Т. И. Синдром выгорания в социальных профессиях : Психологический журнал. -М. : Наука, 2002. -Т. 23. -№ 3. -С. 85-95.
4. Психология субъекта профессиональной деятельности: Сб. научн. трудов Научн. ред. А. В. Брушлинский, А. В. Карпов. М. -Ярославль : Диа-пресс, 2001. -286 с.

УДК: 81.116

Хаирова Г.М., Рахметова А.Т., Рымкулова Ж.Н.

Карагандинский государственный университет им. Е.А. Букетова

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКА ИНТЕРНЕТ-КОММУНИКАЦИИ В УСЛОВИЯХ ПОЛИКУЛЬТУРНОГО ПРОСТРАНСТВА КАЗАХСТАНА

Известно, что только то государство может успешно развиваться и гармонично вписаться в ряд ведущих стран мира, которое сумеет создать для своих граждан достойные условия для приобретения качественного и современного образования.

Президент страны Н.А.Назарбаев поставил высокую планку перед отечественным образованием. Оно должно стать конкурентоспособным, высококачественным, таким, чтобы выпускники казахстанской школы могли легко продолжать обучение в зарубежных вузах.

Важнейшей стратегической задачей образования является, с одной стороны, сохранение лучших казахстанских образовательных традиций, с другой стороны, обеспечение выпускников школ международными квалификационными качествами, развитие их лингвистического сознания, в основе которого – овладение государственным, родным и иностранными языками.

Казахстан, оставаясь полиэтническим и поликонфессиональным государством, переживает на сегодня сложный и противоречивый период своего культурно-языкового развития, о чем свидетельствует сложившаяся языковая ситуация, характеристика которой дана в Концепции языковой политики Республики Казахстан. Следует отметить, что практически во всех документах в области языковой политики стреложней идеей является необходимость овладения несколькими языками.

Концепция языковой политики Республики Казахстан определяет русский язык как основной источник информации по разным областям науки и техники, как средство коммуникации с ближним и дальним зарубежьем. В этой связи новое звучание приобретает проблема языкового образования. Исходным при этом является идея о том, что изучение любого языка должно сопровождаться изучением культуры носителей этого языка. Причем этот процесс должен протекать синкретно, не в отдельных плоскостях. В связи с этим было бы правомерно говорить о полилингвокультурном образовании, результатом которого должно стать многоязычие граждан общества. Слагаемыми этого многоязычия должны явиться родной язык, который закрепляет осознание принадлежности к своему этносу, казахский язык как государственный, владение которым способствует успешной гражданской интеграции, русский язык как источник научно-технической информации, иностранный и другие неродные языки, развивающие способности человека к самоидентификации в мировом сообществе.

Язык является средством коммуникации людей вне времени и пространства. Коммуникация явление социальное, происходит в разных местах, в разное время и с разными собеседниками. Возможности языка используются людьми в зависимости от речевой ситуации. Легко заметить, что в зависимости от ситуации мы используем по-разному возможности языка. Одна из важных задач лингвистики – выяснить, как люди применяют язык в процессе коммуникации. Использование языка зависит главным образом от ситуации общения, от конкретных условий, в которых оно протекает. Еще один важный параметр ситуации – характер отношений между партнерами. Имеет большое значение также такие параметры, как время и место коммуникации.

В последнее десятилетие особой популярностью среди людей всех возрастов, а особенно молодежи, пользуется общение в сети Internet. В нашем веке глобальных компьютерных технологий этот вид общения стал крайне разнообразным и обладает как определенными преимуществами, так и недостатками. Интернет-общение, как вид коммуникации, сформировался не так давно, но, не смотря на это, имеет характерные черты, которыми отличается от других видов коммуникации. В первую очередь, это язык, которым пользуются партнеры во время общения.

Проблема исследования формулируется следующим образом: каковы лингвистические особенности общения посредством сети.

Объектом исследования являются многочисленные Интернет-сайты, в частности – конкретные сайты социальных сетей (www.vkontakte.ru, www.odnoklassniki.ru), чаты, форумы, а также тексты, отобранные нами из непосредственного общения с иностранными и русскими партнерами по переписке в ICQ, SKYPE и прочих программах-мессенджерах.

Интернет был изобретен в конце 60-х годов XX века и может считаться в прямом смысле детищем периода «холодной войны» между СССР и США. В это время военное ведомство США получило приоритетное финансирование проекта «DARPANET» (Defence Advanced Research Project Agency), целью которого было создание надежной связи между географически удаленными компьютерами для обмена данными и проведения расчетов с использованием для установления такой связи ресурсов телефонной линии. [I, 11, 54]

Зарождение Интернет-общения в мире произошло в конце 80-х начале 90-х годов XX века в связи с внедрением протокола IRC (Internet Relay Chat) финским программистом Jarkko Oikarinen, который решил расширить примитивную программу для сообщений типа «talk» в UNIX и создал популярную и по сей день технологию Chat. Электронная почта (E-mail) появился в 1971 году, когда американский компьютерщик Рэй Томлинсон создал программу «Sendmsg», тогда же появилась и принятая сейчас система адресации с собакой "@". [I, 7, 223]

На данный момент можно выделить следующие формы общения в Интернете:

- чат (т.е. IRC (Internet Relay Chat);
- форумное общение;
- ICQ; Skype и прочие мессенджеры;
- социальные сети (www.vkontakte.ru; www.odnoklassniki.ru);
- переписка по E-mail.

Сленг (от англ. slang; s(sub) — приставка, указывающая на второстепенность; lang (language) — язык, речь) — набор особых слов или новых значений уже существующих слов, употребляемых в различных человеческих объединениях (профессиональных, социальных, возрастных и др.). Необходимо различать сленг и просторечные выражения. Сленг могут использовать в своей речи и образованные люди, представители определённой возрастной или профессиональной группы (например, «ака» или «ЗЫ» в компьютерном сленге). Часто этим как раз и подчёркивается принадлежность к определённой группе людей. Просторечные (большой частью грубые) выражения отличают людей низкого образовательного уровня. В обычной речи эти слова используются для усиления эмоциональной окраски высказывания. Слова, служащие смягчающей заменой других также не относятся к сленгу, а являются эвфемизмами. [II, 6]

Интернет - это средство связи, которое позволяет людям общаться в режиме прямого диалога, но в письменном виде. До некоторого времени настоящей проблемой для Интернет-пользователей было выражение интонаций, эмоций и чувств посредством сети. Но, как известно, на сегодняшний день темпы развития компьютерных технологий можно назвать гигантскими, что позволило пользователям со всего мира быстро найти решение проблемы выражения эмоций в Интернет-общении. То, что в телефонном или прямом разговоре было бы выражено интонацией, в Интернет-общении выражают смайликами или эмограммами. 19 сентября 1963 года появился самый веселый символ Интернета - смайлик. За 40 лет, которые прошли с момента появления первого вида эмотиконов или эмограмм, сменилось уже несколько поколений смайлов.

В 1971 году французский предприниматель Франклин Лоуфрани предпринял попытку зарегистрировать эмограмму как свою торговую марку. Ему удалось сделать это в более чем 80-ти странах. Smiley Licensing - корпорация Лоуфрани, утверждавшего, что именно он изобрел смайл в 1968 году в Париже, начала действовать по всему миру, кроме Соединенных Штатов.

Однако спустя 10 лет американский художник Харви Бэлл все-таки решил запатентовать свой "авторский" смайл, куда включил собственные инициалы. На сегодняшний день в США существует компания World Smile Corporation, возглавляемая сыном Харви - Чарльзом Бэллом, которая и владеет данным товарным знаком. Именно Харви Бэлл предложил отмечать международный день улыбки 1 октября. Последним его подарком миру стала идея использовать прибыль World Smile Corporation исключительно в благотворительных целях. Умер Харви Бэлл 12 апреля 2001 года в возрасте 79 лет. [II, 3]

В результате анализа многочисленных сообщений электронной почты, форумов, чатов и непосредственной переписке с зарубежными и русскими друзьями в социальных сетях, ICQ и SKYPE мы постарались проследить характерные лингвистические особенности языка, используемого во время Интернет-общения. В итоге, мы выявили лингвистические особенности, присущие данному виду коммуникации.

Во время Интернет-общения широко употребляются следующие лексические формы:

1. Аббревиатуры - (итал. *abbreviatura* - сокращение, от лат. *abbrevio* - сокращаю) - это сокращенная форма слова или группы слов, используемая вместо целого слова или словосочетания. [I, 6, 5]

Например: WWW – World Wide Web; etc.

Аббревиация сокращает материальную оболочку коммуникативных единиц, увеличивая тем самым скорость поступления информации от пишущего (говорящего) к читающему (слушающему). [II, 14]

Наибольший интерес представляют такая разновидность аббревиатур, как акронимы. Именно использование разнообразных видов акронимов и является на сегодняшний день неотъемлемой чертой современного Интернет-общения.

2. Акронимы (греч. *akros* — высокий, *опута* — имя) - это аббревиатура, образованная из частей слов исходного словосочетания (обычно начальных букв), произносимая как единое слово, а не побуквенно, как остальные виды аббревиатур. [I, 1, 538]:

ИМНО [In My Humble Opinion] - "По моему (скромному) мнению", используется как окончание длинного высказывания, которое указывает, что это просто Ваше личное мнение, на которое имеет право каждый человек.

LOL [Laughing Out Loud] - "Громко смеюсь" - Ваш собеседник сказал что-то смешное или абсурдное.

ROFL [Rolling On Floor Laughing] - "Катаюсь по полу и умираю от смеха" - Вы услышали что-то ну очень смешное или очень глупое.

BB [Bye Bye] - "Счастливо!" - удобная форма для того, чтобы быстро попрощаться, etc.

Все примеры, указанные выше, являются лишь некоторыми, наиболее ярко иллюстрирующими употребление акронимов в сетевом общении.

3. Комбинация цифр и букв в одной лексической единице или фразе:

3SUM threesome; F2F face to face, etc.

Анализируя все встретившиеся комбинации букв и цифр в словах, фразах или предложениях, мы выделили определенные закономерности, из которых акцентируем внимание на следующих:

1) В процессе коммуникации слоги, слова, фразы и даже целые предложения графически заменяются цифрами.

2) Цифра 1 (one) фонетически и графически может заменять слова и слоги one:

NE1 – anyone; NO1 – no one;

3) В английском языке фонетическое оформление цифры 2 (two) совпадает со словами to, too:

2NITE – tonight, F2T – free to talk;

4) Цифра 8 (eight) может заменять часть слова:

H8 – hate, GR8 – great;

5) Цифра 4 (four) ставится вместо предлога for:

B4 – before, 4U – for you etc.

При образовании сокращений пользователи Интернета проявляют удивительную изобретательность и прилагают различные творческие усилия. Например, в некоторых аббревиатурах буквы алфавита используются для обозначения целых слов.

В ходе анализа электронных сообщений с точки зрения методов выражения эмоций и интонаций собеседников, нами сделаны следующие выводы:

1. В целях повышения эмоциональной окраски общения и выражения возникающих в процессе общения чувств и эмоций, пользователи часто используют эмограммы.

2. Большинство эмограмм имеет в своем составе буквы латинского алфавита, проценты и скобки. Данные эмограммы являются базовым набором выражения эмоций Интернет-собеседника.

3. Оригинальности и замысловатости, сближению с реальностью способствует включение в эмограмму таких символов, как цифры, плюсы, минусы, точки, тире, различные виды скобок (круглые, квадратные, фигурные).

4. Все эмограммы, используемые в процессе общения, разделяются по происхождению на два вида: западные (смайлики) и японские. Для современного Интернета характерно преобладающее использование западных эмограмм.

5. Повышает наглядность информации и способствует передачи большого спектра эмоций (от негодования до восторга) применение заглавных букв, большого количества восклицательных знаков, жаргонных выражений. Кроме того, знаки препинания служат для выражения эмоций и чувств, заложенных собеседником, что влияет на формирование в оппоненте идентичных эмоций и чувств.

Подводя итоги научно-исследовательской работы, следует подчеркнуть, что ее цель нами достигнута. В процессе работы, занимаясь в целом изучением языка Интернет-коммуникации, мы определили и рассмотрели характерные особенности Интернет-языка. Достижению данной цели способствовала реализация комплекса задач. В ходе научно-исследовательской работы:

- изучение основных вех в развитии технологий Интернет-общения;
- рассмотрение видов и особенностей средств сетевого общения;
- выявление и объяснение причин распространенности употребления специфической лексики во время общения в Интернет;
- анализ языка сетевой коммуникации и выявление его соответствующих специфических особенностей и характеристик;
- составление мини-словарика современного Интернет-собеседника.

В ходе работы были сформулированы выводы, имеющие практическую ценность в наши дни. В частности, на основе анализа текстовых сообщений, сделаны выводы:

1. «Полиязычие – основа формирования поликультурной личности»

2. В Интернет-общении наиболее распространенными лексическими формами являются аббревиатуры, а именно акронимы.
3. Все акронимы, используемые в процессе коммуникации, подразделяются по значению и выполняемой ими функции на акронимы выражения мнения, эмоций и оценки, приветствия и прощания, компьютерной терминологии и электронной переписки.
4. В процессе коммуникации слоги, слова, фразы и даже целые предложения заменяются графически цифрами.
5. В современных акронимах фонетическое оформление цифры 1 (one) совпадает с слогом one, won; цифры 2 (two) совпадает со словами и слогами to, too; цифра 8 (eight) фонетически и графически заменяет части многих слов и слогов ate, eat; цифра 4 (four) заменяет предлог for.
6. В процессе коммуникации был выработан специальный язык, для которого свойственно широкое употребление аббревиатур. В данном случае речь идет не только о способе общения с помощью коротких сообщений, но и о новом интернациональном языке, которому свойственна простота, свободное отношение к нормам и традициям, эмоциональность и широкое употребление аббревиатур.
7. Тенденция к экономии языковых средств является универсальной и обусловлена потребностями человеческого мышления и общения, а именно, наиболее экономично с помощью семантически емких, но меньших по форме (размеру) знаков выразить многообразие объективного мира с его сложными связями и отношениями между предметами и явлениями.
8. С расширением аудитории Интернет-пользователей в последние годы, активизировался процесс адаптации английских аббревиатур на русский манер.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аксенова, М. Е., Петрановская, Л. Г. Аванта +. Языкознание – М.: Аванта +, 2005.- 704 с.
2. Гак, В.Г. Сопоставительная лексикология. - М.: Международные отношения, 2000. - 178 с.
3. Голденков, М. А. Осторожно! Hot Dog! - М.: ЧеРо, 1999. - 272с.
4. Гальперин, И.Р. О термине «сленг». – М.: ВЯ, 1956, №6.

Интернет – ресурсы

1. [Http://www.acronymfinder.com](http://www.acronymfinder.com)
2. [Http://www.archvuz.ru](http://www.archvuz.ru)
3. [Http:// www.membrane.ru](http://www.membrane.ru)
4. [Http://www.mojbred.com](http://www.mojbred.com)

ӘОЖ 373.3

Сексенғали Э.С.

Жамбыл жалпы білім беретін негізгі мектебі, Батыс Қазақстан облысы, Жамбыл ауылы

БІЛІМ МЕН ТӘРБИЕ БЕРУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫ БОЙЫНА ҰЛТТЫҚ ИДЕЯ ЖҮЙЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Қазақстан Республикасының президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың кезекті халыққа жолдауын мынадай жолдармен бастаған болатын: «Мен еліміздің 2050 жылға дейінгі дамуының жаңа саяси бағдарын жария еттім. Басты мақсат — Қазақстанның ең дамыған 30 мемлекеттің қатарына қосылуы. Ол — «Мәңгілік Қазақстан» жобасы, ел тарихындағы біз аяқ басатын жаңа дәуірдің кемел келбеті».

Бұл орайда елең еткізген жаңалық — тұңғыш мемлекеттік ресми идеология, яғни «Мәңгілік Ел» идеясының жариялануы. Бұл — Қазақстан Республикасының ұлттық идеясынан келген түйін-тұжырым. Мәңгілік Ел отандастардың бірегей тарихи мақсаты мен қаһармандық ұраны десек қателеспейміз. Аталған идея қазақ елінің ғасырлар бойы

армандаған мақсаты ғана емес, Тәуелсіздік жолындағы жанқиярлық еңбегі мен тынымсыз шығармашылығының нәтижелері арқылы қол жеткен асу. «Мәңгілік ел» ұғымын тереңнен түсіндіру, тарихи негіздерін көрсету мәселелері маңызды болып табылады.

Қазіргі таңда Қазақстандықтардың алдында тұрған аса маңызды міндет – «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық идеясын жүзеге асыру. Бұл маңызды идеяның іргетасы мектепте қалануы тиіс. Бұл идеяны жүзеге асыру үшін мектептерде мақсатты түрде тәрбие жұмыстарын жүргізу, сонымен қатар оқыту процесінің тәрбиелік мәнін күшейту қажет. Оқытылатын пәндер оқушылардың рухани-адамгершілік қасиеттері мен патриоттық сезімдерін және азаматтық жауапкершілігін қалыптастыруға, ұлттық сана-сезімді дамытуға бағытталуы тиіс.

Жарқын болашақты қалыптастыруда Қазақстандық патриотизмнің, азаматтықтың, сонымен қатар, әлеуметтік белсенді, үйлесімді дамыған тұлға қалыптастыру процесі жүріп жатыр. Ұлттың жалпықазақстандық ділін, мәдени, ұлттық-тарихи дәстүрлерін ескере отыра, зияткерлік, рухани және шығармашылық әлеуетін жаңғырту үшін жағдайлар жасалуда.

Оқушылардың санасында білімнің беделділігі, өз денсаулығын сақтаудағы экономикалық мүдделілік сияқты жаңа позитивті ойлар артуда; отбасы, достары, денсаулығы, қоршаған орта, қызықты жұмыс, мансабының өсуі оқушылардың дәстүрлі өмірлік құндылықтары болып қала беретінін әлеуметтік зерттеулер көрсетіп отыр.

Мектептерде оқушыларды Қазақстан тарихының бастауларына, туған елінің мәдениетіне, ана тіліне, қазақ әдебиетіне деген сүйіспеншіліктерін ояту мақсатында көптеген іс-шаралар атқарылуда. Сонымен бірге, мектеп бағдарламаларында оқушылар тұрып жатқан өңірдің табиғаты, мәдениеті және экономикасының жергілікті ерекшеліктерімен байланысты материалдарға жеткілікті дәрежеде көңіл бөлінсе деген ой туындайды.

Ұлт көшбасшысы Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан жолы — 2050: «Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» Қазақстан халқына арналған Жолдауында атап көрсетілгендей, егеменді дамудың жылдарында барша қазақстандықтарды біріктіретін, ел болашағының іргетасын қалаған басты құндылықтар жасалды.[1]

Президент сондай-ақ, белсенді, білімді және дені сау азаматтар қалыптастыру, жаңа қазақстандық мәдениетті дамытуға жаңа серпін беру міндетін қойды. 2020 жылғы қазақстандық жастарды патриот, білімді, дені сау, жауапкершілікті және жігерлі, инновациялық экономика жағдайында табысты жұмыс жасайтын, бірнеше тілді меңгерген, қазақ халқының құндылықтары мен мәдениетін бойына сіңірген, әлемде танымал және құрметті тұлға ретінде көреміз.

Қазақстандық қоғамның Мәңгілік елге бағытталуы жағдайындағы тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері жас ұрпақты тәуелсіз Қазақстанның даму тарихының субъектісі ретінде, жаңа идеялар мен бағдарламаларды тасымалдаушы ретінде, ерекше түрдегі әлеуметтік құндылық ретінде қабылдау миссиясын атқарады.

«Мәңгілік ел» ұлттық идеясында өскелең жас ұрпақ тәрбиесіне аса мән берілген. Осы ұлттық идеяны қалыптастыру үшін ең алдымен ұлағатты тәрбие мен сапалы білім берудің қажеттілігі анық көрсетілген. Мектеп қабырғасынан бастап, туған ел, отан, туған жер, киелі табиғат ұғымының маңыздылығын білу, ұлттық құндылықтардың оның ішінде салт-дәстүр, әдет-ғұрып, тарихтың маңызын бойларына сіңіріп өсіру ең басты қағидат болуы қажет.

Оқушылардың ұлттық сана сезімін оятуға, бойындағы мәліметтерін дамытуға бағытталған әртүрлі маңызды шаралар өткізуге нақты іс әрекеттер жасалуы керек. Тәрбие сабақтарында ұлттық киім, құнды жәдігерлер туралы үнемі айту, соларға қызықтыру, оларды шынайы өмірмен байланыстыру әрекеттерін жиі үйретіп отыру қажет.

«Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» – қашанда жастардың жарқын болашағына бағыт-бағдар беретін маңызды құжат. Жолдау білім беру мекемелерінде, ғалымдар арасында үлкен серпіліс жасады. Тәрбие көп қырлы, сан алуан сипатты, күрделі, қоғамдық, әлеуметтік, ұлттық, жалпыадамзаттық, халықтық, көп жақты феномен. «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық идеясы – жастар тәрбиесіндегі стратегиялық бағдар беретін негізгі идеология тұрғысынан бүгінгі білім беруде тарихи тағылым ретінде

кабылданып отыр. «Мәңгілік Ел» идеясы үздіксіз білім беру жүйесінде оқытылатын барлық пәндердің мазмұнында толықтай кірістіруді қажет етеді. [2]

Сонымен қатар, Елбасы айтқан ана тіліміз Мәңгілік елдің мәңгілік тіліне айналуы үшін бірқатар маңызды іс-шараларды жүзеге асырып, соның нақты нәтижесінен қорытынды шығаруымыз қажет.

«Енді ешкім өзгерте алмайтын бір ақиқат бар! Ана тіліміз Мәңгілік елімізбен бірге Мәңгілік тіл болды. Қазақ тілін даудың тақырыбы емес, ұлттың ұйытқысы ете білген жөн» деген Елбасы сөзін біз оқушылардың көкейіне жеткізуіміз керек.

Мектеп жасындағы балаларды ана тілінде еркін сөйлетуге бағытталған танымдық шараларға ойлау, көру көрнекілігін жиі қолданған дұрыс. Әсіресе қазақ тіліндегі басты қасиеттер мен құндылықтарды оқушылардың өздеріне айтқызып, олардың өз жүректерінен шыққан пікірімен де санасып отыру қажет.

Барынша ана тіліміздің тазалығын сақтаудың жолын бойларына сіңіре беру қажет. Мақал-мәтел, өлеңдер, жаңылтпаштар, нақыл сөздерді жаттатып қана қоймай мағынасына терең бойлауға баулу басты міндетіміз. Оқушыларды мектепте бірлікке тәрбиелеу, бір-бірінің ынтымақтастықта жұмыс істету, берекелі орта қалыптастыру бағытындағы іс-шаралар Мәңгілік ел идеясындағы басты құндылық екенін ескеріп отыру қажет. Әр мағыналы іске балаларды үнемі қатыстырып, көшбасшылыққа ұмтылудың іргетасын мектептен бастау Елбасымыз көрсеткен Мәңгілік ел идеясын жүзеге асырудың басты құралы екенін ұмытпағанымыз абзал. Осыған байланысты баланы ұлттық қасиеті жоғары, маңызын жоғалтпаған дәстүрдің озық үлгілерімен сусындатып, оның мағынасын ашатын шараларды жиі өткізу қажет. [3]

Біздің ата-бабаларымыз жете алмаған мұрат-мақсаттар, мүмкіндіктер, біздің алдымызда айқара есігін ашып тұр, біз өз кезегімізде осы мүмкіндіктерді іске асыру барысында бар күш-жігерімізді аямай, табысты жұмыс жасауымыз қажет.

Қазақстанды жарқын болашаққа жетелейтін жас ұрпақ бабаларымыз аңсап өткен тәуелсіздіктің туын жықпай, желбіреті білуі тиіс. Өйткені, бабаларымыздың ұлан байтақ жерін қалай қорғағанын, бостандықты қалай аңсап-қадірлегенін білеміз. Жастар сондай текті ұрпақтың ұрпағы екенін сезініп, осы «тәуелсіздік», «мәңгілік ел» ұғымдарын саналарына сіңіріп, қастерлеуге міндетті.

Мәңгілік Ел — жалпы қазақстандық ортақ шаңырағымыздың ұлттық идеясы. Бабаларымыздың арманы.

ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың бастамасымен Астанада асқақ рухымыз бен мәңгілік мұраттарымызды паш етіп тұрған «Мәңгілік Ел» салтанат қақпасының салынуы «Мәңгілік Ел» идеясының мелекеттік идеологияға айналғандығының бір дәлелі. «Мәңгілік Ел» сөзінің терең тарихи тамыры және үлкен мағыналы мәні бар.

Түрік шежіресінде «мәңгі» сөзі «Тәңір», «Құдай», «Алла» сөздерімен мағыналас қолданылды. Осыдан кейін, «Мәңгілік Ел» «Алла Тағаланың елі, халқы» дегенді білдіреді және мемлекет пен ұлттың уақытпен шектелмеген тұмары болады деуге толық негіз бар. Мәңгілік Ел ұлттық идеясының негізгі мәні — мәңгілік мақсат-мұраттарымыз бен мәдени-рухани құндылықтарымызға негізделген, мемлекет құрушы қазақ халқы мен өзге де ұлттардың ұлттық идеяларын бір арнаға тоғыстыратын идеология арқылы қалыптастырылатын қазақтың ұлттық мемлекеті.

Сонымен сындарлы оқытуға негізделген сабақтарда оқушылар өз білімдері мен көзқарастарын ортаға салуға, білімдерін толықтыра алуға, өзі шешім қабылдай алуға ғана мүмкіндік беріп қоймай, болашаққа өзіндік көзқараспен қарауға, әрбір айналада болып жатқан құбылысқа баға бере алуға, өзіндік өмірлік ұстанымдарын қалыптастыруға, тіпті тиімді мамандық таңдауға үйренеді.

Ата-бабаларымыз ерте бастан ұрпақ тәрбиесіне ерекше мән берген. Өз ұрпағын адал еңбекке, өнер-білімге тәрбиелеп, өмірге бейімдеп, жанұяның, Отан намысын қорғауға тәрбиелеуі үлкен ұлағаттылықты байқатады. Әр халықтың тәлім-тәрбиесі ұлттық құндылықтың маңызды белгісі.

Оқушының ұлттық қасиеттері: меймандостық, кісілік, сыйластық, имандылық, кішіпейілділік, салауаттылық, инабаттылық, қайырымдылық, ізгілік, еркіндік, өнерпаздық, шешендік, ақынжандылық, сыпайлылық, мәдениеттілік, шығармашылық, рухани-байлық, махаббат т.б сияқты қасиеттері арқылы ерекшеленеді. Құндылықтар сезім арқылы қабылданады, ал сана арқылы оны түсінуге болады, сол арқылы тұлға құндылығы қалыптасады. Тұлғаның қалыптасуы өмірге келген сәтінен басталады, жеткіншек және жасөспірім шақта жедел жүреді.

Жеке тұлғаның рухани-адамгершілік дамуы ұлттық дәстүрлерімізді меңгеруі мен құрметтеуінен туындайды. Жеке тұлғаның құндылық түсініктеріне әсер ете оқыту, оның ең алдымен, әдептілігіне баса назар аударуды қажет етеді. Өйткені ол-халқымыздың ұлттық психологиясының өзегі, оның ғасырлар бойы қалыптасқан қоғамдық санасының тәжірибелік көрнісі, барлық кісілік қасиеттерінің жиынтығы.

Қорытындылай келе, өскелең жас ұрпаққа, Мәңгілік елге айналу үшін тәуелсіздікті сақтау, елдігімізді нығайту басты мақсат болып табылатынын үйретуіміз керек. Өйткені, тәуелсіздік ұғымы халқымыздың мұраты, ғасырлар бойғы арманына айналған, сонау алаш тұлғаларының зердесі мен өнегесімен келген аманат дүние болатын.

Мәңгілік Ел ұлттық идеясы дегеніміз — өткенімізден сабақ ала отырып, болашағымызды баянды ету жолындағы хақ мұраттарымыз!

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан жолы – 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Жолдауы
2. Пірәлиев С., педагогика ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА академигі, профессор// «Мәңгілік ел және этнопедагогика мәселелері»
3. Тасмағамбетов И. //«Мәңгілік Ел» - ұлттық идея ретінде, «Егемен Қазақстан», 2015ж

ӘӨЖ: 372.2.01

Абугалиева Г.С., Хасанова А.Ж.

Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік университеті, Орал қаласы

БАЛАЛАРҒА ТІЛІН ДАМУДА КӨРКЕМ ШЫҒАРМАНЫҢ ӘСЕРІ

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту үздіксіз білім беру жүйесінің алғашқы деңгейі ретінде күннен – күнге жаңарту үстіндегі әлемде бейімделу қабілеті жақсы жетілген бала тұлғасының қалыптасуы мен дамуы үшін жағдайлар жасайды. Жетекші ғалымдар мен практиктер жүргізген көптеген педагогика – психологиялық зерттеулер нақты мектепке дейінгі жастың зияткерлік, тұлғалық, әлеуметтік және эмоцияналдық дамуын анықтайтын шарт екендігін дәлелдеді. Уақытылы берілген мектепке дейінгі білімнің балаға, оның фундаментальды білімнің дамуына тигізер үлесі зор.

Қазақ елінде тұңғыш рет «психология», «педагогика» құралдарын жазған Жүсіпбек Аймауытов, Мағжан Жұмабаевтар өз еңбектерінде балаларды жан – жақты дамыта тәрбиелей отырып, олардың психологиялық үрдістерін (ақыл – ой, қиял, есте сақтау, зейін, сезім, қабылдау, т.б.) жетілдіру, ана тілінде сөйлеуге үйрету мәселесіне ерекше назар аударды.

Сөз – тілдің негізі. Көркем мәтіндегі сөздер тілдің бейнелік құралдары болып табылады. Қылыштай кесіп түсетін өткір де дәл, сезімге әсер етіп, сөйлеуде жандандыратын, ойлаудың икемділігі мен тездігін дамытатын, балалардың сөздік қорын жетілдіре түсу қызметін атқаратын болғандықтан, сабақтың барысында баланың жүрегін толқытып, бойын балқытып, қиялын шарықтатындай жағдай туғызу керек. Мектепке дейінгі бағдарламада бала тілін дамыту жұмысына баса көңіл бөлінген. Бұл жай құбылыс емес, керсінше,

баланың техникалық қасиеттерінің дамып – жетілуіне әсер ететін үрдіс. Сондықтан мектепке дейінгі балалардың тілін дамыту жұмысы – тәрбие жұмысының ұйтқысы.

Балалардың сөйлеу белсенділігін арттырып, ой – өрісін кеңейтіп, бағдарлай білуге үйретіп, қатынас құралы ретінде көркем шығармаларды пайдаланудың маңызы аса зор. Көркем шығармаларды оқып беру, оқылған шығарма мазмұнын айтқызу барысында баланың ойлау қабілеті, тілдік қоры дамып, ой – өрісі кеңейеді.

Мақал – мәтелдердің тәрбиелік мәні күшті, балаларды жақсылыққа баулып, жамандықтан аулақ болуға үгіттейтін өнеге сөздердің мағынасын талдап, соған орай белгілі бір қорытынды жасалады. Балалардың өмірге көзқарасын кеңейтіп, сөздік қорын байытуға бағыт беру, сөз шеберлерінің ғажайып өнерін сипаттауда балаларға көркемдік білім беру еді. Балабақшада оқыту мен тәрбиелеу бағдарламасында 2 жастан 3 жасқа дейінгі балаларға әдеби шығармаларды оқу, тіл дамыту жұмысы арнайы бөлім, 2-ден 3 жасқа, 3-тен 4 жасқа дейінгі балаларға халық ауыз әдебиеті үлгілерінен «Бесік жыры» сияқты ойнақы өлеңдер, санамақтар беріледі.

Көркем шығармаларды тыңдауға бала сәби кезінен-ақ құмартып, қызығады. Қысқа ертегі, өлең оқып берсе, тез жаттап алады. Жаттау арқылы баланың тілі жетіледі. Әдеби кейіпкерлердің жақсы ісіне сүйсінеді, жаманынан жиренеді – бойын қорқыныш билейді. Сәбилерде жақсы және жаман іс-әрекет жөнінде түсінік пайда болады. Сөйлеу тілі жетіле түседі. Ал тілінің дамуы – баланың бойында қабылдай – ести білу сияқты психологиялық процестердің бірте-бірте қалыптасуына негіз болады. Мектеп жасына дейінгі балаларға оқып беретін шығармалар, негізінен, үш салаға бөлінеді:

1. ауыз әдебиеті нұсқалары;
2. классик жазушылардың шығармалары;
3. қазақ жазушыларының шығармалары.

Осы саладағы шығармалар тәрбиешіге арналған бағдарламалық, материалда нақты жүйеге бөлініп берілген.

Әдеби шығармаларды оқу мен сабақты жоспарлауда мына жағдайларды өте мұқият ескеру қажет:

- әрбір шығарманы оқып берерде баланың жас ерекшелігі, осыған байланысты тәрбие жұмысының мақсаты мұқият ескерілуі қажет. Шығарманың лайықтысын ғана алу керек. Мысалы, сәбилер (3-4 жасар балалар) алғаш рет балабақшаға келді делік. Олардың көпшілігі әлі дұрыс сөйлей алмай, балабақшада болатын жайттармен, ойыншықтармен әлі таңыс емес. Сондықтан алғашқы үш-төрт айда тәрбие жұмысының бәрі, оның ішінде әдеби шығарманы оқып, тыңдату көбінесе ойын түрінде өтіледі. Ол үшін ойынға негіз боларлық, суретті шығармалар керек. Көлемді шығарманың лайықты бөлімінен кейбір үзінді ғана алынады.

- ана тілге арналған жоспар 14-15 күнге лайықталады. Жоспарда қандай шығарма оқылуы керек, оған байланысты бақылау жұмысы, суреттер, ойындар нақты көрсетіледі. Әрбір ойынның мақсаты белгіленеді (білімнің бекіту немесе сөздің дыбыстық жағын дұрыс айтуға жаттықтыру сияқты).

- оқылатын шығарма тәрбие жұмысының әр саласын қамтитын болсын. Мысалы: жануарлар, жыл мезгілдері, еңбек, мерекелер туралы және тазалыққа, ұқыптылыққа, әдептілікке баулитын шығармалар.

- сәбилер тобында (3-4 жас) тәрбиеші шығарманы мәнерлеп жатқа айтып беруі керек. Бұл тұста тәрбиеші балаларды түгел бақылап отыратын болады. Тәрбиешінің шығарманы жатқа айтып беруі балаларға қызықты болады, оларды жалықтырмайды. Өйткені бала тәрбиешіні тыңдай отырып, әр сөзді дұрыс айтуға тырысады. Сәбилерге тапқы арнайы жаттату қиын. Сондықтан тәрбиеші өзі жатқа айта отырып, шығарманың қажетті шумағын ойын ретінде қайталау кезінде біртіндеп өзіне ілесіп айтуға үйретеді.

- көркем шығарманы оқығанда шығарманың мазмұнына лайықты лайықты суреттерді пайдаланған жөн. Өйткені бұл жастағы балалар өз беттерімен оқи алмайды. Ал шығарманың мазмұның сурет арқылы жылдам түсінеді. Бала кейде кітаптың бетін ашып

отырып, суреттің астына жазылған өлең жолдарын дәл тауып, өз бетімен оқып отырғандай әңгімелеп береді. Сондықтан тәрбиеші қажетті шығарманы оқудан бұрын, суретті көрсету арқылы әңгімелеседі. Соңынан шығарманы оқып береді. Ересек балаларға шығармаға байланысты қажетті суретті шығарма оқылған соң берген дұрыс. Өйткені шығарманы оқудан бұрын сурет көрсетілсе, балалардың барынтасы сол сууретке ауады да, тәрбиеші оқығанда зейін қоймайтын болады. Оқылған шығарманы әңгімелеп айтуға үйрету сабағының үлгі жоспарын төмендегіше құруға болады:

1. тәрбиешінің кіріспе әңгімесі
2. тәрбиешінің әңгімені оқып беруі
3. оқылған әңгіме, ертегі мазмұнын көмекші сұрақтар қоя отырып айтқызу
4. шығарманы қайталап оқу, шығарма мазмұның балаларға айтқызу.

Мұндайда қысқа әңгіме, ертегі мазмұның бір балаға, көлемді шығармалардың мазмұнын бірнеше балаға айтқызуға болады. Егер әр алуан жастағы балалар аралас болса, алдымен ересек, естияр балалар әңгімелер айтады, сәбилер тыңдап отырады.

Әдеби шығармаларды оқып, тыңдату (ересек топта, әңгімелеп беру, әңгімелету, жаттату сияқты сабақ түрлері экскурсия, бақылау, санау, музыка, бейнелеу өнері сабақтарымен байланыстыра жүргізілгені жөн. Бұл сабақтар бірінің мазмұның бірі толықтырып отырса, тіпті жақсы. Ендеше мектепке даярлау мәселесінде әдеби шығармалармен таңыстыру ерекше орынға ие екенің ескеру қажет.

Бағдарламаға сай мұндай жұмыс баланың жас ерекшелігіне қарай, сабақ мақсатына сәйкес берілетін білім-дағдылар бір-бірімен байланыстыра өтіледі. Осылай оқыта отырып тәрбиелеу, тәрбиелей отырып оқыту принципі сәбилер тобынан бастап баланы өзіне қойылған сұрақты түсінікті, оған дұрыс, толық жауап беруге, өзі басқаға сұрақ қойып, жауап алуға, үйрету міндеті іске асады. Осы білім-дағдыларды меңгерте отырып, тәрбиеші баланы айналасындағы адамдармен амандасу, әдепті сөйлесу, алғыс айту, жылы шырайылық білдіру сияқты мінез-құлық әдептеріне үйретеді. Мысалы, сәбилер тобында Ә.Дүйсенбиевтің «Не деу керек?» деген өлеңінен үзінді оқығанда тәрбиеші мына мақсаттары көздейді: өлең түріндегі шығарманы тыңдай білуге, жатқа айтып үйрету; «рахмет», «кешіріңіз», тағы басқа ізеттілікті аңғартатын сөздерді айтуға дағдыландыру, осы сөздерді күнделікті қолдануға білуге баулу, тағы басқа. Ал Қ.Мырзалиевтің «Ойыншықтар» өлеңінде ересек балалар тобында оқығанда тыңдай білуге үйрету, өлеңде аталған ойыншық жануарлар туралы сұрақтар қойып, олар туралы білімдерін жетілдіру қажет. Тәрбиеші қай тақырыпта қандай шығарма оқыса да, әр заттың, іс-қимылдың сөздік атауларын бала түсініп, дәл таңа білуге тиісті. Әдеби шығармаларды оқу, тіл дамыту жұмыстарындағы басты әдістердің бірі – сөздік жұмысын жүргізу.

Мектеп жасына дейінгі мекемелерде балалар өздігінен оқи алмайтыны анық Сондықтан мәтін оқуға, әңгімелеп айтуға үйрету, көркем сөздермен таңыстыру жұмысы бағдарлама талабына сәйкес тақырыптық принциптерге негізделеді. Ол принциптер – айналадағы дүниемен, қоғам өмірімен, табиғатпен таңыстыру, дүние таңымын, ой-өрісін жетілдіру, зейінін, қабылдауын бағдарлай білу, қабілеттерін дамыту болып табылады. Осы мақсаттарға орай әдеби шығармаларды оқу, алған білімдерін тиянақтау, жалпы сөздік қорларын молайта отырып, мағынасы ұқсас, мағынасы қарама-қарсы сөздерді меңгерту, көрген-білгендері жөнінде алғашқы иұғымдарын қалыптастыру міндеті қойылады.

Шығарма оқу, тіл дамыту жұмысында сәбилер (2-3 жас аралығында) тобында тыңдау қабілетін дамыту, шағын өлеңді жатқа айтуға, ауызша әңгімелеп берген ертегі, әңгімелер беруге үйрету көзделеді. Ал естиярлар мен ересектер (4-6 жас аралығы) шығарманы тыңдай отырып, оның (әңгіме, ертегі) мазмұнын жүйелі әңгімелей білуге, кейіпкерлердің іс-әрекетін түсініп, өзінше талдап, ойын қорытындылай білуге, кейбір үзінділерді жатқа айтуға, мазмұнға сай әңгіме құрауға, бейнелі сөздерді дәл тауып айтуға, өздігінен салыстыра сипаттай білуге, үйренуге тиісті.

Сабақты мынадай жоспар бойынша өткізуге болады:

- 1) тексті оқудан бұрын текстке байланысты баланың не білетінің анықтау ниетімен әңгімелесу;
- 2) шығарманы оқу «сәбилерге ауызша айтылады»;
- 3) әңгімелесу;
- 4) әңгімелету; (суретпен, суретсіз, ойыншық)
- 5) экскурсия, бақылау

Халықтық тәлім-тәрбиедегі санамақтар баланы тез санауға және де ауызша есептерді тез үйренуге тәрбиелейді. Мен өзімнің іс-тәжірибемде балаларға арнап «Ойлайық та, ойнайық», «Шешендікке баулу», «Ойнай біл, ойлай біл», «Сергіту жаттығулары», «Әдемілік, әдептілік» атты кітапша жинақтадым. Бұл кітапшаны 5-6 жастағы балалармен ойын түрінде өткізілетін сабақта қолдануға болады. Санамақты халық негізінен жас балаға сан үйрету мақсатында шығарған. Санамақтар әрі сан үйретеді, әрі дүние танытады, әрі баланың қисынды ойлауы мен математикалық ойлау қабілетін дамытады. Балаларды шешендікке баулуда билермен хандардың, ақын-дар мен шешендердің, данышпандардың өнегесін үнемі үйретіп отыру қажет. Халық ауыз әдебиетінің ішіндегі балалардың ең сүйіп тыңдайтыны ертегілер. Балаларға ертегіні әңгімелеп бергеннен кейін оны сахналап қойып, және қуыршақ, саусақ театрлары арқылы көрсетіп үйреткен тиімді. Халық ауыз әдебиетінде мақал-мәтелдер негізінен елдікті, ынтымақты, инабаттылықты қамтиды. Тіл дамыту, айналамен таныстыру сабақтарында батырлық, ерлік, достық, туыстық, табиғат, туған ел, жер жөнінде мақал-мәтелдерді қолданған жөн.

Халықтық шығармалар ішінде баланы дұрыс, анық сөйлеуге үйрететін, тілін жаттықтыруға бейімдейтін жанр жаңылтпаштар мен жұмбақтар. Жаңылтпаштар арқылы сөздерді дұрыс сөйлеуге жеке дыбыстарды алмастырмай дұрыс айтуға үйретеді, ал жұмбақтар баланы байқағыштыққа, тапқырлыққа баулап, ой-қиялын ұштауға әсер етеді. Мектепке дейінгі балаларды өз ана тілінде сөйлеуге үйретуде, тәрбие мен білім беру жұмыстарын ұйымдастыруда олардың сөйлеу тілін дамытуға, сөз құрастырып сөйлеуіне, сөздік қорының молаюына баса көңіл бөлген жөн. Сәбилердің дүние танымын кеңейтіп, ойын өрістетіп тіл байлығын жетілдіруде көркем әдебиеттің алатын орны ерекше. Балабақшада тіл дамыту жұмыстарын айнала қоршаған ортамен, сондай-ақ көркем әдебиетпен таныстыру арқылы жүзеге асыруға болады. Балаға әңгімелеп айтуға, оқып тыңдауға, жаттауға арналған материал оның даму деңгейіне, жас шамасына лайықты болғаны жөн. Әдеби шығармалардың тілі жеңіл де, көркем, балаға түсінікті, олардың сөз қорын жаңа сөздермен байытатындай болуы керек. Халықтық шығармалар ішінде баланы дұрыс, анық сөйлеуге үйрететін, тілін жаттықтыруға бейімдейтін жанр жаңылтпаштар мен жұмбақтар. Жаңылтпаштар арқылы сөздерді дұрыс сөйлеуге жеке дыбыстарды алмастырмай дұрыс айтуға үйретеді, ал жұмбақтар баланы байқағыштыққа, тапқырлыққа баулап, ой-қиялын ұштауға әсер етеді. Мектепке дейінгі балаларды өз ана тілінде сөйлеуге үйретуде, тәрбие мен білім беру жұмыстарын ұйымдастыруда олардың сөйлеу тілін дамытуға, сөз құрастырып сөйлеуіне, сөздік қорының молаюына баса көңіл бөлген жөн. Сәбилердің дүние танымын кеңейтіп, ойын өрістетіп тіл байлығын жетілдіруде көркем әдебиеттің алатын орны ерекше. Балабақшада тіл дамыту жұмыстарын айнала қоршаған ортамен, сондай-ақ көркем әдебиетпен таныстыру арқылы жүзеге асыруға болады. Балаға әңгімелеп айтуға, оқып тыңдауға, жаттауға арналған материал оның даму деңгейіне, жас шамасына лайықты болғаны жөн. Әдеби шығармалардың тілі жеңіл де, көркем, балаға түсінікті, олардың сөз қорын жаңа сөздермен байытатындай болуы керек.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының Білім туралы заңы // Егемен Қазақстан, 1999, 1 маусым.
2. Қазақстан Республикасы азамат тарихының жаңа әлеуметтік-экономикалық мінез-құлқын қалыптастыру тұжырымдамасы. –Алматы; 1999, 40 б.
3. Қазақстан Республикасы этникалық-мәдени білім беру тұжырымдамасы. //Егемен Қазақстан, 7 тамыз, 1996

4. Қазақстан Республикасының гуманитарлық білім беру тұжырымдамасы. Алматы, 1994, 37 б.

ӘОЖ: 63.321.96.(576)

Илипов М.Т., Болатұлы Н.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ БІРЫҢҒАЙ ТЕСТІЛЕУ ЖҮЙЕСİNДЕГІ НЕГІЗГІ ТЕНДЕНЦИЯЛАР: САЯСАТТАНУЛЫҚ ТАЛДАУ (2011-2015 жж.)

Қазақстан Республикасында Ұлттық бірыңғай тестілеу 2004 жылы енгізілді. Ұлттық бірыңғай тестілеу - жалпы білім беру ұйымдары бітірушілерінің мемлекеттік қорытынды аттестаттауы мен орта білімнен кейінгі жоғары білім ұйымдарына қабылдау емтихандарын біріктірді.

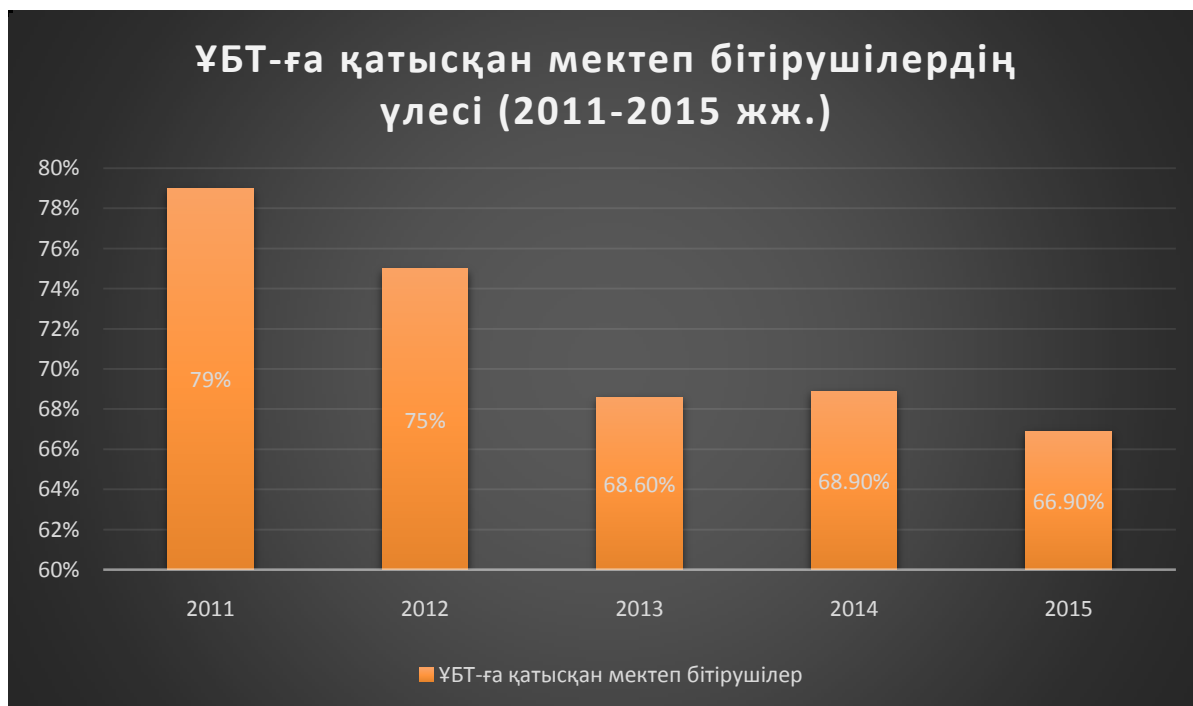
Араға 12 жыл салып, Білім және ғылым министрлігі ұлттық бірыңғай тестілеудің форматын өзгертіп, орта білім беру саласында жаңа реформа қабылдады. Осыған орай, жаңа өзгерістерге қоғамда ашық дискуссиялар басталды.

Саясаттанулық талдаудың негізгі мақсаты – ұлттық бірыңғай тестілеу жүйесіндегі соңғы бес жылдағы трендтерді анықтап талдау.

Қазіргі таңда, Қазақстанның білім беру жүйесіндегі ұлттық бірыңғай тестілеуге қатысты мынадай тенденциялар байқалады:

Біріншіден, мектеп бітірушілер арасында ұлттық бірыңғай тестілеуге қатысатын оқушылар саны жыл сайын азаюда (1-сурет). 2011 жылы ҰБТ-ға мектеп бітірушілердің жалпы санының 79% қатысса (125 993 бітіруші), 2015 жылы 66,9% (83 262 бітіруші) қатысқан [1,208-б].

1-сурет. ҰБТ-ға қатысқан мектеп бітірушілердің үлесі (2011-2015 жж.)

Мектеп бітірушілерінің ҰБТ-ға қатысу ынтасының төмендеуін келесідей себептермен түсіндіруге болады:

Біріншіден, оқушылардың орта білімді аяқтағаннан кейін шет елдік ЖОО түсуге дайындалуы. Ф. Эберт атындағы Қордың Қазақстандағы өкілділігі 2016 жылы жариялаған «Орталық Азияның жастары. Қазақстан» атты әлеуметтанулық сауалнама негізінде дайындаған аналитикалық еңбегінде Қазақстандық жастардың 47,6% жоғарғы білімді шет елде алуды қалайтынын көрсеткен (2-сурет). Жоғарғы білімді алуда мектеп бітірушілер үшін ең тартымды елдер қатарына Ресей, АҚШ, Қытай және ЕО елдерін атап көрсеткен. Мұндағы, қызықты факт: орыс этникалық өкілдері Ресейде, қазақ жастары Батыста (ЕО, АҚШ) және Қытайда білім алуға талпынады [2,63-64 б].

2-сурет. Жоғарғы білімді қайда алар едіңіз?

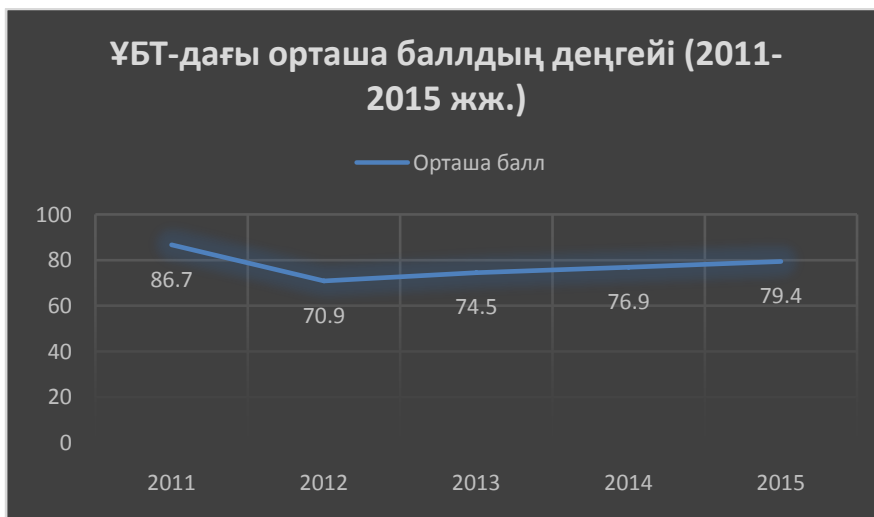

Екіншіден, ҚР Білім және ғылым министрінің 2015 ж. 22 мамырдағы №320 бұйрығына сәйкес халықаралық, республикалық ғылыми жобалар байқауына және жалпы білім пәндерінен олимпиадаларға қатысып жеңімпаз болған білім алушылар ҰБТ-ға қатысудан босатылады [3].

Үшіншіден, ҰБТ-ға қатысуға талаптанған мектеп бітірушілеріне мектеп әкімшілігі, пән мұғалімдері, ата-аналар тарапынан психологиялық «қысымдардың» болуы.

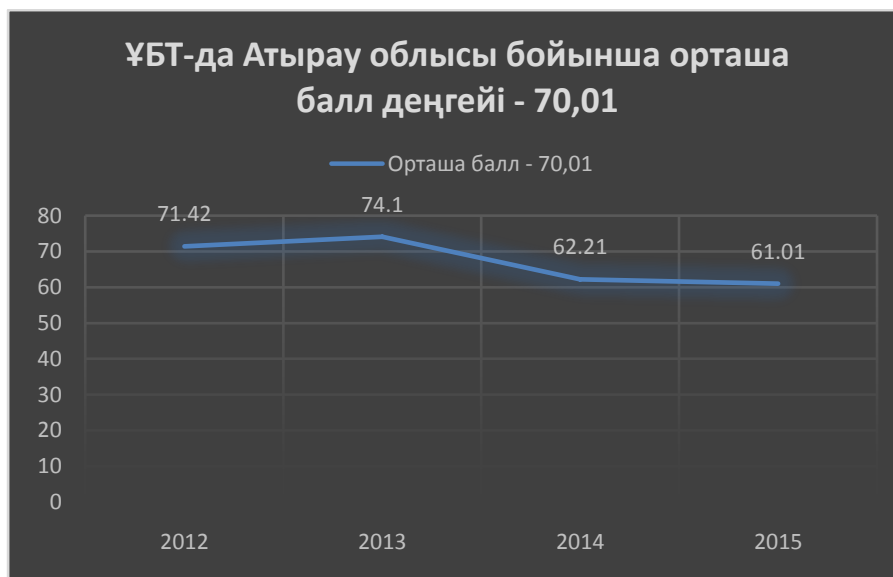
Байқалып отырған екінші тенденция – ҰБТ-дағы орташа баллдың төмендеуі. 2015 жылдың орташа баллы 2011 жылдың деңгейіне жете алмады (3-сурет) [4, 209 б].

3-сурет. ҰБТ-дағы орташа баллдың деңгейі (2011-2015 жж.)

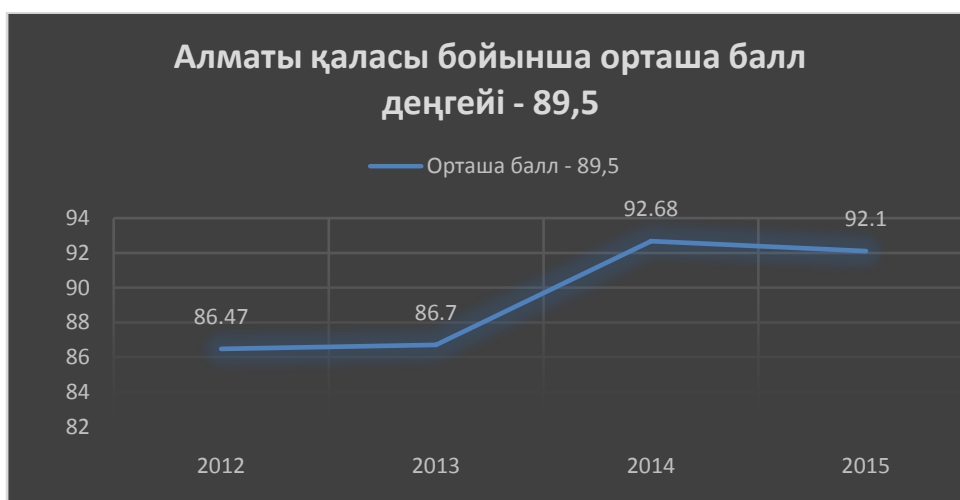

Аймақтар бойынша тұрақты түрде (2012-2015 жж.) ҰБТ-дағы орташа баллдың ең төмен деңгейін Атырау облысы (4-сурет), ең жоғарғы деңгейді Алматы қаласы көрсетті (5-сурет) [5,6,7,8].

4-сурет. ҰБТ-да Атырау облысы бойынша орташа балл деңгейі.

5-сурет. ҰБТ-да Алматы қаласы бойынша орташа балл деңгейі.

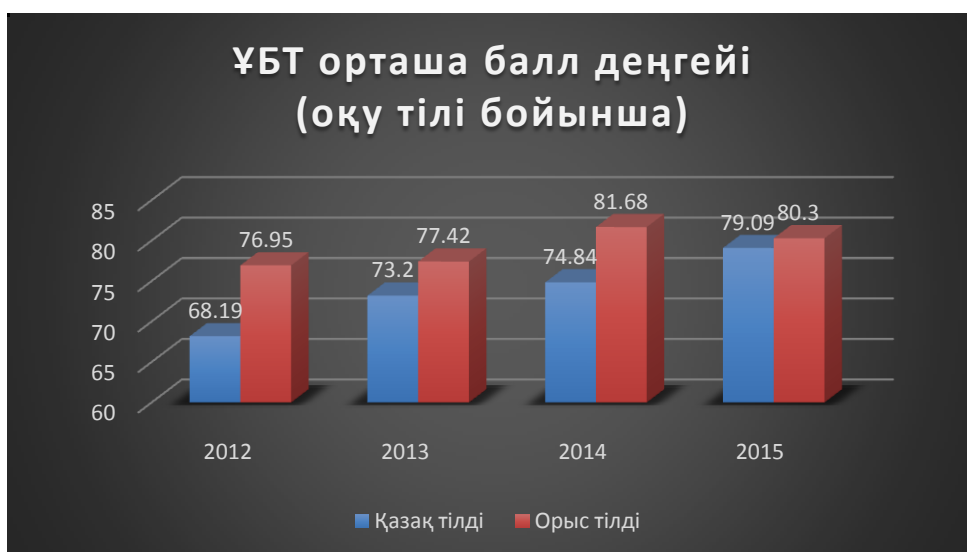
Үшіншіден, ҰБТ-ға қатысушы орыс тілді мектеп бітірушілерге қарағанда қазақ тілді мектеп бітірушілердің саны күрт азайып келеді (6-сурет) [5,6,7,8].

6- сурет. ҰБТ-ға қатысушы мектеп бітірушілердің саны (оқу тілі бойынша)

Төртіншіден, ҰБТ-дағы республика бойынша орташа балл деңгейінің төмен болуына қарамастан, қазақ тілді және орыс тілді мектеп бітірушілердің орташа балл деңгейінің жоғарылауы байқалуда. Дегенменде қазақ тілді мектеп бітірушілердің орташа балл деңгейі орыс тілді мектеп бітірушілердің деңгейінен аса алмауда (7-сурет) [5,6,7,8].

7-сурет. ҰБТ-ға қатысушы мектеп бітірушілердің орташа балл деңгейі (оқу тілі бойынша).

Бесіншіден, жыл сайын ҰБТ-дағы тапсырмалар базасының сапалық жағынан жаңаруы және күрделенуі. Мысал ретінде ҰБТ-да міндетті пән ретінде келетін «Қазақстан тарихы» пәнінің сұрақтар базасына 6-11 сыныптағы хрестоматиялар бағдарламасындағы тақырыптардың енуі. Сонымен қатар, базаға бірнеше жауапты сұрақтардың енуі.

Соңғы байқалып отырған тенденция, бұқаралық ақпарат құралдарындағы соңғы шыққан материалдарға қарап қоғам арасында ҰБТ-ға деген жағымсыз пікірдің сақталуын байқауға болады. Бұл қазақ тілді және орыс тілді БАҚ-та бірдей деңгейде байқалады.

Ұлттық бірыңғай тестілеу Қазақстанның білім беру жүйесіндегі аса маңызды, бірақ іс жүзінде жұмыс істемейтін элемент болып табылады. ҰБТ-ның маңызды болатын себебі:

Біріншіден, ол оқушының болашағын айқындауда шешуші роль атқарады (жоғары білімге қол жеткізу);

Екіншіден, мектептің және мұғалімдердің жұмысы ҰБТ нәтижелері арқылы бағаланады; ата-аналар, оқушылар мен мұғалімдер түгелдей ҰБТ қорытындысына үміт артады.

ҰБТ-ның барлық жауаптары нақты бір ақпаратты жаттап алуға негізделген. ҰБТ мазмұны тұтастай ұлттық стандарттарға сәйкес келсе де, ҰБТ оқушылардың біліміне өте төменгі талаптар қояды әрі оқушылардың зияткерлік міндеттерінің дамуына ықпал етпейді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Национальный доклад о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан, 2015 год., Астана: АО«ИАЦ», 2016. 450 с.
2. Молодежь Центральной Азии. Казахстан. На основе социологического опроса. Под научным руководством проф. Клауса Хурельмана (Германия, Берлин). Алматы, 2016. – 440с.
3. Постановление Правительства Республики Казахстан от 13 мая 2016 года №292 О внесении изменений и дополнений в постановление Правительства Республики Казахстан от 23 августа 2012 года №1080 «Об утверждении государственных общеобязательных стандартов образования соответствующих уровней образования».
4. Статистика системы образования Республики Казахстан. Национальный сборник – ИАЦ: Астана, 2015 – 2016.
5. Анализ результатов единого национального тестирования (ЕНТ-2012). Аналитический сборник. - Астана: НЦОСО, 2012. 73 стр. 6. Анализ результатов единого национального тестирования (ЕНТ-2013). Аналитический сборник. - Астана: НЦОСО, 2013. 54 стр. 7. Анализ результатов единого национального тестирования (ЕНТ-2014). Аналитический сборник. Г. Кусиденова, А. Алина - Астана: НЦОСО, 2014. 70 стр. 8. Анализ результатов единого национального тестирования (ЕНТ-2015). Аналитический сборник. Л. Забара, С. Боранбаева - Астана: АО ИАЦ, 2015. - 64 стр.

ӘОЖ: 326.1

Серикова Н.У.

п.ғ.к., Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

ҰЛТТЫҚ РУХТА ТӘРБИЕЛЕНГЕН ҰРПАҚ- ТҰҒЫРЫ БИІК ТӘУЕЛСІЗ ЕЛДІҢ ТІРЕГІ

*Қазақстан тәуелсіздігіне 25 жыл:
«жердің де, елдің де иесі өзің екеніңді ұмытпа!
Н. Ә. Назарбаев*

2016 жыл –барлық қазақстандықтар үшін елеулі жыл.Тәуелсіздік – ата-бабамыздың ежелден келе жатқан арманы. Халқымыздың бостандыққа ұмтылысының және өшпес қайсар рухының арқасында тәуелсіздікке қол жеткіздік. Бұл күнге дейін жеткен ұмытылмас оқиғалар – ел бостандығын қорғау соғыстары мен ұлт-азаттық көтерілістердің тарихымызда өшпес өнеге, өлмес мұра ретінде сақталатыны рас.

Тәуелсіздігімізді жариялағаннан бергі мезгіл ішінде көптеген елеулі табыстарға қол жеткіздік. Еліміздің тыныштығы мен қауіпсіздігі, көп ұлтты Қазақстан халқының жарасымдылығы мен ынтымақтастығы *Президентіміздің жүргізіп отырған парасатты көреген саясатының нәтижесі деп білеміз.*

Елбасы Н.Ә. Назарбаев: «Еліңнің ұлы болсаң, еліңе жаның ашыса, азаматтық намысың болса, қазақтың ұлттық жалғыз мемлекетінің нығайып - көркеюі жолында жан

терінді сығып жүріп еңбек ет. Жердің де, елдің де иесі өзің екенінді ұмытпа!» деп ескертті. Бұл әсіресе өскелең ұрпақ үшін құнды қағида болуы хақ... Біз өз еліміздің жетістіктерін қорғауға тиіспіз. Ұлттық қауіпсіздікті нығайту әрбір азаматтың, өз елі патриотының қасиетті парызы болып саналауы тиіс.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында: Еліміздің болашақта қандай болатыны балаларымыздың бойына өзіміз қандай тәрбиені сіңіретінімізге тікелей байланысты делінген.

Бұл стратегиялық міндетті шешудің жаңа жолдарының бірі ұлттық тәрбие. Ұлттық рухта тәрбиеленген ұрпақ тәуелсіз елдің тірегі боларға еш күмән жоқ. Ендеше, *Тәуелсіз елімізде* өткен заманның ұрпақ тәрбиесіндегі халықтың озық сал-дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарын қайта жаңғыртып, бүгінгі өскелең өмір талабына сай пайдалану аса қажет болып отыр. *Ұрпақ тәрбиесі-келешек қоғам мұрагерлерін тәрбиелеу ісі.* Ол мемлекеттік маңызы зор, аса жауапты ісі. Дені сау, сезімі сергек, ақыл-ойы жетілген *«сегіз қырлы, бір сырлы»* абзал азамат өсіру ісі халқымыздың ғасырлар бойғы ой-арманы болып келді.

Ал, қазақта *сегіз қырлы азамат дегенді* еңбексүйгіш, бауырмал, батыр, өнерлі, өнегелі, шыншыл, әділ, адал болу деп түсінген. *«Сегіз қырлы, бір сырлы»*, жан-жақты жетілген азамат етіп тәрбиелеу үшін бар мүмкіндікті сарқа пайдаланып, *халық педагогикасында* «Сегіз қырлы, бір сырлы», адам тәрбиелеуде *төмендегідей қағидаларды ұстанған:*

ақылды, арлы, намысқой азамат болуын қарастыру; еңбексүйгіш, елгезек етіп тәрбиелеу; тән сұлулығын қарастыру, әсемдікке баулу; адамгершілік қасиеттерге (ізгілікке, имандылыққа, қайырымдылыққа, адалдыққа) тәрбиелеу; Отансүйгіштікке, ұлтжандылыққа, бүкіл адам баласын сүйуге тәрбиелеу; «Жігітке жетпіс өнерде аз», «Өнер өрге сүйрейді» деп қарап, өнер мен білімді насихаттау; табиғатты, қоршаған ортаны аялауға, әсемдікке тәрбиелеу; денені шынықтыруға тәрбиелеу.

Ғылыми педагогиканың бастау бұлағы болған осынау халық педагогикасының жоғарыдағы қағидаларын оқу-тәрбие үрдісінде жас ұрпақ тәрбиелеуде ту етіп ұстап, «Халқын сүйген-салтын сүйеді, Отанын сүйеу үшін, оның салтын, заңын сүйеді ұрпағына тағлым еткен *халқымыздың көп ғасырлық тәлімі терең тәрбиесін жалғастыру тәуелсіз елдің алдындағы баршамыздың басты парызымыз.* Бұл орайда тәрбиенің бастау бұлағының ошағы болар отбасының, білім беру мекемелерінің алдында тұрған жауапты істе ұлттық рухы биік, елін-жерін сүйетін, оны қастерлейтін ұрпақ тәрбиелеу мәселесіне тың қарауымыз қажет.

Қазақ халқы қашанда отбасындағы бала тәрбиесіне ерекше мән берген. Отбасы тәрбиесі – бұл жалпы тәрбиенің ең басты бөлігі. Онда ескерілетін басты мәселе ата-ана мен бала арасындағы сыйластық болып табылады. Бұл дәстүр халқымыздың ежелден келе жатқан-ұлттық ерекшелігінің бірегейі болған. Бала өзінің ата-анасы түгіл, бүкіл жасы үлкен буынның алдынан кесе-көлденең өтпеді кісіліктің келбетіндей түсінуі тиіс. Бұрынғы ата-бабаларымыздың салып кеткен сара жолы бойынша, ата-ана мен бала арасындағы сыйластық, аса үлке этикалық заңдылықтарға бағынатындықтан, ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып жатқан қадыр-қасиетімен өзара үндесіп жатқанын түсінуіміз қажет.

Әр отбасы ешбір қан төгіссіз, бейбіт жолмен, *атқан таңдай арайымен жеткен еркіндігі бар тәуелсіз елдің*, бүкіл мемлекеттің бір бөлігі екендіктерін түсінуі тиіс. Отбасы белгілі бір дәстүрлердің, жағымды өнегелердің, мұралар мен салт-дәстүрлердің сақтаушысы болуы қажет. Осылайша, *ұрпақ тәрбиесі-* мемлекеттік маңызы зор, аса жауапты ісі дей келе, ұлттық рухы биік ұрпақ тәрбиелеуде *халықтық педагогиканың құндағымен өсіріп*, ата-баба тәлімін биікте ұстағанымыз асыл. Елдігімізді танытар асулары көп алдағы уақытта ұлттық рухта тәрбиеленген ұрпағымыз – гулденген тәуелсіз елдің тірегі болары сөзсіз!

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қожахметова К.Ж. Этнопедагогика: Әдіснама, Теория, Тәжірибе.- Алматы, 2013. – 254 б

2. Бөллев Қ. Қазақ отбасылық тәрбиесі. Алматы, 2014-153 б.
3. Кукушин В.С., Қалиев С. Этнопедагогика. Алматы, 2014.-336 б.
4. Қали Н. Тәуелсіздігі мақтанышым// Егемен Қазақстан-2016ж.

УДК 342.7

Тастекеев К.К.¹, Мырзатаев Н.Д.

з.ғ.к., доцент¹, Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей

ЖОҒАРЫ БІЛІМ САЛАСЫН БАСҚАРУДЫ ЖЕТІЛДІРУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Еліміздің жоғары білім жүйесі әлемдік білім кеңістігіне еніп, белсенді түрде реформалар басынан кешіруде. Реформа, ең алдымен жоғары білімнің басқару және құқықтық реттеу салаларында айқын көрініс тауып отыр. Білім беру және оқу үдерісі кредиттік технологияға сәйкес ұйымдастырылып, халықаралық білім стандарттары мен білімнің сапасын бағалау бойынша тәуелсіз агенттіктердің критерийлері басшылыққа алынуда. Нәтижесінде, жоғары білім және ғылыми кадрлар дайындау жүйесінде түбегейлі өзгерістер орын алды. Әлемдік білім кеңістігіне шығынсыз ену мақсатында жоғары оқу орындары ұйымдастырушылық және құқықтық тұрғыдан түрлі аккредитация, аттестация және өзге де іс-шаралар жүргізуде. Мемлекеттік органдар мен тәуелсіз халықаралық және ұлттық агенттіктер түрлі бағалау критерийлерін басшылыққа алып, жоғары білімнің сапасын анықтауға тырысуда. Жоғары оқу орындары ұлттық және әлемдік рейтингтік агенттіктердің тізімінде мейлінше жоғары топтықтан көріну мақсатында өздерінің стратегиялық жоспарларын жасап, дамудың жаңа жолдарын іздеу үстінде. Жоғары білім және ғылыми кадрлар дайындау саласындағы мұндай ауқымды реформалар ұлттық жоғары және жоғары білімнен кейінгі білім саласын басқаруда ықпалын заңмен айқындау тиіс және ол өзекті.

Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру саласына қойылған міндеттер: елдің индустриялық-инновациялық дамуының қажеттіліктеріне сәйкес келетін жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білімі бар кадрлармен қамтамасыз ету; жоғары білім берудің еуропа аймағына кіруді қамтамасыз ету; білім, ғылым және өндірісті біріктіруді қамтамасыз ету, зияткерлік меншік өнімдері мен технологияларды коммерцияландыру үшін жағдай жасау.

Жоғарыда көрсетілген міндеттерді шешу елдің жоғары оқу орындарының білім беру бағдарламаларының еңбек нарығының қажеттілігіне икемді, корпоративтік басқару принциптерін енгізе отырып академиялық еркіндікті кеңейтуге, тұғырнамалық қолданабалы ғылыми зерттеулер мен өзге де ғылыми-техникалық, тәжірибе-конструкторлық жұмыстарды ұйымдастыруға және жүргізуге қатысатын зерттеу университеттерін құру есебінен, сондай-ақ Назарбаев университетінің қабырғасында жоғары кәсіби мамандар мен жас ғалымдарды даярлау арқылы қамтамасыз етілетін болады. Дегенмен жоғары білім саласын басқарушы кадрларда саяси бостандық шектелген, Президенттің қалауымен білім беру ұйымдарының басшыларын тағайындау өзектілікке әлі де болса ие. Азаматтық қоғамның саяси фундаменти болып құқықтық мемлекет және демократия табылады [1]. Аталған міндеттерді шешу құқықтық тұжырымдамасы жасалып қана «білім беру концепциясы» негізінде жүзеге асырылуы тиіс.

Жоғары білім саласын басқару алдындағы негізгі міндет кәсіпқой, сапалы, бәсекелестікке қабілетті мамандарды даярлау.

Бүгінгі таңда жоғары білімді басқаруда ақиқатты жасырудың және қолданыстағы заңнаманың олқылықтары мен қарама-қайшылықтарға толы болуының нәтижесінде жоғары және жоғары білімнен кейінгі білім алып шыққан мыңдаған түлектер жұмысқа орналаса алмай, дипломы бар жұмыссыздардың қатарын толтыруда. Білім және ғылым министрлігінің ресми мәліметтеріне сүйенетін болсақ, 2011 жылы елімізде 148 жоғары оқу орны қызмет етіп, 620442 студент білім алды. Соның ішінде, 140533 студент мемлекеттік грант бойынша

білім алған екен [2]. Ал енді бір студенттің бір жылдық шығыны жуықтап санағанда 500 000 теңгені құрайтындығын ескерсек, мемлекеттен бөлінетін қаржының бір жылдық шығыны 70 млрд соманы құрайтындығын байқаймыз. Министрліктегі әкімшілік қызметшілерден бастап университет басшылығындағылар, яғни «менеджерлер» жұмыс барысында шынайы нәтижеден гөрі, формальды есеп беру маңызды екендігіне көздері жеткен. Сондықтан да, жоғары оқу орындары білімнің сапасын көтеру мен экономикаға қажетті мамандар дайындау емес, формализммен айналысып, уәкілетті органға есеп берумен әуре. Осының нәтижесінде бүгінгі таңда жоғары оқу орындарында оқытушы-профессорлық құрамға қарағанда университеттің құрылымдық бөлімшелерінде қызмет етуші «менеджерлердің» саны басым. Дәлірек айтатын болсақ, бүгінде жоғары білім саласы белшесіне дейін формализмге батқан. Формализмге келгенде бірінші орында оқу процесіндегі ретсіздік пен бассыздық. Соңғы бес жылда заңгер мамандар даярлау бойынша Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті ҚР Жоғары соты, Ішкі істер министрлігі, Бас прокуратура, Ұлттық қауіпсіздік комитеті және өзге де республикалық және жергілікті мемлекеттік құқыққорғау органдармен ынтымақтастық жөнінде меморандумдар жасады. Бірақ бұл мәселеден де күрделісі, бітіруші курстың студенттерін жұмыспен қамту мәселесі күн тәртібінен әлі күнге түсер емес.

Жоғары білім саласындағы басқару мен қолданыстағы заңнамаға зерттеу жүргізудің нәтижесінде мемлекеттің білім саласындағы саясаты жүзеге аспай жатқандығын көруге болады. Нәтижесінде, жоғары білімі бар мамандарды дайындауға жұмсалған миллиардтаған қаржының босқа кетіп жатқандығына, куә болудамыз. Қазақстандық жоғары оқу орындары халықтың білім алуға деген сұранысын қанағаттандырып, еңбек нарығындағы жағдайды ескермей отыр. Әсіресе, жеке меншік жоғары оқу орындары осы саладағы заңнаманың олқылықтарын пайдаланып, еңбек нарығындағы жағдайдың тығырыққа тірелуіне әкеп соқты. Нәтижесінде жұмыс берушілердің мүдделері ескерілмей қалып отыр.

Сондықтан да, бүгінгі таңда жастарды жұмыспен қамтуды қолдаудың жаңа кешенді жүйесін жасау қажет. Бұл жобаға Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі, Білім және ғылым министрлігі және оның Жастар ісі жөніндегі комитет және өзге де министрліктер мен жергілікті органдар ат салысуы қажет» [2]. Мұндай жағдайдың шешімі Үкіметтің араласуынсыз шешілмейтіні анық. Яғни, орталықтандырылған жүйеге сәйкес ҚР Үкіметінің қаулысының негізінде барлық салалық министрліктерді кемінде мемлекеттік қаржы есебінен грантта оқыған студенттерді жұмыспен қамтуын міндеттеу қажет. Мұнда кеңестік кездегі жас мамандарды жолдама арқылы жергілікті жерлерге жұмысқа жіберу тәжірибесін енгізген орынды болар еді. Немесе Кельн университеті 1388 жылдан бері жұмыс істеп келе жатқан, Германия мен Еуропада алдыңғы бестікке кіретін жоғары оқу орны, QS World University Rankings бойынша 2013 жылы 243 орынға иеленген классикалық университет [3]. Мысалы, Германияның заңгерлер дайындау процесінде жергілікті әділет органдары маңызды рөл атқаратыны анық көрініп отыр. Болашақ заңгерлердің кәсіби тәжірибеден өту процесіне жоғары оқу орнына қарағанда, жергілікті мемлекеттік органдар мен құқық қорғау органдары мүдделі екендігі көңіл толтырады.

Соңғы кездері уәкілетті мемлекеттік органдар тарапынан болашақ түлектердің білімін жұмыс берушілер бағалауы қажет деген пікірлер жиі айтылуда. Алайда, мұндай жағдай барлық отандық жоғары білім беру жүйесінде көрініс таппай отыр деуге болады. Өзге де дамыған елдердің тәжірибесіне тоқталып кетсек, келесідей жағдайды байқаймыз. Швецияда кәсіби білім мен еңбек нарығы арасындағы өзара байланыстар мемлекеттік деңгейде қатаң реттелген. Данияда жоғары оқу орнының түлегіне жұмысқа бейімделуге ұзақ уақыт қажет етілмейді, себебі оқу орнында теориялық сабақтарға қарағанда тәжірибелік жұмыстарға және кәсіпорындарда тағылымдама алуға көп көңіл бөлінеді. Шотландиялық біліктілік басқармасының мақсаты – еңбек саласы мен білім беру саласының тығыз байланысын қамтамасыз ету. Ол кәсіби білім беру қызметі нарығында тұтынушылар мен өнім өндірушілер арасында өзара байланысты ұйымдастырады. АҚШ-та кәсіби білім мен еңбек нарығы арасында байланыс орнату мақсатында түрлі бағдарламалар жұмыс істейді [4].

Осы саладағы қатынастарды реттеуге бағытталған актілерге тоқталайық. Жоғары білім саласына арналған халықаралық конференцияларда қабылданған құжаттарда жоғары оқу орындары, мемлекет және экономикалық сектор арасында әріптестік қатынастар орнату қажеттігі айтылады. Гавана конференциясы комиссиясының бірі (1996) еңбек нарығының қажеттілігін болжай алатын механизмдерді қолдана отырып, білім бағдарламаларын реформалауды ұсынады. Дакарлық конференция (1997) еңбек нарығымен тығыз байланыс орнату қажеттігін айтады. Палерма конференциясы (1998) жоғары оқу орындарының басты мақсаты түлектердің бойында іскерлік және бастамашылық қасиетін дамытып, жұмыспен қамту мәселесін шешуге бағытталған.

Кәсіби біліктілігін арттыру және жұмыспен қамтылу деңгейін көтеру үшін келесідей ұсыныс жасалады: әлемдік тәжірибеге сүйене отырып, студенттердің кәсіби тәжірибеден өтуін шынайы етіп, мемлекеттік стандарттармен шектемей, ұдайы тәжірибелік тағылымдамалардан өтуге мүмкіндік жасау керек. Бұл бастамалардың нормативтік негізін жасап, тиісті уәкілетті органдар деңгейінде актілер қабылдау қажет.

ЖОО-лар мен колледждер түлектері үшін біліктілікті бекітудің тәуелсіз жүйесін құру жөніндегі жұмыстарды белсендірек жүргізу біліктіліктің нәтижесі болып табылатыны анық. Оған дәлел ретінде, Қазақстан Республикасының Президенті, Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев «Қазақстанның әлеуметтік жаңғыртылуы: Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай 20 қадам» атты жолдауында: «Әрбір адам, соның ішінде, әсіресе, жастар белгілі бір кәсіптік саладан өз болашағын көргісі келетіндігін мойындау қажет. Бұл өте қалыпты жағдай. Өйткені, адам өзінің қайда бет алғандығын анық көрген кезде ғана биікке қарай күш-жігермен ұмтылады. Сондықтан да, біліктіліктің ұлттық жүйесін (БҰЖ) құру жөніндегі барлық жұмыстарға барынша екпін берілуі қажет. Олар тек нормативтік маңызға ие болып қана қоймай, сонымен қатар, әрбір кәсіп үшін «жол картасы» да болуы қажет» [5] деген болатын.

Донгук университетінің профессоры, саясаттану саласы бойынша Phd докторы Мионг Хо Пак сұхбатында: «Негізінен, біздің жүйеміз ашық болғандықтан білім беру саласындағы барлық жетістіктер сырттан әкелінген. Тек шетелде ашылған тың менталитетімізге, ішкі қоғамдық ерекшелігімізге сай бейімдеп алғанбыз. Бізде АҚШ-тан, Еуропадан, Қытайдан және Ресейден бітіріп, солардың ғылымын меңгеріп келген кадрларымыздың арқасында көптеген саланы игеріп, алға бастық. Біздің білім жүйесі озық дәстүрлердің жинақталған көрінісі. Біздің жетістігіміз озық білім-ғылымды сәтті кәдеге асыруда» [6]. Ұлттық жоғары білім беру жүйесінің өзіндік ерекшелігін сақтап дамыту маңызды екеніне дәлел іспетті.

Білім мен ақпарат ұлттық шекараны әлдеқайда оңай жеңетін кеңістік болып табылады. Сол себепті жаһандану кезеңінде дистанциялық білім беру кең таралуда, мұнда жаңа технологияларды ашудың нәтижесі маңызды болды. Студенттің орналасқан жері дәл бүгінгі күнде білім алу үшін маңызды болып есептелмейді, бірақ оның оқытушымен тұрақты қарым-қатынасы қалыптаса қоймайды. Тілдік барьер деген де бар. Көптеген дистанциялық бағдарламалары бар сайттар ағылшын тілінде, сондықтан ағылшын тілін білмеу компьютер сауаттылығын білмеген тәрізді қазіргі заманғы білім алуда үлкен кедергі болып табылады [7]. 2010 жылдың наурыз айында Қазақстан ресми түрде Болон декларациясына қосылып, Еуропалық жоғары білім аймағының 47-ші толық құқылы мүшесі атанды. 60 қазақстандық университет Университеттердің ұлы хартиясына қол қойды. Осылай мамандарды даярлаудың Болондық декларация ұстанымдарына негізделген үш деңгейлі моделіне өту жүзеге асырылды: бакалавр - магистр - Ph.D докторы. Жоғары және жоғары оқу орнының кейінгі білім беру саласын құқықтық басқару заңмен бекітілді. Алайда осыған дейінгі жоғары және жоғары оқу орнын бітіргендердің аспиранттар, университетті бес жыл оқыған мамандардың құқықтық мәртебесі заңмен айқындалмай бакалавр дәрежесіне төменеуі де қоғамда көптеген өзекті мәселелерді туындатты. Болон жүйесінің енгізілуі кезінде құқықтық тұрғыдан жан-жақты зерттелгендігін Ж.Д. Бұсұрмановтың мына пікіріне саяды. Болондық жүйе ұлттық білім беру жүйесіне шектеу емес керісінше мамандықтарды, ғылыми дәрежелерді өзара тануға бағытталған деген пікірде. Сонымен қатар Лиссабон конвенциясы нормаларымен жартылай келісуге немесе ішін ара шарттық шектеулер қою арқылы қол қою

құқығы берілген. Үрдісті бастаушы Еуропалық елдер Ұлыбритания, Германия, Франция, Испания осы құқықтарын пайдаланып құжатқа көптеген шарттық шектеулер қою арқылы өз елдерінің төл тәжірибелеріне аз шығынмен енетіндей өз елдерінің қалыптасқан үрдісті енгізуге тырысып бақты. Мысалы Германия екі деңгейдегі кандидат және ғылым докторлақ білім жүйесін қалдырды. Сондай-ақ алдыңғы қатарлы элиталық ЖОО, жоғары білім берудегі Еуропалық одақтың флагманы Оксфорд, Кембридж, Париждік политехникалық мектеп одақтың ережесін елемей, Болондық жүйеніден тыс, өз даму жүйелерінде қалып отыр. Тек Қазақстан Республикасы ғана Болондық процеске жан-жақты аса дайындықсыз еніп кетті, дегенмен жоғары білім саласына түбегейлі реформа жүргізбей де еруге құқығымыз болғандығын айтады [15, 5]. Қытайдың атақты философы Конфуций айтқан екен: «Егер де маған ел басқару мүмкіндігі туса, ең алдымен сол елдің тіл және білім мәселесін қолға алар едім. Себебі тіл бірлігі болмаса, пікір бірлігі болмайды және идеология дұрыс жүргізілмейді. Идеология дұрыс жүргізілмей, ортақ түсіністік таппаған елде бірлік болмайды. Сондықтан бәрінен де бұрын адамдар арасындағы бірлікті ұстап тұрған тіл және білім мәселесі маңызды» [9,8 б.]. Әсіресе бүгінгі таңда, еліміз жаһандану және интеграция процесіне белсенді қатысу кезінде жоғары білімсіз алға қарай даму мүмкін болмай отыр.

Ғылымды іс жүзінде және тиісті деңгейде қаржыландырудың маңыздылығын бүкіл әлем мойындап отыр. Бұл мәселеге қатысты ҚР Парламенті Мәжілісінің депутаты Д. Нөкетаева былай дейді: «..шетелдік сарапшылардың сөзіне сенсек, егер мемлекет ғылымды қаржыландырудың көлемін ішкі жалпы өнімнің 1 пайызынан төмендетсе, онда ондай мемлекеттің ғылымы құлдырауға ұшырайды екен. Ал, ол 0,5 пайыздан төмен болса, онда ғылым саласын қайтып қалпына келтіру мүмкін еместігін, ғылым жүйесінің қирайтындығын алға тартады. Дамыған елдер ғылымға орта есеппен ЖІӨ-нің 3 пайызындай қаржы жұмсайды. Даму жолына түскендері де осыған шамалас. Ал бізде бұл көрсеткіш 0,3 пайызға да жетпейді. Осының өзінен-ақ біздегі ғылым дамуының қандай деңгейде екендігін көруге болады» [10]. Бүгінгі таңда еліміздің жоғары білімі мен ғылымы үлкен реформаны басынан кешіруде, алайда реформаның үлкен қаражат қажет ететіндігі әлі де ескерілмей отырған сыңайлы. Бүгінгі таңдағы білім мен ғылымға жұмсалып жатқан қаржы тым жеткіліксіз, нақтырақ айтқанда оқытушы-профессорлық құрамның жалақысына қосылып жатқан ақша нарықтағы инфляцияның негізінде келтірілген шығынды жаба алмай келе жатыр. Сондықтан жоғары білім саласы әлі толық автономды болуға дайын емес әлі де мемлекеттік қолдауды қажет етеді.

Т. Шульцтың еңбектері Халықаралық валюталық қор және Әлемдік банк сияқты ірі ұйымдардың кәсіби және техникалық білім беру салаларына инвестиция салуына түрткі болды [11].

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына арнаған жолдауында: «XXI ғасырда білім беру ісін дамыта білмеген мемлекет құрдымға кетері хақ. Сондықтан біз болашақта жоғары технологиялық және білікті өнеркәсіп мамандарының шоғырын қалыптастыруымыз қажет. Бұл орайда, Қазақстандағы жоғары оқу орындарының міндеті - әлемдік стандартқа сай білім беру, ал олардан алынған дипломдар дүние жүзі мойындайтындай болуы қажет. Біз әрбір Қазақстан азаматтарының дұрыс мүмкіндіктермен жоғары білім алуына кепілдік беруіміз қажет», - деген болатын. Стратегиялық «Қазақстан-2050» бағдарламасының жүзеге асырылуы білім мен ғылым жүйесін басқаруды жаңа бағытта дамуы мен ерекше жуапкершілікті жүктегенін көрсетеді.

Халықты жұмыспен қамту туралы Заңның 4-бабында Халықты жұмыспен қамту саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі принциптері және бағыттары айқындалған. 4-баптың 2-тарауында Жұмыспен қамту саласындағы мемлекеттік саясаттар көрсетілген. Осы баптың 3) тармақшасында білім беру жүйесін еңбек нарығының қажеттеріне және инвестициялық саясатты ескере отырып, оның даму перспективасына сай кадрлар даярлау ісіне бағдарлауға бағытталғандығы айтылған [12]. Білім және ғылым саласын басқарушы тиісті өкілетті органдар мен лауазымды тұлғаларға еңбек нарығына қажетті мамандарды даярлау жүктелгендігі айқындалып отыр. Осыған орай ЖОО туралы заңға жұмыс берушілер,

қызметкерлер және қоғамдық ұйымдар өкілдерінің жұмыспен қамту саясатын әзірлеу мен іске асыруға қатысуын қамтамасыз ететін норманы енгізу қажет. ЖОО басқарушы тарап пен жұмыс берушілер формальді түрде ғана шартқа отырады. Оған бұқаралық құралдардаға ақпараттар дәлел болса керек. ЖОО басшылары формализмнен нақты іске көшпесе еліміз еуразия көшінің соңында қалатыны сөзсіз. Сондықтан да, елу елдің қатарында боламыз десек жұмыс берушілер, қызметкерлер және қоғамдық ұйымдар мен жеке жұмыспен қамту өкілдерін ЖОО басқарушыларын қызметке қою мен алу саясатын әзірлеу мен іске асыруға қатысуын қамтамасыз ету қажет. ЖОО да жұмыспен қамту саясатымен үйлестірілген, қосымша жұмыс орындарын ашу ісін ынталандыруды қолдайтын шығармашылық, интеллектуалдық, өнер тапқыштық, коммерциялық, қаржы, және инвестиция саясатын кешенді жүргізуге бағытталған жаңа форматы заң қажет.

Халықты жұмыспен қамту туралы Заңның 9-бабындағы жұмыс берушілердің халықты жұмыспен қамтуға қатысуы да қазіргі таңда өзекті мәселе. Жұмыс беруші ЖОО қызметкерлерді кәсіби даярлау және ЖОО өндіріс ішінде оқыту жүйесін дамытуға қатысуы тиіс. Сондай-ақ, кадрларды техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі және жоғары білім берудің оқу бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдары арқылы даярлауды ЖОО біріге отырып енгізу қажет. ЖОО құрылымдық өзгерістер барысында білікті қызметкерлердің кадрлық әлеуетін сақтау және ұтымды пайдалану керек. Қазіргі таңда ЖОО басшысы жаңадан тағайындалса барлық құрылымдық бөлімдер мен бөлімшелер, декандар мен меңгерушілердің орын алмасуына алып келуде. Ал барлық басшы бөлімдері ауыстырылған соң кезек қатардағы педагог оқытушы құрамның да орын ауысуы жүргізіледі. Бұл ЖОО сыбайлас жемқорлықтың барлығының дәлелі ғана емес, сонымен қатар жаңа басқарушы келуімен командалық кадр саясатын өзгерту ғана емес, ЖОО қалыптасқан бүкіл білім беру жүйесімен білім алушыларға кері әсерін тигізетін құбылыс. Сондықтан да, тағайындалған жаңа басшы жұмыстан шығарған немесе орындарын ауыстырған әрбір факті бойынша тиісті уәкілетті орган алдында жауап беруі және ЖОО-ның басшысының интернет ресурсында тиісті ақпаратты енгізуі тиіс. ЖОО басшысы жұмысқа қабылдау үшін бос жұмыс орындары туралы ақпараттарда еңбек саласындағы кемсітушілік сипаттағы талаптарға жол бермеуге міндетті. ЖОО басшыларының кадрлық жауапкершілігін Қазақстан Республикасының білім туралы заңдарына сәйкес күшейту қажет.

Қазіргі таңдағы жоғары білімді басқаруды құқықтық арттырудың өзекті мәселесі шетелдік мамандарды тарту. Қазіргі таңда елімізде көптеген ЖОО қоса мемлекеттік органдар мен мемлекеттік емес ұйымдар, мекемелер, кәсіпорындар, т.б., шетел мамандарын тарту қалыптасқан үрдіске айналды. Әрине, шетелден шақырылған мамандарға заң бойынша үлкен талаптар қою қажет. Өйтпесек қазіргі таңда кез келген шара немесе мәселеге шетел мамандарын тарту қалыпты үрдіске айналып, республика көлемінде белең алып бара жатыр. Шетелдік мамандарды тартуды ұйымдастыруды экономикалық және құқықтық тұрғыдан талдап, міндеттер мен жауапкершілікті заң шеңберінде айқындап, шетелден шақырылған мамандарға жұмыс жоспарын, атқаратын қызметтік міндетін бекітіп беру қажет. Себебі, Қазақстанда шеттен келген саны бар сапасы жоқ мамандар толып кетті. Жоғары білім деңгейінде дамыған және дамушы елдер арасындағы қалыптасқан сәйкессіздік үлкен қауіп тудырып, экономикалық теңсіздікті күшейтеді. Пайда болып жатқан мәселелерді біртіндеп жою үшін, жоғары білімді қолжетімді етіп, кіріс деңгейіне тәуелсіз, ұлттық және халықаралық дәрежеде осыған сәйкес саясат жүргізіледі [13, 54б.]. Қазіргі кезде Қазақстанның техникалық және кәсіптік білім беру (ТЖКБ) жүйесі келесі жағдайларды басынан кешіруде. Білім алушылардың кәсіптік оқуды және іс тәжірибесін ұйымдастыратын базалық өндірістік институттар жоқ. Монопольді жұмыс беруші ретінде мемлекеттің рөлі елеулі шектелді. Кадрлық потенциалды дайындауды реттейтін қалыптасқан нормативтік-құқықтық база, елде болып жатқан әлеуметтік-экономикалық өзгерістердің талабына әрқес сәйкес келмейді. Жұмыс беруші ұйымдар, кәсіподақтар және басқа әлеуметтік әріптестер кәсіптік білім беру және кадрларды дайындау мәселелерінің шешімін табуға араласпайды. Қазақстан ТЖКБ жүйесін жоспарлау және басқару ерекшеліктеріне салыстырмалы талдау

нәтижесінде басқарудың негізгі екі жолы көрсетілді: орталықтанған басқару және жергілікті мекемелерге басқаруда кейбір жеңілдіктер беру. Білім беруді орталықтан басқарудың негізгі айырмасы бүкіл ел аумағында мемлекеттік білім беру жүйесіне қатаң түрде біртектес әкімшілік басқару жасау болып табылады. Білім беру үрдісі Білім және ғылым министрлігінің бұйрығына сай жүзеге асырылады. Мұндай кезінде белгілі артықшылыққа ие болған қатаң түрде бір орталықтан басқару кейінгі кезде істе кедергіге айналып отыр. Бұл білім беруді жақсартудың жаңа жолдарын іздеуді қиындатуда. Сондықтан, Қазақстанда білім беруді басқару мен жоспарлауда жергілікті органдарға ерік беру тенденциясы күшейе түсуде [14, 23].

Қазіргі уақытқа дейін қолданылып келген заң аталған міндеттерді атқаруға мүмкіндік беріп келген болса, онда “Білім туралы” жаңа Заңды қабылдау қандай қажеттіліктен туындады. Адамзат қоғамы бүгін аса жылдам қарқынмен дамып келеді. Өркениет көшінен қалмай, ғылымы мен білім беру жүйесі озық елдердің, қатарында боламыз десек, заман талабын ескеріп, соған сәйкес қадам жасауға тиіспіз. Сонымен арада өткен көп жыл уақыт ішінде: заман ағымы, уақыт өлшемі едәуір өзгерді; жаһандану процесі қарқын алды; білім беру экономиканы дамытудың басты факторына айналды. Әлемнің көптеген елдерімен тығыз байланыс орнатып, саяси-экономикалық және ғылыми-мәдени қарым-қатынастарымызды едәуір тереңдете түстік. Қазіргі күн сайын жаңарып жатқан қоғамда өзгелермен иық тірестіріп қатар тұрып, батыспен байыпты сұхбат құрып, шығыспен шынайы қатынас орнатып, түстіктегі жұрттармен тең сөйлесе алатын іргелі ел болуымыз білікті мамандарға тәуелді екендігіне тағы да көз жеткіздік. Ал білікті маман дайындау – білім берудің моделіне, құқықтық базасына тікелей байланысты [15, 76].

“Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстанды” құру біздің алдымызға үлкен мақсаттар қойып отыр. Ол – жеке тұлғаның және қоғамның, “парасатты экономиканың” қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін бәсекелестікке қабілетті білім беру жүйесін қалыптастыру. Осындай мақсатқа қол жеткізу үшін қолданыстағы заңның мүмкіндіктері жеткіліксіз болып қалды. Сондықтан “Білім туралы” жаңа Заңды қабылдау – заң шығаруға әуестенушіліктен туындаған іс емес, бұл заман талабы болып отыр. Сонымен қатар, бұл Заңды қабылдау – Мемлекет басшысының Жолдауларында анықталған және Қазақстанда білім беруді дамытудың 2005-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында белгіленген міндеттерді шешу үшін де қажет. Елбасы өзінің “Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан” атты Жолдауында “Дүние шаруашылық байланыстары жүйесіне белсене кіріскен осы заманғы белді мемлекеттердің барлығы дерлік бәрін де “парасатты экономиканың” жолына тіккен еді [16] деп атап көрсетті. Бұл дегеніміз – білім беру білімнің қайнар көзі ретінде аса маңызды басымдық әрі қоғамды дамытудың негізі болып отырғанын көрсетеді. Сондықтан бүкіл қазақстандықтардың толыққанды жоғары білім алуға қолжетімділігін қамтамасыз ету өзекті мәселеге айналып отыр. Мұндай мәселенің шешімін табу бүкіл ел аумағындағы жоғары және жоғары білімнен кейінгі тегін білім беру қызметінің құқықтық негізін жасауды қажет етеді.

«Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Қазақстан Республикасының Заңы (2014.18.02. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен) көптеген міндеттерді шешуге мүмкіндік берді. Нақтылай түссек заң: 4-бапта Қазақстан Республикасы Үкіметінің білім беру саласындағы құзыреті: білім беруді дамыту жөніндегі мемлекеттік саясатты әзірлейді және іске асырса. Аталған заңның 5-бабы бойынша білім беру саласындағы уәкілетті органның құзыреті білім беру саласындағы уәкілетті орган мынадай өкілеттіктерді орындайды: білім беру саласындағы бірыңғай мемлекеттік саясатты іске асырады, салааралық үйлестіруді жүзеге асырады, білім беру және ғылым саласындағы халықаралық бағдарламаларды әзірлейді және іске асырады.

Жоғары оқу орындарының кадрлық саясаты негізінен ұйымның мәртебесін анықтайды. Сондықтан әр ұйымның басшысы өз ұйымының (компания, кәсіпорын, жоғары оқу орны) өзге басқару құрылымдары мен ұйымдардың басшыларының арасында мәртебесін өсіруге, қоғам мен басқару құрылымдарында өз мүмкіндіктеріне сенім қалыптастыруға мүдделі. Сәйкесінше ұйымның бет-бейнесінің негізін кадр, олардың тәжірибесі және

біліктілігін (квалификация) құрайды [17,3]. Р.А. Фатхутдинов белгілегендей, жоғары оқу орындарының бәсекеге қабілеттілігі сыртқы және ішкі еңбек нарығында бәсекеге шыдай алатын мамандарды дайындау; бұл саладағы бәсекеге қабілетті жаңалық енгізу; қызметтің бүкіл саласында тиімді саясатты жүргізуге негізделеді [18,29]. Жоғары оқу орындарындағы кадрлық саясаттың маңызды бағыты ретінде оқытушы-профессорлық құрамның ғылыми-педагогикалық біліктілігін арттыру жөнінде жоғары оқу орнының жүйесін іске асыру болу керек. Әрбір жоғары оқу орнының мәртебесі оның орналасу жерімен, кафедра мен зерханалардың соңғы үлгідегі оқу-ғылыми жабдықтармен шоғырлану дәрежесімен емес, керісінше жоғары біліктілікті ғылыми-педагогикалық ұжымның болуымен анықталады. Әрине, негізгі қорлар мен жабдықтарға ауқымды қаражатты салуға болады, бірақ ғылыми-педагогикалық құрамында кәсіби білімді, мықты профессорлар мен оқытушылар, ғылыми қоғамдастық мойындаған ғалымдарсыз «білім беру ұйымдарының әлемдік деңгейіне» шығу мүмкін емес [17].

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында басты мақсат болып экономиканың орнықты дамуы үшін сапалы білімнің қолжетімділігін қамтамасыз ету арқылы, білімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыру көрсетілген [19]. Соған сәйкес мемлекет саясатының білім саласындағы басты бағыттарына білім беру жүйесін жоғары білікті кадрлармен қамтамасыз ету, жоғары білікті ғылыми және ғылыми – педагог кадрларды даярлау жатқызылған. Жоғары білім республика экономикасының барлық салалары үшін құзыретті және бәсекеге қабілетті мамандарды кәсіби даярлауды қамтамасыз етуде, ғылым мен өндірісті біріктіруде маңызды рөл атқарады. Қазіргі таңда Қазақстан Республикасында барлығы 139-ЖОО бар, оның 67-жеке меншік болса, ал қалғаны 9-ұлттық, 33-мемлекеттік, 16-акционерленген, 13-азаматтық емес, 1-халықаралық ЖОО мемлекет қаражатынан жабдықталғандығы белгілі, [20] онда 620442 студент білім алады. Қазақстан Республикасы жоғары оқу орындарының профессорлық-оқытушылық құрамына келетін болсақ, мемлекеттік ЖОО-да ғылым докторлары 2,1 мың, ғылым кандидаттары 8,9 мың, ал жеке меншік ЖОО-да ғылым докторлары 1 мың, ғылым кандидаттары 4,9 мыңды құрайды [21]. Алайда ЖОО ғылым докторы мен профессорлар ғылыми атағы бар оқытушы құрам тікелей білімгерлерді тәрбиелеу мен білім берумен айналыспауы өзекті болып отыр. Аталған ғылыми шенділер университет қабырғасындағы әкімшілік басқарушылық қызмет атқарып келуде. Мысалы, 148 жоғары оқу орныды басқаратын ректорлардың бәрінде ғылыми атағы бар. Олардың төрттен алты арасында проректорлары бар, олар да ғылыми шенді. Декандар мен кафедра меңгерушілері де ғылыми атағы барлар. Жалпы саны орташа есеппен мыңнан аса ғылым атағы бар профессорлық оқытушы құрам тікелей өз оқытушылық міндетімен айналысуға мүмкіндігі жоқ. Оған мемлекеттік қызмет саласында қаншама ғылыми атақ иегерлері қызмет етуде екенін қосыңыз. Заңнамалық тұрғыдан оқытушы профессорлық құрамға университет қабырғасында әкімшілік қызметпен салыстырғанда көп пайда әкелетін білім беру мен ғылыми зерттеулермен жобалармен айналысу басым бағыт болатындай әлеуметтік көтермелеу тетікті заңмен қарастыру өзекті. Сонымен қатар декан (меңгеруші) ректоратқа есеп беретіндіктен, жоғарыдан қысым одан әрі күшейеді, себебі басқарушылық шешімдердің орындалуын қамтамасыз етуге декан міндетті болып қала бермек, ал қайта құру кезінде ондай міндеттер көлемі көбейе түседі. Тәуекел танытуға дайындық, қаржылық, маркетингтік мәселелерді шешу және экономия тұрғысынан бағалай білу қабілеті ортаңғы буынның басшыларында болуы талап етіледі. Осылайша басқару кәсіби қызметке айналуға, сондықтан сәйкес білімді талап етеді. Жоғары оқу орындары үшін басқарушы кадрларды арнайы дайындау өзекті мәселеге айналуы қажет [22]. Сондықтан жоғары және жоғары білім саласын басқаруды ғылыми атағы бар профессорлық оқытушы құрамды заңмен шектету қажет. Олардың орнына білім беру саласында кем дегенде бес жыл еңбек өтілімі бар, арнайы мамандандырылған кәсіпқой менеджерлермен алмастыру өз жемісін береді деп ойлаймыз.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында көрсетілгендей, білім беру сапасы, бірінші кезекте, сапалы

даярлығы бар оқытушылармен айқындалады. Осы бағдарламада шешуді қажет ететін кадрлық мәселелердің қатары да белгіленген. Жоғары оқу орындарын кадрлармен қамтамасыз етуде кері үрдіс орын алған: профессор-оқытушы құрамын жүйелі даярлау жоқ, қоса жұмыс атқару кеңінен таралған. Жастарды ғылымға тарту үшін жағдайлар жасалмаған. Кадрлардың қартаюы байқалады. Ғылыми қызметкерлердің орташа жасы – 55-те. Шешуді қажет ететін кадрлық мәселелердің қатарына сонымен қатар саладағы еңбекақы деңгейі мен елдегі жалақының орташа деңгейінің арасындағы сәйкессіздіктен туындаған техникалық және кәсіптік білім жүйесінен кадрлардың өзге елге кетуі жатады. Оқытушы-профессорлық құрам мен әкімшілік-басқарушылық персоналды дамыту және қолдау. Кадрлық құрам - әрдайым едәуір мөлшерде инвестицияларды сала отырып, дамытуды қажет ететін ресурс. Кадрларды жаңарту үшін тиімді конкурстық механизмдерді қалыптастыру және ашық халықаралық еңбек нарығынан зерттеуші-оқытушыларды тарту қажет.

1999ж. Болон декларациясында алға қойылған негізгі мақсаттың бірі "сапамен қамтамасыз ету саласында бірыңғай критерийлер мен әдістерді дайындау үшін еуропалық қауымдастықты дамыту" болып табылады.

1995ж. ЮНЕСКО өзінің бас конференциясында қабылдаған шешімді орындау үшін "Жоғары білім реформалары мен дамуы" атты бағдарламалық құжаттама жасаған болатын, онда "жоғары білім сапасы жоғары білімге қатысты қызметтің барлық негізгі функциясы мен түрлерін қамтыған жан-жақты беталыс" ретінде анықталған. Ережедегі 151 құжаттың 18-і тікелей сапаға қатысты. Жоғары білім сапасы осы жүйенің контекстуалдық шеңберіне берілген пәннің институционалды міндеттері немесе жағдайларымен нормаларына айтарлықтай тәуелді көп қырлы ұғым болып табылады". ЮНЕСКО-ның осы ережесіне сәйкес жоғары білім сапасына айтарлықтай ықпал ететін білім беру ісінің үш жағы бар — қызметкерлер мен білім бағдарламаларының сапасы, студент дайындау сапасы және жоғары оқу орнының инфрақұрылым сапасы.

Кейінгі жылдары Еуропа Одағы елдерінде білім сапасы мәселесі жоғарыда аталған және басқа да көптеген форумдарда талқыланып, оқу орындарында оған көбірек көңіл бөлінді. Мұны ұйымдастыруда негізгі рөл: сапаны бағалау мен қолдаудың өзара тиімді белгілері мен механизмдерін өңдеу мен пайдалануға бөлінеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Указ президента Республики Казахстан о Концепции развития гражданского общества в Республике Казахстан на 2006-2011 годы от 25 июля 2006 года № 154.
2. Выступление Министра образования и науки РК Б.Т. Жумагулова на заседании Правительства РК «О реализации поручений Главы государства по вопросам молодежной политики». -Астана, 20 ноября 2012 г. // http://www.edu.gov.kz/ru/about/o_ministerstve0/ministr/vystuplenija/
3. Мировой рейтинг вузов по QS World University Rankings // <http://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2013>
4. Седунова С.Ю., Королева В.В. Модели организации сотрудничества вуза и Работодателей // <http://pskgu.ru/projects/pgu/storage/wg6110/wgpgpu09/wgpg>
5. Ермағанбетова С. Заңгерлер даярлау-үлкен жауапкершілік //Егемен Қазақстан.-Астана.-2012ж.-5б.
6. Мионг Хо Пак. Білім мен табиғи ресур келешекте Қазақстанның еңселі елге айналуына мол мүмкіндік береді. Сұхбаттасқан Сағидоллаұлы Қ.//Алаш айнасы.-Астана.-2013жыл.-8б.
7. Нуртазина Р.А. Образовательная политика Республика Казахстан в условиях глобализации. Алматы, Ғалым, 2004.-285 с.
8. Алтынбасов Б.О. Современные проблемы высшего и послевузовского образования в РК. - сборник материалов круглого стола. -Астана, 2012.
9. Әбсаттарұлы Ф. Мемлекеттік тілді дамытудың жана мүмкіндіктері // Ақиқат. - Астана.2010ж.-8б. <http://qazaqtili.wordpress.com>

10. Нөкетаева Д.Ж. Ғылымға бөлінген қаржы. ЕгеменҚазақстан. 5 маусым 2010 жыл // <http://www.egemen.kz/7945.html>
11. Человеческий капитал // <http://ru.wikipedia.org/wiki>
12. Халықты жұмыспен қамту туралы Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 23 қаңтардағы N 149 Заңы. <http://www.enbek.gov.kz/node/248391>
13. Барабанов О. Н., Лебедева М. М. Глобализация и образование в современном мире / Глобализация: человеческое измерение. М., 2002. С. 54—77.
14. Даумова Б.А. «Қазақстан Республикасы мен Германия Федеративтік Республикасындағы техникалық және кәсіптік білім беру жүйесінің жағдайы және даму тенденциялары (салыстырмалы педагогикалық талдау)». Магистірлік диссертация. //Өскемен қаласы.2013ж. -23б.
15. Түймебаев Ж., «Білім туралы» жаңа заң сапалы білімге кепілдік береді //Егемен Қазақстан.- 2007. -16 тамыз. -7б.
16. ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 2007 жылғы 28 ақпандағы «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» Жолдауы // "Егемен Қазақстан" 2007 жылғы 1 наурыз N 55.
17. Владимиров А.И. О кадровой политике в вузе. – М.: ООО «Издательский дом Недра», 2011.
18. Фатхутдинов Р.А. Управление конкурентоспособностью вуза // Высшее образование в России. 2006. № 9.
19. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 – 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы № 1118 Жарлығы. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1000001118>
20. Қазақстан Республикасы білім және ғылым министрлігі, ұлттық білім беру статистикасы және бағалау орталығы, «Қазақстан Республикасы білім беру жүйесінің статистикасы» ұлттық жинақ. Астана – 2013 жыл. <http://www.edu.gov.kz/kz/>
21. Білім және Ғылым министрлігі сайты. <http://www.edu.gov.kz/kk>
22. Верстина Н.Г., Милорадова Н.Г. Проблемы кадрового обеспечения вузов в процессе преобразования системы высшего профессионального образования. Перспективные проекты развития Российского образования. 2013.

УДК 378.12

**Калдыкозова С.Е.¹, Темирбекова Г.А.², Рыскелдиева Ж.А.¹,
Тукебаева А.Б.¹, Идирисова Г.Ж.³**

ЮКГУ им. М.Ауэзова¹, ЮКГПИ², Медицинский колледж «Авиценна»³, Шымкент

ОБУЧЕНИЕ ТЕРМИНОЛОГИИ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ

В эпоху интеграции отечественного образования в международное образовательное пространство, мобильности специалистов, глобализации научно-технической деятельности возрастает потребность Казахстана в конкурентоспособных специалистах. В связи с этим качество высшего образования характеризуется не только объемом знаний по специальности, но и способностью будущих выпускников к полиязычной профессиональной коммуникации. Безусловно, эффективная профессиональная коммуникация невозможна без знаний терминологической лексики специальности, так как профессиональная компетенция будущего инженера складывается не только из его теоретических знаний и практической готовности осуществлять различные виды профессиональной деятельности, но из знания необходимой терминологии и умения использовать ее в речи. Овладение терминологией специальности отвечает потребности профессионального общения и способствует формированию и совершенствованию профессиональной коммуникативной компетенции. В основе данной компетенции лежат развитые умения понимать и создавать профессионально значимые высказывания, а также умения контролировать речевое поведение: оценить

речевую ситуацию, составить прогноз предстоящего сообщения, выбрать соответствующую форму изложения и языковые средства, адекватные цели общения. Современная техническая терминология – обширная и сложная система.

На начальном этапе обучения усвоение технической терминологии связано с большими трудностями из-за значительного ее объема и разнообразия. При усвоении базовых дисциплин студенты, как показывает практика, испытывают затруднения в понимании терминов. Понимание термина, как нам кажется, во многом зависит от точности передачи его значения на родной язык. Достичь адекватности перевода не всегда возможно: этому препятствуют особенности словообразовательной системы как русского, так и казахского языков. Как известно, техническая терминология имеет свою специфику и различную этимологию. Термины бывают разными по структуре – корневые, производные, образованные путем словосложения и словосочетания, метафорического или метонимического переноса; по происхождению – заимствованные из других языков и исконно русские. Заимствованные термины часто являются одной из трудностей в усвоении терминологии, так как такие синонимы воспринимаются студентами как абсолютно разные слова.

Таким образом, технические термины представляют собой наиболее подвижный пласт лексики, подверженный постоянному и интенсивному обогащению, а подчас и изменению. Поэтому так важна системная и продуманная деятельность преподавателя, применяемая им технология обучения студентов технической терминологии. Для достижения лингводидактических целей преподаватель должен иметь представление о специфике материала (например, техническая лексика и терминология), которому он будет обучать; средствах обучения (например, комплекс упражнений, включающих работу со словарными дефинициями терминов, тестовые материалы); учитывать индивидуальные личностные особенности студентов; совершенствовать свои знания терминологии.

Как научить студента эффективному и системному усвоению терминов? Л.С. Выготский считал, что прямое обучение понятиям оказывается фактически невозможным и педагогически бесплодным. Педагог, пытающийся идти этим путем, обычно не достигает ничего, кроме пустого усвоения слов, голого вербализма, симулирующего и имитирующего наличие соответствующих понятий, а на самом деле прикрывающего пустоту. Термины, слова, словосочетания в читаемых текстах становятся объектом мыслительных операций и умозаключений. Существует два пути семантизации терминологической лексики на занятиях: беспереводный и переводный. К беспереводным способам семантизации относятся: 1. Демонстрация предметов, действий, изображений, то есть наглядная семантизация. Это позволяет вызвать яркое и непосредственное представление о слове, способствует его запоминанию. 2. Толкование значения термина, то есть его семантическое определение, описание его значения с помощью уже известных слов. Этот способ семантизации доступен, позволяет прибегнуть к раскрытию значения любых терминов. Такой способ семантизации терминов принят в словарях. 3. Использование перечисления. Этот способ семантизации возможен в тех случаях, когда перечислению предшествуют обобщающие слова: например, как-то, а именно и др. или же когда значение термина раскрывается путем перечисления понятий, обозначаемых этим термином. Недостаток этого способа – отсутствие иллюстративного материала. 4. Подбор синонимов и антонимов. Этот способ семантизации является самым распространенным. 5. Обращение к словообразовательным связям. Этот способ широко применяется для объяснения значений производных слов-терминов, например, существительных, образованных от прилагательных и глаголов, существительных со значением лица и т.д. Семантизация терминов происходит посредством объяснения значений производящей основы и словообразовательного аффикса: вакуум → вакуумный, экстракция → экстрагент, фильтр → фильтровать → фильтрование и др. 6. Использование контекста тесным образом связано с контекстуальной догадкой. Контекст является обязательным условием для лучшего восприятия термина, при этом надо понимать, что терминологическое значение слова не изменится, но его значение в контексте

проявится намного ярче и выразительнее. 7. Включение терминов в семантическое поле. Этот способ является продуктивным, так как позволяет объединить отдельные термины определенной области в тематический ряд. При этом будут задействованы и другие способы семантизации. [4].

При объяснении новый термин и его значение записываются преподавателем на доске. Студенты переписывают их в специальные тетради – «Учебные терминологические словари по специальности» – для того, чтобы выучить их как вводимые слова, а также то, что они означают. Над новым словом нужно работать как изолированно, так и в контексте. При введении лексики необходимо соблюдать некоторые правила: каждое значение слова следует трактовать как самостоятельную учебную единицу; ознакомление с лексической единицей идет на звучащей речи; должна быть установка на прогнозирование значения слова; уделить внимание на сочетаемость лексической единицы в структуре синонимов и антонимов. Преподаватель готовится к объяснению новых слов по следующему плану: проводит анализ новой лексики с целью определения трудностей, затем делит слова на группы по уровню трудности; определяет порции новых слов и форму организации ознакомления с ними; определяет способы семантизации лексики; составляет комментарий для каждого отдельного слова и подбирает иллюстрированный материал.[5, 3].

Основной единицей технической информации в процессе обучения по-прежнему является текст, поэтому терминологическая лексика усваивается в первую очередь через работу над текстами по специальности. Помимо графического оформления текста, разумеется, работу над терминологической лексикой необходимо продолжить рядом упражнений. Выполнение упражнений осуществляется в определенной последовательности. Предтекстовые упражнения составляют прослушивание, прочитывание и проговаривание терминологических слов и словосочетаний текста с целью повторения уже знакомого материала и формирования навыков регулярного воспроизведения устойчивых словосочетаний и составных терминов, необходимых для формирования и формулирования высказываний, используемых в профессиональной речи медиков. После работы с текстом выполняется ряд послетекстовых упражнений. При этом языковые, условно-речевые, речевые упражнения и упражнения на перевод отдельных слов, словосочетаний, терминов, высказываний выполняются комбинированно - в соответствии с формулировками заданий. Речевые/ коммуникативные упражнения направлены на осуществление профессиональной речевой деятельности в ситуациях, моделирующих реальное общение. Коммуникативные упражнения принимают следующие формы: ответные (исправление неверных утверждений, уточнение сообщений); ситуативные (выражение реакции учащихся на определенную ситуацию); репродуктивные (пересказ текста); дискуссионные (выражение собственного отношения к обсуждаемой теме); инициативные (участие в ролевых играх).[6], [7]. В качестве примера предлагаются следующие задания на усвоение терминологической лексики :

Задание 1. Прочитайте следующие слова. Определите по словарю и запишите значения тех из них, которые вам не знакомы.

Деталь, узел, агрегат, плиты-щеки, грохот, центрифуга, дробилка, теплообменник, рекуператор, деаэрактор, компрессор, суспензия, резервуар.

Задание 2. Подберите однокоренные существительные к данным ниже прилагательным.

Спиральный, дренажный, винтовой, молотковый, конусный, ротационный, поршневой, кинетический.

Задание 3. Данные слова разберите по составу.

Сортировка, укладка, измельчение, универсальность, щековый, роторный, циклический, электрогидравлический, полуприцепный, сменный, расход, деформация, ультразвуковой.

Задание 6. Вместо точек вставьте –н- или –нн-. Объясните правописание данных слов.

Комбинированный привод, внутреннее сгорание, автоматизируемая система управления, радиационная величина, специализированная машина, механизированное средство.

Задание 7. *Вместо точек вставьте нужные орфограммы. Объясните правописание данных слов.*

Процесс оседания, взвешенное состояние, разделение грубых суспензий, аппаратами периодического действия, осветленная жидкость, аппараты полунпрерывного действия, скорость протекания суспензии.

Задание 8. *Определите, от каких частей речи и как образованы данные имена существительные.*

Сопротивление, мощность, подвижность, управление, комбинирование, транспортирование, дробилка, сортировка, укладка.

Задание 9. *Поставьте глаголы в нужную форму.*

1. Целью сушки (являться) улучшение качества материала (снижение его объемной массы, повышение прочности) и, в связи с этим, увеличение возможностей его использования. 2. В химической промышленности, где технологические процессы (протекать) в основном в жидкой фазе, конечные продукты имеют вид либо паст, либо зерен, крошки, пыли.

Задание 10. *Преобразуйте данные сложные предложения в простые. Объясните постановку знаков препинания в данных предложениях.*

1. *Технологической машиной* называется рабочая машина, в которой преобразование материала состоит в изменении формы, свойства, и положения материала или обрабатываемого объекта. 2. *Информационной машиной* называется машина, которая служит для преобразования информации и подразделяются на контрольно-управляющие и математические машины.

Задание 11. *Расставьте недостающие знаки препинания. Объясните постановку знаков препинания в данных предложениях.*

1. Отстаивание это медленное расслоение жидкой дисперсной системы на составляющие её фазы происходящее под действием силы тяжести. 2. В процессе отстаивания частицы дисперсной фазы оседают или всплывают скапливаясь соответственно у дна сосуда или у поверхности жидкости. 3. Концентрированный слой из отдельных капелек у поверхности возникший при отстаивании называют сливками.

Задание 12. *Допишите предложения.*

Часть изделия, которая собирается отдельно и далее участвует в процессе сборки как единое целое, называется Изделие предприятия-поставщика, применяемое как составная часть изделия... . Сборочная единица, обладающая полной взаимозаменяемостью, возможностью сборки отдельно от других составных частей изделия и способностью

Задание 14. *Прочитайте текст. Выпишите из текста термины. Обратитесь к терминологическому толковому словарю и дайте объяснение терминов.*

Измельчение - разрушение твердых тел до требуемых размеров. Цель дробления - получение кускового продукта необходимой крупности и гранулометрического, или фракционного, состава, подготовка к помолу. Измельчение способствует: улучшению однородности смесей; ускорению и повышению глубины протекания химических реакций, снижению применяемых температур и давлений; улучшению физико-механических свойств и т.д. Измельчение может быть сухим (как правило, при грубом и среднем дроблении) и мокрым (часто при мелком дроблении и помолу). Сухое измельчение проводят в воздушной среде или в инертных газах.

Ответьте на вопросы.

1. Что такое измельчение?
2. Какова цель измельчения?
3. Чему способствует измельчение?
4. Какие виды бывают измельчения?

Таким образом, системное изучение студентами технического вуза терминологии специальности в дальнейшем позволит обучающимся самостоятельно освоить терминологическую лексику, активно применить ее в овладении будущей профессией, а также сформировать профессиональную коммуникативную компетенцию.

ЛИТЕРАТУРА

1. Практикум по русскому языку и культуре речи (нормы современного русского литературного языка) / Под ред. проф. И.Г. Проскуряковой. М., 2004.
2. Пособие по научному стилю речи для вузов технического профиля / Под ред. проф. И.Г. Проскуряковой. М., 2004.
3. Русский язык и культура речи: Практикум по риторике. Часть 1, 2 / Под редакцией В.В. Кудряшовой. СПб, 2006.
4. Щукина Д.А., Атаева Е.В., Беспалова О.Е. и др. Основы деловой коммуникации: учебное пособие по русскому языку и культуре речи. СПб, 2011.
5. Демидова, А. К. Пособие по русскому языку: Научный стиль речи. Оформление научной работы [Текст] / А. К. Демидова. -М.: Русский язык, 1991.
6. Калдыкозова С.Е и др. Русский профессиональный язык для студентов специальности «Технологические машины и оборудование». Учебное пособие. – Шымкент, 2014.

УДК: 37.372

Николаева В.В.

к.п.н., доцент, Государственный университет имени академика Е.А.Букетова города Караганды

ОСОБЕННОСТИ ПОЛИКУЛЬТУРНОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Современное общество характеризуется ростом национального самосознания, стремлением понять и познать историю, культуру своего народа. Особенно остро встает вопрос глубокого и научного обоснования национально-региональных факторов в воспитании детей, так как сохранение и возрождение культурного наследия начинается со своего края и играет важную роль в воспитании подрастающего поколения.

Поликультурное воспитание - педагогический демократический ответ многокультурных и полиэтнических обществ, одна из приоритетных педагогических проблем, стоящих перед мировой цивилизацией.

Поликультурное образование понимается как процесс освоения подрастающим поколением этнической, общенациональной и мировой культуры в целях духовного обогащения, развития глобализма и планетарного сознания, формирования готовности и умения жить в многокультурной полиэтнической среде, представленной системой культурных ценностей.

Сущность поликультурного образования заключается в воспитании миролюбия, учёте интеграционных процессов в образовании, культурной конвергенции, педагогической культуры народа. Качество воспитательного процесса и воспитания личности зависит от взаимодействия всех институтов воспитания, что определяет необходимость проектирования поликультурной модели воспитательной системы в непрерывном педагогическом образовании. Это обеспечит целостность, системность, непрерывность процессу воспитания, познания культурных ценностей различных народов и творческой самореализации [1].

Поликультурное воспитание в Казахстане реализуется в условиях существования социальной и интернациональной общности людей – казахстанского народа, расцвета и сближения наций, и народностей нашей страны. На претворение в жизнь социального заказа общества направлена «Конституция Республики Казахстан» [2], «Государственная

программа развития образования в Республике Казахстан на 2011-2020 годы» [3], Закон Республики Казахстан «О правах ребенка» [4], «Доктрина национального единства Казахстана» [5], «Концепция этнокультурного образования в Республике Казахстан» [6].

Приобщение новых поколений к национальной культуре становится актуальным педагогическим вопросом современности, так как каждый народ не просто хранит исторически сложившиеся воспитательные традиции и особенности, но и стремится перенести их в будущее, чтобы не утратить исторического национального лица и самобытности (Н.А.Асипова, Н.Е.Бекмаланова, Р.А.Дюсупова, К.К.Жампеисова, С.С.Жубакова, Б.Е.Каирова, Ж.Ж.Наурызбай, Ш.Т.Таубаева и другие).

Вопросы поликультурного воспитания исследованы в трудах – философов, педагогов, психологов, социологов, в которых патриотическое воспитание рассматривается, в контексте с нравственным воспитанием (В.Н.Устьякин, Т.А.Казимирская, М.М.Магомедов, И.С.Марьенко, М.П. Целых, В.А.Ким, А.А.Калюжный, Л.К.Керимов, Э.А.Урунбасарова, Х.У.Фаталиев, К.Т.Абилгазиева, А.Х.Казетова), с гражданственностью (С.В.Шевченко, А.В.Подгорнов, Ж.Макатова, С.Б.Омарова, Б.А.Тойлыбаев, Н.И.Койшибаева, Г.Ж.Менлибекова), с духовным развитием личности (В.А.Макарова, В.В.Пошатаев), с развитием политической культуры личности (К.К.Жампеисова, С.С.Жубакова, Е.М.Фалеева, Е.З.Батталханова), во взаимосвязи с этнопедагогикой (Ю.В.Лазарев, И.И.Валеев, К.Б.Жарыкбаев, Б.А.Жетписбаева, К.Н.Менлибаев, Т.М.Шакирова, А.А.Калыбекова, Т.М.Алсатов, К.Болеев, С.Габбасов, К.Ж.Кожаметова, Н.А.Мухамединова, М.Ж.Курманбаева и другие).

В Казахстане предпосылки изучения феномена поликультуризма мы находим в антропологических воззрениях просветителей И.Алтынсарина, Ч.Валиханова, А.Кунанбаева, ключевой смысл педагогического идеала которых заключается в усвоении общечеловеческих ценностей через осмысление своей культуры.

На современном этапе проблема поликультурности разрабатывалась в работах К.Ж.Кожаметовой, К.Б.Жарикбаева, С.К.Калиева, Ш.М.Мухтаровой, Ж.Ж. Наурызбая, С.А.Узакбаевой, Р.М.Айтжановой и других.

Казахстанские ученые к разработке поликультурной педагогики приступили сравнительно недавно - в 90-е гг. XX в. (Н.А.Асипова, Н.Е.Бекмаланова, Р.А.Дюсупова, К.К.Жампеисова, С.С.Жубакова, Б.Е.Каирова, Ж.Ж.Наурызбай, Ш.Т.Таубаева, Р.М.Айтжанова, Р.Б.Маженова и другие), в их исследованиях внимание акцентируется на необходимости преодоления культурно-этнических предубеждений и формирования культуры межнационального общения на основе взаимного уважения и терпимости.

Работы Г.Н.Волкова, В.К.Шаповалова, К.Ж.Кожаметовой, Ш.М.Мухтаровой, Ж.Ж.Наурызбая, С.А.Узакбаевой и других затрагивают проблемы особенностей содержания образования, которые определяются поликультурной социальной средой.

Усвоение культурно-исторического прошлого своего народа, свое национальное должны стать не статичной основой, позволяющей определенной нации замкнуться на самой себе, а некоторой отправной точкой для принятия другого национального. Целостная система образования, как и ее подсистемы (в частности этнокультурное образование), - это, в первую очередь, диалектическая система. И на этот аспект этнокультурного образования впервые в педагогической литературе обратил внимание Ж.Ж.Наурызбай [7], который фундамент заинтересованного отношения к другим культурам видит в глубоком знании собственной культуры.

В настоящее время наблюдается кризис образования не только в Казахстане, но и во всем мире. Ведущие философы, педагоги, психологи и социологи ищут выход из этого кризиса. Мнения ученых (М.М.Бахтин, И.Е.Берлянда, В.С.Библер, С.Ю.Курганов, В.А.Сластенин и другие) сводятся к мысли об изменении смысла и цели образования от «человека образованного» к «человеку культуры», о тесной взаимосвязи образования и культуры, где элементы культуры должны составлять ядро обновленного содержания образования и развивать у детей культуру деятельности, культуру мышления, культуру

общения, эстетико-художественную культуру, психологическую культуру и другие культуры.

Значительный вклад в становление теории и практики поликультурного образования за рубежом внесли П.Ф.Каптерев, А.Н.Джурицкий, М.А.Богомолова, Е.Л.Бараксанова, Е.С.Бабунова, Т.Ф.Бабынина, Э.К.Суслова и другие.

В образовательной сфере определены теоретико-методические основы поликультурного воспитания: теория многокультурного образования (Г.Д.Дмитриев, Н.Б.Крылова); создание культуры межнационального общения (О.В.Аракелян, З.Т.Гасанов, В.П.Комаров); воспитание толерантности (Г.С.Гершунский, П.В.Степанов); штудирование этнопедагогического аспекта в поликультурном воспитании (Г.Н.Волков, А.Н.Джурицкий, И.В.Жуковский, М.Н.Кузьмин, В.С.Кукушин, Г.В.Палаткина и другие).

Внимание исследователей (Н.Л.Емельянова, Ю.Н.Косенко, Л.С.Плетенецкая и другие) уделено вопросам подготовки будущих воспитателей к народоведческой работе в дошкольных учреждениях, к работе по усвоению старшими дошкольниками народоведческой лексики и отдельным ее аспектам: формированию этнокультурной компетентности студентов педагогических факультетов в условиях полиэтнической среды (О.И.Гуренко), этнопедагогической подготовке (О.И.Давыдова, К.Ж.Кожаметова, К.Б.Жарикбаев, С.К.Калиев, Ш.М.Мухтарова, Ж.Ж.Наурызбай, С.А.Узакбаева и другие).

Приобщение к традициям народа особенно значимо в дошкольные годы (В.Г.Безносков, В.П.Зеньковский, Д.С.Лихачев и другие), ребенок является будущим полноправным членом социума, ему предстоит осваивать, сохранять, развивать и передавать дальше культурное наследие этноса через включение в культуру и социальную активность.

Начиная с дошкольного возраста, закладывается фундамент будущей поликультурной личности, гражданина своей страны, национальная культура становится для ребенка первым шагом в освоении богатств мировой культуры, присвоении общечеловеческих ценностей, формировании собственной личностной культуры.

В современных условиях осознания духовных основ развития общества актуальной является проблема глубокого и научно-обоснованного учета особенностей региональной культуры в работе с детьми. В содержании отдельных разделов дошкольного образования (ознакомление с окружающим, формирование представлений о природе, изобразительная деятельность, праздники и развлечения и другое) просматривается ознакомление с родной культурой и национальными традициями.

Механизмом, позволяющим включить народную педагогику в современный учебно-воспитательный процесс в дошкольной организации, является народная традиция, т.к. именно традиция выражает сущность народной культуры и её связь с социальными условиями; она и в настоящее время несёт те же воспитательные и развивающие функции.

Большой потенциал содержится в традиционных компонентах национальной культуры: непосредственное и опосредованное общение; устное народное творчество, музыкальное народное творчество, народные игры и праздники, декоративно-прикладное искусство, обычаи и традиции; национальная игрушка; игра; проведение праздников и утренников с использованием песен и стихов.

Особая роль в приобщении к культуре народов отводится билингвизму как реальному инструменту приобщения к культуре народа страны изучаемого языка, воспитания взаимопонимания между представителями различных лингвоэтнокультурных общностей и национальных языковых картин мира (культур). Однако в настоящее время проблема приобщения к культурам разных народов с целью формирования поликультурной личности дошкольника не получила своего достаточного отражения.

Содержание поликультурного воспитания дошкольников в Казахстане строится вокруг четырех ориентиров:

1. Национальной идентичности личности.
2. Освоения системы понятий и представлений о поликультурной среде.
3. Воспитание положительного отношения к многокультурному окружению.

4. Развитие навыков межнационального общения.

Типовая программа воспитания и обучения детей дошкольного возраста не ограничивается задачей воспитания любви к Родине и воспитания уважения к национальностям и культурам своей страны. В ней определен следующий объем знаний о народах и культурах: знакомство с казахскими народными традициями и обычаями. Обогащение и углубление знаний об истории родного края, о культуре и быте народов Казахстана (татары, русские и другие). Воспитание доброжелательного и уважительного отношения к людям других национальностей, проживающим на территории Республики Казахстан. Знакомство с названиями государств, граничащих с Казахстаном, с особенностями быта и культуры людей, проживающих там. Расширение знаний о родной стране, о государственных и народных праздниках.

Содержание поликультурного воспитания, отраженное в программе поддерживает интерес к событиям, происходящим не только в стране, но и в мире, формирует чувство гордости за Казахстан. Для обобщения знаний о Казахстане создаются образовательные ситуации, включающие игры, беседы. В этом возрасте знакомят детей с национальными традициями, костюмами, обычаями.

Проводя занятия, педагог использует наглядный материал: картины, фотографии, иллюстрации к книгам, слайды, видеоматериал. Дети шестого года жизни могут воспринимать произведения изобразительного искусства разных жанров, поэтому им показывают графические рисунки, акварели, рассказывающие о разных городах Республики.

Расширяются представления детей о родной стране, о государственных и народных праздниках (Наурыз, День Независимости, 8 Марта, День защитника Отечества, День Победы, Новый год); воспитывается любовь к Родине и уважение к людям, населяющим ее.

Старшим детям постепенно раскрывают понятия «дружба», «взаимовыручка». С этой целью можно использовать чтение художественных произведений (В.Осеева «Три товарища», Л.Кузьмина «Дом с колокольчиком», М.Фомина «Подруги», М.Алимбаев «Почему Ораз плакал, друзья смеялись?», Б.Данабеков «Отзывчивый мальчик», А.Алимбаев «Уроки вежливости», М. Алимбаев «Не обижайся»; Б. Данабеков «Отзывчивый мальчик» и другие), беседы по их содержанию, а также беседы на разные темы: «Чуткость и доброжелательность», «О дружбе и друзьях» и т.д.).

Дети заучивают стихотворения (А.Дуйсембиев «Дети земли», К. Идрисов «Мой край» и другие), слушают рассказы (Т. Муратов «Праздник Наурыз» и другие); рассматривают предметы быта, изделия мастеров прикладного искусства, национальной бытовой и праздничной одежды, рисуют, лепят, делают аппликации, (составление узоров казахского орнамента - «Украшение сэукеле»; «Украшим сырмақ», «Украшение торсыка» и другие), играют в народные подвижные игры («Байга», «Ак суйек», «Кок-пар», «Аюдың апаны», «Гуси-лебеди» и другие), слушают и исполняют музыкальные произведения («Қамажай», «Ах ты, берёза» и другие), играют и водят хороводы («Көкпар» муз. К. Куатбаева; «Айгөлек» муз. Б. Кыдырбековой; «Қыс кызығы», «Жаңа жыл келді» муз. И. Нусипбаева; «Түлкі мен қаздар», каз. народная игра, «Танец с домброй», каз. народная музыка «Қыздар-ай» в обработке Б. Дальденбаева и другие).

Постепенно расширяются представления детей о родной стране, государственных и народных праздниках, продолжает формироваться интерес к своей «малой Родине», к достопримечательностям родного города, культуре и традициям. На прогулках дети рассматривают общественные здания, обращают внимание на особенности архитектуры; педагоги проводят серию занятий по теме «Мой город», совместно с воспитанниками составляют альбом с видами города или макет «Улицы, по которым мы ходим».

Дошкольникам этого возраста уже доступно знакомство с флагом, гербом и мелодией гимна Казахстана. Полученные представления дети отражают в рисунках. Конкретизируя представления о Казахстане, детям читают художественные произведения, подбирают книги и альбомы для самостоятельного рассматривания иллюстраций.

С 6- лет, знакомя детей с явлениями общественной жизни, впервые раскрывается тема

«Наша планета» и понятие «Земля – наш общий дом». Педагоги рассказывают о том, что на Земле много стран, а в специальных образовательных ситуациях побуждают детей сделать вывод: глобус – это уменьшенный макет Земли, каждый цвет на нем имеет свое назначение; нужно уметь пользоваться глобусом, картой, показывая на них отдельные континенты и страны. Воспитатель обращает внимание детей на то, что на Земле живет много людей разных рас и национальностей, они и похожи друг на друга, и отличаются друг от друга.

Таким образом, анализ специфики воспитания детей старшего дошкольного возраста в контексте освоения родной культуры позволяет сделать следующие выводы. Базовый процесс «вращивания» ребенка в культуру в дошкольном возрасте определяет изучение форм и содержания родной культуры, помогает ребенку-дошкольнику познать самого себя, гордиться своей страной, осознавая ценность, а главное, необходимость своей жизни не только для самого себя, но и общества в целом.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гукаленко О.В. Поликультурное образование: теория и практика. - Ростов н/Д: РГПУ, 2003. - 510с.
2. Конституция Республики Казахстан. - <http://constitution.kz/>
3. Закон Республики Казахстан «Об образовании». -<http://www.zakon.kz/141156-zakon-respubliki-kazakhstan-ot-27.html>.
4. Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2011 – 2010годы. – <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1000001118>.
5. Закон «О правах ребенка в Республике Казахстан». - http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z020000345._
6. Доктрина национального единства Казахстана. - http://continent-online.com/Document/?doc_id=30501158&mode=p&pag.
7. Концепция этнокультурного образования в Республике Казахстан. - http://adilet.zan.kz/rus/docs/N960003058._
8. Наурызбай Ж.Ж. Основы этнопедагогики и этнопсихологии: программа курса для учащихся и студентов учебных заведений культуры. - Алматы, 1998. - 150с.

УДК: 371.13

Тукенова Н.И., Мырзағали М.А.

Жетысуский государственный университет им. И.Жансугурова, г.Талдыкорган

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЕ МУЛЬТИМЕДИЙНОГО УЧЕБНОГО ПОСОБИЯ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ДИСЦИПЛИН В ВУЗАХ

Компьютерное моделирование, очень быстро развивающиеся в последние десятилетия, дали нам возможность творить неповторимые объемные объекты, которые заполняют виртуальный мир, создавая запоминающееся впечатление реалистичности.

Трехмерное моделирование является «молодым» направлением, которое стремительно быстро «набрало обороты» и применяется в различных сферах жизнедеятельности человека.

Использование трехмерных видеороликов позволяет более детально проиллюстрировать какой-либо физический процесс, механизм или передачу данных. Применение иллюстрационного материала, качественной компьютерной демонстрации, видеофрагментов, которые поясняют основные законы и пробуждают интерес к науке, тем самым делают дисциплину более интересной, понятной и запоминающейся [1].

Использование 3D графики позволяют моделировать не только производственные ситуации будущей профессиональной деятельности, но и экстремальные условия работы

техники, которые реальные системы не могут себе позволить. Тем самым дают возможность развивать умения, навыки и компетенции будущего специалиста.

Поэтому, цель нашего исследования – эффективность использования мультимедийного учебного комплекса, который включает в себя 3D-видеоматериалы в образовательном процессе вуза, например, при изучении дисциплины «Компьютерные сети».

Учебно-методический комплекс курса «Компьютерные сети» был разработан с использованием 3D-графики. Лекционный материал и лабораторные работы были визуализированы с помощью программы 3D Max, например, лекция «Кабельные системы локальных вычислительных сетей» (рис. 1).

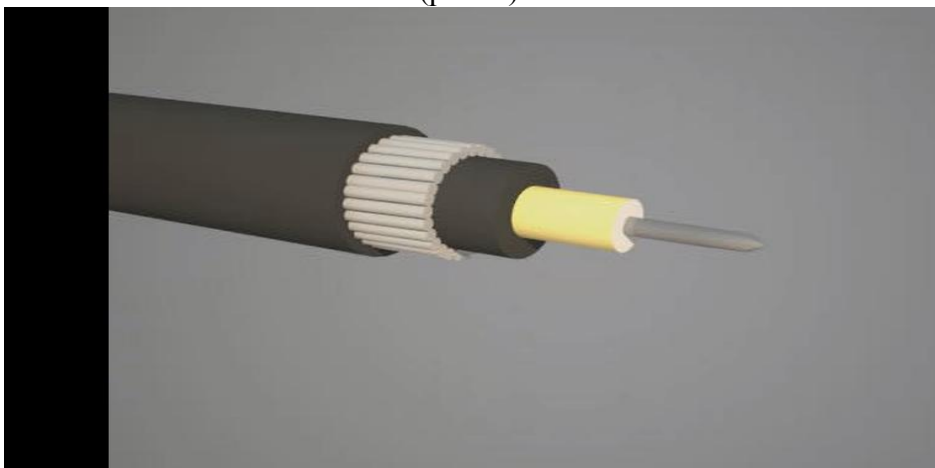

Рис. 1. Кабельные системы локальных вычислительных сетей

После изучения студентами курса «Компьютерные сети», было проведено с учащимися этой группы анкетирование об уровне усвоения материала по дисциплине. В результате мы получили следующие данные: для 81% студентов материал по курсу «Компьютерные сети» был полностью усвоен, 100% учащихся хотели бы, чтобы подобные 3D-видеоматериалы использовались в процессе обучения и по другим дисциплинам, они считают, что с использованием 3D-видеороликов обучение становится более эффективным в изучении тем. Студенты объясняют это тем, что они быстрее и адекватнее воспринимают визуальную информацию. Ведь новое поколение чувствует себя более комфортно в среде, которая богата образами, а не текстами, они не желают читать большие объемы текста, будь то просто длинная инструкция или лекционный материал.

Использование в учебном процессе видеофрагментов, моделирование, графику и т. д., позволяет улучшить качество преподавания дисциплин и повышает уровень усвоения учебного материала студентами.

ЛИТЕРАТУРА

1. Шикин А.В. Компьютерная графика. Полигональные модели: Учебник/ Боресков А. В. – М.: Москва, 2010. 356с.
2. Шикин А.В. Компьютерная графика. Динамика, реалистические изображения: / Боресков А. В. – М.: Москва 2012 . 255 с.

ҮШ ТҰҒЫРЛЫ ТІЛ-ҚАЗІРГІ ЗАМАН ТАЛАБЫ

Алдымен, Қостілділік дегеніміз – «адамның екі тілдің көмегімен қарым-қатынас жасауы» яғни, адамдардың қоғамдық өмірде ана тілімен бірге басқа да шет тілінде сөйлеу құбылысы. Ал, көптілділік – екіден көп тілдерде түсінісу. Жалпы, қостілділік, көптілділік – әртүрлі этносқа жататын адамдардың, ұлт пен ұлттың, мемлекет пен арасындағы қарым-қатынастарды қамтамасыз ету мақсатында ерте замандардан келе жатқан әлеуметтік құбылыс.

Ғалымдардың анықтауынша, болашақта халықтар арасындағы түрлі байланыстардың ұлғая түсуімен байланысты көп тіл білушіліктің де маңызы арта береді. Қазірдің өзінде-ақ көп тіл білушілердің саны бір тілділерге қарағанда, әлдеқайда көп.

Шет тілінде сөйлеу арқылы сол ұлтша ойлайды; мұның өзі сол ұлтпен іштей жақындастыра түсетін болады. Ең бастысы басқа тілдерді білу адам мен адамды, ұлт пен ұлтты, халық пен халықты жақындастыра түседі. Тіл білуі барысында адамның қарым-қатынас жасау, әлеуметтену, білімін арттыру мүмкіндіктері екі-үш есеге дейін артады. Өйткені, әр тіл өзінше бір тұтас әлем. Тіл үйрену арқылы адам жаңа бір әлемнің, әлемдік өркениеттің тағы бір ғимаратының есігін ашып, ішіне кіріп, таныса бастайды. Бірінші кезекте адамның ақпараттық, мәдени және экономикалық кеңістігі кеңейіп, таным-түйсігі арта түседі. Осы мәселені арнайы зерттеген профессор Б.Хасанов «Қостілділік адамдардың рухани жағынан өсуіне жағдайлар жасайды. Адам үшін қостілділік – ойын жеткізу, шындықты тану құралы болумен бірге көпұлтты қоғамда қарым-қатынас жасау құралы да; бұл жерде оның негізгі компоненті (ана тілі) ұлттық компонентін сыпаттаса, басқа компоненті (екінші тіл) әртүрлі ұлт өкілдерін тану, басқа халықтардың мәдениеттерін игеру құралы болады.»[1, 35]

Соңғы кездегі зерттеулер бірнеше тіл білетіндердің басқаларға қарағанда ұқыптырақ, ойын тез жинақтап айтуға қабілеттірек келетіндігін анықтап жатыр. Оның басты себебі, адам бір тілден екінші тілге ойлауға көшкенде, оның миы ақпараттарды шапшаң реттеп, ең маңыздыларын тез іріктеп алуға машықтанады екен.

Шет тілін білуге ұмтылушылықтың саяси-әлеуметтік, психологиялық, мәдени-антропологиялық себептері бар. Әрбір адам белгілі бір қоғамда өмір сүре отырып, сол қоғамның сұраныстарына, талаптарына сай өмір сүретіндігі белгілі. Демек, қостілділік те адамның қоғамдық қажеттіліктерін қамтамасыз ету мақсатында туындайтын табиғи құбылыс екен. Бұл қостілділіктің, көптілділіктің пайдалы жағы.

Мәжбүрлі түрдегі қостілділік ұлт-аралық алауыздықтарды қоздырып, оның қайнар көзіне айналады; қоғамдағы антогонистік қайшылықтарды күшейтіп, бір ұлттың екінші бір ұлтқа басымдығын жүзеге асырып отырады. Мұның соны сөйлеушілердің бір бөлігінің немесе толықтай ана тілін тастап, екінші тілге ауысуына, мұның аяғы өз тілінің жойылуына, ұлтының ассимиляцияға ұшырауына алып келеді. Демек, қостілділік ана тілінен екінші бір тілге, яғни, өз ұлтынан басқа бір ұлттың рухани әлеміне өткеріп жіберетін көпір рөлін атқарады. [1,36]

Елбасы ұсынған «үштұғырлы тіл» саясатының басты мақсаты: Қазақстан мемлекеті үш тілді қатар қолданатын заманауи білімге ие ел ретінде әлемдік қоғамдастық алдында өзін көрсетуі керек. Осы тұста қазақ тілін – мемлекеттік тіл, орыс тілін – ұлтаралық қарым-қатынас тілі десек, ағылшын тілі – елдің әлемдік аренаға шығатын тілі. Бұл жерде «үштұғырлы тіл» жай ғана тұжырымдама немесе тілдік саясаттың жаңа формасы ғана емес, ол – жаһандану кезеңінде мемлекеттік қажеттіліктен туындаған құрал. Шетелдерде жаңа танымал болып келе жатқан Тәуелсіз Қазақстан үшін үштұғырлы тіл – елдің бәсекеге қабілеттілікке ұмтылудағы маңызды шарттардың бірі.

Қазақстанда үш тілдік концепциясының енгізілуі әлемдік тіл саласындағы жағдайға шолу жасауды қажет ететін сөзсіз.

Ғалымдар қазір әлемде 3 мыңға жуық тіл мен диалект бар деп санайды. Бірақ ол тілдердің жағдайы, әлеуметтік мәртебесі әртүрлі. Кейбір тілді бірнеше ондаған адам қолданса, енді бір тілдерді тікелей сол ұлттардан басқа мыңдаған адам дүниежүзі бойынша қолданады. Тілдердің өзгеруіне, таралуына немесе жоғалуына әлеуметтік, саяси, экономикалық, мәдени, діни және басқа да факторлар зор ықпал етеді. Осының бәрі лингвистиканың социолингвистика сияқты саласының зерттеу нысаны болып табылады. [2, 12]

Бүкіл өркениеттің кілті ағылшын тіліндегі оқулықтарда десек, бұл тілді қазақ халқы үшін де жақсы білудің маңызы зор. Мемлекет басшысы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың қазақтың баласы өркениет игілігіне қол созсын, білімді жұрттың қатарында болсын деген ниетін бәріміз біліп, орындалуына атсалысуымыз керек.

Қазақстандағы білікті ұстаз, ғалым, психологтар халықаралық ағылшын, орыс тілдерін балабақшадан бастап оқытудың тиімді екендігін айтады. Себебі, ақыл-ойы тұнық, айтқанды лезде қағып алатын бүлдіршіндер тілді тез игеріп кетеді екен.

Бүгінгі жастар – қабілетті, алдағы болашағына алаңдайтындығымен ерекшеленеді. Олар мектеп, жоғары оқу орындарынан бөлек, ағылшын тілін арғайы курстарда оқып, болашағының баспалдағын өз күшімен қалап жатыр. Яғни, көп тіл білу қажеттілік, өзіне пайдасынан басқа зияны жоқ.

Бүгінгі күнде бұл шаруадағы басты мәселенің бірі – көптілдік білім беруді практика жүзінде ендіру болып отыр. Білім саласындағы жаңашыл реформаға байланысты ата-аналар тарапынан да көптеген сұрақтардың туындайтыны заңды. Бірақ та, өміршең өзгерістерге үрке қараудың қажеті жоқ, деп есептейді лингвист ғалымдар. [3, 3]

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Ана тілі – 03.12. 2015, -46.
2. Білім – образование, №2, 2013. -12б.
3. Ақиқат-№10, 2014. -35б
4. Егемен Қазақстан- 21.04.2016, - 3б.

ӘӨЖ: 1'255.4

А 38

Ақбұзауова Б.

ф.ғ.к., Назарбаев университеті, Астана қ.

БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ АУДАРМА ЖҰМЫСТАРЫН САЛЫСТЫРА ЗЕРТТЕУДІҢ МАҢЫЗЫ

Мемлекетіміз тәуелсіздік алып, қазақ тілі ресми түрде мемлекеттік тіл мәртебесіне ие болғалы да ширек ғасыр уақыт өтіпті. Бүгінгі жаһандану кезеңінде ана тіліміз ресми тілдің, кейінгі кезде ағылшын тілінің көлеңкесінде қалып қойып отырған тұстары жиі кездесіп отырғанмен, оны оқыту, білім беру саласында ешқандай нәтижеге қол жеткізбедік деу – әбестік. Қазақшаны әлі толық меңгере алмай шатқаяқтап жүргендер – кеңес дәуірінде орыс тілінде білім алғандар екенін күнделікті теледидардан да, тұрмыстан да көріп жүрміз.

90-жылдар әліпбиден бастап үйретілген қазақ тілі ЖОО-да бүгінгі күні кәсіби деңгейде оқытуға жеткенін тәжірибе көрестіп отыр. «Бұл өте баяу, мақтанатын ештеме жоқ, басқа тілдің өзін 3-4 айда немесе 1 жылда үйреніп алуға болады» дейтіндер, әрине, бар. Оған талас та жоқ. Бірақ оған әсер ететін объективті, субъективті факторларды да жоққа шығара алмаймыз ғой. Қазақ тілінсіз-ақ Қазақстанда өмір сүріп, гүлденуге болатынын өмірдің өзі көрсетіп отырғанда, оның қажеттілігін сезілмейтіні айдан-анық. Бірақ бұл деректер осы

салада қызмет етіп жатқан адамдардың еңбегін жоққа шығара алмаса керек. Оқулықтардың сапасы мен білім беру әдістемесін қанша сөккенмен тәуелсіздік кезеңіндегі тіл үйрету өз нәтижесін бермей қойған жоқ. Соның бір айқын дәлелі – қазіргі жоғары оқу орындарында қазақ тілі арқылы яғни кәсіби қазақ тілі арқылы білім беру деңгейіне жеткендігіміз. ЖОО-да 26 жыл қызмет еткен тәжірибемізге қарасам, бұдан 5 не 10 жылғы бұрынғы контингент мүлдем басқа еді. Ол кезеңдегі орыс бөлімінде оқитын студенттер оқып жатқан мамандық саласының мәтінін зорға түсінетін еді. Қазіргі студенттер төменгі курс екеніне қарамастан тілдік білімінің деңгейіне сай жоғары жетілдіруші деңгейдегі курстарды оқуға мүмкіндіктері бар. Бұл - бір жағынан, мектеп оқытушыларының еңбегі екендігінің дәлелі. Екіншіден, бұл тәлімгерлердің тәуелсіздік кезеңінде дүниге келіп, ана тілін біліп, құрметтеуді сезінген ұрпақ деуге негіз бар.

Сөз еткелі отырған еліміздегі жаңа оқу орындарының бірі Назарбаев университетінде оқитын студенттердің қазақ тілін кәсіби деңгейде үйрену туралы сөз болмақ. Жалпы бұл ағылшын тілінде білім беретін беретін оқу орны екеніне қарамастан, қазақ тілі деңгейлік әрі кәсіби түрде оқытылады. Бұл – қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде әспеттеу емес, өмірдің талабы. Олай дейтініміз, университет қабырғасынан бакалавр дәрежесінде екі рет 2015, 2016 жылдары екі рет түлектер бітіріп шықты. Тәуелсіз сарапшылар берген статистикалық мәліметтерге қарасақ, бітірушілерді 90 пайыздан астамы Қазақстанда жұмыс істейді екен. Шындап келгенде өз қызметін ағылшын тілінде жүргізетін мекемелер көп деп айтуға болмас. Бұл шетелдік немесе аралас компанияларда солай болуы мүмкін, бірақ бітіруші түлектерді олар 100 пайыз қамтуы мүмкін емес.

Бітірген жылы	Бітірушілер саны	Қазақстанда жұмыс істейтіндер
2015 ж.	70 студент	97 пайызы
2016 ж.	44 студент	95 пайызы

Көптеген мекемелер іс қағаздарын мемлекеттік тілде жүргізетіні айдан анық, өйткені талап солай. Ал оның бірінші болып орысша нұсқасы жасалатыны да құпия емес. Демек қажеттілікке сай маман дайындау бүгінгі күннің басты талабы десек, қазақ тілі және қазақ тілі арқылы кәсіби маман дайындау немесе оның біліктіліктерін жетілдіру мұның маңызды бөлігі болып табылады.

Студенттердің яғни болашақ мамандардың кәсіби біліктілігін арттыруда мамандық саласынан алынатын біліммен бірге сол білімді қолдануға бейімдейтін, жаһандану және үштілділік жағдайында жан-жақты маман ретінде қалыптасуына ықпал ететін аударма жұмысының дағдыларын меңгеруі деп нық сеніммен айтуға болады.

Оған негіз болатын объективті және субъективті жағдайлар бар. Бірінші объективті жағдай қазіргі Қазақстанда үш тілділік саясатына басымдық беріп отырғаны белгілі. Ал Назарбаев университетінің түлектері Қазақстанда қызмет ететінін ескерсек, бұны объективті фактор деп атауға болады. Екіншіден, аударматану – мәдениетаралық қарым – қатынасты кәсіби түрде жүзеге асыруына негіз болады. Ал мәдениетаралық қарым-қатынас өте кең ұғым, бұған ғылым-білім, мәдениет, саясат, экономика т.б. маңызды салалар кіретінін ескерсек, осы қатысымды кәсіби түрде меңгеру жан-жақты маман дайындауға мүмкіндік береді.

Аударма жұмысы студенттің болашақтағы кәсіби қажеттіліктерін өтеп қана қоймайды, сондай-ақ оның жан-жақты креативті тұлға ретінде қалыптасуына ықпал етеді. Арнайы аудармашы мамандығында оқымағанымен, студенттің бойындағы аудармашылық қабілетін ашылуына және оны дамытуына мүмкіндік береді. Аударма жұмысы ойлаумен тығыз байланысты оның көп операциялары имплицитті түрде жүзеге асады. Бұл үдеріс студенттің ойлау қабілетін эмпирикалық дағдыларын қалыптастырады әрі дамытады.

Заманауи білім беру талаптары оның қолданыстық маңызына басымдық беруді көздейді. Бұрынғыдай теориялық білім алып, оны арнайы жаттығулармен бекіту өз алдына, енді алынған білімнің өмірмен тығыз байланыста болуы оны практикада қолдана алуы

көзделеді. Аударма жұмысында аударма жасау машықтарына өзге студент кәсіби құзіреттілігін дамытатын жұмыстардың бірі – зерттеу жұмыстары.

Зерттеу жұмыстары жоба түрінде беріледі. Бұл оқу семестірінің орта тұсынан басталады, яғни студент аударма теориясы мен практикасына біраз жаттығып, дағдыланған соң өзін эксперт ретінде, аударма редакторы ретінде және ізденуші ретінде машық дағдыларын қалыптастырады.

Аударманы зерттеу тақырыбы ретінде бұрын аударылып азды-көпті әдеби тұрғыдан талдағаннан қазіргі тәуелсіз Қазақстанның ресми тілі ретінде қазақ тілінің түрлі қолданыс аясындағы даму бағытын, аударма ісінің даму деңгейін саралау, ондағы кемшіліктерді көре білу болашақ маман үшін де пайдалы болмақ. Қандай да бір жұмысқа сарапшы болу теориялық және практикалық білімді қажет етеді. Мәселен, тәуелсіздік кезеңіндегі аударма жұмысының бағыт-бағдары мен сапасын тексеру мақсатында студенттерге келесі тақырыптарда жоба жұмысы ұсынылды.

Тәуелсіздік кезеңіндегі аудармадағы алғашқы қадамдар

1. Рио олимпиадасындағы орыс және қазақ тілді журналистердің комментарийлерін салыстыра талдау.

2. Астана қаласындағы мекеме атаулары және олардың аудармасы.

3. Астана қаласындағы жарнамалар және олардың аудармалары.

4. Теледидар жарнамалары мен олардың аудармалары.

5. Тәуелсіздік кезеңінде қазақ тіліне аударылған шығармалар: проза

6. Тәуелсіздік кезеңінде қазақ тіліне аударылған шығармалар: поэзия

7. Тәуелсіздік кезеңінде қазақ тіліне аударылған шығармалар: публицистика

8. Тәуелсіздік кезеңінде қазақ тіліне аударылған шығармалар: ғылыми еңбектер

9. Тәуелсіздік кезеңінде қазақ тіліне аударылған шығармалар: ағылшын, қытай, түрік, испан, өзбек т.б

10. Қазақ газеттеріндегі саяси терминдердің берілуі, аудармасы.

11. Қазақ тіліне түпнұсқадан аударылған шығармалар.

12. Қазақ тіліне екінші тіл арқылы (орыс тілі) арқылы аударылған шығармалар.

13. Рио олимпиадасындағы орыс және қазақ тілді журналистердің комментарийлерін салыстыра талдау. Спорт терминдері аудармасын талдай отырып, пайыздық мөлшерін анықтау.

14. Астана қаласындағы мекеме атаулары және олардың аудармасы.

Студенттер өз қалауымен тақырып таңдайды, егер бұл тақырыптар олардың қызығушылығын тудырмаса немесе өздерін қызықтыратын немесе мамандыққа қатысты тақырыптары болса ұсынуға болады. Нәтижесінде, кестеде бояумен көрсетілген тақырыптарды студенттердің көпшілігі таңдағаны байқалды. Және екі студент өз тақырыптарын ұсынды. Ол тақырып олардың ағылшын тілінен тікелей аударма жасау тәжірибесіне байланысты болып шықты. Қазақстандағы National Geographic ғылым-танымдық журналының қазақ тіліндегі аудармасын салыстыра зерттеуге байланысты.

Зерттеу, жоба жұмыстарының тағы бір маңызды қыры, студент аударма курсынан алған теориялық және практикалық білімін пайдалана алады. Жұмыс жазу барысында ғылым тілін меңгереді, ғылыми тілде жазу, талдау, сараптау, салыстыру тұжырым жасау, қорытындыға келу тәрізді ғылыми ойлау операцияларын жүзеге асырады. Бұл жұмыстың тағы бір маңызды қыры – студент үнемі ізденіс үстінде болады. Өзіне қажетті материалдарды тани, көре білу ғана емес олардың кемшіліктерін анықтап және жетілдіру жолдарын іздестіреді. Ол студенттердің жазған жұмыстарында көрініс тапқан.

Таңдаған тақырыбын зерттеу барсында студент зерттеу әдістерінің бірнеше түрлерін пайдаланады. Олар:

Анализ яғни талдау әдісі – аударма мәтінін лексика (реалия), фразеология, термин, сөз тіркесі, сөйлем тәрізді аударманың жеке элементтердің аудармасы ретінде қарастыру. Оларда қолданылған әдістерді, өзгертулерді, трансформацияларды, көре білу, талдау.

Синтез – әдісі осы жекелеген ерекшеліктерді жинақтай келе аударманың ерекшеліктерін, сапасын анықтау, оған баға беру.

Аналогия, яғни ұқсату әдісі, мәселен бірыңғай мекемелер мен орталық атауларының аудармаларындағы ұқсастықтар негізінде олардың айырмашылықтарын табады. Ұқсас мекемелер атауларының атауындағы өзгерістер, айырмашылықтар бұл тарапта жүйеліліктің жоқтығын көрсетеді.

Салыстыру әдісі – шет тілінен тікелей аударылған жұмыс пен екінші тіл арқылы жасалған аударма сапасы тексеру барысында қолданылады.

Өлшеу әдісі – Аударма әдістерінің статистикасын жасау, пайыздық өлшемін анықтау оларға тұжырым жасауға мүмкіндік береді..

Тарихи әдіс – зерттеліп отырған аударма объектісінің тарихи кезеңмен байланысы қаншалықты жүзеге асты, тілдік көрінісі сақталды ма, сол заман лексикасы, реалиясы бар ма деген сұрақтарға жауап іздеуге көмектеседі.

Нақтылау – тәуелсіздік кезеңіндегі қазақ аудармасын мекеме атаулары, көркем аударма, жарнама аудармасы, мультфильмдер аудармасы деп оның жеке салаларын зерттеу арқылы таныту. Бұл зерттеу аударманың белгілі бір тарихи кезеңдермен байланысты өзгерістерін көрсетуді мақсат етеді.

Абстракциялау – жеке мысалдардың нәтижесінде жалпы тұжырымға келу, қазақ аудармасының даму бағыттарын, ерекшеліктерін айқындау.

Сондай-ақ бұл зерттеулер эмпирикалық болып табылады. Яғни аталып өткен нақты зерттеу әдістерімен қатар қабылдау, сезіну, ойлау және ұсыну яғни ойда қайта жасап шығару амалдары қатар жүріп отырады.

Кешенді талдау – зерттеу объектісін тек аударма үлгісі ретінде ғана емесе жалпы жазба мәдениеттің құралы ретінде оның коммуникативтік, экспрессиялық қызметімен ажырамас бірлікте қарастыру. т.б қырлары бар.

Жоба жұмысының нәтижесінде тәуелсіз Қазақстан кезеңіндегі мәдениет пен санада, спортта, әлеуметтік салада болған өзгерістер олардың өмірдегі көрінісі сарапқа салынады. Сырттан келген мәдениеттің бізге сіңірілуі, олардың аудармадағы көрінісі, жетістіктері мен кемшіліктері олардың зерттеу объектісіне айналады. Осы жұмысты жасау барысында спорт терминдері, қазақша жарнама, мекеме атаулары тәрізді қоғамның, халықтың көз алдындағы және құлағында жүрген тіл қолданысының кемшіліктері және осы тарапта қандай жұмыстар жасалуы керектігі анықталды. Бұл студенттердің жазба жұмыстарын тек сауатты аудармашы ғана емесе, ғылыми болжам жасау, проблеманы көре және шеше білу тұрғысынан дамытады деп есептейміз және болашақ маманға қажетті кәсіби дағдылар деп бағалауға болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Р. А. Мигуренко. Научно-исследовательская работа. Издательство.Томск. 2006
2. И. А. Цатунова, н. А. Каширина. Переводческий анализ текста. Санкт- Петербург. 2008.
3. Ә. Тарақ. Аударма әлемі. Алматы, «Қазақ университеті», 2011.

Жумагелдин Ж.Ш.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті

БЕРІК ШАХАНҰЛЫНЫҢ ҚАЛАМГЕЛІК ШЕБЕРЛІГІ

Күні кешегі кеңестік заманның руханият саласындағы тарихында қазақ әдебиетінің ХХ ғасырдың 1960-жылдарынан басталатын дәуірінің маңызы айрықша зор. «Кеңестік қоғамда елуінші жылдардың аяғына таман сәл де болса «жылымық» сәт туды. «Жылымық» сәт қыруар өзгеріс, бастамаларға кең жол ашты. Бұған санадағы сілкініс пен серпілістен туындаған құбылыстар себепкер болған еді. Бәрінен бұрын, осынау өзгеріс, жаңару, адамның жүріп өткен жолына ойлылықпен үңілу, болашаққа басқаша қарау – бәрі де қаламгердің санасына орныққан құбылыстар еді дегеніміз жөн. Олай болуы заңды да еді, «себебі, адам адам болып жаратылып, оның руханияты пайда бола бастағаннан бері, бүкіл адамзат қоғамында жетекші күшке өнер иесінің, оның ішінде ақын-жазушының айналып, мәдени, рухани ауқымды міндеттер атқарғанын ешкім де жоққа шығара қоймас». [1, 26]

Адамзаттың асыл армандар жолындағы күресін, парасатын жырлап, жан дүниесінің сырын шерту – көркем әдебиеттің әріден келе жатқан басты мұраты. Бұл мақсат ешқашан да өз маңызын жоймақ емес. Қайта күн өтіп, заман өзгерген сайын оның мәні арта түседі. Себебі қай кезде де әдебиеттің өзегі – адам, оның ішкі әлемі. Шын мәніндегі әдебиетте адамгершілік ізденістері болуы міндетті. Зерттеу жұмысымыздың өзегі болған Б.Шаханұлының қай шығармасы да адамгершіліктің алтын ізін салуымен қазақ әдебиетінде өзіндік орын қалдырып отыр.

Қандай туындысын талдасаң да асып-төгіліп жатқан тіл, бояуы қанық сурет арқылы бүгінгі заманымыздың немесе өткен уақыт уақиғаларының көркемдік шындығы өз қалпында көз алдымызға келеді. Жазушы өмірдің өзекті мәселелерін арқау ете отырып, шығармаларында кейіпкерлерін сомдап өрнектей біледі, сөйлете біледі. Тіршіліктен туындайтын кейбір қайшылықтар сол қалпында жеткізілген.

Қаламгер сомдаған кейіпкерлер арасында әртүрлі мінезді замандастарымызды кездестіреміз. Жазушы шығармаларында ашаршылық әлегі де, соғыс шындығы да, кейінгі кеңестік дәуірде орын алған кейбір кертартпалықта бар. Жазушының кейіпкерлері арасында өмірде кездесетін барлық адамдар психологиясы бар десек қателеспейміз. Сол өмір шындығын, адам мінезін бейнелеуде, көркемдік тәсілдерді қолдануда, көркемдік шешім табуда, тақырып таңдауда жазушы қаламының даралығы аңғарылады.

Берік Шаханұлы шығармашылығының дені әңгімелерге арналады. Дегенмен повестерінің де маңыздылығы зор. Б. Шаханұлы кеңестік өмір кезеңін арқау ететін повестерінде өз оқырманын жалықтырмайды. Айтар ойын, бейнелегісі келген өмір құбылыстарын тартымды оқиғалар арнасында тартымды тілмен шынайы қоғам шындығын алдыңа жайып салып отырады.

ХХ ғасырдың 1960-жылдарынан ұлттық әдебиетімізде ауыл өмірі мен тұрмысының өз алдына дербес көркемдік әлемге, жетекші, көркемдік, тарихи – мәдени жағдайға айналуының әлеуметтік, эстетикалық негіздері бар. Осы уақытта халық өмірінің терең қатпарларына, ұлт тарихы мен тағдырына, мәдениетіне деген көзқарас әркілы өзгеріске ұшырағаны, әлеуметтік мәні күшейе түскені көпшілікке мәлім. Қазақы ауыл психологиясының қала тіршілігі мен мәдениетіне кірігуі мен бейімделуінің күрделі жағдайда жүріп жатқандығын жіті бақылап отырған авторлар бұл құбылыстың идеялық, адамгершілік негіздерін ашуға, жетістік кемшіліктерін, болашағын бағамдауға күш салды.

Сонымен бірге ауыл өмірін суреттеудің негізгі себебі, ауыл – туған халқымыздың әдет – ғұрпының, өмір сүру салты мен ұлттық психологиясының, ана тілі мен халықтық төл философиясының бастауы алтын бесігі, осы қадір – қасиеттердің бәрін қаймағын бұзбай ғасырлардан ғасырларға сақтап келген алып рухани қоймасы секілді. Сондықтан қазақ

жазушылары ауыл өміріне тән ситуациялардан әрбір детальды ерекше ыждағаттылықпен зерттеді.

Жазушы Б.Шаханұлының айрықша зерттегені – адам тағдыры, ауыр кезеңдегі ауыл көрінісі.

Көркем әдебиет туындыларын қаншама тақырыпқа теліп, кесіп-пішіп тастасақ та, әдебиет негізінен бір-ақ тақырыпқа арналады. Ол – адам тақырыбы. Автор мейлі мұнайшыны, мейлі геологты, мейлі малшыны алсын ең негізгі нысанасы – адам, оның тағдыры.

«1970 – 80 жылдары басқа кезеңдерге қарағанда қазақ әдебиетінде, оның ішінде әсіресе повесть жанрында адамгершілік, адамның рухани жан дүниесі, адам мен қоғам, адам мен орта мәселелеріне тереңдеп баруға тырысқан осынау тақырыпты заман, уақыт талабына сай биік көркемдік деңгейде бейнелеп беруді мақсат еткен шығармалар көбірек жазылды». [2,83]

Бір ерекшелігі осынау тақырыптан тыс қалған, бұл тақырыпта қалам тербеменген қаламгерлер некен – саяқ. Ауыл өміріне, тарихи тақырыпқа көбірек ден қойған Т.Әлімқұлов, Ә.Кекілбаев, С.Мұратбеков, М.Мағауин, Т.Нұрмағанбетов, Д.Исабеков, Ж.Түменбаев, сияқты қаламгерлер де бүгінгі заман, бүгінгі қоғам, бүгінгі адам мәселесін көтеретін тақырыптарға жиі – жиі ат басын тіреп отырған. Солардың қатарында өзіміз сөз етіп отырған Б.Шаханұлы да өзінің шығармасының сюжеттік желісін осынау мәселелер арнасынан тапқанын аңғарамыз.

«Жазушыны не нәрсе қатты толғандырса, толқытса, сол түптің түбінде оның болашақ шығармаларының тақырыптарына айналады». [3,9] Осы тұрғыдан келгенде Б.Шаханұлы өз повестеріне тақырыпты дәл тауып, нақ басып қойған, атаған. Себебі шығарма тақырыптары баяндалатын оқиға желісін толық ашып, сюжетке сай дұрыс тандалған. Сондықтан жазушы тақырыптары арқылы айтар ойын, шығарма идеясын өз оқырмандарына жеткізе білді деуге болады.

Б.Шаханұлы тақырып таңдауда оқырман ойынан да, өз мақсатынан да шыға білген. Тақырыпты жалаң түрде емес, астарлы, мағыналы етіп таңдаған. Сонымен бірге тақырыпты өзінің өмірлік тәжірибесі негізінде алған деп айта аламыз.

Б. Шаханов шығармаларының жанрлық табиғатына, композициялық құрылысына етене байланысты анық көрінетін бірнеше өзіндік ерекшеліктері де көзге түседі. Бұл орайда жазушының әсіресе повесть жанрын жетік меңгергендігін, оның ең таңдаулы деген көркем дүниелерінің де басым көпшілігі осы жанрдың еншісінде екендігі тегін емес. Жазушы шығармаларында шұбалаңқылық жоқ, қандай тақырыптағы шығармасын алмаңыз, алдымен қаламгердің нақтылық, дәлдік, қысқалыққа ден қоятынын байқаймыз. Оның шығармаларының бас – аяғының өте жинақы, ықшамды, жұмыр, шымыр келетіндігі сондықтан Б.Шаханұлының бүкіл шығармашылық мұрасы осыны дәледейді.

Сонымен, Б.Шаханұлы шығармашылығы еркін ақыл - ой мен қажырлы еңбекті тоғыстырған көркемдік кестесі келісті, өзгеше әлем. Өйткені, қалам тартқан қай тақырыбын да сана сүзгісінен өткізіп, өрелі ой айтудың құралына айналдыратын жазушының арман аңсары да асқаралы. Әрине, біз жазушының суреткерлік қыры жөнінде бірде жалпы шолу, бірде нақтылы талдаулар арқылы зерттеу мақсатына сәйкес ой-тұжырымдар түйіндедік. Ал, әрбір мәселені тереңдей қарастырып, өзге қаламгерлермен одан әрі салыстыра қарастырғанда, айтылар ойларға негіз боларлық жайлар да жеткілікті. Ол алдағы іргелі зерттеулердің еншісі деп ойлаймыз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақ әдебиетінің тарихы, 8 – т. Алматы: Қазақпарат, 2004.
2. Алпысбаев Қ. Тарихи шығарма: таным және көркемдік. – Алматы: Жалын, 1999.
3. Шаханұлы Б. Ақын – жазушыны біріктіретін ұлттың, халықтың мүддесі // Қазақ әдебиеті газеті. 2010, №35, 10 – қыркүйек.

ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ В СОВРЕМЕННОМ КАЗАХСТАНЕ

На сегодня стало очевидным, что выход из кризиса и прорыв к экономическому и социальному прогрессу является реальным только на основе новой методологии мышления и действия, иного мировоззрения, отличающихся повышенным вниманием к смыслу происходящего и качеству целей и идей. Поэтому важным условием для выполнения Стратегии «Казахстан-2050» остается, прежде всего, мировоззренческий прорыв, необходимость изменения нашего сознания. «Стратегия «Казахстан-2050» - это гармоничное развитие «Стратегии Казахстан-2030» на новом этапе. Среди первостепенных целей Глава государства обозначил создание современных и эффективных систем образования.

Системе образования довольно сложно успевать за технологическими изменениями в производственной среде. Логика инновационного процесса потребовала коренного поворота в направлении развития науки в университетах, то есть превращения их в исследовательские университеты. Это понятие «Исследовательский университет» закреплено в Законе РК «О науке», что свидетельствует о зрелом представлении роли этих университетов в инновационном развитии страны.

Известно, что развитие регионов обуславливает развитие страны, значит, успешность инновационного развития Казахстана напрямую зависит от правильной региональной инновационной политики. Отсюда вытекает, что экстраполяция на регионы общей инновационной модели объективно ставит университеты в центр их социально-экономического развития. И успешными эти вузы могут стать только при условии их превращения в регионах в исследовательские университеты.

Задачи повышения образовательных услуг и эффективности научных исследований до уровня международных стандартов задают параметры принципиально нового этапа в развитии университетов, и эти задачи требуют существенных изменений в стратегическом планировании их деятельности. К нерешенным проблемам можно отнести недостаточную выстроенность системы управления ресурсами-персоналом, финансами, материальными и нематериальными активами. В настоящее время предусмотрено осуществление совместных образовательных программ с ведущими зарубежными вузами, которые последовательно приведут к получению новых знаний и разработку технологий для инновационной экономики Казахстана. Поэтому вузы приступили к модернизации своей системы науки и образования, состоящей из взаимосвязанных мероприятий, проектов, необходимых для последовательной трансформации в инновационные университеты. Для достижения поставленной цели требуется решение ряда задач. Одна из них - подготовка высококвалифицированных специалистов для инновационной экономики и развития кадрового потенциала университетов. В этом важном направлении университеты ориентируются на передовой опыт Назарбаев Университета, созданного и работающего по самым современным международным стандартам в области подготовки высококвалифицированных кадров.

Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы [1] в качестве приоритетных задач формулирует развитие национальной системы высшего образования и интеграцию в европейскую зону высшего образования. Решение таких задач предполагает вхождение в ключевые мировые рейтинги (в частности, включение, по меньшей мере, двух вузов Казахстана в рейтинги лучших мировых университетов), увеличение числа публикаций ППС вузов страны в международных журналах, повышение квалификации ППС и т.д.

Государственная политика в области науки и образования предусматривает целый комплекс мер, направленных на сохранение преемственности научных кадров, привлечение

талантливой молодежи в наукоемкие сектора экономики, к преподавательской деятельности в высшей школе. Внедрению инноваций в сферу науки, укреплению ее кадрового потенциала способствует новая модель управления наукой, являющаяся главной составляющей Закона «О Науке». Механизмы реализации этой модели, предусматривающие внедрение новой системы ранжирования казахстанских вузов, исключение научных исследований из процедуры государственных закупок, укрепление научно-исследовательской базы вузов, расширение международного сотрудничества, повышение статуса молодого ученого должны быть направлены на повышение мотивации молодежи у научной деятельности в стенах вузов. В современной системе образования должны быть созданы условия для развития личности обучающегося, его творческих способностей, приобретения им опыта практической деятельности в различных сферах, для обучения на протяжении всей жизни. Стремительный рост экономики требует развития у обучающихся исследовательских компетенций. От современных учебных заведений требуется уже не простое включение исследовательских методов в образовательную практику, а целенаправленная работа по формированию и развитию культуры исследовательской деятельности, способности к ее практическому воплощению.

Сейчас при вузах и НИИ созданы советы молодых ученых с целью профессионального роста докторантов, магистрантов и студентов, для координации организационной, информационной деятельности молодых ученых. Вместе с тем для формирования нового поколения казахстанских ученых, повышения престижа и привлекательности карьеры в научной сфере необходимо принятия адекватных мер, направленных на повышение социального статуса ученого.

Развитие ведущих университетов мира в настоящее время определяется переориентацией их деятельности, которая теперь больше связана с дифференциацией образования, внедрением достижений научно-технического прогресса, ориентацией полученных знаний на удовлетворение потребностей, прежде всего личности и общества (а не только государства, как было ранее). В то же время в Казахстане пока не наблюдается реального взаимопроникновения высшей школы и индустриального сектора экономики. Предприятия, инерционно предпочитая традиционный путь развития, не высказывают желания активно сотрудничать с учеными, так как это требует дополнительных усилий и ресурсов, причем не малых. У предприятий сегодня масса других проблем, которые, вытесняя вопросы долгосрочного планирования развития на задний план, делают практически нереальной переориентацию части финансовых потоков на решение перспективных задач. В этих условиях высшая школа может и должна взять на себя роль катализатора процессов такой переориентации, занять доминирующее положение во всем спектре кадровых и научных потребностей производства. Другими словами, высшая школа должна ускорить формирование интеллектуального капитала и научно-технического потенциала предприятий. А государству, видимо, следует взять на себя роль координатора, организационно и финансово стимулирующего этот процесс. Суть стратегий прорыва точно выражается формулой «обгонять, не догоняя»: первыми выходить на качественно новую ступень развития. Это решение задачи развития экономической системы, которое предполагает четыре последовательно связанные ступени.

Первая ступень-образование. Только выход на качественно новый уровень образования позволит обеспечить рывок в науке и производстве. Вторая – наука. Лишь прорывы в науке позволят создавать технологии нового поколения. Третья-модернизация всего хозяйственного комплекса на базе новых технологий. Четвертая ступень - полномасштабное решение социальных задач. Попытка перескочить через эти ступени чревата срывом всей программы. Например, если игнорировать необходимость перехода образования на новый уровень, не будет рывка в науке, а модернизация сведется к копированию технологий уже пройденного этапа развития.

Современное образование основано на индивидуализации и дифференциации образования, альтернативности образовательных систем и учебных заведений, гибкости и

динамичности учебно-программной документации, адаптивности к изменяющимся условиям социально-экономической среды [2,13].

В быстро меняющемся мире происходит скорейшее обновление содержания образования, что сказывается на сроках действия образовательных стандартов. Например, западные коллеги определяют наш образовательный стандарт как «регулирующий» образовательный процесс, а не проектирующий «пороговый результат». Система образования в Казахстане должна стать динамично развивающейся и способной адекватно реагировать на ускоряющиеся мировые процессы глобализации и информатизации.

В связи с этим система образования должна нацеливаться на формирование нового типа специалиста, который умел бы самостоятельно добывать, обрабатывать, анализировать необходимую информацию и эффективно использовать ее в нужный момент. Этого можно добиться с переходом на многоуровневую подготовку специалистов высшей квалификации (бакалавр — магистр — доктор). Мировая образовательная практика выработала эффективную систему обучения, которая получила название кредитной технологии обучения. Кредитная технология обучения — это сложная система, требующая для успешного функционирования множества согласованных факторов, в том числе определенных условий, включающих учебно-материальное обеспечение (использование базового учебника, отвечающего требованиям Европейского стандарта, для организации СРС — лингафонные кабинеты, компьютерные классы, видеозалы) [3]. При кредитной системе обучения очень важно, чтобы вуз обеспечивал учебный процесс в полном объеме всеми необходимыми информационными источниками: учебными и методическими пособиями, электронными учебниками, доступом к сетевым образовательным ресурсам, активными раздаточными материалами и т.п.

Необходимость присоединения Казахстана к Болонскому процессу продиктована объективными процессами, происходящими в мировой образовательной сфере деятельности. Казахстан, провозгласивший себя демократичным, открытым государством с рыночной экономикой, не может быть в стороне от международных тенденций современного мира. Присоединение Казахстана к Болонскому процессу обеспечит:

- 1) расширение связей Казахстана с зарубежьем в области высшего образования;
- 2) устранение угрозы изоляции в мировом образовательном пространстве;
- 3) расширение перспектив обмена студентами, преподавателями, учеными-исследователями с вузами европейских стран;
- 4) увеличение возможностей предоставления образовательных услуг иностранным студентам (экспорт высшего образования из Казахстана);
- 5) освоение новых образовательных технологий и рациональных форм организации учебного процесса.

Отсутствие гибкости образовательной траектории, учебная загруженность студентов, краткосрочность периодов обучения, отрыв от производства — все это негативно сказывается на качестве высшего образования в целом и на уровне подготовленности специалистов в частности. Развитие дистанционных форм поможет сделать обучение в вузе максимально удобным и привлекательным. По мнению экспертов, дистанционное образование войдет в XXI в. как одно из наиболее эффективных (и перспективных) систем подготовки специалистов. Это повлечет за собой рост профессиональной мотивации преподавателей и повышение результативности их научно-педагогической деятельности.

Если раньше система образования выполняла преимущественно роль транслятора социального опыта, то теперь она становится катализатором социальной мобильности человека. Открываются широкие возможности для постижения интеллектуальных и культурных ценностей, позволяющих личности быстро продвигаться по социальной лестнице. Изменение образовательной политики предполагает определенную переоценку уже сложившихся стереотипов и подходов к научно-педагогической деятельности. Некогда основательная и качественная система образования перестала отвечать привычным запросам общества. Выпускникам вуза должны прививаться умения, позволяющие совмещать

аналитические способности с практическими навыками работы в условиях внедрения современных технологий. Это непременно повлечет за собой изменение системы оценки качества образования, которая, в отличие от нынешней, будет способствовать определению уровня креативной состоятельности специалиста.

В соответствии с современными темпами жизни становится необходимой многообразная, многоуровневая и многовекторная подготовка, предоставляющая индивиду возможность успешной адаптации к быстрым и резким трансформациям социума. Свободное обучение в условиях инновационной парадигмы базируется на принципе самостоятельности и ведущей роли личности в процессе своего обучения.

В условиях формирования в Казахстане конкурентоспособной системы генерации, распространения и использования знаний введение кредитной системы обучения позволит решить необходимую задачу — превратить вузовское образование в процесс не только учебно-образовательный, но и научно-познавательный. Его составляющая — обучение студентов («думающая рабочая сила» в будущем) не только научным знаниям как таковым, но и методологии их получения и применения, чтобы привить им способность к непрерывному самообразованию и профессиональному росту в условиях системной трансформации общества. Лишь следуя этому, можно будет говорить о самодостаточности образования как социального института и его качестве [4,11].

Высшая школа Казахстана как флагман системы непрерывного образования страны и ее интегратор вошла в XXI в. в ситуации быстрых изменений, в условиях информационной революции и глобализации сфер жизненного пространства.

Проблемных вопросов в организации и развитии науки Казахстана сегодня немало, но уже намечены конкретные пути их решения, укрепляется материальный и кадровый потенциал отечественной науки.

Новые вызовы XXI века требуют подготовленных и ориентированных на активное внедрение инноваций кадров. Их качественная подготовка будет более эффективной только на базе партнерства государства, бизнеса, науки и образования.

ЛИТЕРАТУРА

1. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы. Режим доступа: онлайн [http://www.kgu.kz/doc/strateg_doc/5_GPRO_RK.pdf Доступ 31.07.2013], свободный.
2. Рахимбек Х. Перспективы компетентностного подхода в национальных моделях высшего образования // Вестн. АПН Казахстана. — 2005. — № 4-5. — с. 39, 44.
3. Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2005-2010 годы. education.kz
4. Мусин Е.А., Сактаганова З.Г. Концепция развития системы образования республики Казахстан.- 2015, С.-1-6.

УДК: 330.004.69(574)

Айдарханов М.Х.

Государственный университет имени Шакарима города Семей

НЕОБХОДИМОСТЬ МОДЕРНИЗАЦИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ КАК БАЗОВОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НАУКИ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Динамика развития экономической мысли основывается на новых современных тенденциях развития обособленных хозяйственных отношений, национальных экономик и мировой глобализации. В системе экономического образования это вызывает необходимость модернизации, прежде всего, экономической теории как базовой науки.

Студенты, прошедшие курс экономической теории, порой не вникают в содержание не сложных комментариев экспертов по актуальным проблемам современной экономики, включая понимание смысла новых экономических понятий и явлений. Вместе с тем, сегодняшняя экономическая теория для многих государств постсоветского пространства по существу остается теорией до 20 столетия. Не используются достижения экономической мысли (новые парадигмы) 21 века, включая исследования лауреатов нобелевской премии по экономике.

Вузовская типовая учебная программа по экономической теории для специальностей финансово-экономического профиля соответствует типовым учебным стандартам, заложенным еще в период становления рыночной экономики на пространстве СНГ. Типовая программа не претерпела необходимых изменений в плане ее осовременивания (1).

Включая в содержание экономической теории новые тенденции развития, не следует ограничивать важные принципы методологии экономической теории: фундаментализм, академизм и системность. В базовой экономической науке отмечаются противоречивые друг к другу классическая и кейнсианская фундаментальные направления, вокруг которых сформировались и развиваются неоклассические, некейнсианские, а также смешанные, сочетающие два фундаментальных направления, теории и концепции.

Вопросы ограниченности ресурсов (факторов) при повышающихся потребностях потребителей, предприятий и государства должны быть сквозными и, в той или иной степени, отражаться в каждом разделе курса, а не только во вводной части экономической теории. Так, в макроэкономической части экономической теории, это причины образования бюджетного дефицита и государственного долга. В свое время большое внимание проблеме государственного долга уделял великий Адам Смит. В частности, выявляя причины образования государственного долга, он писал: «Бережливость, ведущая к накоплению, сделалась одинаково редкой как в республиканских, так и в монархических странах... Страсть к некоторой пышности, к великолепным зданиям и к другим публичным украшениям часто одинаково господствует в трезвом по внешности сенате маленькой республики, как и в развращенном дворе величайшего короля» {2, с.417}. В этой связи поднимается вопрос смягчения проблемы ограниченности ресурсов и выбора. При этом повышается экономическое значение таких понятий как «бережливость», «накопление», и не только на макроэкономическом, но и на микроэкономическом уровне.

В методологии экономической теории, на наш взгляд, объяснение причинно-следственных связей несколько односторонне и обусловлено действием экономических законов. Тогда как по природе причинно-следственных связей экономические поведения сталкиваются со множеством противоречий. Например, единовременный рост заработной платы может привести к росту нежелательной инфляции или массовой безработице, что наоборот, сдерживает цены и саму инфляцию. Эта закономерность иллюстрируется кривой Филипса.

В структуре экономического цикла каждая фаза выражает те или иные противоречивые причинно-следственные связи. Так, пик экономического подъема может привести к «перегреву» экономики и вызвать новую волну кризиса. Сохраняется подход в объяснении экономического кризиса как негативного явления, но фаза кризиса указывает на «болевы точки» экономики и вызывает причинно-следственную необходимость «лечения» и даже создает мотивы для инновационного развития. В этой связи, одно из ведущих причин экономических кризисов выступает ограниченность природных экономических ресурсов, что вызвало активные действия субъектов экономики по поиску и созданию альтернативных источников энергии, по построению «зеленой экономики».

При изучении экономической теории следует обратить более пристальное внимание методу научной абстракции. В частности, это касается экономических законов (спроса и предложения, убывания предельной производительности переменного фактора и др.), которые имеют объективный характер с критерием «при прочих равных условиях». Так, закон спроса действует только при изменении ценового фактора, тогда как другие факторы

спроса остаются неизменными (доход, предпочтения потребителя и др.). Хотя на практике это не совсем так, на спрос воздействует одновременно множество факторов. Но в чем заключается ценность представленного примера абстрактного характера экономической теории? А в том, что явление спроса рассматривается в чистом виде и указывает на типичные изменения объема спроса в ответ на изменение уровня цены на данный товар. Особенности воздействия ценовых и неценовых факторов иллюстрируются графическими упражнениями. В целом, студент изучает экономические явления и закономерности в их сущности, что подчеркивает фундаментальность базовой экономической науки.

В содержание типовой программы по экономической теории через призму многих разделов нужно внедрять и рассматривать такие актуальные категории как экономические интересы, экономическая безопасность, конкурентоспособность, диверсификация, инновационное развитие.

Вместе с тем, экономическая теория в ее нынешнем состоянии нуждается и в сокращении сложившегося слишком большого по охвату методологического и терминологического содержания. На наш взгляд, для восприятия студентами, только изучающими основы экономики, являются сложными внедренные в типовую учебную программу некоторые положения микро, макроэкономики и международной экономики как последующих обособленных экономических дисциплин. Например, стоит ли в курсе экономической теории рассматривать кардиналистскую и ординалистскую теории максимизации полезности потребителей, или, положение фирмы на рынке совершенной конкуренции. Эти положения повторяются и подробно анализируются в курсе микроэкономики и представляют лишнюю преграду для первоначального восприятия студентами, впервые овладевающими базовую экономическую дисциплину. Лучше, целесообразно овладеть понятиями моделей конкуренции: совершенная конкуренция, монополистическая конкуренция, олигополия, монополия, монополия, монополия.

При изучении экономической теории для восприятия студентами представляют сложность такие вопросы как: модель Вальраса и модель Патинкина; склонность к потреблению и склонность к сбережению, мультипликатор; дефляционный и инфляционный разрыв; производные инвестиции и акселератор; парадокс бережливости. Они системно изучаются в курсе макроэкономики.

Таким образом, следует придерживаться преимущества экономической теории как изначально экономической дисциплины, затем - микроэкономики, макроэкономики и международной экономики. У студента, отягощенного усложненными положениями, значительно снижается интерес к познанию теоретических основ экономики. Следовательно, студент-экономист, впервые знакомясь со своей специальностью, нуждается в усилении познавательной, практической, воспитательной и занимательной сторон экономической теории как базовой дисциплины.

В микроэкономической части целесообразно более глубокое изучение рационального поведения потребителей и производителей, особенностей бюджета семьи. В частности, в содержании экономической теории, особенно в ее микроэкономической части, должны быть представлены так называемые теории игр. Нобелевскими лауреатами по экономике за достижения в области теории игр и экономической теории стали целых 16 ученых. Теория игр используется не только для предсказания и объяснения экономического поведения. Были предприняты попытки использовать теорию игр для разработки теорий этичного или эталонного поведения. Экономисты и философы применяли теорию игр для лучшего понимания хорошего достойного поведения. Многие исследователи рассматривают теорию игр не как инструмент предсказания поведения, а как инструмент анализа ситуаций с целью выявления наилучшего поведения для рационального игрока. Не обязательно выиграть и тем более навредить другим игрокам, но обязательно сделать лучший для себя ход, независимо от того, что подготовят для вас окружающие. И даже лучше, если этот ход будет выгоден и для других игроков.

В макроэкономической части следует заострить внимание таким актуальным вопросам как: современные направления антикризисных и стабилизационных мер государства; государственный долг, состояние дефолта и роль финансовой политики; инфляция и дефляция, их государственное регулирование; валютные курсы и политика девальвации национальной валюты, факторы их определяющие.

В международной части экономической теории нуждаются в проработке такие вопросы как: экономический аспект глобальной проблемы ускоренного потепления климата; социально-экономические последствия массовой нелегальной миграции, международного экстремизма и терроризма; функциональная роль крупных межгосударственных объединений и мировых компаний; основные индексы деловой активности, показатели благополучия населения по странам мира.

Нами накоплен опыт написания учебников и учебных пособий по базовым экономическим дисциплинам, рекомендованных МОН РК{3}. Учитывая это, предлагаем рекомендации по модернизации типовой учебной программы по экономической теории в виде таблицы. Предлагаемая таблица предполагает примерное равновесие по содержанию между добавлениями и сокращениями применительно к содержанию типовой программы по экономической теории:

№	Структурная часть экономической теории	Целесообразно сократить	Целесообразно добавить
1.	Принципы экономики	Остановиться лишь на ведущих экономических школах.	Современные концепции, в том числе, лауреатов нобелевской премии по экономике 21 века.
2.	Принципы экономики	Избегать широкого определения предмета экономической теории	Более углубленное изучение ограниченности ресурсов, причинно-следственных связей, метода научной абстракции.
3.	Принципы экономики	Исторический аспект от натурального к товарному хозяйству. Уравнение денежного обмена Фишера.	Экономическая безопасность, эффективность. Парето-эффективность. Диверсификация и кластерное развитие.
4.	Микроэкономическая часть теории	Коэффициенты эластичности спроса по цене и доходу. Закон убывания предельной полезности.	Потребительское поведение: рациональное потребление, бережливость и накопление.
5.	Микроэкономическая часть теории	Формулы минимизация издержек и максимизация прибыли производителя. Производственная функция.	Теория игр Дж. Нэша.
6.	Макроэкономическая часть теории	Слагаемые национального дохода и личного дохода.	Более выражено: экономические функции государства.
7.	Макроэкономическая часть теории	Особенности макроэкономического равновесия краткосрочного и долгосрочного периодов. Равновесие Нэша.	Человеческий фактор экономического роста: уровень, качество жизни населения. Приоритеты ГРЭ Республики Казахстан.

		Функциональная роль государства, инвестирования, накопления и сбережения в обеспечении макроэкономического равновесия. Парадокс бережливости.	Дефляция, ее преимущества и недостатки. Государственное регулирование экономических циклов: стимулирующая и сдерживающая политика, политика автоматических стабилизаторов.
8.	Макроэкономическая часть теории	Противоречивый характер экономических кризисов, мотивы для инноваций и экономических реформ. Финансово-экономический кризис 2007-2009 годов. Финансовая пирамида.	Антикризисные меры и политика по социальной защите в РК. Значение минимальной заработной платы, расчетных показателей, прожиточного минимума и потребительской корзины.
9.	Макроэкономическая часть теории		Государственный долг, основные показатели, направления финансирования. Дефолт. Приоритеты фискальной политики РК. Валютные курсы и политика девальвации.
10.	Основы теории международной экономики и глобальные проблемы.	Международное разделение труда и специализация.	Межгосударственные экономические объединения и союзы (ЕС и др.). Международные показатели деловой активности и развития стран мира. Индекс Доу-Джонса. Социально-экономические аспекты нелегальной миграции населения, терроризма и религиозного экстремизма. Демократические основы развития общества, их воздействие на экономический рост.

ЛИТЕРАТУРА

1. Высшее образование. Типовые учебные программы по специальностям «5В050600 – Экономика», «5В050600 – Бухгалтерский учет и аудит» «5В050600 – Финансы». Экономическая теория..-Алматы 2014.
2. Адам Смит «Исследование о природе и причинах богатства народов». Книга 5 «О доходах государя или государства», раздел3 «О государственных долгах».- Государственное социально-экономическое издательство- Москва, Ленинград, 1935 г.
- 3.М.Х.Айдарханов Основы экономической теории (учебник). Изд-во «Фолиант»- Астана 2008; М. Айдарханов, С. Жұмашбекова Микроэкономика (оқу құралы) «Фолиант» баспасы - Астана 2011; М. Айдарханов, Л. Габдуллина Макроэкономика (оқу құралы) «Фолиант» баспасы - Астана 2013;

Манапова А.Х.

«№8 жалпы орта білім беретін көркемдік – эстетикалық білім және тәрбие беру мектеп - кешені» КММ, Семей қ.

«СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ» СТРАТЕГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ

Біздің елімізде ұрпақ болашағын қамтамасыз ету кең жолға қойылған. Ендігі мақсат - білім мазмұнын жаңарта отырып, ұлттық құндылықты ескеріп еліміздің даму үрдісін жеңілдететін білімді ұрпақ дайындау. Білімді ұрпақты оқытумен қатар тәрбиелеуде де озық технологиялардың берері көп.

Қазіргі кезеңде оқушылардың білімге құштарлығы өз мәнінде емесі де анық, сондықтан білім беру жүйесін жаңаша құруды қостаймын. Білім беру процесінде жаңа технологиялардың жүйелі түрде эксперимент ретінде жүргізіліп, ғалымдармен бірге жұмыс жасалса ғана нәтижелі болары сөзсіз. Ол үшін әдістемелік құралдар мен оқулықтардың жазылуына мектеп мұғалімдері көбірек тартылса іс оңға басар деген ойдамын.

Жаһандану процесінде, ұлттық мектептің моделін жасау, білім берудің құрылымын өзгерту, педагогтарды қайта даярлықтан өткізе отырып, кәсіби білікті педагог дайындау, сол арқылы ел болашағын ойлайтын ұрпақ тәрбиелеу кезек күттірмейді.

«Сын тұрғысынан ойлау» стратегиясының тиімділігі. Білікті арттыру жүйесінде соңғы уақыттарда отандық педагогикалық технологиялармен қатар шет елдік, оның ішінде әлемдік озық идеялар негізінде жобаларды қолдану жақсы нәтиже беруде. Солардың бірі - Америкалық педагог - ғалымдар Чарльз Темпл, Куртис Мередит, Джинни Стилл ұсынған «Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту» -RWCT жобасы [1,15 б].

Белгілі ғалым Дайана Халперн: «Сыни ойлау - ойлаған нәтижеге жету үшін танымдық техникаларды пайдалану арқылы шығармашылықпен әрі қарай бағыттай ойлану. Сыни ойлау - белгілі бір мәселе туралы бар идеяларды жинақтап, оларды қайта ой елегінен өткізу және шешім қабылдаумен аяқталатын күрделі психологиялық үрдіс» екенін атап көрсеткен. Сыни ойлау - адам өмірінің бір саласы. Олай дейтініміз - бұл философия адамдарға көптеген жолдар мен шешімдер ішінен өздері үшін ненің маңызды әрі пайдалы екенін, тек қажетті ақпараттарды ғана жинақтап, жаңа білімді бұрынғыдан ажырата алуға көмектеседі. Сыни ойлауды дамыту технологиясының дәстүрлі оқытудан басты айырмашылығы - білімнің дайын күйінде берілмеуі. Бұл жобаның мақсаты - мұғалімдердің түрлі ерекшеленетін оқу әдістерін қалай іске асыру керектігін түсінуіне және кәсіби даму жолында өсуіне көмектесу [2,7 б].

Сыни ойлауды дамыту жобасы ол біздің ұйымдастырушы еліміздегі кәсіби деңгейлері жоғары ұстаздармен бірлесе жұмыс жасайтын Халықаралық білім қауымдастығымен байланыстығы кәсіби волонтерлер корпусының кәсіби білімі мен қабілеттіліктерінің негізіне сүйенеді. Сондықтан бұл жоба табысқа жету үшін мұғалім мен оқушының тәжірибесіне негізделген. Тәжірибе арқылы мұғалім оқыту әдістерінің үйренуші мен үйренуге қалай әсер ететіндігін біледі.

«Сын тұрғысынан ойлау» стратегиясы «Тарих». Сабақтарда оқушылардың сыни тұрғыдан ойлау негізін қалыптастыру технологиясының алатын орны ерекше. Себебі сыни тұрғыдан ойлау оқушылардың білім алуында жаңа фактілерді, мысалдарды, бұрынғы оқығандарымен салыстыру арқылы танымдық белсенділіктері мен ойлау қабілеттерін арттыруға зор ықпалын тигізеді. Сыни тұрғыдан ойлау - оқушылардың танымдық белсенділіктерін арттырады, олардың бірін - бірі құрметтеуін, түсінуін, дұрыс қарым - қатынас жасауын қалыптастырады, дүниеге деген түрліше көзқарастарды түсінуді жеңілдетеді, оқушыларға өз білімдерін түрліше жағдаятта барынша тереңдетуге, тұлғалық іс - әрекеттердің жаңа түрлерін жасауға мүмкіндік береді [5,73 б].

Жобадағы сабақ құрылымының ерекшеліктері: сабақ құрылымы 3 фазадан тұрады: 1) қызығушылықты ояту; 2) мағынаны тану; 3) ой толғаныс

Қызығушылықты ояту - оқушылардың бұрынғы білімдері мен сезімдеріне немесе әсерлеріне еніп, жаңа білімге мазмұн қалап, болашақта зерттеу жүргізуге күш алып орындалуға тиісті тапсырмалар жөніндегі жеке және топтық түсініктерді қалыптастыруына көмектеседі. Оқушы болашаққа көз жеткізіп, жаңадан таныстырылған тақырыпты зерттеу жұмысының алдына мақсат қояды.

Мағынаны тану фазасы - жаңа мәліметпен, жаңа идеямен немесе жаңа мазмұнмен танысады. Жаңа білімді бұрынғы біліммен біріктіре отырып және жаңа ақпараттың жаңа мазмұнға қолдануды қарастырады. Белгісізден белгілі идеяның маңыздылығы жөнінде шешім қабылдайды [3,13 б].

Ой толғаныс фазасында - үйренуші жаңа білімді өз меншігіне алады. Ой толғау арқылы оқушы өзінің ойын нақтылайды, құбылыстары мен мұғаліммен кері байланыста болып, мәліметтер жинағы мен құрылым мағынасын сынақтан өткізеді.

Оқушы танымын арттырудағы тиімді әдіс - тәсілдері.

Топтық әдіс: Сабақ үлгісімен таныстыру; Жұмыс жасайтын топтағы сабақты неден және қандай іс - әрекеттен бастауды шешу; Жеке немесе жұппен жұмыс жасау үшін талқыланатын мәселе жөнінде ой қозғау салу; Топқа ой қозғалу және талқылау; Оқу мен ойлануға қатысты бірлесіп жұмыс жасау; Оқыған мағлұматты талқылау.

Талдау: Қатысушылардың түсінігі мен ісі бойынша таным деңгейімен танысу; Қатысушылардың мағынаны ажырата білу деңгейімен таныстыру. Істің орындалуын жоспарлау: Бұл әдісті қай жерге, қалай қолдануға болатынын анықтау; Қатысушыларға үйретілген әдістер бойынша сабақ жоспарын жасату [4,6 б].

Шәкірт тәрбиелеуде «Сын тұрғысынан ойлау» стратегиясының алатын орны. «Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту» бағдарламасы қазіргі таңда, білгенін өмірге пайдалана алатын шәкірт тәрбиелеуде алатын орны ерекше.

«Сын тұрғысынан ойлау» стратегиясы бойынша жүргізілетін жұмыста оқушылардың: 1) өз бетінше тұжырым жасау, қорытындыға келу, 2) ұқсас құбылыстар арасында тиімдісін таңдай білу, 3) мәселені шеше білу, 4) пікірталасты жүргізе білу қабілеті қалыптасады.

«Сын тұрғысынан ойлау» стратегиясының дамытпалы оқу мен үндес екендігі көрінеді. Сын тұрғысынан ойлау мен дамытпалы оқытудың: 1) мақсаттары, 2) міндеттері, 3) әдістері, 4) алынатын нәтиже бойынша жақын екендігін байқауға болады.

Сын тұрғысынан ойлаудың маңыздылығының нәтижесі: 1) әдіс түрлері, 2) белсенді практикалық іс - әрекетте болу, 3) басқалармен қарым - қатынас жасай білу, басқаларды тыңдай білу, 4) қажет болса өз көзқарасын өзгерту, 5) топтық тұжырымға келе білу, 6) топ алдына шығып, өз тұжырымын айта білу, қорғай білу. Осының бәрі өздігінен білім ала білуін, сын тұрғысынан ойлау іскерлігін, кейбір әдістемелік тәсілдерді дағдыға айналдыруын қалыптастырады.

Демократиялық қоғамда өз көзқарасы, пайымдауы бар, өз - өзін жетілдіріп отыратын, айналадағы үдерістерге сыни көзбен қарап, жауап бере алатын жеке тұлғаны қалыптастыру.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының 2015 – жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы // Егеменді Қазақстан, 28 – желтоқсан, 2003 ж.
2. «Қазақстан мектебі» ғылыми – педагогикалық журналы. № 12, 2002 ж.
3. Б. Әбдіғұлова «Білім берудегі жаңа үрдістер» // «Қазақ тарихы» журналы, №5, 2005 ж.
4. М. Валиева «Білім беру технологиялары және оларды оқу – тәрбие үрдісіне енгізу жолдары» /Әдістемелік нұсқау/.
5. З. Қарабаева «Жаңа педагогикалық технология негізінде оқушылардың шығармашылық қабілетін қалыптастыру» // «Қазақстан тарихы» әдістемелік журнал, № 12, 2004 ж.

Абдуова Н.М.

докторант, академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті

«АСЫЛБЕК-ГҮЛЖАҒАН» ДАСТАНЫНДАҒЫ ДІНИ МОТИВТЕР

Қазіргі кезде дәстүрлі діндердің қағидаларын ұстана отырып, өздерінің әрекеттерін жүзеге асыратын түрлі секталық ағымдар көбейіп кетті. Олар үгіт-насихаттарын, әсіресе, жастардың арасында кеңінен жүргізіп, түрлі жағымсыз іс-шараларға баруға ықпал жасауда. Осындай келеңсіз қылықтардан құтылу үшін дәстүр мен дінді сабақтастыра отырып зерделеу қажет. Осы мәселеге орай еліміздің Бас мүфтиі Ержан қажы көпшіліктің санасына сіңіп орныққан, қалыптасқан әдет-ғұрыптарды дәстүрлі дінмен ұштастыра отырып түсіндіруді күн тәртібіне шығарды. «Әлхамдулилла, ата-бабаларымыз сан ғасырдан бері аңсап өткен тәуелсіздікке қол жеткізудің арқасында асыл дініміздің қайнар бұлақтарымен қайта қауышып жатырмыз. Халқымыз дербестікпен бірге дәстүрлі мәдениетіне, тілі мен дініне толыққанды ие болып, оларды заманға сай дамытуға мүмкіндік алды» [1, 3]. Ал, ұлттық дәстүрдің қайнар көзі ауыз әдебиетінде, нақтырақ айтқанда фольклорда жатқандығы баршаға мәлім. Ал, фольклордың қомақты саласы-эпикалық туындылар.

Зерттеуші-ғалым Р.Бердібаев: «Эпос зерттеу жұмысының өте маңызды саласының бірі – оларды жанрлық түрлерге қарап жіктеу, стадиялық қатарын анықтау, жыр түрлерінің көп қабаттылығын көрсету, олардың өзара ұқсастықтары мен айырмашылықтарын аңғарту, өзге елдер эпосымен типологиялық салыстырулар жасау болып табылады» [2,50] деп жазды. Жалпы сюжетті шығармаларды айтқанда алдымен назарға түсетіні – мотивтер. Сондықтан, фольклорда мотивсыз сюжетті туынды жоқ. Ал, мотив дегеніміз ойға әбден орныққан, қаншама ғасырлар бойына қолданыста болып қалыптасқан дәстүрге айналған иірімдер. Мұның өзін екі топқа жүйелеуге болады. Атап айтқанда, ғұрыптық мотивтер діни мотивтер. Ғұрыптық мотивтерге ғажайып туу мотивін, мүшелі жас мотивін т.б. жатқызуға болады. Сондай-ақ, діни мотивтердің де бірінеше түрлері бар. Діни дастандарды зерттеген М.І.Әбдуов: «Аңыздарда, ертегілерде, эпикалық жырларда кездесетін, жыршыға да, тыңдаушыға да мәлім, әбден орныққан мотивтер діни дастандар да жан-жақты қолданыс тауып отырған. Сонымен қатар, діни негізде де туындаған мотивтер де баршылық» [3, 121] дей келіп, діни мотивтерді Алладан бала тілеу мотиві, Аллаға жалбарыну мотиві, иман келтіру мотиві, Алладан хабар алу мотиві деп бірнеше топқа бөледі. Бірақ, мұнан діни мотивтер тек қана діни дастандарға ғана тән екен деген ұғым тумауы керек. Олар өзге эпикалық жырларда да кеңінен қолданыс тапқан. Әсіресе, лиро-эпостық жырларда жиі ұшырасады. Өйткені, салт-дәстүрмен біте қайнасып кеткен дін қағидалары ұлттық мұраларда өзінің заңды көрінісін тапты. Сондықтан да, зерттеуші Ә.Молдаханов: «Халықтың көшпелі өмір салты, ондағы неше алуан тұрмыстық әдет-ғұрыптар айқын белгі нышандармен халық ауыз әдебиетінің «Қозы Көрпеш-Баян сұлу», «Қыз Жібек», «Айман-Шолпан» сияқты лиро-эпостық жырларында көркем бейнеленіп, ұрпақтан-ұрпаққа өшпес, өлмес фольклорлық мұра ретінде жалғасып келеді» [4, 194] деп жазды.

Лиро-эпостық жырлардың арасында әлі де болса зерттелмеген, жан-жақты қарастырылмаған туындылардың бірі – «Асылбек-Гүлжаған» дастаны. Шығарманың өзегі екі жастың арасындағы махаббат. Десек те, сүйіспеншілік мәселесінен гөрі Гүлжағанның ақылдылығы, парасаттылығы, қиын-қыстау кезеңдерде жол тапқыштығы, тығырықтан шыға білуі, бір сөзбен айтқанда ананың кеменгерлігі ерекшеленіп көрсетілген. Бірін-бірі ұнатып қосылған екі жас, қараниетті адамның кесірінен ажырасады да, көптеген қиындықтарды бастарынан өткеріп барып, Гүлжағанның ақылдылығының арқасында қайта қосылады. Әрине, мұндай қыздардың бейнесі ауыз әдебиетінде кеңінен сомдалған. Атап айтқанда ертедегі Аққайшы, аңызда Қарашаш, қаһармандық жырда Құртқа және тағы басқалары.

Бірақ, біздің көздеген мақсатымыз діни мотивтердің қызметін айқындау болғандықтан енді соған назар аударайық.

Мотивтердің ішінде жан-жақты зерттеуге негіз болған, көптеген ғылыми пайымдаулар мен пікірлер айтылған және халық ауыз әдебиетінде жиі қолданыс тапқаны түс көру. Оның қай топқа жататындығы, атап айтқанда ұлттық сана-сенімнің негізінде туындаған, дәстүрге айналған мотивке ме, әлде, діни мотивке ме әлі айқындала қоймаған мәселе. Осы түс көру «Асылбек-Гүлжаһан» дастанында да өзінің орынды қолданысын тапқан. Шығарманың кіріспесі Кәрімбай мен Сәлімбай тәрізді достық қарым-қатынаста болған екі байдан басталады. Бұл бастама «Қозы Көрпеш-Баян сұлу» жырындағы Қарабай мен Сарыбайды еске салады. Кәрімбайдың Қасымбек, Сәлімбайдың Асылбек деген ұлдары болады. Есейген шағында Асылбекті Гүлжаһанға үйлендіріп, Қасымбек оларға күншілдікпен қастандық жасауды ұйымдастырады. Осы сәтте түс көру мотиві іске қосылады. Ол жырда былайша берілген:

Асылбек базар шыға даярланды,
Ол үшін керуен түзеп базар малды.
Жүруің бұл сапарға емес мақұл,
Гүлжаһан түс көрдім деп азарланды.

«Түсімде ат-тоныңмен сайға түстің,
Күте алмас қасырет-қайғы жолға түстің.
Ат-тоның, киіміңмен садаға деп,
Құтқардым себебімен еңбек күштің».

Асыл айтты: «Базарға барам, - деді,
Меншікті өзгермесін талап, - деді.
«Түс түлкінің нәжесі» деген бар ғой,
Кіргізбе көңіліме алаң», - деді [5, 271].

Шығарманың оқиғасы осы түстен кейін барып өрбиді. Яғни, Гүлжаһанның түсі оқиға желісінің күрт бетбұрыс алуына басты бағыт болып тұр. Бұл, әрине, әбден қалыптасқан дәстүрлі қолданыс. Өйткені, түс осындай оқыс өзгерістерге қызмет жасамаса, өзінің мәні мен маңызын жойған болар еді. Зерттеуші Г.Пірәлиева былай дейді: «Түс көру тәсілінің эпикалық сөз өнеріндегі көркемдік қызметі мен атқарар міндетін атап айтар болсақ, түстің қай жанрлық түрде бүкіл сюжетті ұстап тұратын негізгі темірқазық екендігі. Түс мотиві кездеспейтін әдеби мұра бізде некен-саяқ» [6, 69]. Яғни, біз сөз етіп отырған шығармаларда да түс көру өзінің тиісті қызметін атқарып тұр екен.

Түсті көру бар да, оны жору бар. Егер астарын ашып, түйінін шешіп берсе, ол сол қалпында өмірде орындалады. Бұл жұмбақ құбылыс. Осы жағдай көркем шығарманы әсерлі етуге таптырмас құрал болды. Туындыны өмірге әкелуші авторлар мұны жіті аңғарып, түс көруді тиімді детальдың көзіне айналдырды. Осы жұмбақ шешім тұрғысынан келгенде мұны діни мотивке де жатқызуға болады. Себебі, діни мұраларда оны өте көп қолданыс тапқан десек артық айтқандық болмас. Сонымен қатар, түске байланысты тұшымды пікір айтқан Г.Пірәлиева: «Қазақ сөз өнерінің ескерткіштерінде түс көру мотиві фольклор мен ауыз әдебиетінде, әсіресе, Пайғамбарлар туралы аңыз-әңгімелерде көп кездеседі. Бұларда адам «санасынан тыс» көрінетін таңғажайып күштердің, Пайғамбарлардың, Қыдыр аталардың, әруақты бабалардың түске еніп, аян берулері – дәстүрге енген, бүкіл адамзаттың көркемдік ойлау жүйесінде мойындалған құбылыстар» [6, 55], - деп жазды.

Дастандағы келесі бір діни мотив – тағдырға сену. Яғни, адамның өмір жолы алдынала белгіленіп, жазылып қойылған, сондықтан, одан қашып құтылу мүмкін емес. Тағдыр мәселесі тікелей діни наным-сеніммен байланысты. Бұл әрекет бір жағынан адамның көңіл-күйіне айрықша әсер етеді де, жүйке жұмысының қалыпты жұмыс жасауына септігін тигізеді. Осыған орай мотивтың бұл түрі өте жиі қолданылған деп айта аламыз. Ақын-

жыраулар мұрасында арнауларда, толғауларда да кездесіп отырады. Дастанда Гүлжаһанның Асылбекке жазған хатында көрініс берген:

Жатырмын мін таба алмай сөзіңізден,
Көрейік мәжілістесіп өзіңізбен.
Жазымыштан озымыш болмайды дегендер бар,
Тағдыр күш бұйырмаса өзге сізден [5, 267].

Бұл жерде Гүлжаһан өзінің Асылбекке тұрмысқа шығуына келісімін бере отырып, оны өз басына тән тағдырдың жазуы деп түсіндіреді. Әрине, мұның аясындағы жасырын меңзеу – шарасыздық, көнбеске, мойын ұсынбасқа амалдың жоқтығы. Осы тағдырға тән көрініс Гүлжаһанның ашық теңізге қайықпен шығып, ішерге асы, жүзуге ескегі болмаған шақта, тығырыққа тіреліп, амалсыз жағдайға түскенде байқалады.

Тағдырым мені айдаған,
Тар қайыққа байлаған.
Ауызға жейтін жемім жоқ,
Боламын қайтып, қайта адам!

Қалмады халім өлмекке,
Тағдырыма көнбекке.
Таланым тасып, бақ кетті,
Айналып қайта келмес те [5, 276].

Бір айта кететін жәйт, тағдырға сену, тағдырға мойын ұсынып, көну шығармалардың бойында айрықша қуанышты жағдайға тап болғанда айтылмайды, назардан тысқары қалады, тек қиналғанда, басқа іс түскенде, ауыртпалық келгенде ғана қолданысқа келеді. Бұл адам болмысының негізін аңғартады.

Фольклорлық туындылардың басым бөлігінде айқын көрініс тапқан Аллаға сену мотиві. Ислам әлемімен тығыз қарым-қатынасқа түскен әдеби-мәдени көрнекіліктер дінді айта отырып, насихаттауға жан-жақты кірісті. Ислам қағидаларының ел ішіне еркін тарауына, діни сауатты өнерпаздар үлкен үлес қосты. Молдалардың баяндауынан гөрі, ел жүрегіне әбден орныққан поэзия арқылы санаға сіңіру зор жетістіктерге қол жеткізді. Біз қарастырып отырған дастанның мазмұнынан Аллаға сену мотивін жиі кездестіреміз. Соның бір көрінісі қайық үстінде келе жатқан Гүлжаһанның жалбарынуында байқалады.

Тағдырым бүгін шешілді,
Тапсырдым хаққа ниетімді.
Мені бүгін көрмесе,
Маған да өмір есіл-ді.

Кең дүние маған тарылды,
Кімге айтамын зарымды.
Бар ғаламның қожасы,
Көрмесең өзің халімді! [5, 277]

Бұл тұста Аллаға сену мотиві жалбарыну үлгісінде көрініс берген. Тіршіліктің барлық мүмкіндігінен қол үзгенін кейін, амалсыздан Жаратушыға жалбарынуға тура келіп отыр. Тағы да шарасыздыққа тап болғандағы жағыдай.

Гүлжаһан аралға тап болғанда Аллаға сенудің үш түрлі жалбарыну түріндегі бағыты аңғарылады. Алғашқысы тағдырға мойын ұсына отырып, ауыр азаптың нәтижесінде азып-тозғаны:

Тағдырым, үкіміңе көндім-ау мен,
Сонда да үмітім көп, рахыметің кең.
Айрылған тұрмысы мен ел-жұртынан
Дүниеде пендең бар ма, менімен тең? [5, 280]
Екіншісі, қиындықтың шегіне жеткені сондай, амалсыздан өлім тілейді.
Мен қалайша аралда тұрмыс етем

Қала ма мына аңдардан жаным есен?

Безіндім бүйтіп тірлік еткенімнен,

Ажал бер шын белімді будым бекем. [5, 280]

Өзіне-өзі қол жұмсаудан аулақ, бірақ, ажал тілеп тұр. Мұның өзі діни қағидаға қайшы құбылыс. Осыны аңдаған Гүлжаһан бірден ниетін өзгертеді.

Болмаса бір себептер келтіре көр,

Дұшпанға мені аңдыған ете гөр тор.

Алшаңдап бала күннен өскен басым,

Осылай азып-тозып болам ба қор [5, 280].

Үмітсіз-шайтан. Жаратушы ниетің түзу болса, тілегіңді береді. Олай болса, діни қағидаға қайшы әрекет жасамау керек. Түйін осы. Міне, Аллаға сену мотивінің дастандағы шешімі осындай.

Түйіндей келгенде айтарымыз, эпикалық жырлардың бойында діни мотивтердің өте мол түрлерін табуға болады. Және олардың тәрбиелік маңызы да айрықша болмақ.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Малғажыұлы Е. Дін мен дәстүр. – Алматы: ЖШС «Vuinur print», 2013, - 192 б.
2. Бердібаев Р. Қазақ эпосы. – Алматы: Ғылым, 1982, - 232 б.
3. Әбдуов М.І. Қазақтың діни эпосы. Монография. – Қарағанды: ҚарМУ баспасы, 2006, - 254 б.
4. Молдаханов Ә. Әуезов және фольклор: Монография. – Алматы: Дәуір, 2005, - 248 б.
5. Қазақ халық әдебиеті. Көп томдық: Т.І: Дастандар. – Алматы: Жазушы, 1990, - 304 б.
6. Пірәлиева Г. Көркем прозадағы психологизмнің кейбір мәселелері. Монография. – Алматы: Алаш, 2003, - 328 б.

ӘӨЖ: 821.512.122: [398+2]

Ельшибекова Н.Х.

магистрант, Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті

БӘДІК АЙТЫСЫНДАҒЫ ДІНИ НАНЫМ-СЕНІМДЕРДІҢ КӨРІНІСІ

Дін жалпы адамзаттың даму тарихында бірге қалыптасып, бірге жетіліп келе жатқан рухани құндылық болып табылады. Адамзат әлемімен тығыз байланысқа түскенімен бір ғасыр немесе он ғасырдың жүзі болды деп кесіп айтуға болмайды. Олай болса, діни наным-сенімді адамзаттың санасынан өшіру де мүмкін емес. Бұл жағдай кезінде тәжірибеден өткен Кеңестік дәуір тұсында дінді жоюдың бірнеше әрекеттері қарастырылған болатын. «Дін – апиын» деген ұғымды көптің санасына сіңіруге талап жасаған да Кеңестік саясат болатын. Бірақ, діннің адам баласымен байланысқаны сондай, аталмыш қоғамның да оны жоюға күші жетпеді. Оның өзіндік бірнеше себептері де бар. Солардың бірі, дін адамгершілік қағидаларының басты бөлігі болып табылатын мәдениетпен, тілмен, әдебиетпен, халықтық философиямен тығыз қарым-қатынасқа түсіп кеткен еді. Ендеше, халықтық мұралар жайында зерттеу, зерделеу жұмыстары жүргізілген кезде діни қолданыстарды және олардың атқарып тұрған қызметін айналып өту мүмкін емес.

Қазіргі кезде діннің халықпен біте қайнасқанын анық аңғарып отырғанын көптеген зиянды ағымдар оны өздерінің жеке жоспарларының мүддесі үшін бұрмалап қолдануға әрекет жасау үстінде. Олар әсіресе, өздерінің осы әрекеттерін жастардың арасында кеңінен таратуға бар күштерін жұмсауда. Осындай келеңсіз құбылыстардан бүгінгі жастарды сақтандыру үшін дәстүрлі діндердің халықтың рухани мұрасындағы қолданылу аясын оқытып үйрету қажет-ақ. Сондықтан, діннің фольклордағы, әдебиет әлеміндегі өзіндік ықпалын аша түсу үшін арнайы зерттеу жұмыстарын да жүргізу керек.

Көне дәуірде қалыптасқан діни сенімдердің сипатын толығымен бойына сіңірген рухани дүниелердің бірі – айтыс болса, солардың арасындағы алғашқы көріністер бәдік айтысында байқалады. С.Сейфуллин өзінің әдеби зерттеулерінде: «Ислам дінінен бұрынғы күштілер табы үстемдік жүргізгенде көп «аруак», көп «тәңірі иелерге» құлшылық қылған заманнан қалған әдеттің бірі – «бәдік» айту» [1, 177], - деп атап көрсеткен болатын. Нақтырақ айтқанда, бәдікке байланысты ғылыми пікірлер М.Ғабдуллиннің, Ә.Қоңыратбаевтың, Ә.Молдахановтың, Б.Абылқасымовтың ғылыми еңбектерінде кездеседі. Бәдік – қыз бен жігіт айтысының бір түріне жатады. Бұл жердегі бір ерекшелік айтыстың мақсаты не қыздың, не жігіттің жеңіп, не жеңілуі емес, келген сырқаттың ауылдан немесе елден аластатылуы. Ол кездегі ұғым түсінік бойынша айтыса отырып, сырқатты елден, ауылдан «көш» деген мағынада иірімдер қолданса, ол ауру біржолата кетеді деп ойлаған. Фольклортанушы ғалым Ә.Қоңыратбаев былай дейді: «Бұл өлеңдерде ертедегі тотемдік ұғымдардың ізі бар. Адам табиғат сырын жете түсінбей тұрған кезде әрбір аурудың иесі бар деп ойлап, мерез, пес, рак, топалаң, қарасан, кебенек сияқты ауруларды өлеңмен емдеген. Аурудың иесіне адамның киесі қарсы қойылған. Бәдік жырларында магия, тотемизм, мифологиялық сарындар бар. Оны дуализм дейміз» [2, 56]. Ғалымның осы айтқан пікірін зерттеуші, наным-сенімдер ғұрпының фольклорын алғаш рет жарыққа шығарған Б.Абылқасымов өзінің еңбегінде қуаттай түседі: «Бәдіктің басқа жанрларға қарағанда көнелігі оның анемистік сенімдерге қатыстылығынан да көрінеді. Арбаудың магиялық сенімдерге, бақсы сарынының шаманистік сарындарға қатысты туып, дамығаны анық. Десе де, оларды көп жағдайда магиялық жоралар ағайындастырып, бас қостырады. Бұл түсінікті де. Өйткені әртүрлі наным-сенімдерге қатыстылығына қарамастан, аталған үш жанрда да сөздің магиялық күші роль атқарады» [3, 6]. Сондықтан, бәдік айтысындағы магиялық қолданыстардың жүзеге асуы қалыптасқан заңдылыққа байланысты. Енді айтысқа назар аударып көрелік.

Жігіт: Қара тауым дегенде қара тауым,
Тау басынан соғады қара дауыл.
Сіздің үйге бір бәдік бар дегенге,
Қаптай көшіп келеді біздің ауыл. [1, 178]

Айтысты бастаған жігіттің сөзінде ауылдың тұтастай көшіп келе жатқандығы айтылады. Негізінде аурудан қорыққан болатын болса, көшіп кетуі керек еді. Бірақ, сол ауруы бар үйге жаппай келе жатқандығын айтады. Яғни, мұндағы мақсат қазақтың «көп қорқытады, терең батырады» деген мақалының мазмұнымен байланыста қолданылып тұр. Егер көпшілік келетін болса, ауру қашады деген ұғым, түсінік жатыр. Енді қыздың жауабына назар аударып көрелік.

Қыз: Бәдік кетіп қалыпты таудан асып,
Таудан арғы бұлтпенен араласып.
Енді екеуміз бәдікті тауып алып,
Шын құмардан шығалық сабаласып. [1, 178]

Қыздың жауабында да, ауруды қорқыту, үркіту бар. Үйден қашқан бәдікті іздеп тауып алып, соққыға жығу, қажет дегенді меңзеп тұр. Осы тұста тағы бір айта кететін мәселе, аурудың қандай түрі болмасын айтысқа түскенде бәдік деген бір-ақ түрмен қолданылады. Яғни, халықтың түсінігінде адам баласына ауыртпалық әкелетін қиын аурулардың киесі бәдік. Сондықтан аурудың өзін емес, оның киесін қуу керек. Киесі қашқан ауру өздігінен-ақ кетіп қалады. Бұл сол кездегі діни наным-сенімнің бір көрінісі болып табылады.

Айтыстың әрқарайғы жалғасы бәдікті әрнәрсеге жабыстыру болып табылады.

Жігіт: Жемір бәдік дегенге, жемір бәдік,
Қу қыздардың шекесін кемір бәдік.
Семіз қыздың ішіне кіріп кетіп,
Бүйрек майын же-дағы семір, бәдік.

Қыз: Бәдік кетіп барады мекесіне,
Ешкі арғын білдірмес текесіне.

Онан көшер жайыңды мен айтайын,
Бар да жабыс жігіттің шекесіне. [1, 178]

Келтірілген өлең жолдарынан біздің үш түрлі мәселені аңғаруымызға болады. Алғашқы екеуі көне дәуірдегі діни наным-сенімге байланысты. Біріншіден, аурудың киесі – бәдік, түсінік бойынша белгісіз жаққа ұшып кетуі мүмкін емес, бір затқа, не бір нәрсеге орнығу керек. Екіншіден, бәдікті әртүрлі жағдайға бағыттаса, ол шатасып, қайда барарын білмей, соңынан шаршап басы ауған жаққа кетіп, тауға ма, тасқа ма орнығуы мүмкін деген ұғым. Бұл екеуі жаңағы біз айтқан діни сенімге жатады. Үшіншісі, айтыстың өзінде ширату мақсатында оның мазмұнына қыз бен жігіттің арасында шиеленісті туғызу болып табылады. Бұл суреттеу жігіттің тарапынан «семіз қыздың ішіне кіру», ал, қыздың тарапынан «жігіттің шекесіне жабыс» деуі дәлел бола алады. Айтыс тұрғысынан келгенде, негізгі мақсат қыз бен жігіттің арасындағы сайысты тоқтатып алмау. Осыдан кейін барып, айтыстың мазмұнында магиялық тәсілдер көрініс бере бастайды. Көне дәуірдің ертегілерінде, мифтік әңгімелерде сиқыршыға қатысты қолданыстар жиі көрініс беретіндігі жасырын емес. Ондағы сиқырлық әрекеттер көпшілігінде бір уыс топырақ арқылы жүзеге асып жатады. Бұл жәйіт әсіресе «Мың бір түн» ертегілерінде өте жиі қолданыс тапқан. Бұл көне дәуірдегі топыраққа сену, топырақтың қасиетін бағалау негізінен келіп туындаған болса керек. Осы топырақтың магиялық қасиеті бәдік айтысында былайша көрінеді:

Қаратаудан кей бәдік асып кеткен,
Аулақ жерде қыздарды басып кеткен.

Етегіне бір табақ топырақ салып,

Көрген қыздың көзіне шашып кеткен. [1, 179]

Фолькоршы ғалым Ә.Молдаханов осындай магиялық нанымға қатысты былай дейді: «Зерттеушілердің пікіріне қарағанда, магиялық наным-сенім кең тараған құбылыс. Ол кез келген діннің, оның ішінде мәдениет пен рухани дамудың төменгі сатысында қалыптасқан қарапайым формадан бастап бүгінгі жер жүзіне кеңінен тараған басты діндердің бәрінің құрамдас бөлімі. Демек, кез келген рухани мәдениеттен орын тепкен әмбебап құрылыс» [4, 211].

Айтыстың барысында бәдікті заттық жағдайлармен қоса, затсыз сипаттарға да көшіріп отырған. Мысалы:

Ыстық үйдің көш, бәдік, пешіне көш,
Сұлу, сұлу, қыздардың шашына көш.
Онан көшер жайыңды мен айтайын,
Жұма менен айт күннің кешіне көш. [1, 179]

Осы өлең жолдарындағы жұма немесе айт бұлар дерексіз сипаттарға жатады. Бір айтыстың бойында бәдікті көшіруге арналған қырықтан астам заттық және затсыз нұсқаулар қолданылады. Айтыстың барысында дәулетті адамдарды да пайдаланудан тысқары қалмаған. Мәселен:

Бай ауылдың көш, бәдік, құртына көш!

Көшіп кеткен әр жерде жұртына көш [1, 180], - деген жолдар біздің пікірімізді айғақтай түседі.

Халық ауыз әдебиетінде бәдік негізінен айтыс түрінде жиі кезігеді. Десек те, бәдіктің өлең түрінде де, айтыс емес нұсқасы да бар. Мұның себебі, бәдікті көшіруге байланысты көпшілік жиналған ортада айтысқа түсетін қарсылас ақынның болмауына да байланысты. Мұндай жағдайда бәдікті көшіріп ауруды жазам деген өнерпаз көшіру міселесіне қатысты толғау тектес өлеңін шығарған. Бір сарындас болғандықтан ел ішінде бәдіктің өлең түріндегі нұсқасы қызықты бола қоймаған. Ал қызықсыз туындыларды халықтың қабылдамауы табиғи заңдылық. Сондықтан, мүмкіндігінше бәдікке жиналғанда айтысатын қарама-қарсы жақтың болуы қадағаланып отырған. Нәтижесінде, айтысу үлгісінде туындаған шығармалар түрлі шиеленістерден тұратын болғандықтан, көптің ықыласына бөленген. Бәдіктің айтыс түріндегі нұсқасының көп болуы осы жағдайға байланысты.

Бәдік айтысын ислам дінімен тікелей байланыстырып қарауға болмайды. Оның өмірге келуі де, ел ішіне кеңінен тарап қалыптасуы да, исламға дейін жүзеге асқан. Бірақ, исламдық наным-сенімде бәдікті қуаттайтын ой-пікірлер кездеспейді. Десек те, сөздің, жекелеген дыбыстың әрқайсысының өзіне тән қуаттылығымен әсерінің болатындығын жоққа шығармайды. Соның нәтижесінде, әрбір дыбыстың сандық мағынасы да араб грамматикасында ажыратылып берілген. Әбжад қолданысы осы негізден туындаған деп пікір айтуымызға болады.

Бәдік айтысындағы келесі бір назарға ілігетін құбылыс, қыз бен жігіттің арасындағы әзіл-қалжың. Мұндай әрекет бәдікке жиналған жастардың көңіл-күйін сергітіп отыру үшін қолданылған болса керек. Мысалы:

Бұрын заман бар екен бұқпа бәдік,

Күндіз-түні жегелі жұппа бәдік.

Үлкен қыздың ішіне кіріп кетіп,

Ойбай өлдім десе де шықпа, бәдік [1, 181], - деген жігіттің әзіліне қыз да сондай шымшыма сөздермен жауап қатады.

Үлкен кәрі, көш, бәдік, кісіге көш!

Ақ меруерттей жігіттің тісіне көш!

Онан көшер жайыңды мен айтайын,

Жасөспірім жігіттің ішіне көш [1, 180].

Осындай әзілдермен әрі көптің көңілін көтере отырып, әрі сырқаттанып жатқан адамның көңілін аулай отырып, соңғы түйінінде екеуінің біріге отырып, бәдіктен құтылудың жолын тапқандығын сездіртеді.

Бәдік кетіп барады шатқа таман,

Тағы жүрді мінгелі атқа тамам.

Құдай оңдап бәдікті қолға берсе,

Итерелік бәдікті отқа тамам [1, 180].

Айтыс аяқталғанан кейін, ырым түрінде сырқаттанып жатқан кісіні айналып жүріп, бетінен орамалмен желпиді. Бұл соңғы түйін бәдікті көшіргендіктің белгісі.

Бәдікке қатысты айтыстың мазмұнына назар салатын болсақ, ол адамға ғана арнап айтылмаған, малға да бағытталған. Өздерінің өмір тұрғысын төрт түлік малмен толық байланыстырған. Көшпенді халық адам баласын қандай деңгейде құрмет тұтса, өмір сүруге қажетті төрт түлік малды да құнын төмен түсірмеген. Оны «Мал-жан аман ба?» деген амандасу рәсімінен де аңғаруға болады.

Бәдікті өткізу үшін жан-жақтағы көрші ауылдарға алдын-ала арнайы бір күнді белгілеп, хабаршы жіберген. Хабар тиген ауыл-ауылдың жастары бәдікке толығымен қатысып отырған. Осыған орай, фольклортанушы ғалым М.Ғабдуллин былай дейді: «Ауру адамды немесе ауру малды емдеу үшін ертеде арнаулы кеш өткізген. Мұны қазақтар «бәдік кеші» деп атаған. Бұл кешке жұрт, әсіресе жастар жиналып, ауруды ортаға алып емдемек болған. Адамға не малға індеп жіберетін құдай бар деп түсінген халық, «бәдік кешінде» сол құдайға тіл қату, ықпал ету, өлең арқылы өтініш жасау, жалынып-жалбарыну ырымын істеген» [5, 62]. Біздің бәдік айтысын діни наным-сенімге жатқызу себебіміз де ғалымның осы пікірінің өзі де айқындап тұр. Яғни, айтыстың аясында жаратушыдан тілек тілеу, оған жалбарыну көріністерінің жатқандығы анық.

Сонымен, түйіндей келе айтарымыз, айтыстың көне түріне жататын бәдік, наным-сенім тұрғысынан келгенде ауру-сырқаудан жазатын құрал болса, мәдени тұрғыдан келгенде қыз бен жігіттің арасындағы әзіл-қалжыңның үлгісі деп қабылдауымыз керек. Дегенмен, бәдік айтысының аясында діни қағидалардың, діни мотивтердің көрінісінің жатқандағы ақиқат.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Сейфуллин С.С. Шығармалар. Алтыншы том. – Алматы, «Қазақтың мемлекеттік көркем әдебиет» баспасы, 1964. - 454 б.

2. Қоңыратбаев Ә. Қазақ фольклорының тарихы. – Алматы, Ана тілі, 1991. – 288 б.
3. Наным-сенімдер ғұрпының фольклоры: Хрестоматия. Құрастырушы: Б.Ш.Абылқасымов. – Алматы, 2004. – 224 б.
4. Молдаханов Ә. Әуезов және фольклор. Монография. Алматы: Дәуір, 2005. – 248 б.
5. Ғабдуллин М. Қазақ халқының ауыз әдебиеті. – Алматы, «Мектеп» баспасы, 1974. – 320 б.

ӘОЖ 681.51

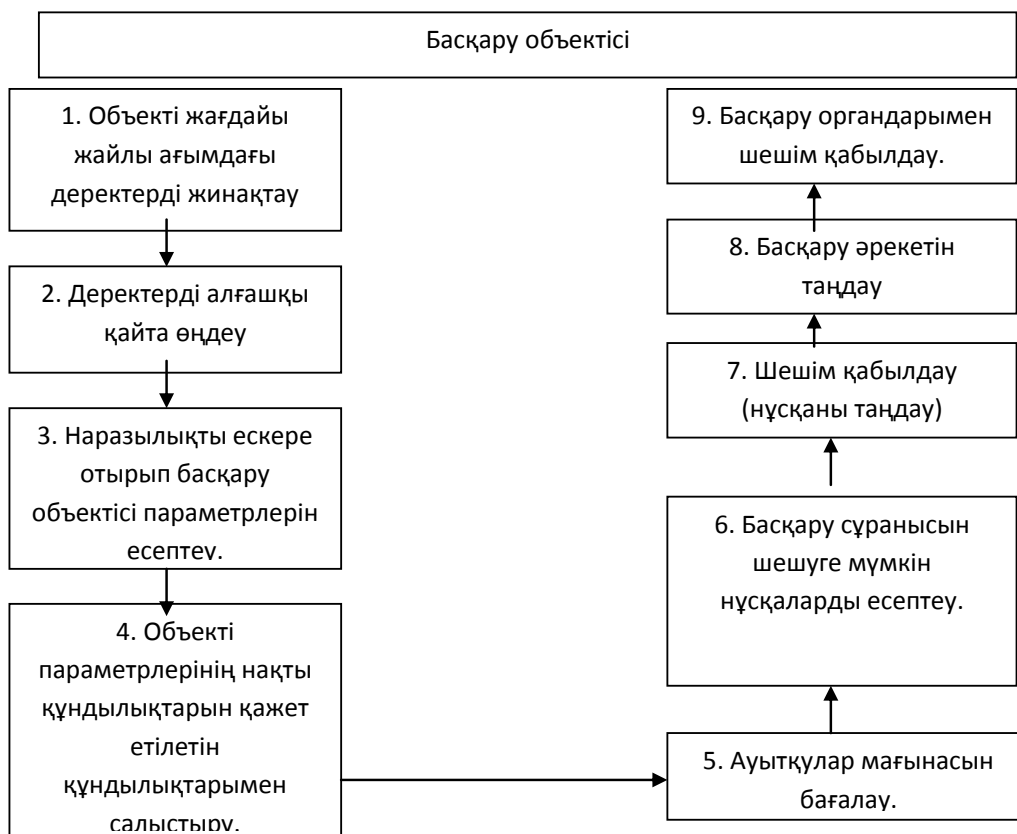
Тунгатарова А.Т., Боранкулова Г.С.
М.Х.Дулата атындағы Тараз мемлекеттік университеті

АВТОМАТТАНДЫРЫЛҒАН БАСҚАРУ ЖҮЙЕЛЕРІН АНЫҚТАУ

Индустриялық өндіріс көлемін барынша ұлғайту, экономика – математикалық басқару әдістерін дамыту, адам өміріндегі барлық өндіріс салаларына, үлкен шапшаңдылыққа ие, жады көлемі айтарлықтай үлкен ЭВМ - ді енгізу, басқару формуласын сапалы өзгертіп, айтарлықтай тиімділігін арттырған, автоматтандырылған басқару жүйесін құруда негіз болды. Компьютерлік техниканың артықшылығы, басқарудың қиын заңдарын жүзеге асыруда, үлкен көлемді ақпаратты жинақтау және қайта өңдеу кезінде байқалады.

АБЖ – «адам - машина» бұл жүйе, басқару жүйесін автоматтандыруға қажетті, автоматтандырылған ақпаратты жинақтау және қайта өңдеуді қамтамасыздандыруға арналған. Басқару аумағына адам мүлде қатыспайтын автоматтандырылған жүйелерге қарағанда, АБЖ басқару аумағында адам үлкен рөл атқарады.

Деректерді қайта өңдеудің жеңілдетілген құрылымдық схемасын АБЖ-да қарастырайық (сурет 1.1). Цифрлармен деректерді қайта өңдеу қадамдары көрсетілген. Схеманы қарастыра отырып, 1, 2, 3, 4, 8, 9 қадамдары өзінде адам қатысуын қажет етпей, техникалық құралдар жүзеге асыра алатын көптеген операцияларға ие екенін байқаймыз. Ал 5, 6, 7 қадамдары қойылған сұраныстарды адам көмегімен жүзеге асырады, 7 қадам өзінде үлкен жауапкершілікке ие элементтерді алып жүргендіктен мүлде адам көмегінсіз жүзеге аса алмайды.

Сол себепті адамды аса ауыр жүйелерді басқару контурынан ығыстырып тастауды емес, техникалық жүйелер және адам арасындағы функционалды басқаруды дұрыс бөліп меншіктеуді, адам шығармашылығын қажет ететін жоспарлы сұраныстардан және оған жүктелген сұраныстардан босатуды қарастыру қажет.

АБЖ ның маңызды ерекшеліктері үлкен ағымдағы ақпараттың болуы, қиын ақпараттық құрылымы, аса қиын ақпаратты қайта өңдеу алгоритмдері болып табылады. АБЖ да ортақ қасиеттері және ерекшеленетін артықшылықтары қиын жүйелердегідей, келесілер болып табылады:

- өзара байланысты және өзара жұмыс атқаратын көптеген элементтердің болуы, элементтердің бірінің функционалдық мінезінде өзгеріс болуы басқа да элементтердің функционалдық мінезіне және түгелдей жүйеге әсер етеді;

- жүйе және оған кіретін әртүрлі элементтердің басым бөлігі көпфункционалды болып табылады;

- жүйеде элементтердің өзара байланысы ақпараттық, энергетикалық, материалдық т.б. алмасу арналары бойынша жүзеге асуы мүмкін;

- жүйеге кіретін барлық элементтердің әртүрлілігіне қарамастан, қиындық және ұйымшылдықтың бірігуін анықтайтын, барлық жүйеде ортақ мақсаттың, ортақ міндеттің болуы;

- құрылымның өзгеріп тұруы (байланыс және жүйе құрылымы), көпрежимді функционалдық мінез қамтамасыз етеді;

- басым жағдайларда жүйеде және сыртқы ортада элементтердің өзара байланысы стохастикалық мінезде болады;

- жүйеде жұмыс атқаратын автоматтандыру үлкен дәрежеге ие, көбінде автоматтандыру және есептеу техникасын оңтайлы басқару және ойлау мен қолдан жұмыс атқару механизациясында үлкен қолданысқа ие.

- орталықтандырылған немесе автономды бөліктерін қадағалаудың сәйкес келуін қарастыратын, жүйенің басым көпшілігін басқару иерархиялық мағынаға иеленеді.

Басқару процессінде адам рөлінен байланыс формасы және «адам-машина» тобын оператормен және ЭЕМ - мен функционирлеу мен ЭЕМ және бақылау құралдары және барлық басқару жүйелері арасындағы байланысты екі классқа бөлуге болады:

- Ақпараттық жүйелер, технологиялық және өндірістік процесс барысында ақпаратты қолайлы түрде жинау және таратуды қамтамасыз етеді. Сәйкестендірілген есептеулердің нәтижесінде басқару процессі ең жақсы әдіспен өтуі үшін, қандай басқарулық әрекеттер жасау керектігі анықталады. Негізгі рөл адамға тиесілі, ал машина оған қажетті ақпаратты беру үшін көмекші рөлді атқарады.

- Басқару жүйелері, ақпаратты жинауымен орындаушы командаларға немесе орындағыш механизмдерге тікелей ақпарат таратумен қамтамасыз етеді. Басқару жүйелері әдетте уақыттың шынайы масштабында, яғни технологиялық немесе өндірістік операциялар қарқынында жұмыс істейді. Басқару жүйелерінде машинаға маңызды рөл тиесілі, ал адам қандай да бір себептерге байланысты есептеуіш құралдар жүйесі шеше алмайтын аса күрделі сұрақтарды шешеді және бақылайды.

Жоғарыда айтылғандай, автоматтандырылған жүйе - объектілерді басқару бойынша шешім қабылдауға және өндеуге арналған күрделі адами - машиналық комплекс. Тиімді АЖ құру үшін келесі құрылу принциптерін сақтау қажет:

Жүйелік жақындату принципі. Жобаланатын объект жоғары басқару позициясынан қарастырылуы тиіс. Жобалау басқару объектісін, басқару бөлімдерін және ішкі ортаны мұқият жүйелік анализден өткізуден басталады. Осыған қарама-қарсы, жобаланатын жүйенің алдында тұрған мақсаттар анықталады. Әрбір мақсат үшін бір немесе бірнеше тиімділіктің шарттары жасалынады. АЖ-ні енгізу экономикалық көрсеткіштердің және экономикалық ынталандыру әдістерінің жетілдіруімен қатар жүреді.

Жаңа тапсырмалар принципі – ЭЕМ - ға және басқада техникалық құралдарға ауыстырғанда түзілетін формалармен, әдістер және басқару тапсырмаларымен шектелу

жеткіліксіз. Басқару тапсырмасын тек есептеу көлемі тұрғысынан ғана емес, басқаруды толықтай жеңілдететін техниканың мүмкіншіліктеріне басты назар аударылады.

Бірінші басшының принципі - АЖ-ні құру және енгізу тапсырыс беруші ұйымның бірінші тұлғаларының тікелей басқаруында болады. Тапсырыс берушінің функциялары: жүйе мақсаттарын қалыптастыру; жүйе тиімділігінің және жалпы концепциясының шарттары; әртүрлі басқару тапсырмаларын енгізудің кезегін және басымдылығын анықтау; ақпараттық базаның құрылуына қатысу; ұйымдық іс-шараларды іске асыру, штаттық қызметкерлер бірлігін бөлу. Әзірлеушінің функциялары: техникалық тапсырманы әзірлеу; техникалық жобаны әзірлеу (жүйе құрылымын, тапсырманы шешудің алгоритмін, әрбір тапсырманың ақпараттық базасын, техникалық құралдар комплексін таңдау); жұмыс жобасын әзірлеу (күжаттар формасы, жұмыс бағдарламалары, пайдалану бойынша нұсқаулықтар); әзірленген жүйені пайдалануға енгізу.

Жүйенің үздіксіз дамуының принципі - жаңа тапсырмаларды енгізу мүмкіндігі және қолданыстағы тапсырмаларды шешуге енгізілгендердің сапасы төмендемей жұмыс атқаруы.

Құжат айналымын автоматтандырудың принципі - модель бойынша ЭЕМ - да есептеулерді орындаумен шектелу жеткіліксіз, сондықтан барлық кезеңдерді сонын ішінде бірінші ақпараттың жиналуын, оның берілуі, өңделуі, сақталуы және алынған нәтижелерді АЖ - нің нақты қолданушыларына дейін жеткізуді автоматтандыру қажет.

Ақпараттық база бірлігінің принципі - жекеше емес барлық басқару тапсырмаларын шешу үшін қажетті ақпарат, магнитті тасымалдағыштарда жиналады және үнемі жаңарып отырады.

Енгізудің бір реттілігі және ақпаратты көп реттік қолданудың принципі - кез - келген құжат, объект немесе құбылыс бойынша ақпарат, жүйеге тек бір рет енгізілуі тиіс. Бұл принципті орындамау жүйе жадының істен шығуына әкеледі, мысалы, енгізілген құжат немесе құбылыстың бірнеше қарсы пікірлері туындауы мүмкін, бұл жүйе жадын бітеп тастап оның істен шығуына себеп болады.

Тапсырмалардың және жұмыс бағдарламаларының комплекстілігінің принципі - тапсырмалардың көпшілігі өздері арасында тығыз байланысқан, демек оларды бөліп шешу барлық жүйелердің тиімділігін төмендетеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. В.Н. Брюханов, М.Г. Косов, С.П. Протопопов «Теория автоматического управления»: Учеб. для машиностроит. спец. вузов. - М.: Высш. шк. 2000.
2. Зайцев Г.Ф. Теория автоматического управления и регулирования.- 2-е изд., перераб. и доп. Киев. Издательство Высшая школа Головное издательство, 1989.
3. LabVIEW для всех Дж. Трэвис, Дж. Кринг. 2010.

ӘӨЖ: 851:15.45

Тортаева Э.К.

М.Х.Дулати атындағы Тараз Мемлекеттік Университеті

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ МОДЕЛЬДЕРІН ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕ ҚОЛДАНУ ӘДІСТЕМЕСІ

Қазіргі заманғы білім кеңістігіндегі жаңалықтар кеңінен қанат жайып, күннен-күнге қарыштап дамуда. Ұлы ағартушымыз Ыбырайша айтқанда көзді ашып- жұмғанша айшылық алыс жерлерден жылдам хабар алғызған ғажайып қоғамның барлық мүмкіндіктерін пайдаланып отырмыз. Солардың бір куәсі ретінде қашықтықтан оқыту білім беру саласында пайдаланылуда.

Қашықтан оқыту - білім беру мекемелерінен қашықта орналасқан адамдардың дамуы мен оқу әрекетін мақсатты және әдістемелік ұйымдастырылған түрде, қазіргі заманғы

ақпараттық технологиялардың көмегімен басқара отырып оқытудың бір түрі: оқулықтарды және т.б. баспа басылымдарын, оқытылатын материалдарды компьютерлік телекоммуникациялар арқылы жүргізілетін бейнетаспалар, пікірсайыстар және семинарлар, ұлттық және аймақтық теледидар мен радиостанциялар арқылы оқу бағдарламаларын тарату, кабельдік теледидар және электронды пошта, екі жақты бейнеконференциялар, телефон арқылы кері байланыспен бір жақты бейне таратулар және т.б. түрінде ұйымдастырылатын жұмыс түрі.

Қашықтықтан оқу технологиялары қашықтықтан оқу сабақтарын on-line режимінде немесе off-line режимінде өткізуге негізделген.

On-line режимі – нақты уақытта жүзеге асырылатын оқудағы өзара әрекет ету үрдісі.

On-line режиміндегі байланыс - оқытушының (тьютордың) тыңдаушымен қарым-қатынасы.

«On-line» режиміндегі оқу сабағы берілген уақыттағы оқу үдерісінің өзара әрекетін камтиды (бейнеконференция, форум, чат, телефон бойынша байланыс) [1].

Қашықтықтан білім беру модулі: білім ақпаратын білім алушыға жеткізуін, сонымен қатар тыңдаушының оқу курсы бойынша меңгеретін білімін тексеруін қамтамасыз ететін бағдарламалық-техникалық құралдар, әдістер және ұйымдастыру шаралар кешені;

Мультимедиа (ағыл. multimedia лат. multum – көп және media, medium - жұмылдыру, құрал) пайдаланушыға графикамен, мәтінмен, дауыспен, видеомен жұмыс істеуге рұқсат беретін аппараттық және бағдарламалық құралдар кешені.

Қашықтан оқыту процесін ұйымдастыруда оқытудың білім беру, тәрбиелеу, дамыту, дәйектілік, жүйелілік ұстанымдарының мақсатқа сай қолданылуы басшылыққа алынады. Пәннің жұмыс оқу жоспары мен білім алушылардың жекелеген оқу жоспары білім беру процесінің негізі болып табылады.

Қашықтан оқытуда гипер тілдегі жаттығу тапсырмалар, электронды оқулықтар, тест тапсырмалары, интернет жүйесі, телефон т.б. құралдарды пайдалану арқылы және төменде сипатталған технологиялар бойынша іске асырылады [2].

- **Кейс-әдісі (кейс - технология)** – өндіріс жағдайларын модельдеу мен шешуге мамандырылған кәсіптік дайындау жүйесі.

- **CD-ROM технологиясы.** Курс CD дискісі түрінде беріледі. Курс компьютер көмегімен үйде немесе жұмыс орнында оқытылады;

- **Желілі технология.** Курс білім ұйымдарының оқу серверіне желілі қатынас арқылы оқытылады.

- ▶ **Интернет-курстары (интернет-технология)** – сабақтарға қатысуды интернет желісі құралдарының көмегімен ойластыратын, ашық қашықтан оқу процесінің бөлімі.

- ▶ **Ақпараттық - білім беру ортасы** – пайдаланушылардың білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыруына бағытталған ақпараттық қорлар, қарым-қатынас хаттамалары.

- ▶ **Виртуалды білім беру ұйымы** – оқытуды ақпараттық (компьютерлік) технологиялардың қолдануға сүйене отырып ұйымдастыратын оқу орындарының жаңа үлгісі [3].

К.Ж.Шабденова өз еңбегінде оқу сатыларын игеру үшін топтастыру, тығыз байланыс, кейс, кәсіби даярлық немесе қайта даярлау нұсқаларын ұсынады.

Топтастыру нұсқасы. Қашықтан оқыту нұсқасының мөлшері және алуан түрлі тәсілдері көпқырлы нысандарды зерттеу, дәл бағдарлау үшін топтастыруды қажет етеді. Топтастыру - жалпы сызба нұсқасының формасы бойынша ұсынылатын, олардың арасындағы байланыстарды бейнелейтін құрал ретінде пайдаланылатын, нысандардың көпқырлылығын дәл бағдарлауға арналған нысандар жүйесі [4].

Тығыз байланыс нұсқасы. Білім алушылар қашықтан оқу кезінде педагог кадрлардың жетіспеушілігі болған жағдайда бұндай проблемаларды сезінбейді, себебі қашықтан оқыту әдістемесі бұл жағдайды бәсеңдетеді. Қашықтан оқыту кезінде білім алушылар тьюторлармен жүзбе-жүз кездесуді, мүмкіндік болса, аптасына бір өткізген дұрыс. Ондай

мүмкіндік болмаған жағдайда өз бетінше оқып, білім алу барысында тьютормен телефон, телефакс, электронды пошта және байланыстың басқа да құралдарының көмегімен кеңес алуына болады.

Кейс нұсқасы. Білім алушыларға кейс нұсқасы бар «кейс» тапсырылады және кіріспе сабағы өткізіледі. Білім алушылар өзінің жұмыс тобымен, тьютор, сабақты ұйымдастыру жоспары және оқытушының әдістемесімен танысады. Содан кейін қашық аймақтағы білім алушыларға CD-ROM-ға, аудиокассеталарға жазып, жұмыстың үлгілерін жіберуге болады. Сондай-ақ арнайы жүйемен барлық оқу материалдары бар мәтіндерді ИНТЕРНЕТ қызметінің WEB беттеріне салып ұсынуға болады [5].

Кәсіби даярлық немесе қайта даярлау нұсқасы. Оқытудың барлық жүйесі практикалық және ұйымдастырушылық тәжірибесі бар адамдарды оқытуға даяр болуы керек. Оқыту курсына білім алушылар телефон арқылы, тіпті тікелей кездесіп ақыл-кеңес алуына болады. Сөйтіп тұрақты байланыс жасауды қамтамасыз етеді. Бұл оқу барысында туындаған өзекті мәселелерді шешуге мүмкіндік береді. Курс соңында білім алушылар өздерінің білім деңгейін ретке келтіру, топтық жұмыстың практикалық дағдыларын дамыту, тәжірибе алмасу және іскерлік байланысты орнықтыру үшін көшпелі жексенбілік мектепті ұйымдастыруына болады.

Т.П.Воронина, В.П.Кашицин, О.П.Молчановалар еңбектерінде қашықтан оқыту технологиясын дамытудың төрт модельді кезеңдерін анықтайды. Олар: ашық, телешоулық, дәстүрлі және сырттай модельдер.

Л.Керімов, А.Әлиева және басқа да отандық ғалымдар мынадай төрт түрлі модельді ұсынады: кейс технологиялық модель, корреспонденттік оқыту, радиотелевизиялық модель, желілік оқыту.

Келесі ғалымдар тобы қашықтан оқытудың мынадай ұтымды модельдерін сұрыптайды:

1. Кейс технологиялық модель.
2. Корреспонденттік модель.
3. Желілік оқыту моделі.
4. Іскерлік ойындар моделі.

Кейс технологиялық модель бойынша оқытылатын пәннен кешенді оқу материалдары әзірленеді. Мұндай оқыту кезінде жекелген нысандарды жинақтауды көздеген жалқыдан жалпыға келу әдісі пайдаланылады. Бұл әдіс оқытуды белгілі тәртіппен жүргізуге, жүйелі оқытуға игі ықпал етеді. Кейс құрамына пәнге қатысты төмендегідей материалдар жинақталады:

- Оқу бағдарламасы;
- Қарапайым және мультимедиялық компьютерлік оқыту бағдарламалары;
- Оқу құралдары (тірек конспектілері, дәріс конспектілерінің жоспары);
- Аудиокассеталар (тапсырмалар жүйесі);
- Бейнекассеталар (шолу дәрістері, телеконференциялар);
- Жұмыс дәптерлері (тапсырмаларды орындау үлгілері, өзіндік жұмыстар);
- Білім алушылардың өзіндік жұмыстарының жоспар кестесі, өзіндік жұмыстарды ұйымдастыруға арналған нұсқаулар;
- Практикалық сабақтарға арналған сұрақтар;
- Курсты оқып-үйренудің әдістемелік нұсқауы;
- Әдебиеттер тізімі;
- Тестілік сұрақтар (бастапқы, аралық, қорытынды).

Корреспонденттік модель. Білім алушылар білімін бағалауды журнал-жұмыстық дәптер түрінде зерделеумен өзін байқап көреді. Оқытудың мүмкіндік қарқыны баяу, қалыпты және шапшаңдатылған болынып бөлінеді. Журнал нұсқаулар оқу материалдары, бақылау тапсырмалары, аудиокассеталардың жинақтамаларынан тұратын дидактикалық материалдарды қамтиды [6].

Желілік оқыту моделі. Жоғарыда келтірілген моделдердің ішінен желілік оқыту ИНТЕРНЕТ желісін қолдануға негізделгендіктен, кез келген жоғары оқу орындары үшін оны қашықтан оқыту жүйесінің моделі ретінде таңдау тиімді болып саналады.

Іскерлік ойындар моделі. Білім алушылар оқу-танымдық қызметінің негізгі формасы - дидактикалық материалдармен өз бетінше жұмыс. Сонымен бірге оқытудың тиімділігін арттыру үшін «іскерлік ойындар», «топтық пікір сайыстары» кеңінен пайдаланылады. Дербес түрде өз бетінше орындалатын тапсырмалар білім алушылардың ойлау қабілетін жетілдіруді қамтамасыз етеді. Іскерлік ойындар білім алушыларды өздеріне тиісті кәсіби біліммен қаруландырады.

Электронды күйде немесе бейнекөрініс түріндегі топтық пікірсайыстарда проблемалық мәселелерді талқылау кезінде білім алушылардың өзіндік көзқарастары қалыптасады.

Осындай мотивацияны арттыру үшін оқу-әдістемелік жұмыс негізгі амалдар, тәсілдер және жаңа техникалар арқылы жүзеге асырылады.

Жаңа ақпараттық технологияларды пайдаланатын әдістер мен ғаламтор секілді қазіргі тәсілдер жеке бағдарламалық бағытта көмегін тигізеді, білім алушылардың қабілетіне қарай оқытудың дифференциясын қамтамасыз етеді және пәнге деген қызығушылығын арттырады. Бүгінгі таңда компьютер адамзат өмірінің әр саласында белсенді қолданылуда [7].

Психологиялық тұрғыдан қарағанда да қашықтан оқытудың тиімділігі мол. Оқу-әдістемелік жұмыстың тиімділігін, практикалық сабақтың қызығушылығын қамтиды.

Қазіргі уақытта адам іс-әрекетінің барлық салаларына ақпараттық коммуникациялық технологиялар кеңінен қолданылатын болды және оның маңыздылығы барған сайын арта түсуде.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Андреев А. А. Введение в дистанционное обучение. Учебно-методическое пособие. - М.: ВУ, 1997 г.
2. Ахьян А.А. Виртуальный педагогический вуз. Теория становления. - СПб.: Изд-во «Корифей», 2001. - 170 с.
3. Гусев Д.А. Заметки о пользе дистанционного обучения.
4. Зайченко Т.П. Основы дистанционного обучения: Теоретико-практический базис: Учебное пособие. - СПб.: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2004. - 167 с.
5. Зайченко Т.П. Инвариантная организационно-дидактическая система дистанционного обучения: Монография. - СПб.: Изд-во «Астерион», 2004. - 188 с.
6. Малитиков Е.М., Карпенко М.П., Колмогоров В.П. Актуальные проблемы развития дистанционного образования в Российской Федерации и странах СНГ // Право и образование. – 2000. – №1 (2). – С. 42–54.
7. Полат Е.С, Моисеева М.В., Петров А.Е. Педагогические технологии дистанционного обучения / Под ред.Е.С.Полат. - М., «Академия», 2006.

ӘӨЖ: 751:11.5

Тортаева Э.К.

М.Х.Дулати атындағы Тараз Мемлекеттік Университеті

ЖАҢА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ОҚУ ҮРДІСІНДЕ ПАЙДАЛАНУ, БІЛІМ САПАСЫНЫҢ ДЕНГЕЙІН КӨТЕРУ

Білім саласына енгізілетін инновацияның жобаларды жүзеге асыруда әлемдік тәжірибені енгізу – кезек күттірмейтін ауқымды мәселе, білім беруді реформациялаудың мақсаты – жеткіншектерді сапалы біліммен қамтамасыз ететіндей білім берудің тиімді жүйесін жасау, ұлттық білім деңгейін әлемдік білім кеңістігіне кіріктіру.

Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған бағдарламасында білім беру саласына «заманауи технологияларын енгізу үшін оқу орындарының педагог кадрларының біліктілігін арттыру және қайта даярлау тұрақты түрде іске асырылатын болады» деп атап көрсетілген. Сондықтан бүгінгі таңда педагогтардың алдында білім беруде түйінді құзыреттілікті меңгеру қажеттілігі туындап отыр. Екінші жағынан, еліміздің халықаралық экономикалық қауымдастыққа енуі білім беру саласындағы өзгерістерге байланысты жаңа жағдайда жұмыс істеуге қабілетті педагог қызметкерлердің кәсіби құзыреттіліктерін дамытуға бағытталған.

Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына арнаған Жолдауында «Біздің болашақтағы жоғары технологиялық және ғылыми қарқынды өндірістер үшін кадрлар қорын жасақтауымыз керек» деген сөздері бар. Демек, білімгердің шығармашылық қабілетін дамыту, қазіргі технологияны тиімді пайдалану мәдениетіне тәрбиелеу – оқытушының басты міндетінің бірі болып отыр [1].

Бұл үшін инновациялық технологияны жетік меңгерген, өз тәжірибелерінде негізі қалыптасқан, өзіндік кәсіби ұстанымы бар оқытушылар қажет. Кәсіби тұрғыдан ойлай білетін, жауапкершілігі мол, кез-келген жаңа форматты оқытушы бола алады.

Оқытушы – өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана оқытушы. Бүгінгі шәкірттеріміз елімізді әлемге танытатын, оны өркендететін тұлға болғандықтан, жан-жақты тәрбие беріп, білім нәрімен сусындатып отыратын оқытушы. Ол білімгерлерге тек білім беруші ғана емес, бәсекеге қабілетті білімді де білікті жеке тұлға қалыптастырушы. Білім беру мазмұны – өте күрделі процесс. Білім беру мазмұны дегеніміз – жеке тұлға құрастырудағы адам баласының іс-әрекет, тәсілдері меңгеруі мен жүйелі білім алуы, іскерлік пен дағдыны қалыптастыру, ақыл-ой мен сезімін дамыту, таным арқылы көзқарасын құрастыру болып табылады. Қазіргі заманауи білім беруде әр оқушының қабілетіне қарай білім беруді, оны дербестікке, ізденімпаздыққа, шығармашылыққа тәрбиелеуді жүзеге асыратын жаңартылған педагогикалық технологияны меңгеруге үлкен бетбұрыс жасалуда. Өйткені, мемлекеттік білім стандарты деңгейінде оқу үрдісін ұйымдастыру жаңа педагогикалық технологияны ендіруді міндеттейді. Технология – бұл қандай да болсын істегі, шеберліктегі, өнердегі амалдардың жиынтығы деген ұғымды білдіреді [2].

Жаңа технологиялардың мақсаты мен тиімділігі:

- шығармашылықпен жұмыс істей алатын жеке тұлға қалыптастыру;
- демократиялық білім беру;
- білім берудің ұлттық үлгісін қалыптастыру;
- білім сапасын көтеру;
- өзін бағалай білу және өзгелердің ой-пікірімен санасуға, құрметтеуге басқаны баулу;
- әр білімгер өз мүмкіндігінше дамиды;
- жауапкершілігі, қызығушылығы артады;
- пікір айтуға, жаңаша ойлауға жағдай туғызады;

«Мен шәкірттерімді ешқашан да үйретпеймін; мен тек олардың үйренуіне тиімді жағдайлар жасауға тырысамын», - деп ұлы ғалым А.Эйнштейн айтқандай интербелсенді оқыту іскерлік пен ынтымақтастықты, білімгерлердің мүдделері мен қызығушылығын, өзара сыйласымдылығын, бірлескен іс-әрекеттерге негізделеді. Сондықтан интербелсенді әдістердің мақсаты мен шарттарын үнемі қадағалау міндетті:

1. Жағымды психологиялық орта орнату;
2. Білімді игеруге деген қызығушылықты (мотивация, ынта, ұмтылыс) тудыру;
3. Білім игеруде үйренушілерді сәттілікке бағыттау;
4. Білім игеру процесін коммуникативтік процесс деп түсініп, бірлескен әрекеттерді

қолдану.

Қазіргі таңда білім сапасын жоғарылатуда оқытушының алдына мынадай міндеттер қойылған:

- Оқытудың жаңа технологиясын пайдалан отырып, білімгердердің жеке басының дамуына, тұлға ретінде қалыптасуына жағдай жасау;
- Оқытушылардың біліктіліктерін жетілдіру, алған білімдерін оқу-тәрбие жұмыстарында шығармашылық шеберлікпен қолдану, кәсіби деңгейін жоғарылату;
- Интерактивті әдісті пайдалану арқылы білімгерлердің белсенділігін арттыру, логикалық ойлау қабілетін дамыту, құзіретті тұлғаны қалыптастыру.
- Білімгерге сапалы білім беру үшін оқытушы жұмысының мазмұны мен технологиясын мониторинг арқылы жаңарту;
- Шығармашыл оқытушыларға және авторлық бағдарламасы бар оқытушыларға қолдау көрсету.

Қазір жоғарғы оқу орындарында оқыту технологияларының жекелеген элементтерін сабақта қолдануда көптеген жұмыстар жүргізілуде [3].

Жалпы оқытушылардың алдындағы басты міндет – білімгерге сапалы білім беру. Осы негізде әр оқытушы оқытудың тиімді әдіс-тәсілдерін өз сабағында қолдануға тырысады. Сол әдіс – тәсіл арқылы білімгердің сабаққа деген қызығушылығын, шығармашылық ізденісін, пәнге деген сүйіспеншілігін қалыптастырады.

Заманауи басты міндеттердің бірі – Жоғарғы оқу орындардағы білім сапасын жоғарылату. Осыған орай, оқыту үрдісінде жаңа инновациялық технологияларды орынды қолданау талап етіледі.

Осы негізде оқытудың түрлі технологиялары жасалып, тәжірибеге енгізілуде. Педагогикалық технологияға алғаш анықтама берген ғалымның бірі–В.П. Беспалько. Орыс ғалымы В.П. Беспалько «Педагогикалық технологияны – практикада іске асатын нақты педагогикалық жүйе, жоба», - деп көрсеткен.

Бұл педагогикалық жүйе тұлғаны қалыптастыруға ықпал ететін арнайы ұйымдастырылған, мақсатты, бір-бірімен өзара тығыз байланыстағы әдіс-тәсіл деп қарастырады. Осылайша педагогикалық технологияға әртүрлі ғалымдар анықтама береді. Осы анықтамалардың бәрінде педагогикалық технологияны тиімді қолдану барысында біздер, оқытушылар келешек ұрпақтың еркін дамуы, жан-жақты білім алуын, шығармашыл, білімгердің жеке тұлға болып қалыптасуына жағдай жасаймыз, әрине білім сапасын жоғарылатуда бірден-бір ықпал бар демекпін. В.Ф. Шаталовтың «Тірек белгілері арқылы оқыту технологиясын» білімгердің білім, білік, дағдыны қалыптастыру барысында қолданамыз. Әр білімгердің өз жазбасының жариялылығын, түзете отырып, өсуге жағдай жасаймыз. Ақын-жазушылардың шығармашылық жолын, өмірбаян оқыту барысында оқушылар бұл технология элементтерін кеңінен қолданады. Сызба, тірек белгілері арқылы өз жобасын жасайды.

«Оқытудың төл технологиясы» саналатын Нұрша Оразханованың сатылай кешенді талдау технологиясы шет тілі сабағында тиімді қолдануға тырысамыз. Сатылау кешенді талдау арқылы білім алушының ізденушілік, зерттеушілік әрекетін қалыптастырып, одан әрі ізденуге жетелейміз. Фонетикалық талдау, сөйлем мүшесіне талдау, шығарманы кешенді талдау барысында бұл технологияның орны ерекше. Талдау жұмыстарын жүргізу барысында қызығушылық танытып, шетел тіліне деген сүйіспеншіліктері одан әрі арта түседі, білімі тұрақтанады.

Үш деңгейден тұратын оқу мен үйретудің моделі бар. Алған білімінің пайдаға асуы, келешекте қажетке жарауын қалыптастырады.

Бірнеше ақпаратты талдай, жинақтай отырып ішінен қажеттісін алуға үйретеді. Сын тұрғысынан ойлау технологиясы қызығушылықты оятып, мағынаны танып, ой толғаныс кезеңдерінде барлығын саралап, салмақтайды. Ондағы ой шақыру, топтастыру, ой толғау, зерттеу, еркін жауап, Джиксо, Сэккуэй әдістері оқушылар білімін байқауда өте тиімді. Жоғарғы сынып оқушылары мен колледж студенттері өз бетімен оқу дағдыларын игеруге бейім, өзіндік көзқарасқа ие. Осы орайда шетел тілі сабақтарында «Сын тұрғысынан ойлауды дамыту», «Деңгейлеп саралап оқыту технологиясын», «Дамыта оқыту технологиясын» қолданамыз [4].

Еліміздің білім беру жүйесінде қолданылып жүрген әр технологияның нәтежиесі – оқушының сапалы білім алуы мен шығармашылық деңгейінің жоғарлылығымен өлшенуі тиіс. Алдымызда тұрған басты талаптың бірі – рухани дүниесі бай, жан-жақты дамыған жеке тұлға тәрбиелеу. Шығармашылық қасиет әр баланың табиғатында бар. Біздің міндетіміз оқушы бойында жасырынып жатқан мүмкіндіктерді ашу. Шығармашыл оқытушының шығармашылығымен орындалған жұмыс нәтежиесінде білімгер ішкі мүмкіндіктерін дамытады. «Бұлақ көрсең көзін аш» демекші, баланың қабілеті мен талантын дамытуды неғұрлым ертерек бастаса, соғұрлым оның қабілеті толық ашылуы мүмкін. Бұл жұмыстардың нәтежиелі жүргізілуі оқытушыға байланысты. Осы орайда сабақта жүргізілетін жұмыстар.

1. Дидактикалық әдіс-тәсілдер қолдану
 - СТО;
 - Модульдік технология;
 - Проблемалық оқыту;
 - Дидактикалық ойын түрлері;
2. Ақпараттық коммуникациялық құрылғыларды қолдану
 - Интернет;
 - Интерактивті тақта;
 - Электрондық оқулық;
3. Тереңдетіп оқыту
 - Үйірме;
 - Арнайы курс;
 - Бағдарлы оқыту;

Сонымен қатар, төмендегідей сабақтан тыс жұмыстар жүргізіледі.

1. Жеке тұлғалармен жұмыс
 - Пәндік олимпиадаға қатысу;
 - Интеллектуалды марафонға қатысу;
 - Ғылыми жобалар байқауы;
 - Әр түрлі даңгейдегі байқаулар, сайыстар.
2. Топпен жұмыс
 - Әдеби кештер;
 - Конференция;
 - Сайстар;
 - Байқаулар;
 - Дебат.

Білім сапасын көтеру, компьютерлендіру, интернет, электрондық оқулықтар даярлаудың білімгердің қазіргі заман талабына сай білім алуына, білім сапасын көтеруге тигізетін әсері мол. Бұндай ақпараттандырумен берілетін білім мазмұнының өзгерері сөзсіз. Қазіргі таңда әр оқушы компьютерлік технология арқылы интернет, электронды желі, электронды пошта арқылы дүниежүзілік білім әлеміне еніп, онда өзінің қажетін өтейтін білімді толығымен алуға, қажетті ақпараттық мәліметтерді, ғылым саласына байланысты озық тәжірибелерді, осы мәселенің шет мемлекеттердегі жағдайымен танысуға мүмкіндік алып отыр деп айтуға болады [5].

Жаңа инновациялық технологияны оқу үрдісіне пайдалану, білім сапасының деңгейін көтеру, күнделікті тұрмысқа ауқымды енуінің нәтежиесінде электронды оқыту туындап отыр. Электронды оқыту интерактивті жүйе жеке компьютер мен бүгінгі талапқа сай құрылғыларымен толық жабдықталуының (интернет, интерактивті тақат, мультимедиялық кабинеттер, бейнемагнитофон, дискілер, теледидар кешендері) нәтежиесінде қол жеткізуге болады [6].

Бүгінгі күні барлық білім ордаланыда интерактивті тақталар орнатылған. Интерактивті тақталар-бейнеконференциялар, мектепаралық бірлескен сабақ өткізу үшін пайдаланатын ерекше жүйе. Интерактивті тақталар арқылы пәндік көрнекі құралдарды

бейнематериалдар арқылы көрсетуге болады, оны қолдану арқасында өте көп уақыт үнемдеуге болады. Материалды ұғыныңқы, толымды етіп түсіндіру, бірден жауап алу, қате жауапты табан астында анықтау мүмкіншілігі – бұл жүйенің басты артықшылығы.

Бүгінгі ұрпақтың жылдар жылжып өткен кезде қандай болатыны тікелей оқытушыға байланысты. Сондықтан да билік- қоғам мұғалім үш бұрышты ырғақты, түсіністікпен жұмыс істеп, жалпыұлттық мүддеге қызмет етуі тиіс. Осы тұрғыдан алғанда Қазақстанның оқытушысы жан-жақты, терең білімді тұлға болуы керек.

К.Д. Ушинский оқушыларды сабаққа тарта білу, оларды сабаққа қызығушылығын арттырып, білімге құрату керектігін баса көңіл бөлген. Білімгерлердің қызығушылығын арттыру жақсы ұйымдастырылған сабаққа байланысты. Сондықтан әр сабақта бұрыннан белгілі әдіс-тәсілдерді қайталай бермей, инновациялық технологияларды пайдалану қажет.

Бүгінгі жас ұрпақ тек белгілі бір білімдердің иесі болып қана қоймай, сонымен бірге, ең бастысы, қоғам мүшесі және өз Отанының азаматы болуы тиіс. Сондықтан да Қазіргі білім беру жүйесін жаңа инновациялық технологияларды қолдана отырып, жаңа сапалық деңгейге көтеру – отандық педагогиканың алдында тұрған басты міндеттердің бірі. Өзін- өзі тәрбиелеуге, өздігінен білім алуға, өзін-өзі дамытуға, жеке қоғамдық мүдделерді үйлестіре білетін жан-жақты мәдениетті, шығармашыл, құзіретті тұлғаны қалыптастыруда білім беру стандарттарына сәйкес келетін білім берудің жоғарғы сапасын қамтамасыз ету ұстаздарға тікелей байланысты дегім келеді. Білім сапасын жоғарылату – адами капиталды молайтудың шешуші факторы.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан-2050» стратегиясы дамыған мемлекеттің жаңа саяси бағыты» - Қазақстан халқына Жолдауы -Егемен Қазақстан, 2012 жыл 17 қаңтар.
2. Назарбаев Н.Ә. Инновациялар мен оқу-білімді жетілдіру арқылы білім экономикасына /Л.Гумилев атындағы Еуразия университетінде оқыған лекция-Егемен Қазақстан, 2006, 27 мамыр.
3. В.С.Кукушкин. Педагогикалық технологиялар. Алматы. 2002.
4. Таубаева Ш.Т. ,Лактионова С.Н. Педагогическая инноватика как теория и практика нововедений в системе образования. Алматы, «Ғылым», 2001. «Қазақстан мектебі» // 2010 жыл.
5. Қисымова Ә.Қ.Оқыту технологиялары – Алматы, 2007 ж.
6. Абдуллина Г.Интерактивті оқыту таным белсенділігінің қазіргі бағыты-Ұлт тағылымы, 2009,№2,176.

ӘӨЖ: 37.035.6 (574)

Баймуқанова Т.М., Пазылбек К. Б.

Е. А. Бөкетов атындағы Қарғанды мемлекеттік университеті

ЖАСТАРДЫҢ БОЙЫНДА ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ПАТРИОТИЗМДІ ДАМУ

Сөзді Елбасымыз Н. А. Назарбаев сөзінен бастағым келеді «Әрбір адам біздің мемлекетімізге, оның бай да даңқты тарихына, оның болашағына өзінің қатысты екенін мақтанышпен сезіне алатындай іс-қимыл жүйесін талдап жасауы қажет. Елдің проблемалары да, келешегі де барлық адамға жақын әрі түсінікті болуы тиіс. Әрбір адам бала кезінен Қазақстан – менің Отаным, оның мен үшін жауапты екені сияқты мен де ол үшін жауаптымын деген қарапайым ойды бойына сіңіріп өсетіндей істеген жөн»

Патриотизм - [грек, patris - отан, атамекен] - өзінің жеке және топтық мүдделерін жалпы елдің мүдделеріне бағындыратын, оған адал қызмет етіп, өз Отанын қорғауды мақсат тұтатын, Атамекеніне деген терең сүйіспеншілік сезімі.

Патриотизм – отбасына, туып-өскен ортасына, топырағы мен табиғатына, еліне деген құрметтен бастау алады. Өз ұлтын, жерін сүйіп, оның мұңын мұңдап, жоғын жоқтайтын адам ғана шынайы патриот бола алады. Оны зорлықпен, нұсқаумен жүргізу мүмкін емес [1].

Студент жастар қоғамның әлеуметтік құрылымында ерекше орын алатының ескере отырып Президентіміз Н. А. Назарбаев Қазақстанның әлеуметтік жаңғыртылуына қатысты жақында жазылған Бағдарламалық тапсырмалық мақаласында ерекше ескерте келіп «Мен жас ұрпақтың ел болашағы үшін маңызын атап көрсетіп келдім және атап көрсете беремін. Мемлекет әрбір жас адамның өз еліне міндетті түрде қажет болуы үшін бәрін де жасайды»

Дәл бүгінгі шақта көтеріліп отырған маңызды мәселелер қатарында жастарды патриоттық сезімге баулып өсіру өзекті саналады. Қазақстанның кез келген азаматын отансүйгіштік, патриоттық рухта тәрбиелеудің орны бұрын да бөлекше болған, бүгін де маңызын жойған емес. Кез келген елдің дамуы саналы азаматтар қатарының көбеюімен де байланысты. Себебі болашақ – қазақ жастарының қолында.

Қазақстан тарихы мектептерде, орта арнаулы және жоғары білім беру мекемелерінде оқытылуда, тарихтың жарқын беттері бұқаралық ақпарат құралдары арқылы насихатталуда, қаһармандарымыздың есімдері ұлықталып, олардың аттары елді мекендерге, көшелерге, мектептерге, түрлі мекемелерге берілуде.

Алайда тарихтың ақтандақтарын оқып-үйрену жеткіліксіз, түрлі тарихи және ғылыми теориялардың арасындағы келіспеушіліктер мен айырмашылықтар, жастардың төл тарихына деген қызығушылығының айтарлықтай аз болуы, өзге, әсіресе батыстық идеология мен теориялардың басымдық ықпалы бұған көп кедергі жасауда. Көп ретте жастардың бұқаралық, тіпті кейде арзан мәдениетке елтіп, этномәдени, дәстүрлі, ұлттық бастаулардан алыстап кетуі, өкінішке қарай, қалыпты және кеңінен тараған үрдіске айналды [2].

Одан шығудың басты жолы қазіргі білім беру мекемелерінде этномәдени білім мен тәрбие беруге ерекше көңіл бөлу.

Жастардың бойында патриотизмді дамытатын ортаның бірі – ол жоғарғы оқу орындары

- ЖОО мұғалімдер студенттерге сыртқы білімді ғана бермей (теория, практика және т.б.), сонымен қатар ішкі білімді (рухани-адамгершілік, патриотизм туралы білім т.б.) берсе;

- Патриотизмге шақыратын іс-шаралар өткізілсе;

- Патриоттық сезімді оятатын конкурс-концерттер өткізілсе;

- ЖОО патриотизмге қатысты әлеуметтік видеолар, патриоттық би-әндерді араластырып флешмобтар өткізілсе;

- Ер-азаматтарымызға әскери борышты өтеу міндеті туралы насихаттар жоғары түрде өткізілсе;

- Өз Отаның сүйюге шақыратын лекциялар өткізілсе;

жастардың бойында Елге деген махаббат ашылары анық. [3]

Бұл тұрғыда алғанда, Республикамыздың оқу-тәрбие мекемелерінде белгілі деңгейде әр түрлі шаралар жүргізілуде. Мәселен, біздің Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университетінде “ҚР Тәуелсіздіктің 25-жылдығына арналған патриоттық әндерге қойылым жасау” атты іс-шара жүргізілуде. Бұл іс-шараның басты мақсаты Туған Елге деген сүйіспеншілік сезімімен Елім деген мақтан тұтарлық сезімдерді ояту.

Факультетімізде өткізілген «Мен армандаған Отбасы» атты іс-шара жастардың бойында отбасылық, жұбайылық өмірге дайындаудың әлеуметтік маңызы бар мәселе екені мәлім.

Сонымен қатар, Тәуелсіздіктің 25-жылдығына арналған «брейн ринг» өткізілді. Жоғарыда аталған барлық іс-шаралардың мақсаты жастардың бойында патриоттық сезімді қалыптастырудың бір көрінісі іспетті.

Осылай, Мемлекетіміздің әрбір жоғарғы оқу орындарында жастарды патриоттық сезімге баулитың іс-шаралар өткізілсе, Қазақтан жастарының бойында Елге деген мәртебе өсер.

Қорыта келгенде, келешекте ел тізгінін қолға алатын жастардың барынша білімді, жан-жақты, білікті болуы қаншалықты маңызды болса, олардың Отанына деген сүйіспеншілігінің мол болуы басты қажеттілік болса керек. Өйткені, елін, жерін сүймеген азамат Отанына адал қызмет ете алатыны күмән тудырады. Ұлтының патриоты болған адам ана тіліне бей-жай қарай алмайды. Тілін, елін құрметтеп өтеді. Сондықтан да, еліміздің әрбір азаматы Туған елін құрмет тұтып, сүйіспеншілігін іс жүзінде көрсетке, Өз Отаның сүйетін патриот болса, келешек ұрпақ Қазақ жерін сақтап қалатыны анық.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Патриотизм - қоғамды біріктіруші факторлардың бірі. / Ж Қажым. - Электрон. текстовые дан. // Саясат. - 2007.
2. Патриотизм личности в условиях глобальных социальных отношений: качественно новые аспекты его содержания. / Т Калдыбаева. - Электрон. текстовые дан. // Саясат. - 2007.
3. Қазақстандық патриотизмді дамутудың кейбір теориялық мәселелері / М. Н. Маяузов. - Электрон. текстовые дан. // Саясат. - 2007.

УДК:16.31.51;14.35.09

Нурсейтова А.К.

Костанайский государственный университет имени А.Байтурсынова

ИЗ ИСТОРИИ РАЗВИТИЯ ЯЗЫКОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

В эпоху капитализма возникали различные уточнённые концепции эксплуатации угнетённых народов, подавления их национальных культур и языков; выдвигались требования об уничтожении так называемых «примитивных» языков и культур национальных меньшинств.

Так, в своё время оренбургский генерал – губернатор предлагал в открывающихся школах обучать детей – казахов на русском языке, игнорируя их родной язык, что вызвало отрицательное отношение видного деятеля Н.И.Ильминского, который ратовал за организацию русско-казахских школ. И в своём «Самоучителе русского языка для киргизов»- первом учебном пособии на казахском языке – Н.И.Ильминский придерживался принципа сравнения русского языка с казахским в процессе обучения, т.е. опоры на родной язык обучаемых. Реализации этого принципа служил материал о быте и обычаях казахов.

Как отмечал И.Алтынсарин, в «Самоучителе» «порядок постепенного учения детей русскому языку изложен превосходно»[1, 329].

Этого же принципа придерживался и сам И.Алтынсарин в своём «Начальном руководстве к обучению киргизов русскому языку», отличающемся последовательностью и систематичностью изложения учебного материала. Он подчёркивал во вступлении, что «для киргизских детей прежде, нежели они приступят к чтению русских книг с объяснением прочитанного, необходима некоторая систематическая подготовка к пониманию как отдельных слов, так и основных грамматических правил»[2, 228]. Правила эти излагал Алтынсарин по-казахски, считая, что тот, кто учит детей-казахов русскому, должен знать их родной язык. А в «Киргизской хрестоматии», призванной «служить читательной книгой для киргизских детей», он стремился представить материал, понятный для всякого возраста, занимательный и удобный для лёгких переводов, и сделать эту учебную книгу «согласной с народным духом».

Лучший педагогический опыт своего времени отразили учебники многих деятелей народного просвещения конца XIX - начала XX века, занимавшихся проблемами преподавания русского языка в русско-казахских школах. Многие из них придерживались идеи развития гармоничного двуязычия.

Положительное значение детского двуязычия в плане раннего понимания и осознания равноценности других языков и культур, преодоления национальной замкнутости прекрасно понимали многие деятели народного образования, оставившие заметный след в методической науке Казахстана: И. Алтынсарин, Н. И. Ильминский, В. В. Катаринский, А. В. Васильев, А. Е. Алекторов, Н.А. Бобровников.

Как видим, проблемы развития гармоничного двуязычия занимали важное место в методической системе педагогов прошлого, которые считали, что учитель не может успешно преподавать русский язык казахским детям, не зная казахского языка. Положение это не потеряло актуальности и в наши дни.

Во второй половине XIX – начале XX века сформировалось два направления в системе обучения русскому языку: наглядно-переводный метод (К.Д.Ушинский, Н.Ильминский, А.Алекторов, И.Алтынсарин, Н.Бобровников, Н.Михеев и др.) и натуральный (прямой, естественный) метод. Дореволюционные учебники в большинстве своём предполагали обучение по переводному методу. С одной стороны, это давало возможность семантизировать изучаемые языковые единицы русского языка, но, с другой, замедляло овладение всеми видами речевой деятельности: аудированием, говорением, чтением, письмом. Положительная идея-опора на родной язык учащихся-на практике доводилась до крайности: на уроках казахская речь звучала чаще, чем русская.

В конце века метод перевода вытесняется наглядно-натуральным методом, сущность которого выражается прежде всего в игнорировании родного языка как эффективного вспомогательного средства при изучении русского языка. Представителем наглядно-натурального метода был С.М. Граменицкий. Вплоть до Октябрьской революции обучение русскому языку в Туркестанском крае велось по его учебникам, снабжённым большим количеством иллюстраций.

Между представителями этих направлений происходили острые дискуссии и борьба.

Односторонность и ограниченность наглядно-переводного и натурального методов так и не была преодолена в дореволюционной лингводидактике. Это отрицательно сказывалось на организации обучения русскому языку в национальных школах и на уровне знаний учащихся.

Вместе с Октябрьской революцией начался новый этап-этап действительного ускоренного и широкого изучения русского языка казахами. Этому способствовало то обстоятельство, что русский народ и трудящиеся других национальностей активно включились в установление Советской власти в Казахстане, в построение и развитие экономики и культуры Казахстана. Совместная деятельность представителей разных национальностей ещё больше подняло значение русского языка. Она сыграла определённую роль и в первые годы строительства нового общества, и в годы военного лихолетья в 1941-1945 годах, и особенно в период освоения целины.

Открылись также огромные возможности для развития и расширения общественной функции казахского языка. Большую роль в этом направлении сыграл казахский отдел Народного комиссариата по делам национальностей РСФСР, созданный в мае 1918 года и функционировавший почти до осени 1919 года. При помощи типографистов Ленинграда и Москвы летом 1918 года в г.Урде Уральской области была открыта первая казахская советская типография, в которой печатались брошюры, воззвания, политическая литература [3, 18].

С целью широкого вовлечения местного населения в органы государственного управления Советская власть развернула работу по народному образованию, ликвидации неграмотности, подготовке национальных кадров и расширению общественных функций казахского языка. Тогда же начали создаваться краткосрочные курсы на казахском языке для подготовки агитаторов-организаторов. Особенно активно проводилась культурно-просветительная и агитационно-издательская работа в Букеевской области. Здесь начали издаваться газета «Дурыстык жолы»-«Путь правды» и журнал «Мугалим»- «Учитель», а также специальная еженедельная газета на русском и казахском языках- «Хабар»-«Вестник

Кирвоенкома». В конце 1918 года оформился кружок писателей – «Жазушылар курамасы» [4, 4].

В общественной жизни страны крупным событием явился «Декрет СНК Казахской АССР о порядке употребления казахского и русского языков в государственных учреждениях республики», который был принят 2 февраля 1921 года и вытекал из принятой 1 Учредительным съездом Советов «Декларации прав трудящихся КАССР». Видные деятели партии, государственные и хозяйственные руководители призывали к изучению казахского языка.

Энергичная деятельность Наркомпроса республики и НИИ педагогики привела к тому, что в тридцатые годы выходит в свет ряд учебников родного языка и литературы для казахских школ С.Жиенбаева, К.Жубанова, М.Жолдыбаева, Ш.Карибаева, Ш. Сарыбаева и др.

Особенно следует отметить продуктивную деятельность видного методиста, автора учебников С.Жиенбаева (1896-1945). Им были написаны: «Казахский язык» (6-7 классы, 1931), «Казахский язык для 6-7 классов казахской школы»(1938), «Книга для чтения» (1-2 классы, 1932-1937) и др. Большое влияние на улучшение обучения родному языку оказали его пособия «Методика чтения в начальных классах» (1939) и «Методика казахского языка», вышедшая первым изданием в 1941 году. Его плодотворная научно-методическая деятельность оставила яркий след в истории развития казахской школы.

В 30-е годы в республике была выработана определённая система школьных учебников. Несмотря на некоторые недостатки, свойственные всем учебникам исследуемого периода, в них есть несомненные достоинства. Отличительная черта учебников 20 – 40-х годов- это их ярко выраженный мировоззренческий характер. Обучая языкам, учителя и методисты воспитывали учащихся в духе патриотизма и пролетарского интернационализма. В учебниках преобладают тексты, содействующие трудовому воспитанию школьников, выработке у них высоких моральных качеств. В учебниках исследуемого периода широко используются методические приёмы, активизирующие познавательную деятельность учащихся (метод наблюдений). Проблемный подход к процессу познания, начало которому было положено в 30-е годы, находит всё больше сторонников в современной педагогике.

Создатели учебников реализуют (хотя и в недостаточной степени) принцип практической направленности обучения языкам. Это достигается разговорными уроками, ответами на опросы, помещённые под текстом, пересказ «своими словами». В учебниках предусматривается повторяемость слов, грамматических форм, моделей, усвоенных ранее.

В эти годы появляются первые методические указания к учебникам, которые оказали большую помощь в практике учителей и положили начало традиции создания подобных руководств к учебникам казахского, русского и иностранного языков в школе.

Таким образом, становление русского и казахского языков как школьных дисциплин имеет длительную и сложную историю, в которой находят отражение и перекосы в языковой политике.

ЛИТЕРАТУРА

- 1.Алтынсарин И. Собрание сочинений в 3-х томах, Т. 3, Алматы, 1978, С.329.
- 2.Алтынсарин И. Собрание сочинений в 3-х томах, Т.1, Алматы, 1975, С.228.
- 3.ГАКО, ф.-250, оп.1, д.1, л.18.
- 4.ГАКО, ф.-250, оп.1,д.263, л.4.

ОТБАСЫ ТӘРБИЕСІНДЕ ПАТРИОТИЗМДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗДЕРІ

«Отбасында адам бойындағы асылқасиеттер жарқырай көрініп, қалыптасады. Отанға деген ыстық сезім жақындарына, туған-туысқандарына деген сүйіспеншіліктен басталады» деп Елбасымыз айтып кеткендей ұлттық патриотизм тәрбиесінің арнасы отбасыдан бастау алады. [1].

Отбасы - Адам үшін ең жақын әлеуметтік орта. Отбасы белгілі дәстүрлердің, жағымды өнегелердің мұралар мен салт-дәстүрлердің сақтаушысы. Отбасында бала алғаш рет өмірмен, қоршаған ортамен танысып, мінез-құлық нормаларын игереді. Отбасы баланың азамат болып өсуінің негізі болып табылады. Осының бәрі "Ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілерсің..." деген мақалға сай келіп тұр. Яғни отбасында көрген тәлім, жадына тоқыған тәрбиенің арқасында көкірегі ояу, есті болып өсуіміздің кепілі.

Ежелгі уақыттан бастап ғұлама ойшылар отбасы туралы ғылыми тұрғыдан зерттемесе де отбасының мемлекеттік құрылымындағы өмірін, жеке тұлғаның қоғамға ену ерекшелігін, баланы тәбиелеу және дайындығы туралы ойларды қарастырған. Ежелгі грек ойшылы Платон: «Адамдар отбасын құру үшін болашақ өмірдегі серігінің қандай отбасынан шыққанын, оның әке-шешесі мен ата-бабаларын жақсы білуі қажет». Аристотель: «Отбасы – адамдардың қарым-қатынастарының ең бірінші түрі және ол мемлекеттің бірінші кішігірім бөлігі» – деген ой айтады. Ойшыл данышпан, ғалым әл-Фараби «Отбасы» ұғымына мынадай анықтама береді: «Үй белгілі бір бөлшектерден құралады, солардың арқасында гүлденеді. Бұлар саны жағынан төртеу: ері мен әйелі; қожайыны мен қызметшісі; әке-шешесі мен баласы; мүлкі мен мүлік иесі. Кімде-кім бұл бөлшектер мен бірлестіктерді басқарса, ол адам үйдің билеушісі және әкімі болады. Оны «қожайын» деп атайды» [2].

Қорқыт жырлары мен Жүсіп Баласағұни дастанындағы отбасы тәрбиесі жайлы ұстанымдардың педагогикалық маңызын төмендегідей негізде саралауға болады:

- бірінші, жар таңдауды әлеуметтік мәселе ретінде қарастыру;
- екінші, отбасы сыйластығында әйел-ананың рөлін жоғары бағалау;
- үшінші, әйел отбасы-ошақ қасының ұйтқысы ғана емес, ер-азаматпен бірдей мемлекеттік, қоғамдық істерді атқаруға лайықты азамат деп қарастыру;
- төртінші, әйел қашанда отбасындағы ақылшы, ер-азаматтың сенімді серігі ретінде бағалау;
- бесінші, баланың, перзенттің отбасында алатын орны мен бала тәрбиесіндегі әке мен шешенің тәлімдік, тәрбиелік өнегелі істері және ұрпақтың ата-ана үшін маңыздылығы.

Сонымен қатар қазақ зиялылары өз ойларын педагогикалық бағытта сараптаған

Қазақтың ұлы ақыны Абай отбасындағы баланы тәрбиелеуде біраз кеңестер берген. Өзінің оныншы қара сөзінде: «Әуелі баланы өзің алдайсың. Әне, оны берем, міне, мұны берем деп, баста балаңды алдағаныңа мәз боласың. Соңыра балаң алдамшы болса, кімнен көресің?» дейді.

XX ғасырдың заңғар жазушысы М.Әуезов өзінің ең алғашқы туындысы «Адамдық негізі – әйел» атты мақаласында: «Ел боламын десең, бесігіңді түзе» деген бұл күнде нақылға айналған ұлағатты сөз айта келе, бесіктің түзелмегі әйел-ананың хал-жағдайын түзеуден басталатынына ерекше тоқталған.

Хан ордасы, салтанатты сарайларда талай күн аунап-қунап жатып, өзінің шұрқ тесік құрым киіз лашығына қайтып оралғанда Жиренше шешен: «Айхай, менің өз үйім, кең сарайдай боз үйім», — деп, жаны жай тапқан екен. Бұл аңызда үлкен шындық, терең мән бар. Әркімге, оның ішінде балаға өз үйінен ыстық, өз үйінен кең де керемет мекен жер жүзінде

жоқ. Кавказ халықтарында «Нағыз жайлы орын: қылышқа – қынабы, отқа – ошағы, ер жігітке — өз үйі» – деген тамаша нақыл бар [3].

Адалдық пен мейірімділік, жауапкершілік пен кешірімділік те отбасында шын ықылас-пейілменен баланың көкірегінде орын тебеді.

Қазақ отбасында әуелі әке, содан кейін шеше, бұлар – жанұя мектебінің ұстаздары болады. Әке мен шешенің баласына қоятын ең бірінші басты талап-тілектері – баланың «әдепті бала» болып өсуі. Сондықтан қазақ жанұясы әрдайым: «Әдепті бол, тәрбиесіздік етпе, көргенсіз болма» деген сияқты сөздерді балаларының құлағына құйып өсірген. Қазақ отбасында өз баласын мейірімділікке, имандылыққа баулып өсірген. Үнемі жанұясында осылай тәрбие көрген бала ақырында, өздігінен тіл алғыш, адал, тиянақты, ұқыпты болып шыға келеді. Тәрбие басы әдептілік деп білген ата-ана әуелі баласына өздерін сыйлап-құрметтеуді, өзгелерге, әсіресе үлкендерге, сыпайылық танытуды, ешкімді мұқатпауды үйреткен. Сонымен қатар, балаларының ер-азамат болып, халқына еңбек етулерін басты міндет етіп қойған.

Отбасының ұйытқысы, берекесі, мейір-шапағат көзі — әйел. Әйелдің бұл рөлі отағасының жамағатына, бала-шағаның анаға деген сүйіспеншілігімен, қамқорлығымен, ана жанын қас-қабағынан, жанарынан танығыштықпен нығая, биіктей береді. Әрине, әйел де өзінің аналық борышын ұмытпағанда, әсіресе, ерімен қабағы жарасып, тату – сүйіспеншілікте тұрғанда мәртебесі арта түспек.

Әйелдің еріне қарым-қатынасы балалардың әкеге көзқарасының сипатын анықтайтыны берік есте болуға тиіс. Мұның өзі, бір жағынан, үй ішіндегі әдептің бастау көзі екені анық. Демек, балалар үшін әке беделі аналарының сөзі, іс-қимылы, қас-қабағы арқылы қалыптасады. Мысалы, ерлі-зайыптылар балалар көзінше бір-біріне қатты, балағат сөздер айтыспақ түгіл, дауыс көтеріп, керісуге тиіс емес. Олай еткенде, өз беделдерін жоғалтудың, бала – шағаның жүрегін шошытып, зәресін ұшырудың үстіне, олардың жанына кейін өздері үй болғанда, алдарынан шығатын жаман әдеттің ұрығын егеді. Бұл жағынан аналардың балаларға: «әкеңмен ақылдас», «әкең біледі», «әкеңнің айтқанын істе» т.б. сияқты дәстүрімізде бар сөздерді айтып отыруы қандай ғанибет! Атақты «Абай» эпопеясында халқымыздың осыған орайлас қадірлі дәстүрін танытатын мынадай бір тағылымды эпизод бар. «... Семей қаласында үш жыл оқып, жайлаудағы әке үйіне күн кешкіре жеткен, 13 жасар шәкірт бала – Абай аттан түскен бетте, амандасу үшін, шешеге қарай жүреді. Сонда ақылды да байсалды ана Ұлжан: «Әй балам, анда әкеңдер тұр, әкеңе барып, сәлем бер!» – дейді. Бір сәтке балалық сезім жеңіп, қателік жіберіп алғанын түсінген жас Абай кілт бұрылып, ортасында әкесі Құнанбай бар шеткерірек тұрған оқшау топқа қарай адымдай жөнеледі». Ұлы жазушы Мұхтар Әуезов мұны халықтың жүрекке жылы осындай тамаша дәстүрінен хабардар ету үшін ғана емес, оның тәрбиелік зор маңызын жоғары бағалағандықтан да келтіріп отырғаны анық.

Қазақстандық патриотизм тұғыры- Отансүйгіштік, тіл, дін, ұлттық рух пен идея, мәдениетін, тарихын, өнерін сүю арқылы басқа халықтардың да тілі мен мәдениетіне, салт-дәстүріне құрметтеу [4].

Қазақ халқы еңбекті бүкіл тәрбие жүйесінің күретамыры деп қарастырды. Еңбекке асыл мұрат деңгейінде қарады. Еңбек тәрбиесі деп баланы еңбекке сүйіспеншілікпен, еңбек адамдарына құрметпен қарауға, халық шаруашылығының салаларындағы еңбек түрлеріне баулу, еңбек іс – әрекетінің барысында олардың дағдысы мен іскерлігін қалыптастыру, болашаққа мамандық таңдауға дайындауды түсінді. Отбасында еңбекке тәрбиелеу, баулу мен кәсіптік бағдар беру баланың қоғамға пайдалы, өнімді еңбекке тікелей қатысуы оқуға деген сапалы көзқарасты тәрбиелеудің, жеке адамды адамгершілік және зиялылық жағынан қалыптастырудың негізгі көзі болып табылады.

Сонымен патриоттық сезімін қалыптастырудың негізгі компоненттері мыналар болып табылады:

- Мемлекетіміздің тілін үйрету
- Салт-дәстүрлерді қастерлеу, мәдени рәсімдерді орындай білуге

- Ақылды, арлы, намысшыл азамат болуын
- Еңбексүйгіш, елгезек етіп тәрбиелеу
- Қазақ халқының тарихын терең меңгерту
- Табиғат пен қоршаған ортаны аялауға тәрбиелеу
- Отансүйгіштікке, ұлтжандылыққа, бүкіл адам баласын сүйуге тәрбиелеу
- Адамгершілік қасиеттерге (ізгілікке, имандылыққа) баулу
- Қазақстан Республикасы рәміздерін құрметтеуді
- Ұлттық мәдени мұраны игерту
- Имандылық дәстүрін ұғындыру

Ертедегі қазақ ауыз әдебиетіне жататын қара өлең (он өлеңі), өтірік өлең, бесік жыры және толғау, терме, тақпақтар, батырлар жыры, дастандар, хикаялар баланы кішкентайдан бастап патриоттық сезімінің қалыптасуына негіз болған. Адамның адами болмысы мен асыл қасиеттері отбасында қалыптасатынын білген халқымыз отбасылық дәстүрлердің, ұлттық тәрбиенің ұрпақтан ұрпаққа үзілмей жетуіне ден қойған. Бауыржан Момышұлы бір сөзінде: «Жаудан да, даудан да қорықпаған қазақ едім. Енді қорқынышым көбейіп жүр. Балаларын бесікке бөлемеген, бесігі жоқ елден қорқамын. Немересіне ертегі айтып беретін әженің азаюынан қорқамын. Дәмді, дәстүрді білмейтін балалар өсіп келеді. Оның қолына қылыш берсе, кімді де шауып тастауға даяр. Қолына кітап алмайды. Үйреніп жатқан бала жоқ, үйретіп жатқан әке-шеше жоқ», – деген екен. Шынында, қазақ әр кезеңдегі тар жол, тайғақ кешулерге қарамастан, ұлттық салт-дәстүрді мұра ретінде қастерлеп, ұрпағына ұлағатты тәрбие бере білген. Ұлтжанды ұл, қылықты қыз тәрбиелеген. Ал бүгінде осы асыл құндылықтарымыздың тамыры ажырап барады. Бесік жырын шетелдің у-шу, даңғазға әуені алмастырса, ертегінің орнына айпад пен айфондағы атыс-шабыс ойындар, мән-мағынасы жоқ мультфильмдер келді. Бүгінгі балғындар Алпамысың, Ер Төстік пен Тазша баланың кім екенін білмесе де, Спанч Боб, Бентен мен Өрмекші-адаммен жақсы таныс. Өйткені сәбиін әлдилеп тербететін, ыңылдап ән айтып еміренетін әжелер азайды, бесік жырын білмейтін аналар көбейді. Ата-бабамыздың ұрпақ тәрбиесін жоғары қойғандығы соншалық, туған-туыс, бір рулы ел болып, қала берді бүкіл ауыл болып атсалысқан. Әсіресе, баланың тұлға болып қалыптасуында үйдегі көпті көрген қариялар тәрбиесінің баламасы жоқ. Алайда қазір ақ сақалды аталарымыз бен ақ жаулықты әжелеріміз немеренің тәрбиесіне жеткілікті көңіл бөледі дей алмаймыз. Әжелер мектебі жайлы сөз болғанда, өткенді ғана қаузауға мәжбүр боламыз. Осындай үлгілі отбасында тәрбиеленген тұлға қатарына қазағының атын шығарған, халқының маңдайына біткен жарық жұлдызы болған Шоқанды Айғанымдай әженің өнегесін көріп, ал Бауыржандай болашақ батырдың ең алғаш дүние тануына, характерінің жастай қалыптасып, адал, табанды, ержүрек боп өсуіне игі әсер еткен Қызтумас апамыз. Және де Бала Ыбырайдың ұлағатты ұстазға, қазақтың дара ағартушысына айналуы жолында Балғожа бидің сіңірген еңбегі орасан. Айта берсек, ата-әже мектебінен сусындап өскен қазақтың біртуар ұл-қыздарының есімін тізіп бітпесіміз анық. Ата мен әже өнегесінің бала болашағына әсері орасан. Ұлт мақтанышы Шоқан Уәлиханов “Менің патриоттық сезімім ірбіт сандығындай (матрешка сияқты бір сандықтың ішінде бір сандық, оның ішінде тағы бір сандық) мен ең алдымен өз отбасымды, туған-туыстарымды қадірлеймін, одан соң ауыл-аймақ, ел-жұртым, руластарымды, одан соң халқымды қадірлеймін”, – деген екен. Шоқанға тәрбие беруде сұлтан әулетінен шыққан әжесі Айғанымның ықпалы күшті болды. Ол жас Шоқанға ежелгі қазақ аңыздарын, аңыз-әңгімелерін, мақал-мәтелдері мен даналық сөздерін жиі айтып отыратын. Әжесі Қызтумас немересіне дарытқан асыл қасиеттеріне былай тұжырым жасайды: «Болашақ батырдың ең алғаш дүние тануына, характерінің жастай қалыптасып, адал, табанды, ержүрек боп өсуіне игі әсер еткен осы әже. М.Әуезовтің «Абай жолы» романындағы Зере сықылды Бауыржанның әжесі де қазақ халқының қашаннан өмір қазанында қорыған ұзақ тәжірибеде шыңдалған даналық ұғымдарын, ізгі салт, дәстүрлерін бойында сақтаған адам, өмірдің сұлулығын, еңбектің поэзиясын, достық пен бірліктің, адамгершілік пен адал семьяның қадірін, қажеттігін ұғынған жан және осы ұрпақтарды өз төңірегіне, әсіресе сүйікті

немересінің жүрегіне бала кезінен бастап екен ана» [4,5]. Және де Ұлтжандылықтың үлгісі ретінде осы әр кезеңдегі тұлғаларды еске алып айтып кету қажет: Мәншүк Мәметова, Әлия Молдағұлова, саяси қуғын сүргін құрбандары, Ляззат Асанова, Қайрат Рысқұлбеков, Олжас Сүлейменов сықылды Қазақ азаматтары бізге әрқашанда үлгі өнеге болдырып қалады.

Қазіргі таңда Туған жерге деген ыстық ықыласты біздің жастарымыздың «Дипломмен – ауылға», «Ауылдың гүлденуі – Қазақстанның гүлденуі» атты шаралардан байқауымызға болады. Қазір ел жастары тәуелсіз Отанымыздың келешегін кемел етуге ұмтылуда. Сондай патриотизмге жоғары оқу орындарының түлектері де бет бұрып, кең қолдау көрсетіп келеді. «Дипломмен – ауылға» шарасын жүзеге асыру барысында жоғары оқу орындарының 12 мыңнан астам түлегі өз ауылдарына оралып, елге қызмет етуде. Бұл да елін сүюдің үлгісі деп білемін.

Ары қарай ұрпақ тәбиелеу көрінісі мемлекеттік тараптан ұйымдастырылып жатқан «Мерейлі отбасы», «Бақытты отбасы» деген іс-шаралар өткізілуде. Олардың мақсаты: отбасы институты, адамгершілікті, руханилықты, бала тәрбиесіндегі ата-ананың жауапкершілігін, отбасы құндылықтарын насихаттау, кәметке толмаған балаларды еңбекке жарамсыз және қарт ата-аналарына қамқорлық жасауға үгіттеу, сонымен қатар қазақстандық отбасының жағымды имиджін насихаттау [6].

Ұлттық тәрбие қазір елімізде орын алып отырған көптеген мәселелерді: ана тілін, ата тарихын, ұлттық салт-дәстүрін білмейтін жастар, тастанды жетім балалар, «қиын» балалар, қарттар үйлеріндегі әжелер мен аталар, нашақорлыққа салынған жастар, тағы басқаларды бірте-бірте жоюдың және олардың алдын алып, болдырмаудың негізгі жолы. Ұлттық тәрбие алған ұрпақ дені сау, білімді, ақылды, ұлтжанды, еңбекқор, сыпайы, кішіпейіл болып өседі. Ата-ананың бір-бірінің қадір-қасиетін осылайша ардақтап, беделін өсіруі, араларында өкпе-наз, кикілжің туа қалғанда, оны балалардан оңашада, екеу ара шешіп отыруы – шынайы инабаттылық, әдептілік. Сайып келгенде, қоғамда әдеп-инабат өлшемдерінің терең тамырланып, кең жайылуында отбасының маңызы орасан зор. Әрбір ұяның қос тіреуі – ерлі-зайыптылар өздеріне қатысты әдеп-адамгершілік талаптарын, құқықтары мен міндеттерін мүлтіксіз орындаса, бүкіл қоғамда, елде бейбіт те берекелі тұрмысқа негіз қаланбақ, демек, ұрпақтарына құтты қоныс, жайлы болашақ қамтамасыз етілмек! Сондықтан да ұлттық тәрбие – ел болашағының діңгегі десек те болады. Және де ол әрине өз қолымызда.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Назарбаев Н.Ә. Тарих толқынында. А., 1999ж.
2. Б.И.Иманбекова. Тәрбиеге жетекші. Алматы, 2004 ж.
3. Жүндібаева Т.Н «Отбасы педагогикасы», Алматы, 2014ж.
4. Абай. Энциклопедия. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясының» Бас редакциясы, «Атамұра» баспасы.
5. www.tarbie.kz .
6. С.Әбішқызы, Ж.Сарманов. «Ұлттық тәрбие – құндылығы мол дүние». 2008 ж.

УДК: 373.1

Чингаева Ф.К.

КГУ «СОШ № 16 им.Т.Аманова» города Семей

ЭТАПЫ СТАНОВЛЕНИЯ ШКОЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Социально-экономические преобразования в Республике Казахстан сопровождаются сложными процессами перемен в сознании людей и требуют переосмысления фундаментальных и универсальных знаний, получаемых через систему образования. Особую роль в становлении национального самосознания, чувства патриотизма и гражданской

ответственности играет общеобразовательная школа, которая за прошедшие годы независимости нашей страны подверглась существенным изменениям в условиях действия рыночных отношений, смены ценностных ориентаций, организации образовательного процесса на новых принципах, обеспечивающих демократические преобразования и интегрирование национальной системы в мировое образовательное пространство.

Становится очевидным, что национальная система образования за относительно короткий промежуток времени прошла путь, который многими воспринимается по-разному.

Двадцатому веку мы обязаны обретением советской системы образования, которой гордимся и о недостатках которой часто спорим. Поэтому осуществление реформ школьного образования необходимо вести с учетом развития советской школы, т.е. бережно относиться к имеющемуся потенциалу, синтезу казахстанской традиционной системы образования и опыту ряда ведущих стран мира.

Нормативные документы Республики Казахстан, принятые в области образования за период независимости, свидетельствуют о том, что в стране происходит реформирование составляющих ее элементов, в первую очередь — высшего и среднего общего образования. Причем оказалось, что реформировать высшее образование значительно легче, чем среднее, так как количество вузов Казахстана составляло несколько десятков учебных заведений, а общеобразовательных школ было свыше 8 тысяч [1].

Поиск в системе образования приобрел особенную четкую направленность после провозглашения государственного суверенитета Республики Казахстан стать частью общего потока казахстанских реформ, которые продолжают до сегодняшнего дня.

Развитие системы образования можно разделить на несколько этапов, каждый из которых характеризуется своими особенностями.

Для первого этапа (1991-1994 гг.), после обретения независимости Республики Казахстан, актуальной задачей стало становление национальной системы образования, возрождение национальной системы семейного воспитания, провозглашение национальной модели школы, создание законодательной и нормативной базы системы образования, кризисные явления в системе образования.

Основным законодательным актом, регулирующим образовательную деятельность, стал Закон Республики Казахстан «Об образовании» (1992 г.).

Трудности экономических и социальных преобразований сделали особенно актуальным пересмотр концептуально-программных подходов к системе образования, конкретизацию путей и направлений преобразований на основе принятой законодательной базы.

В этот период были утверждены 18 концепций, в числе которых: концепция государственной политики в области образования, Национальная программа подготовки государственной поддержки образования, Целевая программа подготовки и издания учебников и учебно-методических комплексов для общеобразовательных школ.

Были выработаны основные приоритетные направления по реформированию системы образования, которые способствовали сохранению доступного уровня образования Казахстана, а в дальнейшем дали возможность нашим стандартам постепенно приблизиться к международному уровню.

В то же время, в обозначенный период в системе образования имели место отрицательные тенденции, что явилось следствием тех социально-экономических проблем, с которыми столкнулось государство. Переход от командно-административной системы к регулирующим функциям в условиях рынка был осложнен недостаточностью финансовых возможностей республиканского и местного бюджета. Политика оптимизации привела практически к разрушению системы дошкольного образования, к массовой ликвидации детских дошкольных учреждений. В критической ситуации оказались средние общеобразовательные школы, особенно сельские, многие из которых, в том числе и малокомплектные, закрылись. Начавшийся отток учителей в сферу бизнеса и предпринимательства негативно сказался на уровне и качестве среднего общего образования.

В условиях остаточного финансирования была деформирована система профессионального образования и подготовка кадров. На грани ликвидации оказались профессиональные школы, отсутствие инвестиций сказалось и на среднем профессиональном образовании. Фактически прекратилось воспроизводство квалифицированных рабочих и специалистов среднего звена.

Однако, начиная со второго этапа (1995-1999 гг.) в казахстанской системе образования отмечаются положительные сдвиги, обусловленные развитием процессов демократизации и экономических преобразований. Эти преобразования нашли свое нормативно-правовое оформление в Законе «Об образовании» от 07.06.1999 года.

Одной из основных задач, возложенных на систему образования, стало требование обеспечить кадрами все отрасли экономики страны. В этой связи была разработана и утверждена постановлением Правительства «Новая модель формирования студенческого контингента государственных заведений в Республике Казахстан» (1999 г.), которая была призвана повысить объективность оценки знаний абитуриентов, отобрать наиболее одаренную молодежь среди поступающих в государственные вузы по государственному заказу [2].

Третий этап (1999-2000гг.) - децентрализация управления и финансирования образования, расширение академических свобод организаций образования.

Начиная с 2001 г. основными направлениями реформирования школьного обучения были: изучение международного опыта; внедрение новых альтернативных учебников, методических пособий; разработка правовой основы, учебно-нормативной базы и новых учебных программ. Структура школьного образования была ориентирована на постепенный переход на 12-летнее обучение: начальная школа — 4 года, основная школа — 6 лет, старшая школа — 2 года (модель 4+6+2). Президент Республики Казахстан Н.А.Назарбаев, выделив основные направления развития страны: высокое качество жизни, конкурентоспособная экономика и политическая модернизации, еще в феврале 2005 г. заявил, что «страна, не умеющая развивать знания, в XXI веке обречена на провал» [3; 17].

Важным этапом в реформировании системы образования стал четвертый период (2001-2010 гг.). Была разработана Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2005-2010 годы [4]. На основе этого документа были составлены две государственные среднесрочные программы развития образования, первая из которых была утверждена в 2000 году (на период 2000-2005 гг.), вторая - в 2004 году (на период 2005-2010 гг.). Государственная программа развития образования в РК до 2010 года была разработана на базе Концепции развития системы образования РК до 2015 года. В Государственной программе развития образования в Республике Казахстан на 2005-2010 годы приоритеты образовательной политики были нацелены на поиски оптимальных путей адаптации системы высшего образования к условиям рыночной экономики. Программа реализовывалась в два этапа: первый этап - 2005-2007 годы, второй этап - 2008-2010 годы. Программой предусмотрены следующие основные направления развития: переход на 12-летнее среднее общее образование.

Основные направления данной программы законодательно закреплены в новом Законе РК «Об образовании», утвержденного 27 июля 2007г., который соответствует потребностям экономической и общественной модернизации и учитывает международные требования к новым образовательным системам [5]. Структура казахстанской системы приведена в соответствие с критериями классификации образовательных программ Международной стандартной классификации образования МСКО-1997, рекомендованной ЮНЕСКО. Так, согласно статье 8 нового закона, образовательная система включает семь уровней. Первый из них — дошкольное воспитание и обучение. Затем следуют начальное, основное среднее, среднее, послесреднее, высшее и, наконец, послевузовское образование.

Система образования в Казахстане нацелена на обеспечение открытого доступа к образованию всех учащихся. В этой связи в республике была внедрена новая модель формирования студенческого контингента. Суть ее заключается в том, что государственные

образовательные гранты предоставляются конкретным лицам по результатам Единого национального тестирования выпускников школ. Гранты выделяются государством из республиканского бюджета на наиболее приоритетные для страны специальности [6].

В 2010 году была принята двухэтапная государственная программа развития образования РК на 2011-2020 годы [7]. Первый этап госпрограммы был рассчитан на 2011 - 2015 годы, второй - на 2016 - 2020 годы.

Первые пять лет реализации Государственной программы развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы положили начало коренным изменениям в системе образования и науки республики. Подготовлена основа следующего этапа модернизации образовательной и научной системы республики. Открытость и готовность к международному сотрудничеству наряду с использованием лучшего национального опыта способствовали ускоренным темпам развития казахстанской системы образования и науки. Международные эксперты констатируют успешное достижение Казахстаном приоритетных Целей развития тысячелетия до 2015 года в области доступности образования.

Актуальным, с точки зрения зарубежных экспертов, для современной системы образования страны является решение вопросов раннего развития детей, качества среднего образования, в том числе и в сельской школе, обучения детей из социально уязвимых групп населения. Культ учености и образования является одной из консолидирующих ценностей Общенациональной патриотической идеи «Мәңгілік Ел». Ценности светского государства и высокой духовности находят свое отражение в обеспечении равенства доступа к качественному образованию всем детям и молодежи независимо от социального статуса, пола и этнической принадлежности. Высокие показатели в системе образования достигаются комплексной и масштабной работой на всех уровнях образования, от дошкольного до послевузовского. Развитие науки в новых условиях направлено на результативность научных исследований и их значимость для экономики страны.

Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 годы обеспечит дальнейшую ускоренную модернизацию казахстанского образования и науки как главного фактора благосостояния казахстанского общества.

Для решения проблем образования в рамках Послания Главы государства народу Казахстана "Нұрлы жол - Путь в будущее" за счет Национального фонда в 2015 году начато строительство 34 школ (8 – взамен аварийных, 26 – для ликвидации трехсменности). В проекте информатизации системы образования задействовано 1 075 школ. В учебном процессе активно применяются информационно - коммуникационные технологии, широко используются возможности цифровых образовательных ресурсов. С учетом ценностей Общенациональной патриотической идеи «Мәңгілік Ел» концептуально обновляется содержание школьного образования. Принят Государственный общеобязательный стандарт начального образования. В 30-ти пилотных школах начата апробация обновленных учебных программ.

Одним из ключевых проектов, способствующих модернизации системы среднего образования, являются Назарбаев Интеллектуальные школы. Интегрированная образовательная программа Назарбаев интеллектуальных школ ориентирована на достижения учащимися конкретных целей обучения, на развитие навыков широкого спектра, совокупность которых обеспечивают функциональную грамотность и способность применять полученные знания и умения в реальной практике. Сегодня в целях реализации поручения Главы государства ведется трансляция опыта Назарбаев Интеллектуальных школ в систему среднего образования страны.

Таким образом, быстро меняющиеся реалии в жизни казахстанского общества приводят к пересмотру моделей школьного образования, уже существующей нормативно-правовой и методической базы, анализу и выделению основных этапов школьных реформ. Объективная оценка пройденного пути, способствует более точному прогнозированию дальнейшего стратегического развития системы образования Республики Казахстан в условиях рыночной экономики и открытого гражданского общества.

За период независимости Республики Казахстан в стране был сделан большой шаг по реформированию образовательной системы. Развитие экономики и образования неразрывно связаны друг с другом. Без экономического роста невозможно развитие образовательной сферы с одной стороны, а без высококвалифицированных кадров, профессионалов не будет экономического поступательного прогресса.

ЛИТЕРАТУРА

1. Шокаманов Ю.К. Тенденции человеческого развития в Казахстане. — Алматы: Агентство Республики Казахстан по статистике, 2001. - 348 с.
2. Никитина Л.Е. Социальный педагог в учреждении образования (модель и методика работ). - М., 2001.-380 с.
3. Назарбаев Н.А. Казахстан на пути ускоренной экономической и политической модернизации: Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана. — Астана: Елорда, 2005. — 44 с.
4. Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2005-2010 годы. - Астана, 2004.
5. Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года.
6. Джумабаева М. Образование. Спорная система. // Деловая неделя. - 2000. - 18 февраля.
7. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 гг.

УДК 004:378

Саданова Б.М., Жумагулова С.К.

Карагандинский государственный технический университет

ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ ВУЗА

Одним из основных направлений развития процесса реформирования образования в настоящее время является активное внедрение новых информационных технологий (НИТ) в образовательный процесс.

Обширной сферой применения информационных технологий в современном вузе является организационно-управленческая деятельность. В ее автоматизации используются многие автоматизированные программные системы и оболочки, такие как электронный деканат, планировщики занятий, системы бухгалтерского учета, расчета учебной нагрузки и тарификации, электронные базы данных о студентах, преподавателях, средствах обучения и многие другие.

Для современной системы высшего профессионального образования характерно наличие противоречия между усиливающимися процессами информатизации учебной, внеучебной и организационно-педагогической деятельности, накоплением высокоэффективных педагогических информационных ресурсов и технологий, опыта их использования в образовании и отсутствием системы теоретико-педагогических и научно-методических подходов, на основании которых стало бы возможным построение единой информационной образовательной среды (ИОС)[1].

ИОС трактуется как системно организованная совокупность информационного, технического и учебно-методического обеспечения, неразрывно связанная с человеком как субъектом образовательного пространства; единое информационно-образовательное пространство, построенное с помощью интеграции информации на традиционных и электронных носителях, компьютерно-телекоммуникационных технологиях взаимодействия, включающее в себя виртуальные библиотеки, распределенные базы данных, учебно-методические комплексы и расширенный аппарат дидактики; совокупность взаимосвязанных

подсистем, целенаправленно обеспечивающих педагогический процесс (например, информационная, техническая, дидактическая, методическая) и др.

Основной задачей разработки программного обеспечения для информационной образовательной среды ВУЗа является создание новых методов и средств общения между сотрудниками, которые бы обеспечивали оперативность получения качественной информации, ее доступность и открытость. Эту же цель имеет и задача телекоммуникационного обеспечения элементов организации. Оно предполагает создание транспортной основы построения корпоративных информационных сетей и, как правило, включает следующие четыре задачи [2]:

- создание корпоративных информационных сетей;
- обеспечение связи с информационными ресурсами технологически взаимодействующих организаций;
- обеспечение связи с региональными телекоммуникационными сетями и информационными ресурсами;
- обеспечение связи с геоинформационными сетями и ресурсами.

Основой любой современной организационной системы является хранилище данных, которое играет в первую очередь роль интегратора и аккумулятора данных. Целью его создания является интеграция в одном месте, согласования и агрегации ранее разъединенных детализированных данных архивов, данных из оперативных систем или из внешних источников.

Архитектура информационной образовательной среды ВУЗа, построенная на основе хранилища данных, состоит из нескольких уровней.

Самый нижний уровень - «Уровень регистрации событий и источников данных» состоит из нескольких относительно независимых систем и/или взаимосвязанных подсистем. Независимые системы – это системы, которые ранее введены в эксплуатацию и функциональность которых находится на требуемом уровне. Независимые системы связываются с интегрированной системой на уровне внешних связей по импорту-экспорту данных через пограничные подсистемы.

Подсистема управления сессиями клиентов и интерфейс пользователя предназначены для обеспечения доступа легальных пользователей системы к пользовательским функциям системы и должна обеспечивать следующие возможности [2,3]:

- обеспечивать воспроизведение графических данных, представленных в форматах BMP, GIF, JPEG;
- обеспечивать воспроизведение текстовых данных, представленных в форматах HTML, XML, TXT;
- обеспечивать контроль за сессиями клиентов и вести журналы сессий;
- обеспечивать скрытые алгоритмы проверки сертификата электронной подписи, PIN-кода и асимметричного ключа шифрования.

Подсистема репозитория и пользовательская подсистема представления метаданных должны иметь три аспекта представления метаданных:

- с точки зрения пользователей: метаданные для бизнес – аналитиков; метаданные для администраторов; метаданные для разработчиков;
- с точки зрения предметных областей: структуры данных хранилища; модели бизнес – процессов; описания пользователей; технологические и пр.;
- с точки зрения функциональности системы: метаданные о процессах трансформации; метаданные по администрированию системы; метаданные о приложениях; метаданные о представлении данных пользователям.

Подсистемы витрин данных по предметным направлениям обеспечивает для аналитиков, управленцев и руководителей высшего звена возможность изучать большие объемы взаимосвязанных данных при помощи быстрого интерактивного отображения информации на разных уровнях детализации с различных точек зрения в соответствии с

представлениями пользователя о предметном пространстве, в том числе в хронологии прошлого, настоящего и будущего.

Витрина содержит значительно меньше данных, по сравнению с хранилищем, охватывает несколько предметных областей и более короткую хронологию. Витрины данных можно представить в виде логически или физически разделенных подмножеств хранилища данных. Они строятся для обслуживания нужд определенной группы пользователей. Источником данных для витрин служат данные хранилища, агрегированных и консолидированных по различным уровням иерархии. Детальные данные могут также помещаться в витрину или присутствовать в ней в виде ссылок на данные хранилища. Различные витрины данных содержат разные комбинации и выборки одних и тех же детализированных данных хранилища. Важно, что данные витрины поступают из центрального хранилища данных - единого источника знаний. Витрины данных являются механизмом дальнейшего развития системы.

Подсистема управления правами доступа пользователей, ролями, сценариями доступа, ведение сертификатов электронных подписей и ключей шифрования обеспечивает ясное и детализованное разделение прав доступа различных пользователей к отдельным позициям хранения данных во всех структурах и функциях интегрированной информационной образовательной среды.

Предложенная процедура формирования информационной образовательной среды с использованием хранилищ данных позволит создать на ее основе корпоративную систему управления знаниями ресурсами. Разработанные в рамках данной процедуры алгоритмы используют хранилище данных о взаимосвязи компонент среды и позволят выполнять анализ различных ситуаций функционирования среды.

ЛИТЕРАТУРА

1. Путилов Г.П. Концепция построения информационно-образовательной среды технического вуза. М.: МГИЭМ, 2009.
2. Панюкова С.В. Использование информационных и коммуникационных технологий в образовании. – М.: Издательский центр «Академия», 2010.
3. Спирли Э. Корпоративные хранилища данных. Планирование, разработка, реализация. Т. 1 // М.: Издательский дом «Вильямс», 2011.

ӘӘЖ: 371

К14

Какимова Н.С.

«№34 жалпы орта білім беретін мектеп»КММ бастауыш сынып мұғалімі, Семей қаласы

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ МҰҒАЛІМНІҢ ТҰЛҒАСЫ

Бала тәрбиесі ең алдымен аға ұрпақтың жас жеткіншекке деген сүйіспеншілігі мен қамқорлығынан, ұрпақтан ұрпаққа жалғасқан адамгершілік ізгі қасиеттердің жиынтығынан туындайды. Атадан балаға ұласатын асыл құндылықтар ересектердің әңгімесінен, іс-қимылынан танылып, сезім арқылы жүректен- жүрекке танылып, беріліп отырған.

Сондықтан егеменді ел жастарының санасына осы ұлттық, ұлағатты қасиеттерді сіңіре білудің мәні зор. Яғни мұғалімдердің, тәрбиешілердің адамның адам болып қалыптасуында ролі зор.

Отандық бастауыш мектеп дамуының принциптері, мақсаттары мен бағыттары қоғам алдында тұрған көптеген мәселелерді шешуге себін тигізеді. Алайда, оларда жаһандық дүниетанымы бар оқушыны қалыптастыру мүмкіндігі аз, басқа өмір салтына, мәдениетке, менталитетке деген тілектестік және толерантты қатынасты қалыптастыруға жеткілікті көңіл бөлінбейді. Бұл кемшіліктерді заманғз сай арнайы дайындығы бар бастауыш сынып мұғалімі

толтыруы керек. Алайда, ең алдымен, бастауыш сынып мұғалімін дайындаудың жалпы мәселелерін тарихи және қазіргі заман көзқарасы бойынша қарастырайық.

Мұғалім кадрларын дайындау - білім беру жүйесінің іс-әрекетіндегі ең маңызды бағыты. «Кім мұғалім бола алады?», «Мұғалім қандай болу қажет?» деген бұрыннан келе жатқан сұрақтар қазір де әлеуметтік маңызын жойған жоқ. Педагогикалық білімнің әр түрлі қырларына деген тұрақты назардың себебі. бір жағынан, оның қоғам өміріндегі маңыздылығы болса, екінші жағынан, заманға сай талаптарға сәйкес келмеуі.

Өткен күндер мен қазіргі уақыттағы педагогтар мен философтардың еңбектерінде мұғалімнің ролі әлеумет мәдениетін жинақтауға, сақтауға және жеткізуге қабілеті бар маман ретінде зерттеліп, ашылған[1,14].

Я.А.Коменский мұғалімге энциклопедиялық білімі. жоғары дамыған кәсіби қасиеттері бар педагогикалық іс-әрекеттің технологиясын білетін маман ретінде. өз халқының тілін, мәдениетін, салт-дәстүрін білетін және басқа мәдениеттерге түсіністікпен қарайтын адам ретінде жоғары талаптар қойған. Оның ойынша, гуманизм идеялары бойынша тәрбиеленген жаңа мұғалімді қалыптастыру бүкілхалықтық іс болып табылады

П.П.Блонский мұғалім өз білімі мен шеберлігін үздіксіз жетілдіріп тұратын тәрбиелі әрі өте білімді адам болуы керек, өмірді сүйетін, қызықты жеке тұлға болуы қажет деп тұжырымдаған. Ол, сондай-ақ теориялық пен тәжірибелік дайындықтың тұтастығына. педагогикалық теория мен мектеп тәжірибесінің тығыз байланысына шақырған.

Бзстауыш сыныл мұғалімін дайындау мәселесін зерттеуге көрнекті кеңес педагогы А.С Макаренко үлкен үлес қосты. Ол мұғалім іс-әрекетінде педагогикалық шеберліктің ролін баса айтып, оны игерудің жолдарын керсеткен, мұғалім педагогикалық теория мен педагогикалық процестің технологиясын терең игеруі қажет деп есептеген.

Ф.М.Достоевскийдің «Өзіңнен өзінді ізде, өзіңе өзің бағын, өзінді өзің тани біл», - дегеніндей, әр мұғалім өзінің бала болғанын, өзінің ата-ана екенін, өзінің оқытушы болып қалыптасып келе жатқанын ой елегінен жиі-жиі еткізіп отырса, өзге алдындағы жауапкершіліктің сыры бірден айқындала бастайды[2,45].

Белгілі кеңес педагогы Н.М.Гонобалин балаға сүйіспеншілік мұғалімнің еңбегіне деген сүйіспеншілікті тудырады, бұдан мұғалім ісінде шеберлік пайда болады дейді. Ал В.А.Сухомлинский «...балалармен күнделікті қарым-қатынаста болу адамға сүйіспеншілікті, сенімділікті арттырады», - деп жазды.

Ал, қазақстандық психолог Мәжит Мұқанов келесі тұжырымды ұсынады «мұғалімнің негізгі қызметі - білім беру емес, оқушының оқуға танымдық қызығуын арттыру, итермелеу, түрткі болу».

Қазіргі таңда бүгінгі күн талабына жауап беретін маман даярлау күрделі, әрі шығармашылықты талап ететін процесс.

Ол педагогтың өзінің жеке басының қасиеттерін шындауды келешек мамандардың санасына жол табуды, тәрбие жұмыстарының әдіс-тәсілдерін ұдайы жетілдіріп отыруды талап етеді.

Шынында да, қазіргі заман мұғалімнен өз пәнінің терең білгірі болу емес, тарихи танымдық, педагогикалық-психологиялық сауаттылық, саяси-экономикалық білімділік талап етілуде. Ол заман талабына сай білім беруде жаңалыққа жаны құмар, шығармашылықпен жұмыс істеп, оқу мен тәрбие ісіне еніп, оқытудың жаңа технологиясын шебәр меңгерген жан болғанда ғана білім мен білігі жоғары жетекші тұлға ретінде ұлағатты саналады[3,25].

Қазіргі жас буын жан-жақты терең білімді, саяси- экономикалық сауатты, яғни интеллектуалдық деңгейі жоғары болса, тәуелсіз мемлекетіміздің мықты тірегі болатынына сенімі мол.

Себебі, дамыған елдердің тәжірибесі көрсетіп отырғандай, ұлттың, мемлекеттің гүлдену негізі үш шешуші фактордан тұрады. Олар мыналар:

- азаматтардың ғылыми жаңалықтарды игеруі;
- білімнің деңгейін көтеруі;
- мамандардың кәсіби білімімен айқындалуы.

XXI ғасырдың үлесіне тиіп отырған дүниежүзілік өркениеттілікке жету жолындағы мұндай азаматтық міндеттерді жүзеге асыруда білім беру мен тәрбие ісін нағыз гуманистік дәрежеге кетеру бүкіл ғаламдық мәдени құндылықтарға қол жеткізу- ұстаздар еншісінде.

Олай болса, өз саясатын әлемдік деңгейде жүргізіп, дүниежүзілік ғаламдану үрдісіне жақындай түскен мемлекетіміздің болашақ иелерін емірге даярлайтын ұстаздың жеке тұлғасы мен кәсіптік мәдениеті қандай болуы керек?

Қазіргі білім беру жүйесіндегі парагдималар жағдайына мұғалімдердің кәсіби шеберлігін, жалпы педагогикалық, ғылыми –теориялық, әдістемелік және мәдени дайындығын көтеру маңызды болып отыр. Жаңа буын оқулықтары ,оған байланысты жетілдірілген бағдарламалар енгізіліп, жалпы білім берудің мемлекеттік стандартына сәйкес оқушы білімін бағалау талаптары қойылуда.

Белгілі педагог К.Ушинский: « Мұғалім-өзінің білімін үздіксіз көтеріп отырғанда ғана мұғалім. Оқуды, ізденуді тоқтатысымен оның мұғалімділігі де жойылады».-дегендей оқытумен білім берудің ұлттық моделіне көшкен қазіргі мектеп ойшыл зерттеуші, педагогикалық үйлестіруді жоғары деңгейде меңгерген психолог, педагогтік диагностика қоя алатын іскер де жаңашыл мұғалімді қажет етеді[4,27].

«Оқытатын адам бала оқыту ғылымын жақсы білу керек»,- деп Ахмет Байтұрсынов айтқандай қазіргі ең басты мәселе-өз жұмыс орнына және бүкіл техникалық тізбекте технологияның үздіксіз өзгерістеріне бейімделе алатын орындаушы тұлғасын қалыптасу, яғни оқушы білімін халықаралық деңгейге жуықтату. Бұл дегеніміз-білім беру саласындағы қазіргі дидактикалық мүмкіндіктерді, жаңа идеяларды және оқыту технологияларын толық пайдалану.

Қазіргі мектепке келген жас педагогикалық кадрлардың білім мен білік сапалары сын көтермейді. Өйткені ол мектеп қабырғасында өзі не орташа не нашар оқушы болғаны сөзсіз. Мұны олай дейтін себебім, ҰБТ-да көрсеткіші төмен болған түлек педагогика мамандығын тандайды. Өйткені көбінесе заң, қаржы және техникалық салалардың оқуға қабылдаудағы өту ұпайы жоғары және төлем ақысы да жоғары. Ал, педагогика мамандықтары қол жетімді және өту ұпайлары да басқаларға қарағанда төмен. Оқып жүрген студент ақысын төлесе болғаны білім сапасы, мұғалімдік іскерлігі және сауаттылығы ескерілмейді.

Қазіргі заманға лайық тәрбиелеу мен білім беруде рухани , этно-мәдени дәстүрді сақтап, дамыта отырып шығармашылық ізденіспен жұмыс істейтін ұстаз тұлғасы өз мамандығын жоғары қоя білетін, оқыту мен тәрбиелеу ісіне ұлттық сана мен мәдени құндылықтарды ескеріп оны жетік білетін, педагогикалық қалыптасқан жақсы үрдістерді қазіргі заманның ұстанымдарына сай қолдана білетін, білім беру тек жетекші ғана емес , оқушыны өз бетімен оқып үйренуге сенімді баулитын , оның жан-жақты дамуына ынтымақтастық педагогикалық негізінде ықпал ете алатын , педагогикалық мәдениеті жоғары деңгейдегі зиялы адам.

Ал, кәсіби шеберлігі мен біліктілігі, болжауға, жоспарлаға диагностикалау мониторингілеуге қабілеттілігімен , оқу-тәрбие үрдісінде , педагогикалық іс-әрекетке жаңашыл және объективті талдау жасай алуымен, технологиялық білім мен білікті , бірлікті игеру арқылы деңгейлі және көп нұсқаулы оқытушылыққа дайындығымен, өз мамандығы бойынша теориялық білімін үздіксіз жетілдіріп, ғылым мен ұштастыруға ұмтылысымен даярлануы қажет.

Республикада оқыту мазмұны жаңартылып, жаңа буын оқулықтарының негізінде жасалған бағдарламалар бастауыш мектептің жаңа жүйеге көшуін , әрбір мұғалімнен жаңаша жұмыс істеуін, батыл шығармашылық ізденісін, оқушылардың белсенділігі мен қызығушылығының арттыруын талап етеді. А.С. Макаренко оқушыларды сабаққа тарта білу, олардың оқуға қызығушылығын арттырып, білімге құмартуына аса көңіл бөледі. Оның пайымдауынша, қызығушылық сапалы оқудың негізгі жолы, ешбір қызығусыз тек қана зорлық күшімен жүргізілген оқу оқушы бойындағы білім алуға деген құштарлықты жояды.

Жас бала не нәрсеге болса да құмар, қызыққыш, қолымен ұстап, көзбен көргенді жақсы көреді. Оқушылардың қызығушылығын арттыру жақсы ұйымдастырылған сабаққа

байланысты. Сондықтан, әрбір сабақта бұрыннан белгілі мәліметтерді қайталай бермей, оқытудың жаңа әдіс, тәсілдерін іздестіру қажет[5,59]

Қазіргі заманда әрбір мұғалім келесідей ережелерді ұстанғаны жөн:

- ізгіліктің тәрбие бағытына қайшы келетін дәстүрлі әдіс, форма құрал-шараларын ұдайы жаңарған талаптарға сәйкес реттеп, өзгерте қолдануымыз қажет. Себебі, олардың бәрі педагогикалық құндылық болғанымен, басқа әлеуметтік-экономикалық жағдайларда қалыптасқан;
- оқушылардың өз міндеттерін адал орындауға болған ұмтылысын қолдап-қуаттау;
- оқшының келеңсіз қылықтарын дәйекті, қатал талдап, оған мұндай әрекеттердің орынсыз екенін тілектестік және шыдамдылықпен түсіндіру;
- оқушының жіберген қателіктерін аңдауға көмектесіп, жұмысына орын алған олқылықтарды шыдаммен дәйекті ұғындыру;
- оқушының көңіл-күй қалпының жайлы болуын қамтамасыз ету;
- оқушыда ұнамды өзіндік бағалау, күрделеніп отыру, жеткен нәтижелерді бекіту;
- қажетті бағытта тұлға әрекеттерінің белсенділігін көтеруге ат салысу;
- оқушыны сүйе де құрметпен қабылдай отырып, тәртіп талап етуді ұмытпау;
- оқушы толғаныстарымен қызығуларына баса көктеп араласпай, әдептілікпен әрі үйлесімді бағыт беріп отыру;
- өз кемшіліктерің мен жетістіктеріңді пайымдай біліп, бала тәрбиесінде ұнамды болған басылымдылықтарды ғана пайдалану. Оқушыға үлгі-өрнек екеніңізді ұмытпай , әр қадамыңызды қадағалаңыз;
- өз шәкіртіңіздің әрқандай табысына қуана біліңіз;
- оқушыға өз болмысын тіктеп , танытуға мүмкіндік беріңіз;
- оқушыға қандай талап қоятыныңызды және одан не күтетініңізді үздіксіз ескеріп отырыңыз;
- оқушының қалпы мен көңіл-күйін ескеріп отыру қажет. Зауқыт болмаса, көңілін көтерудің жолын іздеңіз, шектен тыс шашылып бара жатырса, тиым салыңыз;
- оқушыны үлкен зейінділікпен тындаңыз, сол мезеттегі жұмыстарыңызды қоя тұрсаңыз да, зиян болмас;
- тәрбие үдерісін таңдалған ұзақты мұрат бағытынан шығармау;
- оқушымен оның қалауына сай әңгімелесу;
- ізгілік тәрбие бағытын бала өсіп жатқан отбасында дамыту.

Жаңа типті мұғалімнің әлеуметтік қажеттілігін қанағаттандыру нәтижесі - бұл мұғалімдерге арналған ұзақ және қысқа мерзімді курстарды ұйымдастыруда жаңа инновациялық үдерістер болып табылады. Мұғалімнің педагогикалық қызметіне инновациялық үдерістерді ендірудегі теориялық білімдер мен практикалық тәжірибені белсенді таратуда білім жетілдіру жүйесінің алатын орны айрықша.

«Ғасырдың мектебі мен мұғалімі қандай болу керек?» деген негізгі сұраққа жауап ізделуде. Мұғалімді даярлау барлық кезеңдерде мәнін жоймайтын мәселелер қатарына жатады, себебі қоғамның әлеуметтік-экономикалық міндеттері өзгеріске ұшырап отырады, өскелең ұрпақты өмірге даярлау талаптары күшейеді, ап мұның бәрі педагог кадрларын мамандық даярлау жүйесіндегі көзқарасгарды байыта қарауға жетелейді.

Сондықтан баланы өзінен төмен көретін, көп ақыл айтатын, іскер емес мұғалімдерді олардың жан-дүниесі қабылдамайды. Яғни этнопедагогика мен этнопсихология негіздерін меңгеріп, өз ісінде инновациялық әдістерді пайдалануы қажет-ақ. Сонда ғана ұстаз деген ұлағатты атқа лайық бола аламыз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы 27 маусым 2007 ж. №319// «Қазақстанская правда» 15 тамыз 2007 ж.
2. Бабаев С.Б.Бастауыш мектеп педагогикасы//Оқуқұралы. Алматы ,2007ж

3. Занков Л. В .Беседы с учителями М. Просвещение, 1998 г
4. Бастауыш мектеп журналы №7,8 . 2010ж
5. Бизяева А.А.Ойлайтын мұғалім психологиясы:педагогикалық рефлексия, Алматы, 2004 ж
6. Хуторской А.В.Методика личностно-ориентированного обучения. Москва, 2005г.

УДК582.32

Ахметова Г.М., Рахимжанова Ж.М.

ГУ «Отдел образования г. Семей» КГУ «Средняя общеобразовательная школа №34»

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МОДУЛЯ «НОВЫЕ ПОДХОДЫ В ПРЕПОДАВАНИИ И ОБУЧЕНИИ» В СЕРИИ ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНЫХ УРОКОВ

Стержневой фигурой в совершенствовании деятельности школ и обеспечении успешности обучения учеников сегодня является учитель
(Strong, Ward&Grant,2011)

Именно учитель на уроке является тем капитаном корабля, идущего только вперед и покоряющего новые горизонты. И от выбора учителем методики преподавания зависит заинтересованность его учеников. В современном мире, в котором учащимся предоставлен широкий выбор всяческих ресурсов и гаджетов, от учителя требуется не только эффективный метод преподавания, но и современный. Поэтому я, как учитель, стараюсь соответствовать высоким требованиям не только администрации школы, но и моих учеников.

Знания, приобретенные посредством «традиционной» методики преподавания, основанной на трансляции готовых знаний, не могут быть эффективно интегрированы с имеющейся базой знаний, и, следовательно, в данной ситуации имеет место только механически запоминающееся, поверхностное обучение. (Руководство для учителя, 2015) Что еще раз подтверждает мои убеждения, таким образом можно сделать вывод, учитель должен строить каждый урок, основываясь на новые подходы в обучении для того, чтобы обеспечить успешность своего урока.

Конструктивистская теория утверждает, что развитие учащихся мышления учащихся происходит в условиях взаимодействия имеющихся знаний с новыми, либо со знаниями, полученными в классе из различных источников: от учителя, сверстников и учебников(Руководство для учителя, 2015). Исходя из этого можно сделать вывод, что образование, учителя и прежде всего ученики требует новые подходы в обучении.

На протяжении всей серии 4 уроков ученики являются активными обучающимися, которые получают знания путем синтеза имеющейся базы знаний и нового материала, который им преподносит учитель. Я постаралась на каждом из своих уроках обеспечить учеников всем необходимым для самостоятельного изучения языка(наводящие вопросы, вводные упражнения и так далее).

В преподавании языка одним из самых важнейших и в то же время сложнейших навыков является говорение. Все четыре урока базируется на данном навыке. Новый подход «преподавание и учение на основе диалога» идеально подходит для развития коммуникативных навыков учеников. Учение и преподавание на основе диалога предполагают подход, при котором диалог между учениками, между учеником и учителем помогает учащимся самостоятельно формировать и развивать собственное мышление (Руководство для учителя, 2015). Следует отметить, что диалог может иметь место не только ученик-ученик, но и также учитель-ученик, последнее является наиболее повторяющимся на каждом этапе урока. На каждом из представленных уроков можно наблюдать диалоги, как между учениками, так и между учеником и учителем, что помогает ученикам понять и продумать весь полученный новый материал. Я в качестве учителя выполняю роль

направляющего, то есть провожу мониторинг работы учеников и вношу корректировки путем постановки наводящих вопросов. Следует отметить, что главной трудностью в постановке диалога является отсутствие знаний грамматики русского языка. Вследствие чего я постаралась упростить всю серию уроков по максимуму.

Модель обучения Л.Выготского предполагает, что знания приобретаются в результате вовлечения ученика в диалог, что является неотъемлемой частью каждого урока русского языка, именно с помощью диалога учащиеся приобретают навыки говорения. Диалог - это коммуникативный подход в изучении языка, посредством которого ученики искусственно создают ситуацию реального события в жизни, применяя имеющиеся навыки и умения. Каждый учитель русского языка в классах с казахским языком обучения может заявить, что главной задачей каждого урока русского языка является научить ребенка высказывать свои суждения вслух на русском языке, а также говорить и разговаривать с носителем языка.

Следуя данному принципу, я с первых же секунд каждого урока вовлекаю учеников в диалог, это можно увидеть в ходе работы над «Дневником двойной записи», где ученику предоставляются темы и опорные вопросы и фразы. Одноклассники после речи задают по одному вопросу ученику. Таким образом, ученик высказывает своё мнение по поводу данного ему текста, а его сверстники поддерживают его точку зрения, либо же не соглашаются через вопросы. Именно так происходит неподготовленный диалог, в котором развивается речь, которая в свою очередь является главным инструментом обучения.

По утверждениям Александра (2004) диалоговое обучение используется с целью стимулирования и расширения мышление учащихся и развития их знаний и понимания. Это помогает учителю точнее диагностировать потребности студентов, сформулировать свои задачи обучения и оценки их прогресса. Диалоговое обучение приспособляет учеников к обучению на протяжении всей жизни и к активной гражданской позиции. Обучение через диалог не есть лишь разговор[1]. Это в отличие от таких форм обучения как вопрос-ответ, послушай и перескажи требует следующего:

- взаимодействия, которые побуждают учеников думать и думать по-разному;
- вопросы, которые подразумевают не простой отзыв, а аргументацию;
- ответы, которые обоснованы, построены на размышлении, а не просто получены из готового источника;
- обратная связь, которая информирует и приводит к обдумыванию последующих действий;
- вклады в обсуждения, которые развернуты, а не фрагментные;
- обмен мнениями и идеями, которые связаны между собой и ведут к глубокому осмыслению;
- обсуждение и аргументация, которая бросает вызов учащимся, а не приводит к беспрекословно принятию фактов;
- организация класса, климат и отношения, которые делают все это возможным (Александр, 2004).

Мерсер и Литлтон (2007) так же были убеждены, что диалог в классе способствует эффективному интеллектуальному развитию учеников и результативности в обучение. Мерсер (2000) отмечает три типа беседы:

- Беседа-дебаты – существует большое расхождение во мнениях и каждый приходит к своему решению;
- Кумулятивная беседа – идеи повторяются и разрабатываются, но не всегда тщательно оцениваются;
- Исследовательская беседа – идеи каждого расцениваются как полезные, но проходят тщательную оценку (Руководство для учителя, 2015:128).

Барнс (1971) отметил, то каким образом речь учителя используется на уроке, оказывает наибольшее влияние на обучение (Руководство для учителя, 2015). В своей серии последовательных уроков я не смогла применить диалог в полном своём проявлении (ученик-ученик), так как считаю, данные ученики еще не готовы к таким заданиям либо же

нуждаются в ежеминутной поддержке учителя. Но диалог (учитель-ученик) прослеживается на всех этапах каждого урока, что в свою очередь является подготовкой к диалогу (ученик-ученик). В своей практике преподавания я чаще всего использую два типа вопросов: вопросы низкого и высокого уровня. Некоторыми учителями использование вопросов низкого уровня расценивается как неэффективное обучение, потому что они направлены на мышление низкого уровня. Однако я считаю, что данный тип вопросов готовят ученика к мышлению, особенно если у ученика низкий уровень знания языка. Но при этом я заставляю учеников давать полный ответ, избегая односложных «да, нет» ответов. При этом у учеников отрабатывается грамматика (стоит отметить, что именно в таких типах вопросов учащиеся учатся правильно строить предложения), а также навыки говорения. Хотя, также вопросы такого типа могут быть направлены на запоминание информации и для вовлечения учащихся в процесс обучения в начале урока. Я стараюсь использовать такие вопросы на стартерах, чтобы вовлечь учащихся в языковую среду. Руководство для учителя (2015) подтверждает что «оба типа вопросов имеют место в эффективной педагогике: тип задаваемого вопроса и его форма меняется в зависимости от цели». Вопросы высокого уровня я использую для того, чтобы стимулировать умения учащихся применять имеющиеся знания, реорганизовывать полученную информацию, расширять кругозор, оценивать и анализировать информацию.

Существует множество стратегии, построенных по принципу диалогового обучения. Одними из них являются методы Сократов круг и Сократовы вопросы, которые я еще не в полной мере применяю в своей практике, хотя в данной серии последовательных уроков я применила данный метод. И я считаю, что данное упражнение имело успех на уроке. Дети были увлечены самостоятельной работой и последующей

Рисунок1.СократовКруг.

беседой по тексту. Сократово преподавание предполагает вовлечение студентов в диалог и дискуссии, что способствует совместной работе и открытости, в отличие от дебатов, при которых часто создается негативная и конкурентная атмосфера. Говоря о минусах данного метода, следует отметить, что оценивание учеников в этом случае проблематично. А ведь оценивание этого процесса весьма важно, так как учащиеся всегда хотят получить результат того или иного вида деятельности. Следуя критериальному оцениванию, я как учитель не вижу критериев оценки в данной стратегии, единственное, что можно оценить здесь – это грамматика и активность участников. Если же не давать оценку диалогу или беседе в классе, учащиеся просто не будут понимать, зачем они это делают, и впоследствии могут быть пассивными при выполнении этого задания. Для того чтобы не столкнуться с такой проблемой возможно будет необходимо привлекать командного преподавателя для проведения оценивания. Возможно, так же разработать формы наблюдения или критерии оценивания, которые можно будет использовать на постоянной основе, с которыми ученики будут знакомы и будут уметь применять и трактовать результаты, полученные с их помощью[2].

Метасознание, или «Обучение тому, как учиться» (Flavell, 1976; Vygotsky, 1979) служит в качестве важной современной интерпретацией социоконструктивистских идей. Процесс формирования метасознания согласуется с вопросами, касающимися того, как учащимся можно понять и взять на себя ответственность за собственное обучение таким образом, чтобы они могли продолжить обучение самостоятельно. (Руководство для учителя, 2015) В данной серии последовательных уроков я постаралась, чтобы ученики максимально работали самостоятельно, свою же роль учителя я сократила до минимума. Моя цель была завлечь учащихся в образовательную среду, предоставив им возможность работать самостоятельно. Особо успешным упражнением по метапознанию была стратегия «Я режиссер», где ученики создавали историю по картинкам. Ученики занимались не только написанием рассказа, а также контролировали и

Рисунок2. Я режиссер.

распределяли сами роли и время. Если учебный процесс основывается на «строительстве соединяющего учебный материал с учеником, то координирующие этот процесс учителя должны следить за обеими сторонами «моста» [3].

Таким образом, я как учитель лишь передала информацию, а знание и понимание формировали сами учащиеся, при этом я контролировала выполнение задания и оказывала помощь по необходимости. По завершению упражнения ученики осуществили взаимопроверку по грамматике и порядку слов в предложении.

В заключении хотелось бы отметить, что важность новых подходов в обучении не оценима и, несмотря на то, что многие учителя применяют те или иные подходы в своей практике, не все глубоко осмысливают и тщательно планируют использование того или иного метода. Я как учитель попыталась, чтобы на всех уроках ученик находился в центре учебного процесса. Если до прохождения уровней курсов я активно использовала диалоговое обучение, а метапознание оставляла в стороне и не уделяла должного внимания, то сейчас при планировании уроков я стараюсь делать акцент на самостоятельное обучение учениками. Моей задачей в дальнейшей практике будет развить в своих учениках метапознавательные способности. Таким образом, можно для себя как учителя поставить для себя следующие цели для своего педагогического совершенствования:

- научить учеников различать понятия «запоминание» и «понимание» материала, осознавая их принципиальную разницу. (Так как в одном из упражнений на пересказ текста я столкнулась с заучиванием текста наизусть)

- научить учеников анализировать материал и дифференцировать его по уровню сложности и степени концентрации внимания (так как ученики группы С имеют сложности при выборе предложения для пересказа, не осознавая их важность и значимость).

- научить учеников проверить и протестировать самих себя, определяя степень усвоения материала.

- научить учеников установить ситуации требующие вмешательства учителя (так как ученики не привыкли работать самостоятельно, они постоянно обращаются за помощью к учителю). (Руководство для учителя, 2015).

И главной моей задачей будет сделать детей активными обучающимися, которые будут формировать свое мышление через синтез имеющихся знаний и только что полученных навыков и умений.

ЛИТЕРАТУРА

1. Руководство для учителя, 2015
2. «Руководство для учителя. Третий базовый уровень». АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», (2015)
3. «Раздаточные материалы. Вторая неделя». АОО «Назарбаев Интеллектуальные школы», (2015)
4. Mercer, N. (1995) The guided construction of knowledge: talk amongst teachers and learners. Clevedon: Multilingual Matters.

УДК 378

Рыскулова Ж.О., Абенова А.Н.
ЕНУ им Л.Н. Гумилева, г. Астана

СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ (Сравнительный анализ Республики Казахстан и Российской Федерации)

Образование и наука являются основными факторами экономики. Во Всемирной декларации о высшем образовании для XXI века подчеркивается, что без соответствующего высшего образования и современных научно-исследовательских учреждений, с

квалифицированными и образованными людьми, ни одна страна не в состоянии обеспечить реального устойчивого экономического развития. Образование и наука как социальные отрасли базируются на развитии научно-технического потенциала, которое должно рассматриваться не в качестве сопровождающего фактора, а как один из секторов экономики, обладающий теми же особенностями, правилами и регулируемыми методами.

В данной статье мы сравним подходы к образованию в Республике Казахстан и в Российской Федерации, а также выявим основные проблемы в данных системах и предложим основные направления их совершенствования.

Проанализируем возможности развития отечественной науки. В настоящее время в Казахстане функционирует 455 государственных, общественных и частных научно-исследовательских институтов, проектно-конструктивных организаций, высших учебных заведений и предприятий, выполняющих научно-технические функции, выпускающих интеллектуальную продукцию. Более 80% этого комплекса составляют научно-технические институты, а 20% - проектно- и опытно-конструкторские, а также сервисные организации [1, с.30].

Известно, что индустриальная программа должна воздействовать на рост научно-технического и производственного потенциала постиндустриального развития. В современной мировой экономике интеллектуальному потенциалу уделяется больше внимания, чем материальным ценностям. Способность нации поддерживать систему современного и эффективного образования, увеличивать потенциал рабочей силы через обучение и подготовку для обеспечения высокой конкурентоспособности нации является чрезвычайно важным фактором в мировой практике менеджмента.

В сфере внедрения научных проектов очень важным является вопрос о том, насколько эффективно применяются средства на науку в структурах экспорта страны, выделенные в основном из республиканского бюджета. Несмотря на то, что за последние 12 лет государство ежегодно выделяет на развитие науки миллиарды тенге, тем не менее, остается актуальной проблема возврата этих средств и отдачи реального сектора экономики Казахстана. Следовательно, чтобы двигаться вперед, необходимо анализировать предложения и достижения от внедрения научных исследований. Поэтому в сфере внедрения НИР необходимо проводить открытую экспертизу проектов, выполненных как в научно-исследовательских организациях, так и на предприятиях, где были представлены результаты научных поисков. При этом экспертиза должна быть открытой и независимой, в ней не должны участвовать аффилированные лица, заинтересованные в формальных положительных результатах. Научно-техническое сообщество должно знать имена победителей республиканских конкурсов, тендеров, а самое главное, реальные результаты конкурсных исследований и их эффективность от внедрения в производства. Разные экономические отрасли Казахстана должны быть конкурентоспособными, и для этого должны создаваться частные и совместные проекты. В Казахстане имеются направления совместно с зарубежными фирмами, обеспечивающие с научной позиции возможностями для занятия лидирующих позиций на международных рынках [2].

Научно-технические производственные центры в республике расположены в г. Алматы, Караганде, Усть-Каменогорске, Астане и т.д., что позволяет создавать научные, производственные, функциональные сети. А они, в свою очередь, дают широкий спектр возможностей для развития интеллектуальной продукции, совершенствования космической отрасли, информационной технологии, радиоэлектроники, атомной технологии.

В Казахстане имеются высококвалифицированные научные специалисты и интеллектуальные кадры, а также производственный потенциал. Важно знать, как правильно использовать эти ресурсы для экономических служб. В первую очередь, необходимо разработать мощный мотивационный механизм для развития научного сектора, его структуры, определения приоритетных направлений, построения опытно-экспериментальных баз. Вопросы развития инновационной науки и внедрения её результатов

в практику тесно увязываются с подготовкой соответствующих высококвалифицированных специалистов, в частности, начиная с уровня профессионального образования.

В системе высшего профессионального образования существует тенденция увеличения разрыва во взаимодействии вузов с академическим сектором науки, производством и экспериментальными базами, что, соответственно, ведет к снижению качества учебного процесса и практической подготовки будущих специалистов. Кроме того, при подготовке кадров с высшим образованием происходит «вымывание затратных специальностей», в частности, естественно-научного и технического направлений, без чего невозможно научно-техническое развитие общества. Кроме того, нет достаточных исследований этой проблемы, на основании которых следовало бы создать условия, обеспечивающие гибкость, обновление и продуктивность образовательного процесса, передачу необходимых знаний и навыков, учитывающих требования изменяющегося рынка труда, современные тенденции которого обусловлены такими обстоятельствами, как:

- возрастанием спроса на высококвалифицированных инженерно-технических специалистов;

- возникновением элитного слоя служащих, владеющих новыми технологиями профессиональной деятельности, а также способных обслуживать сложное электронное и автоматическое оборудование, занимающихся конструированием, техническим обслуживанием, маркетингом [2].

В разработанном проекте «Концепции развития образования Казахстана до 2020 года» предлагаются принципиально новые подходы в сфере высшего и послевузовского образования, переход на многоуровневую подготовку специалистов высшей квалификации - бакалавр - магистр - доктор PhD. Высшее образование осуществляется через бакалаврские программы, которые позволяют готовить специалистов новой модели, адаптированных к быстро меняющимся условиям производства и рынка. В послевузовское образование включена подготовка магистров на базе вузов и научно-исследовательских институтов по специальным гибким программам для научной и производственной сфер деятельности.

Вторая ступень послевузовского образования предусматривает докторские программы PhD и сочетает оптимальный баланс между обучением и исследовательской деятельностью. Подготовка специалистов новой формации будет осуществляться по модели, соответствующей Болонской декларации «О европейском регионе высшего образования и международной стандартной классификации образования». После принятия новой концепции университеты могут взять на себя функции по присуждению научных степеней. При кредитной форме обучения студенты смогут выбирать не только университет, специальность, но и около 50% предметов учебной программы и преподавателей.

Таким образом, как мы видим, отечественная система образования в настоящее время далека от идеальной, по-прежнему существует разрыв науки и практики, недостаточная практическая направленность образования и очень много лишних предметов, которые не пригождаются в профессиональной деятельности.

Далее проанализируем систему образования Российской Федерации. На сегодняшний день, очевидно, что вся система образования постепенно приобретает профессиональную направленность. Происходит ориентация системы образования на рынок труда. Будущее человека, прежде всего, связывается с необходимостью найти свое место в мире профессий - профессий престижных, нужных обществу.

В современных государственных нормативных актах, теоретических и эмпирических исследованиях вопрос о целях и содержании образования представлен на недостаточном уровне. В большей степени здесь можно говорить лишь о поверхностном или демонстративно-фиктивном отражении проблем. В новом государственном проекте о содержании образования не прописаны механизмы реализации, контроля, санкции за неисполнение норм. Вместе с тем, очевидно, что без осмысления общих вопросов (уяснения основных целей) образования, обеспечить решение частных - его нормального содержания, невозможно.

Многие школы нового типа, ориентируясь на тот или иной вуз, вводят содержание образования пропедевтического характера, отражающее специфику вуза, но в то же время не отвечающее интересам части учащихся. Часто за счет углубления изучения различных предметов предполагается подготовить «исследователя-энциклопедиста», «широкообразованного естествознателя», «гуманитария-краеведа». Поэтому содержание образования то отстает от современного состояния науки, то оказывается перегруженным, то искажает характер формирования школьника.

Каждый учебный предмет должен вносить свой вклад в овладение всеми названными элементами. Известно, что в вузы поступает около трети выпускников школы. Учитывая только этот факт, во многих зарубежных школах вводилась система предметов по выбору, можно было снизить требования к «невузовским» учащимся. Результат получился угрожающим: снижение общего развития учащихся и уровня их общеобразовательной подготовки. Вторая ошибка заключается в том, что, усиливая гуманитарный аспект содержания образования, школы в то же время меньше уделяют внимания основам наук. В результате произошло снижение физико-математической подготовки учащихся.

Чтобы избежать названных и других ошибок при отборе содержания образования, стандартом образования должно быть предусмотрено:

- выделение ядра образования, обязательного для всех школ;
- усиление значимости гуманитарных аспектов содержания образования;
- сохранение внимания к естественно-математическому циклу предметов;
- усиление внимания к развитию школьников;
- ориентация содержания образования на общечеловеческие ценности [3, с.40-45].

Минимальное общее среднее образование не гарантирует продолжения образования в ВУЗе, но является обязательным для овладения рабочими профессиями и достаточным для включения в трудовую жизнь. Максимальное общее среднее образование гарантирует возможность продолжения образования в ВУЗе по одному из выбранных профилей обучения. Требования к уровню подготовленности школьников, успешно завершивших максимальное общее образование, определяются уровнем требований к абитуриентам соответствующих ВУЗов.

По новому законопроекту, обязательных бесплатных предметов останется три. Все учреждения поделит на три большие группы - казенные, бюджетные и автономные. Финансироваться из казны будет только та часть образования, на которую есть госзаказ. Объем этого госзаказа определяет муниципальный орган, которому конкретное образовательное учреждение подчиняется. В соответствии с этим законом муниципалитет вправе выдать госзаказ только на три урока в день. В старших классах предлагается оставить три обязательных предмета: «Россия в мире», «ОБЖ» и «физкультура». По ним ЕГЭ сдаваться не будет. Остальное - по выбору. Из 6 предметных областей: «русский (или родной) язык и литература», «иностранные языки», «математика и информатика», «естественные науки», «общественные науки», «искусство» надо выбрать по 1-2 предмета. Итого: минимум - 6, максимум - 14 предметов по выбору (сейчас в школах доходит до 21 предмета). По замыслу, предоставление выбора дисциплин и глубины их изучения (базовый, усложненный, профильный уровни) должно научить старшеклассников эффективнее применять полученные знания, сделать их более самостоятельными, избавить от перегрузок [4, с.182].

Остальные уроки могут стать платными. Ведь в Конституции нет четкого определения «среднего образования», и госзаказ можно будет составить так, что в это понятие попадут только, например, математика, русский язык и религия. Предметы станут платными, а потому - добровольными. А поскольку в России за чертой бедности находится около 40% семей, то очевидно, что многие дети знаний по «добровольным» предметам получить, скорее всего, не смогут. А это уже, по сути, классовое расслоение. Похожей система образования была до 1917 года. Предлагают ввести новую должность - тьюттер. Он будет помогать составлять учебный план. Попытка приблизиться к западу и осуществить

данную реформу может привести как к снижению качества образования, так и к уменьшению количества людей, способных получить образование. Государство оставляет за собой обязанность финансировать обязательную программу и отслеживать «качество» выпускников по довольно формальному критерию - ЕГЭ. Получается, государство больше не гарантирует ученикам качественное среднее образование. С другой стороны, данный стандарт предусматривает выбор учеником тех дополнительных предметов, которые понадобятся в его профессиональной области, то есть, например, ученик может выбрать только математику и информатику, которые требуются для поступления в тот или иной ВУЗ. Это приведёт к узконаправленности образования, школа не будет давать возможности для воспитания всесторонне развитой личности [5, с.113].

Основные составляющие этой части реформы - снижение объёма получаемого образования (через «оптимизацию», то есть уменьшение количества ВУЗов) и качества образования (через «деление» среднего и высшего образования на части, которые потом переводятся на платную основу). Последнее объясняется так: «сегодняшнее российское образование не соответствует реальным потребностям экономики». Нормальный человек, понимающий, что образование есть залог развития страны, услышав такую фразу, поймёт: «не соответствует» - значит, не хватает образования и высокообразованных специалистов. Однако дело обстоит иначе. Нашей экономике, нашему государству не нужно так много образованных людей. Потому, что «бизнесом они не востребованы». Вот сколько будет реально «востребовано» - столько и нужно выпускать.

Для того, чтобы сегодня исправить ситуацию в стране к лучшему, чтобы перейти к экономике высокотехнологичной промышленности и опережающего развития, необходимо наращивать темпы подготовки высокообразованных специалистов с одновременным улучшением качества образования. Нынешнее время показывает: без высокоразвитых технологий государство не сможет существовать. А технологии невозможны без высочайшего уровня образования. Собственно, и чрезвычайно высокий уровень советского образования является для этого явно недостаточным. Его следовало наращивать - а не снижать.

Таким образом, современные реформы содержания образования, полная коммерциализация среднего образования, введение стандартов нового поколения, где четко не прописаны способы реализации заданных целей, могут привести к упадку качества образования в России, а также и к более глобальным проблемам.

Итак, как мы видим из приведенных данных, в Российской Федерации образование также не отличается высоким качеством, также налицо нехватка научно-технических кадров, также проблематично само обучение и недостаточна его практическая направленность. Также большой проблемой остается вопрос оплаты обучения, поскольку в обеих странах оно платное и стоит очень дорого. В России вопрос обоснования цены образования решили путем определения стоимости каждого из предметов, выбираемых студентом, тогда как в нашей стране вопросы оплаты обучения регулируются только на уровне руководства университета по согласованию с Министерством образования и науки. Также несколько различны подходы к содержанию образования – так, в России существует общеобязательный минимум, который всем нужно изучить, а у нас он отсутствует, также весьма интересным является профессионально ориентированная направленность обучения в старших классах российских школ, чего в отечественной школе пока не отмечается.

Казахстану можно взять на вооружение схему ценообразования России, России же можно вооружиться молодежной практикой, с успехом проводимой нашей республикой вот уже шестой год, помогающей выпускникам ВУЗов получить необходимый практический опыт и научиться применять свои знания на практике. Также обеим странам не повредит анализ зарубежного опыта реформирования образования и приложение его к современным отечественным реалиям ментальности, экономики, социального и общественно-политического развития общества.

ЛИТЕРАТУРА

1. Исабеков Б.Н. Индустриально-инновационные основы развития науки и образования. - Туркестан: изд-во Туран, 2009. - С.27-50.
2. По официальным материалам Министерства образования и науки Республики Казахстан // <http://edu.gov.kz/ru>
3. Андреев А.Л. Общество и образование: социокультурный профиль России / А.Л. Андреев // Педагогика. - 2011. - № 6.- С. 40-45
4. Багдасарьян Н.Г. Ценность образования в модернизирующемся обществе / Н.Г.Багдасарьян // Педагогика. - 2008. - № 5.- С. 34-39
5. Бобров В.В.Актуальные проблемы современного содержания образования / В.В. Бобров // Философия образования. - 2012. - № 5. - С. 182-197.

УДК:371.13

Черепанова А.С.

Алматинский Технологический Университет

ПОНЯТИЕ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЫ МИРА В ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Понятие языковой и культурной картины мира играет важную роль в изучении иностранного языка. Действительно, интерференция родной культуры осложняет коммуникацию ничуть не меньше родного языка. Изучающий иностранный язык проникает в культуру носителей этого языка и подвергается воздействию заложенной в нем культуры. На первичную картину мира родного языка и родной культуры накладывается вторичная картина мира изучаемого языка. Вторичная картина мира, возникающая в процессе изучения иностранного языка и культуры, – это не столько картина, отражаемая языком, сколько картина, создаваемая языком.

Взаимодействие первичной и вторичной картин мира – сложный психологический процесс, требующий отказа от собственного «я» и приспособления к другому видению мира. Под влиянием вторичной картины мира происходит переформирование личности. Разнообразие языков отображает разнообразие мира, новая картина высвечивает новые грани, при этом старые грани затеваются.

Основательный вклад в разграничение понятий картина мира и языковая картина мира внесен Э. Сепиром и Б. Уорфом, утверждавшими, что “представление о том, что человек ориентируется во внешнем мире, по существу, без помощи языка и что язык является всего лишь случайным средством решения специфических задач мышления и коммуникации, - это всего лишь иллюзия. В действительности “реальный мир” в значительной мере неосознанно строится на основе языковых привычек той или иной социальной группы” [1]. Употребляя сочетание “реальный мир”, Э. Сепир имеет в виду “промежуточный мир”, включающий язык со всеми его связями с мышлением, психикой, культурой, социальными и профессиональными феноменами. Именно поэтому Э. Сепир утверждает, что “современному лингвисту становится трудно ограничиваться лишь своим традиционным предметом...он не может не разделять взаимных интересов, которые связывают лингвистику с антропологией и историей культуры, с социологией, психологией, философией и – в более отдаленной перспективе – с физиологией и физикой” [1]. Акцентируя, что “язык обладает силой расчленять опыт на теоретически разъединяемые элементы и осуществлять постепенный переход потенциальных значений в реальные, что и позволяет человеческим существам переступать пределы непосредственного данного индивидуального опыта и приобщаться к более общепринятому пониманию окружающего мира” [1], Э. Сепир противопоставляет “потенциальное” и “реальное” значения.

Как видим, различные именованья понятий модели мира не связаны с изменением взгляда на взаимоотношения мышления, действительности и языка, а определяются объемом понятия и детерминированным этим объемом соотношением картины мира и языковой картины мира. Представляется поэтому, что вполне справедлива такая позиция, которая сопрягает содержание языка и мышления в единой модели: «Язык изначально связан непосредственно с мышлением, и в гносеологическом плане действительно отношение не «язык - мышление – мир», а «языкомышление – мир». Правильно поэтому говорить также не о языковой картине мира, а о языкомыслительной картине мира, т.е. о концептуальной картине мира [1].

Когниция представляет собой познавательный процесс или совокупность ментальных процессов - восприятия мира, наблюдения за окружающим, концептуализации, категоризации, формирования оценки и т.д. [2]. Она связана с приобретением, переработкой и использованием информации человеком, что находит отражение в классификационной функции человеческого сознания. Эта функция присуща процессу концептуализации, результатом которого является образование определенных представлений о мире в виде концептов.

Языковая картина мира - это образ мира, запечатленный в сознании человека на основе собственного опыта и духовной деятельности, находящий свое выражение с помощью языка. Она отражает способ речемыслительной деятельности, характерный для той или иной эпохи, с ее духовными, культурными и национальными ценностями. Национальное языковое сознание не конгруэнтно языковой картине мира: оно включает не только осознанное, структурированное и вербализованное знание, но и неосознанное, несмотря на то, что базисные функции языкового сознания такие же, как и у картины мира, - интерпретативная и регулятивная. Поскольку языковая картина мира это неизбежный для мыслительно-языковой деятельности продукт сознания, который возникает в результате взаимодействия мышления, действительности и языка как средства выражения мыслей, то именно в языковом сознании должен быть обязательно представлен «механизм коррекции» тех представлений о мире, которые могли бы сложиться в нем, если бы оно неукоснительно следовало предписаниям языковой формы, своеобразной в каждом конкретном языке.

Язык - неотъемлемая и важнейшая часть любой национальной культуры, полноценное знакомство с которой предполагает не только изучение материальной составляющей этой культуры, не только знание ее исторической, географической, экономической и прочих детерминант, но и попытку проникнуть в образ мышления нации, попытку взглянуть на мир глазами носителей этой культуры, с их «точки зрения» [3].

Культура проникает в языковые единицы через ассоциативно-образные основания их семантики и интерпретируется через выявление связи образов со стереотипами, эталонами, символами, прототипическими ситуациями и другими знаками национальной культуры. Именно «система образов, закрепленных в семантике национального языка, является зоной сосредоточения культурной информации в естественном языке. Соотнесение с тем или иным культурным кодом составляет содержание культурно-национальной коннотации» [4].

Под языковой картиной мира понимается «выраженная с помощью различных языковых средств, системно упорядоченная, социально значимая модель знаков, передающая информацию об окружающем мире» [5].

В связи с этим делается вывод: структура языковой картины мира включает в себя: а) описание «членения действительности», отраженного языком в языковых парадигмах (лексико-семантических, лексико-фразеологических и структурно-синтаксических группах и полях); б) описание национальной специфики значений языковых единиц (какие семантические различия выявляются в сходных значениях в разных языках); в) выявление отсутствующих единиц (лакун) в системе языка; г) выявление эндемичных (выявляющихся только в одном из сравниваемых языков) единиц.

Таким образом, исследование системных отношений в языке, а также исследование его национального семантического пространства - это моделирование вторичной,

опосредованной, языковой картины мира. Важным элементом выявления языковой картины мира является сопоставление языка с другими языками. Когнитивная интерпретация результатов исследования языковой картины мира, описание национального семантического пространства позволяют перейти от языковой картины мира к когнитивной.

ЛИТЕРАТУРА

1. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию и культурологии. М.: Издательская группа «Прогресс», 2001.
2. Фрумкина, 2001 Фрумкина Р.М. Психолингвистика: Учеб. Для высш. Учеб. Завед.. М.: ИЦ «Академия», 2001.
3. Корнилов О.А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов - М., 2003. С. 4-9.
4. Маслова В.А. Лингвокультурология: Учебное пособие для студ. высш. учеб.заведений. – М: Издательский центр «Академия», 2001.- 259 с.
5. Хайруллина, Р.Х. Картина мира во фразеологии : (Темат.-идеогр. систематика и образно-мотивац. основы рус. и башк. фразеологизмов) : Автореф. дис. ... д-ра филол. наук / Моск. пед. гос. ун-т. - М., 1997. - 32 с.

УДК 377.8:32

Уразалиева Р.М.

Кызылординский государственный университет имени Коркыт ата

СУЩНОСТЬ И СОДЕРЖАНИЕ ГРАЖДАНСКО-ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ

Главная направленность гражданского воспитания — формирование у воспитанников чувства неразрывной связи с народом, сознание ответственности за безопасность, процветание Родины, ее продвижение по пути прогресса. Гражданское воспитание определяется уровнем развития в обществе демократии, гуманности и востребованности гражданских качеств его членов. Среди гражданских качеств личности выступает ответственность — осознание человеком реальных проблем своей страны и готовность защищать ее интересы.

Патриотическое воспитание студентов - сложный педагогический процесс. В основе его лежит филигранная работа с каждым студентом, обращение к внутреннему миру, стимулирование развития личностных качеств. В этой связи важно определить направления воспитательного процесса, формы и методы работы, ресурсы воспитательной системы. Среди направлений воспитательного процесса считаем необходимым подчеркнуть:

- формирование духовно-нравственного отношения и чувства сопричастности к культурному наследию своего народа;
- формирование духовно-нравственного отношения и чувства сопричастности к родному дому, семье, детскому саду, городу, селу;
- воспитание любви, уважения к своей нации, понимания своих национальных особенностей, чувства собственного достоинства и толерантного отношения к представителям других национальностей.

Под гражданским воспитанием понимается деятельность педагогического коллектива по реализации совокупности педагогических факторов (существующих объективно и специально создаваемых), влияющих на развитие у молодежи гражданского сознания, мотивов и опыта гражданского поведения, потребности в совершении гражданских поступков.

Именно семья и окружающие среда должны:

- развивать духовно-нравственную личность, разумно сочетающую личные интересы с общественными;
- воспитывать чувство долга, ответственности, готовности к защите Отечества, чувство любви и привязанности к семье, родному дому, своей Родине, традициям, обычаям своего народа;
- формировать необходимые материальные и правовые нормы поведения в части государственных, трудовых, гражданских и семейных законов, осознавать себя как часть правового государства
- развивать нравственные взаимоотношения в семье;
- воспитывать чувство гордости за героическое прошлое своей Родины и уважения к культуре своей страны.

Это и есть главные задачи гражданского воспитания обучающихся, причем главной целью гражданского воспитания является:

- развитие у молодежи гражданственности, патриотизма как важнейших духовнонравственных и социальных ценностей, готовность к активному проявлению в различных сферах жизни общества;
- формирование духовно и физически здорового человека, неразрывно связывающего свою судьбу с будущим родного города, края и страны.

Не менее важным является гражданское-патриотическое воспитание. Основной его целью является воспитание студентов в духе принципов гражданского общества и правового государства, формирование социальной компетентности. Такое гражданское-патриотическое воспитание не ставит перед собой цель – готовить будущих специалистов, оно направлено на понимание учащимися ценностей и принципов сложившейся в нашем государстве правовой системы, развитие навыков гражданского участия, практическое применение в повседневной жизни правовых знаний, предупреждение правонарушений и преодоление правового нигилизма в правосознании подрастающего поколения.

Успешное гражданско-патриотическое воспитание включает в себя формирование позитивного отношения воспитуемого к целям педагогической деятельности[1].

В то же время гражданско-патриотическое воспитание студенческой молодежи технического университета приобретает особое значение в условиях начавшейся стабилизации рыночных отношений, так как студенчество - одна из самых динамичных и многочисленных групп, что отражает общие тенденции развития социума. Студенты технических вузов - будущая промышленная элита страны, от которых в ближайшем будущем будет зависеть не только экономическое благополучие государство, но и восстановление политического статуса страны на мировой арене.

Ситуация жизненного самоопределения молодежи сегодня неоднозначна, С одной стороны, представители молодого поколения составляют значительную долю в составе новых социальных слоев общества - предпринимателей, менеджеров, банковских работников. Увеличилось число молодых людей, возглавляющих собственные общественные и политические партии.

С другой стороны молодежь оказалась одной из самых незащищенных социальных групп, значительно ухудшилось её материальное положение, наблюдается глубокое противоречие, вызванное несоответствием требований новых социально-экономических условий и качеств личности молодых людей, которые традиционно воспитываются в процессе обучения.

Патриотизм – это еще и гражданственность, т.е. гражданская позиция человека. Человек по достижении возраста, установленного законом, становится гражданином[2]. А это значит, что он обретает принадлежность к политике и правовым нормам государства. Созидание и развитие гражданского общества, как справедливо отмечает З.Я.Капустина, зависит от патриотического воспитания граждан, составной частью которого является подготовка молодого поколения к активному участию в формировании и продвижении в

жизнь политики государства, к участию в законотворчестве и осуществлению жизнедеятельности по действующим законам.

Развитие демократизации общественных процессов в стране вносит существенные коррективы в содержание патриотизма и воспитание патриотов[3]. Дело в том, что Родина и государство – не синонимы. Гражданство само по себе не есть преданность государству, а есть принадлежность человека к нему.

Принадлежность гражданина государству превращается в преданность, на наш взгляд, если государство стоит на службе гражданскому обществу. Конечной целью воспитания гражданина- патриота в современных условиях является развитие гражданского общества, способного активно укреплять свое правовое государство и решать социальные и экономические проблемы общества.

В связи с этим содержание воспитания гражданского патриотизма студенческой молодежи претерпевает существенные изменения. Эти изменения направлены на формирование осознанного отношения к политике государства и его правовым нормам, на развитие социальной (гражданской) культуры жизнедеятельности.

Система образования должна сделать все возможное для воспитания экономической культуры граждан – патриотов, имеющих качественное образование, психологически готовых к конкуренции, перемене стиля и места жизни, работы, обладающих свободой мышления и готовностью к творчеству, стремлением к самореализации; способных поддержать свое здоровье [4].

ЛИТЕРАТУРА

1. Борытко Н.М. Профессиональное воспитание студентов вуза: учеб.-методич. пособие; науч. ред. Н.К. Сергеев. Волгоград, 2004. С. 68-75
2. Белова Т. Десять лет гражданскому образованию в России // Граждановедение. – 2002. – №19.
3. Подласый И.П. Педагогика: учебник. М.: Высшее образование, 2008. С. 477
4. Самоуправление студентов как фактор развития социальной компетентности молодежи. Материалы Всероссийской научно-практической конференции. 7-Ю декабря 2006 года. Пятигорск: ПГЛУ, 2006. С. 24

ӘОЖ 370.196

К 82

Құдабаева П.А.

Қ.А.Ясауи атындағы Халықаралық қазақ түрік университеті, Түркістан қ.

ҰЛЫ ШЫҒЫС ҒҰЛАМАЛАРЫНЫҢ ОЙ ПІКІРЛЕРІ НЕГІЗІНДЕ БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАТИВТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІ ЖӨНІНДЕ

Елбасы «Қазақстан–2050» стратегиясы–қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында «Біз ағылшын тілін игеруде серпіліс жасауымыз керек. Қазіргі әлемнің осы «лингвафранкасын» меңгеру біздің еліміздің әрбір азаматына өмірдегі шексіз жаңа мүмкіндіктерді ашады»,–деп атап көрсеткені белгілі. Демек, халықаралық тіл мәртебесіне ие ағылшын тілін білмей, заман талабына лайықты, бәсекеге қабілетті тұлға қалыптастыруға толық қол жеткізе алмаймыз. Орыс тілі арқылы қосымша білім алып, дүниетанымын байытып, араласатын ортасын кеңейтіп, іргелес мемлекеттерден анағұрлым ілгері тұрған Қазақ елі бұл жетістіктерімен шектеліп қалмау үшін де көптілділікке ұмтылуда. Өйткені еліміздің біліктілігі мен сауаттылық деңгейін әлемге танытып, алпауыт мемлекеттермен тереземізді теңестіру мүмкіндігіне жетелейтін қадамдардың маңыздысы–көп тіл білу.

Е.Н. Нұрахметов “Тіл – мәдениеттің тарихын, салт-дәстүрін сақтап, ұрпақтан-ұрпаққа беру арқылы белгілі бір ұлтты құрайтын ең негізгі және ең күшті қару” деген ойымен тілдің мәдениеттегі орнын анықтап берсе, Құнанбаева С.С. тілді жалпы адамзат мәдениетінің трансляторы ретінде қарастырады. Яғни тілді оқытуда тілдің мәдени танымдық және когнитивтік-коммуникативтік қызметтеріне баса назар аудару қажет. Ғалым пікірінше, “Қазіргі кезеңде көптеген ғылыми еңбектерде мәдениетаралық қарым-қатынастың аспектілері ретінде «тіл-сана-мәдениет» қарастырылуда. [1]

Қазіргі қоғам өмірінде болып жатқан саяси-әлеуметтік және экономикалық өзгерістердің еліміздің білім беру жүйесіне де ықпалы үлкен. Мемлекетіміздің халықаралық байланыстары барған сайын күшейе түсіп, еліміздің қай саласында болмасын шет елдермен қарым-қатынас орнаған. Бұл қарым-қатынасты нығайтып, жандандыра түсу үшін шетел тілін жете меңгерудің маңызы зор.

Қазақ елінің тәуелсіздігін алып, басқа елдермен саяси, экономикалық және мәдени байланысқа түсуі ағылшын тілін оқытудың маңыздылығын көрсетіп, оның мақсатын анықтап берді. Басқа тілді қоғамда, мәдениетте өз орнын таба білу үшін сол елдің тілін ғана меңгеру аз, сол тілде сөйлейтін халықтың мәдениетін де меңгеру керек. Жаңа әлеуметтік мәдени кеңістіктің пайда болуы білім беру жүйесінің алдына халықаралық мәдени-кәсіптік қарым-қатынастарды жүзеге асыра алатын, яғни мәдениетаралық құзыретті мамандар даярлауды мақсат етіп қоюда.

Ағылшын тілі мұғалімі ағылшын тілін меңгерумен қатар, сол тілде сөйлейтін халықтардың мәдениетін білуі тиіс, сол халықтардың мәдениетін жетік біле тұра ағылшын тілі мұғалімі ағылшын тілін оқыта біледі, ағылшын тілінде сөйлете біледі және ағылшын тілінде сөйлейтін халықтардың сөйлеу мәдениетімен қатар салт дәстүрлерін, әдет ғұрыптарын оқыта біледі.

Қазіргі кезде коммуникативті тәсілмен тығыз өзара байланыста арнайы мақсаттар үшін шетел тілін оқытуға мәдениетаралық тәсіл дамуда, немесе солай аталатын лингвистика саласындағы білімнің мәдениетаралық парадигмасы. Оның компетенттік тәсілмен үйлесуі лингводидактикада оның басқа лингвомәдени қауымына тиістілігін саналық және есепке алу негізінде коммуникация бойынша басқа тілді серіктеспен сөйлеу қатысымын құру қабілеттілігі ретінде түсіндірілетін мәдениетаралық құзыреттілік ұғымының пайда болуына алып келді.

Көптеген шетел, орыс және өзіміздің отандық ғалымдарымыз «мәдениетаралық қарым-қатынас» ұғымын зерттеумен айналысып келеді және әр ғалым бұл ұғымға әр қырынан өзінің анықтамаларын беруде. Ғалым С.С. Құнанбаеваның пайымдауынша, «Мәдениетаралық қарым-қатынастың соңғы нәтижесі – мәдениетаралық қатысым субъектісін қалыптастыру» дейді [3, 86 б.].

Тәуелсіз мемлекетіміздің ертеңі ұрпақтың байлығы мен мәдениетіне саналы, ұлттық ойлау қабілеті мен біліміне, іскерлігі мен кәсіби шеберлігіне, кәсіби құзырлылығына да байланысты екенін естен шығармауымыз қажет.

«Құзыреттілік» ұғымы бүгінгі күні оқыту үрдісінде білімді қолданудың ақырғы нәтижесі ретінде қарастырылуда. Оқыту үрдісінде «құзыреттілік» ұғымы білім алушылардың білімі мен тәжірибесін, дағдылары мен біліктерін белгілі бір мәселені шешуде қолдануы. Оқыту үрдісіндегі құзырлылықтарға ғалымдар әртүрлі анықтамалар берген.

Ғалымдардың пікірлерін басшылыққа ала отырып, біз «құзырлылық» ұғымына – білім алушылардың жеке тұлғалық психологиялық ерекшеліктеріне байланысты меңгерген білімдерін, дағдылары мен біліктерін, танымдық және тәжірибелік іскерлігін өмірде дұрыс қолдануы деген анықтама бере аламыз.

«Мәдениетаралық құзыреттілік» ұғымына келетін болсақ, ол - мәдениетаралық қарым-қатынас үрдісінде жеке тұлғаларға қарым-қатынастық жағдайдың әсерін бағалауға, вербальді және вербальді емес құралдарды тиімді пайдалануға, коммуникативті ниеттерді іс жүзінде жүзеге асыруға және кері байланыс арқылы байланыс нәтижелерін тексеруге мүмкіндік беретін білім мен дағдылар жиынтығын айтамыз.

Мәдениетаралық қарым-қатынас пен мәдениетаралық құзыреттілік мәселелері көптеген шетел, орыс және отандық ғалымдардың зерттеу объектісіне айналған. Мәдениетаралық оқытудың ұйымдастыру мәселелері, мазмұны мен формалары, әдістері мен технологиялары М. Бирам, А. Томас, А.Шмидт, Д. Деардорф, Н. Дэвис, И.И. Халеева, С.Г. Тер-Минасова, Н.М. Громова, Н.Д. Гальскова, А.П. Садохин, Н.Ф. Коряковцева, Д.Б. Гудков, Ю. Рот және Г. Коптельцева, В.П. Фурманова, Р.Д. Льюис, А.А. Леонтьев, И.А. Зимняя, С.С. Құнанбаева, Г.М.Касымованың зерттеулерінде қарастырылған.

Біздің мақаламыздың қарастыратын мәселесіне келетін болсақ, ежелден келе жатқан шығыс ойшылдарының еңбектерінде де адамның тек жеке тұлға болып қалыптасуына ғана емес, оның рухани адамгершілік құндылықтарын дамытып жетілдіру мәселесіне, сонымен қатар адам мен адамның арасындағы қарым қатынас, мәдениетаралық қарым қатынас мәселелерін қозғап, жазылған бірнеше еңбектер бар, соның ішінде Отырар (Фараб) ойшылдарының ең атақтысы, топ жарғаны «Шығыстың Аристотелі» атанған ұлы ғұлама Әбунасыр әл-Фараби.[2]

Әл-Фараби логика, әуен (музыка), астрономия, педагогика және басқа да ғылымдар бойынша көптеген еңбектер жазған. Ибн Хаукаль өз еңбегінде әл Фараби жайлы: «Ол - аса ірі мұсылман философтарының бірі. Олардың ешқайсысы да оның деңгейіне жеткен жоқ. Әбу әли ибн Сина да (980 – 1037 жылдары) өзінің шығармаларын жазу үстінде оның еңбектерін пайдаланғанын, сол арқылы мәшһүрлікке қолы жеткенін еске алады», деген.

Әл-Фараби өздігінен оқып-жетілген ғалым. Әл-Фараби педагогика, психология, эстетика мен акустика, астрономия мәселелерін де терең зерттеп, мәдениет пен ғылымға жемісті үлес қосқан. Сондай-ақ ол парасаттылық пен ағартушылықты жақтаған үлкен гуманист. Әбунасыр - халықтарды бейбіт өмір сүруге, достыққа шақыра отырып, адам баласының білім мен парасатты ойын терең бағалаған кеменгер. Әбунасыр метофизика, тіл білімі, логика, география, этика, т.б. ғылым салаларын қамтитын жүз елуге тарта трактаттар жазып қалдырыпты.

Өзінің еңбектерінде әл-Фараби адамның мәдениетаралық құзыреттілігін дамыту мәселесін қозғаған, яғни басқа ұлт өкілдерімен тілдесе білу іскерлігін қалыптастыруға, мәдени білімінің кеңеюіне, интеллектісінің дамуына, үйреніп жатқан тілінің әлем мәдениетінде алатын орнын түсінуге және сол тілде қатысым арқылы сөйлеу ерекшеліктерін қалыптастыруға баса назар аудару қажет екенін түсіндіреді.

Ғұлама әл-Фараби мінсіз адам идеясының астарында айтылатын он екі қасиет нағыз мәдениетті тұлғаның болмысын айғақтайтын сапалар екендігін сипаттайды. Олар: адамның мүшелері мүлде мінсіз болуға тиіс, айтылған сөзді ұғып алатын алғыр болуы, өзі түсінген, көрген және аңғарған нәрселерді жадында жақсы сақтайтын және ұмытпайтын болуы, алғыр да аңғарымпаз ақыл иесі болуы, өткір сөз иесі болып, өнер білімге құштар болуы, шындық пен шыншыл болуы, батыл ержүрек болуы керектігін атап көрсеткен еді. Бүгінде «Өз бойына туа біткен табиғи қасиеттің он екісін біріктірген адам ғана мінсіз адам аталады», деген ұлы ғұламаның тұлғаға берген сипаттамасы бүгінгі мәдениетаралық құзыретті тұлғаның моделін айқындайтын сапалар деп қабылдауға болады.

XI қасырдағы аса көрнекті ғалымдардың бірі - Жүсіп Баласағұни ғылымның табиғаттану, математика, астрономия, тарих, араб, парсы тіл білімі сияқты салаларымен де айналысқан. Жүсіп Баласағұни, аты-жөніне қарағанда, Қарахандар мемлекетінің көрнекті қаласы және астанасы болған Баласағұн қаласында дүниеге келген. Атақты дастанын «Құдатғу білік» (Құтты білік) Баласағұн қаласында бастап, Қарахандар мемлекетінің шығыс бөлігінің астанасы Қашқарда аяқтаған. Ол өзінің еңбегінде: «Арабша, тәжікше кітаптар көп, ал бұл - біздің тіліміздегі тұңғыш даналық жинағы», - деп, түркі тіліндегі кітаптардың жоқтығын айтады. Бұл кітап ел арасында тез тарап, авторы тірі кезінде ақ абыройлы атаққа ие болған. «Құдатғу білік» орта ғасырлар ескерткіштерінің ең көлемдісі және көркемдігі жағынан зерттеушілерін таң қалдырған әдеби көркем туынды. Орталық Азия мен Қазақстан жерін мекендеген түркілер мәдениетінің жарық жұлдызы деп атарлық әдеби мұра. [2]

Өзінің осы еңбегінде түркі тілдес халықтардың тарихы мен қоғамдық-саяси өмірі, әдет-ғұрпы, наным-сенімдері туралы мағлұматтар бере отырып, адам баласының жеке тұлға болып қалыптасуына, адамдармен дұрыс қарым-қатынас жасауға, соның ішінде мәдениетаралық қарым-қатынас құзыреттілігін қалыптастыруға көп көңіл бөлді.

Махмұд Қашқари - түркі халқының XI ғасырда өмір сүрген аса дарынды перзенттерінің бірі. Ол Жүсіптің замандасы. Бүгінгі дейін ғалымның туған жылы белгісіз, ғалымдар оның атақты шығармасы «Диуани лұғат ат-түрік» («Түркі сөздерінің жинағы») 1072 немесе 1078 жылдары жазылған деп шамалап жүр. Бұл «жинақ» «орта ғасырлардағы түркі тілдес халықтардың энциклопедиясы» деп атауға тұратын шығарма, сол кездегі тайпалар туралы нақты материалдан құрастырылған үш томдық әйгілі еңбек. Қашқаридың бұл еңбегі аталған жерлердегі халықтардың мәдени және рухани байланыстарын анықтауға мүмкіндік береді. [2]

А.Н.Кононовтың сөзімен айтқанда: «Түркі тілдерінің сөздігі» - XI ғасырдың түркілердің өмірі, олардың материалдық мәдениеті, бұйымдары, тұрмыс жайлары, этнонимдері мен топонимдері, қызмет адамдарының дәрежесі. Тағам, сусын түрлері, үй жануарлары мен аумағындағы жабайы аң құстар, мал шаруашылығы, өсімдік дақылдары, астрономия терминдері туралы, күнтізбелер, ай, апта, күн аттары, ауру түрлері, дәрі атаулары, анатомиялық терминология, минералдар мен материалдар туралы, әскери, спорт және әкімшілік терминологиясы, түрлі тарихи және мифтік қаһармандардың есімдері, діни және этностық терминология туралы, балалар ойындары мен ермектері және адамдар арасындағы қарым-қатынас мәдениеті туралы бірден-бір деректеме болып табылады». [3]

Сөзімізді қорытындылайтын болсақ, ежелден келе жатқан шығыс ойшылдарының еңбектері адамның тек жеке тұлға болып қалыптасуына ғана емес, оның рухани адамгершілік құндылықтарын дамытып жетілдіру мәселесіне, сонымен қатар адам мен адамның арасындағы қарым-қатынас, мәдениетаралық қарым-қатынас мәселелеріне арналған. Аталған ұлы шығыс ғұламаларының еңбектері болашақ мамандардың сабыр мен төзімділіктің, байсалдылық пен ұстамдылық сияқты жоғары мәдениеттіліктің көрсеткіштерін ғана емес, сонымен қатар болашақ мамандардың мәдениетаралық коммуникативті құзыреттілігін қалыптастыруға да бағытталғандығын аңғарамыз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Құнанбаева С.С. Қазіргі шеттілдік білім берудің теориясы мен практикасы. – Алматы: 2010. – 324 б.
2. Сарбасова Қ.А. Қазіргі қазақ педагогика ғылымындағы әл-Фараби, Ж.Баласағұн, М.Қашқаридің тәлім-тәрбиелік идеялары. П.ғ.д. автореф. Қарағанды, 2008. 40 бет
3. Кононов А. Н. История изучения тюркских языков в России. Л., 1972.

УДК 801.3

Есимбекова К.Т.

Семей қаласындағы физика-математикалық бағыттағы «Назарбаев Зияткерлік мектебі»

СӨЗДЕРДІҢ АУЫСПАЛЫ МАҒЫНАДА ҚОЛДАНЫЛУЫ ЖӘНЕ ТРОПТАРДЫҢ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ТАҚЫРЫПТАРЫ

Сөздерді тура мағынасынан бұрмалап, бейнелеп қолдануды әдеби тілде ауыстыру (троп) деп атайды. Тілдің стильдік мүмкіндігі жалпы халық шаруашылығының, халықтың заттық және рухан мәдениетінің даму дәрежесіне сәйкес бірте-бірте жетіле түседі, кеңейіп отырады. Сөздің түрлі ауыспалы мағыналары белгілі бір стильдік қажетке байланысты, сөздің негізгі (тура) мағынасынан келіп шығады. Ауыспалы мағына екі түрлі: бірі-жалпы халықтық стильде, екіншісі- оған керісінше, яғни белгілі бір автордың сөз қолдануында жалғыз-ақ рет не өте сирек кездесетін ауыс мағынада келеді. Ол әдетте контекстік ауыс

мағына деп аталады. Сөздің тура, ауыспалы және контекстік мағыналарын төмендегі мысалдардан анық көруге болады: Күйме алыстап барып, сар көделі белден аса берді (М.Әуезов). Ұзақ кешкен тірлікте қай белдің астында жүрсем де, артымда отырған бір бел - өзің едің (М.Әуезов). Қазір бетпақдаланың ойы мен қыры көкпеңбек бояқтай (Ә.Көшімов). Қыр жолаушысы сияктанған саптамасы бар. (М.Әуезов). Дәмі қайтпас, бұзылмас тәтті бар ма ... Тәтті ауыздан дәм кетпей (А.Құнанбаев). Осы үзіндідегі бел, қыр, тәтті есімдері өздерінің тура мағынасында да, сондай-ақ ауыс мәнде де жұмсалған.

Сөздердің ауыс мәнде қолданылу тәсілдерінің ішіндегі ең маңыздысы –метафора. Белгілі бір зат не құбылыс атауы басқа бір зат не құбылыстың түрі,тұлғасы, кимыл-әрекет ұқсастықтарына қарай ауысып аталу тәсілін метафора деп атайды. Грек тілінен аударғанда метафора «metaphora» -ауысу деген мағынаны білдіреді.

Ағылшын тілінде метафораға мынадай анықтама беріледі: Metaphor is defined as the substitution of one idea or object with another, used to assist expression or understanding. The definition of metaphor is generally divided into “living” and “dead” metaphors, which refer to metaphors which are still considered “novel” versus those which have been incorporated into normal usage. The dividing line between these two is very hazy, and may depend on the culture, language, region, dialect or jargon it is found in. The term “metaphor” meant in Greek “carry something across” or “transfer”, which suggests many of the more elaborate definitions below:

1. Metaphor is a comparison between two things, based on resemblance or similarity, without using “like” or “as”
2. Metaphor is the act of giving a thing a name that belongs to something else;
3. Metaphor is the transferring of things and words from their proper signification to an improper similitude for the sake of beauty, necessity, polish, or emphasis.
4. Metaphor is a device for seeing something in terms of something else
5. Metaphor is understanding and experiencing one thing in terms of another.
6. Metaphor is a simile contracted to its smallest dimensions.

А.Ричардс өзінің 1936 жылы жарық көрген “The Philosophy of Rhetoric” атты еңбегінде метафораға төмендегідей анықтама береді: Metaphor is in two parts: the tenor and the vehicle. The tenor is the subject to which attributes are ascribed. The vehicle is the subject whose attributes are borrowed. Мысалы: All the world’s stage, And all the men women merely players; they have their exits and their entrances; (W. Shakespeare.As you like it).

Бұл метафоралық мысалда world(әлем) сөзі stage (сахна) сөзімен салыстырылып бейнеленеді. Ұлы ойшыл Аристотель өзінің Poetics еңбегінде метафораға төмендегідей анықтама береді:Metaphor is the application of a strange term either transferred from the genus and applied to the species or from the species and applied to the genus, or from one species to another or else by analogy.

Тарихи ономазиология немесе тарихи лингвистика тұрғысынан метафораға келесі анықтама беріледі: Metaphor is a semantic change based on similarity, i.e. a similarity in form or function between the original concept named by a word and the target concept named by this word. Mouse- small, gray rodent / mouse- mouse –shaped computer device.

Метафора тәсілі негізінде ұқсату заңына жатады. Метафора қазақ тілінде де өте көптеп кездеседі. Мысалы, *иненің көзі, бұлақтың көзі, істің көзі, күн көзі* дегендегі **көз** сөздері адам не жануардың көру мүшесі –көзге ұқсату арқылы аталған ауыспалы мағынадағы сөздер. Метафоралық тәсіл арқылы пайда болған ауыс мағыналардың барлығы дерлік жалпы халықтүсінікті байырғы сөздерден жасалады.Мысалы: өткір пышақ-өткір көз, өткір жігіт, өткір ой; Құстың қанаты –қол қанат, әскердің қанаты, сол қанат; салқын су- салқын сөз, салқын жүз. Ағылшын тілінде:a cheerful man- a cheerful room-cheerful thought, a cheerful talk, a cheerful conversation; a smart boy (lad)-a smart answer, smart society, smart pace, smart retort; a sharp knife- sharp words, sharp pain, etc.

Сөздің тура мағынасы сияқты ауыспалы мағынасы да жалпы халыққа түсінікті болып келеді. Бірақ метафора тәсілі арқылы жасалған ауыспалы мағыналар жалпы түсініктілігімен қолдануы жағынан бірдей болып келе бермейді. Көркем әдебиеттегі күнделікті қолданылып

жүрген метафоралардан әлдеқайда образды, әлі халыққа тарамаған күйде келеді. Мысалы: Оңашадан әдилеп ойдың гүлін, Тыныштыққа армансыз тойдым бүгін. (Қ.Мырзалиев)

Әлсін-әлі жүректі дір еткізіп

Санада сағыныш ән балалайды. (М.Мақатаев)

«Асаркөл» жолына бұрыл дедіңіз, қона кетті көкірегіме.

Шаяхмет құданың құдіретіне шек келтірген сөзге ергісі келмей сөздің бетін жаққа басқа аударды. Осы келтірілген үзінділердегі гүлін (ойдың), тойдым (тыныштыққа), балалайды (ән) деген сөздер біріншіден, образдылығымен ерекшеленіп тұр, екіншіден, жалпы халық ойдың гүлін, тыныштыққа тойдым, ән балалайды деп айтпайды. Ал, қона (кетті көкірегіме), еру (сөзге), бетін (сөздің) аударды деген сөздер де метафора тәсілімен ауыспалы мағынаға ие болғанымен жоғарыда метафора сияқты образдылық жоқ және осылайша жалпы халық айта береді. Олай болса метафоралар өзара жіктеледі, соңғы мысалдағы метафоралар көркем әдебиетте метафора ретінде қаралмайды. Сондықтан бұндай ауыспалы мағыналы сөздерді қазақ тіл білімінде тілдік метафора деп атайды. Метафора қолдану сипатына қарай тілдік (сөздік) метафора және поэтикалық (сөйлеу кезінде туатын контекстік) метафора болып екіге бөлінеді.

Тілдік метафора жалпы халық тілінде: сөйлеу, жазу, оның ішінде әдеби шығармаларда да кең қолданылады. Бірақ олар әдебиетте көркем образ, суреттеу құралы ретінде емес, стиль аралық лексика түрінде қолданылады. Мысалы: таудың басы, өзеннің басы, қос басы, шөп басы, сөз басы, әскер басы; кітап беті, істің беті, судың беті, жердің беті т.б. Ағылшын тілінде: the head of the mountain, neck of the bottle, neck of a violin, neck of a shirt, head of the chair, head of the table, head of the stairs, head of the page, head of the procession, head of the family, head of state, mouth of a cave, mouth of a sack, mouth of a bottle, mouth of the river т.б. Тілдік метафора сөзге жаңа мағына қосып, оның семантикалық шеңберін кеңейтіп, әрдайым үздіксіз дамытып отырады. Тілдік метафора дәстүрлі метафора деген де атқа ие. Дәстүрлі метафоралық тәсіл бойынша ұқсату заңына сүйеніп, қазақ тілінде көп мағыналы сөздер шыққан. Мысалы: аяқ деген сөздің ең алғашқы заттық мағынасы деп адам мен жан-жануардың жүру-тұру қызметін тақаратын мүшесін түсінеміз. Мұнан кейін үстел мен орындық тәрізді жансыз заттардың тіреуішін де аяқ деп ұқсатып айтқан. Бас пен аяқтың бірі жоғары, екіншісі төмен келуіне қарай (ауылдың басынан кіріп, аяғынан бір-ақ шықтым деген мысалдағы) үшінші мағына пайда болған. Кейінгі кезде жаңа техниканың тұрмысқа кеңінен енуімен байланысты, екіаяқты велосипед, үшаяқты мотоцикл деп те ұқсатып аяқ сөзіне жаңа мағына қосылды. Сөздің мағына жақтан қорланып дамуы осы тәріздес жаңа сапа элементтерінің біртіндеп молаюы арқылы іске асады.

Мүше деген сөздің ең алғашқы мағынасы анатомиялық жеке атауларды білдіру болған. Мысалы, Дәулет құсын бауыздап, аспазшы әйелдің қолына берді де, бір мүшесін қалдырмай ас деді. (И.Байзақов). Мұнан соң сый ретінде біреуге берілетіні үлес, сыбаға мағынасын білдірген: батырдан сауға, мергеннен мүше деген (мақал). Кейін белгілі бір ұйымға кірген адамды айтатын болдық. Мысалы: Абылайхан ұжымға мүше болып кірді. Сонымен бірге қазақ тіл білімінде сөйлем мүшесі, үйірлі мүше, тұрлаулы мүше, тұрлаусыз мүше деген терминдік мағына пайда болды. Тілдік метафора мынадай ұқсастықтар негізінде тууы мүмкін:

А) тұлға ұқсастығы. Мысалы: қанат- ұшақтың қанаты; құлақ –адамның құлағы, қазанның құлағы, домбыраның құлағы; жон- малдың жоны, таудың жоны; ағылшын тілінде :wing-bird’s wing, the plane’s wing;

ә) қимыл ұқсастығы. Мысалы: аяқ-адамның аяғы, үстелдің аяғы; серік- адамның серігі, жерсерігі, ағылшын тілінде:foot of a man, foot of a table;

б) ұғымдардың бір-біріне қатыстылығынан туатын ұқсастық. Мысалы; жіңішке-жіңішке жіп, жіңішке бел, жіңішке өзен; сұлу-сұлу адам, сұлу табиғат; ащы- ащы тұз, ащы зар, ащы өмір; өткір -өткір пышақ, өткір ой; құлау- аттан құлау, сынақтан құлау; қану- шөлі қану, ұйқысы қану т.б.

Поэтикалық метафора ойды әсерлі айқын етіп жеткізу үшін қажет. Метафораның бұл түрі көркем шығармаларда өте жиі қолданылады. Мысалы: Баладай екі өркеші- шөл кемесі- Түйем де басқа малдан кем түспейді («Айтыс»). Ақындар айтыс өнерінде түйені –шөл кемеге теңеу арқылы өз ойын соншама әсерлі етіп жеткізеді. Метафора шешендік сарындағы өсиет өлеңдерден, мақал-мәтелден, айтыс жырларынан, жұмбақ пен жаңылтпаштардан т.б. ауыз әдебиетінің үлгілерінен кездеседі. Бір затты екінші затқа ұқсастыру мақал –мәтелге жаңа мағына береді, оның ғибраттық күшін арттырады. Мысалы, Шешенің судай төгілген, Тыңдаушың бордай егілген.

Алыс жол –атқа сын, Ауыр жол-ерге сын дейтін екі шумақта шешеннің сөзі- аққан суға, тыңдаушының ықыласы- үгілген борға ұқсастылған. Ал, екінші шумақтағы ауыр жол да өз мағынасында емес, адам өмірі, өмірде болатын қиын уақиғалар (мәселен, соғыс, жұт т.б.)мағынасында қолданылған. Сондықтан да жол деген сөз ауыспалы мағынада өмірде кездесетін қиыншылық, ауыртпалықтарды елестеткендей әсер береді.

Сонымен метафораның ең басты стильдік ерекшелігі –оның бейнелілігі, ойды бейнелі түрде жеткізетіндігінде.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Болғанбаев Ә., Қалиұлы Ғ. Қазіргі қазақ тілінің лексикологиясы мен фразеологиясы. Алматы, «Санат», 1997ж.
2. Знаменская Т.А. Стилистика английского языка. Москва, «Астрель», 2004ж.
3. Скребнев Ю.М. Основы стилистики английского языка. Москва, «Астрель», 2003ж.
4. Croft W. "The role of domains in the interpretation of metaphors and metonymies". *Cognitive Linguistics* 4-4: 335-370, 1993.
5. Fass, Dan. "Metonymy and metaphor: what's the difference?". Morristown, NJ, USA: 1988

ӘОК 004.9

Жетимекова Г.Ж.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті

3D МАХ ПАКЕТІНДЕГІ РЕАКТОР МОДУЛІНІҢ МҮМКІНДІКТЕРІН КӨРСЕТЕТІН БЕЙНЕМАТЕРИАЛДАРЫН ҚҰРУ

Компьютерлік модельдеудің өндірістік процесте бөлінбейтіндей бөлшегі болуының ең маңызды қасиеттерінің бірі – заттың нақты физикалық параметрлеріне көшірме жасау және осы параметрлер арқылы виртуальды модель жасау мүмкіндігі. Модельмен жұмыс істеу барысында белгілі бір уақыт аралығында заттың білінбейтін қасиеттерін болжауға мүмкіндік туады.

Компьютерді пайдалану арқылы объектілердің қасиеттерін нақты өмірдегідей емес, яғни жаңа қасиеттерді құрастыра аламыз. Нақты өмірде бола алмайтын қасиеттерді, яғни нақты емес және нақты объектілердің қасиеттерін біріктіру арқылы нақты объектілердің қасиеттерін ала аламыз. Мысалы, адам ешқандай ұшу құрылғысы арқылы аспанға ұша алмайды, ал суретші өз суретінде адам моделі аспанға ұша алатындай етіп жасай алады, бұлшық еттерінің қозғалысы, т.б. Нақты бұндай әрекеттер өмірде болмайтынын білеміз, алайда ол іс-әрекеттерді тек компьютерлік графикада қолдана алу мүмкіндігі туды. Мұнда нақты және нақты емес қасиеттерді біріктіре аламыз:

- Кино мен теледидардан;
- Internet желісінде тірі (live) Web-беттер жасау;
- Дизайнерлік және баспалық фирмаларда;
- Жарнама саласында;
- Құжат жүзінде бар, бірақ нақты өмірде әлі жоқ жұмысты өндірісте сұраныс берген адамға көрсетуде;

– Ойын кейіпкерін жасауда.

3D графика пиксельдік, жазықтықтық (2D) кескіндермен емес, 3 координатасы бар модельдермен жұмыс жасайды. Осы себеп арқылы, 3D Studio MAX программасымен жұмыс істеу керек. Үшөлшемді графика өзінің нақты физикалық құбылыстары арқылы суретшінің жұмысын жеңілдетеді, атап өтсек, жарық, көлеңке, тұман, т.б.

Қазіргі кезде үшөлшемді модельдеудің және анимацияның пакеттерінің көп түрлері бар: Maya, Softimage 3D және Light Wave 3D. 3D Studio MAX пакеті толық саймандар жиынымен қоса, түсінікті интерфейспен жабдықталғандығымен ерекшеленеді.

3D Studio MAX объектілі-бағытталған бағыт ұстанады және келесідегідей технологияларды қолданады: Windows DLL (Dynamically Linked Libraries) немесе PLE (Procedural Linking and Embedding), яғни басынан қосылғанда барлық модульдерді қоспай, тек жұмыс барысында қажеттілерін шақырады. Сондықтан, жүйе жедел жақты үнемдейді. Осы арқылы кез келген құрастырушы 3D Studio MAX пакетін C++ қосымшаларымен толықтыра алады. Мысалы, Например, Kinetix фирмасы, комплексты ұйымдастырушы, кейіпкерлерді жасау үшін Character Studio модулін ұсынады, ал қазір одан басқа қосылу модульдері (plug-ins)

Программа ең басында Windows NT үшін жазылған, бірақ Windows 95/98 ОЖ-мен де жұмыс істей алады [1].

Кез келген өндірісте қолданушы компьютер және даму кезеңдері бар:

– Бастапқы идеялар және материалдарды жинау (Visualizing). Бұл кезеңде дизайнер мен компьютерлік суретші проектіге қажетті ақпарат жинайды.

– Нұсқалар кезеңі (Sketching). Осы кезең арқылы ойдағы заттарды формаға келтіру кезеңі өтеді (дизайн). Нұсқалар қағазда жасалады. Олар негізгі формалардың нұсқауларын енгізеді. Ол арқылы тапсырушыдан кеңістікті алу үшін тиімді. Анимацияны құру барысында кәсіби фирмаларда желілік(сюжет) панельдер құрылады. Олардың құрамында схемалық объектілер, олардың қозғалу машығы, мәтіннің және басқа ақпараттың синхронизациясы кіреді.

– Модельдеу кезеңі (Modelling). Бұл кезеңде компьютерлік модельдер құрылады.

– Модельді құру барысында бірнеше суретшіге есеп қойылады. Осы арқылы модель бірнеше ұсақ бөлшектерге бөлінеді. Проектіні құруда бірнеше суретші объектілер мен сахналық XRef жүйесін қолдана отырып, бір уақытта жасай алады.

Суретші объектілерді құру үшін тиімді әдісті қолданған жөн. Мысалы, органикалық формалар (бет, өсімдік, аңдар) NURBS-технологиясы арқылы құрылады. Ал әртүрлі салу механизмдері полигонды модельдеу арқылы ұйымдастырылады.

Компьютер тек санаулы саймандар жиынынан тұрады. Суретші оңайдан қиынға барады. Жұмыстың нәтижесі сәтті болу үшін 3 қағида ұсынылады: тәжірибе, инструментариймен жұмыс істеу дағдысы және кеңістіктік сана.

– Тексерістен өткізу кезеңі (Refining). Бұл кезеңде модель өзінің соңғы түріне келтіріледі, яғни өнім шығуға дайын. Компьютерлік моделдер соңғы тексеруден өткізіледі (рендеринг).

Компьютерлік графика мынадай ұғымдарға сүйенеді: модельдер, олардың қасиеттері мен параметрлері.

Сахна дегеніміз, қандай да бір іс-әрекетті құруда қолданылатын объектілер жиынын айтамыз.

Модельдеу – модельді құру және олардың параметрлерін беру.

Уақыт аралығында объектілердің параметрлерінің өзгеруі анимация деп аталады. Объектілердің параметрлері — оның формасы мен кеңістіктегі орнын көрсететін мінездемесі. Қасиет деп, объектінің формасына қатысы жоқ мінездемелерді атаймыз. Қасиеттеріне мыналар кіреді. Түсі, аты, жарық шығару, көлеңке боуы, т.б. Объектілердің қасиеттерін және параметрлерін алу үшін төмендегідей қасиет орындалады [2].

1 Объектіні ерекшеле;

2 Тышқанның оң жағын басып Properties (Свойства) пунктін таңда немесе келесі команданы орында: Edit, Properties (Правка, Свойства).

3 Object Information (Информация об объекте)тобында келесілер көрінеді:

- Name (сахнадағы объект аты);
- Dimensions (3 ось бойынша контейнердің габаритті өлшемдері);
- Vertices (төбелер саны);
- Faces (қыр саны);
- In Group (объект кіретін топ);
- Renderable (сахна біткенде объектінің орны);
- Cast Shadows (объектінің көлеңкесі бар ма);
- Receive Shadows (объект көлеңкелі бола ала ма);
- Material Name (материал аты);
- Backface Cull (көрінбейтін шыңдар).

4 Проекция терезесінде объектіні көрінетіндей ету (See-Through).

5 User Defined (Определенное пользователем) бөлімінде объекті туралы түсініктеме енгізе аласыз;

6 Сахна туралы толық ақпарат алу үшін келесі команданы орында: File, Summary Info (Файл, Суммарная информация).

Компьютерлік графика объектілер құрылатын сандар мен формулаларға сүйенеді. Объектіні құру үшін кірпіш керек. Осы кірпіш арқылы кез келген конструкцияны құра аламыз. Оны біз төбе деп атаймыз (1-сурет). Төбелер өзара түзулермен бірігеді — қабырғаларлар құрайды. Үш төбе бірігіп, жазықтық түзеді. Оны қыр деп атаймыз. Қырлар бірігіп, бетті құрайды. Қырлар жазық болғандықтан, жазықтық бетін түзу етіп салу үшін қырлар санын көбейту қажет. Қисық беттер үшін келесідей анықтама бар: қырлар неғұрлым көп болған сайын, соғұрлым объект дұрыс көрінеді.

Төбелердің орнын ауыстыра отырып, сендер қабырға мен қырлардың орнын ауыстырасындар. Нәтижесінде, объектінің формасы өзгереді. Бұндай модельдеу төмен деңгейлі деп аталады.

Жақында жаңа модельдеу технологиясы пайда болды. Оның аталуы: біртекті емес рационалды B-сплайндар (Non-Uniform Rational B-Splines, NURBS). Объект NURBS төбе мен қырлары жоқ, ал формасы бағыттауыш төбелерден тұрады, олар өзара қисықтармен қосылған

Объектілер параметрленген және параметрленбеген болуы мүмкін.

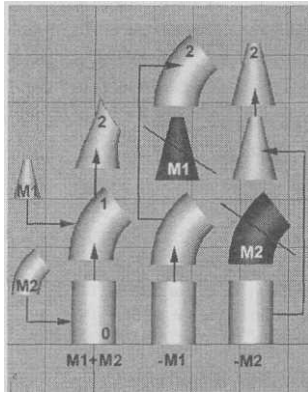
Параметрленген объектінің қасиеті форма арқылы құрылады, оған радиус, ені, ұзындығы, биіктігі кіреді. Ал параметрленбеген объектінің мұндай айнымалылары жоқ.

Параметризация — объектінің формасы мен параметрлерін өзгертуші құрал-сайман. Сонымен қоса, параметризация арқылы объектінің қалай құрылғанын біле аламыз.

Оның мысалын көрейік (2 сурет). Айталық, "цилиндр" объектіміз бар (0 деңгей), содан соң іс-әрекеттермен объектіні өзгертейік (модификаторлар арқылы) M1 (қысу) и M2 (бүктеу). Нәтижесінде, деформацияға ұшыраған цилиндрді аламыз (схема M1+M2 белгісі арқылы).

Параметризацияның принципі, қажет болған уақытта кез келген кезеңде біз объектінің формасын өзгерте аламыз.

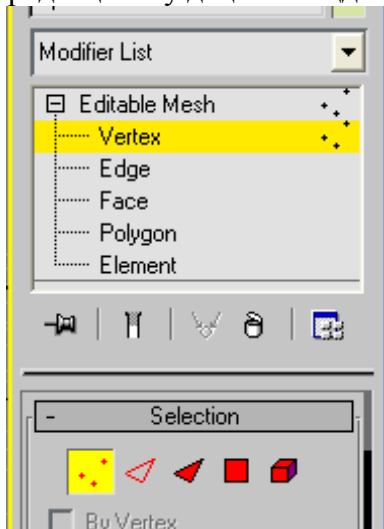
Схеманы қарастырайық, M1 белгісінднгі M1 (қысу) модификаторы жойылған.

1 – сурет. Параметризация принципінің кескіні

Көп объектілер басқа объектілерден тұрады және солардың негізінде құрылады. Мұндай объектілер құрылымды (Compound) деп аталады, ал құрастырушы объектілер подобъектілер (Sub-Objects) деп аталады. Подобъектінің мысалы ретінде, қыр немесе төбе.

Подобъектілерге 3D Studio MAX-та ену үшін келесі әрекет жасалуы тиіс: Sub-Object (Подобъекты) панеліндегі Modify (Изменить). Батырманы басқанда сары түске өзгереді. Төбені редакциялау деңгейі таңдалған (Vertex).

2 – сурет. Ішкі объектілерді таңдау

Егер объектіні құрастырушылармен емес, объектінің өзімен жұмыс істегіңіз келсе, Sub-Object (Подобъекты), батырмасын басыңыз, ол сұрға боялғанша.

Модификатор дегеніміз, объектілерге қолданылатын 3ds max арнайы операциясын атаймыз. Әрбір модификатор белгілі атау мен объектіні қосымша қасиеттермен толықтырады. Модификатор жұмысының тиімділігі - бір объектіге бірнеше модификаторларды қолдануға болатындығы және объектіге қатынау кезінде тізбектілігін өзгерте алу мүмкіндігі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Джанабаев Ж. Ж. Компьютерная графика - Алматы, 2001. – 400с.
2. Мэрдок, Келли Л. 3D MAX R3. /библия пользователя. Москва: изд. дом «Вильямс», 2001 – 1040с.

Жунисбекова Д.А.¹, Райымбеков Б.Н.², Адилова Т.Ә.¹

п.ғ.к., доцент¹, физика пәні мұғалімі², ¹М.Әуезов ат. Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті¹, ²Т.Тәжібаев ат. №47 мектеп-гимназия², Шымкент қ

СТУДЕНТТЕРДІҢ БОЙЫНА ҚҰНДЫЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Әлемдегі бәсекелестікке қабілетті елу елдің санатына қосылу үшін еліміздің білім беру жүйесінде де күрделі өзгерістердің туындайтыны белгілі. Сондықтанда әлемдік өркениеті дамыған елдермен терезе теңестіретін, бәсекелестікке қабілетті елу елдің санатына қосылу үшін, елімізге тәрбиелі, білімді ұрпақ керектігі айтпасақ та түсінікті.

Қазіргі қоғам алдында тұрған күрделі мәселелердің бірі - білім салаларында оқитын әр бір жас ұрпақтың бойына бәсекеге қабілетті құндылық қасиеттерді қалаптастырып, дамыту мәселелеріне айрықша көңіл бөлінуде.

Заман талабына сай жоғары оқу орындарында студенттерді жан-жақты тәрбиелеу мақсатында Өзін-өзі тану курсы бағдарламасы енгізіліп, оқытудың қазіргі заманғы интерактивті инновациялық технологияларын қолдану арқылы өткізіледі.

Жоғарғы оқу орындарында студенттер әлеуметтік жағдайлармен бетпе-бет кездесіп, өмірлік мәні бар, өзіндік шешімдерді талап ететін міндеттер тұрады. Өзіндік даму үрдісі: студент болу, тұлғалық даму ретіндегі білім алуға бет бұруды; кәсіптік таным мен өзін-өзі тану, болашақ өмірлік серігін іздеу бағытында сезімдік-эмоционалдық қарым-қатынас аясы кеңейеді.

Өзін-өзі тану пәнін оқу арқылы студент жалпы адамзаттық құндылықтар жүйесі мен өзінің тағдыры, мінез-құлқы, іс-әрекеті арасындағы байланысты ұғынып айналадағы өзінің рухани жауапкершілігін сезіну тиіс. Ол:

- тұлға аралық және топтық қарым-қатынас туралы білімдерін кеңейтеді;
- құндылық танымның түрлі ұғымдарын игеруді үйренеді;
- жанжалсыз, үйлесімді қарым-қатынас жасауға жаттығады.

«Құндылық қасиеттер» және оның бастау көздерін тану үшін жас ұрпаққа «құндылық» деген ұғымның мәніне терең тоқталуымыз керек.

Құндылықтар – тәрбие мен оқыту үрдісіндегі адмгершілікке бағытталған идеялар. Оларға: әділдік, шындық, қайырымдылық, мейірімділік, жеке тұлға, бостандық, махаббат, шығармашылық т.б жатады. Құндылықтар идеяларды қабылдау немесе қабылдамау сенімі мен сезімі арқылы айқындалып, ақыл-ой, сана арқылы қабылданады, ол құрметтеу, қошаметтеу, қабылдау арқылы білдіріледі. Бұл жеке тұлғаның сезім мен ақыл-ойдың бірлесуі арқылы қабылданады, сана арқылы қабылданады. Соның нәтижесінде тұлға құндылықты игеріп, іс-әрекет етеді.

Осы құндылықтардың қайнар көзі халықтың мол мұрасында. Ол мұра - халық пен бірге пайда болып, бірге жасасып бірге дамып келе жатқан құнды дүниелер.

Халықтың тілін, салт-дәстүрі мен әдет-ғұрпын бойына сіңірген жас ұрпақ тәрбиелеу үшін ұлттық құндылығымызды бағалай білуіміз қажет. Әр халық ұрпағының қайырымды, адал, әділ, ержүрек, кішіпейіл, ар-намысты т.б. болып өскенін тілеп, халық өзінің әдет-ғұрпына, салт-дәстүрі арқылы ықпал етеді.

Қазақ халқының философиялық дүниетанымының басты категориясы - өмір. Адам өмір кешіп жатқан дүние – құндылықтар дүниесі. Материалдық және руханилық болып бөлінетін осы құндылықтардың ең бастысы - өмір. Ол өзінен басқа құндылықтардың өмір сүруіне қажетті бірден – бір шарт және өлшем, өмір болмаса, құндылықтарда жоқ. Осы тұрғыдан талдасақ, адам үшін ең басты құндылық, ең бағалы нәрсе - өмір. Қазақ халқы өмір мен өлімді салыстыра келіп, «Мың күнгі тамұқтан бір күнгі жарық», «Өлі арыстаннан тірі тышқан» немесе «Тірі адам тіршілігін жасайды» деп, өмірді жоғары бағалап, адам тіршілікте өзінің өмірін барлық бағыттарда мүмкіндігінше өміршең етіп жаюы керек, өмір туралы

көбірек ойланып, оның әр күнін бағалап, маңдайға жазылған өмірді гүлдендіруге, жандандыруға, мәнді өткізуге ұмтылуы тиіс. Бұл іс адамның өз қолында. Өмірге мән беретін адамның өзі, оның іс-әрекеті. Дүниеге екі келмек жоқ, өмірден өз орнын таба білуге адамның өзі жауапты.

Қазақ халқы өмірді бейнелеу үшін «дүние» ұғымында қолданады. («Дүние» ұғымы болмысты, материалдық байлықты, бүкіл әлемді бейнелеу үшін де қолданылатынын ескерте кеткен дұрыс). Дүние - өмірдің ерекшеліктерінің бірі – оның өткіншілігі, «Дүние – жалған», «сұм дүние», «дүние - арман» сөз тіркестері осыны жеткізеді, өмірдің шолақтығын, көзді ашып – жұмғанша өте шығатынын ескертіп, оны бағалап қадірлеуге шақырады.

Өмірдің құндылығын және оның мәнін анықтаушы - өмір мен диалектикалық бірлікті құрайтын өлім. Философия ғылымында өлім мәселесі өмірдің мәні секілді «мәңгілік», шешімі қиын мәселелер қатарында. Қазақ қашанда өлімді өткінші өмірдің заңды нүктесі деп философиялық сабырлықпен қабылдады. Өлім алдындағы субъективтік үрей мен күйзелісті қазақ халқы мәселеге жан-жағына терең үңіліп, байыпты көзқарас қалыптастыру арқылы жеңіп отырды. Қазақ түсінігінде өлімді жеңетін мәнді, адамшылыққа, өзіңе ғана емес, айналаңа халқыңа жасаған жақсылыққа толы өмір.

Араласу категориясы қазақ дүниетанымында адам мен қоғамның, адам мен адамның арасындағы қарым-қатынасты бейнелейді. Адам болмысының өзі үнемі дамып, өзгеріп және жаңарып отыратын араласу үрдісі, ол адамның мәндік ерекшелігі. Адам болмысы араласу арқылы, оның өзіндік «Менінің» «Басқамен» үздіксіз жүріп отыратын диалогында ғана айқындалады. Адам өзін қоршаған ортамен: табиғатпен, қоғаммен, басқа адамдармен араласуға мәжбүр деуге болады.

Араласу категориясын белгілі қазақ философы Қ.Ш. Нұрланова өте жақсы талдап, оның бес деңгейін көрсетті: қарым-қатынас, келіп-кету, сіз-біздесу, араласу, іштесу. Араласу қазақ үшін терең мазмұнға ие, ол өмір кеңістігінде өзінің туысқандарымен, Отандастарымен, адамзаттың басқа өкілдері мен бірге өмір сүру тәсілі. Қазақ араласуға неге құштар деп ойлансақ, оның негізінде малдың қамы мен ұзақ уақыт бойы табиғат аясында оқшау өмір кешу жатыр.

Намыс – қазақ халқының түсінігінде ең жоғарғы адами қасиеттердің бірі, қазаққа әлі күнге дейін күш беретін екі қасиет – намыс пен аруаққа сыйыну. Намыс өз бойына сан қырлы биік мағыналар мен асыл құндылықтарды жинаған. Ол қазақ өмірі мен біте қайнасқан ғасырдан-ғасырға жалғасып келе жатқан ұғым. Намыстың ғылыми сипаттамасын беруге талпынсақ, оны әрбір адамның өзінің еркіндігі мен тәуелсіздігін, рухы мен жанын, ар-ұяты мен сенімін, саналы тіршілік етуші ретіндегі «Менің» аса жоғары, асқақ, өр дәрежеге қадір тұту, қастерлеу сезімін ақыл-оймен ұштастырып, сана деңгейінде игере білуі деген анықтама беруге болады.

Ақиқат намыс жалған намыстан жоғары, ол ақылмен үндеседі, оған бағынады. Мұның жақсы мысалдарын қазақ халқының қаһармандық және лиро-эпостарынан табуға болады. Қазақ батыры әдетте өр мінезді, қызба, көзсіз ер, оның намысты рухани-психологиялық күші ретінде бейсана деңгейде сыртқа шығады. Жеке басының намысына шаң тигенде ол ештеңені де мойындамайды. Бірақ қазақ батыры намысты ақыл деңгейінде де түсіне білді, жеке намысты ұлттық намыспен толықтырады. Батырлар жырындағы қарапайым жеке намыс одан күрделі рулық, жүздік және ұлттық намыс дәрежесіне дейін бірте-бірте дамиды. Батыр үшін ұлт, халқы намысы оның өзінің жеке намысынан, тіпті өмірінен де қымбат. Қамбар, Алпамыс, Кенесары, Наурызбай, Ағыбай батырлар ұлт намысы жолында өлімге бас тіккен.

Қаһармандық жырларды мол суреттелген жеке және ұлттық намыстың ұлттық рухани-құндылықтық феномен екендігін қазіргі заманда ерекше есте сақтап, тәрбиелілік, білімділік, даналық, ұстамдылықпен ұштастыра отырып, ұлт, мемлекет деңгейіне көтеруге әбден болады.

Парыз – адамды өз болмысын адамгершіліктік құндылықтарға сай қалыптастыруға мәжбүрлейтін, ол үшін ішкі міндетке айналатын рухани қажеттілікті бейнелейтін этикалық категория.

Маңыздылығы жағынан парызды ар-ұжданмен қатар қоюға болады. Ар-ұждан секілді парызда адамның адамгершілік санасын, тәртібін бақылап және реттеп отыратын ішкі механизм. Сана деңгейінде түсінік атқарылған осындай парыз ғана адамға өзінің рухани адамгершілік туатын ашуға еркін өзін өз тағдырының қожасы ретінде сезінуге, өзін - өзі жасап қалыптастыруға, өзінің табиғи сезімдерін шектеп олардан ақыл-ойын жоғары қою арқылы адамшылық бастауларын дамытуға, сөйтіп, адамзатпен өзінің алдындағы парыздың атқарылуына мүмкіндік береді. Қазақ халқы парыз ұғымын адам болуы, адамшылықпен адамгершілікке жету мақсатымен тығыз байланысты қарастырылады. Ақыл-ой адамға басқа тіршілік етуші мақұлықтар секілді инстинктер деңгейінде өмір кешу үшін емес, жоғары адами мақсаттарды орындау үшін берілген, сондықтан да өзінің табиғи қасиеттерін ақыл – ойдың көмегімен сүйене отырып, жан – жақты дамыту, адам деген қасиетті атаққа сай болу – адамның басты парызы.

Кісілік – адам болып өмір сүрудің жоғары деңгейі. Қазақ адамгершілігі биік, ағайын-бауыр, дос-жаран арасында, жалпы қоғамда беделді адамның «жақсы кісі» деп сипаттайды. Кісілік жақсы адам ұғымынан жоғары деп ойлаймыз. Жақсы адам өзіне, шағын ортасына ғана жақсылық жасауы мүмкін. Ал кісілікке өзі мен туған – туысқандарының қамын ғана емес, бүкіл қоғам мүддесін көбірек ойлаған адам жетпек. Бұл оның адамгершілік сипатын көрсетеді. Табиғат берген ақылды даналықпен, көргенділікпен және мейрімділік, жанашырлық, адалдық, қарапайымдылық секілді жақсы қасиеттермен ұштастыра білген адам ғана кісілікке жете алады деуге болады. Қазақтың «кісілік» ұғымы қазіргі «тұлға» ұғымына сәйкес деп ойлаймыз.

Біз осылайша қазақ дүниетанымының негізгі ұғым – категорияларына ғана тоқталп, студенттің бойында өнер, әдебиет арқылы туған топырағына деген сүйіспеншілігін, ыстық ықыласын тудыруы қажет. Сондықтанда, студент жүрегінде Отанжандылық, Отансүйгіштік сезімдерін оятуда әдебиеттің зор ықпалы бар. Мысалы, халақ ауыз әдебиетіндегі батырлар жырында батыр әке-шешесінің жалғыз, құдайдан тілеп алған баласы, батырдың қай-қайсысы болмасын күн санап өсіп, елін тайсалмай қорғайтын батырлар болып бейнеленеді. Батырлар жырының түпкі негізінде халықымыздың осындай батырымыз, елін сүйетін азаматымыз болса екен деген арманы жатыр.

Жас ұрпақ тәрбиелеуші әрбір тәрбиеші, ұстаз құндылық-бағдарлы тәрбие үлгісін ұстанып, оны өмірмен байланыстыруы үшін жалпы адамзаттық және халықтық, мәдениетті, білімді, тәрбиені игеріп, өз бойына дарыта білгені жөн.

Себебі болашақ ұстаз-студент үшін ең жоғары адамгершіліктің үлгісі. Ол студент жүрегіне ұмытылмас із қалдырады.

Елбасымыздың сындарлы саясаты: «Қазақстан Халықтарының Рухани даму қорын құру туралы мәселесін жете зерделеу керек. Қор тұрақты мониторинг жүргізіп, мемлекеттік, жеке меншік әріптестіктің көмегі мен жаңа тиісті қоғамдық ұйымдарды қатыстыру арқылы халықтардың мәдени құндылықтары мен дәстүрлерін қолдап отыруы тиіс», - деп атап көрсетті. Себебі рухани құндылықтар жеке тұлғаның дамуының өзегі болып табылады. Сонымен қатар рухани құндылықтар адамның өмірдегі өз орнын табуға және рухани әлемінің дамуына себепші болады. Жеке тұлғаның жетіле түсуін қамтамасыз ететін, дүниенің күрделі құрылымын түсіндіретін рухани даму өзектері, идеалдары, сонымен бірге адам мен әлеуметтік топтардың тәртібі мен іс-әрекетін қадағалайтын нормативті жүйе болып табылады.

Білім шырағын жағушы әр бір тәрбиеші, ұстаз қазіргі қоғам талабына сай бәсекеге қабілетті құндылықтарды өз бойына жинақтап, сезімтал, сергек т.б. қасиетерді бойына сіңіріп, сол қасиеттерді шәкірттердің бойына дарыта білуі қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Назарбаев Н.Ә. Қазақстан - 2030. Барлық Қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздігі және әл-ауқатының артуы. Ел Президентінің Қазақстан халқына жолдауы. - Алматы: Білім, 1997. - 176 б.
2. Назарбаев Н.Ә. Бәсекеге қабілетті Қазақстан үшін, бәсекеге қабілетті экономика үшін, бәсекеге қабілетті халық үшін ҚР Президентінің Қазақстан халқына жолдауы. - Егемен Қазақстан. - 2004. - 10 наурыз.

УӘЖ 51 (07)
Н 83

Нурмагамбетова Ш.С.

Радиотехника және байланыс колледж, Семей қ.

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ЖОБАЛАП ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Қазіргі қоғамда экономикалық, әлеуметтік, саяси және адамгершілік проблемаларды шешуде білім сапасының рөлінің зор екені ескеріліп келеді. Ақпараттар легі бірте-бірте ұлғайып келеді, сондықтан қазір мектепте, тіпті жоғары оқу орындарында бүкіл өміріне жететін білім алу мүмкін емес. Қазіргі білім беру жүйесінің өмір сүруі мен дамуының негізгі принципі – оның үздіксіздігінде. Ол үшін білім беру процесінде оқушының рөлін өзгерту керек. Педагогикалық процесті ұйымдастыруға жанаша қарап, сол жананы өмірге енгізу қажеттілігі туындап отыр. Оқу және білім беру қызметін ғылыми тұрғыда ұйымдастыру қазіргі таңда жаңа педагогикалық технологияларды енгізу арқылы жүзеге асырылып жатыр.

Жобалап оқыту технологиясы оқушының жеке тұлғасына көзқарасты өзгертеді. Ол оқушыны оқу үдерісін ұстазбен бірге тең дәрежеде жүзеге асырушы ретінде қарастырады, оның жас және жеке ерекшеліктерін ескеріп отырады. Мұғалім мен оқушы қарым-қатынасы психологиясын қайта құру, қайта қарау жұмыстары жүргізіліп келеді. Бірінші кезекте оқушыға субъект ретінде қарау керек. Оқытудың мазмұны мен түрі толығымен түседі, яғни әдістемелік жүйе адамгершілік тұрғыдан байи түседі.

Жобалап оқыту технологиясының қолжетімділігімен, қабылдау шапшаңдығын арттыруымен, барлық мұғалімнің қолдануына тиімді екендігімен ерекшеленетінін тәжірибе көрсетіп отыр. Одан басқа, технология кез-келген сыныпта, кез-келген пән бойынша қолданыла береді, оның жан-жақтылығы осында.

«Педагогикалық технология – барлық жағынан ойластырылған, жобалау, ұйымдастыру және оқу процесін жүзеге асыру барысында оқушы мен мұғалім үшін барлық жағдайды жасауды көздейтін педагогикалық қызметтің моделі. Технологияны дұрыс жүзеге асыру үшін ең алдымен төмендегі әдістемелік принциптерді сақтау қажет:

1. мұғалімнің педагогикалық шеберлігіне сену керек;
2. оқу үдерісінің кез-келген кезеңінде оқушылардың білім-білік, дағдыларына кепілдік беру;
3. оқу үдерісін тақырып жағынан жобалау;
4. баланың дұрыс дамуы;
5. кертартпа іс -әрекеттер мен шектеулерді жоя отырып, дәстүрлі мектеп қорын дұрыс пайдалана білу
6. оқу үдерісінде оқушы мен мұғалімнің бірлескен жұмысын дамыту;
7. мұғалімнің өзін жайлы сезінуі және оқушының өзін жайлы сезінуі;
8. оқыту технологиясын жобалауда мазмұны мен жүйелілігінің бірлігінің болуы;
9. әрбір оқушының жалпы білім беру стандартының базалық деңгейін міндетті түрде меңгеруі;

10. Оқу технологиясын жобалауда міндетті нормалардың сақталуы (Бұл принцип бірінші рет мұғалімдерге бала денсаулығы мен дамуына нұқсан келмейтіндей етіп оқытуға шек жасайды. Бірінші сыныптан соңғы сыныпқа дейін барлық мұғалімдер ғылыми негіздегі кеңестер мен психолого-педагогикалық және физиологиялық бағыттағы шектеулерді ескеріп, орындап отырады.)

Педагогикалық технологияларда басты назар оқушының дамуына аударылады.

«Педагогикалық технология – мұғалімнің кәсіби қызметін жаңартып отыратын және соңғы нәтижеге кепілдік беретін технологиялық іс-әрекеттер жиынтығы.

В.М. Монахов оқу үдерісінің моделін қарастырады, өйткені оқу үдерісін зерттеу мүмкін емес, тек оқу үдерісінің моделін ғана зерттеуге болады. Оқу үдерісінің ақпараттық моделін таңдау немесе құру технологияландыру үшін басты нәрсе болып табылады.

Оқу процесін жобалау технологиясы бойынша мұғалім жұмысының кезеңдері:

1. Оқу процесін технологиялық карта атласы түрінде жобалау;
2. Жобаны шынай оқу процесінде жүзеге асыру, оқу процесінің сапасы жөнінде ақпарат жинау;
3. Жинақталған ақпаратқа талдау жасау;
4. Жүргізілген талдау негізінде жобаға өзгерістер енгізу.

В.М.Монаховтың жобалап оқыту технологиясы жобалау кезінде де және оны жүзеге асыру кезеңінде де қолданылатын мынадай бес түрлі сатылардан тұрады:

- мақсат қою (кіші мақсаттар жүйесі)
- диагностика
- оқушының өзіндік жұмысының мөлшері
- жобаның логикалық құрылымы;
- түзету

Оқу үдерісін технологияландыруда басты нәрсе – тақырыптарды дәстүрлі жағдайда емес, мағыналық ұқсастықтарына қарай таңдап алу көзделеді. (оқу тақырыптарының шегі 6-8 сабақтан 22-24 сабаққа дейін).

В.М. Монаховтың педагогикалық технологиясында оқу үдерісін жобалаудың басты үш объектісі анықталған:

- 1) технологиялық карта (ТК);
- 2) оқушы дамуының ақпараттық картасы (ОДАК) (ИКРУ);
- 3) сабақтың ақпараттық картасы (САК) информационная карта урока (ИКУ).

ТК, ОДАК және САК В.М.Монаховтың технологиясында мұғалімдердің іс-тәжірибесінен өтіп, бекіген.

ТК мен ОДАК жобалаудың, атап айтқанда, оқушыны дамытуға бағытталған оқу үдерісін жобалаудың жаңа қырларын ашып көрсетті.

Технологиялық карта – бұл оқу үдерісін тақырыбы бойынша жобалаудың «паспорты» болып табылады. ТК оқу үдерісінің бес бағытын қамтитын бес құрамнан тұрады. Барлық бес құрамы бір-бірімен тығыз байланысты:

- кіші мақсаттардың мазмұны диагностиканың мазмұнын анықтайды;
- диагностиканың мазмұнынан үй жұмысының мазмұны, көлемі және ауырлық деңгейі анықталады;
- үй жұмысы көлемінің жеткілікті не жеткіліксіз екені диагностика жүргізілген кезде анықталады;
- логикалық құрылым – бұл оқу үдерісінің мазмұн мен жүйе жағынан бірлігі
- түзету – мұғалімнің диагностикадан өтпеген оқушымен тікелей жұмысының бағдарламасы.

Технологиялық картаның құрамына толық тоқталайық.

1. Мақсат қою.

Мақсат қою – бұл мұғалімнің өзі анықтайтын кіші мақсаттар жүйесі. Атап айтқанда, бағдарламаның мазмұнына талдау жасай отырып, білім беру стандарты талаптарына, өзінің

жеке әдістемелік іс-тәжірибесіне сүйене отырып, мұғалім тақырыптың негізгі мазмұнын мақсат қою тіліне айналдырады. Кіші мақсаттар белгілі бір жүйемен жүргізілуі керек.

Оқу тақырыбының кіші мақсаттары тақырыптың көлеміне қарай 2-5 аралығында болады.

Кіші мақсаттар қою мұғалімнен міндетті түрде оқушыларға түсінікті арнайы әдістемелік тілмен жазылуын және нақты жеткізе білу дағдысын талап етеді. Сондықтар мақсаттар «білу», «түсіну», «жасай білу», «елестете алу», «сипаттама бере білу» және т.б. сөздермен беріледі.

Мұғалімнің әдістемелік шеберлігі кіші мақсаттарды нақты және дәл қоя білуінен, яғни тақырыптың басты сұрағын анықтай білуінен көрінеді

Кіші мақсаттар қоя отырып, біз жеке тұлғаға бағытталған жұмысқа алғашқы қадам жасаймыз және екі маңызды нәтижеге жетеміз:

-мұғалім тақырыптық жоспарлаудан кетіп, алдағы оқу процесін жобалауды кіші мақсаттар жүйесі түрінде көретін болады (бұл жаңа әдістемелік ойлаудың бастамасы);

-оқушы үшін оның білімі мен дағдысына қойылатын талаптардың нақты және жаңа жүйесі құрылады.

Кіші мақсаттарды құру процесі (мақсат қою) технологияда ең негізгісі болып табылады. Өйткені кіші мақсаттар диагностика құрылымының мазмұнын, оқушының өзіндік жұмысының көлемін және түзету мен логикалық құрылымының мазмұнын анықтайды.

В.М.Монахов технологияның әдістен басты айырмашылығы: әдіс – оқу процесін жүргізу үшін мұғалімге берілетін кеңестердің бірлігі, ал технология соңғы нәтижеге жетудің кепілі деп есептейді. Монаховтың технологиясында соңғы нәтиже диагностикада арнай жасалған өзіндік тексеру жұмысы арқылы жүзеге асырылады.

2. Диагностика.

Диагностика – бұл кіші мақсаттардың орындалуын (әрбір кіші мақсаттың орындалғанын не орындалмағанын) анықтау үшін мұғалім құрастырған өзіндік тексеру жұмыстарының жүйесі.

Әрбір кіші мақсатқа өз өзіндік жұмыс (ӨЖ) үлгісі құрылады. Мұғалім технологиялық картамен жұмыс істеу дағдысын қалыптастыру үшін үнемі кіші мақсаттар мазмұнына өзіндік жұмыстың сай келуін қадағалап отыруы керек.

В.М.Монахов «Диагностика» бөлімінің мәнін мынадай ережелер арқылы береді:

Ереже 1.ӨЖ екі түрлі тапсырмалардан тұрады: білім беру стандарты (бағдарлама) деңгейіндегі тапсырмалар және жоғары деңгейдегі тапсырмалар.

Ереже 2.Стандарт деңгейіндегі ӨЖ төрт тапсырманы қамтиды: екеуі – стандарт деңгейінде, екеуі – жоғары деңгейде.

Ереже 3. ӨЖ-тің жалпы деңгейі:

- 1)білім стандарты деңгейіндегі тапсырмалар;
- 2) білім стандарты деңгейіндегі тапсырмалар;
- 3) «жақсы» деген баға деңгейіндегі тапсырмалар;
- 4) «үздік» деген баға деңгейіндегі тапсырмалар.

Ереже 4. Алғашқы екі тапсырма бірдей деңгейде, жеңіл және оқушыларға толық түсінікті болуы керек.

Ереже 5. Кез-келген оқушы өзінің алдыңғы нәтижелеріне қарамастан тапсырмаларды берілген ретпен орындайды.

Ереже 6. «Жақсы» деген бағаға арналған №3 тапсырма №1 және №2 тапсырмаларға қарағанда анағұрлым қиындатылуы тиіс. Оның қиындатылуы кіші мақсаттардың мазмұнына сай болуы керек.

Ереже 7. №4 тапсырма №3 тапсырмаға қарағанда ауыр болуы тиіс.

В.М. Монахов өте қарапайым, екі жақтылық пен екіұштылыққа жол бермейтін оқушыларды бағалау жүйесін ұсынады.

Оқушы жетістігін бағалау жүйесі:

-№1 және №2 тапсырмаларда қателіктер жіберген оқушылар түзету тобына кіреді.

-№1 және №2 тапсырмалар орындалса, «Үй тапсырмасын мөлшерлеу» бөлімінде мөлшерленген тапсырмалар көлемі беріледі.

-№1 және №2 тапсырмаларды орындаған оқушы « сынақтан өтті», яғни «қанағаттанарлық» деген баға алады (стандарт деңгейін қанағаттандырады).

Оқушы білімін бақылау мен бағалаудың басты тиімді жақтары:

1. Оқушының стандарт деңгейін меңгеретініне кепілдік беріледі.
2. Оқушы мен мұғалім тең дәрежеде (ӨЖ үлгілері алдын-ала берілген)
3. Оқушылар өздерінен талап етілетін білім-білік, дағдыларды нақты біледі: ашық, айқын.(Мұғалім соңғы сәтте тапсырма деңгейін, ауырлық деңгейін өзгерте алмайды)
4. «Жүктеме нормасы», «талап нормасы», «баға нормасы» іске асырылады.
5. В.М.Монахов технологиясында оқушыға жеке тұлға ретінде сыйластықпен қарау ұсынылады, яғни оқушы қандай бағаға жауап бергісі келетінін өзі таңдайды. Біздің ойымызша, осыдан бастап оқушының өзін дамытуға деген талпынысы осыдан басталады.

3. Үй тапсырмасын мөлшерлеу (оқушының аудиториядан тыс өзіндік жұмысы)

Бұл бөліктің негізгі **практикалық тұрғыдағы** мақсаты – арнайы жасалған жаттығулар жүйесіндегі белгілі бір тапсырмалап көлемін өз бетінше орындау арқылы оқушыны диагностикаға дайындау.

Адамгершілік тұрғыдағы мақсаты – оқушыға қандай бағаға жауап беруді таңдау құқығы беріледі. (бұл жерде тәрбиелік мән де бар.

Одан басқа, басты мақсат - мөлшерден тыс жүктемеден арылады.

Мұғалім кіші мақсаттарға жету үшін қажет аудиториядан тыс өзіндік жұмыс мазмұнын өзінің әдістемелік тәжірибесіне сүйене отырып анықтайды.

Әрине, мұғалімнің қателесуге құқығы бар. Ең бастысы, «Диагностика» бөліміне дер кезінде өзгеріс енгізу керек.

ТК құрастыруда ең маңызды кезең – үш бөліктің кез-келгеніне: мақсат қою, диагностика, үй тапсырмасын мөлшерлеуде алдыңғылардың маз

Мұғалім кіші мақсаттарды анықтап алғаннан кейін, оған диагностикалау жолдарын анықтағаннан кейін, енді оқушыны тиісті деңгейге жеткізетін өзіндік жұмыс мөлшерін анықтайды.

4. Оқу процесінің логикалық құрылымы —оқу процесіндегі сабақтар жүйесінің жалпы құрылымы.

Оқу процесінің логикалық құрылымы кіші мақсаттар санына қарай бөлінетін сабақтар тізбегі. Кіші мақсаттар, яғни сабақтың басты сұрақтары оқушының жақын арадағы даму аймағын анықтайды және әр бөліктегі алынған білім өзіндік жұмыспен бекіп отырады.

Оқу процесінің логикалық құрылымында оқушы дамуының өзіндік бағдарламаларына ерекше көңіл бөлінеді:

- танымдық қызығушылығын қалыптастыру және қолдау бағдарламасы;
- ойын дамыту бағдарламасы;
- есте сақтау қабілетін дамыту бағдарламасы;
- тілін қалыптастыру және дамыту бағдарламасы;
- оқу еңбегіне қарым-қатынасын тәрбиелеу бағдарламасы және т.б.

5. Түзету – диагностикадан «сынақ» ала алмаған оқушыларға, яғни стандарт деңгейін меңгермеген оқушыларға арналған. Бұл өз кезегінде осындай оқушыларды стандарт деңгейіне жеткізудің бағдарламасы болып табылады.

Бұл бөлікте технология авторы үш нәрсеге ерекше көңіл бөлуге кеңес береді:

Бірінші – мұғалімнің пікірі бойынша осы бөліктегі кіші мақсаттарға жету жолында кездесетін қиындықтар

Екінші – осы тақырыпта оқушыларға кездесетін үнемі жіберілетін қателіктер

Үшінші – оқушыны білім беру стандарты деңгейіне көтеретін әдістемелік және педагогикалық сипаттағы шаралар жүйесі.

Осы үш ұстаным әр кіші мақсаттарда қайталанып отырады.

Сонымен, технологиялық карта –барлық оқушылардың түгел дерлік пән бойынша, тақырып бойынша міндетті деңгейде бағдарламаны игеруіне мүмкіндік беретін, ал анағұрлым қабілетті оқушыларға жоғары деңгейде білім алуға мүмкіндік беретін оқу процесінің нақты сызбасы.

ТК өзіне оқу процесінің басты компоненттерін біріктіреді. Бірақ ол сабақ туралы толық ақпарат бермейді. Сабақ мазмұны сабақтың ақпараттық картасында (САК) толық сипатталады.

САК-сы келесі құрылымдардан тұрады:

- 1) сабақтың міндеті;
- 2) сабақ мазмұны;
- 3) мұғалімнің әдістемелік құралдары;
- 4) оқушы-мұғалім қарым-қатынасының нәтижесі.

Сабақтың ақпараттық картасының негізгі міндеті : диагностиканың нәтижелі болуын басқару және «үй жұмысын мөлшерлеу» бөлімінің нәтижелі орындалуын басқару.

Педагогикалық технологияның басты құндылығы – сабақтың басым бөлігі оқушыны дамытуға кетеді. Дамыту міндеттері (немесе оның болмауы) нақты, анық, сабақ-сабақ бойынша оқушы дамуының ақпараттық картасында (ОДАК) көрсетіліп отырады.

ОДАК-да дамыту міндеттері, оқу-танымдық процестің мазмұны, мұғалімнің әдістемелік құралдары, даму бағыттары көрсетіліп қойылады.

ОДАК — біздің зерттеуіміз үшін өте қызықты.

Осыған дейінгі тәжірибе жобалап оқыту технологиясы тікелей оқушыларға арналғанын, өйткені қазіргі технологияландыру процесі оқушының білім беру процесіндегі рөлін өзгертуге бағытталғанын көрсетеді. Технологиялық карта оқушыға бақылау жұмыстарына дұрыс дайындауға мүмкіндік береді. Диагностика оқушыны жүйелілікке үйретеді, оқушының әрбір сабаққа дайындықпен келу дағдысы қалыптасады. Алдын-ала қарастырылғын үш деңгейдегі үй тапсырмасы мен бақылау кесіктері оқушыға өзінің оқу траекториясы мен дамуын өзі анықтауына мүмкіндік береді. Оқушы технологиялық картамен алдын-ала танысу арқылы мұғалім қашан және нені сұрайтынын, қай жауапқа қандай баға алатынын біліп отырады. Технологиялық карта мұғалім мен оқушы, мұғалім мен ата-ана, оқушы мен ата-ана арасындағы байланысты тиімді дамытады.

Гимназия мұғалімдері технологиялық картамен жұмыс барысында біршама қиындықтарға, түсінбеушіліктерге тап келгенін айтады. Бірінші қиындық — өтілген тақырыптағы ең бастысын қосымша оқу материалынан ажырата алмау. Мұғалімдер көбіне оқушыға барынша кең, толық ақпарат беруге тырысады да, ол ақпарат кейде меңгерілмей қалады. Кез-келген оқу курсы – бұл ғылымның бір бөлігі, сондықтан мұғалімнің міндеті – оқу материалындағы ең бастыны тауып, соны оқушы санасына жеткізу. Монахов технологиясымен танысу мұғалімдерді осыған үйретті. В.М.Монахов технологиясымен жұмыс істеу барысында кей материалдардың мазмұнын қайта құруға, орнын алмастыруға тура келеді. Әсіресе жаттығу жұмыстары ерекше көңіл бөлуді қажет етеді, өйткені оқулықта берілген жаттығулар кейде қате беріледі, кейде шым-шытырық, оқушының түсінуіне қиын, кейде бірыңғай бір деңгейге арналған немесе оқушыны жалықтыратындай болып келеді. Орыс тілі пәні мұғалімі Омарова Ж.Б. бұл технология мұғалімнің өзіне сын көзбен қарап, өзін қайта құруына көп көмектескенін айтады. Мұғалім технологиямен жұмыс істеу арқылы сабақ түсіндіру барысында мағынасы терең, ойды дәл жеткізетін сөздерді тауып айтуға тырысатын болғанын, дауыс ырғағына, екпініне, кідіріске ерекше мән бере бастағанын айтады.

Диагностика мазмұны да ерекше көңіл бөлуді қажет етеді. Іс-тәжірибе барысында мұнда да қиындықтар кездесіп жатты. 1-2 тапсырмада нақты жаттығулар берісе, ал 3-4 тапсырмаар шығармашылық сипатта болды, яғни сәйкесін таңдап алу, ойлап табу, мысал келтіру т.б. 3-4 тапсырмаларда оқушылар мұғалімнің өз мысалын қайталап айтса, ал 1-2 стандартқа сай берілген тапсырмалар оқушы үшін қиын болып шықты. Мұғалімге технологиялық картаны қайта құруға тура келді.

Диагностиканың мұғалімдерге ұнайтын жағы – мұғалім оқушы қатесіне талдау жасау барысында оқушының оқу материалының қай тұсын меңгермегенін, қай анықтаманы жаттамағаны немесе қай материалды мүлде білмейтіні анық көрініп тұрады. Осыған байланысты оқушыға қай тұсты игеру керектігі жөнінде толық бағыт беруге болады. Диагностикадан кейін коррекция бөлімінде оқушылардың өздеріне қателерін тапқызып, дұрыс жолын түсіндіруге үйретуге болады. Сондай-ақ диагностика дайындық кезіндегі жаттығу жұмыстары кезінде мұғалімге оқушымен жеке жұмыс жасауға мүмкіндік туады. Көбіне оқушылар тапсырманы орындап отырып, өз жауаптарының дұрыс не бұрыстығын тексеріп беруді, сұрайды бұл жағдайда мұғалім дұрыс жауабын айтпай, оған бағыт беріп, қайдан іздеуге болатынын айтады, оқушы өзі ізденеді. Бұл көптеген оқушыларға ұнайды да.

В.М. Монахов технологиясы бойынша жұмыс мұғалімнен оқу материалын тыңғылықты, дұрыс таңдап алуды талап етеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. А.Л. Зимин, Е.К. Хеннер. Повышение квалификации работников образования в области информационно-коммуникационных технологий. Информатика и образование; 2004; № 12; 1-4 бб
2. В.А. Каймин. Курс информатики: состояние, методика и перспективы. Информатика и образование; 1990; №6; 26-31 бб.
3. Е.К. Хеннер, А.П. Шестаков. Информационно-коммуникационная компетентность учителя: структура, требования и система измерения. Информатика и образование
4. Б.Ә. Әбдікәрімова. «Жаңа ақпараттық технологияларды кредиттік оқыту жүйесі бойынша студенттің өздік жұмысын ұйымдастыруда қолдану» // ҚарМУ Хабаршысы: Педагогика сериясы. Қарағанды. №3. 2005. Б. 100-105.
5. Абылайхан С.М. Қазіргі педагогикалық технологиялар. Лекциялар жинағы. Қарағанды 2008ж.
6. Манабаева А.Ш., Абылайхан С.М., Алшынбаева Ж.Е. Қазіргі білім беру технологиялары. Оқу-әдістемелік құралы. Қарағанды, Санатбаспасы, 2007, 80б.

ӘОЖ 371.351

Кудушева Н.А.¹, Токсанбаева А.А.²

¹Абай атындағы Қазақ ҰПУ¹, ²Қ.А.Яссауи атындағы № 123 мектеп- гимназиясы², Алматы қ.

ТҰЛҒАНЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ ДАМУЫ МӘСЕЛЕСІНІҢ ПСИХОЛОГИЯ ҒЫЛЫМЫНДА АНЫҚТАЛУЫ

Өзін-өзі дамыту – бұл тұрақты түрде өз-өзімен жұмыс жасау, жеке қасиеттерді жетілдірудегі жаңа білімді өндіру. Бұл процесс өмірде табысқа жету үшін маңызды болып табылады. Өзіне сенімді болмау, үнемі өмірден қандай да бір соққы алу немесе белгілі бір арман-мақсатқа жете алмауға тосқауыл болатын тұлғаның өзін-өзі дамытуы болып табылады. Біздің азаматтарымыз үнемі ең озық жабдықтармен және ең заманауи өндірістерде жұмыс жасау машығын меңгеруге дайын болуға тиіс», - деп Елбасы Н.Ә. Назарбаев айтып өткендей, әр адам үнемі дамып, жетіліп, үйреніп отыруы қажет [1].

Тұлғаның өзін-өзі дамытуы мәселесін зерттеудің теориялық базасын әр индивидтің сыртқы әсерлер арқылы дамуға ғана емес, сонымен қатар өзін жетілдіруге деген ішкі қабілеттері де бар деп есептейтін гуманистік психологияның көрнекті өкілдері А. Маслоу [2], К.Рождерс [3], Г. Олпорт[4] көзқарастары құрайды.

Тұлғаның өзін-өзі дамыту мәселесі Г.И. Метельскийдің тұлғаның психологиялық ерекшеліктерін зерттеген еңбектерінде қарастырылады [5]. Ол өзінің тәжірибелік зерттеуінде тұлғаның өзін-өзі тану үрдімінде жинақталатын білімдер, қабілеттер және дағдылар жүйесі алуан түрлі педагогикалық міндеттерді шығармашылық тұрғыдан шешудің маңызды

шарттарының бірі екендігі туралы болжамды негіздейді. Педагогикалық шеберліктің алуан түрлі деңгейлеріндегі тұлғаның біраз тобын зерттей келе, ғалым олардың өзін-өзі дамытуындағы, өзінің даму үрдісі мен нәтижесінің, оның жетістіктері мен кемшіліктерінің ерекшеліктерін танудағы да өзекті айырмашылықтарды көрсетіп берді. Ғалым тұлға бойындағы рефлексияға, өзін-өзі дамытуға қабілеттіліктің дамуының үш сатысын жіктей келе, тұлға өз іс-әрекеттерінің ішкі бір бөлігін көріп-біліп, пайымдап, тек жекелеген жақтарына ғана түзетулер енгізу – төменгі деңгейге тән құбылыс екендігіне тоқталды.

Өзін өзі дамытуға қатысты ойларында Л.С. Сапожникова өзін-өзі жасауға аса қызығушылық танытпай, өз күш-жігерін жұмсамай жеке тұлғаның дамуына қол жеткізу мүмкін емес дейді. Жеке тұлғаның өзін-өзі жетілдіруі оның дамуының көрсеткіші, ол жеке тұлғаның психикалық дамуының белгілі бір кезеңінде белсенділік пен дербестікті жүзеге асыру қажеттілігі ретінде пайда болатындығын атап өткен. Осы мәселеге қатысты ойды ғалым Л.И. Анцыферова: «Жеке адам өзінің ілгері қадам басуының жаңа мақсаттарын, жаңа мінсіздігін, жаңа өлшемдерін өзі жасаған кезде ғана даму шын мәнісінде орын алады», – десе, Д.И. Фельдштейннің пікірінше, жеке тұлғаның қалыптасуы – өзін-өзі айқындаудың, өзін-өзі көрсете алудың өзіндік беталысы, болашағы бар дамудың ерекше түрі болып табылады. Бұл жердегі түйінді ойлар даму әмбебап тектік жан иесі ретінде адамның негізгі қажеттілігін – өз аясынан асуды көрсетеді дегенге сайып келеді [6].

Ж.Ы. Намазбаева адамның әлеуметтік-саяси өзгерістерге дайын болуы, оның психикасындағы және мінез-құлқындағы «ішкі» және «сыртқы» факторларға байланыстылығы туралы пікірінде, адам психикасы нақты өмір шындығына тәуелді екендігіне тоқталады [7]. Оны есепке алмаудың тұлғаның жетілуіне қауіпті екендігіне назар аударады. Сондықтан қазіргі психология субъектінің ішкі белсенділігін зерттеуі тиіс, тек сонда ғана оның өзін-өзі ынталадырып, өзін-өзі жүзеге асыруы орын алады деген тұжырым жасайды.

Айтылған пікірлер «өзін-өзі дамыту» ұғымының өзіне тән сипаттамалары туралы: біріншіден, ол жеке тұлғаның педагогикалық, психологиялық, әлеуметтік, физиологиялық, философиялық, т.б. сияқты жан-жақты үрдістері болып табылатындығы, екіншіден, бұл үрдістер негізінен жасампаздық мәнге ие екендігі, үшіншіден, олардың жеке тұлғаның барлық өрістерін қамтитын, қарама-қайшылыққа толы сандық және сапалық өлшемдері болатындығы жайында қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Өзін-өзі дамытудың мәнін біздің ойымызша, тұлғаның «дамуы» мен оның «өзін-өзі дамытуы» ұғымдарымен байланыста қарастырылуы тиіс. «Психологиялық» сөздікте «даму» мөлшерлік өзгерістердің белгілі бір өлшем шегінен шығып сапалық өзгерістерге айналуы делінсе, «тұлғаның дамуы» ұғымы жеке адамның әлеуметтенуі мен тәрбиесі нәтижесінде әлеуметтік қасиеті ретінде жеке тұлғаның қалыптасу үрдісі деп түсіндіріледі. Осы үрдістің барысында қалыптасатын қабілеттер мен қызметтер жеке тұлғаның бойында тарихи қалыптасқан адами қасиеттерді қайта жаңғыртады.

Даму мен өзін-өзі дамыту бір-бірінің қайнар көзі бола тұра, бірін-бірі байыта түседі. Өзін-өзі дамыту жеке тұлғаны билеп алып, өз нәтижелерінің белгілі бір деңгейіне қол жеткізе отырып, оқу мен тәрбие ықпалымен одан әрі дамудың ең жақсы немесе ең жаман алғышарттарын жасайды. Егер оқу мен тәрбие дамудан айтарлықтай озып, ең жақын даму өрісінде болса, олардың дамытпалы нәтижесі болатыны белгілі.

Бұдан шығар қорытынды: өзін-өзі дамыту – жеке тұлғаның бойында қайта қалпына келмейтін сапалық өзгерістердің оның өз еркіне байланысты орын алуы және жеке тұлғаның өз дамуына өзі жауап беруі. Бірақ бұл бірден жүзеге аспайды, ол жеке адамның дамуының белгілі бір кезеңінде орын алады. Баланың баршаға таныс «Мен өзім» деген сөзі өзін-өзі дамытудың бастауы болып табылады. Бірақ өзін-өзі дамыту қажеттілігінің жеке тұлғаның тұрақты қасиетіне айналуы үшін біршама уақыт қажет.

Жеке тұлғаның қалыптасуының бастапқы кезеңдерінде оның белсенділігі қарым-қатынас барысында ересектердің ықпалын қабылдауға даярлығы түрінде көрінеді. Бірақ өсе келе бұл даярлық өз мінез-құлқын өз бетінше реттей алатын жеке тұлғаның өзіндік

санасының даму қарқынына байланысты өзгеріске ұшырайды. Өзін-өзі дамыту үрдісі жеке тұлға өз алдына мұндай міндет қоймаған кезде де аяқ астында пайда болуы мүмкін. Оны жеке тұлғаның даму үрдісі дайындағандықтан, сол үрдістің қажетті кезеңі болып табылады.

Өзін-өзі дамыту - «субъект-субъект» бағдарындағы шығармашылық іс-әрекеттің ерекше түрі, ол «өзіндік» үрдістерінің тиімділігін нығайтуға және арттыруға бағытталған, олардың арасында жеке тұлғаның өзін-өзі тануы, өзін-өзі басқаруы, шығармашылықпен өзін-өзі айқындауы, шығармашылықпен өзін-өзі көрсетуі мен өзін-өзі жетілдіруі жүйе құрушы болып табылады. Төртіншіден, өзін-өзі дамыту жеке тұлғаның белсенді түрде өзіне-өзі ықпал етуі мен өз-өзімен әрекеттестігі кезінде орын алады.

Өзін-өзі дамыту - адамның ішкі дүниесінің өзгеріске ұшырауы. Бұл адамның өмір сүруі барысында, өз жеке тұлғасын айқындап, оның негізін қалап, өз болмысының мәнін түсіну арқасында жүзеге асады. Оған білім алу, басқа да танымдық әрекетпен айналысу сияқты сыртқы факторлар әсер етеді. Орта арнайы білімнің өзіндік жауапкершілігі бар іс-әрекет ретінде жеке тұлғалық қабылдау білім негізінде өзіндік негізін қалауға, кәсіби құзыреттілікке бағытталуы кәсіби мамандарды шығарудың шарты болып табылады.

Өзін-өзі дамыту арқылы жеке тұлға өз қабілетін жүзеге асырып, өзін-өзінің психикалық сапаларын жетілдіреді, соның нәтижесінде өзі өмір сүретін қоғамдастықтың өзіндік дамуына ықпал етіп, қоғамның мәдени-тарихи дамуына өз үлесін қосады. Сондықтан заманауи қоғамдағы әлеуметтік-экономикалық міндеттерді шешуде жас маманның жеке тұлғасының өзін-өзі дамытуының мәні аса зор. Педагогикалық жоғары оқу орындары алдында тұрған түлектердің мәдениеттің қарқынды дамуы жағдайында оқуға және өз бетінше жұмыс істеуге деген қабілеттерін қалыптастыру мен оны әрдайым жетілдіру міндеті әрқашан өзекті міндет болып қала береді.

Жеке тұлғаның қалыптасу үрдісі оның кіретін сан алуан әлеуметтік қатынастарында жүзеге асатындығы белгілі. Бұл қалыптасу ережелерін қоғам белгілеп қойса да, жеке адамның өз ойын білдіру, өзін-өзі реттеу, өзін-өзі таныту, өзін-өзі айқындау, өзін-өзі көрсету қабілетінің маңызы зор. Ал өзін-өзі дамыту дегеніміз – жеке тұлғаның ішкі белсенділігі арқасында орын алған даму.

Өзін-өзі дамыту жүйесінде өзін-өзі ретке келтіріп отыруының маңызы зор. Тұлғаның өзін-өзі реттеуі (латын тілінен аударғанда белгілі бір ережеге бағыну) өзінің физикалық, психикалық жай-күйін және істерін басқара білуі болып табылады. Бұл – шаршағыштықты, абыржуды, күйзелісті азайту құралы, солқылдақтықты және қорқынышты жеңу, әрекеттің мотивтерін өзгерту, *көңіл-күйдегі* толқыныстарды қалпына келтіру тәсілі. Өзін-өзі реттеу арқылы адам өзін лайықты күйге келтіруіне болады, өзінің өзіне беретін ақыл кеңесін орындауға үйренеді. Өзін-өзі реттеу – жеке әрекеттің, ойлардың, себептердің, сезімдердің, көңіл-күйлердің жігерлі түрде өзгеруі. Оған өзін-өзі бақылау, өзін-өзі талдау мен бағалау, өзін-өзі детерминалдандыру арқылы толығымен үйренуге болады. Бұл ретте И.И. Чеснокова: «мінез- құлықты ретке келтіруде өзін-өзі реттеу үрдісі барлық кезеңінің өзегі болып табылады», – деген пікірімен қосыламыз.

Өзін-өзі ретке келтіру үрдісінде әлеуметтік өзара әрекеттестіктің әр түрлері жағдайларында өзін-өзі бағалау үздіксіз дамиды, түзетіледі, тереңдейді, сарапталады. Өзін-өзі бағалау адамның өзіндік көңіл-күйінің байқалуымен, жұмыстағы күмәнданғыштық және шексіз берілуге тікелей байланысты. Өзін-өзі бағалау адамның психофизиологиялық және психологиялық уайымдары, өмірлік тәжірибесі, туған кездегі болған қарым-қатынастар жүйесімен детерминалданады. М.М. Сеченев өзін-өзі бағалау мен көңіл-күй арасындағы байланыс жайында өз кезінде: балалық шақтағы көңіл күйден адамға өз сана актілеріне сыни көзқараста қарауға мүмкіндік беретін ересек жастағы өзіндік сана қалыптасатындығы туралы пікір білдірген .

Өзін-өзі бағалау мазмұны, тұлғаның күрделілігі мен көпқырлылығы сияқты. Ол оның моральдық, адамгершілік, құндылықтары, қарым-қатынас мүмкіндіктері әлемін қамтиды. Тұлғаның тұтас өзін-өзі бағалауы оның психикалық әлемінің әртүрлі қырларынан құралады. Шынайы, нақты өзін-өзі бағалау иллюзиялардан, орындалмаған армандардан құтқарып,

олардан бас тарттырып, қолдан келетін мәселелермен кәсәби тұрғыда айналысуға ұмтылдырады. Өзін-өзі бағалаудың болмауы тұлғаның өзін-өзі жоғалтуына әкеледі, ал өзін-өзі бағалауды сақтау ол өзіндік «менді», өзінің мәнін сақтау болып табылады. Адамның құндылықтары мен жауапкершілік, тәртіптілік сияқты сапалары оның басқаларды бағалауына негіз болады. Өзін-өзі бағалаудың қалыптасуына тұлғаға басқалардың беретін бағасы қатты әсер етеді. Өзін-өзі бағалау өте динамикалық, қозғалмалы қатынас болып табылып, жағдайға қарай өзгеріп тұрады. Кәсіби өзін-өзі бағалау тұлғаның өзіндік бағасымен байланысты. Өзін-өзі бағалаудың өсуі тұлғаның сенімділігін арттырады.

Өзін-өзі бағалау «Мен тұжырымдаманың» жүйекұраушы компоненті болып табылады. Адамның «Мен» бейнесі өзіне-өзінің бағасын сезіну және өзгелердің бағасының қатынасынан тұрады.

Қорыта келе, демократиялану мен ізгілендіруі, әлемдік кеңістікке кірігуге байланысты қоғамда жүріп жатқан тарихи үрдістердің негізгі кейіпкері, оларды тудырушысы да, іске асырушысы адам. Ал оның дамуы үшін психологиялық, әлеуметтің жағдайлардың жасалуы қаншалықты қажет болса, өзінің бұл жолда тынбай әрекет етуінің маңызы одан да жоғары. Ол жолда қателеспеу үшін әр адам өз «менін» айқындап, өзі туралы түсініктерінің болуы, болашағын бағдарлап, биік мақсаттар қоя алуы, оларға жетуде басқалармен әрекеттесе білуі, жаңашыл идеяларды қабылдай білуі тиіс.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. ҚР Президентінің «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы, Астана, 14 желтоқсан, 2012 жыл.
2. Маслоу А. Мотивация и личность. - СПб.: Питер, 2008. – С. 352.
3. Роджерс К.Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека. - М.: Издательская группа Прогресс; Универс, 1994. - С.480.
4. Олпорт Г. Личность в психологии. М.: КСП; СПб: Ювента. При участии психологического центра “Ленато”, СПб, 1998. С. 103—112.
5. Метельский Г.И. Психологические особенности гностической деятельности учителя. - Л., 1980.– С.252.
6. Фельдштейн Д.И. Мир Детства в современном мире (проблемы и задачи исследования). - М.: Воронеж: МПСУ; Модек, 2013. — С. 335.
7. Намазбаева Ж.И. Жалпы психология, Оқулық,-А: Абай атындағы ҚазҰПУ, Психология институты,-2006

ӘОЖ 371.351

Момбиева Г.А.¹, Момбиева Ұ.А.²

Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, Алматы,¹ М.Тынышпаев атындағы қазақ көлік және коммуникациялар академиясының Шымкент колледжі²

СТУДЕНТТЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕЛУІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Тұлғаның әлеуметтік–психологиялық бейімделу мәселесі психология ғылымындағы және психология ғылымының басқа да аймағындағы күрделі мәселелердің бірі болып табылады. Тұлғаның әлеуметтік–психологиялық мәселесі ауқымды түрде теориялық және қолданбалы маңызды иеленеді. Адамды қоғамға, әлеуметтік топқа және ұжымға енгізудегі, адам мен әлеуметтік тәжірибені меңгеру механизмінде, қарым–қатынас және мәдени тәжірибелерге бейімделу және әлеуметтену процесі маңызды механизм болып табылады.

Кез келген қоғамның қандай болуы оны құраушы субъектілердің күш-жігеріне байланысты. Қазіргі ғылыми әдебиеттерде, әлеуметтік-гуманистік ғылымда жастар мәселесі ауқымды орынға ие. Соңғы жылдары жүргізілген түрлі әлеуметтік, психологиялық

зерттеулер жастар бойында жалпы құндылық, нормативті дағдарыстың бар екенін көрсетіп отыр. Қазіргі өзгермелі қоғам жағдайында, күрделі эконномикалық және саяси өзгерістер жастарға ғана емес, жалпы адам психикасына елеулі әсер ететіні белгілі. Осыған байланысты адамның әлеуметтенуін зерттеу адам мен оны қоршаған орта қатынасының динамикасын күшейтетін факторлардың өсуімен, қоғамның адамға қоятын талаптарының көбеюімен, сондай-ақ психология ғылымының негізгі зерттеу объектісі – тұлға, оның қалыптасуы мен дамуы мәселесінің маңыздылығымен байланысты ерекше аukumды орын алып отыр.

Тұлғаның әлеуметтік-психологиялық ерекшеліктерінің қалыптасуына әсер ететін қарым-қатынас, таным, еңбек деп қарастырылатындықтан әлеуметтену тұлға дамуының үрдісі ретіндегі үш негізгі аймақтың ортақ мінездемесі болып, индивидтің сыртқы ортамен әлеуметтік байланысын кеңейту болып табылады. А.Н.Леонтьевтің пайымдауынша, адам әлеуметтенудің бүкіл үрдісінде көптеген іс-әрекет түрлерімен айналысады. Мұнда үш негізгі маңызды үрдіс өтіледі. Біріншіден, бұл әр іс-әрекет түрінде болатын және оның түрлері арасындағы байланыс жүйесінде бағдар болады. Ол әр тұлға үшін маңызды іс-әрекет аспектісін анықтауы, игеруі болып табылады. Осындай бағдардың жемісі ретінде іс-әрекетті тұлғалық таңдау деп атауға болады. Оның негізінде екінші үрдіс туындайды, яғни - негізгі таңдалған іс-әрекет төңірегінде орталықтану және басқаларды оған бағынышты ету. Үшіншіден, іс-әрекетті жүзеге асыру барысында тұлға жаңа рөлдерді, олардың мәнділігін игереді. Осындай жаңартулардың қысқаша мәнін іс-әрекет жүйесіндегі дамушы индуктивті көрсетуде оның іс-әрекет субъектісі ретіндегі мүмкіндіктерінің кенею үрдісі айқындалады. Өкінішке орай, оның психологиялық аспектісі жағынан зерттеу мәліметтері аз [1].

Психологияда бейімдеу тұлғаның ішкі күйінің қоршаған орта мен үйлесуі ретінде анықталады. Бейімдеуді күзетуші өзгертулер организмнің барлық деңгейлеріне әсер етеді, яғни молекулалықтан іс-әрекетті психологиялық «регуляциялауға» дейін. Психологиялық бейімделу құрылымына танымдық, эмоционалды-еріктік, мотивациялық және практикалық аспектілер енеді. Оның тиімділігі тұлғаның өзін қабылдауының және өзінің әлеуметтік байланыстарының теңдігіне тәуелді болады.

Бобнева М.И. «Әлеуметтену мен әлеуметтік-психологиялық бейімделу процесі тығыз өзара байланысқан деп көрсетеді. Психологиялық механизмдер, бейімделу процесінде тұлғаның әлеуметтік орта мен өзара әрекет етуін жеке алғанда, жанама түрде тұлғаның мотивациялық құрылымы, психикалық құрылымы, кейбір даралық ерекшеліктер индивидтің әлеуметтеу процесінде әлеуметтік жағдайдың әсерімен құрылады. Тұлғаның әлеуметтенуі, тұлғаның қоғамда, нақты бір ұжымда бейімделуі үшін қажетті жағдай болып табылады» деп тұжырымдайды [2].

Әлеуметтік-психологиялық бейімделу түсінігін қысқаша қарастыратын болсақ, жеке адам мен топтың өз ара қатынасының жағдайын жеке адам созылмалы емес ішкі және сыртқы қақтығыстарсыз басты әрекетке сәтті қосылуы, негізгі социогенді қажеттіліктерді қанағаттандыруы, оның топ ұсынатын рөлдік күтілімдеріне қарсы шығуы, өзінің ісін көрсету және шығармашылық қабілеттерін еркін көрсету жағдайы әлеуметтік-психологиялық бейімделу деп аталады.

Бейімделу үдерісін студенттің топпен, әртүрлі мәдениет өкілдерімен және бейімделу топтарының өзгеруімен ұзақ уақыт байланыста болудың тікелей нәтижесі ретінде түсіне отырып, біз үшін психологиялық бейімделу тиімділігінің көрінісі қызығушылық туғызады, яғни студент психологиясында жаңа психикалық үлгілерді (жекелеген психикалық үдерістерден тұлғалық қасиеттерге дейін) құндылық бағдарларының өзгеруі ретінде (өзінің міндетін ой елегінен өткізу, қазіргі және болашақ ұрпақ алдындағы жауапкершіліктің пайда болуы, адамгершілік жетілуге тұрақты түрде ұмтылу), индивидтің жаңа әлеуметтік қондырғылары, рөлдік мінез-құлықтары ретінде (қоғамдық, экономикалық, оқу-тәрбие, кәсіби, құқықтық және т.б. қатынастарға енуі) көру мүмкіндігін береді. С.С.Гиль атап көрсеткендей, практиктер арасында нақты әлеуметтік орта бейімделу үдерісін өз қорларымен және тұлғалық өсуді тек өз мүмкіндіктерімен қамтамасыз етеді деген түсінік жоқ, жас адам оларды өз дамуында қолдануы мүмкін, тек сонан соң ғана осы жүкпен ары қарай өседі.

Сондықтан бұл жол, өміршең және әлеуметтік кеңістік, «жас адамның осы жолда қозғалуын мүмкін ету үшін, баспалдақ тәріздес ұйымдастыру, құрылымдау» қажет. Әдетте, бейімделудің сыртқы қырын ерекше атайды, ол ауыл жастарының жаңа ортадағы әлеуметтік және мәдени өмірге белсенді түрде қатысуы барысында, оның мүшелерімен толыққанды тұлғааралық әрекеттесуде және өмірдің толықтығы мен қанағаттанарлық сезімде көрінетін оның ішкі қырында көрініс табады. Бейімделудің табысты өтуі нәтижесінде студент жаңа мәдени ортаға, ЖОО-ғы немесе колледждегі оқу-тәрбие үдерісіне үйлесіп, сәйкестеніп қана қоймай, оның дәстүрлерін, ерекшелік түрін қабылдайды және осыған сәйкес әрекет етеді [3].

Студенттік кезең негізінен 18-22 жас аралығында өтеді. ЖОО-ғы оқу мерзімі жеткіншек жасының екінші кезеңімен немесе ер жетудің бірінші кезеңімен сай келеді, бұл кезең тұлғалық сипаттың қалыптаса бастау күрделілігімен ерекшеленеді, яғни адам өміріндегі ерекше кезең болып табылады. Студенттік кезеңнің проблемаларын көптеген зерттеулерден алынған мәліметтер (Б.Г.Ананьев, В.А.Сластенин, В.А.Якунин, А.А.Реан, И.А.Зимняя және т.б.) студентті психологиялық-педагогикалық ұстаным (позиция) тұрғысында оқу-тәрбие іс-әрекеттерінің ерекше субъектісі ретінде сипаттау мүмкіндігін береді. Студент мотивтің (түрткінің) екі түрімен: жетістікке жету мотиві мен танымдық мотивпен сипатталатын оқу-тәрбие іс-әрекетінің субъектісі ретінде алға шығарылады.

Студентті оқу-тәрбие іс-әрекетінің субъектісі ретінде қалыптастыру педагогикалық іс-әрекеттің аспектілерінің бірі және жауапты психологиялық-педагогикалық міндет болып табылады. Мәселенің бұлайша қойылуы студенттің табысты оқуы үшін қажетті оқу тәрбие әрекеттерін, нақты оқу материалында оларды орындау бағдарламасын және оларды қалыптастыру бойынша жаттығуларды айқын ұйымдастыруды анықтауды талап етеді. Бұл жағдайда ЖОО немесе колледж оқытушысының педагогикалық іс-әрекетінің мазмұндық аспектісін пәндік, метапәндік және көппәндік ретінде қарастырған жөн, мұның негізінде шетелдік студенттің жаңа құндылық бағдардың, оның мотивацияларының қалыптасуы, әлемге көзқарасын қалыптастыру және осы әлемдегі өзінің орнын анықтау жатыр. Зерттеушілер субъективті-психологиялық жаңа білім беруді оқытудың мазмұны мен процедураларын ұйымдастыру нәтижесі ретінде түсінудің мүмкіндіктерін атап көрсетеді.

Студент атану - жас адамда өз қабілет, мүмкіндіктеріне сенімін нығайтады, толыққанды және қызықты өмірге үмітін жалғайды. Сонымен қатар екінші және үшінші курстарда оқу орнын, мамандықты, кәсіпті таңдаудың дұрыстығы туралы сұрақтың кездесуі де жиі байқалады. Үшінші курстың аяғына қарай кәсіби өзіндік анықталу туралы толық шешіледі. Бірақ та, осы уақытта келешекте мамандық бойынша жұмыс жасаудан бас тарту сияқты шешімдер де қабылданады. В.Т.Лисовскиймен берілген мәліметтерге сүйенсек Ленинградтық төрт үлкен жоғарғы оқу орындарының тек 64% жоғары курс студенттері өздері үшін олардың болашақ кәсіптері олардың негізгі бейімділіктері мен қызығушылықтарына сәйкес келеді деп шешкен. Студенттердің көңіл-күйлеріндегі өзгерістердің жиілігі байқалады – оқу алғашқы айларындағы тамашалаудан оқу ортадағы тәртіп, оқыту жүйелері, жекелей оқытушыларды скептикалық бағалауы [4].

Адамның кәсіби таңдауын кездейсоқ факторлар анықтап жататыны жиі кездеседі. Бұл құбылыс әсіресе оқу орнын таңдауда келеңсіз, себебі бұндай қателіктер қоғамға және жеке адамға мәнді зиян келтіреді. Сондықтан да жоғарғы мектепке немесе колледжге түсуші жас адамдармен кәсіби бағдар беру жұмысын жүргізу өте маңызды. Жоғарғы оқу орнында оқытылатын қандай да бір кәсіпті меңгеру үшін, қажетті қабілеттерді анықтау үшін профиограммалардың күйі бұрынғы сипаттамасы талап етіледі. Адам психикасына ұсынылатын профиограмманың талаптарына сәйкес үш деңгейді көрсетеді:

- 1) абсолютті қажетті;
- 2) салыстырмалы қажетті;
- 3) қалаулы

Осы профиограммаларды қолдану жақсы нәтижелерді береді.

Студенттің табысты іс-әрекетіне қажетті жағдай ішкі дискомфортты сезінуді жоғалтатын және қоршаған ортамен қайшылықтың болуының алдын алу. Ол үшін таңсық

болған оқу орнындағы оқу ерекшеліктерін меңгеру болып табылады. Алғашқы курстарда студенттік ұғым пайда болады, ақыл-ой әрекетінің ұжымдастырудың дағды-үйреністері қалыптасады, таңдалған кәсіпке сәйкестік сезіледі, тұрмыстың бос уақыттың және еңбектің оптималды тәртібі жасалынады, жеке адамның кәсіби мәнді қасиеттеріне өзіндік тәрбиелеу мен өзіндік жасалулар бойынша жұмыс жүйелі түрде орнығады.

Бірінші курстардың оқу орнына бейімделу үрдісіне орай жүргізілген көптеген зерттеулер келесідей негізгі қиындықтарға жіктеледі екен: кешегі мектептің ұжымындағы оқушылардың оның өзара көмегі мен моральдік қалауының кетуімен байланысты жағымсыз күйзелістер; кәсіпті таңдаудағы мотивацияның белгісіздігі, оған жеткіліксіз психологиялық даярлық, мінез-құлық пен іс-әрекетті психологиялық өзіндік реттей алмаушылық, оның күнделікті бақылауға ашылуын педагогтардың талап етуі, жаңа жағдайда еңбек пен демалыстың оптималды тәртібін қарастырып іздеу жұмыс пен өзіндік қызметті реттеу, әсіресе үй жағдайынан жатақханаға ауысу кезінде, соңғысы өзіндік жұмысқа дағдының болмауы, конспект жасай алмау, алғашқы еңбек көздерімен, сөздіктермен, анықтама сілтемелермен жұмыс жасай алмаушылық. Барлық осы қиыншылықтар өзінің шығуына байланысты әр түрлі. Оның кейбіреулері объективті құрыла алмайтын, енді біреулері субъективті сипатта және де әлсіз даярлықпен, мектеп және жанұя тәрбиесіндегі ақаулармен байланысты.

Студенттердің оқу орнына бейімделуі Е.В.Старовойтенко бойынша келесідей жіктеледі:

а) кәсіби бейімделу, оқу үрдісінің мазмұны, сипаты, жағдайлары мен ұжымдастырылуына икемделу, оқыту және ғылыми өзбеттілік дағдыларының жасалуы;

б) әлеуметтік-психологиялық бейімделу – индивидтің топқа, онымен өзара қарым-қатынасқа икемделуі, өзіне тән мінез-құлық стилінің анықталуы.

Басқаша айтсақ, «бейімделу қабілет – ешқандай ішкі дискомфортты сезінбей және қоршаған орта мен қарама-қайшылықсыз адамның қоршаған ортаның әлеуметтік, физикалық, әр түрлі талаптарына бейімделе алу қабілеті». Бейімделу – бұл белсенді іс-әрекеттің алғы шарты және оның тиімділігінің қажетті шарты. Бұдан индивидтің қандай да бір әлеуметтік рөлінің жақсы қызмет етуі үшін бейімделудің жағымды маңызы көрінеді [5].

Зерттеушілер бірінші курс студенттерінің оқу орнының жағдайына бейімделуінің үш түрін көрсетеді:

1) формальды бейімделу, студенттердің жаңа ортаға, жоғарғы мектеп құрылымына, ондағы оқыту мазмұнына және оның талаптарына қатысты;

2) қоғамдық бейімделу, яғни, бірінші курс студенттерінің топтық ішкі бірігуі және жалпы алғанда топтардың басқа студенттермен қосылу үрдісі;

3) Дидактикалық бейімделу, жоғарғы мектепте студенттердің оқыту жұмыстарының түрлері мен әдістеріне байланысты бейімделу.

Көпшілік бірінші курс студенттері кеше ғана мектептегі мұғалімдерінің назары мен қамқорлығын сезінген олар оқу орны жағдайында алғашында дискомфортты сезінеді. Оларды жоғарғы оқу орнындағы жаңа іс-әрекеттері – ол жауапкершілікті тәуелді қатынастардың сапалы өзгеше жүйесі. Онда ең бірінші орынға өз мінез-құлқын өз бетімен реттеу қажеттілігін, өз ісі мен тұрмысының ұйымында бостандық дәрежесінің болуы қойылады.

Сонымен, қорыта келгенде, әр студенттің бейімделу үрдісі әр түрлі жүреді. Еңбек стажы бар жас адамдар студенттік өмірмен тұрмысқа жеңіл және тез бейімделеді, ал кешегі оқушылар – академиялық жұмысқа жақсы бейім. Студенттік топтың міндеті – жалпы оптималды іс-әрекет үшін жағдай жасау.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: в 2 т. Т. 1 - М., 1983. - 286 с.
2. Психологический механизм регуляции социального поведения / Отв. ред. М.И.Бобнева, Е.В.Шорохова. - М.: - Наука, 1978. - 311с.

3. Гиль С.С. Изучение проблемы самореализации личности в процессе подготовки социальных педагогов в многоуровневой системе педагогического образования /С.С. Гиль // Многоуровневое педагогическое образование. - Вып. №6.- Омск: Изд-во ОмГПУ, 1996. - С.142-147.
4. Лисовский В.Т. Ключевые принципы социальной защиты молодежи / В.Т. Лисовский // Социальная работа. - 1994. - №1, - С, 57-59.
5. Старовойтенко Е.В. Культурная психология личности: монография / Е.В. Старовойтенко, - М.: Академический проект; Гаудеамус, 2007. -160 с.

УДК: 376,3

Омар Б.С.

КГКП я/с №53 «Алмагуль», г.Караганда

СОЦИАЛЬНАЯ АДАПТАЦИЯ ДОШКОЛЬНИКОВ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ СРЕДСТВАМИ ЛЕКТЕКИ

В современных социально-политических условиях в нашем государстве первостепенными стали задачи построения новых отношений между личностью, обществом и государством. Одной из современных и эффективных форм социализации детей дошкольного возраста с особыми образовательными потребностями (ООП) является лекотека.

В лекотеке нашей дошкольной организации коррекционно-развивающие занятия проводятся с детьми с нарушением речи и зрения, дети с ЗПР, с синдромом Дауна, ранним детским аутизмом, после кохлеарной имплантации, с множественными нарушениями, с детьми, имеющими разное состояние здоровья, разный уровень развития.

Каждого особого ребенка обследует команда специалистов, которые могут оказать ему коррекционную помощь. После проведения командной оценки, специалисты лекотеки (дефектолог, логопед, психолог, тифлопедагог и др.) составляют индивидуальную развивающую программу (ИРП), опираясь на сильные стороны в развитии ребенка, на его возможности и потребности.

ИРП строится на основе современных программ для детей с особыми образовательными потребностями, утвержденных Министерством образования и науки РК. Кроме этих специальных программ, специалистами нашей дошкольной организации были разработаны адаптивные программы для работы с детьми с ООП, которые помогают повысить качество коррекционной работы.

Основными видами работы с ребенком в лекотеке являются индивидуальные и групповые занятия. Все занятия с детьми проходят в игровой форме, так как игра, по мнению Д.Б. Эльконина, представляет собой важнейшую и эффективную форму социализации ребенка, обеспечивающую освоение мира человеческих отношений [6].

Индивидуальные занятия направлены на развитие и поддержку способностей ребенка в соответствии с его возможностями, и планируются с учетом зоны его ближайшего развития. Для того, чтобы ребенок легче адаптировался к новой обстановке и новой деятельности, чувствовал себя в безопасности, индивидуальные занятия обычно проводятся в присутствии родителей. Родители становятся участниками игры, знакомятся с новыми методами и формами работы с ребенком. После занятия родителям выдается домашнее задание с рекомендациями по отработке полученных навыков в играх дома.

С целью формирования навыков социального поведения проводятся групповые занятия. Общение с другими детьми дает ребенку с ООП новые впечатления. Ребенок учится доброжелательно относиться к сверстникам, играть и заниматься вместе со всеми, у него начинают развиваться навыки совместной игры. Учитывая повышенную утомляемость, неустойчивость внимания детей с ООП в течение всего занятия педагог меняет виды

деятельности. Характер и объем учебного и игрового материала, применяемого на занятии, обязательно адаптируется специалистами лекотеки к возможностям каждого ребёнка на данный момент [3].

Для повышения интереса детей при планировании коррекционных занятий специалисты лекотеки широко используют элементы авторских методик М. Монтессори, Глена Домана, Никитина, Х. Кюизенера.

Методы Монтессори-педагогике оптимально подходят для ребенка с любым уровнем умственного, психического, речевого развития, поскольку реализуют индивидуальность в обучении. Так, выполняя упражнения в практической жизни дети учатся ухаживать за собой, своими вещами и окружающей обстановкой. Используя рамки с застежками (пуговицы, кнопки, молнии, пряжки, шнурки, банты) дети упражняются в умении самостоятельно одеваться и застегивать пуговицы и ремни, обуваться, завязывать шнурки. Упражнения по уходу за окружающей средой (вытирание пыли, сметание со стола, мытье посуды, стирка кукольного белья и т.д.) помогают ребенку с ОВР научиться соблюдать чистоту, аккуратно обращаться с вещами, убирать их на место.

Подобные упражнения М. Монтессори развивают не только память, внимание, волю, но и не менее важны для социального развития ребенка с ограниченными возможностями и в первую очередь для формирования у него навыков социального поведения, ознакомления с культурой поведения в обществе, обучения навыкам повседневной деятельности и личной гигиены.

С материалом М. Монтессори по сенсорному развитию педагоги организуют различные игры и упражнения. Так, игры с розовой башней способствуют развитию глазомера, знакомят ребенка с понятиями «большой-маленький». Игры с цветными табличками «Найди пару», «Зажги огоньки в доме», «Разноцветные дорожки» развивают зрительные функции цветоразличения основных цветов спектра и их оттенков. Действуя с «Геометрическим комодом», ребенок знакомится с плоскостными геометрическими фигурами, учится методом проб и ошибок заполнять прорези соответствующими по форме фигурами, составлять пары одинаковых по форме и размеру фигур. Упражнения с «шершавыми табличками» способствуют развитию у детей осязания и тактильного восприятия. Также развитию осязания и мелкой моторики рук способствуют игры на сортировку предметов (орехи, пуговицы, шарики и т. д.). В игре «Волшебный мешочек» - дети развивают умение узнавать на ощупь предметы и определять материал, из которого они сделаны [1].

Самостоятельная работа с материалами М. Монтессори позволяет детям стать более независимыми, самостоятельными и адаптированными, что просто жизненно важно для детей с проблемами в развитии.

Методика Х. Кюизенера, элементы которой используются педагогами лекотеки в работе с детьми с ООП, универсальна, она не вступает в противоречие ни с одной из существующих методик, а наоборот, удачно их дополняет. Палочки Х. Кюизенера просты и понятны детям, упражнения с ними предлагаются детям в игровой форме [4]. Подбор упражнений осуществляется с учетом возможности детей, уровня их развития. Использование в работе палочек Х. Кюизенера помогает сформировать у ребенка с ОВР представление о цвете, длине, ширине, высоте, научить сравнивать и измерять предметы. В дополнение к набору палочек Х. Кюизенера мы используем альбомы для детей младшего и старшего дошкольного возраста «Волшебные дорожки», «На золотом крыльце» и др. В альбомах подобраны игры, которые научат ребенка различать цвет, сравнивать предметы по величине, ориентироваться на плоскости, познакомит с понятиями «одинаковые» и «разные». Очень нравится детям игра «Дорисуй картинку». На цветной схематичный рисунок из альбомов дети накладывают подходящие по величине и по цвету палочки. Рисунок становится объемным, появляются заборчики, дорожки, домики, как бы оживают сказочные персонажи, животные, птицы и цветы.

Для интеллектуального развития успешно используем кубики Никитина. Данная методика подразумевает подачу обучающего материала в игровой форме. Упражнения, которые педагоги предлагают выполнять при помощи кубиков, легко изменяются, подстраиваясь под индивидуальный уровень развития каждого ребенка. Дети с удовольствием конструируют из кубиков башни, поезд, собаку с опорой на образец, или придумывают свои постройки. Особенно ценным является то, что игры с кубиками Никитина рассчитаны на совместную игру детей вместе с родителями. Принимая активное участие в играх ребенка, родители, воспитывающие ребенка с ОВР, начинают лучше понимать своего ребенка и взаимодействовать с ним.

Оптимизировать педагогический процесс, индивидуализировать обучение детей с ООП, и значительно повысить эффективность педагогической деятельности помогает педагогам лекотеки использование компьютерных технологий. Разработанные на основе методики Глена Домана компьютерные обучающие пособия «Умница», «Гений с пеленок» и «Интеллектуал», позволяют детям с ОВР легко усвоить большой объем информации об окружающем мире животных и растений, предметах и их назначении с помощью иллюстраций, фотографий, рисунков, которые очень точно, реалистично и доступно отображают объекты окружающего мира. Они демонстрируются изолированно, изображения не перегружены лишними деталями, доступны для восприятия детьми с ООП.

Программа работы с использованием компьютерных пособий «Умница», «Гений с пеленок» и «Интеллектуал» состоит из 2-х этапов. На первом этапе педагоги просто знакомят ребенка с предметом. На экране появляется надпись, затем изображение и озвучивание названия предмета или явления. На втором этапе ребенку в доступной форме сообщается новая, постепенно усложняющаяся от ступени к ступени информация о предмете или явлении. Следует отметить, что информация на диске – это не единственно правильный вариант. Эту информацию педагог подбирает в соответствии с возрастом, возможностями и интересами каждого ребенка, посещающего Лекотеку, а также в соответствии с задачами, которые он ставит на занятии.

Практика работы с детьми с ОВР показала, что использование компьютерных игр или мультимедийных презентаций, как на индивидуальных, так и групповых занятиях, позволяют сделать их эмоционально окрашенными, привлекательными, вызывают у ребенка живой интерес, являются прекрасным наглядным пособием и демонстрационным материалом. В лекотеке успешно функционирует медиатека. Здесь имеются разработанные педагогами презентации по всем лексическим темам, они озвучены сказками, стихами, динамическими паузами по теме.

Апробированные педагогами компьютерные игры («Компьютер для малышей», «Планета чисел для малышей», «Занимательная арифметика», «Занимательная геометрия», «Времена года», «Уроки тетюшки Совы», «Лесная школа») в сочетании с традиционными методами способствует быстрой адаптации детей, повышают их интерес к коррекционным занятиям, преодолению имеющихся проблем в развитии детей. У детей появляется заинтересованность в занятиях, они лучше воспринимают и усваивают материал, увеличивается речевая активность, совершенствуются навыки общения с другими детьми и взрослыми.

Широко в системе психокоррекционной помощи специалисты лекотеки используют разные виды арттерапии: музыкотерапия, изотерапия, имаготерапия, пескотерапия, эманотерапия, которые способствуют социальной адаптации ребенка с проблемами в развитии. Применение той или иной арттерапевтической техники определяется вариантом и характером имеющегося у ребенка нарушения [5].

Арттерапия применяется в работе со всеми детьми, посещающими лекотеку независимо от их диагноза. Изобразительная деятельность с использованием нетрадиционных техник является своеобразным средством коррекции эмоционально-волевой сферы. В работе с детьми используются такие нетрадиционные технологии как хеппинг - пальчиковая живопись, ниткопись, кляксография, монотипия, рисование на мокрой

бумаге, обрывная аппликация, рисование по трафарету и с помощью печаток и оттисков. Также большие возможности для развития детей с ОВР предоставляет использование техники пластилинография и тестопластика - создание объёмных или рельефных фигур, картин и даже целых композиций из пластилина и солёного теста. Во время лепки у детей развивается тонкая моторика пальцев, воображение, дети приобретают новый сенсорный опыт.

С большим удовольствием дети занимаются в оркестре шумовых музыкальных инструментов «Музыкальный шанырак». В оркестре дети не только обучаются игре на музыкальных инструментах, дети прежде всего учатся общаться по-новому. У них появляется ответственность за правильное исполнение своей партии, собранность, сосредоточенность. Оркестр объединяет детей, воспитывает волю, помогает преодолеть нерешительность, робость, неуверенность в своих силах.

Значительное место в коррекционной работе с детьми с ОВР занимают праздники и развлечения. Красота обстановки, торжественность музыки, общее приподнятое настроение – все это делает праздники эмоционально насыщенными. Все дети принимают активное участие в празднике, каждый из них имеет возможность показать, на что он способен, и почувствовать себя равноправным в атмосфере общей радости.

Вовлечение семьи в процесс развития ребёнка, поиск ресурсных возможностей внутри семьи — одна из важнейших задач Лекотеки. Важно отметить, что вся коррекционная работа в Лекотеке проводится совместно с родителями воспитанников и планируется так, чтобы родители были не пассивными наблюдателями, а активными участниками процесса. Такое сотрудничество со специалистами Лекотеки помогает родителям, применять полученные знания и умения в воспитании своих детей дома и принять ребёнка таким, какой он есть. В результате конструктивной работы родители вырабатывают позитивные установки по отношению к себе, своему ребёнку, что позволяет им формировать у него такие навыки, которые помогут адаптироваться и семье, и ребёнку[3].

За время посещения Лекотеки произошли позитивные изменения в развитии детей. У детей повысилась социальная активность, уменьшился страх чужих людей, дети стали более эмоциональными, у них повысилась самостоятельность в разных видах деятельности, повысилась степень общительности, расширился словарный запас, улучшилась координация движений и навыки самообслуживания. Все родители положительно отзываются о качестве коррекционных занятий специалистов лекотеки, указывают на эффективность развития социализации детей благодаря расширению границ общения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Абрамова Г.Б. Уроки Монтессори // Коррекционная педагогика: методика обучения и воспитания детей с нарушением развития. – 2012.- №1.- С.5-7.
2. Бахметьев А. Говорящая ручка «Знаток». ООО «Знаток плюс»
3. Ильина, С.К. Лекотека в ДОУ. // Воспитание и обучение детей с проблемами в развитии. - 2011.- № 6.- С.12-15.
4. Киселёва Т.Ю. Умные кубики // Дошкольное воспитание.- 2013.- С. 32-34.
5. Леонидова М.Т. Развиваем малышей // Дошкольное образование в Казахстане.- 2014.- С.19-21.
6. Эльконин, Д.Б. Психология игры. - 2-е изд. – М.: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС, 2007. – с. 234.

К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ТРЕНДОВ ДИНАМИЧЕСКИХ РЯДОВ ДЛЯ ПРОГНОЗИРОВАНИЯ, РЕШЕНИЯ ЗАДАЧ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Как известно, в современных условиях воздействия внутренних и внешних переменных факторов, влекущих за собой повсеместные изменения, в том числе в экономике, менеджеры ВУЗа должны предугадывать изменения и их влияние на результаты работы с тем, чтобы адекватно на них реагировать. Одним из методов, позволяющих решить такую задачу, является прогнозирование, представляющее собой предсказание будущего, которое опирается на накопленный опыт и текущие предположения относительно будущего. Ко всему, прогнозирование является одной из важнейших функций управления персоналом [1,2].

Первостепенную роль в прогнозировании играют статистические методы. При этом важное место и значение занимают динамические ряды. Для их описания требуется определенная модель. Модели отличаются большим разнообразием, из которых наиболее распространенными являются экономикоматематические.

Прогнозированию, как и любому другому процессу с использованием динамических рядов, присущ алгоритм, который включает следующие шаги:

1. Выбор совокупности моделей динамических рядов.
2. Оценка конкретной модели (в рамках совокупности), которая позволяет получить искусственные данные, отвечающие важнейшим характеристикам анализируемого ряда.
3. Представление прогноза ожидаемого значения будущего поведения модели, для которой сделана оценка.

Границами прогноза являются доверительные интервалы и при условии, если используемая модель корректная, будущее наблюдение с вероятностью, например, 95%, попадет в эти границы [1,3].

При анализе динамического ряда, используются различные методы и подходы в прогнозировании. В данной работе кратко дано как теоретическое описание основных методов анализа трендов динамических рядов, так и их практическое воплощение.

Основная тенденция изменения динамического ряда выражается *трендом* (от англ. *trend* — *тенденция*). Тренды могут быть описаны различными уравнениями — линейными, логарифмическими, степенными и др. Фактический тип тренда устанавливают на основе подбора его функциональной модели статистическими методами, либо сглаживанием исходного динамического ряда. Выделяют тренды: восходящий (бычий), нисходящий (медвежий) и боковой (флэт). На графике часто рисуют линию тренда, которая на восходящем тренде соединяет две или более впадины, например, цены, а на нисходящем тренде - два или более ее пика. Трендовые линии являются линиями поддержки (для восходящего тренда) и сопротивления (для нисходящего тренда). При восходящем тренде последующий пик на графике должен быть выше предыдущих; при нисходящем тренде - последующие спады на графике должны быть ниже предыдущих [1,3].

Методы оценки трендов также отличаются разнообразием. Различают параметрические и непараметрические методы. Первые — рассматривают динамический ряд, как гладкую функцию по времени, т.е. от t :

$$X(t) = f(t), t = 1...n; \quad (1)$$

При этом сначала выявляют один, либо несколько допустимых типов функций $f(t)$; затем различными методами, например, методом наименьших квадратов, оценивают параметры этих функций, после чего на основе проверки критериев адекватности выбирают окончательную модель тренда. Вторые (непараметрические) — это разные методы сглаживания исходного динамического ряда: скользящие средние (простые, взвешенные), экспоненциальное сглаживание. Эти методы применяются как для оценки тренда, так и для прогнозирования. Они особенно полезны в случае, когда для оценки тренда не удастся подобрать подходящую функцию. Для практических приложений важное значение имеют линеаризованные тренды, то есть тренды, приводимые с использованием тех или иных алгебраических преобразований, к линейному виду относительно рассматриваемых параметров.

Основное предположение, лежащее в основе анализа динамических рядов, состоит в следующем: факторы, влияющие на исследуемый объект в настоящем и прошлом, будут влиять на него и в будущем. Таким образом, основные цели анализа динамических рядов заключаются в идентификации и выделении факторов, имеющих значение для прогнозирования. Чтобы достичь этой цели разработано множество математических моделей, предназначенных для исследования колебаний компонентов, входящих в модель динамического ряда [1,3]. В их числе наибольшее распространение получили аддитивная и мультипликативная модели. Отличие в формулах, представляющих эти модели, является то, что в первой модели компоненты складываются, а во второй - перемножаются. Наиболее распространенной является классическая мультипликативная модель для ежегодных, ежеквартальных и ежемесячных данных.

Тренд – это долговременная тенденция (закономерность) в изменении уровней ряда. В таблице 1 приведен динамический ряд по годам, поступивших на один из факультетов ВУЗа. Изображение ряда по этим данным (Рис. 1) наглядно иллюстрирует возрастающую тенденцию набора контингента.

Таблица 1 Данные по ежегодному поступлению контингента

Годы	контингент	Годы	контингент
1992	581	2002	1301
1993	581	2003	1440
1994	590	2004	1661
1995	620	2005	1769
1996	700	2006	1850
1997	781	2007	1954
1998	895	2008	2023
1999	993	2009	2079
2000	1110	2010	2145
2001	1149	2011	2429

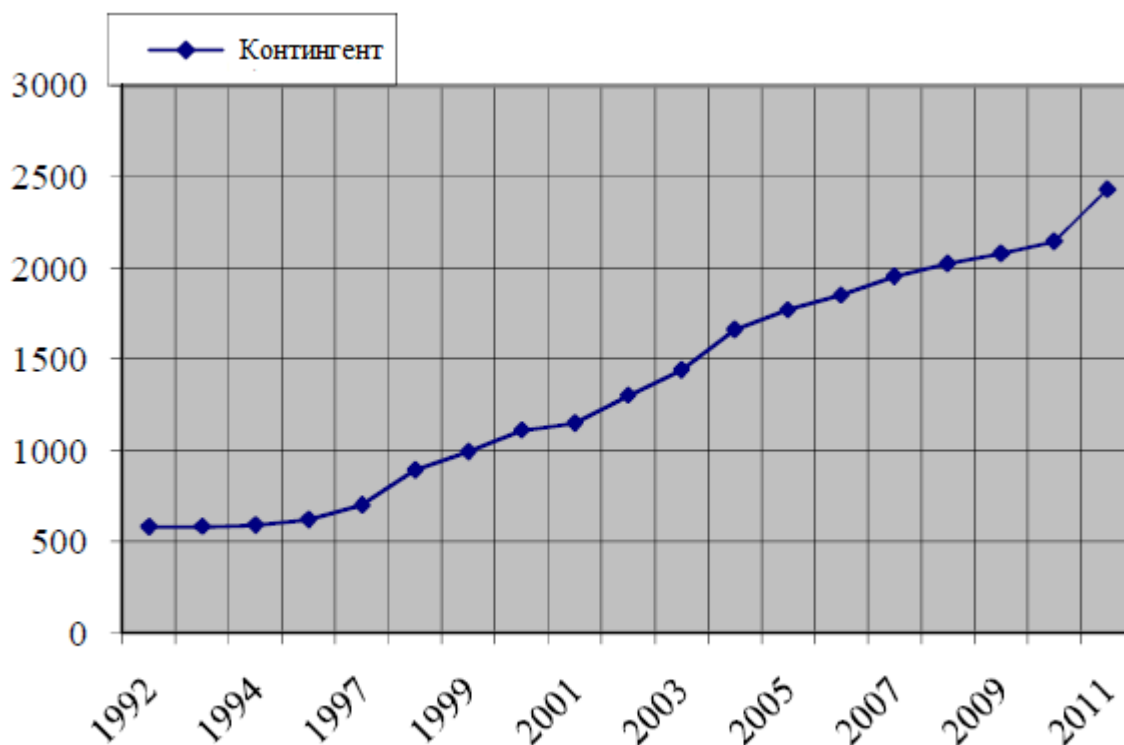

Рис. 1 Динамический ряд поступления контингента обучающихся.

Необходимо отметить, что тренд - не единственный компонент динамического ряда; так в состав мультипликативной модели ряда входит: сезонный, циклический и нерегулярный компоненты [1]. Классическая мультипликативная модель динамического ряда утверждает, что любое наблюдаемое значение является произведением перечисленных компонентов и выражается следующим образом:

$$Y_i = T_i * C_i * I_i, \quad (2)$$

где T_i – значение тренда, C_i – значение циклического компонента в i -м году,

I_i – значение случайного компонента в i -м году.

Если данные измеряются ежемесячно или ежеквартально, наблюдение Y_i , соответствующее i -му периоду, выражается уравнением:

$$Y_i = T_i * S_i * C_i * I_i, \quad (3)$$

где S_i – значение сезонного компонента в i -м периоде, C_i – значение циклического компонента в i -м периоде, I_i – значение случайного компонента в i -м периоде [1].

Как отмечено выше, простейшим подходом к моделированию динамических рядов, содержащих сезонные колебания, является построение аддитивной или мультипликативной моделей динамического ряда. Выбор одной из этих моделей основывается на анализе его структуры. Если амплитуда сезонных колебаний примерно постоянна, то строят аддитивную модель, если же она непостоянна, то есть возрастает или уменьшается, используют мультипликативную модель. Чаще всего при изучении спроса, роста, например, цен и других рыночных показателей, строится аддитивная модель.

Существуют такие динамические ряды, в которых не совсем ясная закономерность, то есть тенденция изменения данных или слабо выражена, или вообще отсутствует. Например, как показано на Рис. 2, изменение численности персонала ВУЗа по годам (в %), существенно меняется и временной ряд

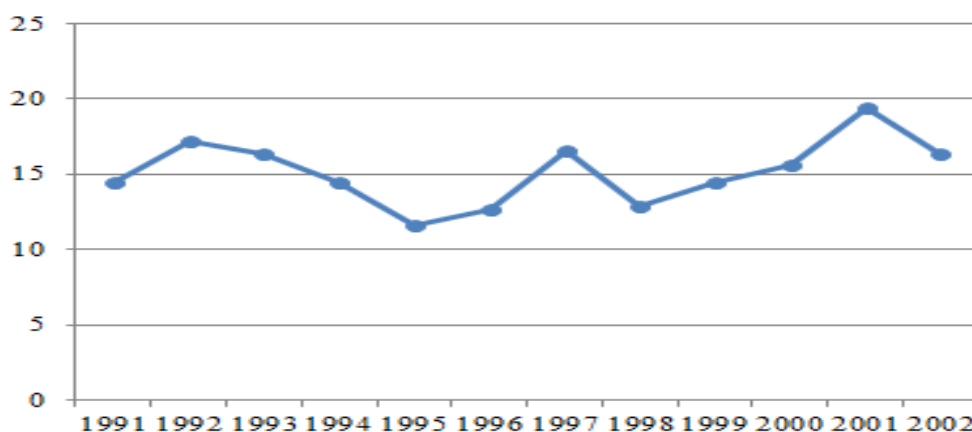

Рис. 2 Диаграмма разброса численности персонала ВУЗа.

имеет большое число колебаний и, таким образом, визуальный анализ графика не позволяет утверждать, что данные выражают тренд и определенную закономерность. В таких случаях применяются методы сглаживания. Напомним, что существует три основных метода сглаживания: *скользящей средней*, *последовательных разностей* и метод *экспоненциального сглаживания*. Рассмотреть их из-за ограниченного объема данного сообщения не представляется возможным, хотя при анализе трендов их сглаживание имеет важное значение и значительный интерес.

Существует множество моделей прогнозирования; для различных ситуаций они являются альтернативными. Так, например, регрессионные модели позволяют прогнозировать отклик по значениям объясняющих переменных. При этом метод линейного регрессионного анализа используется для вычисления выборочного наклона линии регрессии b_1 и ее сдвига b_0 . Вычислив уравнение регрессии $Y_i = b_0 + b_1 X_i$, в него можно подставлять значения X , чтобы определять отклик Y . Аналогично могут быть использованы более сложные регрессионные модели: квадратичная, множественная. С их помощью, а также других статистических методов, можно анализировать данные, собранные на протяжении последовательных временных интервалов. Поскольку среди компонентов динамического ряда чаще всего используется тренд, то далее рассмотрим основные, наиболее часто используемые модели трендов – линейного, квадратичного, экспоненциального.

Модель линейного тренда является простейшей, применяемой в прогнозировании; выражается в виде:

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_i + \varepsilon_i, \quad (1 - 15) \quad (4)$$

где y – предсказанное значение переменной y для i -го наблюдения, x – значение переменной x в i -ом наблюдении, ε_i – случайная ошибка в переменной y в i -м наблюдении, β_0 сдвиг, β_1 – выборочный наклон [1].

Если при аппроксимации временного ряда с помощью метода наименьших квадратов первое наблюдение расположить в начале координат, поставив его в соответствие значению $X = 0$, интерпретация коэффициентов упрощается. Все последующие наблюдения получают целочисленные номера: 1, 2, 3, так что n -е (последнее) наблюдение будет иметь номер $n-1$. Например, если временной ряд записывается на протяжении 20 лет, первый год обозначается цифрой 0, второй – цифрой 1, третий – цифрой 2 и так далее, а последний (20-й) год – числом 19 [1].

Модель квадратичного тренда или полиномиальная модель второй степени, выражается в виде:

$$Y_i = \beta_0 + \beta_1 X_i + \beta_2 X_i^2 + \varepsilon_i, \quad (1 - 16) \quad (5)$$

где y – предсказанное значение переменной y для i -го наблюдения, x – значение переменной x в i -ом наблюдении, ε_i – случайная ошибка в переменной y в i -м наблюдении [1].

Эта модель является простейшей нелинейной моделью, применяемой для прогнозирования. В ней β_0 служит оценкой сдвига отклика Y_i , β_1 - оценкой линейного эффекта, β_2 - оценкой квадратичного эффекта.

Квадратичная модель тренда обычно аппроксимирует динамический ряд аналогично линейному тренду, но с учетом поправочных коэффициентов. Если динамический ряд является возрастающим, а относительное изменение данных – постоянным, тогда существует возможность применения модели экспоненциального тренда [1]. Модель экспоненциального тренда выражается в виде:

$$Y_i = \beta_0 \beta_1^{X_i} \varepsilon_i, \quad (1 - 17) \quad (6)$$

где β_0 – сдвиг, $(\beta_1 - 1) * 100\%$ – ежегодный уровень роста (%).

Описанная модель экспоненциального тренда совершенно не похожа на модель линейного тренда. Для того, чтобы это выражение свести к линейному, следует применить метод наименьших квадратов и логарифмическое преобразование по основанию 10^1 [1, 3]. Тогда уравнение модели будет преобразовано следующим образом:

$$\log Y_i = \log(\beta_0 \beta_1^{X_i} \varepsilon_i) = \log \beta_0 + \log \beta_1^{X_i} + \log \varepsilon_i = \log \beta_0 + X_i \log \beta_1 + \log \varepsilon_i$$

Применив логарифмическое преобразование к независимой переменной, получим:

$$\log \hat{Y}_i = b_0 + b_1 X_i, \quad (1 - 18) \quad (7)$$

где b_0 – оценка величины $\text{Log } \beta_0$, т.е. $10^{b_0} = \hat{\beta}_0$, b_1 – оценка величины $\text{Log } \beta_1$, т.е. $10^{b_1} = \hat{\beta}_1$, и таким образом,

$$\hat{Y}_i = \hat{\beta}_0 \hat{\beta}_1^{X_i} \quad (8)$$

Здесь $(\hat{\beta}_1 - 1) * 100\%$ - ежегодный уровень роста (%).

Поскольку преобразованное выражение является линейным, к нему можно применить метод наименьших квадратов [1]

Существует другой подход к прогнозированию, основанный на авторегрессионной модели. Часто значения динамического ряда в какой-то момент времени сильно коррелируют, как с предшествующими, так и с последующими значениями. Автокорреляция первого порядка оценивает степень зависимости между последовательными значениями динамического ряда, автокорреляция второго порядка - силу связи между значениями, разделенными двумя временными интервалами, автокорреляция p -го порядка p - представляет собой величину корреляции между значениями, разделенными p временными интервалами.

Авторегрессионная модель позволяет лучше оценить предысторию и получить более точный прогноз [1]. Авторегрессионная модель первого порядка внешне напоминает модель простой линейной регрессии, а авторегрессионные модели второго и p -го порядков похожи на модель множественной регрессии. В авторегрессионной модели первого порядка рассматриваются лишь соседние значения динамического ряда, в модели второго порядка - оценивается зависимость и корреляция, как между соседними, так и между последовательными значениями временного ряда, разделенными двумя временными интервалами. В авторегрессионной модели p -го порядка оценивается зависимость и корреляция между соседними значениями, последовательными значениями ряда, разделенными двумя временными интервалами, и так далее - вплоть до последовательных значений динамического ряда, разделенных p временными интервалами [1].

ЛИТЕРАТУРА

1. Дэвид М. Левин, Дэвид Стэфан, Тимоти С. Кребилль. Статистика для менеджеров с использованием Microsoft Excel. 4-е изд. «Вильямс», Москва 2005.
2. Крученецкий В.З., Калабина А.А. и др. Некоторые аспекты прогнозирования бизнес-процессов с использованием методов анализа временных рядов и стандартных программных средств. Ж-л Вестник Алматинского технологического университета. № 5 (101), Алматы. 2013. С 39-46.

3. Крученецкий В.З., Серикулова Ж.К, Калабина А.А. О некоторых проблемах, связанных с использованием простой линейной регрессии и стандартных компьютерных средств при решении задач бизнес-процессов./ Материалы международной научно-практической конференции «Инновационное развитие пищевой, легкой промышленности и индустрии гостеприимства», 17-18 октября, 2013, Алматы. С.326-328.

ӘОЖ 316.48(075.8)

Қойшыбаева Н.И.¹, Битабаров Е.А.², Керимбеков М.А.³

М.Әуезов ат. Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті¹, Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық институты², «Өрлеу» БАҰО АҚ-ның филиалы ОҚО бойынша ПҚБАИ³, Шымкент

ЖАСӨСПІМДЕРІНІҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫНДАҒЫ КИКІЛЖІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІСІ

Кикілжіңдер – қазіргі қоғамның әлеуметтік және саясаттық өмірінің маңызды құбылыстарының бірі болып саналады. Адамның қоғамдағы өмірі күрделі және жеке индивидтердің, сонымен қатар үлкен және кіші әлеуметтік топтардың қызығушылықтарының қақтығысынан жиі қарама-қайшылықтар болады. Кикілжің деген ұғым (лат.«*conflictus*») күштердің, пікірлердің, жақтардың қақтығысын білдіреді.

Адамзаттық өркениеттің тарихы түрлі кикілжіңдерге мемлекеттермен халықтар, үлкен және кіші әлеуметтік топтар, жеке адамдар арасында кездеседі. Адамдар туындаған қарама-қайшылықтарды шешуге тырысып, кикілжіңсіз бейбіт қоғам туралы армандаған. Ежелгі заманда туындаған мәселелі кикілжіңдердің алдын-алу және шешудің әмбебап механизмін құруға ұмтылысын қатыгез Хаммурапи (б.э.д. 1792-1750ж.ж.) патшаның көне заңдарындағы кикілжіңдік жағдайларды шешудің оншақты тәсілдерінен көруге болады. Сонымен қатар аңыз әңгіме бойынша патша Соломон (б.э.д. 965-928ж.ж.) кикілжіңдерді шешу және одан шығу жолын таба білу даналығымен әйгілі болған.

Ғасырлар бойы адамзаттың ұлы ойшылдары кикілжіңсіз қоғамның теориялық үлгілерін құрып, оны жүзеге асыруға тырысқан. Бір-ақ барлығы сәтсіздікпен аяқталып, кикілжіңдерді шиеленістірген.

Қазіргі заманда кикілжіңдер – күнделікті өмірлік жағдайларға айналды. ХХ ғасырдағы кикілжіңдер тралы А.Я.Анцупов, А.И.Шипилевтер: «екі дүниежүзілік соғыс, екі жүзден аса ірі көлемдегі соғыс, терроризм, билік үшін қаруланған соғыс, өлтіру, өзін-өзі өлтіру, жеке адамдардың арасында қарсыластық пен келіспеушілік – бұл аталған кикілжіңдер ең кем дегенде 300 миллионға жуық адам өмірін жойды». Ішкі саясаттық күрес – көптеген мемлекеттердің дамуындағы шешуші фактор болып, кикілжіңдер олардың іс-әрекетінің сапасына зиян әсерін тигізеді. Отбасындағы және өзінмен келісімге келу әрбір адамның бақытты өмірінің ең маңызды жағдайы болып табылады. Бұл әрбір адамның, ұйымның, мемлекеттің, қоғамның және бүкіл адамзаттың өміріндегі кикілжіңдердің шешуші рөлін білдіреді.

Экономикадағы өзгерістерге және жаңа заң немесе реформалардың бекітілуіне, өндірістің төмендеуінен жоғарылауы, еліміздегі өмірлік деңгейінің төмендеуінен күрт жоғарылауы, құндылықтар мен стереотиптердің ескі жүйесінің құлдырауы, қазіргі қоғамдағы әлеуметтік дағдарыстың үрдістері адамдардың психологиясына кері әсер етіп, олардың бойында кернеулік, ашушандық, қатыгездік және т.б. жағымсыз қасиеттер тудырады. Бұл қасиеттер қоғамымызды көптеген қиыншылықтарға және көптеген кикілжіңдерге әкеп соқтырады. Статистика бойынша мұндай үрдіс әртүрлі әлеуметтік және демографиялық топтар арасында, әсіресе жастар немесе жасөспірімдердің кикілжіңге түскіштігінің көрсеткіші өте жоғары. Мектеп оқушылар арасындағы кикілжің өзекті мәселе болып

табылады. Жасөспірім оқушылардың жеке тұлға болып қалыптасуындағы өтпелі кезеңді басынан өткізуінде көптеген қиыншылықтар: балалық шақтан өздігінен өмір сүру, ағзаның үйлесімді дамуының күрт өзгеруі, т.б. факторлар баланың индивидтік қалыптасуында көптеген қарама-қайшылықтар, түсінбеушіліктер туындатып, қоршаған ортадағы тітіркендіргіштерге әртүрлі жауап қайтаруда өзгерес байқалады. Осыған байланысты жасөспірімдердің қылығы кикілжіңге жақын болады. Жасөспірімдер мен жеткіншектердің кикілжіңдік қылықтарымен: көптеген қылмыстық әрекет жасауға (ішімдікке салыну, нашакорлық, бұзықшылық сонымен қатар жезөкшелік, қоғамдық ережелерді бұзу, т.с.с.) әкеп соқтырады.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаев ұсынған мемлекетіміздің кезекті стратегиясында «Қазақстан дамуында ұзақ мерзімді мақсаттарға қол жеткізу үшін адамгершілігі мол, мәдениетті, ғылыми және шығармашылық дамуы жоғары деңгейлі интеллектуалдық қоғамдық потенциалдың болуында», - деп көрсетілген. Бүгін демократиясы дамыған өркениетті зайырлы мемлекеттер қатарына бағыт ұстап отырған еліміздің болашағы жастар, бүгінгі мектеп оқушылары болып табылады. Жастар динамизммен, мобильділігімен, жаңашылдыққа икемділігімен, өзгермелілігімен, тез шешім қабылдағыштығымен, барынша максимализмімен ерекшелінеді. Сондықтан да олардың бойына ұлттық рухты сіңіре отырып, Отанымыздың шынайы жанашыларын, мәдениетті білімді, парасатты, бауырмал, ізгі ниетті, адал азаматтарын тәрбиелеп шығару.

Жастар ортасындағы кикілжіңдердің алдын алу мен шешу, әртүрлі жас, әлеуметтік және демографиялық топтар арасындағы кикілжіңдерді болдырмау, алдын алу, шешу, жоюдың және алдын алудың психологиялық тұрғыда қажеттілігі, туындаған мәселелерді әрбір тұлғаның нәтижелі шешу үшін кикілжіңдердің пайда болу себептерімен оны шешу тәсілдерін, сонымен қатар кикілжіңдік жағдайдағы мінез-құлықтың стильдерін теориялық білімдері мен практикалық дағдыларының қажетті деңгейін меңгеріп алуы, болашақта жақсы қарым-қатынас арқылы, иеленген кикілжіңдерді басқара білу құнды дағдысы әрбір адамның бүкіл өмірінің жолында қажет.

Кикілжің индивидтердің арасындағы, олардың топтарының, мемлекеттердің, тағы басқалардың арасындағы қарама-қайшылық болатындығы туралы шешімге алып келді. Қарама-қайшылықтардың:

а) әртүрлі әлеуметтік қоғамның ұстанымдары, қызығушылық-тарын құрайды (отбасы, ұйым, территориялық құрылым, қоғамдық қозғалыс, т.б.);

ә) үкімет құрылымының іс-әрекетінің әртүрлі формасынан немесе экономикалық, үкіметтік, саясаттық қарама-қайшылықтары.

Қарама-қайшылықтардың бұл түрлері қоғамда кикілжіңнің объективті-реалдық негізін тудырады.

Қоғамдық өмірдің барлық сфералары – экономикалық, саясаттық, әлеуметтік рухани жағы – барлығы өзара көптеген дифференциацияларға, қарама-қайшылықтарға, әртүрлі мақсаттар мен қызығулықтарының қақтығыстарынан тұрады. Сондықтан да қоғамда әртүрлі кикілжіңдер: индивидтер және олардың топтары немесе әлеуметтік топтар, ұлттар, мемлекеттер, кейде мемлекеттердің коалициялары болуы мүмкін. Әртүрлі кикілжің түрлерін тудырушы объектілер және оны шешу тәсілдері бар, сонымен қатар кикілжіңді әрекеттерді тудырушы субъекттерге: бөлек ерлер немесе әйелдер, балалар немесе жастар, жұмысшылар немесе студенттер, оқымыстылар немесе жазушылар типтес ғана емес, сонымен қатар олардың бүкіл топтары – кәсіптік жағынан, партиялық, ұлттық, рухани және тағы басқа жағынан да болуы мүмкін. Сондықтан өзінің объектісі және субъектісі бойынша қарама-қайшылықтар әрекетінің мінездemesіне қарай, оның түбірлі негізіндегі себебіне, дамуы мен шешілуіне, тереңдігі мен өту ұзақтығына байланысты кикілжіңдердің әртүрлі де әрқилы түрлері болады. Кикілжіңнің объектісі болып әлеуметтік және қоршаған ортадағы құбылыс немесе үрдіс, кезкелген зат: жер, су ресурстары, жекеменшілік, мәдениеттік құндылықтар немесе авторитет, престиж, бедел, басқару, т.с.с. Ал кикілжіңнің субъектісі болып әрқашанда

адамдар – жеке индивидтер, сонымен қатар олардың ортақ жиылысы – жанұя, ұжым, қызығушылықтары ортақ топтар немесе ұлт және тағы басқа болып табылады.

Кикілжіңнің ең алғашқы концепциялары 19-20ғ.ғ. аумағында пайда болған, оған дейінгі ғасырдың ұлы ғұламалары бұл феноменнің өзіндік көрініс табиғатын, алдын-алу жолдарын және шешу жолдарын ұсынған. Ежелгі философтар кикілжіңді адамзаттың пікіріне тәуелсіз, өзімен не жақсы, не жаман емес құбылыс ретінде қарастырды. Бүкіл ғаламшар табиғаттың, адамзаттың және құдайлардың тіршілігімен қарама-қайшылыққа толы. Бірақ, олар кикілжін ұғымын қолданбаса да, кикілжін адамзат тіршілігінің құрамды бөлігі деп есептеген. Кикілжіңді шешудің бес негізгі стильдерін Томас-Килменн әдісі деп аталатын жүйенің негізіне салынған бағдарламаларда бейнеленген және кеңінен қолданылған (1972 жылы Кеннет У.Томас және Ральф Х.Килменнмен өңдеген). Жүйе әрбір адамға кикілжін жағдайы барысында өзінің жеке мінез-құлық стилін анықтауға көмектеседі. Кикілжін жағдайына байланысты көрсететін мінез-құлықтың негізгі стильдері, екі немесе одан да көп кикілжіңге қатысушы жақтардың қызығушылықтарының сәйкес келмеуінен пайда болатын кезкелген кикілжіңнің жалпы себебімен тығыз байланысты.

Сіздің белгілі бір кикілжін жағдайдағы көрсететін мінез-құлық стиліңіз өзіңіздің жеке бастық қызығушылықтарыңызды (белсенді немесе енжарлы әрекет) және екінші жақтың қызығушылықтарын (бірігіп немесе жеке әрекет) қанағаттандыру шегін кестесі:

Өзіңіздің жеке қызығушылықтарыңызды қанағаттандыруға тырысатын іс-әрекетіңіз	Қарсыластық стилі	-----	Бірлестік стилі	Белсенді әрекеттер
	-----	Келісімге келу стилі	-----	
	Кикілжіңнен шығу стилі	-----	Бейімделу стилі	Енжарлы әрекеттер
	Жеке әрекеттесу		Бірігіп әрекеттесу	

Халықтық білім беру сферасындағы іс-әрекеттің төрт субъектілерін бөліп көрсетеді: оқушы, мұғалім, ата-ана және әкімшілік. Субъекттердің өзаралық әртүрлі қарым-қатынасқа түсуін В.Воронин: оқушы – оқушы; оқушы – мұғалім; оқушы – ата-ана; оқушы – әкімшілік; мұғалім – әкімшілік; мұғалім – мұғалім; мұғалім – ата-ана; ата-ана – ата-ана; ата-ана – әкімшілік; әкімшілік – әкімшілік.

Жасөспірімдік, жеткіншектік ортадағы кикілжіңдер барлық заманға және халыққа тән, ол Р.Киплингтің бейнелеген ХІХ ғасырдағы аристократтық мектебі болсын немесе ағылшын жазушысы У.Голдингтің «Шыбын әміршісі» шығармасындағы ересектердің қарауынсыз, адам аяғы баспаған аралда қалып қойған бір топ балалардың оқиғасы болсын, оқушылар арасындағы болатын кикілжіңдердің бірі лидерлікке ұмтылыс немесе лидерлік кикілжіңі болған. Мұнда екі-үш лидерлердің және олардың арасындағы сыныптағы біріншілік беделіне таласуы. Орта сыныптарда қыздардың тобымен ұлдар тобының арасындағы кикілжіңдері жиі болып тұрады. Үш-төрт жасөспірімдердің бүкіл сынып немесе бір оқушының бүкіл сынып оқушыларымен кикілжіңге түсуі мүмкін. Психологтар О.Ситковская, О.Михайлованың бақылауынша лидерлікке жол, әсіресе жасөспірімдер ортасында, қатыгездік, мейірімсіздік, өзінің біріншілігін көрсету немесе демонстрациялаумен байланысады. Балалық қатыгездік – барлығына танымды құбылыс. Әлемдік педагогиканың бір парадоксының нәтижесі бойынша бала ересектен де көбірек өзінің қатарластарынан қатыгездік көреді.

Оқушылардың агрессивтік қылықтарының генезисі олардың жеке тұлғалық әлеуметтенуінің дефектерімен байланысты. Баланың және жеткіншектің жеке тұлғасы өзімен-өзі қалыптаспайды, қоршаған ортада және қоғамда қалыптасады. Әсіресе, кіші топтарда жеткіншек басқа адамдармен әрекеттеседі немесе қарым-қатынасқа түседі. Ең алдымен жанұяға қатысты. Әртүрлі зерттеуші ғалымдар сәтсіз қалыптасқан жанұяларда әр түрлігін бөліп көрсетеді.

Л.С. Алексеева сәтсіз құрылған жанұялардың түрлерін:

1. кикілжіңді;
2. аморальді;
3. педагогикалық компетентті емес;
4. асоциалды;

Г.П. Бочкарёва жанұяларды:

1. Эмоционалды атмосферасы сәтсіз құрылған жанұялар, мұнда ата-аналары өз балаларына мейірімсіз, сонымен қатар дөрекі, құрметтемей қарайды.
2. Мүшелерінің арасында эмоционалды байланыс жоқ, баланың қажеттіліктеріне немқұрайлы қарайды.
3. Балаға саяси жағымсыз қажеттіліктер мен қызушылықтар ілініп, оларды аморальді өмір сүруіне итеру.

Р.Сирстің пікірінше мектепке дейінгі балалардың ата-аналарының жазалауының жиілігі мен балалардың агрессивтік әрекеттерінің жиілігінің арасындағы оңды байланысты тапқан.

«Ата-аналары физикалық күш көрсету арқылы тәрбиеленген балалар көбінесе кикілжіңге түсуге белсенді болып келеді», - дейді А.Бандура. Л.Джавинен мен С.Ларсенс зерттеушілерінде жазалау жеке тұлға қылықтарының кикілжіңділігінің моделі деп санаған.

Әлеуметтенудің алғашқы сатыларында агрессия қасиеті абайсыздан көрінуі мүмкін. Бұл әрекет арқылы көздеген мақсатына жеткен соң, әртүрлі қиын ситуациялардан шығу үшін мұндай тәсілді қайтадан қолдануға ұмтылуы мүмкін. Ол үшін агрессия – қол жеткізу тәсілі емес, агрессия - өзіндік мақсаты болып саналады. Агрессиялық қылығының өзіндік мотивіне айналып, өзін-өзі басқаруының төменгі деңгейінде басқаларға деген қарсыластық сезімін тудырады.

В.Лозоцева пірінше, бұдан басқа жасөспірімдердің өзара сыныптастарымен кикілжіңге түсуі, олардың жас ерекшеліктеріне байланысты. Яғни өзімен жастылардың оны моральды этикалық өлшемдерімен бағалауы және т.с.с.

Оқушылар тобы ішіндегі өзаралық кикілжіңдер топтағы жеке тұлғалық қарым-қатынастардың дисгармонизациялануынан және топтың құрылымының тепе-теңдігінің бұзылуынан (статустық, рөлдік, коммуникативтік, басқармалық) көрініс табады. Топ әртүрлі күрделі де көп деңгейлі және көп функционалды көріністі болғандықтан, онда әр түрлі кикілжіңдер де дамиды.

Сыныптағы балалардың жынысы мен жасына байланысты кіші топтарға бөлінуі: бастауыш мектепте мектеп үлгерімі қағидаларына байланысты кіші топтар түзіледі және бір топтың өзіне сол және басқа жыныс мүшелерінің оқушылары түседі. Ал жеткіншектердегі балалар мен қыздар топтары көбінесе автономды болады. Мұнда балалар саны көп болса, онда топтың құрылымы бұтақталып, бір топқа жиналады. Ал егер қыз саны көп болса, ұлдар көбінесе қыздардың лидерлеріне бағытталып, бағынады.

Мектептегі жасөспірімдердің арасындағы туындайтын кикілжіңдерін түгелдей болдырмау мүмкін емес. Мектепте баланың жеке тұлғалық әлеуметтенуінде рухани, ұнамды құндылықтарын түсіну арқылы оқушылар арасындағы кикілжіңдердің интенсивтілігін өзгертуге болады.

Кикілжіңдерді алдын алу жолында маңызды роль – тәртіп болып табылады. Тәртіп – белгілі-бір тәртіптілікке бағыну әрекеті арқылы балаға өзіне қажетті бостандығының толық дамуын қамтамасыз ететүші әрекет.

Кикілжіңді жағдайларды ескерту – оның пайда болуына жол бермейтін және әлеуметтік жүйедегі кикілжіңнің салдарынан деструктивті әсерінің азаюындағы шаралар кешені болып табылады.

Кикілжіңдерді ескерту тар мағынада нақты кикілжіңдермен жұмыс істеуді білдіреді. Кикілжің жағдайындағы басты міндет - одан қашу емес, оны тани білу, яғни нәтижелі шеше білу қажет. Осыған орай американдық психолог-оқымыстылары Джини Грехем Скотт, Джон Роберт Паркинсон, Джанет Рейноутер және Дэниель Дэнаньң кикілжің мәселелеріне

катысты еңбектерінде кикілжің жағдайларын болдырмау, алдын-ала ескерту, жоюдың ғылыми-әдістемелік негізін жасаған, оны қазіргі заман ұстаздар оқу-тәрбие үрдістерінде ұтымды ұымдастыру барысында қолданып жүзеге асыруда.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Уткин Э.А. Конфликтология. Теория и практика. – М.: Изд. Экмос, 2000.
2. Здравомыслов А.Г. Социология конфликта. – М., Аспект Пресс, 1996.
3. Анцупов А.Я., Шипилов А.И. Конфликтология. – М.: Изд. Юнити, 2001.
4. Громова О.Н. Конфликтология. Курс лекций. – М., 2000.
5. Бабосов Е.М. Конфликтология. Учебное пособие. – Минск, 2001.
6. Пузиков В.Г. Технология ведения тренинга. – СПб., 2005.
7. Гришина Д.В. Психология конфликта. Сборник «Мастера психологии» - СПб.: Питер, 2000.
8. Жакыпов С.М., Ф.С.Бизақова. Білім беру жүйесінде қолданылатын психокоррекциялық жаттығулар. - Тараз: Қорғау, 2005.
9. М.А. Құл-Мұхамед. Педагогика және психология. Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі. – Алматы, 2002.
10. Рогов Е.И. Психология и общения. - М., 2001.

УДК: 004.838.2

Сибанбаева С.Е.

Алматинский Технологический Университет

ПОСТРОЕНИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ КОМПЬЮТЕРНОЙ ОБУЧАЮЩЕЙ СИСТЕМЫ С ПРИМЕНЕНИЕМ НЕЙРОННЫХ СЕТЕЙ

Термин «интеллект» (intelligence) происходит от латинского intellectus – ум, рассудок, разум, мыслительные способности человека. Соответственно, искусственный интеллект (ИИ) (artificial intelligence) обычно толкуется как свойство автоматических систем брать на себя отдельные функции интеллекта человека, например выбирать и принимать оптимальные решения на основе ранее полученного опыта и рационального анализа внешних воздействий.

Интеллектом называется способность мозга решать задачи (интеллектуальные) путем приобретения, запоминания, целенаправленного преобразования знаний в процессе обучения и адаптации к разнообразным обстоятельствам.

Деятельность мозга (обладающего интеллектом), направленную на решение интеллектуальных задач, мы будем называть мышлением, или интеллектуальной деятельностью. Интеллект и мышление органически связаны с решением таких задач, как доказательство теорем, логический анализ, распознавание ситуаций, планирование поведения, игры и управление в условиях неопределенности. Характерными чертами интеллекта, проявляющимися в процессе решения задач, являются способность к обучению, обобщению, накоплению опыта (знаний и навыков) и адаптации к изменяющимся условиям в процессе решения задач. Благодаря этим качествам интеллекта мозг может решать разнообразные задачи, а также легко перестраиваться с решения одной задачи на другую. Таким образом, мозг, наделенный интеллектом, является универсальным средством решения широкого круга задач (в том числе неформализованных), для которых нет заранее известных стандартных методов решения.

Следует иметь в виду, что существуют и другие, чисто поведенческие (функциональные), определения. Так, по А. Н. Колмогорову, любая материальная система, с которой можно достаточно долго обсуждать проблемы науки, литературы и искусства, обладает интеллектом. Другим примером поведенческой трактовки интеллекта может служить известное определение А. Тьюринга. Его смысл заключается в следующем. В разных

комнатах находятся люди и машина. Они не могут видеть друг друга, но имеют возможность обмениваться информацией (например, с помощью электронной почты).

Если в процессе диалога между участниками игры людям не удастся установить, что один из участников – машина, то такую машину можно считать обладающей интеллектом.

Кстати, интересен план имитации мышления, предложенный А. Тьюрингом. «Пытаясь имитировать интеллект взрослого человека, – пишет Тьюринг, – мы вынуждены много размышлять о том процессе, в результате которого человеческий мозг достиг своего настоящего состояния. Почему бы нам вместо того, чтобы пытаться создать программу, имитирующую интеллект взрослого человека, не попытаться создать программу, которая имитировала бы интеллект ребенка? Ведь если интеллект ребенка получает соответствующее воспитание, он становится интеллектом взрослого человека.

Наш расчет состоит в том, что устройство, ему подобное, может быть легко запрограммировано...». Таким образом, создание интеллектуальной компьютерной обучающей системы (ИКОС) разделяется на две части: построение «программы-ребенка» и «воспитание» этой программы. Причем «воспитание» происходит как при заполнении программы данными, так и непосредственно в процессе работы с программой ИКОС обучаемого.

Забегая вперед, можно сказать, что именно этот путь используют практически все системы ИИ. Ведь понятно, что практически невозможно заложить все знания в достаточно сложную систему. Кроме того, только при использовании этого пути проявятся перечисленные выше признаки интеллектуальной деятельности (накопление опыта, адаптация и т.д.).

Так как создание искусственного интеллекта движется по пути копирования природных прообразов, ученые не прекращают спор на тему, можно ли считать алгоритмы обучения с учителем натуральными или же они полностью искусственны. Например, обучение человеческого мозга, на первый взгляд, происходит без учителя: на зрительные, слуховые, тактильные и прочие рецепторы поступает информация извне, внутри нервной системы происходит некая самоорганизация. Однако нельзя отрицать и того, что в жизни человека не мало учителей (и в буквальном, и в переносном смысле), которые координируют внешние воздействия. Вместе с тем, чем бы ни закончился спор приверженцев этих двух концепций обучения, они обе имеют право на существование.

Для высшего образования актуальной становится задача использования возможностей информационных технологий в моделировании исследовательской и профессиональной деятельности. Реформирование процесса обучения рассматривается в контексте создания таких педагогических технологий, которые бы обеспечивали переход от формально-дисциплинарного к проблемно-активному типу обучения. Эта задача напрямую связана с концептуальным обоснованием системной целостности учебно-предметной деятельности, сохраняющей в условиях информационной технологии обучения основные этапы формирования умственных действий с использованием конструктивного анализа и моделирования предметных сред. В основе системного подхода к реформированию содержания и методов обучения лежит использование в образовательном процессе обучающей среды.

Общепринятый смысл обучения состоит в следующем: методом проб и ошибок или экспериментов с одной и той же исходной совокупностью данных происходит модификация системы, которая при этом демонстрирует на каждом следующем этапе экспериментов лучшие результаты, чем на предыдущем.

Центральной проблемой компьютерного обучения является проблема создания машинных обучающих программ, способных обеспечить эффективную организацию учебного курса, стратегий усвоения и режимов активного взаимодействия ученика с машиной. Проблема обучения в дальнейшем рассматривается с нескольких точек зрения – с точки зрения самой функции обучения, анализа свойств окружающей среды и, наконец, взаимодействия обучающегося и среды.

При обучении ставятся, по крайней мере, две цели: извлечение информации из среды; повышение уровня данной информации и структурирование. С повышением уровня данных возрастает их универсальность в плане применения.

Помимо функций обучающегося, связанных с получением информации об объекте и повышением ее уровня, необходимы также функции управления процессом обучения.

Главное в обучении – повышение уровня обученности или достижение определенных навыков и даже развитие интеллекта или формирование личности. Основное – это научить человека мыслить самостоятельно. Интеллектуальная обучающая среда должна быть основана на следующих эвристических правилах: констатация правильности ответа, подробная диагностика ошибок, обсуждение родственных задач, переход к новой теме. Более общие принципы должны быть выделены на уровне метаправил, определяющих возможность и порядок применения эвристических правил обучения. Блок обучения должен быть построен по принципу блока решения задач, причем база знаний его содержит правила, действующие на двух уровнях, а также включает в качестве аргументов правил данные, представленные в модели пользователя.

Разработка «правил обучения», не зависящих от семантики предметной области, в совокупности с инструментальными средствами проектирования систем решения задач на основе модели предметной области позволяет снизить трудозатраты на создание интеллектуальных обучающих систем.

Сегодня вопросам информатизации образования уделяется большое внимание на государственном уровне: выполняется приоритетный национальный проект «Образование», действуют различные федеральные целевые программы, привлекаются международные инвестиции. Благодаря этой поддержке в образовательные учреждения поставляется современная компьютерная техника, обеспечивается доступ к образовательным информационным ресурсам, предоставляется выход в Интернет, осуществляются научноисследовательские работы.

Развитие компьютерных технологий в образовании привело к появлению множества педагогических программных средств различного назначения: компьютерных обучающих систем, электронных учебных пособий, электронных средств контроля знаний, вычислительных экспериментов, моделирующих компьютерных программ, компьютерных деловых игр и т.д.

Как известно, подготовка разных специалистов требует усвоения знаний в предметной среде учебных дисциплин на различных уровнях. В связи с этим необходимо четко представлять, на каких уровнях усвоения знаний возможно использование программных средств различного назначения.

Главная черта, делающая обучение без учителя привлекательным, – это его «самостоятельность». Процесс обучения, как и в случае обучения с учителем, заключается в подстраивании весов синапсов. Некоторые алгоритмы, правда, изменяют и структуру сети, т.е. количество нейронов и их взаимосвязи, но такие преобразования правильнее назвать более широким термином «самоорганизация», в рамках данной работы они рассматриваться не будут. Очевидно, что подстройка синапсов может проводиться только на основании информации, доступной в нейроне, т.е. его состояния и уже имеющихся весовых коэффициентов. Исходя из этого соображения и, что более важно, по аналогии с известными принципами самоорганизации нервных клеток по-

строены алгоритмы обучения Хебба.

Сигнальный метод обучения Хебба заключается в изменении весов по следующему правилу:

$$w_{ij}(t) = w_{ij}(t-1) + \alpha y_i^{(n-1)} y_j^{(n)}, \quad (1)$$

где $y_i^{(n-1)}$ – выходное значение нейрона i слоя $(n-1)$; $y_j^{(n)}$ – выходное значение нейрона j слоя n ; $w_{ij}(t)$ и $w_{ij}(t-1)$ – весовой коэффициент синапса, соединяющего эти

нейроны, на итерациях t и $t - 1$ соответственно; α - коэффициент скорости обучения. Здесь и далее для общности под n подразумевается произвольный слой сети. При обучении по данному методу усиливаются связи между возбужденными нейронами.

Существует также и дифференциальный метод обучения Хебба:

$$w_{ij}(t) = w_{ij}(t-1) + \alpha \left[y_i^{(n-1)}(t) - y_i^{(n-1)}(t-1) \right] \left[y_j^{(n)}(t) - y_j^{(n)}(t-1) \right], \quad (2)$$

где $y_i^{(n-1)}(t)$ - и $y_i^{(n-1)}(t-1)$ - выходное значение нейрона i слоя $(n-1)$ соответственно на итерациях t и $t-1$; $y_j^{(n)}(t)$ и $y_j^{(n)}(t-1)$ - то же самое для нейрона j слоя n .

Как видно из формулы (2), сильнее всего обучаются синапсы, соединяющие те нейроны, выходы которых наиболее динамично изменились в сторону увеличения.

Полный алгоритм обучения с применением вышеприведенных формул будет выглядеть так:

1. На стадии инициализации всем весовым коэффициентам присваиваются небольшие случайные значения.

2. На входы сети подается входной образ, и сигналы возбуждения распространяются по всем слоям согласно принципам классических прямопоточных (feedforward) сетей [1], т.е. для каждого нейрона рассчитывается взвешенная сумма его входов, к которой затем применяется активационная (передаточная) функция нейрона, в результате чего получается его выходное значение $y_i^{(n)}$, $i = 0 \dots M_i = 1$, где M_i - число нейронов в слое i ; $n = 0 \dots N = 1$, а N - число слоев в сети.

3. На основании полученных выходных значений нейронов по формуле (1) или (2) производится изменение весовых коэффициентов.

4. Повторяется цикл с шага 2, пока выходные значения сети не стабилизируются с заданной точностью. Применение этого нового способа определения завершения обучения, отличного от использовавшегося для сети обратного распространения, обусловлено тем, что подстраиваемые значения синапсов фактически не ограничены.

На втором шаге цикла попеременно предъявляются все образы из входного набора.

Следует отметить, что вид откликов на каждый класс входных образов не известен заранее и будет представлять собой произвольное сочетание состояний нейронов выходного слоя, обусловленное случайным распределением весов на стадии инициализации. Вместе с тем, сеть способна обобщать схожие образы, относя их к одному классу. Тестирование обученной сети позволяет определить топологию классов в выходном слое. Для приведения откликов обученной сети к удобному представлению можно дополнить сеть одним слоем, который, например, по алгоритму обучения однослойного перцептрона необходимо заставить отображать выходные реакции сети в требуемые образы.

Другой алгоритм обучения без учителя - алгоритм Кохонена. Он предусматривает подстройку синапсов на основании их значений от предыдущей итерации:

$$w_{ij}(t) = w_{ij}(t-1) + \alpha \left[y_i^{(n-1)} - w_{ij}(t-1) \right]. \quad (3)$$

Из вышеприведенной формулы видно, что обучение сводится к минимизации разницы между входными сигналами нейрона, поступающими с выходов нейронов предыдущего слоя $y_i^{(n-1)}$, и весовыми коэффициентами его синапсов.

Полный алгоритм обучения имеет примерно такую же структуру, как в методах Хебба, но на шаге 3 из всего слоя выбирается нейрон, значения синапсов которого максимально приближаются к входному образу, и подстройка весов по формуле (3) проводится только для него. Эта так называемая аккредитация может сопровождаться затормаживанием всех остальных нейронов слоя и введением выбранного нейрона в насыщение. Выбор такого нейрона может осуществляться, например, расчетом скалярного произведения вектора весовых коэффициентов с вектором входных значений. Максимальное

произведение дает выигравший нейрон. Другой вариант – расчет расстояния между этими векторами в p -мерном пространстве, где p – размер векторов:

$$D_j = \sqrt{\sum_{i=0}^{p-1} (y_i^{(n-1)} - w_{ij})^2}, \quad (4)$$

где j – индекс нейрона в слое n ; i – индекс суммирования по нейронам слоя $(n - 1)$; w_{ij} – вес синапса, соединяющего нейроны; выходы нейронов слоя $(n - 1)$ являются входными значениями для слоя n .

Корень в формуле (4) брать не обязательно, т.к. важна лишь относительная оценка различных D_j .

В данном случае «побеждает» нейрон с наименьшим расстоянием. Иногда слишком часто получающие аккредитацию нейроны принудительно исключаются из рассмотрения, чтобы «уравнять права» всех нейронов слоя. Простейший вариант такого алгоритма заключается в торможении только что выигравшего нейрона.

При использовании обучения по алгоритму Кохонена существует практика нормализации входных образов, а также (на стадии инициализации) нормализации начальных значений весовых коэффициентов:

$$x_i = x_i / \sqrt{\sum_{j=0}^{n-1} x_j^2}, \quad (5)$$

где x_i – i -я компонента вектора входного образа или вектора весовых коэффициентов; а n – его размерность.

Это позволяет сократить длительность процесса обучения.

Инициализация весовых коэффициентов случайными значениями может привести к тому, что различные классы, которым соответствуют плотно распределенные входные образы, сольются или, наоборот, раздробятся на дополнительные подклассы в случае близких образов одного и того же класса. Для избежания такой ситуации используется метод выпуклой комбинации [2]. Суть его сводится к тому, что входные нормализованные образы подвергаются преобразованию:

$$x_i = \alpha(t)x_i + (1 - \alpha(t))\frac{1}{\sqrt{n}}, \quad (6)$$

где x_i – i -я компонента входного образа; n – общее число его компонент; $\alpha(t)$ – коэффициент, изменяющийся в процессе обучения от нуля до единицы, в результате чего вначале на входы сети подаются практически одинаковые образы, а с течением времени они все больше сходятся к исходным.

Весовые коэффициенты устанавливаются на шаге инициализации равными величине

$$w_0 = \frac{1}{\sqrt{n}}, \quad (7)$$

где n – размерность вектора весов для нейронов инициализируемого слоя.

На основе рассмотренного выше метода строятся нейронные сети особого типа – так называемые самоорганизующиеся структуры (self-organizing feature maps). Этот устоявшийся перевод с английского, на наш взгляд, не очень удачен, т.к. речь идет не об изменении структуры сети, а только о подстройке синапсов. Для них после выбора из слоя n нейрона j с минимальным расстоянием D_j (4) обучается по формуле (3) не только этот нейрон, но и его соседи, расположенные в окрестности R . Величина R на первых итерациях очень большая, так что обучаются все нейроны, но с течением времени она уменьшается до нуля. Таким

образом, чем ближе конец обучения, тем точнее определяется группа нейронов, отвечающих каждому классу образов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Су ровцев, И. С. Нейронные сети / И. С. Суровцев, В. И. Клюкин, Р. П. Пивоварова. – Воронеж : ВГУ, 1994.
2. Горбань, А. Н. Нейронные сети на персональном компьютере / А. Н. Горбань, Д. А. Россиев. – Новосибирск : Наука, 1996.

УДК: 004.55

Жумагулова С.К., Нурланова Б.М., Саданова Б.М.
Карагандинский государственный университет им. Е.А.Букетова

АВТОМАТИЗАЦИЯ СИСТЕМЫ УСПЕВАЕМОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Начальное образование является основой всего дальнейшего общего и любого профессионального образования. На судьбу человека, его будущее очень влияет успешность обучения в начальной школе, так как тогда когда человек получает начальное образование, формируются его базовые основания личности.

В последнее время весьма высокий интерес вызывает к себе проблема учебной неуспеваемости школьников, этим обусловлена необходимость повышения качества школьного образования. Есть разные подходы к определению учебной успеваемости.

Из базовых групп факторов, которые оказывают влияние на успеваемость школьников, принято выделять социальные, психологические, педагогические и физиологические факторы. К первой группе факторов относятся социальное положение, место жительства, происхождение, уровень и качество дошкольной подготовки, половые различия и т.д. Ко второй группе относятся интеллект, профессиональная и учебная мотивация, общие и специальные способности, обучаемость и воспитание, индивидуальный стиль деятельности, психологический склад личности в целом [1].

Среди факторов, которые влияют на появление трудностей при изучении сложного предмета, следует также выделить: вклад учителя, его профессиональное искусство, доступность изложения материала, степень логичности и структурирования материала, работу с терминами и понятиями.

Таким образом, можно выделить базовые внешние объективные причины появления академической неуспеваемости у школьников при изучении отдельных предметов – это объективная сложность предмета для изучения, минусы методики преподавания и организации учебного процесса, недостатки среды обучения.

Кроме объективных причин возникновения трудностей в учебном процессе важное значение имеют внутренние психологические факторы, в том числе следует выделить мотивационную сферу, познавательную сферу, индивидуальные особенности личности учащегося, а также начальный уровень знаний и учебных умений [2].

На сегодняшний день в сфере образования, как и во многих областях деятельности, наблюдается информационный кризис, характеризующийся несоответствием между увеличивающимся потоком информации и существующей практикой ее обработки, анализа, структурирования. Необходимость автоматизации процедур сбора и обработки информации в школе диктует не только глобальная информатизация общества, но и задачи повышения эффективности и качества управления учебно-воспитательным процессом образовательного учреждения [3].

Одной из важнейших управленческих возможностей разрабатываемой системы автоматизации успеваемости школьников является возможность получения

автоматизированных отчётов по успеваемости, посещаемости и другим аспектам учебно-воспитательного и управленческого процессов.

Приложение «Успеваемость» содержит основные сведения полезные для классного руководителя. В качестве информационной системы выступает база данных, написанная в среде визуального программирования Delphi. Такая база данных необходима для упрощения организации работы классного руководителя, поскольку имеется много учеников. База данных - это совокупность взаимосвязанных данных, которые используются несколькими приложениями. В базе данных сведения из каждого источника сохраняются в отдельной таблице. При работе с данными из нескольких таблиц устанавливаются связи между таблицами. Для поиска и отбора данных, удовлетворяющих определенным условиям, создается запрос [4].

В данной программе для облегчения работы учителей созданы запросы, которые автоматически высчитывают средний балл за месяц, четверть и посещаемость. Программное приложение предполагается использовать ежедневно, чтобы отражать текущие оценки и пропуски учащихся.

Регулярное выставление текущих оценок в классный журнал программы - достаточно трудоёмкий процесс, требующий временных и трудовых затрат. Однако наличие текущих оценок в системе может произвести значительный системный эффект на повышение качества образования в школе, а именно на успеваемость и посещаемость учащихся.

Основными достоинствами автоматизированного мониторинга текущей успеваемости и посещаемости является возможность быстрой обработки информации и принятия управленческих решений как, в основном, для администрации и классного руководителя, так и для учителя-предметника. Нет необходимости ждать совещания или отчёта или перелистывать журналы, выписывая оценки учеников, достаточно выбрать автоматизированный отчёт, чтобы увидеть полную картину результатов учебной деятельности на определённый момент.

Администрация образовательного учреждения может производить сбор традиционных отчётов классных руководителей и учителей-предметников в конце учебного периода даже без личного участия педагогов, если они своевременно выставили оценки и пропуски. Чтобы сдать отчёт, педагогу достаточно его распечатать, удостоверить своей подписью и сдать администрации.

На первоначальном этапе внедрения системы «Успеваемость» целесообразно ограничиться итоговым мониторингом учебной деятельности, параллельно проводя повышение квалификации педагогов, работу с родителями и учениками, заполнение баз данных, а также экспериментальную работу по внедрению автоматизированного текущего мониторинга силами творческой группы. Этот этап может занять от полугода до 2 лет в зависимости от особенностей образовательного учреждения.

Таким образом, разрабатываемый программный продукт предоставляет широкие возможности по мониторингу качества образования на различных уровнях, способствующие повышению качества образования. Благодаря системе создаётся единая система мониторинга качества образования на уровне образовательного учреждения. Важными условиями успешной организации мониторинга является повышение квалификации сотрудников образовательного учреждения, обеспечение бесперебойной работы сети Интернет в образовательных учреждениях, а также систематическая работа школьной администрации по привлечению родителей и учащихся к использованию программы.

Инструментом мониторинга являются автоматизированные отчёты, которые на уровне школы подразделяются на административные, итоговые и текущие, а также дополнительные.

Для получения итоговых отчётов по учебной деятельности необходимо наличие оценок и количества пропусков за учебные периоды в классных журналах. На этапе внедрения системы обязанности по выставлению итоговых оценок и регистрации пропусков могут быть возложены на классных руководителей и учебный сектор класса. По мере

освоения навыков работы в программе итоговые оценки могут выставлять учителя-предметники. Для получения текущих отчётов необходимо наличие текущих оценок и отметок о посещаемости учащихся в классных журналах.

Для удобства пользователей можно распечатать отчёты, сохранить их в MS Excel для дальнейшей обработки, отправить по внутренней почте другим пользователям, а также использовать графики, которые автоматически выстраиваются во многих отчётах.

Учитель-предметник и классный руководитель могут просматривать отчеты по своему предмету или в своем классе. Ученик может просматривать только отчеты по собственной успеваемости и посещаемости и сравнивать их со средним по классу или параллели. Родитель также может просматривать отчеты об успеваемости и посещаемости своего ученика, а также сравнительные отчеты его успеваемости со средним показателем класса и параллели.

Для пользователя была создана форма, с помощью которой ограничивается доступ к информации и облегчается работа. От внешнего вида формы зависит быстродействие, качество работы пользователя с базой данных, она должна быть простой, удобной и легко изучаемой. Вид формы разработанного приложения отображен на рисунке 1.

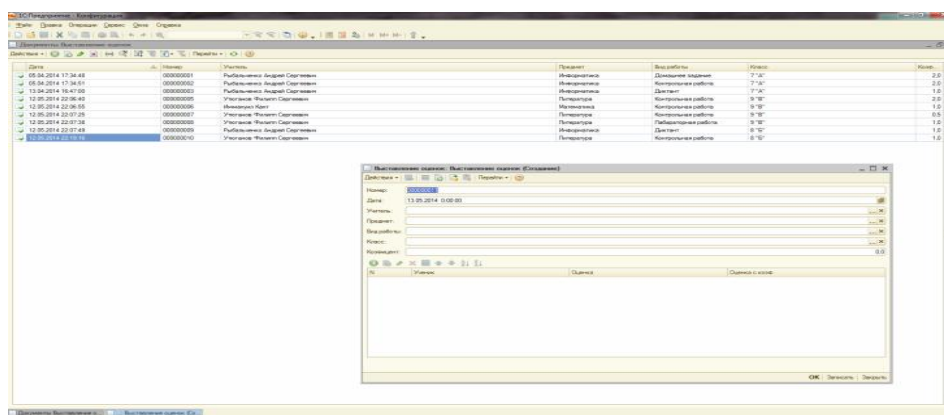

Рисунок 1. Содержимое Документы: Выставление оценок

Система дает возможность пользователя сформировать отчет на основе имеющейся информации. Как можно увидеть из рисунка 2, отчет можно формировать по преподавателю, предмету, классу и ученику.

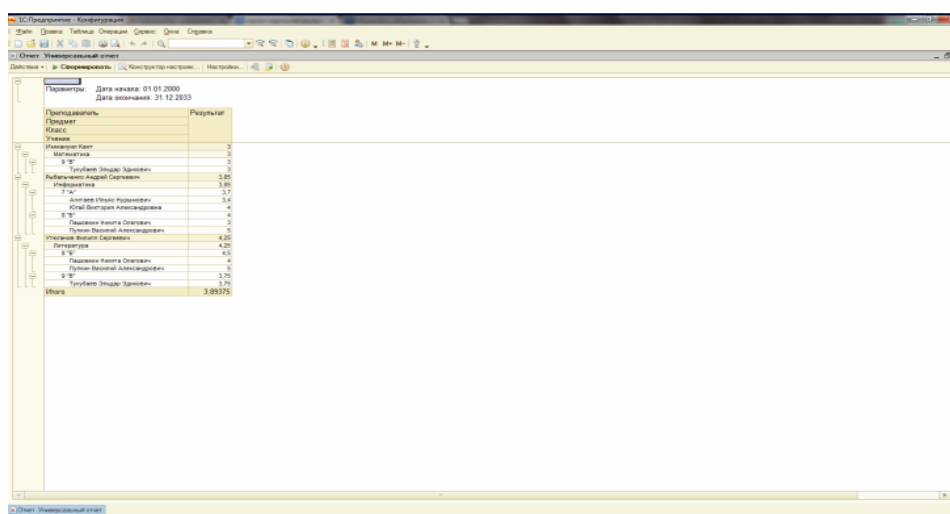

Рисунок 2. Отчет

Данная разработка даст возможности сделать печатный вид отчетов, освободить от расчетов показателей по школе вручную, наглядно отразить успехи и проблемы в успеваемости и посещаемости, сделать комплексный анализ и сравнить показатели.

Автоматизированная система «Успеваемость» прост в эксплуатации, не требует специального обучения, материальных затрат и позволяет эффективно решать проблему учета и анализа успеваемости в школе, высвобождая учителей-предметников и классных руководителей от трудоемкой рутинной работы и обеспечивает удобное хранение и анализ отчетов в электронном виде.

При создании программы решались следующие задачи:

Учителя-предметники и классные руководители освобождаются от выполнения каких-либо расчетов; в их обязанность входит только предоставление данных о количестве выставленных им оценок по классам, где он ведет свой предмет.

Форма отчета завуча по учебно-воспитательной работе формируется автоматически на базе отчетов классных руководителей, учителей-предметников.

Все расчеты производятся по единым формулам в автоматическом режиме.

Формы отчетов могут без ограничений в количественном плане предоставляться директору, завучам по УВР, классным руководителям и учителям-предметникам и отражают максимально наглядно и точно объективную картину успеваемости в школе. Это позволяет анализировать и формировать возможные пути ее повышения и решать существующие проблемы.

В папку завуча можно вносить отчёты учителей-предметников за четверть и готовые отчёты каждого учителя, на основании которых можно провести мониторинг качества образовательного процесса и составить сводный отчёт об успеваемости учащихся за четверть, о прохождении учебной программы каждым учителем и другое.

Отчет классного руководителя содержит информацию по учебному году, класс, список учащихся и учебные предметы, по которым выставляются оценки по итогам четверти или года. Указывается дата заполнения и подпись классного руководителя.

Эффективное внедрение информационных компьютерных технологий в управление образовательными учреждениями является ключом к решению проблем, связанных с повышением эффективности управленческой деятельности, в частности, главной - повышение уровня образования в целом. Решение этой задачи требует разумного, оптимального сочетания лучших традиционных методов управления и нового понимания самого процесса управления. Приобретение, внедрение и использование информационных технологий в управленческой деятельности позволяют влиять на эффективность управления, облегчают труд администратора [5].

ЛИТЕРАТУРА

1. Учебное пособие «Модели и проектирование баз данных», В.Д. Сибилев, Томск, 2009.
2. «Бизнес-процессы, основные стандарты их описания», С.М. Ковалев, журнал «Справочник экономиста» №11, 2009.
3. «Особенности автоматизации конструкторского и технологического проектирования в мебельном производстве», Павел Бунаков, журнал «САПР и графика» №7, 2010.
4. ru.wikipedia.org/wiki/
5. Дарахвелидзе П.Г., Марков Е.П. Программирование в Delphi 7.0. – СПб.: БХВ – Петербург, 2009 г. – 784с.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ РАЗРАБОТКИ И ПРИМЕНЕНИЯ ЭЛЕКТРОННЫХ ПОСОБИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Современная система образования все активнее применяет информационные технологии в учебном процессе. Но, к сожалению, мало электронных учебников, пособий и обучающих комплексов хорошего качества. Тем более, электронных учебно-методических пособий с использованием средств мультимедиа. Возможности информационных технологий используются не в полной мере, тогда как все необходимые для этого предпосылки уже существуют. Это связано с недостаточным знанием преподавателями компьютерных и информационных технологий. Многие не имеют полного представления о широких возможностях их применения.

Процесс информатизации образования предполагает активное внедрение компьютерных технологий в учебный процесс. Мультимедиа технологии все больше находят применение в обучающих учебно-методических комплексах, электронных пособиях и т.д., которые за последнее время стали крайне популярны и используются в учебном процессе наравне с обычными печатными учебниками. К тому же подготовка же учебных книг к изданию в типографских условиях требует больших сроков времени, что снижает уровень своевременного обеспечения обучаемых учебниками, в том числе специальной учебной литературой [1].

Создание электронных учебных программ способствует также решению и такой проблемы, как регулярное обновление информационного материала. Они могут включать в себя множество примеров и упражнений, иметь подробные иллюстрации в динамике различных видов информации. Помимо этого, при помощи электронных учебных программ реализуется контроль знаний - компьютерное тестирование.

Электронное пособие — это основное электронное учебное издание, созданное на высоком методическом и научном уровне, полностью соответствующее составляющей дисциплины специальностей и направлений, определяемой дидактическими единицами стандарта [2].

Электронное пособие должно в максимальной степени облегчить понимание и запоминание самых важных примеров, понятий и утверждений, вовлекая в процесс обучения иные, нежели традиционный учебник, возможности человеческого мозга, главным образом, эмоциональную и слуховую память, а также применяя компьютерные объяснения [3].

Электронное пособие должно иметь «дружественный» интерактивный интерфейс, а также развитый анализатор ответов обучаемых и блок для сбора и обработки статической информации, глоссарий, мощную поисковую систему, обширный справочный, в том числе хрестоматийный, материал и др.

Основной материал пособия должен определяться необходимым объемом знаний, предусмотренным государственным стандартом и программами, которым должен овладеть обучающийся. Вводимые понятия и алгоритмы предполагают наличие у обучающихся знаний предыдущего материала.

Электронное пособие должно обеспечивать как непрерывный режим обучения, так и пошаговый. Каждый выделенный заранее смысловой фрагмент курса, который дается в строгой логической последовательности, необходимо заканчивать практическими и контрольными занятиями, а каждый большой раздел курса (модуль) - тестовым занятием или зачетом. Структурным элементам учебного курса должны соответствовать гипертекстовые ссылки, графические и фотоиллюстрации, аудио- и видеокomentarии или видеоиллюстрации. В электронном пособии должна быть предусмотрена возможность копирования и распечатки необходимых фрагментов текста.

Разработанное электронное учебное пособие состоит из следующих разделов: «Лекции», «Практические работы», «Список литературы», «Тесты для самоконтроля», «Об авторе».

Главная страница электронного сборника представлена на рисунке 1.

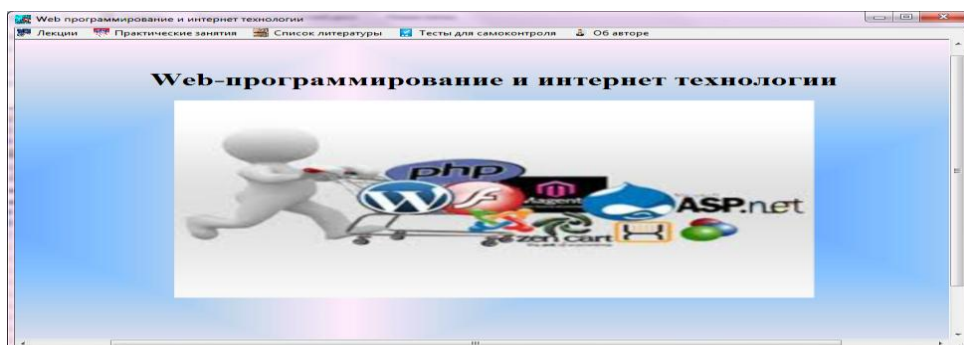

Рисунок 1. Главная страница

Подменю Лекции содержит лекционный материал по разделам дисциплины. Список лекций представлен на рисунке 2.

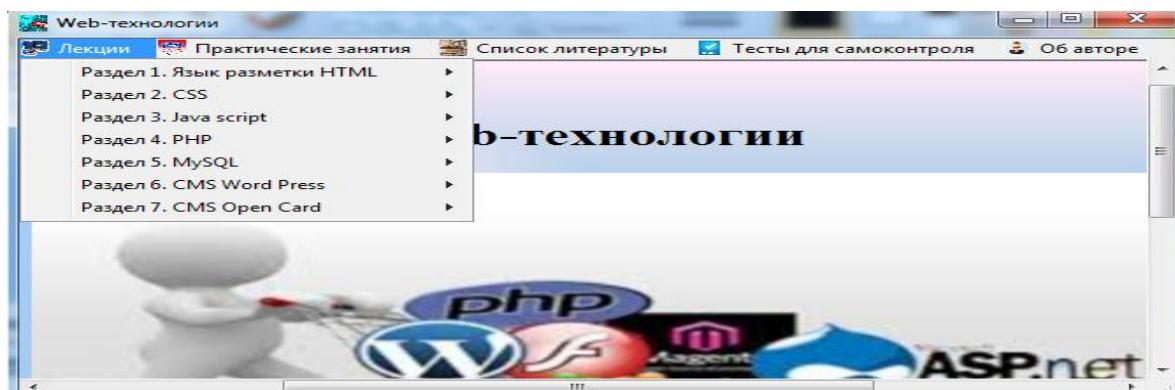

Рисунок 2. Главная страница

Вид лекций представлен на рисунке 3.

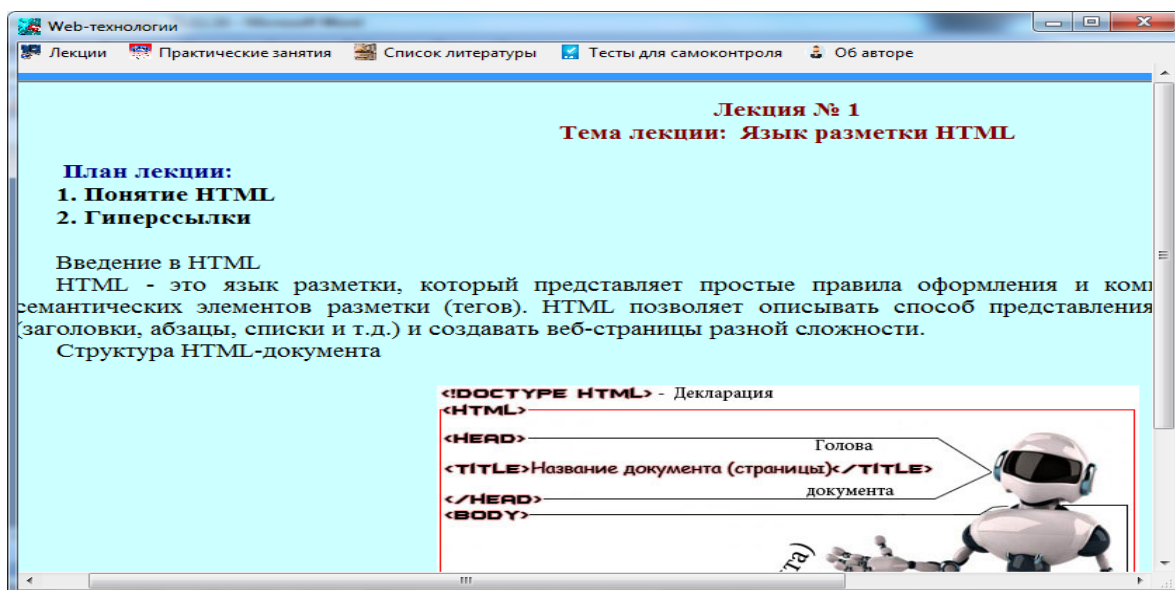

Рисунок 3. Раздел «Лекции»

Подменю Практические работы содержат практические работы по разделам дисциплины. Пример представления информации (рисунок 4).

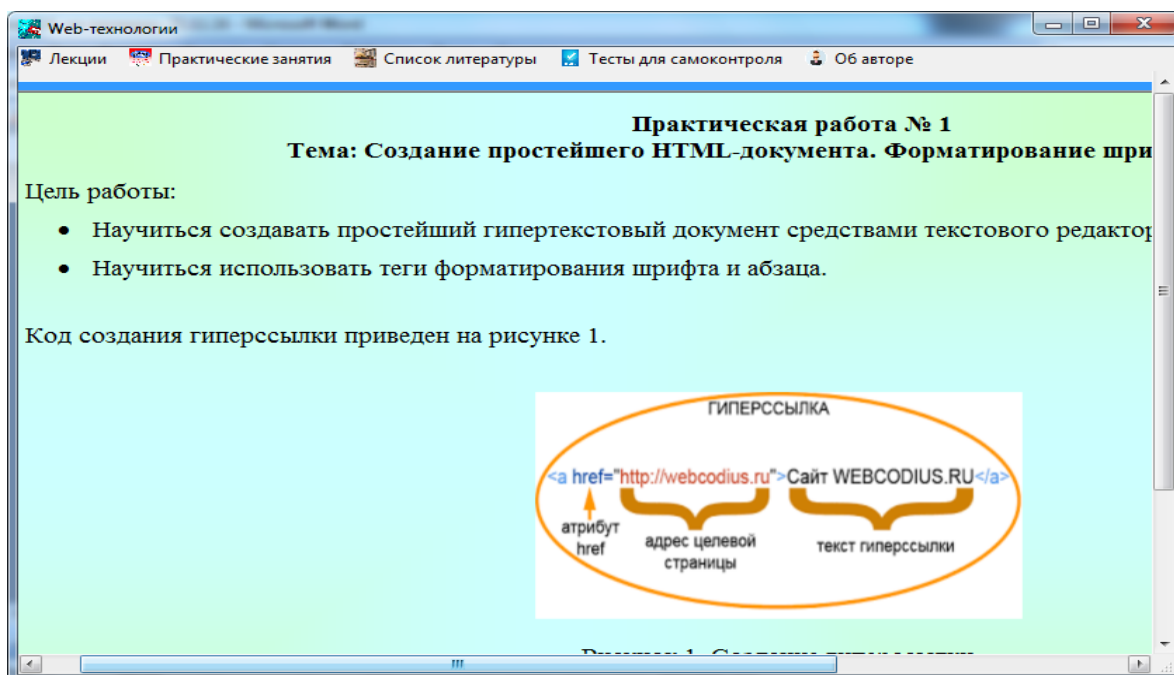

Рисунок 4. Практические занятия

Раздел «Тесты для самоконтроля» содержит тестовые задания по изложенным тематикам (рисунок 5).

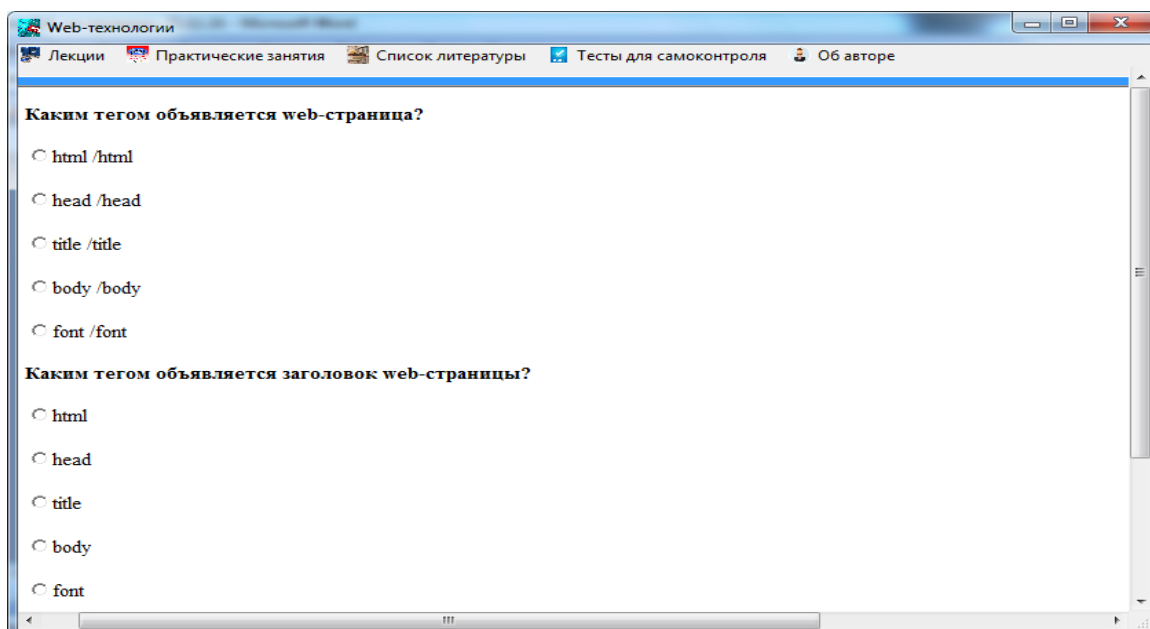

Рисунок 5. Раздел «Тест для самоконтроля»

В качестве среды разработки обучающей системы выбран Delphi – это очень удобный редактор для создание документов в формате HTML. Программа располагает арсеналом средств визуального проектирования, достаточным для того, чтобы сверстать

гипертекстовую страничку средней сложности, не прибегая к ручному кодированию и работе с Инспектором кода. Многие операции редактирования и тонкой настройки гипертекстовых документов можно выполнить только при помощи прямой работы с дескрипторами HTML.

Электронное пособие по дисциплине «Web программирование и интернет технологии», созданное для использования в процессе аудиторного обучения, обладает современным дизайном и соответствует эргономическим и кинесиологическим требованиям к компьютерным средствам обучения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Полянский А. Среда программирования Delphi 7: Справочное пособие. - М.: Познавательная книга плюс, 2011.-114с.
2. Вин Д. Искусство Html-дизайна. Самоучитель - Санкт-Петербург: Питер, 2013.-224с.-284с.
3. Смит К., Уотерс К. Html - дизайн: Photoshop & Dreamweaver: Три ключевых этапа. -М.: КУДИЦА-ОБРАЗ, 2014.-264с.

УДК 81*36

**Умурзакова М.А., Хужаахмедова Д.Н., Ахметова А.М.,
Рискелдиева Ж.А., Жунисова Ж.Т.**

Южно-Казахстанский государственный университет им.М.Ауезова,
г. Шымкент

МЕТОДИКА ОБОГАЩЕНИЯ АКТИВНОГО СЛОВАРНОГО ЗАПАСА СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА

Основным процессом, влияющим на развитие словарного состава языка, его обогащение и совершенствование, является процесс постоянного роста лексики за счет появления новых слов. Словарный состав языка отражает все многообразие жизни: изменения в общественно-политическом устройстве, развитии производства, науки, техники, культуры.

Процесс расширения словарного состава языка особенно интенсивно протекает в периоды глубоких общественно-политических изменений и социально-культурных перемен. Изменяется время, общество и вместе с тем изменяется отношение к жизни. Она ставит перед нами новые требования: свободное владение языком и точно, ясно выразить свои мысли.

При обучении неродному языку в вузе большое внимание следует уделять обогащению словарного запаса студентов. Важность этой проблемы определяется тем, что речь большинства выпускников характеризуется ограниченным словарным составом: они не владеют многими словами, необходимыми как для называния явлений действительности, так и для выражения своего отношения к представляемой им информации. Об организации систематической и целенаправленной работы над совершенствованием активного и пассивного словаря студентов, изучающих русский язык как неродной, о рациональных подходах к ее грамотной организации планируется рассказать в данной статье.

Среди необходимых условий работы преподавателя над обогащением словарного запаса студентов - понимание ими значимости учебных действий, наличие практических навыков грамотной организации знакомства со словом, формирование умений в обращении с лингвистическими словарями, привлечение знаний из таких разделов языкознания, как графика, орфография, орфоэпия, морфология, синтаксис. Вопрос о создании лексического минимума по русскому языку для студентов высших учебных заведений остается открытым, хотя преподаватели-словесники многое делают для того, чтобы создать такого рода словники с учетом приобретаемой студентами специальности,

чтобы уже начальный этап освоения неродного языка мог служить пререквизитом для его дальнейшего освоения с учетом профессионализации. Разрабатывая критерии отбора лексических единиц для освоения, они учитывают не только их частотность, но и тематическую и ситуативную востребованность, возможность системных связей, специфику терминологических рамок.

Значение новых слов усваивается различными способами: прямым, переводным, изобразительно-иллюстративным. Усвоенное слово вводится в материал различных видов лексических упражнений, которые могут носить аналитический, репродуктивный и конструктивный характер. В процессе проведения словарной работы для развития умений семантически правильно соединять слова и словосочетания выделяются готовые блоки слов, которые можно включать в предложения. Одновременно усваивается синтаксическая сочетаемость и грамматические формы слов в данной сочетаемости.

Преподаватель ведет учет лексических ошибок, определяет причины их появления, проводит анализ ошибок; определяет их частотность, устойчивость, типологию, составляет списки слов, трудных для усвоения. При семантизации слов, не различаемых или трудно различаемых из-за сходства звучания (параномазы) или некоторой их схожести по значению (паронимы), лексические единицы вводятся контрастно, т. е. слово дается в противопоставлении, на фоне других слов, что позволяет подчеркнуть разницу, добиться осознанного понимания и грамотного употребления в речи этих слов. Необходимо помнить, что словарная работа строится на тематической основе, лексический материал группируется по темам, что позволяет использовать такой подход и в определении лексической темы занятия. Обогащение словарного запаса - это пополнение его новыми словами, уточнение значений и сферы употребления, это не только количественное увеличение, но и качественные изменения, выражающиеся в расширении объема понятий, стоящих за этими словами.

Методически оправданным считается знакомство с новыми словами с учетом их словообразовательных признаков. Известно, например, что усвоение слов с общим корнем снимает некоторые трудности в понимании значения слов и вызывает интерес обучаемых. Для знакомства со словообразовательным рядом рекомендуется представить его студентам зрительно, с использованием элементов этимологического, морфемного, лексического, орфографического разборов. Количество упражнений и их последовательность определяется с учетом сложности вводимого слова, так чтобы они помогали студентам практически усвоить различия в объеме значений этих слов. Типичная сочетаемость слов вводится в задания и запоминается студентами. Преподаватель обращает внимание на особенности словосочетаний в русском и родном языках, показывает, как нельзя сочетать слова.

В лингводидактике достаточно разработаны два способа введения активной лексики. Во-первых, она может вводиться до чтения текста в предтекстовых упражнениях. Студенты в ходе выполнения этих упражнений усваивают значение слова, его сочетаемость, а после чтения текста проводится его актуализация. Во-вторых, слова могут семантизироваться до чтения текста, и актуализироваться после его чтения. Слова для пассивного усвоения вводятся обычно при чтении текста.

Количество слов, подлежащих усвоению, определяется с учетом конкретных возможностей студентов и целей занятия. Их повторяемость учитывается на последующих занятиях. Значительно больше внимания, по сравнению со школьными уроками, следует придавать работе с различными видами лингвистических словарей. Это могут быть картинные, алфавитные, тематические словари, списки слов в конце каждой темы. Они могут быть использованы для самостоятельной семантизации слова, подбора зрительных эквивалентов, разработки лексических упражнений, контроля над *усвоением слов* и т.д.

В процессе словарной работы проводится семантизация лексики. Выбор способа семантизации зависит от значения слова, от его места в лексической системе русского языка. Способы-семантизации слов в группах с нерусским языком обучения следующие:

- 1) использование зрительной наглядности (показ предмета, действия,

иллюстрации);

- 2) перевод на родной язык;
- 3) подбор языкового эквивалента;
- 4) толкование средствами родного языка;
- 5) толкование средствами русского языка;
- 6) подбор синонимов и антонимов из числа ранее усвоенных слов;
- 7) сопоставление словообразовательных элементов;
- 8) использование контекста;
- 9) языковая догадка.

Использование для семантизации языковых средств родного и русского языков предполагает обращение к толковым словарям, словарям синонимов, омонимов и антонимов. Опыт работы в вузе позволяет сделать вывод, что преподавателю необходимо иметь четкое представление о методических особенностях каждого приема семантизации слов применительно к конкретной теме и к конкретной аудитории. Перечислим некоторые из них:

1. Один из общепринятых и распространенных приемов - прием обращения к наглядности. Соотнесенность слова с конкретным предметом, объектом действительности, доступность последнего для чувственного восприятия связывают в сознании обучаемых семантизируемое слово непосредственно с обозначаемым предметом. Способом наглядности семантизируются и некоторые глаголы действия и движения (*положить, взять, дать* и др.), когда есть возможность показать действие, сопровождая его словами.

Способ наглядной семантизации используется в случае, если семантизируемое слово имеет лексическое значение, которое соотносится с конкретным предметом действительности. В вузе использование этого приема активно поддерживается обращением к помощи компьютера. Кроме того, обычная, естественная, непосредственная наглядность может быть использована при проведении занятий-экскурсий на предприятия и в организации, которые соотносятся со специальностью, приобретаемой студентами в вузе.

2. Следующий прием - это перевод на родной язык студентов. Перевод считается экономным способом семантизации, однословный перевод как способ семантизации целесообразно использовать при усвоении слов абстрактного значения. Если значения слов в двух языках полностью не совпадают, следует использовать другие средства семантизации - перевод-разъяснение, толкование на родном языке.

Перевод используется и при семантизации переносных значений слов. Значение слова нередко зависит от его сочетаемости с другими словами. Если невозможно подобрать на родном языке эквивалентное сочетание, значение вводимого слова следует растолковать на родном языке, отметив при этом, что данное значение зависит от сочетания слова с другими словами.

Перевод на родной язык бывает активный и пассивный. При активном переводе студенты сами находят на основе наглядного материала и описательного объяснения слова русского языка нужное слово родного языка. Пассивный перевод делается самим преподавателем.

При использовании рассмотренных способов семантизации следует учитывать степень владения студентами русским языком и соответственно ограничивать или расширять использование родного языка.

3. При толковании слов на русском языке вводимое слово семантизируется с помощью известных слов. Обращение к этому средству семантизации зависит от объема словаря студентов: только в том случае, если они владеют количеством слов, которое позволяет использовать толкование нового слова, данный прием может быть применен. Он используется для семантизации слова с абстрактным значением, которому в родном языке нет эквивалента и которое вообще нельзя перевести однословно или через фразеологическую единицу. Этот прием семантизации требует тщательной подготовки преподавателя, обдумывания им толкования слова. Для такой семантизации привлекаются словари.

4. Особое значение для семантизации отдельных значений многозначных слов и

слов с переносным значением имеет использование контекста.

5. Контекст как прием семантизации способствует однозначному пониманию значения слова. Он должен включать только знакомые слова, быть достаточным для понимания значения слова, минимальным по объему и полным по содержанию. Вводимое слово в контексте не должно быть ключевым. На этом этапе активно используются ролевые игры, в основе которых лежат ситуации, имеющие профессиональную направленность.

В практике вузовского обучения должное место следует отводить лексическому разбору, при котором предстоит: а) определить, в прямом или переносном значении употреблено слово, б) подобрать к нему синонимы и антонимы, в) указать на его этимологию и сферу использования.

Лексический разбор слова, таким образом, - это характеристика слова, раскрывающая его значение, стилистические качества, особенности употребления и этимологию. В ходе лексического разбора студентам предстоит ответить на следующие вопросы:

1. Каково лексическое значение слова в данном предложении?
2. Является ли слово однозначным или оно многозначное?
3. В прямом или переносном значении употреблено слово?
4. Есть ли у слова синонимы и антонимы?
5. Какова стилистическая особенность слова (нейтральное, разговорное, книжное)?

Какие пометы, характеризующие стилистические особенности слова, имеются в словаре?

6. Каково происхождение слова?

Лексический разбор может быть письменным и устным, полным и частичным. Его целесообразно проводить с использованием толкового словаря и добиваться, чтобы студенты овладевали навыком связной и всесторонней характеристики слова.

Представляется, что вся перечисленная нами работа может быть охарактеризована как лексическая. А между тем в название своей статьи в качестве ключевого вынесено определение «словарная», и, чтобы ему соответствовать необходимы определенные условия. Нельзя не согласиться с точкой зрения тех методистов, которые считают закономерным и целесообразным усвоение сведений о его правильном написании (орфографическая характеристика) я произношении (усвоение орфоэпических норм).

Кроме того, большое практическое значение для усвоения слова имеет исследование морфемного и словообразовательного плана. Не менее важны в практике вузовского освоения языка его стилистические характеристики.

Специфика работы, направленной на обогащение лексического запаса студентов, заключается, во-первых, в том, что ее конкретное содержание невозможно определить в виде программных требований, и, во-вторых, в том, что она нацелена на профессиональное становление будущих специалистов. Обогащение словарного запаса обеспечивается систематической словарной работой. Одно из важнейших требований к ее проведению - развивать у студентов умение видеть незнакомые слова, воспитывать привычку обращаться за их разъяснением к словарям-справочникам. Сведения о развитии и совершенствовании словарного состава русского языка имеют большое воспитательное значение, так как раскрывают студентам связь, существующую между языком и окружающей действительностью.

ЛИТЕРАТУРА

1. Капинос В.И., Сергеева Н.П., Соловейчик М. И. Работа по развитию речи. – М., 1994.
2. Ладыженская Т.А. Русский язык для студентов-нефилологов: Учебное пособие. – М., 1997.
3. Львова С.И. Русский язык. Сборник заданий : Гуманитарные дисциплины. Русский язык. Дидактические материалы. Тесты. – М., 2011.
4. Баранов М.Т. Методика лексики и фразеологии на уроках русского языка. – М., 1988.
5. Леонтьев А.А. Психология общения. – Тарту, 1974.

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ ПРАКТИКИ СТУДЕНТОВ ИНФОРМАЦИОННОГО ПРОФИЛЯ

В Республике Казахстан к студентам информационного профиля можно отнести студентов, обучающихся по специальности 5В060200 - Информатика, 5В070200 - Автоматизация и управление, 5В070300 - Информационные системы, 5В070400 - Вычислительная техника и программное обеспечение, 5В070500 - Математическое и компьютерное моделирование. Несмотря на широкий круг специальностей и достаточно большое количество выпускников, наблюдается острый дефицит бакалавров информационного профиля, IT-специалистов. Основную сложность на пути решения задачи соответствия спроса и предложения в IT-сегменте рынка труда создает высокая степень динамизма как в развитии самих информационных технологий, так и в требованиях конкретных предприятий и организаций к IT-специалистам. Спрос на специалистов, их качественные параметры, квалификационные требования к ним формируются рынком труда. Последний является той исходной точкой, от которой работодателю надо отталкиваться при поиске специалиста необходимой квалификации на тех условиях, которые он в состоянии обеспечить. Здесь также следует подчеркнуть, что требования к IT-специалистам определяются не в образовательной среде, а в сфере труда. Т.е. эти требования формулируют работодатели и с ними студенты могут быть ознакомлены в процессе прохождения производственной практики.

Производственная практика является одним из главных требований к подготовке специалистов высшей квалификации. Только в ходе производственной практики обучающимися познаются механизмы решения конкретных задач производства, особенности будущей практической деятельности. Цели и задачи практики - это систематизация, закрепление и углубление теоретических знаний, полученных по дисциплинам специализации, приобретение практических навыков работы, ознакомление с формами и методами работы, текущими документами, изучение опыта работы предприятия, приобретение навыков анализировать информацию, планировать организационные мероприятия, самостоятельно определять пути решения [1].

В рамках организации и проведения производственной практики реализуются следующие типовые циклы работы преподавателя и студентов, ориентированные на развитие у студентов способностей к самоорганизации и самообразованию. Первая функция преподавателя - установочная (введение в содержание практики, постановка цели, задач, описание практической полезности, сущности и взаимосвязи основных этапов практики, рекомендаций по работе с учебно-методическими пособиями и прочее).

Преподаватель также осуществляет консультативно-корректировочные действия. Они состоят в оказании консультативной помощи в реализации практических производственных действий в самостоятельной работе студентов, проведении индивидуальных консультаций и осуществлении соответствующих корректировочных действий. Третья функция преподавателя в ходе проведения производственной практики - контрольно-оценочная. Она предполагает проведение оценивания знаний и умений студентов, организацию диалога по выявлению их основных затруднений, демонстрацию преподавателем "правильных" действий, взаимодействия, эталонных способов работы в позиции эксперта или контролера на конкретном производстве.

При определении цели, задач, содержания и организации производственной практики должны быть учтены требования государственных стандартов образования по подготовке бакалавров, по профессиональной практике, по IT-специальностям. Содержание

производственной практики должно быть основано на типовых программах дисциплин обязательного компонента, учебном плане специальности. Должен быть учтен уровень подготовленности студентов по изученным в вузе дисциплинам, а также возможности реализации программы практики в условиях современной организации производственных процессов предприятий.

Базы всех видов производственной практики студентов информационного профиля определяются профилирующей кафедрой соответствующего учебного заведения. Местами прохождения производственной практики могут быть организации всех форм собственности, предприятия, учреждения, финансовые структуры, учебные заведения и научно-исследовательские институты, связанные с выполнением большого объема информационных работ.

Порядок прохождения производственной практики регламентируется стандартами и программами практик. Производственная практика проходит в несколько этапов. В ознакомительной части производственной практики даются общие представления об организации (учреждении) и его структуре, о задачах, решаемых конкретным подразделением, где студент будет проходить производственную практику. Перед началом производственной практики все студенты обязательно должны пройти по месту прохождения производственной практики инструктажи [2].

Вторая часть производственной практики посвящается выполнению работ в соответствии с поставленными задачами на конкретном рабочем месте, приобретению профессиональных навыков, а также навыков по обработке материалов исследования и составлению отчета.

В ходе прохождения практики студенты информационного профиля могут выполнять следующие виды профессиональной деятельности: производственно-технологическая, организационно-управленческая, проектная, эксплуатационная, научно-исследовательская.

Конкретный вид профессиональной деятельности в ходе производственной практики определяется в первую очередь спецификой предприятия. Профессиональная компетентность будущих IT-специалистов будет сформирована, если производственная практика выстраивается как целостный педагогический процесс, который также опирается на содержание базовых и профилирующих дисциплин подготовки. В качестве основных направлений профессиональной деятельности будущих IT-специалистов можно выделить разработку, внедрение и эксплуатацию различного вида информационных систем. Только в ходе прохождения производственной практики на конкретном предприятии студенты могут столкнуться с *эксплуатационной деятельностью*, которая заключается в эффективном сопровождении технического, информационного, программного обеспечения конкретной информационной системы. Если в ходе обучения дисциплин, связанных с базами данных, студенты изучают общий ход проектирования баз данных, то изучение этапов сопровождения и эксплуатации возможны только с учетом уже имеющихся сложностей на производстве. Стадия промышленной эксплуатации и сопровождения включает пополнение банка данных, его поддержку, модификацию и адаптацию, анализ функционирования, которые должны осуществляться в соответствии с требованиями, сформулированными в эксплуатационной документации, разработанной на стадии рабочего проектирования. Пожалуй, наиважнейшей работой на этой стадии является анализ функционирования банка данных, позволяющий выявлять его узкие места и на основе такого анализа вносить соответствующие изменения в банк данных, его интерфейсы и т.д.

Для подготовки студентов к *производственно-технологической деятельности* в процессе изучения дисциплин, связанных с компьютерными сетями, рассматриваются базовые принципы построения компьютерных сетей. Знание основ использования технологий локальных сетей, принципов взаимодействия компьютера с сервером, способов проектирования, построения и оценки производительности сетей входит в базовую подготовку специалистов информационного профиля. В виду отсутствия в вузе лабораторной базы студенты не имеют возможности получить практические навыки в

развертывании информационной сети, в настройке коммуникационного оборудования. Устранить данный пробел поможет включение в задания на производственную практику студентов выпускного курса соответствующих вопросов. Поэтому в рамках производственно-технологической деятельности студенты должны отработать навыки по: функционированию локальных сетей с аппаратной точки зрения, использованию сетевых адаптеров, повторителей, концентраторов, коммутаторов различных технологий. Только в ходе производственной практики у студентов существует возможность отработать различные способы адресации: локальных, сетевых символьных адресов, использования масок и современных методов агрегирования IP-адресов в Internet на предприятиях.

В условиях кредитной технологии обучения акцент ставится на самообразование студентов. Количество лекционных и лабораторных занятий значительно меньше по сравнению с линейной системой обучения, что обуславливает необходимость на практике подробно рассмотреть способы функционирования распределенных сетей на современном производстве.

Также для подготовки студентов к *производственно-технологической деятельности* в рамках производственной практики необходимо в ходе изучения дисциплин, связанных с web-технологиями ознакомить студентов с профессиональным использованием Интернета и его ресурсов, выработать основные навыки по проектированию, разработке и созданию Web-проектов, что является одним из критериев успешной профессиональной деятельности в условиях современного производства.

Курсы, связанные с web-технологиями, относятся к циклу дисциплин специальной подготовки, и позволяет в профессиональной деятельности изменять направление своей работы от прикладной к проектной в зависимости от производственной необходимости. Их важность заключается в постоянной переквалификации ИТ-специалистов в силу быстрого развития глобальной сети Интернет и его технологий. В ходе выполнения практических занятий производится освоение технологии проектирования и разработки Web-проектов. Практический опыт студентам можно приобрести во время производственной практики.

В ходе прохождения практики студенты ИТ-специальности могут освоить также и такой вид профессиональной деятельности, как *проектная*. Подготовка к такому виду деятельности осуществляется, например, в курсах, связанных с программированием. В рамках данных курсов студенты знакомятся с основами алгоритмизации, способами описания алгоритмов, основными операторами языков высокого уровня, элементами структурного программирования. В ходе производственной практики для разработки программного обеспечения должны применяться сформированные умения по составлению линейных, ветвящихся и циклических алгоритмов для решения производственных задач, пользоваться языком блок-схем, понимать описания алгоритмов на алгоритмическом языке; выполнять пошаговое выполнение (трассировку) алгоритма; программировать простой диалог; работать в среде одной из систем программирования; осуществлять отладку и тестирование программы.

Содержание дисциплин, связанных с технологиями программирования, направлено на углубленное изучение технологий программирования: структурного и объектно-ориентированного программирования. В практической части курсов студенты получают навыки составления алгоритмов и их реализации с помощью различных технологий программирования, знакомятся со структурными типами данных, организацией процедур и функций, разработкой модуля, с различными алгоритмами сортировки данных, бинарного поиска и динамическими структурами данных.

Таким образом, обозначенные дисциплины формируют базовые алгоритмические знания, умения и навыки, которые служат фундаментом для овладения разными способами обработки различных видов информации в современном производстве и системах управления обществом, в решении профессионально-ориентированных задач, которые должны ставиться перед студентами в ходе производственной практики. В период профессиональной практики студентам приходится решать ряд задач, которые требуют от

них знаний, практических навыков по разработке алгоритмов, применения современных технологий программирования. Недостаточно усвоенный материал базовых дисциплины вызывает трудности в процессе опыта практической деятельности.

Вышеперечисленные профессионально значимые знания, умения и навыки, формируемые в процессе изучения дисциплин по выбору, являются необходимым компонентом целостной системы алгоритмической подготовки студентов к решению задач профессиональной направленности, так как способствуют развитию алгоритмического стиля мышления для решения поставленных задач практики с использованием современных объектно-ориентированных средств разработки программного обеспечения.

Для формирования специализированных алгоритмических знаний, умений и навыков для прохождения в дальнейшем производственной практики необходимо насыщение учебной деятельности такими заданиями, упражнениями и задачами, которые обеспечивают решение задач профессиональной направленности. Это направлено на прочное усвоение студентами специальных профессиональных знаний, умений и навыков. В результате чего алгоритмическая подготовка студентов информационных специальностей преобразуется в систему, обладающую новыми системными качествами, ориентированную на подготовку высококвалифицированного специалиста, компетентного в решении профессиональных задач, отвечающего мировым образовательным стандартам.

Показанные проблемы организации практики студентов информационного профиля являются не полным перечнем. Опыт работы по организации производственной практики позволил, таким же образом, выделить типичные проблемы:

- недостаточная готовность студентов к самостоятельной работе в рамках конкретного производства;
- низкая взаимосвязь компонентов конкретных дисциплин и видов профессиональной деятельности на производственной практике;
- отсутствие на конкретном производстве всех видов профессиональной деятельности;
- недостаточная оснащенность лабораторной базы вузов современным оборудованием в сравнении с базой производственных структур;
- необходимость работы студента-практиканта с незнакомыми программными продуктами, которые могли изучаться на курсах по выбору согласно индивидуальной траектории обучения некоторых студентов.

Решая возникающие проблемы, связанные с реализацией производственной практики, необходимо пересмотреть некоторые общие подходы к организации учебной работы и к подготовке производственной практики, в частности можно предложить следующий комплекс мероприятий.

1. Разработать и внедрить в учебный процесс интегрированный учебно-методический комплекс обеспечения производственной практики, содержание которого способствует формированию профессиональной компетентности студентов. Отражающий в том числе и значимость каждой базовой и профилирующей дисциплины в производственной практике, в соответствии с видами профессиональной деятельности. При составлении комплекса рекомендуется использовать системный подход с учетом пререквизитов и постреквизитов.

2. Обязательно измерять уровень возможностей студентов перед практикой. Рекомендуется произвести оценку и уровня обязательной подготовки после прохождения практики, который определяет минимум знаний, умений, навыков и компетенций. Данный уровень должны достичь обучающиеся по завершении практики, демонстрирующий нижнюю допустимую границу результатов профессиональной подготовленности как по содержанию, так и по минимальному объему.

3. Необходимо широко использовать независимую экспертизу по окончании производственной практики в виде публичных защит отчетов по практике, взаимных защит, приема отчета по практике преподавателями, которые не являлись руководителями практики у студентов. Так, например, в условиях кредитной технологии обучения контроль учебных

достижений обучающихся и оценка их знаний по циклам дисциплин или по отдельным дисциплинам осуществляется специальной службой «Офис регистратора» на рубежных этапах учебного процесса. Офис-регистратор может проводить мероприятия по предварительной организационной работе по практике, проводить прием отчетной документации по производственной практике.

4. В связи с внедрением дополнительных форм и средств обучения можно предложить включение в ход организации и проведения производственной практики: индивидуальные консультации через порталы вузов, Интернет-сессии, видеоконференции, телемосты и т.д. Такие формы удобно использовать для проведения выездной производственной практики студентов.

5. Необходимо разрабатывать и вводить интегрированные междисциплинарные виды работ. Междисциплинарные курсовые работы, деловые игры, групповые исследовательские проекты могут подготовить студентов к выполнению комплексных задач в период практики. Кредитная технология обучения допускает такие виды работ.

В заключении хотелось бы подчеркнуть комплексность вопроса организации и проведения производственной практики. Решение изложенных проблем не ограничивается техническими и организационными аспектами, а ставит перед вузами Казахстана более широкие вопросы рационального использования учебного времени, организации самостоятельной работы студентов, использования интерактивных методов и новых педагогических технологий.

ЛИТЕРАТУРА

1. Чистякова Г.Н., Жакатаева Б.Е. Организация и проведение производственной практики. - Караганда, 2007.- 54с.
2. Рогачева Ю.Б. Мониторинг готовности к профессиональной деятельности в процессе производственной практики //Стандарты и мониторинг в образовании, 2008, №2- С.40-44

УДК 378

Кудеринова Н.А., Исабекова К.С., Сембаев Е.Н., Кудеринов С.М.
Государственный университет имени Шакарима города Семей

РАЗВИТИЕ 3D ТЕХНОЛОГИЙ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ ПРИ ПОДГОТОВКЕ ТЕХНИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Применение современных технологий ежедневно проникает все глубже и глубже в повседневную жизнь нашего общества. Мультимедийные, интерактивные, мобильные и 3D-технологии создали мир с новыми видами коммуникаций и для современных студентов цифровая среда стала «родной» и привычной.

На сегодняшний день, все достижения инженерии предоставляют собой разнообразие технических и технологических новинок, которые активно применяются не только в различных сферах жизни, но и в сфере образования.

Более 95% молодых людей обладают современными высокотехнологическими «гаджетами»: компьютеры, планшеты, мобильные телефоны с круглосуточным доступом к интернету. В учебном процессе сейчас повсеместно используются мультимедийное оборудование и телекоммуникационные технологии. Высокая скорость развития технологий и короткий цикл жизни оборудования ставят перед образованием новые требования за привлечение и удержание внимания студентов к процессу обучения. Современным трендом в образовательных технологиях, отвечающим всем требованиям и обладающим огромным потенциалом являются 3D-технологии. [1]

На сегодняшнее время учебные заведения приходят современные технологии, способствующие внедрению новых методов обучения, невозможных при классическом

подходе. Все это повышает инновационную конкурентоспособность ВУЗов; позволяет готовить квалифицированных специалистов увеличивает применение технологий 3D в мире.

Преимуществом применения 3D технологии является значительное повышение интереса обучающихся к учебному процессу, т.к. она дает возможность визуально и тактично оценить и протестировать результаты их работы. Известно, что обучаемость повышается за счет получения активного опыта, особенно в сфере пространственных и абстрактных понятий, которые трудно визуализировать.

При помощи этих технологий можно изучать различные предметы и направления: геодезию и архитектуру (моделирования ландшафтов и проектирование зданий, сооружений), физику и механику (изготовления различных наглядных механизмов для проведения экспериментов), биологию (создание моделей органов человека, скелета), дизайн (воплощение разнообразных творческих идей). [2]

3D-технологии успешно применяются за рубежом. Например, в России с 2012 года 3D-принтеры начали поставляться в технические, строительные и архитектурные вузы. Это привело к введению новых технологий при обучении моделированию и дополнительного обучения преподавателей 3D-технологиям. Студенты-архитекторы и градостроители используют 3D-печать для изготовления макетов зданий и планировки территорий. На 12-м Международном интерактивном форуме образовательных технологий “Дополняя реальность”, который прошел в Москве, были представлены 3D-технологии и их использование в образовательной среде.

Используемые в геодезии и строительстве, а также в других сферах, технологии 3D-печати и сканирования, создаваемые в 3D- программах, открывают перспективы для развития сферы образования. Ученые упоминают, что технологии увеличивают интерес к обучению и знаниям, благодаря им, каждый студент чувствует себя новатором. Также, применение 3D-принтеров в инженерном техническом образовании незаменимо в научно-исследовательской работе студентов, при выполнении курсовых и дипломных проектов.

Разработчиком технологии 3D-печати является американский исследователь Чак Халл. В 1986 году он представил миру свой прибор для трехмерной печати.[2]

3D принтер- это специальное устройство для вывода трёхмерных данных. В отличие от обычного принтера, 3D принтер позволяет выводить трехмерную информацию, т.е. создавать определенные физические объекты. В основе технологии 3D печати лежит принцип послойного создания (выращивания) твердой модели.

Известно, 3D принтеры применяются для быстрого изготовления прототипов и используются в самых разных областях: геодезии, строительстве, архитектуре и т.д

Применение 3D принтеров в области образования постепенно становится идеальным решением для вовлечения студентов в образовательный процесс. Использование 3D печати в университете делает обучение интересным и увлекательным, понятным и доходчивым, позволяет студентам потрогать то, что представляют собой сложные и не всегда понятные абстракции и теории, отображенные в их тетрадах, ознакомиться с характеристиками и свойствами изучаемого предмета, получить наглядное представление о его функциях.[3]

Для того, чтобы распечатать эскиз 3D объекта на 3D принтере нужно создать 3D модель самой модели. Все эскизы, создаются в трёхмерная системе автоматизированного проектирования и черчения. К ним можно отнести программы Autodesk Autocad, Civil 3D, Arhcad и другие.

Затем, перенести 3D чертеж из системы AutoCAD в программу ReplicatorG. После этого, произойдёт печать модели.

Сегодня 3D-принтеры используются дизайнерами и архитекторами по всему миру. И это не дань моде, а необходимость. В сравнении с традиционными методами производства 3D-печать макетов приносит значительную экономию денег и времени.

Рисунок 1. 3D-макет сооружений города Астаны

Рисунок 2. 3D-макет зданий Астаны: Дворец мира и согласия, Ак-Орда, Байтерек

Преимущества использования 3D-печати архитектурных макетов:

1. **Наглядность.** Физическая модель здания более наглядна и понятна, чем картинка на мониторе. 3D-макет позволяет архитектору эффективно оценить детали, а заказчику понять его замысел и оценить масштаб.
2. **Экономия времени.** Ручное изготовление макетов — сложный, трудоемкий и затратный процесс. Иногда, создание архитектурного макета традиционным способом растягивается на месяцы, что приводит к срыву сроков. Благодаря 3D-принтеру время изготовления сокращается до нескольких часов.
3. **Высокая детализация.** Современные 3D-принтеры позволяют печатать макеты любых форм, цветов и размеров. можете получить цветной макет здания, комплекса или целого города с высокой детализацией и четкостью.
4. **Экономия финансов.** 3D-макет позволит сэкономить время архитектору и деньги заказчику, оперативно внося изменения в действующий проект.

Многие архитектурные компании мира используют 3D-печать для оперативного производства своих макетов. Благодаря технологиям трехмерной печати архитекторы и дизайнеры получили способ быстро, ясно и более точно продемонстрировать заказчику свои идеи.

Вывод, использование в образовательном процессе учебных учреждений технологий 3D-печати и сканирования, позволит повысить доступность и качество образования за счет физической реализации разработанных проектов, оцифровки существующих деталей и механизмов и наглядности учебно-методических материалов.

ЛИТЕРАТУРА

1. <http://www.avclub.pro/articles/3d-tekhnologii/3d-tekhnologii-v-obrazovanii/>
2. Сябрянко А.П., Тынченко В.С. Использование технологии 3D-печати в образовательном процессе вуза. Журнал «Развитие современного образования: теория, методика и практика» №1(7), 2016.- С. 244-247.
3. Козарез Т.А., Хромцова А.И. 3D принтеры в образовании – технология будущего». <http://www.foto-business.ru/kak-vyibrat-3D-printer.html>

ИНТЕРАКТИВНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

В настоящее время мир переживает период глобальных вызовов. Развитие мира будет происходить на фоне жесткой конкуренции мировых и региональных центров. В Глобальном индексе конкурентоспособности Всемирного экономического форума (ГИК) 2015-2016, составленного из 12 слагаемых конкурентоспособности, которые детально характеризуют конкурентоспособность стран мира, находящихся на разных уровнях экономического развития, Казахстан занимает 42 место из 140 стран [1].

Современный этап развития Республики Казахстан ориентирован на ускоренное продвижение государства в сообщество 30-ти наиболее конкурентоспособных стран мира. В связи с этим, политика в области образования направлена на формирование национальной модели образования, интегрированной в мировое образовательное пространство и обеспечивающей подготовку специалистов, конкурентоспособных на мировом рынке труда, профессионалов нового поколения. В Послании Президента Республики Казахстан – Лидера нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства» в качестве одного из ключевых приоритетов развития образования отмечается необходимость интенсивного внедрения инновационных методов, решений и инструментов в отечественную систему образования [2].

Высшие учебные заведения должны расширять возможности профессионального развития населения, когда творческий потенциал и человеческие качества членов общества становятся главным ресурсом эффективного развития, успеха в конкуренции на мировых рынках, безопасности страны и высокого качества жизни граждан.

В связи с этим, в настоящее время приоритетным направлением развития системы образования Республики Казахстан является переход к новой парадигме – от парадигмы преподавания (передача информации) к парадигме научения (формирование компетенций).

Развитие у учащихся умения самостоятельно добывать, анализировать, структурировать и эффективно использовать информацию для максимальной самореализации и полезного участия в жизни общества (компетентность) является ведущим направлением модернизации национальной системы многоуровневого образования в Республике Казахстан [3].

В традиционной педагогике (Я.А.Коменский, И.Герbart, А.Дистервег, И.Г.Песталоцци) учащемуся отводится роль объекта, которому старшее поколение, преподаватель (субъект) передает свой опыт. Конечную цель образовательной системы конструирует учитель: он определяет и содержание, и методы образования. Сегодня стало очевидным, что надо управлять не личностью, а процессом ее развития. Возрастает роль самого обучаемого, который участвует не только в получении знания, но и в его поиске, развитии, трансформации в практические умения и навыки [4].

Применение интерактивных технологий в процессе обучения способствует стимулированию самостоятельного мышления, позволяет осуществить переход от передачи готовых знаний к самостоятельному управлению. В интерактивных технологиях ученик выступает в постоянно флуктуирующих субъектно-объектных отношениях относительно обучающей системы, периодически становясь её автономным активным элементом [5].

Внимание к интерактивным формам проведения учебных занятий обусловлено влиянием теории «символического интеракционизма» (основоположник – американский социолог Дж.Г.Мид), основным понятием которой является взаимодействие (интеракция). Для теории символического интеракционизма характерно рассмотрение развития и жизнедеятельности личности, созидания человеком своего «Я» в ситуациях общения и

взаимодействия с другими людьми [6]. Интерактивные технологии обучения представляют собой такую организацию учебного процесса, которая позволяет вовлечь в процесс обучение всех учащихся.

Существует множество приемов применения технологий интерактивного обучения: работа в парах, ротационные тройки, карусель, мозаика, ажурная пила, работа в малых группах, аквариум, мозговой штурм, броуновское движение, дерево решений, суд от своего имени, гражданские слушания, ролевые и деловые игры, метод пресс, займи позицию, дискуссия, дебаты, кейс-метод (кейс-стади), тренинги и др.

Интерактивные технологии и формы обучения целесообразно применять во всех звеньях системы образования. В средней школе необходимо использовать такие приемы, как работа с наглядными пособиями, видео- и аудиоматериалами и мультимедийные технологии, позволяющие активизировать учащихся и способствующие концентрации мыслительной деятельности и более прочному усвоению материала. В среднем звене более актуально использование таких методов, как мозговой штурм, деловые и ролевые игры, так как они позволяют пробудить интерес к изучаемой теме и активизировать мыслительный процесс. Высшее образование в большей степени ориентировано на самообразование, поэтому целесообразно применение таких интерактивных методов, как кейс-стади, дискуссии и дебаты, которые связаны с со стимулированием творческой активности студентов, с развитием их логических способностей, умения мыслить самостоятельно, аргументировать и доказывать свою точку зрения, а также с формированием общей культуры речи, культуры дискуссии и полемического мастерства.

Применение интерактивных технологий позволяет совершенствовать классические формы обучения (лекции, практические и лабораторные занятия), в частности лекция по способу изложения материала может быть проблемная, лекция-визуализация, бинарная лекция, лекция-пресс-конференция, лекция-беседа, лекция-дискуссия, лекция с заранее запланированными ошибками; семинарское занятие – семинар-беседа, семинар-дискуссия, проблемный семинар, семинар-развернутая беседа, семинар-исследование, кейс-семинар и др. [7].

В образовательной системе Казахстана в последнее время наибольшее распространение получили такие интерактивные методы, как дискуссии, дебаты, круглый стол, деловые игры, «мозговой штурм», кейс-стади, работа с наглядными пособиями и использование информационных и коммуникационных технологий.

Наиболее часто термин «интерактивные технологии» упоминается в связи с информационными технологиями, дистанционным образованием, с использованием ресурсов Интернета, а также электронных учебников и справочников, работой в режиме онлайн.

В настоящее время в Казахстане ведется системная работа по информатизации образования. Использование информационно-коммуникационных технологий оказывает заметное влияние на содержание, формы и методы обучения. Применение образовательных информационных технологий позволяет в значительной степени интенсифицировать учебный процесс и активизировать учеников. Педагогические возможности компьютера и интерактивной доски как средств обучения по ряду показателей превосходят возможности традиционных средств реализации учебного процесса. Использование современных мультимедиа и интерактивных технологий в преподавании позволяет повысить наглядность и эргономику восприятия учебного материала, что положительно отражается на учебной мотивации и эффективности обучения [8].

За период с 2010 по 2014 годы была создана прочная институциональная основа функционирования национальной инновационной системы, сформирована необходимая законодательная база (Законы РК «О государственной поддержке индустриально-инновационной деятельности», «О науке»), стимулирующая разработку и внедрение инноваций и новых технологий, качественно реформированы институты развития.

В рамках Государственной программы развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 в стране проводится реализация программы «e-learning», целью которой является обеспечение равного доступа всех участников образовательного процесса к лучшим образовательным ресурсам и технологиям [9].

Ведущие экономики мира достигают процветания только за счет высокого уровня человеческого капитала. Этому способствуют новые образовательные стратегии и политики, основанные на внедрении и применении новых технологических и информационных достижений и инноваций. Применение интерактивных технологий в учебном процессе позволяет достигнуть нового качества знаний, обеспечивающего успех в быстро меняющемся мире и способствующего развитию конкурентоспособного человеческого капитала.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ежегодный доклад о ГИК ВЭФ // <http://competitiveness.kz/globalnyy-indeks-konkurentosposobnosti-vef/69/>
2. Послание Президента Республики Казахстан – Лидера нации Нурсултана Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства» // <https://strategy2050.kz/ru/multilanguage/>
3. Абдыкаримов Б.А., Абдыров А.М., Баубекова Г.Д. Профессиональная педагогика: Учебное пособие. – Астана: типография КазАТУ им. С. Сейфуллина, 2009. – 308 с.
4. Селевко Г.К. Педагогические технологии на основе информационно-коммуникационных средств. – М.: НИИ школьных технологий, 2005. – 208 с.
5. Селевко Г.К. Педагогические технологии на основе активизации, интенсификации и эффективного управления УВП. – М.: НИИ школьных технологий, 2005. – 288 с.
6. Ефимов П.П., Ефимова И.О. Интерактивные методы обучения – основа инновационных педагогических технологий [Текст] // Инновационные педагогические технологии: материалы междунар. науч. конф. (г. Казань, октябрь 2014 г.). – Казань: Бук, 2014. – С. 286-290.
7. Быхун Н.С. Интерактивные технологии обучения в современной системе образования // Наука и современность. – 2015. – №38. – С. 81-86.
8. Рабинович П.Д., Баграмян Э.Р. Практикум по интерактивным технологиям на уроках: учебно-методическое пособие. – М.: БИНОМ, 2012. – 120 с.
9. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы // https://primeminister.kz/page/article_item-34

УДК 37:001

Заркенова Л.С., Ильясова Б.И.

Карагандинский государственный университет им. академика Е.А.Букетова

КОРРЕКЦИЯ МЕЛКОЙ МОТОРИКИ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ С НАРУШЕНИЕМ ИНТЕЛЛЕКТА НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Изучение математики в школе для детей с нарушением интеллекта является одним из средств коррекции и социальной адаптации учащихся, подготовки их к овладению профессией. Поэтому наряду с решением общеобразовательных и практических задач при изучении математики ставятся и решаются коррекционно-развивающие задачи.

Изучение математического материала для учащихся с интеллектуальным недоразвитием представляет большие трудности, причины которых объясняются особенностями развития познавательной и эмоционально-волевой сферы умственно отсталых младших школьников. Поэтому одними из самых сложных знаний, умений и навыков, включенных в содержание общественного опыта, которым овладевают умственно отсталые дети, являются математические. Они носят отвлеченный характер, оперирование

ими требует выполнения системы сложных умственных действий. В повседневной жизни, в быту и в играх ребенок достаточно рано начинает встречаться с такими ситуациями, которые требуют применения, хотя и элементарного, но все же математического решения (приготовить угощение для друзей, накрыть стол для кукол, разделить конфеты поровну и т. д.), знания таких отношений, как много, мало, больше, меньше, поровну, умения определить количество предметов в множестве, выбрать соответствующее количество элементов из множества и т. д. Сначала с помощью взрослых, а затем самостоятельно дети разрешают возникающие проблемы [1].

Г. А. Корнеева, А. М. Леушина, З. А. Михайлова, Н. И. Непомнящая, Р. Л. Непомнящая, Ф. Папи; Ж. Папи, Т. д. Рихтерман, Е. В. Сербина, Е. В. Соловьева, А. А. Столяр, Т. В. Таруитаева, Е. В. Щербакова и др. в своих психолого-педагогических исследованиях доказывают, что усвоение детьми с ограниченными возможностями системы математических представлений оказывает качественное влияние на весь ход их психического развития, обеспечивает готовность к обучению в школе [2].

Л. В. Баряева, Н. Ю. Борякова, А. П. Зарин, О. П. Гаврилушкина, Г. М. Капустина, Н. И. Непомнящая, И. В. Чумакова и др. считают, что математические представления у детей дошкольного возраста с интеллектуальной недостаточностью имеют качественное своеобразие, связанное с особенностями их психического развития [3].

Закон Республики Казахстан «О социальной и медико-педагогической коррекционной поддержке детей с ограниченными возможностями» устанавливает для этих детей право на получение специального образования. Для полноценного обучения ребенку с особыми образовательными потребностями необходимы специальные условия, методы и приемы обучения в образовательных учреждениях. Для этого у такого ребенка необходимо развивать все психические процессы и двигательную сферу, в частности, мелкую моторику [4].

Важным условием общего психического развития детей выступает развитие двигательной сферы. Для младшего школьного возраста характерен интенсивный процесс развития двигательных функций. Наиболее важный прирост по многим показателям моторного развития (мышечной выносливости, пространственной ориентации движений, зрительно-двигательной координации) отмечается именно в возрасте 7-11 лет [5]. Процесс обучения требует от учащихся умение произвольно организовать свою деятельность, определенную сформированность основных мыслительных операций и достаточный уровень развития мелкой моторики. У младших школьников с нарушением интеллекта отмечается недоразвитие мелкой моторики рук, недостаточная координированность и целенаправленность движений, что особенно ярко проявляется у них на уроках трудового обучения и изобразительности (Жаренков Г.И., Грошенков И.А., Головина Т.М. и т.д.).

Анализируя и сравнивая особенности развития мелкой моторики умственно отсталых младших школьников с нормально развивающимися детьми того же возраста Т.Н.Винтаева выявила, что умственно отсталые младшие школьники не всегда оказываются способными сохранять высокий темп движений: утомление возникает быстрее и дети допускают разнообразные ошибки, обусловленные нарушением координации. Дети с нарушением интеллекта даже в медленном темпе либо грубо искажают схему движений, либо вообще не справляются с заданиями. Все это связано с недоразвитием тонких координированных движений, низкой способностью регуляции мышечных усилий, несформированностью навыков контроля и коррекции амплитуды движений, слабой переключаемостью, трудностями координирования и соизмерения одновременных движений, чрезмерно быстрой утомляемостью, низкой работоспособностью [6].

Для преодоления нарушений мелкой моторики детей с ограниченными возможностями необходимо проводить специальную коррекционную работу. При проведении коррекционной работы по развитию мелкой моторики пальцев рук необходимо акцентировать внимание не на скорости и количестве сделанного, а на правильности и тщательности выполнения учениками каждого задания. Развитие мелкой моторики рук является важным моментом в системе обучения учащихся с умственной отсталостью, так

как результатом этой работы является подготовка руки к выполнению графических движений. Эта задача решается на уроках письма, математики, рисования, физкультуры, ручного труда, ритмики, предметно-практической деятельности, в процессе игр, в свободной деятельности учащегося.

Исходя из вышеизложенного, нами был разработан комплекс упражнений и заданий по развитию мелкой моторики умственно отсталых учащихся 2-го класса при изучении нумерации чисел первого десятка совместно с учителями Областной специальной школы-интерната № 3 для детей с ограниченными возможностями развития г. Караганды.

Десяток – это основа десятичной системы счисления. Название и обозначение чисел первого десятка служат исходным материалом для называния и обозначения любых многозначных чисел. Случаи сложения и вычитания в пределах первого десятка являются основой выполнения устных и письменных вычислений любых чисел. При изучении чисел первого десятка необходимо решение следующих задач:

- научить приемам образования каждого числа;
- научить обозначать число цифрой, записывать цифры;
- обучить счету в пределах данного числа;
- научить устанавливать соотношение предметного множества, числа и цифры;
- научить находить место данного числа в числовом ряду;
- научить сравнивать числа по величине;
- научить определять состав числа;
- научить выполнять арифметические действия – сложение и вычитание.

Важным условием усвоения чисел в пределах десяти является организация предметно-практической деятельности учащихся с нарушением интеллекта с наглядными пособиями, игрушками, с дидактическим материалом. В процессе предметно-практической деятельности дети оперируют множествами предметов, выполняют операции объединения и разъединения множеств, сравнения путем установления взаимооднозначного соответствия приемам наложения и приложения [1].

Результаты совместного исследования показали, что на уроках математики создаются благоприятные условия для развития мелкой моторики учащихся с нарушением интеллекта. На всех этапах изучения нумерации чисел первого десятка и арифметических действий с ними применялся совместно разработанный комплекс упражнений для развития мелкой моторики учащихся 2 класса. Изучение нумерации чисел первого десятка включает следующие этапы:

1. Образование числа.
2. Обозначение числа цифрой – письменная нумерация.
3. Счет в пределах изучаемого числа.
4. Соотношение количества, числа и цифры.
5. Место числа в числовом ряду.
6. Сравнением множеств и чисел по величине.
7. Состав числа.

Также нами было рассмотрено использование совместно разработанного комплекса упражнений на данных этапах изучения нумерации.

1 этап изучения нумерации - знакомство учащихся с двумя способами образования числа, т.е. присчитывание по единице и отсчитывание по единице.

Процесс образования числа был показан на наглядных пособиях, выкладываемых на наборном полотне, использовались упражнения из разработанного комплекса: завязать – развязать узелок или бантик; выложить фишку на мозаике; заштриховать, обвести, раскрасить клеточку в тетради, фигуру; присоединить – отсоединить кубик; прицепить прищепку к веревке; нанизать на нитку бусинку, пуговицу.

2 этап - обозначение числа цифрой, сначала печатной, затем рукописной после знакомства детей с образованием числа. При знакомстве с печатной цифрой учащиеся

сначала вычлняют ее элементы, производят сравнение с предметами, на которые она похожа. Такая работа проводится для того, чтобы дети запомнили образ цифры.

Указанный этап в изучении нумерации предполагает выполнение упражнений для развития мелкой моторики, пространственной ориентировки, зрительной памяти: выполнение орнаментов по клеткам, обведение наружного и внутреннего контуров шаблонов, проведение линий, рисование точек.

В нашем исследовании для знакомства учащихся с образом цифры и развития мелкой моторики мы использовали пальчиковую гимнастику, разработанную О.В.Узоровой и Е.А.Нефедовой [7], которая сопровождалась стихотворениями и показом иллюстраций. Техника ее выполнения включает следующие упражнения:

Цифра 1. Правую выпрямленную кисть дети ставят вертикально, а левую выпрямленную кисть располагают наискосок так, чтобы кончики средних пальцев соприкасались. Упражнение повторяется несколько раз.

Цифра 2. Дети сгибают указательный палец правой руки, изображая верх цифры «два». Снизу они приставляют выпрямленный мизинец левой руки. Остальные пальцы обеих рук собраны в кулачки. Повторение упражнения несколько раз.

Цифра 3. Дети сгибают большие и указательные пальцы обеих рук, образуя два полукруга. Затем левую кисть выворачивают ладонью влево и приставляют снизу к правой так, чтобы из двух полукругов составила цифра «три». Повторяют упражнение несколько раз.

Цифра 0.

Дети образуют пальцами обеих рук два полукруга, большие пальцы снизу. Затем они соединяют кончики средних пальцев, образуя круг. Данное упражнение повторяется несколько раз.

Цифра 4.

Дети делают пальцами правой руки «скобку»: большой палец держат перпендикулярно ладони. Потом они сгибают четыре других пальца в средних суставах. Кончики всех пяти пальцев направлены вверх, ладонь – параллельно полу, предплечье – перпендикулярно. Справа дети прижимают правой рукой карандаш так, чтобы кончик карандаша был рядом с кончиком большого пальца левой руки. Упражнение повторяется несколько раз.

Цифра 5.

Дети сгибают кисть правой руки, образуя полукруг, а пальцы левой сгибают так, чтобы образовался угол. Затем левую кисть приставляют сверху к правой. Упражнение повторяется несколько раз.

Цифра 6.

Дети соединяют кончик большого пальца правой руки с кончиками указательного и среднего пальцев, образуя кольцо. Сверху к ним приставляют согнутую дугой кисть левой руки (большой палец прижат). Упражнение повторяется несколько раз.

Цифра 7.

Дети зажимают карандаш между указательным и средним пальцами правой руки перпендикулярно ладони, а кисть ставят вертикально. Сверху, параллельно полу, приставляют распрямленную кисть левой руки так, что кончики средних пальцев обеих рук соприкасаются. Упражнение повторяется несколько раз.

Цифра 8.

Дети соединяют кончик большого пальца левой руки с кончиками указательного и среднего пальцев, образуя кольцо. Сверху помещают левую кисть, сложенную так же. Упражнение повторяется несколько раз.

Цифра 9.

Дети пальцами правой руки образуют дугу – большой палец внизу. Пальцами левой руки образуют более узкую дугу – большой палец также внизу. Кончиками пальцев левой руки касаются сверху кончиков пальцев правой руки, большим пальцем левой руки

упираются в середину правой ладони. Упражнение повторяется несколько раз.

Данный комплекс пальчиковых упражнений увеличивает подвижность пальцев, развивает их силу, гибкость, способствует выработке сложнокоординированных, целенаправленных и дифференцированных движений.

3 этап - изучение нумерации числа первого десятка, счет в пределах изучаемого числа. Наряду с традиционными приемами обучения счету были использованы интегрированные упражнения, направленные на развитие мелкой моторики и навыков осознанного счета. Например, при работе над числом «2» использовалось упражнение «Грибы». Цель: развитие мелкой моторики рук в процессе собирания мозаики. Развитие точности, дифференцированности движений. Использование данного упражнения развивало мелкую моторику рук и позволяло закрепить полученные ранее знания о числе 2: его состав, счет в прямом и обратном порядке. Данное задание не вызывало трудностей у детей с высоким и средним уровнем развития. Для детей с низким уровнем оно становилось проблематичным. На первом этапе необходимо оказать помощь затрудняющимся ученикам. Учитель индивидуально показывает им способ скрепления частей грибов. Ученик копирует его движения. Далее можно предложить собрать стороной гриб самостоятельно, без помощи педагога.

При работе над числом «3», использовалось упражнение «Бабочки», «4» - «Поймай шары», «5» - «Божьи коровки» и т.д. Совместное использование дидактических пособий в приведенных упражнениях позволило развить уровень мелкой моторики у детей с нарушениями в развитии по следующим показателям: плавность, точность, темп, ритмичность, объем, дифференцированность, переключаемость, синхронность и координированность выполняемых движений.

4 этап в изучении нумерации – соотношение количества, числа и цифры.

Применение данных упражнений на уроках математики у младших школьников с нарушением интеллекта повышает у них интерес к заданиям. Дети стали более внимательны к инструкциям, прорисовываемые линии стали более четкими, ровными. Задания со знакомыми предметами (пуговицами, бусинками, шнурками) перестали вызывать значительные затруднения.

Таким образом, систематическое, последовательное использование дидактического материала, заданий и упражнений, направленных на развитие мелкой моторики рук младших школьников с нарушением интеллекта на уроках математики в специальных (коррекционных) образовательных учреждениях, способствует созданию благоприятных условий для ее развития.

ЛИТЕРАТУРА

1. Перова М.Н. Методика преподавания математики во вспомогательной школе. – М.: Просвещение, 2001.
2. Воронская Т.Ф. Методические рекомендации по обучению математике детей, испытывающих трудности в обучении.- М., 2002.
3. Методика формирования количественных представлений у детей с интеллектуальной недостаточностью.- СПб., 2000.
4. Закон РК «О социальной медико-педагогической, коррекционной полддержке детей с ограниченными возможностями». – Алматы, 2003.
5. Психокоррекционная и развивающая работа с детьми. /Под ред.И.В.Дубровиной. – 2 изд., стереотип. – М.: АСАДЕМА, 2001.
6. Винтаева Т.Н. Коррекция мелкой моторики в связи с развитием сенсомоторного компонента речи у первоклассников с нарушениями интеллекта: Дис...канд. пед. наук. – М., 2002.
7. Савина Л.П. Пальчиковая гимнастика для развития речи дошкольников. – М., 2000.

РАЗВИТИЕ РЕЧИ У ДОШКОЛЬНИКОВ С НАРУШЕНИЕМ ИНТЕЛЛЕКТА

В психическом развитии каждого ребенка речь играет важную роль. Развитие речи способствует формированию его познавательной деятельности, развитию коммуникативных навыков, что в дальнейшем ведет к его успешной социальной адаптации в нашем обществе. Это касается и детей с ограниченными возможностями в развитии, среди которых имеются и дети с нарушением интеллекта.

На сегодняшний день основными задачами Государственной программы развития образования в Республике Казахстан на 2005-2010 годы, утвержденной Указом Президента Республики Казахстан от 11 октября 2004 года за № 1459, являются: обновление содержания и структуры образования на основе отечественных традиций и мирового опыта; разработка мер по государственной поддержке интегрированного обучения лиц с ограниченными возможностями; создание и использование в практике индивидуальных программ коррекционного (специального) обучения. Реализация программ коррекционно-развивающего обучения с раннего возраста детей с ограниченными возможностями создаст условия значительной части детей данной категории для обучения в обычных общеобразовательных школах [1].

Эти указания относятся и к системе специального образования детей с нарушениями речи, что нашло отражение в Законе Республики Казахстан «О социальной и медико-педагогической коррекционной поддержке детей с ограниченными возможностями» [2].

С каждым годом в Казахстане растет количество детей дошкольного возраста с речевыми нарушениями. Разнообразие проявления речевых патологий показали результаты многочисленных специальных исследований, при которых в одних случаях отмечаются отклонения только в развитии звуковой стороны речи, а в других – нарушения в формировании всех компонентов речевой системы.

Дети дошкольного возраста с нарушением интеллекта (умственной отсталостью) по данным специальной литературы овладевают речью значительно позднее своих нормально развивающихся сверстников. Зеeman М. отмечает, что более 40% детей в степени дебильности начинают говорить после трех лет [3]. С точки зрения развития речи дети с нарушением интеллекта представляют собой неоднородную категорию. Среди них имеются дети, совсем не владеющие речью; дети, владеющие небольшим объемом слов и простых фраз; дети с формально хорошо развитой речью. Но всех их объединяет ограниченное понимание обращенной речи, привязанность к ситуации, с одной стороны, и оторванность речи от деятельности - с другой. Речь не отражает истинных интеллектуальных возможностей ребенка, не может служить полноценным источником передачи ему знаний и сведений. Фразовая речь отличается большим количеством фонетических и грамматических искажений. Овладение грамматическим строем речи на протяжении дошкольного возраста, как правило, не происходит.

У дошкольников с нарушением интеллекта особенно страдает связная речь. Одной из характерных особенностей оказывается при этом стойкое нарушение согласования числительных с существительным. Словарный запас в пассивной форме значительно превышает активный, но это касается, как правило, восприятия отдельных изолированных слов, и то не во всех случаях. Есть слова, которые ребенок с нарушениями интеллекта может произносить к какой-либо картинке, предмету, но не понимает, когда их произносит другой человек вне привычной ситуации. Это свидетельствует о том, что у детей с нарушениями интеллекта длительно сохраняется ситуативное значение слова. Семантическая нагрузка слова у этих детей много меньше, чем у детей в норме того же возраста. Ситуативное значение слова, недостаточная грамматическая оформленность речи, нарушение

фонематического слуха и замедленность восприятия приводят к тому, что речь взрослого часто совсем не понимается ребенком с нарушением интеллекта, либо понимается неточно, либо искаженно. Речь у детей с нарушениями интеллекта настолько слабо развита, что не может осуществлять функцию общения. Недоразвитие коммуникативной функции речи не компенсируется и другими средствами общения, в частности мимико-жестикультурными; амимичное (лишенное мимики) лицо, плохое понимание жеста, употребление лишь примитивных стандартных жестов отличают детей с нарушениями интеллекта от безречевых детей и от детей с другими нарушениями. Овладение родным языком как средством и способом специфически человеческого общения и познания является одним из самых важных приобретений ребенка в дошкольном возрасте. Развитие речи у детей происходит в процессе всех видов детской деятельности, в повседневной жизни, в общении с членами семьи, а также на специальных занятиях по развитию речи.

У дошкольников с нарушением интеллекта задерживается не только развитие активной речи. Они значительно хуже своих нормальных сверстников понимают обращенную к ним речь. У умственно отсталого ребенка ко времени поступления в школу, т.е. к 7 годам, практика речевого общения занимает меньший отрезок времени – всего три-четыре года. Причем темп развития его речи все эти годы резко замедлен, а речевая активность недостаточна. Разговорно-бытовая речь ребенка оказывается слаборазвитой. Это затрудняет его общение со взрослыми. Ребенок редко участвует в беседах, на вопросы отвечает односложно и далеко не всегда правильно. Значительно осложненным оказывается также выполнение поручений и заданий.

Данная категория детей характеризуется поздним развитием речи - отдельные слова очень часто появляются в 2-3 года, а фразовой речью эти дети начинают овладевать лишь после 4-5 лет. Рубинштейн С.Я. считает, что основными причинами недоразвития речи умственно отсталых детей являются «слабость замыкательной функции коры, медленная выработка новых дифференцировочных связей во всех анализаторах» [4]. В связи с медленно развивающимися дифференцировочными условными связями в области речеслухового анализатора умственно отсталый ребёнок долго не различает звуки речи, не дифференцирует слова, произносимые окружающими, в связи с чем недостаточно точно и чётко воспринимает речь окружающих.

Для того чтобы ребенок умел воспроизводить сложный комплекс, осуществляющий артикулирование, необходимо нормальное развитие речевой моторики.

Развитие как общей, так и речевой моторики у умственно отсталых детей протекает замедленно, недифференцированно. В процессе артикуляции звуков у них наблюдается неточность речевых движений, недостаточный их объем, замены, вялость мышечного тонуса, нечеткость кинестетических ощущений.

Речь развивается не только путем имитации, подражания речи окружающих, - в ее основе лежит становление сложных функциональных структур, соответствующих системе языка. Основным условием формирования таких структур является возможность анализа воспринятой речи и последующий синтез, обобщение. Таким образом, развитие речи происходит через усвоение языковых обобщений: фонематических, лексических, грамматических. В связи с общим недоразвитием аналитико-синтетической деятельности у этих детей с большим трудом формируются все языковые обобщения, замедленно усваиваются все закономерности языка.

Вышеизложенные факторы определяют как медленный темп усвоения речи, так и качественное недоразвитие всех ее компонентов: фонетико-фонематической стороны, лексики и грамматического строя речи. По данным Хватцева М.Е. число детей с недостатками речи в первых классах коррекционной школы достигает 80% [5].

Среди дефектов устной речи особенно распространенными являются нарушения звукопроизношения.

Причинами большой распространенности нарушений звукопроизношения у умственно отсталых детей Парамонова Л.Г. считает следующие:

1 причина - общее недоразвитие познавательной деятельности оказывает свое отрицательное влияние на овладение звуковым составом речи. Эти дети не фиксируют внимание на звуковом оформлении слов, так как звуковая сторона их речи является более отвлеченным и неконкретным явлением, чем ее содержание.

2 причина - большое количество нарушений звукопроизношения определяется и недоразвитием фонематического восприятия, процесса дифференциации, различения фонем. Одним из важнейших условий формирования правильного звукопроизношения является четкое восприятие фонем в речи окружающих. Чтобы научиться правильно произносить звук, надо его уметь отличать от всех других, в том числе и близких, оппозиционных звуков. Если же у ребенка нет четкого слухового образа звука, то он не имеет образца для подражания и не может контролировать свое произношение.

3 причина - недоразвитие как общей, так и речевой моторики. Формирование правильного произношения звуков речи невозможно без достаточного развития тонких, координированных, точных движений речевого аппарата, а у большей части умственно отсталых детей встречаются значительные нарушения общей и речевой моторики: параличи, парезы, гиперкинезы и т. п. Так как деятельность речеслухового и речедвигательного анализаторов тесно связаны, то эти нарушения отрицательно влияют на возможность акустического различения этого звука. Известно, что звук, который поздно появился в речи или неправильно произносится, плохо различается и акустически. Это еще более будет усугублять проявления косноязычия и определять стойкость нарушений звукопроизношения.

4 причина - аномалии в строении артикуляторного аппарата: прогнатии, прогении, передние открытые прикусы, боковые открытые прикусы, неправильное расположение зубов, высокое и узкое нёбо, толстый язык и т. д. затрудняют овладение произношением многих звуков, являются предрасполагающим фактором их искажения. Так, например, при переднем открытом прикусе артикуляция многих переднеязычных звуков (т, д, н, с, з, ш, ж, щ, ч, л) искажается, кончик языка просовывается между зубами, и произношение звуков становится межзубным. При прогнатии нижняя губа приближается к верхним зубам, произношение свистящих, шипящих, л - ль становится искаженным, губно-зубным [6].

Таким образом, причины, обуславливающие нарушения звукопроизношения у дошкольников с нарушением интеллекта, сложны и многообразны.

У детей данной категории имеется недоразвитие и лексико-грамматического строя речи. Словарный запас этих детей значительно беднее, чем у нормальных детей. Наблюдается большая разница между объемом пассивного и активного словаря. Активный словарь этих детей гораздо меньше по объему пассивного.

Многие номинативные слова употребляются в активном словаре неточно. Отмечается неточность употребления самых простых слов, отсутствие дифференциации в обозначении сходных предметов. Например, пальто, шубу, плащ некоторые дети называют словом пальто. Свитер, куртку, рубашку обозначают словом кофта. Таким образом, в их речи наблюдаются вербальные замены. В основном дети заменяют слова, близкие семантически, обозначающие предметы одной группы. При этом названия нескольких сходных предметов заменяются одним наиболее употребительным словом. Причинами неточности в употреблении слов у умственно отсталых детей являются трудности дифференциации, различения самих предметов. Умственно отсталые дошкольники, вследствие слабости дифференцировочного торможения, легче воспринимают сходство предметов, чем их различие. Поэтому дети усваивают, прежде всего, сходные и наиболее конкретные признаки предметов. Таким общим и конкретным признаком предметов в приведенных примерах является их назначение. Различия же этих предметов не улавливаются, а обозначения не разграничиваются. У многих детей отсутствуют слова обобщающего характера (мебель, посуда, обувь, одежда, овощи, фрукты). Дети неправильно обозначают детенышей животных (щенок - "собачоночек", "собачонок", "щененок"; жеребенок - "лошаденок").

Дошкольники с нарушением интеллекта (умственной отсталостью) используют лишь незначительное количество слов, обозначающее признаки предмета, называние основных

цветов (красный, синий, зеленый), величины предметов (большой - маленький), вкуса (сладкий - горький). Противопоставления же типа "длинный - короткий", "толстый - тонкий" используются очень редко. Это связано, прежде всего, с трудностью дифференциации самих представлений о качествах и признаках предметов.

Функция словообразования у этих детей является еще менее сформированной, чем функция словоизменения. Несформированность функции словообразования проявляется в трудностях образования прилагательных от существительных, уменьшительно-ласкательных форм существительных. В основном дети пользуются суффиксальным способом словообразования, но количество суффиксов, используемых для словообразования, невелико (-ик, -очек, -чик, -онок, -ёнок, -ок, -ят-, -к-).

У многих дошкольников с умственной отсталостью чрезвычайно бедны и нечетки морфологические обобщения, представления о морфологическом составе слова и о синтаксических связях слов в предложении. Речевые нарушения у них очень разнообразны по своим проявлениям. Симптоматика речевой патологии определяется как степенью умственной отсталости, так и наличием локальной патологии речевых систем, нарушением деятельности речеслухового и речедвигательного анализаторов.

В связи с этим многие авторы выделяют две основные группы умственно отсталых детей дошкольного возраста:

- умственно отсталые дети с недоразвитием речи;
- умственно отсталые дети с атипичной олигофренией, осложненной речевыми нарушениями.

У второй группы умственно отсталых дошкольников, кроме общего недоразвития речи, имеется и специфическая речевая патология (дизартрия, ринолалия, алалия и т. д.).

Особенностями развития речи у детей с интеллектуальной недостаточностью являются:

- ограниченное понимание обращенной речи, привязанность к ситуации, с одной стороны, и оторванность речи от деятельности - с другой; речь не отражает истинных интеллектуальных возможностей ребенка, не может служить полноценным источником передачи ему знаний и сведений;
- фразовая речь отличается большим количеством фонетических и грамматических искажений; овладение грамматическим строем речи не происходит;
- разговорно-бытовая речь ребенка слабообразованная, общение со взрослыми затруднено, ребенок редко участвует в беседах, на вопросы отвечает односложно и далеко не всегда правильно [7].

Коррекцию дефектов звукопроизношения необходимо связывать с развитием познавательной деятельности умственно отсталых детей, формированием операций анализа, синтеза, сравнения. В логопедической работе по коррекции нарушений звукопроизношения широко используется прием сравнения. Так, на этапе постановки звука сравнивается правильное и неправильное произношение. На этапе автоматизации этот звук сравнивается с фонетически далекими. При дифференциации проводится сравнение обрабатываемого звука с фонетически близкими. В процессе коррекционной работы сравнивается звуковой состав различных слов по количеству звуков, месте обрабатываемого звука в словах. Большое внимание уделяется развитию общей и речевой моторики, воспитанию слухового восприятия, внимания, памяти, т. е. нормализации всех тех факторов, которые лежат в основе нарушений звукопроизношения у умственно отсталых детей и обуславливают особенности их проявления [8].

Таким образом, нарушения речи у дошкольников с умственной отсталостью разнообразны. Они определяются степенью умственной отсталости, наличием локальной патологии речевых систем, нарушением деятельности речеслухового и речедвигательного анализаторов. В связи с этим, коррекционная работа по устранению дефектов звукопроизношения у дошкольников с нарушением интеллекта должна быть связана с

развитием познавательной деятельности, формированием операций анализа, синтеза, сравнения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2005-2010 годы // Индустриальная Караганда. – 21 октября 2004 года. № (99-100). – С. 5-10.
2. Закон Республики Казахстан «О социальной и медико-педагогической коррекционной поддержке детей с ограниченными возможностями» //Индустриальная Караганда, 11 июля 2002. – № 15 (1). – С. 4-5.
3. Зеeman М. Развитие речи: Дети 7 – 9 лет. – Ярославль: Академия, 2009.
4. Рубинштейн С. Я. Психология умственно отсталого школьника, М. – 2007.
5. Хватцев М.Е. Развитие словаря в системе работы при общем недоразвитии. //Психолингвистика и современная логопедия. - М.: Экономика, 2007.
6. Парамонова Л.Г. Коррекция речевого и психического развития детей 4-7 лет: Планирование, конспекты занятий, игры, упражнения. - М.: Сфера, 2005.
7. Певзнер М. С. Преодоление общего недоразвития речи у дошкольников/ - 2-е изд. перераб. - М.: Просвещение, 1990.
8. Ушакова О.С., Струнина Е.М. Методика развития речи детей дошкольного возраста. – М.: Владос, 2008.

ӘОЖ: 37.01:378.14 (574)

Бидолдой А.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.

БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН РЕФОРМАЛАУ МЕН ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

«Қазақстан – 2030» ұзақ мерзімді Стратегиясының маңызды басымдықтарының бірі- білім беру саласы. Отандық білім беру саласында жүргізіліп жатқан реформаларының негізгі мақсаты білім беру жүйесін жаңа әлеуметтік- экономикалық ортаға бейімдеу мен әлемдік білім беру кеңістігінде бәсекеге қабілеттілік деңгейіне жоғарлату болып табылады. Қазақстан Республикасының Президенті Н.А. Назарбаев мемлекетті әлемдегі бәсекеге қабілетті 30 елдің қатарына енгізу туралы міндет қойған болатын. Білім беру сферасын барынша жетілдіру осы мақсатқа қол жеткізуде маңызды рөл атқарады.

Әлемдік тәжірибе балалық шақтан ересек жасқа дейін адам капиталына, оның ішінде, білім беруге бөлінетін инвестицияның экономика мен қоғамға елеулі қайтарымы болатынын көрсетуде. Адами капиталын дамытуға бөлінетін инвестициялар шұғыл өзгеріске ұшырайтын әлемде бейімделе алатын техникалық прогрессивті, өнімділігі жоғары жұмыс күшін құру үшін қажет құрал. Елдің болашақтағы табысты экономикасы білім беруіне, азаматтардың дағдылары мен қабілетіне салынатын қаражат салымдарына байланысты болмақ. Білім беруді әлеуметтік қажеттіліктерге жұмсалатын шығындар деп емес, болашаққа қайтарымы бар экономикалық инвестициялар ретінде қабылдау керек.

Білім беру мен экономикалық өсуді байланыстыратын көптеген дәлелдер бар:

- макро- және микроэкономикадағы халықаралық зерттеулерді шолу білім берудің, табыстың және өнімділіктің арасында тығыз байланыстың бар екенін дәлелдеп отыр. Бұл ретте оқытудың бастапқы кезеңіне инвестициялаудың зор қайтарымы болатыны байқалады;

- зерттеулер білім беруді дамытуға жұмсалған инвестицияның маңызды жақтарын растайды [1].

Экономикалық пайдадан бөлек білім беру басқа да әлеуметтік пайдаларды келтіреді, әлеуметтік капиталдың – азаматтардың көп үлесінің қатысуымен құралған, әлеуметтік бірлігі мен интеграциясы жоғары, құқық бұзушылық деңгейі төмен қоғамның қалыптасуына ықпал

етеді. Жастайынан білім алу әлеуметтік, эмоционалдық және басқа да өмірге қажетті дағдыларды қалыптастыруда маңызды рөлге ие. Білім беру қызметінің барлық спектрларын одан әрі дамытудың сенімді дәлелдері осында. Қазақстанның білім беруді түбегейлі жаңғыртуы: білім беруге салынатын инвестицияны айтарлықтай және тұрақты ұлғайтуы, оның сапасын жақсартуы қажет.

Әлемнің көптеген елдерінде, білім беру мемлекеттің бағдарламаларының ішінде басым бағытқа ие. Мемлекеттердің басым көпшілігі ғаламдық бәсекелестік жағдайында, жаңа талаптарға жауап беретін білім берудің, ыңғайлы жүйесін құруға ұмтылып жатыр. Сондықтан басты мақсат, педагогикалық үрдістерді жетілдіру, оқытудың әдістері мен әдістемесін жаңалау, оқытушылық құрамның сапасын жақсарту, инфрақұрылымды жаңалау, ұйымдық құрылымды қайта құру сияқты түбегейлі білім саласына арналған реформалар жасау болып табылады.

Бәрімізге айқын, білім берудің үздіксіз моделінің тиімді құрылуы ұйымдастырылмаған елдерде азаматтық институттар және экономиканың дамуы бойынша арта қалуының тәуекелі өте жоғары. Сондықтан да, ашық азаматтық қоғам құру, жаңа технологияларды қолдану, экономиканы қарқынды дамыту тек ғана білім беру жүйесін жетілдірудің жаңа жолдарын қолданғанда қол жеткізуге болады.

Қазақстан Республикасы үшін білім беру мен ғылымды дамыту, экономикалық жүйенің бәсеке қабілеттілігін жоғарлатудың бірден- бір жолы болып есептеледі. Республикада білім беру жүйесінің құқықтық базасы: «Білім туралы» ҚР Заңы (2007ж), 2005-2010 жылдар аралығына білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы, 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасы, Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 - 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы (2010ж) қабылданған. «Білім туралы» ҚР заңына сәйкес білім беру жүйесінің төмендегідей міндеттері айқындалған [2]:

1) ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіптік шыңдауға бағытталған сапалы білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау;

2) жеке адамның шығармашылық, рухани және күш-қуат мүмкіндіктерін дамыту, адамгершілік пен салауатты өмір салтының берік негіздерін қалыптастыру, даралықты дамыту үшін жағдай жасау арқылы ой-өрісін байыту;

3) азаматтық пен патриотизмге, өз Отаны - Қазақстан Республикасына сүйіспеншілікке, мемлекеттік рәміздер мен мемлекеттік тілді құрметтеуге, халық дәстүрлерін қастерлеуге, Конституцияға қайшы және қоғамға жат кез келген көріністерге төзбеуге тәрбиелеу;

4) белсенді азаматтық ұстанымы бар жеке адамды тәрбиелеу, республиканың қоғамдық-саяси, экономикалық және мәдени өміріне қатысу қажеттігін, жеке адамның өз құқықтары мен міндеттеріне саналы көзқарасын қалыптастыру;

5) отандық және әлемдік мәдениеттің жетістіктеріне баулу; қазақ халқы мен республиканың басқа да халықтарының тарихын, әдет-ғұрпы мен дәстүрлерін зерделеу; мемлекеттік тілді, орыс, шетел тілдерін меңгерту;

6) педагог қызметкерлердің әлеуметтік мәртебесін арттыруды қамтамасыз ету;

7) білім беру ұйымдарының еріктілігін, дербестігін кеңейту, білім беру ісін басқаруды демократияландыру;

8) қоғам мен экономиканың қажеттеріне жауап беретін білім беру сапасын бағалаудың ұлттық жүйесінің жұмыс істеуі;

9) оқытудың жаңа технологияларын, оның ішінде кәсіптік білім беру бағдарламаларының қоғам мен еңбек нарығының өзгеріп отыратын қажеттеріне тез бейімделуіне ықпал ететін кредиттік, қашықтан оқыту, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу және тиімді пайдалану;

10) жалпы оқытудың, жұмыс орны бойынша оқытудың және еңбек нарығының қажеттері арасындағы өзара байланысты қамтамасыз ететін және әркімге өзінің білім мен

біліктілікке негізделген жеке әлеуетін қоғамда барынша пайдалануға көмектесетін оқыту жүйесін өмір бойы дамыту;

1) білімнің, ғылымның және өндірістің интеграциясы;

12) білім алушылардың кәсіптік ұмтылысын қамтамасыз ету;

13) жұмыс берушілермен және басқа да әлеуметтік әріптестермен белсенді өзара іс-қимыл арқылы техникалық және кәсіптік білім берудің озық қарқынмен дамытылуын қамтамасыз ету;

14) ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар адамдардың (балалардың) сапалы білім алуына арнайы жағдайлар жасау болып табылады.

Отандық білім беру саласын әрі қарай реформалаудың болашақта іске асырылатын негізгі жұмыс бағыттары Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі стратегиялық даму жоспарында нақты айқындалған [3].

2020 жылға қарай білім беру жүйесінің барлық деңгейлері - мектепке дейінгі білімнен жоғары білімге дейін түбегейлі жаңғыртылады. Білім берудің әрбір деңгейінде білім алу, сондай-ақ кәсіптік біліктілікті арттыру, адамның бүкіл өмір бойы тұрақты түрде жаңа білім мен дағдыларды алу мүмкіндіктері ұсынылады. Мемлекет тұратын жеріне және отбасының табысына қарамастан, барлық балаларға мектепке дейінгі тәрбие беру және оқу мүмкіндіктерін ұсынауға бағытталуда.

Жалпы орта білім беру саласында оқытудың 12 жылдық үлгісіне көшу жүзеге асырылмақ, ол он жыл ішінде жалпыға бірдей міндетті білім беруді және екі жыл ішінде нақты бейінді білім беру қолға алынады.

Білікті кадрларды даярлау мен қайта даярлау жұмыстары елді индустриалды-инновациялық дамыту жөніндегі мемлекеттік бағдарламаларды жүзеге асыру шараларымен байланыстырыла іске асырылу жүзеге аспақ. Техникалық, кәсіптік және жоғары білім беруде қазіргі еңбек нарығының негізгі талаптарына сәйкес келетін жүйеге көшу жүзеге асырылады, ал білім беру саласындағы стандарттары ұлттық біліктілік жүйесі негізінде кәсіптік стандарттармен сабақтастару қолға алынбақ. Орта, техникалық, кәсіптік және жоғары білім беруде электрондық оқыту жүйесі (e-learning) енгізіледі.

Жоғары оқу орындарына корпоративтік менеджмент қағидаттарын енгізілуге мүмкіндік ұсынылып, академиялық еркіндік берілу арқылы әлемдік тәжірибелерді енгізу іске асырылады.

Ғылым саласында қазіргі заманғы және дамыған ғылыми-инновациялық инфрақұрылым құру есебінен ғылыми жетістіктермен алмасу үшін Қазақстанның тартымдылық деңгейін арттыру, ғылымды дамытудың басым бағыттарының шеңберінде әлемдік деңгеймен салыстыруға келетін ғылыми-техникалық қызмет нәтижелеріне қол жеткізу, сондай-ақ қолданбалы зерттеулердің экономикалық тұрғыдан қабылдануын ынталандыру және әлемдік ғылым мен технологияның перспективалық бағыттары бойынша инновациялық даму үшін әлеуетті жинақтау күтілуде.

Мемлекет біліктілігі жоғары ғылыми кадрлар даярлау жүйесінің тиімділігін арттыруды қамтамасыз етеді. Ғылыми-зерттеулердің нәтижелері өндіріске енгізілу мен ғылыми әзірлемелерді коммерцияландыру жұмыстары қарқынды қолға алынбақ. Яғни ғылым мен бизнес саласын байланыстырудың оңтайлы жүйесі қолға алынбақ.

Қазақстан Республикасы үшін білім беру мен ғылымды дамыту, экономикалық жүйенің бәсеке қабілеттілігін жоғарлатудың бірден- бір жолы болып есептеледі. Отандық білім беру нарығының дамуы мен қазіргі жағдайын сандық мәліметтер арқылы талдайтын болсақ, 2011-2015 жылдар аралығында республика бойынша тұрақты мемлекеттік мектепке дейінгі ұйымдар саны 2011 жылы 5687 бірліктен 2015 жылы 7059 бірлікке артқан (1 кесте). Аталмыш мекемелерде тәрбиеленіп жатқан балалар саны 445,5 мың адамнан 601,5 мың адамға дейін өскен. Мектепке дейінгі тәрбиелеу мекемелерінің артуы мен онда тәрбиеленушілер санының өсуі мемлекет деңгейінде ерте балалық жастағы балаларды тәрбиелеу мен толық қанды дамытуға бағытталған іс-шаралардың қызмет нәтижелерінен

болып отыр. Елдегі әлеуметтік-демографиялық ахуалдың жақсару бала туу көрсеткіштерінің артуына ықпал етуде.

Мемлекеттік күндізгі жалпы білім беретін мектептер саны 2011 жылы 7596 бірлік болса, 2015 жылы бұл көрсеткіш 436 бірлікке азайып, 7160 бірлікті құраған. Мұнда білім алушы оқушылардың саны 8,8 пайызға артып 2015 жылы 2724,1 адамға жеткен. Республика өңірлерінің басым көпшілігінде мектеп жасындағы балалардың саны өскен.

Мемлекеттік техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарының саны 2011 жылға қарағанда 2015 жылы 3,2 пайызға төмендеді немесе 15 бірлікке азайып 453 бірлікке жеткен. Сандық мәліметтердегі мұндай өзгерістерге қарамастан, мемлекетте кәсіптік, арнайы білім беруге қатысты бірқатар шаралар іске асырылып, бұл саланың жандануына мүмкіндік беріліп жатыр.

Мемлекеттік жоғары оқу орындар саны 2015 жылы 50 бірлік болса, 2011 жылы республика көлемінде 53 оқу орны жұмыс істеген. Онда білім алушы студенттердің саны 2011 жылы 311,3 мың адам болса, 2015 жылы 216,9 мың адамды құрады. Талдауға алынған жылдар ішінде жоғары оқу орындарында білім алушы студенттердің жалпы мөлшері азайған. ЖОО білім беру ақысының өсуі, мемлекеттік грант беру мөлшерінің кемуі, сол жылдардағы мектеп бітіруші түлектердің азаюы, жоғары білім беру нарығындағы қызмет серпінінің төмендеу себептерін көрсетіп отыр.

1 кесте Білім беру нарығының негізгі көрсеткіштерінің қарқыны

	2011	2012	2013	2014	2015	Өзгерісі, %
Тұрақты мемлекеттік мектепке дейінгі ұйымдар саны (жыл соңына)*	5 687	6 519	6 684	7 007	7 059	124,1
Мемлекеттік күндізгі жалпы білім беретін мектептер саны*	7 596	7 529	7 458	7 222	7 160	94,3
олардағы оқушылар, мың адам*	2 504,1	2 513,5	2 560,8	2 615,9	2 724,1	108,8
Мемлекеттік техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарының саны	468	461	449	448	453	96,8
олардағы оқушылар, мың адам:	350,7	334,3	313,2	302,6	285,1	81,3
Мемлекеттік жоғары оқу орындарының саны	53	53	50	49	50	94,3
олардағы студенттер, мың адам:	311,3	280,4	251,7	232,1	216,9	69,7
Мемлекеттік жоғары оқу орындарына қабылданған студенттер, мың адам	90,5	59,2	60,4	62,8	58,7	64,9
Ескерту: [4] әдебиет көзі негізінде құрастырылды.						

Отандық білім беру нарығына жасалған зерттеулер нәтижесіне сәйкес сала қызметін одан қарай дамыту үшін келесідей ұсыныстар жасалады:

- оқытушы мамандығының беделін арттыру, білім беру саласы мамандарының біліктілігін үздіксіз өсіру бағыттарын айқындау;
- оқу құралдар базасын көбейту, мемлекеттік тілдегі оқу әдебиеттері мен оқу құралдарының, әдістемелік нұсқаулықтардың саны мен сапасын арттыру;
- материалдық-техникалық ресурстармен жеткілікті жабдықтау әрі базаны заманауи талаптарға сай келетін оқу жабдықтарымен жаңалау;

Мемлекеттің бәсекеге қабілеттілігін жоғарлату үшін сапалы білімнің қолжетімділігін қамтамасыз ету арқылы, кадрлық ресурсты дамыту әрі білімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыру қазіргі күнгі негізгі талап болып отыр. Бәсекеге қабілетті еңбек ресурсына қол жеткізу, даярлау және оқыту кез-келген мемлекеттің экономикалық өсуін қамтамасыз етудің басты жолы. Сондықтан жалпы білім беру саласының қуаттылығын арттыру, кез-келген мемлекетінің әлеуметтік саладағы саясатының басым бағыттары болып қала бермек.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 - 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы № 1118 Жарлығы- <http://roo-mugalzhar.kz>
2. «Білім туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319 Заңы- <http://adilet.zan.kz>
3. Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі стратегиялық даму жоспары- <http://adilet.zan.kz>
4. Қазақстан Республикасы Статистика агенттігінің ресми сайты- <http://stat.gov.kz/>

УДК 378:[1+004.8]

Кажикенова А.Ш., Алибиев Д.Б., Турдыбекова К.М., Сейтимбетова А.Б.
Карагандинский государственный университет им. Е.А. Букетова

ОБ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРИНЦИПА УКРУПНЕНИЯ ДИДАКТИЧЕСКОЙ ЕДИНИЦЫ

Одна из главных целей современного урока заключается в формировании активного самостоятельного мышления учащихся. Достичь этой цели можно на основе постепенного перехода обучения в самообучение, то есть учащийся должен осознанно участвовать в учебной деятельности.

Современная педагогика придает существенное значение глубокому и прочному усвоению знаний. Это требует от учащихся большого умственного напряжения в преодолении тех трудностей, которые встречаются в процессе обучения. Сокращение учебного времени, а в следствии этого увеличение умственной нагрузки на уроках математики, заставляет задуматься над тем, как поддержать активность учащихся на протяжении всего урока. В системе учебных занятий широкое применение должны находить наиболее эффективные методы и приемы организации процесса обучения, способствующие возбуждению и развитию у учащихся познавательной активности.

Принцип укрупнения дидактической единицы можно рассматривать как один из приемов активизации познавательной деятельности учащихся, разработкой которой занимались многие педагоги на протяжении нескольких лет. Основная идея заключается в совместном изучении взаимообратных операций и понятий, в укрупнении дидактических единиц. Идея эта была предложена П.М. Эрдниевым еще в 60-ые годы для изучения математики в начальных классах.

Проанализировав результаты теоретических исследований литературы, опыта современных педагогов, психологов по проблеме повышения уровня усвоения знаний, повышения интереса к учению, можно сделать следующие выводы:

1. Укрупнение дидактической единицы создает благоприятные условия для проявления фундаментальных закономерностей мышления "(оптимизирующие познавательный процесс), а именно:

- закона единства и борьбы противоположностей;
- переменяющегося противопоставления контрастных раздражителей (И. П. Павлов);

- принципа обратных связей и цикличности процессов (П. К. Анохин), обратимости операций (Ж. Пиаже);

- перехода к сверхсимволам, то есть оперирования более длинными последовательностями символов (кибернетический аспект)" [1, с. 7].

2. Внедрение принципа укрупнения дидактической единицы в учебный процесс

- сокращает расход учебного времени против годовых норм за счет одновременного изучения взаимосвязанных тем программы;

- снижает умственную нагрузку на учащегося, но увеличивается объем усваиваемого материала;

- активизирует мыслительную деятельность учащихся, развивает внимание и память;

- развивает творческий потенциал учащегося;

- возможность внедрения технологии укрупнения дидактической единицы в процесс обучения не только в начальных классах, но и в среднем звене;

- возможность обучения по принципу укрупнения дидактической единицы не только математике, но и географии, истории, русского языка и др.

Для определения эффективности применения принципа укрупнения дидактической единицы были проведены занятия по математике в гимназии №38 г. Караганды. Результаты проведенного практического исследования показали, что технология внедрения укрупненных дидактических единиц соотносится с основными задачами современного образования. Анализируя работу по внедрению укрупнения дидактической единицы, можно сделать следующие выводы:

1. Одновременное изучение схожих тем позволяет улучшить усвоение учебного материала. Знания, даваемые блоком, лучше воспринимаются и усваиваются учащимися

2. Применение принципа укрупнения дидактической единицы повышает качество усвоения учебного материала.

3. Применение принципа укрупнения дидактической единицы сокращает учебное время, которое можно использовать при повторении в конце четверти или учебного года.

4. Ученики успешно осваивают программу, учатся с большим интересом и хорошими результатами.

5. Используя укрупнения дидактической единицы, учителя могут получить значительный выигрыш во времени.

6. У учеников становится лучше память, мышление, внимание.

7. Использование на уроках современных информационно-технологических коммуникаций позволяют проводить укрупнение дидактических единиц более эффективно. Проведение мультимедийных занятий с использованием интерактивной доски повышают качество изучения математических понятий.

В силу сказанного, согласно выводам теоретического анализа видна выгода переноса укрупнения дидактической единицы с математики на другие учебные дисциплины. Особенно в тех учебных заведениях, где проблема времени стоит на первом плане, рассмотренные приемы и методы обучения могут найти более широкое применение и развитие.

Для успешной реализации этого принципа учащиеся, способные выполнить упражнение без помощи извне, должны выполнять работу самостоятельно. Учащиеся должны самостоятельно учиться составлять и формулировать обратные задачи, решать их, тем самым формировать навык работы с задачей, вырабатывать умение самопроверки. В то же время в учебный процесс должны включаться задания не только решения задач, но и самостоятельного их сочинения по указанной формуле, аналогичные, усложненные [2]. Задача учителя в этом процессе состоит в следующем: он должен систематически использовать возможность самоорганизации учащихся и преимущественно опираться на средства перспективного и косвенного управления учебной деятельностью, то есть управлять деятельностью учащихся через подбор системы творческих задач и заданий. Обеспечение единства процессов решения и составления задач позволяет школьнику глубже понять сущность изучаемого явления, способствует развитию продуктивного мышления.

Технология укрупнения дидактической единицы основана на том, что обучающийся многократно совершает выбор между двумя или больше возможностями: положительное или отрицательное число, прямая или обратная теорема, придаточное предложение условия или причины, тепловой эквивалент работы или механический эквивалент теплоты и т. д.

При обучении по принципу укрупнения дидактической единицы учащимися извлекается дополнительная информация. Действительно, существующая система семейств упражнений, вместо единичных, изолированных при обычной системе, вынуждает учащегося произвольно выполнять в большом количестве выборы действий, знаков, понятий, суждений, ходов мыслей из нескольких возможных. На этих функциях основано тестирование. Природа информации такова, что она извлекается там, где есть выбор, и извлекается тем больше, чем чаще делается этот выбор. При изучении в пределах одного урока группы взаимосвязанных понятий, преобразований, теорем, определений, связанных друг с другом по содержанию или формулами, мы осуществляем передачу информации как бы законченными фразами или более длинными последовательностями символов, а это повышает надежность передаваемой информации. Но нельзя забывать, что весь арсенал дидактических приемов укрупнения единицы усвоения должен быть использован именно в начале изучения той или иной темы. Психологами описано явление импринтинга, согласно которому запечатление в мозгу первой встречи иногда бывает особенно прочным.

Таким образом, в методологии укрупненных дидактических единиц делается акцент на стратегию понимания, а не на частные упражнения.

Принципу укрупнения дидактической единицы также благоприятствует расположение записей структурно связанных понятий, действий, операций, взаимосвязанных тем и разделов учебной программы в двух параллельных столбцах, друг против друга. То, что зрительно воспринимается рядом, легче противопоставить и связать логически, словесно. Сближение во времени и пространстве взаимосвязанных тем, взаимодействующих компонентов, взаимно обратных понятий способствует достижению более обобщенных систем знаний, общих способов действий. Повторение через преобразование знаний, через его укрупнение способствует усовершенствованию уже найденных способов решения, повышению уровня усвоения знаний, повышению уровня обобщенности полученных выводов, так как направлено на абстрагирование и обобщение существенного в материале.

В результате проведения занятий по принципу укрупнения дидактической единицы было установлено, что технология укрупнения дидактической единицы, охватывая полностью материал действующих программ по математике, сокращает расход учебного времени до 20% при одновременном обогащении учащихся усвоенной информацией так же до 20%.

Таким образом, укрупнение дидактической единицы - это сотворчество учителя и ученика, это философия цельного воззрения на мир, на любое явление, это самостоятельное составление чисел, формул, теорем, функций.

ЛИТЕРАТУРА

1. Эрдниев П.М., Эрдниев Б.П. Укрупнение дидактических единиц в обучении математике. - М.: Просвещение, 1986. -255с.
2. Эрдниев П.М. О рациональном изложении материала в учебниках математики. - В сб.: Проблемы школьного учебника. -М.: Просвещение, 1975. -С. 57-70.

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Жасөспірімдік кезең - балалық шақтан ересектікке ететін, үнемі қиын, критикалық қақтығыстық деп сипатталатын адам онтогенезінің күрделі кезеңі. Л. Ф. Обухова психологиялық зерттеулерінде жасөспірім тұлғасының ерекшелігі психологиялық жаңа құрылымдардың түп тамыры жеткіншек жаста қалыптасып, өзіндік жеке тұлғасына деген қызығушылықтың күшеюі, сыншылдықтың саналы түрде бейнеленуі көрініс табады дейді. Ең негізгі мәнді өзгеріс тұлғаның өзіндік дамуында болады. Оның айрықша ерекшелігі өзіндік рефлексиясының күштілігі болып табылады. Отандық психологияда жасөспірімдердің психологиялық ерекшеліктер аясын зерттеуді анықтаушы негізгі әдіснамалық принцип жасөспірімдік ереже болып табылады. Осы принципті белсенді жетілдіру адамның қатынастар жүйесі (Н.В.Мясищев), мән мен мағына ара қатынасы (А.Н.Леонтьев), түркілер иерархиясы мен олардың контексті (С.Л.Рубинштейн), тұлға бағыттылығы мен мінез-құлық динамикасы (Л.И.Божович, В.Э.Чудновский), іс-әрекеттегі бағдар (П.Я.Гальперин) сияқты тағы басқа да мәселелерді зерттеумен айналысты. [1]

Жасөспірімдік кезеңнің баланың дамуындағы ерекше орны оның «өтпелі», «бетбұрыс», «қиын», «сыналатын» кезең деген атауларында көрініс тапқан. Бұл атауларда осы жастарда болатын, өмірдің бір дәуірінен екіншісіне өтумен байланысты даму үдерістерінің күрделілігі мен маңыздылығы айтылған. Балалық шақтан ересектікке өту осы кезеңдегі дене, ақыл-ой, адамгершілік, элеуметтік дамудың барлық жақтарының негізгі мазмұны мен өзіне тән ерекшелігі болып табылады.

Жасөспірімнің дамуындағы биологиялық фактор проблемасы баланың ағзасында нақ осы шақта биологиялық толысу жолына түбегейлі өзгерістердің болуынан туындайды: дене күшінің дамуында жаңа кезең басталып, жыныстық жетілу үдерісі ерістейді. Бұлардың бәрінің сыртында организмнің морфологиялық және физиологиялық қайта құрылу үдерістері тұрады.

Организмнің қайта құрылуы эндокриндік жүйедегі өзгерістерден басталады. Гипофиздің, әсіресе оның алдыңғы бөлігінің қызметі күшейеді, ал гормондары талшықтардың өсуіне және ішкі секрецияның басқа да өте маңызды бездерінің, (қалқан жыныс, бүйрек үсті бездерінің) қызметіне қолайлы жағдай жасайды. Олардың қызметі жасөспірімнің организмінде көптеген өзгерістер, соның ішінде неғұрлым анық көрінетін өзгерістер туғызады. Яғни жыныс органдарының дамуы және екінші жыныстық белгілердің керінуі. Бұл үдерістер қыз балаларда 11—13 жаста, ер балаларда 13—15 жаста неғұрлым жедел жүреді. Дене күшінің толысуы мен жыныстық жетілудің акселерациясы байқалған кезде кейбір қыз балалар 10—11, ер балалар 12—13 жаста жыныстық жетілудің бастапқы сатысында болады.[2]

Бойдың ұзаруы, салмақтың артуы, кеуде клеткасы шеңберінің өсуі жасөспірім шақтағы дене толысуының өзіне тән жағдайлар, бұлар «күрт есу» деген ерекше терминмен белгіленеді. Осының нәтиже-сінде баланың пішінімен салыстырғанда жасөспірімнің пішіні өзгереді, дененің пропорциясы ересек адамға тән пропорцияға жақындайды. Бас сүйегінің бет бөлігінің жедел жетілуі нәтижесінде бет әлпеті де өзгереді. Жасөспірім кезінде омыртқа жылдық есуінде бойдың ұзару қарқынынан қалып қояды. 14 жасқа дейін омыртқалар арасындағы кеңістік әлі шеміршекпен толы болады да, ұзақ уақыт бойы сынаржақ салмақ түскен немесе шамадан тыс күш түскен жағдайларда омыртқақисайып кетуге бейім тұрады. Дене түзілісінің неғұрлым көбірек бұзылуы 11—15 жаста болады, дегенмен нақ осы жаста мұндай кемшіліктерді түзеу де одан кейінгі кездердегіден оңай болады.[3]

Танымдық - іс-әрекетте ересектіктің дамуы. Ересектіктің дамуындағы маңызды бағыт мазмұнды мүдделердің дамуымен және болашаққа жоспарлар жасаумен байланысты.

Ол жасөспірімнің бір нәрсені шын мәнінде танып-білуге ұмтылуынан барып дамиды. Мұның өзі мазмұны мектеп бағдарламасының шеңберінен асып түсетін танымдық іс-әрекеттің, дамуына себепші болады. Мұндай іс-әрекеттің ғылымға, техникаға, өнерге, білімнің бір не бірнеше саласына қатысты болуы мүмкін және кәсіптік ниеттермен әрдайым байланысты бола бермейді. Әуестену құштарлық сипатта болып, ондайда бірқатар уақыт- бос уақыт қана емес, сабақ даярлауға қажетті уақыттың да сол езіне ұнамды іспен шұғылдануға кетеді. Қайсыбір іске ынталы жасөспірім өте белсенді болады, қажетті кітаптарды, материалдарды, аспаптарды іздестіріп, әр түрлі тәсілдермен игереді. "Жасөспірімдер үнемі кітапханаға, көрмелер мен музейлерге барып, экспозицияның белгілі бір белігін егжей-тегжейлі зерттей бастайды. Мүдделердің үйлесуі негізінде жолдастарымен қарым-қатынас орнайды. Балалар әр түрлі мәселелерді талқылайды, кітаптармен, материалдармен алмасады, әр түрлі қиыншылықтарда ақыл-кеңеспен және іспен жәрдемдеседі. Ықыластанған білімді табу немесе сәтсіздіктің себебін анықтау үшін жасөспірім кітаптар мен анықтамаларды қарайды. Мұның өзі ынта-ықылас пен нәтижелі іс-әрекеттің дамуындағы өте маңызды қадам: жаңа білімдерді қажетсіну дербес, яғни өздігінен білім алу арқылы қанағаттандырылады. Жасөспірімнің дербес іс-әрекетінде кейде шығармашылық элементтері болады, оны жаңа нәрсе жасау үдерісі және жалпы алғанда танымдық үдерістің өзі әуестендіреді. Бұл орайда интеллектуалдық даму жеделдеп, білім терең сипатта әрі көлемді болады.

Жасөспірімнің жыныстық жетілуі кезінде интеллектуалдық даму жолыпа аса маңызды қадам жасайды. Ол кешендік ойлаудан ұғымдармен ойлауға өтеді. Ұғымдардың қалыптасуы және оған сүйеніп әрекеттену -осы кезеңде табылатын маңызды жаңалық. Жасөспірім ұғымдарында интеллект тек қана алдыңғы бағыттың жалғасы емес. Баланың жасөспірімнен айырмашылығы- адамның өзіндегі заттарды және өзі үшін заттарды айыра білген Гегельдің көзқарасымен орынды анықталады. Баланың өзіндегі адамнан жасөспірімге — өзі үшін адамға осылайша айналуы — өтпелі кезеңнің бүкіл дағдарысының негізгі мазмұнын құрайды. Бұл жеке тұлға мен оның дүниетанымының бүкіл саналы тіршілік етуінің іргетасы болып табылатын жоғары құрылымдарының қалыптасуы мен жетілуінің дағдарысы негізіндегі синтездерінің кезеңі.

Танымдық мүдделердің басым бағыттылығына қосы жасөспірімдік кезеңде қалыптасады. Әрбір сыныпта білімнің, әр түрлі салаларынан өз мамандары болады, сыныптастары одан ақыл-кеңес алады, дау туа қалса, соның төрелігіне жүгінеді. Мұндай жасөспірімдердің, едәуір кеп білім алуы — дербес жұмыс істеудің нәтижесі. Олар білімге және таным үдерісіне өздері үшін маңызды әрі қажетті деп қарайды. Әдетте бұлар ұлының не қызының танымдық мүдделерін дамытуға және мазмұнды іс-әрекетке көп көңіл бөлетін ата-аналардың балалары болады.

Кейде нақ осындай жағдайда бастауыш мектеп шағында немесе жасөспірімдік кезеңге дейін айтарлықтай өзгермейді, ал V—VI сыныптардан өзін болашаққа даярлау жөніндегі іс-әрекет басталады. Кейбір жағдайларда ойын, өздігінен білім алу және өзін-өзі тәрбиелеу элементтері өзінше ұштасады: белгілі бір мамандық туралы арман, бір жағынан, әр түрлі рөлдер болатын ойындардың мазмұнында және тандап алынатын рөлдерде бейнеленеді, ал екінші жағынан, мүдделер тобын анықтап, белгілі бір білімге, іскерлікке, қасиеттерге жетуге ынталандырады. Мәселен, алтыншы сыныпта оқитын бір баланың теңізші болсам деген арманы, бір жағынан, әскер мазмұнды ойындарға әуестенуден, екінші жағынан, теңіз, теңізші жиһанкездер туралы және патриоттық-ерлік мазмұндағы кітаптарға деген ынта-ықыластан, теңізшіге керекті қасиеттерді, білім мен іскерлікті меңгеруге ұмтылудан көрінеді. Ерлік қасиеттері әр түрлі жаттығулар жасау және спортпен шұғылдану арқылы тәрбиеленді. Жасөспірімдік кезеңнің екінші жартысында мамандық туралы арманды жүзеге асырудың балалық формалары ғайып болады.[2]

Жасөспірімнің болашақ мамандық туралы түсінігі неғұрлым анық әрі орнықты болған сайын білімдерді «керек» және «керекі жоқ», «маңызды» және «маңызды емес» деп саралау соғұрлым ерте басталады, оларға уақыт та осы саралауға сәйкес бөлінеді. Алтыншы және жетінші сыныптағылардың қайсы біреулерінде-ақ гуманитарлық циклдің пәндері «керекі

жок» және «маңызды емес» білімдердің қатарында болып шығады, бірақ осының есесіне математика мен физика мектеп бағдарламасына қосымша игеріледі, олар көпшілікке арналған ғылыми және арнаулы әдебиетті оқиды, үйірмелерге қатысады. Тұтас алғанда, өздігінен іс-әрекеттену белгілі бір бағытта өздігінен білім алу сипатын алады, оның болашақтағы өзінің мамандық қызметі үшін қажетті мазмұнды меңгерсем деген нақты мақсаты болады. Сондықтан қазіргі уақытта өздігінен шұғылданудың жасөспірім үшін жеке-дара үлкен мәні болады.

Жасөспірімдік шақта ересек адамға, жолдасына, өзіне баға бөлгенде білім, оның ауқымы мен тереңдігі мәнді өлшемге айналады. Осыған байланысты VII—VIII сыныптарда жасөспірімдердің бірқатарында өзінің жалпы білім дәрежесін көтеруге, өнер саласында — әдебиет, музыка, кескін, театр саласында — білім алуға үмтылу пайда болады. Көбіне мұндай үмтылудың негізі жолдастарымен әңгімелескеннен шығады; олардың жан-жақты хабардарлығы арқасында бұлармен әңгімелесу жасөспірім үшін қызғылықты болып, әрі оның өз білімсіздігін айқын көрсетеді. Жасөспірімнің өзін-өзі жетілдіру жөніндегі іс-әрекеті әуелде мезгіл-мезгіл, әр түрлі бағытта, ұйымдаспаған түрде болады, бірақ кейбір жасөспірімдерде ол VIII сыныпта-ақ жастық кезеңге тән белгілерге ие болады.[4]

Білім алу жасөспірімдердің бәрінде бірдей субъективті қажетті іс-әрекетке айналмайды. Осыған қарамастан, бәрін білсем деушілік және бәріне зейін қойғыштық — жасөспірімге тән ерекшеліктер. Ол жаңа, қызықты, маңызды дегеннің бәрін қабылдауға құмар, әр алуан деректерді бірін қалдырмай сіңіріп алады, бірақ бәрін білсем деген ниетпен басым бағыты әр түрлі болуы мүмкін. Қайсыбір себептермен жасөспірімнен жасырған мазмұн оны білсем деген ниеттің басым бағыты әр түрлі болуы мүмкін. Ол мазмұн оны білсем деген ынтаны арттыра түседі.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Р.Т.Байярд «Ваш беспокойный подросток» - СПб., 2000
2. Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. - СПб., 2000.
3. Василюк Ф.Е. Психология переживания: анализ преодоления критических ситуаций. – М.: МГУ, 1984. – 200с.
4. Жантүреева А. Жан күйзелісі және одан арылу жолдары //Мектептегі психология, 2008, №4. – Б.18-20

УДК: 378.14

Жумагулова С.К., Жетимекова Г.Ж., Тайкен А.
Карагандинский государственный университет им. Е.А.Букетова

ОСНОВЫ ПРИМЕНЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЦЕССЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Единая информационная образовательная среда способствует овладению обучаемыми основами информационной культуры, способствующей развитию новых образовательных технологий.

В последнее время развитие глобальной компьютерной сети Интернет открыло новые перспективы совершенствования образовательной системы. Данный фактор толчок к развитию содержания деятельности педагога, применению им новых методов, форм и видов обучения, ориентированных на активную познавательную деятельность обучающихся, самообразование.

Связанные с процессом информатизации глобальные изменения диктуют новые задачи образования. При организации обучения IT-технологиям необходимо уйти от «кнопочно - технологической идеологии».

В последнее время в отдельных образовательных учреждениях активно применяются ИТ-технологии в образовательной деятельности. Развивающаяся информационная образовательная среда значительно меняет позиции участников образовательного процесса.

В содержании педагогической деятельности в условиях применения ИТ-технологий получила развитие «информационная составляющая». Это обуславливает формирование у учащихся общекультурных и обще учебных навыков работы с информацией. Чрезвычайно актуальным в условиях современного информационного общества является необходимость совершенствования подготовки педагога, нацеленной на развитие содержания компонентов педагогической деятельности на основе применения ИТ-технологий.

Процесс информатизации образования в Казахстане предполагает широкое внедрение компьютерных технологий в учебный процесс [1].

Наибольшее количество достоверных электронных материалов и широкий спектр предлагаемых услуг среди электронных казахстанских библиотек имеется в библиотеках государственного значения.

Самой крупной казахстанской библиотекой является Казахская национальная электронная библиотека. На сайте библиотеки (<http://www.kazneb.kz>) возможна бесплатная работа с каталогами. Казахская национальная электронная библиотека формирует фонды Открытой Электронной библиотеки, рассматривая эту работу как служение духовному возрождению нации. В качестве приоритетов названы история и культура Казахстана, история и культура Казахстана, школьная литература, школьные учебники, диссертации и словари.

Большую помощь в профессиональной деятельности учителей может оказать Научная библиотека ON-LINE ВКГУ им. А.С. Аманжолова [18]. В библиотеке имеются монографии, энциклопедии, справочники, словари, авторефераты диссертаций педагогической тематики, отечественные и иностранные журналы и газеты, самая полная коллекция школьных учебников на русском и казахском языках и много других материалов. Регулярно обновляется коллекция ссылок на педагогические ресурсы Интернета.

Учителям языка и литературы можно посетить сайт Классика.Ru (<http://www.klassika.ru:8014>), а учителям истории – Государственной публичной исторической библиотеки России (<http://www.shpl.ru>).

Использование телеконференций в учебном процессе. Некоторые учителя используют телекоммуникации преимущественно для внеклассной работы с учащимися по отдельным экспериментальным проектам. Однако отечественные школы начинают использовать компьютерные телекоммуникации и непосредственно на уроках в условиях реального учебного процесса.

Для достижения наибольшей эффективности необходимо соблюдение ряда требований к использованию телеконференций в учебном процессе:

1. Наличие значимой в исследовательском, творческом плане и определенной учебными целями задачи, которая может обладать следующими свойствами:

- не имеет определенного решения и поэтому требует коллективного обсуждения для его выработки;

- требует анализа и сравнения существующих точек зрения и выработки определенного суждения на этот счет;

- требует совместного решения или создания какого-либо продукта деятельности.

2. Обязательное получение в итоге конференции практически, теоретически, познавательно значимого результата.

3. Самостоятельная (индивидуальная, парная, групповая) деятельность участников.

4. Структурирование содержательной части телеконференции (с указанием поэтапных результатов).

5. Использование участниками методов сравнения, анализа, исследования, моделирования, навыков коммуникативного общения и творческого мышления.

Учебная телеконференция должна помочь сформировать у ученика определенную систему знаний по обсуждаемым вопросам. Поэтому ясная и четкая постановка учебных целей и задач является необходимым условием. При постановке конкретных целей и задач большую вспомогательную помощь может принести составление моделей обучаемых «до» и «после» проведения телеконференции. В этих моделях должны быть отражены наиболее существенные характеристики участников, отображающие их образовательный уровень как в области обсуждаемого предмета, так и в области информатики (в частности, телекоммуникационных технологий), их коммуникативные навыки, уровень общего развития.

Проведение учебной телеконференции.

Интеграция учебной телеконференции в учебный процесс является весьма важным и в то же время весьма трудным этапом. Действительно, «вписывание» учебной телеконференции в реальный процесс обучения, построенный на классно-урочной системе, требует решения многих проблемных вопросов. В первую очередь, это касается организации деятельности обучаемых во время работы в телеконференции, наличия необходимого количества компьютеров и возможности использования ими электронной почты и других телекоммуникационных средств.

Специфика предметной области также диктует свои направления разработки курсов. Например, в Казахстане разработана система дистанционного образования (СДО). Она не заменяет, а дополняет очную и заочную формы обучения. СДО – это гибкая адаптивная модульная технология обучения. Она ориентирована на потребителя и опирается на современные информационные и коммуникационные технологии, считается экономически эффективной.

Система открытого образования призвана обеспечить равноправную возможность получения образования для всех категорий граждан без исключения. Эта возможность ценна для лиц, которые физически не могут добраться до места учебы. К этой категории относятся, например, лица, имеющие ограничения передвижения по состоянию здоровья; лица, работающие по вахтовому методу. По данным социологического исследования Министерством образования РК, открытые образовательные программы пользуются популярностью у жителей населенных пунктов, удаленных от административных центров; у лиц, получающих параллельно второе образование. Гибкие условия формирования собственной образовательной программы привлекают государственных служащих, инженеров, педагогов, а так же людей, желающих повысить квалификацию по плану, наиболее приемлемому для них. Свобода в выборе времени, места и темпов обучения привлекают огромное количество лиц, образовательные потребности которых не могут быть удовлетворены в следствии невозможности прерывания основной деятельности. В основном это работа или уход за ребенком или больным.

Создание первых web-страничек с рисунками и ссылками под руководством опытных преподавателей вдохновляет гуманитариев и позволяет поверить в свои силы и возможность овладеть новыми информационными технологиями на практике. Дистанционный этап дает возможность реализовать учителям свои идеи в сети вместе со своими учениками.

Активное участие преподавателей, прошедших обучающие курсы, в самых разных мероприятиях, происходящих сегодня в образовательном пространстве Интернета также свидетельствует об успешном опыте очно-дистанционных курсов и необходимости развития данного опыта.

Понятие дистанционное обучение применимо к той форме обучения, в которой учитель и учащиеся разделены между собой расстоянием, что и привносит в учебный процесс специфические средства и формы взаимодействия. Сейчас в качестве средств обучения при дистанционном образовании используются: кейс – технологии, ТВ – технологии и сетевые технологии обучения.

Кейс-технологии – технологии, основанные на комплектовании наборов (кейсов) текстовых учебно-методических материалов и рассылке их обучающимся для

самостоятельного изучения (с консультациями у преподавателей–консультантов в региональных центрах) [2].

ТВ-технологии – технологии, базирующиеся на использовании эфирных, кабельных и космических систем телевидения.

Сетевые технологии – технологии, базирующиеся на использовании сети Интернет как для обеспечения студентов учебно-методическим материалом, так и для интерактивного взаимодействия между преподавателями и обучаемыми. Сетевые технологии – самая популярная и перспективная форма взаимодействия на настоящий момент.

Разработка курсов дистанционного обучения – более трудоемкая задача, чем создание нового учебника или учебного пособия, поскольку в этом случае необходима детальная проработка действий учителя и учащихся в новой информационно-предметной среде. Успешность дистанционного обучения во многом зависит от организации учебного материала. Если курс (электронный учебник) предназначен действительно для обучения, т. е. для взаимодействия преподавателя и обучаемого, то соответственно и требования к организации такого курса, принципы отбора содержания и его организации, структурирования материала будут определяться особенностями этого взаимодействия. Если курс предназначен для самообразования, то отбор материала и его структурирование, организация будут существенно иные.

Как правило, мотивация учебной деятельности в дистанционном обучении значительно выше, поскольку к дистанционной форме человек обращается вполне осознанно, желая получить знания.

Таким образом, описанные возможности дистанционного образования позволяют каждому педагогу выбирать свой путь и технологию их применения. В то же время, широкое внедрение информационных технологий способствует формированию единого образовательного пространства, в которое педагог может быть и сам включен как субъект обучения.

Сегодня трудно представить работу учителя без использования всех этих Интернет-технологий, позволяющих с помощью компьютера, различных информационных программ и Интернета строить уроки, проводить внеклассные и внеурочные мероприятия. Ранее информацию по любой теме учащийся мог получить по разным источникам: учебник, справочная литература, лекция учителя, конспект урока. Сейчас школьники зачастую больше времени проводят в поиске нужной информации в глобальной сети, в сетевых сообществах, а не в традиционных учебниках. Мозг ребёнка, настроенный на получение знаний в форме развлекательных программ по телевидению, гораздо легче воспринимает предложенную учителем информацию с помощью Интернет-технологий. Следовательно, учителю необходимо владеть не только современными методиками, но и новыми образовательными технологиями, чтобы общаться на одном языке с ребёнком и непрерывно развивающимся техническим прогрессом [3].

Использование Интернет-технологий формирует непрерывный познавательный интерес у многих учащихся, часто переходящих в проектно-исследовательскую деятельность по конкретным темам и разделам. Как показывает опыт, применение информационных средств в обучении способствует повышению эффективности учебного процесса, оптимизации деятельности учащихся. Использование Интернет увеличивает познавательную активность ребят, делает учебную деятельность необычной и интересной. С внедрением в образовательный процесс Интернет-технологий появляется новая возможность создания и использования картографического материала, когда карта моделируется прямо на уроке. Благодаря применению компьютерным технологиям, учитываются индивидуальные темпы усвоения знаний и умений, уровень сложности, интересы. Работа с компьютером вызывает у учащихся повышенный интерес и усиливает мотивацию обучения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Полянский А. Среда программирования Delphi 7: Справочное пособие. - М.: Познавательная книга плюс, 2011.-114с.
2. Вин Д. Искусство Html-дизайна. Самоучитель - Санкт-Петербург: Питер, 2013.-224с.-284с.
3. Смит К., Уотерс К. Html - дизайн: Photoshop & Dreamweaver: Три ключевых этапа. -М.: КУДИЦА-ОБРАЗ, 2014.-264с.

УДК 37.01:378.096:004

Турдыбекова К.М., Турдыбеков К.М., Кажикенова А.Ш., Алибиев Д.Б.
Карагандинский Государственный Университет имени Е.А. Букетова

МЕСТО СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ ОБРАЗОВАНИЯ

В Послании Президента Республики Казахстан – Лидера нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства» одним из приоритетов в сфере образования выступают необходимость модернизации методик преподавания и активное развитие онлайн-системы образования. Это требует интенсивного внедрения инновационных методов, решений и инструментов в отечественную систему образования, включая дистанционное обучение и обучение в режиме онлайн, доступные для всех желающих [1].

В начале нового, XXI в. человечество столкнулось с острым противоречием между постоянно растущими требованиями к квалификации специалиста и быстрым старением тех знаний и умений, которые он получил в учебном заведении. Это противоречие является следствием бурного и непрерывного роста объема общенаучных и специальных знаний. Разрешение этого противоречия возможно только при внедрении новых технологий образования, активно использующих новейшие достижения в области информационных технологий.

Целью государства является формирование конкурентоспособной системы образования для удовлетворения потребностей личности, общества и «экономики знаний». Целью системы образования выступает формирование национальной модели конкурентоспособного многоуровневого образования, интегрированного в мировое образовательное пространство и удовлетворяющего потребностям личности и общества.

Современное образование предопределяется: необходимостью подготовки студентов к жизнедеятельности в условиях развивающегося всемирного сообщества через адаптацию национальных систем к международным стандартам; переходом на концепцию непрерывного образования в «течение всей жизни»; необходимостью адаптации системы образования к международным конкурентам на рынке труда.

В Законе Республики Казахстан «Об образовании» одной из задач системы образования является внедрение и эффективное использование новых технологий обучения, в том числе кредитной, дистанционной, информационно-коммуникационных, способствующих быстрой адаптации профессионального образования к изменяющимся потребностям общества и рынка труда [2]. Интернет технологии и отечественное законодательство в сфере образования продвинулись далеко вперед.

Образование всегда занимало главное место и являлось определяющим в экономическом и политическом развитии Казахстана. Удачно подобранная модель образования может обеспечить общий устойчивый прогресс страны во всех областях политики и экономики. Следует повысить инновационный потенциал казахстанской экономики. Важно заложить основы для построения экономики будущего. Необходимо

развивать компетенции в сфере смарт-технологий, искусственного интеллекта, интеграции киберфизических систем, энергетики будущего, проектирования и инжиниринга. Это можно сделать только через построение эффективной научно-инновационной системы [3]. Технический прогресс, внедрение новых информационных технологий на всех уровнях управления экономикой, ситуации, требующие принятия быстрого решения, нарастающие потоки информации, умение ориентироваться в этой информации требуют от современного специалиста достаточно высокого уровня знаний в области информационных технологий.

Улучшение качества обучения и воспитания, что повысит информационную культуру специалистов, предполагает методика использования мультимедиа технологий. Информационная культура специалистов – это знание ими потенциальных возможностей современных информационных технологий; умение правильно и рационально использовать эти возможности в повседневной работе, в процессе принятия управленческих решений в их будущей профессиональной деятельности. Это умение анализировать, предвидеть и прогнозировать ситуации с помощью построения информационных моделей изучаемых процессов и явлений с использованием всего арсенала средств вычислительной техники и программного обеспечения. В широком смысле термин "мультимедиа" означает спектр информационных технологий, использующих различные программные и технические средства с целью наиболее эффективного воздействия на пользователя.

Одним из необходимых условий успешной информатизации общества и его приоритетным направлением является информатизация образования – эволюционный процесс переустройства информационной среды образования, направленный на разработку методологии использования современных средств передачи и получения информации и обеспечение ресурсами для внедрения этой методологии. В условиях информатизации система образования осваивает новые информационные технологии. Вопросы применения информационных технологий в учебном процессе, выявление оптимальных способов организации занятия при использовании компьютерных средств и информационных технологий являются актуальными в настоящее время. Анализ занятий, определение условий, когда информационные технологии органично вписываются в учебный процесс, позволит повысить качество занятий, на которых используются компьютерные средства и информационные технологии.

Задачу подготовки специалистов немислимо решить без использования современных педагогических технологий обучения. Самым перспективным направлением является информационно - коммуникативная технология (ИКТ) в процессе профессиональной подготовки специалистов. Переоценить роль наглядной визуальной информации в учебном процессе невозможно. Поэтому результативность обучения всегда существенно выше там, где используется современное проекционное оборудование, которое помогает студентам гораздо лучше и эффективнее усваивать учебный материал, легко воспринимать значительные объемы разнородной информации.

Во время учебных занятий обычно возникает потребность в демонстрации самой разнообразной визуальной информации. Это могут быть слайды, графики, таблицы, показ различных материалов – текстов и иллюстраций – из книг, брошюр, журналов. Особое место в современном образовании занимают компьютеры. Поэтому вывод изображения с компьютера на большой экран может понадобиться и при обучении новым программным продуктам, и для демонстрации интернет-страниц, и для показа специально подготовленной компьютерной презентации.

Интерактивная доска – оборудование, которое способно оказать неоценимую помощь в организации процесса обучения, при проведении презентаций и совещаний. Это, прежде всего, новейшие технологии, которые превращают ее в мощнейший инструмент для решения широкого спектра задач. Преподаватель имеет возможность сделать процесс обучения значительно более наглядным и интерактивным. Этому способствует программное обеспечение, позволяющее преподавателю просто создавать учебный материал по разным предметам, моделировать опыты и эксперименты, тестировать аудиторию с моментальным

выводом на доску полученных результатов, проводить аудирования при обучении иностранным языкам, демонстрировать тематические видеоматериалы. Использование мультимедийных средств на занятиях помогает преподавателю в преподавании предмета, студенту – в освоении предмета.

В условиях информационного общества и информатизации образования самостоятельное непрерывное пополнение знаний и их применение становится потребностью человека на протяжении всей его жизни. Поэтому при обсуждении дидактических и методических аспектов использования компьютера и мультимедиа-ресурсов основной упор делается на организацию самостоятельной познавательной (индивидуальной и/или групповой) деятельности обучающихся, развитие критического мышления, культуры общения, умения выполнять различные социальные роли. В последние годы заметно возрос интерес к самостоятельной работе студентов. Внедрение самостоятельных работ в учебный процесс требует разработки новых технологий обучения и современных средств обучения. У студентов появляется заинтересованность в получении более высокого результата, готовность и желание выполнять дополнительные задания. При выполнении практических действий проявляется самоконтроль.

Этап мотивации в данном случае увеличивается и несет познавательную нагрузку. Это необходимое условие успешности обучения, так как без интереса к пополнению недостающих знаний, без воображения и эмоций немислима творческая деятельность студента. Применение технологии мультимедиа в образовательном процессе значительно повышает заинтересованность и мотивацию деятельности студентов, а также уровень усвоения студентами необходимых знаний и умений, так как требует от них активизации самостоятельной познавательной деятельности.

Одним из наиболее перспективных направлений использования информационных технологий в образовании является компьютерное моделирование явлений и процессов. Используя компьютерные модели, можно представить изучаемый материал более наглядно, продемонстрировать его новые и неожиданные стороны, что, в свою очередь, повышает интерес студентов к изучаемому предмету и способствует углублению понимания учебного материала.

С развитием информационных технологий все больше внимания уделяется возможностям, предоставляемым компьютером для разработки компьютерных технологий обучения. Особенно богатыми дидактическими возможностями обладает технология мультимедиа, представляющая собой интерактивное объединение текста, графики, звука, видео и анимации на основе единого интерактивного программного обеспечения.

Технология мультимедиа получила одно из самых широких областей применения в сфере образования, поскольку средства информатизации, основанные на мультимедиа, способны, в ряде случаев, существенно повысить эффективность обучения. Экспериментально установлено, что при устном изложении материала обучаемый за минуту воспринимает и способен переработать до одной тысячи условных единиц информации, а при "подключении" органов зрения до 100 тысяч таких единиц.

Данную технологию можно рассматривать как объяснительно-иллюстративный метод обучения, основным назначением которого является организация усвоения студентами информации путем сообщения учебного материала и обеспечение его успешного восприятия, которое усиливается при подключении зрительной памяти. Известно, что большинство людей запоминает 5% услышанного и 20% увиденного. Одновременное использование аудио- и видеoinформации повышает запоминаемость до 40%-50%. Мультимедиа программы представляют информацию в различных формах и тем самым делают процесс обучения более эффективным.

Мультимедиа является эффективной образовательной технологией благодаря присущим ей качествам интерактивности, гибкости и интеграции различных типов учебной информации, а также благодаря возможности учитывать индивидуальные особенности обучающихся и способствовать повышению их мотивации.

Чтобы действительно сделать значительный прорыв в практике обучения на основе ИКТ, нужны ресурсы, позволяющие, с одной стороны, наглядно демонстрировать обучаемому процесс формирования ключевых понятий, с другой стороны, позволять ему самому активно участвовать в этом процессе. В нашем учебном заведении эта проблема решена благодаря приобретению интерактивных досок в комплексе и активного их использования на занятиях. Возможности интерактивной доски соответствуют тому способу восприятия информации, которым отличается новое поколение учащихся, выросшее на компьютерах и мобильных телефонах. При работе с интерактивной доской преподаватель получает возможность полностью управлять любой компьютерной демонстрацией – выводить на экран доски картинки, карты, схемы, создавать и перемещать объекты, запускать видео и интерактивные анимации. Всю проведенную в ходе урока работу со всеми сделанными на доске записями можно сохранить в компьютере для последующего просмотра и анализа, в том числе и в виде видеозаписи. Её возможности позволяют увеличить время работы на занятии, интенсифицировать ее даже при очень разном уровне готовности студентов. Каждый может видеть, слышать, анализировать. То есть индивидуализация обучения значительно возрастает.

При всех достоинствах информационно–коммуникативных технологий не менее важным является желание педагога расширить свой кругозор, фантазию. Лучший способ обучения, будь то математика, история или география, — это сделать так, чтобы студенты почувствовали красоту предмета.

ЛИТЕРАТУРА

1. Назарбаев Н.А. Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства // Послание Президента РК Н.А. Назарбаева народу Казахстана. Астана, 2012.
2. Закон Республики Казахстан «Об образовании» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 09.04.2016 г.), 2007.
3. Назарбаев Н.А. «Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие»//Послание Президента РК Н.А. Назарбаева народу Казахстана. Астана, 2015.

УДК 811.161.1'36.

Хан Н.К., Диль В., Крючкова К.

Карагандинский государственный университет им. Е.А. Букетова

К ВОПРОСУ О ПОНЯТИИ "ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ТЕХНОЛОГИЯ"

На сегодняшний день в общеобразовательной системе наблюдается тенденция технологизации педагогического процесса, которая способствует повышению уровня эффективности учебной деятельности, а также гарантирует достижение поставленных целей обучения. В связи с этим в педагогической деятельности актуализировалось и укоренилось такое понятие как "педагогическая технология". Проводится огромная работа в области методологии по изучению и разработке новейших коммуникационных и информационных педтехнологий, а также наблюдается ориентированность учебного процесса на технологию инновационного обучения.

Многие зарубежные, российские, а также отечественные ученые и педагоги, такие как Д. Брунер, Б. Блум, Г. Гейс, Дж. Кэрролл, В.П. Беспалько, Г.К. Селевко, М.Е. Бершадский, И. Я. Лернер, В.В. Гузеев, А.А. Вербицкая, П.Я. Гальперин, Н.Ф. Талызина пытались дать свою трактовку данному понятию, классифицировать и систематизировать знания о ПТ. Также известны педагогические технологии, разработанные казахстанскими педагогами Караевым Ж.А., Галиевым Т.Т., Хайруллиной Г.Т. Кобдиковой Ж.У. и др.

Но прежде чем приступить к работе с педагогическими технологиями, необходимо разобраться с тем, что собой представляет понятие «технология». Впервые данный термин

используется в производственной сфере и означает совокупность практических знаний и методов, применяемых в работе на предприятиях. Позже он проникает в педагогический лексикон, и все чаще используется методистами. Дословно это словосочетание с греческого языка переводится как "учение о мастерстве". Необходимо понять взаимосвязь и разграничить специфику двух этих определений. Если понятие «педагогическая технология» использовалось только применительно к обучению, то сама технология понималась как обучение с помощью технических средств.

Современная педагогическая литература дает и соотносит такие понятия: *педагогическая технология, образовательная технология, технология обучения*. Но самым распространенным и часто употребляемым является понятие *педагогическая технология*, охватывающее процессы образования, обучения и воспитания.

Впервые понятие ПТ было упомянуто автором многих учебных книг и пособий Ф. Поликарповым в начале 18 века, который позднее стал директором Московского печатного двора. Долгое время этот термин преобразовывался и вновь дал о себе знать, но уже в современном своем значении в 20-е гг. 20 в. Однако как объект изучения педагогическая технология была признана в 1946 году в США. Это было связано с внедрением плана аудиовизуального обучения в американской, а затем и европейской школ. Произошла трансформация термина – от «технологии в образовании» к «технологии образования», а позже к «педагогической технологии», что полностью соответствует изменению содержания данных понятий, прошедших условно четыре периода становления:

1) 1940-е – середина 1950-х гг. В школах появились различные технические средства, используемые в целях предоставления информации, объединенные одним общим названием *аудиовизуальные средства* (магнитофоны, проекторы, проигрыватели и т.д.). Но данные приспособления использовались в бытовых целях, поэтому термин "технология в обучении" можно понимать как внедрение достижений инженерной мысли в учебный процесс;

2) середина 1950-х - 1960-х гг. Главные характеристики: возникновение технологического подхода, в основе которого лежит идея программированного обучения; разработка специальных аудиовизуальных средств, соответствующих поставленным учебным целям;

3) 1970-е гг. Происходит стремительное развитие информатики и теории телекоммуникаций, что послужило расширению педтехнологической парадигмы; прочно укрепилась идея управляемости процесса обучения; осуществлен переход от вербального к аудиовизуальному обучению; проводится подготовка квалифицированных кадров. ПТ осмысливается как способ оптимизации учебного процесса посредством научных и технических достижений.

4) 1980-е гг. Данный период охарактеризован повышением уровня качества педагогических программных средств, использованием интерактивного видео и т.д.

Основными качествами любой технологии являются ее комплексность, эффективность, инструментальность, системность, научность, логичность, управляемость, оптимальность и т.д. ПТ – это структурированная совокупность достижений педагогической науки и практики, позволяющая предугадать результаты обучения и управлять педагогическим процессом. Несмотря на долгий путь эволюционирования, до сих пор нет однозначного определения педагогических технологий. Существуют разные трактовки, которые являются правомерными, но раскрывают сущность данного термина на разных уровнях (общепедагогический, характеризующий целостный образовательный процесс; частнопедagogический, употребляющийся в значении частной методики; элементный, отражающий технологизацию отдельных компонентов процесса обучения). Например, В.П.Беспалько в своей работе "Слагаемые педагогической технологии" пишет, что педагогическая технология – это содержательная техника реализации учебного процесса.[1, с. 108] А российский ученый В.А. Сластенин утверждает: "...последовательная взаимосвязанная система действий педагога, направленных на решение педагогических задач, или планомерное и последовательное воплощение на практике заранее

спроектированного педагогического процесса». [2, с.330] В. М. Монахов пишет: "В научном понимании существует четыре основных подхода к осмыслению понятия «педагогическая технология»:

1) технология как дидактическая концепция, часть педагогической науки (Б.Т.Лихачев, П.И. Пидкасистый, М.А.Чошанов и др.) выступает связующим звеном между теоритической и практической сторонами процесса обучения;

2) технология как педагогическая система (В.П.Беспалько, В.В.Гузеев и др.) охватывает весь учебный процесс от постановки целей до диагностики результата, представляя собой совокупность решений педагогических задач;

3) технология как педагогический процесс (В.С. Безрукова, М.М. Левина, В.Д.Симоненко и др.);

4) технология как алгоритм деятельности учителя и учащихся (В.М.Монахов, В.В.Сериков, В.А.Сластенин и др.)

Анализируя данные позиции, можно с уверенностью утверждать, что в настоящее время в практике и теории научного образования широко применяется термин «педагогическая технология», но, тем не менее, остается неопределенным его место в педагогическом тезаурусе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М., Педагогика, 1989. – 192с.
2. Сластенин В.А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н.. Педагогика. Учеб. для студ.высш. учеб. завед. – М., 2007. – 576с.
3. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, А.И. Мищенко, Е.Н. Шиянов. М.: Школа-Пресс, 1997.

УДК811.161.1

Хан Н.К., Крючкова К.А., Диль В.

Карагандинский государственный университет им. Е.А. Букетова

ЖАНР СВЯТОЧНЫХ РАССКАЗОВ В КРУГЕ ШКОЛЬНОГО ЧТЕНИЯ

На сегодняшний день государство, руководствуясь требованиями социума, поднимает актуальный вопрос духовно-нравственного воспитания молодого поколения.

Казахстанские школы по-своему реагирует на изменения, происходящие в мировоззрении и в мироощущении каждого юного гражданина, актуализируя в практике преподавания именно те жанры и произведения, которые поднимают вечные проблемы, определяют интересы государства, приобщают обучающихся к общекультурным и национальным ценностям. В процессе изучения литературы осуществляется выработка активной гражданской позиции.

Реалии сегодняшнего дня определяют и государственную образовательную политику. "Формирование культуры чувств обучающихся, воспитание патриотизма, гражданственности, отношения литературы как к духовной ценности и форме воплощения культуры народа, формирование толерантного отношения у культурам разных народов..." - эти важные позиции заявлены в перечне задач литературного образования, обозначенных в учебной программе по предмету «Русская литература», в соответствии с Государственным общеобязательным стандартом среднего образования РК.

Реализацией данных задач являетсяразнообразие жанрового спектра произведений, рекомендованных для школьного и внешкольного изучения. В связи с этим следует отметить, что в современных школьных программах достаточно широко представлены произведения святочной прозы, лучшие образцы которой принадлежат Ф.М. Достоевскому, Н.С. Лескову, Н.В. Гоголю, Л. Андрееву, И. Шмелеву. А решению задачи воспитания

толерантного отношения к культуре других народов способствует обращение в школьной практике к произведениям Г.Х. Андерсена, О.Генри, Ч. Диккенса.

Обратимся к истории появления жанра святочного рассказа.

Определение этого литературного термина кроется в самом значении слова «святочный», которое в свою очередь указывает на отдаленные истоки жанра. Святки – это зимний календарный праздник на Руси, продолжительность которого две недели. Праздники начинаются в Рождественский сочельник (6 января) и продолжаются до Крещения (19 января). Молодежь разыгрывала представления, рядилась; девушки принимались за гадания. В этот период никто не брался за домашние дела, опасаясь несчастья. По древнему поверью в эти дни в мир приходят души умерших. Следовательно, жанр святочного рассказа берет начало с календарной литературы. И тем самым приобретает синоним «Рождественский рассказ», так как имеет тесную связь и со Святками и с Рождеством Христовым.

Что касается западной литературы, то пик популярности Рождественского рассказа приходится на вторую половину XIX века. Основателем данного жанра принято считать английского писателя, романиста Чарльза Диккенса. В 1843 году автор публикует произведение «Рождественская песнь в прозе» (история старого скряги Э. Скруджа, который не любил людей, празднующих Рождество, и всю свою любовь отдавал материальным благам, но в конце рассказа меняет свое отношение к празднику после встречи с духами). Следующие рассказы Диккенса также относятся к рождественским рассказам. Это рассказы «Куранты» (1844), «Сверчок за печкой» (1845) и «Человек - привидение» (1848).

Традиции рождественского жанра Ч. Диккенса были восприняты как европейской, так и русской литературой. Продолжателями которых стали Х. К. Андерсон («Девочка со спичками»), Н.В. Гоголь («Ночь перед Рождеством»), Ф. М. Достоевский («Мальчик у Христа на елке») и др.

Традиционная формула святочного (рождественского) рассказа предполагает нравственное перерождение героя, которое должно проходить в несколько этапов (по трем ступеням мироздания: Ад- Земля – Рай), иметь светлый и радостный финал, где добро всегда торжествует над злом и чудо спасает героев. Характерна тема детства и ценности человеческой души. Каждый такой рассказ должен нести в себе ощущение, создающее светлую рождественскую атмосферу.

В классическом святочном рассказе действие произведения связано с предстоящим празднованием Рождества. Все события проходят в течение одной рождественской ночи. В период которой совершается некое чудо, происходит перерождение героя.

Интересно, что в русской литературе жанр приобрел более реалистичную направленность, связанную с отказом у авторов от чрезмерной мистики и волшебства. Герои приобрели более реалистичные черты, отмечается преобладание бытовых описаний. Не обязательным становится и перерождение героя, некоторые авторы, такие как Достоевский, вовсе отказываются от классического светлого и радостного финала, заменяя его трагической развязкой. Но все же русские писатели в своих произведениях сохранили традиционные темы детства, любви и злободневные социальные темы.

Как уже замечено жанр святочного рассказа со временем претерпевает ряд изменений. В основе метаморфозы лежит направление реализма, господствующее в период второй половины XIX века. Большинство святочных произведений теряет тройную ступенчатость, происходит отказ от различных мистификаций, исчезновение ирреального мира, что в конечном итоге приводит к отказу от сложившихся традиций святочного художественного мира или к переосмыслению всех функций, использованных в построении сюжетной композиции. Неизменной в данных произведениях остается лишь нравственная, дидактическая направленность. Благодаря которой в круг школьного чтения вошли произведения, написанные в этом жанре, - «Мальчик у Христа на ёлке» Ф. М. Достоевского, «Сон Макара» В. Короленко, святочные рассказы В.В. Набокова «Рождество» и Л.Н. Андреева «Ангелочек».

Конечно, сегодня невозможно представить школьника, который не читал трогательную историю «Девочки со спичками» Андерсена, и не прочитал трагичную историю жизни малыша из произведения Достоевского.

Святочные рассказы необходимы в круге чтения любого школьника. Они направлены на соискание милосердия, любви к ближнему, что является одним из составляющих к проявлению толерантности у ребенка, к возвращению нравственного идеала личности. Эти цели могут быть достижимы путем открытия для читателя мира святочного рассказа. Сюжеты которых вызовут у юного читателя радость или печаль, сострадание или негодование. Задачей каждого преподавателя является дать ученикам правильные ориентиры, направить читательский интерес на полезные, воспитывающие произведения. Именно поэтому представители Министерства Образования включили в образовательную программу произведения этого жанра. Они полностью соответствуют предъявляемым задачам и требованиям ГОСО РК. Важно не забывать о масштабных функциях литературы, о возможности нахождения путей решения различных жизненных проблем в произведениях известных авторов, о собственном внутреннем перерождении с главными героями произведений и, конечно, о нравственном и духовном развитии каждого юного гражданина нашей Республики.

УДК 37.01:378.096:004

Турдыбеков М.К.

Карагандинский государственный технический университет

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В РЕАЛИЗАЦИИ ЦЕЛЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО И ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Образование всегда занимало главное место и являлось определяющим в экономическом и политическом развитии Казахстана. Удачно подобранная модель образования может обеспечить общий устойчивый прогресс страны во всех областях политики и экономики. Технический прогресс, внедрение новых информационных технологий на всех уровнях управления экономикой, ситуации, требующие принятия быстрого решения, нарастающие потоки информации, умение ориентироваться в этой информации требуют от современного специалиста достаточно высокого уровня знаний в области информационных технологий.

Необходимо уже сейчас готовить молодых профессионалов, способных поднять казахстанскую экономику. Работая в привычной и комфортной среде, специалист новой формации сможет получать своевременные, достоверные сведения, решать задачи, необходимые для принятия решений. Это позволит эффективно использовать новые педагогические технологии в образовании, такие как: «обучение на основе компетенций», «обучение в сотрудничестве», «метод проектов» и элементы «разноуровневого» обучения. Именно новые информационные технологии позволяют в полной мере раскрыть педагогические, дидактические функции этих методов, реализовать заложенные в них потенциальные возможности. Применение при преподавании вышеперечисленных методов технологически взаимосвязано, взаимообусловлено и является частью одной дидактической системы.

Необходимо развивать у обучающихся творческие способности, вырабатывать привычку к саморазвитию и самосовершенствованию, самоконтролю и самообразованию. Для будущих специалистов это особенно актуально. Это позволит им выработать умение принимать решения и умение прогнозировать в своей профессиональной деятельности.

Образование должно предоставить обучающимся возможность развить уверенность и такие компетенции, которые помогут им раскрыть весь свой потенциал и самореализоваться. Иначе говоря, стать образованными, творческими и конкурентоспособными личностями. Для

того чтобы развиваться дальше и жить в обществе будущего, необходим сдвиг от традиционного репродуктивного метода обучения к новой, компетентностной модели образования.

На сегодняшний день компетентностный подход обретает огромную популярность в системах образования, начиная от школы и заканчивая послевузовским образованием и повышением квалификации. В его рамках конечная цель всякого обучения состоит в том, чтобы человек освоил такие формы поведения, и приобрел такой набор знаний, умений и личностных характеристик, который позволит ему успешно осуществлять ту деятельность, которой он планирует заниматься, то есть – овладел набором необходимых для этого компетенций. Иными словами, специалист по завершении обучения должен уметь и хотеть делать то, ради чего все обучение и затевалось.

Итак, компетенции – это не просто знания и умения, это владение такими формами поведения и индивидуальными характеристиками, которые необходимы для успешной деятельности на том или ином поприще. Таким образом, в рамках компетентностного подхода образование и обучение становится комплексным, многофакторным. Обучающимся передаются знания и навыки, которые нужны для развития необходимых компетенций. Ведется также психологическая подготовка, формируются нужные установки, развиваются определенные личностные качества, нарабатываются конкретные алгоритмы эффективной деятельности.

Сейчас мир меняется быстрыми темпами. Наступает другая эпоха. На наших глазах возникает новая глобальная реальность с иными возможностями и рисками [1]. Сегодня реформаторы и политические деятели, лидеры образования делают акцент на развитие компетенций, продиктованных новыми условиями все более усложняющегося мира.

Президент Республики Казахстан Н.Назарбаев в Послании народу Казахстана «Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие» от 30 ноября 2015г. в одном из пяти направлений антикризисных и структурных преобразований обращает внимание на необходимость максимально развивать систему подготовки технических кадров. Техническое и профессиональное образование должно стать одним из основных направлений инвестиционной политики. Для этого необходимо создать центры по подготовке кадров совместно с Германией, Канадой, Австралией и Сингапуром. Они станут моделью системы технического и профессионального образования для всей страны [1].

К примеру, в Сингапуре наряду с информационными и коммуникативными навыками, критическим и креативным мышлением считаются очень важными социальные и экономические компетенции. В сингапурской модели также особо важными считаются гражданская грамотность, понимание того, что значит быть гражданином, осознание вхождения в глобальное сообщество. Австралийская рамка компетенций включает умение оперировать информацией, коммуникативные навыки, критическое и инновационное мышление, понимание этики, межкультурное понимание [2].

Состав ключевых суперкомпетентностей содержится в рекомендациях ЮНЕСКО. Рабочее определение ЮНЕСКО определяет главными компетенциями критическое и инновационное мышление, а также навыки – личностной гармонии, коммуникативные, глобального гражданина [3]. Это – компетенции как морально-этические навыки, компетенции, связанные с жизнью в многокультурном обществе, коммуникативные навыки, критическое мышление и готовность к самостоятельному решению проблем, творческое мышление.

Простого понимания и запоминания уже недостаточно. Обучающиеся должны уметь работать с информацией и критически анализировать ее, развивать свое творческое мышление и способность к взаимопониманию. Ссылаясь на таксономию Блума, подчеркнем, что существующий стандарт школьного образования в стране позволяет ученикам хорошо освоить только два из шести уровней познания, тогда как образование должно выходить за рамки первых двух уровней (запоминания и понимания) и охватывать более высокие уровни – умение применять, анализировать, оценивать и синтезировать полученные знания.

Специалисты должны уметь оперировать информацией – знать, что с ней делать, и как она может быть использована на благо себя и других. Они также должны уметь эффективно общаться с различными аудиториями разными способами, устными и письменными средствами, на основе активного слушания и чтения, вероятно, более чем на одном языке. Именно через общение сохраняется связь с обществом и сообществами по всему миру.

Одна из особенностей глобализирующегося мира то, что людям все чаще приходится работать в мультикультурной среде, переходящей национальные, этнические и языковые границы, для достижения общих целей. Наша молодежь должна развивать компетенции социального взаимодействия, решения проблем, предотвращения и разрешения конфликтов, уметь сочувствовать и, кроме того, реагируя на запросы времени, уметь использовать эти навыки и способности при взаимодействии с людьми разных культур.

Подрастающее поколение должно иметь возможность практиковать и развивать компетенции гражданства на всех уровнях, начиная от гражданской позиции в школе до позиции гражданина мира. Каждый уровень предполагает уважение к себе и другим, знание сообщества и осведомленность о его проблемах, открытость, вовлеченность и участие на основе полной информации. Таковы основные компетенции, и с необходимостью их развития согласны исследователи и политики во всем мире. Они важны для современного общества, а также для общества будущего. Ведь мир меняется настолько быстро, что мы не знаем, какие знания и навыки нужны будут через десятки лет. Поэтому основная задача педагога – обучить умению самостоятельно развивать знания и навыки, которые будут необходимы в будущем. Все перечисленные качества способствуют формированию самостоятельности мышления, адаптивности, способности к самообучению с ориентацией на меняющиеся запросы.

Процесс обучения должен формировать столь необходимые компетенции. И критическое мышление, и развитие творческого потенциала, и навыки коммуникации и сотрудничества могут развиваться интегративно в ходе изучения различных дисциплин, будь то математика или английский язык, информатика или история, - в общем, в процессе воспитания и вовлечения в жизнь. Это вопрос изменения фокуса в обучении и ключевых изменений в сознании педагога, понимания им своей роли в том, что он должен «научить учиться», а не только дать предметные знания и навыки по своей отдельной дисциплине. Новые учебные программы, основанные на компетентностном подходе, послужат формированию «умения учиться».

Педагог должен смотреть на мир глазами своих учеников, потому что это помогает развивать в них умение думать и понимать, поощрять к развитию способностей и навыков, которые будут важны в их будущем.

Эти компетенции необходимы не только для конкурентоспособности человека на мировом рынке труда и в глобальном обществе. Они нужны для того, чтобы научить людей сообща решать проблемы, стоящие на локальном и глобальном уровнях, такие как экология, экстремизм или глобальное неравенство. Такие вопросы выходят за рамки национальных границ, и не одна страна или система образования не может решить их в одиночку. Они решаются совместными усилиями граждан с глобальным мышлением – качеством, которое формируется еще со школьной скамьи.

Важно заложить основы для построения экономики будущего. Необходимо развивать компетенции в сфере смарт-технологий, искусственного интеллекта, интеграции киберфизических систем, энергетики будущего, проектирования и инжиниринга. Это можно сделать только через построение эффективной научно-инновационной системы. Её основой будут мощные исследовательские университеты и инновационные кластеры, формируемые на базе хайтек-парка «Астана бизнес кампус» Назарбаев Университета и технопарка «Алатау» в Алматы. Проведение в Астане Международной специализированной выставки ЭКСПО – 2017 дает нам хорошую возможность активно развивать новую энергетику, основанную на «зеленых технологиях» [1].

Будут снова организованы масштабная краткосрочная переподготовка кадров и повышение квалификации. Приоритетом государства в социальной политике должны быть масштабные инвестиции в развитие человеческого капитала. Президент Республики Казахстан Н.Назарбаев в Послании народу Казахстана «Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие» от 30 ноября 2015г. указывает на необходимость продолжения модернизации сфер образования и здравоохранения согласно ранее принятым программам, поручает Правительству приступить к разработке нового проекта - «Бесплатное профессионально-техническое образование для всех», которому будет дан старт с 2017 года [1].

ЛИТЕРАТУРА

1. Назарбаев Н.А. Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие/Послание Президента РК Н.А. Назарбаева народу Казахстана.30 ноября 2015г.– Астана. 2015.
2. Звонников В.И., Чельшкова М.Б. Контроль качества обучения при аттестации: компетентностный подход. – М.: Логос,2012. -272 с.
3. Федоров А.Э., Метелев С.Е., Соловьев А.А., Шлякова Е.В. Компетентностный подход в образовательном процессе. - Омск: Изд-во ООО "Омскбланкиздат", 2012. -210 с.

ӘӨЖ: 378.0 (574)

Жумашбекова С.Қ., Омарбаева С.Т.

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

БІЛКІТІ МАМАНДАРДЫ ДАЯРЛАУ - ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСУДІҢ НЕГІЗГІ КЕПІЛІ

Өскелең заманымыздың талабына сай, өз ісінің майталманы, ұшқыр ойлы, жан-жақты білімді де білікті мамандар дайындау – бүгінгі күннің өзекті мәселесі. Адам мүмкіндіктеріне, оның мүдделері мен ұмтылыстарына баса назар аудару, мамандыққа бағдарлау мәселесін жаңа талап тұрғысынан шешу, білім алушылардың дара тұлғалы болып қалыптасуына мән беру қажеттігі туындайды.

Қазақстан Республикасының экономикалық реформалары, әлеуметтік –саяси өзгерулер мамандардың жаңа тобын қалыптастыруды талап етеді. Нарықтық қатынастарға өту мамандарға басқа талаптар қояды: жоғары кәсіби біліктілік, іске шығармашылықпен қарау, тапқырлық, ынталық, жоғары әлеуметтік белсенділік.

Жоғары білім Қазақстан Республикасының үздіксіз білім беру жүйесіндегі маңызды құрылымды буыны болып табылады. Білім беру ХХІ ғасырда өзінің маңыздылығы бойынша стратегиялық ресурстармен бәсекелесе алатын капитал болып келе жатыр.

Сондықтан, экономикалық білім берудің түбегейлі өзгерісінде үлкен рольді экономикалық білім берудің сапасын жоғарылату алады. Нарықтық экономика жағдайында Қазақстанның барлық кәсіпорындарын, экономикалық мекемелерін жоғары білікті мамандармен кадрлы қамтамасыз ету – экономикалық реформаларды жүргізудің маңызды шарты. Нарықтық кеңістікті ары қарай кеңейту үшін экономикалық білімді , ішкі және халықаралық нарықтарда еркін қозғалатын дарынды және қабілетті кәсіпкерлер, бизнесмендер мен менеджерлерді тәрбиелеу қажет.

Әрқайсымыз қоғам мүшесі болғандықтан, ешқайсымыз экономикалық білімсіз өмір сүре алмаймыз. Өйткені күнделікті ішетін асымыз, киетін киіміміз, тұратын үйіміз, бос уақытымызды өткізу дағдыларымыз барлығы қалай десек те экономикалық күштерге байланысты. Олай болса, ел экономикасының дамуына келешекте үлкен үлес қоса алатын іскер азамат болып өсулеріне ықпал жасауымыз керек. Экономикалық білімге сұраныс көбейді, ол – заман талабы.

Қазіргі уақытта қазақстандық нарық, қиындықпен болсын әлемдік нарыққа интеграциялануда. Ал бұл ірі бизнесте қызмет ететін кәсіпкерлер мен менеджерлерді қазіргі өркениетті нарықтың ережелері мен нормаларын игеруге мәжбүрлейді. Осындай нарықта табысты болу үшін жаңа теориялық білімді игерумен қатар, кәсіпорын және фирманы басқару практикасында сол нарықта әрекет ететін ойын ережесін қолданудың практикалық тәжірибесін жинау талап етіледі. Қажетті нәтижеге кәсіпкер мен менеджерлерді тек қазіргі бизнес ережелерін, нақты жағдайлардағы тәртіптің тиімді тәсілін, инновациялық жобаларды жүзеге асыру тәсілдерін, ішкі және фирмааралық дау-дамайларды шешу әдістерін мақсатты жүйелі оқыту көмегімен жетуге болады.

Қоғамның қазіргі бизнес әдістерін жетік игеретін және шетел серіктестерімен тиімді бірлесіп жұмыс істеуге қабілетті басқарушылық кадрларына қажеттілігі тек бизнес-бірлестіктермен ғана емес үкіметпен де ұғынылған. Оны қанағаттандырудың неғұрлым тиімді жолдарының бірі болып басшылардың әртүрлі топтарын қазіргі менеджменттің теория және практикасын MBA (master of business administration) дипломын беретін бағдарламалар бойынша оқыту қызмет етеді. MBA бағдарламасы бойынша жыл сайын негізгі қызметін үзбей бірнеше мың кәсіпкерлер мен менеджерлер бизнес сферасында жоғары білім алады. Мұндай бағдарламалар Қазақстан Республикасы Президенті тұсындағы Менджмент, экономика және болжау қазақстандық институты және астанамыз бен аймақтардағы бірқатар университеттермен жүзеге асырылуда.

Экономикалық білім беру мақсаты – студентпен экономикалық саясат, экономиканың жаңа құбылыстары мен процестерінде бағдар алу мүмкіндігін беретін теориялық және практикалық экономикалық білімдердің жүйелі кешенін игеру. Осыған байланысты экономикалық пәндер оқытушыларының болашақ мамандар даярлаудың сапасы үшін жауапкершілігі артады. Оқытудың прогрессивті әдістерін іздеу, нарықтық экономика талаптарына сәйкес оқу процесін әрі қарай жетілдіру қажеттілігі пайда болады. Қазіргі жағдайда студенттердің өзі таңдаған мамандығына қызығушылығын арттыру, білім қорын толықтыруға тырысу, шешілмеген мәселелерді көруге және оларды шешуге үйрету міндеті алға қойылды. Осы міндетті орындаудың басты әдістерінің бірі болып мәселелі оқыту табылады. Жалпы проблеманы шешу бағыттарының көп варианттылығы – проблемалық дәрістердің міндетті шарттарының бірі. Экономикалық пәндер бойынша дәрістің мәселелігі ғылыми-техникалық, экономикалық, әлеуметтік мәселелерді шешу жолдарының көп жақтылығымен анықталады.

Даярлаудың перспективті формаларының бірі – іскерлік ойындар. Іскерлік оқу ойындарының оқытудың дәстүрлі әдісінен айырмашылығы ойында кәсіби әрекет қозғалысының негізгі заңдылықтары жасалынады. Үйретудің, оқытудың формасы ретінде іскерлік ойын оқу – тәрбие процесіне өзінің ерекшеліктерімен жаңа сапа енгізеді: 1) өндірістің имитациялық моделінде көрсетілген оқу материалының жүйелі мазмұны; 2) студенттерді алған білімдерін практика жүзінде қолданудың нақты жағдайларына жақындату; 3) оқытушымен студенттер әрекетін реттеу және өзі ұйымдастыруға көшуді қамтамасыз ету. Іскерлік ойын алдымен маманның теориялық және практикалық ойлауын дамыту, өндірістің күрделі жағдайларын талдау қабілеттілігін, студент үшін жаңа кәсіби есептерді шешу «құралы» ретінде қызмет етеді. Қайшылықты және даулы ситуацияларды жасау оқытушы жағынан ойын процесін басқарудың дидактикалық құралы болып табылады. Нақты қайшылыққа қарағанда ойындағы дау келісілген шешімдерді қабылдау жолымен мәнді шешім ала отырып іскерлік ойынның барлық элементтерінде көрінуі қажет. Оқытудың осындай түрін қолдану тәжірибесі оқушыларды үлкен қызығушылықпен оқумен айналысуға, болашақ мамандығы бойынша өзінің ой-өрісін жеткілікті кеңейтуге және өндірістік қарым-қатынас дағдысын қалыптастырады.

XXI ғасыр – ақпараттық технология ғасырында экономика сабағы да ақпараттануы керек. Компьютер, интернет жүйесімен байланысқа түсу керек. Бұл жүйе әлемді ғылыми орталықтандыруға, кітапхана ақпараттарына кіруге, өздігінен білім алуға, ой-өрісінің өсуіне, біліктілігінің жоғарылауына жағдай туғызады.

Қазақстан Республикасының мемлекеттік саясатының маңызды құрамдас бөлігі болып кадрлық саясат табылады. Ол қоғамда өңделген және заңды бекітілген қоғамдық құрылғыға негізделген. Бірінші кезекте, бұл Қазақстан Республикасының Конституциясы.

Саяси және басқа тенденциялар өзгерсе, кадрлық саясат та өзгереді. Осыған байланысты, қызмет етуді ұйымдастыру бойынша әр түрлі кезеңдердің кадрлық саясатының әрекет етуі мен ұйымдастырудың тарихи тәжірибесі ерекше қызығушылық танытады. Оған келесілерді жатқызамыз:

- қызметке тағайындалу
- сынақ мерзімі, біліктілік емтиханы
- кезеңдік аттестациялар
- жоғарлауға «кандидаттар» реестрі
- адал қызметті ынталандыру
- зейнетке шығу процедурасы
- жұмыстан босату бойынша қызметті тоқтату тәртібі және т.б.

Кадрлық саясаттың әрекет ету тиімділігі мәселелерін қарастыра отырып, ол әлеуметтік институт ретінде мазмұны бойынша кең екенін есте ұстау керек. Кадрлық саясаттың мемлекеттік қызмет жүйесінен тыс институттары бар. Мысалы, саяси партияларда, қоғамдық ұйымдарда, кәсіпкерлік құрылымдарда, еңбек ұжымдарында. Қазіргі кадрлық саясат демократиялық институттарының маңыздылығын баса айту қажет, мұнда маңызды орынды жариялық - мемлекеттік және қоғамдық ұйымдар қызметіндегі барынша ашықтық және шыншылдық, жұмысшыларды тағайындау, орнын ауыстыру, ынталандыру, жазалау және жұмыстан босату сұрақтарын демократиялық шешуде қоғамдық пікірдің белсенді қатысуы алады.

Қазіргі кадрлық саясатты жүзеге асырудың негізгі механизмі болып кадрлық қамтамасыз етуді оңтайландыруға бағытталған кадрлық қызмет институты табылады. Қазақстанның ары қарай тәуелсіз және тұрақты дамуы үшін маңызды болып елдің инновациялы-индустриялы даму бағдарламасын орындау табылады. Алайда, бірінші кезектегі міндет болып ғылым сіңіргіш өндірістердің менеджерлері мен кадрларын даярлау және қайта даярлау табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Болотин И.С., Сорокин Н.Д. Проблемы качества образования в условиях инновационной экономики // СГЗ. – 2009. - №5. – С. 172-181
2. Гончаров М.А. Основы менеджмента в образовании. // ООО «Издательство «КноРус», 2016.
3. ҚР Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы.

УДК 378.331.07

Сабалакова А.У.

Государственный университет имени Шакарима города Семей

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ УПРАВЛЕНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ

Опыт разработки, принятия и реализации управленческого решения различными школами управления (американской, западноевропейской) свидетельствует, что эта деятельность состоит из определенных этапов (шагов) решения однотипных задач (этапов процесса). На всех этапах необходимы сбор, обработка и оценка информации. Общими для всех школ управления являются следующие этапы: уяснение проблемы, сбор необходимой информации, определение ограничений и критериев выбора альтернатив и принятия решения. Соответствующие этапы процесса принятия решения специалисты различных школ

часто определяют эмпирически, без достаточного научного обоснования, базирующегося на знании законов управления, организации деятельности, мышления. Во всех странах Европейского Союза университеты управляются демократически с участием преподавательского состава, студентов и представителей профессиональных организаций.

В целом для организации западноевропейских университетов характерны две общие черты: (а) коллективные руководящие структуры, число членов которых невелико, что позволяет обеспечить эффективность дискуссий и компетентное принятие решений; (б) административные вопросы решаются компетентными в области управления профессионалами [1].

Приводится анализ особенностей национальных систем высшего образования зарубежных стран с точки зрения управления качеством образовательной деятельности.

Так, в США система образования отличается тесной связью с крупными корпорациями, а также с малыми фирмами, часть которых порождена самой высшей школой. Регулирующую роль в ней играет в значительной степени общество, а не государство. Вузы принадлежат штату, и их деятельность регулируется местным законодательством штата. Общество через спрос на рынке труда доводит свои потребности до вузов и контролирует качество подготовки выпускников. В связи с этим в вузах имеются развитые службы содействия трудоустройству выпускников. Таким образом, система образования США имеет явно выраженную индивидуальную ориентацию. Она обеспечивает формирование специалиста как профессионала, развивает творческий потенциал личности, дает чувство уверенности в себе.

В Великобритании базовым документом для управления вузом является стратегический план, разрабатываемый на пять лет и уточняемый в ежегодно составляемых двухлетних текущих планах. В плане конкретизируются цели, кадровая стратегия, развитие информационных ресурсов, финансовая стратегия подразделений (плановые бюджеты), стратегия поддержки студентов, контроль качества. Государственные стандарты в области образования, утвержденные на правительственном уровне, в Англии не существуют. Содержание образования определяется потребностями работодателей. Вузы сами принимают решения о содержании образования и несут за него ответственность. Содержание одной дисциплины может отличаться в различных вузах. Однако существует общая система внешней рейтинговой оценки качества преподавания основных предметов по вузам Великобритании.

В Германии о качестве образования заботится министерство культуры и образования Земли. Оно через утверждение профессорского состава вуза и открытие новых специальностей. Открытие новых специальностей также утверждается Министерством. По итогам проверки составляется отчет, в котором отражаются сильные и слабые стороны вуза.

Система высшего образования Финляндии представлена университетами. Финская система образования ставит своей целью обеспечение достаточно высокого уровня знаний, навыков и просвещенности всего населения. Система высшего образования Финляндии состоит из двух параллельных секторов: университетов (и приравненных к ним вузов) и профессиональных вузов. Университетская система исходит из принципа тесной связи между научными исследованиями и обучением. Основная функция таких вузов – заниматься научными исследованиями и на основе их достижений вести обучение. В университетской системе можно получить как низшую ученую степень бакалавра, так и высшую степень магистра, а затем защитить диссертацию на степень лицензиата и доктора наук. Университеты являются также организаторами дополнительного обучения (для повышения квалификации) и преподавания, открытого для всего населения.

Высшие профессиональные учебные заведения, со своей стороны, в большинстве своем представляют собой многопрофильные региональные вузы, деятельность которых отличается тесной связью с трудовой жизнью.

Задача университетов, определенная законом, – развитие свободной научно-исследовательской деятельности, научного и художественного образования, а также

основанного на научных исследованиях учебного процесса. Университеты должны организовать свою деятельность таким образом, чтобы в научно-исследовательской работе и учебном процессе был достигнут высокий мировой уровень с соблюдением принципов этики и общепринятой научной практики.

Решения по общим принципам политики в сфере образования и законодательству принимаются в Финляндии парламентом. За исполнение этих решений отвечают Государственный совет (т. е. правительство), Министерство просвещения и Главное управление просвещения. Министерство просвещения является высшим органом страны в сфере образования, контролирующим все виды образования, получающие государственное финансирование. Доля образования в госбюджете составляет 14 процентов. Министерство просвещения стремится обеспечить гражданам страны возможность всестороннего развития личности посредством образования и услуг в сфере культуры, и профессиональных знаний и навыков, требуемых в трудовой жизни, а также укрепление национальной культуры и развитие международного сотрудничества [2].

Сравнительный обзор систем высшего образования по ряду стран показывает, что имеются различные подходы к тому, каким образом ведется управление в высших учебных заведениях.

Таким образом, для успешного управления менеджеру необходим большой объем знаний, высокая компетенция, жизненный опыт. Ведь от правильности решения, особенно руководителя высокого ранга, зависят судьбы людей, предприятий, а иногда и областей, стран, народов. Поэтому, готовясь к управленческой деятельности, необходимо знать, какие бывают решения, каким образом и зачем они принимаются и как претворяются в жизнь.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ременников В.В. Разработка управленческого решения. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2010.
2. Новиков А.М., Новиков Д.А. Образовательный проект: методология образовательной деятельности. М.: Эгвес, 2004.
3. Гневко А.В. Особенности менеджмента учебных заведений в современных условиях. – СПб.: ИУиЭ, 2009

УДК:372.83:373:378.

Тохметова Г.М.

к.п.н., доцент, Государственный университет имени Шакарима г.Семей

ИНИЦИАТИВНОСТЬ, ИННОВАЦИОННОСТЬ И МОБИЛЬНОСТЬ КАК ОСНОВНЫЕ КАЧЕСТВА ОБУЧАЮЩЕГОСЯ ПРИ КОМПЕТЕНТНОСТНОМ ПОДХОДЕ В ОБЧЕНИИ

Компетентностный подход — это совокупность общих принципов определения целей образования, отбора содержания образования, организации образовательного процесса и оценки образовательных результатов.

Содержание образования представляет собой дидактически адаптированный социальный опыт решения познавательных, мировоззренческих, нравственных, политических и иных проблем. Смысл организации образовательного процесса заключается в создании условий для формирования у обучаемых опыта самостоятельного решения познавательных, коммуникативных, организационных, нравственных и иных проблем, составляющих содержание образования.

Оценка образовательных результатов основывается на анализе уровней образованности, достигнутых обучаемыми на определённом этапе обучения.

С позиций компетентностного подхода основным непосредственным результатом образовательной деятельности становится формирование ключевых компетентностей.

По мнению О.Е. Лебедева компетентностный подход - это совокупность общих принципов определения целей образования, отбора содержания образования, организации образовательного процесса и оценки образовательных результатов. К числу таких принципов относятся следующие положения:

смысл образования заключается в развитии у обучаемых способности самостоятельно решать проблемы в различных сферах и видах деятельности на основе использования социального опыта, элементом которого является и собственный опыт;

содержание образования представляет собой дидактически адаптированный социальный опыт решения познавательных, мировоззренческих, нравственных, политических и иных проблем;

смысл организации образовательного процесса заключается в создании условий для формирования у обучаемых опыта самостоятельного решения познавательных, коммуникативных, организационных, нравственных и иных проблем, составляющих содержание образования;

оценка образовательных результатов основывается на анализе уровней образованности, достигнутых на определенном этапе обучения.

Компетентностный подход - это подход, акцентирующий внимание на результатах образования, которые признаются значимыми за пределами системы образования, причем в качестве результата рассматривается не сумма усвоенной информации, а способность человека действовать в различных проблемных ситуациях.

Важное место в реализации компетентностного подхода принадлежит технологии саморегулируемого обучения и развивающим технологиям образования. К ним относятся:

когнитивно ориентированные технологии: диалогические методы обучения, семинары-дискуссии, проблемное обучение, когнитивное инструктирование, когнитивные карты, инструментально-логический тренинг, тренинг рефлексии и др.;

деятельностно ориентированные технологии: методы проектов и направляющих текстов, контекстное обучение, организационно-деятельностные игры, комплексные (дидактические) задания, технологические карты, имитационно-игровое моделирование технологических процессов и др.;

лично ориентированные технологии: интерактивные и имитационные игры, тренинги развития, развивающая психодиагностика и др.

Компетентностный подход в общем образовании объективно соответствует и социальным ожиданиям в сфере образования, и интересам участников образовательного процесса. Вместе с тем этот подход вступает в противоречие со многими сложившимися в системе образования стереотипами, существующими критериями оценки учебной деятельности детей, педагогической деятельности педагогов, работы школьной администрации. На данном этапе развития общеобразовательной школы осуществить компетентностный подход скорее всего можно в опытно-экспериментальной работе образовательных учреждений. Наряду с этим необходима теоретическая и методическая подготовка кадров к реализации компетентностного подхода в системе педагогического образования, в том числе в центрах повышения квалификации. [1, с 4].

Очевидно, что в свете современных требований к выпускнику, которые складываются под влиянием ситуации на рынке труда и таких процессов, как ускорение темпов развития общества и повсеместной информатизации среды, авторитарно-репродуктивная система обучения устарела. Образование, ориентированное только на получение знаний, означает в настоящее время ориентацию на прошлое. В меняющемся мире система образования должна формировать такие новые качества выпускника как инициативность, инновационность, мобильность, гибкость, динамизм и конструктивность. Будущий профессионал должен обладать стремлением к самообразованию на протяжении всей жизни, владеть новыми технологиями и понимать возможности их использования, уметь принимать самостоятельные решения, адаптироваться в социальной и будущей профессиональной

сфере, разрешать проблемы и работать в команде, быть готовым к перегрузкам, стрессовым ситуациям и уметь быстро из них выходить [2, с 6].

Перспективным компетентное обучение является еще и потому, что при таком подходе учебная деятельность приобретает исследовательский и практико-ориентированный характер, и сама становится предметом усвоения. Как отмечают В.А. Болотов, В.В.Сериков, "компетентность, выступая результатом обучения, не прямо вытекает из него, а является следствием саморазвития индивида, обобщения личностного и деятельностного опыта" [3, с 28].

Эффективность результатов обучения студентов во многом зависит от использования в их обучении современных педагогических технологий (информационно-деятельностной, деятельностно-ценностной), прогрессивных методов обучения (проблемного, модельного, системно-деятельный подхода, блочно-модульного принципа обучения), привлечение студентов к участию в сетевых телекоммуникационных проектах. Наиболее естественным для будущих учителей в данном случае является метод «погружения», когда в самом процессе обучения студенты становятся не только объектами образовательной деятельности, но и ее субъектами.

Одним из перспективных практических воплощений инновационных моделей обучения является технологический подход к обучению (В.П. Беспалько, В.В. Гузеев). Технологии проектирования и конструирования учебного процесса, ориентированного на получение гарантированных результатов обучения, могут и должны использоваться и в обучении студентов в вузе.

Системообразующим компонентом профессионального образования учителя в вузе является его методическая подготовка. Одной из важнейших компонент методической компетентности учителя выступает его готовность к осуществлению проекторочной деятельности по уточнению методической системы обучения в изменившихся условиях. Основным направлением совершенствования методической подготовки будущего учителя является создание современного вузовского курса теории и методики обучения предмету. В исследованиях В.В. Гузеева, В.М. Монахова решаются проблемы внедрения инновационных подходов к методической подготовке будущего учителя специальных и методических дисциплин: деятельностный подход к обучению, педагогическая интеграция и дифференциация обучения, педагогическая, в том числе информационная, технология и др. В то же время в практике обучения эти инновационные подходы используются фрагментарно, изолированно, что не приводит к реальным изменениям в качестве профессиональной подготовки учителя: для успешного формирования того или иного вида деятельности в процессе обучения обучаемый должен осуществлять деятельность, по своему психологическому содержанию адекватную формируемой (В.А. Байдак, А.А. Столяр, Л.М. Фридман и др.).

Главным направлением поисков в области высшего педагогического образования в настоящее время является интенсификация и оптимизация обучения. Первоочередной задачей педагогического вуза становится проблема разработки специальных подходов к структурированию личностно направленного вузовского обучения. В качестве научной базы по поиску наиболее эффективных форм структурирования этого процесса могут быть использованы исследования С.И.Архангельского – закономерные основы учебного процесса в высшей школе, В.Б.Бондаревского – проблемы формирования у студентов самостоятельного мышления; А.А.Вербицкого – контекстное обучение, В.В. Малеева, З.Д. Жуковской – методический дуализм профессионально-педагогического образования.

Управление качеством образовательного процесса, обеспечение поддержки студента в продвижении по образовательной программе возможно при наличии объективной педагогической диагностики, позволяющей проследить динамику изменений в процессе становления будущего учителя [4, с 3].

ЛИТЕРАТУРА

1. Лебедев О.Е. Компетентностный подход в образовании//Школьные технологии.-2004.- №5.-С.3-12.
2. Днепров С.А. Педагогическое сознание: теория и технологии формирования у будущих учителей: Монография. Образование: исследовано в мире. www.oim.ru
3. Болотов В.А., Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе.// Педагогика. 2003, № 10
4. Абдуллина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. М., 1990. <http://lib.sportedu.ru>.

УДК:372.83:373:378.

Тохметова Г.М.

к.п.н., доцент, Государственный университет имени Шакарима г.Семей

РАЗВИТИЕ КРЕАТИВНОСТИ И ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ ПРИ ИСПОЛЬЗОВАНИИ ПРОЕКТНОГО МЕТОДА В ОБУЧЕНИИ

Современный образовательный процесс немислим без поиска новых, более эффективных технологий, призванных содействовать развитию творческих способностей обучающихся, формированию навыков саморазвития и самообразования. Этим требованиям в полной мере отвечает проектная деятельность в учебном процессе.

Слово «проект» произошло от латинского "projectus", что означает "брошенный вперед", "выступающий", "бросающийся в глаза". И на самом деле, планируя проект, учитель как бы заглядывает в будущее, воображает нечто, что ученик может создать или получить, затратив определенные усилия. Проектный метод в образовании – это дидактическое средство активизации познавательной деятельности учащихся, развитие креативности и одновременно формирование определенных личностных качеств. Три «кита», на которых держится данная технология: самостоятельность, деятельность, результативность.

Во второй половине XX века значительно возрос интерес к методу проекта во многих странах (США, Великобритания, Франция). В зарубежной педагогике метод проектов стал развиваться в рамках альтернативного образования, особенно в США, например, стал использоваться Бертом Шлезингером в "Школе без стен". На базе таких школ возникло новое направление в образовании – продуктивное обучение, базирующееся на проектном методе. Немецкие педагоги – основатели продуктивного обучения Ингрид Беем и Йенс Шнайдер – считают, что сущность методов проектов – стимулирование интереса детей к обучению через организацию их самостоятельной деятельности, постановки перед ними целей и проблем, решение которых ведет к появлению новых знаний и умений. В продуктивном обучении метод проектов используется для развития творчества, познавательной активности, самостоятельности, построения индивидуальных образовательных маршрутов учащихся. В своей книге "Проектный метод" (изд. "Бельц", Германия, 1997) Карл Фрей под этим понятием подразумевает путь, по которому идут обучающие и обучаемые, разрабатывая проект.

Можно выделить разные подходы к классификации проектов. Е. С. Полат предложила следующие типологические признаки проектов, которые лежат в основе классификации:

По характеру доминирующей в проекте деятельности: поисковая (поисковый проект); исследовательская (исследовательский проект); творческая (творческий проект); ролевая (игровой проект); прикладная (практико-ориентированный проект); ознакомительно-ориентировочный (ориентировочный проект).

По предметно-содержательной области: монопроект, в рамках одной области знаний; межпредметный проект, на стыке различных областей.

По количеству участников проекта: индивидуальный, парный, групповой, коллективный (массовый).

Этап реализации проекта: обсуждение и выбор методов исследования и поиска информации; самостоятельная работа учащихся над задачами; промежуточные обсуждения достигнутых результатов; оформление проекта.

Этап презентации результатов проекта: подготовка презентации; этап оценивания проекта.

Этап оценивания проекта: значимость и актуальность выдвинутых проблем, их адекватность изучаемой тематике; корректность используемых методов исследования и обработки получаемых результатов; активность каждого участника проекта в соответствии с его индивидуальными возможностями; коллективный характер принимаемых решений (при групповом проекте); характер общения и взаимопомощи, взаимодополняемости участников проекта; необходимая и достаточная глубина проникновения в проблему; привлечение знаний из других областей; доказательство принимаемых решений, умение аргументировать свои заключения и выводы; эстетика оформления результатов проведенного проекта; умение отвечать на вопросы оппонентов.

Суть метода – стимулировать интерес обучаемых к определённым проблемам, предполагающим владение определённой суммой знаний, и через проектную деятельность показать практическое применение полученных знаний. Другими словами, от теории к практике. В основе метода проектов лежит развитие познавательных навыков и умений самостоятельно конструировать свои знания. Метод проектов ориентирован на самостоятельную деятельность учащихся – индивидуальную и групповую. Этот подход органично сочетается с групповым подходом к обучению. Метод проектов всегда предполагает решение какой-то проблемы, предусматривающей, с одной стороны, использование разнообразных методов, средств обучения, а с другой – интегрирование знаний, умений из различных областей науки, техники, технологии, творческих областей. Результаты выполненных проектов должны быть «осязаемыми» - заканчиваться конкретным результатом, готовым к внедрению.

Основные требования к использованию метода проекта:

1. Наличие значимой в исследовательском, творческом плане проблемы (задачи), требующей интегрированного знания, исследовательского поиска для её решения.

2. Практическая, теоретическая значимость предполагаемых результатов.

3. Самостоятельная мотивированная деятельность участников проекта.

4. Структурирование содержательной части проекта (с указанием поэтапных результатов).

5. Выявление проблемы, предложение путей её решения, оформление конечных результатов, анализ полученных данных, подведение итогов.

Выбор тематики проектов может быть различным. Тематика проектов может предлагаться как учителем, так и самими учащимися, ориентирующимися на собственные интересы. Тематика проектов может касаться каких-то теоретических вопросов академической программы, требующих углубления на данном этапе обучения. Результаты выполненных проектов должны быть материальны (презентации, видеофильм, различные виды публикаций, и т.д.). Проектная деятельность заинтересовывает учащихся, если они знают, что их проект будет востребован. Выбирая тему проекта и выполняя его, школьники учатся выявлять потребности приложения своих сил, находить возможности для проявления своей инициативы, способностей, знаний и умений, проверяют себя в реальном деле, проявляют целеустремлённость и настойчивость. Гуманистический смысл проектного обучения состоит в развитии творческого потенциала обучающихся. Школьники с большим увлечением выполняют именно ту деятельность, которая выбрана ими самими. Проектная деятельность способствует преобразованию процесса обучения в процессе самообучения, позволяет каждому ученику увидеть себя как человека способного и компетентного.

Проектный метод обучения в сочетании с традиционным является действенным элементом в организации самостоятельной работы учеников.

Цель проектного обучения состоит в том, чтобы создать условия, при которых учащиеся: самостоятельно и охотно приобретают недостающие знания из разных источников; учатся пользоваться приобретёнными знаниями для решения познавательных и практических задач; приобретают коммуникативные умения, работая в различных группах; развивают у себя исследовательские умения; развивают системное мышление.

В последние годы увлечение проектной работой стало всеобщим. Причина этого кроется в тех возможностях, которые открывает проектная деятельность для развития общеучебных (надпредметных) умений и социализации учащихся.

Проектной деятельности может предшествовать "мозговой штурм", в процессе которого обозначатся новые интересные проблемы для учащихся. В процессе проекта учащиеся синтезируют знания в ходе их поиска, интегрируют информацию смежных дисциплин, ищут более эффективные пути решения задач проекта, общаются друг с другом. Совместная деятельность реально демонстрирует широкие возможности сотрудничества, в ходе которого учащиеся ставят цели, определяют оптимальные средства их достижения, распределяют обязанности, всесторонне проявляют компетентность личности. Проектная деятельность наглядно демонстрирует возможности моно полипредметного, индивидуального и группового (разнообразных образовательных маршрутов) проектов.

В переводе с латинского проект - означает "самостоятельный поиск пути" ("брошенный вперед"). Проекты существуют разного типа, но в школе применяется только один.

Учебно-познавательный проект - это ограниченное во времени, целенаправленное изменение определенной системы знаний на основе конкретных требований к качеству результатов, четкой организации, самостоятельного поиска решения проблемы учащимися. За определенное время (от одного урока до 2-3 мес.) учащиеся решают познавательную, исследовательскую, конструкторскую, либо другую задачу. Необходимо получить новые знания в ходе решения учебно-познавательной проблемы.

Главные условия организации работы над проектом

1. Профессионализм учителя, знание им особенностей проектной методики, осознание широких возможностей развития учащихся в процессе проектной деятельности;
2. Обучение учащихся и овладение ими технологии проектной деятельности. Умение определять цель, задачи, видеть предмет исследования, определять гипотезу, планировать собственную деятельность и своих товарищей. Способность четко, систематически выполнять спланированную работу, что является неременным условием для развития школьников, участвующих в реализации проекта, достижении цели проекта.
3. Стремление учащихся участвовать в работе над проектом, определенный уровень владения знаниями по предмету и общеучебными интеллектуальными умениями.
4. Начатую совместную работу учителя и учащихся по проекту, следует доводить до конца, поэтапно согласуя ее промежуточные результаты с учителем.
5. Доступность информации о ходе проекта.

Методика проектной деятельности

1. Выбор проблемы, обоснование практической значимости ее результата
2. Определение цели и поэтапных задач.
3. Определение масштабов работы, средств и методов достижения цели, рамки интеграции с др. предметами, предполагаемые сложности, сроки, разделение всей работы на этапы.
4. Формулировка гипотезы, идеи реализации.
5. Выбор исполнителя или команды для осуществления проекта. Распределение обязанностей на каждом из этапов проекта при всеобщем равноправии участников. Мотивация участников.

6. Планируя проект, необходимо продумать его общую модель и ее структуру. Модель - это условный образ, схема конечного результата проекта.

Структурные элементы обучения школьников проектной деятельности как педагогического процесса:

Цель. Подготовка школьников к успешной, безопасной, природо- и культуросообразной преобразовательной деятельности.

Задачи: формирование проектной культуры; практическая подготовка к творческой проектной деятельности; развитие учащихся как субъектов преобразовательной деятельности.

Деятельность обучения: анализ исходной ситуации, определение целей и задач обучения; планирование работы, отбор содержания и средств достижения целей; выполнение необходимых операций, организация работы; контроль, коррекция; анализ и оценка результатов обучения.

Методы: традиционные; активные; творческие.

Средства: визуальные; аудиальные; аудиовизуальные; информационные, цифровые образовательные ресурсы.

Организационные формы: Индивидуальные. Коллективные. Групповые. Классные и внеклассные. Школьные и внешкольные.

Содержание связано с усвоением этапов проектной деятельности, охватывающей все сферы социальной практики, материального производства и преобразования окружающей действительности: исследовательский (подготовительный) этап проектной деятельности; технологический этап; заключительный этап.

Результаты: сформированность основ проектной культуры; практическая подготовленность к творческой проектной деятельности, проектная компетентность; уровень развития учащихся как субъектов преобразовательной деятельности.

Функционирование данной структуры осуществляется следующим образом. Зная цели и задачи обучения, субъекты образовательного процесса в тесном взаимодействии с помощью методов, средств и организационных форм овладевают содержанием обучения — творческой проектной деятельностью. После осуществления цикла продуктивного взаимодействия субъектов процесса обучения изучаются результаты этого процесса, которые анализируются и сравниваются с поставленной целью. При необходимости проводится коррекция образовательного процесса и осуществляется новый цикл продуктивного взаимодействия субъектов процесса обучения с целью достижения более высокого уровня готовности школьников к творческой преобразовательной деятельности.

Метод проектов, во-первых, позволяет решить одну из самых острых проблем современного образования – проблему мотивации. С помощью традиционных методик детей учёбой не увлечь. Поэтому необходимо выдвигать перед детьми такую проблему, которая интересна и значима для каждого. Для творческой продуктивности проекта важно сформулировать такие задания, которые не имели бы единых, заранее известных решений. Формулирование открытого задания может стать результатом коллективного обсуждения проблемы. Во-вторых, реализуются принципы личностно-ориентированного обучения, когда учащиеся могут выбрать дело по душе в соответствии со своими способностями и интересами. В-третьих, выполняя проекты, школьники осваивают алгоритм проектно-преобразовательной деятельности, учатся самостоятельно искать и анализировать информацию, интегрировать и применять полученные ранее знания. В итоге развиваются их творческие и интеллектуальные способности, самостоятельность, ответственность. Формируются умения планировать и принимать решения. Учебные проекты учащихся должны быть прообразами проектов в их будущей самостоятельной жизни. Выполняя их, учащиеся приобретают опыт разрешения реальных проблем, продвигаясь вперёд к поставленной цели. В-четвёртых, метод проектов тесно связан с использованием новейших компьютерных технологий. Это и электронная почта, поисковые системы, электронные конференции, викторины, олимпиады.

Данные технологии способствуют формированию критического и творческого мышления учащихся, умению работать с информацией, что в полной мере отвечает основной задаче современной школы – воспитанию социально активной личности, способной к самоутверждению и самосовершенствованию.

ЛИТЕРАТУРА

1. Зимняя И. А. Педагогическая психология. — М., 2008.
2. Матяш Н. В. Инновационные педагогические технологии. Проектное обучение. - М. : Издательский центр «Академия», 2011. — 144 с.
3. Новиков А. М. Методология учебной деятельности. — М., 2015.
4. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. / Под ред. Е.С. Полат. - М., 2000
5. Поливанова К.Н. Проектная деятельность школьников. — М., 2008.
6. Сасова И. А. и др. Метод проектов в технологическом образовании школьников: учебно-методическое пособие. — М., 2003.
7. Современная гимназия: взгляд теоретика и практика./Под ред. Е.С. Полат. - М., 2000.

ӘӨЖ: 910.1.

Малаева Л.Т., Аметхан Ж.

Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті

ЖОО ОҚУ ҮРДІСІНДЕ МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Қазақстанның тәуелсіз мемлекет ретінде қалыптасуы жоғары білім беру жүйесінің дамуымен тығыз байланысты. Қай халықтың, қай ұлттың болсын толығып өсуіне, рухани әрі мәдени дамуына басты ықпал жасайтын тірегі де, түп қазығы да – білім ордасы. Жоғары орындарының білім деңгейін көтеру және онда интерактивті құралдарды пайдалану арқылы оқу – тәрбие үрдісін тиісті деңгейге көтеру, педагогикалық ұжымның жүйелі басшылыққа алған бағыты деп есептейміз. Интерактивті құралдарды қолдану негізінде жаратылыстану бағытының пәндерін оқыту сапасын арттырып, білім беруді ақпараттандыру жүйелі түрде іске асады деуге болады. Заманымызға сай қазіргі қоғамды ақпараттандыруда педагогтардың біліктілігін ақпараттық – коммуникациялық технологияны қолдану саласы бойынша көтеру негізгі міндеттерінің біріне айналды. Қазақстан Республикасының Білім туралы заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқытудың жаңа технологияларын, оның ішінде қоғам мен еңбек нарығының өзгеріп отыратын қажеттеріне тез бейімделуіне ықпал ететін кредиттік қашықтықтан оқыту, мультимедиялық – коммуникациялық технологияларды енгізу және тиімді пайдалану» деп көрсетілген. Солардың бірі білім беруді ақпараттандыру барысында дидактикалық және оқыту құралы болып компьютер саналады. Сондықтан кез – келген білім беру саласында мультимедиялық электрондық оқыту құралдары барлық пәндерді оқытуға пайдаланылады [1. 3].

XXI ғасыр – бұл ақпараттық қоғам дәуірі, технологиялық мәдениет дәуірі, айналадағы дүниеге, адамның денсаулығына, кәсіби мәдениеттілігіне мұқият қарайтын дәуір. Білім беру үрдісін ақпараттандыру – жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы дамыта оқыту, дара тұлғаны бағыттап оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу – тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын жоғарлатуды көздейді. Олай болса, ақпараттық бірліктердің білімге айналуы әлемнің жүйелік – ақпараттық бейнесін студенттердің шығармашылық қабілеттері мен құндылық бағдарларын дамыту арқылы қалыптастыруды көздейтін, адамның дүниетанымының құрамдас бөлігі болып табылатын интеллектуалды дамуды қалыптастырудың бір жолы. Ақпараттық бірлікті қалыптастыру: оқу материалдық - техникалық базасына; ақпараттық қоғам саясатының мақсаты мен

міндеттеріне; педагог мамандардың информатикадан білім деңгейлерінің сапасы мен шеберліктеріне, оқу – тәрбие бағытының ақпараттық қоғам бағытымен өзара байланысына тәуелді.

Интерактивті құралдарды пайдаланудың тиімділігі. Қазіргі уақытта заманымызға сай қазіргі қоғамды ақпараттандыруда педагогтардың біліктілігін ақпараттық – коммуникациялық технологияны қолдану саласы бойынша көтеру негізгі міндеттерінің бірі білім беруді ақпараттандыру барысында дидактикалық және оқыту құралы болып компьютер саналады [2. 145]. Сондықтан кез – келген білім беру саласында мультимедиялық электрондық оқыту құралдары барлық пәндерді оқытуға пайдаланылады. Бұл бағытта ақпараттық технологияны оқыту үрдісіне екпінді түрде енгізу бағытында және қолданылатын жаңа құралдардың бірі – бағдарламалық – техникалық кешен болып саналатын интерактивті тақта болып табылады. Қарапайым тақта және компьютер проекторына қарағанда, интерактивті тақта сабақ мазмұнын кеңінен ашуына мүмкіншілігі өте зор. Интерактивті тақтаны пайдалану кезінде үлкен жетістікке қол жеткізу үшін, керекті материалдарды дайындау керек. Сабақта оқытушы интерактивті тақтаны бір емес бірнеше рет пайдалана алады, қарапайым тақтаға қарағанда интерактивті тақта пайдалануға ыңғайлы, әрі уақыт үнемдейді. Интерактивті тақта оқытудың басқа тәсілдеріне қарағанда (салыстырғанда), көптеге жетістіктері бар. Бұл жетістіктер туралы өз сабағында интерактивті тақтаны пайдаланатын оқытушылар ғана айта алады. Қызметтестер мен біріге отырып сабақта дайындалу арқылы жақсы әсерге қол жеткізуге болады, бұл тек қана міндеттерді бөліп беру мен уақытты үнемдеу ғана емес, сонымен қатар берілген материалдардың сапасын да арттырады. Оқу материалдар базасын жасау, қызметтестермен жасаған материалдарды өз сабағында пайдалану арқылы уақытын үнемдейді. Материалдарды оқып үйрену барысында интерактивті тақтаны пайдалану білім өрісін кеңейтуге мүмкіндік береді, сондықтан оқытушылардың дайындаған материалы оқушыларға түсініктірек болады. Оқытушылардың байқағанындай сабақтың оқушыларға қызықты және дәлелді болады, және оны жылдам есте сақтайды. Интерактивті тақта оқу сапасын жоғары деңгейде тағы да оқытушылардың уақытын үнемдейді, оған бұрын өтілген материалдардың екінші рет қайталауға қажеті жоқ. Интерактивті тақта барлық сабақта қолдану мүмкін, жоқ болмаса сабақтың әр бір сатысында. Басқа да заттар сияқты интерактивті тақтаны пайдаланудан ең көп тиімділікке сабақта қойылған мақсаттарға сәйкес қолдану арқылы жетуге болады. Интерактивті тақтамен бірге жүретін бағдарламалық нұсқаулықты жақсы біліп, оны сабаққа дайындалғанда қолданулары керек. Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, айта кетейік: Сабақ алдын - ала дайындалған болу керек, сонда ғана материалдар жылдам түсіндіріледі. Интерактивті тақтада бір уақытта бірнеше материалдарды қолдануға болады: бейне, дыбыс, сурет, мәтін, және т. б. Сабақ соңына дейін логикалық үздіксіз түрде болса, сонда ғана сабақ қойылған мақсатына жетеді; Сабақ кезінде сақталған файлдар студенттерге беріледі: сондай – ақ бұл файлдарды келесі сабақта өтетін материалдарды қайталау және толықтыру үшін қолданылады. Интерактивті тақта оқыту тиімділігін қалай арттырады. Сабақта интерактивті тақтаны қолдану оқыту тиімділігін арттыру. Сабақ үрдісінде пайдаланып жүрген әдіс – тәсілдер студенттің оқуға деген ынта - ықыласының, дағды мен ой - өріс, білім – біліктерінің артуымен сипатталары сөзсіз. Интерактивті тақта – дегеніміз не? Интерактивті тақта – бұл компьютердің қосымша құрылғыларының бірі және де дәріс берушіге немесе баяндама шыға екі түрлі құралдарды біріктіретін: ақпараттың кескіні мен қарапайым маркер тақтасын біріктіретін құрал. Бүгінгі күні бірнеше интерактивті тақта түрлері бар. Олардың ішінде білім саласында қолданып жүргендеріне қысқаша шолу жасайық. АСТIV board (Promethean компаниясы) – АСТIV studio программасы арқылы іске қосылады [3. 48]. Бұл құрылғы компьютер, мультимедиялық проектор және ақпараттарды енгізуге арналған активті қаламнан тұрады. Активті қалам – дегеніміз не? Активті қалам – бұл меңзерді басқару құрылғысы және компьютер мен тақта арасындағы байланысты іске асырушы құрылғы. Студенттердің оқыту барысында мультимедиялық технологияны пайдаланып, білім сапасын едәуір арттыруға және білім стандарты бекіткен оқу материалын

барлық қажетті дәрежеде меңгеруін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді деген қортынды жасауға болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының Білім туралы заңы.- Астана: Ақорда, 27 шілде, №319-III ҚР. 3.
2. Қазақстан Республикасында білім беру дамытудың 2010-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы//Егемен Қазақстан , 16 ақпан 2015.
3. Қазақстан Республикасының жалпы орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарттары. Жалпы бастауыш білім.- Алматы, РОНД, 2003.-46-48 б.

УДК:372.83:373:378.

Тохметова Г.М.

к.п.н., доцент, Государственный университет имени Шакарима г.Семей

ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ИННОВАЦИОННОГО УПРАВЛЕНИЯ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ КАК АКТУАЛЬНЫЙ ФАКТОР СОВРЕМЕННОГО МЕНЕДЖМЕНТА

По мнению многих авторов, инновации в деятельности образовательной системы является наиболее действенным и актуальным фактором современного менеджмента учебного процесса. В связи с этим формирование системы инновационного управления высших учебных заведений на каждом уровне должно происходить по предусмотрению развития инновационного управления.

О.Г.Ильина организационную структуру системы управления вузом рассматривает с точки зрения стратегического управления [1]

Система включает несколько управляющих подсистем, в основу которых положены стоящие перед ними задачи. К задачам подсистем автор относит “Планирование обучения”, “Маркетинг”, “Финансирование деятельности вуза”, “Организацию труда преподавателей”, “Развитие персонала”, “Оплату труда”, “Обеспечение”.

С.Д.Резник и В.М.Филиппов рассматривают систему управления высшим учебным заведением как социально-экономическую систему, в которой отражена “взаимосвязь элементов внешней среды, оказывающих воздействие на систему управления высшим учебным заведением и конечные результаты деятельности данной системы. [5] Это достижимо при эффективном использовании принципов и механизмов, которые осуществляют систему взаимосвязей и отношений между объектом и субъектом управления данной системы”.

К субъектам управления авторы относят органы управления образованием, органы управления вузом, управленческие кадры вуза. Управляемая подсистема включает в себя несколько подсистем управления:

- управление стратегическим развитием;
- управление учебной работой, управление научной работой, управление экономической деятельностью, управление внешними связями;
- управление социальной и воспитательной работой;
- управление административно-хозяйственной деятельностью;
- управление инновационной деятельностью;
- разработки программ (планов мероприятий) по достижению стратегических целей и решению стратегических задач)

Стратегический менеджмент вуза должен осуществляться органом по стратегическому развитию, в который входят лица, ответственные за развитие и реализацию стратегии. В контексте развития инновационной деятельности стратегическое управление

предполагает анализ инновационного потенциала и активность вуза, разработку инновационной политики и трансформацию выбранных направлений в стратегические цели.

Функциональное управление осуществляют руководители подразделений. На данном уровне должна происходить трансформация стратегических целей в сфере инноваций в тактические цели подразделений или центров ответственности.

К управляемой подсистеме относятся подразделения, которые должны обеспечить инновационные процессы, задачей которых является реализация этапов инновационного процесса: генерирование идеи – оценка и выбор идеи – разработка инновации – внедрение инновации – коммерциализация.

Таким образом, в современной системе управления вузом инновационные системы должны развиваться на стратегическом уровне и находить своё отражение, что в свою очередь обеспечивается соответствующей организационной структурой вуза, соответствующими подразделениями. [3]

Процесс жизнедеятельности и жизнеспособности любого вуза в значительной мере определяется не только личностью руководителя, но и профессионализмом специалистов всех уровней, начиная от высшего управленческого звена (ректор, проректоры, деканы, заведующие кафедрами) до вспомогательного персонала.

Одним из приоритетных направлений труда ректора вуза на всех этапах его управленческой деятельности является осуществление кадровой политики. Она зависит в значительной степени от осознания им своих реальных достижений, масштабов личности и мышления, уверенности в своих лидерских ресурсах, обеспокоенности развитием руководимой образовательной структуры, пониманием ее задач и перспектив. При планировании и управлении карьерным развитием сотрудников ректоры используют различные модели. Одной из эффективных можно считать модель партнерства, которая имеет ряд преимуществ. Ее реализация предполагает трехстороннее сотрудничество: сотрудника, руководителя и отдела персонала (отдел развития кадров). При такой модели руководитель участвует в планировании карьеры и выступает в качестве советника, наставника. Названная модель позволит ректору вуза более успешно реализовывать планы развития, так как он сохраняет за собой право распоряжаться ресурсами подчиненных, управлением, распределением рабочего времени. Анализ работы многочисленных вузов предоставляет факты доказывающие, что в тех вузах, где кадровое продвижение сотрудников является самостоятельным направлением деятельности ректоров эффективна не только деятельность вуза, но и вся система межличностных взаимодействий, общения сотрудников, которая становится более экологичной. Понимая это, ректоры некоторых вузов создают новые организационные структуры, в функции которых входит изучение личностного и профессионального ресурса подчиненных, их карьерного роста.

Речь идет о необходимости создания в вузах маркетинговых центров, которые берут на себя задачи диагностики соответствия индивидуально-психологических и профессиональных параметров специалистов тем должностям, которые определены штатным расписанием вуза. Кроме того, маркетинговый центр может определять качественную и количественную потребность в персонале, учитывать значимые факторы, которые определяют потребность в нем, делать расчет затрат на его приобретение и дальнейшее использование, выбор источников и путей покрытия расходов, связанных с приглашением высококвалифицированных специалистов.

Среди факторов, влияющих на потребность в персонале, наибольшую значимость имеют, прежде всего, рыночные факторы: рост спроса на образовательные услуги данного вуза, учет возможности роста кадров в контексте его стратегического развития. В настоящее время увеличивается значимость технологических факторов: увеличение числа специалистов, в связи с совершенствованием научно-технологической базы вуза, необходимой для осуществления образовательного процесса.

Квалификационные факторы связаны с подбором профессорско-преподавательского состава, имеющего высокий уровень подготовки, ученые степени и звания, необходимые

для приведения кадрового состава вуза в соответствие с нормативными требованиями, задаваемыми вышестоящими инстанциями. В задачи маркетингового центра входит также создание имиджа вуза, т.е. его привлекательного и конкурентоспособного образа для потребителя образовательных услуг. Как правило, ректор вуза прибегает к использованию различных видов рекламы, направленной на подчеркивание преимуществ получения образования именно в данном вузе. Учет организационного фактора позволяет оптимизировать и вносить изменения в организационную структуру, дает возможность уменьшить потребность в персонале. Этот фактор напрямую связан с социальным фактором, обуславливающим текучесть кадров и необходимость их постоянного пополнения. Специалисты маркетингового центра определяют методы реализации кадровой политики ректора, выбор стратегий и осуществление практических действий по их реализации.

Анализ опыта работы ряда вузов показывает, что внутреннее привлечение кадров является более предпочтительным, так как позволяет увеличить перспективы служебного роста, повышает их удовлетворенность работой, веру в себя, дает возможность сохранить основной состав при сокращении штатов или при заполнении вакансий при освобождении должностей. Кроме того, использование стратегии внутреннего привлечения кадров не требует времени для адаптации сотрудников в этом вузе и пристройки к ним.

При многих преимуществах стратегии внутреннего привлечения кадров, она имеет и ряд недостатков: изменяет психологический климат коллектива вследствие внутренней конкуренции, снижает активность невостребованных специалистов, позволяет продвигать не столько профессионально успешных, сколько людей близкого окружения. Преодолеть недостатки стратегии внутреннего привлечения кадров может проведение внутренних конкурсов на конкретные должности.

Однако использование этой стратегии позволяет создать специфический внутренний ресурс труда, который дает возможность сохранить наиболее ценную часть специалистов и поддерживать стабильность профессорско-преподавательского состава.

Не вызывает сомнений, что наличие в вузе маркетингового центра освобождает время ректора, затрачиваемое на решение второстепенных задач. Более целесообразным является использование этого времени на разработку стратегии работы вуза с кадровым ресурсом. Следует подчеркнуть, что позитивные результаты работы маркетингового центра по работе с кадрами зависят как от уровня профессионализма его специалистов, которые должны владеть современными методами работы с персоналом, хорошо ориентироваться в профильных особенностях вуза, так и от уровня их социальной и психологической компетентности. [2]

ЛИТЕРАТУРА

1. Ильина О. Г. Методология статистического исследования менеджмента высшего учебного заведения: дисс. ... канд. эконом. наук : спец. 08.00.11 / Ильина О. Г. – М., 1997.
2. Магомедов Р.Г. Кадровая политика ректора как фактор эффективной жизнедеятельности вуза. Известия южного федерального университета. 2005. №5. с.21-26).
3. Созашвили Н.М. Инновационные ориентиры менеджмента учебного процесса. Психолого-педагогічні науки. – 2012. – № 2.С.42
4. Управление высшим учебным заведением : учеб. / под ред. С. Д. Резника, В. М. Филиппова. – 2-е изд., перераб. – М. : ИНФРА – М., 2010.

Мукатаева З.К.

т.ғ.к., профессор м.а., Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

ОРТА МЕКТЕПТЕ ТАРИХТЫ ОҚЫТУДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында еліміздің білім беру жүйесінің басты міндеттері атап көрсетілген. Соның бірі-білім беру жүйесін ақпараттандыру, оқытудың жаңа технологиясын енгізу, бүкіләлемдік коммуникация желісіне шығу.

Білім беруді тез қарқынмен компьютерлендіру қажеттілігі мына факторлармен түсіндіріледі.

1. Оқушыны қазіргі қоғам сұранысына сай өзінің өмірлік іс-әрекетінде дербес компьютердің құралдарын қажетті деңгейде пайдалана алатындай жан-жақты дамыған дара тұлға ретінде тәрбиелеу.

2. Жаппай компьютерлік сауаттылық мәселелерін шешу, яғни, оқушыларға информатика мен коммуникациялық техниканың құралдарын пайдалану дағдысын қалыптастыру.

3. Оқушының шығармашылық қабілетін, экспериментальды іскерлігін дамыту.

4. Оқу-тәрбие үрдісінің барлық деңгейін жетілдіру, тиімділігі мен сапасын жоғарылату мақсатында компьютерді жекелеген пәндерде оқыту құралы ретінде пайдалану.

Білім беру үрдісін ақпараттандыру оқушыға білім берумен байланысты. Ал білім беруде компьютерді және оның құралдарын пайдалана бастаған кезде оқытудың жаңа ақпараттандыру технологиялары ұғымы пайда болды. Анықтамалық сөздік бойынша: ЖАТ-компьютер құралдарымен оқытуда оны пайдалану әдістері туралы білімдер, жиыны ғалым Н.Макарова бұл терминді қысқаша компьютер негізіндегі технология деп тұжырымдайды. В. Извозчиковтың анықтауынша, білім берудегі жаңа ақпараттық технология- оқытудың жаңа электрондық құралдарын, ең алдымен, компьютерді оқу-тәрбие үрдісінде пайдаланудың әдіснамасы мен технологиясы.

Сондықтан білім беруді ақпараттандыру және оқытуды компьютер лендіру ұғымдарын бір-бірінен ажырата білу керек, соңғысы компьютерді тек оқытуда пайдалану аумағын қамтиды. Бұл жағдайда компьютердің мүмкіндіктері өте кең: электронды оқулықтардың көмегімен жаңа білім, жаттықтыру тапсырмаларын беру, оқушылардың білімін тексеру, тест алу, әр түрлі ойындар т.б. оқыту үрдесінде компьютер оқыту нысаны және құралы болуы мүмкін, яғни оқытуда компьютердің екі бағыты болады. Біріншісі бойынша компьютердің мүмкіндіктерін сезініп және оны әр түрлі жағдайларда пайдалана білуге қажетті білім, дағды іскерліктермен қаруландырса, екіншісі, компьютер оқытудың, тиімділігін жоғарылатып, сапасын көтеретін күшті құрал болып есептеледі.

Қазіргі кезде сабаққа дайындалу барысында мұғалім сабақ мазмұны оқушылар үшін танымалдығы жағынан қызықты әрі жаңаша өтуі үшін өзінің бағалы уақытын қажетті материалды іздеу мен жүйелеуге жұмсайды. Ал жекелеген курс мәселелік – бағдарлы оқу бағдарламалары пакетінің болуы мұғалімге «мұғалім – оқушы» жүйесінде ақпаратты беруді, өңдеуді және қайталауды жаңаша ұйымдастыруына мүмкіндік береді. Бірақ, мұның барлығы жүзеге асуы үшін мұғалім компьютерлік оқыту технологиясы бойынша білім мен іскерліктерді игеруі қажет. Бұл дайындық дифференциалды түрде болуы тиіс, себебі, әрбір пән мұғалімдері үшін компьютерді оқыту үрдісінде пайдалану әр түрлі сипатқа ие.

Қазіргі еліміздің даму қарқыны мемлекет құрылысының барлық салаларына әсер етуде. Бүгінгі тәуелсіз еліміздің болашағы мектеп қабырғасында тәрбиеленіп, ауқымды жан-жақты білім нәрімен сусындаған жас ұрпақтың тәжірибесіне байланысты. Оқушылардың жаңа тұрғыда дүние танымдық көзқарасын байыту, ақыл-ой өрісін жетілдіру, өзіндік ойлау

және өмірлік ұстанымын қалыптастыру мектеп ұстаздарының шеберлігіне, шығармашылық білімділігіне байланысты.

Жаңа заман талабына сай теориялық білімді игеру мен жаңғырту, технологиялық процестерді үздіксіз қолдану арқылы ғана үйреткенде оқушылардың алған білімі мен біліктілігі жаңаша да шынайы, нақтылы қалыптасады.

Әр уақытта ізденімпаздықпен көрсетілген білім мен біліктіліктің маңызы өте зор болады. Ендеше, қазіргі өркениет пен ғылыми-техникалық революцияның қарыштап дамуы, Елбасы жолдауындағы мемлекет мәртебесінің дүниежүзілік додада көші ілгері болып, мемлекетті басқарудың электрондық жүйесін біртіндеп іске асыру өмір талабы деп түсінсек, тарих пәнін оқытуда ақпараттану құралдарының алатын орны ерекше.

Сондықтан Елбасы 1997 жылы «Ақпараттандыру туралы» жарлыққа қол қойды. Демек, бүгінгі заманның ақпараттық және телекоммуникациялық технологиясын игеру әсіресе орта мектеп мұғалімдерінің басты міндеті. [1]

Оқытудың компьютерлік технологиясының мақсаты – ақпаратпен жұмыс істей білуді қалыптастыру және қатынас қабілетін дамыту, «ақпараттық қоғамға» түбегейлі бетбұрыс жасау. Қорыта келгенде ақпарат құралдарын тиімді пайдаланудың бірнеше артықшылықтары бар:

1. Оқушылардың танымдық мүмкіншілігін өсіреді.

2. Оқыту үрдісіне оқушының өзінің қатысуы оның ойлау қабілеті мен ынтасын арттырады.

3. Оқушыны өмірдегі тарихи құбылыстарды, оқиғаларды өзінше бағалауға, талдауға бейімдейді.

Ал тарих сабақтарында көрнекі құралсыз оқушыларды сабаққа ынталандыру, олардың алған білімдерінің тиянақты, баянды болуы қиын.

Сондықтан да оқушылардың ақпараттық мәдениетін көтеру үшін әрбір пән сабақтарында компьютерді қолдануды жолға қою керек. [2]

➤ сабақ барысында компьютерлік мүмкіндіктерді пайдаланып, слайдқа түсіру;

➤ интерактивті тақтамен жұмыс жүргізу;

➤ сөздік жұмыстарын компьютерге микрофон арқылы жаздырып, тыңдалым қабілеттерін арттыру;

➤ мәнерлеп оқу дискілерін пайдалана отырып, диктор даусымен өлеңдерді тыңдату;

➤ арнайы дайындалған электронды оқулықтар арқылы өтілетін тақырып төңірегінде оқушыға жан-жақты білім беру;

➤ әр түрлі тесттік тапсырмалар мен басқа да компьютерлік нұсқадағы тапсырмаларды өз бетінше ойлана отырып, шешімін табуға мүмкіндік беру т.б

Қазіргі заман талабы – оқытудың жаңа технологияларын меңгеру. Оқытудың жаңа технологияларының бірі – ақпараттық технология. Ақпараттандыру технологиясының дамуы кезеңінде осы заманға сай білімді, әрі білікті мамандар даярлау - мұғалімнің басты міндеті. Қоғамдағы ақпараттандыру процестерінің қарқынды дамуы жан-жақты, жаңа технологияны меңгерген жеке тұлға қалыптастыруды талап етеді.

Білім беру реформасы – Қазақстанның бәсекеге нақтылы қабілеттілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін аса маңызды құралдардың бірі. Тарих пәні мұғалімдері үшін ақпараттық технологияларды пайдаланудың тиімділігі:

• оқушының өз бетімен жұмыс істеуіне;

• уақытын үнемдеуге көмектеседі;

• білім-білік дағдыларын тест тапсырмалары арқылы тексереді;

• қашықтықтан білім алу мүмкіндігі туындайды;

• қажетті ақпаратты жедел алуға мүмкіндік береді;

• экономикалық тиімді;

іс-әрекет, қимылды қажет ететін пәндер мен тапсырмаларды оқып үйренуде (би өнері, қол еңбегі, дене шынықтыру сабақтары т.с.с.) көп көмегі бар;

- қарапайым көзбен көріп, қолмен ұстап сезіну немесе құлақ пен есту мүмкіндіктерін оқушының ой-өрісін, дүниетанымын кеңейтуге де ықпалы зор. [1]

Қазіргі алға дамып бара жатқан ХХІ ғасырдағы қоғам үрдістері бүгінгі өскелең ұрпаққа қат-қабат міндеттер қойды. Солардың бірі білім саласында оқушыларға осы заманғы сай білім жүйесі, білім әдістерімен сабақ беру. Яғни, бұл орта мектептерде тарих пәнінен сабақ беруде компьютерлік технологияны пайдаланып оқыту тәсілдерін қолданудың тиімділігі болып табылады. Оқытудың ойындық формасын тарих сабақтарында қолданып оқыту оқушыларды сол өтіліп жатқан материалдағы заман кезеңіне тереңірек үңілуге, сол кез-кезге сезінуге, белсенді лидерлік етуге итермелейді.

Мұғалім сабағында ақпараттық технологияның тиімділігін жүйелі түрде көрсете біледі. Ақпараттық технологияны пайдалану іс-тәжірибесі тиімді әдіс деп ойлаймын. Тарих пәніндегі ақпараттық технологияның ролін арттыру үшін жаңа заманға сай жабдықталған информатика кабинеті болуы керек. Информатика кабинеттеріне локальді желі орнатылса. Онда мектептің оқушылары мен оқытушыларының ақпараттық оқу құралдарын пайдалануға және әлемдік ақпарат жүйесіне еркін еніп, өз білімдерін тұрақты жетілдіруге мүмкіндік туады. Мектептегі әдістемелік қызметтің негізгі мақсаты – «Оқу жүйесіне жаңа технологияларды енгізу». Осы мақсатта жаңа технологияларды оқу үдерісіне енгізуде ауқымды жұмыстар атқарылуда. Тарих пәні мұғалімдері жаңа заманға сай оқыту технологияларын пайдаланумен қатар пәндеріне сәйкес келетін электрондық оқулықтарды алып, оларды сабақ барысында кеңінен қолдануда. Оқытушылар мен оқушылардың көпшілігі дербес компьютерді меңгерген, арнайы білім курстарының сертификаттарына ие болған.

Қазіргі таңда әдістемелік кабинетте медиотека жасалып, онда мұғалімдердің 30 электрондық сабақтары бар. Білім – болашақ бағдары, кез-келген маман даярлайтын оқу орнының басты міндеттерінің бірі – жеке тұлғаның құзіреттілігін дамыту. Құзірет - оқушының жеке және қоғам талаптарын қанағаттандыру мақсатындағы табысты іс-әрекетіне қажетті білім дайындығына әлеуметтік тапсырыс. Құзыреттілік – оқушының әрекет тәсілдерін жан-жақты игеруінен көрінетін білім нәтижесі. Ақпараттық құзыреттілік – бұл жеке тұлғаның әртүрлі ақпаратты қабылдау, табу, сақтау, оны жүзеге асыру және ақпараттық – коммуникациялық технологияның мүмкіндіктерін жан-жақты қолдану қабілеті. [3]

Бүгінгі күні ақпараттар ағымы өте көп. Ақпараттық ортада жұмыс жасау үшін кез келген педагог өз ойын жүйелі түрде жеткізе алатындай, коммуникативті және ақпараттық мәдениеті дамыған, интерактивтік тақтаны пайдалана алатын, Он-лайн режимінде жұмыс жасау әдістерін меңгерген мұғалім болуы тиіс.

- білім беретін оқу орындарын қазіргі заманға сай жаңа ақпараттық құрал – жабдықтармен жабдықтау, интерактивті тақталармен, мультимедиялық кабинеттермен және арнаулы пәндер бойынша электрондық оқулықтармен қамтамасыз ету;

- Тарих пәнін оқытудың жаңа ақпараттық технологияларын пайдалану бойынша білім жетілдіру курстарын жиі ұйымдастыру.

Ұлттық білім берудегі ақпараттандыру кеңістігін қалыптастыру факторларының бірі-тарихи білім беру саласына ақпараттық және телекоммуникациялық технологияларды енгізуді кеңейту. Қазіргі заман талабына сай жаңа ақпараттық технологияларды тарих сабағында қолданудың басты мақсаты – оқушылардың сабаққа деген қызығуын, белсенділігін арттыру арқылы интеллектуалдық қасиеттері, экономикалық құбылыстарды сезіну, оларды тануы, тарихи теорияның түсініктерін игеруі және осыларды күнделікті өмірде бағдар ұстана білуге үйрету. Осы мақсатты негізге ала отырып, арнайы компьютерлік бағдарламалар арқылы тарих сабағын жандандырып өткізуге болады.

Жасыратыны жоқ, бүгін таңда компьютер оқытудың маңызды бір бөлшегіне айналып келеді. Қазіргі кезде жекелеген пәндер үшін педагогикалық-психологиялық талапқа сай ана тілінде электрондық оқулықтарды жасау қажеттігі туды. Бұл оқулықтарды теориялық материал, жаттықтыру тапсырмалары, тексеру тестері т.б. болуы тиіс. Бұл сөз жоқ,

оқушылардың пәнге деген танымдық қызығуын арттырады, тиянақты білім алуына жағдай туғызады.

Ұрпақ үшін кітаптың маңызы қандай болса, компьютер де оқушы үшін қоршаған әлемді тануды табиғи құралы болып табылады. Тарих пәннің оқыту құралы ретінде компьютерді қолдану-оқу үрдісін белсендіруге, оқуды жекешелендіруге, оқушының өзін-өзі бақылауына мүмкіндік туғызады. Сонымен қатар, бұл кезде оқытудың мынадай психологиялық аспектісінің маңызы зор екендігін ескеру қажет: оқушылар бірден өзінің әрекеттерінің нәтижелерін сәйкес талдаулармен және ұсыныстармен бірге көреді; компьютермен жұмыс істеу оқушының шығармашылық қабілетін дамытып, жалпы мәдениетінің деңгейін мен ықыласын көтереді

Қазіргі кезде қазіргі кезде оқытуды компьютерлендіруде компьютердің мүмкіндіктері өте кең: электронды оқулықтардың көмегімен білім, жаттықтыру тапсырмаларын беру, оқушының білімін тексеру, тест алу, әр түрлі ойындар, т.б. Оқыту үрдісінде компьютер оқыту нысаны және құралы болуы мүмкін. Яғни, оқытуда компьютердің екі бағыты болады: Компьютердің мүмкіндіктерін сезініп, оны әр түрлі жағдайда пайдалана білуге қажетті білім, дағды, іскерліктермен қаруландыру. Компьютер оқытудың тиімділігін жоғарылатып, сапасын көтеретін күшті құрал болып табылады.

Қазіргі кезде оқытушы сабақ мазмұны қызықты әрі жаңаша өтуі үшін өзінің бағалы уақытын қажетті материалды іздеу мен жүйелеуге жұмсайды. Ол үшін басты міндет – оқытуды компьютерлендірудің концептуалды аспектісін жасау.

Компьютерді пайдаланып оқуды ұйымдастыруда дидактикалық ұстанымдардың басшылыққа алынатыны түсінікті. Оқытудың компьютерлік технологиясының дидактикалық категорияларының өзіндік ерекшеліктері бар, тіпті кейбір дәстүрлі ұстанымдардың аумағы кеңейіп, осы технология кезінде ғана шын мәнінде іске асуға мүмкіндік алады. Ұстаздың басты мақсаты–мектеп қабырғасынан білімді, өз бетінше өмір сүретін шығармашыл азаматты шығару. Осы мақсатты жүзеге асыруда ақпаратты технологияны тиімді қолдану орынды.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. www.teknology.kz.
2. Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. – Астана: Елорда, 2008.-Б 4-8
3. Рысбаева А. Ақпараттық технологияның оқушы қызығушылығын арттырудағы орны.// Қазақ мектебі. -2009. № 5 108-111 бет.
4. Есмұратова Э. Тарих сабағында ақпараттық технологияларды пайдаланудың тиімділігі. // Қазақстан тарихы 2010. №5 42-45 бет.
5. Абдрасилов А. Ақпараттық қоғамның қалыптасуы және ақпараттардың жаңа түрлері.// Білім ғылыми. 2010. № 5 (53) 61-63 бет

ЖОЖ 372.894(574)

Мукатаева З.К.

т.ғ.к., профессор м.а., Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ ИНТЕРАКТИВТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІНІҢ МАҢЫЗЫ

Білім беру жүйесінің даму тарихында оқытуды ұйымдастырудың әртүрлі формалары пайдаланылады. Оқыту формаларының бірте-бірте өзгеруі мұғаліммен оқушылардың іс-әрекетінің, үдемелі ғылыми-техниканың өзгеруіне байланысты болады.

Орта мектепте білім беру ісін де әр кезеңде әр түрлі баға берілгені тіпті кейбір болжамдардың негізсіздігін уақыт таразысының өзі-ақ дәлелдеп берді. XX ғасырдың бас

кезінде АҚШ педагогикасына зор ықпал жасаған американдық философ-идеалист Джон Дьюм (1859-1952) келешекте мектеп болмайды, деген болжау айтқан. Олай болса мектептерде оқытуды ұйымдастырудың негізгі формасы сабақта жойылады. Бірақ оның жорамал ойы орындалмады, керісінше сабақ бүкіл дүние жүзі елдеріндегі мектептерде бірте-бірте дамуда және заман тілектеріне сәйкес өзгеруде. Сабақта оқыту мен тәрбиенің мақсаттары, міндеттері, жүзеге асырылды, оқушылардың ой-өрісі кеңейді, қабілеті дамиды, көзқарасы адамгершілік қасиеттері қалыптасады. Сабақтың шын мақсаты-тұлғаның оны қабілеті мен дарындылығына сүйеніп ұйымдастыру бірлігі-бұл сабақта алдын-ала жабдықтарды және оларды рет-ретімен пайдалануды, бүкіл сабақ бойында оқушыларды белсенді тиімді жұмысқа ұйымдастыру. Сабақты оқушылар үшін тиімді және қызықты етіп өткізу үшін не керек?

Сабақта осы сияқты талаптарға сәйкес өткізу үшін кейбір ғалымдар, жаңашыл мұғалімдер (М.Н.Скаткин, М.И.Махмутов, В.Ф.Шаталов, Е.Н.Ильин т.б.) белгілі жағдайлар керек дейді. Біріншіден әлеуметтік-педагогикалық жағдай бұл мұғалімнің шығармашылық жұмысы, білімнің белгілі көлемі мен сапасының шындығы, ынтымақтастық, яғни мұғалім мен оқушылардың бірлескен шығармашылық еңбегі лабораториялар мен кабинеттердің қазіргі заманға лайық жабдықталуы. Екіншіден, дидактикалық жағдай – бұл оқыту процесінің принциптерінің және әдістерінің заңдылықтарын сақтау және тиімді етіп пайдалануды қамтамасыз ету, сонымен бірге жаңашыл мұғалімдердің іс-тәжірибесін терең зерттеп, пайдалана білу, өйткені, олар оқыту әдісіне бірсыпыра жаңалықтар енгізеді.

Тарих соның ішінде отан тарихы жас жеткіншектерді жеке адам ретінде қалыптастыруға, ой-өрісін дамытуға, өзінің түп-тамырларын білуіне, қазіргі заманның күрделі проблемаларын дұрыс шешуге көмектеседі. Тарихты оқытудың басты мақсаты оқушыларға оның жерін ежелгі заманнан бүгінге дейін мекендеп келген адамзат жүріп өткен тарихи жолдың аса маңызды фактілерін, оқиғаларын, құбылыстарын оқып үйрету, адамдар жинаған әлеуметтік, рухани, адамгершілік тәжірибені меңгерту, сол арқылы жас ұрпақтың тәуелсіздік жолында Қазақстанның жаңа қоғамды құруға белсене қатысуына және Қазақстан мен дүниежүзінің тағдырына деген жоғары жауапкершілік сезімін қалыптастыру болып табылады.

Бала мектеп табалдырығын «білсем» деген үлкен ынтымақпен аттайды. Осы бала бойындағы ынтымақпен ерік, жігерді ары қарай ұштай білу әр ұстаздың алдында тұрған үлкен міндеті, оны атқару барысында ұстаз балалардың танымдық оқу іс-әрекетін инновациялық әдістерді, ақпараттық технологияларды қолдану арқылы сауатты ұйымдастыра, басқара білуі тиіс. Оқушылардың танымдық көзқарасын байыту ақыл-ой қабілетін жетілдіру, өзіндік ойлау және өмірлік ұстанымын қалыптастыру мұғалімнің шеберлігіне, шығармашылық қабілетіне байланысты. «Ұстазы жақсының ұстамы жақсы» деген бүгінгі тәуелсіз мемлекетіміздің ертеңі біз тәрбиелеп отырған жас ұрпақтың меңгерген біліміне, алған тәжірибесіне байланысты екеніне еш күмән жоқ.

Теориялық білімді игерту мен жаңғырту және жаңа жағдайға іс жүзінде лайықтап қолдануға үйреткенде ғана оқушылардың алған білімімен біліктілігі шынайы да нақтылы қалыптасады. Осындай жолмен қалыптасқан білім мен біліктіліктің танымдық маңызы да зор болады.

Ақпараттық және педагогикалық технологиялар негізінде мұғалімнің рөлін түбегейлі өзгертуге мүмкіндік туды, мұғалім тек қана білімді алып жүруші ғана емес, сонымен қатар оқушының өзіндік шығармашылық жұмысының жетекшісі және бағыт берушісі болып анықталды. Осыған орай сабақ беру үрдісінде кәзіргі күннің, яғни инновациялық әдістерді оқытудың интерактивті оқыту моделі болып табылады.

Көптеген жаңашыл әдістер интерактивті оқыту әдістемесімен тығыз байланысты. «Интерактив» сөзі «interact» (ағылшын тілінен алынған), «inter»-үйлесімді, «act»-қимылдау. Интерактивті оқыту-бұл алдымен, диалогтық оқыту. Диалог дәстүрлі оқыту әдістерінде де қолданылады, бірақ тек «мұғалім-оқушы» бағытында немесе «мұғалім-сынып» бағытында жүреді. Ал интерактивті оқыту әдістемесі бірнеше бағытта: «оқушы-оқушы» (жұппен жұмыс

істеу), «оқушы-сынып» (топпен жұмыс істеу), «оқушы-аудитория» (презентация), «оқушы-компьютер», т.б.

Интерактивті оқыту-бұл бүкіл сынып оқушылары таным үрдісінде қатынасқан және оқушылардың білгендері мен ойлағандарын жеткізуге мүмкіндік алатын оқу үрдісі, таным қызмет түрі. Таным үрдісінде әрбір оқушы бірігіп жұмыс істей отырып, өзінің жеке үлесін қосудан қатар, біліммен, идеямен, іс-әрекет қабілетімен алмасу жүреді. Мұнда оқушылар тек қана жаңа білім алып қана қоймай, коммуникативті біліктілігін арттыра алады: өзгенің пікірін тыңдай білу, әр түрлі айтылған ойларды саралай және бағалай білу, дискуссияға түсу және т.б.

Сабақ кезінде оқушылардың өзара және оқушы мен мұғалімнің арасында қатынастың мейлінше көп болуын оқытудың және білім берудің интерактивті әдісі деп атайды. Интерактивті әдістің мақсаты жай ақпарат беріп қана қоймай, оқушыларды өздіктерінен жауап іздеуге бейімдеу. Интерактивті әдістеме кең ауқымды мақсаттар мен арақатынас түрлерін қамтиды. Алайда қандай әдістеме қолдансаңыз да негізгі бөлімнің көзі оқушылардың өмірлік тәжірибесінде. Білім беру үрдісінде оқушылар мынадай адамдармен өзара қатынаста болады:

1. мұғаліммен (оқушы мұғалімнің сұрағына жауап бергенде);
2. шақырылған адамдармен (ата-аналар, басқа ұйым өкілдері, немесе сыныптың өзі қандай да бір ұйымдар мен адамдарға баруы мүмкін);
3. басқа оқушылармен (жұппен жұмыс істеу);
4. шағын топпен (3-5 оқушы);
5. үлкен топпен (көбінесе әртүрлі рөлдік ойындар, пікірсайыстар, сыныптағы пікірталас т.б.);
6. оқушылар тобымен және халықпен (топ әлеуметтік сұраулар алады.);
7. кейбір техника түрлерімен (компьютермен).

Интерактивті әдісті қолданатын мұғалімдер дәл осы өзара қатынас үрдісінде білім беру нәтижелі болады деп сенеді. Олардың ойынша, оқушылар тек осылай тез үйреніп, пікірталас кезінде білгенерін есте сақтай алады деп есептейді. Бұл мынадай себептерге байланысты:

- Оқушылар ақпарат алып қана қоймай, шешімді табу жолы мен шешімнің дұрстығын немесе бұл ойдың ұсынылған нұсқаларының ішіндегі ең жақсысы екендігін қисынды түсіндіре білулері, және өз ойларын дәлелдеулері керек;
- Қисынсыз құрылған шешімдер дау туғызатынын білетіндіктен оқушылар өздерінің идеяларын терең талқылайды.
- Оқушылар мәселені шешу барысында өздерінің және басқалардың тәжірибелерін қолданады. Мұндай жалпы білім қоры жеке оқушының біліміне қарағанда молырақ келеді.
- Мұғалім де оқушылардан кейбір нәрселерді біліп, үйрене алады.

Жұптасып немесе шағын топпен жұмыс істеу қарым-қатынасының артықшылығы:

1) оқушылар сынып алдында айта алмағандарын немесе тек мұғалімге айтатын ойларымен шағын топтарда өздерінің құрдастарымен бөлісе алады.

2) оқушылар өздерінің жеке пікірлерінен өзге жақсы пікірлердің бар екендігін біледі.

Интерактивті әдісті қолданатын мұғалімдердің айтуы бойынша, тек қана ақпарат беріліп, оны талқыға салмай, бірден жаттығуға көшетін сыныптарда мұғалімдердің сөзі оқушы есінде нашар сақталады. Сонымен қатар, олардың ойынша, мұндай жағдайларда оқушыларға көбіне құнды ресурстарды, яғни сыныптастарының идеяларын пайдалануға мүмкіндік берілмейді. Зерттеулерге сүйенсек, «Біз істеген нәрселеріміздің 80 пайызын, оқығанымыздың 20 пайызын, ал естігеніміздің 10 пайызын есте сақтайды екенбіз».

Жұмыс жасаудың жалпы тәртібі:

Төменде курс барысында орындауға тиіс көптеген интерактивті сабақтар мен жаттығулар жиынтығы көрсетілген. Оқушылар маңызды теориялық материалмен танысып, оны түсінді делік.

а) Дайындық. Бұған келесі қадамдар жатады:

- Оқушыларға әртүрлі жаттығуларды орындату барысында қандай ұғымдарды бекіту керектігін алдын ала анықтау арқылы тапсырманы таңдау.

- Тапсырманың құрылымы сіздің сыныбыңыздың шама-шарқымен сәйкес келу-келмеуін анықтап алу.

- Осылардың барлығына көз жеткізген соң, сіз сыныпта бұл тапсырманың қалай орындалатынын ойластыруыңыз қажет. Осылайша сіз оқушылардың тапсырмаға қатысты реакциясын алдын ала болжап, тиісінше айтар жауабыңызды да жоспарлай аласыз.

Берілген тапсырманы талқылау барысында оқушыларға түсініксіз болады-ау деген кейбір тұжырымдарды анықтап алу.

б) Топтың құрамын анықтау (кім кіммен бірлесіп, жұпта, «үштікке», «төрттікке» жұмыс істейтіндігін белгілеу.)

в) оқушылар жұмыс істей бастайды.

г) топтардың жұмысын бақылау.

Егер оқушылар бірдеңені түсінбей немесе тапсырма шеңберінен шығып бара жатқанын көрсеңіз, бүкіл сыныпқа немесе топқа қайтадан бағыт беруге тура келуі мүмкін. Оқытудың интерактивті әдістерін енгізу барысында, оқушылар бұл тәсілмен жұмыс жасап үйренбегендіктен барлық жағдайда бақылауда ұстау өте маңызды. Егер топтар ойдағыдай жұмыс істеп жатса, олардың біріне мұғалім ретінде емес, жәй қатысушы ретінде бақылауға болады. Сонымен қатар тіпті кейбір оқушылардың өз қалауымен сөйлегісі келмеген жағдайдың өзінде, әркімнің өз ойын айту құқығы қорғалуын қадағалап, отырғаныңыз жөн. Бұған сабақтың басқа кезеңдерінде де назар аударуыңызға тура келуі ықтимал.

г) Шағын топтардағы талқылау барысының аяқталуы.

д) Түйін жасау.

Жоғарыда көрсетілген сызбадан тек бірінші қатары жоқ әдеттегі сынып бөлмесін көріп тұрмыз. Кәдімгі сыныпта мұғалім өзінің көп уақытын «мені тыңдаңыздар» деп көрсетілген аумақта өткізіледі. Бұл жағдайда мұғалім тіке тұрғандықтан оқушылар соған сәйкес бастарын жоғары көтеріп алдыға қарап отырады. Бұл жылдар бойы қалыптасып қалған әдет, жоғарғы үстемдікті көрсетіп «сөйлемендер, тек мені ғана тыңдаңыздар» деген ойға жетелейді. Әрине тапсырма берген кезде біз «мені тыңдаңыздар» аумағында болуымыз керек, алайда пікірталас басталған кезде қайда тұруымыз қажет? 1-ші позицияда болуы немесе басқа топпен бірге отыруы жақсы нұсқа, себебі сіз «мені тыңдаңыздар» аумағынан алыстасыз. Мұнда мұғалім топқа қосылады немесе жоғарғы нәтижеге жету үшін жүресінен отыруы немесе оқушылармен бірге жайғасуы қажет.

Көп жағдайда сыныптың жақсы оқитын оқушылары ғана сұрақтарға жауап береді де, қалғандары үнсіз отырады. Егер сұрақ қандай да бір дәйекке қатысты және қате жауап беру ықтималдығы жоғары болса, оқушы өз еркімен сұранып, сынып алдында жауап беру үшін жеткілікті дәрежеде сізге сенім білдіруі керек. Алғашқыда «Сіз білесіз бе?» дәстүрлі сұрағының орнына «сіз қалай ойлайсыз?» деген сұраққа үйренгенше, сіз кейбір оқушылармен өзара әрекетке көшуден аулақ болуды жөн деп ойлауыңыз мүмкін. Мұның орнына оқушылардың өзара қатынасын негізгі тірек етіңіз. Сонда сіздің рөліңіз көшенің күрделі қиылысындағы жол реттеушісінің рөліне сәйкес келеді. Сіз пікірлер ағымын реттеп, оның өз мақсатыңызбен бағытталуын және өз пікірлерін айтқысы келгендердің құқығының қорғалуын қадағалауға тиіссіз.

Оқушылар пікірлері мен идеяларын еркін айтуға ұмтылу үшін мұғалім келесі әдістерді қолдануға болады.

1) Олардың жауабы дұрыс емес деп айтпаңыз, мұның орнына басқа оқушылардың бұл пікірімен келісетіндігін немесе келіспейтіндігін сұраңыз. Егер қарастырған мәселені бүкіл сынып дұрыс ұғынбаса, сонда сіз көзқарасыңызды түсіндіруге болады.

2) Олардың айтқан пікірлері үшін алғысыңызды білдіріңіз. Енжар оқушылардың пікірін жиі сұраңыз. Кейбір оқушылар енжар көрінгенімен олардың айтуға батылы жетпесе

де басқаларға ұқсамайтын ерекше пікірлерімен ойлары болуы мүмкін, бұл сыныптың мәселеге басқа көзқараспен қарауына әсерін тигізеді.

Ақпараттық және педагогикалық технологиялар негізінде мұғалімнің рөлін түбегейлі өзгертуге мүмкіндік туды, мұғалім тек қана білімді алып жүруші ғана емес, сонымен қатар оқушының өзіндік шығармашылық жұмысының жетекшісі және бағыт берушісі болып анықталды. Осыған орай сабақ беру үрдісінде кәзіргі күннің, яғни инновациялық әдістерді оқытудың интерактивті оқыту моделі болып табылады.

Интерактивті әдістерге:

1. Проблемалық шығарма әдістері
2. Презентациялар
3. Пікір-таластар
4. Кейс-стадийлер
5. Топпен жұмыс
6. Миға шабуыл әдісі
7. Сын тұрғысынан ойлау әдісі
8. Викториналар
9. Мини зерттеулер
10. Іскерлік ойындар
11. Рөлдік ойындар
12. Инсерт әдісі (белгілеулер әдісі, 7-10 минут ішінде оқушылар эссе жазады).
13. Блиц-сұрақтар әдісі
14. Анкета алу әдісі т.б.

Ақпаратты беру мұғалім мен оқушының қарым-қатынастық принципіне негізделген. Жоғарыда көрсетілген әдістер оқушының екпінділігін арттырып, алынған мәліметтерді шығармашылық тұрғыдан қайта өңдеу болып табылады.

Оқытудың интерактивтік моделінің негізгі критерийлері:

1. Емін-еркін пікір таласқа түсу мүмкіндігі
2. Белгілі бір материалды емін-еркін баяндау
3. Топтық тапсырмалардың қолданылуы және сол арқылы ұжымдық іс-әрекеттерді дамыту
4. Жазбаша жұмыстарды орындау.

Нарықтық қатынастар негізінде қалыптасып келе жатқан Қазақстан Республикасының орта білім беру жүйесіндегі негізгі приоритеттердің бірі оқушылардың мүдделерін қолдау болып табылады. Осыған орай әрбір мұғалімнің ең негізгі міндеті әрбір оқушының білім алуға деген қызығушылығын арттырып әрбір оқушының шығармашылық шабытының тууына жағдай жасау. Осының негізінде ең негізгі педагогикалық міндет шешіледі: Қазақстан Республикасының азаматын қалыптастыру, өмірлік мамандығын анықтау және оның өмірге деген дұрыс көзқарасын қалыптастыру. Осыған орай әрбір оқушының оқыту процесіне тартылуының соңғы нәтижесі оның білімділігі мен құзыреттілігіне байланысты. Сонымен қатар, қазіргі қоғамның ақпараттандырылуы білім беру үрдісіне түбегейлі өзгерістер әкеп, оқыту методикаларының негіздерін түбегейлі қайта қарастыруды талап етіп отыр.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Амоношвили Ш.Е., Лысенко С.Н. т.б. Педагогикалық ізденіс. Алматы «Рауан» 1980.
2. Бегалиев Т. Педагогика. Оқу құралы. Тараз 2000.
3. Давыдов В.В. «Проблемы развивающего обучения» М.: Просвещение 1986.
4. Жұмабаев М. «Педагогика» Алматы. Мектеп 1989.
5. Заньков Л.В. «Беседы с учителями» М.: Просвещение 1981.
6. Мамметова.М Интрективті әдіспен білім беру. // Қазақстан мектебі.-2009, №9. 48-50 бет.
7. Молдағалиев.Б, Махимова.А, Сатқанова.Г, Интерактивті оқыту әдістері // Қазақстан мектебі.-2006, №9. 16-18 бет.

8. Мұқанбетулла.К Интрективті оқыту жүйесімен // мектебі.-2004, №5. 16-20 бет
9. Қоғамдық пәндерді оқыту әдістемесі Интерактивті оқыту әдістері // Қазақстан тарихы.2007, №11. 24-26 бет.
10. Ахатаева.А Интерактивті әдісті пайдалану негізінде оқыту // Қазақстан тарихы әдістемелік журналы.-2005, №7. 5-9 бет.

ЖОЖ 372.894(574)

Мукатаева З.К.¹, Өмірбеков К.С.²

т.ғ.к., профессор м.а.¹, Тарих-педагогика факультетінің 3 курс студенті², Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

ЖЕКЕ ТҮЛҒАНЫҢ ӨЗ-ӨЗІН ДАМУЫҒА, ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН АРТТЫРУҒА НЕГІЗДЕЛГЕН ТЕХНОЛОГИЯ

Қазіргі уақытта Қазақстанда білім берудің өзіндік ұлттық үлгісі қалыптасуда. Бұл процесс білім парадигмасының өзгеруімен қатар жүреді. Білім берудегі ескі мазмұнның орнына жаңасы келуде. білім парадигмасы бірінші орынға баланың білімін, білігі мен дағдысын емес, оның тұлғасын, білім алу арқылы дамуын қойып отыр. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында оқыту формасын, әдістерін, технологияларын таңдауда көп нұсқалылық қағидасы бекітілген, бұл білім мекмелерінің мұғалімдерін, педагогтарына өзін оңтайлы нұсқаны қолдануға, педагогикалық процсті кез келген үлгімен құруға мүмкіндік береді.

Модульдік оқыту технологиясы – білім мазмұны, білімді игеру қарқыны, өз бетінше жұмыс істей алу мүмкіндігі, оқудың әдістері мен тәсілдері бойынша оқытудың дербестігін қамтамасыз етеді. Ал «модуль» дегеніміз – іс-әрекеттің мақсатты бағдарламасы белгілеген деңгейіне (жоспарланған алдағы нәтиже) жету үшін сұрыпталған, дидактикалық өңделген білім, білік, дағдының белгілі мазмұнының бірлігі және оның әдістемелік нұсқауы немесе аяқталған оқу ақпараты болып табылатын модульдік бағдарламаның негізгі құралы. Басқаша айтқанда, адамның өзіндік дамуының шамасы. Жалпы «модуль» сөзі «оқытудың мазмұны мен технологиясын» білдіреді. «Модуль мазмұны» өзіндік мағына беретін оқу материалының көлемі ретінде ұсынылады.

Бұл оқыту технологиясының ерекшелігі-оның білімді меңгеруге емес, тұлғаның танымдық қабілеттерін және танымдық процестерді яғни, жадының алуан түрлерін есту, көру, қимыл және т.б ойлауды, ынтаны, қабылдау қабілетін арнайы жасалған оқу және танымдық жағдайлар арқылы дамытуға, сондай-ақ тұлғаның қауіпсіздігін, өзін-өзі өзектілендіру, өзін-өзі бекіту, қарым-қатынас, ойын, танымдық жән шығармашылық қажеттіліктерін қанағаттандыруға; белсенді сөздік қорын дамытуға бағытталуы. Бұл технологияның тағы бір ерекшелігі дарынды балалармен тұрақты және жүйелі жұмыс істеу мүмкіндігі болып табылады.

Модуль – оқу мазмұны мен технологияны біріктіріп тұрған мақсатты функционалды байланыстырушы. Оқу модулі, негізінен, үш құрылымды бөліктен: кіріспе, сөйлесу бөлімі және қорытынды бөлімнен тұрады. Әр оқу модулінде сағат саны әртүрлі болады. бұл оқу бағдарламасы бойынша сол тақырыпқа, тақырыптар тобына немесе тарауға бөлінген сағат санына байланысты. Зерттеулер нәтижесі 7-12 сағаттан тұратын оқу модулінің неғұрлым тиімді екенін көрсетті. Оқу модулінің өзгешілігі – жалпы сағат санына қарамастан, кіріспе және қорытынды бөлімдерге 1-2 сағат беріледі. Барлық қалған уақыт сөйлесу бөлімінің меншігінде болады.[1;97]

Модульдік оқытудың өзегі – оқу модулі. Оқу модулі ақпараттардың аяқталған блогынан, бағдарламаны табысты жүзеге асыру бойынша берілген мұғалімнің нұсқауларынан және оқушының іс-әрекетінің мақсатты бағдарламасынан тұрады. Модульдік оқыту білім мазмұны, білімді игеру қарқыны, өз бетінше жұмыс істей алу мүмкіндігі,

оқытудың әдісі мен тәсілдері бойынша оқытудың дербестігін қамтамасыз етеді. Барлық жаңа технологияның алдына қоятын мақсаты – оқушының жеке басының дара және дербес ерекшеліктерін ескеріп, оларды өз бетінше ізденуін арттырып, шығармашылықтарын қалыптастыру.

Кіріспе бөлімінде мұғалім оқушыларды оқу модулінің жалпы құрылымымен, оның мақсат-міндеттерімен таныстырады. Содан соң мұғалім осы оқу модулінің барлық уақытына есептелген оқу материалын қысқаша (10-20 минут ішінде) сызба, кесте және т.б. белгілік үлгілерге сүйене отырып түсіндіреді. Оқушылардың оқу материалын қайта жаңғырту деңгейін, қарапайым білік пен дағдыларды және білімін іс жүзінде бірнеше рет қайта қолдануы сөйлесу бөлімі сабақтарында жүзеге асырылады. [2;62]

Сөйлесу бөлімінде танымдық процесс сыныпты 2-6 адамнан шағын топтарға бөлу арқылы, негізінен, оқушылардың өзара әрекет етуіне құрылған. Оқушылар қандай да бір деңгейдегі тапсырмаларды өздері таңдайды. Тапсырмаларды қарапайымнан күрделіге қарай кезең-кезеңімен орындау міндетті емес. Оқушы тапсырманы өзінің орындау мүмкіндігіне қарай таңдауға ерікті. Оқу модулінің сөйлесу бөлімінің тағы бір ерекшелігі бар. Зерттеу көрсеткеніндей, оқытудың белсенді және ойын формаларын кеңінен қолдану оқушылардың оқу материалына бірнеше мәрте 13-тен 24 ретке дейін қайта оралып, жұмыс істеуіне мүмкіндік береді.

Оқу бөлімінің қорытынды бөлімі – бақылау. Егер сөйлесу бөлімінің барлық сабақтарында оқушылардың бір-біріне көмегі, бірін-бірі оқытуы, түрлі ғылыми көздерді пайдалануы құпталынып келсе, енді қорытынды бөлімде оқушы өзінің сөйлесу бөлімінде алған білімін, білгі мен дағдыларын ешкімнің көмегінсіз көрсетуі тиіс. Оқушы білімін бақылаудың формалары ретінде тестілік тапсырмалар, бақылау жұмыстары, сынақ, зертханалық жұмыстар немесе эксперименттік есептер оқу пәнінің ерекшелігіне орай, оқу модулінің қорытынды бөлімінде беріледі.

Модульдік оқыту технологиясының жеке тұлғаның өз-өзін дамытуға, шығармашылық қабілеттерін арттыруға қажетті іскерліктері мен дағдыларын қалыптастыратын бірден-бір технология. Модульдік оқыту технологиясының тиімділігі: 1) қысқаша сызбалар арқылы түсіндірілуі; 2) оқушылардың әрбір сабақта іс-әрекетін бағалау үшін диалогтық қарым-қатынас негізінде танымдық іс-әрекетін ұйымдастыру, 3) барлық тақырыптар бойынша тест, сынақ жүргізу. Оқушыларға: 1) өз ойларын толқы жеткізе алмауы; 2) материалды мұғалімнің жеңілдетіп түсіндіруін қалауы; 3) нақты фактілерге мән бермеуі; 4) білімді жинақтауға мән бермеуі.

С.И. Ожеговтың пайымдауынша «Модуль дегеніміз – белгілі бір тақырып ішіндегі бөліктердің өзара топтастырылған жүйесі». Ал «технология» гректің «шеберлік» деген сөзі. Яғни, модуль — тұтас жүйенің бір бөлшегі, пәннің негізгі заңдылықтарын ашатын ұғымдардың бір-біріне байланысты элементтердің жиынтығы. Модульдік технология дегеніміз-білім алушының ішкі мүмкіншілігіне, қабілетіне қарай өз бетімен ізденуіне, әрекет етуіне лайықталған дидактикалық құрылым, адамның өзін-өзі дамуының амалы, жолы. [3;45]

Оқыту технологиясының біз әзірлеген нұсқасының бір ерекшелігі – оның білімді меңгеруге емес, жеке тұлғаның танымдық қабілеттерін және танымдық процестерін, яғни жадының алуан түрін (есту, көру, қимыл-қозғалыс және т.б.), ойлау, ынта, қабылдау қабілеттерін арнайы жасалған оқу және танымдық жағдайлар арқылы дамытуға, сондай-ақ жеке тұлғаның қауіпсіздігін, өзін-өзі дамыту, өзін-өзі бекіту, қарым-қатынас жасау, ойын, танымдық және шығармашылық қажеттіліктерін қанағаттандыруға, белсенді сөздік қорын (ауызша және жазбаша тілде) дамытуға бағытталуында.

М.М.Жанпейісованың технологиясында модуль 3 құрамды бөліктен тұрады:

- 1.Кіріспе
- 2.Сөйлесу
- 3.Қорытынды.

Әр оқу модулінің сағаты әр түрлі болады. Жүргізілген зерттеулердің нәтижесі 7-12 сағаттан тұратын оқу модулінің неғұрлым тиімді екенін көрсеткен. Осы оқу модулінің

ерекшелігі жалпы сағат санына қарамастан кіріспе және қорытынды бөліміне 1 немесе 2 сабақ саны бөлінеді, ал қалған сағаты сөйлесу сағаты болады.[4;8]

Кіріспе бөлімде мұғалім оқушыларды оқу модулінің жалпы құрылымымен, оның мақсат-міндеттерімен таныстырады. Сонан соң осы оқу модулінің барлық уақытына есептелген оқу материалын қысқаша (10-20 минут ішінде) сызба, кесте, және т.б. белгілік үлгілерге сүйене отырып түсіндіреді. Оқушылар бұл кезеңде бағдарламаның аталған тарауын неге және не үшін оқып үйренулері керектігін, өздері нақты нені меңгеріп, үйренулері тиіс, алдағы жұмыстың негізгі оқу міндеті қандай екенін түсінуі қажет.

Сөйлесу бөлімінде оқушылардың оқу материалын қайта жаңғырту деңгейі, қарапайым білік пен дағдыларын және білімін іс жүзінде бірнеше рет қайта қолдануы жүзеге асырылады.

Тақырып мазмұнына «өсу» бағытымен — қарапайымнан күрделіге, репродуктивтік тапсырмалардан шығармашылық сипаттағы тапсырмалар мен зерттеушілік қызмет элементтеріне қарай бірнеше мәрте қайта оралып отыру әр оқушыға оқу материалымен жұмыс істей отырып, өз қабілеттерін, жадын, ынтасын, ойлауын, жазбаша және ауызша тілін дамытуға мүмкіндік береді.

Оқушылардың танымдық қызметі әрбір оқушының әрбір берілген оқу материалын сабақта үш күрделілік деңгейінде тыңдау, жазу, көру және айтуға мүмкіндігі болатындай етіп құрылған. 3,4-сабақтардан бастап оқушыларға стандарт талаптарына сай тапсырмалар беріледі (III және II деңгейлер)

I деңгей тапсырмалары дарындылықтың екі түріне, яғни интеллектуалдық және креативтік дарынды балаларға арналған. Оқушылар қандай да бір деңгейдегі тапсырмаларды өздері таңдайды. Тапсырмалар қарапайымнан күрделіге қарай кезең-кезеңімен орындалу міндетті емес. Оқушы тапсырманы өзінің орындау мүмкіндігіне қарай таңдауға ерікті. Оқу модулінің қорытынды бөлімі – бақылау. Бұл бөлімде оқушы өзінің сөйлесу бөлімінде алған білімін, білігі мен дағдыларынешкімнің көмегінсіз көрсетуі тиіс.

Егер сөйлесу бөлімінде оқушыларға үш деңгейлік (жеңілдетілген стандарт, стандартты, стандарттан жоғары) тапсырмалар берілсе, қорытынды бөлімде барлық оқушыларға мемлекеттік білім стандартына сай бірдей тапсырмалар беріледі. Зерттеушілік сипаттағы тапсырмалар бөлек есептеледі. Олар баяндама, хабарлама, реферат түрінде болуы және оқушылардың ғылыми қоғамына (ОҚҒ), конкурстарға ұсынылуы мүмкін.

Сонымен, қорыта айтқанда, қазіргі қоғам талабына сай, оқыту процесін тиімді ұйымдастыру үшін жаңа технологияларды қолдану керектігі сөзсіз. Мұғалімнің әдістеме түрлерін әр сабақтың қоятын мақсатына сай талғап, шеберлікпен тиімді қолдануы оқушының қызығушылығын арттырып, тілге қабілетін, өзіндік ізденістерін дамытуға ықпал етеді. Жаңа технологияларды қолдану барысында студенттердің пәнге ынтасы, белсенділігі артып, білім сапасы тереңдейді. Ізденімпаздық, дербес ойлау, өзіндік қорытындылау қабілеттері дамиды

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Педагогикалық ізденіс. Құрастырушы И.Н. Баженова.-Алматы, Рауан, 1990. 574 бет.
2. Қамзина М. «Модульдік оқыту технологиясы»//Тәрбие құралы. 2005 . 120 б
3. Жадрин М.Ж. «ҚР-дағы жоғарғы білім беру дамытудың тенденциялары мен мәселелері». Алматы 2002 . 170 б
4. Исакова Р., Ерназарова З. «Жаңа технологияны пайдалану әдістері». Қызылорда, 2004 . 250 б
5. Жанпейісова М. М. Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде. Алматы. 2002;
6. Бейсембаева. З. Модульдік оқытудың мәні мен маңызы, // Қазақстан жоғарғы мектебі, 2000, №2;

7. Әзімбаева Г. Оқушының жеке тұлғалық қасиеттерін дамытудағы модульдік оқытудың ролі // Білім, 2005, №2;
8. Қобландина З. Модульдік оқыту технологиясын жүзеге асыру жолдары // Бастауыш білім, 2003

ӘОЖ: 929:82

Сұлтанғалиева Р.Б.¹, Мұханбетова Ж.Ө.²

ф.ғ.к, қауымдастырылған профессор¹, 2 курс магистранты², М.Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік университеті, Орал қаласы

С.ЕЛУБАЙДЫҢ «АҚ БОЗ ҮЙ» РОМАН-ТРИЛОГИЯСЫНДАҒЫ КЕЙІПКЕРЛЕР ӘЛЕМІ: ҰЛТТЫҚ БОЛМЫС ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ХАРАКТЕР

Ақиқатты жазар жазушы, қаламы үшкір қаламгер Смағұл Елубай өзіне тән жазушылық үнімен, ұлт тарихының қилы кезең көріністерін, ұлттық болмысты, ұлттық кейіпкерді шебер сомдауымен ерекшеленіп, жаңашыл ізденістерімен дараланып, қазақ прозасында өзіндік із қалдырды.

Жазушының ұлт тарихын насихаттайтын, сұрапыл кезеңнің сұсты көріністерін көз алдымызға әкелетін, тарихи ақтандақтарды бүгінгі жас ұрпақтың санасына жеткізетін шоқтығы биік туындыларының бірі – «Ақ боз үй» роман-трилогиясы. Трилогия ХХ ғасырдың жиырмамыншы-отызыншы жылдарындағы қызыл үкіметтің асыра сілтеушілігінен туған зобалаң жылдардың ауыр зардаптарын, қылышынан қан тамған озбырлықтарын, қуғын-сүргін оқиғаларын, ұлттық дәстүрімізді, рухани құндылықтарымызды жоғалту көрініс тапқан тоқырау заманынан сыр шертеді.

Шығармадағы әр кейіпкердің ішкі жан-дүниесіне терең үніле білген жазушы шиеленіске толы оқиғалар арқылы кейіпкерлердің өзіндік тұлғасын таныта түсуді мақсат етеді. «Ауыл жастары Хансұлу, Шеге, Ждақай, Қозбағар, Бұқарбай, Сұржекей, бұлардан ересек Бұлыш, Балқия; Мажан балалары Мотан, Шотан, Қапан – бұлардың қасында Әзберген (Пахраддиннің баукеспе болып кеткен інісі); Шәріп, Қауқаш, Мажан бай мен Пахраддин бай (бұлар орташа болып есептеледі); Асан, Апанас, Калашников – большевиктер, партия қызметкерлері; ескілікті көп білетін, көпті көрген Дәу апа (Бұлыштың шешесі), ауыл-үй арасының сөзшең кемпірі Торқа (Қозбағардың шешесі) – бәрі де бүгін мен келер күнді бірге атқарысып жатқан, бірақ, ойы да, ісі де әрқилы, қарама-қарсы мінез-пиғылдың адамдары. Осы кейіпкерлер шыққан тегіне, өскен ортасына қарамай, өмірді түсінуі, ұғуы жағынан ойда жоқта топтасып, жұптасып, ойда жоқ тұстан дара кетіп, адасқанның алды жөн, арты соқпақ жайларды бастарынан кешіреді» [1, 56 б.]. Автор осы секілді әр қилы кейіпкерлердің мінез-құлықтары, іс-әрекеттері арқылы жаңадан орнап жатқан саясаттың, тәртіптің тигізер зардабын шынайы суреттейді.

Романда Пахраддин бейнесі асқан шынайылықпен сомдалған. «Пахраддин кең иықты, мол денелі, сақал-шашы көкбурыл тарта бастаған ат жақты, сұлу көзді, келбетті кісі» [2, 18 б.]. Бұл портрет арқылы кейіпкердің сыртқы түр-әлпеті, кескін-келбеті ғана емес, сонымен бірге оның мінез-құлық ерекшеліктері, толық образы айқындалады. «Айрықша сұлу мінезді Пахраддин – байлығы тасып бара жатпаса да, ел арасында әділ билігімен, тілді, шешендігімен атағы шыққан сырбаз да сұңғыла жан, ауыл ағасы» [3, 80 б.]. Романның өн бойында сан қилы оқиғаға кезіксе де, кәмпескелеуге ұшырап, қуғындалса да, құлазыған елсіз далада аштықтың азабын тартса да, Пахраддин көркем мінезімен, байсалдылығымен, шыдамдылығымен, кеменгерлігімен көрінеді. Автор «Пахраддиннің портреті белгілі әдебиет зерттеушісі, академик Зейнолла Қабдоловтан алынды. Сол кісінің мәдениеті, сөйлеу тәсілі, сөз саптауы, жүріс-тұрысы, кеменгерлігі, ақылдылығы, кербездігі – бәрі Пахраддинге берілді» [4],- дейді сұхбатында. Ел сыйлаған би қалпынан, қуғындауға ұшырап, елсіз шөл далада нәр боларлық азық таба алмай шыбын жаны шырқырап жатса да, сабырлы, байсалды

қалпын сақтай білген Пахрадинге таң қаларымыз анық. Пахрадиннің шыдамды болуына қиын күнде қолдаушысы болып, әрдайым жанынан табылған аяулы жары, Хансұлуының анасы, сұлу мінезді Сырғаның да септігі бары айқын.

Жүрегіне ізгілік ұялаған, ибалы да инабатты Сырға образы жазушы тарапынан ерекше ілтисипатпен суреттеледі. «Босаға жақта ас қамымен үнсіз қозғалып жүрген ашаң тұлғалы Сырға бәйбіше бұрқылдап қайнаған самауырдың оң бүйірін ала сызыла кеп тізе бүкті. Жаңа түскен келіндей бір тізерлей отырып шайсандықтан су жаңа орыс фарфорын шығарып, қытай жібегімен сүртіп, жұмыртқадай тізілтіп қойып жатыр» [2, 55 б.]. Сырбаз талғам иесі Сырға үсті-үстіне шиеленіскен оқиғалардың бәріне түсіністікпен қарайды, Пахрадинге кінә тақпайды, болып жатқан қиындықтың бәрін заманнан көреді. Пахрадиннің де ханшасындай сыйлайтын жарының аштықтан бұратылып, көз алдында солып бара жатқаны жанына батады. «Жүрегі шымырлады Пахрадиннің. Жан дүниесі алай-дүлей болды. «О, кер заман! Кер заман!» - деп іштей күңіреніп кетті. Мына Сырға аяғын керіліп басатын кербездің өзі емес пе еді?! О, кер заман, көрмегенді көрсеттің-ау, сен заман! Қайран асығым, асылым, Сырға. Әйел затының падишасы – Сырға. Қыз күнінде сені жұрт бейіштен үзіліп түскен гүл ме деуші еді. Сені қолға түсіру көктегі жұлдызды көксегенмен тең еді. Қайран кермиығым, кербезім! Керілген кер маралым! Кенеп дорбаны иығыңа салғаныңды көргенше, Пахрадиннің шыққыр көзі неге шықпайды» [2, 224 б.]. Бұл – жаралы арыстандай аһ ұрған Пахрадиннің ішкі жан айқайы.

Романда асқан шеберлікпен суреттелген образ – ақ боз үйде сыланып бой жеткен, Пахрадинбай мен Сырғаның қанаттыға қақтырмай өсірген қызы Хансұлу образы. «Ай сырғасы дір етіп, ақ тамағы бүлкілдеп төмен қарап ойлана қалыпты Хансұлу. Қасы, көзі қиылып бір тізерлеп, шоқиып қана отыр» [2, 259 б.]. «Қарлығаштың қанатындай дірілдеген қиғаш қас. Тұнық, қара нәркес көз. Қайқы кірпік. Алма мойын. Омырауы толық. Құмырсқа бел» [2, 373 б.]. «Хансұлу... үстінде белін шүберекпен қынай бұған қара-барқын камзол. Басында ақ жаулық, иегінің астынан орап тартып алған. Бұтында – шалбар. Аяғында – етік. Аш белі бұраңдаған, арық, сұңғақ бойлы Хансұлу» [2, 395 б.]. Шебер сомдалған образ. Романның өн бойында ерке, наз қылығы мен тік мінезін қатар, үйлесімді ұстай білген Хансұлу өмірі өзгеріп, сан-саққа жүгіріп отырады. Бірақ, өмірі әр алуан күйге түссе де, мінезі, жан-дүниесі, өмірге деген құлшынысы, басқалардың оған деген көзқарасы еш өзгермейді.

Сыншы Б.Сарбалаұлы роман-трилогиядағы Хансұлудың ерекше болмысы турасында былайша тұжырымдайды: «Бойжеткен Хансұлу. Нағыз Ару, Ана, Адам Хансұлу. Хансұлу десе, Хансұлу! Бұл енді Смағұлдың ғана сәтті сомдаған кейіпкері емес, қазақ әдебиетіндегі өзгеше бір Қазақ қызы, Қыз Жібек, Баян сұлу, Ұлпан, Әйгерім, Тоғжандар қатарын толықтыратын дара тұлға десек дұрыс» [5, 11 б.]. Хансұлу өмір қиындығын көп көреді. Мәпелеп өсірген әке-шешесінен, ақылшы Дәу апасынан да айырылады, қорғаны боп жүрген күйеуі Шеге де «шпион» деген жала жамылып, бірнеше рет қамалады. Бұның бәріне Хансұлу қасқайып қарсы тұрып, балалары Түгелханын ержеткізуді, Үмітін бойжеткізуді ғана ойлайды. Алғашқы «Ақ боз үй», «Мінәжат» романдарында бетінен жел қақпай, етегіне шаң тимей, тал шыбықтай бұралып, ойын-сауықтың ортасында қол жетпес жақұттай жарқырап бой жеткен Хансұлу, соңғы «Жалған дүние» романында жасы жетпіске жетіп, самайын ақ шалған, қарақаттай жанарын мұң торлаған кәрі бейне ретінде көрінеді.

Шығармадағы Хансұлудың жары, Түгелхан мен Үміттің әкесі Шеге Қаспақовтың образы қарама-қайшылықта суреттелген бейне. Бір кезеңдерде билікке араласып, жаңашылдықты қолдап, ел алдында құнды пікір айтып жүрген саналы, салиқалы, білімді, ақылды жігіттің тағдырдың тәлкегіне ұшыраған, «таптық жау», «шпион» деп айыпталып, азапты күндерді басынан кешіп, жарынан, балаларынан алыста жүрген халі кімді де болса бей-жай қалдырмайды. Еш айыбы болмаса да тройканың шешімімен жеті жылға Сібірге айдалған Шегенің көрген азабын, мына суреттеуден-ақ көруге болады. «Жүдеу, арық. Сақал-шашы өсіп кеткен. Үстінде – көнетоз пиджак, шалбар. Аяғында – сірісі жырық, қисық табан етік. Басында біреуден қалған ескі кепкі. Жел «уф» десе ұшып кетердей әлсіз, жадау. Тірі

аруақ, көлеңке тәрізденіп жылжиды, баяғы Шеге жоқ, тепсе, темір үзетін» [2, 391 б.]. Тіпті, түрме ішіндегі төбелестер, бастықсымақтардың соққыға жыққаны, күйзеліс, қайғы Шегенің жүйке жүйесіне әсер етіп, талма ауруына шалдықтырады. Оған себеп, Шегенің істемеген жұмысы, жұмсалмаған жері қалмайды. Ангара жағасындағы Богучан деген жердегі лагерь бұны тіпті азапқа салады. Ағаш кеседі, кескен ағаштарын атпен жағаға сүйрейді, сорттап сал жасап, өзенге ағызады. Шеге күннен-күнге қияли болады, өзімен-өзі сөйлесетін жағдайға жетеді, Хансұлу мен Түгелханның бейнесін көз алдына елестетіп тілдесіп жүреді. Осы бір суреттеулер қызыл үкіметтің асыра сілтеушілігінен туған зобалаң жылдардың шырмауына шырмалған дәрменсіз ұрпақтың ауыр тағдырынан мағлұмат бергендей. Шеге бостандыққа шықса да кеңеске деген сенімі жоғалады. Кеңеске үркіп, болашағына күмәнмен қарайды, ертеңі не боларын білмейді, енді қай күні қандай айып тағар екен деген ой маза бермесі анық.

Жазушы рухы биік, өр кейіпкер ретінде Бұлыштың анасы Дәу апаны алады. Жасынан ерлігімен, батылдығымен танылған Дәу апаға ешкім қарсы шыға алмайды. «Дәу апаның бейнесі екі адамның бейнесінен жасалды. Оның мінезі менің шешемнің мінезі болса, дәулігі, биіктігі Алуаш жеңешемнің түр-келбетінен алынды» [4] - дейді жазушы. Қызыл үкімет «бандит» деп жала жапқан Бұлыш қаза тапса да, жайына қалдырмай артында аңырап қалған анасы Дәу апаны қамауға алады. Батыл ана ол кезде де беріспейді, соңғы демі қалғанша қарсыласып бағады. «Қайда әлгі, Сұржекей дегендерің?! Шақыр бермен, көзіме көрінсін! Әкесінің құны қалғандай атқа мінгелі аңдығаны Бұлыш болып еді. Күн бермеп еді, құмға кашса да қуғындап, елден, жерден бездіріп, ақыры өліп құтылып еді, осы «қызыл көздің» құрығынан. Енді Бұлыштың өзінен ала алмаған өшін шешесінен алмақ екен ғой. Құдайдан безген жендет. Шақыр бермен. ЕНКВ болмақ тұрмақ, анау мұртты құдайы – Сталиннің кіндігінен салбырап түссе де, ит терісін басына қаптайын, харам неменің!» деп, Дәу апа ат қора түрмені басына көтеріп дар-дар айқайлады» [2, 357 б.]. Жүректілігін танытқан Дәу апаның қайсар мінезі, қайтпас қиқарлығы, шынайы болмысы оқырман бойында батылдықты оятады, «арам қолмен берген ас» деп, нәр татпаған күйі теріс қарап алты күн жатып, тар қапаста жан тапсыруы таң қалдырады.

Шығармада Дәу апаның немересі, Бұлыш мерген мен Балкия сұлудан қалған жалғыз тұяқ Едіге сонау бала кезінен Хансұлуға қорған болар азамат, қолғабысын тигізер жәрдемші болады. Ауылдың ер-азаматтары майданға аттанып, Хансұлу тәрізді жас келіншектердің бәрі дерлік мал бағуға шығып, шықпағаны жан-жаққа қаражұмысқа айдалып жатқан заманда, «бір отарколхоз малы мойныңда: өлтірсең, жоғалтсаң – сотталасың. Өстіп шыбын жанын шүберекке түйіп жүргенде, көмекке осы бала Едіге келді. Қалай қуанбасын Хансұлу. Арқасын тауға сүйегендей болып қалды» [2, 161б.]. Есейе келе қайнысы Едіге баяғы қазақ қырылған ашаршылық туралы деректер жинап, кітап жазып жүрген жазушы ретінде танылады. Едіге сол бір сұрапыл заманның сұсты күндері, халықтың ауыр тұрмысы, ашаршылықтың зардабы жайлы сол заманды көзбен көрген Хансұлу секілді көненің көздерімен сыр шертісіп, айтқан әңгімелерінен керектісін көкейге тоқып, жазып алып отырады.

Жазушы романды Едіге мен Өктем үннің диалогы арқылы өрбітеді. Едіге осы бір қым-қуыт тіршіліктен көңілі қалып, өмірден түңіліп кеткен еді. Өмірге лағнет айтқан Едігені Өктем үн тез арада өз орнына түсіре қояды. «Өлім келмей тұрып өмірдің қадірін біліңдер» - демей ме?! Едігеге айту арқылы барша адамзатқа Өктем үннің де жеткізгісі келіп тұрғаны осы бір ой. Өктем үн одан сайын күшейе түсіп, Едігенің жасаған қателіктерін бетіне басады. Едіге ызаға булығыады, халықтың түбіне жеткен «ішкенге маз, жегенге тоқ» болып жүрген Өктем үн секілділер екендігін айтады, кімнің қолында тары болса, соның артында қыт-қыттап жүретін тауыққа ұқсатады, құрдымға кетіп бара жатқан қазақтың тілі мен дініне жанашырлық етер азаматтың жоғына қынжылады. «Кете берді Едіге. Осы кеткені кеткен. Кейін қайтпақ емес. Біржола кетеді. Мына заман, мына қоғам, мына тозақ тірліктен өстіп, қашып құтылады. Қашып барады Едіге... Жоғалады. Сөйтіп, тағы бір Жер бетіндегі проблема бітеді. Сталиннің айтқаны келсін. «Адам бар ма – проблема бар, адам жоқ па –

проблема да жоқ» деген... Едігемен ұстасқан, Едігемен тістескен заман!!! Кер заман!!! Мен жеңілдім. Сен жеңдің. Мен жалғыз да, сен – көпсің. Сен қал! Мен кеттім! Қарамды батырдым. Қош..... Дүниеден осылай өтті Едіге» [2, 511 б.]. Осылайша елінің болашағын, ұрпағының келешегін ойлап жан ауыртқан Едігенің де дәм-тұзының таусылар уақыты келген еді.

Профессор Т.Сыдықов «Ақ боз үй» трилогиясындағы Едіге бейнесі турасында: «Трилогияны табандап, түсініп, талдап оқып шыққан адам Едіге қоғамына риза болмады, ойлағаны отарлап алған елдің астамшылығынан іске аспаған соң көкірегінде қыжылы оянып, уақытын тозаққа балап, одан құтылудың жолын іздеді, тоқырау заманы талайдың түбіне осылай жетпеді ме деген сұрақ қоюы кәдік» [6, 109 б.] – деп тұжырымдайды.

Жазушы келер күннің жұмбағын болжап, лайықты шешімін тауып, елді бітістіріп, алдағы күннен хабар беріп отыратын көріпкел ретінде Лабақ ахунды суреттейді. «Лабақ ахун деген дін адамының прототипі ауылымыздағы Сұлтан ахуннан алынды. Ертеректе жиырмасыншы жылдары ашаршылық кезінде қаза болды» [4] - дейді жазушы сұхбатында.

Лабақ ахунды ауыл адамдары әулиедей сыйлайды, ахунның тау тауға соғылатын, теңіз ернеуінен шығатын заманды болжап, көбірек тілге алуынан алдағы уақытта халқының басынан өтетін зұлмат күндерден хабар беріп отырғандығын байқаймыз. Лабақ ахун бейнесінің романдағы суреттелуіне тоқталсақ: «Ай астындағы үйден ақ шапанды, ақ сәлделі, сақал-шашы аққудай, ұзын бойлы, сексеуілдей қураған тірі аруақ шал шықты. Қолында домбыра. Лабақ ахун еді бұл» [2, 58 б.].

Кәрі жырау үлкен қоңыр домбырасын күмбірлетіп абыз әуенге салған кезде жұрт сілтідей тына қалып тыңдайды. «Лабақ ахун өлең сөзді қылыштай жарқылдатып ата дұшпанмен, бейне, өзі алысып жатқандай аласұрды. Кәрі жанары от шашып, бүкіл қайрат-қыжалы ыршыған он саусақтан саз боп ышқынып, қызыл тілден оқтай борап жатты» [2, 60 б.]. Жыр-дастандарды көштей тізіп, жиналған қауымның таңдаған жырын көсілте жырлайды. Ел арасынан бірлік кеткен, тыныштық жоғалған уақытта да ауыл халқы Лабақ ахунға жүгінеді. Шаршау дегенді білмейтін қарт абыз дана сөздерімен жұртты түгелдей аузына қаратады, оның келуімен бірге ынтымақ та, бірлік те күшейеді, дау-жанжал, ұрыс-керіс сап тыйылады. Ахун құты қашып, өкіметтің салған құрығынан босай алмай дағдарып отырған жұртына жайлы қоныс боларлық жер іздейді. Хорезм, тәжік, түрікпен елдерінен жайлылық таба алмай, ақыры Ауғанстанға тоқталады, жұрты бір ауыздан келісіп, көш алдын өзі бастап жолға шығады.

Романда көрініс тапқан тағы бір оқиға – есінен танып, аштықтан бұратылып, жарық дүниемен қош айтысып жатқан Пахраддиннің Лабақ ахунмен тілдесуі. «Айтқаным келіп, болжағаным болды ма? Тау тауға соғылар, теңіз ернеуінен шығар, мағырптан бір от, машырықтан бір от көрінер дегенмін. Аспаннан Ғайса түсер, жерден Мәді шығар дегенмін. Адамзат ғарасат майданына жиналар. Сол жерде Құдайдың жүзін көрер. Құдай алдында һәмме адам ұлына ұлы сот болар дегенмін. Сол күнге жеттік, міне!» [2, 252 б.] - дейді ахун. Ел-жұрттың, жастардың азғындағанын, бейіт тыныштығын бұзып, мешіттерді құлатып, аштыққа ұшырап, тышқан аулап күн көріп, жан-жаққа бытырап кетіп жатқандығын жеткізеді.

Осылайша өрілген Лабақ ахун бейнесі романның діни сарынын күшейте түседі.

Жазушы Смағұл Елубай «Ақ боз үй» трилогиясындағы кейіпкерлерінің өмір жолдары арқылы өрбіген әр қилы оқиғалар, шым-шытырыққа толы өмірлік жол тораптары мен оған деген өзіндік көзқарастары, кейіпкерлерінің сол оқиғалардан шығу жолдары, іс-әрекеттері арқылы көркем идеяны шебер жеткізе білген. Осы ерекшелігі тұрғысынан да қаламгер өз оқырмандарын кейіпкерлердің әлеміне енгізіп, шығармада баяндалған оқиғаларға араластырып, баурап алып кетеді. Бұл трилогияның негізгі идеясының тереңдігі мен автордың толық жеткізе білуіне байланысты болса, ал негізгі идеяны жеткізе білу – жазушының асқан шеберлігінде.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Базарбаев М. // Ақ боз үй // Кітапта: Р.Нұрғали. Жеті томдық шығармалар жинағы. Қазақтың 100 романы. Астана : Фолиант, 2005.
2. Елубай С. Ақ боз үй: Роман-трилогия. Алматы: Атамұра, 2008. – 520 бет.
3. Жанұзақова Қ. «Ақ боз үй» трилогиясындағы адам мен қоғам мәселесі // Қазақстан мектебі, №1, 2010. – 80 бет.
4. Қаламгермен сұхбат. Алматы, 23 тамыз, 2016 жыл.
5. Сарбалаұлы Б. Смағұл соқпағы // Қазақ әдебиеті, №23-24, 25 қазан, 2007 жыл.
6. Сыдықов Т. С. Тамұқтан жеткен үн немесе Смағұл Елубайдың «Ақ боз үй» трилогиясының философиялық астары // ХІХ ғасыр әдебиетін оқыту мен зерттеудің өзекті мәселелері және Шернияз Жарылғасұлының әдеби мұрасы: Халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары. – Алматы: Қазақ университеті, 2007. – 109 бет.

УДК 81'246.3:378

Исмаилова Г.К., Хасенова К.Е.

Государственный университет имени Шакарима города Семей

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ПОЛИЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Образование – это та сфера, от разумного устройства которой зависит благополучное решение насущных проблем страны и от которой, в конечном счете, зависит ее процветание. Актуальной задачей образования Республики Казахстан является развитие языковой компетентности студента (а именно: реальное владение тремя языками - казахским, русским, английским). Еще в 2007 году был принят проект «Триединство языков», который стал приоритетным в образовательной политике государства. Сама идея проекта была подсказана сложившейся языковой ситуацией многонационального Казахстана, где проживают представители более 130 национальностей.

Как подчеркивает президент республики Казахстан Н.А.Назарбаев: «...Казахстан уникален и силен своей многонациональностью. На его земле сформировалось уникальное поликультурное пространство... Поликультурность Казахстана – это прогрессивный фактор развития общества. Евразийские корни народов Казахстана позволяют соединить восточные, азиатские, западные, европейские потоки и создать уникальный казахстанский вариант развития поликультурности» [1].

В Послании народу 2007 года «Новый Казахстан в новом мире» лидер нации отметил, что в целях обеспечения конкурентоспособности страны и ее граждан предложена поэтапная реализация культурного проекта «Триединство языков». Согласно проекту необходимо развитие трех языков: казахского как государственного языка, русского как языка межнационального общения и английского как языка успешной интеграции в глобальную экономику [1].

Данное требование вполне соответствует мировым стандартам. Общеизвестно, около 70 % населения земли полиязычны, и эта цифра максимальна в тех странах, где проживают представители разных национальностей. Полиязычность - это одно из важнейших условий, необходимых для конкурентоспособности индивида. Таким образом, для достижения успешности в современном информационном и техногенном мире владение хотя бы тремя языками является велением времени: чем больше человек знает языков, тем лучше он приспособлен к условиям, предлагаемым жизнью.

Итак, полиязычие – это проект, в успешной разработке которого заинтересованы государство, система образования и каждый гражданин.

Международный стандарт уровня владения несколькими иностранными языками требует от нас формулирования концепции полиязычного образования, предполагая

образование новой полиязычной личности при организованной определенным образом системе обучения. Студенты нуждаются в специальных технологиях обучения. Необходимо обеспечить одинаковое качество преподавания на всех трех языках, кроме того, главным вопросом является идентичность содержания учебных дисциплин при преподавании на нескольких языках [2].

Основной целью учебного процесса в высших учебных заведениях является формирование и развитие профессиональной иноязычной компетенции учащихся. В наше время, когда уровень знаний зависит от возможности получения качественной информации, полное профессиональное образование обеспечивается только при условии владения обучающимся как минимум тремя языками.

Иностранный язык для будущих специалистов выступает как средство коммуникации в их профессиональной деятельности. Следствием этого является изменение требований к иностранному языку как учебному предмету в высшей профессиональной школе, в число которых входит приобретение студентами коммуникативной компетентности и знаний социокультурного фона. Иностранный язык необходим будущим специалистам как средство коммуникации и как источник профессионального роста, так как он предоставляет возможность приобщения к богатейшему мировому опыту, способствует самоопределению, самореализации и социальной адаптации личности. Не случайно ЮНЕСКО провозгласил XXI век веком полиглотов [3].

Безусловно, формирование и воспитание полиязычной личности – дело далеко не одного дня, и потому Государственной программой развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы был заявлен поэтапный переход на полиязычное образование [4].

В настоящее время в мировом образовательном процессе широко обсуждается новая система ценностей и целей образования, возрождается концепция личности, основанная на идеях природосообразности, культуросообразности и индивидуально-личностного развития. Появляются новые парадигмы образования, в которых педагогическая действительность отражается с помощью нового языка науки. В научный оборот входят такие понятия, как: полиязычие, образовательное пространство, поликультурная образовательная среда, образовательные технологии.

Современная образовательная ситуация в Казахстане требует не только принципиально новых моделей описания образовательного процесса, но и внедрения в практику инновационных парадигм. Тема поликультурного образования становится сегодня более чем актуальной.

Поликультурное образование - это не просто диалог культур, но и общение, погружение в специфику другой культуры, умение адекватно реагировать на проявления другой культуры, развитие собственной личной культуры, обогащение своего духовного мира. Условия в современном Казахстане идеально подходят для воспитания поликультурной личности, целью которой является повышение уровня своей собственной культуры в целом: культуры общения, культуры речи, культуры умственного труда.

В этой связи преподаватели должны использовать различные виды, формы и методики преподавания: например, проведение олимпиад по полиязычию среди студентов, конкурсы на лучшее знание иностранного языка, проведение презентаций по изучаемым дисциплинам, различные форумы.

Необходимым условием для получения качественных знаний в условиях полиязычия должно стать применение научно-методической литературы: учебно-методические пособия на казахском, русском, английском языках, методические указания для проведения практических и лабораторных работ, идеографические словари на английском, русском и казахском языках.

Более интенсивно развивать данное направление позволят различные методики преподавания иностранного языка и базисные категории методики.

Базисные категории методики - это исходные положения методики преподавания иностранного языка. В своей совокупности они образуют систему обучения языку и находятся друг к другу в определенной иерархической зависимости.

Цель обучения – это заранее планируемый результат деятельности по обучению иностранному языку. Цель обучения оказывает влияние на выбор содержания обучения и достигается при помощи наборов приемов, методов и средств обучения.

Задачи обучения – это конкретная реализация целей обучения в конкретных условиях обучения. Задачи обучения являются отражением целей обучения.

Содержание обучения – совокупность того, что обучающийся должен освоить в процессе обучения иностранному языку. В структуре содержания обучения выделяются:

- средства обучения, то есть комплекс приспособлений, с помощью которых осуществляется управление деятельностью преподавателя и студента в процессе обучения иностранному языку;

- знания, навыки и умения, необходимые для владения иностранным языком.

Знания по иностранному языку включают в себя знание системы языка и правил и функциональный аспект, то есть как этой системой пользоваться.

Навыки – это действия и операции, достигшие уровня автоматизма. Это значит, что в процессе обучения иностранным языкам стратегиям и технике должно быть отведено определенное место на занятиях. Обеспечивая условия, необходимые студентам для управления своей учебной деятельностью, преподаватель не только дает студентам понятие о существующих учебных стратегиях, но и знакомит студентов с их типом восприятия и переработки информации, а также показывает им необходимые действия, требующиеся для систематической тренировки и приобретения данных стратегий. Главные признаки навыка – отсутствие поэлементного сознания и безошибочность.

Умения – это способность осознанно совершать действия не только в привычных, но и в изменяющихся условиях, опираясь на сформированные навыки и приобретенные знания. Главные признаки умения – осознанность, самостоятельность, продуктивность или способность находить наиболее эффективные решения.

Приемы обучения – это конкретные действия и операции преподавателя, элементарные методические поступки, направленные на решение конкретной задачи преподавателя на определенном этапе практического занятия. Прием – это наименьшая обучающая единица в деятельности преподавателя. Он является начальной ступенью в иерархии базисных понятий методики: прием – способ – метод обучения.

Способы обучения – это группа приемов, направленных на решение учебных задач.

Методы обучения – это совокупность способов взаимосвязанной деятельности преподавателя и обучающихся, направленных на достижение целей обучения.

Принципы обучения – исходные методические положения, отражающие закономерности обучения иностранному языку. Принципы обучения определяют требования к базисным компонентам процесса обучения иностранным языкам – целям, содержанию, формам и методам обучения.

Подходы к обучению – это определенная точка зрения на сущность иностранного языка как предмета обучения. В подходах к обучению отражаются принципы обучения. Подходы к обучению определяют стратегию или общий план обучения иностранному языку и реализуются в приемах, способах и методах обучения ИЯ.

Формы обучения – определенным образом организованная совместная деятельность преподавателя и студентов, например, лекция, практическое занятие. Форма обучения может быть различной и зависит от плотности общения в процессе обучения. Обучающийся одновременно является и субъектом учебно-познавательной деятельности, и субъектом общения, вступившим то в опосредованное общение, например через книгу, то в общении непосредственное – с преподавателем или другими студентами.

В последнее время преподавателями нашего университета разработано много методических приемов, новшеств, новаторских подходов к проведению различных форм

занятий. Это занятия в форме соревнования и игры: конкурсы, турниры, эстафеты или так называемые лингвистические бои, дуэли, КВНы, деловые игры, ролевые игры, кроссворды, викторины, тандем-технологии. Проводятся также занятия, основанные на формах, жанрах и методах работы, известных в педагогической практике: исследование, проектный метод, облачная технология, анализ первоисточников, комментарии, мозговая атака, интервью, репортаж, рецензирование.

В настоящее время произошли серьезные изменения в методике обучения иностранному языку. Речь идет, в первую очередь, об общей стратегии ситуативно-коммуникативной направленности учебного процесса, о понимании практической цели обучения, а именно, овладении языком как явлением социальным, служащим средством общения в устной и письменной формах, что находит отражение в тактике обучения. Студент должен получить всестороннее развитие, приобрести необходимую общую и профессиональную культуру, профессиональное воспитание, готовность включаться в профессиональную деятельность. Преподаватель должен обеспечить воспитание широко образованной, социально активной личности, а это возможно только при условии повышения качества учебно-воспитательного процесса. Каждый преподаватель должен осознавать цели, структуру и систему обучения, а также уметь использовать формы и приемы, включаемые в syllabus УМКД, уметь творчески использовать учебные, воспитательные и развивающие возможности предмета. Иными словами, необходимо овладевать методическим мастерством, чтобы обучить английскому языку на уровне современной теории, практики и функциональных составляющих. Реализация основных направлений образовательной реформы нашла отражение в усовершенствованной Концепции программы полиязычного образования в Государственном университете имени Шакарима г. Семей, которая предусматривает обучение иностранному языку в два этапа:

1. На первом этапе (1 курс) предполагается овладение студентами четвертым европейским уровнем В2, что означает умение студента понимать информацию средней сложности на темы личной, общественной, учебной и профессиональной областей жизни, говорить бегло и грамматически корректно;

2. На втором этапе (2-3 курсы) предполагается обучение профессионально-ориентированному общению в рамках конкретной специальности, что означает целенаправленное формирование понятийно-терминологического аппарата по конкретной специальности, расширение информационной базы на материале аутентичных текстов, умение вести дискуссию, аргументировать, решать типовые профессионально-ориентированные задачи.

Обучение иностранному языку для специальных целей (Language for Specific Purposes/LSP) предполагает продолжение развития профессионально-ориентированного владения иностранным языком на более продвинутом уровне, овладение умениями научной полемики и академического письма.

Содержание иноязычного учебного процесса традиционно включает 4 вида речевой деятельности: чтение, аудирование, письмо, говорение.

Профессионально-ориентированные задачи решаются в процессе преподавания профессионально-ориентированного языка (европейский уровень C1) и языка для специальных целей LSP (уровень C1- C2).

Реализация положений данной Концепции иноязычного образования вызвала необходимость комплексной и глубокой модернизации иноязычного образования на всех уровнях, в том числе на уровне использования современных технологий.

ЛИТЕРАТУРА

1. Назарбаев Н.А. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана. - Астана, 2007.
2. Кондубаева М.Р. Научно-исторические основы формирования культуры речи двуязычного учителя-словесника: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. – Алматы, 1995. – 339 с.

3. Кунанбаева С.С. Современное иноязычное образование: методологии и теории.- Алматы, 2005. – 264 С.
4. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2011-2020 годы.

ЖОЖ 372.894(574)

Мукатаева З.К.¹, Нұрмұханбет Ә.²

т.ғ.к., профессор м.а.¹, тарих-педагогика факультетінің 4-курс студенті², Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ ОҚЫТУДЫҢ ОЗЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан жолы – 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты 2014 жылғы 17 қаңтардағы тағы бір кезекті жолдауында «Қазақстанның әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына кіру тұжырымдамасында алдағы жұмыстың ұзақмерзімді басымдықтары белгіленген», – деп көрсетіп, осы үлкен мақсатқа жету жолдарының ішінде «бірқатар мәселелерді шешуіміз» керектігін атап өтті. Осыған сәйкес Елбасы жеті нақты міндеттерді ұсынды. Дамыған елдердегідей сапалы білім беру жүйесін қалыптастыру үшін ғылым мен білімге байланысты Жолдауда «Қазақстан ғылымының әлеуетін арттыру» қажеттігі айтылды. Сондықтан «шетелдерден инвестиция тартуды толықтай елімізге білім мен жаңа технологиялар трансферттеу үшін пайдалану керек». Сондай-ақ «...белсенді, білімді және денсаулығы мықты азаматтар» тәрбиелеу бағытында жұмыс жасау қажеттігі айтылды. Шешілуі тиіс мәселелердің ішінде Елбасы «Болашаққа барар жолымыз қазақстандықтардың әлеуетін ашатын жаңа мүмкіндіктер жасауға байланысты»,–екенін жеткізіп, «XXI ғасырдағы дамыған ел дегеніміз – белсенді, білімді және денсаулығы мықты азаматтар», – деп көрсетті және бұл мақсатқа жету үшін «...ұлттық білім берудің барлық буынының сапасын жақсартуда ауқымды жұмыстың күтіп тұрғанын» жеткізді. Сонымен қатар Президент орта білім жүйесінде жалпы білім беретін мектептерді дамыта түсу үшін оларды «...Назарбаев зияткерлік мектептеріндегі оқыту деңгейіне жеткізу керек. Мектеп түлектері қазақ, орыс және ағылшын тілдерін білуге тиіс. Оларды оқыту нәтижесі оқушылардың сындарлы ойлау, өзіндік ізденіс пен ақпаратты терең талдау машығын игеру болуға тиіс»– деді. Яғни жас ұрпақты тәрбиелеу мен білім беруде мұғалімдер қауымына ерекше жауапкершілік пен міндет жүктеліп отыр. Соның ішінде патриоттық тәрбие беру мен оқушылардың дүниетанымын қалыптастыруда және оны кеңейтуде тарихшы мұғалімдердің орны ерекше.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 16-бабында білім беру жүйесінің міндеттерінің бірі ретінде «оқытудың жаңа технологияларын, оның ішінде кәсіптік білім беру бағдарламаларының қоғам мен еңбек нарығының өзгеріп отыратын қажеттеріне тез бейімделуіне ықпал ететін кредиттік, қашықтан оқыту, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу және тиімді пайдалану» көрсетілген. Оқушылардың тарихқа деген қызығушылығын арттыру үшін де мына заманда сапалы білім берудің тиімді жолдарын таңдау, тарихи және мәдени мұралармен таныстыру, қосымша элементтерді пайдалану мен тарихи деректерді оқып үйренуге дағдыландыру, баяндама, рефераттар, хабарлама жасату, өз бетінше оқып білім алып шығармашылықпен айналысуына жағдай жасау сияқты жаңа педагогикалық технологиялар мен инновациялық бағыттарды, әдістер мен тәсілдерді енгізу қажет екені бесенеден белгілі.

Әлемнің жетекші елдерінің көпшілігі білім беру жүйесін, білім берудің мақсатын, мазмұнын мен технологияларын оның нәтижесіне қарап бағалайтын болды. Білім берудің қазіргі негізгі мақсаты білім алып, білік пен дағды, іскерлікке қол жеткізу ғана емес, солардың негізінде дербес, әлеуметтік және кәсіби біліктілікке – ақпаратты өзі іздеп табу,

талдау және ұтымды пайдалану, жылдам қарқынмен өзгеріп жатқан бүгінгі дүниеде лайықты өмір сүру және жұмыс істеу болып табылады.

XXI ғасырда әлемдегі қайта құрулар, экономиканы дамытудағы жаңа стратегиялық бағдарламалар, қоғамның ашықтығы, оның жедел ақпараттануы мен қарқынды дамуы білім беруге қойылатын талаптарды түбегейлі өзгертті.

Дүние жүзіндегі инновациялық процестердің барлығы кез - келген мемлекеттің экономикалық дамуының жоғары деңгейін қамтамасыз етумен бірге, ғылыми-техникалық ілгерілуін де едәуір жылдамдатады. Өйткені, мемлекет дамуының негізі болып табылатын инновациялық саясат кез - келген бәсекеге қабілетті мемлекеттегі ғылым дамуының бағытын анықтайды. Сондықтан да ғылыми-техникалық процесс бүкіл әлемде «инновациялық процесс» - ұғымымен тығыз байланыста болуды талап етеді. Инновациялық процесс жаңа бір өнімнің алынуын білдіреді де, ол идеяның пайда болуынан бастап, оның коммерциялық тұрғыда жүзеге асырылуына дейінгі ұзақ жолды қамти отырып, әр түрлі қарым-қатынастар (өндіру, алмасу, тұтыну) кешенін өз қарамағына алады.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңының 8-бабында «Білім беру жүйесінің басты міндеті—оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық коммуникациялық желілерге шығу, ұлттық және жалпы адамзаттық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке тұлғаны қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдауға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау» – деп атап көрсеткендей, қазіргі кезеңде әрбір мұғалімнің алдына қойып отырған басты міндеттерінің бірі – оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және жаңа педагогикалық технологияны меңгеру.

Осы орайда, білім берудің мақсаты—қазіргі қоғам талабына сай алынған терең білім, білік, дағдылар мен құзырлықтардың негізінде еркін бағдарлай білетін, қойылған мақсатқа танымдық қызмет жасау арқылы жете алатын, өз бетінше дұрыс, тиімді шешімдер қабылдауға қабілетті жеке тұлғаны қалыптастыру болып табылады. Оны жүзеге асыру—білім беру мекемелерінде жеке тұлғаның танымдық белсенділігін арттыруға септігін тигізетін оқу процесін ұйымдастырудың тәсілдерін, әдістері мен нысандарын іздестіруге өзекті сипат береді.

Білім беру мекемелерінің алдына қойып отырған мақсаты - инновациялық оқыту технологиясы арқылы оқу мен тәрбие жұмысын дамыту, елдің әлеуметтік-экономикалық жағдайын жақсарту бағытында жеке тұлғаға жүйелі, нақты білім беру. Алайда, инновациялық педагогикалық технологияларды қажетті деңгейде қолдану және осы арқылы жеке тұлғаның білім деңгейін, шығармашылық қабілетін қоғамдық сұранысқа сай қалыптастыру барлық білім беретін мекемелердің дағдылы ісіне айнала қойған жоқ. Әлі де болса көптеген оқу орындары оқыту процесін ұйымдас тыру мен жүргізуде оқытудың дәстүрлі әдістері мен тәсілдерін пайдаланумен шектелуде. Инновациялық педагогикалық технологияларды қолдану оқу процесін сапалы түрлендіруге, жаңашыл жобаларды енгізуге, оны тиімді басқаруға негіз болып, әрбір білім мекемесінде өзіндік даму жолын табуға, әрбір мұғалімге өзінің әдістемелік жүйесін құруға септігін тигізеді еді. Сондықтан қазіргі кезеңде оқытудың инновациялық технологияларын оқу орындарының практикасына белсенді түрде ендіру – қоғам талабы.

«Технология»—ұғымы соңғы кездері ең көп қолданылатын ұғымдардың біріне айналды. Технология ұғымының оқытудың технологиясы, педагогикалық технология, білім беру технологиясы, тәрбие технологиясы, қарым-қатынас технологиясы, даму технологиясы, қалыптасу технологиясы, модульдік технология, топтық оқыту технологиясы сияқты психологиялық-педагогикалық ұғымдармен байланысы саналуан. Жоғарыда аталған технологиялардың қай түрі болмасын, өзінің мәнін анықтап, сипаттама беруді қажет етеді. Қазіргі кезеңдегі ғылыми айналымда «технология» және технология мен байланысты жеке ұғымдарға берілген анықтамалар баршылық. Алайда білім беру жүйесінде дәл қазіргі кезеңде жүріп жатқан процестердің технологиясының мәнін ашып, түсіндіретін жалпы анықтама әлі де болса бір жүйеге келген жоқ

Білім беру жүйесі басқару органдарынан, түрлі типтегі және деңгейдегі білім беру мекемелерінен, жүйенің жұмыс істеуі және дамуын қамтамасыз ететін қаржы қорлары мен материалдық объектілерден, ғылыми орталық тардан тұратын күрделі құрылым болып табылады. Технологиялық тәсіл білім беру жүйесінің кез-келген саласында (басқару, білім беру, қаржыландыру, мониторинг т.б.) қолданылуы мүмкін. Сондықтан, «білім беру технологиясы» – деген сөз тіркесін бірыңғай түсіндіру мүмкін емес. Бұл ұғымды тек қана оқытушы мен оқушы арасындағы арнайы ұйымдастырылған процестерге ғана қатысты қолданады. Егер осы процесті оқыту процесі деп атайтын болсақ, онда оған технологияның осы салаға арналған жиынтығы жатады.

«Технология» ұғымы «tehne» – өнер, шеберлік, «logos» – ілім, білім, оқу, ғылым деген мағыналарды білдіретін, грек тілінен енген екі сөзден тұрады. Сондықтан, «технология» – терминін «өнер туралы ғылым» немесе «шеберлік туралы ғылым» деп аударуға болады.

АҚШ пен Батыс Европада ХХ – ғасырдың екінші жартысынан бастап оқыту процесінің технологиясын жасау бағытындағы ізденістер белсенді түрде жүргізіле бастады. Осы уақытта оқыту үрдісіне техникалық құралдардың енуіне байланысты «білім берудің технологиясы» – термині кеңінен қолданыла бастады. Кейінірек, түрлі техникалық құралдарды қолдану әдістері жөніндегі еңбектердің ықпалымен бұл терминдер «педагогикалық технология» деп атала бастады. 60-жылдардың ортасында технологиялық әдіс шет елдерде кеңінен қызу талқылана бастады. Мұнда негізгі екі бағыт көзге түсті. Біріншісі, бұрынғыша технологиялық әдісті, техникалық құралдарды қолданумен байланыстырылса, екіншісінің құрамында оқу процесінің өзін ұйымдастырудағы технологиялық әдістер дами бастады да педагогикалық технология «оқытудың технологиясы» деген термин пайда болды.

60-жылдардың аяғы мен 70-жылдардың бас кезінде АҚШ, Англия, Франция, Италия, Жапония т.б. көптеген елдерде оқытудың технологиясын жасау, дамыту жұмыстарымен айналысатын мекемелер жұмыс жасай бастады. Дегенмен, оқыту процесі білім беру процесінің бір ғана бөлігі болып табылатындықтан, «оқытудың технологиясы» терминінің мағыналық аясы өте тар. Мұндай олқылық «тәрбиенің технологиясы», «дамыту технологиясы», «қалыптастыру технологиясы» – ұғымдарына да тән. Қазіргі кезеңде батыста білім беру саласындағы технологияны белгілеу үшін «білім беру технологиясы» – ұғымы пайдаланылып жүр. Осы ұғымның ғана мейлінше аясы кең, білім берудің түрлі салаларында (басқаруда, материалдық жабдықтауда, қаржыландыруда, біліктілікті арттыруда, кадрлар даярлауда, түрлі оқыту мекемелеріндегі оқыту процесінде және т.б.) қолданылатын кез келген технологияны қамти алады. Сондықтан, «білім беру технологиясы» - терминін бүкіл білім беру жүйесін технологияландыру заңдылықтарын зерттейтін ғылыми пәнге қатысты қолданған дұрыс болар еді. Бірақ, әзірше бұл термин көп жағдайда тек мектептегі оқыту процесі төңірегін сипаттауда ғана қолданылып жүр.

«Білім беру технологиясы» – ұғымын мұғалімдер мен оқушылардың білім берудің жоспарланған мақсаттарына бағыттталып, арнайы ұйымдастырылған өзара қарым-қатынас процесі технологиясы ретінде қолданамыз. Білім берудің технологиясына – оқытудың техникалық құралдары, білім беруде қолданылатын ақпараттық технологиялар, қашықтан оқыту да жатады.

Сырттай қарағанда, технологияның әдістемесі мен оқыту үрдісіндегі әдістемелік және технологиялық әдіс-тәсілдер арасында қарама-қайшылық жоқ. Себебі, «оқытудың әдістемесі» – ұғымы «білім беру технологиясы» – ұғымынан әлдеқайда кең. Дәлірек айтсақ, әдістеме «не үшін, неге және қалай оқыту керек?» – негізгі үш сұраққа жауап беруге тырысады. Ал, технология болса, мақсат белгілі болып, оған жетудің нақты іс-әрекетін, жолдарын анықтау қажет болған сәтте ғана іске кіріседі. Олай болса, технология әдістемелік процестің құрамына еніп, әдістемені жүзеге асыруға қызмет етеді деген қорытынды жасауға болады.

Педагогикалық технологияларға барлық елдер ғалымдары қызығушылық танытуда. Шетел зерттеушілері педагогикалық технологияны психология, элеуметтік философия,

басқару және мақсат қою теориясы, техника, қарым-қатынас, аудиовизуалды білім беру және кибернетика элементтерінен тұратын пәнаралық конгломерат ретінде қарастырады.

Сонымен, педагогикалық технологияны – оқыту үрдісін түгелдей қолдану және бағалау, сол сияқты, білімді адамдар мен техника ресурстарын ескеру арқылы білімді игеру, және осы жолда тиімді түріне жету үшін оларды жоспарлаудың жүйелі әдісі ретінде қарастыруға болады.

Білім берудің технологиясы педагогикалық пән ретінде дидактикадан кейінгі орынды алады. Оқытудың технологиясын – қолданбалы дидактика десе де болады. Бір сөзбен айтқанда, оқытудың технологиясы – оқыту іс-әрекетінің әдіс-тәсілдері мен құралдарын ұйымдастыру және қолдану теориясы.

Қазіргі білім беру саласындағы оқытудың озық технологияларын меңгермейінше сауатты, жан-жақты маман болу мүмкін емес. Жаңа технологияны меңгеру тұлғаның интеллектуалдық, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және де басқа көптеген адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін-өзі дамытып, оқу-тәрбие процесін тиімді ұйымдас тыруына көмектеседі. Қазіргі педагогика жаңалықтарын пән ерекшелігіне қарай қолдана білу – оқыту мақсатына жетудің бірден-бір жолы. Осы жолда педагогикалық технология оқыту мақсатына жетудің тиімді, нақты жолдарын көрсетеді. Оқытудың жаңа технологиясы іс-әрекеттің жоспарланған нәтижесіне жетудің шартты тәсілі ретінде қарастырылатын жаңа әдістердің жиынтығынан тұрады. Оның дәстүрлі оқыту технологиясынан ерекшелігі мынада:

- білім алушы тұлғаның интеллектуалды дамуы аз уақыт ішінде қабылдау дәрежесінің жоғары мөлшеріне жетуіне бағытталғандығы;
- білім алушы мен мұғалімнің белсенділігінің сәйкес болуы;
- мұғалім мен білім алушының өзара қарым-қатынасында жауапкершіліктің міндеттілігі.

Оқытудың дамыту функциясы білім алушы тұлғасын жетілдіруге бағытталған арнайы дайындалған кейбір оқыту технологиясында, әдістемелік жүйелері мен әдістерде жүзеге асырылады. Оларға бүгінгі өркендеп келе жатқан жаңа сипаттағы жаңа технологияларды жатқызуға болады. Олар: «Дамыта оқыту технологиясы», «Модульдік оқыту технологиясы», «Сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясы» т.б. жатады.

Әр мұғалім болашақ үшін қызмет істейді. Ол әр оқушыны жеке тұлға ретінде көріп, оның өміріндегі өз орнын табуына, сынып ұғымын қалыптастыруға, ата-аналармен ынтымақтасуға тырысады, оқуда қиындық көріп жүрген оқушыға көмек көрсетеді. Ол үшін жалықпай жаңа инновациялық технологияларды өз жұмысында пайдаланып, сонымен қатар оқушыларды мадақтап, ынталандырып отырғаны орынды.

Қазіргі кезде көпшілік ұстаздар өз тәжірибелерінде сабақ сапасын арттыруда, жақсы білім дәрежесіне жетуде әр түрлі әдіс-тәсілдерді қолданып келеді. Оқушыға білімнің білігін, тәрбиенің тәлімін бере отырып, оқушылардың демократиялық қасиеттерін, таңдау бостандығын, өздігінен іздену қабілеттерін, жеке тұлғаны дамыту мақсатында мектеп қабырғасында тек қана оқушылар емес, сонымен қатар ұстаздар қауымы да шығармашылық іс-шараларға белсене ат салысу керек. Әрбір нақты сабақтың сапасы мен тиімділігі оның мақсаты мен нәтижесінің сәйкестігі бойынша анықталуы тиіс. Сабақ барысында мұғалімнің және оқушының іс-әрекеттерінің жиынтығы әрдайым белгілі нәтижеге жетуге қандай жолмен, қандай әдіс-тәсілдер және жұмысты ұйымдастыру арқылы жетудің мүмкіндігі мұғалімнің теориялық және практикалық білім деңгейіне, шеберлігіне, шығармашылық ізденісіне тәуелді. «Мұғалім әрдайым ізденісте болса ғана шәкірт жанына нұр құя алады», – деп Ахмет Байтұрсынов айтқандай, мұғалімнің ізденісі жан-жақтылығы, құзыреттілігі арқылы айқындалады. Әр ұстаз білімін жетілдіру мақсатында жаңа технологияларды, сонымен қатар, көрнекілік әдістерді де қолданудың маңыздығын түсіне отырып, оны оңтайлы қолдана білуі керек.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Болашақтың іргесін бірге қалаймыз! Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2011 жылғы 28 қаңтар // «Егемен Қазақстан», 29 қаңтар 2011 жыл.
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы <http://adilet.zan.kz> сайты. Жаңа педагогикалық технология: оқу құралы. Бұзаубақова К.Ж. – Алматы: Жазушы, 2004. – 208б.
3. Инновациялық педагогикалық технологиялар: оқу құралы. Сарбасова Қ. – Алматы: Атлас баспасы 2001, 2006. – 175б.
4. Модульдік оқыту технологиясы оқушыны дамыту құралы ретінде: оқу құралы. Жанпейісова М.М.; Ауд. Қайшыбекова Д.А. – Алматы, 2002. – 180б.
5. Жаңа технологиялар арқылы шығармашылыққа баулу. Әлкен С. // «Қазақстан тарихы» №1 2006 ж.
6. Қарсыбаева Р.Қ. Сын тұрғысынан оқу мен жазуды дамыту технологиясының ерекшелігі // «45-Минут» №1 2009 ж.
7. Қазақстан жолы – 2050: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ. Қазақстан Республикасы Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2014 жылғы 17 қаңтар. <http://www.akorda.kz/> сайты, 18 қаңтар 2014 жыл.

ӘӨЖ: 37373

Кемербаева Г.А.¹, Байбазарова З.²

«№27 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ тарих пәнінің мұғалімі¹, «№19 жалпы орта білім беретін мектеп» КММ тарих пәнінің мұғалімі²

БҮГІНГІ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БІЛІМ ЖҮЙЕСІНІҢ ДАМУЫ

«XXI ғасырда нені оқыту керек және XXI ғасырға оқушыларды қалай дайындайды?» деген мәселе. Заманауи тәсілдің ең негізгі ерекшелігі-оқушылардың алған білімдерін жай ғана иеленіп қоймай, оларды орынды жерде қолдана білуіне басты назар аудару болып табылады.

Қазақстанның жан-жақты дамуының бірден-бір жолы ғылымды әр қырынан меңгеру қажет болып отырғаны белгілі. Елбасымыз Қазақстан халқына «Бәсекеге қабілетті халық үшін», «бәсекеге қабілетті экономика үшін» - деген жолдауында: «Білім беру реформасы – Қазақстанның бәсекеге нақтылы қабілеттілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін аса маңызды құралдың бірі» -деген. Қазіргі заман талабына сай, Елбасының халыққа Жолдауы білім беру ісінде де жыл сайын өзгерістер енгізіп отыр. «Жаңа технологиялық құзірет» бағдарлай білу өз бетінше білім беруде стратегиялық міндеттерін табысты шешуге мүмкіндік береді: таңдай білу, талдай білу, өзгерте білу, сақтай білу, жеткізе білу, жүзеге асыра білу», - деп атап көрсеткен[4] Осыны жүзеге асыруда жаңа формацияның педагогы қажет. Мұғалімдердің жаңа ұрпағы, білім деңгейі жөнінен әрдайым саналып келгендей, біршама емес, әлдеқайда жоғары болуы тиіс.Бұл-уақыттың талабы. Білім берудегі ескі мазмұнның орнына жаңасы келуде. Ол - балаға оқу қызметінің субъектісі ретінде жүзеге асырылуы орынды. Жаңа тұлға оқушыны дамыту жолдары: өзін-өзі өзектендіру, өзін-өзі тану, өзін-өзі дамушы тұлға ретінде қалыптастыруға бағытталған. Демек, мектеп оқушыларының ғылым, білімнің қоғамдық қажетті деңгейі мен қамтамасыз ету, оларды Отандық, ұлттық және әлемнің мәдениет арналарына сусындату қажет.

Қазақстан Республикасындағы әлеуметтік-экономикалық өзгерістер және жүріп жатқан күрделі жаңғыру үдерісі жағдайында бүгінгі таңдағы түбегейлі мәселе – адамды іс жүзінде қоғамдық дамудың басты тұлғасы ету заңды құбылыс. Мемлекетіміз жүргізіп отырған тіл саясаты бойынша қоғамымыздағы әрбір азаматтың мемлекеттік қазақ тілін тегін үйренуіне толық құқығы бар. Ал білім беру мазмұнында тілді оқытудың маңызы ерекше,

адам тіл арқылы қоршаған ортаны таниды, басқалармен тілдік қарым-қатынасқа түседі, логикалық ойлау қабілеті дамиды, ақпараттар қабылдайды, өз ойын ауызша да жазбаша да жеткізе алу мүмкіндігіне ие болады[1]. Демек ХХІ ғасырдың бастапқы кезеңін басынан кешіріп отырған 130 ұлттан құралған тәуелсіз Қазақстан қоғамы да тіл үйренуі өзекті мәселе болып отыр. Осыған байланысты қазіргі білім мен біліктілікті арттырудың дамуында жаңа тенденциялар байқалады. Негізгі күш тіл үйренушінің тілдік тұлғасын дамытуға, оның қалыптасуы мен жетілуіне жұмсалады. Қазіргі уақытта біліктілікті арттыру жүйесінде мемлекеттік тілді оқытуда жеке тұлғаның өмірі, құқығы мен бостандығы жоғары құндылық болып саналатын Қазақстан Республикасының Конституциясы басшылыққа алынады, білім беруді ізгілендіру мен демократияландыру ұстанымдары анықтайды. Ол «білгір адам» парадигмасын ауыстыратын «білікті тұлға», «қатысымдық тұлға», «құзыретті тұлға» парадигмасы болып табылады[6].

Әлемдік практикада өткен ғасырдың 40-жылдарында қолданысқа ене бастаған «үздіксіз білім беру» термині ересек адамдарға білім беру жүйесі ретінде қарастырылады. Дәстүрлі өмірлік білім беру идеясының орнына өмір бойы білім алу идеясын басшылыққа алудың дұрыстығы заман талабынан туындап отыр. Жеделдете оқыту жүйесі педагогикалық жүйелердің бөлігі бола отырып, адамның белгілі бір деңгейдегі еркіндік дәрежесін жүзеге асырады, яғни оны сол мезетте қажет болатын белгілі бір іс-әрекетке бағыттайды.

Еліміз дамыған елдерден үлгі алуға тырысқан ҚР-сы өз ішіндегі жаңашылдықтарды басқа елдермен тығыз қарым-қатынас жасау арқылы енгізіліп келеді. Америка Құрама Штаттары сондай елдердің ішінде ең маңызды орынға ие. Сонымен қатар Халықаралық PISA, TIMSS Әлем елдеріндегі білімнің азығы – Сингапур, Жапония, Финляндия елдерінің білім жүйесіндегі ерекшеліктерін бір-бірімен салыстыра, білім сапасын көтеру мәселесі қарастырылған. Мұндай реформалау білім жүйесінің жақсаруын, даму динамикасын, эволюциясын көрсетеді және әрдайым болып тұрады [5].

Қазіргі таңда білім, ғылым және мәдениет мәселелерімен айналысатын Халықаралық институттармен де ынтымақтасу өте маңызды. Олар өте көп және олардың көбісі ЮНЕСКО басшылығымен жұмыс атқарады. Сонымен қатар Қазақстанда жұмыс жүргізіп жатқан шетел оқу-ағарту бағдарламалары да Қазақстан білімін реформалауға әсерін тигізбей қоймайды.

Қазіргі таңда Қазақстан бүкіл әлемдік білім кеңестігіне ену табалдырығында. Өмір ағымына қарай білім беру жүйесінің моделі күрделі өзгерістерге ұшырап отыр. Сондықтан заман талабына сай жаңа мазмұнда білім беруді ұйымдастыру 12 жылдық оқытуға көшумен тікелей байланысты. Ондағы өзекті мәселе әлемдік білім кеңестігіне шығудағы Қазақстанның жаңа ұлттық білім моделін қалыптастырудың тиімді жолын анықтауында.

12 жылдық мектепке көшуге байланысты жұртшылық арасында «Бір жыл қосқанда не өзгереді? Бұл мемлекеттік бюджетке артық жүктеме түсіреді. Жеткіншек текке мектепте бір жыл артық отырып қалады» деген секілді көптеген сұрақтар туындап, екі түрлі пікір пайда болған еді. Ресми көзқарас 12 жылдық оқуды қолдады, ал бейтарап жұртшылық пікірі оған қарсы болады. Осындай болашақты бағамдайтын маңызды үлкен шара мерзімді басылымдар мен теледидар беттерінде, жиылыстар мен конференцияларда жан-жақты талқыланды. Нәтижесінде Үкіметтің шешімімен «12 жылдық білім беру тұжырымдамасы» қабылданды, оған сәйкес оқу бағдарламалары мен байқау оқулықтары жазылып, эксперименттік тексеруден өткізілуде.

Жалпы білім беретін орта мектептегі оқу мерзімін неліктен бір жылға ұзартуымыз керек? Дүние жүзі елдері, атап айтсақ, барлық елдердің 80 пайызы 12 жылдық оқу жүйесімен жүреді. Аса дамыған елдерде, Мысалы, АҚШ-та, Англияда, Швейцарияда, Канадада, Германияда орта жалпы білім беру ұзақтығы 12 не 13 жыл, ал Жапонияда, Италияда-12 жыл. Шет елдерде біздің орта білім туралы құжатымыз-аттестатымыз танылмай отыр. Екіншіден, шет ел мектептерінде 12-13 жылда оқитын білімді біз 11 жылға сиғызып береміз. Сондықтан қазір 11 жыл оқитын балаларға оқу жүктемесі көп түседі. Жоғары сыныптарда, өз қалауымен пәндерді таңдап оқу уақытын қоса есептегенде, оқушыға түсетін оқу жүктемесі 36 сағат

емес, 41-42 сағатқа жетті. Егер 12 жылдық мектепке көшетін болсақ, оқу жүктемесі біршама жеңілдейді[3].

Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, білім берудің жаңа сапасына қол жеткізу 12 жылдық жалпы білім беретін мектептер жағдайында мүмкін болады, ол білім туралы құжаттардың айырбасталуын, бейіндік оқытуды, көп тілдікті қамтамасыз етеді.

Қазақстанда 12 жылдық білім беруге көшуді 6 жастан бастау көзделеді, бұл жас мектепте білім алуға неғұрлым қолайлы, адам дамуының физиологиялық ерекшеліктеріне сәйкес деп есептеледі. Бастауыш мектепте оқу жүктемесін ұлғайтпай-ақ, шетел тілі мен информатика негіздері енгізіледі. Негізгі мектепте базалық білім беру 10-сыныпта аяқталады, біріктірілген курстар, алдын ала бейіндік даярлау енгізіледі[2].

11-12 сыныптарда әлеуметтік-гуманитарлық, жаратылыстану-ғылыми және техникалық бағыттар бойынша бейіндік даярлау алдындағы жұмыстар міндетті болып есептеледі. Кәсіптік мектептер мен лицейлерде білікті жұмысшы кадрларды даярлау жүзеге асырылады. Бұдан да жоғары біліктілік алу үшін қосымша бір жылдық оқу мерзімі көзделіп отыр.

Орта білім берудің мазмұны мектеп бітірушінің дербес және лайықты өмір сүруі, білім алуын едәуір жоғары деңгейде жалғастыруы немесе еңбек рыногында өзінің орнын табуы үшін құрылады. Бұл жерде мемлекеттің 12 жылдық ақысыз білім беруге кепіл болатынын айту керек.

Тағы бір үлкен мәселе, ол 12 жылдық мектептердің құрылымы туралы. Дүниежүзі елдері тәжірибесінде әр елдің, әр мемлекеттің өзіне тән орта білім жүйесі мен мектеп үлгісі, орта мектептердің әрқайсысының қалыптасқан өзіндік ішкі құрылымы бар. Мұны төмендегі кестеден көруге болады.

Кесте 1 Жалпы орта білім беретін мектептердің құрылымы

Елдер	Мектепсатылары / Білім беру ұзақтығы		
	Бастауыш	Негізгіжалпығаміндетті	Орта жалпы
Венгрия	4	8	12
Болгария	4	9	12
Куба	6	9	12
Өзбекстан	4	9	12
Чехия	4	9	12
Швеция	6	9	12
Жапония	6	9	12
РесейФедерациясы	4 (3)	9 (10)	11 (12)
Германия	4 (6)	9 (10)	12 (13)
Литва	5	10	12
АҚШ	6	10	12
Франция	5	10	12
Эстония	5	10	12
Ұлыбритания	6	10 (11)	12 (13)
Қазақстан (бүгін)	4	11	11
Қазақстан (келешекте)	4	10	12

Жалпыалғанда, дүниежүзіелдерінде орта мектепұшсатыдантұрады: бастауышоқу 3-6 жылдық, негізгі орта мектеп 3-6 жылжәнежоғары орта мектеп 2-4 жыл. Біздіңелде 12 жылдықмектептердіңбастауышсатысы 4 жылдықболадыдепшешілді. Тарихи зерттеулер нәтижесі Қазақстанда әр кезеңде де мектептегі оқу мерзімінің жоғары сатыдан ұзарып отырғанын көрсетеді. Еңалдымен, елімізде 4 жылдық бастауыш мектеп құрылған. Содан кейін барып, екі сатылы 7 жылдық мектептер ашылған. Ал, соңғы 50 жылда жалпы білім беретін мектептер 7 жылдықтан 8 жылдыққа ауысты, одансоң 9 жылдық, 10 жылдық, 11

жылдық мектептер құрылды. Бүгіндері ел алдына, оқу-білім қызметкерлер іалдына 12 жылдық оқуға тиімді көшу мәселесі қойылып отыр.

Дүниежүзінде міндетті негізгі білім жүйесі де әртүрлі. Мысалы, Германияда барша оқушыға алғашқы 4 жылдық оқуғана міндетті деп айтуға болады, өйткені одан әрі балалар өз қалаулары және қабілеттеріне қарай оқуларын кәсіптік мектептерде жалғастыра береді [6].

Францияда 5 жылдық элементар мектепті бітірген бала оқуын жалпы білім беретін 4-5 жылдық колледждерге жалғастырады. Жалпы айтқанда міндетті оқу мерзімдері түрліше: 8 жылдық (Италия, Венгрия, Канада), 9 жылдық (Швеция, Жапония, Куба, Болгария, Чехия, АҚШ) және т.б. Барлық оқушыларға 11-12 жылдық білім беруді ешбір ел міндетіне алып отырған жоқ. Зерттеу барысында 20-дан астам елдің 55 пайызында міндетті оқу-9 жылдық, 32 пайызында 10 жылдық, қалғандарында 8 жылдық.

Дүниежүзі елдері мектептерінің біразында жоғары мектепке оқушылар оқу үлгеріміне қарай және мектеп берген мінездеме негізінде арнайы мемлекеттік комиссияның шешімімен қабылданды[5].

Өз ойым бойынша, Болон конференциясына кіруге ұмтылу, білім беру саласының әлемдік стандартқа сай келуі үшін 12 жылдық білім жүйесін қабылдау қажеттігі-өмір талабынан туындап отыр. елбасының мемлекеттік саясатын қолдай отырып, экономиканы, экологияны жақсартуға арналған талаптар да қазіргі кездегі білім, ғылым жүйесіндегі үлкен өзгерістерге бағыт-бағдар беруде. Мемлекетіміздің ғаламдық саясатта үлкен беделге ие болумен бірге, саяси-экономикалық жағынан тұрақтануы білімнің сапасын арттыруға ықпал етуде.

Білім беру саласындағы бағдарлы мектептердің пайда болуы, лицей, мектеп-гимназиялардың білім беру жүйесін жаңа деңгейге көтеру үшін жүргізіп жатқан жұмыстары, ондағы оқытудың жаңа әдістері-дистанциялық оқыту, электронды оқыту жүйесі, тағы басқалары да елеулі жетістігіміз[1].

Адамзат дамуының тарихи және әлеуметтік тәжірибесі дүниетаным, шығармашылық, терең білімділіктің негізі – тіл екендігін де көрсетті.

Елімізде "Үш тілде білім беруді дамытудың 2015-2020 жылдарға арналған" Жол картасы бекітілгелі, Қазақстан мектептері алдында үш тұғырлы тіл білім беру жүйесіне 2018-2019 оқу жылынан бастап көшу талабы қойылғаны ел есінде. Тіпті, бұл жүйеге көшу толығымен 2023 аяқталуы тиіс. Осы ретте, бұл істің кезең-кезеңімен жүргізілетінін облыстық білім басқармасының қызметкерлері де айтады. Бүгінгі күні өңіріміз білім саласындағы үш тұғырлы тіл саясатын 2007 жылдан бастап қолға алып келеді. Мәселен, қазіргі таңда 19 мыңнан астам бүлдіршін 193 балабақша мен 182 шағын орталықтарда мемлекеттік тіл мен орыс және ағылшын тілінде білім алуды бастап кеткен.

Білім берудің жаңа парадигмасы бойынша, күннен күнге кең етек алып отырған білімді жүйелі түсіндірумен бірге, өз бетінше ізденіс әдістеріне басты назар аудару да орын ала бастаған. Бұл білім берудің әлемдік стандарттарына сәйкес келеді. Мұндағы ең басты міндет-оқушы алған білімін өз бетінше дамытып, іс-жүзіне асыруға қабілетті тұлға ретінде қалыптасуын ұйымдастыру.

Білім, ғылым жүйесіндегі реформа әр кезде әр түрлі деңгейде жүргенмен, тұтастай алғанда, бүкіл білім жүйесінің құрылымын өзгертті. Бұл мемлекеттің қалыптасуына, зиялы қауымның психологиясының өзгеруіне және ғылымның дамуына үлкен үлес қосуда. Қазіргі ойлау жүйесінің бостандығы ғылым мен білім жүйесі дамуының алғышарты болып табылады.

Тарихымыздың түбегейлі жаңаруы, ана тіліміздің ғылыми тілге айналуы да бүгінгі таңдағы үлкен жетістіктеріміздің қатарын толтырады. Білім берудегі негізгі мақсат-оқушыларды елжандылыққа баулу, өз Отанының патриоты болуға, жеке тұлғалардың қалдырған жалынды ойлары мен толғандыратын мәселелерге бағдарлау екені кім-кімге болса да айқын.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қ.Р. «Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы».
2. Қазақстан Республикасының « Білім туралы » Заңы. Алматы 2008 ж.
3. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011- 2020жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, 2010жыл.
- 4 Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан халқына Жолдауы». Елбасының «Қазақстан жолы» – 2050 Астана
- 5 Қазақстан мектебі. №12 Алматы. 2010ж
6. Қазақ тарихы. Ғылыми әдістемелік журнал №2 2015

ӘОЖ378.

Оралбекова Б.С.

аға оқытушы, Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

ТҮЛҒАҒА БАҒЫТТАЛҒАН ЖАҢА КӨЗҚАРАС

Қазіргі таңда үздіксіз білім беру жүйесінде білім беруді дамыту, дүниежүзілік білім беру кеңістігіне кіру мақсатында елімізде білім берудің жаңа жүйесі құрылып жатыр. Осыған орай Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауында «бізге экономикалық қоғамдық жаңару қажеттіліктеріне сай келетін осы заманғы білім беру жүйесі қажет» делінген.[1] Сол білім беруді дамыту ісі жеке тұлғаға мәдени-тарихи құндылықтарды, нормалар мен дәстүрлерді , білім берудің арнайы таңдап алынған мазмұны мен нысандарын беру болып табылады. Нәтижелі білім алудың мәнісі сол, мұнда студенттің іс-әрекеті оның жеке басының әлеуметін іске асыруға негізделген және оның оқытылатын пәндер мен салаларға сәйкес келетін білім алуын талап етеді.

Сондықтан студенттердің алдында өмірге жан - жақты дайындалған, еңбек сүйгіш, ынталы, шығармашылықпен ойлайтын, интеллектуалдық және адамгершілік тұрғысынан бай, жоғары білімді жеке тұлғаны оқытып, тәрбиелеу қажеттігін дамыту мәселесі тұр [2].

Қазіргі таңдағы өзгерістер қоғамның шығармашыл әрекет пен шығармашыл тұлғаға мұқтаж екенін күнделікті өмірдің өзі дәлелдеп отыр. Сондай басым бағыттардың бірі - жеке тұлғаға бағытталған білім беру.

Жеке тұлғаға бағытталған білім беру дегеніміз педагогикалық іс әрекеттің әдіснамалық жаңа бағыты, яғни баланың қайталанбас дара тұлға ретінде өзін- өзі тануын, өзін - өзі жетілдіре отырып дамытуын қамтамасыз ететін өзара тығыз байланысты идеялар, түсініктер және іс - әрекеттер жиынтығы.

Соңғы он жылдықта біздің қоғамымыздың қоғамдық-саяси және экономикалық шарттары білім және тәрбие берудің парадигмасының өзгеруіне алып келді. Авторитарлық-технократиялық парадигманың орнына білім және тәрбие беру ісінде гуманитарлық жеке тұлғаға бағытталған парадигма келді. Бұл жаңа парадигма студенттің толық тұлғалық дамуына бағытталған, оның өз бетімен оқуын дамыту, шешім қабылдай алу қабілеті, еңбек нарығында бәсекеге қабілетті тұлғаны қалыптастыру.

Тұлғаға бағытталған жаңа көзқарас түсінігін айқындау үшін негізгі үш мәселеге тоқтала кеткеніміз жөн.

1. Тұлғаға бағытталған көзқарас ұғымын ашатын негізгі түсініктер:
 - адамның даралық ешкімге ұқсамайтын өзіндік ерекшелігі;
 - жеке тұлғаның үнемі өзгеріп отыратын әлеуметтік болмысы;
 - тұлғаның өзіне тән қасиеттері мен мүмкіндіктерін таныту үрдісі",
 - өзін және қоршаған ортаны тануда саналы, шығармашылық белсенділік көрсететін жеке тұлға әрекеті;
 - мендік тұжырымдаманың болуы;

- педагогикалық қолдау студенттің білім алуына, өмірлік, кәсіби өсуіне, психикалық қарым - қатынас бойынша алдын ала көмек беру іс әрекеті.

2. Студенттерге білім беру құрылымының негізгі ережелері мен бастапқы жағдайы:

- өзін - өзі белсендіретін тұлға ұстанымы;
- дарашылық ұстаным;
- субъектілік ұстаным;
- таңдау ұстанымы;
- шығармашылық табыс ұстанымы.

3. Технологаялық бөлік. Оған мыналар жатады:

- шығармашылық іс- әрекетке шақыру;
- студенттің жеке басының дамуын қолдау;
- студенттердің өз бетінше шешім қабылдауына, білім алудың мазмұны мен жолдарын

таңдауға еркіндік беру.[3]

Жоғарыда аталған түсініктемелер тұлғаға бағыттап оқытудың сипаттамасын айқындауға мүмкіндік береді, яғни жеке тұлғаға бағыттап оқыту дегеніміз студенттің қажеттіліктерін, ерекшеліктерін, іс әрекетін ескеретін, жан жақты, яғни интеллектуалды ойлау қабілетін, өз бетінше шешім қабылдай алатын, шығармашылық қабілетін дамытатын тұлғаның «мәдениетаралық қарым -қатынас субъектісін» қалыптастыру.

Жеке тұлғаға бағытталған оқыту — бұл жеке тұлғаның белсенділігіне жету. Барлық оқу процесін белсенділендіру жоспарында ең маңыздысы практикалық сабақтарда берілген мүмкіндіктерді барынша қолдану.

Жеке тұлғаны дамытуға бағытталған оқыту студенттерге ғылым негіздеріи үйретіп қана қоймай, әр оқушының бейімділігін анықтап, тұлғалық негізіне қарай білім беріп, табиғи қабілетін зерттеу арқылы оны болашақ мамандығына сәйкестендіру. Педагогикалық технологияда осы күнге дейін жеке тұлғаға бағытталған оқытудың мәнін анықтауда түрлі пікірлер болды. Тұлғалық көзқарас тұрғысы көптеген ғалымдардың күрделі нысанасы-тұлғаның өзі де сияқты бір ғана ұғыммен айқындалмайды.[2]

Жеке тұлғаға бағытталған оқытудың моделін құру үшін келесі түсініктерді айыруды қажет деп есептейді:

- түрлі дәрежелі амал - түрлі дәрежелі бағдарлама материалының қиындығына бағытталған болуы тиіс;
- өзгешілік амал - студенттің сыртқы ерекшелігі: білімі,
- қабілеті, білім беру орталығының типі бойынша бөлу;
- жекеше амал- студенттің біріңғай топ бойынша: үлгерімі,
- қабілеті, әлеуметтік-кәсіби ағымына қарай топтау;
- субъекті-жекелі амал - әрбір студентке жақын қарым қатынаста болу.

Жеке тұлғаға бағыттап оқытуда білім алушының жеке басы бірінші орында тұрады.

Әрбір адам тұлға бола отырып, бір жағынан жеке тұлға, екінші жағынан әлеуметтік типтік тұлға, яғни әлеуметтік маңызды сипаттарды қамтушы болып табылады.

Жеке тұлғаға бағыттап оқытуды Ариян М.А. былай дейді: «студенттер өздерінің әр түрлі параметрлері бойынша бөлінеді: оқу деңгейі, оқуға деген талпынысы, тілді меңгеруі, топта шетел тілінде қарым-қатынас жасай білуі, интеллектуалдық қабілеттері, шетел тілін оқуға деген мотивациялары». Ал И.Л. Бим жеке тұлғаға бағыттап оқытуды жеке тұлғаның құрылымы арқылы түсіндіреді және оны мәдениетаралық қарым-қатынаспен салыстырады. Жеке тұлғаға бағыттап оқыту студенттің мәдениетаралық қарым-қатынастың барлық компоненттерін игергенде жүзеге асады деген тұжырым жасайды.

Жеке тұлғаға бағыттап оқытуға Алексеев Н.А. келесі анықтаманы береді: Оқытудың мақсаты болып студенттің өзіндік ерекшеліктері деп, оның өзін-өзі бағалауы, яғни оқу процесінің субъективтілігін айтамыз. Жеке тұлғаға бағыттап оқыту - бұл оқу субъектісінің ерекшеліктерін ескеру ғана емес, сонымен қатар оқу шарттарын ұйымдастырудың басқаша әдіснамасы, оның өзіндік жеке функцияларын «өндіруді» айтады.[2]

Жоғарыдағы айтылған ойларды басшылыққа отырып, жеке тұлғаға бағыттап оқытудың сипаттамасын былайша қорытқым келеді: әрбір студенттердің ерекшеліктерін, қажеттіліктерін ескере отырып, оның оқу процесінде жан-жақты дамуын жүзеге асыру болып табылады, яғни тұлғаны оқытудың соңғы нәтижесі мәдениетаралық қарым - қатынасқа жету. Жеке тұлғаға бағытталған амалды қазіргі заманғы теория және парадигма ретінде қарау, білім беру жүйесінің барлық компоненттеріне әсер ететін (мақсатты, технологиялық, ұйымдастырушылық, прагмо-нәтижелі және т.б.) студентті оқу процесінің басты орталығы ету қажет, оқу әрекетінің белсенді субъектісі, жеке тұлғаның жан-жақты дамуын, студенттің барлық тұлғалық сипатын белсенділендіру, әсіресе, оның интеллектуалдық жағын, типологиялық ерекшеліктерін, мінезін, коммуникативтік қабілетін.[3]

Жаңа парадигмаға сай оқу процесінің орталығында студенттердің қажеттіліктері, қабілеті, мүмкіншіліктері тұрады. Студент мұғаліммен қатар оқу әрекетінің субъектісі ретінде танылады, ал мұғалім - ұйымдастырушы, кеңесші, әріптес болып табылады, яғни студент іс-әрекетінің педагогикалық көмекшісі болып табылады. Жеке тұлғаға бағытталған парадигма оқу жүйесінің барлық компоненттерін қамтиды.

Жеке тұлғаға бағытталған парадигма шетел тілін меңгеру үшін оқытудың барлық маңызды қазіргі заманғы амалдарына сәйкес келеді:

- әрекетшіл (адам іс-әрекет арқылы дамиды);
- әлеуметтік-мәдени (білім - бұл адамның мәдениетке енуі, айналуы);
- коммуникативті-когнитивті (қатынас және таным білім алудың негізгі әдістері);
- біліктілігі (тәжірибеге бағытталған білім берудің нәтижелі мақсатты бағытын анықтайды);
- ортаға бағытталған (тиімді білім беру орталығын жобалауға мақсатталған).

Студенттердің алған іскерліктері мен білімі, олардың қызығушылықтары мен мүмкіндіктері, олардың жеке психо физиологиялық ерекшеліктерін ескеру педагогикалық біліктілік болып табылады. Сондықтан педагогикалық процесте оқу жоспарын және бағдарламаларын құруда жеке тұлғаға бағыттап оқытудың ерекше маңызы бар. Осы қаралған мәселе жеке тұлғаға бағыттап оқытуға оқыту үрдісіндегі тұлғалық бағыттылықты қалыптастырудың сипаттамасын беріп қана қоймай, сонымен қатар білім беру мекемелерінде оқытудың жаңа амалын қолдануға мүмкіндік береді және жеке тұлғаға бағытталған парадигма мектепті жаңартуға әдіснамалық негіз болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, 2006ж.
2. Мұсабеков Ө. Тұлғаға бағытталған білім. Қазақстан мектебі. 2007/1.
3. Алексеев Н. А. Личностно-ориентированное обучение: вопросы и практики: Монография.- Тюмень: Изд-во ТГУ, 1996.-216б.

УДК: 33

Орынканова Ж.М., Турусбекова А.С.

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г.Семей

ГЕНДЕРНОЕ НЕРАВЕНСТВО В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ

Мировое сообщество, вступив в третье тысячелетие, так и не сумело решить проблему гендерного неравенства. Этот вопрос в своих исследованиях тщательно рассматривают зарубежные авторы, однако в Казахстане эта проблема не изучается столь крупно. В результате гендерная сегрегация носит скрытый характер, создавая «стеклянные» стены и потолок в реализации карьерной стратегии [1].

На современном этапе развития общество динамично развивается, но несмотря ни на что сохраняются стереотипы в разделении труда по половой принадлежности, существует разделение отраслей хозяйственной деятельности на «женские» и «мужские». Согласно статистическим данным, женщины составляют значительную часть трудовых ресурсов, обладая при этом высоким уровнем образования, что предполагает их существенный вклад в развитие экономики. При этом реально существующие гендерные стереотипы оказывают влияние на положение женщин на рынке труда, сопровождаются снижением их социального и профессионального статуса.

Одной из «женских» отраслей в экономике на протяжении многих лет является образование – эта сфера характеризуется рядом привлекательных для женщин факторов – относительно свободной занятостью, постоянством и длительностью трудового отпуска, социальной защищенностью. Но и в этой сфере, согласно статистике наблюдаются характерные для рынка труда в целом явления гендерной асимметрии [1].

Феминизация профессии характерна для всех уровней образования. В сфере высшего и послевузовского образования, в среднем двое из трех преподавателей - женщины (63% от общей численности) [2]. Соотношение мужчин и женщин на руководящих постах в сфере образования при этом кардинально отличается. Если в начальной и средней школе доля женщин-руководителей составляет - 57,8%, то уже в высшей школе лишь 14,4%. Такая же картина наблюдается и в структуре должностей, если женщин-доцентов в высших учебных заведениях республики 57% и мужчин – 43%, то женщин-профессоров уже значительно меньше – 34%. Что касается ученой степени, то женщин, имеющих степень кандидата наук, 60% и мужчин – 40%, а среди докторов наук доля женщин составляет 39% [3].

С чем связан такой разрыв? Это обусловлено целым рядом объективных причин. Это связано с конкуренцией с мужчинами – учеными, так называемый «эффект Матильды», и объективно существующими трудностями, которые связаны с ролью женщины в семье, воспитанием детей. Женщине необходимо одновременно быть «хранительницей очага», матерью, и в то же время, пытаться реализовать себя в профессиональной деятельности, построить успешную карьеру. В итоге мужчинам намного легче удается совмещать профессиональные и семейные обязанности, так как над ними не довлеют гендерные стереотипы. Согласно данным женщины, которые стремятся реализовать себя на профессиональном поприще, терпят «фиаско» в частной (личной) жизни. Об этом говорит увеличение доли одиноких и разведенных женщин, а также уменьшение количества детей в семье, по мере повышения научного статуса и профессиональной ролевой позиции [1].

Ситуация феминизации образования связана с уровнем заработной платы, так как образование, к сожалению, до сих пор остается одной из низкооплачиваемых сфер деятельности. В связи с чем, она остается не привлекательной для мужчин. В целом, до сих пор существует и асимметрия в уровне оплаты труда женщин и мужчин. Соотношение заработной платы женщин и мужчин в 2015 году составляет 65,9%, что ниже уровня 2009 года. Однако в системе образования разрыв не столь критичен и среднемесячная номинальная заработная плата мужчин составляет 82284 тенге, а у женщин – 76000 тенге.

Таблица 1. Соотношение среднемесячной номинальной заработной платы женщин и мужчин, в %

	2011	2012	2013	2014	2015
Отношение заработной платы женщин к заработной плате мужчин по всем видам деятельности	68	70	68	67	66
Отношение заработной платы женщин к заработной плате мужчин в системе образования	92	93	95	95	92

Данные таблицы позволяют говорить о реальной возможности преодоления гендерного неравенства в системе образования.

Сложившаяся ситуация в Казахстане, приоритетное внимание к гендерным проблемам в мире, реализация Целей развития тысячелетия определяют важную задачу формирования гендерной политики государства по установлению адекватного гендерного порядка, позволяющего эффективно использовать высокий образовательный и интеллектуальный потенциал женщин, представляющих более половины всех трудовых ресурсов. И первоначально следует уделить внимание «женским» отраслям, в которых наблюдается высокая концентрация человеческого капитала, который может принести значительную отдачу на вложенные инвестиции в его воспроизводство.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гриненко С.В. Гендерная асимметрия в образовании // Современные научные исследования и инновации. 2014. № 12 [Электронный ресурс]. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2014/12/41818> (дата обращения: 20.11.2016)
2. Национальный доклад о состоянии и развитии системы образования Республики Казахстан (по итогам 2015 года)//www.iac.kz/ru/analytics
3. Женщины и мужчины Казахстана / Статистический сборник/ на русском языке / 135 стр.

УДК 2889

Кенжебулатова А.М.
ст. преподаватель, ГУ им Шакарима г.Семей

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ И ТЕХНОЛОГИИ В ПРЕПОДАВАНИИ И ОБУЧЕНИИ

В современных условиях модернизации высшего образования, обусловленного подписания Казахстаном Болонского процесса, актуальными являются проблемы формирования дивергентного мышления студентов. Рынку нужны будут, прежде всего, те специалисты, которые могут генерировать большое количество новых, порой нестандартных решений, обладающие высокой степенью адаптивности, но и обладающие способностью и умением, «интуицией» из этого множества нестандартных идей отобрать наиболее эффективные. Поэтому оценивание результатов образования является неотъемлемой и важной частью деятельности учебных заведений. Основные задачи оценивания это прогнозирование возможных последствий, результаты реализации методических подходов, обеспечение обратной связи, оценка степени достижения намеченных целей, оценка, как и в какой мере наблюдаемые изменения связаны с проведенными методическими мероприятиями, предоставление доказательной информации для дальнейшего внедрения методических подходов. Система оценивания результатов образования состоит из следующих разделов:

1. Проблемы традиционной системы оценивания
2. Личностно –ориентированное обучение
3. Методика постановки целей
4. Суммативное и формативное оценивание
5. Требования для оценивания.

Я хотела бы остановиться на цели – smart, от того насколько правильно поставлена цель, зависит скорость ее достижения, изначально практика показывает что бизнесмены анализировали как правильно ставить цель и достичь ее максимально, результаты говорят о том, что если цель правильно поставлена то 99% можно спрогнозировать как она достижима или нет и следовательно надо ставить конкретные вопросы. Смарт – цель впервые введено Полом Мэйером, он употребил данный термин в 1965г.

Когда мы составляем план своего предмета мы конкретно формулируем цель, раньше она называлась просто цель, сейчас можно и нужно применять Смарт – цель. Данная модель идеально подходит для того чтобы сделать анализ достигли мы своей цели, не достигли и на

какие моменты нужно обратить внимание. Цель должна быть конкретной, необходимо ее формулировать так как непросто выучить тему, выучить какую ту терминологию, мы должны конкретно показать именно вот это и вот это надо сделать, что именно нам необходима. Цель должна быть понятной, так как она ставится не только преподавателю, а также для студента, если студент не понимает куда его ведет преподаватель он не дойдет до цели. Почему надо ставить цели? Почему это так важно? Да хотя бы потому, что цели наполняют смыслом жизнь студента. сотрудника, менеджера и компании, позволяют осмыслить выполнение текущих операций, дел, функций, измерять их эффективность и дают возможность найти основу для дальнейшего совершенствования.

S – конкретной, понятной **S (Specific)** - первое требование к задаче, которое задает конкретность цели (ее специфичность). Специфичная цель имеет больше шансов быть выполненной, чем цель, поставленная в общем (расплывчато). При постановке специфичной цели необходимо ответить на несколько вопросов:

1. Кто: кто вовлечен?
2. Что: что я хочу выполнить?
3. Где: определить местоположение.
4. Когда: установить временные рамки.
5. Условия: определить требования и ограничения.
6. Почему: особые причины, бенефиты, полагающиеся при достижении цели.

Таким образом, мы говорим о детально конкретизированной цели, потому что планируем управлять не только по конечному результату, но и согласовывать с сотрудником пути и способы его достижения. Иногда мы можем задать не только итоговую цель, но и наметить промежуточные результаты.

M – измеримость, возможность измерить достижения цели. **M (Measurable)** - возможность измерения степени достижения цели - одно из ключевых требований к постановке задач при переходе на стандарт управления по целям (MBO). Следует устанавливать конкретные критерии для измерения прогресса. "Вы не можете управлять тем, что невозможно измерить... Все, что измеримо, может быть достигнуто". Когда вы измеряете свой прогресс, вы не сворачиваете с пути, достигаете установленных временных сроков, оптимизируете ресурсы, координируете приоритеты и учитываете динамику бизнес-окружения. Когда мы говорим об измеримости степени достижения целей (задач), то это означает, что мы должны представлять не только то состояние, к которому мы должны прийти, но и то, из которого мы выходим. То есть, для того, чтобы наметить плановый показатель по данной задаче и быть уверенными в измеримости процесса и в достижении результата, мы, как правило, должны иметь статистические данные по данному критерию за предыдущий период. Также мы всегда должны иметь возможность проконтролировать степень выполнения задачи, иначе сама задача теряет смысл.

A - достижимость, цель должна быть амбициозной, но тем не менее достижимой. Цель должна попадать под определение "трудно, но выполнимо", должна бросать вызов сотруднику (**challenge**). Для сотрудника такие цели "на вырост" дают возможность профессионального, карьерного и финансового роста, самоактуализации и самореализации. Они лишают его работу рутинности, делают ее более интересной, хотя и более напряженной. Кроме физической согласованности этой цели с сотрудником должно быть еще психологическое принятие достижимости цели. Даже если сотрудник расписался на целеполагающем документе, это не означает, что он психологически с ним согласен и считает эти цели достижимыми и необходимыми для исполнения. Поэтому кроме объективного обоснования целей, бросающих вызов, должна быть внедрена процедура обсуждения и принятия целей сотрудником. Пока сотрудник психологически не согласен, эти цели не будут являться его целями, они будут являться целями менеджера, который их поставил.

А люди не любят реализовывать чужие цели и идеи.

R – показать актуальность согласованность с другими, на этом этапе мы определяем насколько цель впишется в имеющиеся задачи и зачем она нужна. **R (Relevant)** - четвертое требование к правильно поставленной цели - ее релевантность. В основном речь идет о том, что отсутствуют (или их влияние не так значимо, или его можно преодолеть) неконтролируемые факторы воздействия на поставленную цель. Как и в случае с согласованностью, очень важно, чтобы сотрудник принял релевантность поставленной задачи и осознал, что ее достижение зависит, прежде всего, от его усилий.

T – определенная во времени, наличие четких сроков ее достижения. **T (Timebound)** - последнее требование к постановке задачи (с точки зрения порядка, но не важности!) - это указание временных сроков исполнения целей (задач). Конечные и промежуточные сроки для каждого этапа работ необходимо указывать, начиная с классических повесток, протоколов собраний, где положено указывать принятые решения, ответственных за исполнение принятого решения и заканчивая компьютерными программами по управлению проектами (MSProject, Timeline). При постановке цели первое наиболее традиционное решение по временной составляющей задачи - указание даты крайнего срока ее исполнения (deadline).

Каким должно быть современное оценивание? Оно должно быть гибким, многоинструментальным, понятным, психологически комфортным, сочетать в себе суммативное и формативное оценивание

Суммативное оценивание – выявляет результат обученности обучающихся за определенный период времени. При этом: - формы и способы оценки определяет преподаватель, центром является преподаватель.

Формативное оценивание – (на нашем языке называется текущим)используется в повседневной практике (на каждом занятии) .При этом: - есть обратная связь, обеспечивающая прогресс, помогает преподавателю отслеживать успеваемость. Функции формативного оценивания: - формирующая, стимулирующая, мотивирующая. Можно провести аналогию суммативного оценивания с растениями, когда мы рассматриваем цветок, ее пышность, высоту, здоровый или нет, а применение формативного оценивания – когда сыпим подкормку, поливаем, разрыхляем, по данной аналогии видно и понятно различие суммативного и формативного оценивания. Суммативное оценивание -это итоговое оценивание. Мы подробно остановимся на условиях формативного оценивания: 1 знание и понимание обучающимися целей обучения,2 эффективная обратная связь с обучающимися, 3 активное участие обучающихся в процессе собственного познания, 4 знание и понимание обучающимися критерием оценивания, 5 возможность и умения обучающимися анализировать собственную работу (рефлексия), 6 корректировка подходов к преподаванию с учетом результатов оценивания.

1. используем методику постановки смарт – целей (можно ставить к каждому занятию)

2. обратная связь должна быть четкой, ясной, понятной, должна происходить в атмосфере доброжелательности, которая в конце ведет на успех.

3. чтобы знание становилось инструментом, а обучающийся должен с ними работать, применять эти знания, искать границы их применения, преобразовывать, измерять и расширять в различных моделях и контекстах.

4. одно из самых важных понятий, разработка критерием делает процесс оценивания прозрачным и ясным, правильно выработанные критерии позволяют измерить глубину понимания учебного материала, критерии и градации обучающегося ясно демонстрируют каким будет его знания и что от него ожидают.

5. обучающиеся обязательно должны научиться самооценке, цель своего обучения и как достигать успех (техника которой позволяет углубить и проанализировать собственную работу, дать оценку и анализ собственной работы). В современно образовании поощряется самоконтроль, самоанализ, самооценка, взаимооценка обучающегося и все это повышает индивидуальную ответственность.

6. формативное оценивание и преподавания вообще не делимы. Применение формативного оценивания является сущностью эффективного преподавания и может стать мощным инструментом для улучшения обучения. Оценивание результатов образования является важным, но не единственным элементом процесса обучения. Британский педагог Джон Икс выдвинул идею конструктивного выравнивания всех элементов процесса обучения, а именно взаимная связь, контроль, оценка, виды учебной деятельности, методика обучения. Для достижения эффективности качества образования и преподаваемых дисциплин необходимо тщательно сконструировать систему оценивания результатов образования, разработать и сбалансировать все ее элементы. Если вы любите свой предмет, передайте эту любовь своим студентам, это одна из главных целей системы оценивания результатов образования.

ЛИТЕРАТУРА

1. Соосар Н., Замковая Н. Интерактивные методы преподавания и учения. СПб, 2014.
2. Базилевич С.В., Брылова Т.Б., Глухих В.Р., Левкин Г.Г. Использование инновационных и интерактивных методов обучения при проведении лекционных и семинарских занятий // Наука Красноярья. — 2012. — № 4. — С. 103—113.
3. Скрипко Л.Е. Внедрение инновационных методов обучения: перспективные возможности или непреодолимые проблемы? // Менеджмент качества. — 2012. — № 1. — С. 76—84.

УДК: 371.398

Жетписбаева М.А., Щеголева А.В.

Карагандинский государственный университет имени академика Е.А. Букетова

СПЕЦИФИКА ВНЕАУДИТОРНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ В ВУЗЕ

Одной из главных задач кредитной системы образования на современном этапе является подготовка квалифицированных, конкурентоспособных специалистов, способных к быстрому принятию решений, самостоятельной творческой и практической деятельности, самосовершенствованию и саморазвитию. Всё это является залогом эффективности профессиональной деятельности будущего специалиста. Но реализовать данные задачи с помощью предоставления обучаемому определенной суммы пассивных знаний и умений и навыков достаточно сложно.

На сегодняшний день основной функцией преподавателя является не только предоставление знаний студентам, но и создание мотивации и формирование умений учиться самому. Педагогу необходимо дозировать и направлять самостоятельность, предоставленную будущему специалисту, которая, в конечном итоге приведет к автоматизации его познавательной деятельности.

Поддержать мотивацию студентов и развить все необходимые навыки сложно без привлечения внеаудиторной самостоятельной работы студентов. Правильная организация данной деятельности и мотивации к выполнению такой работы становится необходимым элементом для достижения успеха.

Внеаудиторная деятельность подразумевает любую деятельность студентов, не связанную с учебными планами, осуществляемую в рамках учебного заведения. Это могут быть дебатный клуб, театральный, музыкальный, спортивный кружки, студенческая газета и др. Именно внеаудиторная работа располагает большими возможностями для удовлетворения запросов и интересов каждого студента в полной мере, что нельзя полностью осуществить в рамках учебного процесса.

Виды внеаудиторной работы можно условно разделить на два направления, которые преподаватели считают более перспективными. Первое направление – это вовлечение студентов в научную работу (научные кружки, студенческие конференции, семинары,

конкурсы и др.). Второе направление – это общекультурные мероприятия, имеющие отношение к изучаемому предмету или специальности.

Выделяют следующие формы внеаудиторной деятельности [1]:

- индивидуальные;
- групповые;
- массовые;
- комплексные.

Индивидуальная работа включает вспомогательную деятельность студентов, которая направлена на самовоспитание, выполнение заданий преподавателя и поручений студенческого коллектива.

Групповая внеаудиторная работа носит целевой характер, т. е. предполагает наличие общей определенной цели и общих интересов.

Наиболее распространенными среди форм внеаудиторной работы в высших учебных заведениях выступают формы массовой работы. Они очень разные и имеют преимущество в том, что рассчитаны на одновременный охват большого количества студенческой молодежи.

Также довольно часто применяют комплексы воспитательных воздействий, т. е. масштабные мероприятия внеаудиторной воспитательной работы, которые способствуют дальнейшему развитию профессионально значимых качеств будущего специалиста.

Внеаудиторная работа обладает рядом особенностей, которые отличают ее от учебной [2]:

- добровольное участие студентов;
- сочетание инициативы студентов с направляющей ролью преподавателя;
- занимательность и новизна содержания, форм и методов работы;
- эстетичность всех проводимых мероприятий;
- четкая организация и тщательная подготовка всех запланированных мероприятий;
- наличие целевых установок и перспектив деятельности;
- использование методов педагогического стимулирования активности студентов.

Внеаудиторные работы способны влиять на развитие личности студента и его обучение. При этом в процессе подготовки к внеаудиторной работе особое внимание уделяется формированию следующих профессиональных компетенций:

- выражение мысли в устной и письменной форме;
- владение техникой публичного выступления;
- способность работать в команде;
- способность к проектной деятельности;
- способность быстро адаптироваться к новым ситуациям;
- способность продуктивно управлять временем (эффективный тайм-менеджмент);
- развитие творческих способностей;
- способность выполнять работу самостоятельно [3].

Важность внеаудиторной работы в процессе обучения студентов заключается также в расширении разнообразия форм взаимодействия между преподавателем и учащимся. Это также актуально в настоящее время, когда студенты имеют больше возможностей по получению информации через интернет. Их подготовка к занятиям часто формализуется к поиску готовых ответов и письменных работ. Теряется творческий подход, студенты все реже обращаются к первоисточникам информации. Внеаудиторная работа должна способствовать расширению творчества и самореализации студентов.

Развитие творческих способностей студентов является одной из важных функций внеаудиторных работ. Лишь с помощью развития творческих способностей возможно сформировать активную и креативную личность, способную эффективно и нестандартно решать поставленные перед ней задачи

Использование разных видов внеаудиторных работ способствует творческому саморазвитию студентов, которое необходимо при формировании и развитии субъекта

своих творческих умений и коммуникативных способностей, которые в дальнейшем помогут определяться и действовать в неожиданных, противоречивых условиях [4].

Результатом творческого саморазвития необходимо считать самостоятельную деятельность личности, имеющую развитое самостоятельное мышление, способную отказаться от стереотипов и норм, устоявшихся ценностей, придающую уникальность конечному результату.

В образовательном учреждении процесс развития творческой самостоятельности будущего специалиста должен быть реализован при обеспечении таких условий, благодаря которым студент будет постоянно стремиться к реализации своих творческих способностей. К таким условиям можно отнести [5]:

– использование различных форм внеаудиторной деятельности, в основе которых лежит принцип активизации творческого потенциала студентов (творческие мероприятия, фестивали, олимпиады, викторины и т.д.);

– создание проблемных ситуаций, имеющих обобщенный характер, решение которых проявляется в свободе выбора форм деятельности, средств деятельности, средств общения;

– ориентация студента на конечный результат его деятельности, что повышает как внутреннюю, так и внешнюю мотивацию в обучении;

– оказание педагогической поддержки, позволяющей координировать действия обучающихся и повышать их уровень самостоятельности.

Подводя итог можно выделить следующие основные функции внеаудиторной работы:

– информативно-образовательная функция, которая способствует процессу усвоения, расширения и углубления знаний, умений и навыков студентов, их интеллекта;

– аксиологическая функция как процесс формирования у студентов личностно значимых целей, социально-ценностных качеств, ценностных ориентаций, способов поведения;

– мобилизационно-регулятивная функция как процесс мобилизации и дальнейшего развития эмоциональных и волевых качеств личности;

– функция коррекции, поскольку внеаудиторная деятельность дает возможность корректировать влияние внешнего окружения согласно своим ценностным нормам, выработанным и принятым всеми членами определенного студенческого объединения;

– функция, способствующая реализации коммуникативного потенциала и дальнейшему развитию коммуникативных способностей студентов;

– развлекательная функция как способ освобождения от напряженной познавательной деятельности во время теоретического обучения;

– компенсаторная функция, которая помогает студентам поверить в себя, удовлетворить потребность в достижении успеха в сфере своей профессиональной деятельности.

Таким образом, можно сделать следующий вывод, при правильно подготовленной внеаудиторной деятельности можно наблюдать эффективность использования различных активных методов обучения и увеличение мотивации к изучению предмета, развитие творческих способностей и социальных навыков студентов, что способствует развитию конкурентоспособных и квалифицированных специалистов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Казьмерчук А.В. Внеаудиторная деятельность как средство интенсификации профессионального обучения в высшем учебном заведении // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2013. – №9. – С.54-59.
2. Кондрашова А.В. Внеаудиторная работа по педагогике в педагогическом институте. – Киев: Вища.шк., 1988.

3. Холод Н.И. Формы и методические принципы организации внеаудиторной деятельности студентов по иностранному языку // Ярославский педагогический вестник. – 2014– №4– Том II (Психолого-педагогические науки). – С. 108–113.
4. Кудряшова А.В. Роли преподавателя в процессе развития творческой самостоятельности студентов высших учебных заведений/ А.В.Кудряшова, Т.Н Горбатова // Молодой ученый. – 2015.– №4– С. 581–584.
5. Зимняя И.А. Педагогическая психология: учебник для вузов.– 2-е изд., доп., испр. и перераб. – М., 2000.

УДК 394.55

Смайлханова М.Ы., Актанова А.С.

Государственный университет имени Шакарима города Семей

ЖОҒАРЫ СЫНЫПТАРДА ПРОЗАЛЫҚ ШЫҒАРМАЛАРДЫ ОҚЫТУ

Публицистикалық шығармаларды жоғары сыныптарда оқытудың өзіндік ерекшеліктері бар. Ш. Уәлліхановтың, Ы. Алтынсариннің, С. Торайғыров, М. Дулатов, т.б. ақын-жазушылардың маңызды проблемаларды көтерген мақалалары мен хаттарын сыныпта, сыныптан тыс уақытта белгілі бір мақсатты көздей оқыту керек. Мысалы, Ш. Уәлліхановтың Ф. Достоевскиймен, т.б. жазысқан хаттарын бергенде, мынадай тапсырмаларды орындатуға болады:

1. Ш. Уәлліхановтың саяси көзқарасын саралау.
2. Демократтық, ағартушылық бағыттағы іс-әрекеттеріне назар аудару.
3. Гуманизмі, адамгершілік тұлғасы, зиялылығын сараптау.

Әдеби талдау:

1. Өлең авторы М. Шахановтың шығармашылық тұлғасы жайында қысқаша тоқталу. Ақынның өршіл талант иесі екендігі, өлеңдерінің көбі гуманизм, биік мұрат, биік мақсатты үндейтіндігі жайында айта отырып, оның Отан сүйгіштік іс-әрекеттерін де оқушыларға үлгі ету ләзім. Ол үшін ақынтуралы бағалар, пікірлерді оқып берудің маңызы зор.
2. Шыңғыстың бейнесін, әсіресе, қандай оқиғалар ашады деп ойлайсың?
3. Шыңғыстың қандай іс-әрекетін құптауға болады?
4. «Жанын, рухын сарбаздары жеңе алмаған» Қайыр ханның ерлігіне бас иген Шыңғыс оны неге өлімге қияды?
5. Өзіне көмектескен сатқынды ше? Ол әділ үкім бе?
6. Шыңғыстың халық ерлігін бағалай білуіне қалай қарайсың?
7. Сатқынды Қайыр хан неге өлтірді? Оның әкесін шақыртудың мәні неде?
8. Қайыр ханның бейнесін ашатын қандай сөздер, қандай істер деп ойлайсың?
9. Қандай істеріне сүйсінесің?
10. Өлім аузында тұрып, халқын, болашағын ойлаған батыр, ханға қандай мінездеме беруге болады?
11. Осы өлең арқылы ақын не айтқысы келген? Өлеңді «Өрлік пен ерлік жыры» деп атауға бола ма?
12. Өлең тарихи шындыққа жақын ба? Тарих пәнінен алған білімдеріңмен салыстыр.
13. Өлең идеясын ашып тұрған, әсіресе, қандай оқиға, өлеңнің қандай жолдары деп ойлайсың?
14. Өлең неге «Отырар дастаны» деп аталған? Ол арқылы өткен тарихымыз туралы айтуға талаптан.

Әдеби талдауды практикалық жұмыс арқылы да жалғастыруға болады. (Мұндай жұмыс, әсіресе, әдебиетті тереңдетіп оқытатын сыныптарға өте пайдалы.)

1. Өлеңнен халық, халық ерлігі, туралы сөздерді тауып, өлеңдегі бас кейіпкер кім екенін сарала? (Шыңғыс, Шағатай сөздерін де алуға болады.)
2. Шыңғыс зұлымдығын ашатын сөздерді теріп алып, ол сөздердің мәніне, яғни оның бейнесін ашудағы рөліне, маңызына назар аудар.
3. Қайырды бағалайтын, сатқынды кінәлайтын сөздерге де назар аудар. Осыған орай, Шыңғыс туралы қандай пікір айтар едің?
4. Монологтерді тап. Олардың кейіпкер бейнесін ашудағы орнын сарала. (Мысалы, Қайыр, Шыңғыс, Қария монологтері.)
5. Қайыр бейнесін ашатын сөздерді тап, олардың маңызы мен орнына тоқтал.
6. Қайырдың арманын баяндайтын жолдарды оқы. Ол арманның негізгі мәнін қалай айтып берер едің? №
7. Осы өлеңдегі өзіңе ұнаған сөздерді белгілеп, ұнау себебін түсіндір.
8. Түсінбеген сөздерді де белгілеп, ұстазыңнан сұрап, біліп ал.

Сабақта бұл сұрақтар мен тапсырмалардың барлығын қамту міндетті емес, әр мұғалім балалардың ерекшелігіне қарй өзінше сұрыптап алуларына болады. Үйге берілген тапсырма арқылы рөлге бөліп жаттауға, көрініс жасауға талаптандыруға болады.

Сюжетті өлеңдерді оқытудың жолдары көп. Әр мұғалім алдындағы шәкіртін, өз мүмкіндігін ескере отырып, тиімді дегенәдіс-тәсілдерді қолданады. Жоғары сыныптарда сюжетті өлеңдер Сәкен, Міржақып, бейімбет, т.б. шығармашылығында кезігеді. Бағдарламаларда оларды оқыту ұсынылса, мұғалім төменгі сыныптардағыдай монографиялық жолмен талдап оқытпай, көтерген проблематикасы, таихи негізі, поэтикалық тілі айналасында сөз ету керек. Яғни ғылыми талдау жасауы қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению.–Москва: Педагогика, 1991. -223 с.
2. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению.–Москва: Педагогика, 1991. -223 с.
3. Оразбаева Ф.Ш. Тілдік қатынас. Оқулық. –Алматы: «Сөздік-Словарь», 2. Қасым Б. Қ. Сөзжасам: семантика, уәждеме. Оқу құралы. –Алматы, 2003.
4. Қасым Б. Қ. Сөзжасам: семантика, уәждеме. Оқу құралы. –Алматы, 2003. 167 б.
5. Рахметова С. Қазақ тілі әдістемесінің теориясы мен технологиясы.– Алматы, 2007. -184 2005. -272 б.

МАЗМУНЫ

3 СЕКЦИЯ: БҮГІНГІ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БІЛІМ ЖҮЙЕСІНІҢ ДАМУЫ

3 СЕКЦИЯ: РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ В СОВРЕМЕННОМ КАЗАХСТАНЕ

Бельгибаев М.Е. ГЕОЭКОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ	3
Мусабеков О.У. МЕТОДИКА ИЗУЧЕНИЯ ПОНЯТИЙ И АКСИОМ ТЕОРЕТИЧЕСКОЙ МЕХАНИКИ	8
Абдикаримов М.О. ПРИМЕР ЛИЧНОСТИ Н.А.НАЗАРБАЕВА В ВОСПИТАНИИ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ	11
Мусатаева И.С. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИКТ-КОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГОВ	13
Оралканова И.А. ХАРАКТЕРИСТИКА МОДЕЛИ ГОТОВНОСТИ ПЕДАГОГОВ К РАБОТЕ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ	15
Олейник Ю.В. ПРЕПОДАВАНИЕ УГОЛОВНОГО ПРАВА РК ПРИ КРЕДИТНОЙ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ	20
Исмайылов А.Е., Сейтбекова Г.О., Исмайлова Г.Е. ХАРАКТЕРИСТИКИ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ, ПРИМЕНЯЕМЫХ В СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ	23
Сарсенбаева Л.А., Олейник Ю.В., ТРАДИЦИОННЫЕ И ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРЕПОДАВАНИЯ УГОЛОВНОГО ПРАВА	26
Сладкова М.Ю., Махатова В.Е., Бекбаева З.А. ИНФОРМАТИКА КУРСЫН ОҚЫТУДА ОҢТАЙЛАНДЫРУ ЕСЕПТЕРІН МОДЕЛЬДЕУ НЕГІЗІНДЕ МОДУЛЬДІК ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚҰРАСТЫРУ ...	28
Игембаева К.С. БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІС-ӘРЕКЕТІ...	30
Султанова Г.А. ОҚУ ЖҮЙЕСІНДЕ ПРОГРАММАЛЫҚ ҚАМСЫЗДАНДЫРУДЫ ҚҰРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	35

Тюлепбердинова Г.А., Исабаева С.Н. РОЛЬ ДИСЦИПЛИНЫ «ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ» ПРИ ПОДГОТОВКЕ ПОЛИЯЗЫЧНЫХ КАДРОВ	37
Сладкова М.Ю., Махатова В.Е., Бекбаева З.А. МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ ТУРАЛЫ	41
Курманбекова Г.А. ОҚЫТУДЫҢ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНА БІЛЕЙІК	44
Тюлепбердинова Г.А., Исабаева С.Н. ПОДГОТОВКА БУДУЩЕГО ТРЕХЯЗЫЧНОГО СПЕЦИАЛИСТА В УСЛОВИЯХ СТАНОВЛЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА	47
Ашимов А.К. ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ТЕХНИЧЕСКОГО И ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ.....	50
Дуйсебаев Б.Т., Божиг Ж., Абугалиев Б.Н. ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ СПОРТИВНО-МАССОВЫХ МЕРОПРИЯТИЙ В Г. КАРАГАНДЫ	53
Молчанова Л.С., Садвакасова Н.А., Михайлова Л.В. К ВОПРОСУ РАЗВИТИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ	56
Абугалиев Б.Н., Алипбеков Б.М., Кожан С., Байлау Ж. ҰЛТТЫҚ СПОРТ - ЖАСТАРҒА ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ НЕГІЗГІ ҚҰРАЛЫ	59
Садвакасова Н.А., Сонникова Н.С., Касымова Н.У., Казизова Д.В. ПРИЧИНЫ ДЕФОРМАЦИИ ОПОРНО-ДВИГАТЕЛЬНОГО АППАРАТА У ДЕТЕЙ И ИХ ПРОФИЛАКТИКА	64
Божиг Ж., Дуйсебаев Б., Саликов Н.К., Альхан А. ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ ПӘНІН ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРУ МЕКТЕПТЕРІНДЕ ОҚЫТУДЫҢ МАҚСАТЫ	67
Михайлова Л.В., Садвакасова Н.А., Молчанова Л.С. ОСОБЕННОСТИ ШКОЛЬНОГО ОСНАЩЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ	70
Божиг Ж., Альхан А., Абугалиев Б.Н., Байлау Ж. ҰЛТТЫҚ ОЙЫН АРҚЫЛЫ ЖАЛПЫ ДАМУ ЖАТТЫҒУЛАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ	73
Наубаева Х.Т., Қанғабыл І.К. ҚАЗАҚСТАН ПЕДАГОГИКАСЫ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ НЕГІЗГІ КЕЗЕҢДЕРІ	76
Жұмағалиев О.Ж. БІЛІМ БЕРУДЕ КЕМБРИДЖ ТӘСІЛДЕРІН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ.....	81

Байделинова А.Т. ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В РАБОТЕ С ДЕТЬМИ ДОШКОЛЬНОГО И ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА НА УРОКАХ МУЗЫКИ.....	85
Изтаев Ж.Д., Нурпейсова М.С., Жунисбекова Ж.А. ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДЕГІ МАТЕМАТИКАНЫҢ РӨЛІ	87
Жунисбекова Ж.А., Керимбекова Р.А., Абитиярова А.А. К ВОПРОСУ ОБ ИНТЕНСИФИКАЦИИ СОВРЕМЕННОГО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ	90
Керимбеков М.А., Калыбекова Г.Ж., Койшибаева Н.И. НЕКОТОРЫЕ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ	94
Агумбаева А.Е., Мұхатбек А. ПЕРСПЕКТИВЫ ВНЕДРЕНИЯ ФИНСКОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ	98
Момбиева Г.А., Қойшыбаева Н.И., Жунисбекова Д.А. МЕКТЕП ОҚУШЫЛАРЫН МАТЕМАТИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІ ШЫҒАРУДАҒЫ ДАҒДЫСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ КЕЙБІР ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	101
Қосыбаева У.А., Қауымбек И.С., Оразбекова Р.А. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ОРТА МЕКТЕПТЕРІНДЕ МАТЕМАТИКА ПӘНІН ОҚЫТУДАҒЫ ЖАҢАШЫЛДЫҚТАР	105
Жунисова И.Ж. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ	109
Мұсабаев Д.Қ., Садыков Қ.И., Бөдеев М.Т., Назарова Ю.М. ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРУ МЕКТЕПТЕРІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТОЛЕРАНТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ	113
Сұлтанғалиева Р.Б., Мұханбетова Ж.Ө. С.ЕЛУБАЙДЫҢ «АҚ БОЗ ҮЙ» РОМАН-ТРИЛОГИЯСЫНДАҒЫ КЕЙІПкерлер Әлемі: Ұлттық болмыс және ұлттық характер	116
Базарова Д.А. ВНЕДРЕНИЕ НОВЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ	120
Ахметова И.Ә., Абдрашева Б.Ж., Нурланова С.С., Туткышева Г.Т. БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ ДАРЫНДЫ БАЛА ВИКТИМИЗАЦИЯСЫ.....	125
Елеусизова Г.С. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДА ПОРТФОЛИО НА ЗАНЯТИЯХ ПО ИКТ.....	127

Жакпарова Г.А. ЖАҢА ҒАСЫРДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ ЖӘНЕ ОНЫ ОҚУ- ТӘРБИЕ ҮРДСІНЕ ЕНГІЗУ ЖОЛДАРЫ	129
Қабышева Н.У. СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АЗАМАТТЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН КҮШЕЙТУ.....	132
Маранова Н.В. ПОЛИКУЛЬТУРНОЕ МУЗЫКАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В КАЗАХСТАНЕ.....	135
Ағбаева У.Б. МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНДА АУЫТҚУШЫЛЫҒЫ БАР ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ПСИХОЛОГИЯДАҒЫ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ	138
Сабиева А.Ж. ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЯ К РАБОТЕ С СЕМЬЕЙ.....	140
Газизов А.А. РАЗРАБОТКА САЙТА БИБЛИОТЕКИ ВУЗА – НОВОЕ НАПРАВЛЕНИЕ В СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ ОБСЛУЖИВАНИЯ	142
Балкибаева А.М., Газизов А.А. АВТОМАТИЗАЦИЯ БИБЛИТЕЧНЫХ РЕСУРСОВ ВУЗА - ОСНОВА ДОСТУПНОСТИ И ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ	146
Сағымова А.С. КӘСІБИ ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ..	149
Жұмабаева Б.Н, Буханова Д.У. ЖАС ҰРПАҚ – ЕЛ ТІРЕГІ, ЕРТЕҢІМІЗДІҢ КЕПШІ	153
Нуркенова Г. А., Байжұлданова Г. Б. БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ОҚУ МЕН ТӘРБИЕ ПРОЦЕСІНДЕ ҚОЛДАНЫЛАТЫН ҚАЗІРГІ ЗАМАН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ	156
Карташёва А.Н. ПОТЕНЦИАЛ РУССКОГО ЯЗЫКА В ДЕЛЕ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ	160
Қырықбаева С.М. БОЛАШАҚ ӨНЕР МАМАНДАРЫНЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ЖЕТІЛДІРУДІҢ МАЗМҰНЫ	163
Қырықбаева С.М., Абилова А.Д. СТУДЕНТТЕРДІҢ КӨРКЕМ ШЫҒАМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ.....	167
Отешова А.К., Әйімбетов Б.С., Отекова Н.А. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	172

Сатиева Ш.С., Нұрмұхамет А.Т. «САНДЫРАҚ ГЕНЕРАТОРЫ» (DELIRIUM GENERATOR) ТЕХНИКАСЫ НЕМЕСЕ «МАҒЫНАСЫЗ КӨП СӨЙЛЕУ» ҚАБІЛЕТІ	175
Сарина Н.У., Жумабаева Б.Н. 12 ЖЫЛДЫҚ БІЛІМ БЕРУДЕ ОҚЫТУ ПӘНДЕРІНЕН ОҚУШЫ БОЙЫНА АҚПАРАТТЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ МҮМКІНДІКТЕР ..	178
Бимурзина А.А., Арынбаева Р.А. СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ В ОБУЧЕНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ РУССКОМУ ЯЗЫКУ В УСЛОВИЯХ КРЕДИТНОЙ ТЕХНОЛОГИИ	183
Дәуметова С.Т., Шаихова Ж.Е., Абдыкаримова А.П. ТӘУЕЛСІЗДІКТІҢ ТҰҒЫРЫ БІЛІМДІ ЖАСТАРДА	187
Курмангалиева Б.К. ТӘУЕЛСІЗДІК ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ	190
Сериков Н.С., Лашук М.Ю. ВНЕДРЕНИЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРОЕКТИРОВАНИЯ И РАЗРАБОТКИ СТУДЕНЧЕСКИХ НАНОСПУТНИКОВ СТАНДАРТА «CUBESAT» В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС НА БАЗЕ ЕВРАЗИЙСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. Л. Н. ГУМИЛЕВА	192
Луцак С. М. К ВОПРОСУ О СЛОЖНОСТИ	196
Агумбаева А.Е., Тарасова Д.А. РАЗВИТИЕ СПОРТА В СОВРЕМЕННОМ КАЗАХСТАНЕ	198
Раева К.М. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ «ВЕБ-КВЕСТА» НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА	201
Сатиева Ш.С., Нурбаева Т.С. «ТЫҢДАУШЫ ПРОФИЛІН ҚҰРУ» ӘДІСІ АҚПАРАТТЫ ҚАБЫЛДАУДА ТЫҢДАУДЫҢ ЖЕКЕ СИПАТТАМАЛАРЫН АНЫҚТАУДЫҢ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ..	204
Әбілқасова С.О., Алмагамбетова С.Т., Калимолдина Л.М. ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДАҒЫ ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ ХИМИЯДАН ЭЛЕКТРОНДЫҚ ОҚУЛЫҚТЫ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ ...	207
Зайнуллина А.Ш., Абильсеитов Б.Т. РОЛЬ ОБРАЗОВАНИЯ В ФОРМИРОВАНИИ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ...	210
Агумбаева А.Е., Мұфтиев Б.Ө. ҚАЗАҚСТАННЫҢ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНІҢ БҮГІНІ МЕН ЕРТЕҢІ	213
Қалиев Б.А. ТАЛАНТТЫ ЖӘНЕ ДАРЫНДЫ БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУ ЖАЙЫНДА	216

Сатиева Ш.С., Юсупова Л.А. СТРЕСС МЕНЕДЖМЕНТ – ҚАҚТЫҒЫСТАРДЫ БОЛДЫРМАУДЫҢ НЕГІЗДЕРІ.....	218
Султанова Г.А. ПРОГРАММАЛЫҚ ҚАМСЫЗДАНДЫРУДЫ ҚҰРУДА ТЕХНИКАЛЫҚ ТАПСЫРМАНЫ ОРЫНДАУ ЖОЛДАРЫ	220
Айтуганова Ж.Т., Тургынбаева А.А. ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОЛЛЕКЦИЙ ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ	223
Халилова Р.Г. ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ	227
Смирнова Е. С. ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ ЧУВСТВА ПАТРИОТИЗМА УЧАЩИХСЯ В ТРУДАХ ЗАРУБЕЖНЫХ И КАЗАХСТАНСКИХ УЧЕНЫХ.....	229
Каримова А.Ж., Жадренова Н.Н. ПӘНДІК ОЛИМПИАДАЛАРҒА ОҚУШЫЛАРДЫ ДАЙЫНДАУ ЖҰМЫСТАРЫН ЖҮРГІЗУДІҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ	234
Сланбекова А.Е., Каменова Ш.К., Хасенова А.А. FLASH ТЕХНОЛОГИЯСЫН ПАЙДАЛАНЫП БІЛІМ БЕРУДІ АҚПАРАТТАНДЫРУ	236
Төлеужанов А.Д. ҮШ ТІЛДЕ БІЛІМ БЕРУ - ҚАЗАҚСТАННЫҢ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІ ДАМУЫНЫҢ БАСЫМ БАҒЫТЫ РЕТІНДЕ.....	239
Усманова Р.С. ПОРТФОЛИО КАК АЛЬТЕРНАТИВНЫЙ СПОСОБ ОЦЕНИВАНИЯ	243
Жетписбаева М.А. КОММУНИКАТИВНО-ДЕЯТЕЛЬНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ВТОРОГО (НЕРОДНОГО).....	245
Сускина О.Н., Ибраева Л.С. НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПЛАНИРОВАНИЯ УРОКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ОБЛАСТИ «ЕСТЕСТВОЗНАНИЕ» В СОВРЕМЕННОЙ ШКОЛЕ	249
Имангалиева М.Е. БІЛІМ БЕРУ ҮРДІСІНДЕ АКТЕРЛІК ШЕБЕРЛІК АРҚЫЛЫ ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ ШЕБЕРЛІГІН ДАМУЫ	252
Феталиева Н.Ю. ФИЛОСОФИЯ ОБРАЗОВАНИЯ КАК ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПАРАДИГМА	255

Тулегенова Ш.И. «ЖАСАУЫЛ ҚЫРҒЫНЫ» ДАСТАНЫНДАҒЫ КЕЙІПТЕУ ҚҰРАЛДАРЫ.....	258
Кажигулова Г.К. ФОРМИРОВАНИЕ МОТИВАЦИИ КАК СПОСОБ АКТИВИЗАЦИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	263
Нурланова С.С., Ахметова И.А., Келгенова А.Қ. ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	264
Испандиярова А.Т. КҮРДЕЛІ СӨЗДЕРДІҢ ТАБИҒАТЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ТҮРЛЕРІ	267
Ақдаулетова Ж.А. ІС ТӘЖІРИБЕЛЕРДЕГІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕР	270
Хаирова Г.М., Рахметова А.Т., Сатибекова К.Д., Есенбаева С. Ж. ПОЛИЯЗЫЧИЕ-ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ ПОЛИКУЛЬТУРНОЙ ЛИЧНОСТИ	273
Тажобекова Г.С. ИННОВАЦИОННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ	277
Жанибекова Г.О., Шарап Ә.Ж. ЭМОЦИОНАЛДЫҚ КҮЙІНУ СИНДРОМЫНЫҢ ПЕДАГОГ КӘСІБИ ІС-ӘРЕКЕТІНЕ ӘСЕРІ	279
Хаирова Г.М., Рахметова А.Т., Рымкулова Ж.Н. ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКА ИНТЕРНЕТ- КОММУНИКАЦИИ В УСЛОВИЯХ ПОЛИКУЛЬТУРНОГО ПРОСТРАНСТВА КАЗАХСТАНА	282
Сексенғали Э.С. БІЛІМ МЕН ТӘРБИЕ БЕРУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫ БОЙЫНА ҰЛТТЫҚ ИДЕЯ ЖҮЙЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ	286
Абугалиева Г.С., Хасанова. А.Ж. БАЛАЛАРҒА ТІЛІН ДАМЫТУДА КӨРКЕМ ШЫҒАРМАНЫҢ ӘСЕРІ	289
Илипов М.Т., Болатұлы Н. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ БІРЫҢҒАЙ ТЕСТІЛЕУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ НЕГІЗГІ ТЕНДЕНЦИЯЛАР: САЯСАТТАНУЛЫҚ ТАЛДАУ (2011-2015 ЖЖ.)	293
Серикова Н.У. ҰЛТТЫҚ РУХТА ТӘРБИЕЛЕНГЕН ҰРПАҚ- ТҰҒЫРЫ БИІК ТӘУЕЛСІЗ ЕЛДІҢ ТІРЕГІ	297
Тастекеев К.К., Мырзатаев Н.Д. ЖОҒАРЫ БІЛІМ САЛАСЫН БАСҚАРУДЫ ЖЕТІЛДІРУДІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ	299

Калдыкозова С.Е., Темирбекова Г.А., Рыскелдиева Ж.А., Тукебаева А.Б., Идирисова Г.Ж. ОБУЧЕНИЕ ТЕРМИНОЛОГИИ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ	307
Николаева В.В. ОСОБЕННОСТИ ПОЛИКУЛЬТУРНОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА	311
Тукенова Н.И., Мырзағали М.А. ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЕ МУЛЬТИМЕДИЙНОГО УЧЕБНОГО ПОСОБИЯ ПРИ ИЗУЧЕНИИ ДИСЦИПЛИН В ВУЗАХ	315
Егемберді А.А., Есжанова Л.Ш. ҮШ ТҰҒЫРЛЫ ТІЛ-ҚАЗІРГІ ЗАМАН ТАЛАБЫ	317
Ақбұзауова Б. БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗІРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ АУДАРМА ЖҰМЫСТАРЫН САЛЫСТЫРА ЗЕРТТЕУДІҢ МАҢЫЗЫ	318
Жумагелдин Ж.Ш. БЕРІК ШАХАНҰЛЫНЫҢ ҚАЛАМГЕЛІК ШЕБЕРЛІГІ	322
Нуркина Ж.Б. ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ В СОВРЕМЕННОМ КАЗАХСТАНЕ	324
Айдарханов М.Х. НЕОБХОДИМОСТЬ МОДЕРНИЗАЦИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ КАК БАЗОВОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НАУКИ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	327
Мананова А.Х. «СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ» СТРАТЕГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ	332
Абдуова Н.М. «АСЫЛБЕК-ГҮЛЖАҒАН» ДАСТАНЫНДАҒЫ ДІНИ МОТИВТЕР	334
Ельшибекова Н.Х. БӘДІК АЙТЫСЫНДАҒЫ ДІНИ НАНЫМ-СЕНІМДЕРДІҢ КӨРІНІСІ	337
Тунгатарова А.Т., Боранкулова Г.С. АВТОМАТТАНДЫРЫЛҒАН БАСҚАРУ ЖҮЙЕЛЕРІН АНЫҚТАУ	341
Тортаева Э.К. ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ МОДЕЛЬДЕРІН ОҚЫТУ ҮДЕРІСІНДЕ ҚОЛДАНУ ӘДІСТЕМЕСІ	343
Тортаева Э.К. ЖАҢА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ОҚУ ҮРДІСІНДЕ ПАЙДАЛАНУ, БІЛІМ САПАСЫНЫҢ ДЕҢЕЙІН КӨТЕРУ	346

Баймуканова Т. М., Пазылбек К. Б. ЖАСТАРДЫҢ БОЙЫНДА ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ПАТРИОТИЗМДІ ДАМУ ...	350
Нурсейтова А.К. ИЗ ИСТОРИИ РАЗВИТИЯ ЯЗЫКОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ	352
Баймуканова М.Т., Айдархан Б.С. ОТБАСЫ ТӘРБИЕСІНДЕ ПАТРИОТИЗМДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗДЕРІ	355
Чингаева Ф.К. ЭТАПЫ СТАНОВЛЕНИЯ ШКОЛЬНОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	358
Саданова Б.М., Жумагулова С.К. ВОПРОСЫ ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ ВУЗА	362
Какимова Н.С. ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ МҰҒАЛІМНІҢ ТҮЛҒАСЫ	364
Ахметова Г.М., Рахимжанова Ж.М. ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МОДУЛЯ «НОВЫЕ ПОДХОДЫ В ПРЕПОДАВАНИИ И ОБУЧЕНИИ» В СЕРИИ ПОСЛЕДОВАТЕЛЬНЫХ УРОКОВ.	368
Рыскулова Ж.О., Абенова А.Н. СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ (СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН И РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ)	371
Черепанова А.С. ПОНЯТИЕ ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЫ МИРА В ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА	376
Уразалиева Р.М. СУЩНОСТЬ И СОДЕРЖАНИЕ ГРАЖДАНСКО-ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ	378
Құдабаева П.А. ҰЛЫ ШЫҒЫС ҒҰЛАМАЛАРЫНЫҢ ОЙ ПІКІРЛЕРІ НЕГІЗІНДЕ БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАТИВТІ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ МӘСЕЛЕСІ ЖӨНІНДЕ	380
Есимбекова К.Т. СӨЗДЕРДІҢ АУЫСПАЛЫ МАҒЫНАДА ҚОЛДАНЫЛУЫ ЖӘНЕ ТРОПТАРДЫҢ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ТАҚЫРЫПТАРЫ	383
Жегимекова Г.Ж. 3D МАХ ПАКЕТІНДЕГІ РЕАСТОР МОДУЛІНІҢ МҮМКІНДІКТЕРІН КӨРСЕТЕТІН БЕЙНЕМАТЕРИАЛДАРЫН ҚҰРУ	386

Жунисбекова Д.А., Райымбеков Б.Н., Адилова Т.Э. СТУДЕНТТЕРДІҢ БОЙЫНА ҚҰНДЫЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ	390
Нурмагамбетова Ш.С. МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ЖОБАЛАП ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМІЛІГІ	393
Кудушева Н.А., Тоқсанбаева А.А. ТҰЛҒАНЫҢ ӨЗІН-ӨЗІ ДАМЫТУЫ МӘСЕЛЕСІНІҢ ПСИХОЛОГИЯ ҒЫЛЫМЫНДА АНЫҚТАЛУЫ	398
Момбиева Г.А., Момбиева Ұ.А. СТУДЕНТТЕРДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК БЕЙІМДЕЛУІНІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ	401
Омар Б.С. СОЦИАЛЬНАЯ АДАПТАЦИЯ ДОШКОЛЬНИКОВ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ СРЕДСТВАМИ ЛЕКТЕКИ.....	405
Крученецкий В.З., Сибанбаева С.Е, Айдауова А.А., Ибрагимов Т.К. К ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ТРЕНДОВ ДИНАМИЧЕСКИХ РЯДОВ ДЛЯ ПРОГНОЗИРОВАНИЯ, РЕШЕНИЯ ЗАДАЧ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ	409
Қойшыбаева Н.И., Битабаров Е.А., Керимбеков М.А. ЖАСӨСПІМДЕРІНІҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫНДАҒЫ КИКІЛЖІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІНІҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІСІ	414
Сибанбаева С.Е. ПОСТРОЕНИЕ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ КОМПЬЮТЕРНОЙ ОБУЧАЮЩЕЙ СИСТЕМЫ С ПРИМЕНЕНИЕМ НЕЙРОННЫХ СЕТЕЙ.....	418
Жумагулова С.К., Нурланова Б.М., Саданова Б.М. АВТОМАТИЗАЦИЯ СИСТЕМЫ УСПЕВАЕМОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ	423
Жумагулова С.К., Абилдаева Г.Б., Касымова Л.Ж. НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ РАЗРАБОТКИ И ПРИМЕНЕНИЯ ЭЛЕКТРОННЫХ ПОСОБИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ	427
Умурзакова М.А., Хужаахмедова Д.Н., Ахметова А.М., Рискелдиева Ж.А., Жунисова Ж.Т. МЕТОДИКА ОБОГАЩЕНИЯ АКТИВНОГО СЛОВАРНОГО ЗАПАСА СТУДЕНТОВ ТЕХНИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ НА ЗАНЯТИЯХ РУССКОГО ЯЗЫКА	430
Спирина Е.А., Смирнова М.А., Самойлова И.А. РЕАЛИЗАЦИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННОЙ ПРАКТИКИ СТУДЕНТОВ ИНФОРМАЦИОННОГО ПРОФИЛЯ	434

Кудеринова Н.А., Исабекова К.С., Сембаев Е.Н., Кудеринов С.М. РАЗВИТИЕ 3D ТЕХНОЛОГИЙ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ ПРИ ПОДГОТОВКЕ ТЕХНИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ	438
Конкабаева А.Е., Тыкежанова Г.М., Кожабергенова А.Е. ИНТЕРАКТИВНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ.....	441
Заркенова Л.С., Ильясова Б.И. КОРРЕКЦИЯ МЕЛКОЙ МОТОРИКИ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ С НАРУШЕНИЕМ ИНТЕЛЛЕКТА НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ	443
Ильясова Б.И., Заркенова Л.С. РАЗВИТИЕ РЕЧИ У ДОШКОЛЬНИКОВ С НАРУШЕНИЕМ ИНТЕЛЛЕКТА	448
Бидолдой А. БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН РЕФОРМАЛАУ МЕН ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ	452
Кажикенова А.Ш., Алибиев Д.Б., Турдыбекова К.М., Сейтимбетова А.Б. ОБ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРИНЦИПА УКРУПНЕНИЯ ДИДАКТИЧЕСКОЙ ЕДИНИЦЫ	456
Жарылхасынова А.Қ. ЖАСӨСПІМДЕРДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	459
Жумагулова С.К., Жетимекова Г.Ж., Тайкен А. ОСНОВЫ ПРИМЕНЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЦЕССЕ ОБРАЗОВАНИЯ	461
Турдыбекова К.М., Турдыбеков К.М., Кажикенова А.Ш., Алибиев Д.Б. МЕСТО СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ ОБРАЗОВАНИЯ	465
Хан Н.К., Диль В., Крючкова К. К ВОПРОСУ О ПОНЯТИИ "ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ТЕХНОЛОГИЯ"	468
Хан Н.К., Крючкова К.А., Диль В. ЖАНР СВЯТОЧНЫХ РАССКАЗОВ В КРУГЕ ШКОЛЬНОГО ЧТЕНИЯ	470
Турдыбеков М.К. КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В РЕАЛИЗАЦИИ ЦЕЛЕЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО И ТЕХНИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ	472
Жумашбекова С.Қ., Омарбаева С.Т. БІЛІКТІ МАМАНДАРДЫ ДАЯРЛАУ - ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСУДІҢ НЕГІЗГІ КЕПІЛІ	475
Сабалакова А.У. СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ УПРАВЛЕНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАНАХ	477

Тохметова Г.М. ИНИЦИАТИВНОСТЬ, ИННОВАЦИОННОСТЬ И МОБИЛЬНОСТЬ КАК ОСНОВНЫЕ КАЧЕСТВА ОБУЧАЮЩЕГОСЯ ПРИ КОМПЕТЕНТНОСТНОМ ПОДХОДЕ В ОБЧЕНИИ	479
Тохметова Г.М. РАЗВИТИЕ КРЕАТИВНОСТИ И ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ ПРИ ИСПОЛЬЗОВАНИИ ПРОЕКТНОГО МЕТОДА В ОБУЧЕНИИ	482
Малаева Л.Т., Аметхан Ж. ЖОО ОҚУ ҮРДІСІНДЕ МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ	486
Тохметова Г.М. ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ИННОАЦИОННОГО УПРАВЛЕНИЯ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ КАК АКТУАЛЬНЫЙ ФАКТОР СОВРЕМЕННОГО МЕНЕДЖМЕНТА	488
Мукатаева З.К., ОРТА МЕКТЕПТЕ ТАРИХТЫ ОҚЫТУДА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ	491
Мукатаева З.К. БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ ИНТЕРАКТИВТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІН ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІНІҢ МАҢЫЗЫ	494
Мукатаева З.К., Өмірбеков К.С. ЖЕКЕ ТҰЛҒАНЫҢ ӨЗ-ӨЗІН ДАМЫТУҒА, ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН АРТТЫРУҒА НЕГІЗДЕЛГЕН ТЕХНОЛОГИЯ	499
Сұлтанғалиева Р.Б., Мұханбетова Ж.Ө. С.ЕЛУБАЙДЫҢ «АҚ БОЗ ҮЙ» РОМАН-ТРИЛОГИЯСЫНДАҒЫ КЕЙІПКЕРЛЕР ӘЛЕМІ: ҰЛТТЫҚ БОЛМЫС ЖӘНЕ ҰЛТТЫҚ ХАРАКТЕР.....	502
Исмаилова Г.К., Хасенова К.Е. ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ПОЛИЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН	506
Мукатаева З.К., Нұрмұханбет Ә. ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДАҒЫ ОҚЫТУДЫҢ ОЗЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ	510
Кемербаева Г.А., Байбазарова З. БҮГІНГІ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БІЛІМ ЖҮЙЕСІНІҢ ДАМУЫ	514
Оралбекова Б.С. ТҰЛҒАҒА БАҒЫТТАЛҒАН ЖАҢА КӨЗҚАРАС	518
Орынканова Ж.М., Турусбекова А.С. ГЕНДЕРНОЕ НЕРАВЕНСТВО В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ.....	520

Кенжебулатова А.М. СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ И ТЕХНОЛОГИИ В ПРЕПОДАВАНИИ И ОБУЧЕНИИ	522
Жетписбаева М.А., Щеголева А.В. СПЕЦИФИКА ВНЕАУДИТОРНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ В ВУЗЕ	525
Смайлханова М.Ы., Актанова А.С. ЖОҒАРЫ СЫНЫПТАРДА ПРОЗАЛЫҚ ШЫҒАРМАЛАРДЫ ОҚЫТУ	528

**Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған
«ТӘУЕЛСІЗДІК: ТАРИХЫ, БҮГІНГІСІ, БОЛАШАҒЫ»
Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАРЫ**

МАТЕРИАЛЫ

**Международной научно-практической конференции
«НЕЗАВИСИМОСТЬ: ИСТОРИЯ,
СОВРЕМЕННОСТЬ, БУДУЩЕЕ»,
посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан**

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік
университетінің баспаханасында басылған
Көлемі 33 б.т. Формат 60x84
Семей қаласы. Глинка 20 «А»

Отпечатано в типографии «Государственный университет
имени Шакарима города Семей»
Объем 33 п.л. Формат 60x84
г. Семей, ул. Глинка, 20 «А»